

Mon cher Bernard, ayant promis de
l'écrire je veux commencer par te
dire que le pays me paraît aussi
beau que le Japon pour la limpidité
de l'atmosphère et les effets de couleur
gaie. Les eaux font des taches d'un
bel émeraude et d'un riche bleu dans les
paysages ainsi que nous le voyons
dans les crépons. Des couchers de soleil
orangé pâle faisant paraître bleus les
terrains. Des soleils jaunes splendi-
Cependant je n'ai encore guère vu le
pays dans sa splendeur habituelle d'été
Le costume des femmes est joli et le dimanche
surtout on voit sur le boulevard des
arrangements de couleur très naïfs et

Vincent van Gogh

Dostlukla

Seçme Mektuplar

Dostlukla kitabı Van Gogh Müzesi, Amsterdam ve Huygens ING, Lahey, (Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences) desteği ile yürütülen Van Gogh Mektupları Projesi'nin bir parçasıdır. Leo Jansen, Hans Luijten ve Nienke Bakker tarafından hazırlanmış olan 6 ciltlik *Vincent van Gogh - The Letters: The Complete Illustrated and Annotated Edition*'dan (Brüksel: Mercatorfonds; Londra ve New York: Thames and Hudson, 2009) seçilerek yayımlanmıştır.

www.vangoghletters.org

Van Gogh Museum Amsterdam

www.vangoghmuseum.com

huygens ing

www.huygens.knaw.nl

Dutch Foundation for Literature'a kitabın
yayımlanmasına verdiği destek için teşekkür ederiz.

Nederlands letterenfonds dutch foundation for literature

Yapı Kredi Yayınları - 4477
Özel

Dostlukla - Seçme Mektuplar / Hazırlayanlar: Leo Jansen, Hans Luijten ve Nienke Bakker
Özgün adı: **Vincent van Gogh** - *De kunst van het woord* - Zijn mooiste brieven, Uitgeverij Carrera, 2014, Amsterdam
İngilizceden çevirenler: **Nurettin Elhüseyni - Pınar Kür**
Çeviriye temel alınan baskı: **Vincent van Gogh** - *Ever Yours* - The Essential Letters, Yale University Press, 2014, New Haven ve Londra

Kitap editörü: **Derya Önder**
Düzelti: **Ömer Şişman - Korkut Tankuter**

Kapak ve sayfa tasarımı: **Nahide Dikel**
Ön kapak fotoğrafı: **587A mektup**
Arka kapak fotoğrafı: **392A-F mektup**
Grafik uygulama: **İlknur Efe**

Baskı: Mas Matbaacılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Hamidiye Mah. Soğuksu Cad. No: 3 Kağıthane-İstanbul
Telefon: (0 212) 294 10 00 e-posta: info@masmat.com.tr
Sertifika No: 12055

1. baskı: İstanbul, Eylül 2015
ISBN 978-975-08-3384-7

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2012
Sertifika No: 12334
Copyright © 2014, Van Gogh Museum, Amsterdam

Aşağıda belirtilenler dışında bu kitaptaki tüm mektuplar Vincent van Gogh Vakfı'na aittir ve Van Gogh Müzesi'nde bulunmaktadır: Fonds Van der Linden, Musées Royaux des Beaux-Arts de Belgique, Brussels: 821; Institut National d'Histoire de l'Art, Paris: 695; Musée Reättu, Arles: 739; özel koleksiyonlar: 325, 569, 665, 691 (kısmi), 740, 756, 853; Thannhauser Collection, Guggenheim Museum, New York: 849; Thaw Collection, The Morgan Library & Museum, New York: 587, 599, 622, 628, 632, 651, 655, 698, 706, 822; ve yeri bilinmeyen: 716, 776 (kısmi).

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kitabın metni ve içinde yer alan görseller yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla alıntılanamaz ve çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: **ykykultur@ykykultur.com.tr**
İnternet satış adresi: **http://alisveris.yapikredi.com.tr**

Vincent van Gogh

Dostlukla

Seçme Mektuplar

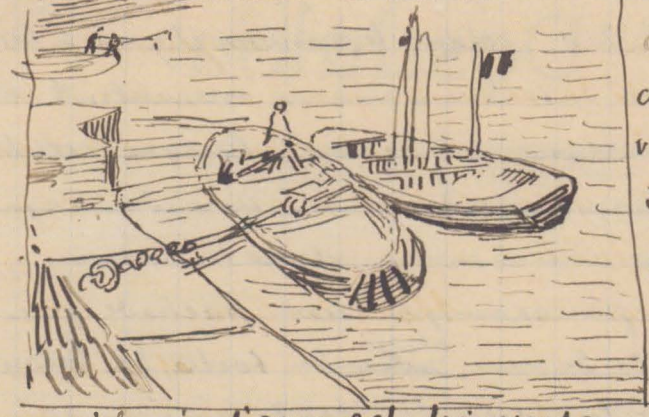
Hazırlayanlar
Leo Jansen, Hans Luijten, Nienke Bakker

Çevirenler
Nurettin Elhüseyni - Pınar Kür

YAPI KREDİ YAYINLARI

Qu'est devenu le souvenir de mauve
n'en ayant plus entendu parler j'ai été
porté à croire que Tersteeg l'aurait dit
quelque chose de désagréable pour faire savoir qu'on le
refuserait une autre misère. Naturellement
je ne m'en ferais pas de mauvais sang dans
ce cas

Je travaille dans ce moment à une étude
commencée
des bateaux
vu d'en haut
d'un quai
les deux
bateaux
sont d'un

rose violacé l'eau est très verte pas de
ciel un drapeau incolore au mat
Un ouvrier avec une brouette décharge du sable.
J'en ai aussi un dessin. Ah tu vois les trois
~~autres~~ dessins du jardin On finira par ne plus les
prendre à la poste parce que le format est trop grand.
Je crains que je n'aurai pas un bien beau
modèle de femme. elle avait promis puis
elle a à ce qu'il paraît gagné des sous en

Bébé için

İçindekiler

Aksilikler ve Sebat: Bir Sanatçının Hayatı
Leo Jansen, Hans Luijten ve Nienke Bakker • 9

Giriş: Bir Tarihe Dayanan Mektuplar • 49

Okura Not • 53

Lahey, 29 Eylül 1872 – 17 Mart 1873 • 55
Londra, 13 Haziran 1873 – 8 Mayıs 1875 • 58
Paris, 6 Temmuz 1875 – 28 Mart 1876 • 67
Ramsgate, Pazartesi ve Isleworth, 17 Nisan – 25 Kasım 1876 • 76
Dordrecht, 7 Şubat – 23 Mart 1877 • 99
Amsterdam, 30 Mayıs 1877 – 3 Nisan 1878 • 106
Borinage ve Brüksel, yak. 13 Kasım 1878 – 2 Nisan 1881 • 133
Etten, 5 Ağustos – yak. 23 Aralık 1881 • 165
Lahey, 29 Aralık 1881 – 10 Eylül 1883 • 197
Drenthe, yak. 14 Eylül – 1 Aralık 1883 • 391
Nuenen, yak. 7 Aralık 1883 – yak. 14 Kasım 1885 • 420
Antwerp, 28 Kasım 1885 – yak. 11 Şubat 1886 • 520
Paris, yak. 28 Şubat 1886 – Ekim sonları 1887 • 543
Arles, 21 Şubat 1888 – 3 Mayıs 1889 • 552
Saint-Rémy-de-Provence, 9 Mayıs 1889 – 13 Mayıs 1890 • 761
Auvers-sur-Oise, Salı, 20 Mayıs – 23 Temmuz 1890 • 843

Eskiz İllüstrasyonları • 863

Adlar Dizini • 871

Biyografiler • 898

Yayın notu: 49, 79, 83, 117, 143, 148, 179, 193, 224, 252, 260, 288, 310, 371, 386, 392, 509, 515, 537, 545, 550, 572, 619, 638, 663, 673, 686, 726, 741, 801, 850, 875, 898 numaralı mektupların çevirisi Pınar Kür'e, bunun dışındaki bütün çeviriler Nurettin Elhüseyni'ye aittir.

Aksilikler ve Sebat: Bir Sanatçının Hayatı

Leo Jansen, Hans Luijten ve Nienke Bakker

"Kederli, ama her zaman sevinçli"

2 Korintliler 6:10

Vincent van Gogh'un (1853-1890) mektupları ve sanat eserleri, hepimizin paylaştığı arzuları ve duyguları tam da can evinden yakalar. Son derece meraklı kişiliğiyle, çevresindeki dünyayı özümsedi; ama o dünyayla ilişki kurmasının tek yolu sözlerden ve imgelerden oluşan bir karşı-dünya yaratmaktı. İstediği şey insanları avutacak sanatı yapmaktı: Renkleri ve eşsiz çizgileri büyüleyici renkler ve emsalsiz desenler aracılığıyla, "sıkıntılı gönüller için avutucu bir sanat" [mektup 739]. Mektupları bunu başarmaya nasıl koyulduğunun ve onu böyle bir uğraşta sebat etmeye neyin yönelttiğinin ustaca bir anlatımıdır.

Van Gogh fanatiklik noktasına varacak derecede coşkuluydu, azap çektirecek kadar yüksek engeller koydu önüne, onları aşmaya dönük uzun ve zorlu bir uğraşa girdi. Davasını ileriye götürmek için sürekli elinden geleni yapmakla, böyle davranması gerektiğini düpedüz doğalmış gibi görmekle, kişisel hayatını tamamen sanata tâbi kıldı. Böyle bir tutumun kendine özgü tehlikeler barındırdığı ölümünden beş yıl önce kafasına dank etti: "Sanat konusunda kesin bir inancının olması, kendi eserlerimde neye varmak istediğimi bildiğim ve böyle bir girişimde batacak olsam bile işin üstesinden gelmeye çalışacağım anlamına gelir" [531].

Vincent van Gogh elinden her iş gelen ama hiçbirinde ustalaşmayan biriydi, ta ki 1880'de bir sanat kariyeri için uğraşmaya karar verinceye ve yavaş yavaş kaderine dört elle sarılma noktasına gelinceye kadar. Dönüp geriye bakıldığında, bir sanatçı olarak gelişme yoluna şaşırtıcı bir hızla girdiği söylenebilir: Onu dünya çapında üne kavuşturacak kapsamlı eserleri çizmesi ve resmetmesi sadece on yılını aldı. Ne var ki takdir uzun bir süre sonra geldi. Eserleri ancak 1890'da canına kıymasından sonra hak ettiği ilgiyi görmeye başladı ve öncü bir sanatçı olarak ulaştığı şöhret sıkı biçimde kökleşti – bu gelişmede mektupları hayati bir rol oynadı.

Vincent van Gogh: Karmaşık Bir Karakter

Van Gogh görünüşü çarpıcı biriydi. Onunla 1890'da tanışan Jo van Gogh-Bonger'in 1914 tarihinde yayımlanan mektup seçkisine yazdığı önsözdeki tarifiyle, "sağlıklı

bir ten rengi, neşeli bir yüz ifadesine sahip ve görünüş itibariyle çok kararlı bir izlenim uyandıran gürbüz, geniş omuzlu bir adamdı." Endamı ufak tefekti, yeşil gözlü, kızıl sakallı ve çilliydi; saçları kendisinden dört yaş küçük kardeşi Theo gibi kızıla çalıyordu. Bir yüz tiki vardı ve elleri sürekli hareket eder gibiydi. İçine kapanık biri olması, onunla birlikte yaşamayı güçleştiriyordu. Yabani ve hırpani kılık kıyafetinden, hararetli konuşma tarzından dolayı insanlar çoğu kez ondan ürkerdi. Görünüşü ve davranışlarının insanlara itici gelmesi, onun için hayatı hiç de kolaylaştırmadı.

Van Gogh hemen her zaman haklı olduğuna inanırdı ve bu da onu gayet yorucu birine dönüştürüyordu. Hırslı, azimli bir adamdı; ben-merkezci bir zorba gibi davranma eğilimi nedeniyle birçok kişi tarafından sevilmezdi. Böyleleri onu "bir kaçık, bir katil, bir serseri" [408] gibi görürdü. Van Gogh da bundan rahatsızlık duymazdı: "İnan ki insanlar benim uzağından yakınından geçmediğim her türlü kötülüğü ve saçmalığı yaptığımdan kuşkulandıklarında kimi kez kahkahalarla gülüyorum. (Ben ki doğanın, incelemenin, çalışmanın ve özellikle insanların dostuyum)" [252]. Kapışmalardan kaçınmadığı gibi, kendini de kollamazdı. Theo, Mart 1887'de kız kardeşleri Wil'e bir mektubunda, onu "kendisinin düşmanı" diye tarif etmişti.

Van Gogh iç dünyasını yoklamaya son derece eğilimliydi: Ruh halindeki savrulmaları irdeleyip saptamaktan ya da ahlaki duruşunu yeniden tanımlamaktan hiç geri kalmazdı. Buna yönelmesi esasen konuşacak hiç kimsesinin olmaması yüzündendi. Kendi ruh halini incelediğinde gördüğü şey "gergin" bir kişiydi. Yirmi dokuz yaşındayken, kendisiyle ilgili acımasız bir tablo çizdi:

> "Kendimi kusursuz gördüğümü ya da birçok kimsenin beni aksi bir kişi olarak görmesinde kusurumun olmadığı kanısını taşıdığımı sanma. Sıklıkla fena halde ve huysuzca melankolik, hırçın hale geliyorum, bir tür açlık ve susuzluk içindeymişçesine yakınlık özlemi duyuyorum, yakınlık görmeyince de kayıtsız, haşin biri kesiliyorum ve hatta bazen yangına körükle gidiyorum. Muhabbetten hoşlanmıyorum; insanlarla ilişkiye girmek ve sohbet etmek çoğu kez eziyetli ve zor geliyor bana. Ama bunun tamamen olmasa bile büyük ölçüde nereden kaynaklandığını biliyor musun? Basbayağı asabiyetten – hem maddi, hem manevi anlamda son derece duyarlı biri olarak, böyle bir huyu aslında derin bedbahtlığa düştüğüm yıllarda edindim" [244].

Bu son sözleri sanat kariyeri yoluna girişinden hemen önceki yıllara göndermedir.

Ne kadar fevri hareket eden biri olursa olsun, genellikle epeyce düşünüp taşındıktan sonra çalışmaya koyulurdu: "Harika bir şey dürtüyle ortaya çıkmaz; bir araya getirilen küçük şeylerin bir dizisidir" [274]. Çoğu kez, Van Gogh'un keyifsizlikten kurtulmasını sağlayan şey, irade gücü ve sıkı çalışma olmuştu. En candan dostu ve sırdaşı, zorlu karakteriyle başa çıkabilecek tek kişi olan Theo'ya karşı suçluluk duygusunu bastırdı. Vincent kardeşinin kendisi için ne kadar emek verdiğinin farkındaydı ve Theo'ya borcunu asla ödeyemeyeceğini bilmek ara sıra onu kedere sürüklüyordu.

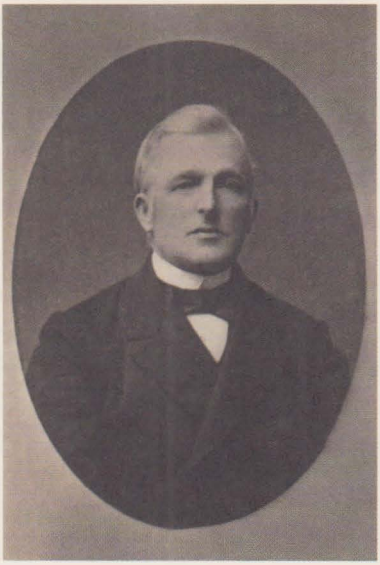
Theo'yla Bağ

Vincent'in 1880'de, yani yirmi yedi yaşındayken bir sanatçı olma yönünde aldığı geç karar büyük ölçüde Theo'nun teşviki sayesindeydi. Onu bir sanat kariyerine yönelmeye Theo'nun ikna etmiş olması, sonraki yıllarda ilişkilerini bir hayli etkiledi. Theo kardeşine manevi ve maddi destek vermeyi görevi olarak saydı. Vincent'in on yıl süren sanatçılık hayatı boyunca, nazik bir velinimet olarak kaldı; verdiği destek kardeşinin sanat çabalarının ilerleyişinde paha biçilmez değerdeydi. Vincent ilk başta Theo'nun maddi desteğini günün birinde ödeyebileceği bir borç, çalışmalarına alıcıların bulunmasıyla birlikte kazanacağı paraya mahsuben verilmiş bir avans olarak gördü. Ne var ki bu bir türlü gerçekleşmeyince, iki kardeşin vardığı anlaşmaya göre, Theo simsarlığını üstlendiği Vincent'in çizimlerini ve resimlerini dilediği gibi kullanabilecekti. Theo "kardeşliği" Vincent'e yaptığı yatırımı paraya çevirmekten çok daha önemli görse de, zamanla onun çalışmalarının özel nitelik ve değer taşıdığı kanısına vardı.

Sakin, yüce gönüllü Theo'nun inatçı, fevri kardeşine yardıma hep hazır olmasından ve karşılığında çok az şey almasından dolayı kardeşler arasındaki alışveriş esasen tek yönlüymüş gibi görünebilir. Oysa Theo kendi açısından Vincent'e çok bağımlıydı, Jo'ya onu "kelimenin her anlamında ikimiz için danışman ve kardeş" (1 Ocak 1889) diye tarif etmişti. Vincent'in ve Theo'nun karşılıklı bağımlılığı yıllar içinde artmaya devam etti ama birçok çatışmadan da yoksun değildi. Vincent kimi zaman Theo'ya kaba ve kötü davrandı, daima dediğini yaptırmaya çalıştı. Bu, aralarındaki ilişkide bir sürü sıkıntı yarattı; öyle ki bir noktada Theo yollarını ayırmalarının daha iyi olacağı kanısına vardı. Ancak aralarındaki kardeşçe dostluk böyle sert çatışmalara rağmen ayakta kaldı. Vincent'in hayattaki güçlükleri atlatmasını sağlayan Theo, onunla "düşman dünya" [406] arasında bir tampon işlevi gördü. İyi yürekli kişiliğiyle hayatı boyunca Vincent'e karşı sorumluluk hissetti, kardeşine hep sadık kaldı, onu korudu ve birçok tuzaktan kurtardı.

Sevgi Dolu ve Koruyucu Bir Aile

İki kardeş arasındaki yakın bağlar kırsal Brabant'ta bir köy papazının oğulları olarak birlikte büyüdükleri çocukluk dönemlerine kadar iner. Baba Theodorus van Gogh (1822-1885) ve anne Anna van Gogh-Carbentus (1819-1907) çocuklarını namuslu ve çalışkan bir hayata temel oluşturan Hıristiyan değerleriyle yetiştirdi. Her ikisi de 19. yüzyılın orta sınıf ailelerinde mutat yaklaşımla, herhangi bir aile ferdinin adeta sürüden kopup gitmesini önlemek için ellerinden geleni yaptı. Görgü kurallarına sıkı sıkıya uyarak ve toplumda saygın yer edinenlerin hayat boyunca çok iyilikle karşılaşacağı yönündeki sağlam inancı koruyarak muteber bir hayat sürmeye çalıştılar. Muhterem Theodorus van Gogh'un mütevazı bir geçimle görev yaptığı Zundert, Helvoirt, Etten ve Nuenen köylerinin hepsi Hollanda'nın güney kesimindeki Noord-Brabant ilindeydi. Ahlaken makbul davranışa büyük önem veren bir vaiz olarak, hizmet verdiği cemaatlerden epeyce yakınlık görmeye güvenebilecek durumdaydı.

1. Theodorus van Gogh

2. Anna van Gogh Carbentus

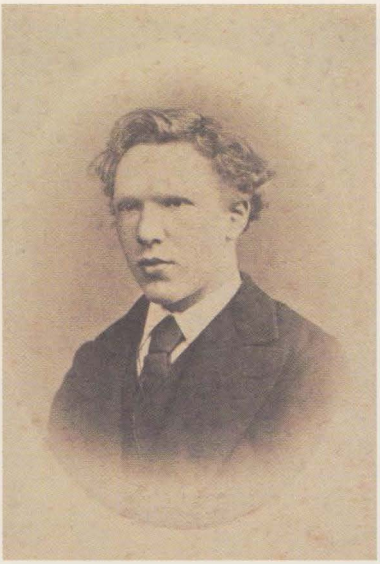
Altı çocuğun en büyüğü Vincent (1853-1890) ilk doğan çocuk değildi: Doğumundan tam bir yıl önce annesinin dünyaya ölü getirdiği çocuğa da aynı şekilde Vincent adı verilmişti. Vincent'in ardından Anna (1855-1930), Theo (1857-1891), Elisabeth ("Lies", 1859-1936), Willemien ("Wil", 1862-1941) ve Cor (1867-1900) geldi. Sade, iyi yürekli bir kadın olan anneleri, ailenin bakımını kocasıyla ve bir dadıyla paylaştı.

Ebeveynler ile çocukları arasındaki sevgi ve karşılıklı saygı, günümüze yüzlerce mektupla ulaşmış olan aile yazışmalarında açıkça görülür. Vincent'te köklü biçimde yer edinen çocukluk dönemine ilişkin sevgi dolu anılar, hayatının yarısını ve son yıllarını altüst eden (ve o dönemde sanrıların eşlik ettiği bir tür epilepsi sayılan) akıl hastalığı nöbetleri sırasında su yüzüne çıktı. Geçirdiği ilk ciddi sinir bozukluğundan sonra, 1888'in sonlarında hastalığı sırasında "Zundert'teki evin her bir odasını, her patikayı, bahçedeki her bitkiyi, çevredeki görünümleri", aslında baba evinin çevresindeki her ayrıntıyı gördüğünü bildirdi [741].

Van Gogh'lar bütün çocuklarına yeteneklerini sonuna kadar geliştirmelerine olanak sağlayacak bir eğitim vermek istediler; ama maddi açıdan bu hiç de kolay bir iş değildi. Asıl kaygıları Vincent için uygun bir görev bulmak olacaktı. 19. yüzyılda üst sınıfla bağlantılar çoğu kez orta sınıf mensuplarının yükselmesinin bir aracıydı; çocuklarının başarılı olmasını sağlamaya kararlı anne babalar, onları sosyal basamakları tırmanmaya özendirir ve hatta yönlendirirdi. Bu yaklaşım Van Gogh'ların çocuklarına toplumla içli dışlı olma, okunacak kitaplar ve yapılması gereken nezaket ziyaretleri konusundaki öğütlerinde açıkça görülür. Çocuklar bugünkü standartlarla son derece itaatkârdı ama bu durum orta sınıf Hıristiyan ahlakının dayattığı geçerli davranış standartlarıyla açıklanabilir. Ne var ki işler ters gittiğinde ve

3. Vincent van Gogh, on üç yaşındayken

4. Vincent van Gogh, on dokuz yaşındayken

bir kişi bu yüksek standartlara uymayı istemediğinde ya da beceremediğinde, Van Gogh örneğinde olduğu gibi, iç kemirici bir suçluluk ve kendi iyiliğini isteyenlere karşı görevini yerine getirmemiş olmanın getirdiği kalıcı bir başarısızlık duygusuna kolayca yol açabilirdi.

Dayanışma ihtiyacı Van Gogh ailesinin ayırıcı özelliğiydi. Dindarca bir hayat sürmek ve birbirine destek vermek genelin çıkarınaydı; aileyi bir arada tutan kiliseye gitme, ilahi söyleme, ahlaken makbul şiirleri ve romanları yüksek sesle okuma gibi diğer toplu uğraşlar için de aynı şey geçerliydi; bunların hepsi hem yüreği hem de zihni güçlendiren şeylerdi.

Van Gogh ailesinde uyum uzun bir süre devam etti ama 1876'da Vincent ile babası arasında bir gerginlik alevlendi ve kavga babasının 1885'teki ölümüne kadar sürdü. Yaşam tarzları gittikçe bağdaşmaz hale geldi ve Vincent'in sosyal uyumsuzluğu, babası için sürekli bir rahatsızlık kaynağı oldu. Vincent ise babasının müdahalelerine ve dar görüşlülüğüne kızdı; tutumunda direterek, anne babasının çok önem verdiği görenekleri tamamen hiçe saydı. Amele elbiseleri, öngörülemez davranışları ve alt sınıflardan insanlarla yakınlığı anne babasına dert oldu. Vincent'in gözünde durum 1883 sonlarında berraklaştı: "Ailenin çeşitli fertlerinden karakter itibariyle oldukça farklıyım ve aslında ben bir 'Van Gogh' *değilim*" [411].

Sanat Ticareti İşinde Çalışma, 1869-1876

Vincent, Zundert'teki köy okulunda öğrenim gördü ve evde bir özel hocadan dersler aldı. Ardından Zevenbergen'de bir erkek yatılı okulunda birkaç yıl kaldı ve oradan

5. Goupil & Cie Gallery, Lahey, yak. 1900

Tilburg'daki Hogere Burgerschool Willem II adlı bir ortaokula geçti. Evde bir yıl daha oturduktan sonra, Temmuz 1869 sonlarında, on altı yaşında nihayet bir iş buldu ve en genç eleman olarak, Lahey'deki uluslararası sanat simsarlığı firması Goupil & Cie'ye girdi.

Kendisiyle aynı adı taşıyan bir amcası (Cent Amca) onu sanat dünyasıyla tanıştırdı. Yıllardır Goupil & Cie firmasının ortaklarından olan Cent Amca, yeğeni hakkında olumlu referans verdi. Böylece Vincent'e sanat ticaretine yakından aşina olma şansı tanındı. İşleri yolunda olan firmanın başarısı, kısmen çok sayıda sanat eserinden hazırlanan röprodüksiyonları yayımlamaya ve satmaya bağlıydı. Van Gogh'un sanat simsarlığı yapan bir firmada çalışması, günlerini tablolar, baskılar ve fotoğraflarla çevrili bir ortamda geçirmesi ve müzeleri gezmesi, sanata ilişkin çarpıcı bilgi birikiminin temelini attı. Amiri olan Hermanus Tersteeg ona işin püf noktalarını gösterdi, sanat ve edebiyat konusunda epeyce şey öğretti. Vincent o dönemde Roos ailesinin Lange Beestenmarkt'taki evinde kaldı; günümüze ulaşan Theo'ya mektuplarının ilkini 29 Eylül 1872'de bu adresten yazdı.

Goupil & Cie'nin bir dizi şubesi vardı ve Van Gogh Mayıs 1873'te firma adına Londra'da çalışmaya başladı. Bu yıllardan kalan yazışmalar, büyüdüğü korunaklı dünya dışında bir yer aradığını ortaya koyar. Boş zamanlarında olabildiğince yürüyor ve bahçede çalışıyordu. Bazen evi çok özlüyordu. Noel ve Paskalya gibi tatillerde, aile genelde Van Gogh çiftinin kalmakta olduğu Helvoirt papaz evinde toplanıyordu. O sırada Theo da Goupil için çalışıyordu; ilk başta girdiği Brüksel şubesinden

6. Theo van Gogh, 1889

Lahey şubesine 1873'ün sonunda geçti. Vincent Londra'da adresini sıkça değiştirdi: Ağustosta Brixton'a, bir yıl sonra da Kennington'a taşındı. Kente hayranlığıyla birlikte, sanat ve edebiyata ilgisi de arttı. Mektupları kendisini etkileyen kitaplardan yapılmış birkaç alıntı içerir; Theo ise kardeşine şiirler göndermekteydi. Zevkleri ve tercihleri dönemin modalarına tam anlamıyla uygundu: Romantik şiirler (Heinrich Heine, Alphonse de Lamartine) ve Victoria dönemi romanları (George Eliot). İki delikanlı için bir avuntu kaynağı olan edebiyat, ufuklarının genişlemesine katkıda bulundu. Londra metropolünde Vincent kendini gerçek bir kozmopolit gibi hissetmeye başladı.

Dinsel Takıntı

Paris'teki Chaptal Sokağı'nda bulunan ana şubeye geçici bir nakilden sonra, Vincent 1875 başlarında döndüğü Londra'da Goupil & Cie tarafından devralınan Holloway & Sons firmasının Bedford Sokağı'ndaki galerisinde çalışmaya başladı. Mayıs ortalarında tekrar Paris şubesinde görevlendirildi. Mektuplarında Salon, Louvre ve Luxembourg Müzesi'ne ziyaretlerini ayrıntılı bir biçimde aktardı ve Montmartre'daki küçük odasına astığı baskıları anlattı. Yakın dostluk kurduğu İngiliz ev arkadaşı Harry Gladwell'le geceler boyunca Kitabı Mukaddes'i yüksek sesle okudu: "Başından sonuna kadar okumaya niyetliyiz" [55]. Kitabı Mukaddes'i incelemeyi gittikçe kafasına daha fazla takan Van Gogh sıkça kiliseye gitmeye başladı. O dönemde yazdığı mektuplar Kitabı Mukaddes'e, kafiyeli mezmurlara, ateşli ilahilere ve dindarlık edebiyatına göndermelerle doludur. Birkaç yıl süren bu dinsel takıntı yüzünden işini ihmal etmesi, sonunda Goupil firmasından çıkarılmasının sebeplerinden biri olacaktı.

Van Gogh ailesi, Ekim 1875'te Muhterem Van Gogh'un geçimini sağladığı Etten köyüne taşındı. Vincent Noel'i ve yılbaşını orada onlarla birlikte geçirdi. Paris dönüşünde Goupil'in 1 Nisan tarihi itibariyle sözleşmesine son verme kararı aldığını öğrendi; sebeplerden biri işlerin yoğun olduğu yılsonunda iznini fazlasıyla uzatmasıydı ancak başka bir şaşkınlık kaynağı, işine karşı tutumuydu. Vincent işten çıkarılışını gayet bezgin bir tavırla karşılarken, babası derin hayal kırıklığına uğradı ve sonuçların aile için özellikle ıstıraplı olması nedeniyle, bu konuda Theo'ya kendi standartlarına göre çok buruk mektuplar yazdı: "Ne kadar çok şeyi elinin tersiyle itti! Cent Amca için ne acı bir üzüntü. Ne kadar acı bir tecrübe. Burada nispeten

yalnız yaşıyor olmamıza seviniyoruz ve dışarıya kapanmayı gerçekten istiyoruz. Tarif edilemez bir üzüntü bu." Vincent kesinlikle suçluluk duygusuna kapılsa da bu itibar kaybından daha az rahatsız olmuş gibiydi. Sanat ticaretinde altı yıl çalışmak ona elbette bir sürü şey öğretmişti ama kendisini mutlu etmediği gibi, ona bir kariyer ihtimali yolunu da açmamıştı. Geleceği artık tamamen belirsizdi.

Bir Meslek Arayışı, 1876-1880

Van Gogh izleyen dört yılı İngiltere, Hollanda ve Belçika'da geleceğini şekillendirme uğraşıyla geçirdi. Goupil & Cie'den ayrıldıktan sonra, Nisan 1876'da William Stokes'un yönettiği erkek yatılı okulunda yardımcı öğretmen olarak çalışmak üzere Londra yakınındaki Ramsgate'e gitti. Bir aylık deneme döneminin ardından, bir maaş almaksızın kalmasına izin verildi. Kısa bir süre sonra okulla birlikte Isleworth'e taşındı. Orada uzun yürüyüşlerin keyfini çıkardı ve çocuklarla birlikte olmaktan hoşlandı; ama çok geçmeden papazlık işini, "Londra banliyölerinde işçilere hizmet verecek papaz ve misyoner arası" [84] bir şeyi tercih edeceğini kavradı. Mesele sırf bu değildi, düzenli bir gelire de acilen ihtiyacı vardı.

Temmuz ayında Isleworth'te Metodist papaz Thomas Slade-Jones'un yönettiği başka bir yatılı okulda çalışmaya gitti. Vincent'in bu dönemde Theo'ya yazdığı mektuplar, konudan ciddi biçimde uzaklaşmalar ve bolca Kitabı Mukaddes alıntıları yüzünden gittikçe uzadı. Dine karşı artan ilgisine daha ahlakçı kitapları okuma eğilimi eşlik etti; gözde eserleri George Eliot'ın *Scenes of Clerical Life* ve *Felix Holt*, John Bunyan'ın *The Pilgrim's Progress* ve Thomas a Kempis'in *De imitatione Christi* kitaplarıydı. Ekim ayında Richmond'daki Wesley Metodist Kilisesi'nde bir vaaz verme yönündeki ilk fırsatı büyük memnuniyetle karşıladı. Theo için bir suretini çıkarıp mektuba iliştirdiği vaaz, hayatı bir hac yolculuğuyla karşılaştırmaktaydı [96]. Kısa bir süre sonra Turnham Green'deki bağımsız cemaat kilisesinde alaylı bir vaiz oldu ve ayrıca maaşsız bir gönüllü olarak Pazar okulunda dersler verdi. Noel için eve gittiğinde, her zamanki gibi tam bir aile meclisinin oluşmasıyla derin düşüncelere dalmaya vesile olan bu buluşmada, Vincent'in İngiltere'deki sınırlı başarı şansı görüşüldü ve Hollanda'da kalması kararlaştırıldı.

Vincent Amca ona Dordrecht'te Blussé & Van Braam adlı bir kitapçıda tezgâhtarlıkla birlikte ayak işlerine bakacağı bir iş ayarladı. Bu dönemde Van Gogh'un dinsel fanatikliği çığırından çıkmaya yüz tuttu. Mektupları artık dindarlık metinleriyle ve bir vaiz olma arzusuna ilişkin düşüncelerle dopdoluydu; odasının duvarlarını Kitabı Mukaddes konularının işlendiği çok sayıda baskıyla süsledi ve kilise ayinlerinin birinden ötekine giderek, çeşitli mezhepleri incelemeye koyuldu. Aziz Pavlus'un Korintlilere ikinci mektubunda geçen "kederli ama her zaman sevinçli" sözü onun için adeta "hayat fırtınasında iyi bir koruyucu örtü" [109] gibi giydiği bir düstur haline geldi.

Başka Bir Hayal Kırıklığı

Van Gogh'un dünyayla kavgası o dünyadaki yerine ilişkin iç kavgasıyla bağlantılıydı. Babası gibi bir vaiz olarak, Tanrı kelamını yaymak üzere kilisede bir görev yapmanın düşünü kurdu. O gayeye ulaşma yönündeki çabasını "işitip hissettiği sitem sağanağı"ndan [106] kurtulmanın bir aracı olarak gördü. Kalvenci anlayışla yetiştirilmiş olmanın etkisiyle, birkaç kez vicdandan insanın yanılmaz, Tanrı vergisi ahlaki pusulası diye söz etti. Ama hayatı vicdan temelinde yaşamak için ne kadar çaba gösterirse göstersin, doğru yolu bulmayı her nedense başaramadı. Kitabevinde çalışması sırf geçici bir çözümdü; ailesi onun için uygun bir görev arayışını sürdürdü. O zamana kadar destekleyici bir tavır takınmış olan Cent Amca, yeğeninin vaiz olmayı cidden kafasına koyduğunun ortaya çıkması üzerine yardım için uğraşmaktan vazgeçti.

Lise diploması olmayan Vincent, teoloji öğrenimine hazırlanması yönünde öneriler ve yardım almak üzere, Amsterdam'da bulunan başka bir amcasına başvurdu. Onun için din adamlığının doğru meslek olacağına hiç de inanmayan ailesi, dengesiz akli durumu konusunda endişeliydi. Bununla birlikte, Vincent Mayıs 1877'de keyifle gittiği Amsterdam'da tersane müdürü olan Jan van Gogh Amca'nın yanına yerleşti. Anne tarafından eniştesi olan papaz Johannes Stricker, onun öğrenimini gözetme sorumluluğunu üstlendi.

Üniversite giriş sınavına hazırlanmanın Vincent için son derece zor olduğu ortaya çıktı. Sıklıkla yaptığı gibi, becerememe duygusuyla gelen boşluğu uzun yürüyüşlere çıkarak ve bunları daldan dala atladığı uzun pasajlarla dolu mektuplarda yazarak kapattı. Derslerine sebatla çalışmak için ne kadar uğraşırsa uğraşsın, gittikçe mahzunlaştı ve hevesi kırıldı. Theo'ya kafasının uyuşuk ve öfkeyle dolu, düşüncelerinin karışık olduğunu yazdı. Önüne hedef olarak koyduğu işte başarısızlığa uğradığını bir kez daha kavradı. Daha sonraları dönüp geriye bakınca, Amsterdam'da kaldığı o yıl için "en berbat anlar" ifadesini kullanacaktı [154]. Üzgün ve süngüsü düşük halde döndüğü Etten'deki baba evinde, hâlâ bir kilisenin Pazar okulu öğretmeni olabileceği umudu vardı.

Borinage'da Gezici Vaizlik

Vincent, Temmuz 1878'de gezici vaizler yetiştiren bir Flaman öğretmen okuluna girişini görüşmek üzere babasıyla ve Muhterem Slade-Jones'la birlikte Brüksel'e gitti. Üç aylık bir deneme dönemi verilerek, Laken'de çalışmaya gönderildi; orada mütevelli heyetinden birinin evinde kaldı. Ancak eğitim kursuna kabul edilmeyince, bir vaizlik işi aramak üzere Aralık 1878 başlarında Belçika'nın madencilik bölgesi Borinage'ın yolunu tuttu. Ocak 1879 ortalarında Mons yakınında bir köy olan Wasmes'e altı aylığına vaiz olarak atandı. Ona verilen görevler Kitabı Mukaddes'ten parçalar okumak, çocuklara ders vermek ve hastaları ziyaret etmekti. Van Gogh orada gerçek yoksullukla ve miskinlikle karşılaştı ama cansiperane bir tuturnla kendi-

sini hastaların ve yaralıların bakımına verdi. Yoksullarla öylesine özdeşleşti ki bütün eşyalarını insanlara dağıttı ve yerde uyuduğu küçük bir kulübede yaşadı.

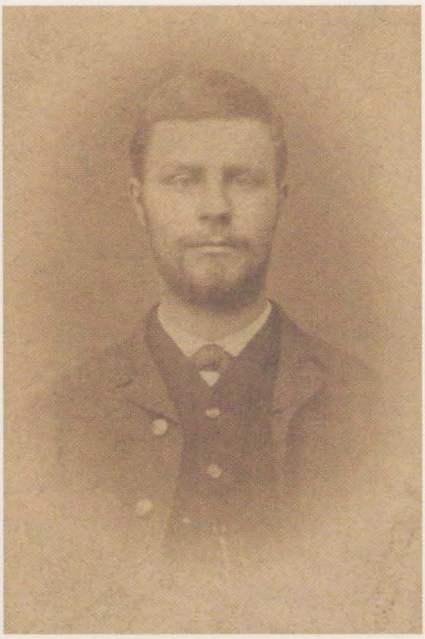
Bu abartılı tevazu gösterisi, vaizlik heyetinin ondan hoşnutsuz kalmasının sebeplerinden biri oldu; ayrıca hem konuşma yeteneğinden, hem de cemaate İncil'in öğretilebileceği toplantıları düzenlemek için gerekli örgütsel becerilerden yoksun olduğu sonucuna varıldı. Görevine son verilmesi üzerine ağustosta yakındaki Cuesmes köyüne giderek, gezici bir vaizin yanına yerleşti. Bu "garip, ilginç ve pitoresk kır bölgesi"nden [150] etkilenerek, resim çizmeye her geçen gün daha fazla yoğunlaştı. Önceki yıllarda öyle keyfine çizimler yapmış ve mektuplarında ara sıra eskizlere yer vermişti. Yeni dönemde ise yazmanın yanı sıra, resim çizme de izlenimlerini imgelerle yansıtmanın gittikçe önemli bir yolu haline geldi: "Çoğu kez elde bazı hatıralar bulunsun ve şeyleri görünce otomatikman akla gelen düşünceler güçlensin diye gece geç vakitlere kadar oturup resim çiziyorum" [153].

Theo onu görmeye gitti ve iki kardeş Vincent'in geleceğini görüştü. Bu konuşmada duygular kabarıp taşmış olsa gerek; çünkü Theo'nun ayrılışından hemen sonra, Vincent Theo'yla ve öbür aile fertleriyle ilişkilerini ciddi biçimde sarsan korkularını ve görüş ayrılıklarını açığa vuran bir mektupta kendisini savundu [154]. İki kardeş arasındaki kopuş, sonunda yaklaşık bir yıl yazışmayı kesmelerini getirdi. Vincent suskunluğu olağanüstü etkileyici bir dille kendini ifade ettiği bir *cri de coeur*'la ["içten kopan feryat"] bozdu. Kendini kafesteki bir kuş misali, işe yaramayan adamın teki gibi hissettiğini ama yararlı hale gelmeyi ve hayatta tutunacağı [bir] uğraşı bulmayı istediğini belirtti ve Theo'nun ona önerdiği yardımı kabul etti [155].

Vincent'in anne babasıyla da arası açılmıştı. Daha 1875'te Vincent'in "başkalığını" görüşen çift, onun dinsel fanatikliğinden endişeliydi. Gezici vaizlik için eğitim kursuna alınmaması üzerine, onu farklı bir yol tutması ve pratik bir zanaatı denemesi için sıkıştırdılar. Onların gözünde "laf anlamaz ve dik başlı" biri olarak kalan oğulları nasihatlerine uymaya yanaşmadı. Vincent Borinage'da kaldığı sırada eve dönmeye çekinse de anne babasına iki kısa ziyarette bulundu. Davranış tarzının (şimdilerde kullanılacak bir ibareyle) otizm sınırına varacak kadar endişe verici görünmesi nedeniyle, babası onu Belçika'nın Geel kentindeki psikiyatri hastanesine yatırmaktan açıkça söz etti; ama bu tasarı Vincent'in sert direnişiyle karşılaştı.

En büyük oğul artık kusurlu biri gibi görüldüğünden, aile şerefini korumak Theo'ya düşen sorumluluktu. Kasım 1879'da Goupil & Cie'nin Paris şubesinde daimi bir göreve getirildiği için, kardeşinin geçimine katkıda bulunabilecek durumdaydı. Vincent, Mart 1880'de Theo'dan ilk harçlığını aldı. Bir süredir resimle daha çok uğraşmaktaydı ve Theo sanatı meslek olarak seçmesi için onu sıkıştırmaya başladı. Vincent bir denemede bulunmaya karar verdi; bu tercih hayatında belirleyici oldu.

Çalışmaya Dönük Uğraş ve Hırs: Van Gogh Sanatçılık Yolunda, 1880-1883

7. Anthon van Rappard, yak. 1880

Bir sanat kariyeri peşinde koşmakta karar kılan Van Gogh, kendi başına tasarladığı bir öğrenim programına hararetle atıldı. Bir çizer olarak geçimini sağlama umuduyla, bütün dikkatini çizime verdi. İşe sıfırdan başlayarak, malzemeler, perspektif, orantı ve anatomi konusunda olabildiğince çok şey öğrenmesi gerektiğinin farkındaydı. Bunlara ilişkin elkitaplarını okudu ve sabahtan gece yarısına kadar çalışarak, baskılardan ve Theo'nun kendisine gönderdiği çizim ders kitabındaki örneklerden kopyalar yaptı. Ne var ki Cuesmes'deki küçük odası ideal bir stüdyo olmaktan uzaktı. Bu yer darlığı, ayrıca müzelere ve sanatçılara yakın olma yönünde artan bir ihtiyaç, onu Ekim 1880'de Brüksel'e taşınmaya yöneltti. Theo'nun görmesini önerdiği ressam Willem Roelofs'un tavsiyesi doğrultusunda, Van Gogh "antikçağ eserlerine bakarak çizim" dersine girmek üzere sanat akademisine kaydoldu. Bir ayın sonunda gına getirdi: Hiç kuşkusuz azgelişmiş tekniğinden, sınırlı anatomi ve perspektif bilgisinden dolayı epeyce eleştiriye katlanmaya mecbur kalmıştı. Bu tecrübenin bir sonucu olarak, akademik öğretime karşı nefretle doldu (bu konu sonraki mektuplarında sıkça ortaya çıkacaktı) ve bir sanatçının ifade tarzının teknikten daha önemli olduğu yolundaki kanısını daha da güçlendirdi. Bu arada tanıştığı Hollandalı sanatçı Anthon van Rappard, ona Brüksel'deki ferah stüdyosuna gelip resim çizmesini önerdi. İki adam yakın dost oldu ve Van Gogh'un Hollanda'ya dönmesiyle, aralarında canlı bir yazışma başladı.

Nisan 1881'in sonunda Vincent tekrar Etten'deki anne babasının yanına döndü ve Noel'e kadar orada kaldı. Aile evinin müştemilatındaki bir odada çalıştı ve yatıp kalktı. O aylarda manzaralar ve işbaşında figürler çizme alıştırmaları yaptı; figür çizimlerinde kendisine poz veren köylüleri model olarak kullandı. Lahey'e kısa bir ziyaretinde (ilk kez olmamakla birlikte bir sanatçı bakış açısıyla müzeleri ve sergileri dolaştı; Lahey ekolünün başarılı ressamları arasında yer alan ve kuzeni Jet Carbentus'la evli olan Anton Mauve'dan hoşuna gidecek tavsiyeler aldı. Artık havasındaydı ve Mauve'un kullandığı bir ibareyle, "fabrika tam işliyor" [172] saptamasında bulundu.

Tırmanan Gerginlik

8. Kee Vos-Stricker ve oğlu Jan, yak. 1881

Stricker Enişte'nin bir süre önce dul kalmış kızı Kee Vos-Stricker 1881 yazında misafir olarak Etten'deki papaz evine geldi. Van Gogh ona tutkulu bir aşkla bağlandı. Genç kadının duygularına karşılık veremeyeceğini kesin ifadeyle belirtmesine karşın, ısrarını sürdürdü ve arzunun körlüğü içinde, ailesini epeyce sıkıntılı duruma düşürdü. Babası böyle "kaba ve yersiz" davranışının aile bağlarını tehlikeye attığı uyarısında bulundu [185]. Ama anne babasının görüşlerine ve duygularına o kadar duyarsızdı ki sonunda evden ayrılmasını istediler. Bunun üzerine Vincent bir süre Lahey'de Mauve'la birlikte çalışmaya karar verdi; aslında ilk yağlıboya etütlerini yaptığı ve suluboyanın esaslarını öğrendiği yer Mauve'un stüdyosuydu. Van Gogh üç hafta sonra Etten'e döndüğünde, kafası yeni planlarla doluydu ve civarda büyük bir stüdyo aramaya niyetlendi; ama daha birkaç gün geçmeden, babasıyla başka bir ciddi çatışmaya girdi. Vincent dinle hiçbir alakasının kalmayacağına yemin etti ve aynı gün evden ayrılıp Lahey'in yolunu tuttu.

Yeni Bir Adım

Lahey'de Vincent kısa bir süre sonra kentin kenar mahallelerinden Schenkweg'de bir pansiyon buldu. Kee'ye dönük aşkına olumsuz tepkilerin acısını hâlâ çekmekteydi ve ailesinin sığ görüşlülüğünden tiksinmekteydi. Theo inatçılığının anne babaları için durumu gereksiz yere zorlaştırdığını belirterek Vincent'i suçlamakla birlikte, ona destek vermeyi sürdürdü. Goupil'in Montmartre Bulvarı'ndaki Paris şubesinin (sonradan Boussod, Valadon & Cie firmasınca devralınan işletmenin) müdürlüğüne atandığı Şubat 1881'den itibaren, Vincent'in harcamalarını karşılama sorumluluğunu üstlendi. Vincent'in sanat kariyeri boyunca iyi para kazanan Theo, gelirinin yaklaşık yüzde 15'ini kardeşine verdi. Vincent'in sıklıkla maddi sıkıntıya düşmesinin sebebi, çok kolayca para harcama eğilimiydi ve bu amansız çalışma tutkusundan ayrılmaz bir alışkanlıktı: Çizim ve resim malzemelerini hep kısa sürede tüketen biriydi; poz vermeleri için ücret ödenmesi gereken modellere

ihtiyacı vardı; her ev değiştirişinde yeterli yaşama ve çalışma ortamı oluşturmaya kararlıydı. Hemen bir stüdyo kurmaya giriştiği Schenkweg'deki pansiyonu için de geçerliydi bu haliyle.

O dönemde Hollanda'nın kültür başkenti konumundaki Lahey'deki ilk günleri iyi başladı: Goupil firmasındaki eski amiri Tersteeg'den tavsiye ve destek aldı; Mauve da onu bir modele bakarak çizmek ve öbür sanatçılarla buluşmak için ideal yer olan ressamlar derneği Pulchri'ye üye olarak önerdi. Vincent genç sanatçılar George Breitner ve Théophile de Bock'la tanıştı. Onu sevindiren bir başka gelişme Cor van Gogh Amca'dan ilk ücretli siparişini alması oldu; bunu yine Lahey görüntülerini kapsayan ikinci bir sipariş izledi.

Vincent, Ocak 1882'de gebe bir fahişe olan Sien Hoornik'le tanıştı ve onu düzenli modeli olarak yanına aldı. Sien'in annesi ve kızı da sıkça ona poz verdi; ilk başta ücret karşılığı olan bu iş, daha sonraları Sien'le dost hayatı kurmasıyla bedava yapılır oldu. Breitner'le birlikte aşevlerinde ve demiryolu istasyonu bekleme salonlarında eskizler çizmeye giden Vincent'in gözde konuları, işçiler ve yoksullar, basit insanlardı. "Çalışmalarımın halkın bağrında yattığını, yere yakın durmam, hayata derinlemesine dalmam, büyük gailelerle ve güçlüklerle başa çıkarak ilerlemem gerektiğini seziyorum" [226]. Van Gogh sanatının sıradan insanlara ulaşacağı umudu içindeydi; "halk için halktan" [294] figürler çizme peşindeydi. Bir çizer olma fikrini hâlâ kafasında evirip çevirdiğinden, resimli dergiler toplamaya başladı. Bu dergilerdeki baskılar (tanınmış sanatçılara ait çizimlerden profesyonel gravürcülerin yaptığı gravürler) gerçekçi, dolaysız oldukları ve kaba tekniğe dayandıkları için ona heyecan veriyordu. Yüzlercesini topladı, sayfalardan kesip çıkardı, konulara göre sıraladı ve dosyalara koydu. Özellikle "ruh" ve "karakter" taşıyan baskılara düşkündü. Baskı takasları yaptığı Van Rappard'la karşılıklı mektuplarında sanatsal ve teknik sorunlar üzerine uzun uzadıya değerlendirmeler yer alır.

Vincent'e Alfred Sensier'nin Fransız ressam Jean-François Millet üzerine kitabını gönderen de Van Rappard'dı. Köylüler arasında sade bir hayat süren bu Barbizon ressamının son derece romantikleştirilmiş biyografisi, Van Gogh'un sanata yaklaşımına belirleyici bir etkide bulundu. "Baba Millet"yi kendisine rehber seçti ve onun sözlerinden birçoğunu birer düsturu haline getirdi.

Aile Yaşamı

Van Gogh zührevi hastalık tedavisi gördüğü hastanede birkaç hafta kaldıktan sonra, Temmuz 1882'de aynı sokağın aşağısında daha iyi ve daha ferah bir stüdyoya taşındı. Aradan iki hafta geçtiğinde, Sien'i, beş yaşındaki kızı Maria'yı ve yeni doğmuş oğlu Willem'i yanına aldı. Bu birlikteliğin sürdüğü dönem boyunca, Sien'le birlikte yaşama kararını Jules Michelet'nin kadınlar, aşk ve evlilik üzerine ahlaki ve didaktik risalelerine başvurarak defalarca savundu. Böyle bir dost hayatı haliyle muhafazakâr Van Gogh ailesinin sert hoşnutsuzluğuyla karşılaştı.

Vincent ise konumuna yaraşır davranış standartlarına tamamen aldırışsızdı. Bu

dönemde Theo'nun ve öbür aile fertlerinin canını sıkacak şekilde, işçi sınıfından biri gibi giyindi. Nüfuzlu Cent Amca'ya göre, bir çiftin evlilik dışı birlikteliği sosyal adabın ağır bir ihlaliydi ve bütün ailenin nasibini almaya mecbur kaldığı bir ayıptı. Theo'nun cömertliğinden Sien'in ve çocuklarının da nemalanması, onun için kabul edilemez bir şeydi.

Vincent'in anne babası durumu tasvip etmemekle birlikte, onunla bağlantıyı tamamen kesmediler: Ona 1883 sonbaharında bir pantolonun ve kışlık ceketin yanı sıra bir kadın mantosu göndermeleri, ciddi çekincelerine rağmen, Sien'i bütünüyle reddetmediklerinin bir işaretiydi. Bu arada Van Gogh mütevazı aile evinde mutlu bir şekilde yaşamaktaydı. Mektupları onun gerçekliğe yaklaşımını açığa vurur: Bir erkek düşmüş bir kadına yardım etmekle manen yükümlüdür ve bunun paraya mal olması mantığın gereğidir. Onun itibar anlayışı, aynı ortamdan gelenlerin çoğundan besbelli ki çok farklıydı.

Teknik ve Renk Denemeleri

Lahey döneminde Van Gogh çok sayıda malzemeyle, kurşunkalem, karakalem ve tebeşirden taşbaskı mürekkebine kadar her şeyle çalışarak, çizimde büyük ilerleme sağladı ve yeni teknikler denemeye girişti. Örneğin, mektuplarında çizimlerini üzerlerine süt dökerek nasıl sabitleştirdiğini anlatmaktaydı; bu yöntemi bir elkitabında okumuştu. 1882 yazında boyayla çalışmaya başlayarak, stüdyosunun civarındaki manzarayı bir grup çarpıcı suluboya çizimle resmetti; koruda ve kumsalda yağlıboya etütler yaptı. Seçtiği yumuşak renkler Lahey ve Barbizon ekollerine bağlı ressamların tercih ettiği paletle uyurnluydu –eserleri galerilerde iyi satılan ve sergilerde çokça görülen muteber sanatçılardı bunlar. Vincent işçileri ve yoksulları konu alan çizimlerden taşbaskılar çıkarmakla da kısa bir süre uğraştı. Bu çalışmalar alt sınıflara hitap edecek bir dizi baskı hazırlama yönündeki (hiçbir zaman uygulamaya geçiremediği) bir planın parçasıydı.

Bu arada Theo'ya halktan tipleri, şehir görüntülerini ve doğa manzaralarını konu alan çizimler gönderdi. O yıllardaki yazışmaları canlı ve coşkulu renk tasvirleriyle doludur:

> "Hem o ışığı kaybetmeyeceksin, hem de aynı zamanda yerdeki zengin rengin içten gelen ışıltısını, derinliğini vereceksin. Güz akşamında, batan güneşin ışıltısında ağaçların yumuşattığı o kızıl-kahverengi kadar harikulade bir halıyı imgeleminde canlandıramazsın.
>
> Bu yerden yükselen körpe kayın ağaçları ise, bir yandan ışık alıyorlar; ışığın düştüğü kısımları parıl parıl yeşil, gölgede kalan yanları ise sıcak, derin, kopkoyu bir yeşil. Bu fidanların gerisinde, kızıl kahverengi toprağın gerisinde, çok ince, uçucu, mavimsi gri bir gökyüzü var, sıcak, neredeyse mavi değil, ışıl ışıl, bunun üstüne belli belirsiz bir yeşille işlenmiş, ağaç gövdelerinden ve dallarından, sarımtırak yapraklardan oluşan bir ağ. Odun toplayan birkaç insan figürü, esrarlı gölgelerin yoğun koyultuları olarak dolanıyorlar şurada burada" [260].

Fikir Sürtüşmeleri

Sürekli denemeler peşinde olan Van Gogh, akranlarıyla teknik bilgi ve sanatsal fikir alışverişlerine girme özlemi içindeydi. Bunun için "fikir sürtüşmesi" [396] gibi anlamlı bir ibare kullanıyordu. Ressam Herman van der Weele ve Anthon van Rappard'la temasları bu özlemi gidermenin bir yoluydu. Van Rappard'a çalışmaları üzerine hararetli mektuplar yazdı; iki adam şeylerin özüne inen tartışmalar yürüttü. Eskizler yaparak ve mektuplarına çizimler koyarak, uğraşları hakkında birbirlerini bilgilendirdiler ve karşılıklı açık sözlü eleştirilerde bulunmaktan kaçınmadılar. Bu, tam da Van Gogh'un ihtiyaç duyduğu şeydi; çünkü Sien Hoornik'le gönül işleri Mauve'la ilişkilerini soğutmuştu. Van Rappard'la içten dostluğunun çok ufuk açıcı bir etkisi vardı.

Çoğu zaman Van Gogh enerjisini sonuna kadar kullanma eğilimiyle delicesine çalışmaktaydı. Kendisini ağır işçi, yük beygiri ya da çeki öküzü olarak nitelendirmesi yerindeydi; sabah erkenden (onun durumunda sahiden çok erkenden) başlayıp gece yarısına kadar çalışarak mesai gününü uzatma çabası içindeydi hep. "Korkunç bir kavgaya girilmeden, sıradan sabır düzeyinin üzerine çıkmadan doğanın alt edilemeyeceğini ya da uysallaştırılamayacağını biliyorsun" [403]. İnsan orantılarına ve manzara perspektifine alışkanlık kazanmak üzere sözgelimi bir çöplüğü karıştırıp eşya toplayanların, bir kum ocağında çalışan işçilerin ya da bir tarlada patates toplayan çiftlik ırgatlarının eskizlerini yaparak, sürekli "teknik ressam eli" [220] için alıştırmalar yaptı.

"Halkın Bağrında": Drenthe ve Nuenen'deki Köylü Ressam, 1883-1885

Vincent, Eylül 1883'te asıl maksadına artık güvenmediği Sien'le ilişkisini kopardı. Bu çatışmada oynadığı kuşkulu rolden dolayı ailesini de suçladı; onların etkisi altında tekrar fuhuş hayatına döneceğine emindi. Asgari miktarda sanatçı malzemesini yanına alarak, kırsal Drenthe'nin yolunu tuttu. Bu kuzey ilini seçmeye yönelmesi herhalde Mauve, Van Rappard ve Breitner'in oradaki bakir doğa hakkında ona anlattıkları yüzündendi.

Van Gogh bir süre Hoogeveen'de kaldıktan sonra, ekim başlarında bir yolcu mavnasıyla Nieuw-Amsterdam/Veenoord'a geçti ve orada Hendrik Scholte'nin işlettiği pansiyonda kalacak bir yer buldu. Üs edindiği bu pansiyondan uygun konular için çevrede yürüttüğü araştırmalar harap kulübelerin, turbalıklarda çalışan kadınların, alacakaranlıkta yabani otları yakan bir adamın ve bir turba mavnasının yanında bekleyen işçilerin yer aldığı çağrışımlarla yüklü bir dizi manzara resmi ortaya çıkardı. Bay Scholte'yle birlikte Zweeloo'ya yaptığı bir geziyi Theo'ya coşkulu ifadelerle anlattı [402]. Vincent'in doğa manzarasından böyle aşırı övgüyle söz etmesinin ardında başka bir niyet vardı: Üstleriyle ilişkileri gerginleşen kardeşini bir ressam olup

sanat ticaretini ve kent yaşamını geride bırakmaya ikna etme çabası içindeydi. Nefes kesici güzellikte doğa görüntüleri bu önerisini daha da ayartıcı kılmaya yönelikti. Theo anlaşılabilir bir tavırla, kardeşinin önerisini ciddiye almadı.

Manzaradan ne kadar etkilenmiş olursa olsun, Vincent'e o soğuk ve yağışlı aylarda yalnızlık bunaltıcı geldi. Açık havada çalışmak zordu, tutulacak hiçbir model yoktu ve elindeki resim malzemeleri tükenmek üzereydi. Akşamlar uzundu ve bu da mektuplarının uzunluğuna yansıdı. Theo'nun maddi durumunun belirsizliğinden söz etmesi, Vincent'i Drenthe'den ayrılmaya ve bu arada Eindhoven yakınındaki Nuenen'e taşınmış olan anne babasının yanına tekrar sığınmaya yöneltti.

Baba Evine Dönüş

Van Gogh anne babasının bir yılı aşkın süredir oturduğu sade ama derli toplu döşenmiş papaz evine 5 Aralık 1883'te ilk kez ayak bastı. O köyde iki yıl kalacaktı. Eve dönüşü ve karşılanışı, onun kanaatine göre hiç de sıcak değildi.

> "Peder ve Valide'nin *içgüdüyle* (*makul yaklaşımla* demiyorum) hakkımda ne düşündüğünü seziyorum.
>
> Beni eve alma konusunda iriyarı, kabarık tüylü bir köpeği eve almadakine benzer bir isteksizlik var. Odaya ıslak pençelerle girecek, ayrıca tüyleri çok kabarık. Herkesin ayağına dolanacak. *Ve üstelik yüksek sesle havlıyor*" [413].

Evin arka tarafında çamaşırların sıkıldığı oda, Vincent'in stüdyosu olarak düzenlendi. Ne var ki, odanın konumu ve mefruşatı ideal olmaktan uzaktı.

9. Nuenen'deki papaz evi. Stüdyo sağ taraftaki bölmenin alt kısmındaydı

Van Gogh'un kendine biçtiği yeni görev, köylüleri ve ırgatları işbaşında resmetmekti. İşlediği ilk konular dokumacılar oldu: Aralık 1883'ten Temmuz 1884'e kadar dokumacıları tezgâh başında çalışırken gösteren bir dizi çizim ve resim yaptı. Dışarıda çalışmanın zor olduğu aylarda bütünlüklü diziler halinde natürmortlar çizdi. 1884 başlarında Theo'nun gönderdiği para karşılığında, sanat eserlerini uygun gördüğü biçimde değerlendirmesi, ideal yaklaşımla onlar için alıcılar bulması gerektiğine karar verdi. Vincent hâlâ Van Rappard'la sıkı temas halindeydi: Birlikte resim yaptılar ve teknik sorunları görüştüler; Van Rappard zamanla arkadaşının çizim yeteneğine saygı duyma noktasına geldi. Van Gogh'un yöredeki amatör ressamlara sıklıkla dersler vermesi, artan özgüvenine işaret eder.

Mayıs 1884'te köy zangocundan makul ölçüde büyük bir stüdyo kiraladı: Biri banyolu iki oda, ona rahat çalışmaya yetecek yer sağladı. Yazın akli dengesi bozuk komşusu Margot Begemann'la bir ilişkiyi başlatması tekrar korkuya yol açtı. Her iki ailenin sona erdirmek için her şeyi yaptığı bu ilişki, Margot'nun intihar girişimiyle dip noktaya vardı. Vincent bir ara onunla evlenmeyi tasarladı ama sonunda bu fikirden vazgeçmesiyle herkes rahatladı. Böyle zamanlarda çevresinde bulunan insanlarla arasındaki farklılıkların ne kadar derin ve bağdaşmaz olduğunu fark etti.

Renk Teorisi

Van Gogh sanatçılık kariyerinin ilk yıllarında ağırlıklı olarak figürlerin orantıları ve kümeleşmesi, perspektifin oluşturulması gibi kompozisyon sorunlarına kafa yormuştu. Asıl uğraşı çizimdi ve gözettiği başlıca hususlar teknik nitelikteydi: Örneğin, çizgilerin işlenişi ve kullanılan malzemelerin yarattığı efekt. Renk, ikincil bir rol oynamaktaydı. Bu durum Nuenen'de kendini tamamen resim yapmaya verme kararını almasıyla ve buna bağlı olarak renk teorisine dalmasıyla değişti. O dönemden kalan mektuplar sanat, sanatçılar ve renk teorisi üzerine Félix Bracquemond, Théophile Silvestre, Edmond de Goncourt, Alfred Sensier, Jean Gigoux, Charles Blanc ve Théophile Thoré'nin (William Bürger) kitaplarından alıntılarla ya da değişik ifadelerle aktardığı çok sayıda pasaj içerir; kitapların hepsini yakından incelemişti. Blanc'ın sanat teorisi elkitaplarında Fransız ressam Eugène Delacroix paleti üzerine okuduğu şeyler, ayrıca sanatçıların Silvestre ve Gigoux tarafından aktarılan anekdotları gözlerinin açılmasını sağladı. Renklerin efekti ve onları karıştırmanın sonucu üzerine yeni edindiği bilgileri uygulayarak, bir dizi natürmort yaptı. Ne var ki bu yeni fikirler, ilk başta onu daha parlak bir palete götürmedi. Alıştığı yumuşak renklere sıkıca bağlı kaldı; bunun sebeplerinden biri ise kitaplardan öğrendiği şeyleri uygulamaya geçirmesini sağlayabilecek örneklerle ilk elden henüz karşılaşmamış olmasıydı.

Doğayı Aşan Sanat

Van Gogh'un içinde ırgatlarla bir dayanışma duygusu vardı ve işlerinde sergiledikleri coşkuya hayrandı; nitekim bir köylü figürünü hareket halinde çizmeyi "çağdaş sanatın yüreğinin atışı" [515] saydı. Ancak hedefi manzaraların ve figürlerin aslına

bağlı tasvirlerini yapmak değildi; aksine onları *kendi* gördüğü gibi aktarmaya yöneldi. Filozof Francis Bacon'ı ve romancı Emile Zola'yı taklit eden bir yaklaşımla, sanat eserini "bir mizaç aracılığıyla görülen bir doğa köşesi" [361] olarak tanımladı. Ona göre, gerçekliği daha güçlü aktaran ve sanat eserlerini "gerçeğinden daha gerçek" [515] kılan tam da kişisel bir bakışın bu ifade biçimiydi. Asıl gaye, sanatçının algılayışını çarpıcı bir orana çıkarmak, böylece gerçekliğin özüne dokunmasını sağlamaktı.

Dinsel fanatiklik döneminden sonra, Van Gogh'un kilise ilkelerine önceki inancı doğaya ilişkin bir dinsel kavrayışın, doğada ve mevsimlerin döngüsünde ifadesini bulan "daha yüce bir şeye, kısacası *Yukarıdaki bir şeye* dönük imanın ve bilincin" [333] yolunu açtı. Çizimlerinde ve resimlerinde önceleri manzaranın "duygu"sunu ve havasını yansıtmaya çalıştı. Ne var ki kendisini tıpkı Millet gibi bir köylü ressam ilan ettikten sonra, ana konuları, toprağı işleyen ve doğayla bütünleşen sıradan insanlar haline geldi – kararlılıkla bağlı kaldığı bir ideal oldu bu. Bir sanatçının nihai uğraşı gündelik olanın üzerine çıkmak ve "birçok *bireyden* damıtılmış *tipe*" varmak olmalıydı. "Bu en yüce sanattır ve *onda* sanat bazen doğayı aşar; sözgelimi, Millet'nin ekici resminde tarladaki sıradan bir ekiciye nazaran daha fazla ruh vardır" [298]. Van Gogh'un eserlerinde ekici daha da gelişerek, doğanın hiç bitmeyen döngüsünün ve "Yukarıdaki bir şey"in en uç simgesine dönüşecekti.

Ustalık Sınavı

Van Gogh yaptığı çizimlerin ve resimlerin sanat eserleri olarak görülmeyi hak ettiği ve Nuenen halkının ona taktığı adla "küçük ressam"ın (*schildermenneke*) fırçaya hâkim olma yoluna girdiği yönünde güçlenen bir kanaate sahipti. "boş tuval cesaret eden [...] gerçekten tutkulu ressamdan KORKAR," diye yazdı özgüvenle [464]. Vincent babasının ani ölümünden beri annesine artık yük olmaması gerektiği görüşünde olan kız kardeşi Anna'yla bir münakaşadan sonra, baba evinden ayrılıp kendi stüdyosuna taşınmıştı. O dönemde Theo'yla yazışma dışında, aileyle çok az teması vardı.

Vincent birçok çalışmasını bir deneme olarak görmekteydi. Gerçek bir figür resminde bir araya getirebilecek bir alışkanlığa varmak üzere, onlarca köylü başı resmi yaptı. Böylece Nisan/Mayıs 1885'te ortaya çıkan *Patates Yiyenler* onun gözünde ilk olgun tablosuydu.

Bu büyük ustalık sınavına açıkça gösterilen olumsuz tepkiler, Van Gogh'un birçok bakımdan yerinde saydığını kavramasına vesile oldu. Çalışmaları görünüşe bakılırsa satılabilir değildi, nahoş davranış biçimi modelleri ona poz vermede isteksiz kılmaktaydı ve sanat dünyasıyla gerekli temastan yoksundu. Theo yaklaşımının Paris'teki "modern sanat"a uygun olmadığını anlamasını sağlamaya çalıştı. Orada izlenimcilik az çok ana-akım haline gelmişken, Van Gogh hâlâ geçmişe bakarak, adeta *après la lettre* ["devri geçmiş"] bir Barbizon ressamı olma arayışı içindeydi.

Van Gogh'un Ekim 1885'te Amsterdam'daki Rijksmuseum'u gezmesi onun için

bir uyarı oldu. O zamana kadar tekniğin bir sanat eserince iletilen mesajdan ve ifade edilen duygudan daha az önemli olduğuna inanmıştı; ilk kez bir ressam perspektifiyle incelediği Eski Ustalar, ona kararlı bir fırça vuruşuyla ve etkileyici bir paletle ne kadar çok şeyin başarılabileceğini öğretti. Bir sanat eserinin yapılışındaki *tarz* kesinlikle bir farklılık yaratabilirdi. Gönlündeki tutku eskiden olduğu gibi gerçekliğe kendi bakışını aktarmaktı; ama paletini değiştirmesi ve o bakışı daha etkili tanımlamayı sağlayabilecek bir resim tarzı bulması gerekirdi.

Yeni dürtüler ve daha kapsamlı öğrenim alma gereğini sezen Van Gogh Kasım 1885'te Anvers'in yolunu tutarak, oradaki sanat akademisine yazıldı. Bir başka umudu, kentin ona daha geniş bir konu seçimi ve çalışmalarını satma fırsatı sunacağıydı.

Van Gogh'un Modern Sanatçılığının Başlangıcı: Anvers ve Paris, 1886-1888

Van Gogh Anvers'e kısa yolculuğunu 24 Kasım 1885'te yaptı. Canlı tarihsel liman kentinin çekiciliğine hemen kapıldı. Rijksmuseum'da gördüğü şeylerin içinde uyandırdığı sanata ve yeni fikirlere dönük açlık, onu kentte eski ve çağdaş sanatçılara ait eserlerin görülebileceği her yeri dolaşmaya yöneltti: Müzeler, büyük ustaların dinsel tablolarının bulunduğu kiliseler, seyircilere açık günlerde müzayede evleri ve hatta bir sanat piyangosu. Gördüğü tablolardaki renk kullanımı ve teknik üzerine eskisinden daha sıkça yorumlarda bulundu. Artık farklı bir yaklaşımla baktığı Rubens'te işlenen konudan ve inandırıcı duygu aktarımından ziyade etkili renk kullanımına değer verdi. Şeylere bakışı artık bir ressam gözüyleydi. O dönemden günümüze ulaşan (ve Nuenen çalışmalarına kıyasla daha serbest fırça çalışmasıyla ve daha parlak renklerle yapılmış) az sayıdaki renkli portre, yeni kavradığı şeyleri pratiğe geçirmeye ne kadar hevesli olduğunu gösterir.

Van Gogh bazı sanat simsarlarıyla irtibata geçmeyi ummuştu; ama eşyalarıyla birlikte gönderilen birkaç resmin satılına ihtimalinin düşük olduğunu kavradı. Şehir görüntüleri ve portreler üretmeye koyulmadığı sürece, başarı şansı asgari düzeydeydi. Ne var ki hesaplı modeller bulmak kolay değildi. Ara sıra bir fahişeyi ya da halktan birini kendisi için poz vermeye razı etmeye çalıştıysa da hemen her zaman geri çevrildi. Ressam malzemelerinin yüksek maliyeti ve model tutma gideri kendi ifadesiyle onu "perişan" etmekteydi [547].

Akademideki Dersler

Lange Beeldekensstraat 194'te kiraladığı küçük oda, ona çizim ve resim için kısıtlı bir mekân sağladı. Ocak 1886'da son çalışmalarından bazılarını sanat akademisindeki öğretmenlere gösterdi ve bir ders programına kabul edildi. Orada canlı modellere bakarak resimler yapması ve akşamları da antikçağ heykellerinin alçı

dökümlerine bakarak çizimler yapması mümkündü. Ayrıca sanat öğrencilerinin akşam geç vakitlerde buluştuğu çizim kulüplerinde çıplak modellere bakarak çizimler yapma fırsatı buldu. Başka öğrencilerle tanışması zihnini biraz bilemeye yarasa da onu pek fazla tatmin etmedi. Ona göre, bu öğrencilerin çoğu hatalı bir yaklaşımla tekniğe odaklanan ve kişisel ifadeyi uygun bulmayan öğretmenlerince tamamen yanlış yönlendirilmişti. Öte yandan, sanatçılar ve sanat simsarları dünyasının dostluktan ve canlılıktan yoksunluğu karşısında hayal kırıklığına uğradı. Aslına bakılırsa donuk sanat ortamını oldukça bunaltıcı buldu. Gördüğü şeyler bir "rönesans" yaratmak için dayanışmanın ve işbirliğinin gerekli olduğuna dair kanaatini pekiştirdi.

Bu arada Van Gogh'un sağlığı kaygı uyandıracak ölçüde bozulmuştu. Genellikle yemeğe ve kişisel temizliğe daha az para harcayarak giderlerini kısma çabası Anvers'te kendisini "düpedüz bitkin ve aşırı çalışmadan yorgun" [558] hissetmesine yol açtı. Bir doktorun tavsiyesine uyarak, sonunda biraz dinlenme yoluna gitti. Zührevi hastalıktan dolayı tedavi görmesi şarttı ve bir sürü dişini bakımdan geçirmesi gerekiyordu; bunların hepsi epeyce paraya mal olacak şeylerdi. Vincent'in malzemelere ve modellere dizginsiz harcamalarına çoğu kez karşı çıkan Theo'nun kardeşinden sağlığının tehlikede olduğu haberini alınca, hemen fazladan para gönderdiğini görmek dokunaklıdır. Theo böyle şeyleri anlamaktaydı çünkü kendi sağlığı Vincent'inkinde daha da kırılgandı.

Ocak sonunda akademideki derslerini tamamlayan Van Gogh, durumu enine boyuna tarttı: Anvers'e gelmiş olmaktan memnundu; böylece köydeki sosyal denetimden kurtulmanın ötesinde, epeyce sanat öğrenimi görmüş, modellere bakarak çizimler ve resimler yapmıştı. En önemli gelişmeyi ise şöyle anlattı: "Fikirlerim değişti ve tazelendi; buraya gelirken kafamdaki hedef buydu aslında" [562]. Ancak akranları arasında aradığı "fikir sürtüşmesi" ve çalışmalarının satılacağı beklentisi açısından bir ilerleme sağlanamamıştı.

Bir süredir aklından geçen tasarı şubatta ciddi bir plana dönüştü. Paris'e gidişine izin vermesi için Theo'yu sıkıştırdı; Theo'nun kira sözleşmesinin bitmesiyle ikisinin kalması için daha ferah bir daireyi arayabileceği haziran ya da temmuz ayına kadar beklemek yerine, hemen gitmek niyetindeydi. Orada bir yılı teknik ressamlık becerilerini bilemekle geçirecekti. Bu amaçla gözüne kestirdiği yer, nispeten "serbest" olmasıyla tanınan Cormon'un stüdyosuydu; ayrıca Louvre'daki ve Güzel Sanatlar Okulu'ndaki tabloların kopyalarını yapacaktı. Theo onu Nuenen'e dönüp yaza kadar orada kalması için ikna etmeye çalıştı ama Vincent geride eşyalarının yanı sıra borçlar da bırakarak, şubat sonlarında ansızın Fransa'nın başkentine, sanatçılara göre dünyanın başkentine doğru yola çıktı.

Paris: Modern Sanat, Modern Hayat

Kırsal Brabant'ın yanında büyük ve canlı bir kent olarak Anvers'in taşıdığı farklılık Paris açısından çok daha belirgindi: Hareketli, kargaşalı, dünyevi ve pitoresk.

Van Gogh'un bu metropole son uğrayışının üzerinden on yıl geçmişti. Haussmann'ın geniş bulvarlarla ve görkemli apartmanlarla yürüttüğü imar genişlemesi kentin çekiciliğini artırmıştı; buna karşılık Theo'nun oturduğu ve Vincent'in de yerleştiği Montmartre Tepesi küçük ölçekli, kırsal karakterini korumuştu.

Sanat, edebiyat, tiyatro ve müzikte ilerici olan her şey Paris'te bir aradaydı; fizik, tıp, psikiyatri, biyoloji, astronomi ve maneviyat gibi alanlardaki en son bilimsel buluşlar sanat dallarını güçlü biçimde etkilemekteydi. Van Gogh ilk kez orada Wagner müziğini dinledi, Montmartre'ın kafelerinde ve kabarelerinde deneysel oyunları izledi. Guy de Maupassant, Joris-Karl Huysmans ve Lev Tolstoy gibi yazarların modern romanları, sanayileşmeye bağlı olarak hızla değişmekte olan bir topluma bakışını keskinleştirdi.

Van Gogh Paris'te sanatı için yeni dürtüler arayışına girdi. İlk başta köklü bir yenilenme yoluna girmek yerine, geleneksel sanatçıların safına katılmaya çalıştı. Onun için dünyanın sanat başkenti, mesleğinde ustalaşma çabaları çerçevesinde müzelerde ve galerilerde inceleyebileceği, büyük hayranlık kazanmış seçkin bir önceller topluluğu demekti. Varışından kısa bir süre sonra Cormon'un stüdyosuna yazıldı; asıl adı Fernand Piestre olan bu dogmatiklikten uzak Salon sanatçısı, Clichy Bulvarı'ndaki bir sınıfta özel dersler vermekteydi. Hocanın talimatlar vermek üzere haftada birkaç defa uğradığı sınıfta, öğrenciler bunun dışında kendi hallerine bırakılmaktaydı. Cormon öğrencilerinin modellere bakarak diledikleri kadar çizim ve resim yapmalarına izin verse de öğrettiği tekniklerin kökü akademik gelenekte yatmaktaydı. Van Gogh daha sonraları Cormon'dan ders aldığı üç ay için şunu söyleyecekti: "Olmasını beklediğim kadar yararlı bulmadım" [569].

Can Sıkıcı Bir Ev Arkadaşı

Van Gogh'un Paris'e gidişinin henüz bir ihtimalden ibaret olduğu dönemde, iki kardeş beraber yaşamanın zorluklar çıkarabileceği konusunda birbirlerini uyarmışlardı. Haklıydılar. Theo'nun ansızın çıkıp gelen Vincent'e yer açmak zorunda kaldığı Laval Sokağı'ndaki daireden haziran ayında yine Montmartre'da Lepic Sokağı'ndaki daha ferah bir daireye taşındılar. Cormon'un yanındaki derslerini tamamlayan Vincent'e stüdyo olarak kullanmak üzere küçük bir oda verildi; ama kargaşalı yaşam tarzı ve çalışma şekli evin her tarafına damgasını vurdu. Theo'nun beraberinde sosyal yükümlülükler getiren sorumlu, itibarlı bir işi vardı; Vincent'in dağınıklığı ve kurallara aykırı davranışları başına epeyce sıkıntı açtı.

İki kardeşin birlikte oturmasıyla daha az mektup alışverişi olduğundan, eldeki yazışmalar Vincent'in o dönemdeki uğraşları ve Theo'yla ilişkileri açısından zengin bir bilgi kaynağı değildir. Paris'te birlikte yaşamlarına dair bilgilerimiz görgü tanığı anlatımlarına, Vincent'in sonraki mektuplarında yer alan göndermelere ve açıklamalara dayanır. Vincent'in o dönemde temasta olduğu sanatçılardan onun kolayca asabileştiğini, görüşlerini uluorta belirttiğini ve hep ağız dalaşına

10. Lepic Sokağı, Paris

teşneymiş gibi göründüğünü öğrenmekteyiz. İki kardeş arasında sıkça duygusal taşkınlıklar ortaya çıkmaktaydı ve Theo bazen çaresizlik içinde artık ayrı yaşamalarının daha iyi olacağını önermekteydi. Ama güçlüklere rağmen kardeşlik bağları her zaman ağır bastı.

11. Emile Bernard ve kız kardeşi Madeleine, yak. 1888

Serbest Fırça Çalışması, Daha Parlak Renkler

Van Gogh Paris'teki ilk yazında renk teorisi anlayışını geliştirmek ve boyayla biçimlendirme (yani formları fırça vuruşlarıyla daha belirginleştirme) alıştırmalarında bulunmak üzere birçok çiçek natürmordu yaptı. Örnek aldığı kişilerin başında şimdi adı unutulmuş olan ressam Adolphe Monticelli vardı. Paris'te her tarafı sarmış izlenimcilik akımının etkisiyle, fırça çalışması serbestleşti ve renkleri daha parlak hale geldi. İzleyen dönemde Van Gogh'un daha genç kuşaklarla (ve böylece yeni fikirlerle) teması gittikçe yoğunlaştı. Henüz on sekiz yaşındaki zeki ve hırslı Emile Bernard'la ve kısa ama son derece başarılı kariyerinin başındaki Henri de Toulouse-Lautrec'le dostluk kurdu. Ayrıca büyük gelecek vaat eden Paul Gauguin'le, izleyecek kişide birbirine karışmış izlenimini uyandırması öngörülen saf boya noktalarıyla denemelerde bulunan noktacı ressamlar Paul Signac ve Georges Seurat'yla tanıştı. Dahası, Japon baskılarının duruluğuna ve zarifliğine kendini kaptırdı.

Van Gogh'un bu yeni yönelimlere yakınlığı, 1887 başlarında yeni sevgilisi Agostina Segatori'nin işlettiği kafede Japon baskılarından oluşan bir sergi, daha sonra aynı yıl içinde bir restoranda kendisinin ve birkaç arkadaşının çalışmalarına dayanan başka bir gösteri düzenlemesinden bellidir. Japon baskıları onu meşgul eden bir konuydu. Onlardan renkli kopyalar yaptı; onların dayandığı vurgulu konturlar,

12. Van Gogh (arkadan görünen) ve Bernard, Asnières, yak. 1887

tek renkten oluşan düz alanlar ve perspektif efektleri gibi resim hilelerini benimsedi. Arkadaşlarının uyguladığı tekniklerle, sözgelimi Lautrec'in seyreltilmiş boya kullanımıyla, Seurat'nın ve Signac'in üslup damgası olan noktalamayla denemelere girişti. Körü körüne taklitlere yönelmedi; bunun yerine onların yöntemlerinde düzeltmelere gitti ve gittikçe büyüyen kendi tutkularını gerçekleştirmeyi gözeten bir bakışla, kendine uyan yönleri benimsedi.

Modern Van Gogh

Van Gogh, birkaç yıl önce gerçek anlamda modern olanı otuz ya da kırk yıl öncesinin sanatında aramak gerektiğini (yani Millet'nin Manet'den daha modern olduğunu) belirtirken, Paris'te "modern sanatçı" olmanın kendi döneminin sanatsal, sosyal ve düşünsel yaşamına tam dalış anlamına geldiği sonucuna vardı.

Ona göre, portre ressamlığı yaşanan dönemdeki tutumları belgelemenin mükemmel yolu olmanın ötesinde, sürümü son derece yüksek bir türdü. İnsanlara poz vermeleri için para ödeme sorunu elbette hâlâ vardı; üstelik Paris'in (profesyonel ve başka şekilde çalışan) modellerle dolu olmasına karşın, o yıllarda ancak bir düzine kadar portre ve figür resmi yaptı. Bununla birlikte, otuz kadar öz-portrede ve çok sayıda manzara resminde yeni edindiği teknikleri ve paleti denedi.

Kuzeyden bakışı hâlâ geçmişe kilitlenmiş olarak gelen Van Gogh'un Paris'te bir yılı biraz aşkın sürede kendini yeniden yaratarak, her türlü dogmadan sıyrılmış bir sanatçıya dönüşmeyi bu kadar çabuk başardığını görmek şaşırtıcıdır. Paris'ten iki yıl sonra ayrıldığında, orada modern Van Gogh'un doğduğunun gayet farkındaydı. Aynı dönemde Theo ile Vincent'in ilişkisinde köklü bir değişim de ortaya çıkmıştı: Theo'nun Vincent'e cömertçe desteğini sürdürmesi nedeniyle maddi bağımlılık açısından değil, artık birbirlerini eşit konumda görmeleri açısından. Daha önce Vincent onun sanatsal tercihlerine ve kanaatlerine hak verme gereğini duyarken, şimdi iki kardeş bir ortak girişim içindeydi. Theo da avangart sanat davasına sahip çıkmıştı ve Vincent'e göre, sanat simsarı kimliğiyle buna kendisinin bir sanatçı olarak sunduğu kadar katkıda bulunmaktaydı. Vincent Şubat 1888'de Provence'ta yeni "Japon" renkleri ve daha sağlıklı bir iklim aramak üzere stresli ve sağlıksız kent yaşamından kaçtığında, aklına Goncourt'lar, Breton'lar ve Maris'ler gibi saygın örnekleri getirecek bir kardeşçe bağda güç buldu. Vincent ve Theo "birçok bakımdan kader arkadaşı" ve "birden fazla sebeple kardeş" [790, 794] duygusu içindeydi.

En Güzel Dönem: Van Gogh Arles'da, 1888-1889

Van Gogh ne zaman yeni bir eve taşınsa, ilk mektuplarında yeni ortamına ilişkin canlı bir izlenimi aktarırdı; Arles da bu yaklaşımın dışında kalmadı. Doğal manzaranın ve sakinlerin son derece pitoresk olduğu kanısındaydı; ama oradaki hayat şartları umduğu ölçüde ucuz olmayacaktı. Her yeni sanat serüveninin başında, bu-

nun getireceği giderleri şaşmaz biçimde küçümserdi. Ona "Breda'dan ya da Mons'tan daha büyük" [577] görünmeyen, hareketli Paris metropolünden dağlar kadar farklı olan kasabanın kuzey kesimindeki demiryolu istasyonuna pek uzak sayılmayacak Cavalerie Sokağı'ndaki bir otele yerleşti.

Hayatının artık köklü biçimde değişmesine karşın, düşünceleri bir dizi sebepten dolayı hâlâ büyük ölçüde Paris'e takılıp kalmıştı. Öncelikle geride bıraktığı arkadaşlara ve tanıdıklara ilgisi sürdü; Arles'daki ilk aylarında Theo şu ya da bu kişiyle ilgili haberleri sorup durdu ve nisan ortalarında Bretanya'ya gidinceye kadar Paris'te kalan Emile Bernard'la yazışmaya başladı. Öte yandan, topluca "izlenimciler" olarak adlandırdığı modern sanatçıların çalışmalarını Paris dışında sergilemeye dönük planları sürekli tasarlamaktaydı. Theo'nun izlenimci tablolarını Boussod firmasının Lahey şubesine gönderme girişimine büyük umut bağladı; eski amiri ve akıl hocası H. G. Tersteeg hâlâ bu şubenin başındaydı. O yıllarda modern resim Hollanda'da Lahey ekolüyle neredeyse eşanlamlıydı ve Paris izlenimciliği çok az bilinen bir akımdı. Van Gogh kardeşler Tersteeg'in desteğini almak için nasıl bir strateji uygulamak gerektiği üzerine yazıştılar; sonuçta Mart 1888 sonlarında Theo ona aralarında Vincent'in bir tablosunun da bulunduğu bir dizi çalışma gönderdi. Sadece bir Monticelli satıldı; diğerleri iade edildi. Besbelli ki Hollanda Vincent'in ve Theo'nun o kadar gayretle savunduğu sanata henüz hazır değildi.

Sergiler ve Satışlar

Vincent benzer bir hedefe yönelik başka bir plana da epeyce enerji harcadı: Üyelerine maddi dayanak sağlayacak bir sanatçılar derneği. Hem tanınmış sanatçılar hem de genç sanatçılar, çalışmalarını derneğin tasarrufuna bırakacak ve elde edilen gelirler aralarında paylaştırılacaktı. Böylece (Monet gibi) başarılı izlenimciler daha genç sanatçı arkadaşlarına destek verecekti. Bu plandan hiçbir sonuç çıkmadı ama Van Gogh sanatçıların daha fazla işbirliğine girme olanaklarını aramayı sürdürdü. Paris'in son derece sabit fikirli sanat çevreleri arasında dayanışma yokluğunu ve sürekli alevlenen çekişmeleri sıkça kınadı.

Aynı yaklaşımla Van Gogh'un kendisine ve arkadaşlarına ait çalışmaları Arles'a yakın Marsilya'da sergileyip satmak üzere Theo'yla işbirliğine girme planları vardı. Marsilya'da adını duyurma olanakları yönünde hayaller kurduğu sıralarda, Paris'te mütevazı bir başarı elde etti: Bağımsız Sanatçılar Derneği'nin açtığı sergide üç çalışmasına yer verildi. Bizzat düzenlediği sergiler ve küçük sanat simsarlarına emaneten verilen birkaç çalışması bir yana bırakılırsa, avangart sanatçılar arasında yerinin açıkça tanındığı ilk olaydı bu. Takdir görmenin hararetli özlemi içindeki biri açısından, sergiye katılışına ve o dönemdeki çalışmalarının seçilişine sergi kısaca değinmesi çarpıcıdır. Daha fazla beğenilme yolunun açıldığı sonraki yıllarda Van Gogh'un tepkisi aynı olacaktı: Her türlü övgü ya da takdir belirtisi onu arka plana çekilmeye yöneltti; bir tuzağa düşmekten ve bağımsızlığını yitirmekten korkuyor gibiydi. Yazar

Alphonse Daudet'den bizzat aktardığı sözlerle, şöhretin "keyifle puro içerken, puronun yanan ucunu ağzına sokmak gibi bir şey" [673] olduğu kanısındaydı.

Resim ve Çizim Seferberlikleri

Bu arada Van Gogh olabildiğince çalışmaktaydı. Diğer sanatçılara kıyasla yeteneği konusunda mütevazı kalınakla birlikte, Paris'ten becerileri konusunda artan bir güvenle ve "yere daha sağlam bastığı" [602] duygusuyla ayrılmıştı. Arles'ın ve çevredeki kırsal alanların doğası muhteşemdi; ışık ve renkler onu büyüleyecek nitelikteydi. Karların eridiği ve meyve ağaçlarının en renkli tomurcuklarla donandığı ilkbaharda, gerçek Van Gogh tarzındaki bir hamleyle art arda tablolar yaptı. Böyle bir seferberlik için büyük miktarda boyaya ve tuvale ihtiyacı vardı; hemen Theo'dan bunları göndermesini istedi. Ayrıca kanalları ve asma köprüleriyle, tarlalardaki çiftlik evleriyle ve La Crau platosunun ötesindeki görüntüleriyle bütün yöredeki doğa manzarasını araştırdı.

Giderlerini kısması gerektiğinde, mürekkep ve saz divitle çizimlere yöneldi. Divitlerini kanallar boyunca yürüyüşleri sırasında sazlardan bizzat yaptı. Çok kişisel bir üslubun görüldüğü bu divit-mürekkep çizimleri, Güney Fransa'da yapacağı ustaca eserlerden oluşan uzun bir diziye girişi temsil eder. Van Gogh birkaç basit divit ya da fırça vuruşuyla bir figürü ya da manzarayı yansıtabilen Japon çizerlere hayrandı. Oysa kendisi de aynı ölçüde hayranlık duyulacak ve görünüşte kolay bir çizim üslubu düzeyine ulaştı; o dönemdeki çizimlerin hiçbirine benzemeyen bir tarzdı bu.

Van Gogh sahil şeridine üç günlük bir geziden dönüşünde, Brabant'tan ayrılışından beri ihmal etmiş olduğu bir konuya, yani kırsal yaşama tekrar el attığı yeni bir seferberliğe girişti. Bu sefer işlediği konu Arles civarındaki tarlalarda buğday hasadıydı. Yoğun bir mavi Akdeniz göğü altında tarlaları, buğday başaklarını ve saman yığınlarını yanardöner sarılarla resmetti. Bu tabloların birçoğundan daha sonra yaptığı çizimleri Theo'ya, Emile Bernard ve John Peter Russell gibi arkadaşlarına gönderdi.

Güneydeki Dostlar

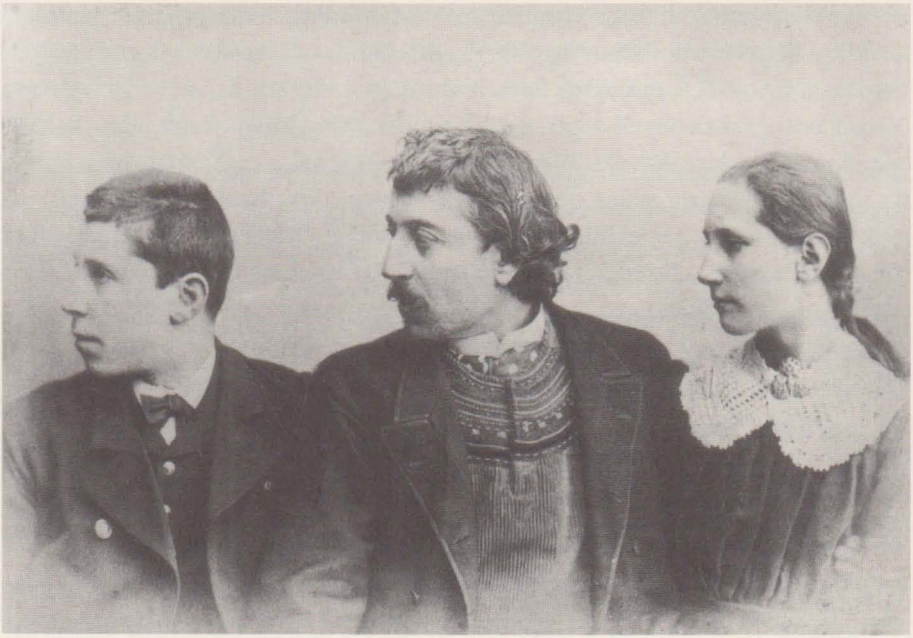
Van Gogh portre resmine de yeniden başladı. Tek başına yaşayan biri olmasına karşın, Arles halkıyla temaslar kurmaya çalıştı. Garip davranışları geniş bir dost çevresi oluşturmasını önlese de postacı Joseph Roulin'le sıkı bir dostluk kurdu ve birçok vesileyle portrelerini yaptı. Birkaç ay sonra bu sefer Roulin'in karısını kendisine poz vermeye ikna etti; çocukları da portrelerinin yapılmasından kaçınamadı. O dönem açısından olağandışı bir eğilimle sosyalist olan postacının açık sözlü siyasal görüşlerini seve seve dinledi. Böyle aklı başında halk tipleriyle arkadaşlıktan keyif aldığı için, buruşuk yüzünde zorlu köylü hayatının açık izleri görülen bahçıvan Patient Escalier'nin de portresini yaptı. Olabilecek en koyu renklerde geniş alanları kullanarak, bu çalışmalarına daha önce portrelerinde hiç görülmeyen bir yoğunluk kattı.

Van Gogh'un farklı türden bir irtibatı Arles civarında oturan birkaç sanatçıyla, sözgelimi Paris'ten tanıdığı Dodge MacKnight, Danimarkalı sanatçı Christian Mourier-Petersen ve Belçikalı Eugène Boch'la kurduğu dostluktu. Sanatçı arkadaşlarıyla öğretici tartışmalara büyük değer vermekle birlikte, MacKnight hakkındaki kanaati çok olumlu değildi. Mourier-Petersen'i sevdi ama sanatsal bakımdan ham buldu. Bir sanat çevresinden gelmiş duyarlı bir entelektüel olan Boch'a düşkünlüğü, onu renkleri abarttığı ve kişisel bir sembolizme başvurduğu bir portre yapmaya yöneltti: "Bir kafadan geçen düşünceyi koyu bir zeminde bir ışık tonunun parlaklığıyla ifade edebilmek. Bir yıldızla umudu, bir günbatımının ışınlarında bir ruhun heyecanını ifade edebilmek. Göz aldatan gerçeklikle en ufak ilgisi yok bunun, oysa gerçekten var olan bir şey değil mi bu?" [673]. Van Gogh gerçekliği her zaman hareket noktası olarak ele almasına karşın, aslına uygun bir görüntü yaratmaya çalışmadı; "çünkü rengiyle ve her şeyiyle saptamak mümkün olursa, gerçekliğin aynadaki yansıması hiçbir şekilde bir resim olmaz, bir fotoğrafın ötesine geçmez"di [620]. Ona göre, bir tablo her şeyden önce kendisinin gerçeklik *tecrübesini* ifade etmeliydi.

Bozulan Sağlık ve Melankoli Nöbetleri

Van Gogh'un mektuplarında sürekli karşımıza çıkan bir konu her iki kardeşin kırılgan sağlığıdır. Vincent her ne kadar Arles'daki ilk aylarında umutlu ve enerji dolu görünse de temmuzda şunları yazdı: "Buraya geldiğimde geçirdiğim krizden sonra, artık planlar ya da başka bir şey yapamıyorum; şimdi kesinlikle daha iyiyim ama *başarma umudu, arzusu* kırılmış durumda ve zihnen çok acı çekmemek, kendimi avutmak üzere *mecburiyetten* çalışıyorum" [645]. Sözünü ettiği "kriz" muhtemelen Paris'ten ayrılırken var olan bedensel rahatsızlıklarıyla ilgiliydi; Provence'taki ilk aylarında ağırlıklı olarak değindiği mide şikâyetleri zamanla azaldı. Theo gibi, Vincent de o dönemde çok rağbet gören alternatif tedavilere inanmaktaydı; iki kardeş Paris'te bu konuda Dr. David Gruby'ye danışmıştı. Theo'nun kronik öksürük ve bitkinlik gibi süreğen şikâyetleri vardı. Geriye dönüp bakıldığında, sonunda ölümüne yol açacak frengiden daha o zaman mustarip olduğu açıktır. Vincent'in rahatsızlıkları ise aşırı çalışmanın, çok az dinlenmenin, sağlıksız bir beslenmenin ve çok fazla içkinin sonucuydu. Gruby'nin tavsiyesi sıkı bir rejimdi: Besleyici gıdalar, düzenli vakitlerde yeme ve uyuma, "kadınlar"la (yani fahişeler) sınırlı temas. Van Gogh'un sıkça yazdığı üzere, kan dolaşmalıydı.

Gelgelelim, bu rahatsızlıkların psikolojik bir yanı da vardı. Bazen Vincent keyifsizliğe ve melankoliye yenik düşmekteydi; Theo da böyle ruh hallerine aşinaydı. Vincent bunların paradoksal etkisini şöyle açıklar: "Bazen hissettiğin boşluktan söz ediyorsun; benim de içinde bulunduğum durum aynen öyle. [...] Ne kadar sefih, marazlı, gönlü kırık hale gelirsem, sözünü ettiğimiz büyük sanat canlanışında bir yaratıcı sanatçı olmaya o ölçüde yaklaşırım" [650]. Burada sanatta ilerleme yönündeki her uğraşın, yani en yüce yararın kendine zarar verici olduğunu söylüyor gibidir. Bu iyimserliğin ve kaderciliğin garip bir karışımı olsa da sanat uğruna böyle bir fedakârlığı yapmaya içtenlikle razıdır.

13. Paul Gauguin, oğlu Emil ve kızı Aline ile, 1891

Gauguin'i Bekleyiş

Van Gogh bu kavgayı veren tek sanatçı değildi; o sırada Bretanya'da çalışmakta olan arkadaşı Gauguin de bedenen ve ruhen kötü durumdaydı ve bir yere kıpırdayamayacak kadar borç batağı içindeydi. Gauguin'in yeteneğine büyük güven duyan iki kardeş, ona destek verme olanaklarını aradı. Theo onun eserlerine alıcılar bulmaya çalıştı ve hatta bir tablosunu kendisi için satın aldı.

Vincent ise Gauguin'in sıkıntılı durumunun daha iyi bir geleceğe işaret ettiği kanısındaydı. Bu arada Arles'da Lamartine Meydanı'na bakan küçük bir ev kiralamıştı. Bu "sarı ev"i ilk başta sadece stüdyo olarak kullanırken, Arles'da Gauguin'le birlikte çalışma düşünü gerçekleştirmenin bir aracı olarak görmeye başladı. Bu Güney Stüdyosu'nda geleceğin resmi için kaçınılmaz gördüğü yola koyulabileceklerdi: İşbirliği ve dayanışma. Theo bu serüvene Gauguin'in çalışmalarının belli bir bölümü karşılığında maddi destek vermeye istekliydi (Vincent'in çalışmaları zaten tasarrufundaydı). Vincent planını ayrıntılı olarak hazırlamış olsa da Gauguin'in gerekli adımı atmaya hazır hale gelmesi ayları buldu; bu adımı da Vincent'in tasarısına inandığından değil, Bretanya'dan çıkmasını sağlayacak yegâne fırsat olmasından dolayı attı.

Gauguin'in Arles'a varışından önceki aylarda Van Gogh'un yazdığı mektuplar, bu iki adamın çok bağdaşır olmadığını açıkça gösterir; ancak Van Gogh umutlu bir şekilde hazırlıklarına girişti. Theo'nun bütçesini epeyce zorlayacak şekilde evini yaşam alanı olarak döşedi ve tablolarla süslemeye karar verdi; böylece Gauguin'in

14. Vincent'in Arles'da yaşadığı Sarı Ev (soldaki).

kendini rahat hissedeceği ve aynı zamanda Van Gogh'un bir ressam olarak sağladığı ilerlemeyi fark edeceği gerçek bir sanatçılar evine dönüşecekti. Aslına bakılırsa, tam da o aylarda, yani 1888 yazında ve sonbaharında Vincent şimdi modern sanatın ikonları sayılan bir dizi çarpıcı eser yarattı: Bir vazoda ayçiçekleri, geceleyin bir kafe, çok sayıda portre, park görüntüleri ve yatak odasının resmi. Gücünün doruğundaydı ve bunun farkındaydı. Böyle bir çaba hem bedenen hem de zihnen kendini sonuna kadar zorlamasını getirdi; öyle ki, Gauguin'in Ekim 1888'in sonunda gelişinden kısa bir süre önce birkaç gün acilen gerek duyduğu dinlenmeye çekilmek zorunda kaldı.

Gauguin Arles'da: Devlerin Kavgası

Bretanya'nın Pont-Aven kasabasında Paul Gauguin'in etrafında toplanmış genç sanatçılar, onu geleceğin *asıl* adamı olarak görmekteydi. Gauguin izlenimciliğin ilk yıllarında Edgar Degas ve Camille Pissarro gibi kilit aktörlerle dostane ilişkiler kurmuştu ve Paris'te üne kavuşmak için karısı ile çocuklarını terk etmişti. Hiç de kendine güvenli olmamasına karşın, çevresine erkekçe biri görüntüsü vermek için elinden geleni yaptı. Aslında, haklı olarak Van Gogh'un tam zıddı gibi görülebilse de birkaç ortak yanları vardı: Sanata geç yaşta giriş, sanatın yenilenmesine önemli bir katkıda bulunma hırsı ve sürekli parasızlık. Aralarındaki ilişkide dengesizlik Van Gogh'un Gauguin'e büyük saygı duymasına karşılık, Gauguin'in Van Gogh'a karşı tutumu kısa sürede dostça bir lütuf havasına büründü. Dahası, birlikte kaldıkları iki ayda Gauguin'in birkaç çalışmasını satmayı başarması üstünlüğünü hatırlatan dokunaklı bir işaretti.

15. Arles Hastanesi

Van Gogh ilk başta "gerçekten büyük bir sanatçıyla ve gerçekten mükemmel bir dost"la [719] birlikte olmaktan mutluydu. Açık havada, Arles'ın kenarında eski bir Roma mezarlığının (Les Alyscamps) yakınında, ayrıca Van Gogh'a göre Gauguin'in büyük başarısının keyfini çıkardığı Arles genelevlerinde ve daha önce sözü edilen "gece kafesi"nde resim yaptılar. Havanın bozuk olduğu bir dönemde Sarı Ev'in küçük stüdyosunda birlikte çalıştılar; çalışmalarını hep gerçekliğe dayandırmış olan Van Gogh, Gauguin'in ezberden ve hayal gücüyle çalışma yönündeki ısrarına uydu. Bu da Van Gogh'un eserlerinde ayrı duran *Etten'deki Bahçeden Hatırlanan*, *Roman Okuyan Kadın* ve *Ekici* gibi bir dizi örneği ortaya çıkaran bir yan yola girmesini getirdi.

İkili, haliyle sanat ve edebiyat üzerine tartışmalara da girdi ve sanat anlayışlarındaki temel farklılıklar gittikçe belirginleşti: "Tartışmalarımız *korkunç elektrikli*, tükenmiş bir elektrik akümülatörü kadar bitkin oluyor kafalarımız kimi kez, bu tartışmaların sonunda" [726].

İlişkinin dibe vurduğu noktaya 23 Aralık akşamı, yani Gauguin'in gelişinden iki ay sonra varıldı. Tepesi atan Van Gogh Sarı Ev'de kulağını kısmen kesip kopardı ve bu parçayı yakındaki genelev mahallesinde kalan bir fahişeye götürdü. Ertesi sabah hastaneye yatırıldı. Gauguin'in gönderdiği bir telgrafla olayı öğrenen Theo, Vincent'in yanında olmak için aynı akşam Arles'a doğru yola çıktı. Bir gün sonra, Noel günü yanında Gauguin'le Paris'e döndü. Kısa bir süre gerçeğe dönüşen ortak bir stüdyo rüyası artık darmadağın olmuştu.

Sessiz Istırap: Yeni Denge Arayışı, Arles 1889-1890

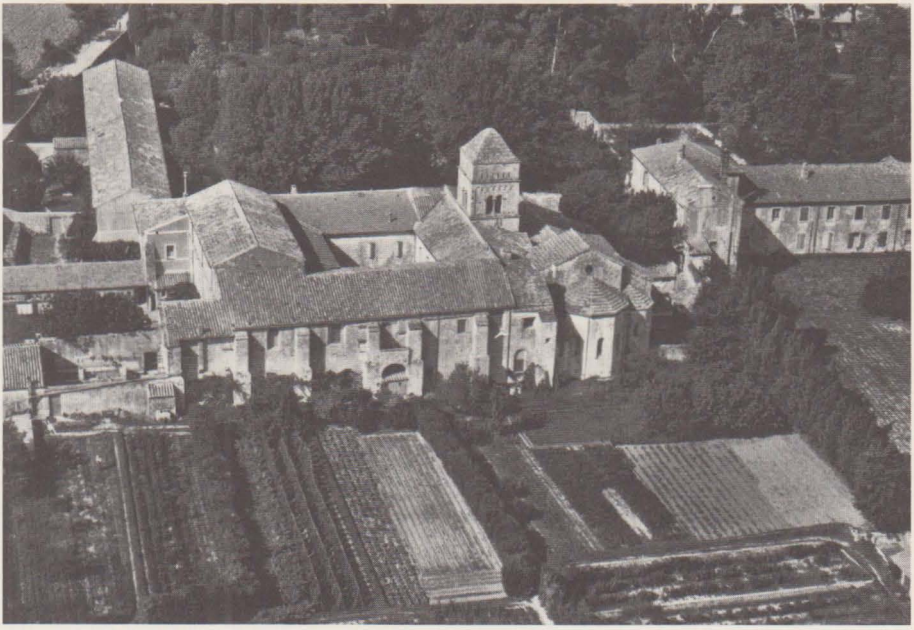
Aralık 1888 sonlarındaki kriz Van Gogh için uzun bir ruhsal çalkantı döneminin başlangıcıydı. Çöküşü akıl hastalığına bağlı bir dizi nöbetin ilkiydi: Bir ila birkaç haftalık aralıklarla, birkaç günü tam kafa karışıklığı içinde, dayanılmaz korkuların ve sanrıların getirdiği sıkıntılarla ve ne yapacağını bilemez halde geçirecekti. Hastanede kaldığı sürenin büyük bölümünde sıkı gözetim altında tutuldu; Sarı Ev civarındaki insanlar onu artık etraflarında görmek istemiyorlardı ve hatta belediye başkanına bu yönde bir dilekçe vermişlerdi. Van Gogh komşularının ihanetine uğradığı kanısındaydı, ama çaresizlik içinde duruma boyun eğmek zorunda kaldı: "Kızgınlığımı bastırmasaydım, tehlikeli bir kaçık olduğuma hemen karar verilecekti," diye itiraf etti [750]. Gauguin de ona ihanet etmişti; sadece apar topar Arles'dan ayrılmakla kalmamış, olaydan sonra hâlâ kasabadayken, açıkça görüşme isteğinde bulunan arkadaşı Van Gogh'u hastanede ziyaret etmekten kaçınmıştı.

Van Gogh'un bu yalnızlık ortamında hayata tutunmak için izlediği strateji kaçınılmaz biçimde hazin kaderini kabullenmek ve doğru bir bakış açısına oturtmak oldu. Voltaire'in *Candide* kitabının kahramanlarından sözde filozof Pangloss'un "her şeyin her zaman en iyi dünyadaki en iyiler için olduğu" sözünü sıkça aktardı. Kimi zaman durumuyla ilgili buruk şakalar yaptı: Deliliği kapmış biri olarak, en azından bir daha buna yakalanamazdı. Başkalarını suçlayabileceği şeyleri mazur görüp geçiştirdi ve daha olumlu düşüncelere sarılmaya çalıştı.

Vincent tıp mesleğine derin saygısını açıkça gösterdi. Kendisine bu kadar çok para harcamış olan Theo'ya karşı hem minnet hem de suçluluk duygusuyla doluydu. Artık tek korkusu bu "girişim"den asla karşılık alınamayacak olmasıydı. "Bana öncelikle hüzünlü gelen şey, yıllardır o kadar büyük bir kardeşçe sevgiyle bütün verdiklerinden sonra böyle olması. Bana sadece sen destek vermişken, şimdi kalkıp sana bütün bu hazin hikâyeyi anlatmaya mecbur kalıyorum" [760]. Theo mektuplarında kardeşinin suçluluk duygusunu yatıştırmak için ne kadar uğraşırsa uğraşsın, bu duygusunun baskısı Vincent'e kurşun gibi ağır gelmekteydi. Dahası, Theo'nun Jo Bonger'le evlenmek üzere olduğu Nisan 1889'da Vincent her şeyin daha da kötüye gideceği kanısına vardı; o zaman Theo'nun verebilecek daha az parası olacaktı ve hele Boussod, Valadon & Cie'deki işini bırakması halinde, olacağı kesindi – iki kardeş bu ihtimal üzerinde daha önce durmuştu.

Zayıflayan Özgüven

Van Gogh sanat için elinden geleni yapmak konusunda hep kendini aşırı zorlamıştı; ama bedenen ve zihnen hüsrana uğramış olmaktan dolayı, geleceğe artık hiç güveni kalmadı ve tutkuları tamamen sarsıldı. O zamana kadar çalışmalarının yeni bir sanata doğru ilerleyiş zincirinde küçük bir halkayı temsil ettiğine hararetle inanmıştı ve bu da ona acilen ihtiyaç duyduğu huzuru sağlamıştı. Ama şimdi asla önemli bir

16. Saint-Rémy'de bulunan Saint-Paul de Mausole psikiyatri kliniği

şey üretemeyeceğinden ve en fazla ikinci sınıf bir ressam olmaktan korkmaktaydı. Böylece yenilgiye boyun eğdi.

Sağlığının bozulması o aylarda Van Gogh'un sanatsal üretiminde sahiden bir gerilemeye yol açtı. *Ninni*, *Postacı Roulin* ve *Ayçiçekleri* gibi önemli bulduğu tablolarının tekrarlarını yaptı. Talihsiz durumuna doğrudan göndermeler bandajlı kulakla göründüğü iki öz-portre, Dr Félix Rey'in bir portresi ve biri koğuşu, diğeri iç avludaki bahçeyi konu alan Arles hastanesiyle ilgili iki resimdir. Bu eserlerin çoğu ifade gücünde bir eksiklik taşımaz ve hiçbir ıstırap belirtisini ele vermez; ama onları yapmasının büyük gayret gerektirdiği göz önünde tutulursa, bu dönemde daha az üretken olmasına şaşmamak gerekir.

Komşularının mesafeli tavrı sadece Van Gogh'un tecrit edilmişlik duygusunu artırdı, ama destek de gördü. Roulin pratik meselelere yardımcı oldu ve Theo'ya ara sıra Vincent'in durumuyla ilgili haber gönderdi. Dr Rey onunla güzel sohbetler etti. Paul Signac onu ziyaret edip birkaç mektup gönderdi. Papaz Frédéric Salles bir aracı rolünü üstlenerek, resmî makamlarla sorunları halletti. Van Gogh'un yakındaki Saint-Rémy'de bulunan Saint-Paul de Mausole psikiyatri kliniğine kabul edilmesini sağlayan da bu din adamıydı. Kendi başına yaşayabilecek durumda olmadığının farkına baran Van Gogh, mayıs başında Theo'ya otuzdan fazla tablo ve bir çizim gönderdi; 8 Mayıs'ta da yardımını hiç esirgemeyen Salles'ın tımarhaneye gidişte kendisine eşlik etmesine izin verdi.

Tedavi Amaçlı Tecrit: Saint-Rémy, Mayıs 1889 – Mayıs 1890

Saint-Rémy-de-Provence köyü Arles'ın yirmi beş kilometre kuzeydoğusuna düşer. Van Gogh'un hayatının bir yılını geçireceği tımarhane köyün güneyinde kalmaktaydı; Alpilles adlı küçük dağ zincirini gören bir manzarası vardı. Saint-Paul de Mausole eskiden 12. yüzyıldan bir manastırdı ve hemşire kadrosunda hâlâ bazı rahibeler vardı. Van Gogh'a parmaklıklı penceresi olan küçük bir oda ve çalışması için ilave bir oda verildi. Gördüğü tedavi haftada iki defa iki saatlik banyoya ve ölçülü bir yemek, tütün, içki düzenine dayalıydı. Çoğu ona kıyasla epeyce kötü durumda olan diğer hastalarla teması çok sınırlıydı.

Bizzat Van Gogh'un tımarhaneden yazdığı ilk mektuplar, kendisini orada daha güvende hissettiğini ve bunun üzerinde sakinleştirici bir etki yarattığını açıkça gösterir. Artık kendisi ya da başkası için tehlike oluşturmayacağı bir ortama girdiği kanısındaydı. Etrafındaki ağır vakalar kendi durumunu doğru bir bakış açısına oturtmasını sağladı ve "deliliği herhangi bir hastalık gibi görme" [772] noktasına varmaya başladı. Hastalığının gerçek sebebi epeyce spekülasyon konusu olmuştur; gerekli ayrıntıların yokluğu nedeniyle, günümüzde nasıl teşhis konulmuş olabileceğini muhtemelen asla bilemeyeceğiz. Uzman hekim Dr Théophile Peyron, Van Gogh'un nöbetlerini (şimdi geçersiz terimlerle) "epileptik nitelikte" olarak nitelendirmişti. Her halükârda, Vincent'in hastalığı haftalar ya da aylar boyunca her bakımdan iyi durumdayken, ansızın bozularak günlerce ve hatta haftalarca süren bir "nöbet" geçirmesini getirdi. Mayıs 1889'dan Mayıs 1890'a kadar, tam bir zihinsel karışıklık durumuna düşmesine yol açan bu türden dört nöbet yaşadı. Nöbetlerde ne yaptığının farkında değildi ve (pislik, boya yeme gibi) kendine zarar verici eğilimleri vardı; ama sonradan söylediği üzere, en feci şey dinsel sanrılardı. Bu olaylardan sonra mahzun hale gelmekteydi ve yaşama iradesi kırılmaktaydı; yeniden dengesini bulması uzun bir zaman almaktaydı.

Van Gogh'a göre, çalışmak en iyi devaydı. Önceki durumlarda olduğu gibi, Saint-Rémy'de de ironinin ve kendine dönük sitemin eksik olmadığı içsel tembihler eşliğinde kendi çabasıyla sorunu aşmaya ve yeniden çalışmaya koyuldu. Öte yandan dinsel ve metafizik konular üzerine çok derinlemesine düşünmekten bilinçli

17. Van Gogh'un Saint-Paul de Mausole'deki odasından görünüş

olarak kaçındı; çünkü bunlar onu düşüncelerinin tekrar karışık hale gelebileceği alana yöneltmekteydi. Ama Arles'da açığa çıkan bir korku onu daha da sıkı biçimde pençesine aldı. "Kırılmış bir testinin artık kırık testi olduğu" [839] sözlerinde ifadesini bulduğu üzere, artık asla toparlanamayacağı ve Arles'daki en güzel döneminde ulaştığı zirveye bir daha çıkamayacağı kanaatiydi bu.

Üsluplaştırma ve Doğruluk

Van Gogh sarsıntılı ruh sağlığına ve sınırlı hareket alanına karşın, Saint-Rémy'deki ilk aylarında şaşırtıcı ölçüde güçlü bir dizi eser verdi. Renk aşırılıklarını bir yana bırakarak, kafasını "üslup" olgusuna taktı: "Tasvir edilen şey ve tasvir etme tarzı uyumlu olunca, o şeyde üslup ve nitelik vardır" [779]. O dönemden kalma *Yıldızlı Gece* tablosu bu anlamda en kusursuz denemelerinden biriydi. Theo temkinli bir dille tabloyu eleştirdi. Daha sonraları bizzat Van Gogh, üsluplaştırma uğraşında çok aşırıya gittiğini kabul etti. Çizgiye ve fırça vuruşuna aşırı sistematik bir yaklaşımın her türlü sanata yüklediği gerekle, yani sanat eserine köklü bir kişisel nitelik kazandırmak açısından sanatçının işlediği konuyla yakınlık kurması, onu her yönüyle hissetmesi gereğiyle çatıştığının farkına vardı.

Gauguin ve Bernard'la 1889 sonbaharında mektuplarla yürütülen ilginç bir tartışma ortaya çıktı. Asıl mesele dinsel sanattı. Van Gogh'un arkadaşları, unsurları her zaman "gerçekçi" olmayan yollarla ve orantılarla birleştiren sentetik bir imge anlayışına varmışlardı. Örneğin, önceki yüzyılların dinsel resim anlayışına kısmen dayanan modern Kitabı Mukaddes sahneleri yarattılar. Van Gogh hiç olumlu karşılamadığı bu çalışmaları kişiliksiz ve kusurlu buldu. "Çünkü doğru olana, mümkün olana taparım," dedi [822]. Ona göre, hareket noktası gerçeklik olmalıydı; günümüzün sanatı köhne bir tarza dayanmak yerine, yeni bir tarz yaratmalıydı. Bu türden hararetli tartışmalar Van Gogh'u kendini kaybetme gibi büyük bir tehlikeyle karşı karşıya bırakmaktaydı.

Aile İhtiyacı

Bu arada Theo'nun hayatında epeyce şey değişti. Karısı Jo evlenmelerinden kısa bir süre sonra, Nisan 1889'da gebe kaldı. Vincent açısından bu haber hem sevindirici hem de endişe vericiydi; çünkü Theo artık daha büyük bir yük altındaydı ve Vincent'i bir ayak bağı olarak görmeye başlayabilirdi. Tam o sıralarda Vincent Hollanda'daki ailesiyle bağlarını güçlendirmeye çalıştı. Paris'ten ayrılışından beri kız kardeşi Willemien'le zaten mektuplaşmaktaydı; annesine de ara sıra yazmaya başladı. Bu durum, güvendiği kafa dengi kişilerle temasa geçme ihtiyacını gösterir; aynı ihtiyaç kırsal Brabant'taki gençlik dönemiyle ilgili depreşen anılarda ve çocukluğuyla ilgili diğer nostaljik saptamalarda da karşımıza çıkar. Saint-Rémy'deyken "Kuzey hatıraları" ve "Brabant hatıraları" olarak andığı çeşitli eserleri ezberden yaptı ve *Eski Kilise Kulesi*, *Kulübe* ve *Patates Yiyenler* adlı Nuenen tablolarının yeni versiyonlarını yapmayı aklından geçirdi. Eski değerlere ve kesin doğrulara yönelerek, William Shakespeare'i ve Charles Dickens'ı yeniden okudu.

18. Jo van Gogh-Bonger ve oğlu Vincent Willem, 1890

19. Willemien van Gogh, yak. 1887

Ocak 1890'da müstakbel yeğenine bir hediye olarak tasarladığı *Badem Çiçekleri* üzerinde çalışırken, hastalığına bağlı yeni bir nöbet (Saint-Rémy'deki üçüncü nöbeti) geçirdi. Daha sonra toparlanmaya başladığında, 31 Ocak 1890'da dünyaya gelmiş olan Vincent Willem van Gogh'un doğumunu bildiren mektupla karşılaştı. Bebeğe kendi adının verilmesinden pek hoşlanmadı ve (artık geç olsa bile) babasına ve dedesine atfen Theo adının konulmasını önerdi.

Tanınma

Ocak 1890 tamamen farklı türden başka bir olağandışı gelişmeye sahne oldu. Modern sanat ve edebiyat alanında önde gelen Fransız dergisi *Mercure de France*, "Les isolés" ["Yalnızlar"] adlı bir dizi çerçevesinde Albert Aurier'nin bir makalesini yayımladı. Van Gogh'a övgüler yağdıran bu sanat eleştirmeni, Brüksel'de Les Vingt adlı avangart sanatçılar derneğince düzenlenen bir sergide gördüğü Van Gogh'un eserlerindeki girdaplı çizgilere, patlayıcı renklere, çılgınca formlara ve alışılmamış simgeciliğe hayranlığını coşkulu bir dille ifade etti.

Tanınma aşaması nihayet gelmiş gibiydi; ancak Van Gogh bunu daha önceki "puronun yanan ucunu ağzına sokma" benzetmesindeki gibi karşıladı ve görmekte olduğu ilgiden rahatsızlık duydu. Aurier'ye yazdığı mektupta, anlatım tarzını ve kendisinin ulaşmayı *tasarladığı* şeyi ustaca aktarışını takdir ettiğini belirtti, ama kendisini övmeden önce "Gauguin'e hakkını vermesi"nin daha iyi olacağına işaret

etti [853]. Bununla birlikte, Van Gogh'un mektubu Aurier'nin eserlerini çok iyi anlamış olmasına ne kadar sevindiğini gösterir.

Sonraki aylarda Van Gogh'un çalışmaları büyük ölçüde Theo'nun gönderdiği Millet, Delacroix ve Rembrandt tablolarının siyah-beyaz baskılarını renkli hale "çevirme" üzerine kuruluydu. Bu uğraşa önceki sonbaharda klinik alanından çıkmanın zor olması ve hemen hiç model bulunmaması nedeniyle başlamıştı. Bu kopyaları yapma gereği görmesinin başka bir sebebi de kendi ifadesiyle şuydu: "İhtiyaç duyduğum bir çalışma, çünkü *öğrenmek* istiyorum" [805].

Zamanla Van Gogh tımarhaneden çıkma ve bir süre Kuzey Fransa'da kalma umuduna kapılmaya başladı. İki seçenek vardı: Çalışmasına izin verilecek başka bir klinik bulmak ya da kendisine göz kulak olacak birinin yakınına yerleşmek. Theo bu işi yapmaya istekli bir doktor buldu: Paris'in otuz kilometre kuzeyindeki Auvers-sur-Oise köyünde oturan Paul Gachet. Van Gogh nisan ayında başka bir nöbet geçirmesine karşın, dikkate değer bir hızla toparlandı ve Saint-Rémy'den ayrılışı için gerekenden daha uzun süre beklemek istemedi. Dr. Peyron ve Theo bunun riskli olduğu kanısındaydı ama Vincent sıkıntıdan ve üzüntüden patlayacak durumdaydı: "Bana gelince, sabrım tükendi, artık tükendi, sevgili kardeşim, böyle devam edemem, geçici bir tedbir olarak bile olsa taşınmalıyım" [868].

Öyle de oldu. Van Gogh'a göre, Güney Fransa'da kalışı bir fiyaskoydu; ama topluca bakıldığında Provence'ın karakterini gerçek anlamda yansıtan bir dizi eser yaratmayı sonunda başarmış olduğu kanaatiyle ayrıldı: Renk, doğa, manzara, insanlar. Büyük ölçüde rahatlamış olarak, 16 Mayıs 1890'da Paris'e giden trene bindi.

Aldatıcı Huzur ve Sükûnet: Auvers-sur-Oise, Mayıs-Temmuz 1890

Vincent Paris'te kısa bir süre Theo'nun ve yeni ailesinin yanında kaldı ve birkaç tanıdığıyla görüştü; ama bu ortam çok geçmeden ona fazla geldi. Oise Nehri kıyısında yer alan ve kuzeyinde korularla, tarlalarla kaplı tepeler uzanan kırsal kasaba Auvers'e trenle 20 Mayıs'ta vardı. Bu anlamda gönlünden geçen her şeyi bulmuş sayılırdı. Bay ve Bayan Ravoux tarafından işletilen en hesaplı hana yerleşti; bir oda ve kişisel eşyalarını koyacağı bir yer tuttu. Melankoli belirtileri üzerine teziyle doktora diploması almış olan Dr. Gachet'nin gözetimi altına girdi. Ancak Vincent'e göre, doktor kendisi kadar asabi ve hasta biriydi. Çok geçmeden Gachet'yi bir dost saydı. Geçmişte çeşitli izlenimcilerle ve başka sanatçılarla tanışmış olan Gachet de bir süre sonra Van Gogh'un eserlerini takdir etme noktasına geldi. Tıbbi gözetim açısından Gachet'nin yaklaşımı, hastalığına kafasını pek takmamasını ve çok çalışıp iyi beslenmesini söyleyerek, Van Gogh'un içini rahatlatmakla sınırlı kaldı. Van Gogh doktora düzenli uğramakta, bolca sunulan yemekleri (tiksinerek olsa bile) yemekte, evin içinde ve çevresinde resimler yapmaktaydı.

20. Auberge Ravoux, Auvers-sur-Oise

Geleceğe İhtiyatlı Bakış

Besbelli ki Theo'ya ve ailesine yakın olmak Vincent'e yaradı. Bu olağanüstü üretken döneminde Van Gogh günde ortalama bir resim yaptı; neredeyse rustik olarak adlandırılabilecek oldukça sağlam bir üslupta portreler, natürmortlar ve manzaralar üretti. Gauguin, Meijer de Haan ve Joseph Isaâcson'un, ayrıca Brüksel'deki Les Vingt sergisinde Van Gogh'un *Kırmızı Bağ* tablosunu satın alan Anna Boch'un (Eugène'nin kız kardeşi) aralarında bulunduğu sanatçı dostları ve daha uzak tanıdıkları, çeşitli dergilerde olumlu eleştiriler alan eserlerine karşı gittikçe artan takdir duygularını ifade ettiler.

Van Gogh delilik nöbetlerinin artık geride kaldığını ummaya cesaret edememekle birlikte, geleceğe ihtiyatlı bakmaya başladı. Provence'ta yaptığı tablolardan (Gachet'nin baskı makinesinde) oymabaskılar çıkarmak ve hatta mümkün olursa bir ara Gauguin'e uğramak istedi.

Yine de endişeleri vardı. Theo'nun ve ailesinin yaşam koşulları ve sağlığı Vincent için özel bir kaygı kaynağıydı. Kırsal alana düzenli geziler yapmaları, hatta tercihen köye taşınmaları için ısrarlı tavsiyelerde bulundu. Bir sanat simsarı olarak Theo'nun tutkulu isteği daha fazla manevra alanı bulmak, modern sanatçılar için daha fazlasını yapmaktı; ama Boussod, Valadon & Cie firmasındaki patronları bu özgürlüğü tanımaya eğilimli değildi. Asıl sorun Theo'nun kendi başına iş hayatına atılmasının doğru olup olmayacağıydı; böyle bir şey maddi açıdan çok belirsiz bir gelecek demekti. Vincent'in canını sıkan tam da bu maddi güvensizlikti ve Theo'nun sırtında bir yük olmaktan gelen eski suçluluk duygusu onu bir kez daha sardı.

Pazara denk gelen 6 Temmuz'da Theo ve Jo'nun dairesinde, Andries Bonger ve Vincent'in de hazır bulunduğu bir sohbet oldu. Jo'nun kardeşi ve Theo'nun bir arkadaşı olan Bonger'in bir iş ortaklığına girmeye isteksiz olduğunu bildirmesi, Theo'nun bağımsız bir simsarlık firması kurma umudunu kırdı. Tartışma herhalde çok hararetli geçmiş olsa gerek.

21. Vincent ve Theo van Gogh'un Auvers-sur-Oise'deki mezarları

Tedirgin ve üzgün haldeki Van Gogh Auvers'e döndü ve duygularını açığa vurmaya dönük bir çabayla hemen çalışmaya koyuldu:

> "Buraya döndüğümden beri çalışıyorum. Başlangıçta fırça neredeyse elimden düşecek gibiydi ama ne yapmak istediğimi çok iyi bildiğimden inat ettim, üç büyük tuvali bitirdim. Bunlar çok fırtınalı gökler altında uzanan çok geniş buğday tarlaları... Derin keder, sonsuz yalnızlık ifade etmek için herhangi bir zorlamaya başvurmama da gerek kalmadı. [...] Mümkün olan en kısa zamanda Paris'e gelip bu resimleri size getirmek istiyorum. Bunlar, benim kelimelerle anlatamayacağım şeyleri söyleyecekler sizlere, kırsal yaşamda gördüğüm sağlığı, güçlendiren öğeyi gözünüzün önüne serecekler" [898].

Sığınak olarak doğa, avuntu olarak sanat. Temmuzun o haftalarında iki kardeş arasındaki mektup alışverişi, Theo'nun ve Jo'nun kendi gelecekleri konusunda Vincent kadar endişeli olmadıklarını ve onun içini rahatlatmak amacıyla ellerinden geleni yaptıklarını ortaya koyar. Buna rağmen Vincent korkmaktaydı: "Size yük olduğum için beni sevimsiz bulduğunuza değin bir korku vardı içimde – çok fazla değilse bile, evet, biraz korkuyordum" [898].

Van Gogh 27 Temmuz 1890 Pazar günü Auvers dışındaki tarlalarda resim yapmaya gitti. Bir noktada hayatına son verme kararını aldı. Doğrudan sebep ve tam olarak içinde bulunduğu şartlar bilinmese de çalışma tutkusuna rağmen geleceğe inancının pek kalmadığı açıktır. Nasıl ele geçirdiği bilinmeyen bir tabancayla kendini göğsünden vurdu ve bayıldı. Kendine geldiğinde, kalmakta olduğu hana dönmeyi bir şekilde başardı. Yardım istendi ama hiçbir şey 29 Temmuz sabahının ilk saatlerinde ölmesini önleyemedi.

Theo onun ölüm döşeğinin başında yıkılmış haldeydi. Kardeşinin ölü bedeninin tablolarıyla ve ayçiçekleriyle sarmalanmış bir tabuta konulmasını sağladı. Ertesi gün Auvers dışındaki küçük mezarlıkta yapılan cenaze törenine Paris'ten gelmiş bir düzine kadar dost ve tanıdık katıldı.

Vincent'in ölümünden sonra, Theo'nun önüne koyduğu bir görev vardı: Kardeşine ait eserlerin anlaşılması ve gerekli değeri görmesi için uğraşmak. Ne var ki bozuk sağlığına yenik düştü. İlerleyen ama tedavi görmeyen frenginin bir sonucu olarak Ekim 1890'da aklını kaçırdı. Hastaneye yatırıldı ve daha sonra nakledildiği Utrecht'teki bir klinikte Ocak 1891'de, yani Vincent'ten altı ay sonra öldü. Jo van Gogh-Bonger izleyen yıllarda kendini kayınbiraderinin daha geniş çapta tanınması çabasına adadı ve 1914'te Vincent'in Theo'ya mektuplarını yayımladı. Aynı yıl kocasının naaşını Auvers'e taşıtarak, kardeşinin yanındaki bir mezara gömdürdü.

Giriş: Bir Tarihe Dayanan Mektuplar

Vincent van Gogh'un günümüze ulaşan ve 1872'de başlayıp 1890'a kadar süren yazışmaları 903 mektubu kapsar. Bu mektuplar bize onun hayata bakışını, varoluşa dair görüşünü, eserlerinin yaratılış sürecini ve sanatsal fikirlerinin evrimini ayrıntılı bir şekilde sunar. Van Gogh daha hayattayken sanatçılardan ve ilerici sanat eleştirmenlerinden oluşan küçük bir topluluk içinde tanınmaya başladı. Ölümünden kısa bir süre sonra tablolarına rağbetin artışı, yazışmalarına dönük artan bir ilgiyle çakıştı. Onun olağanüstü mektuplarını görenler, bu metinlerin dikkate değer bir yazı yeteneğine ve keskin bir gözlem gücüne tanıklık etmenin yanı sıra, sanatsal kavramlarına ve tasarılarına da epeyce ışık tuttuğunu anladılar.

Bazıları Hollandaca, diğerleri Fransızca yazılmış mektuplardan kısa alıntılar daha 1892'de, sanatçı Richard Roland Holst'un girişimiyle Amsterdam'daki Kunstzaal Panorama'da düzenlenen Van Gogh sergisinin kataloğunda yayımlandı. Ağustos 1893'te daha uzun parçalar avangart *Van Nu en Straks* dergisinde yer aldı. Bu arada Van Gogh'un arkadaşı Emile Bernard, Nisan 1893'te Fransızca yazılmış mektuplardan pasajları önde gelen Fransız sanat ve edebiyat dergisi *Mercure de France*'ta yayımlamaya başlamıştı; proje bazı kesintilerle Ağustos 1897'ye kadar sürdü. Bu dizi sadece sanatçı kimliğiyle Van Gogh'a değil, benzersiz benlik belgeleri olarak mektuplarına da ilginin uyanmasında son derece önemli rol oynadı.

Yukarıda belirtilen mektup parçaları 1904-05'te Berlin'de Bruno Cassirer tarafından Almancaya çevrilip *Kunst und Künstler* dergisinde yayımlandıktan sonra, kitap halinde de çıktı ve kitabın birçok baskısı yapıldı. Van Gogh'un Anthon van Rappard'a mektupları 1905'te Hollanda'da yayımlandı, Emile Bernard'a mektupları ise 1911'de Fransa'da lüks bir baskıyla okurlara sunuldu.

Genel kamuoyu 1914'te Theo'nun dul eşi Jo van Gogh-Bonger'in yayıma hazırladığı üç ciltlik *Brieven aan zijn broeder* ("Kardeşine Mektuplar") kitabının çıkmasıyla, Van Gogh'un olağandışı bir mektup yazarı olduğunun farkına nihayet vardı. Almanca baskısı neredeyse aynı anda yayımlanan kitap daha sonra tamamen ya da kısmen başka birçok dile çevrildi. Jo birkaç aile mektubu dışında, sadece Vincent'in Theo'ya (ve 1889'da Theo'yla evliliğinden sonra kendisine) yazdığı mektuplara yer verdi.

Aradaki dönemde Jo'nun hatırı sayılır bir kısmı elinde olan Van Gogh eserlerinin tanınmasına katkısı hayati bir önemdeydi; başından beri kendini ona ait çizimleri ve resimleri sergileyip satmaya adamıştı ("Aile koleksiyonu"ndaki Van Gogh'ların hepsinin veraset yoluyla geçtiği Vincent Willem'in henüz ergin olmaması nedeniyle, yasal vasi sıfatıyla terekeyi yöneten oydu). Mektupları esasen insan Van Gogh'u

tanımanın bir aracı olarak gören Jo'nun yayın için yazdığı giriş bölümü biyografik nitelikteydi.

Bu kitap, Van Gogh'un hayatını ve eserlerini incelemek için gerekli temeli attı. Ne var ki Jo'nun mektupları kendi takdirine göre yayımladığını ve (özellikle ilk mektuplarda) tekrar niteliği taşıyan ya da hâlâ hayattaki aile üyelerini rahatsız edebilecek pasajları çıkardığını belirtmek gerekir. Mektupları yanlış sıraya koydu ve tek kalmış sayfaları yanlış yerlere yerleştirdi.

Düzeltilmiş ve epeyce genişletilmiş dört ciltlik bir baskı 1952-54'te yayımlandı. *Verzamelde brieven* ("Toplu Mektuplar") adlı bu yayının editörlüğünü Jo'yla birlikte Theo'nun oğlu, bu arada aile koleksiyonunun sorumluluğunu üstlenmiş olan Vincent Willem van Gogh yaptı. Annesinin editörlüğünü yaptığı yayının çıkışından beri, daha önce bilinmeyen bazı mektuplar dergilerde yayımlanırken, sözgelimi Van Gogh'un kız kardeşi Willemien'e mektupları, Theo'nun Vincent'e mektupları ve Paul Gauguin'le karşılıklı mektupları ayrı kitaplar halinde basılmıştı. Bu bakımdan *Verzamelde brieven* o dönemde bilinen bütün yazışmaların bir derlemesiydi. Yarım yüzyılı aşkın bir süre dünya genelinde sayısız yayının temelini oluşturan işte bu baskıdır; 20. yüzyılın son çeyreğinde hızla gelişen Van Gogh araştırmalarına da aynı yayın kaynaklık etmiştir.

Bu arada Van Gogh'un şöhreti yüksek düzeylere çıkarken, geniş bir kesim onun eserleri kadar hayatına ve mektuplarına da ilgi duymaya başladı. Irving Stone'un *Lust for Life* (1934; "Ömre Bedel Arzu") romanı bu gelişmeye büyük itici güç sağladı ve Vincente Minelli'nin buna dayanarak çektiği *Ölmeyen İnsanlar* (1956) filmi yıllar boyunca Van Gogh'un hayatı ve acıları üzerine kafalarda oluşan görüntüyü belirledi. Avrupa, ABD ve Japonya'daki sergiler büyük kalabalıklara ulaşan hayranları çekti. Van Gogh'un sürekli büyüyen şöhreti çerçevesinde, mektupları başlı başına edebi metinler olarak kabul edildi. Öncü bir ressam ve çizer olarak üne kavuşan Van Gogh son yıllarda yetenekli bir yazar olarak da görülür hale geldi. Nitekim onun asla yayımlanma tasarısıyla kaleme alınmamış "insani hal belgesi" birçok kişinin gözünde dünya edebiyatının parlak örneklerinden biridir.

Önemli ölçüde genişletilen ama sadece Hollandaca yayımlanan başka bir yayın 1990'da çıktı. Bunu 2009'da *Vincent van Gogh – The Letters: The Complete Illustrated and Annotated Edition* adlı yayın izledi. Altı ciltlik eser Hollanda Kraliyet Sanatlar ve Bilimler Akademisi'ne bağlı Huygens ING'nin (o zamanki adıyla Constantijn Huygens Metin Baskıları ve Düşünce Tarihi Enstitüsü'nün) işbirliğiyle, editörlerden ve Van Gogh Müzesi'nde görevli Van Gogh uzmanlarından oluşmuş bir ekipçe yürütülen ve on beş yıl süren bir araştırma projesinin ürünüydü. Açıklayıcı notlar eklenmiş bu ilk yayın hem internette (www.vangoghletters.org), hem de basılı halde (Hollandaca, Fransızca ve İngilizce) çıktı. Bütün mektuplar orijinal yazılı metinlere bakılarak yeni bir transkripsiyon işleminden geçirildi, ayrıca baştan sona açıklayıcı notlar (yayının basılı halinde kısaltılmış olarak) eklendi ve mektuplarda değinilen

Van Gogh'a ya da öbür sanatçılara ait her sanat eserinin kopyalarına yer verildi. Doğruluk ve eksiksizlik, başta gelen öncelikler oldu.

Elinizdeki derleme 2009 tarihli eksiksiz baskıdan yapılmıştır; seçim ve sunuş sorumluluğu aynı editörlere aittir. Yazışmaların geniş kesime ulaşmasından itibaren, Van Gogh'un şöhreti tablolarına, hayat hikâyesine ve mektuplarına aynı ölçüde dayanmıştır. Van Gogh'un yer aldığı ve başrolde olduğu hiçbir makale, kitap, katalog, sergi ya da film onun mektuplarını göz ardı edemez. Bu durum hâlâ modern sanatın yol gösterici bir ışığı olan bir sanatçının benzersiz düşünce dünyasını derinlemesine araştırmaya niyetli geniş okur kitlesi için, son bulguları gözeterek mektupları sürekli yayımlamanın önemini açıklar.

Okura Not

Bu derleme Vincent van Gogh'un mektuplarından 265'ini, yani sanatçının kaleme aldığı ve günümüze ulaşan bütün mektupların yaklaşık üçte birini içermektedir. Bu kapsamlı seçmede (ilk kez 2009'da yayına giren ve düzenli güncellenen) www.vangoghmektuplar.org adresindeki bilimsel baskıda, tamamına görsel malzemelerle ve açıklayıcı notlarla yer verilen kaynak belgelerden yararlanılmıştır. İnternet baskısı Amsterdam'daki Van Gogh Müzesi ile Lahey'deki Huygens Enstitüsü ING (Hollanda Kraliyet Sanatlar ve Bilimler Akademisi'nin bir bölümü) arasındaki işbirliğiyle yürütülen Van Gogh Mektupları Projesi'nin (1994-2009) ürünüdür. Bu projenin sonunda Van Gogh'un bütün mektuplarının Hollandaca, İngilizce ve Fransızca baskıları, kısaltılmış açıklayıcı notlarla 2009'da yayımlandı.

Belirli kişiler, Van Gogh'un kaldığı yerler, aile geçmişi, yaptığı alıntılar, kendisine ve başkalarına ait eserlerle ilgili göndermeler, mektupların tarihlenmesindeki esaslar vb. konusunda ek bilgilere gerek duyan okurların yukarıda belirtilen internet baskısına başvurmaları önerilir. İnternet baskısında Van Gogh'un bütün mektuplarının orijinal dildeki eksiksiz kopyaları da yer almaktadır.

Bu derlemedeki mektuplar Van Gogh'un yazdığı biçimiyle sunulmaktadır; orijinal yazı düzenine ve üsluba bağlı kalınmıştır. Mektuplar kronolojik sırayla verilmektedir. Köşeli parantez içinde verilen mektup numaraları internet baskısındaki sırayı belirtmektedir. [H], [F] ve [İ] mektubun orijinal diline göndermedir: Hollandaca, Fransızca, Ingilizce.

Van Gogh'un metinde kelimelerin altını (bazen birkaç defa) çizerek, kelimeleri daha büyük yazarak ya da ilave mürekkeple koyulaştırarak başvurduğu kendine has vurgulama tarzı italik, küçük puntolu büyük harfler ve normal büyük harfler kullanılarak aktarılmıştır.

Hollandaca mektuplarda Van Gogh sıklıkla Fransızca kelimeler ve ifadeler kulanmış, Fransızca ve İngilizce düzyazı pasajlarından, *Kitabı Mukaddes* kaynaklı parçalardan ve şiirlerden geniş çapta yararlanmıştı. Orijinal kaynak metinler, arka plan bilgileriyle birlikte internet baskısında bulunabilir.

Bu derleme için seçilen ve eskizlerin yer aldığı mektup sayfaları tam sayfa halinde basılmıştır.

MEKTUPLAR

Lahey, 29 Eylül 1872 – 17 Mart 1873

1 Lahey, Pazar 29 Eylül 1872
Theo van Gogh'a (H)

[Lahey, 29 Eylül 187]2.

Sevgili Theo,

Mektubun için teşekkürler, sağ salim döndüğünü duyduğuma sevindim. İlk birkaç gün seni özledim ve öğleden sonraları eve döndüğümde seni bulamamak bana garip geldi.

Birlikte birkaç hoş gün geçirdik, fırsat çıktıkça bazı yürüyüşlere çıkabildik ve bir iki şey gördük.

Ne berbat hava, Oisterwijk'e yürüyüşlerinde *tedirgin* olmuşsundur herhalde. Dün sergi vesilesiyle koşu yarışları vardı ama ışıklandırma ve havai fişek gösterileri, bozuk havadan dolayı ertelendi; yani bunları görmek için kalmamakla pek kaybın olmadı. Haanebeek'lerin ve Roos'ların sana selamları var.

Seni hep seven
Vincent

3 Lahey, Ocak ortası, 1873
Theo van Gogh'a (H)

Lahey, Ocak 1873

Sevgili Theo,

Brüksel'e sağ salim vardığını ve ilk izleniminin iyi olduğunu evden öğrendim.

İlk başta ne kadar yadırgatıcı olacağını tamamen anlıyorum, ama gönlünü ferah tut, kesinlikle başaracaksın. İşlerin nasıl gittiğini ve pansiyonun senin için ne kadar uygun olduğunu bana kısa sürede yazmalısın.

Umarım, pansiyon işi yoluna girer. Peder bana Schmidt'le iyi arkadaş olduğunu yazdı. Aferin, bence iyi bir adam ve muhakkak sana yol yordam gösterecektir.

Noel'de ne güzel günler geçirdiğimiz sık sık aklıma geliyor; sen de uzun süre ha-

tırlayacaksındır, çünkü evdeki son günlerindi. Özellikle ne tür tablolar gördüğünü ve hangilerini güzel bulduğunu bana yazmalısın.

Şimdi yılın başında olduğumuz için meşgulüm. Benim için yeni yıl iyi başladı, maaşıma aylık 10 gulden artış yapıldığı için, ayda 50 gulden kazanıyorum artık ve üstüne üstlük 50 guldenlik bir ikramiye aldım. Harika değil mi? Kendimi tam anlamıyla geçindireceğimi umuyorum.

Senin de bu firmada olmana gerçekten çok seviniyorum. Çok iyi bir firma, insan içinde kaldıkça işine daha hevesle sarılıyor.

Başlangıç belki diğer işlere göre daha zor ama başını dik tut, bu işi başaracaksın.

Schmidt'e "*Album Corot.* lithographies par *Emile Vernier*"in kaça mal olduğunu bir sorsana. Dükkânda soranlar çıkıyor ve Brüksel'deki stokta bulunduğunu biliyorum.

Sonraki mektupta sana portremi göndereceğim; geçen Pazar çektirdim.

Düklük Sarayı'na gidebildin mi? Fırsat bulunca gitmeyi ihmal etme.

Hein Amca nasıl? Durumuna çok üzülüyorum; umarım, iyileşir. Ona ve Yenge'ye içten selamlarımı ilet.

Cent Amca geçerken Brüksel'e uğradı mı?

Bitirirken, dostum, kendine iyi bak, buradaki bütün tanıdıkların sana selamları var. Umarım, her işin yolunda gider. Schmidt'e ve Eduard'a benim adıma iyi günler dile ve senden kısa sürede haber alayım.

Hoşça kal

Seni seven kardeşin
Vincent.

Adresimin Lange Beestenmarkt 32 ya da Maison Goupil & Cie, Plaats olduğunu biliyorsun.

5 Lahey, Pazartesi 17 Mart 1873
Theo van Gogh'a (H)

Lahey, 17 Mart 1873

Sevgili Theo,

Benden haber almanın zamanı geldi. Ben de senin ve Hein Amca'nın nasıl olduğunu bir an önce öğrenmek istiyorum; zaman bulduğunda bana yazarsın, umarım.

Londra'ya gideceğimi ve bunun muhtemelen çok yakında olacağını duymuş olmalısın. Umarım, gidişimden önce görüşebiliriz.

Mümkün olursa, Paskalya'da Helvoirt'a gideceğim ama bu Iterson'ın gezisinde yanına aldığı *nouveautés*'in ["yeni çıkmış şeyler"] durumuna bağlı. O dönene kadar ayrılamıyorum.

Benim için L.'da yaşamak çok farklı olacak çünkü muhtemelen pansiyonda tek başıma yatmak ve dolayısıyla şu anda zahmete girmemi gerektirmeyen birçok şeyle uğraşmak zorunda kalacağım.

Tahmin edebileceğin gibi, L.'yı görmeye çok can atıyorum; yine de buradan ayrılmak zorunda olduğum için üzgünüm. Gitmem gerektiğine artık karar verilmişken, Lahey'e ne kadar bağlı olduğumu ancak şimdi fark edebiliyorum. Gelgelelim, çaresi yok ve kendime pek dert etmeme niyetindeyim. İyi anlamakla birlikte, istediğim kadar iyi konuşamadığım İngilizcem açısından harika olacak, sanırım.

Anna'dan portreni çektirdiğini öğrendim. Bir tane ayırabilirsen, kendime ısmarlıyorum.

Hein Amca nasıl? Muhakkak daha iyidir. Peki, Yenge nasıl? Amca uğraşacak şeyler bulabiliyor mu? Çok ağrısı var mı? Onlara içten selamlarımı ilet, o kadar sık aklıma geliyorlar ki.

İşle aran nasıl? Burada olduğu gibi, yoğun olsa gerek. Muhtemelen neyi nasıl yapacağını biliyorsundur artık.

Pansiyonun nasıl? Hâlâ hoşuna gidiyor mu? Bu önemli. Öncelikle gördüğün şeyler hakkında bana daha çok yazmalısın. İki hafta önce Pazar günü buradan Viyana'ya gidecek bir tablo sergisini görmek için Amsterdam'daydım. Çok ilginçti ve Hollandalıların Viyana'da nasıl bir izlenim bırakacağını merak ediyorum.

İngiliz ressamlara dönük merakım çok büyük; onlara ait çok az şey görüyoruz, çünkü hemen her şey İngiltere'de kalıyor.

Goupil'in Londra'da galerisi yok; sadece alım satım hizmeti sunuyor.

Cent Amca ayın sonunda buraya geliyor; ondan daha çok haber almayı dört gözle bekliyorum.

Haanebeek'ler ve Fie Yenge sürekli seni soruyorlar ve sana selamları var.

Bir süredir havalar şahane gidiyor, elimden geldiğince bundan yararlanıyorum. Geçen Pazar Willem'le kürek çekmeye gittim. Bu yaz burada kalmayı çok isterdim ama her şeyi olduğu gibi kabul etmeliyiz. Şimdilik, hoşça kal, şansın açık olsun, bana yaz. Amca'ya ve Yenge'ye, Schmidt'e ve Eduard'a benim adıma iyi günler dile. Paskalya ziyaretine gelince, umarım bu iş olur.

Seni hep seven kardeşin
Vincent

Bay ve Bayan Roos ile Willem'in de sana selamları var.

Mektubunu yeni aldım, sağ ol. Portreye çok sevindim, iyi çıkmış. Helvoirt'a yolculuğum hakkında yeni bir şey öğrenirsem, sana hemen yazarım. Oraya aynı gün varmamız güzel olur. Hoşça kal.

Theo, pipo içmeye başlamanı tekrar salık vereyim. Şimdilerde oldukça sık başıma geldiği gibi, insanın keyfi kaçtığında epey yararı var.

9 Londra, Cuma 13 Haziran 1873
Theo van Gogh'a (H)

Londra, 13 Haziran 1873.

Sevgili Theo,

Muhtemelen benden haber almayı özlediğin için, seni bir mektup için daha fazla bekletmek istemiyorum.

Evden artık Bay Schmidt'le birlikte kaldığını ve Peder'in seni görmeye geldiğini öğrendim. Yeni yerini önceki pansiyondan daha çok seveceğini içtenlikle umuyorum ve öyle olacağından da kuşkum yok. Bana bir an önce yaz, senden haber almayı dört gözle bekliyorum; şu anda günlerini nasıl geçirdiğini filan anlat bana. Özellikle yakın dönemde gördüğün tabloları, ayrıca oymabaskılar ya da taşbaskılar üzerine yeni bir şey yayımlanıp yayımlanmadığını yaz. Beni bu konuda iyi bilgilendirmelisin, çünkü buradaki firma sadece bir depo olduğundan, bu türde pek fazla şey görmüyorum.

Şartlar göz önünde tutulursa, gayet iyiyim.

Şimdilik bana çok uyan bir pansiyona denk geldim. Evde ayrıca üç Alman var, müziği gerçekten seviyorlar ve piyano çalıp kendi aralarında şarkı söylüyorlar; bu da akşamları çok keyifli kılıyor sahiden. Burada Lahey'deki kadar meşgul değilim; büroda sadece sabah dokuzdan akşam altıya kadar bulunmam gerekiyor ve Cumartesi günleri işim saat dörtte bitiyor. Londra'nın nispeten sakin banliyölerinin birinde kalıyorum. Biraz Tilburg'u ya da onun gibi bir yeri andırıyor.

Paris'te çok hoş birkaç gün geçirdim ve tahmin edebileceğin gibi, sergide ve Louvre ile Luxembourg'da gördüğüm bütün güzel şeyler çok hoşuma gitti. Paris şubesi görkemli ve hayal ettiğimden çok daha büyük. Özellikle Opera Meydanı.

Burada hayat çok pahalı. Pansiyonuma çamaşır hariç haftada 18 şilin ödüyorum, üstelik hâlâ şehir merkezinde yemek yiyorum.

Geçen Pazar direktörüm Bay Obach'la birlikte Şimşir Tepesi'nde [Box Hill] bir gezintiye gittim; L.'ya altı saat uzaklıktaki bu yüksek tepe kısmen tebeşirden oluşmuş ve şimşir ağaçlarıyla kaplı, bir yamacında da yüksek meşe ağaçlarından oluşan bir koru var. Burada kırlar muhteşem, Hollanda'dan veya Belçika'dan tamamen farklı. Her yerde yüksek ağaçların ve çalıların bulunduğu, yürüyüşe izin verilen görkemli parklar görülüyor. Hamsin yortusunda sözünü ettiğim Almanlar-

la da hoş bir gezintiye çıktım; ama bu beyler bir hayli para harcıyor ve bir daha onlarla çıkmam.

Peder'den H. Amca'nın oldukça iyi olduğunu öğrendiğime sevindim. Ona ve Yenge'ye içten selamlarımı iletir ve onlardan havadisler verir misin? Bay Schmidt'e ve Eduard'a benim adıma iyi günler dile ve bana kısa sürede yaz. Hoşça kal, bahtın açık olsun.

Vincent.

Adresim şöyle:
Goupil & Co. eliyle
Southampton Caddesi 17
Strand
Londra.

11 Londra, Pazar 20 Temmuz 1873
Theo van Gogh'a (H)

Londra, 20 Temmuz 1873

Sevgili Theo,

Bana büyük keyif veren mektubun için teşekkürler. İyi olmana ve Bay Schmidt'in yanında kalmanın hâlâ hoşuna gitmesine sevindim. Bay Obach seninle tanışmaktan memnundu. Umarım, ileride seninle bir sürü iş yaparız. Linder'ın o tablosu çok güzel.

Fotogravüre [tipo baskı] gelince, nasıl yapıldığını az çok bilsem de henüz görmüş değilim ve açıklamama yetecek kadar net bir bilgim yok.

İngiliz resmi bana ilk başta pek çekici gelmedi, insanın alışması gerekiyor. Gerçi burada bazı iyi ressamlar var; bunlardan biri gravürlerini muhtemelen bildiğin "Huguenot", "Ophelia" vs. tablolarının ressamı Millais. Hepsi de çok güzel. "Püritenlerin kiliseye gidişi" tablosunu bizim Galerie photographique derlemesinden bildiğin Boughton'u da saymak gerekir. Onun yaptığı çok güzel şeyler gördüm. Dahası, eski ressamlardan Constable var. Yaklaşık 30 yıl önce yaşamış bir manzara ressamı; eserleri şahane, Diaz ve Daubigny benzeri şeyler. Ayrıca genelde çok, ama çok güzel kadın portreleri yapan Reynolds ve Gainsborough, bir de eserlerinin gravürlerini muhtemelen görmüş olacağın Turner var.

Bizim Galerie photographique'de eserlerinin çeşitli fotoğrafları bulunan Tissot, ayrıca Otto Weber ve Heilbuth gibi birkaç iyi Fransız ressam burada kalıyor. Heilbuth halihazırda Linder'ın üslubunda göz kamaştırıcı güzellikte tablolar yapıyor.

Fırsat bulduğunda bana Wauters'in Hugo van der Goes ve Burgonyalı Marie dı-

şındaki eserlerine ait fotoğrafların bulunup bulunmadığını, Lagye ve De Braekeleer'e ait tabloların fotoğraflarını bilip bilmediğini yaz. Yaşlı De Braekeleer'i kastetmiyorum; oğullarından biri, Brüksel'deki son sergide "Anvers", "Okul" ve "Atlas" adlı üç şahane tablosu bulunan ressam olsa gerek, sanırım.

Burada benim açımdan işler iyi gidiyor. Bol bol yürüyüşe çıkıyorum. Kaldığım yer sakin, şen, hoş görünümlü bir mahalle; bu bakımdan gerçekten talihliyim. Yine de bazen Scheveningen'deki ve benzer yerlerdeki harika Pazar günlerini nostaljiyle anıyorum, neyse boş ver.

Anna'nın evde olduğunu ve durumunun iyi olmadığını muhakkak duymuşsundur. Tatili için kötü bir başlangıç ama şimdiye kadar iyileşmiş olduğunu umalım.

Tablolar hakkında yazdıkların için teşekkürler. Çok sevdiğim ressamlardan olan ve eserlerini muhtemelen ara sıra görmüş olacağın Lagye, De Braekeleer, Wauters, Maris,Tissot, George Saal, Jundt, Ziem, Mauve'a ait bir şeye rastlarsan, bana yazmayı ihmal etme.

Mektubun ilişiğinde "misafir olduğu Kuğu adlı hana giren" ressam üzerine yazılmış ve hiç kuşkusuz hatırladığın şiirin bir kopyasını gönderiyorum. Tam anlamıyla Brabant ortamı ve çok bayıldığım bir şiir. Lies evdeki son akşamımda benim için bir kâğıda geçirmişti. Ah, keşke burada olsan, Lahey'de birlikte ne hoş günler geçirdik. Rijswijkseweg'de yağmurdan sonra değirmende süt içtiğimiz yürüyüşü hâlâ sıklıkla düşünüyorum. Senden aldığımız tablolar geri verilecek olursa, o değirmenin Weissenbruch tarafından yapılmış bir tasvirini göndereceğim sana. Belki hatırlarsın, "şakrak ezgi" takma adıyla anılırdı, "Diyorrrum ki, harrrikulade". Rijswijkseweg benim için belki de en hoş anıları taşıyor. Bir ara buluştuğumuzda bunun üzerine belki tekrar konuşuruz.

Son söz olarak, dostum, bahtın açık olsun, arada bir beni düşün ve bana kısa sürede yaz. Senden bir mektup almak beni öylesine rahatlatıyor ki.

Vincent

Bay Schmidt'e ve Eduard'a selamlarımı söyle. Hein Amca ve Yenge nasıllar? Bana onlar hakkında yaz. Oraya sıkça gidiyor musun? Onlara içten selamlarımı ilet.

Akşam Saati

Akşam güneşinin altın sarısı ışıltısının keyifle yaladığı
Tarlalar üzerinde Angelus çanının sesi yavaşça yankılandı.
İşte o kutsal, dokunaklı an! Köyde her anne dönen çarkını
Birden durdurup haç işaretiyle kutsar kendi varlığını.

Tarladaki çiftçi yularlarını çekerek dur der kızışmış atlarına,
Sabanın ardında başı açık, mırıltıyla başlar selam duasına.

İşte o kutsal, dokunaklı an! Çan duyurunca paydosu dört bir yana,
Boyun eğmesini bildirir ensesi kalın, alnı sırılsıklam toprak adamına,
Karıklara dökülen ter damlalarının can bulmasını sağlayan Rabba.

Sabahın köründen beri ta ötedeki gölgeli tepenin yamacına
Kurulup önündeki resme dalmış olan doğanın sanatçısına
Bildirince Angelus çanı işi bırakma zamanını, sildi yavaşça
Fırçasını ve paletini, ardından tuvaliyle birlikte koydu çantasına,
Katladı ufak kır iskemlesini ve koyuldu yola hülyalı bakışlarla,
Yumuşak dönemeçlerle köye doğru inen çiçekli vadi boyunca.

Tepenin eteğine varana kadar ikide bir durup hayranlıkla
Baktı gözlerinin önüne serilen dinçleştirici sahneye doyasıya,
Her bir köşesini iyice kazımak için belleğine bir kez daha.

Aşağıda uzanan köy kuzeyde ve güneyde birer tepeyle çevriliydi,
Tepe sırtları arasında batan güneş sanki alev almış bir top gibi
Saçıyordu renklerinin ve büyülü görkeminin bütün güzelliğini.
Koyu yeşil sarmaşıklarla sarılmış gri kuledeki çan artık sessizdi,
Ta yukarıda kıpırtısız duruyordu değirmenin kararmış yelkenleri,
Ağaç dalları doluydu hâlâ yapraklarla ve örtüyordu kulübeleri
Bacalardan yükselen turba dumanının mavi bulutlar perdesi,
Öyle ki onlar da titrek ışıklı havada kıpırtısız asılıydı sanki.

Sanki bu köy, bu tarla, bu tepeler etraftaki her şeyle birlikte
Uykuya dalmadan önce bürünüyordu akşam şebneminin pelerinine,
Güneşin veda öpücüğünün altında öyle sessizce ve minnetle
Anarken yeniden tadına vardığı huzuru ve bereketi şükran içinde.

Çok geçmeden bozdu bu suskunluğu akşamın tatlı nağmeleri,
Uzaktaki tepede boynuz kornası çınlattı bir kovuğun içini,
Ağır ağır dinen sesiyle çağırırken yola koyulmaya inekleri.
Çobanın bu işaretiyle birlikte kumlu dağ yolunda belirdi
Rengârenk bir inek sürüsü saban izleri boyunca dizili.
Kızanın şaklayarak inen kırbacı sürerken onları ileri,
Sanki sırayla boyun uzatarak kopardıkları dostça böğürtüleri
Selamladı ta uzaktan inek ahırındaki süt sağan genç kızları,
Her akşam gibi yine onlar boşaltacak gergin memelerini.
Derken köyün dışına uzanan patikalar bir tekerlek gibi
Hareketle ve hayatla dolmuş halde döndürdü bir dingili.
Şurada tırmığını ya da sabanını eve doğru sürükleyen bir çiftçi,

Bindiği doru atın yanındaki kızaktan yükselen ıslıklı bir ezgi;
Orada al yanaklı bir genç kız, başındaki sarıyonca saç lülesi
Papatyalarla ve gelinciklerle süslenmiş halde, sevecen ve neşeli
Şakıyarak dupduru sesiyle bildiriyor "iyi akşamlar" dileğini.
Daha ötede ressamın izlediği aynı patikada belirince birileri,
Birdenbire yükseliyor şen şakrak kahkaha gürlemeleri.
Bir o yana bir bu yana sallanan araba neredeyse devrilecek gibi,
Taze biçilmiş karabuğday yüküyle yaklaşırken duyuluyor gıcırtıları,
Hem atı, hem de yükünü süsleyen dizginler ve yeşillikler çırpıntılı.
Kurulmuş üstüne çocuklar, ellerinde sevinçle salladıkları akçaağaç dalları,
Hepsinin ufacık lepiska saçları üstünde duruyor çiçek çelenkleri,
Saçtıkları çiçekler ve yapraklar dağılıyor her tarafa yağmur gibi,
Kır delikanlıları ve kızları dört bir yanda sarmış arabayı,
Sekerek okudukları şarkılar irkiltiyor bütün uyuşuk ovayı.

Ressam yüzüne usulca yayılan gülümsemeyle çalılığın ardında,
İzledi şenlik kafilesini yavaşça ilerlerken tekerlek izli yolda.
"Evet", diye mırıldandı, "Evet, Yüce Rab düşünüyor galiba,
Ben onların emeğiyle mahsulleri olgunlaştırırken yıldan yıla,
Değer bu mutlu sedaya, böylesine hak edilmiş sevinç coşkusuna,
Onların gönüllerinden büyük bir yalınlıkla taşan her hasatta.
Öyle ya, sevinç yaraşır sadeliğin ve masumiyetin en saf duasına!"

Böylece kırda ruhuna ziyafet çekmiş dingin ve derin keyfe
Dalıp giden ressam yeni baştan kurarken sanatçı zihninde,
Biraz önceki görkemli sahneyi suskun bir esrime halinde,
Aylakça dolanıp farkına varmadan buluverdi kendini köyde.

Mor ve sarı renkler çoktan solarak griye bürünmüştü batıda,
Ve doğuda yükselmişti küçük kilisenin hemen yanı başında,
Dolunayın bakır renkli kursu geceye süzülen sisler arasında,
Kapısından içeriye girdiğinde misafir olduğu Kuğu adlı hana.

Jan van Beers
(*Handaki Yolcu*)

17 Londra, Ocak başları, 1874
Theo van Gogh'a (H)

Londra, Ocak 1874

Sevgili Theo,

Yazdığın için teşekkürler.

Çok mutlu bir yeni yıl geçirmeni içtenlikle diliyorum. Büroda işlerinin yolunda gittiğini biliyorum, çünkü Bay Tersteeg'den epeyce şey duydum. Kanında sanat olduğunu mektubundan anladım ve bu da iyi bir şey, dostum. Millet, Jacque, Schreyer, Lambinet, Frans Hals gibi ressamlardan hoşlanmana sevindim çünkü Mauve'un dediği gibi, "işte bu". Evet, Millet'nin "Angelus" tablosu "işte bu" denilecek türden. Yoğun, şiirsel. Seninle sanat üzerine tekrar konuşmayı ne kadar çok isterdim ama şu anda ancak birbirimize sıkça yazabiliriz; elinden geldiğince *güzel şeyler bul*, çoğu insan *pek az güzel şey bulur*.

Aşağıda gerçekten sevdiğim ressamlardan birkaçının adını veriyorum. Scheffer, Delaroche, Hébert, Hamon.

Leys, Tissot, Lagye, Boughton, Millais, Thijs Maris, Degroux, De Braekeleer Jr.

Millet, Jules Breton, Feyen-Perrin, Eugène Feyen, Brion, Jundt, George Saal. Israëls, Anker, Knaus, Vautier, Jourdan, Jalabert, Antigna, Compte-Calix, Rochussen, Meissonier, Zamacois, Madrazo, Ziem, Boudin, Gérôme, Fromentin, De Tournemine, Pasini.

Decamps, Bonington, Diaz, T. Rousseau, Troyon, Dupré, Paul Huet, Corot, Schreyer, Jacque, Otto Weber, Daubigny, Wahlberg, Bernier, Emile Breton, Chenu, César de Cock, Mlle Collart. Bodmer, Koekkoek, Schelfhout, Weissenbruch ve son olarak onlar kadar önemli Maris ve Mauve.

Ama ne kadar uzayacağını bilemeyeceğim bir listeyle bunu daha da sürdürebilirim ve ardından bütün eskilere geçebilirim; eminim ki en iyi yenilerden bazılarını atlamışımdır.

Bolca yürümeye ve doğayı sevmeye devam et, çünkü sanatı gittikçe daha iyi anlamanın gerçek yolu budur. Ressamlar doğayı anlayıp sever ve *bize görmeyi öğretir*.

Bir de iyi şeyler dışında hiçbir şey yapmayan, bir şeyi *asla* kötü yapamayan ressamlar vardır, tıpkı iyi şeyleri bir türlü yapamayan sıradan insanlar olduğu gibi.

Burada benim açımdan işler iyi gidiyor, harika bir evim var, Londra'yı, İngiliz yaşam tarzını ve bizzat İngilizleri gözlemlemek benim için büyük bir keyif. Ayrıca doğa, sanat ve şiir elimin altında. Bu da yetmezse, daha ne olsun? Ancak Hollanda'yı, özellikle de Lahey ve Brabant'ı unutmuş değilim.

Büroda işimiz yoğun, envanterle uğraşıyoruz; ama hazırlanması beş günü alacağından, sizin Lahey'de yaptığınıza oranla işimiz biraz daha kolay.

Umarım, tıpkı benim gibi hoş bir Noel geçirmişsindir.

Pekâlâ, dostum, bahtın açık olsun ve bana kısa sürede yaz; bu mektupta kale-

mimin ucuna ne geldiyse yazdım, anlaşılır bulursun, umarım. Hoşça kal, bürodaki herkese ve beni soranlara, özellikle Fie Hala'nın ve Haanebeek'lerin evindeki herkese selamlar.

Vincent

Mektubun ilişiğinde Bay Roos için birkaç söz var.

18 Londra, Pazartesi 9 Şubat 1874
Caroline van Stockum-Haanebeek'e (H)

Londra, 9 Şubat 1874

Sevgili Caroline,

Sana birkaç şey yazma gereğini duyuyorum.

"Birlikte olduğumuz" günler ne kadar mutluluk vericiydi. Seni unutmadığını bilmelisin ama yazma işi istediğim ölçüde kolay gelmiyor bana.

Burada "hiçbir şeyi olmayan, ama her şeyi olan" yoğun bir hayatım var. Bazen yavaş yavaş gerçek bir kozmopolite, yani bir Hollandalı, İngiliz ya da Fransız değil, sırf bir *insana* dönüşme yoluna girdiğime inanmaya başlıyorum. Dünyayı anavatanım, yani dünyada kendimize belirlediğimiz ufak alan olarak görüyorum. Ama henüz oraya varmamış olsak da kavradığım kadarıyla bunun peşindeyim.

Tıpkı Mauve'un ifadesiyle "işte bu" idealimiz gibi.

Sevimli kız, hoşça kal.

Saygılarımla,
Vincent

Senin ve Willem'in ellerini eski günlerdeki gibi sıkarım, öyle ki parmaklarınız incinsin.

22 Londra, Perşembe 30 Nisan 1874
Theo van Gogh'a (H)

Londra, 30 Nisan 1874

Sevgili Theo,

Mutlu dönüş günlerin çok olsun. Doğrusunu yapar ve geriye bakmazsan, işler iyiye varır.

Son mektubunu aldığıma sevindim. Sana birkaç gün önce bir fotoğraf göndermiştim:

Kılıçlı genç kız, Jacquet

Hoşuna gideceğini düşündüğüm için.

Van Gorkom'un tablosu çok kirli değil. (Aramızda kalsın, görmedim ama sen yine de çok kirli değil diye yazdığımı söyle ona.)

Mauve ve Jet Carbentus nasıllar? Onlardan havadis yaz bana.

Haanebeekleri ziyaret etmen iyi olmuş.

Hollanda'ya gelirsem, Lahey'e de bir ya da mümkünse iki günlüğüne uğrayacağım çünkü Lahey benim için ikinci bir yurt gibi (Gelip senin yanında kalacağım).

De Vink'e yaptığın yürüyüşe katılmak hoşuma giderdi. Burada elimden geldiğince yürüyorum ama çok meşgulüm. Burada yürüyüş (her ne kadar kent içinde olsa da) kesinlikle güzel. Bütün bahçelerde çiçek açmış leylaklar, alıçlar, sarısalkımlar vs. var ve kestane ağaçları muhteşem.

İnsan doğayı gerçekten sevince, her yerde güzellik bulur. Yine de bazen Hollanda'yı, özellikle de Helvoirt'ı öyle özlüyorum ki.

Bir sürü bahçe işi yapıyorum ve kokulu bezelye, gelincik ve muhabbet çiçeği ektim; artık ne çıkacağını bekleyip görmek durumundayız.

Evden büroya ve akşam bürodan eve yürümekten hoşlanıyorum. Yaklaşık kırk beş dakika tutuyor.

Burada mesainin böyle erken bitmesi harika; saat altıda kapatmakla birlikte, böyle diye daha az çalışıyor değiliz.

Tersteeglerin, Haanebeeklerin, Carbentusların ve özellikle Roosların evinde tanıdığım herkese, ayrıca Kampen'e taşınacak olan Pompe Amca'nın evindeki herkese, Bay Bakhuyzen'e vs. selamlarımı ilet.

Her şey gönlünce olsun.

Vincent

Burada elma ağaçları filan gayet güzel çiçek açtı; bana öyle geliyor ki buradaki her şey, Hollanda'dakinden daha erken.

Eve dönüşüm hakkında daha kesin bir şey öğrenir öğrenmez, sana doğrudan yazacağım. Ancak korkarım ki bu, yaklaşık dört haftayı filan bulacak. Kısa sürede yaz.

Londra, 8 Mayıs 1875

Sevgili Theo,

Son mektubun için teşekkürler. Hasta nasıl? Peder'den onun hasta olduğunu öğrenmiştim ama senin söylediğin kadar kötü durumda olduğunu bilmiyordum.

Bu konuda bana erken yaz, istersen. Evet, dostum, "ne diyelim?"

C.M. ve Bay Tersteeg buradaydılar ve geçen Cumartesi ayrıldılar. Kanaatimce Kristal Saray'a ve kendilerini ilgilendirmeyen başka yerlere biraz fazla sıkça gittiler. Kaldığım yeri de gelip görebilirlerdi bence.

Anna'yı soruyorsun ama bu konuyu başka bir zaman görüşelim.

Şu anda birçok kişinin sandığı durumda olmadığımı umuyorum ve buna inanıyorum, göreceğiz, biraz zaman tanımalıyız; insanlar muhtemelen bir iki yıl içinde senin için de aynı şeyi söyleyecek, en azından olduğun gibi, yani kelimenin her iki anlamında kardeşim olarak kalırsan.

Sana ve hastaya sevgiler. Elini sıkarım.

Vincent

Dünyayı etkilemek için, insan kendi başına ölmeli. Kendilerini bir dinsel düşüncenin misyoneri haline getirenlerin, artık o düşünceden başka bir ülkesi olmaz.

İnsan yeryüzüne sırf mutlu olmak için gelmemiştir, sırf dürüst olmak için de değil; toplum aracılığıyla yüce şeyleri başarmak, soyluluğa ulaşmak ve hemen her bireyin varlığının takılıp kaldığı bayağılığı aşmak için bu dünyadadır.

Renan

37 Paris, Salı 6 Temmuz 1875
Theo van Gogh'a (H)

Paris, 6 Temmuz 1875

Sevgili Theo,

Yazdığın için teşekkürler, evet dostum, öyle düşünmüştüm. İngilizcenin ne durumda olduğunu bir ara bana yazıp anlatmalısın. Bu konuda bir şey yaptın mı? Yapmadıysan öyle büyük bir felaket değil.

Montmartre'de senin de hoşuna gidecek küçük bir oda kiraladım; gerçi küçük ama sarmaşıklarla ve frenkasmalarıyla dolu küçük bir bahçeye bakıyor.

Duvara hangi baskıları astığımı anlatmak istiyorum sana.

Ruisdael	Çalılık
Aynı	Ağartma sahası

Rembrandt Kitabı Mukaddes okuması (geniş, eski bir Hollanda odası, akşam, masada bir mum); genç bir anne, çocuğunun yattığı beşiğin yanında oturmuş halde Kitabı Mukaddes okuyor; yaşlı bir kadın onu dinliyor; sahne insana şu sözleri çağrıştırıyor: Size doğrusunu söyleyeyim, "nerede iki ya da üç kişi benim adımla toplanırsa, ben de orada onların arasındayım". Bu eski bir bakır gravür, "Çalılık" kadar büyük, enfes).

P. de Champaigne	Bir hanımın portresi
Corot	Akşam
Aynı	aynı
Bodmer	Fontainebleau
Bonington	Bir yol
Troyon	Sabah
Jules Dupré	Akşam (mola yeri)
Maris	Çamaşırcı kadın
Aynı	Vaftiz töreni
Millet	Günün dört vakti (dört adet ağaç baskı)
Van der Maaten	Mısır tarlasında cenaze töreni
Daubigny	Şafak (öten horoz)

Charlet	Konukseverlik. Köknar ağaçlarıyla çevrili çiftlik evi, karlı kış sahnesi. Kapı önünde bir köylü ve bir asker.
Ed. Frère	Kadın terziler
aynı	Bir fıçıcı

Pekâlâ, dostum, sağlıcakla kal, bilirsin, insan olabildiğince sabırlı ve yumuşak huylu olmalı. İyi dostlar olarak kalalım.

Hoşça kal

Vincent

38 Paris, Perşembe 15 Temmuz 1875
Theo van Gogh'a (H)

Paris, 15 Temmuz 1875

Sevgili Theo,

Vincent Amca yine buradaydı, birlikte epeyce vakit geçirdik ve şundan bundan konuştuk. Seni buraya, Paris şubesine aldırmak için bir fırsat olup olmadığını sordum ona. İlk başta duymazlıktan geldi ve Lahey'de kalmanın çok daha iyi olacağını söyledi; ama ben üsteledim ve bunu aklında tutacağına emin olabilirsin.

Lahey'e geldiğinde muhtemelen seninle konuşacaktır; sakin kal ve ne söyleyecekse, bırak söylesin; sana bir zararı olmaz ve daha sonra muhtemelen ona arada bir ihtiyaç duyacaksın. Eğer doğru an değilse, benden söz etmemelisin.

Müthiş zekidir, geçen kış ben buradayken, bana söylediği şeylerden biri şuydu: "Doğaüstü şeylerle ilgili belki hiçbir şey bilmiyor olabilirim ama doğal şeylerle ilgili her şeyi bilirim". Sözlerinin tam böyle olup olmadığına emin değilim ama özünde söylediği şey buydu.

Gözde tablolarından birinin Gleyre'nin "Yitik hayaller"i olduğunu da söyleyeyim sana.

Sainte-Beuve, "Çoğu kimsenin içinde genç yaşta ölmüş, çıkarıp attığı bir şair vardır," der, Musset de "Hepimizin içinde çoğu kez uyuyan, hep genç ve canlı bir şair bulunduğunu bilin," der. İlk saptamanın Vincent Amca için geçerli olduğu kanısındayım. Yani, kiminle aşık attığını biliyorsun, ona göre tetikte ol.

Ondan seni buraya ya da Londra'ya göndermesini açıkça istemekte duraksama.

Bu sabah gelen mektubun ve Rückert'in mısraları için teşekkür ederim. Sende onun şiirleri var mı? Daha etraflı tanımak isterim. Fırsat bulunca sana bir Fransızca Kitabı Mukaddes ve İsa Mesih'e Öykünme kitabını göndereceğim. Bu P. de Champaigne'in resmini yaptığı kadının gözde kitabı olmalı muhtemelen; Louvre'da

yine P. de C.'nin bir rahibe olan kızını çizdiği bir portre var; kızın yanındaki bir koltukta Öykünme kitabı durur.

Peder bir keresinde bana şunu yazmıştı: "Bilirsin ki, 'güvercin gibi saf olun' diyen aynı dudaklar hemen ardından 've yılan gibi akıllı' diye ekler." Sen de bunu hep aklında tutmalısın. Bana inan.

Seni hep seven kardeşin
Vincent

Galeride, Meissonier tablolarının fotoğrafları var mı elinizde? Onlara sıkça bak; *insanları* resmetmiştir. Penceredeki pipo içici ve Öğle yemeğini yiyen genç adam tablolarını gayet iyi biliyor olabilirsin.

46 Paris, Perşembe 9 Eylül ya da dolayları, 1875
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Bu mektubun sana geri gelmesini beklememiştin, öyle değil mi?

Yok, dostum, bu izlenecek yol değil.

Weehuizen'in ölümü elbette üzücü ama senin söylediğinden farklı bir yönüyle üzücü.

Gözünü aç, güçlü ve metin olmaya çalış. Michelet'nin o kitabı sahiden ona mı yönelik?

Aslında, Theo, seni belki de şaşırtacak bir şey önermek istiyorum:

Noel'de tekrar görüşmemize kadar artık Michelet ya da (Kitabı Mukaddes dışında) başka bir kitap okuma ve sana söylediğimi yaparak, Van Stockum'lara, Borchers'e vs. akşamları sıkça git. İnanıyorum ki pişman olmayacaksın, bu rejime başlar başlamaz kendini daha özgür hissedeceksin. Mektubunda altını çizdiğim kelimeler konusunda dikkatli ol.

Tanrı'ya şükür, sessiz melankoli var elbette ama bunu hissetmemize mahal olup olmadığını bilmiyorum; gördüğün gibi, *biz* diyorum, senden pek farkım yok.

Peder bir süre önce, "Melankoli incitmez, şeyleri daha kutlu bir gözle görmemizi sağlar," diye yazmıştı bana. *Bu* gerçek "sessiz melankoli", yani saf altındır ama henüz oraya varmadık, çok yol var daha. O kadarına ulaşabileceğimizi umalım ve bunun için dua edelim. Bana hep inan.

Seni seven kardeşin
Vincent

Halen senden biraz ilerideyim ve "çocukluk da gençlik de boştur" ibaresinin *ne-*

redeyse tamamen doğru olduğunu, heyhat, şimdiden görüyorum. Bu bakımdan sebatlı ol, dostum; elini içtenlikle sıkarım.

49 Paris, Cuma 17 Eylül 1875
Theo van Gogh'a (H)

Paris, 17 Eylül 1875.

Sevgili Theo,

Doğanın güzelliklerini hissetmek, hatta çok derinden hissetmek bile dinsel duygu ile aynı şey değil ama bu ikisinin birbirlerine çok yakın olduklarına inanıyorum. Sanat karşısındaki duygular da aynı. Ama kendini buna da fazla kaptırma.

Firmayı ve işini özellikle sevmek konusunda ısrarlı ol. Bay Tersteeg'e saygı göstermeyi unutma. Zamanla onun buna ne kadar layık olduğunu anlayacaksın. Yine de fazla abartılı davranma bu konuda.

Doğa karşısında hemen hemen herkes duygulanır ama daha az, ama daha çok. Oysa Tanrı'nın bir ruh olduğunu ve ona inananların ona tüm ruhlarıyla ve gerçekten bağlanmaları gerektiğini ta derinden duyan pek az insan vardır. Annemiz ve babamız bu kişiler arasında... Sanıyorum Vincent Amca da öyle.

İncil'de ne yazar bilirsin "Dünya ve dünyanın ihtirasları geçicidir." Ama başka bir yerinde de "büyük bir kısmı elimizden alınmayacaktır" deniliyor; bir de "sonsuz yaşama doğru fışkıran pınar"dan söz ediliyor. Biz de Tanrı ile dopdolu olabilmek için dua edelim. Neyse bu konular üstünde çok derinden kafa yorma, zamanla her şey daha açık seçik doğacak içine. Dediğimi de yap. Dünya üstündeki yazgımızın, Tanrı'nın hükümranlığındaki zavallı yoksullardan biri olmak, Tanrı'nın hizmetkârı olabilmek amacına ulaşması için de dua edelim, o yerden çok uzağız şimdilik, yine de dua edelim ki gözümüz tek olsun, tüm gövdemiz ışıkla dolsun.

Roos'a da, beni soran herkese de selam, sevgi ve bana hep inan,

Seni seven kardeşin
Vincent

55 Paris, Pazartesi 11 Ekim 1875
Theo van Gogh'a (H)

Paris, 11 Ekim 1875

Sevgili Theo,

Bu sabah gelen mektubun için teşekkürler. Nadiren başvurduğum bir tarzda yazayım bu sefer; sana buradaki hayatımı ayrıntılı anlatmak istiyorum doğrusu.

Bildiğin gibi, Montmartre'da kalıyorum. Firmanın bir çalışanı olan 18 yaşında genç bir İngiliz de yanımda; Londra'daki bir sanat simsarının oğlu ve ileride muhtemelen babasının firmasına girecek. Daha önce evden hiç ayrılmamış ve özellikle buradaki ilk birkaç haftasında davranışları son derece hödükçeydi; örneğin, bir sırık kadar sıska olmasına rağmen sabah, öğle ve akşam değeri 4-6 metelik tutan ekmek (dikkatini çekeyim, burada *ekmek* ucuz) yiyor ve bunu bolca elma, armut vs. ile takviye ediyordu. Sırıtan sağlam iki diş sırası, dolgun kırmızı dudakları, ışıltılı gözleri, genellikle kızarık bir çift kepçe kulağı, kısa kesilmiş (siyah) saçları var falan filan.

Seni temin ederim ki Philippe de Champaigne'in resmini yaptığı hanımdan büsbütün farklı bir yaratık. Bu genç adam önceleri epeyce alaya maruz kaldı, ben bile takıldım ona. Ama zamanla ona içim ısındı ve seni temin ederim, şimdi akşamları onun arkadaşlığından çok memnunum. Tam anlamıyla saf ve bozulmamış bir yüreği var ve firmada çok sıkı çalışıyor. Her akşam beraber eve dönüyoruz, odamda bir şeyler yiyoruz ve geri kalan vakti genellikle Kitabı Mukaddes'ten olmak üzere yüksek sesle kitap okuyarak geçiriyoruz. Başından sonuna kadar okumaya niyetliyiz. Sabahleyin genellikle saat beş ila altı arasında beni uyandırmak için ayakta oluyor; ardından odamda kahvaltı yapıyoruz ve saat sekiz civarında galeriye gidiyoruz. Son zamanlarda daha ölçülü yemek yemeye başladı ve benim yardımımla baskılar toplamaya koyuldu.

Dün birlikte Luxembourg'a gittik ve ona en çok sevdiğim tabloları gösterdim. Ve hakikaten, bilge kişilerden gizlenen epeyce şey küçük çocuklara açılırmış.

J. Breton, Tek başına, Mısırın nimeti, Başakçılara çağrı
Brion, Nuh, Azize Odile hacıları
Bernier, Kışın tarlalar
Cabat. Gölcük ve Sonbahar akşamı
Emile Breton, Kış akşamı. Bodmer, Fontainebleau
Duverger, Irgat ve çocukları
Millet, Gréville'deki kilise
Daubigny, İlkbahar ve Sonbahar
Français, Kış sonu ve Mezarlık
Gleyre, Yitik hayaller ve Hébert, Zeytin Bahçesi'nde Mesih ve Sıtma, ayrıca
Rosa Bonheur, Toprağı sürüş vs.

Bir de (ismini hatırlayamadığım) bir ressamın tablosu var; keşişlerin bir yabancıyı ağırladığı ve birdenbire onun İsa olduğunu fark ettiği bir manastırı tasvir ediyor. Manastırın duvarında şu sözler yazılı: L'homme s'agite et Dieu le mène. Qui vous reçoit, me recoit et qui Me reçoit, reçoit celui qui m'bir envoyé.

Galeride basbayağı elime ne iş geçerse, onu yapıyorum, ömür boyu işimiz bu dostum, yeter ki var gücümle yapayım.

Sana tavsiye ettiğim şeyi yaptın mı, Michelet, Renan vs. kitaplarından kurtul-

dun mu? Bunun sana huzur vereceği kanısındayım. P. de Champaigne'in o hanım portresi hakkında Michelet'den o sayfayı elbette unutmayacaksın ve Renan'ı da unutma ama yine de onlardan kurtul. "Bal bulduğunda çok fazla yememeye dikkat et ki sonra sana dokunmasın" veya bu mealde bir şey söylenir Kitabı Mukaddes'te. Erckmann-Chatrian'ı, onun Acemi asker, Waterloo ve özellikle Dost Fritz, ayrıca Madam Thérèse kitaplarını biliyor musun? Eğer eline geçerse bunları bir ara okuyuver. Yemek değişikliği iştah açar (*sade* yemeye özel itina göstermemiz kaydıyla; "Bugün bize gündelik *ekmeğimizi* ver," sözleri boşuna yazılmamıştır) ve yay her zaman bükülü kalamaz. Sana şunu ya da bunu yap dememi yanlış anlamazsın herhalde. Aklı başında biri olduğunu biliyorum. *Her şeyin* iyi olduğunu sanma, görece iyi ve *kötü* arasında kendi başına ayrım yapmayı öğren; o duygu yukarının rehberliğiyle sana doğru yolu göstersin, çünkü dostum, "Tanrı'nın bizi yönlendirmesi" gereklidir. Bana kısa sürede biraz ayrıntılı yazmayı ihmal etme. Tanıdıklara, özellikle Bay Tersteeg'e ve ailesine selamlarımı ilet. Her şey tam gönlünce olsun. Hoşça kal, bana hep inan.

Seni seven kardeşin
Vincent

61 Paris, Cuma 10 Aralık 1875
Theo van Gogh'a (H)

Paris, 10 Aralık 1875

Sevgili Theo,

Sana söz verdiğim şeyi mektupla birlikte gönderiyorum. Jules Breton'un bu kitabı hoşuna gidecektir. Özellikle etkileyici bulduğum bir şiir var: "Hayaller". Gönülleri böyle çarpanlar mutludur.

"Tanrı'yı sevenler için her şeyin birlikte iyiliğe doğru işlediği" güzel bir deyiştir. Senin için de öyle olacaktır; bu zorlu günler sende iyi bir hatıra bırakacaktır.

Ama durumun nasıl gittiğini ve doktora göre ne zaman iyileşeceğini bana kısa sürede yaz, tabii o zamana kadar zaten iyileşmemişsen.

Bir iki hafta içinde Etten'de olmayı umuyorum, bunu nasıl iple çektiğimi tahmin edebilirsin.

Pipo içmeye filan yeniden başladığımı söylemiş miydim sana? Pipomun eski, güvenilir bir dost olduğunu yeniden keşfettim ve sanırım, birbirimizden asla ayrılmayacağız.

Vincent Amca'dan senin de içtiğini öğrendim.

Özellikle Roos'ların evindeki herkese iyi günler dileğimi ilet; sen ve ben o evde epeyce güzel zamanlar geçirdik ve büyük bir bağlılık gördük.

Emile Breton'un "Pazar sabahı" tablosu şu anda elimizde. Biliyorsun, değil mi? Çiftlik evlerinin ve ambarların bulunduğu bir köy sokağı; sokağın ucunda kavaklarla çevrili kilise görülüyor. Her taraf karla kaplı ve küçük karaltılar kiliseye doğru gidiyor. Tablo bize, kışın soğuk ama insan yüreklerinin sıcak olduğunu bildiriyor.

Her şey tam gönlünce olsun dostum. Bana hep inan.

Seni seven kardeşin
Vincent

•

Üstünde X işareti olan çikolata paketleri senin, diğer ikisi Bayan Roos için. Sigarayı ev arkadaşlarınla birlikte iç. Hoşça kal.

65 Paris, Pazartesi 10 Ocak 1876
Theo van Gogh'a (H)

Paris, 10 Ocak 1875

Sevgili Theo,

Görüşmemizden bu yana sana yazamadım; bu arada benim için tamamen sürpriz sayılmayacak bir şey oldu.

Bay Boussod'yu tekrar gördüğümde, bu yıl firmada çalışmayı sürdürmemde yarar görüp görmediğini sordum; zira bana dönük çok ciddi şikâyeti hiç olmamıştı.

Meğer şikâyeti varmış ki firmalarında öğrenmiş olabileceğim her türlü şey için, beyefendilere teşekkürlerimi bildirip 1 Nisan'da ayrılacağımı, deyim yerindeyse, bizzat bana söyletti.

Bir elma olgunlaştığında, ağaçtan düşmesi için hafif bir meltem yeterlidir, işte buradaki durum da öyle. Bazı bakımlardan çok yanlış şeyler yaptığım kesin, bu yüzden söyleyecek çok az şeyim var.

Her neyse dostum, ne yapmam gerektiği şu ana kadar benim için gerçekten pek açık değil ama umudumuzu ve cesaretimizi canlı tutmaya çalışmalıyız.

Bir iyilik edip Bay Tersteeg'in bu mektubu okumasını sağla; kendisi zaten biliyor olabilir ama şimdilik başka hiç kimseye bundan söz etmemenin daha iyi olacağı kanısındayım ve sen de hiçbir şey olmamış gibi davran.

Bana yine bir an önce yaz ve hep inan.

Seni seven kardeşin
Vincent.

66 Paris, Pazartesi 17 Ocak ya da dolayları, 1876
Theo van Gogh'a (H)

Paris, Ocak 1876

Sevgili Theo,

Lahey'e giden ilk sandıkta çeşitli paketler bulacaksın; onlarla ilgilenme iyiliğini göster.

Öncelikle, içinde "Felix Holt" bulunan senin için. Okuduktan sonra lütfen Etten'e ilet ve orada da okununca, *fırsat bulduğun zaman* lütfen bana geri gönder; çünkü bana ait değil. Beni derinden sarsan bir kitap ve sende de aynı etkiyi yaratacağına hiç kuşku yok.

Bay Tersteeg, Bayan Tersteeg ve ayrıca Mauve ve eşi için birer paket var. Mauve'a yazıp senden Michel'le ilgili kitabı istemesini bildirdim; sana uygun düşen bir zamanda ona göster lütfen.

Peder için de bir paket var; Etten'e onun yaş gününde ulaşması için elinden geleni yap. Belki pakete Felix Holt'u ekleyebilir ve onu Etten'den döndükten sonra okuyabilirsin; galiba en iyisi bu olacak.

Adına gönderdiğim küçük ruloda Jules Dupré'den üç oymabaskı bulacaksın; biri senin için, biri saygılarımla Jan van Gogh Amca için, biri de Peder için. Ayrıca Peder için Bodmer'den bir taşbaskı ve Jacque tarafından yapılmış bir oymabaskı, senin için de Cabat'dan bir taşbaskı var. Ruisdael'e bir hayli benzeyen Cabat'nın iki muhteşem tablosu Luxembourg'da sergileniyor; biri sonbahar günbatımında ağaçlarla çevrili gölcük, diğeri ise gri bir sonbahar gününün akşamında sahile yakın bir yol ve birkaç büyük meşe ağacı manzarası.

Jules Dupré'den oymabaskı güzel, portresinin bulunduğu altı parçalı bir albümden. Öylesine yalın ve soylu bir yüzü var ki bana biraz Mauve'un yüzünü hatırlatıyor, her kadar daha yaşlı olsa ve belki aslında Mauve'dan farklı görünse de.

İngilizce dersler alman iyi, pişman olmayacaksın.

Sana bir Longfellow ve "Andersen masalları" göndermek istiyorum, bunları bulmaya çalışacağım. Eğer gönderirsem, Longfellow'dan özellikle şunları oku: Evangeline, Miles Standish, St. Castine Baronu ve Sicilya Kralı Robert vs.

Bitirirken, sana tekrar iyi günler diler ve elini sıkarım. Roos'ların evindeki herkese ve beni soranlara selamlar. Bana hep inan.

Seni seven kardeşin
Vincent

Arkadaşım Borchers'e selamlarımı tekrar ilet.

73 Paris, Salı 28 Mart 1876
Theo van Gogh'a (H)

Paris, 28 Mart 1876

Sevgili Theo,

Söyleyeceğim birkaç şey daha var, Paris'ten sana yazacağım son sözler olacak bunlar muhtemelen.

Buradan herhalde Cuma akşamı ayrılarak, Cumartesi sabahı Noel'le aynı vakitte evde olacağım.

Dün Michel'in yaklaşık altı tablosunu gördüm, keşke sen de burada olup görseydin; bir değirmene doğru kumlu topraktan geçen çöküк yollar ya da yukarıda gri bir gökyüzüyle çalılığı ya da kumlu araziyi aşarak evine dönen bir adam, öylesine sade ve hoş ki. Bana öyle geliyor ki Emmaus yolundaki hacılar doğayı aynen Michel gibi görmüştür; ne zaman Michel'in bir tablosunu görsem, aklıma hep onlar gelir.

Yine o sırada Jules Dupré'nin bir tablosunu, hem de çok büyük bir tablosunu gördüm.

Göz alabildiğine siyah bataklık arazi, ortada bir nehir ve ön planda bir gölcük (yanında üç at). Her ikisine de ardında güneşin battığı beyaz ve gri bulutlar öbeği yansıyor; ufukta biraz grimsi kırmızı ve mor tonlar görülüyor, gökyüzünün yukarısı yumuşak bir mavilikte.

Bu tabloları Durand-Ruel'in galerisinde gördüm. Orada Millet'den en az 25, Michel'den aynı sayıda, Dupré, Corot ve bütün diğer sanatçılardan bir sürü oymabaskı var; hepsi parça başına 1 frank. Bu sahiden baştan çıkarıcı. Millet'den birkaç tane edinmekten kendimi alamadım: Angelus tablosunun kalan son üç oymabaskısını aldım ve fırsat çıkar çıkmaz, kardeşimin eline bir tanesi geçecek tabii ki.

Duyduğuma göre Bay Iterson Roos'ların evinde kalmaya gelecekmiş, en küçük oğul, sanırım. Bana kısa sürede yaz. Roos'ların evindeki herkese, Bay ve Bayan Tersteeg'e ve beni soranlara selamlar. Elini sıkarım.

Seni hep seven kardeşin
Vincent.

Hoşça kal!

Ramsgate, Pazartesi ve Isleworth, 17 Nisan – 25 Kasım 1876

76 Ramsgate, Pazartesi 17 Nisan 1876
Theodorus van Gogh ve Anna van Gogh-Carbentus'a (H)

Ramsgate, 17 Nisan 1876.

Sevgili Babacığım ve Anneciğim,

Şu sırada telgrafı hiç kuşkusuz almış olmalısınız ama daha fazla ayrıntı öğrenmek istersiniz herhalde. Yolculuğumun nasıl geçtiğini bilmeniz için, trende birkaç şey yazdım ve size gönderiyorum.

Cuma

Bugün birlikte olmak istiyoruz. Acaba hangisi daha iyi olur, yeniden görüşmenin sevinci mi, yoksa ayrılmanın üzüntüsü mü?

Şimdiye kadar sıkça ayrılmış olsak da bu sefer, her iki tarafta da eskisinden daha fazla hüzün vardı ama aynı zamanda inayete duyulan daha güçlü inancın ve daha büyük ihtiyacın getirdiği cesaret. Doğa da sanki duygularımızı paylaşıyor gibi değil miydi? Birkaç saat önce hava çok griydi ve oldukça kasvetliydi.

Şimdi dalgalı çayırları seyrediyorum ve her şey çok dingin; güneş gri bulutların ardında batıyor ve toprak boyunca altın sarısı bir ışıltı saçıyor. Ayrılıktan sonra sizin kilisede geçirdiğiniz, benim de istasyonda ve trende geçirdiğim o ilk birkaç saatte birbirimizi ne kadar da özlüyoruz ve birbirimizi, Theo'yu ve Anna'yı, diğer kız kardeşleri ve küçük kardeşi ne kadar da düşünüyoruz.

Az önce Zevenbergen'den geçtik ve beni oraya götürdüğünüz gün aklıma geldi; Bay Provily'nin evinin basamaklarında dikilmiş, arabanızın ıslak sokak boyunca gidişini seyrediyordum. Daha sonra babamın beni görmeye ilk kez geldiği akşam ve Noel'de eve ilk dönüşüm geçti aklımdan.

Cumartesi ve Pazar.

Teknede Anna'yı ne kadar da düşündüm; her şey birlikte yolculuğumuzu hatırlattı bana.

Hava açıktı ve özellikle Maas Nehri'nin üstü güzeldi, güneşte bembeyaz ışıldayan kumulun denizinden görünüşü de öyle. Hollanda'nın görülen son şeyi küçük bir gri kuleydi.

Günbatımına kadar güvertede kaldım ama sonra hava soğudu ve karardı.

Ertesi sabah Harwich'ten Londra'ya trenle giderken, sabahın alacakaranlığında koyu renkli tarlaları, koyunların ve kuzuların dolaştığı yeşil çayırları, ara sıra bir dikenli çalı çitini ve koyu renkli dallarıyla, yosun kaplı gri gövdeleriyle birkaç koca meşe ağacını görmek güzeldi. Hâlâ birkaç yıldızın bulunduğu ve ufkun yukarısında bir gri bulut öbeğinin uzandığı gökyüzü maviye çalıyordu. Daha güneş doğmadan, bir tarlakuşunun ötüşünü duydum.

Londra'dan önceki son istasyona vardığımızda güneş doğdu. Gri bulut öbeği dağılmış ve güneş ortaya çıkmıştı, yalınlığıyla ve olanca büyüklüğüyle gerçek bir Paskalya güneşi.

Çimlerde çiy ve kırağı parıltısı vardı.

Yine de ayrılışımız sırasındaki gri saati tercih ederim.

Cumartesi öğleden sonra güneş batana kadar güvertede kaldım. Sular göz alabildiğine oldukça koyu maviydi, bayağı yüksek ve beyaz köpüklü dalgalar vardı. Kıyı çoktan görünmez hale gelmişti. Gökyüzü açık maviydi, parlaktı ve tek bir bulut yoktu.

Güneş batarken suya göz kamaştırıcı bir ışık damarı vurdu.

Gerçekten heybetli ve görkemli bir görüntüydü; ancak daha basit, daha sakin şeyler insanı çok daha derinden öylesine etkiliyor ki ürpermekten kendimi alamadım, sigara içen ve şarkı söyleyen yolcularla tıka basa dolu salondaki geceyi düşündüm.

Londra'ya varışımdan iki saat sonra Ramsgate'e bir tren kalkacaktı. Yaklaşık dört buçuk saatlik yeni bir tren yolculuğu demekti bu. Güzel bir güzergâh; başka yerlerin yanı sıra tepelik bir bölgeden geçtik. Tepelerin eteğinde seyrek bir çim örtüsü, üstünde de meşe koruları var. Bizim kumullara çok benziyor. Tepeler arasında evlerin çoğunda olduğu gibi sarmaşıklarla kaplı gri bir kilisesi olan bir köy yer alıyordu. Meyve bahçeleri çiçek açmıştı, gökyüzü gri ve beyaz bulutlarla açık maviydi.

Canterbury'nin de yanından geçtik; bu kasabada hâlâ bir sürü ortaçağ binası, özellikle de yaşlı karaağaçlarla çevrili şahane bir kilise var. Kasabanın bazı kısımlarını tablolarda zaten epeyce görmüştüm.

Ramsgate'e varışı beklerken camdan dışarıya bakıp etrafı seyrettiğimi tahmin edebilirsiniz.

Bay Stokes'un evine saat bir sularında vardım. Kasaba dışında olduğunu ama o akşam döneceğini öğrendim. Yokluğunda yerini Londra'da öğretmen olan oğlu (sanırım 23 yaşında) dolduruyordu.

Bayan Stokes'u öğleden sonra sofrada gördüm. Yaşları 10 ila 14 arasında değişen 24 oğlan vardı (Hepsinin bir arada yemek yiyişini görmek hoş bir manzaraydı).

Yani, okul büyük değil. Pencereler denize bakıyor.

Yemekten sonra deniz kıyısında bir yürüyüşe çıktık, güzel bir yerdi. Kıyıdaki evler çoğunlukla sade bir Gotik üslupla sarı tuğladan inşa edilmiş; bahçeleri sedir ağaçlarıyla ve koyu renkli herdemyeşil çalılarla dolu.

Gemilerle dolu ve üstünde yürünebilen taştan dalgakıranlarla çevrili bir liman var. Daha ötede deniz doğal haliyle görülebiliyor ve manzara güzel.

Dün her şey griydi.

Akşam oğlanlarla kiliseye gittik. Kilise duvarında "İşte, ben hep yanındayım, kıyamete kadar bile olacağım" sözleri yazılıydı.

Oğlanlar akşam saat sekizde yatağa giriyor ve sabah saat altıda kalkıyor.

Okulda 17 yaşında başka bir yardımcı öğretmen var. O, dört oğlan ve ben yakındaki başka bir evde kalıyoruz; bana ait küçük odanın duvarına bazı baskılar asmak gerekiyor.

Evet, bugünlük yeter. Birlikte ne hoş vakit geçirmiştik, sağ olun, her şey için sağ olun. Lies'e, Albertine'e ve küçük kardeşe çok selam. Ellerinizi sıkarım.

Sizi seven
Vincent

Az önce gelen mektuplarınız için teşekkürler; buraya gelişimin üzerinden birkaç gün geçince ve Bay Stokes'u görme fırsatı bulunca, yakında daha fazlasını yazarım.

79 Ramsgate, Cuma 28 Nisan 1876
Theo Van Gogh'a (H)

Ramsgate, 28 Nisan 1876

Sevgili Theo,

Doğum günün kutlu ve mutlu olsun, daha nice yıllara. Karşılıklı sevgimizin gelecek yıllarla birlikte çoğalması dileğiyle.

Böylesine çok ortak yanımızın olması beni öyle sevindiriyor ki yalnızca çocukluk anılarını paylaşmıyoruz biz. Benim şimdiye dek çalıştığım firmada çalışıyor olman, bildiğim tanıdığım bir sürü insanı ve yeri senin de tanıman ve doğayı, sanatı bu kadar sevmen.

Anna'nın ilanını içeren mektubu vaktinde almışsındır. Daily News'ta da bir ilan çıktı; bundan sonra tek umudumuz bunlardan iyi bir sonuç alınması.

Bay Stokes tatilden sonra taşınmaya niyetli olduğunu söyledi bana –bütün okul da taşınacak tabii– Thames nehri üstünde, Londra'ya 3 saat uzaklıkta bir köymüş. Orada okulunu biraz daha değişik biçimde düzenleyecek, belki de büyütecek.

Şimdi dün yaptığımız bir yürüyüşü anlatacağım sana. Deniz kıyısında küçük bir koya gittik, giderken mısır tarlalarından geçtik. Oraya vardığımızda sol yanımızda çok dik, duvarımsı bir bayır gördük. Kum ve çakıldan oluşmuştu, iki katlı bir ev kadar yüksekti, tepesinde yaşlı, budaklı yamru yumru akdikenler vardı. Alıçarın

yosun tutmuş kara ve boz renkli sapları, dalları rüzgârın etkisiyle hep aynı yöne eğilmişti, birkaç tane de bodur mürver ağacı vardı.

Yürüdüğümüz zemin kocaman gri taşlarla, tebeşir ve deniz kabuklarıyla kaplıydı.

Sağımızda uzanan deniz bir havuz kadar sakin, dümdüzdü. Güneş batarken saydam gri gökyüzünün ışığı sularda yansıyordu. Deniz çekilmiş, su iyice alçalmıştı.

Dünkü mektubun için teşekkürler. Willem Valkis'in de sizin şubeye katılacağına sevindim. En iyi dileklerimi ilet. Bosjes'ten Scheveningen'e bir gün ikinizle birlikte yürümeyi ne kadar isterdim.

Bu günün güzel geçsin, e mi? Beni soran herkese sevgilerimi söyle ve bana inan.

Seni seven kardeşin
Vincent.

Bir kez daha en iyi dileklerimle, umarım mutlu ve verimli bir yıl geçirirsin. Şu yaşadığımız yıllar ikimiz için de çok önemli, gelecekteki birçok şey bunlara bağlı, dilerim her şey en iyi biçimde sonuçlanır.

Anna bir iş bulduğunda çok sevineceğim ama onun aradığı türden iş zor bulunur. Burada kendisine bakacak birini arayan hasta bir hanım, verdiği ilana karşılık 300 müracaat almış.

Ellerini içtenlikle sıkarım. Hoşça kal.

83 Ramsgate, Çarşamba, 31 Mayıs 1876
Theo van Gogh'a (H)

Ramsgate, 31 Mayıs 1876

Sevgili Theo,

Yaşşa! Etten'e 21 Mayıs'ta 6 çocuktan 4'ünün evde olduğu gün varabilmişsin. Günü nasıl geçirdiğinizi babam uzun uzun, ayrıntılarıyla yazmış. Son mektubun için de teşekkürler.

Geçenlerde gördüğüm fırtınayı anlatmış mıydım sana? Deniz sarımtraktı, özellikle kıyıya yakın yerlerde; ufukta beyaz bir ışık çizgisi, onun üstünde korkunç, karanlık, kurşuni bulutlar ve bunlardan eğik çizgiler halinde boşanan yağmur. Rüzgâr kayaların arasındaki küçük patikanın tozlarını denize doğru uçuruyor, yeni açmış akdiken çalılarını, kayaların şurasından burasından uç vermiş şebboyları bir o yana bir bu yana savuruyordu.

Sağ tarafta yemyeşil, taptaze mısır tarlaları, daha uzakta ise kuleleri, değirmenleri, kurşuni damları, Gotik uslubunda evleri olan, eteklerinde denize uzanan iki iskelesiyle, bir vakitler Albrecht Dürer'in çizdiklerine benzeyen bir kent görünümü

vardı. Denizi geçen Pazar akşamı da gördüm, her şey karanlık ve gri idi, sonra şafak sökmeye başladı. Saat daha çok erkendi ama tarlakuşunun biri ötmeye başlamıştı bile. Denizin yakınındaki bahçelerdeki bülbüller de. Uzakta, deniz fenerinin, koruma gemisinin ışıkları parlıyordu vs.

Aynı gece odamın penceresinden baktım, oradan görünen evlerin damlarına ve gökyüzüne koyu koyu yaslanmış karaağaçlara. Damların üstünde bir tek yıldız vardı ama çok güzel, kocaman, sanki dost bir yıldız. Seni, tüm geçmiş yıllarımı, evimizi düşündüm ve içimde şu sözler, şu duygular yükseldi: "Beni yüz karası bir oğul olmaktan koru; üstümden inayetini eksik etme, hak ettiğim için değil, Annemin hatırına. Sen sevgi demeksin, her şeyi içine alansın. Senin sürekli inayetin olmasa hiçbir şeyi başaramayız."

Mektubuma küçük bir karakalem çizim ekliyorum: Okulun penceresinden bir görünüm, çocuklarını görmeye gelen ana babalar istasyona dönerken çocuklar bu pencerelerden el sallar onlara. Çocukların pek çoğu bu pencerelerden gördüklerini unutamayacaktır. Hele bu hafta sen de görmeliydin, yağmur yağıyordu, özellikle alacakaranlıkta, sokak lambaları yandıktan sonra, ıslak yol üstüne yansıyan ışıklar görülecek şeydi.

Böyle günlerde Bay Stokes'un sinirleri bozuluyor bazen, hele de çocuklar her zamankinden daha fazla gürültü yaparlarsa akşamları verilen ekmekle çayı yasakladığı oluyor. Ah, o zamanlarda yavrucakların o pencerelerden bakışlarını görmeni isterdim. Bayağ acıklı. Yeme içme saatlerini beklemekten başka o kadar az şey var ki ellerinde günlerinin geçmesine yardım edecek. Bir de onların karanlık merdivenlerden inip dar koridordan geçerek yemek salonuna gidişlerini görmeni isterdim. Neyse ki yemekhaneye parlak güneş düşüyor.

Bir başka olağanüstü yer de döşemesi çürümüş bir oda. Burada çocukların yıkanıp temizlenmeleri için 6 adet lavabo var, camları kırık pencereden içeri giren ışık son derece soluk. İnan çok melankolik bir görüntü. Bu çocuklarla bir kış geçirmek ya da geçirmiş olmak isterdim nasıl olduğunu bilebilmek için.

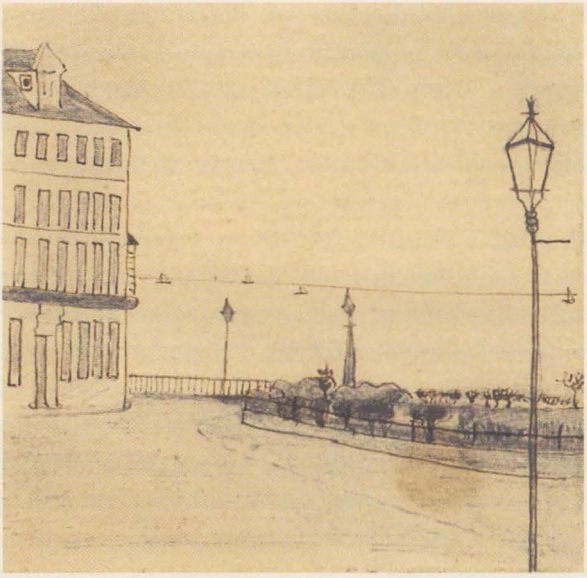
Ufaklıklar sana yaptığım resmin üstüne yağ damlattılar, kusurlarına bakma.

Jan Amca'ya yazdığım şu notu da mektubuma ekliyorum.

Beni soracak olanlara en iyi dileklerimi ilet. Borchers'i arada ziyaret ediyor musun? Görürsen çok selam söyle, ayrıca Willem Valkis'e ve Roos'lardaki herkese de. Elini sıkarım.

Seni seven
Vincent

[*eskiz* 83A]

83A. Royal Yolu'nun görünüşü, Ramsgate

84 Welwyn, Cumartesi 17 Haziran 1876
Theo van Gogh'a (H)

Welwyn, 17 Haziran 1876

Sevgili Theo,

Geçen Pazartesi Ramsgate'ten Londra'ya doğru yola çıktım. Bu haliyle uzun bir yürüyüş; ayrıldığımda hava korkunç sıcaktı ve Canterbury'ye vardığım akşam vaktine kadar da öyle kaldı. Aynı akşam biraz daha yürüyünce, küçük bir gölcüğün yanındaki birkaç koca kayına ve karaağaca rastladım; orada bir süre dinlendim. Sabah saat üç buçukta alacakaranlığı gören kuşlar ötmeye başladı ve kalkıp yoluma devam ettim. O vakitte yürümek güzeldi. Öğleden sonra Chatham'a vardım; orada tek tük karaağaçların bulunduğu, kısmen sular altında kalmış alçak çayırların ötesinde gemilerle dolu Thames uzaktan görülüyor. Bu civarda her zaman gri bir hava var sanırım. Rastladığım bir at arabası beni birkaç mil öteye götürdü; ama sürücü bir hana girdiğinde uzun süre kalacağını düşünerek, tekrar yürümeye koyuldum ve akşama doğru Londra'nın meşhur banliyölerine ulaştım ve kente kadar "Yol" olarak anılan uzun, ama çok uzun caddeler boyunca taban teptim. Londra'da iki gün kaldım ve daha önce mektup yazdığım bir papazın da aralarında bulunduğu çeşitli insanları görmek üzere çoğu kez kentin bir ucundan öbür ucuna koşturdum. İlişikte o mektubun bir çevirisi var; işe girişirken "Peder, ben layık değilim ki!" ve

"Peder, bana acı!" duygusu içinde olduğumu bilmen açısından sana gönderiyorum. Şayet bir görev bulabilirsem, bu muhtemelen Londra banliyölerinde işçilere hizmet verecek papaz ve misyoner arası bir makam olur. Kimseye bundan söz etme Theo. Bay Stokes'un yanında maaşım çok düşük olacak. Muhtemelen sadece yatacak yer, yeme içme ve ders vermek üzere biraz boş zaman ya da boş zaman olmazsa, en fazla yılda 20 sterlin.

Neyse, devam edeyim. İlk geceyi Bay Reid'in, sonraki geceyi bana çok ama çok müşfik davranan Bay Gladwell'in evinde geçirdim. Bay Gladwell beni öperek iyi geceler diledi ve davranışı bana iyi geldi; umarım, ileride oğluna ara sıra biraz daha dostluk gösterme fırsatı bulurum. Welwyn'e o akşam geçmek istedim ama şiddetli yağmurdan dolayı beni düpedüz zorla alıkoydular. Sabah saat dört sularında yağmur biraz dinince, Welwyn'e doğru yola çıktım. Önce kentin bir ucundan öbür ucuna aşağı yukarı 10 millik (her mil 20 dakikayı almak üzere) uzun bir yürüyüş yaptım. Akşamüstü saat beşte kız kardeşimizin yanına vardım ve beni gördüğüne çok sevindi. Durumu iyi görünüyor ve etraflarında çerçeve yerine sarmaşık bulunan "Hayırlı Cuma", "Zeytin Bahçesi'nde Mesih", "Mater Dolorosa" vs. tablolarıyla süslü odasından benim kadar sen de keyif alırdın herhalde. Dostum, o papaza mektubumu okuduğunda belki de şöyle diyeceksin: Sonuçta o kadar kötü değil, aslında öyle olsa bile. Yine de onu arada bir olduğu gibi düşün. Elini sıkarım.

Seni seven kardeşin
Vincent

Muhterem Peder,

Bir rahip çocuğuyum. Geçim için çalışmak zorunda olduğumdan, King's College'da öğrenim görecek parayı ve zamanı bulamadım; dahası orada okumaya başlayacak birine göre halen birkaç yaş büyük sayılırım, Latince ve Yunanca hazırlık derslerine bile başlamış değilim. Bütün bunlara rağmen, yükseköğrenim görmüş bir rahip makamına erişmekten uzak olsam bile, kiliseye bağlı bir iş bulmayı samimiyetle istiyorum.

Babam Hollanda'nın bir köyünde rahiptir. Okula 11 yaşımda başladım ve 16 yaşıma kadar okudum. O sırada bir meslek seçmek zorundaydım ve ne seçeceğimi bilmiyordum. Sanat simsarlığı ve gravür yayıncılığı yapan Goupil & Co. firmasına ortak olan bir amcamın aracılığıyla Lahey şubesinde bir görev aldım. Firma için üç yıl çalıştım. Oradan İngilizce öğrenmek üzere Londra'ya ve oradaki iki yıllık çalışmanın ardından da Paris'e geçtim. Ne var ki çeşitli şartlar firmayı bırakmamı gerektirince, G.&Co.'daki baylardan ayrıldım ve iki aydır Bay Stokes'un Ramsgate'teki okulunda öğretmenlik yapıyorum. Gayem kiliseye bağlı bir iş edinmek olduğundan, ileriye bakmak durumundayım.

Her ne kadar kilise için gerekli eğitimi almış olmasam da belki seyahat etmemi,

çeşitli ülkelerde bulunmamı, zengin ya da yoksul, dindar ya da dindarlıktan uzak çeşitli insanlarla tanışmamı, çeşitli işlerde çalışmamı, büro mesaisi arasında bezen işçilik yapmamı vs. getiren geçmişim, belki ayrıca çeşitli dilleri konuşmam resmî eğitim eksikliğimi kısmen telafi edecektir. Ama size başvurmamın gerekçesi olarak göstermeyi tercih edeceğim şey, kiliseye ve kiliseyi ilgilendiren konulara karşı, kimi zaman uykuya yatmış görünmekle birlikte defalarca uyanan fıtri sevgim ve (beni mazur görün, büyük yetersizlik ve eksiklik yönündeki kanaatime rağmen) Tanrı ve insanlık sevgisidir. Dahası, geçmişimi ve o Hollanda köyündeki baba evimi düşündüğümde, "Baba, Tanrı'ya ve sana karşı günah işledim, ben artık senin oğlun olarak anılmaya layık değilim; beni işçilerinden biri gibi kabul et, bana merhamet et" duygusu içindeyim. Londra'da kalırken kilisenizi sıkça ziyaret ederdim ve sizi hiç unutmadım. Şimdi iş arayışımda bana bir tavsiyede bulunmanızı ve böyle bir iş bulacak olursam, üzerimden babacan bakışınızı eksik etmemenizi istiyorum. Şimdiye kadar çok yalnız kaldım; babacan bakışınızın benim için hayırlı olacağı inancındayım, zira

Sabahın ilk çiyleri
öğleyin uçup gitti.

Benim için yapmak isteyebileceğiniz her şey için peşinen teşekkür ederim...

88 Isleworth, Cuma 18 Ağustos 1876
Theo van Gogh'a (H)

Isleworth, 18 Ağustos 1876

Sevgili Theo,

Birkaç gündür evde olan Gladwell'i görmeye gittim dün. Ailesinin başına çok üzücü bir şey gelmiş: Hayat dolu, siyah saçlı ve kara gözlü bir kız olan 17 yaşındaki kardeşi, Blackheath çayırında dolaşırken atından düşmüş. Yerden kaldırıldığında baygınmış ve beş saat sonra ayılamadan ölmüş.

Olup bitenleri ve Gladwell'in evde olduğunu duyar duymaz gittim. Dün sabah saat on birde yola çıkarak Lewisham'a uzun bir yürüyüş yaptım; Londra'nın bir ucundan diğer ucuna giden bir yoldu bu. Saat beşte Gladwell'in evindeydim. Ondan önce uğradığım galerileri kapalıydı.

Hepsi cenazeden yeni dönmüştü, gerçek bir yas evi ortamı vardı ve orada bulunmak hiç de iyi gelmedi bana. O derin, saygın kederi görmek bende sıkıntı ve utanç uyandırdı; sahiden saygın insanlardır onlar.

Ne mutlu onlara ki yas tutuyorlar, ne mutlu onlara ki "kederli ama her zaman se-

vinçliler"; yürekleri temiz olanlar mutludur; zira Tanrı mütevazı olanları teselli eder. Ne mutlu onlara ki girdikleri yolda sevgiyi bulurlar, Tanrı sayesinde sıkıca birbirlerine bağlanırlar; zira onlar için her şey iyilik yönünde işler. Harry ile uzun bir süre, akşama kadar her türlü şey üzerine, Tanrı'nın hükümranlığı ve gönderdiği Kitabı Mukaddes üzerine konuştuk ve istasyonda bir aşağı bir yukarı yürüdük; sohbetimizi ve vedalaşma öncesindeki o anları muhtemelen hiç unutmayacağız.

Birbirimizi çok iyi tanıyoruz, eskiden işimiz aynıydı, onun tanıdığı insanları ben de tanıyorum, onun hayatı benim hayatımdı ve onların aile meselelerine derinden bakmaya düşkündüm; sanırım bunun sebebi onları sevdiğime inanmamdır; bu meselelerin ayrıntılarını bildiğimden değil, varlıklarının ve hayatlarının tarzını ve duyarlılığını hissettiğimden.

Evet, o istasyonda bir aşağı bir yukarı yürürken gündelik dünyadaydık ama hiç de gündelik olmayan bir duygu içindeydik.

Böyle anlar çok uzun sürmez ve kısa bir süre sonra vedalaşmak zorunda kaldık. Trenden karanlığa gömülmüş Londra'ya, St. Paul'e ve diğer kiliselere uzaktan bakınca güzel bir görüntü vardı. Richmond'a kadar trenle gittim ve ardından Thames boyunca Isleworth'e doğru yürüdüm; hoş bir yürüyüştü bu; solda yüksek kavakları, meşeleri ve karaağaçlarıyla parklar, sağda yüksek ağaçların yansıdığı nehir uzanıyordu. Güzel, neredeyse kutsal bir akşamdı; eve saat onu çeyrek geçe vardım.

Son mektubun için teşekkürler. Bayan Vintcent'in öldüğünü yazmamışsın; onu akşamları evine ne kadar sık götürürdüm. Borchers'e hâlâ ara sıra uğruyor musun? Seninle birlikte Hoeven'e yürümeyi ne kadar isterdim! Okuldaki çocuklara sıklıkla din tarihi öğretiyorum ve geçen Pazar onlarla birlikte Kitabı Mukaddes'i okudum. Sabahları ve akşamları topluca Kitabı Mukaddes okumamız, ilahi söylememiz ve dua etmemiz beni rahatlatıyor. Ramsgate'te de aynısını yaptık. Londra çarşılarından ve sokaklarından gelme o 21 çocuk, "Göklerdeki Babamız, bugün bize gündelik ekmeğimizi ver," diye dua edince, aklıma bazen Rabbin bağrışan kuzgun yavrularını duyuşu geliyor. Onlarla birlikte dua etmek ve "*Ayartılmamıza izin verme, kötü olandan bizi kurtar*" sözleri karşısında boynumu muhtemelen onlarınkinden de alçaltarak eğmek bana iyi geldi.

Hâlâ dün yaşadıklarımla doluyum; dün o kadar hüzünlü gördüğüm adamın kardeşi olmak, yani insanca üzüntü duyarken "yas içinde mutluluk duymak" iyi olsa gerek. Babayı teselli etmeyi ne kadar çok isterdim ama sıkıldığım için ancak oğluyla konuşabildim. Dün o evde kutsal bir şey vardı.

John Halifax'ı yazan kadının "Hayata karşılık hayat" kitabını okudun mu hiç? Sanırım, Hollandacada "Uit het leven voor het leven" diye anılıyor. Çok hoşuna gider herhalde. İngilizcen nasıl gidiyor?

Yeniden uzun bir yürüyüşe çıkmak keyifliydi; burada okuldayken çok az yürüyebiliyorum. Geçen yıl Paris'teki ve şimdi de bazen bütün gün evden ayrılamadığım ya da en azından bahçenin ötesine geçemediğim buradaki hayat mücadelemi düşündüğümde, bazen aklıma şu soru geliyor: O dünyaya ne zaman döneceğim? Gerçi

dönecek olsam da geçen yıl yaptığımdan farklı türden bir iş olacak muhtemelen. Ama sanırım, çocuklarla din tarihinden konuşmayı yürümeye tercih ederim; insan ilkini yaparken, kendini az çok güvende hissediyor.

Bitirirken, Roos'ların evindeki herkese ve beni soranlara selamlar. Van den Bergh'ler ve Buitenhof'taki Van Stockum'lar nasıllar? Onlardan hiç haber alıyor musun? Elini sıkarım. En iyi dileklerimle.

Seni çok seven kardeşin
Vincent

İlişikte Mauve için bir mektup var. Okuyabilirsin. Bence insanın eski tanıdıklarını unutması iyi bir şey değil; içlerinden bazılarına, ayrıca Paris'tekilere, Soek'e ve diğerlerine bu yüzden yazıyorum.

Birilerini Eliot'ın rahiplik hayatını konu alan Sahneler kitabını ve Felix Holt'u okumaya ikna edersen, iyi bir iş yapmış olursun. İlki harika bir kitap. Bunu Caroline'e, Mauve'lara ve *eğer mümkünse* Bay Tersteeg'e de tavsiye et.

Bir *Hollanda* libresi tereyağının 80 meteliğe mi satıldığını ve (farklı bir libre söz konusuysa) bir kilonun kaçta kaçı olduğunu ilk mektubunda yazabilir misin?

Bay ve Bayan Tersteeg ile Betsy'ye de selamlarımı ilet.

Okuldaki dersler arasında sana yazıyorum ve görebildiğin üzere, oldukça aceleye geliyor.

96 Isleworth, Cuma 3 Kasım 1876
Theo van Gogh'a (H/İ)

Isleworth

Sevgili Theo,

Yine benden bir haber almanın tam zamanı. Tanrı'ya şükür ki iyileşiyorsun, Noel'i iple çekiyorum – çok uzaktaymış gibi görünse de bir bakarsın, belki göz açıp kapayıncaya kadar gelir.

Theo, kardeşin geçen Pazar Tanrı'nın evinde, "Burada size barışı sağlayacağım" sözleri yazılı yerde ilk kez konuştu. Mektubun ilişiğinde konuşmanın metnini iletiyorum. Birçok vaazın ilki olur umarım.

Duru bir sonbahar günüydü ve buradan Richmond'a kadar Thames boyunca hoş

bir yürüyüş yaptım. Nehir sarı yapraklarla yüklü koca kestane ağaçlarını ve berrak mavi gökyüzünü yansıtıyordu; ağaç tepeleri arasından Richmond'ın tepe üstündeki kısmı, kırmızı çatılı ve perdesiz pencereli evler, yeşil bahçeler görülüyordu; gri kule her şeyin yukarısında yükselirken, aşağıda her iki yanda yüksek kavaklarla çevrili büyük gri köprüden geçen insanlar küçük karaltıları andırıyordu. Vaiz kürsüsünde ayağa kalktığımda, karanlık bir yeraltı mahzeninden güler yüzlü aydınlığa çıkmış biri gibi hissettim kendimi. Bundan sonra nereye gidersem gideyim, müjdeyi bildirecek olmam harika bir düşünce – bunu başarmak *için* de insanın müjdeyi yüreğinde taşıması gerekir, yüce Rab bunu nasip etsin. Tanrı, "Işık olsun" diye buyurdu ve ışık oldu. O söyleyince, *her şey* var oldu. O buyurunca, her şey belirdi, hem de hızla belirdi. Sizi çağıran Tanrı güvenilirdir ve *bunu* yapacaktır. Theo, dünya söz konusu olduğunda *zavallı* bir vaizin nasıl gayet yalnız durduğunu anlayacak kadar dünyayı tanıyorsun – buna karşılık yüce Rab içimizde inanç duyarlılığını ve sağlamlığını gittikçe daha fazla uyandırabilir. "Ama ben yalnız değilim, Baba benimle birliktedir."

Biliyorum inancımın kime dayandığını,
Değişse bile gündüz ve gece sürekli,
Biliyorum hangi taş üstünde durduğumu,
Orada kurtarıcım bekler beni daima.
Hastalıkla ve kavgayla yıpranan bedenim
Günün birinde yaşlılığa yenik düşerse,
Yaşamama izin verdiğin her gün için,
Artacak yüce ve saf şükranım sana.

Ey Hıristiyan, çok şükür ki uzatınca,
Her iki elini de tutacak Tanrı var –
Ayakta kalacak takatten yoksun
Acıyla kıvrandığımda, Tanrı var –
Sadık dostun sevecen eli bana
Yardım etmeyince, Tanrı var –
Ölümde ve can çekişmede,
Evet, her yerde Tanrı var.

Noel'i ve hepinizi görmeyi ne kadar da özledim, dostum, bu birkaç ayda yaşlandım gibi geliyor bana.

Geyik akarsuları nasıl özlerse,
Canım da seni öyle özler, ey Tanrı!
Canım Tanrı'ya, yaşayan Tanrı'ya susadı;
Ne zaman görmeye gideceğim Tanrı'nın yüzünü?

Gözyaşlarım ekmeğim oldu gece gündüz,
Gün boyu, "Nerede senin Tanrın?" dedikleri için.

Neden üzgünsün, ey gönlüm,
Neden içim huzursuz?
Tanrı'ya umut bağla,
Çünkü ona yine şükranlar sunacağım;
O benim kurtarıcım ve Tanrımdır.

Evlat, karşımıza hastalıklar ve sıkıntılar çıktığında, bizi bu saatlere getirdiği için yüce Rabbe şükredelim – ve de yumuşak huylu olmayı unutmayalım çünkü şöyle yazılmıştır: Ancak ben yoksula, kederli olana, sözümden titreyen kişiye değer veririm. Dün akşam tekrar Richmond'a gittim, ağaçlarla ve evlerle çevrili, yukarısında kulenin yükseldiği geniş bir parkta yürüyüşe çıktım. Çimler çiyle kaplıydı ve hava kararıyordu; bir yanda gökyüzü yeni batan güneşin ışıltısıyla hâlâ doluyken, diğer yanda ay doğuyordu. Hoş kır saçları olan (siyah giysiler içindeki) yaşlı bir hanım ağaçların altında yürüyordu. Parkın ortasında bazı çocuklar uzaktan titrek alevleri görülen büyük bir ateş yakmıştı; aklıma şu sözler geldi: Hastalıkla ve kavgayla yıpranan bedenim günün birinde yaşlılığa yenik düşerse, yaşamama izin verdiğin her gün için, artacak yüce ve saf şükranım sana. Hoşça kal, elini sıkarım.

Seni çok seven kardeşin,
Vincent

Bay ve Bayan Tersteeg'e, Haanebeek'lere, Van Stockum'lara, Roos'ların evindeki herkese, Van Iterson'a ve eğer görecek olursan tanıdığım kişilere selamlar.

Kardeşin kürsünün dibinde durup başını eğdiğinde ve "Rabbimiz Baba, senin adın ilk sözümüz olsun," diye dua ettiğinde haliyle heyecanlandı.

Gelecek hafta Perşembe günü Bay Jones'un kilisesinde konuşmayı umuyorum: Rab de her gün yeni kurtulanları onların arasına katıyordu, Yuhanna ve Theagenes üzerine.

Zebur 119:19 Bir garibim bu dünyada, buyruklarını benden gizleme!

Hayatımızın bir hac yolculuğu olduğu görüşü, yani yeryüzünde birer gariban olduğumuz, bununla birlikte, Babamızın yanımızda olması sayesinde yalnız olmadığımız görüşü kadim ve sağlam bir itikattır. Bizler birer hacıyız, hayatımız ise uzun bir yürüyüştür, bu dünyadan cennete bir yolculuktur.

Bu hayatın başlangıcı doğumdur. Bir insanın dünyaya gelmesinin sevinciyle

üzüntüsünü ve acısını artık unutan tek kişi vardır. O da Anamızdır. Hac yolculuğumuzun vardığı nokta, Babamızın yaşanacak çok yer barındıran evidir; bize bir yer hazırlamak için önceden oraya gitmiştir. Bu hayatın sonu ise ölüm dediğimiz şeydir; ölüm söylenen sözlerin, görülüp hissedilen şeylerin orada hazır bulunanların gönüllerindeki gizli bölmelerde saklandığı bir saattir; öyle ki hepimiz böyle şeyleri gönlümüzde taşırız ya da sezeriz. Bir insanın dünyaya geldiği saatte acı kadar sevinç, derin ve tarifsiz bir sevinç de vardır; şükran öylesine büyüktür ki en yüksek arşa ulaşır. Evet, bir insan dünyaya gelince, Tanrı'nın melekleri gülümser, umutla dolar ve sevinir. Ölüm saatinde üzüntü kadar sevinç de vardır; yüce mücadeleyi iyi vermiş olan bir kişinin ölüm saatinde bu sevinç tarifsizdir. Öyle bir kişi demişti ki, diriliş ve yaşam benim, bana iman eden kişi ölse de yaşayacaktır. Bir havarinin gökten işittiği ses şöyle demişti: "Rabbe ait olarak ölenlere ne mutlu! Uğraşlarından dinlenecekler çünkü yaptıkları işler onları izleyecektir." Bir insan dünyaya geldiğinde sevinç vardır; ama bir Ruh büyük çileden geçtiğinde, gökte bir melek doğduğunda duyulan sevinç daha büyüktür. Üzüntü sevinçten iyidir, hatta gülerken bile yürek sızlayabilir ve yas evine gitmek, şölen evine gitmekten iyidir çünkü yüz mahzun olunca yürek sevinir. Doğamız kederlidir ama İsa Mesih'e bakmayı öğrenmiş olanlar ve öğrenmekte olanlar için her zaman sevinmeyi gerektirecek sebep vardır. Aziz Pavlus'un şu sözü ne güzeldir: Kederliyiz ama her zaman seviniyoruz. İsa Mesih'e inananlar için umutla iç içe geçmeyen ölüm ve keder yoktur, çaresizlik yoktur; sadece sürekli yeniden doğuş vardır, sürekli karanlıktan ışığa gidiş vardır. Onlar umutsuz kişiler gibi yas tutmazlar – Hıristiyan itikadıyla hayat herdemyeşil olur.

Bizler yeryüzünde birer gariban ve misafiriz – çok uzaktan gelip çok uzağa gideriz. Hayatımızın yolculuğu yeryüzündeki Anamızın müşfik memesinden gökteki Babamızın kucağına doğrudur. Yeryüzündeki her şey değişir, burada kalıcı bir kentimiz yoktur; herkesin başına gelecek olan şeydir bu: Yeryüzünde bizim için en değerli şeylerden ayrılmamız Tanrı'nın takdiridir; birçok bakımdan değişiriz, bugün geçmişte olduğumuz gibi değiliz, yarın da şimdi olduğumuz gibi kalmayacağız. Bebeklikten sonra büyüyerek oğlanlar ve kızlar, genç adamlar ve genç kadınlar, eğer Tanrı bizi esirgeyip yardımcı olursa sırasıyla kocalar ve karılar, babalar ve anneler haline geliriz; ardından bir zamanlar "sabahın ilk şebnemi" kadar duru yüzler yavaş ama kesin bir süreçle kırışır, bir zamanlar gençlik ve neşe saçan gözlerde içten, derin ve ağırbaşlı hüzün okunur – her ne kadar İnanç, Umut ve İyilik ateşini canlı tutsalar da, her ne kadar Tanrı ruhunun nurunu saçsalar da. Saçlar kırlaşır ya da dökülür, heyhat, evet, dünyadan sadece gelip geçeriz, hayatı sadece yaşar gideriz – bizler yeryüzünde birer gariban ve misafiriz. Dünya geçicidir, dünyevi şan geçicidir. Rabbim son günlerimiz Sana daha yakın ve böylece şimdikinden daha iyi olsun.

Üstelik öyle gelişigüzel yaşayamayız, hayır, uğraşacağımız bir çatışma ve uğruna çarpışacağımız bir kavga var. Yapmamız gereken şey şudur: Tanrı'yı bütün gücümüzle, bütün aklımızla, bütün yüreğimizle, bütün canımızla sevmeliyiz,

komşumuzu kendimiz kadar sevmeliyiz. Bu iki buyruğa uymalıyız; eğer bu yolda gidersek, eğer buna bağlı kalırsak yalnız kalmayız çünkü gökteki Babamız bizimle olur, bize yardım eder, bize yol gösterir, bize günbegün, anbean güç verir. Böylece Mesih'in bize verdiği güçle her şeyi yapabiliriz. Bizler yeryüzünde birer garibanız; buyruklarını bizden gizleme, gözlerimizi aç ki yasandaki mucizevi şeyleri görelim. Bize istemini yerine getirmeyi öğret ve yüreklerimize öyle işle ki Mesih sevgisi bizi zorlasın ve kurtuluşa ermek için yapmamız gerekenleri yapacak duruma gelebilelim.

Yeryüzünden cennete giden yolda
Bize hep rehberlik et gözünle.

Bizler zayıfız, Sen ise kudretli
Bizi ayakta tut güçlü elinle.

Hayatımızı bir yolculuğa benzetebiliriz; doğduğumuz yerden çok uzaktaki bir sığınağa gideriz. Gençlik yıllarımız bir nehirde yelkenli tekneyle gitmeye benzetilebilir; ama çok geçmeden dalgalar kabarır, rüzgâr sertleşir; neredeyse göz açıp kapayıncaya kadar kendimizi denizde buluruz – ve yürekten Tanrı'ya seslenen yakarış kopar: Koru beni ey Tanrım, zira teknem çok küçük, Senin denizin ise çok büyük. İnsan yüreği denize çok benzer; fırtınalar barındırır, dalgalar barındırır ve diplerinde inciler de barındırır. Tanrı'yı ve Tanrı yolunda bir hayatı arayan yürek diğerlerinden daha fırtınalı olur. Zebur'da denizdeki bir fırtınanın nasıl tasvir edildiğini görelim; yazan kişi bu tasviri yapmak için fırtınayı yüreğinde hissetmiş olmalıdır. Evet, 107. Mezmur'da şunları okuruz: Gemilerle denize açılanlar, okyanuslarda iş yapanlar Rabbin işlerini, derinliklerde yaptığı harikaları gördüler. Çünkü O buyurunca şiddetli bir fırtına koptu, dalgalar şaha kalktı. Göklere yükselip diplere indi gemiler, sıkıntıdan canları burunlarına geldi gemicilerin. O zaman sıkıntı içinde Rabbe yakardılar, Rab kurtardı onları dertlerinden. Dilekleri limana götürdü Rab onları.

Hayatımızın denizinde biz de bazen bunu hissetmez miyiz? Hepiniz benimle birlikte hayatın fırtınalarını, onlara dönük önsezileri ya da onlara ilişkin anıları hissetmek ister misiniz?

Şimdi de Yeni Ahit'te Yuhanna İncili'nin altıncı bölümünde 17'den 21'e kadar olan satırlarda karşımıza çıktığı haliyle başka bir deniz fırtınasını okuyalım. Öğrenciler bir kayığa binerek gölün karşı yakasındaki Kefernahum'a doğru yol aldılar. Güçlü bir rüzgâr estiğinden göl kabarmaya başladı. Öğrenciler üç mil kadar kürek çektikten sonra, İsa'nın gölün üstünde yürüyerek kayığa yaklaştığını görünce korktular. Bunun üzerine Onu kayığa almak istediler. O anda kayık gitmekte oldukları karaya vardı. Sizler ki hayatın büyük fırtınalarını yaşamış, Rabbin bütün dalgaları ve bütün kasırgaları altında kalmış kişilersiniz, yüreğiniz korkuyla dolduğunda, o

bilinen aziz sesin, adı Kurtarıcı ve Esenliğin Hükümdarı olan Ondan gelen sesin (çocukluğunuzu çekici kılan sesleri hatırlatacak bir tonda) sanki şahsen size, sanki şahsen sizi kollarcasına "Benim, korkmayın!" dediğini duymadınız mı? Korkuya kapılmayın. Yüreğiniz sıkılmasın. Bizler ki şimdiye kadar hayatı sakin, başkalarının hissettiklerine oranla sakin geçmiş olan kişileriz, denizin kabaran dalgaları arasında ve gökyüzünün gri bulutları altında hayatın fırtınalarından korkmayalım; sıklıkla özlediğimiz ve yolunu gözlediğimiz Onun yaklaştığını göreceğiz ve "Benim, korkmayın!" diyen sesini duyacağız. Ve de bir elem, sıkıntı, büyük güçlük, ıstırap ya da üzüntü anından ya da döneminden sonra, Onun bize "Beni seviyor musunuz?" diye sorduğunu duyacak olursak, "Rab, sen her şeyi bilirsin, seni sevdiğimizi de bilirsin," diyelim. Ve de o yüreği Mesih sevgisiyle dolu tutalım ki, oradan Mesih sevgisinin sınırlarını belirlediği bir hayat doğsun. Rab, sen her şeyi bilirsin, seni sevdiğimizi de bilirsin; dönüp geçmişimize baktığımızda, Seni sevdiğimizi, her neyi sevdiysek, Senin adına sevdiğimizi sezeriz bazen. Sevinç ve gönenç içindeyken, hele de kederliyken, Seni düşünmekten dolayı kendimizi sıklıkla bir dul ve bir öksüz gibi hissetmemiş miyizdir?

Doğrusu canımız sabahı gözleyenlerden daha çok Rabbi gözler; gözlerimizi sana kaldırıyoruz, ey göklerde taht kuran! Günümüzde de Rabbin yolu kadar güzel bir şey olamaz.

Tanrı'dan istediğimiz nedir? Büyük bir şey mi? Evet, büyük bir şey, gönlümüzün yaslanacağı huzur, ruhumuzun dinleneceği dayanak; yeter ki bize bu yegâne şeyi ver, o zaman çok daha fazlasını istemeyiz, o zaman birçok şey olmadan yaşayabiliriz, o zaman Senin adın uğruna büyük sıkıntılar çekebiliriz. Sana ait olduğumuzu ve Senin de bize ait olduğunu bilmek isteriz, Sana ait olmak, yani birer Hıristiyan olmak isteriz. Bir Baba, bir Baba sevgisi ve bir Baba onayı isteriz. Hayatın tecrübesi gözümüzü hiç ayırmadan Sana dikmemizi sağlasın. Hayat yolunda ilerlerken olgunlaşıp daha iyi insanlar haline gelelim.

Hayat yolculuğundaki fırtınalardan söz ettik; şimdi de Hıristiyan hayatının dinginliklerini ve sevinçlerini konuşalım. Yine de, aziz dostlar, sıkıntı, zahmet ve üzüntü dönemlerine sarılalım daha çok; zira dinginlikler çoğu kez aldatıcıdır.

Gönlün kendine has fırtınaları, kendine has bitkinlik zamanları olduğu kadar, kendine has dinginlikleri ve hatta coşkunluk dönemleri vardır. İnlemenin ve yakarmanın bir zamanı olduğu kadar, yakarışın karşılığını almanın da bir zamanı da vardır. Gözyaşlarınız belki bir gece akar ama sabahla sevinç doğar.

Bitkin düşen gönül zamanla
Güçlenip coşkuya boğulabilir
Ve bunu kenardan seyredenler
Hayrete düşüp bilmezler ki

Tanrı çok uzaktaki membadan
Rahmetini yağdırmıştır oraya.

Size esenlik bırakıyorum, size kendi esenliğimi veriyorum, der Rab; fırtınada bile nasıl esenlik olduğunu gördük. Bize bir Hıristiyan ülkesinde doğmayı ve yaşamayı bahşeden Tanrı'ya şükürler olsun. Birçoğumuz evimizden ayrılmaya, geçimimizi sağlamaya ve dünyada yolumuzu çizmeye mecbur kalmış olsak da ayrılışımızdan beri oradaki ilk günlerimizin altın saatini unutan kimse var mı içimizde? O bizi bugüne getirmedi mi? Herhangi bir eksiğimiz oldu mu? Rabbim Sana iman ediyoruz, imansızlığımızı yenmemize yardım et! Anne babamın hayatına ilk kez derin bir bakışla göz attığım, onların ne kadar Hıristiyan olduğunu içgüdüyle sezdiğim anda hissettiğim esrimeyi, sevinçten titreyişimi hâlâ hissediyorum. Ve Tanrı'nın huzurunda durup "Ben de bir Hıristiyan olacağım," dememi sağlayan ebedi gençlik ve şevk duygusunu hâlâ hissediyorum.

Olmamız gerektiğini düşlediğimiz durumda mıyız? Hayır, hayatın üzüntüleri, günlük yaşamın ve günlük görevlerin gerektirdiği bir sürü şey, beklediğimizden çok daha fazla sayıdaki meşgale, dünyada öteye beriye savrulmalar üstünü örtmüş olsa bile, o ölmemiştir, sadece uyuyor. Köklü ebedi inanç ve Mesih sevgisi içimizde uyumuş olabilir ama ölü değildir ve Tanrı onu canlandırabilir. Velev ki ebedi hayata, İnanç, Umut ve İyilik hayatına, yani herdemyeşil bir hayata, bir Hıristiyana ve bir Hıristiyan amelesine yaraşır hayata tekrar doğmuş olsak da Tanrı'nın ve sadece Tanrı'nın bir armağanı, bir eseri olsak da gönüllerimizin tarlasındaki sabanı tutalım, ağımızı bir kez daha atalım, Tanrı'nın içimizden geçeni bildiğini, Tanrı'nın bizi bizden daha iyi tanıdığını bir kez daha anlamaya çalışalım; zira bizi yaratan Odur, biz kendimizi yaratmadık. O nelere ihtiyaç duyduğumuzu bilir, bizim için neyin iyi olduğunu bilir. Gönüllerimize ekilmiş kelamının tohumu üzerindeki hakkını helal etsin.

Tanrı'nın yardımıyla hayatın üstesinden geleceğiz. O her türlü özendirmeyle bir çıkış yolunu sağlayacaktır.

Baba, sana bizi dünyadan uzaklaştırman için değil, kötülükten koruman için yakarıyoruz. Bize ne yoksulluk ne de zenginlik ver; payımıza düşen ekmeği ver, yeter. Ve de Senin ezgilerin hac evlerimizdeki haz kaynağımız olsun. Babalarımızın Tanrısı bizim Tanrımız olsun: Onların halkı bizim halkımız, onların imanı bizim imanımız olsun. Bizler yeryüzünde birer garibanız; buyruklarını bizden gizleme ki Mesih sevgisi bizi zorlasın. Bize Senden ayrılmamayı ve Senin yolundan çıkmamayı niyaz et. Senin halkın bizim halkımız olacak, Sen bizim Tanrımız olacaksın.

Hayatımız bir hac yolculuğudur. *Bir zamanlar çok güzel bir resim görmüştüm*; bir akşam manzarasıydı bu. Uzakta sağ tarafta bir dizi tepe akşam sisinde maviye çalıyor. O tepelerin yukarısında günbatımının ihtişamı, gümüş beyazı, altın sarısı ve mor damarlarıyla gri bulutlar görünüyor. Otlarla ve fundalarla kaplı bir ova ya da kır manzarası; beyaz gövdeleriyle tek tük huş ağaçları var ve yaprakları sararmış

çünkü mevsim sonbahar. Manzaranın içinden çok ötedeki yüksek bir dağa doğru giden bir yol geçiyor; o dağın üstünde batan güneşin bir haleyle süslediği bir kent duruyor. Yolda bir hacı elinde bastonuyla yürüyor. Oldukça uzun bir süreden beri yürüdüğü için çok yorgun. Ve bir kadınla karşılaşıyor; siyahlara bürünmüş bu figür, Aziz Pavlus'un "Kederliyiz ama her zaman seviniyoruz," sözlerini getiriyor insanın aklına. Hacıları teşvik etmek ve sorularına cevap vermek üzere Tanrı'nın meleği yerleştirilmiş oraya:

Ve hacı sorar ona:	Bu yol hep böyle yokuş yukarıya mı gidiyor?
ve şu cevabı alır:	"Evet, sonuna kadar"
ve hacı tekrar sorar:	Peki, yolculuk bütün gün mü sürecek?
ve şu cevabı alır:	"Sabahtan geceye kadar, dostum."

Ve hacı kederli ama hep sevinçle yoluna devam eder. Ulaşacağı yer çok uzak ve yol çok uzun olduğu için kederlidir. Başını kaldırınca ve ta ötede akşam ışıltısında göz kamaştıran ebedi kente bakınca umutlanır ve yıllar önce duymuş olduğu iki eski deyiş gelir aklına. İlki şöyle:

"Uğraşılacak çok çatışma olmalı ki
Çekilecek çok çile olmalı ki
Yakarılacak çok dua olmalı ki
Sonunda varılabilsin esenliğe."

Diğeri ise şöyle:

Su dudaklara kadar varır
Ama daha yukarıya çıkmaz.

Ve o der ki, ben her geçen gün daha da yorulacağım ama Sana daha da yaklaşacağım. İnsanın yeryüzünde bir çatışması yok mudur? Ama bu hayatta Tanrı'dan gelen bir teselli var. Tanrı'nın insanları rahatlatan bir meleği vardır ki, o da İyilik Meleğidir. Onu unutmayalım. Ve hepimiz günlük şeylere ve günlük ödevlere dönerken, şunu unutmayalım ki şeyler göründükleri gibi değildir, Tanrı günlük yaşamdaki şeylerle bize daha yüce şeyleri öğretir, hayatımız bir hac yolculuğudur ve bizler yeryüzünde birer garibanız; ama garibanları koruyan bir Tanrımız ve Babamız vardır ve hepimiz kardeşiz.

Âmin.

Rab İsa Mesih'in lütfu, Tanrı'nın, Babamızın sevgisi ve Kutsal Ruhun yoldaşlığı daima hepimizle birlikte olsun.

Âmin.

(XCI. Mezmur metnini okuyuş)

Sert rüzgârlarla sarsılırken ve korkudan baygınken,
Boranın yukarısında dingin ve küçük vurgularla
Yumuşak ve berrak bir ses çalınır kulağıma:
"Benim, korkma."

Senin ruhunu yıkayıp aklayan Benim;
Senin kör gözlerini açan Benim,
Rabbin, hayatın, ışığın Benim,
Benim, korkma.

Bu azgın rüzgâr, bu kabarmış deniz
Tüketmiştir ölümcül gücünü benimle
Sana getiremez gazap esintisi
Benim, korkma.

Bu acı kadehi önce ben içtim
Sana kalmadı lanetli bir yudum
Onu sana veren el delinmiştir
"Benim, korkma."

Ayakların öbür tarafta basınca
Karaya, binlerce ses arasında
Bildik tatlı bir ses yüreğine çarpacak –
Benim, korkma.

Kollayıcı gözlerim sürekli yatağındadır
Kollarım senin başının altındadır
İnayetim barınağının etrafındadır
"Benim, korkma."

Kardeşim, tekrar elini sıkarım. Dün akşam durumu iyi olmayan Bay Jones'un yerine Turnham Green'deydim. Oraya öğrenci oğlanların en büyüğüyle birlikte gittim; henüz 17 yaşında ama benim kadar cüsseli ve sakallı. Daha sonra iş hayatına atılacak, babasının büyük bir fabrikası var; iyi, dürüst ve hassas bir yüreğe sahip ve dine büyük ihtiyacı var; umudu ve arzusu ömrünün sonraki yıllarında işçilere iyilik yapmak. Ona Eliot'ın "Felix Holt"unu tavsiye ettim. Ay ışığı altında yaşlı karaağaçlarla ve çimlerdeki çiylerle parkın sevimli bir havası vardı. Orada küçük ahşap kilisede konuşmak bana çok iyi geldi. Hoşça kal, Theo. Hoşça kal, dostum, yazdığım şeyleri okuyabilirsin, umarım. Sağlam dur ve bir an önce iyileş.

Isleworth, 25 Kasım 1876

Sevgili Theo,

Etten'den gelenle aynı anda elime geçen son mektubun için teşekkürler. Demek tekrar galeridesin. Karşına çıkan her işi var gücünle yap; uğraşlarının ve dualarının takdir görmemesi mümkün değil. İlk karda Het Heike'ye ve Sprundel'e o yürüyüşe eşlik etmeyi ne kadar isterdim. Ama başka konulara geçmeden önce, hiç kuşkusuz hoşuna gidecek iki şiiri aktarayım.

Hayat yolculuğu

Yosun tutmuş bir baharda iki sevgili
Yaslanmış birbirine yanak yanağa
Karışmış birbirine koyu ve güneşli saçları
Ve duyuyorlar cilveleşen ardıçların ötüşünü
Ey tomurcuklanma vakti
Ey aşkın en güzel demi.

Yeni evli çift iniyor taç kapının merdiveninden
Çanlardan yükseliyor sevinç dolu ilahiler
Çırpınan kanatlar gibi yumuşacık havada
Yol üstündeki taç yapraklar uyuyor gibi
Ey saf gözlü gelin
Ey ince kıvanç.

İki yüz eğilmiş bir beşiğin üstüne
Başın yukarısında kenetlenmiş iki el
Sallarken beşiği sıkıca sarılarak birbirine
Bakışlar sevgiden doğan bir cana dikili
Ey kutsal an
Ey gizli güç.

İki ebeveyn akşam ateşinin yanında
Oynaşıyor dizlerinde kırmızı ışık
Yavaş yavaş yukarıya kalkan başlar
Zambak kulesindeki tomurcuklar gibi
Ey sabırlı hayat
Ey ince uğraş.

Oturuyor ikisi orada hâlâ birlikte
Işıldıyor dizlerinde kırmızı ışık
Ama bütün başlar gitmiş yavaş yavaş
Kendi başına bırakarak o yalnız çifti
Ey hızlı geçiş
Ey sürgün geçmiş.

Kırmızı ışığın şömineye vuran parıltısı
Sanki geniş boşluk gibi girmiş aralarına
Çekerek iskemlelerini yan yana
Solgun yanaklar "*bir kez daha*" diye değdi birbirine
Ey anılar!
Ey geçmişte kalanlar!

Üç küçük iskemle

Oturuyordu parlak odun ateşinin başında
Kır saçlı hanım ve yaşlı bey yapayalnız
Düşünü kurarak geride kalan günlerin;
Yaşlar dökülürken kırışık yanaklardan
Kafalarda dile getirilemeyen düşüncelerle
Her iki yürekten yükseldi bir iç geçirme.

Üzgün ve yaşlı gözlerinin önünde
Duruyordu yan yana üç küçük iskemle
Oturma odası duvarının dibinde;
Bayağı eskimiş görünüyordu hepsinin
Hasırdan oturma yerleri ve tahtadan çerçeveleri,
Dümdüz ve yüksek sırt kısımları.

Derken bey salladı gümüşümsü başını,
Ve titrek sesiyle yumuşakça dedi ki,
"Ana, şu boş iskemleler var ya,
Boğdu bizi bu gece hazin mi hazin düşüncelere,
Göz önünde durmasınlar artık koyalım onları
Üst kattaki küçük karanlık odaya."

Ananın cevabı şu: Baba, yok, şimdi değil;
Zira onlara baktıkça unutuyorum ben
Çocuklarımızın evden çekip gittiğini,
Dönecek oğlanlar, onlarla birlikte Mary de
Damalı mavi desen taşıyan önlüğüyle
Ve oturacak burada her gün bizimle.

Johnny hâlâ oyuyor bir oyuncak gemi direğini,
Ve Willie dizerken kurşun askerlerini
Mary de yama yaparak öğreniyor dikişi;
Akşam olunca üç çocukça yakarış
Yükseliyor Tanrı katına o küçük iskemlelerden,
Hiç kimsenin farkına varmadığı bir yumuşaklıkla.

Johnny dönüyor daldığı dalgalı derinliklerden,
Willie uyanıyor muharebe alanı hülyasından,
İyi geceler dilemek için bana:
Mary gözümde bir eş ve anne değil,
Oyun zamanı bitmiş yorgun bir çocuk gibi
Gelip başını koyuyor dizime dinlenmek için.

Bırakalım öyle dursunlar – şimdi boş olsalar bile,
Rabbin tahtı önünde boynumuzu büküp
Duaya başladığımız her seferde,
Çocuklarımıza kavuşmayı dileyeceğiz
Kurtarıcımızın sükûnet ve sevgi yurdunda,
Bilerek hiçbir çocuğun çekip gitmeyeceğini.

Peder mektubunda başka şeylerin yanı sıra şunları yazıyor: "Öğleden sonra Hoeven'e gitmem gerekiyordu. Anneniz fayton çağırtmıştı ama atlara buz nalları henüz çakılmadığından gelemedi. Bunun üzerine yaya gitmeye karar verdim ve hayırlı Jan Amcanız tek başıma gitmemi istemediği için benimle birlikte geldi. Zorlu bir yolculuk oldu ama Jan Amca'nın haklı olarak dediği gibi, iblis dosdoğru suratına bakılmayacak kadar uğursuz değildir. Nitekim oraya sağ salim varıp dönebildik, hem de bir fırtınaya eşlik eden dondurucu yağmurun yolları buz gibi kayganlaştırmasına karşın. Akşam günlük mesaiden sonra sıcacık bir odada rahatça oturmanın ne kadar harika olduğunu tarif edemem – tabii sevgili Theo da hâlâ yanımızdayken."

Bir kiliseye *bu şekilde* bir kez daha gidecek miyiz? Kederliyiz ama her zaman seviniyoruz, yüreklerimizde hiç sönmeyen neşe var, çünkü Tanrı'nın hükümranlığı altında yoksul kimseleriz, çünkü hayatımızda bize bir kardeşten daha yakın olan, bizi Baba evinin kapısında yolculuğun sonuna getiren Mesih gibi bir dost bulmuş kimseleriz. Tanrı bize bunu bahşetsin – Tanrı her ne eylerse, doğru eyler.

Geçen Pazar akşamı Thames kıyısında Petersham adlı bir köye gittim. Sabahleyin Turnham Green'de Pazar okulunda ders vermiştim. Günbatımından sonra oradan Richmond'a geçtim ve ardından Petersham'a doğru yola koyuldum. Hava erken kararmıştı ve yoldan tam emin değildim; bir tür toprak set, yamru yumru karaağaçlarla ve çalılarla kaplı bir tümsek boyunca uzanan ve şaşırtıcı ölçüde çamurlu bir yoldu bu. Sonunda yükseltinin aşağısında küçük bir evde yanan ışığı gördüm ve güçlükle ilerleyerek vardığım o yerde bana yolu tarif ettiler. Ama dostum, o karanlık yolun sonunda hoşça aydınlatılmış, güzel ve küçük bir ahşap kilise vardı. Elçilerin İşleri

V:14-16 pasajını okudum. Bunu Elçilerin İşleri XII:5-17 pasajı, Petrus'un hapis günleri ve Elçilerin İşleri XX:7-37 pasajı, Pavlus'un Makedonya'daki vaazı izledi; ardından Yuhanna ve Theagenes hikâyesini bir kez daha anlattım. Kilisede küçük bir org vardı; ayine topluca katılan bir yatılı okuldan genç bir kadın onu çaldı.

Sabahleyin Turnham Green'e dönüş yolu o kadar güzeldi ki. Kestane ağaçları, berrak mavi gökyüzü ve sabah güneşi Thames'ın sularında yansıyordu; çimler muhteşem bir yeşilliğe bürünmüştü ve her tarafta kilise çanları duyuluyordu. Bir gün önce de Londra'ya doğru uzun bir yolculuğa çıkmıştım. Buradan sabah saat dörtte yola koyuldum ve Hyde Park'a saat altı buçukta vardım; çimler sisle kaplıydı ve ağaçlardan yapraklar düşüyordu; uzakta henüz söndürülmemiş sokak lambalarının titrek ışıkları, Westminster Abbey kuleleri ve Parlamento binaları görülüyordu. Güneş sabah sisi içinde kırmızı bir ışıltıyla doğdu. Oradan Londra'nın fakir semti Whitechapel'a yürüdüm; sonra Chancery Lane ve Westminster üzerinden Clapham'a giderek, önceki gün yeni yaşına giren Bayan Loyer'ı bir daha ziyaret ettim. Bu dul kadının gönlünde Davut'un mezmurları ve Yeşaya bölümleri ölmüş değil, sadece uyuyor. İsmi hayat kitabından yazılı olan biri. Karısını ve çocuklarını tekrar görmek üzere Bay Obach'ın evine de uğradım. Oradan Lewisham'a geçtim ve Gladwell'lerin evine saat üç buçukta vardım. Kızlarının defnedildiği o Cumartesi gününün üzerinden tam üç ay geçmişti; onların yanında yaklaşık üç saat kaldım ve hepimizin aklına birçoğu ifade edilemeyen çeşitli düşünceler geldi. Oradayken, Paris'teki Harry'ye bir mektup yazdım. Umarım, onu bir ara görürsün.

Paris'e bir ara gitmen de pekâlâ iyi olabilir. O gece buraya saat on buçukta döndüm; yolun bir kısmını metroyla gittim. Bereket versin, Bay Jones'tan biraz para almıştım. Zebur 42:1, "Canım Tanrı'ya, yaşayan Tanrı'ya susadı" sözleri üzerine çalışıyorum. Petersham'da cemaate yetersiz bir İngilizce duyacaklarını söyledim; ama konuşmaya başlayınca, kıssadaki adamın "Bana karşı sabırlı ol! Sana bütün borcumu öderim," deyişi geldi aklıma. Tanrı yardımcım olsun.

Bay Obach'ın evinde Boughton'un hac yolu konulu tablosunu, daha doğrusu eskizini gördüm. Bunyan'ın Hac yolunda kitabı eline geçerse, okunmaya çok değer. Kendi adıma, canı gönülden hoşuma gittiğini söyleyebilirim.

Vakit şu anda gece, Lewisham'daki Gladwell'ler için hâlâ bir parça çalışarak, birtakım şeyleri yazıya geçiriyorum; demir sıcak dövülmeli ve insan yüreği içten içe yanarken yumuşatılmalı. Yarın Bay Jones'u görmek için tekrar Londra'ya gideceğim. Hayat yolculuğu ve Üç küçük iskemle şiirlerinin altına şunu yazmak gerekir: Tanrı zaman dolunca gerçekleştireceği tasarıya göre, yerdeki ve gökteki tüm varlıkları Mesih'te birleştirecek. Haydi, öyle olsun. Elini sıkarım, Bay ve Bayan Tersteeg'e, Roos'ların, Haanebeek'lerin, Van Stockum'ların ve Mauve'ların evindeki herkese selamlarımı ilet, hoşça kal. Bana inan.

Seni çok seven kardeşin
Vincent

[*Eskiz* 99A]

het hun licht gelaten dat Gij ook nog eens te Paris komt. 's avonds half 11 was ik weer hier terug, ik ging gedeeltelijk met de underground railway terug. – Gelukkig had ik wat geld binnen gekregen van de Mr Jones. Ben herigaan Ps. 42:1 Myne ziel dorst naar God, naar den levenden God Te Petersham zei ik tot de gemeente dat zij slecht Engelsch enden hoeren, maar dat als ik sprak ik dacht aan den man in de gelijkenis die zei „ heb geduld met my en ik zal u alles betalen" God helpe mij. – afscheid by Mr. Obach zag ik het schildery van Boughton: the pelgrimsprogres/. – Als Gij ooit eens kunt krijgen Bunyan's Pelgrimsprogres/ het is zeer de moeite waard om dat te lezen. Ik vroor my kond er zielsveel van. Het is in den nacht ik zit nog wat te werken voor de Gladwells te Lewisham, een en ander over te schrijven enz, men moet het gezicht omeden als het heet is en het kort des menschen als het is branderde in ons. – Morgen weer naar London voor Mr Jones. Onder dat was van The journey of life en the three little chairs zoo men nog moeten schryven: Orsi en de bedeeling van de volheid der tijden wederom alles tot één te vergaderen, in Christus, beide dat in den Hemel is en dat op aarde is. – Zoo zij het. – een handdruk en gedachten groet de Heer over. Terstug van my en allen by Roos en Stannebrek en v Stockum en Hannover. Adieu en geloof my

uw zeer liefh. broer

Vincent

99A. Petersham ve Turnham Green'deki küçük kiliseler

Dordrecht, 7 Şubat – 23 Mart 1877

102 Dordrecht, Çarşamba/Perşembe 7/8 Şubat 1877
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Adam Bede 2,60 gulden tutuyor, bu yüzden mektupla birlikte 1,40 guldeni geri alacaksın. Şimdilik evdekilere biraz keyif vereceğini umuyorum sadece ama öyle olacağına hiç kuşku yok.

Beni çok mutlu eden mektubun için teşekkürler. Sonraki görüşmemizde birbirimizin gözünün içine bakacağız. Ayaklarımızın altında aynı toprağın olmasının ve aynı dili konuşuyor olmamızın ne kadar harika olduğunu düşünüyorum bazen.

Geçen hafta burada su baskınına uğradık. Geceleyin saat on iki ile bir arasında dükkândan gelirken, Grote Kerk etrafında bir tur daha attım. Rüzgâr sertçe eserek çevresindeki karaağaçları sallıyordu ve yağmur bulutları arasından ışıldayan ay, ağzına kadar dolmuş kanallarda yansıyordu. Sabah saat üçte Rijken'in, kiracısı olduğum bakkalın evi içinde hepimiz koşturarak, eşyaları dükkândan üst kata taşımaya girişitik; çünkü ev dirsek boyuna kadar sular altındaydı. Epeyce telaş vardı ve alt kattaki bütün odalarda insanlar alınabilecek her şeyi üst kata taşımakla meşguldü. Sokağa küçük bir tekne girdi. Sabahleyin hava aydınlanmaya başlayınca, sokağın ucunda suları güçlükle yararak birbirinin peşi sıra depolarına doğru yürüyen bir grup adam belirdi. Bir hayli hasar var, sular Bay Braat'ın evraklarını falan tuttuğu yere de girmiş; bunun sebebi taşkın değil, yerin altından gelen büyük basınç.

Bay Braat bunun kendisine en yüksek değerde bir banknota mal olacağını söylüyor. Her şeyi üst kata taşımak bir buçuk günümüzü aldı. Gün boyu o şekilde ellerle çalışmak hoş bir değişiklik olsa da bu yüzden olması acınacak bir durumdu. O akşam güneşin batışını görmeliydin; sokaklar tıpkı Cuyp'un resimlerindeki gibi altın sarısı bir ışıltıya boyanmıştı.

Yoldaki sandığıma kavuşma özlemimin bir sebebi, bazı baskıları odama tekrar asmak. Şu anda elimde senin bana verdiğin Avutucu Mesih ve iki İngiliz ağaç baskısı, yani Emmaus'ta Akşam Yemeği var. İlki "Bizimle kal, neredeyse akşam olacak, gün batmak üzere, diyerek Onu zorladılar" sözlerini işliyor. Öbürünün konusu ise "Karanlıkta yaşayan halk büyük bir ışık gördü; ölümün gölgelediği diyarda yaşayanların üzerine bir ışık doğdu"; "Gözyaşlarınız belki bir gece akar ama sabahla sevinç doğar." Hayatta insanın adeta her şeyden bıktığı bir an gelebilir; böylece yaptığı her şeyin olduğu duygusuna kapılır ve üstelik bunda kesinlikle bir gerçeklik payı vardır. Bu acaba insanın sakınıp bastırması gereken bir duygu mudur, yoksa daha ziyade

bizi iyilik yapmaya zorlayabilmesi açısından insanın korkınakla birlikte dikkatle gözetmesi gereken "rabbani acı" mıdır? Kim bilir, belki de "kişiyi pişmanlık vermeyen tövbeye götüren rabbani acı" söz konusudur burada. İnsan canından bezdiği böyle zamanlarda şu sözleri basiret, umut ve sevgiyle düşünebilir: "Ey bütün yorgunlar ve yükü ağır olanlar! Bana gelin, ben size huzur veririm. Ben yumuşak huylu ve alçakgönüllüyüm. Boyunduruğum altına girin ve benden öğrenin, böylece canlarınız huzur bulur. Boyunduruğum kolay taşınır, vereceğim yük de hafiftir." "Ardımdan gelmek isteyen, kendini inkâr etsin, her gün çarmıhını yüklenip beni izlesin." Böyle zamanlarda insan şu sözlere de kafa yorabilir: "Bir kimse yeniden doğmadıkça Tanrı'nın hükümranlığını göremez." Hayat tecrübesinden ders çıkarmaya açık olursak ve rabbani acıya göre hareket edersek, yorgun yürekten yeni hayatiyet fışkırabilir. Bir kere iyiliği ve bezginliği gördük mü, Tanrı'ya daha sıkıca inanacağız ve Onun sözü aracılığıyla Mesih'te bir Dost ve Avutucu bulacağız. Dahası, "Doğu batıdan ne kadar uzaksa, o kadar uzaklaştırırsın bizden isyanlarımızı" duygusuna kapıldığımız, "Senin evin için gösterdiğim gayret beni yiyip bitirecek" ve "Tanrımız yakıp tüketen bir ateştir" gibi bir duyguyla dolduğumuz anlar olabilir – işte o anlarda ruhen şevk duymanın ne olduğunu tekrar öğreneceğiz. Umut her zaman solup gitmez.

"Başlangıçtan beri işittiğimiz şeyleri" unutmayalım.

Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. Tanrı dünyayı o kadar çok sevdi ki, biricik Oğlunu verdi. Öyle ki O'na iman edenlerin hiçbiri mahvolmasın ama hepsi sonsuz yaşama kavuşsun. Ne şimdi ne de gelecekte, hiçbir şey bizi Rabbimiz Mesih İsa'da olan Tanrı sevgisinden ayıramayacaktır.

Sürsün yerde sevincin, gökte Tanrı'ya hamdın,
Gözlerinden hep şükran dolu yaşlar aksın,
Zira Odur asıl kaynağı bütün lütufların.
Öyleyse bu kıvançlı günde kutlamalısın,
Ufkunu şimdiye kadarki en harika dünyanın
Baştanbaşa sarılıyken ışıltıyla etrafın.

Bize kucak açan bu kutlu gecede,
Güzel bir ışıkla kırpışan yıldızlar
Ve tek hoş sedada buluşan melekler
Sevinir İsa'nın yeniden dünyaya gelişine.

Biliyorum inancımın kime dayandığını,
Değişse bile gündüz ve gece sürekli,
Biliyorum hangi taş üstünde durduğumu,
Orada kurtarıcım bekler beni daima.
Hastalıkla ve kavgayla yıpranan bedenim
Günün birinde yaşlılığa yenik düşerse,

Yaşamama izin verdiğin her gün için,
Artacak yüce ve saf şükranım sana.

Geyik akarsuları nasıl özlerse,
Canım da seni öyle özler, ey Tanrı!
Canım Tanrı'ya, yaşayan Tanrı'ya susadı;
Ne zaman görmeye gideceğim Tanrı'nın yüzünü?
Gözyaşlarım ekmeğim oldu gece gündüz,
Gün boyu, "Nerede senin Tanrın?" dedikleri için.

Neden üzgünsün, ey gönlüm,
Neden içim huzursuz?
Tanrı'ya umut bağla,
Çünkü Ona yine şükranlar sunacağım;
O benim kurtarıcım ve Tanrımdır.

Umut her zaman solup gitmez.

Geçen Pazar sabahı buradaki Fransız kilisesindeydim; çok ağırbaşlı ve soylu havasıyla insana çok çekici gelen bir tarafı var. Metnin teması şuydu: Tez geliyorum! Tacını kimse elinden almasın diye sahip olduğuna sımsıkı sarıl. Vaaz, "Ey Kudüs, seni unutursam, sağ elim kurusun" sözleriyle bitti.

Kiliseden çıktıktan sonra, değirmenlerin yanından geçen bir set üstünde tek başıma hoş bir yürüyüş yaptım. Hendeklere yansıyan çayırların yukarısında parlak bir gökyüzü vardı. Başka ülkelerde garip şeylerle karşılaşmak mümkün. Sözgelimi, Dieppe'de gördüğüm Fransız kıyı şeridi – üstünde yeşil otlarla tebeşir yarlar – deniz ve gökyüzü – Daubigny resimlerindeki gibi eski tekneleriyle, boz ağları ve yelkenleriyle, pencerede ufacık beyaz perdeleri ve yeşil çam dalları bulunan birkaç restoranın araya serpiştiği küçük evler – kırmızı püsküllerle süslenmiş büyük mavi yularları olan beyaz atların çektiği arabalar – mavi önlüklü sürücüler, sakallı ve elbiseleri yağlı balıkçılar, solgun yüzlü, kasvetli, çoğu kez gözleri biraz çukura kaçmış, siyah elbiseli ve beyaz kepli Fransız kadınlar ve sözgelimi, yağmur altında lamba direkli Londra sokakları ve bu yaz Ramsgate'ten yolculuktan sonra başıma geldiği gibi, eski, küçük bir gri kilisenin merdiveninde geçirilen bir gece – elbette başka ülkelerde de garip şeylerle karşılaşmak mümkün – ama geçen Pazar set üstünde tek başıma yürürken, Hollanda toprağının ne kadar güzel olduğunu düşündüm ve "bugün Rable bir antlaşma yapmayı tasarlıyorum" gibi bir duygu geçti içimden – çünkü geçmişin anıları aklıma üşüştü, bunlardan biri de Şubatın son günlerinde Peder'le birlikte Rijsbergen ve benzeri yerlere sıklıkla yürümemiz, taze yeşil buğdaya durmuş esmer tarlaların üzerinde tarlakuşlarının ötüşünü duymamız, yukarıda beyaz bulutlarla yüklü yanardöner mavi gökyüzünü görmemizdi – ve de kayın ağaçlarının bulun-

duğu kaplanmış yol – Ey Kudüs, ey Kudüs! Daha doğrusu Ey Zundert, ey Zundert! Kim bilir, belki bu yaz sahilde birlikte yürürüz. Gerçekten iyi birer dost olarak kalmalıyız, Theo; Tanrı'ya yalın biçimde inanalım ve her dilediğimizden ya da düşündüğümüz her şeyden çok daha fazlasını yapabilecek güçte olan Ona kadim itikatla güvenelim – kayranın ne kadar yükseğe çıkabileceğini kim bilebilir ki?

Bugün için candan tebrikler, saat şimdiden bir buçuk ve dolayısıyla 8 Şubat'a girmiş sayılırız. Tanrı babamızı uzun süre esirgesin bizim için; "O bizi içtenlikle birbirimize bağlı kılsın ve Ona dönük sevgimiz bu bağı hep güçlendirsin."

Peder, sığırcıkları şimdiden gördüğünü yazıyor. Zundert'teki kiliseye nasıl tünediklerini hatırlıyor musun? Burada henüz hiç görmedim – ancak sabahları Grote Kerk üstünde bir sürü karga var. Şimdi neredeyse bahara girdik ve tarlakuşları tekrar dönecek. "Yeryüzüne yeni yaşam verirsin," ve "İşte her şeyi yeniliyorum," diye yazılmıştır Kitabı Mukaddes'te. O nasıl yeryüzüne yeni yaşam verirse, insan ruhunu, gönlünü ve aklını da yenileyip güçlendirebilir – her hakiki oğulun doğası, kıssada "ölen, ama yaşama dönen" oğulunkini biraz andırır. "Kederliyiz ama her zaman seviniyoruz", "Tanınmayan kişiler gibiyiz ama iyi tanınıyoruz" sözlerini unutmayalım; keder-şevk kelimesini iki kelime olarak, *keder* ve *şevk* diye yazalım ve koşuşturma içinde bile bazen derinden hissettiğimiz yalnızlığı uygun zamanında ortadan kaldırabilen Tanrı'ya inanalım. Yusuf bununla ilgili, "Tanrı bana bütün acılarımı ve babamın ailesini unutturdu," demişti – yine de babasını unutmamıştı Yusuf. Bunu elbette biliyorsun ama o sözlerle neyin kastedildiğini de biliyorsun. Sağlıcakla kal, Roos'ların evindeki herkese, özellikle Bay Tersteeg'e ve eşine selamlarımı ilet. Elini sıkarım. Bana inan.

Seni çok seven kardeşin,
Vincent

Bay Tersteeg'e çizim örneklerinin burada bu kadar uzun süre kalmasına üzülmemesi gerektiğini bildir, lise için kullanılacaklar, 30 tanesi zaten seçilmiş durumda – ama ortaokul için birkaç tane seçmek istiyorlar hâlâ, bir hafta filan daha tutacak olmalarının sebebi bu. Mümkün olan en kısa sürede size geri gönderilmiş olacak.

Dostum, Michelet'den o sayfayı bana tekrar gönder, daha önce gönderdiğin sandığımdaki kitap sehpamda duruyor ve şimdi yeniden ihtiyacım var – bana tekrar kısa sürede yazmayı ihmal etme.

106 Dordrecht, Perşembe 8 Mart 1877
Theo van Gogh'a (H)

Tanrı güvenilirdir, gücünüzü aşan biçimde sınanmanıza izin vermez. Dayanabilmeniz için sınamayla birlikte çıkış yolunu da sağlayacaktır.

Bu şeylerin hiçbiri seni etkilemesin.

Sevgili Theo,

Mektubun için teşekkürler, güçlü ve yürekli ol ve umudunu Rabbe bağla. Bugün evden aldığım uzun bir mektupta Peder, sonraki Pazar günü Cor Amca'yı ziyaret etmek üzere Amsterdam'a gitmenin her ikimize de uyup uymayacağını soruyor. Sana da uygun düşerse, yanına gelmek için Cumartesi akşamı trene binip saat on biri birkaç dakika geçe Lahey'e varırım, sabahleyin Amsterdam'a giden ilk trene atlarız ve akşama kadar orada kalırız.

Bunu yapmalıyız, Peder çok hevesli görünüyor; bu durumda sonraki Pazar tekrar birlikte olacağız. Geceleyin yanında kalmam mümkün, öyle değil mi? Olmazsa Toelast'a giderim. Mutabıksak bir kartpostal yaz şimdiden, birbirimize sıkıca bağlı kalalım.

İlişikte Cor Amca için birkaç not var, istersen bir şeyler ekle. Gün iyice ilerledi, bu öğleden sonra çok ihtiyaç duyduğum için bir yürüyüşe çıktım; önce Grote Kerk, ardından Nieuwe Kerk çevresinde dolaştım ve daha sonra demiryolu rayları boyunca yürüdüğünde uzaktan sadece değirmenlerin görüldüğü sette gezindim. O tuhaf manzarada ve civarında sanki dile gelip "Güçlü ve yürekli ol! Korkma," diyen bir hayli şey var.

İnsanın hayatında, bir üyesi acı çektiğinde, bütün üyelerin birlikte acı çektiği ve gerçek "rabbani acı"nın duyulduğu, Tanrı'nın uzakta olmadığı, bizi eliyle tuttuğu günler vardır. Eğer inançlıysak, böyle günlerde, olmasını istediğimiz şeyleri şevkle arzulayıp dileyelim ki sesimiz duyulabilsin. Tanrı'nın ve müjdenin hizmetinde hayatımı şimdikinden daha yoğun biçimde adayacağım bir yolun açılmasını sen de benim için diler misin? Sesimin duyulacağı yönündeki ısrarım ve inancım sürüyor; bunu katışıksız alçakgönüllülükle ve adeta boynumu bükerek söylüyorum. Çok ağır ve çok zor bir mesele olsa bile, bunu arzuluyorum. İnsan için mümkün olmadığı söylenebilir ama konuyu daha ciddi düşünürsem ve insan için imkânsız olanın iç yüzüne dalarsam, o zaman ruhum gerçek anlamda Tanrı'dan huzur bulur, çünkü O söyleyince, her şey var olur, O buyurunca, her şey belirir. Ah Theo, Theo, dostum, keşke bu başıma gelse, girişip başarısızlığa uğradığım her şeyle ilgili hüzün tufanından, işitip hissettiğim sitem sağanağından keşke kurtulabilsem ve babamla birlikte Rabbe candan şükranlar sunacağım gaye yönünde olgunlaşmak, sebat etmek ve sağlam durmak için gerekli fırsatı, gücü ve sevgiyi keşke bulabilsem. Elini sıkarım, Roosların evindeki herkese selamlar, bugün sen de esenliğe giden *yolu* bana dile ve bana inan.

Seni çok seven kardeşin
Vincent

Dordrecht, 23 Mart 1877

Sevgili Theo,

Yolculuğun üzerine bir mektup almanı sağlamak istedim. Amsterdam'da birlikte ne güzel bir gün geçirdik; bindiğin treni gözden kayboluncaya kadar öylece dikilip izledim. Çok eski dostuz, öyle değil mi? Zundert'te yılın bu vaktinde Peder'le birlikte tarlakuşu ötüşünü duyduğumuz ve taze yeşil buğdaya durmuş esmer tarlalardan başlayarak ne kadar çok yürüdük.

Sabahleyin Cor Amca'yla beraber Stricker Enişte'yi görmeye gittik; bildiğin konu üzerine uzunca konuştuk. Akşam saat altı buçukta Cor Amca beni istasyona götürdü; güzel bir akşamdı ve her şey dile gelmiş gibi anlam yüklüydü, hava durgundu ve Londra'da genellikle olduğu gibi, sokaklar biraz sisliydi. Amca o sabah diş ağrısına yakalandı, neyse ki uzun sürmedi, çiçeğe de gittik; çiçekleri, çam dallarını, sarmaşıkları ve alıç çitlerini sevmek güzel bir şey, başından beri gördüğümüz şeyler bunlar. Eve Amsterdam'da nasıl vakit geçirdiğimizi ve neler konuştuğumuzu yazdım. Buraya varınca Rijken'in orada evden gelmiş bir mektup buldum. Peder, geçen Pazar vaaz verebilecek durumda olmadığı için, yerine Muhterem Kam geçmiş – kendimi onun yolunu izlemeye sadece bir ölçüde değil, bütünüyle hasretmemi sağlayacak bir şeyin olabilmesi için yüreğinin çarptığını biliyorum. Peder bunu yapmamı hep umardı. Ah! Keşke dileği yerine gelse ve bir lütuf bahşedilse.

Bana verdiğin "Gök ve yer ortadan kalkacak ama benim sözlerim asla ortadan kalkmayacaktır" baskısı ve Muhterem Heldring portresi şimdiden odamda asılı. Ah, onları edindiğim için çok memnunum, bana umut veriyorlar. Tasarılarımı sana gelişigüzel yazıyorum; bunu yapınca fikrim berraklaşıp sağlamlaşıyor. Şu anda "Senin sözünü tutmak nasibimdir" sözlerini düşünüyorum, kutsal kitap hazinesine aşina olma, bütün o eski hikâyeleri güzelce ve severek anlama, özellikle Mesih hakkında bilinenleri öğrenme yönünde büyük bir arzum var. Doğrusu kelimenin tam anlamıyla bir Hıristiyan ailesi olan ailemizde, geriye gidilebildiği kadar kuşaktan kuşağa daima bir müjde verici olmuştur. Şimdiki ve sonraki kuşaklarda o ses niçin duyulmasın? O ailenin bir mensubu niçin kendini aynı makama davet edilmiş olarak hissetmesin ve niçin belirli bir sebeple kendini buna layık sayıp o gayeye varmanın yollarını bulmaya çalışabileceğini ve çalışması gerektiğini düşünmesin? Duam ve en derin arzum şudur ki, babamın ve dedemin ruhu bana dayanak olsun, bir Hıristiyan ve bir Hıristiyan amelesi olmak bana kısmet olsun, hayatım seçtiğim kişilerinkine benzesin (ne kadar benzese, o kadar iyi); sakın şaşma, eski şarap halistir ve ben de yeni şarap peşinde değilim. Onların Tanrısı benim Tanrım olacak ve onların halkı benim halkım olacak; bana şu nasip olsun: Mesih'i tam layıkıyla tanımak ve Onun sevgisiyle zorlanmak. Bu sevginin ne olduğu "Kederliyiz ama her zaman seviniyo-

ruz," ve "Sevgi her şeye katlanır, her şeye inanır, her şeyi ümit eder, her şeye dayanır, asla son bulmaz," sözlerinde çok güzel ifade edilmiştir. Bugün akşam çökerken ve güneş batmışken, Emmaus'a giden hacılar için belirtilen "Ama 'Bizimle kal,' diyerek, Onu zorladılar," sözleri var gönlümde.

"Kederliyiz ama her zaman seviniyoruz," ibaresini sen de sev ve hep aklında tut; çünkü bunlar güzel sözlerdir ve hayat fırtınasında iyi bir koruyucu örtüdür; son zamanlarda böylesine çok şeyi yaşamışken, bunu aklında tut. Ve de dikkatli ol, çünkü senin başından geçenler hiç de küçük bir şey olmasa bile, eğer doğru görüyorsam, hazırda daha büyük bir şey var. Sen de Rabbin sözlerini hatırlayacaksın: Sizi sonsuz bir sevgiyle sevdim, çocuğunu avutan bir anne gibi avutacağım sizi. Size başka bir Yardımcı, Gerçeğin Ruhunu göndereceğim, sizinle yeni bir antlaşma yapacağım, imansızların arasından çıkıp ayrılın ve murdar olana dokunmayın, sizin Tanrınız ben olacağım ve siz de benim halkım olacaksınız, size Baba olacağım ve siz de oğullarım ve kızlarım olacaksınız. Günahtan uzak dur ve yaklaşma evinin kapısına; günah, harika şey izlenimini veren sahte bir görünüme bürünerek insanı kolayca cezbeder. İblis aynı şekilde İsa'ya tüm görkemiyle dünyanın bütün ülkelerini gösterdi ve "Yere kapanıp bana taparsan, bütün bunları sana vereceğim," dedi. Dünyevi şeylerin görkeminden daha iyi bir şey vardır: Bu da Onun sözünü işitince yüreklerimizin sevinçle çarpmasıyla kapıldığımız duygudur, Tanrı'ya inançtır, Mesih sevgisidir, ölümsüzlüğe, ahirete inançtır. Sahip olduğun şeye sıkıca sarıl. Theo, dostum, sevgili kardeşim, bildiği o şeye öylesine büyük bir özlem duyuyorum ki. Peki, oraya günün birinde nasıl varacağım? Tıpkı Peder gibi, bir Hıristiyan amelesine, müjde vericiye ve söz ekicisine yaraşır bir sürü zorlu işi şimdiye kadar yapmış olmayı ne kadar çok istiyorum. Bak işte, Peder geçmişteki ayinlerini ve Kitabı Mukaddes okumalarını, hastalara ve fakirlere ziyaretlerini ve binlere varan vaazlarını sayıp ortaya dökebilecekken, geriye bakmak yerine hayır işlemeyi sürdürüyor. Benim için gözlerini yukarıya kaldır ve bana bunun kısmet olması için dua et, aynen benim şu anda senin için şöyle dua ettiğim gibi: O ki bizi bizden daha iyi tanır ve her dilediğimizden ya da her düşündüğümüzden çok daha fazlasını yapabilecek güçtedir, gönlünden geçen istekleri yerine getirsin; çünkü gökler nasıl yeryüzünden yüksekse, Onun yolları bizim yollarımızdan ve Onun düşünceleri bizim düşüncelerimizden daha yüksektir. Mesih'i bir Yardımcı ve Tanrı, bir sığınak olarak düşünmeye devam etmeni dilerim.

Yolculuğunda balıtın açık olsun, bana kısa sürede yaz. Elini sıkarım, hoşça kal. Bana hep inan.

Seni seven kardeşin
Vincent

Umarım, Peder kısa sürede iyileşir, Paskalya vakti Etten'de olmaya çalış, yeniden bir araya geldiğimizde her şey iyiye gidecektir.

Birçok şeyi geride bırakmış, bunca şeyi yaşamış biri olarak, bir bakarsın "sen de onu günler sonra bulursun."

117 Amsterdam, Çarşamba, 30 Mayıs 1877
Theo van Gogh'a (H)

Amsterdam, 30 Mayıs 1877

Sevgili Theo,

Bugün elime geçen mektubun için teşekkürler. Çok meşgulüm, onun için acele yazıyorum. Mektubunu Jan Amca'ya verdim, selam söylüyor ve teşekkür ediyor.

Mektubunda bana çok dokunan bir cümle var. "Keşke her şeyden uzak olabilseydim" diyorsun. "Çünkü her şeye sebep olan benim ve herkese yalnızca acı veriyorum. Tüm bu mutsuzlukları kendi başıma da çevremdekilerin başına da yalnızca ben getirdim." Bu sözlerin bana çok çarpıcı geldi çünkü aynı duyguları, ama tamı tamına aynısı, ne bir dirhem eksik, ne bir dirhem fazla, ben de hissediyorum.

Geçmişi düşündüğümde –hemen hemen yenilmez zorluklarla dolu olan geleceği düşündüğümde, sevmediğim ve kaytarmak istediğim, ya da tabiatının kötü yanının kaytarmak istediği onca güç çalışmayı düşündüğümde; bana dönük, hep bana bakan gözleri düşündüğümde– başaramazsam suçun nerede, kimde olduğunu bilecekler, bana ufak tefek serzenişlerde bulunmayacaklar ama doğru ve erdemli olan –saf altından olan– her konuda denenmiş ve eğitilmiş olduklarından, yalnızca yüzlerindeki anlam neler diyecek bana: Sana yardımcı olduk, sana ışık verdik –elimizden gelen her şeyi yaptık senin için, gerçekten dürüst bir çaba gösterdin mi? Hak ettiğimiz karşılık nerede? Tüm uğraşmalarımızın meyvesi nedir? Anlıyorsun ya! Bütün bunları ve benzeri bir sürü şeyi –hepsini sıralamak olanaksız– düşündükçe, tüm güçlükleri, biz yaşlandıkça azalmayıp çoğalan dertleri, acıları, düş kırıklıklarını düşünüp başarısız olmak, rezil olmak korkularına kapıldıkça, ben de, ben de özlüyorum senin özlediğini. Keşke her şeyden uzak olsaydım, diyorum.

Yine de devam ediyorum, ama temkinlice, bütün o şeylere karşı koyacak güce sahip olacağımı umuyor –o zaman beni tehdit eden yerinmelere ne cevap vereceğimi bilebileceğim– ve bana karşıymış gibi görünen her şeye rağmen, amaçladığım hedefe günün birinde ulaşacağıma ve Tanrı kısmet ederse, sevdiğim kimi kişilerin ve benden sonrakilerin nazarında onurlandırılacağıma inanıyorum.

İki yana düşmüş ellerinizi kaldırın yazar İncil'de, dermansız dizlerinizi de. Sonra müritler bütün gece çalışıp da hiç balık tutamadıklarında, yeniden denize çıkın, daha derinlere gidin, ağlarınızı yeniden serin denmiştir onlara.

Başım bazen ağrıyor, çoğu kez yanıp tutuşuyor, düşüncelerim de karmakarışık

–bu çetin ve teferruatlı eğitimi nasıl sokacağım kafama bilemiyorum. Basit ve düzenli çalışmaya alışmak, bunda direnmek, geçirdiğim bütün o duygusal yıllardan sonra, kolay değil. Yine de sürdürüyorum; yorgunsak eğer, bu daha önceden çok uzun bir yolu yürüdüğümüzden değil midir? Ve insanın yeryüzünde verilecek bir savaşı olduğu doğruysa, o bezginlik duygusu ve başın yanıp tutuşması, uzun süredir mücadele ettiğimizin bir göstergesi değil midir? Güç bir görev üstünde çalışıyorsak, iyi bir şeyin peşinde koşuyorsak, Tanrı'nın haklı gördüğü bir savaşım veriyoruz demektir. Bunun en yakın ve dolambaçsız ödülü ise, birçok kötülükten uzak kalabilmemiz.

Tanrı dertleri, acıları görüyor ve her şeye karşın O yardım edebilir. İçimdeki Tanrı inancı çok sağlam –kafamda uydurduğum bir şey değil, temelsiz, geçici bir inanç değil– doğru olan, gerçek olan şu ki yaşayan bir Tanrı var; O ana babamızdan yana, gözleri bizim de üstümüzde ve eminim ki yaşamımızı O planlıyor ve biz aslında tam anlamıyla kendi kendimize ait değiliz – ve bu Tanrı, İncilimizde okuduğumuz, sözleri ve hikâyesi senin yüreğinin en derinlerinde yaşayan İsa Peygamber'den başkası değil. Daha önceden de bütün gücümü ona verseydim, evet, şimdi çok daha ilerlerde olacaktım. Ama şimdi bile O çok güçlü bir destek olacak. Yaşamımızı katlanılabilir hale getirmek, bizi kötülüklerden korumak, her şeyin iyi bir sonuca doğru katkıda bulunmasını sağlamak, kendi sonumuzu huzurlu kılmak, hepsi Onun elinde. Dünyada da, kendi içimizde de çok kötülük var. Korkunç şeyler. Birçok şeyden korkması, öteki dünyaya kesinlikle inanma gereksinimi duyması, Tanrı'ya inanmadan yaşanamayacağını, buna katlanılamayacağını bilmesi için insanın çok yaşamış, çok görmüş olması gerekli değil. Ancak içinde inanç taşıyan biri çok uzun süre dayanabilir. Bak şimdi, İncil'imizde çeşitli yerlerde, çeşitli vesilelerle ve çeşitli şartlar altında vurguyla tekrarlanan *Korkmayın* diye bir söz vardır; Babamız bu öğüde kulak vermiş ve "Asla umutsuzluğa düşmem" demiştir. Biz de onun yolundan gidip bunu tekrarlayalım. Ne zaman kötü bir şey yapmak istesen kendini tuttuğun, bir şeye üzülünce ve bir çıkış yolu görmeyince sağ salim kurtulduğun durumları sen de yaşayarak görmedin mi? Bunyan'ın bir kitabında, bir gezgin geçmesi gereken yolun kenarında yatan bir aslan görür ve yapabileceği başka bir şey olmadığından yoluna devam eder; oraya vardığında aslanın zincirli olduğunu ve sadece gezginlerin cesaretini sınamak için orada tutulduğunu görür. Hayatta böyle bir durumla birden fazla kez karşılaşılır. Bizi bekleyen birçok şey vardır ama başkaları o yollardan geçmiştir ve anne babasını seven herkes hayat yolunda onları takip etmelidir. Gençlerin sevgisine ve saygısına değer veriyorsan, uygun olan her durumda inançlarını açıkça bildir, İsa'yı ve İncil'i sevdiğini itiraf et. Bir oğul, babasını başka her sebepten çok bu sebepten sevmez mi? Kadınlar, çocuklar ve saf insanlar böyle şeyleri çoğu kez derinden hissedip anlar; birçok yürekte büyük ve güçlü bir iman saklıdır. Hayatta bizi bekleyen şeylere çokça kafa yorduğumuzda, biz de bu imana ihtiyaç duyarız. İsa bütün hayat tecrübesine dayanarak konuşmuştu ve ağzından şu sözlerin dökülmesine yol açan dopdolu yüreğinden ne çok şey geçtiğini biliyoruz: "İnsanlar ölümden dirilince ne evlenir ne evlendirilir." Kendi canını bile gözden çıkarmayan benim öğrencim olamaz, diyen

de oydu. Evet, İsa'nın o sözleri hiç kuşkusuz Tanrı'nın ağzından çıkan ve insanın yaşamında ihtiyaç duyduğu sözlerdir – çünkü insan sadece ekmekle yaşamaz ve bu sözlerde ne kadar çok şey aranırsa o kadar çok şey bulunur. Aertsen'in naaşının yanında durduğum sırada, ölümün dinginliği, vakarı, görkemli sessizliği biz yaşayanlara kıyasla öylesine üstündü ki hepimiz kızının büyük bir yalınlıkla söylediği şu sözlerin doğruluğunu içimizde duyduk: "Yaşamın ağır yükünden kurtuldu, bizlerse katlanmaya devam etmek zorundayız." Yine de o eski yaşamımıza öylesine bağlıyız ki. Çünkü umutsuz dönemlerimizin yanı sıra mutlu anlarımız da var, yüreğimizin, ruhumuzun neşeyle dolduğu, sabahları cıvıl cıvıl ötmekten kendini alamayan tarlakuşu gibi coştuğumuz. Ruhumuz kimi kez sıkışsa, korkulara kapılsa bile... Sevdiğimiz herkesin, her şeyin anısı olduğu gibi duruyor ve yaşamımızın akşamında yeniden uyanıyor. Evet, anılar ölmüş değil, yalnızca uykuda. Ve bunlardan bir hazine toparlamak hiç de kötü değil. Kabul edersen hayalimde elini sıkıyorum, senin için her şeyin en iyisini diliyorum, bana yakında tekrar yaz.

Seni çok seven kardeşin
Vincent

120 Amsterdam, Salı 12 Haziran 1877
Theo van Gogh'a (H)

Amsterdam, 12 Haziran 1877

Sevgili Theo,

Senin 7 Haziran tarihli mektubunu aldım ve Etten'e gidip orada iyi bir Pazar geçirmiş olmana sevindim: Peder'in ve küçük kardeşin Dordrecht'e kadar gelip seni uğurlaması ne kadar hoş.

Bir de evdeyken geleceğe dönük tasarılarını nasıl konuştuğunu yazmışsın; bunları okuyunca senin adına gönlüm adeta sevinçle dolup taştı, tasarıların bana çok güzel görünüyor. Derin sulara açıl. Şimdi umduğum tek şey bu – yani Paris'i görmeden önce Londra'ya gitmen. Ama ne olacağını bekleyip görmemiz gerekir. İki kenti de öylesine sevdim ki, onları bir nostalji duygusuyla hatırlıyorum ve o yüce Hollanda Kilisesi'nde bir makamı doldurmama izin verilmesine çok uzak olsam, neredeyse sana eşlik etmek geliyor içimden; günü geldiğinde o anılar bana vaazlar için konu sağlayacaktır. İkimiz de inançlı biçimde ve köklü itikatla yolumuza devam edelim. Bir daha tokalaşıp tokalaşmayacağımızı kim bilebilir ki? Aklıma Peder'in ve Jan Amca'nın Zundert'teki küçük kilisede tokalaşması geldi; Amca seyahatten dönmüştü, her ikisinin de hayatında epeyce şey olmuştu ve artık adeta ayaklarının yere sağlam bastığını hissediyor gibiydi ikisi de.

Bu konuda yeni bir haber alır almaz bana yazmayı ihmal etme; umarım, ayrılışından önce bir ara şöyle sakin bir an buluruz. Şu anda bir fırsat görünmese bile böyle bir şey pekâlâ yakında olabilir. Ama tekrar belirteyim, kardeşim, gönlüm senin adına sevinçle dolup taşıyor, tasarının çok güzel olduğu görüşündeyim – şimdi geleceği düşünürken, geçmişim tam anlamıyla gözümde canlanıyor. "İşte her şeyi yeniliyorum" sözleri yakında belki bizim için de geçerli olur.

Bu günlerde kutlu ol. Etrafındaki şeylere iyice bak, onları unutma; Kitabı Mukaddes'te söylendiği gibi, kalk, sana vereceğim toprakları boydan boya dolaş.

Her gün yapacak bir sürü işim çıktığından zaman çabuk geçiyor ve azıcık uzatsam bile, günler neredeyse fazlasıyla kısa kalıyor; daha ileriye gitmeye, Kitabı Mukaddes'i iyice ve etraflıca anlamaya, Cromwell hakkında sana yazdığım gibi, ayrıca birçok şeyi öğrenmeye dönük öylesine büyük bir istekle doluyum ki. "Hiçbir günü boş geçirmemek", her gün uysallıkla ve sebatla yazmak, okumak, çalışmak ve uygulamak mutlaka *bir şeye* varacaktır.

Bu hafta buranın Muiderpoort dışındaki mezarlığına gittim; önünde küçük bir koru var. Özellikle güneşin yapraklar arasından ışıldadığı akşamlarda manzarası güzel. Orada bir sürü güzel mezar, her türlü herdemyeşil ağaç, tomurcuklanmış güller ve unutmabeni çiçekleri var. Buradan 40 dakika uzaktaki Zuiderzee'ye de bir yürüyüşe çıktım; her tarafta çayırların ve bana hep Rembrandt'ın oymabaskılarını hatırlatan çiftliklerin görülebildiği bir set üstünde yürüdüm. Burası güzel bir kent; bugün yine Thijs Maris'e ya da Allebé'ye uygun bir köşe, yani Oosterkerk'in ardında, küçük bir iç avluya bakan evler gördüm. Amca'nın kilisedeki yerini sormak için zangocu görmem gerekti ve bir ayakkabıcının falan da oturduğu evine gittim. Ama insan *ölümü* her yerde bulur, dünya onunla dolu, gönüllerimiz *onunla* dolu olsun ve her geçen gün daha da dolsun. Zangocu görünce, sanırım Rethel'e ait olan bir gravürü düşünmekten kendimi alamadım; sen de biliyor olmalısın, "Bir dost olarak ölüm". O sahneyi hep çok dokunaklı bulmuşumdur, Londra'dayken hemen her matbaa camekânının önünde görürdüm. Paris'te kolera adlı bir benzeşi var ve o ölüm dansını Rethel de işlemiştir.

Pazar sabahı erkenden Muhterem Laurillard'ın "İsa'nın ekinler arasından geçişi" üzerine vaazını dinledim. Bende derin bir etki bıraktı; o vaazda ekici kıssasından, toprağa tohum saçan adamdan ("Gece olur, uyur; gündüz olur, kalkar. Kendisi nasıl olduğunu bilmez ama tohum filizlenir, gelişir."), ayrıca Van der Maaten'in mısır tarlasında cenaze töreni tablosundan söz etti. Pencerelerden içeriye giren güneş ışıldıyordu; kilisede çok fazla insan yoktu, çoğunlukla ırgatlar ve kadınlar vardı. Daha sonra Oosterkerk'te yine kraliçenin ölümü vesilesiyle Stricker Enişte'nin okuduğu "insanların değil, Tanrı'nın övgüsü" temalı vaazı dinledim.

Pazartesi günü Etten'e giden Mina Teyze ve Margreet Meyboom'u Oosterspoor istasyonunda gördüm. Orada onları beklerken, Lamennais'den şu pasajı okudum:

Küçük bir koyun başında, eteği dalgalarla oyulmuş bir yarın altında, deniz yeşili yabani otların uzun demetler halinde sarktığı kayalar arasında biri genç, diğeri yaşlı ama hâlâ sağlam yapılı iki adam bir balıkçı teknesine yaslanmış olarak, din-

mekte olan bir meltemin hafiften kırıştırdığı met dalgalarının yavaş yavaş koya girmesini bekliyordu. Sahile yaklaşırken kabaran dalgalar, cılız ve hafif bir mırıltıyla kumların üstünde tembelce kayıyordu. Biraz sonra pruvası yukarıya kalkık tekne arkada bir beyaz köpük şeridi bırakarak, sahilden açık denize doğru ilerledi. Yelkenin yanındaki yaşlı adam, rüzgârla dolan ve ardından yorgun kanatlar gibi aşağıya sarkan yelkenleri seyretti. Bakışları ufukta ve kesif, durgun bulutlarda bir işaret arar gibiydi. Derken tekrar düşüncelere daldığında, bronzlaşmış çehresinde bir ömür boyu süren uğraşın ve asla kurtulamadığı aralıksız kavganın izlerini okumak mümkündü. Alçalan dalgaların sakin denizde yarattığı küçük vadilerde dişi fırtına kuşları, kurşuni renkteki parıltılı dalgaların üstünde zarifçe denge tutturarak oynaşıyordu. Yukarıdan martılar birer ok gibi aralarına dalıyordu ve bir kayanın kararmış ucunda sakar karabataklar hareketsiz duruyordu. En ufak hareket, hafif bir soluk, bir ışık çizgisi bu oynak sahnelerin görünüşünü değiştiriyordu. İçine kapanmış genç adam onları sanki bir düşteymiş gibi görüyordu. Ruhu, dümen suyunun çocuk uyutan bir bakıcının alçak, monoton mırıltısına benzer sesine eşlik edercesine sürüklenip süzülüyordu. Birdenbire dalgınlığından sıyrıldı, gözleri ışıldadı, hava onun yankılanan sesiyle çınladı: Tarlalar rençperin, korular avcının, deniz ise dalgaları, sığ kayalıkları ve fırtınalarıyla balıkçının olsun. Başının yukarısında gökyüzü, ayaklarının altında derin sular varken, o özgürdür, kendisi dışında bir efendisi yoktur. Rüzgârın can verdiği o zayıf teknenin onun eline nasıl boyun eğdiğine, dalgalı ovalar boyunca nasıl sekerek ilerlediğine bak. Dalgalarla boğuşup onlara boyun eğdirir, rüzgârla boğuşup onu uysallaştırır. Kim onun kadar güçlü, onun kadar büyüktür? Egemenlik alanının sınırları nerededir? Hiç bulan var mı? Okyanus nereye doğru akarsa aksın, Tanrı ona şunu demiştir: Git, bu senindir. Ağları suların dibinde canlı bir hasat toplar. Denizlerle kaplı çayırlarda onun için semiren sayısız balık sürüsü vardır. Çayırların bağrında mor, mavi, sarı, kıpkırmızı çiçekler açar ve gözünü çelmek için bulutlar ona kâh gölgede kalan, kâh batan güneşin bütün ihtişamıyla aydınlanan uçsuz bucaksız sahiller, gök mavisi güzel göller, geniş nehirler, dağlar, vadiler ve şahane şehirler sunar. Ah, balıkçının hayatı benim için ne kadar şirin! Haşin kavgaları ve yiğitçe sevinçleri nasıl da keyif verir bana. Gelgelelim, geceleyin ani rüzgâr birdenbire kulübemizi sarsınca, anacığımın yüreği ne kadar büyük bir korkuyla sıkışır! Biz zavallı denizcileri koruyan kutsal Meryem Ana'ya yakarmak üzere, bütün vücudu titreyerek yataktan çıkışını görürüm! Onun sureti önünde diz çökerken, karanlıkta girdaba kapılan ve ölülerin fırtına sesiyle iç içe geçen iniltilerinin duyulduğu kayalıklara doğru sürüklenen oğlu için gözyaşları boşalır. Koru bizi, ey Rab, zira teknelerimiz çok küçük, Senin denizin ise çok büyük.

Bu sabah saat beşe çeyrek kala korkunç bir fırtına çıktı, bir süre sonra şiddetli yağmurda ilk işçi kafilesi gelip tersane kapısından geçti. Kalkıp tersaneye gittim, yanımda birkaç defterle ufak kubbeye çıktım ve orada oturup okurken, baştanbaşa tersaneye baktım. Kavaklar, mürverler ve başka çalılar sert rüzgârın etkisiyle bükül-

müştü; yağmur tahta istiflerinin ve gemi, şalupa güvertelerinin üstüne şakır şakır yağıyordu ve uzakta, IJ'nin öbür yakasındaki köyün yakınında küçük bir çatana ileri geri savrulup duruyordu. Çabucak geçen boz yelkenliler, Buitenkant'taki evler ve ağaçlar, daha canlı renklere bürünmüş kiliseler görülebiliyordu. Üst üste gök gürlemeleri duyuluyor ve şimşekler çakıyordu; gökyüzü Ruisdael'in bir tablosunu andırıyordu ve martılar suyun üzerinde alçaktan uçuyordu.

Muhteşem ve dünkü bunaltıcı sıcaktan sonra gerçekten ferahlatıcı bir görüntüydü. Beni ferahlattı, çünkü dün akşam üst kata çıktığımda fena halde yorgundum.

Peder'in isteği doğrultusunda dün Muhterem Meijjes'i ve eşini ziyaret ederek, onlarla birlikte çay içtim. Oraya vardığımda, Muhterem Rahip öğleden sonra şekerlemesinde olduğu için, yarım saatlik bir yürüyüşe çıkmam istendi, ben de öyle yaptım. Bereket versin ki Lamennais'in küçük kitabı cebimdeydi ve akşam güneşinin karanlık suda yansıdığı kanallar boyunca dizili ağaçlardan birinin altına oturup onu okudum. Ardından döndüğümde, çiftin hali aklıma Thorvaldsen'in "Kış"ını getirdi. Her ne kadar babamızda ve annemizde çok daha güzel görünse de, söylediğim gibi, burada da durum aynıydı.

Günler hızla akıp gidiyor, senden dört yaş büyük olduğum için, bu akış muhtemelen benim için daha hızlı; ama sabahları ve akşamları biraz uzatarak ona karşı koyuyorum.

Tekrar kısa sürede cevap yazar mısın? Mager'in sonuçta gelmeyecek olması çok yazık. Hava yine açtı, gökyüzü masmavi, güneş parıldıyor ve kuşlar ötüyor; tersane sahasında bir sürü kuş var, hem de her türlüsü. Akşamları hep köpekle birlikte bir aşağı bir yukarı geziniyorum, çoğu kez "Yıldızlar altında" şiirini düşünerek.

Bütün sesler kesilince, Tanrı'nın sesi duyulur yıldızlar altında.

Evin karşısında büyüyen güller tomurcuklanıyor, bahçede mürverler ve yaseminler var. Bir süre önce Trippenhuis'e yeniden gittim, orada birlikte olduğumuz zaman kapalı olan odalara çekidüzen verilip verilmediğini görmek istedim; ama içeriye girilebilir duruma gelmeleri muhtemelen bir iki haftayı daha alacak. O sırada bir sürü yabancı, Fransızlar ve İngilizler vardı orada; onların konuşmalarını duymak bende bir sürü anıyı uyandırıyor. Yine de buraya dönmüş olmaktan pişman değilim. "*Hayatın çıkmazları vardır, hayatın tuzakları vardır*" sözleri gerçeği yansıtıyor.

Bayan Tersteeg nasıl? Mauve'a rastlarsan ya da onu görmeye gidersen, ona, ayrıca Haanebeek'lerin ve Roos'ların evindeki herkese selamlarımı ilet.

Şimdi çalışmaya koyulmalıyım, bugün hiç dersim yok ama yarın sabah iki saat derse gireceğim için, sahiden yapacak bir sürü işim var. Eski Ahit tarihini Samuel'e kadar çalıştım, bu akşam Krallar kitabına başlayacağım; çalışma bittiğinde, değerli bir şeye kavuşmuş olacağım. Burada oturup yazarken, arada bir küçük bir çizim yapmaktan kendimi alamıyorum, sana bir süre önce gönderdiğime ve bu sabah İlyas peygamberi ön planda birkaç dikenli çalı olmak üzere, fırtınalı gökle kaplı çölde tasvir ettiğime benzer çizimler. Öyle özel bir yanı yok ama bazen hayalimde hepsini çok

berrak görüyorum ve böyle anlarda üzerine tutkuyla konuşabileceğime inanıyorum; umarım, ileride bunu yapmak bana bahşedilir.

Her şey tam gönlünce olsun, Scheveningen Bosjes'e ya da kumsala uğrayacak olursan, onlara selamlarımı ilet. Buraya bir daha gelişinde, sana bazı güzel yerleri de gösterebileceğim. Her gün Mendes'e giderken, Yahudi mahallesinden geçmem gerekiyor.

Keşke sen de bir gün Muhterem Laurillard'ı dinlesen.

Şimdilik hoşça kal, elini sıkarım.

Seni seven kardeşin,
Vincent

123 Amsterdam, Cuma 27 Temmuz 1877
Theo van Gogh'a (H)

Amsterdam, 27 Temmuz 1877

Sevgili Theo,

Son mektubun için teşekkürler. Mauve'un yanına gittiğini evden öğrendim, hiç kuşkusuz iyi bir gün geçirmiş olmalısın; nasıl geçtiğini bir ara fırsat çıkınca elbette öğrenirim. İlişikte koleksiyonun için bir katkı var, Bosboom'dan üç taşbaskı ve J. Weissenbruch'un iki taşbaskısı; bu sabah Yahudi bir kitapçıda buldum. Bosboom'lerden biri Scheveningen'deki kilise mi? Diğeri Breda'daki Grote Kerk, üçüncüsü ise Paris'teki büyük sergiye konulan tablosundan. Weissenbruch'un iki taşbaskısı beni etkiledi – belki elinde zaten vardır ama yine de olmayabilir diye gönderdim. Böyle baskıları ve ayrıca kitaplar toplamaya devam et.

Şu anda Latince ve Yunanca temalar ve tarih vesaire üzerine her türlü yazıyı topluyorum. Reform hareketiyle ilgili bir metin üzerinde çalışıyorum ve epeyce zamanımı alıyor.

Bir süre önce Leiden kolejine giriş sınavından iyi bir sonuç almış genç bir adamla konuştum – kendisine sorulan şeyleri anlatışına bakılırsa kolay değil ama cesaretimi koruyorum ve Tanrı'nın yardımıyla bunu ve sonraki sınavları da geçeceğim. Mendes her şeyin yolunda gitmesi halinde, üç ayın sonunda onun tahmin ettiği noktaya kadar ilerlemiş olacağımıza inanmamı sağlayacak her türlü sebebi saydı bana. Gelgelelim, çok bilgili ve kurnaz profesörlerce hazırlanmış birçok zorlu sınavın olacağı duygusu canımı sıkarken, çok sıcak ve boğucu bir yaz öğle sonrasında Amsterdam'ın göbeğinde, Yahudi mahallesinin göbeğinde Yunanca dersler, kumsalda veya Brabant buğday tarlalarında böyle bir günde kesinlikle güzel olacak bir yürüyüşe kıyasla epeyce boğucu oluyor. Ama Jan Amca'nın dediği gibi, her şeyi "uğraşarak" aşmalıyız.

İki gün önce iki çocuk Kattenburg köprüsü yakınında suya düştü. Amca olayı gördü ve Makasser'in demirli şalupasını burada harekete geçirdi. Küçük bir oğlan sudan çıkarıldı; Amca'nın oraya gönderdiği iki gemi doktoruyla ben de gittim; çocu-

ğu bir eczacının dükkânına taşıyan adamlar, onu hayata döndürmek için her türlü çabayı gösterdiler ama uğraşları sonuçsuz kaldı. Bu arada tersanede ateşçi olan baba gelip çocuğu teşhis etti ve ufacık ceset bir yünlü battaniye içinde eve götürüldü. Bir kızın da düştüğü sanıldığından, arama bir buçuk saat sürdü; neyse ki durum öyle değilmiş gibi görünüyor. Akşam o insanları görmeye bir daha gittim, ev zaten karanlıktı, ufacık ceset hâlâ bir yan odadaki yataktaydı, çok sevimli bir küçük çocuktu. Evde büyük hüzün vardı, o çocuk adeta evin ışığıydı ve ışık artık sönmüştü. Başkalarının yanı sıra annenin de yaptığı gibi, kaba insanlar kederlerini kaba ve vakardan yoksun biçimde gösterseler bile, insan böyle bir yas evinde epeyce duygulanıyor ve o izlenim bir yürüyüşe çıktığım akşam boyunca aklımda kaldı.

Geçen Pazar sabahı hoş bir gezinti yaptım; önce Noorderkerk'te Muhterem Posthumus Meijjes'in vaazını dinledim, ardından Bickerseiland'a giderek, kilisede ayin vaktine kadar IJ boyunca set üstünde yürüdüm, daha sonra Stricker Enişte'nin vaaz verdiği Eilandskerk'in yolunu tuttum. Böyle böyle zaman geçiyor, hem de çabuk geçiyor, şimdiden neredeyse tekrar hafta sonuna vardık.

Dostum, nasılsın? Her gün seni sıkça düşünüyorum.

Bilgili olma uğraşımızda Tanrı bize yardımcı olsun, iyi sanatçılarla arkadaşlık etmen güzel bir şey; ben de birçoğuyla ilgili anıları hâlâ koruyorum. Kötülüğü iyilikle yen, diye yazılıdır Kitabı Mukaddes'te ve insan bunu yapmaya çalışabilir – böyle bir amaca yönelirken, Tanrı bu arada çokça iyilikle günlerimizi katlanılabilir kılmak üzere yardımcı olabilir ve kendimizi aşırı biçimde suçlamaktan koruyabilir.

Kazanın yaşandığı o öğle sonrasında şalupayı ve doktorları yardıma gönderdiğinde, Jan Amca'nın tam havasında olduğunu gördüm.

Şimdi çalışmaya başlamalıyım ancak hâlâ bu sayfayı doldurmam gerekiyor. Anna muhakkak bildiğin üzere Leiden'de ve şu sıralarda bir gün müstakbel enişte-mizle beraber buraya gelecek, onları görmeyi dört gözle bekliyorum; Peder ikisinin Etten'de bulunduğu geçen Pazar üzerine çok neşeli şeyler yazmıştı ve onların gözünde her şey yolundaydı. Doğrusunu onlar bildiğine göre, biz de kız kardeşimizin başına geleni evimiz için hepimizce paylaşılan bir lütuf olarak görelim; ailenin bir ferdi mutlu olduğunda, bütün fertler onunla birlikte mutlu olsun.

Gelecek hafta ve hatta belki yarın, Enişte ve Pompe Hala, ayrıca Fanny ve Bet's Graeuwen bir süre kalmak için buraya geliyorlar; uzun süredir hiçbirini görmedim.

Çoğu kez sabah oldukça erken uyanıyorum ve güneşin tersane üzerine doğuşunu görüyorum; bir süre sonra işçilerin gelişini pencereden izlemek harika bir görüntü; keşke sen de burada olsaydın. İleride bir gün böyle bir sabahta "O, güneşini hem kötülerin hem de iyilerin üzerine doğdurur", "Uyan, ey uyuyan! Ölümden diril! Mesih senin üzerine ışık saçacak" ya da "Sabah Rabbi ilahilerle övmek ne güzel" ve "Işık tatlıdır, güneşi görmek güzeldir" sözleri üzerine bir vaaz verir miyim acaba? Umarım, öyle olur.

Gelgelelim, öyle görünüyor ki güneş asla bir papaz evindeki veya bir kilisedeki kadar güzel parıldamaz. Sabah erkenden "yazılar" üzerine çalışmak harika bir şey.

Vaktin, bir pulun ve kâğıdın varsa, yine kısa sürede cevap yaz. Jan Amca'nın sana selamları var, oradaki kumulları tasvir ettiğin o akşam herhalde hoş geçmiş olsa gerek. Yakınlarda Cor Amca'nın dükkânında Bida'nın resimlediği İnciller kitabını gördüm; ne kadar güzel, böyle bir Hıristiyan amele olmak ne kadar harika; ama bu güzelliği sözlere dökmek imkânsız, *işte bu* diyeyim tekrar, o eserde insana Rembrandt'ı hatırlatan epey şey var. Bitirirken elini sıkar ve içtenlikle en iyi dileklerimi bildiririm. Bana hep inan.

Seni çok seven kardeşin
Vincent

126 Amsterdam, Pazar 5 Ağustos 1877
Theo van Gogh'a (H)

Amsterdam, 5 Ağustos 1877

Sevgili Theo,

Dün gelen mektubun için teşekkürler, işe yarayan türden iyi bir mektuptu ve gerçekten içimi rahatlattı. Anna dün tekrar Hengelo'ya gitti, burada haliyle yapacak çok işleri olduğu için, pek fazla onlarla birlikte olamadım; akşam tam hava kararırken ve insanlar evlerine gitmek üzere tersaneden çıkarken, küçük çalışma odama da geldi. Bana öyle geliyor ki Van Houten'in yüzü ve gözleri, yüreğini ve karakterini yansıtıyor; her bakımdan bir işadamı görünüşü var, çoğu kez tecrübeyle kazanılmış sağlam bir iradeden ve kavrayıştan kaynaklanan kararlı ve atılgan bir yana sahip – bende bıraktığı izlenim öyle. Sevgili kız kardeşimizin iyi bir seçim yapmış olmasını ve zamanın bunu asla sarsılmayacak, ona ömür boyu her şeye karşı sığınak ve sabır, umut ve inanç bütünlüğü getirecek sevgiye çevirmesini umalım.

Mektubunun içinde bulduğum bir çift pul için candan teşekkür ederim; ayrıca Lahey'e gelip çizimler sergisini görebilmem için bir posta havalesi göndereceğini söylüyorsun. Nitekim posta havalesi bugün, Pazar sabahı geldi; havale ve nazik teklifin için teşekkür ederim ama yazdığın bütün o güzel ve ilginç şeyleri görmeyi çok istesem de parayı geri göndereceğim ve gelmeyeceğim. Daha önce de Baarn'a gitmeyi reddettim; sebebine gelince, öncelikle Pazar günümü burada kiliseye birkaç sefer giderek ve biraz daha yazıp çalışarak geçirmeyi tercih ederim; ikincisi, yanında gerekirse kullanabilmem için Peder'in verdiği bir miktar para bulunan Stricker Enişte'den seyahat parası isteyebilecek durumdayım ve böyle bir yola olabildiğince az başvurmayı umuyorum. Lahey'e gidecek olursam, Baarn'e de gitmem gerekecek, üstelik sadece bir sefer değil – her halükârda, gitmemem daha iyi olur. Dahası, dostum, o paraya gerçekten ihtiyacın olduğunu biliyorum. Yine de çok teşekkürler. Ce-

bimde her zaman para bulunmamasına üzülmüyorum. O kadar çok şeye büyük bir özlemim var ki elimde para olsa, pekâlâ onlar olmadan idare edebileceğim ve beni şu anda gerekli çalışmalardan alıkoyacak kitaplara ve başka şeylere belki çarçabuk harcarım; şu anda bile ilgi dağıtacak şeylere karşı koymak her zaman kolay değilken, elimde para olması işleri sadece daha da kötüleştirir. Kaldı ki insan bu dünyada zaten fakir ve muhtaç kalır, bunu daha önce gördüm; oysa insan *bir* şeyde zenginleşebilir, o da hayatın gayesidir; kişi Tanrı katında zengin olabilir ve bu ondan hiç geri alınmayacak şeydir. Paramızı en güzel kitaplar vesaire için çarçur etmektense, daha akıllıca harcayabileceğimiz ve gençliğimizde epeyce para harcamış olmaktan pişmanlık duyabileceğimiz bir zaman, yani belki kendi ailemizin ve gözetip düşünecek başka yakınlarımızın olacağı bir zaman gelebilir. Anne babamızın da avuntu bulamadığı ve kasırgaya tutulduğu bir zaman vardı.

Hayatın içinde ölüm var, bunlar şahsen hepimiz için geçerli sözlerdir; Caroline van Stockum hakkında bana anlattıklarınla teyit edildiğini gördüğümüz ve daha önce de başka bir aile mensubunda örneğine rastladığımız bir hakikat söz konusu burada. Haber beni etkiledi ve onun iyileşmesini içtenlikle, yürekten diliyorum. Ah, bu dünyada hem açık, hem de gizli çektiğimiz ne kadar çok keder, üzüntü ve ıstırap var. "Arayın, bulacaksınız" sözü de böyle hakikatlerden biridir. Birkaç yıl önceki durumla karşılaştırılırsa, o ailede ne kadar çok şey değişti. Bir arada olmamızın üzerinden yıllar geçti. O zamanlar Hancının kızı okunurdu. "Sağlam yüreği zayıflatan düşünceler vardır," der Longfellow; ama öncelikle "Sabanı tutan geriye bakmasın," ve "Adam olduğunu göster," diye yazılmıştır.

Ruisdael'in Haarlem ve Overveen tablosundan yapılan illüstrasyonda bunu aradım, o ressam da bunu biliyordu.

Şayet Lahey'e geri götürülebilecek kadar çabuk iyileşirse ve onu görürsen, ona selamlarımı ilet; onu neşelendirecek ya da cesaretlendirecek uygun sözleri bulursan, özellikle çocuklarının hatırı için bu dünyada olmasını ve tabir yerindeyse hayat hakkına sarılmasını gerektiren önemli sebepleri hatırlat ona; bunu söylemekle hayırlı bir iş yapmış olursun. Tanrı'ya iman bir annede yenilenir; çocukları için hissettiği şeyler kutsaldır ve yukarıdan gelir. Tanrı kutsal metinde anneye şunu der: "*Bu çocuğu benim için büyüt, sana ödülünü vereceğim.*" Doğru zamanda yürekten söylenmiş sıkı bir söz teselli verebilir ve iyi gelebilir.

Bu sabah oldukça erken uyandım ve saat altı civarında ilk ayin için evden çıktım. Daha sonra her türlü eski sokakta yürüdüm; yanımda olman ne hoş olurdu. Daubigny'nin (en azından taşbaskı ve ağaç baskı örnekleriyle) bildiğin Marie köprüsü tablosu geldi aklıma. Oudezijdskapel ve Teertuinen yakınında ve Warmoesstraat'ın sonunda insanın karşısına çıkan, eczacı dükkânlarının, taşbaskıcıların ve diğer matbaacıların, deniz haritaları satılan dükkânların ve gemi erzakı vesaire konulan depoların bulunduğu o eski, dar, oldukça loş sokaklarda yürümekten hoşlanıyorum; oralardaki her şey insanda çağrışımlar uyandırır. Daha sonra Vos ve Kee'ye uğrayıp iyi günler diledim, ardından De schepping şairi ve "Bij brood en beker"

gibi birçok güzel kitabın yazarı Muhterem Ten Kate'in Romalılar I:15-17 üzerine vaaz verdiği Eilandskerk'e gittim: Yani, sana içimde olduğu kadarıyla müjdeyi vaaz etmeye hazırım. Zira Mesih'in müjdesinden utanmıyorum. İnanmış herkesi kurtuluşa erdiren Tanrı'nın gücüdür. Her türlü itikatta Tanrı'nın doğruluğu açığa çıkar: Kitabı Mukaddes'te yazıldığı gibi, doğru yolda olanlar inançla yaşayacaktır. Kilise çok doluydu ve yüzlere bakınca, *itikattan* gelen bir şey görmek mümkündü; oradaki erkeklerden ve kadınlardan birçoğunun çehresinde, yüz hatlarında çeşitli biçimlerde okunabilen bir şeydi bu. Vaizin sesinde kimi zaman Peder'inkini andıran avazlar ve edalar vardı, taşkın bir gönülle ve çok güzel konuşuyordu; vaazın kısa olmamasına karşın, kilise bir anda dışarıya taşacak kadar doldu çünkü sözleri insana zamanı unutturacak kadar büyüleyiciydi.

Geçen hafta bir değişiklik olsun diye, Pavlus'un yolculuklarının bir özetini çıkardım ve buna eşlik küçük bir harita çizdim; insanın elinde böyle bir şey olması iyi. Stricker Enişte bir süre önce bana elinde iki nüshası bulunan Filistin coğrafyası üzerine bir kitap (Almanca, yazarı Raumer) vermişti.

İşte Télémaque'tan güzel bir alıntı. Akıl hocası der ki, *toprak asla nankör değildir, onu özenle ve sevgiyle işleyenleri daima ürünleriyle besler, sadece ona sıkı emek vermekten çekinenleri nimetlerinden mahrum bırakır.* Çiftçiler ne kadar çok çocukları olursa, Rab tarafından yoksul düşürülmedikleri sürece, o ölçüde zenginleşirler; çünkü çocukları narin gençliklerinden itibaren onlara yardım ederler. En küçükleri koyunları otlağa götürür, daha büyükleri geniş sürüleri güder, en büyükleri ise babalarıyla birlikte toprağı sürer. Bu arada bütün ailenin annesi, günlük işten yorgun dönecek olan kocası ve sevgili çocukları için sade bir sofra hazırlar; ineklerini ve koyunlarını sağarak güğümleri sütle doldurur; yaktığı büyük bir ateşin etrafında toplanan bütün saf ve huzurlu aile fertleri tatlı uykuyu beklerken akşam boyunca şarkı söylemekten keyif alır. Anne peynir yapar, kestane pişirir ve meyveleri koparıldıkları andaki tazelikle salamuraya yatırır. Çoban, flütüyle döner ve aile meclisine komşu mezralarda öğrendiği şarkıları çalar. Çiftçi, sabanıyla ve bitkin öküzleriyle döner; üvendiresiyle dürttüğü boynu bükük öküzlerinin yürüyüşü yavaş ve ağırdır. Bütün zahmetler günle birlikte son bulur. Uyku, tılsımıyla gaileleri dindirir ve bütün doğayı tatlı bir büyüyle sarar; herkes sonraki günün sıkıntılarını düşünmeksizin uykuya dalar.

Bu parçanın Jacque'ın oymabaskılarıyla resimlendiğini hayal etmek özellikle hoş.

Kartpostalın neyse ki az önce geldi, çabuk cevap için teşekkürler, iyi bir Pazar geçirdiğini içtenlikle umuyorum. Fan ve Bet 's Graeuwen ile Bertha van Gogh hâlâ buradalar ve evdeki çiçekler gibiler; özellikle Bertha cana yakın bir kız. Ev arkadaşlarına selamlarımı ilet, elini sıkarım.

Seni çok seven kardeşin,
Vincent

Bir havale çıkaramadığım için, parayı pullar şeklinde geri göndermek zorunda kalıyorum.

129 Amsterdam, Salı 4 Eylül 1877
Theo van Gogh'a (H)

Amsterdam, 4 Eylül 1877.

Sevgili Theo,

İlişikte Anna ve Lies için bir not var, üstüne bir şeyler yaz ve Valide'nin yaş günü yaklaştığında gönder (Onu sana gönderme sebebimin o sırada eve yazma dışında hiç pulumun kalmamasından çekinmem olduğunu söylemeliyim. Şimdilik yazmayacaksan, sadece bunu beklet).

Jan Amca geçen Cumartesi Helvoirt'a gitti, 10 Eylül'e kadar dönmemek niyetinde; dolayısıyla şu sıralarda ev sakin olsa da günler hızla geçiyor, çünkü her gün derslerim var ve çalışmam gerekiyor. Daha fazla verim sağlamak için keşke günleri biraz uzatabilsem; çünkü her zaman kolay iş değil ve bir süre yürütülmüş olsa bile, insana ancak azıcık tatmin veriyor, kısacası, zor olan şey iyidir, hiçbir sonuç görülmese dahi öyle olduğu kanısındayım.

Cor Amca'dan ödünç aldığım İsa Mesih'e öykünme kitabının bir Fransızca baskısının kopyasını çıkarmakla da uğraşıyorum; muhteşem bir kitap ve yazarı Tanrı'nın özünü kavrama peşindeki bir kişi olsa gerek; belki de Ruipérez'den o taşbaskıya sıkça bakmanın etkisiyle birkaç gün önce o kitaba karşı öylesine karşı konulmaz bir özlem duydum ki Cor Amca'ya ödünç alıp alamayacağımı sordum. Şimdi burada akşamları oturup onu yazıya geçiriyorum, epeyce uğraş gerektirse de büyükçe bir kısmı bitti ve bir ölçüde kafama girmesinin daha iyi bir yolunu bilmiyorum. Ayrıca Bossuet'nin Cenaze vaazları kitabını (40 meteliğe) yeniden satın aldım; kendimi işe sıkıca sarılmaya mecbur hissediyorum. Oradaki "günler sıkıntı doludur" sözleri ara sıra aklıma geliyor; insan dayanıklı ve hazırlıklı olabilmek için gereğince kuşanmalı ve kendisinde iyi bir şeyi ortaya çıkarmaya olabildiğince çalışmalıdır. Gayet iyi bildiğin gibi, bu hiç de küçük bir uğraş değildir; sonucu bilemeyeceğimiz için, her halükârda iyi bir mücadeleye atılmak istiyorum.

Thomas a Kempis'in kitabı garip; içinde öylesine derin ve ciddi sözler var ki heyecanlanmadan ve neredeyse korkmadan okumak mümkün değil, en azından ışığa ve hakikate dönük samimi bir arzuyla okununca; dili gönülden koptuğu için sahiden gönülleri kazanan bir belagat taşıyor. Sende vardır muhakkak. Peder bana Vincent Amca'nın evindeki talihsiz bir olayı yazdı. Hiç kuşkusuz haberin vardır; Muhterem Richard'ın eşi bir akşam merdivenden düşmüş ve çok sıkıntılı bir durumdaymış. İnsan her gün böyle şeyleri her yerde ve dört bir yanda duyuyor, en azından "günler

sıkıntı doludur" izlenimini taşımamın sebebi de bu. Zira bizzat başımıza gelmese bile, belki bizden de uzak olmadığı ve adeta aynı çetin sınavdan geçtiğimiz hissine kapılıyor insan. Dünyanın şimdiki hali geçicidir – *asıl mesele senin kaygısız olmanı isteyip isteme yeceğim.*

"Asıl mesele senin kaygısız olmanı isteyip istemeyeceğim" sözleri şunu söylemiyor mu? Seni ilgilendirdiği ölçüde, bütün bu şeyleri hisset, "acılarını hisset" ve diğerleriyle birlikte yüreğinde sakla ama yoluna devam et, "geldiğin yoldan geri dön", başlangıçta olduğun gibi, yani iyiliği aradığın ve onda bir şey bulduğunu sandığın zamandaki gibi kal; çünkü Tanrı da başlangıçta olduğu gibiydi ve Onda değişkenliğin ya da dönekliğin gölgesi yoktur. Senin de içinde doğru bir ruh var ve Tanrı'ya inancın var, çünkü Ona güvenenler utanç içinde kalmayacaktır. Etrafındaki bütün sıkıntıları, bütün sıkıntıları ve aynı zamanda bütün günahları hisseden, onları paylaşıp elinden geldiğince yardımcı olan, bununla birlikte bildiği doğru yolda giden, iyilik yapan ve arkaya hiç bakmayan babamızda bunu görmekteyiz. Evet, bu kesinlikle doğru, onda İsa'da bulunan ruh, şunu söyleyen ruh vardır: Baba, ruhumu senin ellerine bırakıyorum. Birçok kişi (öyle büyük ölçeğe varmasa bile) aynı durumda olduğuna göre, bizim de aynı çabayı göstermemize engel olacak umutsuz bir uğraş değil bu.

"Hayatınızı baştan aşağı değiştirmek için gayretli olun," diye yazar Thomas a Kempis. İnsan içindeki yanlıştan dolayı ürkse bile ve o yanlış, bütün ıstırapları kendisine ve başkalarına tek başına çektirdiğini söylemesine yol açsa bile, bunu yapmalıdır ve vazgeçmemelidir. Bu duyguya kapılan biri için "*tam adam*" olma zamanı gelmiş demektir. Böyle kişiler için "Yeniden doğmalısın," diye yazılmıştır. Böyle kişiler için Rabbin sözü bir fener olacaktır, o sözle bir Dost ve Yardımcı bulacaktır ve ondan korkmaması halinde kendisini tövbeye götürecek rabbani acı içine işleyecektir.

Hiçbir sırrı saklamadığım bir kişi olman itibariyle, sana söyleme gereğini duyduğum bir şey var. Jan Amca'nın, Cor Amca'nın, Vincent Amca'nın hayatında çok, hem de çok iyilik ve saflık bulunsa bile, eksik bir şey var. İlk ikisinin aşina olduğu o güzel, sade odada sıkça olduğu gibi akşamleyin oturup sohbet edişi, özellikle benim gibi onlara sevgiyle bakıldığında, sence de gönül ferahlatıcı bir görüntü değil mi? Gelgelelim, Rembrandt'ın daha da güzel Emmaus'ta Akşam Yemeği'ndeki *gibi* olabilecekken, şu anda sadece ona yakın, tam olarak öyle değil. Peder'de onların yoksun olduğu şey var – neredeyse ve aynı zamanda tastamam bir Hıristiyan olmak iyi bir şeydir, bu ebedi hayattır. Şimdi daha da ileriye gidip onlardaki, evlerindeki ve ailelerindeki eksikliği söylediğimde, kardeşinin gözündeki çöpü gören ama kendi gözündeki merteği yok sayan adamdan söz edeceksin veya en azından aklına bu gelecek. O zaman cevabım şu olacak: Böyle bir şey mümkün, ama "Neredeyse ve aynı zamanda tastamam bir Hıristiyan olmak iyi bir şeydir" ibaresi en azından doğru sözlerdir.

Birkaç gün önce Muhterem Jeremie Meijjes'in, yaşlı papazın değil, beni kilisede çok etkileyen adamın çalışma odasında bir akşam geçirdim.

Hoş bir akşamdı. Londra'yla ilgili birkaç şey sorması üzerine, ona epeyce şey anlattım. Yaptığı işten ve anlaşıldığı kadarıyla gördüğü nimetlerden söz etti bana.

Odasının duvarında bir ayini konu alan ve kış akşamları evde bulundurmayı alışkanlık haline getirdiği çok güzel bir karakalem çizim asılıydı. Israëls'in hoşuna gidecek kadar güzel. Çizimdeki cemaat işçilerden ve karılarından oluşuyor; Doré'nin Londra'yla ilgili kitabında benzer konular var. Papazın kendisi de Londra'ya bir-iki haftalığına gitmiş. Altı ya da yedi çocuklu geniş bir ailesi var, karısı tarif edilemez bir izlenim bırakıyor insanda – Valide'ye ya da sözgelimi Muhterem Jones'un eşine benzer bir şey. Tek kelimeyle, her bakımdan sağlam ve dinç bir Hıristiyan ailesi, adamın yorgun yüzünde bazen çok büyük bir mutluluk ifadesi görülüyor, insan o evdeyken "Çarıklarını çıkar çünkü bastığın yer kutsal topraktır" sözlerini duymuş gibi bir hisse kapılıyor.

Bir akşamı da Strickerlerin evinde geçirdim ve geçen Pazar Enişte'nin "Bir kimsenin bina ettikleri ateşe dayanırsa, o kimse ödülünü alacaktır" (1. Korintliler 3:14) sözleri üzerine vaazını dinledim. Hayatımda iyilik ve değişim yönünde bir şeyi şimdiden hissediyormuşum gibi geliyor bana çoğu kez. Sana buradaki her türlü şeyi göstermeyi ne kadar isterdim. Yahudi mahallesinde ve ayrıca başka yerlerde sık sık Degroux geliyor aklıma; oduncu, marangoz, bakkal, eczacı, demirci vs. dükkânlarıyla hoşuna gidecek iç mekânlar var oralarda. Örneğin, bu sabah açık halde duran büyük, loş bir şarap mahzeni ve deposu gördüm ve biliyor musun, bir an için loş mahzendeki ışıklar altında insanlar ileri geri koşturuyormuş gibi bir hayal belirdi gözümde. Bu aslında insanın her gün görebileceği bir şey ama günlük sıradan şeylerin olağanüstü bir izlenim bıraktığı ve başka bir ortamda derin bir anlam taşıyormuş gibi göründüğü anlar vardır. Degroux bunu resimlerinde ve özellikle taşbaskılarında gayet güzel göstermeyi başarmıştır.

Mektubun az önce ben bu satırları yazarken geldi. Sağ ol. Peder sana uğradığını yazmıştı ama Gladwell'in Lahey'de olması beni gerçekten şaşırttı. Ona içten selamlarımı ilet. Ah, keşke bir ara buraya da gelse, Amsterdam'a gelmek için elinden geleni yapmasını rica etmek üzere bir kartpostal yazdım ona az önce, sen de onu ikna etmeye çalış. Kenti, ayrıca tersaneyi ve civarı görmenin yabancılara ne kadar ilginç geldiğini bilirsin, ona buraları gücümün yettiği kadar göstermeyi çok isterim. Michel'in ve başka ressamların tablolarını gördüğümüzde veya "birçok şey" üzerine konuştuğumuzda kıvılcımlar saçabilen kahverengi gözlerini görmeyi özledim. Evet, buraya gelmesi ve hatta mümkün olduğu kadar kalması fena olmaz; önceki dostluğumuzda sahiden içten bir şey olduğunu ve bunun hiç de küçük bir şey olmadığını kesinlikle hissedeceğimiz kanısındayım. Zaman geçtiğinde insan bunu her zaman güçlü biçimde hissetmez ama o ölmemiştir, sadece uyuyordur; onu uyandırıp tekrar canlandırmak açısından insanların birbirlerini görmelerinde yarar vardır.

Bu vesileyle ona şunu söyle: Bana öyle geliyor ki Hollanda'dan Trippenhuis'i ve Van der Hoop'u görmeksizin ayrılmamalı, bunu sağlamak için elinden geleni yap, en azından denk gelirse ve zorla yapma gibi bir duruma düşmezse. Bu akşam gözlerimi açık tutabildiğim sürece uyanık kalmam gerektiği için burada sözlerime son veriyorum; eğer zaman bulursam, bu sayfayı tamamlayacağım.

Gladwell'le tanışıklığının sıkı olması ve geride güzel bir şey bırakması bence harika olur; onu en son görüşümün üzerinden uzun bir süre geçti.

Hoşça kal, elini sıkarım ve Valide'nin yaş gününü içtenlikle kutlarım ama belki bizzat o gün tekrar yazarım. Doğrusu bu mektupta laflayıp durdum ve iyi bir şey çıkıp çıkmadığını bilmiyorum; mektubu öylece olduğu gibi gönderiyorum. Bahtın açık olsun, benim yerime Gladwell'in elini sık. Bana hep inan.

Seni çok seven kardeşin,
Vincent

Longfellow hayat üzerine İsa'yı konu alan bir kitap yazmış, içinde şu mısralar ve başka şeyler var.

Ey bütün yorgunlar ve yükü ağır olanlar!
Bana gelin, ben size huzur veririm.
Ben yumuşak huylu ve alçakgönüllüyüm.
Boyunduruğuma girin ve benden öğrenin,
Böylece canlarınız huzur bulur.
Bu kadını görüyor musun?
Ben senin evine geldim,
Ayaklarım için bana su vermedin.
Bu kadın ise ayaklarımı gözyaşlarıyla
Islatıp saçlarıyla sildi.
Sen beni öpmedin ama bu kadın
Eve girdiğimden beri
Ayaklarımı öpüp duruyor.
Sen başıma zeytinyağı sürmedin,
Ama bu kadın ayaklarıma
Hoş kokulu bir yağ sürdü.
Bu nedenle sana şunu söyleyeyim,
Kendisinin çok olan günahları bağışlanmıştır.
Çok sevgi göstermesinin nedeni budur.

Kadın, bana inan,
Öyle bir saat geliyor ki,
Baba'ya ne bu dağda,
Ne de Kudüs'te tapınacaksınız!
Ama içtenlikle tapınanların
Baba'ya ruhta ve gerçekte
Tapınacakları saat geliyor.
İşte, o saat şimdidir.

Baba da kendisine
Böyle tapınanları arıyor.
Tanrı ruhtur, Ona tapınanlar da
Ruhta ve gerçekte tapınmalıdır.

Vergi görevlisi ise uzakta durmuş,
Gözlerini göğe doğru kaldırmak
Bile istemiyor, ancak göğsünü döverek,
"Tanrım, ben günahkâra merhamet et" diyormuş.
Size şunu söyleyeyim,
Bu adam aklanmış olarak evine dönmüş.
Çünkü kendini yücelten herkes alçaltılacak,
Kendini alçaltan ise yüceltilecektir.

Cefa çeken küçük çocukları
Yanıma getirdiler, dedim ki
Onlara engel olmayın!
Çünkü Göklerin hükümranlığı böylelerinindir,
Onların melekleri daima Babamın yüzüne bakar.
Demek ki benimle birlikte
Bir saat uyanık kalamadınız!
Uyanık durup dua edin ki ayartılmayasınız.
Ruh isteklidir ama beden güçsüzdür.

Baba, senin için her şey mümkün,
Bu kâseyi benden uzaklaştır.
Ama benim değil, senin istediğin olsun.

133 Amsterdam, Salı 30 Ekim 1877
Theo van Gogh'a (H)

Amsterdam, 30 Ekim 1877

Sevgili Theo,

Beni sevindiren son mektubun için teşekkürler. Evet, dostum, Jules Goupil'den o oymabaskı güzel ve onunla ilişkilendirilen her şeyle birlikte, gönülde tutulmaya değer hoş ve iyi bir bütünlük oluşturuyor. Carlyle'ın "Fransız Devrimi"ni okumuş olmana bayağı gıpta ettim, bildiğim bir kitap olmakla birlikte, tamamını okumadım, başka bir kitapta, Taine'in kitabında bazı kısımlarına rastlamıştım.

Motley'den Den Briel'in ele geçirilişini ve Haarlem, Alkmaar ve Leiden'in kuşatılışını içeren bir parçayla uğraşmaktayım, tamamlayıcı olması için ona uygun düşecek bir harita çizdim. Bunyan'ın Hac yolunda kitabından bir parçayı da tamamladım. Sürekli, her gün sabahtan akşama çalıştığım için, bazı şeyler yoluna giriyor.

Çalışmamı derli toplu yürütüyorum, her şey sınavları geçme hedefine dönük, her konuda Mendes'e danışıyorum ve çalışmamda onun yaptıklarını örnek alıyorum çünkü aynı yolu izlemek istiyorum. Seksen Yıl Savaşı tarihi gerçekten harika, herkesin böyle iyi bir hayat kavgası vermesinde yarar var. Gerçekten de hayat bir kavgadır; insan kendini savunup direnmelidir, varlığını sürdürmek ve ilerlemek açısından şen ve atik bir zihinle planlar ve hesaplar yapmalıdır. Hayatın daha da içine girme işleri kolaylaştırır. Şu sözler ne kadar doğru:

Bu yol hep böyle yokuş yukarıya mı gidiyor?
"Evet, sonuna kadar"
Peki, yolculuk bütün gün mü sürecek?
"Sabahtan geceye kadar, dostum."

Ama insan karşılaştığı güçlüklerle boğuşunca, yürekten gelen bir içsel güç ortaya çıkar ve hayat kavgası içinde gelişir (insan fırtınada olgunlaşır); yeter ki hayata kaynaklık eden o yüreği korumak, sağlam, sade ve Tanrı katında zengin kılmak, bu konuma kavuşup onu her geçen gün pekiştirmek, Tanrı'nın ve insanların önünde tertemiz bir vicdanla yaşamamız gerektiğini akılda tutmak için hep çalışalım.

Başkalarına saygı gösterince, birçok gözde saygın hale geliriz. Hayatın ve dünyanın karanlığına ışığımızın girmesini sağlayan şey vicdandır – Tanrı'nın en güzel armağanı olan vicdan, her şeyi bilen ve gören gözünün üzerimizde olduğunun kanıtıdır ve aynı zamanda Tanrı'nın hiçbirimizden uzak olmamasının, sağ yanımızda bize gölge olmasının ve bizi kötülükten korumasının teminatıdır. Ve bir gözün adeta bizi izlediğini hissediyorsak, aslında görünmez olan Tanrı'yı görüyormuşçasına bazen bakışlarımızı yukarıya dikmekte yarar vardır.

Büyük Friedrich'in hayatının Menzel tarafından resmedildiği tabloyu biliyorum, bu iyi bir alım, o koleksiyonu sürdür; Jacque'ın Koyun ağılı tablosundan o ağaç baskısını da biliyorum, o şeyleri Noel'de beraberinde eve getir.

L. Steffens'in bir keresinde bana gösterdiğin tablosundan, hani biri yaşlı, diğeri genç iki rahibin bir bahçede sohbet edişini tasvir eden tablodan o taşbaskıyı Yahudiden satın aldım, iyi bir taşbaskı. Sahne bana Jacquand'ın kartvizitlerde görüntülenen ve bence aynı duyguyu taşıyan "Yeni papaz" adlı bir tablosunu ve ayrıca G. Doré'nin Papaz adayı tablosunu hatırlatıyor.

Dostum, Latince, Yunanca ve ders çalışmak zor iş ancak bu uğraştan çok mutluyum ve özlediğim şeyleri yapıyorum. Akşam geç vakte kadar uyanık kalmama artık izin yok, Amca bunu kesinkes yasakladı – ancak Rembrandt'a ait oymabaskının altında yazılı In medio noctis vim suam lux exerit (gece yarısı ışığın gücü dağılır)

sözleri aklımda yer etmiş durumda; küçük bir gaz lambasının bütün gece yanmasına özen gösteriyorum ve yatakta uzanıp çoğu kez *in medio noctis* ona bakarken, sonraki günlere dönük planımı düşünüyorum ve dersleri çalışmaya olabildiğince iyi koyulma yoluna kafa yoruyorum. Kışın sabah erkenden ateş yakınayı umuyorum (böylece Amca'nın sözüne uyarken, ışığın geceyi ve karanlığı arada bir aydınlatmasını sağlamış olacağım). Kış sabahlarının özel bir yanı var, Frère başka eserlerinin yanı sıra "Bir fıçıcı" tablosunda (oymabaskısı odanda asılı, sanırım) bunu resmetmiştir.

Ruhumu Senin makul bulacağın kutsal bir buruklukla doldur ki bütün ömrümü Senin hizmetinde, ruhumun burukluğu içinde tevazu ile geçireyim, evet, senin hizmetinde bile, acıların adamı kederi yakından tanır. Bu kesinlikle iyi bir dua ve gündelik yaşamda kendini kahveye vurmanın iyi olduğunu sana saf yürekle öğütlerken aklıma geldi.

Bir kişinin ihtiyaçları vardır; çalışabilmek için kuvvete ve takviyeye gerek duyar. Kişi yapması gerekeni yapmalıdır ve ulaşabileceği türden silahlarla dövüşmelidir; uğraşından en iyi biçimde yararlanıp kazanç sağlamak için elindeki araçları kullanmalıdır.

(Elyazımdan havanın karardığını çıkarabilirsin ama şu anda lamba yanıyor.) Bir gün öğleden sonra Sticker Enişte'nin evinde sebze çorbası içerken, Motley'den söz konusu parçayı yazıya geçirme fikri aklıma geldi, bunu Noel'de sana göstereceğim. Bu şehirde birçok kapı eşiğini, kilise döşemesini ve merdiveni görmek ve yürüyerek aşmak bana kayalık İskoçya haritalarını yapma fikrini verdi ve onları (yeşile ve kırmızıya) boyarken, Enişte'nin hoşlandığı ve benim de hoşlanmaya başladığım turşular geçti aklımdan. Bir kişinin ruhu başlı başına garip bir şeydir; severek yapılmış bir İngiltere haritasına benzer bir ruha sahip olmak ve içini her şeye katlanan, her şeye inanan, her şeyi ümit eden, her şeye dayanan ve asla son bulmayan o kutsal sevgiyle olabildiğince doldurmak bence iyi bir şeydir. O sevgi dünyanın ışığıdır, insanların ışığı olan gerçek hayattır. Dilleri bilmek kesinlikle iyi bir kazanımdır ve bir şey kapabileceğim umuduyla bu ödülün peşindeyim.

Bir esmer çavdar ekmeği kabuğu yerken "Tunc justi fulgebunt ut sol in regnum Patris sui" (Doğru kişiler o zaman Babalarının egemenliğinde güneş gibi parlayacaklar) sözlerini düşünmek kesinlikle iyidir. İnsan çoğu kez çamurlu çizmeler ya da ıslak, kirli giysiler içindeyken de öyle. Bu dünyaya özgü olmayan o krallığa günün birinde hepimiz girmesini umalım; orada insanlar ne evlenirler, ne de evlendirilirler; orada gündüz ışığın güneş olmayacak artık, ay da aydınlatmayacak seni çünkü Rab sonsuz ışığın ve Tanrın görkemin olacak, artık güneşin batmayacak, ayın çekilmeyecek çünkü Rab sonsuz ışığın olacak, sona erecek yas günlerin ve Tanrı gözlerden bütün yaşları silecek. Böylece "kederliyiz ama her zaman seviniyoruz" sözlerinin hamuruyla mayalanabiliriz; Tanrı'ya inandığımız için, Tanrı'nın inayetiyle aslımız gibi oluruz, yüreğimizin gizli köşelerinde "Asla umutsuzluğa düşmem" sözlerini taşırız. Ayrıca "Kararımdan dönmem" ve "Demir bir direk ya da yaşlı bir meşe ağacı gibi ol" birçok durumda gerçekten güzel sözlerdir. Küçük İngiliz kiliselerinin etrafındaki

dikenli çitler ya da mezarlıktaki güller gibi dikenleri sevmek de iyidir; şu sıralarda çok güzeller, evet, insanlara gösteriş olsun diye değil, Tanrı tarafından görünmek için kendine hayatın dikenlerinden taç yapabilen biri iyilik etmiş olur.

Sanırım, Swain'in ağaç baskılarını biliyorsun. Akıllı bir adamdır, stüdyosu Londra'nın çok hoş bir kesiminde, Strand'ın resimli dergi (Ill. Lond. News, The Graphic, Seeley vs.) bürolarının bulunduğu kısmından pek uzak sayılmayacak bir yerdedir. Yine yakında olan Kitapçılar Sırası her çeşit kitap sergisiyle ve kitabeviyle doludur; orada Rembrandt'ın oymabaskılarından Dickens'ın Household baskılarına ve Chandos klasiklerine kadar her türlü şeyi görmek mümkündür; her şey (özellikle sonbaharın sisli havasında ya da Noel öncesindeki karanlık günler) yeşil bir örtüye bürünmüş gibidir. Orası insana Elçilerin İşleri Kitabı'nda olağanüstü yalınlıkla anlatılan haliyle Efes'i hemen hatırlatan bir yerdir (Benzer biçimde Paris'teki kitabevleri, sözgelimi Faubourg St. Germain'de olanlar da çok ilginçtir).

Dostum, sınavları geçmeyi başarırsam, kelimelere sığmayacak ölçüde mutlu olacağım; güçlüklerin üstesinden gelebilirsem, bunu sağlayan sadece yürek saflığı değil, Tanrı'ya yakarış da olacaktır; zira muhtaç olduğum irfanı vermesi için ve bana günün birinde babamızınkilere benzediği ölçüde daha iyi olacak birçok vaazı yazıp okumayı ve hayatımda bütün şeylerin iyilik yönünde işleyeceği bir uğraşı yerine getirmeyi nasip etmesi için Ona sıkça hararetli dualar ediyorum.

Pazartesi akşamı Cor Amca'nın evindeydim, Yenge'yi ve bütün aileyi de gördüm, hepsinin sana içten selamları var. Oldukça uzun bir süre kaldım çünkü Yenge'yi epeydir görmemiştim; insanlara değer vermeme ve onları ihmal etme *izlenimi* uyandırmak, hiç istemeden onlarda kolayca güceniklik yaratır. Amca'nın evinde C. Daubigny'nin gravür eserlerini anlatan kitabı gözden geçirdim. Oradan Stricker Enişte'nin evine gittim; Enişte dışarıdaydı ama Muhterem Meyboom'un oğullarından biri (Margreet'in kardeşi), bir donanma subayı ve kız arkadaşı, Londra'da bir süre kalan ve oraya dönecek olan Middelbeek adında genç bir adam misafir olarak evdeydi.

Saat onda Enişte eve döndü, o akşam bir hayli yağmur yağdığından sırılsıklamdı. Onunla ve Hala'yla uzun bir sohbete koyuldum; çünkü Mendes birkaç gün önce onları ziyarete gelmişti. (İnsan dünyada birçok kişinin sandığından daha fazla olduğuna inansa bile, deha kelimesini öyle kolayca telaffuz etmemeli ama Mendes kesinlikle çok dikkate değer bir kişi ve onunla irtibat halinde olmaktan bahtiyar ve minnettarım.) Bereket versin ki onlara kötü bir rapor vermemişti; yine de Enişte bana işin zor olup olmadığını sordu, ben de çok zor olduğunu, göğüs germek ve her bakımdan gözümü açmak için elimden geleni yaptığımı itiraf ettim. Bununla birlikte bana cesaret verdi. Ama o korkunç cebir ve geometri hâlâ duruyor ortada, her neyse, göreceğiz bakalım – Noel'den sonra o derslere de girmem gerekecek, başka çare yok.

Kiliseye ve kitabevlerine gitmekten de geri kalmıyorum, oralarda yapılacak bir ayak işi olduğunu düşündüğümde yapıyorum. Sözgelimi, bugün Schalekamp'ın ve

C. L. Brinkman'ın Hartestraat'taki kitabevlerine uğradım (Schalekamp'ın dükkânı ilginç bir görüntüye sahip); Öğretmenler Derneği'nden birkaç harita satın aldım, Hollanda'yı olası her tarihsel dönemde gösteren bir tanesi de dahil cüzi bir parayla alınabilen 100 dolayında harita var. (Öteden beri ara sıra bir kitabevine uğramak beni neşelendirir ve bana dünyada iyi şeyler olduğunu hatırlatır.)

Pazar sabahı ilk ayine ve daha sonra Fransız kilisesine gittim, Muhterem Gagnebin'den olağanüstü bir vaaz dinledim: Bethanya'daki ev. "Gerekli olan tek bir şey vardır ve Meryem iyi olanı seçmiştir." Muhterem Gagnebin'in cana yakın bir görünüşü var; saygı uyandırıcı bir baş ve Tanrı'nın her türlü kavrayışı aşan esenliğini hatırlatıcı bir yüz. Dehşetin son kurbanları tablosundaki rahibe veya "Pansiyon kadınları"nda gördüğümüz mütevazı ve sadık uşağa benzer bir hava taşıdığı kesin bence.

Israëls'in tasvir ettiğin o tablosu güzel olsa gerek, açık seçik tasvirinle gözümde canlandırabiliyorum. C.M.'nin mekânında onun küçük bir tablosunu, ayrıca Mauve'un kumullarda koyun sürüsüyle birlikte çobanı tasvir eden çok güzel bir tablosunu gördüm.

Evden de iç açıcı iyi bir mektup aldım, görünüşe bakılırsa Princenhage'da durum daha iyiye doğru gidiyor, çok şükür. Noel'i azımsanmayacak bir özlemle bekliyorum, beraberinde mümkün mertebe birkaç şey getir, hepimiz için iyi olur. Tütün göndermekte acele etme; *hâlâ biraz tütünüm var*, çalışma açısından iyi ve gerekli bir destek.

Bugün yola çıkan Harry Gladwell'e uzun bir mektup yazdım, senin selamlarını da ilettim. Zamanın ve fırsatın olursa, malum Michelet'yi ve J. Breton'u bir düşün; ikincisinin ne için olduğunu biliyorsun, acelesi yok ve gerekirse Noel'e yetişmesi yeterli. Şimdi, çalışmam gerek ve sayfa neredeyse doldu. Balıtın açık olsun, mümkün olursa yaz, mektubundaki makbuzu Amca'ya verdim. Amca'nın, ayrıca Stricker Enişte'nin ve Hala'nın sana selamları var. Benim adıma ev arkadaşlarına, ayrıca fırsat çıkarsa Mauve'a ve eşine, Tersteeglere, Van Stockumlara (hanımefendi nasıl?), Haanebeeklere ve rastlarsan Borchers'e iyi günler dile. *Yaptığın her şeyde Tanrı'nın lütfu eksik olmasın*, bu sonbahar günlerinde sana kuvvet ve zindelik diliyorum, Noel bir an önce tekrar bir araya gelmemize vesile olsun. Hoşça kal, elini sıkarım. Bana hep inan.

Seni çok seven kardeşin
Vincent.

Gabriel Max'ın 2 fotoğrafını gördüm, Jairus'un kızının diriltilişi ve manastır bahçesinde bir rahibe, özellikle ilki güzel.

Landseer'den bir gravürü biliyor musun? Adı Dağlı, sanırım, bir dağlıyı elinde vurduğu bir kartalla kar fırtınasında bir dağın zirvesinde tasvir ediyor.

137 Amsterdam, Pazar 9 Aralık 1877
Theo van Gogh'a (H)

Amsterdam, 9 Aralık 1877

Sevgili Theo,

Sana çok beklemeden yazma gereği duymamın başta gelen sebebi, üç şey için teşekkür etmek. Öncelikle, bana en büyük keyfi veren dört sayfalık mükemmel mektubuna teşekkür etmeliyim; çünkü insanın düşünecek ve yapacak bir sürü şeyi varken, yeryüzünde yaşayan bir kardeşi olduğunu hissetmesi rahatlatıcı bir şey. İnsan bazen neredeyim, ne yapıyorum, nereye gidiyorum duygusuna kapılır, yani başı dönmeye başlar; işte o anda böyle tanıdık bir ses, daha doğrusu tanıdık bir elyazısı insanı adeta yeniden yere sağlam basmanın rahatlığına kavuşturur.

Sonra Galerie Contemporaine'in E. Frère sayısı için teşekkür etmeliyim. Çok ilginç ve ona ait bir şey edinmekten dolayı mutluyum. Ayrıca gönderdiğin 10 posta pulu için teşekkür ederim, gerçekten çok fazla, bu kadarına gerek yoktu. Her şey için yürekten elini sıkarım.

Şimdi Aziz Nikolas konusunda sana anlatacağım birkaç şey var; Etten'den içinde bir çift eldiven için bir havaleyle güzel bir mektup aldım.

Eldivenim zaten olduğu için, o parayla başka bir şey, Stieler'in tek başına İskoçya'yı gösteren başka bir haritasını satın aldım. Halen Seyffardt'ın kitabevinde haritaları tek tek alabiliyorum ama böyle bir fırsat muhtemelen her zaman olmayacak. O haritayı çizdiğimden, elimde iki nüshası var; maksadım Harry Gladwell'e bir Noel hediyesi vermek. Paris'e bir sandık gittiğinde, içine koyman için bunu sana göndermeyi umuyorum. İNSAN EVİNİ BİR KAYA ÜSTÜNDE KURMALI; İskoçya, Normandiya ve Bretanya gerçekten oldukça kayalık, eline geçtiğinde o büyük İskoçya haritasına şöyle bir bakman yeterli. Öğrenim işini bir ev kurmaya ve bu ayları da temele benzetecek olursam, buna göre kayalar evin kaidesinde yer alır.

Bütün bunları öyle aklıma geldiği için yazdım, şimdi söz konusu akşamla ilgili daha fazla bilgi vereyim. Cor Amca hediye olarak Bossuet'nin Cenaze vaazlarını verdi, çok güzel ve kullanışlı bir baskı, hiç eksiği yok, başka şeylerin yanı sıra, Pavlus üzerine "Ne zaman güçsüzsem, o zaman güçlüyüm" sözlerini konu alan hoş vaazı da içeriyor. Muhteşem bir kitap, Noel'de göreceksin. Beni öylesine mutlu etti ki, bugüne kadar cebimde taşıyıp duruyorum; ancak bundan vazgeçmenin zamanı, çünkü başına bir şey gelebilir. Mendes'in hediyesi Claudius'ın eserleriydi, o da güzel, sağlam bir kitap; ona Thomae Kempensis de imitatione Christi göndermiş ve ön tarafına şunu yazmıştım: Artık ne Yahudi ne Grek, ne köle ne özgür, ne erkek ne dişi ayrımı vardır. Hepiniz Mesih İsa'da birsiniz. Stricker Enişte'nin verdiği bir kutu puroyu ne yaptığımı biliyorsun; Roosların evinde her zaman dostça ağırlanmışımdır ve puro kutusu beklenmedik bir nimet gibi geldiğinde, ben de onlara gönderecek bir şeyim olup ol-

madığını düşünüyordum. Akşam masamda Jan Amca'dan gelmiş bir mektup buldum. Ardından kısa bir süre için Vos ve Kee'nin evine uğradım, Stricker Enişte ve Hala da oradaydı ama pek fazla kalamadım, çünkü saat sekiz ve on arasında Teixeira'dan almam gereken bir ders vardı. Jan Amca akşamı Cor Amca'nın evinde geçirdi.

Bu sabah Stricker Enişte'nin ayninde, yani Eilandskerk'teydim, Cor Amca da oradaydı. Metin "Senin ışığınla aydınlanırız" sözleri üzerineydi.

Eilandskerk'e yürümek her zaman hoş bir şeydir. Bugün öğleden sonra yanımda sözünü ettiğim kayalık ülkelerin haritalarıyla, küçük İngiliz kilisesi civarında başka bir yürüyüşe çıktım çünkü haritaların o küçük kiliseyle bağlantısı varmış gibi bir duygu vardı içimde.

"Tanrı Kilisesi bir kaya üstünde durur", bu sabahki ilahide geçen sözlerdi bunlar; Ruisdael'in ve Luxembourg'daki tabloda Millet'nin resmedişi de öyledir.

Bretanya haritasına o adları falan yazma tasarın iyi bir şey. Noel'de yanında getir, çizdiğim haritada aynısını yaptığımı biliyorsun, böylece karşılaştırabiliriz. İhmal etme, güzel bir şey olur.

Etten'e gidişte Lahey'e uğramamdan söz ediyorsun, bunu yapmayı gerçekten isterim. Roos'ların evinde bir gece kalmak mümkün olur mu? Durum öyleyse, yazmana gerek *yok*, gerekirse mümkün olacak diye sayarım. Odanı ve sarmaşıklı ağacı tekrar görmek isterim, bunun mümkün olacağını ve buradan yeterince erken ayrılabileceğimi umarım.

Noel'i ne kadar özlediğimi anlatamam sana. Umarım, Peder yaptığım şeylerden memnun kalır.

Bugün hava çok harikaydı ve gece çökmeye başladığında, küçük kilisenin yanındaki dikenli çitler arasında dolaşmak öylesine güzeldi ki.

Bu hafta, daha doğrusu geçen hafta Mendes'le "Kendi canını bile gözden çıkarmayan benim öğrencim olamaz" sözleri üzerine sohbet ettik. Bu ifadenin çok güçlü olduğunu belirtti, ama ben yalın hakikat olduğunu savundum. Thomas a Kempis, kişinin kendisini tanımasından ve hor görmesinden söz ederken aynı şeyi söylemez mi?

Bizden daha başarılı ve daha iyi durumda olanlara baktığımızda, başkalarınınki kadar güzel olmadığı için çok geçmeden kendi hayatımızdan nefret etme noktasına varırız. Mesih sevgisinin zorlamasıyla o küçücük kitabı, öncesinde ya da sonrasında çok az kimsenin eriştiği içtenlik, sadelik ve sahicilikle yazan Thomas a Kempis gibi bir adama bakmak yeter. Yahut başka bir alandan örnek vermek gerekirse, bir Millet'nin ya da bir Stieler'in eserlerine ya da Jules Dupré'nin Koca meşeler tablosuna bakmak yeter. Onlar bunu başarmıştır: "Sizin ışığınız insanların önünde öyle parlasın ki iyi işlerinizi görerek göklerde olan Babanızı yüceltsinler." Peder de öyle bir kişidir; anlayacağın, yapabileceğimiz en iyi şey gözümüzü böyle insanlara dikmek ve belki bulabileceğimiz bir şeyi aramaktır. Ve de Peder'in söylediği şeyin, yani "Rabbim, samimi olmayı çok istiyorum," diye yakaran birini Tanrı'nın duyacağına ve duasını kabul edeceğine inanmaktır.

Bugün güzel bir Pazar geçir, senin yanında olmayı ne kadar isterdim. Jan Amca

Haarlem'e gittiği için bu akşam yalnızım ama hâlâ elimden geldiğince çok şey yapmak zorundayım. E. Frère üzerine o dergiyle bana gerçekten büyük keyif verdin. Bir keresinde onu Goupil bürosunda şahsen görmüştüm, çok gösterişsiz bir havası var. "Sonunda zafere ulaştı," diye yazılır biyografisinde, bizim için de bir gün öyle söylenmesini umalım – bu gerçekleşebilir ve şunu söylemekte yarar vardır say: Asla umutsuzluğa düşmem.

Kişi *her şeye* bir anda ulaşamaz ve çok iyi bir yere gelenlerin çoğu, evlerini üzerine kuracakları kayayı oluşturan uzun ve zorlu bir hazırlık döneminden geçmiştir.

İnsan doğası gereği bozuk ahlaklıdır, en iyi halinde bile bir hırsızdır ama Tanrı'nın rehberliğiyle ve inayetiyle daha yüksek değerde bir şeye dönüşebilir, aynen Pavlus için Herod'a şunu samimiyetle ve güvenle söyleyebildiği bir günün gelmesinde olduğu gibi: Tanrı'dan dilerim ki yalnız sen değil, bugün beni dinleyen herkes, bu zincirler dışında benim gibi olsun.

Taşbaskılar hakkında yazdığın şeyler için teşekkürler. Bir şey daha – iki çift Avutucu Mesih ve benzeşini göndermişsin, onları aldığıma çok sevindim.

Ayrıca o İskoçya haritasını edinmenin sakıncası yok, böylece o atlastan üç şeye sahip olursun. Atasözünde söylendiği gibi, bütün iyi şeyler üçerli gelir. Bu bakımdan onun da eline geçeceğine güven ve hiçbir şekilde kendin satın almaya kalkma; Gladwell'e gidecek olan bu haritayı önce sana göndermek istemiştim ama onun ara sıra benden haber almasını kendime görev sayıyorum. Umarım, Noel'de Lewisham'a gidebilir. Cuyp'un buradaki müzede bulunan ve yaşlı bir Hollandalı aileyi resmettiği tabloyu biliyorsun; Gladwell onu görünce uzun bir süre baktı ve ardından "kaya üstünde kurulu ev"den ve Lewisham'daki evinden söz etti. Benim de babasının eviyle ilgili kolayca unutamayacağım anılarım var. O çatı altında epeyce güçlü ve büyük sevgi var, ateşi hâlâ ölmüş değil, sadece uyuyor.

Şimdi acele etmeliyim çünkü çalışmam gerek. Büyük ihtimalle Lahey'e gelecek hafta bir günlüğüne, sözgelimi Perşembe, belki de daha sonra geleceğim; çalışmama en iyi nasıl uyacağına bakmam gerekiyor. Lahey'den Dordrecht'e gitmeyi umuyorum ve eğer Cumartesi akşamı yola çıkabilirsen, Dordrecht'teki istasyonda buluşuruz.

O durumda Roos'ların evinde hatta iki gece geçiririm, tabii Lahey'e gidecek olursam, biraz daha uzun süre kalıp bazı kişilere uğramanın zararı olmaz.

Mauve'un taşınacak olması bir bakıma üzücü, umarım, oraya geçen ilkbahardaki o akşam gibi tekrar birlikte gideriz, gerçekten hoş bir akşam olmuştu.

Roos'lara zahmet vermemeye özen göster. Orada kalamayacaksam, sormaksızın anlarsın ve bunu bana yazabilirsin, ben de bunu göz önünde tutarım; kalabileceksem, onlara bir gün önce bildir.

Her şey tam gönlünce olsun ve çalışmanda Tanrı'nın lütfu eksik olmasın. Yoğun olacaksın ama aslında insan baskı, uğraş ve bütün benzer şeylere her şeyden daha fazla minnettar olmalıdır, çünkü insan ancak uzun süreli eğitimle gelişir. Cumartesi yola çıkabilmeni içtenlikle umuyorum çünkü Etten'e Noel öncesi Pazar günü varmamız evdekileri muhakkak sevindirecektir. Şimdilik hoşça kal, senden hiç haber alamazsam, Perşembe ya da Cuma yani 20 ya da 21 Aralık'ta geleceğim.

Bargue'nün Çizim dersleri kitabından o sayfayı, Bretanya Düşesi Anne resmini asmaya nihayet karar verdim, evet, insan doğası gereği bozuk ahlaklıdır, en iyi halinde bile bir hırsızdır ama hayat kavgasında daha yüksek değerde bir varlık haline gelebilir; "daha yüksek değerde bir varlık" sözleri o güzel kadının, Bretanya Düşesi Anne'ın yüzündeki ifadeye uzun süre bakınca aklıma geldi. Bu ifade onun "acıların insanıydı, kederi yakından tanıdı; kederliyiz ama her zaman seviniyoruz" sözlerini niçin hatırlattığını da açıklıyor.

Hoşça kal, ev arkadaşlarına selamlarımı ilet ve bana inan.

Seni çok seven kardeşin
Vincent

143 Amsterdam, Çarşamba, 3 Nisan 1878
Theo van Gogh'a (H)

Amsterdam, 3 Nisan 1878

Konuştuklarımız üstünde uzun uzadıya düşünüyorum, elimde olmadan şu söz geldi aklıma, "dün ne idiysek bugün oyuz". Bu demek değildir ki insan olduğu yerde kalacak ve kendi kendisini geliştirmeye çalışmayacak; tam tersine, bunu yapmaya çalışmak ve başarıya ulaşmak için ivedi nedenler var.

Ancak bu deyişe bağlı kalabilmek için geriye dönüş yapmamalı ve kişi her şeye özgür ve açık bir gözle bakmaya başlamışsa, bundan vazgeçmemesi, sapmaması gerek.

"Dün ne idiysek bugün de oyuz" diyen kişiler *honnêtes hommes*'du [dürüst insanlar]; yaptıkları ve dünya durdukça yerli yerinde kalacak olan On Emir bunun bir kanıtıdır. Onların yazdığı On Emir'in yukarıdan gelen bir ışınla ve ateşten bir parmakla yazıldığı söylenir. "Honnête homme" olmak, her adımda daha da, daha da dürüst olmaya çalışmak iyi bir şey; "homme intérieur et spirituel" [deruni ve ruhani insan] olmanın da bunun bir parçası olduğuna inanmakta yarar var.

Güvenle ve kesinlikle onlardan biri olduğuna inanan kişi, yoluna her zaman sessiz ve sakin devam edebilir, sonucun iyi olacağından hiçbir kuşku duymayarak. –Bir adam varmış, günün birinde kiliseye gitmiş, şöyle sormuş: "Aşırı hevesim, çabalarım beni aldatmış olabilir mi? Yanlış bir yol seçmiş, yapacaklarımı iyi tasarlamamış olabilir miyim? Ah, kendimden duyduğum bu kuşkudan kurtulabilsem, sonunda kazanacağıma, başaracağıma değin kesin bir inanca kavuşabilsem!" Bir ses karşılık vermiş ona: "Kesinlikle bilseydin, ne yapardın o zaman? Kesinlikle inanıyormuşçasına davran şimdi, yanılmayacaksın." Ve adam kuşkuyla değil de inançla dolu şekilde yoluna gitmiş, işinin başına dönmüş, artık kararsızlık, ikirciklik yokmuş içinde.

Homme interieur et spirituel olmak konusuna gelince, insan genel bir tarih bilgisiyle, her çağın birtakım örnek kişilerini tanımakla, özellikle İncil'in ve Fransız

Devrimi'nin tarihini incelemekle, Odysseia'dan Dickens'ın ve Michelet'nin kitaplarına dek bir şeyler öğrenmekle, kendi kendisini geliştiremez mi dersin? Ayrıca, Rembrandt'ın yapıtlarından Breton'un Mauvaises Herbes'inden ya da Millet'nin Günün Saatleri'nden, Degroux'nun ya da Brion'un Bénédicité'sinden, Degroux'nun Nefer'inden, ya da Conscience'ınkinden, Dupré'nin Büyük Meşeler'inden, hatta Michel'in Ovalardaki Değirmenler'inden bile bir şeyler öğrenilemez mi?

İnsanın iyi bir mayayla, kederli ama hep sevinçli olma mayasıyla sonunda tam anlamıyla mayalanmasının yolu, o fikirlerde ve şeylerde sebat etmekten geçer; bu mayalanma da bereketlilik, hayırlı işlerin bereketliliği hayatımıza girdiğinde belirginleşir.

Yüce ışık hep üzerimizde parlamaz, bazen bulutların ardında kalır ve kişi o ışık olmadan yaşayamaz, onsuz beş para etmez ve iyi bir şey yapamaz; insanın yüce ışığa iman etmeksizin yaşayabileceğini savunan ve ona ulaşmayı umursamayan bir kimse sonunda hayal kırıklığına uğrar.

Görevimizin ne olduğu, doğru hedefe nasıl ulaşabileceğimiz konusunda uzun uzun konuştuk ve ilk iş olarak istikrarlı bir meslek ve o meslekte iyi bir konum edinmeye ve kendimizi işimize adamaya karar verdik.

Bir başka konuda da aynı görüşe vardık sanıyorum: Yani, kişinin özellikle yaşamının sonunu düşünmesi, tüm bir yaşam boyu çalışıp çaba gösterdikten sonra ulaşılan utkunun, daha önce elde edilenden daha iyi olduğu konusunda...

Tüm içtenliğiyle yaşayan, türlü dertlerle, binbir düş kırıklığıyla karşılaşan, ama bunlardan yıkılmayan, bunlara boyun eğmeyen kişi, işleri her zaman rast gitmiş ve görece refah içinde yaşamış kişiden çok daha değerlidir. Daha yüksek düzeyde bir yaşama ulaşmışlığın izlerini taşıyanlar kimlerdir? "İşçiler, hayatınız hüzünlü, işçiler, hayatta acı çekiyorsunuz, işçiler, siz mübareksiniz" sözlerini hak etmiş olanlar... "Ömür boyunca kavganın ve uğraşın yükünü omuzları hiç çökmeksizin taşıma"nın belirtilerini gösterenler... Onlar kadar olmaya çalışmak güzel bir şey.

Ve işte, biz de "indefessi favente Deo" [usanmaz Tanrı'nın inayetiyle]yolumuzda ilerleyeceğiz.

Bana gelince, iyi bir papaz olmalıyım –söyleyecek doğru ve dünyaya yararlı bir sözü olan bir papaz... Oldukça uzun bir hazırlık dönemi geçirmem, sarsılmaz bir inanca tam anlamıyla kavuştuktan sonra başkalarına bunu aşılama uğraşına girmem daha iyi olacak belki de...

Her türlü şeyi inceleyerek, iyi olana sıkıca tutunarak, her zaman yararlı şeyleri daha fazla öğrenmeye çalışarak ve gittikçe tecrübe kazanarak sessizce yolumuzda ilerleyelim.

Keder şevkini taşımak oldukça iyi bir şey, yeter ki insan ikisini bir araya getirebilsin, *keder* bütün insanlarda vardır, herkesin keder duyması için yeterince sebep vardır; ama insanda *şevk* de olmalıdır, şevk ne kadar çoksa o kadar iyidir ve hiç umutsuzluğa düşmeyen biri olmakta yarar vardır.

İçtenlikle yaşayabildiğimiz sürece her şeyimiz iyi olacaktır... Başımızdan gerçek acıların geçeceği, büyük düş kırıklıklarına uğrayacağımız, büyük bir olasılıkla bir-

çok kötü suç işleyeceğimiz, yanlış işler yapacağımız her ne kadar kesinse bile, yine kesin olan bir şey daha var ki ateşli ve cesur olmak –yapabileceğimiz tüm hatalara– karşın dar kafalı ve aşırı temkinli olmaktan iyidir. Birçok şeyi çok sevmek de iyi bir şey çünkü insana güç kazandıran budur. Çok seven kişi çok da çalışır ve çok şey başarabilir, sevgiyle yapılmış bir iş iyi yapılmıştır. İnsan birtakım kitapları okuduğunda –örnekse Michelet'nin "Kırlangıç, Tarlakuşu, Bülbül", "Sonbahar Özlemi", "Buradan Bir Hanımı Görüyorum", "Bu Benzersiz Küçük Köy Gibisini Görmedim" gibi yapıtlarını– çarpılıyor, derinden etkileniyorsa, bunlar yürekten, yalınlıkla ve alçak gönüllülükle yazıldıkları içindir.

Gerçekten anlam taşıyan az söz söylemek, kuru gürültüden başka bir şey olmayan, kolay söylendiği kadar yararsız olan bir araba laf etmekten daha iyidir.

Sevgi insan yüreğindeki en iyi ve en soylu şeydir, özellikle de tıpkı ateşteki altın gibi hayatın içinde denemeden ve sınamadan geçtiğinde; çok seven, ikircim ve kuşku duymuş olsa bile, o ilahi ateşi canlı tutan, ezelde var olana ve hiç ölmeyecek olana dönen kişi mutlu ve iç dünyasında güçlü olur. Gerçekten sevilmeye değer şeyleri sadakatle sevmeyi sürdürebilirse kişi, sevgisini anlamsız, değersiz, önemsiz şeyler için ziyan etmezse, zamanla daha çok ışığa kavuşacak, güçlenecektir. İnsan belli bir meslek ya da belirli bir zanaatta ne denli erken usta olmaya çalışırsa, mümkün olduğunda bağımsız bir düşünce ve davranış tarzı benimserse, kendi kesin kurallarını ne kadar eksiksiz uygulayabilirse, o kadar sağlam bir karaktere sahip olabilir; bütün bunları yaptı diye dar kafalı olması da gerekmez ayrıca.

Bunları bir an önce yapmak akıllıca bir şey çünkü yaşam kısa, zaman çok çabuk geçiyor. İnsan bir tek konuda tam anlamıyla ustalaşırsa ve o tek konuyu çok iyi anlamışsa, fazladan daha birçok şeyi de derinden kavrayacak, anlayabilecektir.

Kimi kez insan içine çıkmak, şununla bununla bir sürü gevezelik etmek hoş olabilir, hatta bazen zorunlu bile oluyor bu, ama sessiz sedasız kendi işini sürdürmeyi yeğleyen, çok az sayıda arkadaş isteyen biri insanlar arasında da, dünyada yürüdüğü yolda da en güven içinde olandır. İnsan hiçbir zaman her şeyin iyi gittiği, sıkıntısız, dertsiz dönemlere güvenmemeli, rahatına da fazla düşkün olmamalı. En kibar ve kültürlü ortamlarda, en iyi çevrelerde, en rahat durumlarda bile kişi içinde Robinson Crusoe'nun esas özelliklerinden, doğaya bağlı münzevilikten bir şeyler taşımalı, yoksa kendi köklerini yitirir; ruhumuzdaki ateşi hiçbir zaman söndürmemeli, her an körüklemeyi sürdürmeliyiz. Kim kişisel yoksulluğu bilinçle seçer ve severse, büyük bir hazineye sahip demektir ve her an vicdanının sesini işitebilecektir; bu sesi işiten ve ona itaat eden kişi ise, Tanrı'dan en değerli armağanı almış olacak, onda en iyi dostu bulacak, hiçbir zaman yapayalnız kalmayacaktır.

Tanrı'ya iman eden kişi mutluluğa erer çünkü acısız ve üzüntüsüz olmasa bile, ha-

yattaki güçlüklerin üstesinden sonunda gelir. Her durumda, bütün şartlarda, her yerde ve her zaman Tanrı düşüncesine sıkıca bağlı kalmak yapılabilecek en iyi şeydir; insan bütün diğer şeylerde olduğu gibi, bunu Kitabı Mukaddes'le başarabilir. Her şeyin mucizevi olduğuna, insan kavrayışının ötesinde olduğuna inanmakta yarar vardır çünkü hakikat budur; kimi zaman o duyguyu gizlemek gerekse bile, gönülde hassas, mütevazı ve uysal olmakta yarar vardır çünkü bu çoğu kez gereklidir; dünyanın akıllı ve basiretli insanlarına gizliymiş gibi görünürken, fakir ve sade insanlara, kadınlara ve çocuklara sanki doğuştan gelme sezgiyle apaçık görünen şeyler hakkında çok bilgili olmakta yarar vardır. Tanrı'nın her insanın ruhuna doğuştan yerleştirdiği şeyleri, her ruhun kasten yok etmediği sürece yaşadığı ve sevdiği, umduğu ve inandığı şeyleri öğrenmekten daha iyi ne olabilir ki? Sınırsız ve mucizevi olana işte tam anlamıyla bu alanda ihtiyaç duyulur; insanın daha azıyla tatmin olmamasında ve ona aşina olunca kadar kendini rahat hissetmemesinde yarar vardır.

Bütün büyük insanların eserlerinde ifade ettiği, biraz daha derinlemesine düşünen, biraz daha sıkı arayışa ve uğraşa giren, başkalarından daha fazla sevmesini bilen ve hayat denizinin derinliklerine doğru yola koyulan herkesin dile getirdiği itiraf budur. Herhangi bir şeyi yakalamak istiyorsak, bizim de yapmamız gereken şey derinliklere doğru yola koyulmaktır; bazen bütün gece uğraşıp sonunda hiçbir şeyi yakalayamama durumu ortaya çıktığında, her şeye rağmen vazgeçmeyip şafakta ağları tekrar atmakta yarar vardır.

O halde ikimiz de her zaman "gönlü yüceltici" ışığı izleyerek, kendi yolumuzda sakince ilerlemekle yetinelim; başkaları gibi olduğumuzu ve başkalarının da bizim gibi olduğunu, birbirimize karşı en halisinden sevgiyi beslemekte, her şeye inanmakta, her şeyi ummakta, her şeye katlanmakta ve asla tökezlememekte yarar olduğunu bilen kişiler olalım.

Yetersizliklerimiz olduğunda da canımızı pek fazla sıkmayalım; zira yetersizliğin hiç olmayışı da bir bakıma yetersizliktir ve kusursuz derecede akıllı olduğunu sanan birinin sil baştan işe girişmesinde ve bir alımağa dönüşmesinde yarar vardır.

Dün ne idiysek bugün oyuz, yani "*honnêtes hommes*"uz ama bünye bakımından güçlenmeleri için hayatın ateşinde sınanmaları ve doğuştan gelme yapıları bakımından Tanrı'nın inayetiyle onaylanmaları gereken kişileriz.

Bizim yazgımız da bu olsun, dostum, yürüdüğün yol hayırlı olsun, Tanrı hiçbir zaman hiçbir şeyde yanından eksik olmasın, seni *bunda* başarılı kılsın ki ayrılık anında kalpten bir el sıkmayla senin için tek dileğim bu.

Seni çok seven kardeşin
Vincent

Barndesteeg'deki Pazar okulunun odasındaki ışık, çok cılız bir ışık, onu canlı tutacağımı umarım; zaten bunu yapamazsam, Adler'in sönmesine göz yumabilecek türde bir adam olduğunu sanmıyorum.

Borinage ve Brüksel, yak. 13 Kasım 1878 – 2 Nisan 1881

148 Laken, Çarşamba 13 ve Cuma 15 ya da dolayları ya da Cumartesi 16 Kasım 1878
Theo van Gogh'a [H]

Laeken, Kasım 1878

Sevgili Theo,

Birlikte geçirdiğimiz, ne de çabucak geçen günün akşamında sana yeniden yazmak istiyorum. Seni yeniden görmek, seninle konuşmak ne eşsiz bir sevinç kaynağıydı... Ve sadece bir anmış gibi geçen bir günün, böylesine kısa süren bir sevincin anılarımızda hep kalacağını, hiçbir zaman unutulmayacağını bilmek ne büyük bir mutluluk! Seni uğurladıktan sonra yürüyerek döndüm, –en kısa yoldan değil de kanal boyunca uzanan yoldan. Buralarda her türlü iş için çeşitli atölyeler var, özellikle akşamları ışıkları yanarken pitoresk görünen. Oysa, senin benim gibi, her ikisi de kendi özel alanında, Tanrı'nın çağrısına göre birer işçi olan, vargücüyle çalışan kişiler için bambaşka şeyler söylüyor bu yerler; kulak verip dinlesek, diyecekler ki: Gün ışırken çalışın çünkü gece bastırdığında hiç kimse çalışamaz...

Tam da sokak-süpürücülerin, koşumlu arabaları, yaşlı beyaz atlarıyla evlerine döndükleri saatti. Kanal boyunda yolun baş taraflarında "Ferme des Boues" (Balçık Çiftliği) dedikleri yerde bir dizi araba sıralanmış duruyordu. Bu yaşlı beyaz atlardan bazıları eski bir suluboya baskıyı anımsatıyor. Sen de görmüşsündür, biliyorsundur muhtemelen; aslında pek fazla sanat değeri taşıyan bir şey değil, doğru, ama bana çok çarpıcı gelmiş, üstümde derin etki bırakmıştı. Bir Atın Yaşamı adlı baskılar dizisinin en sonuncusundan söz ediyorum. Zayıf, hatta aşırı sıska, çok ve çok fazla çalışmaktan, uzun süren bir ağır işçilik yaşamından ölesiye yorgun düşmüş, yaşlı beyaz bir at vardır orada. Zavallı hayvan ıssız bir yerde, yapayalnız dikilmiş duruyor –tek tük boynu bükük, kurumuş ot yığınlarının bulunduğu, şurada burada bir iki yamru-yumru, fırtına vurgunu ağacın görüldüğü, iç karartan bir ova... Yerde bir kurukafa var, uzakta, geri planda, ağarmış bir at iskeleti. Atların derisini yüzen bir adamın kulübesinin hemen yanında bu iskelet.

Hepsinin üstünde fırtınalı bir gökyüzü... Soğuk, kasvetli bir gün, karanlık, sıkıntılı bir hava... Acıklı, çok melankolik bir görünüm bu; günün birinde hepimizin ölümün gölgesinin düştüğü vadiden geçeceğimizi bilen, içinde duyan, ölüm dediği-

miz süreçten günün birinde bizim de geçeceğimizi sezen herkesi etkilemesi gereken bir resim. Bunun gerisinde ne var? Yalnızca Tanrı'ya malum olan bir esrar. Yine de dünyaya gönderdiği sözlerle ölülerin yeniden yaşayacaklarını kesinlikle açıklamış.

Zavallı at, yaşlı, sadık hizmetkâr, öylece duruyor orada –sabırlı, uysal ama yılmamış ve cesur. Tıpkı "Muhafız ölür ama teslim olmaz" diyen yaşlı muhafız gibi, sonunun geleceği saati bekliyor. Bu gece, arabalara koşulmuş o atları gördüğümde, elimde olmadan o gravürü anımsadım.

Sürücülere gelince, akıl almaz pislikteki giysileri içinde, Degroux Usta'nın Sıraya Oturmuş Yoksullar adlı resmindeki dilenciler grubundan daha da derin bir fakirliğe batmış gibiydiler. Bana her zaman çarpıcı gelen, gerçekte de çok garip olan bir şey var: Ne zaman tanımlanamayacak, anlatılamayacak kötü bir perişanlık imgesiyle karşılaşsak –yapayalnızlık, yoksulluk, elem, her şeyin sonu ya da en aşırı ucu vb.– kafamızda Tanrı düşüncesi uyanıyor. Hiç değilse bende böyle oluyor bu. Babam da her zaman "Konuşma yapmayı en çok sevdiğim yer kilise mezarlıklarıdır çünkü orada herkes eşittir; yalnızca bu da değil, orada herkes durumunu kavrıyor" demez mi?

Müzeyi birlikte gezme fırsatı bulduğumuz için çok memnunum, hele Degroux'nun ve Leys'in yapıtlarını ve daha nice ilginç resimleri –örneğin Cooseman'ın o peyzajını– gördüğümüze... Bana verdiğin o iki baskı da çok hoşuma gidiyor; ama sen de Üç Değirmen adlı küçük gravürü benden almayı kabul etseydin iyi olacaktı. Tuttun bütün parayı sen verdin, yarısını benim ödememe izin vermedin. Onu koleksiyonunda tutmalısın çünkü baskısı kusursuz olmamakla birlikte, gerçekten harika bir parça. Tüm bilgisizliğimle, bunun Kadife Breugel'e değil de daha çok Köylü Breugel'e ait olduğunu sanıyorum. Sözünü ettiğim, alelacele yapılmış küçük eskizi de ekliyorum mektuba: Au Charbonnage. Yollarda karşıma çıkan bir sürü şeyin kaba eskizlerini çizmeye başlamak istiyorum ama, bu herhalde beni asıl işimden alıkoyacağı için en iyisi başlamamak. Eve döner dönmez 'kısır incir ağacı' hakkındaki vaaza başladım, Luke XII:6-9.

Evde güzel günler geçireceğini, Pazar gecesi de orada kalacağını ve Princenhage'de her şeyi yolunda bulacağını içtenlikle umarım.

Lahey'e vardığında zaman bulabilirsen çarçabuk bir pusula yaz ve Roos ailesine sıcak selamlarımı iletmeyi unutma.

Au Charbonnage adını verdiğim o küçük çizim dikkate değer bir şey değil; yapmamın tek sebebi, buralarda kömür madenlerinde çalışan çok insana rastlıyorum ve bunlar oldukça belirgin özellikleri olan kişiler. Küçük ev yolun az ötesinde; büyük kömür barakasına eklenmiş ufak han gibi bir şey. İşçiler yemek saatlerinde oraya gelip ekmeklerini yiyip bir bardak bira içiyor.

İngiltere'de olduğum sırada kömür madenlerinde, kömür işçilerinin arasında vaizlik yapmak için başvurmuştum ama işe almadılar; en az yirmi yaşında olmam gerekiyormuş. Sen de biliyorsun, tüm İncilin kökenlerinden, temellerinden biri "karanlıkta yükselen ışık"tır. *Karanlıktan Işığa doğru.* Eee, en çok kim gereksini-

yor bunu, en açık yüreklilikle dinleyecek olanlar kimler? Deneyimler de gösteriyor ki karanlıkta, yeryüzünün altındaki derinliklerde yürüyenler –kömür işçileri gibi yani– Tanrı'nın İncil'deki sözlerinden çok etkileniyorlar, gerçekten inanıyorlar da. Şimdi, Belçika'nın güneyinde, Hainaut bölgesinde, Mons civarından Fransız sınırına, hatta sınırdan öteye de uzanan Borinage adı verilen bir bölge var; buradaki sayısız kömür madeninde çalışan oldukça özel bir maden işçileri nüfusu bulunuyor. Bir coğrafya broşüründe onlar hakkında şunları okudum: "Borinler (Mons'un batısına düşen Borinage'da oturanlar) yalnızca kömür madenlerinde çalışırlar. İnsanı ezen bir görünümü olan bu maden ocakları yerin üç yüz metre derinine inmektedir. Her gün buralara çalışmaya giden işçilere hem saygı hem sevgi borçluyuz. Kömür işçisi, Borinage'a özgü bir tiptir çünkü onun için gün ışığı diye bir şey yoktur; pazar günleri dışında güneşi görmez bile. Çok az ışıtan bir lambanın solgun ışığında, daracık tünellerde büyük güçlükler içinde çalışır, gövdesi iki büklümdür hep. Kimi kez sürünerek ilerlemek zorundadır; bizim için ne denli yararlı olduğunu bildiğimiz o madeni, toprağın barsaklarından söküp çıkarmaya çalışır; her an yenilenen binlerce tehlikenin arasında çalışır; ama Belçikalı kömür işçisinin neşeli bir tabiatı vardır, o hayata alışmıştır; kaskının üstüne kendisine karanlıkta yol gösterecek olan küçük lambayı takıp da maden kuyusuna indiğinde, içinde Tanrı'ya sonsuz güven duyar, onun nasıl çalıştığını gören, onu, karısını, çocuklarını koruyan Tanrı'ya.." Böylece Borinage, taş ocaklarının bulunduğu Lassines'in güneyine düşüyor.

Oraya vaiz olarak gitmeyi çok istiyorum. Papaz de Jong'un ve Papaz Pietersen'in bana şart koştukları üç aylık deneme bitmek üzere. Aziz Paul, vaaz vermeye başlamadan, uzun misyoner yolculuklarına çıkıp dinsizler arasında çalışmaya başlamadan önce tam üç yıl kalmış Arabistan'da. Ben de bu dediğim bölgede sessiz sedasız üç yıl çalışabilsem, hep öğrenmeyi, gözlem yapmayı sürdürerek elbette, oradan döndüğümde gerçekten söyleyecek, dinlenmeye değer bir sözüm olacaktır, buna inanıyorum. Bunu tam bir alçakgönüllülük ama kendime güvenerek söylüyorum. Tanrı kısmet ederse ve yaşamımı bağışlarsa, otuz yaşıma vardığımda uygun olabilirim sanıyorum, kendime özgü eğitimim ve deneyimlerimle işimi daha büyük bir ustalıkla başarır, şimdikinden çok daha olgun bir kişi olarak çalışırım. Bu konuyu kim bilir kaç kez konuştuk, ama bak, işte yine yazıyorum. Borinage'da birçok küçük Protestan cemaat ve aynı şekilde bir sürü okul da var elbette. Orada, demin anlattığım gibi, vaiz olarak bir görev alabilsem, İncil'in öğretisini yoksullara –yani, buna en çok gereksinimi olan, eğitilmeye en uygun kişilere– vaaz verir, geriye kalan zamanımda –hafta içinde– de kendimi öğretmeye adayabilirim.

St. Gilles'e mutlaka gitmişsindir. Ben de gittim geçenlerde, Ancienne Barrière yönünden. Mont St. Jean'ın başladığı yerde bir tepe daha var, Alsemberg, sağdaki St. Gilles mezarlığı sedir ve çam ağaçlarıyla dolu. Tüm kenti görebiliyorsun oradan. Biraz daha yürürsen Forest'e varıyorsun. Orada çevre çok pitoresk, tepelerin eteklerinde eski evler var; Bosboom'un kimi tuallerinde görülen, kum tepecikleri arasındaki kulübeleri andırıyor bunlar. Burada her türlü tarım işlerinin yapıldığı da görülüyor:

mısır ekimi, patateslerin topraktan çıkarılması, turpların yıkanması... Hepsi de resmi yapılacak şeyler, odun toplama işi bile ve de Montmartre'a çok benziyor.

Asma ya da sarmaşık kaplı eski evler, küçük, güzel hanlar var; evlerden biri dikkatimi çekti, bir hardal imalatçısına aitmiş, Verkisten adlı biri. Onun evi tıpkı Thijs Maris'in bir resmine benziyor örneğin. Şurada burada taş bulunan yerler de var, küçük küçük taş ocakları kurulmuş... Bunların arasından vagon tekerleklerinin derin izler bıraktığı çukur patikalar geçiyor, kırmızı püsküllerle süslenmiş küçük beyaz atlara, mavi gömlekli sürücülere rastlanıyor, buralarda çobanlar da var, sonra da Degroux'nun kadınlarını andıran, başlarına siyah-beyaz kepler takmış kadınlar. Öyle yerler var ki bu yörede –Tanrı'ya şükür her yerde vardır– insan kendini herhangi bir yerde olduğundan daha çok evine yakın hissediyor, çok eskilerden kalma, sıla özlemini andıran bir duygu doluyor içine, biraz melankoli taşıyan bir duygu. Yine de, öylesine uyarıcı ki, insanın zihnini canlandırıyor, güçlendiriyor ve nedendir nasıldır bilinmez, yapmamız gereken iş için yeni bir istek yeni bir cesaret veriyor bize. O gün Forest'ten öteye yürüdüm, ara bir yola saparak, duvarları sarmaşıkla örülü eski, küçük bir kiliseye vardım. Bir sürü ıhlamur ağacı gördüm orada, dalları parkta gördüklerimizden de çok birbirine dolanmış, tabir yerindeyse daha gotik ağaçlardı hepsi de. Kiliseye giden çukur yolun bir yanında, yamru yumru, eğri büğrü kütükler, ağaç kökleri vardı –Albert Dürer'in Şövalye, Ölüm ve Şeytan gravüründe olanlardan daha da fantastik şeylerdi gibi geldi bana. Carlo Dolci'nin Zeytin Bahçesi adlı yapıtının bir resmini, daha doğrusu fotoğrafını gördün mü hiç? Rembrandt'ımsı bir yanı var; geçende gördüm. Rembrandt'tan esinlenerek aynı tema üstüne yapılmış, hatta ötekinin bir eşi olan İncili Okurken adlı kocaman, kaba saba gravürü biliyorsundur herhalde –hani, iki kadın bir de beşik... *Baba* Corot'nun aynı konudaki resmini gördüğünü söyledin ya, ben de yeniden anımsadım bunu. Ölümünden kısa bir süre sonra yapıtları sergilendiğinde görmüştüm ve beni çok etkilemişti.

Sanat ne büyük zenginliklerle dolu; insan gördüklerini unutmadıkça hiçbir zaman verimli düşüncelerden uzak, gerçekten yalnız ya da tek başına kalamaz.

Hoşça kal, Theo. Ellerini sıkı sıkı sıkıyorum hayalimde. İyi vakit geçir, işlerinde başarılı ol, yaşam yolunda güzel şeylerle karşılaş –anılarımızdan silinmeyecek, görünüşte pek az şeyimiz varsa da bizi zenginleştirecek güzel şeylerle de. Mauve'u gördüğünde selamlarımı ilet. Bana hep inan.

Seni seven kardeşin
Vincent

Birkaç gündür göndermedim bu mektubu. 15 Kasım'ı atlattık, yani üç ay tamamlanmış oldu. Papaz de Jong ve Bokma Usta ile konuştum, okula yerli Felemenk öğrencilere tanınan koşullarla devam edemeyeceğimi söylediler; derslere parasız girebilirmişim gerekirse –ama tek ayrıcalığım bu; dolayısıyla, burada daha fazla kalabilmem için halen sahip olduğum parasal imkânlardan daha çoğuna gereksi-

nimim var– halen sahip olduğum parasal imkânlarsa: Hiç! Sıfır! Böylece, Borinage planını hayata geçirmem gerekecek yakında herhalde. Bir kez kırsal alanlara attım mı kendimi, büyük kente kolay kolay dönmeye niyetim yok. Tanrı'ya inanmadan, ona güvenmeden yaşamak kolay olmaz; bunlar olmazsa tüm cesaretini yitirir insan.

[*Eskiz* 148A]

148A. Cafe Au charbonnage

151 Wasmes, Salı 1 Nisan ve Çarşamba 16 Nisan arası, 1879
Theo van Gogh'a (H)

Wasmes, Nisan 1879

Sevgili Theo,

Benden tekrar haber almanın zamanı geldi. Evden birkaç günlüğüne Etten'de olduğunu ve firma için seyahat ettiğini öğrendim. Yolculuğunun iyi geçtiğini içtenlikle umuyorum.

Bu günlerde hiç kuşkusuz ara sıra kumullarda ve Scheveningen'de olacaksın. Buranın kırları da ilkbaharda çekici; tepelerden dolayı insanın kendini kumullarda hayal edebileceği tek tük yerler var.

Bir süre önce çok ilginç bir gezinti yaptım; işin doğrusu, bir maden ocağında altı saat geçirdim.

Marcasse'ın ifadesiyle tam da yörenin en eski ve en tehlikeli ocaklarının birinde. Bu ocağın kötü bir şöhreti var, çünkü içinde iniş ya da çıkış sırasında dumandan boğulma, gaz patlaması, zeminde su, eski geçitlerin çökmesi gibi çeşitli sebeplerle birçok kişi ölmüş. İç karartıcı bir yer ve ilk bakışta etrafındaki her şey kasvetli ve ölümcül bir hava taşıyor. Oradaki işçiler genellikle humma yüzünden sıska ve soluk yüzlü insanlar, bitkin ve bezgin, kırış kırış ve vaktinden önce yaşlanmış görünüyorlar, kadınlar genellikle solgun ve pörsük. Ocağın etrafında yoksul madencilerin dumandan tamamen kararmış birkaç ölü ağaçla, dikenli çitlerle, gübre yığınları ve çöplüklerle, atık kömür dağlarıyla vs. çevrili meskenleri var. Maris buranın güzel bir tablosunu yapardı.

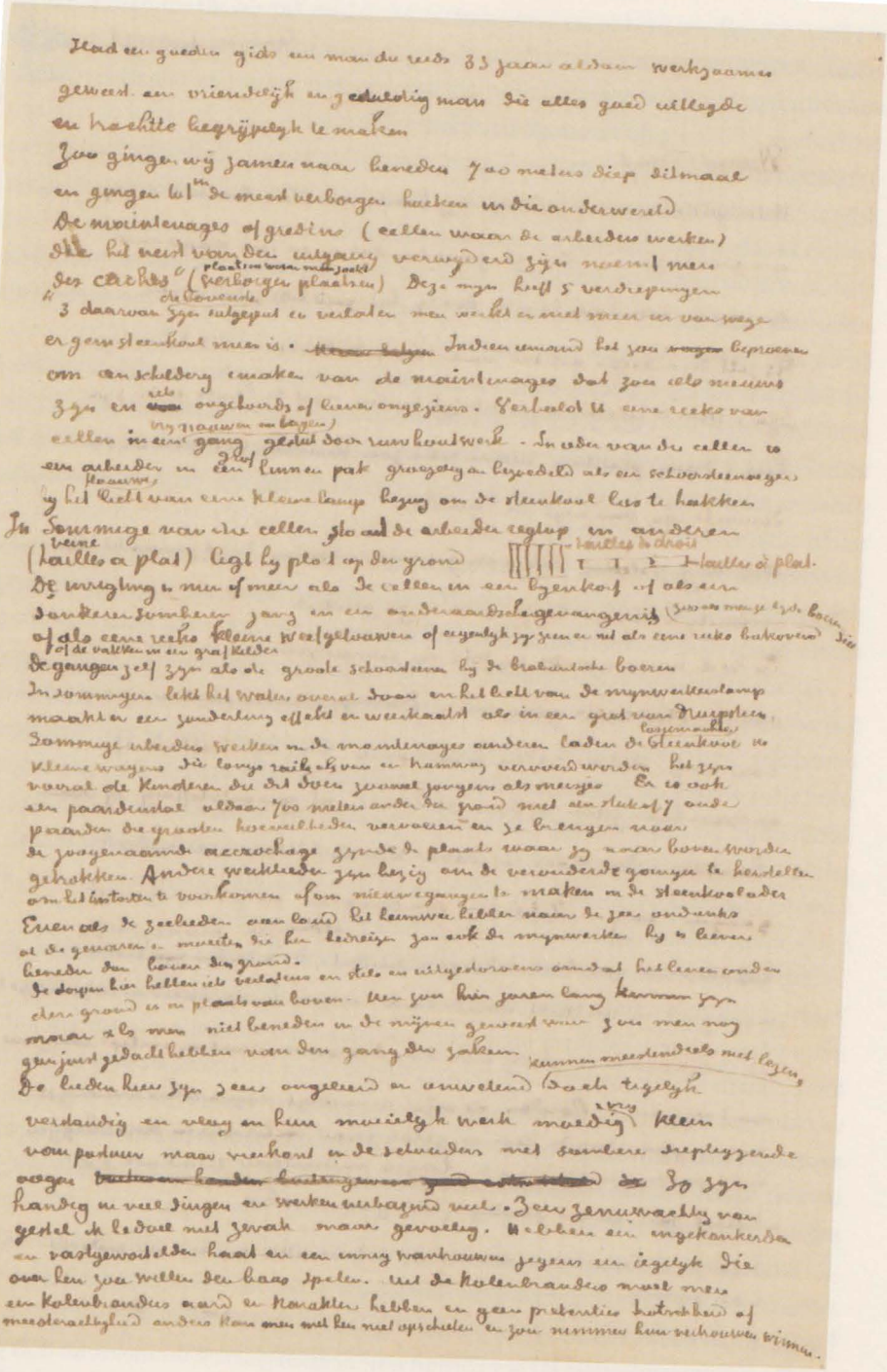
Sana bir fikir vermek için ileride bir eskizini yapmaya çalışacağım.

Orada 33 yıl çalışmış iyi bir rehberim vardı, bu dost canlısı hasta adam her şeyi açık seçik bir dille açıklıyor ve anlaşılabilir kılmaya çalışıyordu.

Birlikte 700 metre aşağıya indik ve o yeraltı dünyasının en saklı köşelerine girdik.

Çıkıştan en uzak *maintenage*'ler ya da *gradin*'ler (madencilerin çalıştığı hücreler) "des caches" (zulalar, yani aranacak yerler) olarak anılıyor. Bu ocağın beş katı var, en üstteki üçü tükenmiş ve terk edilmiş durumda, kömür kalmadığı için oralarda artık kimse çalışmıyor. Bir *maintenage* tablosu yapılacak olursa, hiç duyulmamış, daha doğrusu hiç görülmemiş yeni bir şey çıkar ortaya. Kaba ahşap yapıyla desteklenen oldukça dar ve basık bir geçitte bir dizi hücreyi gözünde canlandır. Hücrelerin her birinde baca temizleyicisininki gibi kirli ve isli bir kaba keten elbise içinde birer işçi küçük bir lambanın loş ışığı altında kömürü parçalıyor. İşçiler hücrelerin bazılarında dimdik ayakta dururken, diğerlerinde ("damarlar yatık olduğu için") sırtüstü yerde uzanıyor.

[*Eskiz* 151 A]

1A. Madencilerin çalıştığı hücreler

Düzen aşağı yukarı bir arı kovanındaki hücrelere, bir yeraltı zindanındaki karanlık, kasvetli bir geçide, bir dizi küçük tezgâha, aslına bakılırsa köy evlerinde görülen türdeki bir dizi ocağa ya da bir mahzendeki ayrı mezarlara benziyor. Geçitler ise Brabant çiftliklerinin kocaman bacalarını andırıyor.

Bazı geçitlerde her yerden su sızıyor ve madenci lambasının ışığı garip bir efekt yaratarak, sanki sarkıtlarla dolu bir mağarayı yansıtıyor. Bazı madenciler *maintenage*'ler kısmında çalışırken, diğerleri kırılmış kömürleri bir tramvayı andırırcasına raylarda taşınan küçük vagonlara yüklüyor. Yükleme işini çoğunlukla çocuklar yürütüyor, aralarında oğlanların yanı sıra kızlar da görülüyor. Orada yerin 700 metre aşağısında bir ahır da var; yaklaşık yedi yaşlı büyük parçaları taşıyarak, kömürün yukarıya çekildiği *accrochage* ["asma"] denen yere getiriyor. Diğer işçiler göçükleri önlemek için köhne geçitleri eski duruma getirmekle ya da kömür damarında yeni geçitler açmakla meşgul. Denizciler karadayken nasıl denizi özlerse, maden işçileri de hayatlarını tehdit eden bütün tehlikelere ve güçlüklere rağmen yerin altında olmayı tercih ediyor.

Buradaki köylerin ıssız, durgun ve sönük bir havası var çünkü hayat yerüstünden ziyade yeraltında geçiyor. Bir insan burada yıllarca kalsa bile, ocaklara inmediği sürece orada olup bitenleri kafasında canlandıramaz.

Buradaki insanlar çok eğitimsiz ve cahil, çoğu okumayı bilmiyor ancak yaptıkları zor işte becerikli ve cevvaller, cesurlar, oldukça ufak yapılı olmakla birlikte dik omuzlular, gözler kasvetli ve çukurlaşmış. Birçok şeyde mahirler ve şaşırtıcı ölçüde sıkı çalışıyorlar. Çok asabi mizaçlılar, öyle nanemolla değil, hassas olma anlamında. Kendilerine patronluk taslayanlara irinli ve köklü bir nefret duyuyorlar, doğuştan gelme bir güvensizlik besliyorlar. Kömürcüler birlikteyken bir kömürcü mizacı ve karakteri taşımak ve gösterişten, kibirden ya da zorbalıktan kaçınmak gerekir, aksi halde insan onlarla geçinemez ve asla güvenlerini kazanamaz.

Bir gaz patlamasında fena halde yanan madenciden söz etmiş miydim sana? Tanrı'ya şükür, şu anda toparlanmış durumda ve iyileşme yolunda; alıştırma için uzun yürüyüşlere çıkabiliyor artık, elleri ise hâlâ zayıf ve işinde ellerini kullanması biraz zaman alacak, neyse ki kurtulmuş sayılır. Ama o zamandan beri birçok tifüs ve öldürücü humma vakası yaşandı; "ahmak humması" olarak bilinen ve kâbus, hezeyan gibi kötü rüyalar görmeye yol açan bir hastalık da bunlara dahil. Sonuçta bir deri bir kemik kalmış halde yataklarında takatsiz ve perişan yatan birçok marazlı ve yatalak kişi yine var.

Bir evde herkes hummaya yakalanmış ve gördükleri yardım çok az ya da hiç düzeyinde; bu da hastaların hastalara bakmasını getiriyor. "Burada hastanın bakıcısı hasta," dedi evdeki kadın, aynen yoksulun yoksula dost olması gibi.

Son zamanlarda güzel bir şey gördün mü? Senden gelecek bir mektubu dört gözle bekliyorum.

Israëls son zamanlarda çok mu çalışıyor? Peki, ya Maris ve Mauve?

Birkaç gece önce buradaki ahırda bir tay doğdu, çarçabuk ayakları üzerine diki-

len sevimli ve ufacık bir yaratık. Burada işçiler bir sürü keçi beslediği için, evlerin her yanında yavruları var, tıpkı işçi evlerinde yaygın olarak rastlanan tavşanlar gibi.

Gidip hastaları ziyaret etmem gerektiği için, artık bitirmek zorundayım, senden kısa sürede haber alayım, zamanın olursa bir hayat emaresi göster.

Ev arkadaşlarına ve fırsat bulduğunda Mauve'a selamlarımı ilet. Her şey tam gönlünce olsun ve bana hep inan, elini sıkarım.

Seni seven kardeşin
Vincent

Kuyuya sallandırılan kova gibi bir tür sepette ya da kafes içinde bir ocağa inmek tatsız bir iş, üstelik bu 500-700 metre derinliğinde bir kuyu, öyle ki aşağıya inen biri yukarıya baktığında, gün ışığı gökteki bir yıldız gibi görünüyor. İnsan ilk kez gemiyle denize açılmaya benzeyen ama daha beter bir duyguya kapılıyor, neyse ki pek uzun sürmüyor. İşçiler buna alışkın olsalar da içlerindeki alt edilemez dehşet ve ürküntü duygusundan bir türlü kurtulamıyorlar, bu da boşuna ya da gerekçesiz değil. Ne var ki bir kez aşağıya inildi mi, durum o kadar da kötü değil ve verilen uğraşın karşılığı gözle görülür bir sonuçla bolca alınıyor.

Adres
Vincent van Gogh
Jean-Baptiste Denis eliyle
Petit-Wasmes Sokağı
Wasmes (Borinage, Hainaut)

154 Cuesmes, Pazartesi 11 Ağustos ve Perşembe 14 Ağustos arası, 1879
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Sana yazma sebebim esas olarak ziyaretinden dolayı minnettarlığımı bildirmek için. Oldukça uzun süredir eskisi kadar görüşemiyor ya da yazışamıyoruz. Yine de birbirimize karşı cesetler gibi davranmaktansa, karşılıklı bir şey hissetmemiz daha iyi; çünkü hukuken ölme anlamında bir ceset sayılmak için gerçek sebep olmadığı sürece, böyle bir poza girmek ikiyüzlü ya da en azından çocukça davranış gibi görünür. İtibarının ve sosyal konumunun düpedüz kendisini bir silindir şapka giymeye mecbur ettiğini düşünen 14 yaşında bir delikanlının tavrı açısından çocukça sayılır. Birlikte bu şekilde geçirdiğimiz saatler en azından ikimizi de hâlâ canlılar diyarında olduğumuza ikna edip rahatlatmış bulunuyor. Seni tekrar gördüğümde ve seninle beraber yürüyüşe çıktığımda, şimdikinden daha fazla geçmişte tattığım duygu

içindeydim, sanki hayat üzerine titrememiz gereken yararlı ve değerli bir şey gibi geldi bana, kendimi uzun süredir olmadığı kadar neşeli ve canlı hissettim; çünkü hayat bana rağmen yavaş yavaş benim için çok daha az değerli, çok daha önemsiz ve sıradan hale gelmiş durumda ya da bana öyle görünüyor. İnsan başkalarıyla birlikte yaşadığında ve onlara bir muhabbet duygusuyla bağlı olduğunda, birbirimize muhtaç olduğumuz ve aynı yolda beraber yürüdüğümüz düşüncesiyle, varoluşu için bir sebep bulunduğunun, tamamen değersiz ve gereksiz olamayacağının, belki şu ya da bu sebeple yararlı olduğunun farkına varır. Ne var ki gerçek özsaygı, başkalarıyla ilişkilere de çok bağlıdır.

Tecritte tutulan, çalışmaktan alıkonulan vs. bir mahpus, özellikle bu durum çok uzun sürdüğünde, tıpkı çok uzun süre aç kalmış biri gibi uzun vadede ortaya çıkan sonuçların sıkıntısını kesinkes çeker. Herkes gibi benim de dostluk, muhabbet ya da güvenilir yoldaşlık ilişkilerine ihtiyacım var; ister taştan, ister demirden olsun bir sokak tulumbası ya da lamba direği değilim, bu bakımdan genelde medeni ve son derece saygın her insan gibi, ben de bir boşluğa düşmeksizin ve eksikliklerini hissetmeksizin, böyle ilişkilerden yoksun kalamam – ve bu şeyleri ziyaretinin bende ne kadar yararlı bir etki bıraktığını bilmen için anlatıyorum.

İkimiz arasındaki bağın kopmasını nasıl istemediysem, evdekiler açısından da aynı durum geçerli. Öyle olsa bile, şu anda oraya gitmekten gerçekten çekiniyorum ve burada kalma yönünde güçlü bir eğilim duyuyorum. Bununla birlikte, kusur bende olabilir ve duruma doğru bakmadığım yolundaki düşüncende haklı olabilirsin; büyük isteksizlik duymama rağmen ve zor bir yolculuk olacağını umursamadan, Etten'e en azından birkaç günlüğüne gidecek olmamın sebebi de belki bu.

Geriye dönüp ziyaretini şükranla düşününce, aklıma haliyle aramızdaki konuşmalar geliyor. Böyle konuşmaları daha önce birçok kez, aslına bakılırsa sıkça duydum. Seni kızdırmak gibi olmasın ama düzelmeye, değişmeye ve moral yükseltmeye dönük planlardan biraz korkuyorum, çünkü kimi zaman bunlara göre hareket ettim ve sonunda epey hayal kırıklığına uğradım. Ne kadar iyi düşünülmüş olursa olsun, uygulanamayacak bir şey bu.

Amsterdam'da geçirdiğim zaman hâlâ belleğimde taptaze. Bizzat orada olduğun için, artıların ve eksilerin nasıl tartıldığını, göz önünde tutulup düşünüldüğünü, akıl süzgecinden geçirildiğini ve o kadar iyi niyetle yola çıkılmasına karşın, nasıl acıklı bir sonuca varıldığını, bütün işin nasıl saçma, fena halde aptalca olduğunu biliyorsun. Düşününce hâlâ ürperiyorum. Bu şimdiye kadar yaşadığım en berbat anlardı. Buranın yoksul kırında, ilkel ortamında geçirdiğim oldukça zor ve sıkıntılı günler, o zamana kıyasla gözümde öylesine hoş ve çekici görünüyor ki. Korkarım, en halis niyetlerle verilen akıllıca öğütler benzer bir sonuca varacak.

Zira böyle tecrübeler benim için bayağı sarsıcı. Yaşananlardan ders çıkarmamanın yıkımı, üzüntüsü, gönül pişmanlığı ikimiz için de çok ağır. Bundan ders çıkarmadıysak, ne'den çıkaracağız? O zaman belirtildiği gibi, önüme konulan hedefe varma gibi bir uğraş doğrusu beni kolayca sarmayacak bir tutku; buna ulaşma isteğim bir hayli soğumuş durumda ve şimdi şeylere farklı bir perspektiften bakıyorum, her

ne kadar o hedef çekici görünse bile ve hatta onu tecrübenin bana öğrettiği tarzda düşünmem kabul edilemez olsa bile. Kabul edilemez, evet, tıpkı sözgelimi gezici vaiz Francq'ın Muhterem Jean Andry tarafından verilen vaazları bir rahibin vaazlarından ancak biraz daha ateşli olarak nitelendirmemi kabul edilemez bulması gibi. Akademi tarafından böyle bir şeye hazırlanmaktansa, ecelimle ölmeyi ve ara sıra bir çim biçicisinden Yunancadan daha yararlı gördüğüm bir ders almayı tercih ederim.

Hayatımda düzelmeyi istememeli miyim, yoksa düzelmeye muhtaç durumda mı olmamalıyım? Düzelmeyi gerçekten istiyorum. Ama tam da bu arzudan dolayı, devaların hastalıktan daha kötü olmasından çekiniyorum. Doktorun gözünün içine baktıktan sonra, yanlış tedavi görmemeyi ya da bir şarlatanın elinde kalmamayı yeğ tutan bir hastayı suçlayabilir misin?

Veremli ya da tifüslü biri arpa suyundan daha güçlü bir devanın yararlı ve hatta gerekli olabileceğini ileri sürmekle ya da arpa suyunu başlı başına sakıncalı bulmamakla birlikte, kendi özel durumunda yararından ve etkisinden kuşku duymakla yanlış bir şey yapmış olur mu?

Arpa suyunu salık veren doktor, bu hastanın ilaç almayı istememekle kendini mahvetmeye yönelen inatçı bir kişi olduğunu söylememelidir – hayır, asıl mesele adamın isteksiz oluşu değil, sözde ilacın işe yaramaz oluşudur, ilacın sonuçta bir "şey" olsa bile hiç de sanılan "şey" olmayışıdır.

Katalogda bir Memling olarak geçen, ama Gotik dönemden benzer bir konuyu işleme dışında Memling'le hiçbir alakası olmayan ve sanatsal değer taşımayan bir tabloya hayran kalamayan biri suçlanır mı?

Şayet sözlerimden, tavsiyede bulunman nedeniyle bir şarlatan olduğunu söylemeyi kastettiğim sonucuna varırsan, beni tamamen yanlış anlamış olursun, çünkü senin hakkında böyle bir fikre ya da kanaate sahip değilim.

Öte yandan, tavsiyeni aynen benimsediğimi ve bana önerilen şekilde bir fatura ve kartvizit baskıcısı, bir muhasebeci ya da bir marangoz çırağı olmamda, yani çok sevgili kız kardeşim Anna gibi kendimi fırıncılığa ya da aynı türden (epeyce değişik ve ayrışık) başka birçok meslekten birine adamamda yarar gördüğümü sanırsan, yine yanılmış olursun.

Ama diyorsun ki, harfiyen uyasın diye değil, aylaklıktan hoşlandığını düşündüğüm ve buna artık son vermen gerektiği kanısında olduğum için böyle bir tavsiyede bulunuyorum.

İzin verirsen, böyle bir aylaklığın gerçekten oldukça garip bir aylaklık türü olduğu itirazında bulunayım. Bu konuda kendimi savunmam oldukça zor ama zamanla bunu farklı bir açıdan göremezsen üzülürüm. Sözgelimi bir fırıncı olma tavsiyesine uyarak, böyle suçlamalara karşı koymakla iyi bir şey yapmış olup olmayacağını da bilmiyorum. Böylesi gerçekten yeterli bir cevap olur (tabii bir fırıncı, berber ya da kütüphaneci kisvesine şimşek hızıyla bürünmemizin mümkün olduğunu varsayarsak); ama aslına bakılırsa aptalca bir karşılık olur bu, tıpkı bir eşeğe bindiği için zalimlikle suçlandığında, hemen inip yoluna eşeği sırtında taşıyarak devam eden adamın davranışındaki gibi.

Şaka bir yana, aramızdaki ilişkinin her iki taraf açısından güvenilir olmasının daha iyi olacağını açık yüreklilikle düşünüyorum. Senin için ya da evdekiler için rahatsız edici ya da can sıkıcı olduğumu, hiçbir işe yaramadığımı ciddi olarak hissetmem gerekiyorsa ve kendimi karşınızda fuzuli ya da gereksiz bir kişi olarak hissetmek için zorlanmaya devam edeceksem, öyle ki benim ortalıkta olmam daha iyi olacaksa ve başkalarının yolundan çekilmek için gittikçe daha fazla çaba göstermeye devam edeceksem, evet, durumun sahiden böyle olduğunu ve başka türlü olamayacağını düşünürsem, bir hüzün duygusuna kapılırım ve çaresizlikle boğuşmak zorunda kalırım.

Bu düşüncelere katlanmam zor, hele ikimizin arasında ve ailemizde bu kadar çok anlaşmazlığa, mutsuzluğa ve üzüntüye yol açtığım düşüncesine katlanmam daha da zor.

Durum gerçekten böyleyse, bana çok uzun süre yaşamanın bahşedilmemesini isterim doğrusu. Fakat bu beni aşırı, iyice derin sıkıntıya boğduğunda, bir süre sonra aklıma şu düşünce de gelir: Bu belki sadece kötü, korkunç bir rüyadır ve belki sonradan durumu daha iyi anlayıp kavramayı öğreneceğiz. Ama sonuçta işin gerçeği böyle değil. Günün birinde daha iyiye gitmekten ziyade daha kötüye gitmeyecek mi? Daha iyiye doğru bir düzelmeye inanmak, birçok kişiye hiç kuşkusuz aptalca ve boşuna görünecektir. Bazen kışın öylesine keskin soğuk olur ki insan şöyle der: Hava böylesine soğukken, yazın gelip gelmeyeceğinden, kötünün iyiye ağır basıp basmayacağından bana ne? Ama hoşumuza gitsin ya da gitmesin, katı buz nihayet son bulur, güzel bir sabah rüzgârı çıkar ve bir rahatlama duyarız. Havanın doğal halini değişkenliğe ve değişime açık olan ruh halimizle ve şartlarımızla karşılaştırınca, durumun düzelebileceği yönünde hâlâ bir umut taşıyorum.

Cevap yazarsan, olur da elini tez tutarsan, beni sevindirirsin. Her ihtimale karşı, mektubunu J. Bte Denis eliyle, Petit-Wasmes Sokağı, Wasmes (Hainaut) adresine gönder.

O akşam sen ayrıldıktan sonra Wasmes'e yürüdüm. O zamandan beri bir portre çiziyorum.

Hoşça kal, içtenlikle elini sıkarım. Bana inan.

Saygılarımla,
Vincent

155 Cuesmes, Salı 22 Haziran ve Perşembe 24 Haziran arası, 1880
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Uzun bir aradan sonra sana biraz isteksizce yazıyorum ve bunun birçok sebebi var. Belli bir ölçüde birbirimize yabancılaştık, belki de senin sandığından daha fazla; bu şekilde sürdürmemek ikimiz için daha iyi olur.

Sana yazma yükümlülüğü, zorunluluğu altında olmasam, hiç yazmayabilirdim de. Senin böyle bir zorunluluğu dayatmadığını belirteyim. Etten'deyken benim için elli frank gönderdiğini öğrendim; eh, kabul ettim. Elbette gönülsüzce, elbette bayağı bir melankoli duygusuyla ama bir tür çıkmaz ya da müşkül içindeyim; başka ne yapılabilir ki?

Yani, sana para için teşekkür etmek amacıyla yazıyorum.

Belki bildiğin üzere, tekrar Borinage'dayım; babam bunun yerine Etten civarında kalmamdan söz etti; hayır dedim ve böylece en doğrusunu yaptığım kanısındayım. İstemeden de olsa, ailede bir tür katlanılmaz ve sakıncalı karakter, her halükârda güvenilmeyen biri haline az çok gelmiş durumdayım. Böyle bir durumda herhangi bir şekilde nasıl yararlı olabilirim?

Çekip gitmemin ve sanki yokmuşumcasına uygun bir uzaklıkta kalmamın takınılacak hayırlı, en doğru ve en makul tutum olduğuna inanmaya yatkın oluşumun başta gelen sebebi bu. Kuşlar için tüy dökme vakti neyse, sıkıntı ya da talihsizlik, zorluk da biz insanlar için öyledir. İnsan bu tüy dökme döneminde çakılıp kalabileceği gibi, o dönemden yenilenmiş olarak da çıkabilir; ama bu öyle açıkta yapılmaz; pek eğlenceli ve neşeli olmadığından, insanın sırra kadem basması gerekir. Peki, öyle olsun. Belki önyargılardan tamamen sıyrılmamış bütün bir ailenin güvenini ve diğer benzer saygın, revaçta nitelikleri tekrar kazanmanın moral bozucu bir güçlük olmasına karşın, şu ya da bu kişiyle doğru anlayışa azar azar, yavaşça ve emin biçimde tekrar varılabileceğinden umudumu büsbütün kesmiş değilim.

Öncelikle, babamla aramda şimdilik bu doğru anlayışın yeniden oluşmasını isterim ve ikimiz arasında da öyle olmasına çok hevesliyim. Doğru anlamak, yanlış anlamaktan çok daha iyidir.

Şimdi bazı soyut şeylerle başını ağrıtacağım; ancak sabırla dinlemeni isterim.

Ben her şeyden önce bir tutku adamıyım, bazen bayağı üzüldüğüm gayet aptalca şeyler yapmaya elverişli ve yatkın biriyim. Sabırla beklemenin daha iyi olacağı durumlarda, biraz çabuk konuşma ya da davranma durumuna sıklıkla düşmekteyim. Bence başka insanlar da bazen benzer aptalca şeyleri yapabilir. Durum böyleyken, ne yapmalı? İnsan kendini hiçbir şey beceremeyen tehlikeli biri mi saymalı? Sanmıyorum. Asıl mesele bu tutkuları yararlı yönde değerlendirmek için her türlü yolu denemek. Örnek olarak bir tutkuyu belirtmek gerekirse, kitaplara dönük neredeyse karşı konulmaz bir tutkum var ve deyim yerindeyse, tıpkı ekmek gibi bir ihtiyaçla sürekli kendimi eğitme, inceleme gereği duyuyorum. Bunu anlayabilecek durumdasın. Farklı ortamda, tabloların ve sanat eserlerinin ortamında olduğum zamanlarda, o ortama coşku derecesine varacak kadar ateşli bir tutkuyla bağlandığını pekâlâ biliyorsun. Üstelik bundan pişman değilim ve şimdi uzak kalmışken, o tablolar diyarına sıklıkla hasret duyuyorum.

Hangi tablonun Rembrandt'a, Millet'e, Jules Dupré'ye, Delacroix'ya, Millais'e ya da M. Maris'e ait olduğunu gayet iyi bildiğimi belki açık seçik hatırlıyorsundur (üstelik hâlâ biliyor olabilirim).

Artık böyle bir ortamda olmasam da ruh denen bir şey var ki, asla ölmediği, sonsuza kadar yaşadığı ve hep, ama hep sonsuzluğu aradığı ileri sürülüyor.

Bu yüzden hasrete yenik düşmek yerine, kendi kendime dedim ki, kişinin memleketi ya da anavatanı her yerdir. Bu yüzden umutsuzluğa kapılmak yerine, canlı kalmaya gücüm yettiği sürece canlı melankoli yolunu tuttum, bir başka deyişle umut, özlem ve arayış içindeki melankoliyi çaresiz, yaslı ve durgun melankoliye tercih ettim. Bu yüzden gayet ciddiye alınam gereken Kitabı Mukaddes gibi kitapları, Michelet'nin Fransız Devrimi adı eserini, derken geçen kış Shakespeare'i, biraz da V. Hugo, Dickens ve Beecher Stowe'u, yakın dönemde ise Aiskhylos'u, ayrıca daha az tanınan çeşitli klasik yazarları, çeşitli iyi küçük ustaları okuyup inceledim. Küçük (?) ustalar arasında Fabritius ya da Bida gibilerinin sayıldığını gayet iyi biliyorsun.

Bütün bunlara dalmış bir adam, şimdi bazen başkalarını şoka uğratıyor ve belli kalıplara, âdetlere ve sosyal göreneklere istemeden şu ya da bu ölçüde aykırı davranıyor. Ancak insanların buna gücenmesine çok yazık. Örneğin, görünüşümü sıkça ihmal ettiğimi gayet iyi biliyorsun, bunu kabul ediyorum, şoka uğratıcı olduğunu da kabul ediyorum. Ama bak, bunda para sıkıntısının ve yoksulluğun payı var, köklü bir heves kırıklığının da payı var; ayrıca insanın meşgul olduğu şu ya da bu branşta biraz daha derine inebilmesi için gerekli yalnızlığı sağlamada bu bazen iyi bir araçtır. Çok gerekli branşlardan biri tıptır; tıbbı biraz öğrenmeye çalışmayan, en azından neyle ilgili olduğunu anlamaya çalışmayan bir kişi pek çıkmazken, ben hâlâ tıp konusunda hiçbir şey bilmiyorum. Ama bütün bunlar insanın merakını çeker, ama bütün bunlar insanı meşgul eder, ama bütün bunlar insanı düş kurmaya, kafa yormaya, düşünmeye yöneltir.

Belki beş yıla varan bir süreden beri, tam olarak ne kadar oldu bilmiyorum, şöyle ya da böyle iş güç sahibi olmaksızın oradan oraya dolaşıyorum. Şimdi diyorsun ki, filan zamandan itibaren yokuş aşağı gidiyorsun, sönükleştin, hiçbir şey yapmadın. Bu bütünüyle doğru mu?

Bazen kendi ekmeğimi kazandığım, bazen de bir arkadaşın iyilik olsun diye bana ekmek verdiği doğru; gidişata göre elimden geldiğince iyi kötü yaşadım; bazı insanların güvenini kaybettiğim doğru, maddi bakımdan acınacak halde olduğum doğru, geleceğimin epeyce karanlık göründüğü doğru, daha iyisini yapmış olabileceğim doğru, geçimimi sağlama açısından zaman kaybettiğim doğru, bizzat öğrenimimin oldukça üzücü ve cesaret kırıcı bir durumda olduğu ve daha, hem de çok daha fazla eksiğimin olduğu doğru. Ama buna yokuş aşağı gitmek denir mi, hiçbir şey yapmamak denir mi?

Belki şöyle diyeceksin: Peki, başkalarının yapmanı istediği gibi üniversite yolunda ilerlemeyi niçin sürdürmedin?

Buna sadece şu cevabı veririm: Çok maliyetli bir iş, üstelik öyle bir gelecek şimdiki durumdan, halen tuttuğum yoldan daha iyi değildi. Ama tuttuğum yolu sürdürmeliyim; hiçbir şey yapmazsam, oturup okumazsam, uğraşmakta sebat etmezsem, o zaman biterim, o zaman başıma kötü bir iş gelir. Benim duruma bakışım öyle, sebat etmek, sebat etmek, gerekli olan şey bu.

Ama diyeceksin ki, nihai hedefin ne? Taslak eskize ve eskiz de resme dönüştükçe, insan daha fazla çalıştıkça, ilk baştaki muğlak fikri, o ilk kaçak, geçici düşünceyi sağlamlaşana kadar daha derinlemesine kurcaladıkça, o hedef berraklaşacak, yavaş ve emin bir süreçle şekil alacak.

Gezgin vaizlerin sanatçılarla aynı durumda olduğunu biliyor olmalısın. Çoğu kez tiksindirici, zorba ve eski bir akademik okul, aslında yıkıcı iğrenç şey vardır – deyim yerindeyse, önyargılardan ve teamüllerden oluşmuş bir zırh, bir çelik göğüslük giyen insanlar yani. O adamlar yetkili konuma gelince, makamları tekellerine alırlar ve himayeleri altındaki kişileri dolambaçlı bir sistemle kollamaya ve doğuştan yetenekli olanları dışlamaya çalışırlar.

Onların Tanrısı Shakespeare'in "bir kilisenin içini" bilen ayyaş karakteri Falstaff'ın Tanrısı gibidir; doğrusu, İncil'e aşırı bağlı (???) bazı beyler (eğer insan duygusundan nasiplerini almışlarsa, belki bir ölçüde bizzat şaşıracakları) garip bir tesadüfle manevi konularda o ayyaşla aynı bakış açısını taşıyan bir durumda bulurlar kendilerini. Ama körlüklerinin bir gün ileri görüşlülüğe dönüşeceği yönünde çok az korku vardır.

Bu durumun böyle bir yapıyla hemfikir olmayan ve ona gücünün yettiği kadar bütün kalbiyle, bütün ruhuyla ve bütün öfkesiyle karşı çıkan biri açısından kötü tarafı vardır.

Kendim o akademisyenler gibi olmayan akademisyenlere saygı duymaktayım ama saygın olanlar insanın ilk bakışta inanacağından çok daha enderdir. Şu anda işsiz güçsüz olmamın, yıllarca işsiz güçsüz kalmamın sebeplerinden biri, basbayağı kendileri gibi düşünen kişilere mevki dağıtan bu beylerden farklı fikirler taşımamdır.

Seni temin ederim ki mesele, insanların bana karşı riyakârca ileri sürdüğü gibi sırf görünüş meselesi değil, bundan daha ciddi bir şey söz konusu.

Sana bütün bunları niye anlatıyorum? Yakınmak için değil, az çok hatalı olabileceğim şeylerden dolayı özür dilemek için değil, dosdoğru şunu söylemek için: Geçen yaz son ziyaretinde, La Sorcière [Cadı] olarak anılan metruk maden ocağının yakınında beraber yürüdüğümüzde, eski kanal ve Rijswijk değirmeni yakınında yine beraber yürüyüşümüzü hatırlattıktan sonra, geçmişte birçok şeyde hemfikir olduğumuzu söylemiş ve o zamandan beri gerçekten değiştiğimi, artık eskisi gibi olmadığımı eklemiştin. Bak, durum pek öyle değil; değişen şey hayatımın şimdi daha zor ve geleceğimin daha karanlık olması; öz benliğim, bakış açım ve düşünce tarzım açısından ise değişen bir şey yok. Aslında bir değişiklik varsa, o da daha o zaman düşündüğüm, inandığım ve sevdiğim şeylere şimdi daha ciddi düşünce, inanç ve sevgiyle bağlı olmam.

Dolayısıyla sözgelimi Rembrandt'a, Millet'ye, Delacroix'ya, herhangi bir kişiye ya da şeye daha az sıcak baktığıma inanmakta diretmen bir yanlış anlama olur, çünkü tam tersi geçerli. Ama işte inanılacak ve sevilecek çeşitli şeyler var; Shakespeare'de Rembrandt'tan bir şey, Michelet'de Correggio'dan ya da Sarto'dan bir şey, V. Hugo'da Delacroix'dan bir şey, Beecher Stowe'da Ary Scheffer'den bir şey var. Ve de Bunyan'da

M. Maris'ten ya da Millet'den bir şey, deyim yerindeyse, gerçeklikten daha gerçek bir gerçeklik var ama onu okurnayı bilmek gerekir; üstelik onda olağanüstü şeyler var, çünkü anlatılamaz şeyleri söylemeyi bilir; dahası İnciller'de Rembrandt'da bir şey ya da Rembrandt'ta İnciller'den bir şey var, öyle ya da böyle ikisi az çok aynı kapıya çıkar, yeter ki bu doğru anlaşılsın, yanlış yönde çarpıtılmasın ve karşılaştırmalarda özgün kişiliklerin meziyetlerini küçümsemeye kalkışmayan tarafların denkliği göz önünde tutulsun.

Tabloları daha derine inerek ele alan bir adamı bağışlayabildiğine göre, kitap sevgisinin Rembrandt sevgisi kadar kutsal olduğunu kabul et; hatta ben ikisinin birbirini tamamladığı görüşündeyim.

Fabritius'un bir adam portresini, bir gün yine birlikte yürüyüşe çıktığımızda Haarlem Müzesi'nde uzun süre seyrettiğimiz tabloyu gerçekten seviyorum. Güzel, ama Dickens'ın *İki Şehrin Hikâyesi* romanındaki "Richard Cartone" karakterini de aynı ölçüde seviyorum ve başka kitaplarda da az çok çarpıcı benzerlik taşıyan ve garip biçimde canlı başka figürler gösterebilirim sana. Shakespeare'in *Kral Lear* oyunundaki bir adam olan Kent, bence T. de Keyser'in figürlerinden herhangi biri kadar soylu ve seçkin bir karakterdir, her ne kadar Kent'in ve Kral Lear'in uzun süre önce yaşadığı sanılsa da. En yalın ifadeyle, Tanrım, bu ne kadar güzel şey. Shakespeare kadar gizemli biri var mı? Onun dili ve davranış biçimi, şevkle ve heyecanla titreyen bir fırçaya kesinlikle denktir. Ama nasıl görmeyi ve yaşamayı öğrenmek gerekiyorsa, okumayı da öğrenmek gerekir.

Dolayısıyla şunu ya da bunu reddettiğimi düşünmemelisin; inançsızlığımla bir bakıma inançlı biriyim ve değişmiş olmakla birlikte aynıyım. Bana azap çektiren şey sadece şu: Ne işe yarayabilirim? Bir şekilde hizmet verip yararlı olamaz mıyım? Şu ya da bu konuyu daha etraflıca öğrenme ve daha derine inme noktasına nasıl varabilirim? Bak işte, bu bana sürekli azap çektiriyor; o zaman insan kendini dardaki bir mahpus gibi, şu ya da bu işin dışında tutulan ve filanca gerekli şeylere ulaşamayan biri gibi hisseder. Böylece insan melankoliden kurtulamaz, dostlukla, yüce ve ciddi ilgilerle dolmuş olabilecek bir boşluğa düşer, bizzat ruhsal enerjiyi kemiren korkunç bir şevk kırıklığına kapılır; kader sevgiye dönük içgüdülerin karşısına bir engel ya da insanı bastıran bir tiksinti dalgası çıkarabilirmiş gibi görünür. Ardından şöyle der insan: Ne vakte kadar, ya Rab? Peki, ben ne diyebilirim? İnsanın içinde olup bitenler dışarıdan görünebilir mi? Birinin içinde büyük bir ateş yanarken, hiç kimse gelip o ateşle ısınmaz; yoldan geçenler bacanın ucundan tüten küçük bir duman dışında bir şey görmez ve yola devam eder. O halde yapmamız gereken şey içerideki bu ateşi canlı tutmak, içimizde tuz bulundurmak, sabırla beklemektir; ama şöyle diyeyim: Dileyen kişinin gelip orada kalacağı saati ne kadar büyük sabırsızlıkla bekleriz, kim bilir? Tanrı'ya inanan herkes er ya da geç gelecek olan o saati beklesin.

Şimdilik bütün işlerim görünüşe bakılırsa kötüye gidiyor, azımsanmayacak bir süredir öyle ve uzun ya da kısa süreli bir gelecek boyunca öyle kalabilir; ama olur

ya, her şey ters gidiyormuş gibi görünürken, bir gün daha iyiye gidebilir. Buna bel bağlamıyorum, belki böyle bir şey olmayacak ama daha iyiye doğru bir değişimin ortaya çıkacağını öngörürsek, bu kadarını kazanç sayarım; bundan sevinç duyarım, peki, bak işte, bir şey var sonuçta derim.

Ama yine de diyeceksin ki din konusundaki katlanılmaz fikirlerin ve çocukça vicdan azapların yüzünden alçak bir yaratıksın sen. Katlanılmaz ya da çocukça yanlarım varsa, bunlardan kurtulmayı umarım; hiçbir şey beni daha fazla sevindirmez. Ama bu konuda az çok vardığım noktayı aktarayım sana. Souvestre'in Çatılar altındaki filozof kitabında halktan bir kişi, basit bir işçi, aslında çok acınacak durumda biri anavatanını şöyle hayal eder: "Belki anavatanının neresi olduğunu hiç düşünmedin, diye devam etti, bir elini omzuma koyarak; anavatanın seni çevreleyen her şeydir, seni büyütüp besleyen her şeydir, sevdiğin her şeydir. Şu gördüğün kır, şu evler, şu ağaçlar, yoldan geçerken kahkaha atan şu genç kızlar, onlar anavatanındır! Seni koruyan yasalar, emeğinin karşılığı olan ekmek, söylediğin ve duyduğun kelimeler, insanların sana verdiği sevinç ve üzüntü, içinde yaşadığın şeyler, onlar anavatanındır! Bir zamanlar anneni gördüğün küçük oda, onun sende bıraktığı anılar, şimdi yattığı toprak, onlar anavatanındır! Bak işte, her yerde nefes alıp veriyorsun! Haklarını ve ödevlerini, bağlarını ve ihtiyaçlarını, anılarını ve minnettarlığını şöyle bir düşün, hepsini tek bir isim altında toplarsan, o isim anavatanın olur."

Benzer şekilde, insanlarda ve yaptıkları işlerde içsel bir ahlakla gerçekten iyi ve güzel olan her şey bence Tanrı'dan gelen manevi ve yüce güzellik taşır; insanlarda ve yaptıkları işlerde kötü ve bayağı olan her şey ise Tanrı'dan gelmeyen ve Tanrı'nın da iyi bulmadığı şeylerdir. Ama böyle bir niyet olmasa bile, Tanrı'yı tanımanın en iyi yolunun çok sevmek olduğuna inanmaya her zaman eğilimliyimdir. O arkadaşı, o kişiyi, o şeyi, her neyi seviyorsan onu sev, zamanla daha derinlemesine tanıma açısından doğru yolda olursan olursun; kendime söylediğim şey budur. Ama içten gelen yüce ve ciddi bir yakınlıkla, iradeyle, zekâyla sevmelisin ve her zaman daha derinlemesine, daha iyi ve daha fazla tanımaya çalışmalısın. Bu, insanı Tanrı'ya götürür, sarsılmaz imana götürür.

Bir örnek vermek gerekirse, Rembrandt'ı ciddi olarak seven biri, bir Tanrı'nın var olduğunu bilir, Ona sıkı sıkıya inanır.

Fransız Devrimi tarihini derinlemesine inceleyen biri inançsızlığa yönelmez; büyük şeylerde de kendini belli eden bir hükümran güç bulunduğunu görür.

Yoksulluğun büyük üniversitesindeki parasız derse sadece bir sefer katılan biri, gözleriyle gördüğü ve kulaklarıyla işittiği şeylere dikkat eder ve bunlara kafa yorar; o da inanma ve belki söyleyebileceğinden daha fazlasını öğrenme noktasına gelir.

Büyük sanatçıların, ciddi ustaların sözgelimi şaheserlerindeki son sözü anlamaya çalış; orada Tanrı'yı bulursun. Birileri bunu bir kitapta yazar ya da söyler, birileri bir tabloda gösterir.

Ve tek kelimeyle Kitabı Mukaddes'i ve İnciller'i oku; çünkü bu sana üzerine düşünülecek bir şeyi, üzerine düşünülecek epey şeyi ve üzerine düşünülecek her şeyi verir; epeyce şey üzerine düşünmek, her şey üzerine düşünmek ise sana rağmen düşünceni sıradan bir düzeyin üstüne çıkarır. Okumayı bildiğimize göre, okuyalım!

Bir de kimi zaman pekâlâ biraz dalgın, biraz hülyalı olabiliriz; biraz fazla dalgın, biraz fazla hülyalı olanlar vardır; başıma gelen belki bu, ama kusur bende. Sonuçta bir sebep bulunup bulunmadığını kim bilebilir ki; dalgın, kaygılı, tedirgin olmam şu ya da bu sebepleydi, ama bu aşılır bir şey. Düşteki kişi bazen bir çukura düşer ama hep söylendiği gibi, daha sonra tekrar oradan çıkar.

Dalgın adamın aklı da kimi zaman başına gelir, böylece sanki açığını kapatır. O bazen varlık nedeni şu ya da bu sebeple her zaman doğru biçimde görülmeyen ya da çoğunlukla istemeden dalgınlıkla unutulan bir karakterdir. Fırtınalı bir denize yakalanmışçasına savrulup duran kişi sonunda menziline varır; hiçbir işe yaramaz ve bir görevi, bir rolü üstlenmekten aciz görünen kişi kendine uygun işi sonunda bulur; faal ve çalışabilir hale gelince, ilk bakışta göründüğünden tamamen farklı olduğunu gösterir.

Kalemimin ucuna ne gelirse, onu sana bir bakıma gelişigüzel yazıyorum; bende bir tür aylaklık dışındaki bir yanı bir şekilde görebilmene çok sevinirim.

Zira aylaktan aylağa fark vardır, hem de tezat oluşturacak şekilde.

Tembellik yüzünden, karakter zayıflığı yüzünden, süfli mizaç yüzünden kendini aylaklığa vuran vardır; uygun görürsen, beni böyle biri sayabilirsin. Bir de doğrusu elinde olmadan aylak duruma düşen vardır; içini harekete geçme yönünde büyük bir arzu kemirir ama hiçbir şey yapamaz, çünkü deyim yerindeyse, bir şeye hapsolduğundan böyle bir imkân bulamaz, çünkü üretken olması için gerekli şeylerden yoksundur, çünkü şartların kaçınılmazlığı onu bu noktaya getirir. Böyle bir kişi ne yapabileceğini her zaman bilmez, ama öyle olsa bile bir işe yaradığını içgüdüyle sezer! Bir varlık nedenimin olduğunu seziyorum! Oldukça farklı bir kişi olabileceğimi biliyorum! Neye yarayabileceğimi, neye hizmet edebileceğimi! İçimde bir şey var, mesele bunun ne olduğu! O tamamen farklı bir aylak; uygun görürsen, beni böyle biri sayabilirsin.

İlkbaharda kafesteki bir kuş bir işe yarayacağını gayet iyi bilir; yapılacak bir şey olduğunu çok açıkça sezer ama onu yapamaz; ne olduğunu açık seçik hatırlayamaz, muğlak fikirler taşır, "Başkaları yuvalarını kuruyor, kuluçkaya yatıyor ve yavrularını büyütüyor," der kendi kendine ve başını kafesinin demirlerine vurur. Ve kafes orada öyle kaldıkça, kuş çektiği acıdan çıldırır. "Bak, işte bir aylak," der oradan geçen başka bir kuş – sefa içinde bir herifin teki gibi görür onu yani. Oysa mahpus yaşar ve can vermez; içeride olup biten hiçbir şey dışarıdan görünmez, sağlığı yerindedir, gün ışığında oldukça neşelidir. Derken göç mevsimi gelir. Ona bakan çocuklar kafesinde gerek duyduğu her şeye sahip olduğunu söyleseler bile, bir melankoli nöbetine tutulur, dışarıda fırtına bulutlarıyla yüklü gökyüzüne bakar

ve içinde kadere karşı bir isyan duyar. Ben bir kafesteyim, ben bir kafesteyim ve bu yüzden hiçbir şeyim yok, sizi gidi ahmaklar! Gerek duyduğum her şeye sahip sanmayın beni! Ah, Tanrı aşkına, özgürlük istiyorum, diğer kuşlar gibi bir kuş olmak istiyorum!

Böyle aylak bir adam, işte böyle aylak bir kuşa benzer.

Ve de o kişilerin, bilemeyeceğim kadar korkunç, çok ama çok korkunç kafesteki mahpusların bir şey yapması çoğu kez imkânsızdır. Bir de, şunu biliyorum ki kurtuluş, gecikmiş kurtuluş var. Haklı ya da haksız yere zedelenmiş bir itibar, yoksulluk, şartların kaçınılmazlığı, talihsizlik; mahpusları yaratan budur.

İnsan kendisini sınırlayan, hapseden, gömüyormuş gibi görünen şeyi her zaman söyleyemese bile, bilemeyeceğim türden demirleri, bilemeyeceğim türden kapıları ve de duvarları sezer.

Bütün bunlar hayali mi, bir fantezi mi? Sanmıyorum; kendine şunu sorar: Sevgili Tanrım, bu uzun sürecek mi, bu hep böyle mi olacak, bu ebediyen mi sürecek?

Anlayacağın, hapishaneyi ortadan kaldıran şey, her türlü derin, ciddi bağdır. Dost olmak, kardeş olmak, sevmek; bunlar hükümran güç, en güçlü tılsım sayesinde hapishaneyi açar. Bunlardan yoksun olan ise ölümle baş başa kalır. Sevecenliğin yeniden can bulduğu yerde, hayat yeniden doğar.

Ve o hapishane, bazen Önyargı, yanlış anlama, şu ya da bu türden vahim cehalet, güvensizlik, sahte utanç olarak adlandırılır.

Neyse başka bir konuya geçelim, ben dünyada gözden düştüm, buna karşılık sen yükseldin. Ben belki dostluklar kaybederken, sen dostluklar edindin. Beni mutlu eden şey bu, içten gelerek söylüyorum ve buna her zaman sevineceğim. Sen çok ağırbaşlı ve çok bilge olmasan, bunun sürmeyeceğinden çekinebilirdim; ama çok ağırbaşlı ve çok bilge olduğun kanısını taşıdığım için, süreceğine inanmaya yatkınım.

Ama bende kötü türden bir aylak dışında bir şey görmen mümkün olursa, bundan çok memnun olurum.

Ve senin için bir şey yapabilirsem, sana bir şekilde yararlı olabilirsem, hizmetinde olduğumu bil. Bana verdiğini kabul ettiğime göre, sana şu ya da bu şekilde hizmet edebileceksem, sen de benden bir şeyi aynı ölçüde isteyebilirsin; böyle bir istek beni mutlu eder ve bunu bir güven işareti sayarım. Birbirimize epey uzağız ve bakış açılarımız bazı bakımlardan farklı olabilir; yine de bir ara ya da bir gün ikimizden biri ötekine yararlı olabilir. Şimdilik elini sıkarım, bana karşı gösterdiğin incelik için tekrar teşekkürler.

Şu sıralarda bana yazmak istersen, adresim şöyle: C. Decrucq eliyle, Pavillon Sokağı 8, Cuesmes, Mons yakınları. Yazmakla bana iyilik edeceğini bil.

Saygılarımla,
Vincent

Cuesmes, 24 Eylül 1880

Sevgili Theo,

Mektubun bana iyi geldi; bana böyle yazdığın için teşekkür ederim.

Aslında, oymabaskılardan ve çeşitli levhalardan oluşan yeni bir koleksiyonun yer aldığı rulo az önce geldi. En başta, Daubigny/Ruisdael'in ustaca *Çalılık* oymabaskısı. İşte bu! Biri bu oymabaskıdan, diğeri T. Rousseau'nun Les Landes'daki ocak tablosundan olmak üzere sepyayla ya da başka bir şeyle iki çizim yapmayı tasarlıyorum. İkinci sepya şimdiden yapılmış durumda, gerçekten öyle; ama Daubigny'nin oymabaskısıyla karşılaştırırsan, zayıf kaldığını anlayacaksın, her ne kadar sepya çizim başlı başına ele alındığında belli bir havayı ve duyguyu pekâlâ taşısa da. Tekrar dönüp üzerinde çalışmam gerekecek.

Bargue'nün Çizim dersleri kitabı üzerinde hâlâ çalışıyorum ve başka bir işe girişmeden önce bitirmeyi tasarlıyorum; çünkü günbegün hem elimin hem de zihnimin alıştırma yapıp güçlenmesini sağlıyor. Bana onları cömertçe ödünç veren Bay Tersteeg'e şükranımı ne kadar belirtsem az. Kusursuz modeller bunlar. Bu arada yine Bay Tersteeg'in bana gönderdiği biri anatomi, diğeri perspektif üzerine iki kitabı okumakla meşgulüm. Çetrefilli bir uğraş ve bazen bu kitaplar son derece sinir bozucu; yine de onları okuyup incelemekle doğru şeyi yaptığım kanısındayım.

Gördüğün gibi, deliler gibi çalışıyorum, şimdilik çok cesaretlendirici sonuçlar vermiyor. Ama bu dikenlerin zamanı geldiğinde beyaz çiçeklerle donanacağı ve görünüşteki bu kısır uğraşın doğurma zahmetinden başka bir şey olmadığı umudunu taşıyorum. Önce sancı, daha sonra sevinç.

Bana Lessore'u anlatıyorsun. Sanırım, ona ait olabilecek çok zarif bazı suluboya manzaralarını hatırlıyorum; mat bir tonda, kolay ve hafif görünmekle birlikte hatasız ve incelikli fırça işine dayanan, (kötü niyetle değil, aksine iyi niyetle belirtilmiş bir saptamayla) biraz süslü bir gerçeklik taşıyan manzaralar. Yani, eserleri hakkında birtakım şeyler bildiğim söylenebileceği için, bana büsbütün yabancı olmayan birini anlatmış oluyorsun. *Victor Hugo* portresi hoşuma gidiyor. Çok özenle yapılmış, böyle bir etki yaratma yönünde bir arayış olmaksızın gerçekliğe tanıklık etme niyeti apaçık. Yine de bundan dolayı bir gerçeklik havası var.

Hugo'nun eserlerinden bazılarını geçen kış biraz inceledim. Bir mahkûmun son günü ve Shakespeare üzerine çok güzel bir kitap. Bu yazarı incelemeye uzun bir süre önce başladım. Rembrandt kadar güzel. Daubigny için Ruisdael ve Millet için Rembrandt neyse, Charles Dickens ya da V. Hugo için Shakespeare o.

Mektubunda Barbizon konusunda söylediklerin çok doğru ve aynı bakış açısını taşıdığını kanıtlayacak bir iki şey anlatacağım sana. Her ne kadar Barbizon'u gör-

mesem de geçen kış Courrières'i gördüm. Esas olarak Pas de Calais'de yaya bir gezi yaptım, Manş kıyısını değil, ili kastediyorum. Yani vilayeti. Geziye belki iş bulabilirim umuduyla çıkmıştım (olabilirse her türlü iş; ne çıkarsa, kabul etmeye hazırdım) ama doğrusu gerçek bir planım yoktu, niye öyle olduğunu da tam söyleyemem. Ama kendi kendime dedim ki Courrières'i görmelisin. Cebimde sadece 10 frank vardı ve yolculuğa trenle başladığımdan, kısa sürede bu para suyunu çekti ve bir hafta boyunca yola düşerek, bayağı zahmetle yorgun argın yürüdüm. Her neyse Courrières'i ve Bay Jules Breton'un stüdyosunu dışarıdan gördüm. Stüdyonun dış görünüşü beni biraz hayal kırıklığına uğrattı, gördüğüm kadarıyla yepyeni bir stüdyo ve bir Metodist intizamı içinde tuğlayla yeni inşa edilmiş, C.M.'nin Jovinda'sı kadar itici, soğuk ve sofuca, laf aramızda, onu da aynı sebeple pek sevmem. Eğer içini görebilseydim, dışının bende uyandırdığından daha farklı bir düşünceye varmazdım herhalde, kanaatim bu yönde ve hatta buna eminiz ama ne yaparsın, içine bir göz atma şansım olmadı.

İçeriye girmek üzere kendimi tanıtmaya cesaret edemedim çünkü. Jules Breton'dan ya da başka bir sanatçıdan bazı izler için Courrières'de başka yerlere baktım; bütün bulabildiğim Breton'un bir fotoğrafçı dükkânındaki resmi ve eski kilisenin karanlık bir köşesinde, Tiziano'nun Defin tablosunun bir kopyası oldu. Karanlıkta bana çok güzel ve ustaca bir üslupta göründü. Ona mı aitti? İmzayı çıkaramadığım için bilmiyorum.

Ama bir kafe, Güzel Sanatlar Kafesi bir yana bırakılırsa, yaşayan bir sanatçıya dair tek bir iz yoktu. Aynı şekilde itici, soğuk ve sevimsiz yeni tuğladan yapılmış bu kafe, meşhur şövalye Don Kişot'un hayatından kesitlerin tasvir edildiği bir tür fresklerle ya da duvar resimleriyle bezenmişti. Bu fresklerin bana oldukça yetersiz ve vasat bir avuntu gibi göründüğünü kesinlikle söyleyebilirim. Kimin tarafından yapıldıklarını bilmiyorum.

Her halükârda Courrières'in kırsal kesimini, tınazları, esmer tarım arazilerini ya da neredeyse kahverengi denilebilecek marnlı toprakları gördüm; marnın göründüğü kısımlarla beyazımsı benekler taşıyan bu arazi yapısı, esmer topraklara alışmış bizler için gayet olağandışı bir şey. Fransız seması bana dumanlı ve sisli Borinage semasından çok daha duru ve saydam göründü. Dahası, Tanrı'ya şükür ki yosunlu saz çatıları hâlâ yerinde duran çiftlik evleri ve ambarlar vardı; Daubigny ve Millet tablolarından bilinen bir sürü kargayı da gördüm. Aslında en başta sayılması gereken tipik ve pitoresk işçi figürlerini belirtmeliyim ayrıca: Farklı kazıcılar, oduncular, çift süren bir ırgat ve tek tük görünen beyaz boneli bir kadın karaltısı. Orada, Courrières'de bile bir kömür madeni ya da ocağı vardı; gündüz vardiyası işçilerinin alacakaranlıkta çıkışını gördüm ama Borinage'daki gibi erkek kıyafeti içinde kadın işçiler yoktu. Bezgin ve perişan görünen madenciler kömür tozuyla kararmıştı; üstlerinde yırtık pırtık ocak elbiseleri vardır ve içlerinden biri eski bir askerî palto giymişti. Bu sahnenin benim için neredeyse dayanılmaz olmasına ve geziden bitap, ayaklarım bereli ve oldukça melankolik halde dönmeme karşın, pişman değilim çünkü ilginç şeyler gör-

düm; insan bizzat yoksulluğun kaba çilelerinin içine girince, oldukça farklı bir gözle görmeyi öğreniyor. Yoldayken orada burada, valizimdeki bazı çizimler karşılığında ekmeğimi bir ölçüde çıkardım. Ama yanımdaki 10 frank bitince, son üç gece açıkta yatmak zorunda kaldım; bir geceyi terk edilmiş bir araba içinde geçirdim, sabahleyin don yüzünden baştan aşağı beyaza büründüğü için oldukça yetersiz bir barınaktı. Bir keresinde bir odun yığınında yattım ve biraz daha iyi geçen son gecede ise ortası açılmış bir saman yığını buldum, kısmen rahat bir yuva yapabildim kendime ancak ince bir yağmur tam keyfini çıkarınama fırsat vermedi.

Buna rağmen, doğrusunu söylemek gerekirse, böylesine aşırı bir yoksulluk geri dönme gayretini hissetınemi ve kendime şunu söylememi sağladı: Her ne olursa olsun, bunu atlatacağım, büyük heves kırıklığım sırasında bıraktığım kalemimi elime alacağım ve resim yapmaya döneceğim. O andan itibaren, bana öyle geliyor ki benim için her şey değişti; şimdi kendi yolumdayım, kalemim biraz uysallaşmış durumda ve her geçen gün daha da öyle görünüyor. Artık hiçbir şey yapamama noktasına varacak kadar hevesimi kıran şey, çok uzun süren ve çok ağır geçen yoksulluktu.

O gezide gördüğüm başka bir şey dokumacı köyleriydi.

Madenciler ve dokumacılar diğer işçilerden ve esnaftan ayrı bir soy gibi; onlara karşı büyük bir dostluk duygusu taşıyorum ve henüz resimleri bir yerde çıkmamış ya da neredeyse çıkmamış bu tiplere dikkat çekmek açısından, günün birinde onları çizersem kendimi mutlu sayacağım. Uçurumun dibindeki, yani "derinliklerdeki" adam madencidir; hülyalı, neredeyse dalgın, neredeyse uyurgezer bir havası olan diğer adam ise dokumacıdır. Onlarla birlikte yaşayalı aşağı yukarı iki yıl oluyor ve onların, esas itibariyle en azından madencilerin özgün karakterini bir ölçüde öğrenmiş durumdayım. Deyim yerindeyse en alt kademede yer alan, en fazla horlanan, belki canlı ama çok yanlış ve haksız bir hayal gücünün etkisiyle kafalarda genellikle bir mücrim ve haydut takımı olarak canlandırılan bu yoksul ve silik işçilerde dokunaklı ve hatta yürekler acısı bir şeyi gittikçe daha fazla bulmaktayım. Başka yerlerde olduğu gibi burada da mücrimler, ayyaşlar, haydutlar var ama bu hiç de asıl tip değildir.

Mektubunda Paris'e ya da civarına gitmemden belli belirsiz söz ediyorsun. Mümkün olduğunda ve kendimi hazır hissettiğimde er ya da geç öyle yapacağım. Paris'e, Barbizon'a ya da başka bir yere gitmeyi elbette büyük ve hararetli bir arzuyla istiyorum. Ama tek bir metelik kazanmazken, bunu nasıl yapabilirim? Sıkı çalışmama rağmen, Paris'e gitme gibi bir şeyi düşünecek düzeye varmam, daha epey zaman alacak. İşin doğrusu şu ki insanın gerektiği gibi çalışabilmesi için ayda en az yüz frank kadar gerekir; insan daha azıyla yaşayabilir ama o zaman züğürt, aslına bakılırsa fazlasıyla züğürt durumuna düşer.

Yoksulluk insanın aklına koyduğunu başarmasını önler; Palissy'nin bu eski özdeyişi bir gerçeklik payı taşır ve asıl maksadı, anlamı anlaşıldığında tamamen doğrudur.

Şimdilik böyle bir şeyin nasıl mümkün olacağını göremiyorum ve burada kalıp elimden geldiğince çalışmak daha iyi; ne de olsa burada yaşamak daha ucuz.

Gelgelelim, şimdi oturduğum küçük odada çok daha uzun süre idare edemeyeceğim. Haliyle ufak, içinde çocuklar ve benim için iki yatak var. Şu anda Bargue tablolarını oldukça büyük tabakalara geçirme işiyle uğraştığımdan, benim için ne kadar büyük bir sıkıntı yarattığını sana anlatamam. İnsanları kendi ev düzenlerinde rahatsız etmek istemiyorum; ayrıca daha fazla para ödesem bile, evdeki diğer odaya geçmemin esasen mümkün olmadığını söylediler bana, çünkü kadının çamaşır için oraya ihtiyacı var ve bu da bir madenci evinde hemen her gün yapılması gereken bir şey.

Bu bakımdan dosdoğru küçük bir işçi evini tutmak işime gelir; bu da ayda ortalama dokuz franga mal olur.

Resme tekrar başlamaktan dolayı ne kadar mutlu olduğumu sana anlatamam, bunun ne büyük mutluluk olduğunu sana anlatamam (üstelik her gün yeni güçlüklerin çıkmasına ve çıkacak olmasına rağmen). Bu uzun bir süreden beri kafamda vardı ama hep imkânsız ve gücümün ötesinde bir şey gibi görüyordum. Şimdi ise birçok şey açısından zayıflığımı ve can sıkıcı bağımlılığımı hissetmekle birlikte, yeniden huzura ermiş durumdayım ve enerjim günbegün geri geliyor.

Paris'e gitme konusuna döneyim. Dürüst ve cesur bir sanatçıyla temasa geçme fırsatını bulmamız benim için son derece yararlı olur; ama oraya öyle birdenbire gitmek, belki Sanatçı türünün canlı bir varlığıyla görüşmeyi umduğum ama öyle birini bulamadığım Courrières'e gezimin büyük ölçekteki bir tekrarı olur ancak. Benim için asıl mesele iyi resim yapmayı öğrenmek, kalemimin, karakalemimin ya da fırçamın ustası olmak; buna ulaşırsam, nerede olursam olayım, iyi şeyler yapacağım ve Borinage da eski Venedik'ten, Arabistan'dan, Bretanya, Normandiya, Picardie ya da Brie'den aşağı kalmayacak kadar pitoresk.

Yanlışlık yapıyorsam, kusur bende. Ama başka yerlere nazaran Barbizon'da bunun daha kolay bulunacağı çok kesin; yeter ki bu mutlu karşılaşma, benim için sahiden gökten inmiş bir melek olacak daha ileri bir sanatçıya rastlama fırsatını bulayım, bunu ciddiyetle ve abartısız söylenmiş say.

Sonuçta bir ara imkân ve fırsat bulursan, beni düşün; beklerken elimden geldiğince çalışarak, küçük bir işçi evinde sakince oturacağım.

Bana Meryon'dan da söz ediyorsun; hakkında söylediğin şeyler çok doğru, onun oymabaskılarıyla biraz tanışıklığım var elbette. Garip bir şeyi görmek istersen, onun çok titiz ve çok güçlü karalamalarından birini, Viollet-le-Duc'a ya da mimarlıkla uğraşan herhangi bir kimseye ait bir baskının yanına koy. O zaman, öyle denebilirse, bir mihenk ya da tezat işlevini görecek diğer oymabaskı sayesinde Meryon'u açık seçik görürsün. Peki, ne görülür diyecek olursan, bence şu: Meryon tuğla, granit, demir çubuk ya da köprü korkuluğu çizerken bile, oymabaskıya hangi gönül yarasıyla sarsıldığını bilemeyeceğim insan ruhuna özgü bir şey katar. V. Hugo'nun Gotik mimari çizimlerini gördüm. Yani, Meryon'un güçlü ve ustaca icrasına varmamakla birlikte, aynı duyguyu uyandıran bir şey vardı. Nedir bu duygu? Albrecht Dürer'in *Melankoli* tablosunun, günümüzde (birbirlerinden farklı olsalar bile) James Tissot'un ve M. Maris'in de ifade ettiği duyguyla biraz hısımlığı var bunun. Bilge

bir eleştirmen James Tissot hakkında doğru bir saptamayla, "Düşkün bir ruhtur o," demişti. Her ne olursa olsun, orada insan ruhuna özgü bir şey var; harika, muazzam ve sınırsız olması, Viollet-le-Duc'un yanına konulduğunda taş gibi, diğerinin (yani Meryon'un) yanına konulduğunda *Ruh* gibi görünmesi işte bu sebepledir. Tıpkı Dickens'ın Sydney Carton karakteri gibi, Meryon'un da sevgi yönünde böyle bir gücü olsa gerek; belli yerlerin bizzat taşlarını sever. Buna Millet'de, Jules Breton'da, Jozef Israëls'te de daha yoğun ve daha iyi, daha soylu, daha değerli ve öyle demem uygun görülürse, daha hararetli bir tarzla rastlanır – değerli inci, insan ruhu açığa çıkar. Ama Meryon'a dönecek olursak, bana öyle geliyor ki onun da Jongkind'le ve belki Seymour Haden'le biraz uzak hısımlığı var; çünkü belli anlarda bu iki sanatçı çok güçlüydü. Bekle, benim için neyin mümkün olduğunu önceden bilmesem de belki benim de bir işçi olduğumu göreceksin; her şeye rağmen, insanca bir şeyin bulunabileceği bir karalama yapmayı sahiden umuyorum. Ama önce Bargue tablolarını çizmeliyim ve oldukça çetrefilli başka şeyler yapmalıyım. Kapı dar, yol da dardır ve bu yolu bulanlar azdır.

Başta Çalılık olmak üzere gösterdiğin incelik için teşekkürler, elini sıkarım.

Vincent

Şimdilik bütün koleksiyonunu aldım ama daha sonra geri alacaksın; ayrıca sürdürdüğünü umduğum gravür koleksiyonun için, sana göndermeyi tasarladığım Evrensel Müze'nin iki cildinde çok güzel bazı şeyler var.

160 Brüksel, Pazartesi 1 Kasım 1880
Theo van Gogh'a (H)

Brüksel, 1 Kasım
72 Midi Bulvarı

Sevgili Theo,

Mektubuna cevaben birkaç şey söylemek istiyorum sana.

Öncelikle, mektubunu aldıktan sonraki gün Bay Roelofs'u görmeye gittim; bundan sonra ister alçı, ister model olsun doğaya bakarak çizmeye yoğunlaşmam ama resimden iyi anlayan birinin rehberliğine başvurmamam gerektiği kanaatinde olduğunu söyledi bana. O ve aynı şekilde başkaları burada, Anvers'te veya da imkân bulabileceğim bir yerde en azından bir süreliğine bir resim akademisine kesinlikle girip çalışmamı ciddi olarak tavsiye ettiği için, her ne kadar bu fikirden özellikle hoşlanmış olmasam da, o resim akademisine kabul edilmek için gerçekten bir şey yapmam gerektiği görüşündeyim. *Kaldığım Brüksel'de öğretim parasız*; sözgelimi

Amsterdam'da ise yılda 100 guldene mal olduğunu ve yeterince ısıtılıp aydınlatılan bir odada çalışılabileceğini duyuyorum, bu da özellikle kış açısından üzerinde düşünülmeye değer bir nokta.

Bargue örneklerinde mesafe alıyorum ve işler ilerliyor. Dahası, yakınlarda epeyce uğraşarak bir şey çizdim ama bunu yapmış olmaktan memnunum. Aslında beş Ingres kâğıdı tabakası üstüne divitle oldukça büyük sayılacak bir iskelet çizimi yaptım.

1 tabaka	baş, iskelet ve kaslar
1 "	gövde, iskelet
1 "	önden el, iskelet ve kaslar
1 "	arkadan " "
1 "	leğen ve bacaklar, iskelet.

Zahn tarafından yazılmış *Sanatçıların kullanımı için anatomik eskizle* adlı bir kılavuza göre, bu işi yapmaya yöneltildim. Bana çok işe yarar ve açık seçik görünen başka bir dizi illüstrasyon içeriyor. El, ayak falan filan.

Şu anda yaptığım şey kasları, yani gövde ve bacak kaslarını çizme işini tamamlamak; böylece halihazırda yapılmış olanlarla birlikte insan vücudunun tamamı ortaya çıkacak. Bir de arkadan ve yandan görünüşlü vücut var hâlâ.

Yani, anlayacağın, alabildiğine ilerliyorum, saydığım şeyler çok kolay değil, zaman ve dahası epeyce sabır gerektiriyor.

Resim akademisine kabul edilmek için belediye başkanından izin almak ve kayıtlı olmak gerekiyor. Başvuruma bir cevap bekliyorum.

İnsan ne kadar tutumlu, hatta kıt kanaat yaşarsa yaşasın, bu işin sözgelimi Cuesmes'e nazaran Brüksel'de daha pahalı olacağını elbette biliyorum; ama bir yol göstericilik olmadan başaramayacağım ve bana bir bağış, en azından Peder'e bir bağış biçiminde olmasa bile, Cent Amca'nın ya da Cor Amca'nın bir şey yapmasının mümkün olduğunu sanıyorum – tabii sıkı çalışırsam ki kesinlikle öyle yapıyorum.

Planım veterinerlik okulundan at, inek ve koyun gibi hayvanların anatomik illüstrasyonlarını edinmek ve tıpkı bir insan anatomisi gibi çizmek.

Herhangi bir şey çizebilmek açısından *bilinmesi gereken* orantı, ışık ve gölge, perspektif yasaları var. Bu bilgiler eksik olursa, iş hep verimsiz bir uğraş olarak kalacak ve asla bir şey ortaya çıkmayacak.

İşte bu yüzden meseleleri böyle ele almakla doğru bir yol izlediğim kanısındayım ve bu kış burada epeyce anatomi öğrenmeye çalışmak istiyorum; daha uzun süre beklemek doğru olmaz ve sonuçta daha pahalıya patlar çünkü bir zaman israfı olur.

Senin bakış açının da bu olacağı kanısındayım.

Resim sıkı ve zor bir uğraş.

Burada düzenli bir iş bulabilmem çok daha iyi olur ama henüz buna bel bağlamaya cesaret edemiyorum; çünkü öncelikle epeyce şey öğrenmem gerekiyor.

Şu anda Traversière Sokağı 64'te kalan Bay Van Rappard'ı da görmeye gittim

ve onunla konuştum. Zarif bir görünüşü var, divitle birkaç küçük manzara çizimi dışında hiçbir eserini görmüş değilim. Ama oldukça şatafatlı yaşıyor ve maddi sebeplerden dolayı, sözgelimi birlikte kalıp çalışabileceğim kişi olup olamayacağını kestiremiyorum. Her halükârda gidip tekrar göreceğim onu. Ama hakkında edindiğim izlenim, ciddiyet taşıyan biri gibi göründüğü yönünde.

Dostum, Cuesmes'te sefalet yüzünden hasta düşmeksizin bir aydan daha fazla kalamadım. Burada lüks içinde yaşadığımı sanmamalısın, zira yemeğim esas olarak kuru ekmekten ve biraz patatesten ya da sokak köşelerinde satılan kestaneden ibaret; ama biraz daha iyi bir odayla ve mümkün olursa ara sıra bir restoranda biraz daha iyi yemekle çok iyi idare edeceğim. Borinage'da yaklaşık iki yıl çeşitli şeylere katlandım, benim için hiç de hoş bir gezi değildi. Ama 60 frangın üzerinde bir para rahatça yetecek ve sahiden başka şekilde idare mümkün değil. Sözgelimi anatomi için resim malzemeleri ve örnekleri, hepsi için para gerekli; bunlar kesinlikle temel şeyler ve daha sonra yararı ancak bu şekilde görülür, aksi halde asla başaramam.

Son zamanlarda Lavater'in ve Gall'in eserinden bir parçayı okumaktan büyük keyif aldım. Fizyonomi ve frenoloji. Yani, yüz özelliklerinde ve kafatası biçiminde ifadesini bulan karakter.

Millet'in Kazıcılar çizimini Schmidt'in evinde bulduğum bir Braun fotoğrafına bakarak çizdim; bunu bana Angelus fotoğrafıyla birlikte ödünç vermişti. Bir şeyler yaptığımı görebilmesi için, her iki çizimi de Peder'e gönderdim.

Bana yine kısa sürede yaz. Adresim *Midi Bulvarı* 72. Ayda 50 franga küçük bir pansiyonda kalıyorum, sabah, öğle ve akşam ekmeğim ve bir fincan kahve veriliyor. Gerçi çok ucuz değil ama burada her yer pahalı.

Modèles d'apres les maitres'ten alınma Holbein resimleri harika, şimdi çizerken eskisinden çok daha fazla farkına varıyorum bunun. Ama inan ki kolay değil.

Bay Schmidt'i görmeye gittiğimde, onun ucu Van Gogh ailesine dokunacak bir para meselesine karıştığından ve bu yüzden haklı olarak dava edileceğinden zerre kadar haberim yoktu; bunu ilk kez mektubundan öğrendim. Dolayısıyla ziyaretim oldukça uygunsuz kaçtı ancak Bay Schmidt yine de beni gayet içtenlikle karşıladı. Artık konuyu bildiğime göre ve durum böyleyken, oraya sıkça gitmemek, gerekmedikçe onunla görüşmekten bilinçli olarak kaçınmak herhalde akıllıca olur.

Sana daha erken yazacaktım ama iskelet çizimimle çok meşguldüm.

Sanırım, üzerinde daha çok düşündüğünde, daha yoğun sanat ortamının benim için kesin zorunluluk olduğunu daha iyi anlayacaksın. Biri yol göstermedikçe resim yapma nasıl öğrenilebilir ki? İnsan şimdiden daha ileriye gitmiş sanatçılarla irtibata girmeden ve bunu sürdürmeden, dünyadaki en iyi niyeti taşısa bile başarıya ulaşamaz. Gelişme fırsatı kesinlikle yoksa, iyi niyet işe yaramaz. Vasat sanatçılar, aralarında bulunmamam gerektiğini düşündüğün kişiler için ne diyebilirim? İnsanın vasatı nasıl nitelendirdiğine bağlıdır bu. Elimden geleni yapacağım ama en basit anlamıyla vasatı hiçbir şekilde hor görmüyorum. Ve de vasat olanı hor görmekle o düzeyin üzerine kesinlikle çıkılamaz; kanaatimce insan vasata da biraz saygı duya-

rak ve vasatın bir şey olduğunu, çok çaba göstermeden ona bile ulaşılamayacağını bilerek işe başlamalı en azından. Hoşça kal şimdilik, elini sıkarım. Mümkünse yine kısa sürede yaz.

Vincent

164 Brüksel, Cumartesi 2 Nisan 1881
Theo van Gogh'a (H)

2/4-81
Midi Bulvarı 72 Brüksel

Sevgili Theo,

İki güzel mektubuna cevaben ve Peder'in bir süredir dört gözle beklediğim ziyareti vesilesiyle, sana anlatacağım birkaç şey var.

Ve öncelikle şu: Çoktandır benim haberim olmadan bana para gönderdiğini ve böylece fiilen geçinmeme yardımcı olduğunu Peder'den öğrendim. Bunun için candan teşekkürlerimi kabul et. Pişman olmayacağına her bakımdan eminim; bu şekilde bir zanaat öğrenmekteyim ve bir teknik ressam olarak kendimden daha emin hale gelip düzenli iş bulduğumda, kesinkes zenginleşmeyecek olsam bile, en azından kendimi geçindirmek üzere gerekli ayda 100 frangı kazanacağım.

Ressam Heyerdahl hakkında söylediklerin gerek Rappard'a, gerekse bana çok ilginç geldi.

Rappard'ın sana bizzat yazacak olması nedeniyle, bu sorun üzerinde şahsen beni ilgilendirdiği ölçüde duracağım.

Hollandalı sanatçılar hakkındaki görüşlerinde, boğuşmakta olduğum perspektif güçlükleri vs. konusunda açık seçik tavsiyelerde bulunmalarının kuşkulu olduğu yolundaki saptamanda belli bir doğruluk ve gerçeklik bulmaktayım. Her halükârda, şu noktada seninle yürekten hemfikirim: Son derece görgülü bir kişi olarak görünmesinden dolayı, Heyerdahl gibi biri çalışma tarzını başkasına açıklama ya da gerekli yol göstericiliği yapma ve öğütlerde bulunma yeteneğinden yoksun olabilecek bazılarına göre çok daha tercih edilir.

Heyerdahl'ın "tasarım amacına dönük orantılar" aramaya özen gösteren biri olduğundan söz ediyorsun, benim ihtiyaç duyduğum da tam bu. Birçok iyi ressamın "tasarım amacına dönük orantılar"ın, güzel çizgilerin ya da özgün kompozisyonun, tasarının ve şiirin ne olduğu konusunda hiç ya da hemen hiç fikri yoktur. Oysa bunlar Feyen-Perrin ve Ulysse Butin ve Alphonse Legros'un, hele Breton, Millet ve Israëls'in çok ciddiye aldığı ve asla gözden kaçırmadığı önemli sorunlardır.

Birçok Hollandalı ressam, "teknik ressam" olarak gerçek ustalardan birkaçını ör-

nek vermek gerekirse, Boughton, Marks, Millais, Pinwell, Du Maurier, Herkomer, Walker'ın güzel eserleri konusunda diğer yönlerdeki nitelikleri dışında hiçbir şey, kesinlikle hiçbir şey anlamıyor.

Bence birçoğu böyle eserlere omuz silkiyor, tıpkı Degroux'nun eserlerine (daha iyi tanıyor olması gereken Belçika'daki ressamlar arasında bile) takınılan tavır gibi. Bu hafta Degroux'nun daha önce bilmediğim iki şeyini, Askerin yola çıkışı adlı bir tablosunu ve dikey formattaki Sarhoş adlı bir çizimini gördüm; bu iki kompozisyon Boughton'u o kadar andırıyor ki benzerlik karşısında şaşırdım, hiç karşılaşmış olmamakla birlikte aynı ruha sahip iki kardeş gibiler sanki.

Yani anlayacağın, Heyerdahl'a ilişkin görüşünü paylaşıyorum, onunla ileride temasa girmemi sağlayabilirsen, kendimi talihli sayacağım, Hollanda'ya gitme isteğimde diretmeyeceğim, en azından Paris'e sonradan gitme ihtimalim olursa ve bundan az çok emin olabilirsem.

Bu arada, ne yapmalıyım? Sence en iyisi ne olur? Rappard'ın yanında bir hafta filan daha çalışmaya devam edebilirim ama o zaman muhtemelen buradan ayrılmış olacak. Yatak odam çok küçük ve ışık iyi değil; insanlar pencereden gelen ışığı biraz kapatmama itiraz ederek, oymabaskılarımı ya da çizimlerimi duvara asınama bile izin vermiyor. Yani, Rappard Mayısta buradan ayrılınca, taşınınam gerekecek ve o durumda Heist, Kalmthout, Etten, Scheveningen, Katwijk ya da neresi olursa, bir süre kırda çalışmayı çok isterim. Daha yakın olan Schaarbeek, Haren, Groenendaal bile olabilir. Ama tercihen başka ressamlarla temas kurma ve mümkünse birlikte kalıp çalışma şansını bulacağım bir yer, çünkü böylesi daha ucuz ve daha iyi. Neresi olursa olsun, barınma gideri ayda en az 100 frangı bulur, bundan aşağısı bedenen ya da zaruri malzemelerin ve aletlerin yokluğuna bağlı mahrumiyet çekme anlamına gelir.

Bu kış, sanırım, ayda yaklaşık 100 frank harcadım, aslında o kadarı kıtı kıtına elime geçse bile. Ve bunun hatırı sayılır bir kısmı resim malzemelerine gitti, ayrıca bazı giysiler satın aldım. Aldığım şey kaba siyah kadifeden, kanımca pamuklu kadife denen malzemeden iki işçi elbisesi. Görünüşleri şık ve insan onların içinde düzgün görünüyor; dahası, ileride işe yarayacaklar çünkü herkes gibi haliyle ihtiyaç duyduğum modellerim için daha sonra ve hatta şimdiden pek çok işçi giysisi gerekecek. Zaman içinde bu amaçla, gerekirse elden düşme olmak üzere, her türden giyim eşyası, hem erkek hem de kadın elbiseleri edinmem gerekecek.

Bir başlangıç yapmış ve bunu sürdürecek olsam da bu öyle hemen olacak bir şey değil tabii.

Haklı olarak diyorsun ki maddi konular dünyada insanlara hem destek hem de köstek olmada epey etkili olmuştur. Öyle olsa bile, Bernard Palissy'nin sözleri hâlâ geçerlidir: "Yoksulluk insanın aklına koyduğunu başarmasını önler." Ama konuyu düşününce, her şeye rağmen şunu diyorum: Acaba diyorum, bizimki gibi bir ailede, iki sayın Van Gogh'un, C.M.'nin ve Princenhage'daki amcamızın çok zengin ve sanat işi içinde olduğu, mevcut kuşakta yer alan ikimizin farklı alanlarda olsa bile henüz

bu geçim yolunu seçmediği bir ailede, bu gerçeklere rağmen, acaba teknik ressam olarak düzenli işe kavuşmama kadar zorunlu olarak sürmek üzere, şimdilik ayda 100 frank için şu ya da bu şekilde onlara bel bağlamaya devam edemez miyim? Üç yıl önce tamamen farklı bir konuda Cor Amca'yla tartışmıştım. Peki, bu C.M.'nin ilelebet bana garez beslemesi için bir sebep olur mu? Bana asla garez beslemediğini varsaymayı, kusurlu olup olmadığım ve ne ölçüde kusurlu olduğum konusunda didişmek yerine, olayı bütün kusuru seve seve üstleneceğim bir yanlış anlama olarak görmeyi bir hayli tercih ederim, çünkü böyle tartışmalara ayıracak zamanım yok.

Şimdi, Cor Amca başka teknik ressamlara yardım etmeye dönük şeyleri o kadar sıkça yaparken, gerektiğinde bana da hararetli bir ilgi göstermesi çok mu aykırı olur? Kaldı ki bu sözleri beyefendiden maddi yardım almak için değil, daha ziyade aramızdaki uyumda en azından zinde bir yenilenmenin ortaya çıkmasına tamamen isteksiz olmasının iyi olmayacağını düşündüğüm için söylüyorum. Beyefendi para vermekten tamamen farklı bir yoldan, örneğin bazı şeyler öğrenebileceğim insanlarla, mümkünse şimdi ya da daha sonra, temas kurmamı sağlayarak da bana epeyce yardımcı olabilir. Düzenli işe kavuşmama kadar geçecek sürede, eğer mümkünse, beyefendinin aracılığıyla örneğin Paris'te şu ya da bu resimli dergide bir şey çıkması sağlanabilir. Peder'le de bu minvalde konuştum, işe yarayıp yaramayacağını bilmiyorum; ama etrafta insanların filanca aileye mensup olmama rağmen, o kadar çok didinmek zorunda kalmamın ne kadar garip ve anlaşılmaz olduğunu konuştuklarının farkına vardım. Cevaben bunun geçici bir şey olduğu ve daha sonra işlerin yoluna gireceği kanısında olduğumu söyledim hep. Yine de Peder'le ve seninle bunu konuşmak bana makul göründü, ayrıca Bay Tersteeg'e yazarak kısaca durumdan söz ettim; ama beyefendi niyetimi anlamamış görünüyor, çünkü C.M.'nin sırtından geçinmeyi tasarladığımı varsaydı. Benim yorumum böyle. Bana oldukça cesaret kırıcı bir mektup yazarak, böyle bir şeye hakkım olmadığını belirtti. Hakkım olduğu iddiasında değilim ama meselenin stüdyolarda er ya da geç konuşulmasının önüne geçmek istiyorum; kanaatimce benimle aile arasındaki uyum en azından geçici olarak ve hakkımdaki fikirlerin değişmesi beklentisiyle dünyanın gözünde yeniden sağlanmalı. Eğer reddederlerse, öyle olsun, ama o zaman sağda solda konuşulmasının önüne geçemem. C.M.'ye hemen yazsam ya da gidip beyefendiyi görsem, mektubumu okumaması ya da beni çok kaba şekilde karşılaması ihtimali var; bu yüzden Peder'le ve seninle konuşuyorum çünkü siz muhtemelen laf arasında bir iki şey söylerseniz, niyetimi yanlış yorumlamayacaktır. Bay Tersteeg'in sandığı gibi, niyetim beyefendiden para koparmak değil; bu ancak onunla konuşmadan sonra, geleceğime itimat ve güven duyması, bana tamamen farklı bir açıdan bakmaya başlaması halinde mümkün olur. Ve buna ikna olursa, yardımını kesinlikle geri çevirmeyeceğimi söylemeye gerek yok; o zaman bana para vermekten tamamen farklı bir tarzda, sözgelimi şimdi ile Paris'e gidişim arasındaki sürede önümü biraz açabilecek. Bay Tersteeg'e mektubumu o şekilde yorumlamasına zerre kadar şaşırmadığımı çünkü senin de bir ara "aylaklık"tan söz ettiğini yazdım. Şimdi senin mektubunun havasından, zor duru-

mumu artık o sıkıntılı açıdan görmediğini ve fiili desteğinle o zor durumu paylaştığını nasıl anlıyorsam, Bay Tersteeg'in de zamanla kanaatini değiştireceğini umuyorum. Bargue resimlerinde beyefendinin bana yardım eden ilk kişi olması umudumu daha da artırıyor, o yardımı için hep minnettar kalacağım.

Manken konusunu da yazmışsın. Öyle özellikle acelesi yok ama kompozisyon hazırlamada ve pozlar bulmada çok işime yarayacaktır, bunun farkındasın. Ne var ki biraz daha beklemeyi ve çok yetersiz kalacak bir aracı daha erken edinmektense, daha iyisine sahip olmayı tercih ederim.

Yine de orantıyla ilgili her türden baskıyı ya da kitabı kollamaya özen göster ve elinden geldiğince bulmaya çalış; paha biçilmez değerdeki bu kaynak olmadan, bir figür çizimi çabuk yapılamaz. Dahası, elimde at, koyun ve inek anatomisiyle ilgili bir iki şey bulunması benim için çok yararlı olur; veterinerlik gözüyle değil, daha ziyade söz konusu hayvanları çizmeye dönük bir bakışla hazırlanmış şeyler olsun. Senden bütün bu şeyleri istememin sebebi, kendi başıma birkaç tane bulabildiğime göre, senin büyük ihtimalle böyle baskıları nispeten çok ucuza alma fırsatını bulacak olman ve işime çok yaradıklarını söylememem halinde, belki de kulak asmayacak olman. Bir fırsat bulursan, sözgelimi Bargue'nün ya da Viollet-le-Duc'ün orantıyla ilgili baskılarını sor, böyle bilgiler için muhtemelen en iyi kaynak bu.

İleride seninle birlikte kalmayı elbette harika bir şey olarak görürüm ama henüz o noktaya varmış değiliz. C.M. bana bir yerlerde geçici süreyle çalışarak işi öğrenme şansı tanımaya ikna edilebilirse, buna kesinlikle burun kıvırmam. İnsan bazen nispeten kötü sanatçılardan bile epeyce şeyi dolaylı öğrenebilir, örneğin Mauve'un üstün olduğu Verschuur'dan bir ahır ile bir arabayı perspektife oturtma ve bir atın anatomisi hakkında bir hayli şey öğrenmesinde olduğu gibi.

Madiol'un tablosunu Salon'a tavsiye etme şansını bulursan, bundan geri kalma; zira içinde epeyce güzel şey var, adam zor durumda ve bir sürü küçük çocuğu var. Şu anda çizmekte olduğu demirci tablosu da güzel olacak ve yakın zamanda çizdiği ufak tefek bir yaşlı kadın, çizim ve özellikle renk bakımından enfes. Ama çok tutarsız biri. Tebeşir çizimleri çoğu kez olağanüstü.

Bu mektup gerçekten epey uzadı, ama daha kısaltamıyorum. C.M. ve diğerlerinin hakkımdaki fikirlerini değiştirmelerinin en azından kamuoyu açısından ama aslında daha fazlasıyla onlar açısından makbul olacağını belirtiyorsam, bunun sebebi sözgelimi Roelofs gibi kişilerin böyle nahoş bir durum hakkında ne düşüneceklerini, bende mi, yoksa diğer tarafta mı bir terslik olduğunu bilememeleri ama herhalde bir yerde terslik olduğunu görmeleri.

Böyle bir kişi dolayısıyla çok sakıngan davranıyor, tavsiye ve yardım almanın benim için son derece gerekli olduğu şu anda benimle ilişkiye girmeye yanaşmıyor.

Bu tür şeylerle karşılaşmak en hafif deyimle tatsız; sabırlı gayretle çalışıp, her şeye rağmen yavaş yavaş ilerleme sağlayıp sağlamayacağını bekleyip görmek gerekir. Bunda kararlıyım. İradenin olduğu yerde bir yol vardır.

Peki, öç almaya kalkarsam sonradan kusurlu olur muyum?

Gelgelelim, bir teknik ressam intikam uğruna değil, resim sevgisinden dolayı çizer; bu da diğer sebeplerin hepsinden daha zorlayıcıdır. Bu bakımdan henüz pek yolunda olmayan bazı şeylerin ileride yoluna girmesi muhtemeldir.

Bu kış bir sürü ağaç baskısı topladım. Senin Millet resimlerin çeşitli başka örneklerle zenginleşti ve ağaç baskıları vesaireden oluşan servetinin, yanımdayken kısır kalmadığını göreceksin. Şimdi elimde Millet'nin yaptığı ya da Millet'den yapılan 24 ağaç baskı var, Tarla uğraşları dizisi de dahil. Ama asıl önemlisi benim çizmem ve her şey buna hizmet etmeli.

Benim için en ucuz yol, elbette bu yazı Etten'de geçirmek, orada işlenecek yeterince konu var. Bunu uygun buluyorsan, Peder'e yazabilirsin; giyim kuşam ya da başka bir konuda istedikleri şeylere uymaya razıyım. Oraya ya da Princenhage'a gidecek olursa, C.M.'yle bu yaz büyük ihtimalle karşılaşacağım. Bildiğim kadarıyla, somut bir itiraz yok. Gerek ailenin içinde gerekse dışında her zaman farklı yaklaşımlarla değerlendirileceğim ya da konuşulacağım ve öne sürülen çok çeşitli kanaatler hep duyulacak.

Bundan dolayı kimseyi suçlamıyorum çünkü bir teknik ressamın şunu ya da bunu niçin yaptığını nispeten çok az insan biliyor.

Köylüler ve kasabalılar ise pitoresk yerler ya da figürler bulmak açısından başkalarının uğramamayı tercih edeceği her türlü yere, köşeye ve deliğe giren birinin davranışına asla aklının ucundan geçirmeyeceği çok büyük fenalık ve kötü niyet atfediyorlar genellikle.

Beni yaşlı bir ağaç gövdesini çizerken ve onun önünde bir saat otururken gören bir köylü deli olduğumu sanıyor ve haliyle bana gülüyor. Yamalı, tozlu ve terli iş giysileri içindeki bir işçiye burun kıvıran genç bir hanım, birinin niçin Borinage'a ya da Heist'e giderek, *maintenage*'lere ulaşmak üzere bir kömür madenine indiğini haliyle anlayamıyor ve o da deli olduğum sonucuna varıyor.

Fakat bütün bunlar benim için elbette zerre kadar önem taşımıyor, yeter ki beni asıl alakadar eden sen, Bay Tersteeg, C.M., Peder ve başkaları durumu daha iyi anlasın ve eleştirel bir tavır takınmak yerine şunu söylesin: Mesleğin bunu gerektiriyor ve niçin öyle olduğunu anlıyoruz. Şunu tekrarlayayım, eğer öylesi çözüm olacaksa, mevcut şartlarda sözgelimi Etten'e ya da Lahey'e gitmemem için aslında özel bir sebep yok, küçük beyler ve hanımlar bu konuda bilgiçlik taslasa bile. Peder ziyareti sırasında sana yazmamı ve seninle birlikte en uygun ve en ucuz olacak yolu belirlememi söylediğine göre, bu konudaki görüşlerini bir an önce bana bildirmekten kaçınma. Heist (Blankenberge'ye yakın, yani deniz kıyısında) ya da Kalmthout çok pitoresk, Etten'de de, gerekirse burada da işlenecek konu var, her ne kadar sonuçta Schaarbeek'e taşınacak olsam da. C.M. hakkımdaki kanaatini değiştirirse, Scheveningen ya da Katwijk elbette olabilir; böylece Hollanda'daki sanatçılardan dosdoğru ya da dolaylı yararlanabilirim. Masraflara gelince, sanırım ayda en az 100 frank civarında olacak, aşağısı mümkün değil, "Harman döven öküzün ağzını bağlama," denilmiştir.

Sonuçta şu ya da bu yönde daha ayrıntılı yazmanı bekleyeceğim ve bu arada Rappard'ın yanında çalışacağım. Rappard gerçekten bazı cesur etütler yapmış bulunuyor, akademideki modellerden yaptığı birkaç tanesi sağlam tasarıma sahip. Biraz daha tutkunun ya da heyecanın ona zararı olmaz, biraz daha özgüven ve biraz daha cesaret. Birileri geçmişte bana şöyle demişti: *Şaşkın kişiler, gözü kara kişiler gibi çaba göstermeliyiz. Ama o henüz bunu yapmıyor.* Divitle yaptığı manzara çizimlerini çok zarif ve sevimli buluyorum ancak onlar da yavaş yavaş biraz daha tutku taşısın, ne olur! Şimdilik hoşça kal derken, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Hâlâ sakarca olan ama tedrici gelişmeyi de göreceğini umduğum üç karalama gönderiyorum sana. Çocukken bazen küçük eskizler yapmış olsam da uzun süredir hiç resim yapmadığımı akılda tutmalısın. Ayrıca bu kış benim için en önemli şeyin kendi başıma kompozisyonlar yapmak değil, sıkı anatomi etütleri yapmak olduğunu unutma.

170 Etten, Cuma 5 Ağustos 1881
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Tekrar burada olman ve her şeyi yeniden konuşabilmemiz gerçekten hoşuma gitti. Daha fazla bir araya gelemeyişimizi üzücü buluyorum hâlâ. Sohbetin kendisine çok değer verdiğimden değil; kastettiğim şey, keşke birbirimizi şimdikinden çok daha iyi ve daha yakından tanıyabilsek. Seni istasyona bıraktıktan sonra Roosendaal'dan dönüşte özellikle bunu düşündüm; istasyondaki son anlarda konuştuğumuz bazı şeyler de beni buna yöneltti. Ama herhalde, muhtemelen konunun ne olduğunu artık bilmiyorsun bile. Bugün gelen mektubun tekrar bir araya gelmemizin çok uzun zaman almayacağı umudunu sürdürdüğü için sevinçliyim.

Tabii ki tamamen daha iyiyim yine de ancak ayrılışından sonraki gün yatakta kaldım. Her bakımdan pratik bir adam olan Dr. Van Genk'le konuştum; bu sıradan halsizliğin dert edinilmeye değer olduğunu düşündüğüm için değil, daha ziyade iyi olayım ya da olmayayım, zaman zaman her şeyin yolunda olup olmadığını anlamak açısından bir doktorla konuşmaktan genelde hoşlandığım için. Bana öyle geliyor ki insan sağlıkla ilgili arada bir yararlı ve doğru sözler duyarsa, böyle konularda zamanla çok daha berrak kavrayış kazanır; kaçınılması ve uyulması gereken şeyleri az çok bilirse, değişen görüşlerin rüzgârıyla, sağlık ve hastalık konusunda sıkça duyulan her türlü saçmalıkla savrulup durmaz.

Senin aldığın Ingres kâğıdına Karakalem alıştırmaları kitabından örnekler çizmekle de meşgulüm. Bu çalışmaya sarılmak epeyce çaba harcamamı gerektiriyor. Bargue resimlerini bir yaprağa böyle geçirmektense, açık havada bir şeyler çizmek çok daha ilham verici; ama onları tekrar çizme işine son kez girişiyorum. Doğaya bakarak çizerken çok fazla ayrıntıya dalınam ve önemli şeyleri göz ardı etmem iyi olmaz. Son yaptığım çizimlerde bunun çok fazlasıyla bulunduğunu fark ettim. Bargue'nün yöntemini bir kez daha incelemek istememin sebebi bu (o geniş çizgilerle, büyük kütlelerle ve sade, zarif konturlarla çiziyor). Açık havada çizme işini şimdilik bir kenara bırakırsam, kısa bir süre sonra döndüğümde, şeylere eskisinden daha iyi bir gözle bakıyor olacağım.

İngilizce kitaplar okudun mu hiç, bilmiyorum. Okumadıysan, başka bir kitabın, *Jane Eyre*'in yazarı *Currer Bell*'in *Shirley* romanını çok hararetle tavsiye edebilirim. Millais, Boughton ya da Herkomer tabloları kadar güzel. Princenhage'da buldum ve oldukça kalın bir kitap olmasına karşın, üç günde okudum.

Yavaş yavaş edinmeye başladığım şey, bir kitabı kolay ve çabuk okuma ve ona ilişkin sağlam bir izlenimi akılda tutma yeteneği, keşke herkeste olsa. Kitap okumak tablolara bakmaya benzer: Güzel olan şeydeki güzelliği kuşkuya ve tereddüde düşmeden, özgüvenle görmek gerekir.

Kitaplarımı yavaş yavaş yeniden düzene koyuyorum. Modern edebiyatı en azından bir ölçüde izleme yönünde sistematik bir uğraşı sürdürme açısından epey şey okudum.

Bazen sözgelimi tarih, özellikle modern tarih hakkında çok daha fazla şey bilmiyor olmama çok hayıflanıyorum. Ne yapalım, insan üzülmekle ve bu üzücü düşünceleri taşımakla pek ileriye gidemez; basbayağı uğraşı sürdürmeye çalışmak gerekir.

Son konuşmanda ara sıra sahiden iyi bir felsefeyi saptamak bana büyük keyif verdi. Kim bilir, zamanla ne kadar da düşünceli bir insan haline geleceksin.

Balzac'ın iki ciltlik *Sönmüş hayaller* romanı sana çok uzun gelirse, tek ciltlik *Goriot Baba*'yla başla; Balzac'ın tadına bir kez vardın mı, onu başka pek çok şeye tercih edeceksin. Balzac'ın lakabının "tedavi edilemez illetlerin baytarı" olduğunu unutma.

Bargue resimlerini bitirdiğimde sonbahara girmiş olacağız, sonbahar resim yapmak için gerçekten harika bir zaman, keşke Rappard o sırada buraya tekrar gelse. Ayrıca rençper Piet Kaufmann gibi iyi bir model bulmayı başaracağımı umuyorum; ancak ona burada evde değil, kaldığı yerin avlusunda ya da tarlada bir kürekle, sabanla ya da başka bir şeyle poz verdirmenin daha iyi olacağı görüşündeyim. Ama insanların poz vermeyi anlamasını sağlamak öyle zor bir iş ki! Köylüler ve kasabalılar vazgeçmeyecekleri bir fikre, yani Pazar kıyafeti dışındaki giysilerle ve dizin, dirseğin, omuz küreklerinin ya da başka bir vücut kısmının karakteristik çökük ya da kambur duruşa sokulmadığı olmayacak kıvrımlarla poz vermemek gerektiği fikrine amansızca sarılıyorlar. Doğrusu bu bir teknik ressamın hayatındaki küçük sefaletlerden biri.

Şimdilik hoşça kal, mümkünse yaz. Elini sıkarım, bana inan.

Dostlukla,
Vincent

172 Etten, Eylül ortası 1881
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Sana daha kısa bir süre önce yazmama karşın, bu sefer söyleyeceğim bir şey daha var.

Resim yapışımda hem çalışma tarzı hem de sonuç açısından bir değişiklik daha ortaya çıktı.

Mauve'un bana söylediği bir iki şeyin de etkisiyle, tekrar canlı bir modele bakarak çalışmaya başladım. Bereket versin, burada böyle bir işi yapacak çeşitli insanlar bulabildim, biri de rençper Piet Kaufmann.

Bargue'nün Karakalem alıştırmaları kitabını titizlikle incelemek, sürekli ve tekrar çizim yapmak figür çiziminde bana daha derin kavrayış kazandırmış durumda. Kaba konturları vs. ölçmeyi, görmeyi ve çizmeye girişmeyi öğrendim. Böylece eskiden bana amansızca imkânsız görünen şeyle yavaş yavaş mümkün hale geliyor, Tanrı'ya şükür. Bir köylüyü elinde kürekle en az beş defa, aslında "bir kazıcı" olan bu adamı her türlü pozda, bir ekiciyi iki defa, bir kızı elinde süpürgeyle iki defa çizdim. Ayrıca patates soyan beyaz başlıklı bir kadını, değneğine yaslanmış bir çobanı ve son olarak yaşlı, hasta bir köylüyü ocağın yanında başını ellerinin arasına almış ve dirseklerini dizlerine dayamış olarak bir iskemlede otururken çizdim.

İş orada kalmayacak elbette, bir çift koyun köprüyü geçince, bütün sürü peşinden gider.

Kazıcıları, ekicileri, çift sürenleri, erkekleri ve kadınları artık sürekli çizmeliyim. Köylü yaşamının parçası olan her şeyi inceleyip çizmeliyim. Tıpkı başka birçok kişinin geçmişte ve şimdi yaptığı gibi. Doğa karşısında eskisi kadar güçsüz değilim.

Lahey'den tahta halinde Conté (ve ayrıca kalemler) getirdim ve şimdi onunla epey çalışıyorum.

Fırçayla ve estompla da çalışmaya başlıyorum. Biraz sepya ya da çini mürekkebi ve arada bir azıcık boya kullanıyorum.

Son zamanlarda yaptığım çizimlerin şimdiye kadar çizdiklerime pek fazla benzemediği gayet kesin.

Figürlerin ebadı az çok Karakalem alıştırmaları kitabındakiler kadar.

Manzaraya gelince, bundan ötürü hiçbir şekilde zarar görmeyeceği kanısındayım. Aksine, kazançlı çıkacaktır. Mektubun içindeki birkaç küçük eskiz sana bir fikir verir.

Poz veren kişilere ücret ödemem gerekiyor haliyle. Çok fazla değil ama gündelik bir olay olduğu için, çizimleri satamadığım sürece bir masraf kalemi daha olacak.

Ama bir figürün ancak nadiren tam bir fiyasko olmasından dolayı, bana öyle geliyor ki, model maliyeti oldukça yakın zamanda tamamen karşılanacak.

Zira kâğıt üstünde sıkıca durana kadar bir figürü kapıp bırakmamayı öğrenmiş biri açısından şimdi ve bu yaşta kazanılması gereken bir şey de var. Bu eskizleri sadece bir fikir vermesi için gönderdiğimi söylemeye gerek yok. Bugün çabucak çiziktirdim ve orantıların çok yetersiz olduğunu görüyorum, en azından asıl çizimlerde daha da öyle görüneceği kesin. Sıkı çalışıyor gibi görünen Rappard'dan güzel bir mektup aldım; bana çok hoş bazı manzara eskizleri göndermiş. Buraya birkaç günlüğüne tekrar gelmesine gerçekten sevinirim.

[*Eskiz* 172A]

Bu sürülüp tohum ekilmekte olan bir tarla ya da anızlı tarla; kopmak üzere olan bir fırtına manzarasıyla birlikte oldukça büyük bir eskizi var elimde.

[*Eskiz* 172B]

Diğer iki eskiz kazıcıların pozları. Bundan birkaç tane daha yapmayı umuyorum.

[*Eskiz* 172C-D]

Diğer ekicinin elinde bir sepet var.

Geçen ilkbahar sana gösterdiğim ve ilk eskizin ön planında gördüğün figürü bulmak amacıyla elinde tohum sepetiyle bir kadın pozu yakalamak olağanüstü bir keyif verir bana.

[*Eskiz* 172E]

Kısacası, Mauve'un dediği gibi, "fabrika tam işliyor."

Ham keten renginde, mümkünse daha sağlam türden Ingres kâğıdını unutma lütfen. Her neyse, mümkün olduğunca kısa sürede yaz bana. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

[*Eskiz* 172F-L]

172A-C (yukarıdan aşağıya). Bir tarla üzerinde fırtına bulutları; Kazıcı; Kadın figürü

172D. Kazıcı

De andere zaaier heeft een korf.
Enorm graag zou ik eens een vrouw laten passeeren met een zaaikorf om dat figuurtje te vinden dat ik in 't voorjaar in het laten zien. en dat ge op den voorgrond van 't eerste schetsje ziet

Enfin zoo als Mauve zegt. „de fabriek is in volle werking".
Als ge wiet en kunt denk dan om het papier Ingres van de kleur van ongebleekt linnen zoo mogelijk het sterkere soort. Schrijf my eens spoedig als ge kunt in elk geval. en antwoord een beetje breed inzake het
Te ci 1.
Vincent

172E. Küreğine yaslanan adam

172F. Ocak başında oturan adam ("Bitkin")

172G-K (soldan sağa, yukarıdan aşağıya) Pencere yanındaki kadın; Pencere yanındaki kadın; Harman eleyen adam; Süpürgeli kadın; Ekici

172L. Torbalı ekici

Etten, 3/9 1881

Sevgili Theo,

Kalbimde sana söylemem gereken bir şey var; belki de önceden biliyorsundur, söyleyeceğim senin için yeni bir haber değildir.

Bu yaz, yüreğimde Kee'ye karşı derin bir aşkın geliştiğini açıklamak istiyorum sana. Ancak, bunu kendisine açtığımda, geçmişle gelecek arasında bir ayrım yapamayacağını, duygularıma hiçbir zaman karşılık veremeyeceğini söyledi.

Bunun üzerine, ne yapmam gerektiği konusunda içimde korkunç bir kararsızlık doğdu. Onun, "hayır, hiçbir zaman, asla" deyişine boyun mu eğeyim, yoksa olayı kesinlikle kapanmış olarak düşünmeyip umut beslemeye devam etmekten vazgeçmeyeyim mi?

İkinci şıkkı seçtim. Şu âna dek bu karardan pişman olmuş değilim. Hâlâ, "hayır, hiçbir zaman, asla" duvarıyla karşılaşıyorum, o başka.

O günden bu güne "hayatın küçük ıstırapları" ile bir hayli didiştim elbette. Bunlar bir kitapta yazılsa kimi kişileri eğlendirir belki ama insan kendisi yaşadığında hiç de hoş olarak nitelenemeyecek şeyler. Gene de, "nasıl yapmamalı" türünden bir tevekkülü kimin hoşuna gidiyorsa ona bıraktığım, kendime de biraz olsun cesaret sakladığım için şimdilik memnunum.

Bu konuda sana daha önce yazmamamın nedenlerinden biri de durumumun hiçbir kesinlik kazanmamış olması, belli belirsiz bir konumda bulunmamdı... Sana her şeyi açıklayamazdım.

Ama artık yalnızca kendisine değil, daha birçok kişiye de –babama, anneme, Stricker enişte ile yengeme, amcama– açılmış durumdayım. Eğer çok uğraşır, çabalarsam, onun sevgisini kazanma şansım olabileceğini söyleyen –ama çok gizli ve gayriresmi bir biçimde– tek kişi, ağzından bunu duyacağımı sandığım son kişiydi: Vincent Amca! Kee'nin "Hayır, hiçbir zaman, asla" sözlerine tepkimi –yani, pek ciddiye almayıp, hafif bir gülümsemeyle karşılayışımı, örneğin daha önce sözü geçen un değirmeninin iflas etmesini umma dışında, onun için her türlü iyi şeyi dileyişimi beğenmiş– meğer. Stricker Enişte'nin "dostça ilişkileri koparacağım ve eski bağları bozacağım" yolundaki sözlerini aynı şekilde pek fazla umursamadım; kanaatimce söz konusu durumun eski bağları bozmak şöyle dursun, onarıma gerek duyduğu alanlarda yenileyebileceği cevabını verdim buna. Olayı aynı havada sürdürebileceğimi umuyorum, melankoliye kapılmadan, depresyona girmeden, bu arada çok, pek çok çalışarak. Onunla tanıştığımdan bu yana çok daha iyi çalışıyorum.

Niyetlerimi ve durumumu açık seçik ortaya koyduğumu söylemiştim sana. Sanırım en büyük sıkıntıyı yaşlılar takımından çekeceğim. Onlar soruna kesinleşmiş

ve kapanmış gözüyle bakıyorlar ve vazgeçmem için beni zorlayacağa benziyorlar. Şu sıralarda bana çok anlayışla davranacaklarını, beni sallantıda tutup birtakım güzel vaatlerle oyalayacaklarını sanıyorum, ta ki aralık ayında halamla enistemin yirmi beşinci evlilik yıldönümü gelip geçene dek. Çünkü rezaletten kaçınmak istiyorlar. O zaman, korkarım, benden tümüyle kurtulmak üzere önlemler alınacak.

Durumu sana açıklamak için kullandığım şu kaba-saba sözleri bağışla: Renklerin oldukça cart, çizgilerin ise zorlama olduğunu kabul ediyorum ama sorunu daha dolambaçlı yollarla anlatsaydım gözünün önünde bunca belirgin bir resim canlanamazdı. Dolayısıyla ailenin yaşlılarına karşı saygısızlık göstermekle suçlama beni.

Onların bu işe kesinlikle karşı olduklarına inanıyorum yalnızca; Kee ile görüşmemizi, konuşmamızı, yazışmamızı engellemek için ne gerekirse yapacaklar çünkü birbirimizle görüştüğümüz, yazıştığımız, konuştuğumuz takdirde, Kee'nin fikrini değiştirme olasılığı olduğunu pekâlâ biliyorlar. Kee'nin kendisine sorarsan, fikrini hiçbir zaman değiştirmeyeceğini söylüyor, yaşlılar takımı da aynı şeye inandırmaya çalışıyorlar beni, gene de değişmesinden korkuyorlar.

Yaşlıların bu tutumu ancak ve ancak ne zaman değişir biliyor musun? Kee fikrini değiştirdiğinde değil, ben yılda en az 1000 gulden kazanan bir adam olduğumda. Olayı çok kaba çizgilerle özetlediğim için yine bağışla beni. Belki de hakkımda türlü şeyler söyleyecekler sana –durumu zorladığını filan. Oysa aşkta zorlamanın gülünç olduğunu kim bilmez? Yo, hayır, hiç öyle bir niyetim yok. Ama Kee ile ikimizin görüşüp konuşmamızı, yazışabilmemizi –birbirimizi daha yakından tanımak, böylece birbirimize uygun olup olmadığımızı daha derinden anlamak için elbette– istemekte makul olmayan ya da haksız bir yan göremiyorum ben. Bir yıllık serbest bir ilişki ikimiz için de yararlı olur ancak yaşlılar buna kesin bir inatla karşılar. Zengin olsaydım, tamamen farklı konuşurlardı.

Şimdi sen, onun bana daha yakın olması için her türlü fırsatı kollayacağımı, elimden gelen her şeyi yapacağımı anlıyorsun, değil mi? Kararım şu:

Onu o kadar uzun süre seveceğim ki,
Sonunda o da beni sevecek.

Ne kadar gözden kaybolursa, o kadar göze görünüyor.

Theo, sen de ara sıra âşık olmuyor musun? Keşke olsan. İnan bana, hayatın küçük ıstıraplarının bile bir değeri var. İnsan kimi kez korkunç umutsuzluğa kapılıyor, sanki cehennemdeymiş gibi hissediyor kendini ama başka, çok daha iyi şeyler de var işin içinde. Üç aşama var: Birincisi sevmemek ve sevilmemek, ikincisi sevmek ve sevilmemek (benim durumum), üçüncüsü sevmek ve sevilmek.

Bana sorarsan ikinci aşama birinciden daha iyi, ama üçüncüsü! En *muhteşemi* o!

İşte böyle, dostum, sen de âşık ol, e mi? Ve her şeyini bana yaz. Benim iş için de sevecenliğini eksik etme, benden yana ol. Bir evet ve amin cevabı almayı elbette

daha çok tercih ederim ama şu sıralar "*hayır, hiçbir zaman, asla*" durumundan oldukça mutlu olurum gerçekten. Ben bunu bir *şey* sayarken, daha yaşlı ve daha akıllı insanlar bunun *hiçbir şey* olmadığını söylüyor. Rappart buradaydı geçende; birtakım suluboya resimler getirdi, bayağı iyi şeyler. Mauve yakında yeniden gelecek diye umuyorum, yoksa ben ona gideceğim. Ben de hiç durmadan çizim yapıyorum ve galiba bir ilerleme var. Eskiden yaptığımdan daha çok fırçayla çalışıyorum. Havalar o kadar soğudu ki ancak içerde çalışabiliyorum, bir terzi kız, sepet ören biri vs.

Elini sıkarım, çabuk yaz, bana inan.

Dostlukla,
Vincent

Bu konuda artık bir şey söylememeye ya da yazmamaya söz vermemi istediler ama o sözü vermedim; kanaatimce dünyada aklı başında hiç kimse benden (ya da aynı durumdaki başka birinden) böyle bir şeyi talep edemez. Sadece Cent Amca'ya, beklenmedik şartlar zorunlu kılmadığı sürece, Stricker Enişte'ye yazmayı durduracağım teminatını verdim. Bir tarlakuşu ilkbaharda ötmekten kendini alamaz.

Günün birinde âşık olup da karşılık olarak "hayır, hiçbir zaman, asla" sözlerini duyacak olursan sakın boynunu büküp vazgeçme! Ama sen öylesine şanslı herifsin ki başına böyle bir şey geleceğini sanmam.

186 Etten, Cuma 18 Kasım 1881
Theo van Gogh'a (H)

Cuma akşamı.

Sevgili Kardeşim,

Mektubumu bu sabah sana gönderdiğimde, yani posta kutusuna attığımda, bir rahatlama duygusu içindeydim. Ona anlatmalı mıydım acaba, diye duraksamıştım bir an. Ama sonradan düşününce, gerçekten de yersiz değilmiş gibi geldi bana. Diğeri çok rutubetli olduğundan, şimdi stüdyo olarak kullandığım küçük odada yazıyorum sana. Etrafa baktığımda, oda hepsi tek ve aynı şeyle, "*Brabant tipleri*"yle ilgili her türden etütle dolu.

Yani, ortada başlayan bir iş var ve bu ortamdan koparılacak olursam, başka bir şey yaparak, yeni baştan işe koyulmam gerekecek ve *bu* iş durma noktasına varacak, yarıda kalacak! Böyle olmamalı! Burada Mayıstan beri çalışıyorum, modellerimi tanıyıp anlamaya başlıyorum, işin havasına girmem bir sürü zor uğraşı gerektirse bile çalışınam ilerliyor. Ve şimdi işin havasına girmişken, Peder'in şunu söylemesi doğru

mu? Kee Vos'a mektuplar yazdığın, böylece aramızda müşküllerin çıkmasına yol açtığın için (*temel sebep bu*, "edep kuralları"na uymadığım falan filan türünden ne söylerlerse söylesinler, hepsi boş konuşma), evet, müşküller ortaya çıktığı için seni aforoz ediyorum ve evden kovuyorum.

Bu sonuçta gerçekten çok kötü ve artık başlayıp iyi ilerlemekte olan bir projede böyle bir sebeple çalışmayı durdurmak doğrusu saçma olur.

Hayır, hayır, böyle olmasına düpedüz göz yumulamaz. Her neyse, Peder'le ve Valide'yle yaşadığım sıkıntılar o kadar korkunç değil, hiç de bizi birlikte oturmaktan alıkoyacak türden şeyler sayılmaz. Ama Peder ve Valide yaşlanıyorlar, bazen biraz asabileşiyorlar ve ikimizin de artık paylaşamayacağı önyargıları ve köhne fikirleri var.

Örneğin, Peder elimde Michelet'nin ya da V. Hugo'nun bir Fransızca kitabını gördüğünde, aklına kundakçılar, katiller ve "ahlaksızlık" geliyor. Ama bu düpedüz çok saçma ve elbette böyle boş konuşmaların keyfimi kaçırmasına fırsat vermiyorum. Bir süredir Peder'e şunu sıkça söylüyorum: Bunun gibi bir kitabı, hatta sadece birkaç sayfasını okuduğunda, ondan etkileneceksin. *Ama Peder inatla buna yanaşmıyor.* Tam da bu aşkın yüreğimde kök saldığı şu sıralarda, Michelet'nin Aşk ve Kadın kitaplarını tekrar okudum ve benim için bir gizem olarak kalmış olabilecek birçok şey kafamda berraklaştı. Peder'e mevcut şartlarda Michelet'nin öğüdüne onunkinden daha fazla değer verdiğimi ve hangisine uyacağımı seçmem gerektiğini de açıkça söyledim. Ama bunun üzerine Fransız fikirlerini kafasına takan ve kendisini içkiye vuran bir büyük amcayla ilgili bir hikâyeden söz ederek, ileride kariyerimin böyle olacağını çıtlattılar. Ne kadar acı!

Peder ve Valide beni iyi besleme gibi konularda ellerinden geleni yapmaları açısından bana son derece iyi davranıyorlar. Onlara çok fazlasıyla minnettarım ama bu durum yeme, içme ve yatmanın yeterli olmadığı, insanın daha soylu ve daha yüce bir şeye özlem duyduğu, aslına bakılırsa düpedüz onsuz yaşamayacağı gerçeğini değiştirmez.

Daha yüce olan o şey şu ki, Kee Vos'a aşkım olmadan yaşayamam. Peder'in ve Valide'nin mantığı şu: Madem o hayır, olmaz, asla diyor, *sesini kısıp oturmalısın.*

Aksine bunu hiç içime sindiremiyorum. Ve de ona mektup yazdığımda veya da buna benzer bir şey yaptığımda, "baskı", "ne yaparsan faydası yok" ve "kendini berbat duruma sokacaksın" gibi çirkin sözlerle karşılaşıyorum. Üstelik birinin aşkını "uygunsuz" sayıp bir türlü pes etmemesine şaşırıyorlar! Hayır, gerçekten hayır! Kanaatimce, Theo, burada kalıp sakince çalışmamı sürdürmeliyim ve Kee Vos'un sevgisini kazanmak ve hayır, olmaz, asla tutumunu yumuşatmak için elimden gelen her şeyi yapmalıyım. Peder'in ve Valide'nin gerek ona, gerekse Stricker Enişte'ye mektup yazmamam ya da onlarla konuşmamam gerektiği yolundaki görüşüne katılmıyorum; aslına bakılırsa, tam tersi görüşteyim. Ona, anne babasına ya da sana yazmaktan vazgeçmeye bir nebze olsun boyun eğmektense, başlamış olan işi ve bu evin bütün rahatlıklarını bırakmayı tercih ederim. Peder beni aforoz edecek olursa, beyefendinin bunu yapmasını önleyemem. Beni evden kapı dışarı etmek istiyorsa,

etsin, ben aşkım konusunda gönlümün ve aklımın bana söylediğini yapmaya devam edeceğim.

Emin ol ki Peder ve Valide sahiden buna *karşı*, aksi halde bu sabah niçin *o kadar* ileri gittiklerini açıklayamam; şimdi bana öyle geliyor ki, şu ya da bu şekilde umursamadıklarını sanınam bir hataymış. Her neyse, sana bunları yazmamın sebebi, işimin söz konusu olduğu bir durumun kesinlikle seni ilgilendirmesi; çünkü başarınama yardımcı olmak için o kadar çok parayı harcayan kişi sensin. Şimdi işin havasına girmişken, şimdi çalışınam ilerlerken, şimdi bundan bir şey çıkacağını görmeye başlarken, sana şunu söyleyeyim ki Theo, bu durum canımı sıkıyor. Dosdoğru çalışmamı sürdürmekten daha fazla istediğim bir şey yok ama Peder beni aforoz etmek ve evden kovmak istiyor gibi, en azından bu sabah öyle dedi. Sebebi ise Kee Vos'a mektuplar yazmam. Bunu yaptığım sürece, her ne olursa olsun, Peder ve Valide daima bana serzenişte bulunmak için bir kulp bulacaktır, işte edep kurallarına uymadığım, kendimi ifade etmede uygunsuz bir yol tuttuğum, bağları kopardığım ya da bu türden bir şey.

Senden gelecek etkili bir söz belki işleri düzeltebilir. Sana söylediğim şeyi, yani çalışmak ve sanatçı olmak için *aşkın* gerektiğini *sen* anlayacaksındır. En azından işine duygu katmaya çalışan biri bunu önce gönlünde hissedip yaşamalıdır.

Ama Peder ve Valide kendi ifadeleriyle "bir geçim yolu" konusunda taştan daha katılar.

Eğer mesele hemen evlenmekse, onlarla kesinkes mutabık kalırım ama ŞİMDİ *hayır, olmaz, asla tutumunu yumuşatma meselesi söz konusu* ve bir geçim yolu bunu sağlayamaz.

Bu tamamen farklı bir konu, bir gönül işi; hayır, olmaz, asla tutumunu yumuşatmak için *o ve ben görüşmeliyiz, yazışmalıyız, konuşmalıyız*. Bu, gün gibi aşikâr, basit ve makul. Ve doğrusu (beni zayıf karakterli biri, "halim selim bir adam" sansalar bile), dünyada hiçbir şey beni bu aşktan caydıramaz. Tanrı bu yolda yardımcım olsun.

Bugünden yarına, yarından öbür güne erteleme olmayacak, öyle *sessizce* bekleme olmayacak. Tarlakuşu öttüğü sürece susamaz. Birinin hayatını bu sebeple zorlaştırmak saçma, son derece saçma. Peder beni aforoz etmek istiyorsa, bu onun bileceği iş – benim işim Kee Vos'u görmeye, onunla konuşmaya, ona yazmaya, onu var gücümle sevmeye çalışmak.

Bir babanın oğlunu edep kurallarına uymuyor, kendisini uygunsuz biçimde ifade ediyor diye ya da başka gerekçelerle aforoz etmemesi gerektiğini anlayacaksındır; aslında çok farklı görüşte olmama karşın, hepsinin doğru olduğunu varsaysak bile.

Ama bir babanın ebeveynlerce onaylanmayan bir aşk yüzünden oğlunu aforoz etmesi maalesef birçok ailede sıkça karşılaşılan bir şey.

İŞTE pürüz bu, diğer şeyler (edep kuralları vs. ifadeler, sözlerimin *tonu*) sadece birer bahane. Peki, şimdi ne yapmalıyız?

Ben şu anda ilerleme sağlarken, sırf Peder ve Valide aşkıma kızgın diye, Brabant halk tiplerini çizmeyi sürdürmemek aptalca olmaz mı, Theo?

Hayır, bu olmamalı. Benim böyle düşündüğümü kabul etsinler, Allah aşkına. Bir genç adamın enerjisini yaşlı bir adamın önyargısına feda etmesini beklemek, gerçekten delice bir şey. İşin doğrusu, Peder ve Valide bu konuda önyargılı.

Theo, *ona* yönelik tek bir sevgi sözü işitmedim hâlâ; sana doğruyu söylemem gerekirse, beni en fazla rahatsız eden *asıl* şey bu.

Peder'in ve Valide'nin onu esasen sevdiklerini sanmıyorum, her halükârda *şimdiki* ruh halindeyken ona sevgiyle bakmaları mümkün değil. Ama ileride, daha iyi günlerde bunun değişeceğini umuyorum. Hayır, hayır, hayır, onlarda bir terslik var ve tam da bu sırada beni aforoz etmeleri ve evden çıkmamı istemeleri iyi olmaz. Gerekçesi olmayan bu yaklaşım çalışmamı engeller. Dolayısıyla böyle bir şeyin haksızca olmasına izin verilemez.

Bu sabah olup bitenleri öğrendiğinde, *o* ne düşünür acaba? Hayır, olmaz, asla dese bile, ona dönük aşkımı uygunsuz olarak nitelendirdiklerini ve "bağları koparmak" gibi şeylerden söz ettiklerini duyduğunda, bundan nasıl hoşlansın ki? Hayır, Theo, Peder'in beni aforoz ettiğini duyarsa, onun aforozunu tasvip etmez. Valide onu bir keresinde çok zayıf, çok asabi ya da işte bilmem ne anlamında "böyle zavallı minik bir şey" olarak nitelendirmişti.

Ama emin ol ki, "o zavallı minik şey"de birçok kişinin *ona* ilişkin kanaatini değiştirebilecek akıl ve gurur, gayret ve azim gücü saklı; "*o zavallı minik şey*"de şimdi çok az kişinin beklediği şeylerin er ya da geç görülebileceği kanısındayım! Öylesine iyi ve dostça ki, tek bir nahoş söz onu derinden incitir; ama *öylesine* yumuşak, *öylesine* sevecen, *öylesine* cana yakınken, can evinden gücendiği zaman öylesine diklenir ki diklendiği kişilerin başına kötü şeyler gelir.

O halde bana karşı diklenmesin, sevgili kardeşim. Sanırım, öyle sırnaşık ya da zorba biri olmadığımı, aksine dışarıdan görünenden daha sakin ve ağırbaşlı olduğumu görmeye başlıyor. Bunu hemen kavramadı. İlk başta bir süre benim hakkımda gerçekten olumsuz bir kanaate sahipti; gel gör ki, nedendir bilmiyorum ama gökyüzü bulutlarla kaplanırken, güçlüklerle ve kargışlarla kararırken, her tarafta ışık doğar. Peder ve Valide hep yumuşak, sakin, çok sevecen ve iyi insanlar gibi görülmüşlerdir. Ama böyle bir kişiliği bu sabahki sahneyle ya da geçen yılki Geel meselesiyle nasıl bağdaştırabilirim?

Onlar gerçekten iyi ve sevecen ama yine de dayatmak istedikleri önyargıları var. Eğer benimle onun arasında "engel duvarı" gibi olmak istiyorlarsa, bunun hayırlarına olacağından kuşkuluyum.

Bak, dostum, bana biraz "seyahat parası" gönderirsen, üç çizim, "Yemek vakti", "ateş yakan" ve "bir düşkün" kısa sürede eline geçecek. Bu bakımdan, mümkünse, seyahat parası gönder; çünkü bu yolculuk tamamen boşuna olmayacak! Elimde şöyle 20 ya da 30 frank olursa, en azından onun yüzünü bir kez daha görebilirim. Ve de o malum (korkunç?) aforoz ve *kovma* üzerine bir iki söz yaz, lütfen; çünkü burada sakince çalışmaya devam etmeyi çok isterim, en çok istediğim şey bu. Daha yüksek bir sanatsal düzeye ulaşmak için *o kadına* ve *onun etkisine* ihtiyacım var; *onsuz* bir

hiçim, *onunla* bir şans var. Yaşamak, çalışmak ve sevmek aslında tek ve aynı şeydir. Şimdilik hoşça kal, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Senin "Paris'ten" gelecek bir sözün! Önyargılar karşısında bile büyük ihtimalle bir ağırlık taşıyacaktır.

Şu tımarhane konusu geçen yıl onların ifadesiyle "bir vicdani kanaatten" çıktı; şimdi Kee Vos'a yazmamı yasaklayan başka bir "vicdani kanaat" söz konusu. Ama çok zayıf gerekçeye dayanan, tutar tarafı olmayan bir "vicdani kanaat" bu basbayağı. Hayır, böyle bir şeyin haksızca olmasına izin verilemez!

Peder'den "kanaatinin dayanağını açıklaması" istendiğinde, "Sana bir açıklama borcum yok", "Babana böyle bir soru yöneltmen yakışık kaçmaz" cevabını veriyor. Oysa bu bir akıl yürütme tarzı değil!

Anlayamadığım başka bir akıl yürütme tarzı da Valide'ninki: Başından beri karşı olduğumuzu biliyorsun, o halde didikleyip durma! Hayır, bana kulak ver, kardeşim, buradaki çalışma alanımı bırakmam ve yavaş yavaş biraz "seyahat parası" kazanmak yerine, hayatın çok daha pahalı olduğu başka yerde bir sürü para harcamam gerçekten çok kötü olur!

Geçen yılki Geel meselesi, Peder'in isteğim dışında!!! beni bir tımarhaneye kapatmak istemesi bana tetikte olmayı öğretti. Şu anda dikkatli olmasam, Peder bir iki şey "yapma mecburiyeti duyar" herhalde.

190 Etten, Çarşamba 23 Kasım 1881
Anthon van Rappard'a (H)

23 Kasım 1881

Sevgili Rappard,

Mektuplarını yeniden okuyunca, dostum, çok güzel, hoş görüşler buluyorum ve anlayacağın, beni bu yazışmayı sürdürmeye yönelten tam da bu.

Ha! Aslında dik başlı bir kişiymişim meğer! Peki, pes edeceğim, beni can evimden vurdun! Öyle olsun. Bu ifşaya teşekkür ederim, evet, Tanrı'ya şükür, ilk başta kendim inanmaya cesaret edemedim ama gözümü açtın; demek bir *irademe*, bir *eğilimim* varmış, *belli bir istikamette gidiyormuşum*, dahası, bununla da yetinmeyerek, başkalarının da bana katılmasını istiyormuşum! Tanrı'ya şükür, demek ki dik başlı bir

kişiymişim! Eh, bundan sonra başka bir şey istemem. Ve şimdi dostum Rappard'ın bana yoldaş olmasını gerçekten isterim; onu gözden kaçırmak kayıtsız kalacağım bir mesele değil. Bu konuda yanılıyor muyum?

Evet, bildik aceleciliğimle, insanları "açık deniz"e sürüklemek istediğimi söylüyordum (önceki mektuba bak). Eğer sırf bunu yapsaydım, korkunç bir barbar olurdum. Ama meseleyi daha makul kılan başka bir şey var. Bir adam açık denizde uzun süre dayanamaz; kumsalda ocağı yanan küçük bir kulübesinin olması gerekir – o ocağın etrafında bir eşle ve çocuklarla birlikte.

Anlayacağın, Rappard, bizzat giderken başkalarını da sürüklemeye çalıştığım yer, gerçeklik okyanusu dediğimiz denizde balıkçılıktır; ama kendim ve bazen esir aldığım yoldaşlar için "o küçük kulübe"yi de istiyorum. Ve o küçük kulübede sözünü ettiğim şeyler olsun. Yani deniz ve o sığınak ya da o sığınak ve deniz.

Vaaz ettiğim doktrine gelince. Benim ilkem olan "İnsanlar, sevdiğimiz şeyi sevelim" bir aksiyoma dayanır. O aksiyomu belirtmenin gereksiz olduğunu düşünmüştüm ama şimdi açıklık adına bunu telaffuz edeceğim. O aksiyom "İnsanlar, biz seviyoruz" sözüdür ve ondan ilk önerme çıkar.

Ey insanlar, sevdiğimiz şeyi sevelim, *kendimiz* gibi olalım, "Tanrı'dan daha bilgili olmayı istemeyelim" (Bu "Tanrı'dan daha bilgili olmayı istemeyelim" sözü benim değil, Mauve'un bir ifadesi). Ve bu önermeyi olmayana ergi yöntemiyle, yani şu şekilde kanıtlayacağım. İlk olarak, sevdiği şeyi sevmeyen bir adamı varsayalım; kendisine ve başkalarına ne kadar acı çektireceğini ve kutsal Rabbimizin dünyasında ne kadar sıkıntıya yol açacağını bir düşünelim. Kısacası, herkes sevdiği şeyi sevmediğini şimdilik varsaydığımız (tabii böyle bir şey mümkünse) o kişi gibi olursa, (bana göre kutsal Rabbimiz tarafından doğru durması buyurulan, Onun sayesinde o konumda tutulan ve şimdilik, en azından sen ve ben yaşadığımız sürece, o konumda kalacak olan, hiç kuşkusuz çağımızda ayakta duracak olan) dünya nasıl da adım adım başka bir şekle bürünür, demem o ki herkes varsayılan adam gibi olursa, yani kasten baş aşağı ve tersyüz halde durursa (bereket versin ki böyle bir kişi geometri *dışı* bir önermeye dayanan olmayana ergi yöntemimizdeki bir soyutlama olarak ancak hayal gücümüzde var olabilir!), Tanrı tarafından doğru biçimde yaratılmış dünya nasıl da tamamen yanlış bir dünya gibi görünür. Bana öyle geliyor ki bir soyutlamayla yola çıktığımızda, sevdiği şeyi sevmeyen, kasten baş aşağı ve tersyüz duran söz konusu kişinin şimdilik sadece hayal gücümüzde var olduğundan (ve bunun bile tam öyle olmadığından) hareket ettiğimizde, *o kadar* "doğaya aykırı" duruma düştüğümüzü hissederiz ki "İnsanlar, sevdiğimiz şeyi sevelim" önermesinin mantıklı ya da akla yakın oluşunu kanıtlanmış sayabiliriz (Dahası, söz konusu önermeyle düşülen yanlışlığın büyük bir saçmalık olduğunu yeterince açıklıkla kanıtlayamadıysam, geometride benden çok daha ileride olan sen önermemin daha kesin kanıtını –biraz iyi niyetle– bulmayı kolayca başarırsın).

Şimdi bu temel ilkenin dikkate değer vargılarına ya da "sonuçlar"ına geliyoruz:

Birincisi, sevdiği şeyi sevmekten düpedüz kaçınan bir adam kendini harap eder.

İkincisi, buna uzun süre dayanmak için çok güçlü bir inat/perhiz dozu alması gerekir. (Bunların ikisi de geçerlidir şans eseri. Ha!)

Üçüncüsü, *eğer* değişmeye kalkarsa, büyük bir dönüşüm geçirmez.

Evet, ben söylesem de söylemesem de, az çok imada bulunduğumu anlayacaksın her halükârda sanırım: Rappard, akademiye öyle sıkıca sarılmakla, birçok kişinin denizi seçmek istediğinde ondan kurtulamadığı için kendini "astığı" bir yedek kementle kollarını dolamış oluyorsun!

Yine de oldukça güçlü kaslarından dolayı, *sen* gerektiğinde o yedek kemendi koparabileceksin. Peki, diğerleri! İnan ki bana, kendilerini onunla asanlar var!

"Akademik" olanların dışında "kementler" var mı? İzninle belirteyim ki, tıpkı bakışlar gibi kementlerin de birçok çeşidi var. (Önceki mektupta "*bakışlar*" bölümüne bkz.)

Kaç tane mi? "SÜRÜYLE", DERİM, "SÜRÜYLE".

İnsanın "yedek kement"le "kendini asması", dosdoğru bir ilmikle asmasından çok daha sürüncemeli ve korkunç bir ölümdür.

Ahlaki kementler de var mı?

Niçin hemen hemen ahlaki bakışlar gibi olmasınlar ki? Ama sen ve ben sahiden onlara kapılmadık, şu anda kapılmadığımız gibi, gelecekte de kapılmayacağız.

Hım, bundan çok emin değilim; sen ve ben yerine sadece kendimden söz edecek olsam, şöyle derim: Gördüğüm kadarıyla, ahlaki bakışlara ve ahlaki kementlere kapıldım, kapılıyorum, kapılmaya devam edeceğim; ama bu durum ahlaki bakışları başımdan savdığım, savmakta olduğum ve savmaya devam edeceğim gerçeğini değiştirmedi, değiştirmiyor ve değiştirmeyecek. Üstelik beni dolayan ahlaki kementler şimşek çakımlarıyla parçaladım, parçalıyorum ve parçalamaya devam edeceğim.

Ta ki tek bir gözle ve serbest bir kolla kalana kadar. Ne zaman mı?

Sonuna kadar sebat etmem kaydıyla, önünde sonunda.

Evet, yazışmamızda sebat ederek birlikte *buna* ulaşacağımızı, bu yazışmanın zamanla daha ciddi hale geleceğini elbette göreceksin.

Çünkü daha önce belirttiğim gibi, hayal gücümü serbest bırakmama karşın, sana içimden geldiği gibi, samimiyetten *yoksun* değil, fazlasıyla samimiyet *içinde* yazıyorum. Her ne kadar tartışma yönünde bir istekle yazmaktan uzak olsam da niyetim, "Rappard'ı uyandırmak" ve bu "Rappard'ı uyandırma" sürecinde bizzat uykuya dalmaktan çekiniyorum. Tanrı böyle bir durumu göstermesin hiçbir şekilde.

Daha önce bir vesileyle sana, özellikle sanatçılar söz konusu olduğunda, genellikle eserin kendisi kadar onu yaratan kişiyi de mercek altına aldığımı söylemiştim. Kişi ortada olmayınca, bazen tek başına eserden sonuçlar çıkarmalıyım (bütün sanatçıları şahsen tanıyamayız); eser ortada olmayınca, tek başına kişiyi ölçü almalıyım. Doğrusu, Bay van Rappard'ı bir miktar tanıyorum, önce bir ölçüde eserlerinden, ardından bir ölçüde de kişiliğinden.

Eserleri bana hep diyor ki, bundan sonrası daha iyi.

Kişiliği de aynı şeyi söylüyor.

İyiden daha iyiye.

Sence çok acımasız bir yargı mı bu? Şimdi (tamamen farklı bir konuya dönecek olursam), benim açımdan özel "*bête noire*" ["gıcık şey"] meselesine aynı minvalde girmeye bugün pek fırsatım olmadı; öyle olsa bile, ona azıcık yüklenmekten kendimi alamadım.

Ama bunu bir ara daha ayrıntılı tartışırız. Ne var ki o biraz tetikte olmaya başlıyor, işin doğrusu şu ki, uysallık uysallığa alışkındır; pes edeceğini sanıyordum ama anlayacağın, henüz bunu yapmaya eğilimli değilim. Her neyse, belki daha sonra söz konusu *bête noire*'ı anlatırım sana. Alçak *bête noire*! Yine de bana yararı var.

Bu arada, bana inan, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Şu sıralarda sana sıkça yazıyorum çünkü yakında başka bir sürü yazışmam olacak.

192 Lahey, Pazar 18 Aralık ya da dolayları, 1881
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Benden şu günlerde ne yaptığıma dair bir haber almayı beklemiş olabilirsin. Kendi açımdan ben de senden bir haber almayı dört gözle bekliyordum.

Hâlâ Mauve'un yanına her gün gidiyorum, gündüzleri resim, akşamları çizim yapıyorum. Şimdiye kadar beş etüt, iki suluboya ve haliyle birkaç karalama yaptım.

Mauve'un ve Jet'in şu günlerde bana ne kadar iyi ve candan davrandığını anlatamam sana. Mauve halen dosdoğru yapamasam da zamanla uygulamaya geçireceğim şeyleri bana gösterip anlatıyor. Ama sıkı çalışmaya devam etmeliyim. Etten'e döndüğümde birkaç değişiklik gerekli olacak; yapmam gereken şeylerden biri, resim konusuna yeterli bir uzaklıkta durabileceğim büyüklükte bir odayı kiralama yolunu bulmak, aksi halde birkaç parçayı çalışma dışında figür çizimi gerçekten mümkün değil.

Her neyse, konuyu M.'yle görüşüyorum ve şu sıralarda bir ara sana tekrar yazarım.

Boyanmış etütler natürmort, suluboyalar bir modele, Scheveningenli bir kadına bakarak yapıldı. Belki M. yakında bizzat sana bir mektup yazacak.

Ama Theo, ben ayrılalı neredeyse bir ay oldu ve her zamankinden daha fazla masrafım olduğunu anlayacaksındır. M. aslında bana çeşitli şeyler, boya filan verdi ama şundan bundan başka şeyler satın almak zorunda kaldım ve modele de birkaç gün için ücret ödedim. Bir çift ayakkabıya ihtiyacım oldu; ayrıca her meteliğe daima dikkat etmediğimden, 100 frank limitini bir hayli aştım, gezinin tamamı şu anda

bana toplam 90 guldene mal olmuş durumda. Sanırım, Peder şu anda oldukça paraya sıkışık ve ne yapacağımı bilmiyorum.

Kendi hesabıma, burada biraz daha kalmaktan yanayım, örneğin Scheveningen'de birkaç aylığına, belki de birkaç aydan daha uzun süreyle bir oda kiralamak daha da işime gelir. Ama mevcut şartlarda Etten'e dönmek belki daha uygun olacak. Scheveningen'i müthiş güzel buluyorum, tipler ve figürler de öyle. Ama orada modeller günde 1,50 ya da 2 guldene mal oluyor, hatta bazıları daha da fazla alıyor.

Burada insan ressamlarla filan temas içinde oluyor. Peder'e bu hafta para için yazdığımda, 90 guldeni aşırı müsriflikle harcadığımı sandı.

Gerçi sen bunun saçma olduğunu anlayacaksın sanırım, çünkü her şey pahalı. Ama Peder'e her meteliğin hesabını vermekten kesinlikle hoşlanmıyorum, her şeyin boşboğazlıkla herkese, hem de süslenip abartılarak anlatılması daha da canımı sıkıyor.

Üstelik Peder kalkıp benim için etekleri yeri süpüren ve ayrıca kaba saba, frapan stilde bir paltoya para harcamışken. Belki bunu iyilikseverlikten yaptı ama gerçekten zamanı değildi; çünkü zaten birçok masrafımız oldu ve giyecek kişiye danışmadan, uyup uymadığını bilmeden ya da ölçmeden elbise almak da olacak şey değil. Pederin buraya gönderdiği paltoyu hemen geri gönderdim. Yani söylemek istediğim sadece şu ki Theo, oldukça dara düşmeye başlıyorum.

Ve sana bunu bildirmek için yazıyorum. Kalacak param yok, dönecek param da yok. Her halükârda bir gün filan bekleyeceğim ve ne istiyorsan, onu yapacağım.

Sence burada bir süre daha kalmak mı daha uygun? Biraz daha uzun süre kalmayı ve iyice ilerleme sağlamadan dönmemeyi çok isterim.

Hemen dönmemi istersen, bu da bana uyar. Bir yerde iyi bir oda, evdeki küçük stüdyodan biraz daha büyük bir oda bulmak şartıyla. Böylece kendi başıma bir süre oyalanabilir ve daha sonra Lahey'e tekrar gidebilirim. Her halükârda Theo, paletin gizemleri ve suluboya resim yapma konusunda Mauve beni çok aydınlattı. O da bu gezinin mal olduğu 90 guldenin karşılığını ödeyecek. M. benim için güneşin doğduğunu ama hâlâ sisle örtülü olduğunu söylüyor. Eh, peki, buna bir diyeceğim yok. M.'nin ne kadar candan ve iyi davrandığını bir ara sana daha geniş anlatırım.

Sonuçta burada birkaç gün kalarak, cevabını bekleyeceğim. Ama üç ya da dört gün içinde cevabın gelmezse, Peder'den hemen dönmek için para isteyeceğim.

Etten'de bir modele bakarak çalışma yolu konusunda sana anlatacağım ve belki ilgini çekecek çeşitli şeyler hâlâ var; ama daha önce dediğim gibi, bunları daha sonra, yakında sana yazacağım. İki suluboyanın müsveddelerini ilişikte sana gönderiyorum. Satılabilir bir şeyi nispeten kısa bir sürede yapma umudunu taşıyorum, evet, *inan ki gerekirse bu ikisini satmak mümkün olur herhalde.* Özellikle de M.'nin bazı rötuşlar eklediğini. Ama bir süre yanımda tutmayı tercih ederim, yapılışlarına ilişkin çeşitli şeyleri daha iyi hatırlamak açısından.

Mekânı ve ferahlığı ifade etmede suluboya çok harika, figürün girilecek ortamın ve hayatın parçası olmasına olanak veriyor.

Peki, burada birkaç suluboya daha yapmamı ister misin? İşime en çok bu gelir ama burada barınma, modeller, boya, kâğıt vesaire, bunların hepsi parayla ve bende hiç para kalmadı.

Bu bakımdan her halükârda bana ilk postayla yaz ve kalmamı istiyorsan, bana biraz para gönder mümkünse.

Renk ve fırça kullanma konusunda bazı pratik şeyler öğrenmişken, şimdi daha fazla ilerleme sağlayabileceğim görüşündeyim gerçekten. Ve M.'nin yaptığı iyilikten pişman olmamasına büyük önem verdiğimi tahmin edebilirsin.

Durumu atlatmaya çalışacağız ve biraz gayret göstereceğiz.

Şimdilik hoşça kal, ilk postayla bir şey yazacağına her halükârda güveniyorum, adresim A. Mauve. Uilenbomen 198. Bana inan, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent.

Elimdeki mürekkep son derece kötü, içindeki kırmızı bir şey eskizlerde ortaya çıkıyor.

[*Eskiz* 192A-C]

Bunlar boyanmış iki resmin konuları. Biri kürk başlık takmış bir çocuğun pişmiş topraktan başı, diğeri bir beyaz lahana ve biraz patates vs.

[*Eskiz* 192D, E]

193 Etten, Cumartesi civarı, 23 Aralık 1881
Theo van Gogh'a (H)

Korkarım, kimi kez, sırf aşırı gerçekçi olduğu için bir kitabı yarıda bırakırsın sen. Bu mektubuma biraz sabır ve merhamet göster, oldukça kaba-saba olmasına karşın sonuna dek oku, rica ederim.

Sevgili Theo,

Lahey'den de yazdığım gibi, seninle konuşacak bazı şeylerim var, artık döndüğüme göre. Lahey yolculuğumu anımsadıkça duygulanmamam olanaksız. Mauve'a gittiğimde yüreğim çarpıyordu bayağı. "Bu da beni boş vaatlerle oyalayacak mı?" diye soruyordum kendime, "yoksa burada bana başka türlü mü davranılacak?" Ve gördüm ki onunla yaşadıklarım beni hem yönlendirdi, hem de çeşitli biçimlerde ve pratik yöntemlerle beni yüreklendirdi. Her yaptığımı ya da dediğimi onaylayarak

192A-C (aşağıdan yukarıya, soldan sağa). Ayakta duran Scheveningenli kadın; Heykel; Lahananın ve takunyaların bulunduğu natürmort

192D-E (soldan sağa). Dikiş diken Scheveningenli kadın; Örgü ören Scheveningenli kadın

değil ama tam aksine. Ancak bana "şu ya da bu doğru olmamış" dediğinde ardından hemen ekliyordu: "bir de şöyle yap ya da böyle dene." Bu da sırf eleştirmek için eleştirmekten çok başka bir şey elbette. Adamın biri sana "hastasın" dese, bu pek fazla işine yaramaz, ama derse ki "şunu şunu yap, iyileşirsin", o zaman öğütleri yerinde olur, sana yardım edecek olan da budur. Neyse, ondan ayrıldığımda birkaç yağlıboya resim ile birkaç suluboya resim yapmış bulunuyordum. Bunların birer başyapıt olduklarını söyleyecek değilim elbette ama içlerinde sağlam ve gerçek bir şeyler olduğuna inanıyorum –en azından şimdiye dek ürettiklerimden daha çok. Yani, bunlarla artık ciddi şeyler yapmaya başladığımı sanıyorum. Şu sırada elimde biraz daha fazla teknik malzeme –yani boya ve fırça– bulunduğundan dünyada her şey yepyeniymiş gibi geliyor.

Şimdi yapılacak şey bu duyguyu çalışmaya dönüştürmek. Bunun için de ilk iş, yeterince uzaklık sağlayabileceğim kadar geniş bir oda bulmak. Mauve'un resimlerimi görür görmez söylediği ilk şey, "modeline çok yakın oturuyorsun" oldu.

Bu da birçok durumda, oranı ayarlamak için gerekli ölçüleri alabilmeyi hemen hemen imkânsız kılıyor, onun için en kısa zamanda bu sorunu çözmek gerek. Bir yerlerde çok geniş bir oda ya da ahır gibi bir şey kiralamaya çalışmalıyım. Pek pahalıya da gelmez bu. Bizim buralarda bir işçi kulübesinin yıllık kirası 30 gulden filan, dolayısıyla bir kulübenin iki katı genişlikte bir odanın kirası 60 guldenden fazla tutmaz.

Gücümün yetmeyeceği bir para değil bu. Bir ahıra baktım ama çok eksiği var, özellikle kış ayları için çok elverişsiz. Yine de havalar biraz yumuşayınca orada çalışabilirim gibi geliyor. Ayrıca, burada birtakım zorluklar ortaya çıkarsa, yalnızca Etten'de değil Brabant'ın öteki köylerinde de modeller bulabileceğimi sanıyorum.

Öte yandan, Brabant'ı çok sevmeme karşın, Brabant köylüsü tipinden değişik figürlerden de tat alıyorum. Örnekse, Scheveningen'i çok çok güzel buluyorum hâlâ. Ama artık buradayım ve burada çok daha ucuza yaşayabilirim. Mauve'a, daha iyi bir stüdyo bulmak için elimden geleni yapacağıma söz verdim, ayrıca, daha iyi boya ve daha iyi kâğıt kullanmaya başlamalıyım artık.

Yine de resimler ve eskizler için Ingres kâğıdı gayet iyi, üstelik, değişik boyutlarda resim defterlerimi kendim yaparsam, hazır almaktan çok daha ucuza gelecek. Elimde hâlâ biraz Ingres kâğıdı var ama, sana gönderdiğim o resmi geri yollarken biraz da o tür kâğıttan ekler misin? Çok makbule geçecek inan. Ama öyle ölü beyazı olmasın, yani daha çok işlenmemiş, doğal keten rengi gibi... Soğuk tonlar istemiyorum.

Ah, Theo, tonlar ve renkler ne büyük şeyler! Bunları hissetmeyi öğrenemeyen biri ise gerçek yaşamdan ne kadar uzakta kalacak! Mauve, daha önceden görmediğim birçok şeyi görmeyi öğretti bana: Bana söylediklerini bir gün sana da aktarmak isterim çünkü senin de iyi göremediğin birkaç şey olabilir. Neyse, umarım ki sanatsal meseleleri karşılıklı tartışacağımız günler de gelecek.

M.'nin para kazanma konusunda bana dediklerini düşündükçe içimde oluşmaya başlayan kurtuluş duygusunu bilemezsin, düşleyemezsin bile. Düşünsene kaç yıldır

bir tür yanlış konumda didinip duruyorum. Şimdi ise, birdenbire, gerçekten aydınlatan bir şafak söküyor.

Orada yapıp yanımda getirdiğim iki suluboya resmi görebilmeni isterdim çünkü benimkilerin de herhangi bir suluboya resim gibi olduklarını hemen görecektin. Bir sürü kusuru var; herkesten önce kendim kabul ederim ki ikisinden de pek memnun değilim. Yine de şimdiye dek yaptıklarımdan tümüyle değişik, çok daha parlak ve açık seçik ikisi de. İlerde yapacaklarının daha da parlak, daha da açık seçik olacağını gösteriyor bu; insan istediklerini ilk and yapamıyor ki. Zamanla, yavaş yavaş olacak. O iki resmi şimdilik kendime saklamak istiyorum, burada yapacaklarımla ilerde kıyaslamak üzere. En azından Mauve'un yanında yaptıklarım kadar iyi olması gerekir bundan sonrakilerin.

Her ne kadar Mauve, birkaç ay daha uğraşıp çalıştıktan sonra yanına döndüğümde –diyelim Mart ayında– satışa sunulabilecek resimler yapacak durumda olacağını söylüyorsa da şimdi oldukça zor bir dönem geçiriyorum. Model, stüdyo, resim ve boya malzemelerinin masrafları hep artıyor ve henüz bir şey kazandığım yok.

Gerçi babam, gerekli masraflar konusunda kaygılanmamamı söyledi, doğru; Mauve'un hakkımda dediklerinden olsun, orada yapıp getirdiğim çalışmalardan ve çizimlerden olsun çok memnun kaldı. Yine de tüm masrafların babamın cebinden çıkması çok üzüyor beni. Sonunda her şeyin yoluna gireceğini umuyoruz elbette ama yine de içimde ağır bir yük bu. Çünkü buraya geldiğimden beri babam benden hiçbir kazanç sağlamış değil, buna karşılık bana, örneğin, bir ceket ve pantolon aldı. Bunlara ihtiyacım olmasına karşın, almasını istemedim çünkü babamın benim yüzümden para harcamasını istemiyorum. Üstelik de bu ceketle pantolon üzerime uymadığına, dolayısıyla hemen hemen hiçbir işe yaramadıklarına göre... Al işte, yaşamın küçük eziyetlerinden biri de bu. Ayrıca, sana daha önce de söylediğim gibi, tümüyle özgür olamamak çok çok gücüme gidiyor; gerçi babama her kuruşun hesabını vermek zorunda değilim görünüşte ama o neye ne kadar para harcadığımı tamı tamına biliyor her zaman. Sonra, kimseden sır saklamıyorum ama elimi herkese de göstermek istemiyorum doğrusu –aslında sırrım olsa bile sevdiklerimden saklamam.

Oysa, babama karşı duygularım örneğin sana ya da Mauve'a karşı olan duygularımla aynı değil. Elbette seviyorum onu da, ama sana ve Mauve'a olan sevgimden, sevecenliğimden çok başka bir duygu bu. Babam beni anlayamaz, dolayısıyla gerçek bir yakınlık gösteremez, bense babamın sistemini bir türlü benimseyemiyorum– korkunç bir baskı yaratıyor üstümde, boğulacak gibi oluyorum.

Babama bir şey anlattığımda, ona tamamen boş sözler gibi geliyor, annemin tavrı da kesinlikle ondan aşağı değil; ben de onların Tanrı, insanlar, ahlak, erdem üzerine vaazlarını ve fikirlerini neredeyse tümüyle saçma buluyorum. Ben de İncil'i okuyorum ara sıra, tıpkı Michelet'yi, Balzac'ı ya da Eliot'u okuduğum gibi; ama İncil'de babamın gördüklerinden çok daha farklı şeyler görüyorum; babamın o akademik bakış açısıyla kutsal kitapta bulduklarını ise ben hiç bulamıyorum orada. Papaz Ten Kate, Goethe'nin *Faust*'unu dilimize çevirdi ya, annem de babam da kitabı okumuşlar;

çünkü çeviriyi bir din adamı yaptığına göre, demek ki kitap ahlaka aykırı değil!!??? (ne demek bu allasen?) Ama onda bir şey göremiyorlar ve koca yapıtı zamansız bir aşkın kaçınılmaz ve ölümcül sonuçları olarak görüyorlar yalnızca.

Ve kesinlikle İncil'i neredeyse çok az anlıyorlar. Öte yandan, Mauve'u ele alalım örneğin, derin bir şey okuduğunda, hemen "bu, şu ya da bu anlama geliyor" deyivermiyor. Çünkü şiir öylesine derin, öylesine elle tutulmaz bir şey ki, sistematik bir biçimde tanımlanamaz. Mauve'un saf bir duyarlılığı var ve bana sorarsan, duyarlılık bir sürü tanımlamadan da eleştiriden de çok daha değerli. Ben kitap okuduğumda –aslında pek fazla da okumuyorum, yalnızca birkaç yazar, rastlantı sonucu keşfettiğim birkaç kişi– bunu, o yazarlar dünyaya benden daha geniş açıdan, daha yumuşakça, daha sevecenlikle baktıkları için, yaşamı benden daha iyi tanıdıkları için, onlardan bir şeyler öğrenebileceğim için yapıyorum; yoksa iyilikmiş kötülükmüş, ahlakmış ahlaksızlıkmış, bu gibi saçmalıklar hiç mi hiç ilgilendirmiyor beni. İşin aslına bakarsan neyin iyi neyin kötü olduğunu, neyin ahlaka uygun neyin aykırı olduğunu her zaman bilmek benim için kesinlikle olanaksız.

Bu ahlak-ahlaksızlık çarpışması K.V'ye getiriyor beni. Ah! Daha önce de yazmıştım ya sana, olay hiç durmadan iyiden kötüye doğru gelişiyordu zaten. Doğruydu dediklerim, aynı şeyleri yineliyorsam beni bağışla, Amsterdam'da olanlar konusunda sana neler yazdığını gerçekten anımsamıyorum. Oraya giderken şöyle düşünüyordum: "Havalar öylesine yumuşadı ki, belki 'hayır, hiçbir zaman, asla'nın da buzları erimeye başlamıştır.." Bir akşam Keizersgracht boyunca ağır ağır yürüyerek evlerini aradım ve buldum. Kapıyı çaldım, ailenin hâlâ sofrada olduklarını işittim. Ama hizmetkâra içeri buyur etmesini söylediler. Kee'den başka hepsi oradaydı. Hepsinin önünde tabakları duruyordu ama masada fazladan bir tabak yoktu ve bu ayrıntı benim dikkatimi çekti elbette. Kee'nin evde olmadığına inanmamı istediklerinden tabağını kaldırmışlardı ama ben onun orada olduğunu biliyordum ve oynadıkları bu komedi –hatta fars– gereksiz göründü.

Bir süre sonra (alışılmış merhabalardan, havadan sudan konuşmalardan sonra) sordum: "Kee nerede?" Amcam karısına dönerek sorumu ona yineledi: "Annesi, Kee nerede?" Bunun üzerine Annesi hanım, "Kee evde yok," diye karşılık verdi. O sıra daha fazla bir şey sormadım, Arti'deki sergiden falan söz ettim. Yemekten sonra ötekiler ortadan yok oldular. J.P.S., karısı ve bendeniz yalnız kaldık, söz konusu sorunu tartışmaya oturduk. Görüşmeleri bir din adamı ve baba gibi açan J.P.S., bendenize yollamak üzere bir mektup yazmış olduğunu, bu durumda mektubu yüksek sesle okuyacağını söyledi. Ama ben yeniden sordum: "Kee nerede?" (Kentte olduğunu çok iyi biliyordum çünkü). J.P.S., "Senin geldiğini işitir işitmez, Kee evden çıktı," dedi. Eh, onu çok az tanırım, ama gösterdiği bu soğukluğu, kabalığı iyiye mi kötüye mi yoracağını ne o anda biliyordum ne de şimdi bile kesinlikle bilebiliyorum, inan bana. Bildiğim tek şey, Kee'nin benden başka hiç kimseye böylesine soğuk, ters ve kaba davrandığını ömrümde görmediğim... Dolayısıyla, pek bir şey demedim ve sükünetimi bozmadım. Şu mektubu işitsem de olur, işitmesem de dedim, aldırdı-

ğım yok. Derken mektup başladı! Son derece saygıdeğer ve âlimane bir belgeydi bu ve içinde hemen hemen hiçbir şey yoktu –yalnızca bir daha mektup yazmamam isteniyor ve bu ilgiyi içimden atmak için geçerli ve yeterli çaba göstermem öğütleniyordu. Sonunda okuma faslı bitti. Sanki kilisedeki papazın, sesini gösterişli biçimde yükseltip alçaltarak "amin" dediğini işitiyormuşum gibi geldi... Mektubun tümü ise, olağan bir vaaz kadar az etkilemişti beni. Derken konuşmaya başladım elimden geldiğince nazik ve sakin bir havayla: Evet, bu görüşleri daha önce de duymuştum –ama şimdi– başka ne diyeceklerdi? J.P.S. yüzünü bana kaldırdı. Mektupta insanoğlunun duygusal ve düşünsel yetilerinin doruğuna varıldığına besbelli inanmamış olmam onu çok üzmüş gibiydi. Ona kalırsa, denilecek 'başka' hiçbir şey olamazmış. Bu havada sürdürdük konuşmayı, M. Yenge de arada bir söze karıştı, derken ben biraz heyecanlandım ve öfkelendim. Bunun üzerine J.P.S. de öfkelendi –bir din adamı ne kadar öfkelenebilirse işte... Sonunda "Allah belanı versin" demedi ama J.P.S'nin o anki modunda olan herhangi biri, din adamı olmasaydı eğer söylerdi o lafı. Aslında babamı da J.P.S'yi de kendime göre severim, bilirsin. Bu yüzden tavrımı biraz değiştirdim, azıcık alttan aldım; öyle ki sonunda istersem gece orada kalabileceğimi söylediler. "Ben kapıdan girdiğimde Kee evden kaçıyorsa," dedim, "gece burada kalmamın vakti gelmemiş demektir. Başka yerde kalırım." Derken hangi pansiyonda kaldığımı sordular, ben de "Henüz bilmiyorum," dedim. Bunun üzerine amcam da yengem de ille beni ucuz ve iyi bir yere götürmek konusunda direndiler. İnanır mısın, o iki ihtiyar, soğuk, sisli, çamurlu sokaklarda önüme düştüler; gerçekten de çok temiz ve ucuz bir hana götürdüler. Gelmeyin diye ne kadar yalvardımsa da dinlemediler, inatla yol göstermekte ısrar ettiler. Anlıyorsun ya, insanca bir şeyler vardı bu davranışlarında ve sakinleşmemi sağladı. Amsterdam'da iki gün kaldım, S. Amca ile bir kez daha konuştum ama Kee'yi bir kez olsun göremedim; ne zaman oraya gitsem benden kaçtı. Onlar her ne kadar olayı bitmiş ve kapanmış olarak düşünseler de, aynı görüşte olmadığımı kendilerine bildirdim. Zamanla onlarla aynı görüşe varacağıma kesinlikle inandıklarını söylediler bunun üzerine.

Geçenlerde Michelet'nin Kadın, Din ve Papaz'ını okudum. Bu gibi kitaplar gerçeklikle dolu; ama gerçeklikten daha gerçek olan nedir, yaşamın kendisinden daha çok yaşam nerdedir? Ve bizler, elimizden geldiğince yaşamaya çalışan bizler, neden daha yoğun yaşayamıyoruz?

Amsterdam'da geçirdiğim üç gün süresince kendimi çok yalnız ve kimsesiz hissettim; felaket kötüydüm. Amcamla yengemin gösterdiği iyi yüreklilik, tüm o tartışmalar, hepsi öylesine kasvetliydi ki. Sonunda iyice depresyona girdiğimi hissettim, dedim ki kendime; yeniden melankoliye kapılmayacaksın, değil mi? Sonra, yine kendi kendime, "seni sersemletmelerine izin verme" dedim. Ve, pazar sabahı, son bir kez J.P.S.'yi görmeye gittim. "Şimdi diyeceklerimi yalnızca dinle, amcacığım," dedim. "Kee Vos bir melek olsaydı benim için çok yüce olurdu ve bir meleğe âşık olmayı uzun süre göze alamazdım. Şeytanın biri olsaydı onunla hiçbir zaman ilişki kuramazdım. Oysa şu durumda onu gerçek –bir kadın olarak görüyorum bir

kadının tutkuları, iyi ya da kötü ruhsal tepkileriyle– ve onu çok seviyorum. Dediklerim doğru, bundan dolayı mutluyum. Kee meleğe ya da şeytana dönüşünceye kadar benim de tavrım ve elimizdeki sorun değişmeyecek." J.P.S. karşılık olarak pek bir şey söyleyemedi, yalnızca ağzının içinde, kadınların tutkularıyla ilgili bir şeyler geveledi –bu konuda neler dediğini pek iyi hatırlamıyorum– sonra da kilisenin yolunu tuttu. Orada insanın katılaşması, hatta taşlaşması şaşırtıcı bir şey değil –kendi deneyimlerimden biliyorum bunu. Ee, işte böyle, sevgili kardeşin sersemlemek istemiyordu ama sersemlemiş gibi bir hali vardı– sanki, soğuk, sert, ak badanalı bir kilise duvarına gerektiğinden çok daha uzun süre dayanmış kalmış biri gibiydi. Ve de... Gerisini de anlatmamı ister misin, dostum? Gerçekçi olmak biraz tehlikelidir ama Theo, Theo sen kendin de gerçekçisin, benim gerçekçiliğime biraz daha katlan. Kimi kişilerden gizlim saklım yok, sırlarım bile onlar için sır sayılmaz, demiştim. Bu sözümü geri almıyorum. Hakkımda ne düşünürsen düşün, yaptıklarımı ister onayla ister onaylama, hiç önemli değil.

Devam ediyorum. Amsterdam'dan Haarlem'e gittim, küçük kız kardeşimiz Willemien ile çok hoş birkaç saat geçirdim, birlikte yürüyüş yaptık. Akşam Lahey'e gittim, saat yedi civarında Mauve'un oraya vardım.

Dedim ki: Dinleyin, Mauve, siz Etten'e gelip, palet sanatının sırlarını bana açmaya niyetliydiniz ama ben bunun yalnızca birkaç günde olamayacağını düşündüğümden kalkıp size geldim. Eğer kabul ederseniz dört ya da altı hafta, ya da sizin istediğinize göre daha az ya da daha çok kalırım, bir şeyler yapıp yapamayacağımı görürüz. Sizden bunca şey rica etmek benim için büyük cesaret, biliyorum ama epeyce baskı altındayım. Bunun üzerine Mauve yanımda herhangi bir çalışma getirip getirmediğimi sordu. Evet, birkaç resmim var, deyip gösterdim. Bunları çok beğenip gereğinden fazla övdü, arada eleştiriler de yaptı ama çok az. Ertesi gün bir natürmort hazırladık, bana paletin nasıl tutulması gerektiğini göstererek işe başladı. O günden beri birkaç yağlıboya resim ile iki suluboya resim yaptım.

İşte, çalışmanın sonuçları bunlar; ancak eller ve beyin ile çalışmak yaşamda her şey demek değil.

Daha önce de sözünü ettiğim gerçek ya da gerçek dışı kilise duvarının soğuğu iliklerime işlemiş, ruhumun en derinlerini dondurmuş gibiydi. Bu duygunun beni sürekli sersemletmesini istemiyordum. Düşündüm ki bir kadınla birlikte olmak istiyorum, aşksız, kadınsız yaşayamam. Eğer içinde sonsuz, derin, gerçek bir şey yoksa yaşama da değer veremem. Derken, "Ondan başka hiç kimse olamaz" dedikten sonra nasıl başka bir kadına gitmeye kalkarsın, diye sordum kendime. Akla uzak bu, her türlü mantığa aykırı. Bu soruma verdiğim yanıt şu oldu: Efendi kim, mantık mı, ben mi? Ben mi mantık için yaşıyorum, yoksa mantık benim için mi geliştirilmiş? Ve akla uzak davranışlarımda, saçmalıklarımda hiç mi akıl, hiç mi anlam yok? Yaptığım ister doğru olsun, ister yanlış, başka türlü davranamam, o allahın belası duvar çok soğuk, çok üşütüyor beni, bir kadına ihtiyacım var, sevgisiz yaşayamam, yaşamayacağım. Ne de olsa erkeğim, hem de tutkuları olan bir erkek, bir kadınım olmalı,

yoksa donarım ya da taşlaşırım, sersemlerim kısaca... Bu durumda, içimde büyük bir savaş verdim; ve savaşta, fizik ve sağlık bilgisi alanlarındaki kimi bilgilerim, acı deneyimler sonucu öğrendiğim şeyler, üstün geldi, kazandı. İnsan bir yerde cezasını çekmeden uzun süre kadınsız yaşayamaz. Ayrıca, kimilerinin Tanrı, kimilerinin en yüce varlık, kimilerinin ise doğa adını verdikleri nesnenin tümüyle acımasız olduğuna da inanmıyorum. Uzun sözün kısası, şu sonuca vardım: bir kadın bulmaya çalışmalıyım. Şu işe bak ki hiç de fazla aramam gerekmedi. Buldum bir kadın. Güzel değil, genç değil, hiçbir dikkat çekici özelliği de yok ama belki de nasıl bir şey olduğunu merak edersin. Oldukça uzun boylu, iri yapılı biriydi; elleri Kee'ninki gibi yumuşak hanım elleri değil, çok çalışan birinin elleriydi; kaba-saba, ya da adi olmadığı gibi, çok kadınsı bir yanı vardı. Chardin ya da Frère, hatta belki Jan Steen'in garip figürlerinden birini anımsattı bana. Uzatmayalım, Fransızların "une ouvrière" (işçi kadın) dedikleri bir tip. Bir sürü derdi olduğu ilk bakışta anlaşılıyordu, yaşamı hiç de kolay geçmemişti. Hiçbir üstün yanı, olağanüstü, alışılmışın dışında hiçbir yanı yoktu, hayır.

Her yaştaki her kadın sevdiğinde ve sevecen olduğunda, bir adama anın sonsuzluğunu değil, sonsuzluk anını yaşatabilir.

Theo, o hafif solmuşluğun, üstünden yaşamın geçtiği belli olan o elle tutulmaz şeyin benim için öyle harika bir çekiciliği var ki... Ah, evet, çekiciydi benim için, onda Feyen-Perrin ya Perugino'dan bir şeyler bile gördüm. Acemi bir oğlan ya da beşikte sallanan bebekler kadar masum değilim, görüyorsun. Din adamları tarafından kilise kürsüsünden lanetlenen, aşağılanan, suçlanan bu gibi kadınlara karşı sevecenlik, evet, sevecenlik ve sevgi duymaktan kendimi ilk alamayışım değildi ki bu kez. Ben onları ne lanetliyorum, ne küçümseyip suçluyorum ne de onlardan iğreniyorum.

Nerdeyse

K.V. benden de yaşlı, o da aşk deneyimleri geçirmiş; sırf bu yüzden daha çok seviyorum onu. Bu alanda bilgisiz değil, ben de değilim. Eğer yalnızca eski aşkıyla yaşamakta direnir, yeni aşkı geri çevirirse, kendi bileceği iş. Bu tutumunu ve benden kaçmayı sürdürürse de ben tüm enerjimi, tüm kafa sağlığımı, gücümü onun uğruna boğup yok edecek değilim. Hayır, yapamam böyle bir şey. Onu seviyorum, ama onun uğruna kendimi donduramam, sinirlerimi harap edemem. Bizim gibileri uyaran, istediğimiz kıvılcımı sağlayan da sevgidir açıkçası –yalnızca tinsel sevgi de değil!

Bu kadın beni aldatmadı –tüm kadınları aldatıcı yaratıklar olarak görenler ne kesin bir yanılgı içindeler, anlayışları nasıl da kıt.

Bu kadın bana çok iyi geldi; çok iyi, çok müşfik davrandı. Hangi açıdan mı? Bunu kardeşim Theo'ya bile anlatmayacağım, çünkü kardeşim Theo'nun bunu arada bir bizzat yaşadığı yönünde güçlü şüphem var. Böylesi onun için daha iyi.

Birlikte çok para harcadık mı? Hayır, çünkü bende çok para yoktu. Dedim ki ona, dinle, birbirimize karşı bir şeyler duyabilmek için sarhoş olmamıza gerek yok,

verebileceğim işte şu kadar, cebine koy bunu. Keşke daha çok param olsaydı verebilecek, ona değerdi çünkü.

Her konudan konuştuk onunla –yaşamından, dertlerinden, çektiği eziyetlerden, sağlığından– ve onunla yaptığım konuşmalar, örneğin pek bilgili profesör kılıklı kuzenimle yaptıklarımdan çok daha ilginç geldi bana.

Bunları sana anlatıyorum ki az çok duygulu bir kişi olmama karşın, saçma sapan duygusallıklara kapılmak istemediğimi anlayasın. Her ne olursa olsun, yaşam gücümün birazını olsun kendime saklamak, kafamı gereksiz yere yormamak, sağlığımı bozmamak istiyorum: bütün bunlar çalışabilmek için. K.V'ye olan aşkımın gerçek anlamını da bu yolla görebiliyorum ve şimdi artık çalışmaya başladım ya, sevdiğimin uğruna çalışacağım, onun uğruna, yeniden melankoliye kapılmayacağım, sinirimi bozmayacağım.

Din adamları hepimizi günahkâr sayıyorlar, tohumumuz günah içinde atılmış, doğumumuz günah içinde olmuş, laf! Saçmalığın en iğrenci bu! Sevmek günah mı? Sevgiye gereksinme duymak, sevgisiz yaşayamamak günah mı? Bence sevgisiz yaşamaktır asıl günahkâr ve ahlaksız bir durumu sürdürmek. Eğer hayatta bir şeye pişmansam, o da birtakım mistik ve teolojik meselelere kafamı takıp bir süre insanlardan uzak yaşamakta direnmiş olmamdır. Neyse ki zamanla aklım başıma geldi. Sabahları uyandığında kendini yapayalnız bulacağına, günün ilk loş ışığında yanında senin gibi bir insan görünce, dünya sanki daha güzel, daha dostlukla doluymuş gibi geliyor. Din adamlarının âşık olduğu o ak badanalı kilise duvarlarının, dinsel güncelerin bulunduğu dünyadan çok daha dostça bir dünya. Basit, kendi halinde bir odada oturuyordu, özelliksiz bir kâğıtla kaplanmış olan duvarlar, sakin, grimsi bir ton yaratmışlardı, gene de bir Chardin tuvali kadar sıcaktı her yan. Yerde, tahtanın üstüne atılmış kıpkırmızı bir halı parçası, bildiğimiz cinsten bir mutfak sobası, çekmeceli bir konsol, büyükçe, basit bir karyola... Kısacası, gerçekten çalışan bir işçi kadının yaşayabileceği tipik bir oda... Ertesi sabah, çamaşır teknesi başında dikilmek zorundaydı. Evet, aynen dediğim gibi... Siyah bir iç eteği ve koyu mavi bir iç gömleği ile, benim için şimdiki kahverengi ya da kırmızımsı gri entarisi içinde olduğu kadar çekici olabilirdi. Üstelik genç sayılmazdı artık, belki K.V.'yle yaşıttı –ve de çocuğu vardı bir tane, evet, bir sürü yaşam deneyimi geçirmişti, gençliği elden gitmişti... gitmiş miydi? Yaşlı kadın diye bir şey yoktur. Güçlü kuvvetli, sağlıklıydı– gene de kaba saba, adi değildi. Seçkinliğe pek meraklı olan kimi kişiler, gerçekten seçkin olanı her zaman ayırt edebilirler mi dersin? Hey tanrım, çoğu kez göklerde ya da yerin dibinde ararlar da, yanı başlarında olanı görmezler; ben bile ara sıra yapmışımdır bu hatayı.

Bu kadınla kurduğum ilişkiden hoşnutum çünkü beni çalışmamdan alakoymasına, neşemi şu ya da bu biçimde bozmasına olanak yok.

K.V'yi düşündüğümde hâlâ "ondan başkası olamaz" diyorsam da din adamlarının lanetledikleri, suçladıkları türden kadınlara olan eğilimim hiç de yeni değil; o duygu, Kee Vos'a olan sevgimden çok önceden beri var. Yapayalnız ve kimsesiz ve sahipsiz, yarı hasta yarı bezgin, cebimde bir kuruş olmaksızın sokakları arşınladı-

ğım nice akşamlar bu kadınların ardından bakmış, onları alıp götürebilen adamlara gıpta etmiş, bu zavallı kızcağızların, içinde bulundukları durum ve başlarından geçmiş yaşantılar açısından benim kız kardeşlerim olduklarını düşünmüşümdür? Anlıyorsun ya, eski bir duygu bu içimdeki, ve iyice kök salmış... Küçük bir çocukken bile, sonsuz bir sempati, hatta saygıyla bakmışımdır, yarıdan fazla solmuş bir kadın yüzüne, orada sanki yazılmış olan şu sözleri okumuşumdur: Yaşam gerçeğinin bıraktığı izlerdir bu çizgiler. Öte yandan, K.V'ye duyduğum sevgi çok yeni ve çok başka bir şey. Kendisi farkında değil ama bir tür hapishanede oturuyor. O da yoksul; keyfinin istediğini yapabilecek durumda değil ve her şeyden vazgeçen bir tür tevekküle bırakmış kendini... Ayrıca, din adamları, dindar hanımlar, sanıyorum beni etkilediklerinden çok daha fazla etkiliyorlar onu. Ben o gibilerin elinden kurtuldum artık, çünkü numaralarını çakmayı öğrendim; ama o hâlâ inanıyor ve de tevekkül, günah, Tanrı ve daha kim bilir nelerden kurulmuş olan sisteminin boş laftan başka bir şey olmadığı ortaya çıkarsa, yıkılır. Korkarım bir türlü anlamadığı şeylerden biri de gerçekte Tanrı'nın ne zaman, nerede var olmaya başladığı... Belki de Multatuli'nin imansız duasını bitirirken söylediği sözleri söylediğimiz zaman vardır Tanrı: "Ah, Tanrım, Tanrı yok." Din adamlarının Tanrısı benim için bir kapı tokmağı kadar cansız. Bu durumda ateist mi oluyorum şimdi? Din adamlarına sorarsan, öyle görüyorlar beni –öyle olsun– ama ben seviyorum, yaşamasaydım, başkaları da yaşamasaydı, nasıl sevgi duyardım? Ve eğer yaşıyorsak, işin içinde bir esrarlı yan var. Buna ister Tanrı de, ister insan tabiatı, ister başka bir ad ver, son derece canlı ve gerçek olduğu halde sistematik biçimde tanımlayamadığım bir şey var ki bence Tanrı O –ya da en az Tanrı kadar önemli bir şey... Kee Vos'u sevmemin binlerce nedeni var ama artık yaşama da gerçekliğe de inandığım için eskisi gibi soyut düşüncelere dalmıyorum. Benim bir vakitler Tanrı ve din konusundaki görüşlerimin aynısı Kee Vos'un kafasında şimdi, anlayabildiğim kadarıyla. Ondan vazgeçmiş değilim ama şimdi içinde bulunduğunu sandığım ruhsal bunalımın olağan seyrini sürdürmesine izin vermek gerek; bunu sabırla karşılayabilirim, onun diyeceği ya da yapacağı hiçbir şey beni kızdırmaz şu sıra. Ne ki o geçmişe sığınıp eskilere sıkı sıkı yapışırken, benim çalışmam, kafamı resim yapmak, desen çizmek ve başka işler için zinde tutmam zorunlu. O kadınla bu yüzden ilişki kurdum işte, insancıl sıcaklığa gereksinmem olduğundan ve de sağlık nedenleriyle. Bunları sana yazıyorum ki yeni baştan melankolik, soyut, içe dönük bir havaya girdiğimi sanma. Tam tersine, genellikle aklımı fikrimi meşgul eden şeyler, yağlıboyalar, suluboyalar, bir stüdyo bulma çabaları vs. Dostum, şöyle uygun bir stüdyo bir bulabilsem!

Mektubum çok uzadı bakıyorum.

Şu üç ayın geçmiş, Mauve'un yanına dönebileceğim zamanın gelmiş olmasını diliyorum kimi kez... Ama, neyse, iyi işler yapacağım bu süre içinde! Ara sıra mektup yaz bana. Bu kış buraya gelme olanağın var mı?

Ayrıca, merak etme, Mauve'un fikrini almadan stüdyo tutmayacağım; bulduğum odanın planını ona göndermeye söz vermiştim, belki kendisi de gelir bir bakar. Ama

babamın kesinlikle karışmaması gerek, herhangi bir sanatsal konuda karar verebilecek biri değil babam. İşlerime ne kadar az karışırsa, onunla o kadar iyi geçinebilirim; özgür ve bağımsız olmam gerektiğine inanıyorum. Bu da doğaldır sanırım.

Kimi kez K.V'yi düşündüğümde, hâlâ kendisini geçmişe gömüp, eski, ölmüş fikirlere yapıştığını gördüğümde, tüylerim ürperiyor. Ölümcül bir yan var halinde; görüşlerini değiştirebilse kötüye değil iyiye doğru yol alacak oysa. Yakında bir karşı tepkinin doğması olasılığı var gibi geliyor bana; sağlıklı, sağlam yanları olan bir kadın çünkü. İşte böyle, Martta yeniden Lahey'e gideceğim, Amsterdam'a da... Geçen sefer Amsterdam'dan ayrıldığımda kendi kendime söz vermiştim: melankoliye kapılmayacağım, sersemlemeyeceğim ki, tam ilerlemeye başladığı sırada çalışmalarım aksamasın. Baharda çilek yemek, evet, olur böyle şeyler yaşamda, ama yılın çok kısa bir bölümünde yalnızca ve şu sıra çok uzakta.

Demek bazı sebeplerden ötürü bana gıpta ediyorsun. Hiç etme. Benim aradığım şeyi herkes bulabilir, hatta belki sen benden önce bulabilirsin. Ayrıca, birçok konuda öylesine geriyim, dar kafalıyım ki! Yanlışının nerede olduğunu tamı-tamına bilebilsem, üstesinden nasıl gelebileceğimi çözebilsem keşke... Ne yazık ki kendi gözümüzün içini bile göremiyoruz çoğu kez. Çabuk mektup yaz bana; benim yazdıklarımda da buğdayın içindeki saman çöplerini ayıklamasını bil –içlerinde iyi bir şeyler, doğru bir şeyler varsa ne âlâ; ama pek çok yanılgı da var elbette, belki de farkında olmadan az çok abarttığım şeyler de. Okumuş, bilgili bir adam olmadığım kesin. Hatta çok cahilim, birçok başkaları gibi, başkalarından da fazla belki; ama bunu ben kendim anlayamıyorum, başkalarını daha da az anlıyorum ve çoğu kez yanılıyorum. Ne ki yanlış yapa yapa doğru yolu bulabiliriz kimi kez, her hareketin iyi bir yanı vardır (bu sözü rastlantı sonucu Jules Breton'un ağzından duydum, şimdi aklıma geldi birden). Bir şey daha aklıma geldi bu arada, Mauve'un herhangi bir vaazını dinledin mi? Birkaç din adamının taklidini yaptı bana –bir keresinde Aziz Peter'in balıkçı teknesiyle ilgili vaaz verdi (üç bölüme ayırdı konuşmasını, birincide tekneyi ona biri vermiş ya da miras olarak bırakmıştı, ikincisinde tekneyi kendisi taksitle almıştı, üçüncüsünde ise –aman ne kadar korkunç!- çalmıştı!?) Derken Peygamberimizin iyi niyetleri konusunda, "Dicle-Fırat" üstüne de vaaz verdi. En sonunda da J.P.S'nin A. Ve Lecomte'yle nasıl evlendiğinin taklidini yaptı.

Yine de ona bir keresinde babamla bir konuşmada birinin kürsüden, kilisenin yararına bir şey diyebileceğine inandığımı söylediğimde, M, evet dedi ve peder Bernhard'ın taklidini yaptı: Tanrı – Tanrı her şeyden yücedir denizleri o yaratmıştır, yeryüzünü ve gökyüzünü, yıldızları ve güneşi ve aydedeyi o yaratmıştır. O her şeyi yapabilir her şeyi, her şeyi Hayır. Her şeye kadir değildir, yapamayacağı bir şey var. Her şeye kadir olanın yapamayacağı şey ne? Her şeye kadir olan Tanrı bir günahkârı terk edemez. Haydi, hoşça kal, Theo, uzatmadan yaz bana. Elini sıkarım. Bana hep inan.

Dostlukla,
Vincent

194 Lahey, Perşembe 29 Aralık 1881
Theo van Gogh'a (H)

Lahey, Perşembe akşamı

Sevgili Theo,

Mektubun ve içindeki için teşekkürlerimi kabul et. Mektubun ulaştığında, sana yazdığım üzere, Mauve'un tavsiyesine uyarak Etten'e dönmüştüm. Ama şimdi, anlayacağın tekrar Lahey'deyim.

Noel'de Peder'le oldukça sert bir tartışmaya tutuştum ve duygular öylesine kabardı ki Peder, evden ayrılmamın daha iyi olacağını söyledi. Eh, çok kararlılıkla söylendiği için, aynı gün ayrıldım haliyle.

İşlerin son raddeye gelmesinin sebebi kiliseye gitmemem ve ayrıca şunu söylemedi: Eğer kiliseye gitmek zoraki bir şeyse ve kiliseye gitmem *zorunluysa*, kesinkes bir daha gitmem, geçmişte Etten'deyken oldukça düzenli yaptığım gibi nezaketen bile olsa gitmem. Ama ha, aslına bakarsan, bu yaz benimle K. V. arasında olup biten bütün hikâye de dahil, çok daha fazlası var işin içinde.

Ömrüm boyunca hiç hatırlamadığım kadar kızmıştım; din sistemini baştan aşağı iğrenç bulduğumu ve tam da hayatının bedbaht bir döneminde o tür şeylere fazlasıyla kafa yorduğum için, dinle ilgili hiçbir şey yapmak istemediğimi ve ondan ölümcül bir şeymiş gibi sakınınam gerektiğini açıkça anlattım Peder'e.

Çok mu kızgın, *çok* mu sert davrandım? Haydi, öyle olsun ama öyle olduğu varsayılsa bile, en azından şimdi olup bitmiş bir şey.

M.'nin yanına döndüm ve dedim ki, dinle M., Etten'de kalamam ve başka bir yere, tercihen buraya yerleşmeliyim.

Peki, dedi M., o halde burada kal. Böylece burada bir stüdyo, yani elverişli hale getirilebilecek bir oda ve girinti kiraladım. Oldukça ucuz, şehrin hemen dışında Schenkweg'de, M.'ye yaklaşık 10 dakikalık mesafede.

Peder paraya ihtiyacım olduğunda, gerekirse borç vereceğini söyledi ama bu artık imkânsız, Peder'den tamamen bağımsız kalmalıyım. Nasıl mı? Henüz bilmiyorum ama M. gerekirse bana yardımcı olmaya hazır, senin de yardımcı olacağına umudum ve güvenim var, tabii ki çalışacağım ve biraz para kazanmak için elimden geleni yapacağım.

Şimdi buradayım ve işin doğrusu geriye dönüş yok. Uygun olmayan bir zamanda ama ne yapalım?

Birkaç basit mobilya edinmeliyim, çizim ve resim malzemesi masraflarımda bir azalma yok.

Ayrıca daha iyi giyinmeye çalışmalıyım. Bu cüretli bir adım, ya batacağım, ya çıkacağım. Ama günün birinde kendi evimi kurmuş olacağım, başka ne yapabilirim ki? Şu anda işler beklediğimden daha hızlı gelişiyor.

Peder'le ve Valide'yle ilişkilerime gelince, çok çabuk yoluna koymak mümkün değil. Aramızdaki zihniyet ve hayata bakış farklılığı basbayağı çok büyük.

Her ne kadar kızgınlıkla konuştuysam da daha sakin haldeyken de aklımdan geçen şeyleri söyledim. Bu nedenle sözlerimi geri almıyorum; zaten Peder de açık seçik duymuş bulunuyor. Daha sakin olsaydım, başka türlü, o kadar aşırı tona varmadan söylerdim ama esas itibariyle aynı şekilde düşünürdüm.

Ve de her halükârda iyi bir şeye yol açacağını umuyorum. Zor zamanlara katlanmalıyım ve sular belki ağzıma kadar, belki daha da yukarıya kadar kabaracak. Önceden nasıl bilebilirim ki? Ama kavgamı vereceğim, postu ucuza kaptırmayacağım ve kazanıp bu durumu atlatacağım.

Stüdyoya 1 Ocak civarında taşınacağım. Mobilya olarak, en basitinden şeyler, bir ahşap masa, birkaç iskemle alacağım.

Yatmak için yere serilecek bir yünlü battaniyeyle yetinirim. Ama M. bir yatak almamı istiyor, gerekirse borç para verecekmiş. Hesabıma 100 frank yatarken, bu yaz iki yolculuk yapmama ve son seferdekinin epeyce uzun sürmesine karşın, geriye para kaldığı oluyordu. Evde yemek yediğim ve yattığım doğru, ama bizzat Peder o sırada bunu sağlayabileceğini söylemişti.

Anlayacağın, şu anda son derece endişeliyim, gelecekte epey zahmet ve sıkıntı beklemekteyim. Ama *artık* geri dönemeyeceğim bir noktaya kadar gitmiş olmak, bana bir rahatlama duygusu veriyor; önümdeki yol zor olsa bile, şimdi yeterince açık.

Theo, eğer yapabilirsen, senden kendini sıkıntıya sokmadan bana verebileceğin kadarını arada bir göndermeni rica ettiğimi söylemeye gerek yok. Mevcut şartlarda başkalarına vermek yerine doğrudan bana gönder. Zira maddi konular söz konusu olduğu sürece, mümkünse Mauve'u işin içine karıştırmamalıyız. Bana sanatsal açıdan sözle ve eylemle yardımcı olması zaten paha biçilemeyecek değerde bir şey. Yine de sözgelimi bir yatak ve birkaç parça mobilya almam için ısrar ediyor ve gerekirse bana borç vereceğini söylüyor. Ona göre, *her ne olursa olsun*, giyim açısından düzgün görünmeliymişim ve kemer sıkmaya çalışmamalıymışım.

Sana yakında yine yazacağım. İşlerin bu hale gelmesini *bir talihsizlik saymak istemiyorum*, aksine, bütün heyecana rağmen belli bir sakinlik hissediyorum.

Tehlikenin ortasında emniyet vardır. Duruma el koymaya cesaret edemezsek, hayat nasıl olur?

O stüdyoyu bulana kadar hem şehirde hem de Scheveningen'de her tarafa koşturdum.

Scheveningen feci pahalı. Bu stüdyo ayda 7 guldene mal oluyor ama mobilya

meselesi işi zorlaştırıyor. Ancak eşya insanın olunca kaybolmaz ve insan ayaklarını yere daha sağlam basar.

Işık az çok güneyden geliyor ama pencere büyük ve yüksek; bir süre sonra hoş görüneceği umudunu taşıyorum.

Ne kadar kamçılanmış bir duygu içinde olduğumu tahmin edebilirsin. Çalışmalarım bir yıl içinde nasıl bir hal alacak acaba? Yeter ki hissettiğim şeyleri ifade edebileyim – doğrusu, Mauve bütün bunları anlıyor ve bana elinden geldiğince birçok teknik ipucu veriyor. Kafamı ve yüreğimi dolduran şeylerin çizimlerde veya resimlerde ifade bulması gerekir.

Mauve kumullar önünde atlarca çekilen bir tekneyi konu aldığı büyük bir tabloyu yapmakla çok meşgul. Bence Lahey'de olmak harika, güzel şeylerin ardı arkası kesilmiyor ve bazılarını tasvir etmeye çalışmalıyım.

Hoşça kal, dostum, elini sıkarım, kısa sürede yaz, bana inan.

Dostlukla,
Vincent

M.'nin ve Jet'in çok selamları var.

Halen biraz param var ama onunla ne kadar idare edebilirim bilmiyorum. 1 Ocak'a kadar pansiyonda kalmak zorundayım.

Mektuplarını A. Mauve. Uilebomen 198 adresine gönder çünkü hemen her gün oraya gidiyorum.

196 Lahey, Salı 3 Ocak ya da dolayları, 1882
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili kardeşim,

Sadece sana mutlu bir yıl dilemek için yazıyorum, senin için her bakımdan iyi bir yıl olsun ve benim için de, diye ekleyeyim bencilce.

Durumuma gelince, kendime ait bir stüdyoya yerleştiğimi öğrenmek herhalde canını sıkmayacak. Bir oda ve girinti, ışık yeterince parlak çünkü pencere büyük (normal bir pencerenin iki katı kadar) ve az çok güneye bakıyor. Senin ifadenle "köy zaptiyesi stili"ne tam uyan mobilya aldım ama ibareyi ortaya atan kişi sen olsan da benimki seninkinden çok daha fazla andırıyor onu. (Örneğin, gerçek mutfak sandalyelerim ve gerçekten sağlam bir mutfak masam var.)

Mauve orayı kiralamak, döşemek, pencereyi ve ışığı ayarlamak için bana borç olarak biraz para, 100 gulden verdi. Bu oldukça sıkıntılı bir durum anlayacağın ama

herhalde tek makul yol ve insanın kendi eşyasını edinmesi, başka bir yarı döşeli odaya sürekli para vermeye nazaran uzun vadede çok daha hesaplı.

Orayı bulmada, ardından mobilyayı elimdekilerle idare edebileceğim bir şekilde düzenlemede epey güçlük çektim. Ama şimdi, dostum, bana ait gerçek bir stüdyom var ve müthiş sevinçliyim.

O işlerin bu kadar çabuk ilerleyeceğini umacak cesaretim yoktu ama şimdi durumun harikulade olduğunu düşünüyorum ve senin de öyle düşüneceğini umarım.

Dinle, her şeyi biliyorsun, giderlerim Etten'dekinden biraz daha yüksek olacak ama işe dört elle sarılalım. M. kısa sürede bir şeyler kazanacağım yönünde epey umut veriyor.

Artık kendi stüdyom olduğuna göre, bu durum şimdiye kadar sırf amatörce uğraştığımı, aylaklık ettiğimi ya da başıboş dolaştığını düşünen bazı insanlar üzerinde büyük ihtimalle olumlu bir izlenim bırakacaktır.

Umarım, şu sıralarda bana bir şeyler gönderebilirsin. Bir şeye acilen ihtiyacım olursa ve bunu Mauve'dan istersem, beni geri çevirmez; ama şu an için gerçekten yeterince şey yapmış durumda. Kendi evinde düzenini kurma gereği, hayatta herkesin karşısına bir ara çıkar ve ilk başta borçlanmayı göze alamamama karşın, bu yolu seçmenin daha iyi olduğu kanısındayım.

Plan, bir modele bakarak düzenli çalışmayı sürdürmem. Bu maliyetli olsa da en ucuz yol.

De Bock sonuçta beni hayal kırıklığına uğratıyor, iradesiz bir yanı var ve birileri ona aslında işin daha abecesi olan belli şeyler söylendiğinde kızıyor. Manzaradan biraz anlıyor, bazen bir tür çekicilik katmayı başarıyor (şu anda üzerinde çalıştığı büyük tablo da öyle) ama onda öyle sıkıca sarılacak hiçbir şey yok. Çok kararsız ve çok güçsüz – çok ince dokunmuş pamuk. Tabloları bir izlenimin gölgesi gibi ve kanımca o izlenim öyle sıkça tekrarlanmaya pek değmiyor.

Ressamlara çok fazla takılmayacağım. Mauve'u her geçen gün daha becerikli ve daha sağlam buluyorum. Daha fazla ne isteyeyim? Theo, artık biraz daha iyi giyinmeye başlayacağım. İzlemem gereken istikameti şimdi az çok biliyorum ve onu açıkça savunabiliyorum; bu nedenle insanlarla temastan kaçmayacağım gibi, öyle peşlerine de çok fazla düşmeyeceğim. M.'nin ve Jet'in sana selamları var, hoşça kal, hâlâ yapacak bir sürü işim var. Bana inan.

Dostlukla,
Vincent

199 Lahey, Pazar 8 ya da Pazartesi 9 Ocak 1882
Theo van Gogh'a (H)

Sana hakaret etmek için mektubu sana geri gönderdiğimi sanmamalısın, bunu açık seçik cevap vermenin en çabuk yolu olarak görüyorum. Mektubun tekrar elinde

olmazsa, cevabının neyle ilgili olduğunu anlayamazsın; oysa şimdi sayılar sana yol gösterecek. Zamanım yok, bugün bir modeli bekliyorum.

Sadece az bir sürem olduğu için, mektubuna karşılık verirken her bir şeye böyle madde madde cevap vermekten daha iyi bir yol aklıma gelmedi.

(1) Öyle yapmayı "*tasarlamış*" falan değilim; aksine Peder buradayken, Mauve, Peder ve ben Etten'de bir stüdyo kiralamamı, kışı orada geçirmemi ve ilkbaharda Lahey'e dönmemi konuştuk. Sebebi ise modellerin durumu, orada çalışmayı ayarlamış olmam ve işlerin iyi gitmeye başlaması.

Buna rağmen, Lahey'de kalışımı biraz uzatmak işime gelir; çünkü sonuçta burada olmakla birlikte, Brabant köylü tipleri etütlerimi sürdürmeye ciddi olarak niyetliydim. M.'ye danışıldıktan ve söz konusu stüdyo (biraz onarım gerektiren bir baraka) üzerine ona yazıldıktan sonra, bu planımı gerçekleştirmem engellenince öfkemi bastıramadım.

O etütleri sürdürme planımı sana geniş çerçevede yazdığım mektubu hatırla lütfen. Etten'deki çalışmanın benim için ne kadar önemli olduğu konusunda filan Peder'i ve Valide'yi etkileyecek birkaç samimi söz söylemeni rica ettiğim mektubu kastediyorum. Kullandığım sözleri hatırlıyorum: Peder'in bir kaprisi şu anda iyi ilerleyen ve aylardır üzerinde çalıştığım işten vazgeçmeme yol açarsa, gerçekten çok kötü olur. Kendin de şöyle bir düşün – Mauve'un yardımına rağmen, burada evdeki duruma nazaran çok daha sıkıntıdayım ve bunu nasıl atlatacağını sahiden bilmiyorum.

2) *Peder'in ve Valide'nin hayatını perişan etmeyi tasarladığım* yolundaki ifade aslında senin değil, Peder'in Cizvitlik safsatalarından biri olarak çoktan bildiğim bir şey; Peder'e ve Valide'ye de bunu bir Cizvitlik olarak gördüğümü ve zerre kadar aldırmadığını söyledim.

Peder biri ona nasıl cevap vereceğini bilemediği bir şey söylediğinde, hep bu türden bir deyiş ortaya atıyor; sakince gazetesini okurken ve piposunu içerken, laf arasında "Beni helak edeceksin," deyip duruyor. Dolayısıyla böyle ifadeleri olduğu gibi kabul ediyorum.

Bir de Peder çok kızdığında, karşısındakinin korkmasına alışmış; birilerinin öfkesine boyun eğmemesi onu şaşırtıyor.

Peder çok kolay alınıp asabileşebiliyor, ev hayatında hırçınlıklarla dolu ve istediğini yaptırmaya alışkın. Uymam beklenen "bu evin teamülleri ve kuralları" kategorisi, Peder'in aklına gelen hemen her şeyi kapsıyor.

3) "Yaşlı bir adamla kavga etmek zor değil vesaire." Peder'in yaşlı bir adam olması nedeniyle ona yüzlerce defa kıyamadım ve neredeyse katlanılmaz şeylere katlandım. Doğrusu, bu sefer mesele kavga etmek değil, basbayağı "yeter" demekti; çünkü bir defalığına ona dosdoğru söylediğim mantığa ve sağduyuya kulak asmıyordu. Bazen başkalarının da aklından geçen şu ya da bu şeyi Peder'in nihayet duyması çok iyi aslına bakarsan.

4) İşlerin çabuk yoluna girmeyeceği meselesi. Zevahiri kurtarma adına, bir stüdyo tuttuğumu, ona mutlu bir yıl dilediğimi, yeni yılda şöyle ya da böyle artık kavga etmememizi umduğumu bildirmek üzere Peder'e tekrar mektup yazarak durumu düzelttim. Bundan daha fazlasını yapacak değilim, yapınama da gerek yok. Eğer bu son sahne ilk kez yaşanmış olsaydı durum farklı olurdu; ama onun öncesinde de Peder'e hazretin sistematik biçimde aldırmadığı birçok şeyi daha sakin ama kararlı bir şekilde teker teker söylediğim başka sahneler yaşandı. Öfkeyle söylediğim o şeylere gelince, daha sakin bir ruh halindeyken de aynı şeyleri düşünüyorum; sadece diplomasi gereği bunları söylemiyorum ya da başka bir tarzda söylüyorum. Ama tepem attığında bütün diplomasiyi bir yana bıraktım, evet, şimdi içimdekini nihayet dökmüş durumdayım. Bir özür beklemiyorum; Peder ve Valide bu tutumu takındığı sürece, sözlerimin hiçbirini geri almayacağım. İleride biraz daha insanca, duyarlı ve hakşinas olabilirlerse, hepsini seve seve geri alırım. Ama böyle olacağından kuşkuluyum.

5) Peder'in ve Valide'nin dargınlığa filan katlanamadığı meselesi. Etraflarında bir ıssızlık yaratmaları ve hoş, tatminkâr olabilecekken, yaşlılık dönemlerini bedbahtlığa çevirmeleri açısından bu doğru. Ama "buna dayanamıyorum", "bu beni helak edecek", "hayatım bir ıstırap" ifadelerine gelince, bunu artık umursamıyorum çünkü sadece bir yapmacıklık. Ve eğer değişmezlerse, korkarım ki daha önce de dediğim gibi, onları birçok bedbaht ve yalnız gün bekliyor.

6) Pişman olacağım vesaire meselesi. İşlerin şimdiki kadar kötüleşmesinden önce, Peder'le ve Valide'yle ilişkilerimin böyle bozulmasından dolayı epey pişmanlık ve üzüntü duyar, kendimi kahrederdim. Ama şimdi durum bu noktaya geldiğine göre, peki, öyle olsun; sana doğruyu söylemem gerekirse, artık üzülmüyorum, aksine rahatlama duygusuna kapılmaktan kendimi alamıyorum. Eğer ileride yanlış şey yaptığımı kavrarsam, evet, o zaman elbette pişmanlık duyarım ama başka şekilde davranmanın nasıl mümkün olabileceğini hâlâ tam göremiyorum. Biri bana açık seçik şekilde, "Evimi terk et, hem de bir an önce, öyle bir saat değil, yarım saat içinde," dediğinde, valla, dostum, daha çeyrek saat dolmadan çıkar giderim ve bir daha da dönmem. Bu, gerçekten çok kötü. Maddi sebepler ve sana ya da başkasına daha fazla sıkıntı vermeme açısından, kendi isteğimle öyle kolayca ayrılmazdım, bunu muhakkak anlıyorsundur ama "çek git" diyen taraf ben değil, onlar olduğuna göre, eh, tutmam gereken yol yeterince açık.

7) Mauve'a gelince, ona çok düşkün olduğum, yakınlık duyduğum elbette doğru ve ondan bir şey öğrenme açısından kendimi talihli saymaktayım ama kendimi bir sisteme ya da ekole de bizzat Mauve'un yapabileceğinden daha fazla kaptıramam, Mauve'un ve ona ait çalışmaların yanı sıra, kişilikleri ve çalışma tarzları çok farklı olan başkalarını da seviyorum. Ben ve çalışmalarım söz konusu olduğunda, belki bazen bir benzerlik var ama kesinlikle belirgin bir farklılık da var. Bir kişiyi ya da bir şeyi sevdiğimde, bu içtendir ve bazen işin içine kesinkes tutku ve ateş girer; ama sistematik biçimde sadece bazı insanları kusursuz, bütün diğerlerini ise değersiz bulduğum anlamına gelmez bu – Tanrı korusun.

8) Özgür düşünme: Daha iyi bir şey bulamadığımdan bazen kendim de kullanmak zorunda kalınakla birlikte, bu aslında tiksindiğim bir ibaredir.

9) Asıl mesele, her şeyi enine boyuna düşünmek ve yaptığım her işte mantığı ve sağduyuyu hesaba katmaya çalışmak için elimden geleni yapmam. Birini yok saymaya kalkışmak bununla tamamen tutarsız olur. Yani, bazen Peder'e "şunu ya da bunu tam gözet" veya "kanaatimce şunun ya da bunun tutar tarafı yok" dediğim tamamen doğru ama bu onu yok saymaya kalkışmak değildir. Ve de bir defalığına ona hakikati söylemekle Peder'in düşmanı olmam, bunu keskin bir dille öfkeli söylesem bile. Ancak bana hiç de yaramadı ve Peder bunu kötüye yordu. Pederin kastettiği şey, rahiplerin ahlakının ve dinsel sisteminin, akademik anlayışların benim gözümde hiç değer taşımadığını çünkü dalaverelerinin birçoğunu bildiğimi söylememse, gerçekten içimden gelerek ifade ettiğim için, sözlerimi kesinlikle geri almam. Sadece sakin bir ruh halindeyken bunu konuşmam; ama birinin sözgelimi beni kiliseye gitmem ya da kiliseye değer vermem için zorlamaya çalışması, başka bir şey, o zaman bunun kesinlikle olamayacağını söylerim elbette.

10) Peder'in hayatının hiç mi değeri yok? "Beni helak edeceksin," diyen biri, gazetesini okumaya dalarsa ve yarım dakika sonra kim bilir hangi ilandan söz etmeye başlarsa, böyle bir ifadeyi oldukça yakışıksız ve gereksiz bulup hiç aldırmayacağımı daha önce söylemiştim. O sözler ya da benzerleri başkalarına aktarılır aktarılmaz, bana bir tür katil ve hatta baba katili olarak bakılacaksa, böyle iftiraların tam da Cizvitlik safsataları olduğunu söylerim. İşte böyle. Kaldı ki o katil şimdi evi terk ettiğine göre, bunu tek kelimeyle umursamam ve hatta saçma bulurum.

11) "Seni anlamıyorum," diyorsun. Peki, buna kesinlikle inanırım çünkü yazmak aslında insanların birbirlerine açıklamada bulunmasının berbat bir yoludur. Üstelik epeyce zaman alır ve ikimizin de yapacak bir sürü işi var. Ama yeniden görüşüp konuşmamıza kadar birbirimize karşı biraz sabırlı olmalıyız.

12) Bana yine yaz, diyorsun. Olur, tabii ki ama önce nasıl olacağı konusunda seninle mutabık kalmalıyım.

Bir tür iş üslubunda, yavan ve resmî dilde, kelimelerimi tartıp seçerek ve aslında hiçbir şey söylemeksizin yazmamı mı istiyorsun?

Yoksa aynen son zamanlarda yaptığım gibi, aklıma gelen her şeyi köpürmekten çekinmeksizin, lafı ağzımda gevelemeksizin veya kendimi tutmaksızın yazmamı mı istiyorsun?

İkincisini yapmayı, yani içimden geçeni açıkça yazmayı ya da söylemeyi tercih ederim.

Şimdi mektubuna doğrudan cevabımı bitireceğim çünkü çizim vesaire üzerine sana söyleyeceğim şeyler hâlâ var ve bunları konuşmayı tercih derim. Şimdilik Peder ve Valide yokmuş gibi davranırsam, bana katlan lütfen; özellikle maddi sebeplerden dolayı bu kışı Etten'de geçirmem çok daha iyi ve benim için çok daha kolay olurdu. Bunu düşünüp endişelenmek beni umutsuzluğa sürükler, olan oldu, bitti bu iş. Artık buradayım ve bir şekilde durumun üstesinden gelmeliyim. Oturup Peder'e mesele

üzerine bir daha yazmam, yangına körükle gitmek olur; yeniden öyle öfkelenmek istemiyorum, buradaki hayata ve işlere var gücümle sarılıyorum. Başka ne yapabilirim ki? Etten ve Het Heike yok artık ama bunun yerine başka bir şey kazanmaya çalışacağım.

Öncelikle gönderdiğin şey için çok teşekkür ederim.

Bunun dışında gerçekten pek çok endişem olduğunu sana söylememe gerek yok. Doğal olarak giderlerim Etten'dekinden daha fazla; istediğim ve daha çok imkânım olması halinde ulaşabileceğim gayretin yarısıyla dahi çalışmaya koyulamıyorum.

Ama stüdyom iyi şekle giriyor. Keşke görebilsen. Bütün etütlerimi astım ve sendekileri bana geri göndermelisin çünkü işime yarayabilirler. Satılmaya elverişsiz olabilirler ve kendim bütün kusurlarını görüyorum; yine de belli bir tutkuyla yapıldıkları için, doğadan bir şey barındırıyorlar.

Şu anda suluboyalarla uğraştığımı biliyorsun; bunda ustalaşırsam, satılabilir şeyler ortaya çıkabilir.

Ama Theo, şuna emin olabilirsin, Mauve'un yanına divit çizimlerimle ilk gittiğimde, bunu karakalem, tebeşir, fırça ve estompla denememem gerektiğini söyledi; yeni malzemeyle çalışmak çok zor geldi bana. Sabırlı olmam pek işe yaramadı ve bazen öylesine sabırsızlandım ki karakalemimi ayaklarımın altında ezdim, tam anlamıyla cesaretim kırıldı. Gelgelelim, bir süre sonra sana tebeşir, karakalem ve fırçayla yapılmış çizimler gönderdim ve böyle çizimlerin tamamıyla Mauve'un yanına döndüm; tıpkı onun gibi sen de haklı eleştirilerde bulundun ama sonuçta ileriye bir adım atmış oldum.

Şimdi yine benzer bir uğraş ve moral bozukluğu, sabır ve sabırsızlık, umut ve perişanlık döneminden geçmekteyim. Ama ağır ağır ilerlemeliyim ve nasılsa, bir süre sonra suluboya resim yapmayı daha iyi anlayacağım.

Bir iş kolay olduğunda, hiç zevk alınmaz. Resimde de durum tam tamına aynı. Dahası, hava kötü ve bu kış henüz eğlenmek için dışarıya çıkmış değilim. Yine de hayattan keyif alıyorum ve özellikle kendi stüdyomun olması kelimelerle anlatılamayacak kadar harika. Ne zaman gelip benimle kahve ya da çay içeceksin? Umarım, yakında olur. Gerekirse burada da kalabilirsin, güzel ve sıcak bir ortam yaşarız. Çiçeklerim ve birkaç kutu lale soğanım bile var. Ayrıca stüdyom için başka bir süs edindim, The Graphic'ten bazı şahane ağaç baskıları çok kelepir bir fiyattan aldım, bir bölümü klişeden değil, kalıptan yapılmış baskılar. Tam yıllardır istediğim şeyler.

Herkomer, Frank Holl, Walker ve diğerlerinin çizimleri. Yahudi kitapçı Blok'tan, muazzam bir Graphics ve London News yığınından en iyilerini seçerek beş guldene satın aldım. Bazıları enfes; aralarında Fildes'in Evsizler ve yurtsuzlar tablosu (bir gece barınağının dışında bekleyen fakir insanlar), Herkomer'den iki büyük ve birçok küçük tablo, Frank Holl'un İrlandalı göçmenler ve Walker'ın "Eski kapı" tabloları var. Özellikle Frank Holl'un bir kız okulu tablosunu ve Herkomer'in malullerle ilgili büyük tablolarını belirtmeliyim.

Kısacası, tam da ihtiyaç duyduğum malzeme.

Böyle güzel şeyleri bir tür rahatlamayla evimde bulundurmamın sebebi, dos-

tum, o kadar güzel çizmekten hâlâ bir hayli uzak olsam bile, o teknik ressamlara dönük coşkumun sırf gösteriş olmadığını kanıtlayacak şekilde duvarda asılı birkaç yaşlı köylü çalışmam var; gerçekçi ama duygu yüklü birtakım şeyleri bizzat yapma çabası ve uğraşı içindeyim. Elimde kazıcıları ve patates tarlasında çalışan insanları tasvir ettiğim yaklaşık 12 figür var ve bunlardan bir şey çıkarıp çıkaramayacağımı tartıyorum kafamda; ayrıca sende bir çuvala patates dolduran adamın da aralarında bulunduğu birkaç tane daha var. Her neyse, henüz ne olacağını bilmiyorum ama şimdi ya da ileride, bir ara bu işi yapmalıyım; çünkü bu yaz şöyle bir bakınca, buradaki kumullarda iyi bir yer ve gök çalışması yapabileceğimi ve ardından figürleri içine oturtabileceğimi gördüm. Her ne kadar o etütlere çok fazla değer vermesem ve daha iyilerini çok farklı tarzda yapmayı haliyle umsam da Brabant tipleri özgün ve ileride nasıl kullanışlı olabileceklerini kim bilebilir ki. Aralarında tutmak istediklerin varsa, hayhay ama değerli bulmadıklarını geri almayı çok isterim. Yeni modelleri çalışmakla, bu yaz yaptığım etütlerin orantısındaki hatalara karşı otomatikman tetikte olacağım; bu hesaba katıldığında, kolayca işime yarayabilirler. Mektubunun elime geçişi (önce Mauve'a gitmesi, daha sonra ondan alınam nedeniyle) uzayınca, Bay Tersteeg'in yanına gitmek zorunda kaldım; mektubunu alınama kadar harcamak üzere bana 25 gulden verdi. Senin bilgin dahilinde ben ya da benim bilgim dahilinde sen, Bay T. ile görüşüp birkaç şeyi karara bağlarsak belki iyi olur. Zira anlayacağın üzere, Theo, nerede durduğumu olabildiğince kesin biçimde bilmem, bu meseleyi önceden çözmem ve şunu ya da bunu yapıp yapamayacağını bilmem gerekir. Bu bakımdan kesin bir anlaşmaya girmekle, bana büyük bir iyilik yapmış olursun. Umarım, yakında bana yazarsın bunu.

Mauve beni Pulchri'ye üye adaylığı için tavsiye etmeye söz verdi; böylece orada haftada iki akşam bir modele bakarak çizim yapma ve sanatçılarla daha fazla temasa girme fırsatını bulacağım. Daha sonra mümkün olan en kısa sürede daimi üye olacağım. Pekâlâ, dostum, gönderdiğin şey için teşekkürler – bana inan, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

203 Lahey, Perşembe 26 Ocak 1882
Theo van Gogh'a (H)

Schenkweg 138 Perşembe.

Sevgili Theo,

Mektubunu ve içindeki 100 frangı düzgünce aldım, ikisi için de çok teşekkür ederim. Geçen sefer sana yazdığımda başıma gelmesinden korktuğum şey şimdi sahiden gerçekleşti, yani hasta düştüm ve üç günü filan yatakta ateşli ve endişeli halde

geçirdim. Buna arada bir baş ve diş ağrısı eşlik etti. Berbat bir durum, kaynağı ise asabi bitkinlik. Mauve beni görmeye geldi ve her şeye cesaretle göğüs germede tekrar hemfikir kaldık.

Ama ardından istediğim şeyleri yapamamaktan dolayı kendimden çok tiksindim; böyle anlarda insan kendini derin, karanlık bir çukurda elleri ayakları bağlanmış gibi, herhangi bir şey yapmaktan acizmiş gibi hisseder. Artık geçti, öyle ki geçen gece yataktan kalktım ve çeşitli şeyleri düzene koyarak biraz oyalandım; bu sabah model şöyle bir uğramak için kendiliğinden gelince, onu tam bekliyor olmamama rağmen, Mauve'la birlikte bir poz almasını sağladık ve biraz çizmeye çalıştım ama henüz yapamıyorum ve bu akşam kendimi tamamen zayıf ve kötü hissettim. Birkaç gün olabildiğince az şey yaparsam, oldukça uzun bir süre için geçmiş olacak ve dikkatli olursam, şimdilik depreşmesinden korkmama gerek yok. Senin de iyi olmamana çok üzüldüm. Geçen kış Brüksel'deyken, olabildiğince sıklıkla, haftada iki ya da üç kez hamama gidip yıkanınca kendimi çok iyi hissetmiştim; burada aynı şeyi yapmaya başlayacağım. Bir süre devam edersen, sana da yarayacağından kuşkum yok, çünkü bu yolla insan burada "ışınım" dedikleri şeyi alıyor, yani deri gözenekleri açılıyor ve deri soluyabiliyor; aksi halde deri özellikle kışın biraz pörsüyor.

Ve sana samimiyetle söyleyeyim, ara sıra bir kıza gitmekten utanmaman gerektiği görüşündeyim kesinlikle, yeter ki güvenebileceğin ve bir şeyler hissedebileceğin biri olsun, aslında böyleleri çok. Zira hayatı hep sıkı çalışmayla ve uğraşla geçen biri için normal kalmak ve mantıklı davranmak gerekli, mutlaka gerekli.

İnsanın o tür şeyi fazla yapması ve aşırıya kaçması gerekmez ama doğanın değişmez yasaları vardır ve onlarla boğuşmak vahimdir. Her neyse, bilmen gereken her şeyi biliyorsun zaten.

Evlenmek senin için de, benim için de iyi olurdu ama elden ne gelir ki?

Sana küçük bir çizim gönderiyorum ama ona bakarak hepsinin öyle olduğu sonucuna varmamalısın; oldukça ince ve çabuk boyanmış, oysa böylesi her zaman yürümez, özellikle daha büyük olanlarında aslında nadiren işe yarar.

Yine de ortada umutsuz bir vaka olmadığını, işi oldukça kapmaya başladığını sana kanıtlayacaktır belki.

Mauve geçen sefer buradayken paraya ihtiyacım olup olmadığını sordu. Ona karşı işler yolundaymış gibi davrandım ve zaten iyiye gidiyor ama acil bir durumda onun da bir şeyler yapacağını görüyorsun.

Yani, hâlâ endişeler olsa bile, üstesinden geleceğimiz umudunu taşıyorum. Özellikle senin durumun elverişli olmadığında ve mutlak ihtiyaç oluştuğunda, Bay Tersteeg bana biraz borç verecek kadar yardımsever olursa.

*Güzel vaatler*den söz ediyorsun. Benim açımdan az çok aynı şey geçerli. Mauve iyiye gideceğini söylüyor ama bu durum, yaptığım suluboyaların hâlâ tam anlamıyla satılabilir olmadığı gerçeğini değiştirmez. Doğrusu, ben de umutluyum ve canla başla çalışacağım ama bir şeyi biraz iyileştireyim derken, koyulaşma durumunun ortaya çıkması insanı umutsuzluğa sürüklüyor bazen. Bu da dikkatin dağılmasına

yeter, çünkü hiç de küçük olmayan bir güçlük. Üstelik suluboyayla deney ve deneme gayet maliyetli. Kâğıt, boya, fırçalar, model, zaman ve geri kalan her şey.

Bununla birlikte, en düşük maliyetli yolun hiç zaman kaybetmeksizin sebat etmek olduğu kanısındayım.

Çünkü bu berbat dönemi atlatmak *şart*. Şimdi kendi başıma az çok öğrendiğim bazı şeyleri yapmamayı ve şeylere tamamen farklı bir şekilde bakmayı öğrenmeliyim. Şeylerin orantısına düzgün bir gözle bakmak için büyük bir çabaya gerek var.

Mauve'la her zaman iyi geçinmem tam kolay değil, tersi daha geçerli; çünkü sanırım, asabiyet enerjisi açısından birbirimize denk sayılırız ve onun bana talimatlar vermesi nasıl basbayağı bir çaba gerektiriyorsa, benim de onları anlamam ve uygulamaya geçirmeye çalışmam bundan aşağı kalmayan bir çaba gerektiriyor.

Ama bence birbirimizi gayet iyi anlamaya başlıyoruz ve bu şimdiden sırf yüzeysel sempatinin ötesine geçen daha derin bir duyguya dönüşme yolunda. Kendini daha önce Salon için öngörülen büyük tablosuna tam vermiş durumda, şahane bir şey olacak. Ayrıca bir kış sahnesi üzerine çalışıyor. Ve de bazı sevimli çizimler.

Onun her resme ve her çizime hayatını biraz kattığı kanısındayım. Bazen pestili çıkıyor ve bir süre önce, "Gücüm hiç de artmıyor" dedi; onu tam o haldeyken gören biri, yüzündeki ifadeyi kolayca unutamaz.

Çizimlerim kaba, koyu, bulanık, siyah, cansız olunca, Mauve beni avutmak için şunu söylüyor: Daha *şimdiden* ince çalışırsan, sadece havalı olur ve çalışman *sonradan* muhtemelen koyulaşır. Şimdi uğraşmana rağmen kaba olsa bile, ileride kıvrak ve ince hale gelecektir. Sahiden öyle olacaksa, hiç itirazım yok. Baştan sona on beş dakikamı alan bu küçük örnekten öyle olduğunu görüyorsun ama aşırı kaba olduğu ortaya çıkan daha büyük bir tanesini yaptıktan sonra bu yola gittim. Tam da modelin bir anlığına öyle durduğu sırada, o diğeriyle uğraşmam sayesindedir ki, bunu bir Whatman tabakasından kalan küçük bir kâğıt parçasına bir çırpıda kabataslak çizebildim.

Bu model güzel bir kız, sanırım esas olarak Artz'ın modeli ama ücreti günde bir *daalder* ve şu anda gerçekten çok pahalı. Bu yüzden benim yaşlı kocakarıyla çalışıyorum işte.

Bir çizimin başarısı ya da başarısızlığı kişinin ruh haliyle ve durumuyla da epeyce alakalı kanımca. Ayık ve neşeli kalmak için elimden geleni yapmamın sebebi bu. Ama şimdi olduğu gibi, bazen şu ya da bu halsizliğe yakalandığımda, hiçbir çaba işe yaramıyor.

Ama o zaman bile mesaj, çalışmayı sürdürmek; çünkü sözgelimi Mauve, Israëls ve örnek alınan başka birçok kişi her ruh halinden yararlanmayı biliyor.

Her neyse, tamamen iyileşmemle birlikte işlerin yoluna gireceğinden, biraz daha iyiye gideceğinden biraz umutluyum. Bir süre dinlenmem gerekiyorsa öyle yapacağım ama bu muhtemelen yakında sona erecek.

Bununla birlikte her şey göz önünde tutulursa, asla bir gün yatakta kalma gereğini duymadığım bir yıl filan önceki gibi değilim; şimdi çok kötü olmasam bile, her seferinde beni engelleyen bir şey çıkıyor.

Kısacası, yaşama sevgim ya da canlılığım değil, gençliğim geride kaldı; ama insanın yaşadığında farkında olmadığı ve çaba göstermeden yaşadığı dönemi kastediyorum. Aslında bence böylesi daha iyi, sonuçta şimdi eskisinden daha fazla iyi şey var. Dayan, dostum – G&Cie'deki beyefendilerin biraz para isteğini geri çevirmeleri gerçekten gayet aşağılık ve alçakça bir tavır. Sana karşı bu kadar katı yürekli davranmalarını kesinlikle hak etmiyorsun çünkü onların bir sürü kirli işini yapıyorsun ve kendini kollamıyorsun. Bu nedenle biraz saygılı bir muamele görmeye hakkın var.

Elini sıkarım, bugün ve son zamanlarda sana anlattıklarımdan daha iyi bir şeyi yakında duyacağını umarım ama bunun suçunu bana yüklememelisin, çok mecalsiz durumdayım. Hoşça kal.

Dostlukla,
Vincent

204 Lahey, Pazartesi 13 Şubat 1882
Theo van Gogh'a (H)

13 Şubat 82

Sevgili Theo,

Her ne kadar şu sıralarda daha çok senden bir mektup bekliyor olsam da sana tekrar yazacağım.

Paris'ten dönüşünde Bay Tersteeg'den seninle ilgili birkaç şey duydum. Bana işleri iyi yürüttüğünü söyledi ve gezisinden oldukça memnun kalmış gibiydi. Ona görmeye giderken, yanımda birkaç çizim götürmüştüm; son gördüklerinden daha iyi olduklarını belirterek, birkaç küçük çizim daha yapmamı tembih etti. Şimdi onlar üzerinde çalışıyorum. Üzerinde çalıştığım bir başka şey de örgü yapan yaşlı bir kadının yeni bir divit çizimi. Geçen yazdakinden daha iyi olduğu, en azından daha koyuluk taşıdığı kanısındayım. Oldukça iyi çıkan birkaç divit çizimim olduğunda, onları alacak bir sanatsever biliyorum galiba.

Burada bir stüdyo kiraladığını ve Lahey'e geldiğinde bana haber vermesini ya da uğramasını bildirmek üzere geçen gün C.M.'ye de mektup yazdım. Geçen yaz Cent Amca da o zamankilerden biraz daha küçük ve daha fazla suluboya kullanılmış bir çizimim olursa, dosdoğru ona göndermemi ve kendisinin alacağını söylemişti. Çalışmalarımın cebime biraz para girmesini sağlayacağı zaman belki yakında gelir; tam da meseleleri daha ciddi halletmek açısından bu paraya fena halde muhtacım.

Eğer öğrenebilirsen, resimli dergilere ne tür çizimler satılabileceğini bana bildirmelisin. Bana öyle geliyor ki insan tipleri konulu divit çizimler kullanabilirler; röprodüksiyona uygun bir şey yapmak açısından, onlar üzerinde çalışmaya başlamayı çok

isterim. Bütün çizimlerin doğrudan kalıplara çizildiğini sanmıyorum; tam olarak bilmesem de bir kopyayı kalıba geçirmenin bir yolu olmalı.

Seninle görüşüp sohbet etmeyi bazen çok özlüyorum. Hollanda'ya gelmen çok sürecek mi? Sanırım, Peder onun yaş günü için gelmeni biraz bekliyordu.

Bay Tersteeg'in çizimleri biraz daha iyi bulmasına çok sevindim. Doğrusu, modelime aşinalık kazanmaya başlıyorum ve şimdilik onunla çalışmayı sürdürmemin sebebi tam da bu.

Son iki etütte karakteri çok daha iyi yakaladım, onları gören herkes öyle diyor. Şu sıralarda birlikte çizmek üzere Breitner'in stüdyosuna gayet sıkça gidiyorum; benim Mauve'la tanışıklığıma benzer biçimde Rochussen'le tanışıklığı olan genç bir ressam. Çok maharetle ve benden çok farklı tarzda çiziyor; çoğu kez aşevi, bekleme salonu gibi yerlerde birlikte tipler çiziyoruz. Bazen ağaç baskılara bakmak üzere stüdyoma geliyor, ben de ondaki baskıları görmeye gidiyorum. Siebenhaar'ın evinde eskiden Apol'un kaldığı stüdyoda kalıyor.

Geçen hafta Pulchri'de Bosboom'un ve Henkes'in eskizlerinin bulunduğu bir sanat izlencesine gittim. Çok güzel; Henkes'in bir dizi çizimi vardı, genellikle görülenlerden daha büyük figürler. Bu tarzda daha fazla çizim yapmalı bence.

Weissenbruch da beni görmeye geldi.

Senden gelecek bir mektubu her gün dört gözle bekledim çünkü şu sıralarda bana bir şey göndereceğini umuyorum.

Gerek sen gerekse ben bir süre sıkı biçimde dayanıp sebat etmeliyiz dostum, ikimiz de günün birinde bunun zevkini tadacağız.

Şimdiye kadar figür işini sürdürmüş olmaktan gerçekten memnunum. Sadece manzaralar yapmış olsaydım, bir fiyata satılacak bir şey belki şimdiden ortaya koymuş olurdum ama daha sonra bir şekilde çıkmaza saplanma noktasına varırdım. Figürün daha zor ve daha çapraşık bir konu olmasına karşın, uzun vadede daha sağlam olduğu kanısındayım.

Bu öğleden sonra tam da modele bakarak çalıştığım sırada De *Bock* buraya geldi; modeli görünce kendisinin de figürler çizmeyi bayağı istediğinden dem vurmaya başladı; gelgelelim bunu yaptığı yok. Yakın dönemde güzel bir çizim yaptı ancak.

Son mektubunda bana envanter tamamlanana kadar eline hiç para geçmeyeceğine dair bir şeyler söylemiştin. Ama paran yoksa, bir iyilik yapıp Bay Tersteeg'e bunu hemen yaz çünkü sadece üç gulden kadar param kaldı ve daha şimdiden neredeyse Şubat ortasındayız.

Yani, her halükârda şu günlerde senden bir mektup bekliyorum.

Son çizimlerimde öncekilere nazaran orantıları çok daha iyi tutturduğum kanısındayım, şimdiye kadar çizimlerimde bana en kötü kusur gibi görünen şey buydu; Tanrı'ya şükür ki bu durum değişiyor ve ileride hiçbir şeyden korkmayacağım.

Hoşça kal Theo, kısa sürede yaz, içtenlikle elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Cuma 3 Mart

Sevgili Theo,

Mektubunu ve parayı alınamdan bu yana her gün bana gelecek bir model tuttum ve işim başımdan aşkın.

Daha önce onu üstünkörü çizmiş olsam da yeni bir model bu. Daha doğrusu birden fazla model söz konusu, çünkü aynı aileden üç kişiyi tutmuş durumdayım; E. Frère'nin bir figürüne tıpatıp benzeyen 45 yaşında bir kadın, onun 30 küsur yaşındaki kızı ve 10-12 yaşında küçük bir çocuk.

Fakir insanlar ve şunu söylemeliyim ki paha biçilemeyecek kadar istekliler. Biraz güçlükle de olsa, düzenli iş sözü verme koşuluyla bana poz vermelerini sağladım. Doğrusu, bu tam da çok istediğim şeydi ve kendimi iyi bir anlaşmaya varmış saymaktayım. Genç kadının geçirdiği çiçek hastalığı yüzünden güzel bir yüzü yok ama endamı çok zarif ve bana çekici geliyor. Ayrıca iyi giysileri var. Siyah yünlüler, hoş biçimli başlıklar, güzel bir şal vs.

Para konusunda çok fazla endişe etmene gerek yok çünkü daha başta uzlaşma yolunda karar kıldık. Onlara bir resim satar satmaz günde bir gulden ödeme sözünü verdim. Ve şimdi onlara azıcık para vermeyi bu şekilde daha sonra telafi edeceğim.

Ama bir şey satınayı başarmalıyım.

Bunu yapabilirsem, kendim için şu anda onlara bakarak yaptığım her şeyi tutacağım; çünkü bir yıl tutabilirsem, onlar için şimdikinden daha fazla para alacağıma eminim.

Ama ne olursa olsun, bu şartlarda Bay Tersteeg'in ara sıra bir iki şey alması çok hoş olur, tabii gerekirse, satılamama halinde başkalarıyla takas edebilmesi koşuluyla. Bay Tersteeg zaman bulur bulmaz gelip beni görme sözünü verdi.

Onları tutmak isteyişimin sebebi basitçe şu: Tekil figürler çizdiğimde, bir dizi figürün yer aldığı sözgelimi üçüncü sınıf bir bekleme salonu, bir rehin dükkânı ya da bir iç mekân gibi bir kompozisyonu gözetirim her zaman. Ama o büyük kompozisyonların zamanla olgunlaşması gerekir; *örneğin, üç kadın terzinin bulunduğu bir çizim için insan en az 90 kadın terzi çizmeli.* Bu iş böyle yürüyor.

C.M.'den yakında Lahey'e gelmeye ve bana da uğramaya söz verdiği dostça bir mektup aldım. Eh, bir kez daha verilmiş bir sözden ibaret ama belki bir şeye yarar yine de. Bakalım hele.

Huzur bulma açısından, zaman geçtikçe, kim olursa olsun, ister sanat simsarı, isterse ressam olsun, insanların peşinden daha az koşacağım; sadece modellerin peşinde koşacağım çünkü bir model olmadan çalışmayı tamamen yanlış bulmaktayım, en azından kendi açımdan.

Bak, Theo, ufacık bir ışık görmek gerçekten hoş ve ben biraz ışık görüyorum. Bir kişiyi, yaşayan bir şeyi çizmek hoş, son derece zor ama sonuçta harika.

Yarın iki çocuk beni görmeye gelecek; onları bir yandan çizerken eğlendirmem gerekecek. Stüdyomda biraz hayat olsun istiyorum ve daha şimdiden mahallede her çeşit tanıdığım var. Pazar günü bir öksüz çocuk geliyor, kusursuz bir tip, ama ne yazık ki ancak kısa bir süre için yanımda kalacak.

Görgü kurallarına düşkün insanlarla kaynaşma yeteneğimin olmadığı belki doğru, buna karşılık yoksulların ya da basit insanların dilinden belki daha iyi anlıyorum; bir yanda kaybederken, diğer yanda kazanıyorum ve bazen dosdoğru kestirip atıyor ve şöyle düşünüyorum: Bir sanatçı olarak hissettiğim ve ifade etmeye çalıştığım ortamda yaşamam sonuçta doğru ve makul. Kötü düşünenin başına kötülük gelsin.

Yine ayın başındayız. Her ne kadar bana bir şeyler göndermenden bu yana tam bir ay geçmiş olmasa da, mümkünse şu sıralarda bana bir şeyler gönderme iyiliğini isteyeceğim senden. Öyle yekten 100 frank olması gerekmez; bana bir şeyler gönderebileceğin zamana kadar idare etmemi sağlayacak miktarda olması yeterli. Bunu söylememin sebebi, bir önceki mektubunda envanterin tamamlanmasına kadar hiç para alamayacağını belirtmiş olman.

Bazen modeli bekletmek zorunda kalabileceğim düşüncesi bana ıstırap veriyor çünkü o paraya çok ihtiyaçları var. Bugüne kadar onlara ödeme yaptım ama gelecek hafta bunu yapamayabilirim. Aslında model bulmam mümkün, yaşlı kadın, genç kadın ya da çocuk olması fark etmez.

Bu arada Breitner geçenlerde çok pişmanlık duyduğu ve senin, bu yüzden kendisine hâlâ kızgın olabileceğini sandığı bir şeyden söz etti bana. Sanırım, sana ait bir çizim hâlâ ondaymış ancak meseleyi kesin anlamış değilim. Şu anda büyük bir şey, bir sürü figürü barındırması gereken bir çarşı sahnesi üzerinde çalışıyor. Dün akşam, daha sonra stüdyoda bir modele bakarak çalışmak üzere, onunla birlikte sokakta figür tipleri aramaya çıktım. Tımarhanenin bulunduğu Geest yöresinde gördüğüm yaşlı bir kadını bu şekilde çizdim – şöyle bir şey:

[*Eskiz* 207A]

Pekâlâ, iyi akşamlar, Senden yakında bir haber almayı umuyorum.

Dostlukla,
Vincent

Bu hafta kirayı da ödemek zorunda kaldım. İyi geceler. Saat ikiyi buldu ve henüz işim bitmiş değil.

~~Het is~~ Het haeft des nauds niet de pas uw op eens te zyn maken als het maar wat is om vuurt te gaan tusschen nu en den tyd dat gy zonder kunt. Ik zey het omdat u een vuriy schryven gy er van spraakt dat gy eerst nadat de inventaris klaar zou wezen geld kundt ~~op~~ los krygen.

Het gaat my soms aan het hart als ik denk dat ik 't model zou moeten laten waehten omdat gy het erg hard noodig hebben. Ik op heden heb ik hem het aanzeid doch de volgende week zou ik het niet kunnen doen. Doch ik kom het model toch krygen. Hetzy de oude vrouw hetzy de jongere hetzy het kind.

A propos Breitner heft my onlangs eens over u gesproken dat er iets was dat hem zoo gespeten had en waaraan hy daebt gy nog boos kundt zyn op hem Hy heeft n.l. my een teekening die van U hoort gisteren ik ik heb echter 't regte van de zaak niet begrepen Hy heeft een groot ding onder handen een markt waar veel figuren op moeten komen. Gisteren avond kon ik nog met hem uit geweest om op straat typen van figuren te zoeken om ze dan later op 't atelier met model te bestudeeren. Zoo op die manier heb ik een aantal wyf dat ik op de Geest waar het doelmus staat gezien heb getekend zoo op deze manier:

Nu bonsoir ik hoop spoedig iets van u te hooren. Uwen

Ik heb de kinderen ook deze week meden latalen. Wat te rusten is al twee uur en ik ben nog niet klaar.

207A. Şallı ve bastonlu yaşlı kadın

Sevgili Theo,

Mektuplarımı almış olmalısın, bugün öğleden sonra elime geçen mektubuna cevaben yazıyorum bunu. İsteğine uygun olarak, Sayın Tersteeg'e bu hafta ondan borç aldığım 10 guldeni hemen gönderdim. C.M.'nin sana yazdığım siparişi şöyle oldu. C.M. beni görmeye gelmeden önce sanki Tersteeg'le konuşmuş gibiydi; her neyse, konuşmasına "ekmeğini kazanma" gibi şeylerden söz ederek başladı. Buna verilecek cevap birdenbire, çarçabuk aklıma geldi ve sanırım doğruydu. Şunu söyledim: Ekmeğimi kazanmak mı? Bununla neyi kastediyorsun? Ekmeğini kazanmak mı, yoksa ekmeğini hak etmek mi? İnsanın ekmeğini hak etmemesi, yani o ekmeğe layık olmaması ise kastın, kalıbına yaraşır her dürüst adam için büyük bir yüz karası bu. Aslında hak etmişken hiç ekmek kazanamamaya gelince, ha, bu bir talihsizlik, hem de büyük bir talihsizlik! Şöyle ki, bana şu anda söylediğin şey ekmeğime layık olmadığım ise, bana hakaret ediyorsun diye anlarım bunu; ama bazen gücüm yetmediği için her zaman ekmeğimi kazanamamam konusunda bana oldukça haklı eleştiride bulunuyorsun, tamam, öyle olsun. Peki, ama bana böyle bir eleştiride bulunmanın yararı ne? Sırf orada kalması halinde, bana pek yaramaz ki. Sonra sözlerimi şöyle sürdürdüm: Bir süre önce Tersteeg'e bunu açıklamaya çalıştım ama ya kulağı iyi duymuyor ya da sözlerinin bana verdiği acıdan dolayı açıklamam biraz karışık olmalı.

Bunun üzerine C.M. ekmeğini kazanma konusunda sesini kesti.

Ardından fırtına bir daha kopar gibi oldu çünkü ifade meselesiyle bağlantılı olarak Degroux adını anacak oldum. C.M. birdenbire şunu sordu: Ama Degroux'nun özel yaşamında nahoş bir taraf olduğunu kesinlikle biliyorsun, değil mi?

Anlayacağın, C.M. hassas bir noktaya dokundu ve arı kovanına çomak sokmuş oldu. Koca Baba Degroux hakkında böyle bir söylenmesine izin veremem doğrusu. Dolayısıyla şu karşılığı verdim: Eserini insanlara gösteren bir sanatçının (bir sanat eserini üretirken karşılaşılan olağanüstü güçlüklerle doğrudan ve ayrılmaz bağlantısı olan) özel yaşamındaki iç kavgayı kendine saklama hakkı var gibi görünmüştür bana hep – tabii çok yakın bir arkadaşına içini dökmediği sürece. Bir eleştirmenin eleştiri konusu edilemeyecek eserler vermiş birinin özel yaşamında ayıplanacak bir şeyler didiklemesi bence densizliktir. Tıpkı Millet gibi, Gavarni gibi, Degroux da bir ustadır.

C.M.'nin en azından Gavarni'yi bir usta olarak görmediği kesin.

(C.M. dışındaki herhangi birine kendimi şu sözlerle daha özlü biçimde ifade edebilirdim: Bir sanatçının eseri ve özel yaşamı lohusa yatağındaki bir kadın ve çocuğu gibidir. İnsan onun çocuğuna bakabilir ama kan lekeleri olup olmadığını anlamak için iç gömleğini kaldırıp bakamaz; doğum yapmış bir kadını ziyarette böyle bir şey densizlik olur.)

Ben C.M.'nin bu sözler üzerine bana yüklenmesinden korkmaya başlarken, bereket versin ki, durum daha iyiye doğru bir şekil aldı. Konuyu başka bir yöne çevirmek için, daha küçük etütlerin ve eskizlerin yer aldığı portföyümü çıkardım. İlk başta hiçbir şey söylemedi, ta ki bir keresinde Breitner'le gece yarısı dolaşırken yaptığım küçük bir çizime gelmemize kadar – şu Turfmarkt'tan görünen haliyle Paddemoes, yani Nieuwe Kerk yakınındaki Yahudi mahallesi. Ertesi sabah divitle yeniden üzerinde çalışmaya koyulmuştum.

Jules Bakhuyzen de o şeye bakmış ve yeri hemen tanımıştı.

Benim için o şehir manzaraları türünde başka şeyler çizebilir misin, diye sordu C.M. Elbette çünkü bazen modele bakarak çok çalıştığımda, onları yaparak eğleniyorum –bak işte Vleersteeg– Geest yöresi – Vischmarkt. Bunlardan bana 12 tane yap. Elbette, dedim, ama bu birazcık iş yaptığımız anlamına geldiğine göre, fiyat konusunu dosdoğru konuşalım. İster kalemle, isterse divitle olsun, bu ebatta bir çizim için kendimce biçtiğim fiyat bir *rijksdaalder.* Sana makul geliyor mu bu?

Olmaz, diye kestirip attı. İyi bir şey ortaya çıkarsa, fiyatı benim belirlememe izin vermen kaydıyla, Amsterdam'dan bir 12 çizim daha isteyeceğim senden, böylece biraz daha para kazanırsın.

Valla, bana kalırsa, gayet ürktüğüm bir ziyaretin fena olmayan bir bitişi bu. Theo, buna benzer şeyleri sana dosdoğru kendi tarzımca, yeni kalemimin ucuna geldiği gibi söyleme konusunda seninle fiilen bir anlaşma yapmış olmamız nedeniyle, bu küçük sahneleri aynen olduğu gibi aktarıyorum. Özellikle de bu yolla, uzakta olsan bile, stüdyoyu bir bakıma görür gibi olacağın için.

Gelmeni dört gözle bekliyorum çünkü o zaman sözgelimi evle ilgili şeyleri seninle daha ciddi konuşabilirim.

C.M.'nin siparişi güzel bir şey! O çizimleri özenle yapmaya ve biraz ruh katmaya çalışacağım. Her halükârda onları göreceksin ve böyle bir işin arkasının geleceği kanısındayım dostum. Beş franklık çizimler için alıcılar bulunabilir. Biraz alıştırma sonunda, her gün bir tane yaparım ve işte böylece iyi satılırlarsa, model için günde bir kuru ekmek ve bir gulden çıkmış olur. Günlerin uzayacağı sevimli mevsim yaklaşıyor; sabahleyin ya da akşamleyin "aşevi karnesi", yani ekmek ve model için çizim yaparım, gündüzleri ise modele bakarak ciddi çalışmalarla uğraşırım. C.M. bizzat bulduğum bir alıcı. Kim bilir, bakarsın sen de bir ikincisini, belki sistemli öfkesini atlattığında Tersteeg'i, derken bir üçüncünü bulmayı başarırsın ve böylece işler ilerleyebilir.

Yarın sabah C.M. için o çizimlerden birine uygun konu aramaya çıkacağım.

Bu akşam Pulchri'deydim – canlı tablolar ve Tony Offermans'ın bir tür farsı vardı. Farsı es geçtim, çünkü karikatürlere ve toplantı salonunun havasız ortamına dayanamıyorum; canlı tabloları ise görmek istememin sebebi özellikle bir tanesinin Mauve'a hediye olarak verdiğim bir oymabaskıdan, Nicolaas Maes'in Beytlehem'deki ahır eserinden hazırlanmış olmasıydı. (Diğeri Rembrandt'ın İshak'ın Yakup'u kutsayışı tablosuydu, kurnazlığının işe yarayıp yaramayacağını kollayan enfes bir Rebeka

sahnesiyle). Nicolaas Maes tablosu ışık-gölge ve hatta renk bakımından çok iyiydi – ama ifade dersen, kanaatimce metelik etmezdi aslında. İfade edilişi kesinlikle yanlıştı. Bir keresinde aslını görmüştüm, bebek İsa'nın doğumu değil ha, bir buzağının doğumu. İfadesinin nasıl olduğu hâlâ eksiksiz aklımda. Orada bir kız vardı, ahırda gece vakti (Borinage'da) – başka şeylerin yanı sıra beyaz gece başlığıyla dikkat çeken esmer bir köylü yüzü, doğuma başlarken büyük sancı çeken ineğe dönük sevecenlikle dolu gözlerinde yaşlar. Bir Correggio, bir Millet, bir Israëls gibi saf, kutsal ve harika denecek kadar güzeldi. Ah, Theo, ne diye her şeyi bir yana bırakıp bir ressam olmuyorsun? Dostum, eğer istersen yapabilirsin. İçinde saklı büyük bir manzara ressamını barındırdığından kuşkulanıyorum bazen. Bana öyle geliyor ki huş ağacı gövdelerini ve bir tarlanın ya da anız tarlasının karıklarını çizmede, karları ve gökyüzünü resmetmede vs. son derece başarılı olabilirsin. Neyse, aramızda kalsın. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Aşağıda Salon için öngörülen Hollanda tablolarının bir listesini veriyorum.

Israëls, yaşlı bir adam (eğer bir balıkçı olmasaydı, Fransız Devrimi'nin ve Oliver Cromwell'in yazarı Tom Carlyle olurdu, zira Carlyle'ın o kendisine has kafasına kesinlikle sahip), bir kulübede küçük bir turba parçasının alacakaranlıkta zar zor ışık saçtığı ocağın başında yaşlı bir adam oturuyor. Yaşlı adamın oturduğu yer karanlık bir kulübe, ufacık beyaz perdeli küçük bir penceresi olan eski bir kulübe. Kendisiyle birlikte yaşlanmış olan köpeği yanında oturuyor – o iki yaşlı yaratık birbirine bakıyor, birbirinin gözünün içine bakıyor, köpek ve yaşlı adam. Bu arada adam alacakaranlıkta pantolonunun cebinden tütün kutusunu çıkarıyor ve piposunu dolduruyor. Başka bir şey – alacakaranlık, o iki yaşlı yaratığın, adamın ve köpeğin sakin yalnızlığı, ikisi arasındaki tanışıklık, yaşlı adamın düşünceye dalışı. Neyi mi düşünüyor? Bilmiyorum, söyleyemem ama derin ve uzun bir düşünce olmalı, ne olduğunu bilmesem de çok önceden gelip yüzeye çıkan bir şey, yüzüne o ifadeyi veren de belki bu – bir melankoli, memnun, uysal bir ifade, Longfellow'un hep "Ama gençliğe dair düşünceler uzun, çok uzun düşüncelerdir," mısraıyla biten ünlü şiirini hatırlatıcı bir şey. Israëls'in o tablosunu Millet'nin Ölüm ve oduncu tablosuna bir benzeş gibi görmek hoşuma gidiyor. Israëls'in bu eseri dışında Millet'nin Ölüm ve oduncu tablosuyla boy ölçüşebilecek başka bir tabloyu, aynı anda görülebilecek başka bir tabloyu kesinlikle bilmiyorum; Dahası, Israëls'in ve Millet'nin o tablolarını bir araya getirme ve birbirlerini tamamlayacak şekle sokma yönünde karşı konulmaz bir arzu duyuyorum içimde. Bana öyle geliyor ki Israëls'in bu tablosundaki eksiklik, Millet'nin Ölüm ve oduncu tablosunun yakınında asılı olmaması; bence o galeride ikisi dışında bir tablo bulunmamalı, uzun ve dar bir salonun bir ucunda biri, öbür ucunda diğeri asılı durmalı.

Enfes bir Israëls, bende çok derin bir etki bıraktığı için, doğrusu başka bir şeyi göremedim. Kaldı ki, başka bir Israëls de vardı, beş ya da altı figürün bulunduğu küçük bir tablo, sanırım, sofra başında bir emekçi ailesi.

Bir Mauve var, kumullar üstünde sürüklenen teknenin tasvir edildiği büyük tablo, bir şaheser.

Boyun eğiş üzerine iyi bir vaazı hiç duymadığım gibi, Mauve'un bu tablosu ve Millet'nin eserleri dışında hayalimde de kuramadım. Sahiden *boyun eğiş* ama halis türden, öyle rahiplere özgü tarzda değil. O yaşlı atlar, o zavallı, hazin bakan, siyah, beyaz ve doru yaşlı atlar, orada duruyorlar, sabırla uysalca, kadere razı, boynu eğik, durgun. Birazdan ağır tekneyi yolun kalan son kısmında sürüklemeleri gerekecek, iş neredeyse bitmek üzere. Bir an için dikilip bekliyorlar, hızlı hızlı soluyorlar, baştan aşağı terle kaplılar ama hiçbir şeye homurdanmıyorlar, karşı çıkmıyorlar, yani yakınmıyorlar. Çalışacak ömrü çoktan, yıllar önce doldurmuşlar. Biraz daha yaşayıp çalışmaya boyun eğmişler ama yarın yılkı atı olarak mezbahaya götürülecek olurlarsa, öyle olsun diyecekler, buna hazırlar. Bu tabloda böyle müthiş yüce, pratik, sözsüz bir felsefe buluyorum. İnsana sanki şunu söylüyor:

Yakınmadan çile çekmesini bilmek, yegâne pratik şey budur, asıl büyük beceri budur, alınacak ders budur, hayat sorununa çözüm budur.

Bana öyle geliyor ki Mauve'un bu tablosu, Millet'nin önünde uzun bir süre dikileceği, bu ressamın sağlam bir yüreği var, diye kendi kendine mırıldanacağı nadir tablolardan biridir.

Başka tablolar vardı – onlara pek bakmadığını söylemek zorundayım, yukarıda belirttiklerim yetmişti bana.

Bak, ne diyeceğim Theo, içinde harika bir manzara ressamı barındırıp barındırmadığını düşünmek istemez misin? Açıkçası her ikimiz de ressam olmalıyız, o şekilde geçimimizi sağlayabiliriz. Resim için insanın daha çok bir çeki öküzü ya da yük beygiri, daha çok ağır işe yatkın bir adam olması gerekir. İşte sana uzun, hem de çok uzun düşünülecek bir konu dostum.

Theo, HGT'den daha iyi bir şeyde karar kıl. Onu ilk tanıdığımda, HGT şimdikinden daha iyiydi, kodaman olalı henüz kısa bir süre geçmişti ve yeni evliydi. Şimdi kıstırılmış, kapana girmiş durumda. Birçok, ama birçok şey konusunda gizli pişmanlıkları gittikçe daha fazla duyacak ve onları gizlemek zorunda kalacak. Asıl mesele Theo, kardeşim, elinin kolunun başkasınca bağlanmasına, özellikle de yaldızlı bir zincirle bağlanmasına izin vermemek. O zincir bağlayıcı Tersteeg'in hali vakti görünüşte çok güzel ama iyi düşünen birinin konumuna imrenmeyeceğini söylemeliyim. Her ne olursa olsun, sanatçı olmak daha sağlıklıdır – maddi sıkıntılar en büyük tasa olsa da, tekrar belirteyim ki, sen, bir manzara ressamı olarak sen onları benden daha erken aşarsın, kaldı ki ben de günün birinde bu

durumdan kurtulacağım. Hemen yola koyulursan, bana yetişip geçersin çünkü resim işi çapraşıktır, daha uzun zaman alır. Bütün ciddiyetimle konuştuğumu anlayacaksındır.

214 Lahey, Pazar 2 Nisan ya da dolayları, 1882
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Birkaç defa sana yazmaya koyuldum ama elim bir türlü mektubu bitirmeye varmadı; çünkü bir ressam olmanı niçin doğal bir şey olarak gördüğümün çeşitli sebeplerini yazmak istiyordum. Yazdığım şeyler hoşuma gitmedi ve yeterince güçlü sözleri bulamadım.

İtirazların elbette ciddi ama buna karşılık onlara ağır basacak epeyce şey var. Otuz yaşına varmadan insanların sana bir ressam olarak saygı duyacağı ve çalışmalarını ciddiye alacağı düzeye ulaşabilirsin. Üstelik otuz yaşına vardığında hâlâ genç olacaksın. Şimdiye kadar Goupil'de öğrendiklerin, birçok şeye ilişkin bilgilerin "*erken yola koyulmuş*" birçok kişiye yetişmek için gerekli donanıma tam sahip olduğun anlamına gelir. Zira o erkenciler, çoğu kez yıllarca verimsizlikle aynı düzeyde kalınan bir dönemden geçer; geç yaşta gayretli biçimde başlayan biri için ise böyle bir dönem gerekli değildir. Ressamlık, geçim sağlama açısından sözgelimi nalbantlık ya da doktorluk kadar iyi bir meslektir. Bir sanatçı her halükârda rahat hayat süren birinin tam aksi durumdadır; dediğim gibi, bir paralellik kurulmak istenirse, bir nalbant ya da bir doktor daha yakın denk düşer. Şimdi sen meseleyi yazınca, geçmişte bana bir ressam olmaktan söz ettiğinde, bunu çok uygunsuz bulduğumu ve lafını bile duymak istemediğimi gayet iyi hatırlıyorum.

Beni kuşkulanmaktan alıkoyan şey, perspektif üzerine açık seçik dille yazılmış bir kitabı, Cassagne'ın Çizimin alfabesi için rehber kitabını okumamdı. Bir hafta sonra ocağı, sandalyesi, masası ve penceresi yerli yerinde sağlamca duran küçük bir mutfağı konu alan bir iç mekân çizdim; oysa bir çizimde *derinliğin* ve düzgün perspektifin bulunması bana eskiden basbayağı büyücülük ya da tesadüf gibi görünürdü. Yeter ki bir şeyi olması gereken biçimde çiz; başka bin şeye atılma arzusu karşı konulmaz hale gelecektir. Ama işin en zor kısmı o ilk adımı atmaktır. Bir ressamın kolundan tutup şöyle dediğini düşün: Bak, Theo, o tarlayı *böyle* çizmelisin, karık hatları *şöyle* uzanmalı, çünkü şu ya da bu sebeple başka yönde değil, *öyle* uzanır ve bu şekilde perspektife oturtulması gerekir. Şuradaki budanmış söğüt bu büyüklükte olduğuna göre, daha ötedeki diğeri aksine *şu küçüklükte* olmalı ve boy farklılığı şöyle ya da böyle ölçülebilir. Dikkat et, kâğıda şunu geçirirsen, kaba konturlar hemen düzelir ve daha ileriye gitmek için sağlam zemine basmış olursun.

Alıştırmanın eşlik etmesi koşuluyla, böyle bir konuşma bu durumda soyut ya da

parasal konular üzerine bir sürü tartışmadan daha uygun olur. Dolayısıyla o alanda daha ileriye gitmeyeceğim ama bir gün önce pratiğe dair bir fikir edinmek üzeresin. Bir şeyi doğru çizecek olursan, yani kısacası, şeyleri perspektif içinde görmeyi öğrenirsen, sanat simsarlığın seni bıktırır ve tıpkı Correggio gibi şunu hissedersin: Ben de bir ressamım. O zaman ortamını bulduğunu hemen göreceksin ve sonra, evet sonra eskisinden daha dinç ve daha hayat dolu olacaksın, böylece ilkinden daha iyi ikinci gençliğin başlayacak, çünkü ikincisi asla bitmez, çok şükür – diğeri gibi bitmez. Oysa beni terk etmiş olan ilk gençlik şimdi seni de terk etmeye başlıyor.

Cor'un eğitimine ve Valide'nin ekmeğine gelince, bu iki şey eksik kalmayacak, bir ressam olsan bile.

Sana, yiyeceğine, içeceğine, uykuna, stüdyona, modeline gelecek olursak – ..... bunlar öyle uzak şeyler değil. Eğer için de resim yapma fikri uyanırsa, bunun halledilebileceğini göreceksin.

Bununla birlikte, işin maddi tarafını göz ardı ettiğim kuşkusuna kapılmaman açısından, şu kadarını söyleyeyim: Bir sanat simsarı olarak şimdiki konumuna saygısızlık etmek istemem ama kişi belli bir el becerisine sahip olmadığı ve kendi elleriyle bir şey yapamadığı sürece, onun geçim yolunun sağlamlığından kuşku duyarım.

Demem şu ki, sözgelimi Jaap Maris'in sosyal konumunu H.G.T.'ninkinden daha sağlam ve bağımsız saymaktayım; akla ve zekâya büyük saygım var, bunlar olmayınca insanın uğraşı el becerisine rağmen boşa çıkar, çünkü insan ayakta kalıp işini savunamaz – Thijs Maris'te gördüğümüz budur. Ama akıl ve zekâ sahibi insanların (seni onlar arasında saydığını söylemeye gerek yok ve kendimi de onların arasında saymak isterim) el işine son derece yatkın olmaları yakışık alan bir durumdur.

Tekrar belirteyim: Resme başlarsan başarırsın ve otuz yaşına vardığında, kendini kanıtlayıp yükselmiş bir ressam olarak göreceğin saygı şimdikinden aşağı olmaz. Resme başlaman halinde, kelimenin kötü anlamıyla vasatlık senin için kesinlikle söz konusu olmayacaktır.

Resim konusunda tutulmayacak yol ve TUTULACAK YOL olmak üzere iki yaklaşım tarzı var. Tutulacak yol: Çok çizim ve az boya. Tutulmayacak yol: Çok boya ve az çizim.

Bu ay dediğin şeyi ayarlayabilirsen, yani ayın 15'i dolayında Mayıs başına kadar yetmek üzere bana 100 frank daha gönderirsen, idare etme fırsatını çok iyi görüyorum. Yeni gönderilen 100 franktan Tersteeg'e borcumu henüz ödeyemedim. Bir sürü masrafım var – örneğin, bir pantolon almayı ve kirayı ödemeyi artık bekletemeyecek durumdayım. Nisan ortası dolaylarında yine biraz gönderirsen, ona borcumu ödemem *mümkün* olur ve eğer gerçekten istiyorsan, bunu yaparım. Gerçi borcumu daha sonra bir çizimle ödemeyi tercih ederim. Yapmam gereken şey bu, *simsarlara* nakit olarak borç ödememeliyim. Sana olan borcum başka bir şey. Durumun nasıl gelişeceğini bilmiyoruz. Bir sanat simsarı olarak çalışmaya devam edersen, zamanla karşılığında çizimler ve resimler alacaksın – bir ressam olursan, para alırsın ve faizini de seve seve öderim.

Tersteeg'den buraya ilk gelişimde borç olarak aldığım paraya gelince, o ve Mauve çok dostçaydı ve endişe etmeme hiç gerek olmadığını söylediler – ama daha bir ay dolmadan sırt çevirdiler ve tamamen farklı konuşur hale geldiler. Belki başarısızlığa uğrayacağımı sandıkları için.

Bu ilk başta beni üzdü, daha sonra düpedüz vız gelir deyip geçtim ve canımı daha fazla sıkmasına izin vermeyeyim, diye düşündüm.

Breitner hastanede, kitaplar ya da resim malzemesi götürmek için onu oldukça sık ziyaret ediyorum. C.M. bana ödeme yaptı ve yeni bir sipariş verdi ama oldukça zor, *detaylı, spesifik 6 şehir manzarası*. Onları her halükârda yapma yolunu bulacağım çünkü doğru anladıysam, bu 6'sı için ilk 12'si kadar para alacağım. Ardından belki Amsterdam eskizleri gelir.

Blommers ağaç baskılara ilişkin bir izlenceyi konuşmak üzere buradaydı. Oturup üç saat onlara baktı ve Pulchri yönetim kurulunun "Zuid-Hollandsch Koffiehuis'te arada bir görülen o şeyler" konusunda yakınmasından dolayı kızdı. Gravür hakkında bütün bildikleri buysa, kınamada sahiden ehillermiş demek! Yine de Pulchri yönetim kurulu yakınmıştı. Blommers bunu bir şekilde sürdürmek istedi ve sonraki Cumartesi için hazır etmemi söyledi. Burada bazı ressamların "çizer" adını taktıkları kişileri, sözgelimi Gavarni'yi ya da Herkomer'i tartışmaları çok garip!! Gelişmeleri takip etmekten YOKSUNLUK, bazılarının "*genel eğitim*" olarak nitelendirdikleri şeyin bir parçası. Şansları bol olsun!

Bitirirken, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Harika Ingres kâğıdı kutusu ve etütler için teşekkürlerimi kabul et.

İnsanların benim aslında çizebildiğimi ama resim yapamadığımı söylemeye başladığı bir gün gelince, en az bekledikleri anda belki bir tabloyla ortaya çıkıveririm, ama bunu yapmam *gerekirmiş* ve başka bir şey yapmam *mümkün değilmiş* gibi göründüğü sürece, kesinlikle bunu yapmayacağım.

220 Lahey, Pazar 23 Nisan ya da dolayları, 1882
Theo van Gogh'a (H)

Theo,

Mauve'a "Bilmem, farkında mısın, o iki ay çoktan geçti, kavga etmektense el sıkışalım ve kendi yolumuzda gidelim," diye yazmamdan beri, evet, böyle bir şeyi yazıp cevaben bir hayat belirtisi alamayışımdan beri, sanki bir şey beni boğuyor.

Zira, bildiğin gibi, Mauve'u gerçekten severim ve bana vaat ettiği o mutluluktan pek fazla şey çıkmayacak olması çok fena. Korkarım ki daha iyi çizme yoluna girdikçe, daha fazla dertle ve itirazla karşılaşacağım. *Asla* değiştiremeyeceğim çeşitli yapısal özelliklerden dolayı büyük ölçüde sıkıntı çekeceğim çünkü. Öncelikle görünüşüm, konuşma tarzım ve giyim kuşamım, ayrıca ileride daha fazla para kazandığımda, diğer ressamların çoğundan farklı bir ortamda yaşamayı sürdürecek olmam, şeylere ilişkin görüşüm, resmetmek istediğim konular kaçınılmaz olarak bunu gerektiriyor.

İlişikte küçük bir Kazıcılar eskizi var, bunu mektuba niçin koyduğumu sana şöyle anlatayım:

Tersteeg bana diyor ki, "Senin açından işler daha önce de iyi gitmedi, bir başarısızlığa uğradın ve şimdi aynı şey yeni baştan oluyor." İşte, orada dur – hayır, durum eskisinden tamamen farklı ve o yaklaşım tarzı aslında sakat. Ticarete ya da mesleki işlere uygun olmamam, ressamlığa da uygun olmadığımı hiçbir şekilde kanıtlamaz. Aksine, bir rahip ya da başkalarının eserlerini satan bir simsar olmaya uygun olsaydım, belki resme ve çizime uygun olmazdım, her iki fırsat da bana sunulmazdı ve uygun olmadığım bildirilirdi.

Tam da bende bir teknik ressam eli olmasından dolayı kendimi çizmekten alamıyorum. Sana sorarım. Çizmeye başladığım günden beri kuşkuya kapıldığım, duraksadığım ya da bocaladığım hiç oldu mu? Sanırım, engelleri aşarak ilerlediğimi ve bu uğurda çarpışmaya açıkça her zamankinden daha çok hevesli olduğumu çok iyi biliyorsun.

O küçük eskize dönecek olursam, Geest yöresinde çiseleyen yağmurun altında, çamurlu bir sokakta, bütün o koşuşturma ve gürültü içinde ayakta dikilerek yapıldı; şeyleri doğrudan yakalamaya çalıştığımın eskiz defterimle kanıtlandığını göstermek için gönderiyorum sana. Örneğin, Iterson'u ya da bizzat H.G.T.'yi Geest yöresinde kazıcıların bir su ya da gaz borusunu döşemek için çalıştığı bir kumluk alanın önüne koy – öyle birinin suratının nasıl asılacağını ve ne tür bir eskiz yapacağını görmek isterdim doğrusu. Rıhtımlarda, dar yollarda ve sokaklarda, evlerin, bekleme salonlarının, hatta birahanelerin içinde debelenmek, *insan bir sanatçı olmadığı sürece* hoş bir iş değildir. Çizilecek bir şey olması şartıyla, bir sanatçı şirin hanımların bulunduğu bir çay partisi yerine, en pis mahallede olmayı tercih eder. Tabii hanımları çizmek söz konusu değilse, böyle bir durumda çay partisi bir sanatçı için bile hoştur.

Sadece söylemek istediğim şey, konular aramanın, işçilerin yanına gitmenin, modellerle çalışma sırasındaki uğraşın ve kaygının, doğaya bakarak ve yerinde çizmenin kaba iş (hatta bazen pis iş) olduğudur. Doğrusu, bir tezgâhtar görgüsü ve giyim kuşamı güzel hanımlarla, varlıklı beylerle konuşması ve onlara pahalı şeyler satıp para kazanması gerekmeyen, bunun yerine sözgelimi Geest yöresinde bir çukurdaki kazıcıları çizen bana ya da başka birine tam tamına en uygun düşen şey değildir.

H.G.T.'nin ya da Iterson'un becerebildiği şeyi yapabilseydim, o işe uygun olsaydım, mesleğime uygun olmazdım; kendimi bana yakışmayacak görgüyü benimse-

meye zorlamaktansa, kendim gibi olmam mesleğim açısından daha iyidir. Muteber bir dükkânda oldukça iyi bir ceket içinde rahat edemeyen ve özellikle şimdi artık hiç edemeyecek, büyük ihtimalle sıkılacak ve can sıkıcı olacak olan ben, sözgelimi Geest yöresinde, çalılıklarda veya kumullarda çalıştığım zaman tamamen farklı bir kişi oluyorum. Çirkin suratım ve lekeli montum çevremle kusursuzca uyuşuyor, kendim gibi oluyorum ve keyifle çalışıyorum.

"*Tutulacak yol*" neyi gerektirirse gerektirsin, mücadeleyi sürdürmeyi umuyorum. Şık bir ceket giyecek olsam, model olarak ihtiyaç duyduğum işçiler bana güvenmez ve benden iblismişim gibi çekinir ya da bir sürü para ister.

Şimdi uygun gördüğüm yolda düşe kalka ilerliyorum ve bana öyle geliyor ki, "Lahey'de modeller yok" diye yakınanlardan biri değilim. Giyim, surat, konuşma tarzı açısından görgüm dile dolandırılırsa, cevap olarak ne mi diyeceğim – – – böyle konuşmaların canımı sıktığını sadece.

Peki, o zaman başka bir anlamda *görgüsüz biri*, yani kaba ya da densiz biri olur muyum? Bak, kanaatimce her türlü kibarlık herkese, özellikle tanıdığımız kişilere karşı iyi davranmaya dayanır – göğsünde bir yürek taşıyan herkesin başkaları için bir anlam ifade etme ve bir ölçüde yararlı olma ihtiyacına, insanın sonuçta tek başına değil, başkalarıyla birlikte yaşama ihtiyacına dayanır. Elimden geleni yapmamın sebebi bu; insanları kızdırmak için değil, eğlendirmek ya da dikkatlerini bakılmaya değer ve herkesçe bilinmeyen şeylere çekmek için çiziyorum. Toplumdan koparılmayı ya da her halükârda Tersteeg'in sözleriyle "Lahey'de kalamayacak hale getirilmeyi" hak edecek kadar kaba ya da nezaketsiz bir canavar olduğuma inanmayı içime sindiremiyorum, Theo.

Çizdiğim insanlarla birlikte yaşamakla, işçilerin ve fakir insanların evlerine uğramakla ya da onları stüdyomda ağırlamakla kendimi alçaltmış oluyor muyum? Bana öyle geliyor ki mesleğim bunu gerektirir ve sadece resimden veya çizimden hiçbir şey anlamayanların bunda kusur bulmaya hakkı var.

Sorarım sana. The Graphic, Punch vs. için çalışan teknik ressamlar modellerini nereden buluyorlar? Londra'nın en yoksul geçitlerinde onları toplamaya bizzat gidiyorlar mı, gitmiyorlar mı? Ve de insanlara dair bilgileri. Bu doğuştan mı geliyor, yoksa daha sonra insanlar arasında yaşayarak, çoğu kimsenin görmezden gelerek geçtiği şeylere dikkat ederek ve birçok kişinin unuttuğu şeyleri hatırlayarak hayatın içinde mi ediniliyor?

Mauve'u ya da Tersteeg'i görmeye gittiğimde, kendimi istediğim gibi ifade edemiyorum ve belki yarardan çok zarar veriyorum. Konuşma tarzıma alıştıklarında, bu artık onları rahatsız etmeyecek.

Ama, istersen, benim açımdan meselelerin nasıl göründüğünü, onları incitecek bir şey söylemiş ya da yapmışsam, beni bağışlamalarını dilediğimi söyle onlara. Benim bulabileceğimden daha iyi kelimelerle ve gerekli kibarlıkla, bu tatsızlıkların iyice uzattığı birkaç kısa ayda *onların* kendi paylarına bana ne kadar çok acı, üzüntü ve sıkıntı çektirdiklerini anlat onlara. *Bunu anlamalarını sağla çünkü bunu bilmiyorlar,*

beni duyarsız ve kayıtsız sanıyorlar. Böyle bir şeyi yapmakla bana büyük bir iyilikte bulunmuş olursun ve her şeyin bu şekilde halledilebileceği kanısındayım. Keşke beni öylece olduğum gibi kabul etseler. Mauve bana iyi davrandı, hatırı sayılır ve cömertçe yardımda bulundu ama bu ancak bir iki hafta sürdü. *Çok kısa.*

Hoşça kal Theo, bu konuda elinden geleni yap, talihsizlik yerine biraz talihim olsa, hayatı sana dar etmek durumunda kalmam. Şimdilik bu kadarı yeter, bana inan.

Dostlukla,
Vincent

Peder'in tayinini, Valide'nin iyileştiğini ama Cent Amca'nın hasta olduğunu hiç kuşkusuz duymuşsundur. C.M. için çizimler üzerinde çalışıyorum ama yazdığım şeylerden dolayı şu günlerde öylesine bunaldım ki beni çalışmaktan kopardı. Ardından düşündüm ki konuya biraz ışık tutulmalı, belki Theo beni aydınlatabilir.

Durumun beni bunaltması şaşırtıcı değil çünkü Tersteeg şimdiden "*Lahey'de kalamayacağımı*" söyledi bana ve bana kalırsa, bunu aklına koydu mu, atacağım her adımda beni köstekleyecek ve felce uğratmaya çalışacak türden bir kişi. Ama böyle bir şey nasıl olabilir ve onlara ne haller oldu? Eğer çizimlerimin iyi olmadığını düşünüyorsa, her türlü silaha başvurulan böyle kararlı *karşı koyuşa* sebep oluşturur mu bu?

[*Eskiz* 220A-B]

222 Lahey, Pazartesi 1 Mayıs 1882
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

İçindeki 100 frankla birlikte mektubunu aldım, büyük içtenlikle teşekkür ederim. Mektubun Mauve ve HGT sorunu konusunda bütün endişelerimi ve sıkıntılarımı aşacak ölçüde aydınlattı beni. Sana böyle iltifatta bulunmamın sebebi, şimdi meseleyi daha iyi anladığım kanısında olmam. Doğru anladıysam, yapmam gereken şey daha önce olduğu kadar kafa patlatmaksızın ya da içerlenmeksizin sakince çalışmaya devam etmek. Kafa patlattığımda, perspektif öğrenimi görmemiş birinin doğada uzaklaşan çizgileri izlemeye ve açıklamaya çalışırken kapıldığını belirttiğin sersemleme duygusuna kapılıyorum. Ve şuna inanıyorum ki nesnelere değil, (ister eğilmiş olsun, isterse bir şey üstünde dursun) bakan kişiye bağlı olan göz seviyesindeki bir değişiklikle birlikte bütün perspektif nasıl değişiyorsa, Mauve ve H.G.T.'deki değişim de kısmen sadece bir dışarıdan görünüş ve benim ruh halimle

220A. Toprak kazan adamlar

220B. Bir adamın başı

açıklanabilir. Ne olup bittiğini açıkça anlamıyorum ama sanırım, çalışmaya devam etmem halinde, fazlaca endişelenmemi gerektirecek bir sebep bulunmadığını apaçık anlıyorum mektubundan. Şimdilik bu kadarı yeter çünkü sana yazacağım başka şeyler var.

Heyerdahl'ın yakınlığı beni derinden etkiledi; lütfen ona selamlarımı ilet ve günün birinde onunla tanışma umudumun çok yüksek olduğunu ve buna büyük önem verdiğimi söyle.

Şu sıralarda iki büyük çizimi bitirdim. İlki Hüzün ama daha büyük bir formatta, figür çevre olmaksızın tek başına. Ama poz biraz değiştirilmiş durumda, saç arkaya değil, öne doğru sarkıyor, bir kısmı örgülü. Bu da omzu, boynu ve sırtı ortaya çıkarıyor. Ve de figür daha özenle çizilmiş.

Diğeri, "*Kökler*" kumlu arazide bazı ağaç köklerini gösteriyor. Manzaraya figürdeki duygunun aynısını katmaya çalıştım.

Toprağa adeta çılgınca ve coşkuyla kök salmasına karşın, fırtınayla yarı yarıya parçalanmış. Gerek o beyaz, nadir kadın figüründe, gerekse düğümleriyle yamru yumru olmuş o siyah köklerde yaşam kavgasına özgü bir şeyi ifade etmek istedim. Daha doğrusu, önümde duran doğaya bağlı kalmak açısından felsefe yapmaksızın bu işe girişmem nedeniyle, o büyük kavgaya özgü bir şey her ikisine de neredeyse yanlışlıkla giriverdi. En azından bana bir duygu varmış gibi göründü ancak yanılıyor olabilirim, her neyse, bizzat görüp karar vermen gerekecek.

Onlarda bir şey görürsen, belki yeni evine uygun düşerler ve o zaman kutladığım yaş günün için yapmış olurum. Ama oldukça büyük (tam bir Ingres tabakası boyutunda) olmaları nedeniyle, öylece göndermemin doğru olup olmayacağını bilmiyorum. Bana bildir. H.G.T. onları bir iade sevki olarak bir sandığa paketlemesini istememi belki küstahça ya da ukalaca bulur.

Kökler sadece bir "kalem" çizimi olmakla birlikte, aynen resim boyamada olduğu gibi üzerinden fırçayla geçilmiş ve kazınmış bulunuyor.

Marangoz kalemi konusunda benim yaklaşımım şöyle. Eski ustalar neyle çizerdi? Kesinkes Faber B, BB, BBB falan filanla değil, kaba bir grafit parçasıyla. Michelangelo'nun ve Dürer'in kullandığı bir marangoz kalemine belki çok benzerdi. Ama orada değildim ve bilmiyorum. Şunu biliyorum ki bir marangoz kalemiyle o ince Faber'lerle filan sağlanandan farklı yoğunluklara ulaşılabilir.

Grafiti, o pahalı Faber'lerdeki gibi çok ince kesim yerine doğal haliyle daha çok seviyorum. Üstelik süte banılarak ayarlandığında parlaklık kayboluyor. İnsan açık havada oturup Conté'yle çalıştığında, yaptığı şeyi parlak ışıktan dolayı gerçek anlamda seçemez ve aşırı siyahlaştığının farkına varır; oysa grafit siyahtan daha gridir ve divitle üzerinden geçilerek birkaç ilave oktav her zaman elde edilebilir; öyle ki grafitin en sert yoğunlukları divitin *repoussoir* [varak] etkisiyle fiilen hafifler.

Karakalem en iyisi ama çok uzun süre çalışıldığında tazeliğini kaybeder ve inceliği korumak için o noktaları düzeltmek gerekir. Ruisdael, Van Goyen ve modernler arasında Calame, Roelofs gibi teknik ressamların manzaralar için de bunu çok ya-

rarlı biçimde kullandığını görmekteyim. Ama birileri açık havada çalışmak üzere yanında mürekkep şişesiyle iyi bir divit icat ederse, belki daha fazla divit çizimi yapılır.

Yağa batırılmış karakalemle harika şeyler yapılabilir, bunu Weissenbruch'tan gördüm. Yağ böylece sabitleyici işlevi görür, siyah daha canlı ve koyu hale gelir. Ama tahminimce bunu şimdi değil, bir yıl içinde yapmam benim için daha iyi olur; çünkü ince görünüşün malzememden değil, benden kaynaklanmasını istiyorum. Biraz daha mesafe alınca ara sıra bir takım elbise giyeceğim, yani tatmin edici resim malzemeleriyle çalışacağım. Ve kendi başıma bir şey yapabilecek duruma gelmem kaydıyla, iki kat ilerleme sağlayacağım ve belki beklenenden daha kolay olduğu ortaya çıkacak. Ama ilk başta, bir başarıya ulaşmadan önce, doğadaki şeylerle göğüs göğse dövüşmek gerekir.

Geçen yıl aşk üzerine ne düşündüğümü anlatan pek çok mektup yazdım sana. Şimdi bunu yapmıyorum çünkü aynı şeyleri pratiğe geçirmekle meşgulüm. Sana yazdığım şeyleri hissettiğim kişi, ona yönelik bütün hasretime rağmen, yolumun üstünde değil, gücümün ötesinde. Onu düşünmeyi sürdürmem ve yoluma çıkanları göz ardı etmem daha mı iyi olurdu? Tutarlı mı, yoksa tutarsız mı davrandığıma karar veremiyorum. Örneğin, bugün bir kazıcıyı konu alan bir çizime başlayacağım, ama adamın şöyle dediğini varsay: Ayrılmak zorundayım ve bir daha poz vermeyeceğim ya da vermeyeceğim. Beni orada azıcık karalanmış bir çizimle baş başa bıraktığı için suçlamaya hakkım olmaz; ondan izin almaksızın çizime başlamış olmam böyle bir hakkı daha da ortadan kaldırır. Bu durumda bir kazıcıyı çizmekten vazgeçmeli miyim? Sanmıyorum, özellikle de yarın karşılaşacağım biri şunu söylerse: Sadece bugün değil, yarın ve öbür gün de gelmek istiyorum; neye ihtiyacın olduğunu anlıyorum, işe başla, ben sabırlıyım ve işi yapacak iyi niyete sahibim. Elbette ilk izlenimime tam anlamıyla sarılıp kalmadım. Acaba şöyle bir akıl yürütmekle daha mı iyi yapardım? Hayır, yapamam ve yapmayacağım dese bile, o ilk kazıcıya kesinlikle ihtiyacım var. Ayrıca iki numaraya başladıktan sonra, hâlâ bir numarayı düşünerek ve önümde duran doğayı hesaba katmaksızın çalışamayacağım kesin. İşte durum böyle. Bu konu açılmışken, önceki mektubuma şunu ekleyeyim. Başarıya ulaşmam için bana biraz yardım etmelisin; ama inanıyorum ki giderler son birkaç aydır bana gönderdiğinden daha fazla değil, daha az olacak.

Bir yıl daha ayda 150 frank geleceğine güvenebilirsem, bu girişime koyulmak için yeterli isteği ve cesareti göstereceğim. Bu durumda ayrıca bir şeyler kazanacağım ama diyelim ki bunda başarısız oldum, o zaman hiç kuşkusuz sıkışık koşullarda olsa bile, bir şekilde ucu ucuna geçineceğim. Peki, daha sonra, yani o yıl geçince ne olacak? Bana öyle geliyor ki işin üzerine gitmem ve gayret göstermeye devam etmem kaydıyla, çalışmalarımda başarılı olmayacağıma işaret eden hiçbir şey yok. Üstelik öyle ağırdan ya da huysuzca çalışan biri değilim. Çizmek bende bir tutku haline geliyor, gittikçe kendimi bu işe kaptırıyorum ve iradenin olduğu yerde bir yol vardır.

İrade oldu mu bir yol bulunur ama o iradenin her iki taraftan gelmesi gerekir. Benim için *irade* şeyleri yapmak olmalı; bana yakınlık duyanlar ya da duyabilecekler için ise *irade* o şeyleri satmak ya da satın almaktır.

İrade olunca, *yolun* bulunabileceği görüşündeyim. Ama herkes H.G.T. gibi ("satılamaz", "uygun değil") yaklaşırsa, bir yığın dertle karşı karşıya kalırım. Eh, ne yapalım, öyle olsa bile, hoşa gitmez ve satılamaz yaftalarının üstesinden gelmek için daha fazla çaba göstereceğim.

Burada üç gece arka arkaya berbat bir fırtına vardı. Cumartesiyi Pazara bağlayan gece stüdyomun penceresi dağıldı (kaldığım ev çok yıkık dökük). Dört büyük cam kırıldı ve çerçeve yerinden çıktı. İşin bununla kalmadığını tahmin edebilirsin. Düz çayırlardan kopup gelen rüzgâr dosdoğru pencereme vuruyordu. Aşağıdaki tahta perde de devrildi, duvardaki çizimler kopup düştü, şövale yerde sürüklenip durdu. Her neyse, pencereyi komşumun yardımıyla bağladım ve açıklık yere bir metreyi kesin bulan bir yünlü örtü çaktım. Tahmin edebileceğin gibi, bütün gece gözüme bir damla uyku girmedi. Üstelik Pazar olduğu için tamirde bir sürü sorun çıktı. Ev sahibi yoksul bir seyyar satıcı, bana cam verdi, ben de işçilik parasını ödedim. Bu durum yandaki eve taşınma düşüncemi büsbütün güçlendirdi. Şöyle bir üst katı var:

[*Eskiz* 222A]

Stüdyo benimkinden daha büyük, ışık çok iyi. Tamamen kaplamalı bir tavan arası var, öyle ki çatı kiremitleri görülmüyor. Son derece geniş, insan dilediği kadar bölmelere ayırabilir (ve bunu yapacak kalaslar var bende). Kira ayda 12,50 gulden, iyi inşa edilmiş sağlam bir ev ama "işte Schenkweg'de" olması nedeniyle daha fazla etmez ve ev sahibinin umduğu zengin insanlar buraya gelmez.

Orayı tutmak çok hoşuma gider, ev sahibi kiralamamdan yana; onun konuyu açması üzerine evi görmeye gittim.

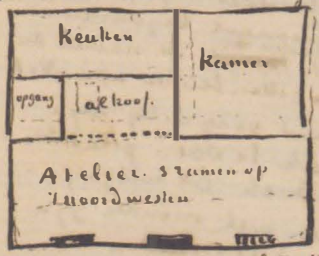
Sözlerimi şöyle bitireceğim: Seni temin ederim ki aileye çok iyi gözle bakıyorum ve altı ay içinde sana yazdığım meseleye girişilirse ve Peder ile Valide beni görmeye gelirse, her iki tarafta bir duygu değişikliğinin ortaya çıkacağı kanısındayım. Ne yazık ki şimdi uygun zaman değil, önce yolu açmamız gerekir. Çünkü halen işin yabancısı kişiler olarak gördüğüm Peder ve Valide, daha bitmiş (Mauve'un belirttiğine göre, Belçikalı tüccarların deyişiyle daha *finessed*) olması halinde, çok güzel bulacaktır; oysa kaba eskiz, burada olsan öyle olduğunu anlayacaksın, onları en azından şaşkına çevirir. Hoşça kal, her şey gönlünce olsun.

Dostlukla,
Vincent

~~Where~~ Where is a will is a way doch dat moet ge van hier kunnen gaan. The will by my moet zijn het maken der dingen the will by me wie sympathie voor my hebben of krijgen mogten en het verkoopen of kopen van de dingen.

The will daarzynde meen ik the way te vinden zij. Maar als alleen redeneeren zou als H.G.T. „onverkoopbaar" „onbehagelijk" dan kwam er een berg bespiegeling my voor den neus. Enfin - wat hier ook van zij - om het onbehagelijke onverkoopbaar te overwinnen zal ik my nog meer op het werk inspannen.

Gedurende 3 nachten heeft het hier erg gestormd. Den nacht van Zaturdag op Zondag is het raam van mijn atelier bezweken. (het huis waar ik woon is geen woning) 4 groote ruiten kapot en ~~het~~ het venster losgerukt. Gij kunt denken dat met alles was. De wind kwam over de vlakte waaiden aanzeilen en mijn raam krijg hem uit de eerste hand. De schutting beneden ook omver. De leuningen van de trap gescheurd 1 exel liggen den grond. Met behulp van mijn buurman heb ik evenwel het raam nog vastgebonden & liggen het gat zoker een ☐ meter groot een wollendeken gespijkerd. Den heelen nacht geen oog dicht gedaan zoo als ge denken kunt En nog veel geschoren aan 't gemaakt te krijgen om reden van den sondering. De huisbaas is een arme schavelaar hij heeft het glas gegeven in het werkhuis. Maar reden te meer waarom ik er over denk om hier noorsl te gaan wonen. En is daar een buurtuis alders.

't atelier is grooter dan 't myne 't licht zeer goed En is een zoeden geheel met planken beschoten enorm groot ~~was~~ waar men nog zoovele kamers kan afscheiden (en ik het de schotten en voor) als men maar wil. Huurprijs f12.50 per maand een steile goedgebouwd huis doch het doet met meer omdat het „naar op den Schenkweg" staat en daar de vijfde huizen met komen die de eigenaar wel wachtte

Ik zou er zeer veel zin in hebben. en de eigenaar zou my er wel in willen hebben en heeft er my 't eens over gesproken en toen ben ik gaan zien.

En nu eindig ik met te zeggen. Dat ik te verzeken ik veel aan 't huis denk en van meening ben dat als het een half jaar verder is en de zaak waarover ik te schreef ~~op~~ ondernomen en Pa en Moe eens by me komen dat wel een verandering van stemming van weerskanten ten gevolge zou hebben. Doch dat 't nu helaas nog niet 't moment is en we eerst het oog op zijn poten moeten zien te krijgen. Want Pa en Moe zie ik in de gegevenen wel als leeken mag beschouwen zullen het heel mooi vinden als 't verder af is (meer gelmiddeerd zeggen de belgische koopleui volgens Mauwe) doch van de ruwe schets die gij begrijpen zoudt als ge hier waart zouden zij menschen dingelig worden. a dieu - het beste te toegewenscht. t.a.t.

Vincent

222A. Van Gogh'un müstakbel evinin zemin planı

Eğer yakında geleceksen, çizimleri göndermeyeceğim. Ama benden şeyler almaya başlamanın vakti geldi artık, elimden geleni yapacağım ve sözgelimi bu ikisi hoşuna giderse, her türden olmak üzere daha fazlası ulaşacak sana.

Uygun bulduklarını yanına gelenlere gösterirsen, belki bu onları satmanın başlangıcı olur; özellikle bir dizi çizim birlikte gösterilirse ve aynı elden çıkmış çeşitli örnekler ortada olursa, birbirine dikkat çeker ve biri diğerini tamamlayıp açıklar.

En çok değer verdiğim şey, senin ilgin. Bunu kesinkes sağlarsam, arkasından satış gelecektir. Ama ne sen ne de ben o ilgiyi zorlamamalıyız.

Kanımca, epeyce şey üretebilirim, yani oyalanmaksızın hızlı çalışabilirim. Senden istediğim eski etütleri (Laan van Meerdervoort ve Hüzün) göndermenden sonra sana iki tane daha göndermemin sebebi, eğer istersen aynı tarzda daha fazla şey yapabileceğimin bir işaretini vermek. Henüz hazır olmadıklarını söylersen, sana yenilerini göndermeden önce çalışmayı sürdüreceğim çünkü gönderdiğim rastgele bir şey değil: Elimden ne gelirse, onu yapabilirim. Daha da ilerlemek için bir süre çalışmayı sürdürmeliyim. Ama şunu söylemek istiyorum: Gönderdiğim son parti insanlara göstermeye başlayabileceğin bir yön taşıyor gibiyse, bir şey yapar yapmaz, onları sana göndermeye başlayabilirim. İyi saydığın şeyleri gri çerçevelere koymak gerekir ve böylece yavaş yavaş bir portföy şekillenir. Bir düşün.

Elimde yaşlı bir adamı ocağın yanında gösteren başka bir çizim, "pansiyoner", Geest yöresinden yaşlı bir kadın, diğerleriyle uyumlu olacağını düşündüğüm birkaç kadın figürü var. Yine küçük eskizler.

Bunu seni sıkıştırmak için söylemiyorum ama konuyu bir daha düşünmenin sakıncası yok.

Ortaya neyin çıkacağını bilmeksizin ve başkaları buna yanaşmazken, bana yardım etmeye başladın. Bana yardım etmenin aptalca olduğunu düşünenlere, bunu yapmakla hiçbir şey kaybetmediğini günün birinde sakince söyleyebilmeni sahiden umuyorum. Bu beni daha da kamçılıyor; sanırım, birkaç çizim alarak işe başlayabilirsin ve her ay daha fazlası olacak. Beş çizim yaptığım günler var ama çizimlerde yirmide birin başarılı olacağını hesaplamak gerekir. O yirmide bir artık bir tesadüf değildir, buna güvenebilirim. Her hafta "işte bu kalacak" kanısına vardığım bir tane muhtemelen çıkacaktır. Şimdilik "kalacak" türden olanları ancak Tanrı'nın yardımıyla ve büyük bir iyilik olarak 10 guldene falan burada birilerine vermem yerine, senin onları tutman daha iyi olur. Burada *herkes* tekniği eleştiriyor ama sözgelimi İngiliz çizimleri hakkında da aynı yavan sözleri herkesten duyuyorum. Sadece Weissenbruch, şeyleri divit çizimler gibi *gördüğümü* söylemem üzerine şunu söyledi: O halde divitle çizmelisin.

O, yani Weiss küçük Hüzün çiziminden ziyade büyük olanı görünce, hakkında hoşuma giden şeyler söyledi. Büyük olana ilişkin sözleri söylemeye cesaret etmemin sebebi bu. Başkalarından hiçbir "rehberlik", hiçbir "öğretim" desteği almadım, adeta kendi kendimi yetiştirdim; dolayısıyla iş yapma tarzımın görünüşte diğerlerinkinden farklı olması şaşırtıcı değil. Ama bu durum çalışmalarımın satılamaz olması

için bir sebep oluşturmaz. O büyük Hüzün çiziminin, Geest yöresinden kadının, pansiyonerin ve diğerlerinin de deyim yerindeyse günün birinde alıcı bulacağına bahse girerim. Ama daha sonra üzerlerinde tekrar çalışmam pekâlâ gerekebilir. Hatta Laan van Meerdervoort üzerinde tekrar çalıştım bile. Önümde merinos yününden siyah elbiseli bir kadın figürü var; birkaç gün yanında durunca tarzına ısınacağına ve farklı tarzda yapılmış olmasını istemeyeceğine eminim.

Ben de İngiliz çizimlerini ilk başta anlamadım, bana ancak diğer bir yabancı çizim kadar tanıdık geldi ama "onlara aşinalık kazanma zahmetine girdim" ve bundan pişman değilim.

Hoşça kal, bugünlük yeter.

224 Lahey, Pazar civarı, *7* Mayıs 1882
Theo van Gogh'a

Bu mektubun içeriği hakkında Mauve'a söylemek isteyeceğin şeyleri sana bırakıyorum ama daha ötesine geçmesine gerek yok.

Sevgili Theo,

Bugün Mauve'la karşılaştık, aramızda çok kötü bir konuşma geçti, bundan sonra onunla hiçbir zaman barışamayız artık. Mauve o kadar ileri gitti ki artık dediklerini geri alamaz, zaten almak istemez. Gelip çalışmalarımı görmesini, oturup konuşmamızı rica etmiştim. Düpedüz reddetti: "Kesinlikle sizi görmeye gelemem. O iş bitti."

En sonunda ise "pis bir karakterin var," dedi. Bunun üzerine ona arkamı döndüm –kum tepeciklerinin oradaydık– ve yalnız başıma evime yürüdüm.

Mauve, "ben sanatçıyım" dememden alınmış. Ben bu sözü geri alınam çünkü hiçbir zaman tam anlamıyla bulmaksızın hep arayış içinde olmayı ima ediyor haliyle. "Artık biliyorum, aradığımı buldum" demenin tam tersi. Bildiğim kadarıyla "Arıyorum, peşini bırakmıyorum, bütün kalbimle uğraşıyorum" anlamına gelir bu söz. Ama benim de kulaklarım işitiyor Theo. Biri durup dururken "pis bir karakterin var" derse, ne yapabilirim yani? Arkamı döndüm, tek başıma yoluma gittim; ama Mauve'un bana böyle bir şey demeye cüret etmesi yüreğimi derin bir kederle doldurdu. Ne demek istediğini sormayacağım ona, herhangi bir açıklama talep etmeyeceğim, öte yandan özür de dilemeyeceğim.

Yine de –yine de– yine de! Mauve yaptığına pişman olsun istiyorum. Benden kuşkulanıyorlar –havada hissediyorum bunun– sanki gizlediğim bir şey var. Vincent bir şey saklıyor –gün ışığına dayanamayacak bir şey... Pekâlâ beyler, anlatacağım size... Siz ki terbiyeye, kültüre, uygar insan olmaya meraklısınız –burada da haklısınız, gerçekten öyle olabiliyorsanız eğer– söyleyin bakalım, hangisi daha uy-

gar, daha ince, daha erkekçe bir davranış: Bir kadını terk etmek mi, yoksa aldatılmış bir kadının elinden tutmak mı?

Bu kış gebe bir kadınla tanıştım; karnında taşıdığı çocuğun babası onu bırakıp gitmişti.

Kış günü sokakları arşınlamak zorunda olan gebe bir kadın. Ekmek parası kazanmak için o bildiğin işi yapmak zorunda kalan bir gebe kadın.

Bu kadını model olarak tuttum, bütün kış onunla çalıştım. Ona modellik ücretini tam olarak ödeyemiyordum ama hiç değilse odasının kirasını ödedim ve Tanrı'ya şükür şu güne kadar onu da çocuğunu da soğuktan, açlıktan koruyabildim –kendi ekmeğimi onunla paylaşarak... Onunla ilk karşılaştığımızda başta görünüşü dikkatimi çekmişti.

Ona banyolar yaptırdım, bulabildiğim kadar doyurucu yemekler yedirdim, biraz toparlandı, güçlendi. Onunla birlikte Leyden'e gittim; doğum yapabileceği bir hastahane var orada. Hastaymış, bebeğin rahim içindeki duruşu kötüymüş meğerse. Ameliyat edilmesi gerekti, neyse bebeği karnın içinde döndürmeyi başardılar. Kurtulma olasılığı yüksek. *Haziran'da doğuracak.*

Üç paralık değeri olan herhangi bir adam da bu durumda benim yaptığımı yapardı sanıyorum. Yaptığım öylesine basit ve doğal bir şeydi ki başkalarına anlatmak aklıma gelmedi. Poz vermek ona epey zor geliyordu ama zamanla öğrendi; ben de modelim iyi olduğu için, çizim yapma konusunda oldukça ilerledim. Şimdi bu kadın, evcilleştirilmiş bir kumru kadar bağlı bana; bense hayatta yalnızca bir tek kez evleneceğime göre, onunla evlenmekten daha iyi ne yapabilirim? Ona yardımcı olabilmenin tek yolu bu; yoksa yoksulluk onu yine eski yoluna itecek –o yolun sonu da uçurum. Parası yok ama bana kendi mesleğimde para kazanmakta yardım ediyor. Mesleğime, çalışmalarıma karşı büyük bir sevgi ve heves var içimde; yağlıboyayı, suluboyayı bir süredir bırakmamın nedeni, Mauve beni terk edince kendimi çok kötü hissetmemdir. Yeniden gelecek olsa, ben de yeni bir cesaretle başlarım tekrar. Şimdilik, fırçalarıma bakamıyorum bile, sinirlerim geriliyor.

Sana yazdım: Theo, Mauve'un bu davranışı konusunda bana bilgi verebilir misin? Belki bu mektubum seni biraz aydınlatacak. Kardeşimsin, sana özel yaşamımı anlatmam doğal ama biri çıkıp da bana "pis bir karakterin var" derse, anında onunla muhabbetimi keserim.

Başka türlü yapamazdım. Elime gelen işi yaptım, çalıştım. Sözcüklere gerek kalmadan beni anlayacaklarını sandım. Her an yüreğimi çarptıran bir başka kadını elbette unutmamıştım, ama uzaktaydı, beni görmeyi kabul etmiyordu. Bu kadınsa, sokaklarda dolaşıyordu, hastaydı, gebeydi, kış günü açtı. Başka türlü yapamazdım. Mauve, Theo, Tersteeg, ekmeğim sizin elinizde, bana yüz mü çevireceksiniz? Her şeyi söyledim artık. Şimdi de bana söylenecekleri bekliyorum.

Vincent

Sana birkaç çalışma gönderiyorum, poz vermekle bana ne denli yardım ettiğini kendi gözlerinle göresin diye.

Çizimlerimin konusu "modelim ve ben".

Başında beyaz kep olan kadın onun annesi.

Ancak bunları bana geri göndermeni istiyorum. Bir yıl sonra, herhalde çok daha değişik çiziyor olacağım ve çalışmalarımın temeli de bu yaptıklarım olacak. Görüyorsun ki hepsi de büyük bir özenle çizilmiş. İlerde, ev içleri, bekleme odaları ya da benzer şeyler yaptığımda bunlar bana yararlı olacak, ayrıntılar için bunlara bakacağım.

Vaktimi nasıl geçirdiğimi göresin diye şimdilik sana yolluyorum. Bu çalışmalar oldukça kuru bir teknik gerektiriyor; etki yaratmak için uğraşsaydım, ilerde bana daha az yararlı olacaklardı. Ama bunu sen kendin de anlarsın sanıyorum. En istediğim kâğıt, üstünde eğilmiş kadın figürü çizdiğim kâğıt ama mümkünse doğal, boyanmamış keten renginde olsun. Bundan, *bu kalınlıkta olandan* hiç kalmadı elimde. Sanırım çift Ingres diyorlar adına, burada bulunmuyor. Çizimi nasıl yaptığımı görünce, ince kâğıda yapılamayacağını da anlayacaksın. Büyük figürün yanındaki iskemle bitmedi çünkü oraya meşe ağacından yapılmış eski bir iskemle koymak istiyorum.

228 Lahey, Salı 16 Mayıs ya da dolayları, 1882
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Sana daha önce yazdığım meseleyi daha iyi anlamanı sağlamak için, kökeninin nerede yattığını bilmen gerekecek. Ve de Amsterdam'a ziyaretimle ilgili hiçbir şeyi yumuşatmamalıyım. Ama seninle görüş ayrılığına düşmem gerekirse, bunu kabalık saymamanı rica ederek başlayacağım. *Öncelikle mektuptaki 50 frank için sana içtenlikle teşekkür ederim.* Meseleyi etkili dille ortaya koymazsam, sana yararı olmayacak ama kabullenmemi bir önkoşul olarak öne sürersen sessiz kalacağım. Böyle bir önkoşul öne sürdüğünü sanmıyorum ve sende hayatın bazı yönlerinin iş anlayışına nazaran daha az gelişkin olmasını kendin de belki garip bulmayacaksın. İş konusunda benden çok daha bilgili olduğunu rahatça teslim ederim ve şunun ya da bunun öyle olmadığını sana söylemeye kolayca cesaret edemem. Aksine, özellikle bana biraz açıklamada bulunduğunda, çoğu kez senin şeyleri kavrayışının benimkinden daha iyi olduğu kanısına varıyorum. Buna karşılık konu aşk olunca, görüşlerin karşısında bazen şaşırıyorum. Ve hatta (kusura bakma ama) yeni bir şey eklemek istiyorum. M. ve H.G.T. hakkındaki son mektubun bana M. ve H.G.T. çevresinde ve sınıfında sağlam bir yerin ve benimkine benzemeyen bir davranış tarzın varmış gibi göründüğünü kanıtladı; öyle ki sen onlarla iyi geçinirken, ben geçinemiyorum. Ama o sınıf dışında, görüşün yüzeysel ve önyargılı. Zira son mektubun bana farkına varabileceğinden daha fazla şeyi düşündürdü. Bana öyle geliyor ki hatam burada yatıyor

ve duymazdan gelinmemin gerçek sebebi bu. Bir kişinin parası yoksa, tanım gereği daha baştan uygunsuzdur; dolayısıyla M.'nin sözlerini aynen öyleymiş gibi kabul etmem ve H.G.T. daha önce çok sıkıntı geçirdiğimi hatırlayacaktır, diye bir an için düşünmem bir hata ve dar görüşlülüktü.

Şimdilerde paranın konumu, geçmişteki güçlü olan haklıdır gibi bir şey. Birilerine ters düşmek vahimdir ve bunu yaparsan, onların tepkisi durup düşünmek değil, boğazına bir yumruk indirmek olur. Yani, "Onun yaptığı bir şeyi artık almayacağım" ya da "Ona eskisi gibi yardım etmeyeceğim" biçiminde.

Durum böyle olunca, seninle tartışırsam kellemi tehlikeye atmış olurum, Theo, ama başka ne yapacağımı bilmiyorum – eğer koparılması gerekiyorsa, işte boynum. İçinde olduğum şartları biliyorsun, yaşayışımın ya da adeta yaşamayışımın yardımına bağlı olduğunu biliyorsun. Ama bir ikileme kısılmış durumdayım. Mektubuna, evet Theo, sen haklısın, Christien'den vazgeçeceğim, diye cevap verirsem, birincisi, haklı olduğunu söylemekle yalan atmış olacağım, ikincisi, kendimi korkunç bir şey yapmaya mecbur edeceğim. Seninle ters düşersem ve sen de aynen H.G.T. ve M. gibi davranırsan, bir anlamda okkanın altına gireceğim.

Peki, gerekiyorsa Tanrı adına kellemi koparın. Bunun alternatifi daha da kötü.

İşte burada bana yardımını kesmene yol açacak şekilde alınabileceğini sandığım bazı şeyleri samimiyetle anlatacağım kısa bir metin başlıyor; ama yardımının sürmesi için sessiz kalmak bana zavallıca bir hareket tarzı olarak görünüyor ve bunu yapmaktansa en kötüsünü göze alırım. Henüz anlamadığın kanısında olduğum şeyi sana açık seçik anlatabilirsem, Christien, onun çocuğu ve benim için işler daha iyiye gidecek. Bunu sağlamak için de söylemem gereken şeyi söylemeyi göze almalıyım.

Kee Vos'a karşı neler hissettiğimi ifade etmek için, yalın bir dille şunu söyledim: Ondan başkası olmaz. Onun "hayır, olmaz, asla" tavrı caymama yetmedi. Hâlâ umudum vardı ve eriyecek bir buz kütlesi olduğuna inandığım o tavrına rağmen, aşkım güçlü kaldı.

Gelgelelim, huzur bulamadım. O sürekli suskun kaldığı ve bir hece kadar bile karşılık alamadığım için gerilim dayanılmaz bir hal aldı.

Derken Amsterdam'a gittim. Orada bana dendi ki... Sen evdeyken, Kee evden ayrılacak. Senin "ondan başkası olmaz" tavrının karşısına onun "kesinlikle o olmaz" tavrı çıkıyor – ısrarın *mide bulandırıcı.* Parmaklarımı lambanın alevi üstüne koyarak şunu söyledim: Elimi alevde tuttuğum sürece onu göreyim yeter. H.G.T.'nin daha sonra elime bakmaya kalkışması şaşırtıcı değil.

Ama lambayı söndürdüler, sanırım ve *onu göremeyeceğimi* söylediler. Daha sonra kardeşiyle konuştum; bana *rijksdaalder* dışında hiçbir şeyin etkili olamayacağını resmi ya da gayriresmi dille belirtti. Resmi olsun, gayriresmi olsun, ikisi de benim için aynı ölçüde alçakça; Amsterdam'dan ayrılırken, köle pazarındaymışım gibi bir hisse kapıldım. Anlayacağın, benim gözümde bu sadece dangalaklıktı, özellikle de benim baskı uyguladığımdan söz ettiklerinde; bana anlattıkları o şeylerin beni öldüresiye hırpalamaya yönelik olduğunu ve "ondan başkası olmaz" tavrının öldüre-

siye hırpalandığını sezdim. O sevginin yerine bir boşluk, sonsuz bir boşluk geçmek üzere *öldüğünü* öyle dosdoğru olmamakla birlikte oldukça çabuk *hissettim*. Bildiğin gibi, Tanrı'ya inanan biriyim, sevginin gücünden hiç kuşku duymadım. Ama birden şöyle bir şey hissettim: Tanrım, Tanrım, beni niçin terk ettin? Ve artık benim için hiçbir şeyin anlamı kalmadı. Düşünmeye daldım. Acaba kendi kendimi mi kandırdım?..... Ey Tanrı, bir Tanrı yok! Amsterdam'daki o korkunç, o soğuk karşılamaya dayanamazdım – mesele hesaplaşmaya geldiğinde, insanlar gerçek renklerini belli ederler.

Cüppeleri içinde ve kır saçlarıyla o kadar saygın görünen Muhterem J.P.S. ve Muhterem T.v.G., kapalı kapılar ardından konuştukları gibi, kürsüden sevgi üzerine vaaz vermeye cesaret edebilirler mi? Öyle bir şey yapmazlar.

Peygamberin rüşvetle yoldan çıkan düzenbaz rahiplere yönelik şu sözleri aklıma geldi: "İsrail halkının ileri gelenleri karanlıkta neler yapıyorsunuz?"

Yeter. Dikkatimi başka tarafa çeken ve beni avutan Mauve oldu. Kendimi var gücümle işime verdim. Derken M. beni yüzüstü bıraktıktan ve ben birkaç gün hasta yattıktan sonra, Ocak sonunda da Christien'le tanıştım.

Theo, diyorsun ki K.V.'yi gerçekten sevmiş olsan, böyle bir şeyi yapmazdın. Ama Amsterdam'da bana söylenenlerden sonra bunu sürdüremediğimi şimdi daha iyi anlıyor musun? O zaman umutsuzluğa mı düşmeliydim? Dürüst bir adam niçin umutsuzluğa düşsün? Ben alçak bir herif değilim, böyle fena muameleye uğramayı hak etmiyorum. Peki, onlar ne yapabilir? Doğru, onların üstünlüğü vardı, Amsterdam'da önümü tıkadılar. Ama onlardan artık nasihat istemiyorum ve kemale ermiş biri olarak şunu soruyorum: Evlenmekte özgür müyüm, evet mi, hayır mı? Bir işçi elbisesi giymekte ve bir işçi gibi yaşamakta özgür müyüm, evet mi, hayır mı? Kime hesap vermek durumundayım? Kim beni zorlamaya çalışacak?

Beni durdurmak isteyen varsa, öne çıksın! Anlayacağın, Theo, bitkinim ve bezginim. Bir daha düşün, anlayacaksın. Peder, Stricker Enişte, H.G.T. ve bilmem başka kimler kendilerini edepli, uygar insanlar olarak nitelendirirken, beni iğrendiren bir kabalıkla, bir Cizvitlikle, bir haksızlıkla davranıyorlar. Onlarda yaptığım şu ya da bu iş yanlıştı diyecek kadar pişmanlığın ya da dürüstçe geri adım atmanın bir emaresi ya da gölgesi zinhar yok.

Arkalarında çok fazla destek var, işlerin o şekilde olmasını çoğu kimsenin istediğini gayet iyi biliyorlar ve herkesle iyi geçiniyorlar.

Eğer bundan keyif alıyorlarsa, kendileri açısından iyi sonuç vereceğini ve sonunda kendilerinin de huzurlu olacağını düşünüyorlarsa, eh, o halde bildikleri yolda gitsinler, onları durduramam. Ama şahsen kendi vicdanıma göre davranabilirim ve davranmalıyım. Birileri "Doğru yoldan çıkıyorsun," dediği için, benim yolum daha az doğru mu olur? Tıpkı H.G.T. ve rahipler gibi, C.M. de her zaman doğru yoldan söz ediyor. Peki, Degroux'yu herifin teki olarak nitelendiren C.M. ne? Gelecekte sözlerine aldırmayacağım; kulaklarım yoruldu artık. Kafamdan silip atmak için, yaşlı bir ağacın kökleri önündeki kumda uzanıp onları çizeceğim. Keten bir iş önlüğü

giymiş olarak, pipomu içerek ve engin mavi gökyüzüne ... veya yosunlara yahut otlara bakarak.

Bu beni sakinleştiriyor. Örneğin, Christien ya da annesi poz verdiğinde, orantıları hesapladığımda ve siyah bir elbisenin kıvrımları altında uzun, dalgalı hatlarıyla vücudu belirgin hale getirmeye çalıştığımda kendimi aynı ölçüde sakin hissediyorum.

Böyle zamanlarda C.M., J.P.S. ve H.G.T.'den bin kilometre uzaktayım ve çok daha mutluyum.

Ama... heyhat, ardından kaygılar baş gösteriyor, para meselesini konuşmak ya da yazmak zorunda kalıyorum ve her şey yeniden başlıyor. O zaman şöyle düşünüyorum: H.G.T. ve C.M. "yoluma" karışmasalar ve sadece beni çizmeye teşvik etseler çok daha iyi yaparlar. Diyeceksin ki C.M. bunu yapıyor ama siparişin niçin henüz tamamlanmadığını sana açıklayayım. Mauve'un bana söylediği şu: Amcanız bunu sırf sana ziyarette bulunduğu için yaptı ama bunun herhangi bir anlam taşımadığını, kısa süre sonra işin biteceğini ve ardından yanında kimsenin kalmayacağını kavramalısın.

Şunu anlamalısın ki Theo, *buna dayanamıyorum*; bana böyle bir şey söylendiğinde, elim felce uğramışçasına yavaşlıyor. Özellikle C.M.'nin de görgü konusunda dokundurmalarda bulunmasından beri sanırım.

C.M. için 30 guldene 12 çizim yaptım, bu parça başına 2,50 gulden eder. Oysa 30 gulden değerinde çabadan daha fazlasını gerektiren çetrefilli bir iş ve bunu bir iyilik ya da buna benzer bir şey olarak görmemin istenmesi hakça değil. Diğer 6'sında zaten epey sıkıntıya girmiş, onlar için etütler yapmış durumdayım. Vardığım nokta bu. *Şimdiden yenileri için çaba gösteriyorum*, yani mesele tembellik değil – felce uğramış durumdayım.

Ardından kendimi içerlememeye ikna ediyorum ama tedirgin oluyorum, buna benzer bir şey içimde kalıyor ve yeniden çalışmaya başladığımda tekrar ortaya çıkıyor. Öyle ki yöntem değiştirmek ve başka şeyler üzerinde çalışmak zorunda kalıyorum.

Mauve'u anlamıyorum – canımı hiç sıkınamakla bana daha çok yardımcı olur. *Senin tavsiyen ne? C.M.'nin siparişine devam edeyim mi, etmeyeyim mi*? Ne yapacağımı bilemedim.

Yıllar önce ressamlar arasında farklı bir hava vardı – şimdi birbirlerini yiyorlar ve kibar beyler gibi villalarda yaşayıp dolaplar çeviriyorlar. Geest'te ya da başka bir arka sokakta kalmayı tercih ederim; oranın donuk, pejmürde, çamurlu, kasvetli ortamında hiç sıkılmazken, söz konusu konaklarda sıkıntıdan patlıyorum. Sıkıntının kötü bir şey olduğunu düşündüğümden kendime diyorum ki ben oraya ait değilim ve bir daha oraya gitmeyeceğim. Tanrı'ya şükür işim var ama çalışmak için hâlâ geçim derdine düşmeyecek paraya muhtacım ve bu da asıl güçlük. Bir yıl içinde veya daha uzun mu, daha kısa mı olacağını kestiremediğim bir süre içinde, yaşlı kadın, işçi, kız figürleriyle gördüğüm haldeki Geest yöresini ya da başka bir sokağı çizebilirsem, H.G.T. vs. çok memnun kalacak; ama o zaman benden "cehennemin dibine" küfrü-

nü yiyecekler ve diyeceğim ki başım dardayken beni yüzüstü bıraktın arkadaş, seni tanımıyorum, çek git, gölge ediyorsun.

Hey Tanrım, ne diye korkayım ki? H.G.T.'nin "uygun değil" ve "satılamaz" laflarını ne diye dert edineyim ki? Ara sıra moralim bozulunca, Millet'nin Kazıcılar ve Degroux'nun Kilisedeki fakirler sırası tablosuna bakıyorum; o zaman H.G.T. öylesine küçük, öylesine önemsiz ve bütün o dokundurmalar öylesine marazi görünüyor ki neşem yerine geliyor, pipomu yakıyorum ve çizmeye devam ediyorum. Ama er ya da geç böyle bir anda, uygar dünyadan gelen biri yoluma çıkacak olursa, bayağı üzücü bazı şeyleri duyabilir sadece.

Şimdi, Theo, bu benim için de geçerli mi, diye soracaksın. Cevap olarak şöyle diyeyim: Theo, kim bana ekmek verdi ve yardım etti? Bu sensin bence, o halde senin için elbette geçerli değil. Yalnız bazen aklıma şu düşünce takılıyor: Theo niçin bir ressam değil? Sonunda o uygarlıkta gittikçe sıkılmayacak mı? Bir hüner öğrenmek, bir kadınla evlenmek, bir iş önlüğü giymek üzere uygarlığı terk etmediği için daha sonra üzülmeyecek mi? Ama kavrayamadığım sebepler olabilir, buna eyvallah. Aşka gelince, işin alfabesini öğrenip öğrenmediğini gerçekten bilmiyorum. Sence küstah mıyım? Kastettiğim şu: İnsan aşkın ne olduğunu en iyi bir hasta yatağının başucunda, bazen cebinde tek metelik olmaksızın oturduğunda hisseder. İlkbaharda çilek toplamaya benzemez bu – o fasıl ancak birkaç gün sürer ve ayların çoğu sıkıcı ve daha kasvetli geçer ama o kasvette insan yeni bir şey öğreniyor. Bazen bana bunu biliyormuşsun gibi gelirken, bazen de bilmediğini düşünüyorum.

Tecrübeden hareketle çizebilmek için, aile hayatının sevinçlerini ve üzüntülerini bizzat yaşamak istiyorum. Amsterdam'dan ayrıldıktan sonra, gerçekten dürüst, gerçekten içten ve sağlam olan aşkının basbayağı *öldüresiye hırpalandığını* hissettim – ancak insan öldükten sonra dirilir. Resurgam. Derken Christien'i buldum. Duraksamanın ya da ertelemenin zamanı değildi. Eyleme gerek vardı. Eğer onunla evlenmeyeceksem, ona hiç ilgi duymamakla daha iyi yaparım. Gelgelelim bu adım atılırken bir uçurum ortaya çıkar; dedikleri gibi "aşağı sınıftan biriyle evlenme" yolunu elimden geldiğince kararlılıkla seçerim ama dünya yanlış olarak nitelendirse bile yasak ve kötü değil bu. Aile hayatı düzenim bir işçi evindeki gibi olacak. Böylesine daha alışığım, daha önce yapmak istedim ama hayata geçiremedim. Uçurumun ötesinden bana hâlâ elini uzatacağını umarım. Ayda 150 frank diye belirttim. Daha fazlasına ihtiyacım olduğunu söylüyorsun. Dur bir dakika. Goupil'i bırakmamdan beri, ara sıra çıktığım seyahatler bir yana bırakılırsa, giderlerim ayda ortalama 100 frangı hiç geçmedi. Goupil'deyken önce otuz gulden, daha sonra 100 frank alıyordum.

Evet, bu son aylarda daha fazla masrafım oldu ama yerleşme durumum vardı. Sorarım sana. Bu masraflar fahiş mi ya da aşırı mı? Özellikle başka nelerin devreye girdiğini bildiğin düşünülünce. Üstelik o uzun yıllarda çoğu kez elime 100 franktan epey az para geçti. Bazen seyahatlerden dolayı masraflarım olduysa, dil bilgimi ilerletmedim mi, zihnimi geliştirmedim mi? O para boşa mı gitti?

Şimdi ayaklarım için düz bir yola ihtiyacım var. Evliliği ertelersem, konumumda

bana uygun gelmeyen yanlış bir şey olacak. O ve ben çok idareli yaşamaya hazırız, yeter ki evlenelim.

Ben 30'umdayım, o 32'sinde, yani birer çocuk olarak işe koyulmuyoruz. Onun annesine ve çocuğuna gelince, çocuk onu lekeden arındırıyor; anne olan bir kadına saygı duyarım ve geçmişini sorgulamam. Bir çocuğunun olmasına memnunum; bu sayede bilmesi gereken şeyleri biliyor. Annesi çok çalışkan ve sekiz çocuklu bir aileye yıllarca baktığı ve onları sıkıntıdan uzak tuttuğu için bir madalyayı hak ediyor. Kimseye muhtaç olmak istemiyor, çalışarak geçimini sağlıyor.

Sana gecenin ilerleyen saatlerinde yazıyorum. Christien rahatsız ve Leiden için yola çıkış vakti yakında. Yazımın özensiz olmasını hoş görmelisin çünkü yorgunum.

Yine de mektubundan sonra sana yazmak istedim. Amsterdam'da öylesine açık seçik reddedildim ki, öylesine atlatıldım ki ısrar etmek delilik olurdu.

Peki, o noktada umutsuzluğa mı kapılmalıydım? Kendimi suya mı atmalıydım ya da buna benzer bir şey mi yapmalıydım? Tanrı esirgesin. Kötü bir kişi olsam, öyle yapardım. Kendimi yeniledim; bu tasarlayarak değil, yenilenme için bir fırsat bulmam ve yeniden başlamaktan kaçınmamam sayesinde oldu.

Kaldı ki bu sefer işler farklı, Christien ve ben birbirimizi daha iyi anlıyoruz. Kimseyi hesaba katmamıza gerek yok ama tavır koyuyormuş gibi bir hava takınmaktan elbette uzağız.

Dünyanın önyargılarını bildiğimden, yapmam gereken şeyin beni zaten çoktan atmış olan sosyal çevremden çekilmek olduğunun farkındayım. Ama bu durumda söylenecek hiçbir şey yok ve daha ileriye gidilemez. Kişisel özgürlüğüme dokunulamaz. Babama beni bir tımarhaneye kapatmak istediği Geel meselesi sırasında oldukça açık seçik anlatmıştım. O ve ben erginiz, dolayısıyla Peder karşıysa, ret kararını yasaya göre resmen bildirmesi gerekir ve kararı da artık yargıç verir. Ne var ki buna gerek kalmayacağını ve daha barışçıl yollarla bir çözüme varabileceğimizi umuyorum.

Şartlarımız özellikle zorlaşırsa, birlikte yaşamaya başlamadan önce bir süre bekleme yoluna gidebilirim; ama bu durumda bile evlenmek istiyorum – kimseye bildirmeden, tamamen sessiz sedasız. Birileri yaygara koparırsa, hiç aldırmayacağım. O bir Katolik olduğu için, nikâh daha da basit olacak çünkü kilise haliyle konu dışı kalacak; ikimiz de kiliseyi karıştırmak istemiyoruz. Diyeceksin ki bu kısa ve isabetli. Öyle olsun. Sadece bir şeyle, çizmekle ilgilenmek istiyorum; onun da düzenli bir meşgalesi var, yani poz verme. Bitişikteki evi tutabilmeyi içtenlikle diliyorum. Tam yeterli büyüklükte, çünkü tavan arası bir yatak odasına çevrilebilir, stüdyo uygun ebatta ve ışık buradakinden çok daha iyi. Peki, mümkün olacak mı? Bir kümeste oturmak zorunda kalsam bile, onunla evlenmeden yaşamak yerine, ne kadar yoksul olursa olsun, kendi ocağının başında bir kuru ekmekle yetinmeyi tercih ederim.

O, yoksulluğun ne olduğunu biliyor, ben de. Tersteeg'in bu konuda bildiği pek bir şey yok, senin de öyle Theo. Yoksulluğun kendine göre avantajları ve dezavantajları var. Yoksulluğa rağmen, şansımızı deneyeceğiz. Balıkçılar denizin tehlikeli ve fırtınanın ürkütücü olduğunu bilir; *ama tehlikeleri kumsalda gezinmeyi sürdürmekten*

kaçınacak bir sebep olarak asla görmez. O bilmişliği aklına öyle yatanlara bırakır. Fırtına koptuğunda (gece bastırdığında) hangisi daha kötü? Tehlike mi, tehlike korkusu mu? Bana gerçekliği, tehlikenin kendisini ver. Hoşça kal Theo, vakit geç oldu. Bu mektup için beni bağışla, yorgun olmakla birlikte yazmak istedim işte. Keşke durumu anlayabilsen, keşke ben de daha açık seçik ve daha dostça bir şekilde ortaya koyabilsem ama gücenme ve bana inan.

Dostlukla,
Vincent

"Onunla tartışırsam, Theo yardımdan kaçınacak" gibisinden bir anlayışın tamamen gereksiz olacağına dair bir ihtimalin bulunduğuna inanıyorum (daha doğrusu inanmaya başlama yönünde bir seziş var içimde). Ama, Theo, öyle şeyleri o kadar çok gördüm ki benzer şekilde davranırsan, sana saygım eksilmez ve sana kızmam. Çünkü şöyle düşünürüm: O benden daha iyi bilir; hepsi öyle davranıyor, yani kötü niyetle değil, düşünmeden. Senden yardım almaya devam edersem, bu tek kelimeyle yeni bir şey, umut bağlamadığım az bulunur bir şans olacak. Çünkü epeyce bir süredir, deyim yerindeyse, beni bizzat en kötünün beklediğini hep gözeterek ortalıkta dolaşmaktayım; sürekli "Sevgilim, korkarım ki tamamen meteliksiz kalacağım bir vakit gelecek," dememden dolayı Christien de öyle. Ama gerekli hale gelmeden önce, bunu sana söylemedim. Yardımını sürdürürsen, bu bir çözüm, bir kurtuluş olur, öylesine beklenmedik, öylesine hayal edilemez ki tek kelimeyle sevince boğulurum. Ve şu anda titremeyen bir elle sana yazıyor olsam bile, bunu düşünmeye cesaret edemiyorum ve kararlılıkla o düşünceyi kafamdan uzaklaştırıyorum, sırf zayıflatmayayım diye.

Bu kış Mauve'la yaşadığım olay bana bir ders oldu, o zamandan beri en kötüye, ... senden gelecek bir ölüm cezasına, yani yardımının kesilmesine hazırlıklı olmamı sağladı.

Diyeceksin ki ama yardım durmadı... Yine de bunu belli bir ihtiyatla karşılayarak şöyle düşündüm: Günün birinde öğreneceği her şeyi henüz bilmiyor ve krizin patlak vermesine kadar, içim rahat etmeyecek ve en kötüye hazırlıklı olarak tetikte kalacağım.

Şimdi kriz karşımızda ve hâlâ karar veremiyorum, umutlu olmaya henüz cesaret edemiyorum. Christien'e şunu söyledim: Leiden'e kadar sana destek olacağım. Leiden'den dönüşünde beni nasıl (paralı mı, parasız mı) bulacağını bilmiyorum; ama neyim varsa o kadarı sizin de ve çocuğu sanki benimki gibi say. Christien ayrıntıları bilmiyor – onunla dürüstçe ilgilendiğimi bildiğinden ve ne olursa olsun, benimle birlikte olmak istediğinden, hiç sormuyor da. Son mektubundaki not beni düşündürdü... Bunu nasıl kasteder?... Ama şimdiye kadar her şeyi öğrenir öğrenmez, büyük ihtimalle bana sırt çevireceğini hep düşündüm.

Böylece günü gününe yaşarken, henüz kendimi sıyırmaya cesaret edemediğim

en kötü duruma ilişkin karamsar bir korkuyu hep duydum. Aynı şekilde günü gününe çalışırken, günü gününe ödeyebileceğimden daha fazla çizim ya da resim malzemesi sipariş etmeye cesaret edemedim, örneğin resim yapma tarzında yeni bir şeye girişmeye cesaret edemedim, Mauve ve H.G.T. ile ilişkilerimin düzelmesine bel bağlamam halinde izleyeceğim bir tavırla meseleyi ele almaya cesaret edemedim. Onların dostça tavrı yüzeysel kaldığına göre, dostça olmayan tavrı daha derine iniyor olmalı, diye düşündüm ve sonuçta Mauve'un "Bu iş bitti," sözlerini ciddiye aldım. İlk söylediğinde (işkenceye uğradıklarında "Hiç acıtmıyor," diyen Yerlilerin tavrına benzer bir kabadayılık havasında söylenmiş sayıp oldukça soğukkanlı karşılamamdan dolayı) öyle bakmamıştım ama "İki ay boyunca seninle hiçbir ilişkiye girmek istemiyorum," diye yazmasından beri öyle düşünüyorum. O andan itibaren alçı kalıplarını kırdım.

Kısacası, her zaman *kendime* şunu telkin ettim: Mauve'dan ve Tersteeg'den artık hiçbir şey bekleyemem, Theo eğer Christien'i Leiden'e gidişine kadar desteklememe yetecek gerekli parayı göndermeye devam ederse, Tanrı'ya şükredeceğim ve daha sonra ona durumu açıklayarak, parayı kes, işte şunu yaptım, diyeceğim.

Bunu bir şekilde anlıyor musun?..

Sonuçta Mauve'la "Bu iş bitti," dediği zaman konuştuğum gibi yazıyorum sana şimdi, neredeyse bir meydan okumayla, en kötüye hazırlıklı olarak, soğukkanlı biçimde, alay edercesine; ancak müthiş ciddi, senden sözümü sakınmadan, eğilimlerinden dolayı seni eleştirerek, buna karşılık uçarılıkla değil,... SON DERECE AĞIRBAŞLILIKLA.

Şimdi anlıyor musun? Christien'le ilgili korkunç belirsizliği onun kurtulmasını sağlayan bir şekilde geçirmiş olarak, şimdi açıklıyor ve bildiriyorum, Beyler, alın işte boynum. Paraya mal olan bir şeyi hepinizden sakladığım için suçlu olduğumu kabul ediyorum ama kurtarılacak bir insan hayatı söz konusuydu ve sırf konuşmak yerine, her ne pahasına olursa olsun kurtarmak istedim. Ama şimdi... beni suçlu diye mahkûm ederseniz, karşı çıkmayacağım. Paranız karşılığında iş sunuyorum ama yeterli değilse, size borçluyum ve ödeyecek durumda değilim. Memnuniyetsizliğinize hazırım ama merhametinize değil... Buna hiç bel bağlamadım ve nasıl ayakta kalacağımı bilmiyorum,..... ne olacak yani??? Kendimi en kötüye hazırladım ve daha az kötü bir şeyi ummadım. Tavır ne? Ama açıkça söyleyin.

Kısacası, Christien'e yardım etmekle dünyanın gözünde kendimi tehlikeye attığımı gayet iyi biliyordum; kendimi tehlikeye attığımı öğrenmenizden sonra, benimle ilişkiyi sürdürmek isteyeceğinize bel bağlamadım, daha doğrusu hâlâ bel bağlamamaktayım. Ama onu kaderine terk edemem. Başım belaya girebilecek olsa bile, onu kurtarmak istedim. Ve şu anda "POLLICE VERSO" durumunun olup olmayacağını hâlâ bilmiyorum, *evet mi, hayır mı*??? Eğer evet ise, "*Morituri te salutant*". Gerçi başparmakların hareket ettiğini görüyorum ama yukarıya kalkık mı, aşağıya inik mi olduğunu bilmiyorum.

Sevgili Theo,

Bugün, Cumartesi sana iki çizim gönderiyorum

Kumullardaki balık kurutma ambarı, Scheveningen.
Kalıp hazırlama alanı ve çamaşırhane (stüdyomun penceresinden).

Şu son birkaç gündür seni o kadar sık düşünüyorum ki. Ayrıca ara sıra aklıma uzun süre önce, hatırlayacağın üzere, Lahey'de beni ziyaret edişin geliyor; hani birlikte Trekweg boyunca Rijswijk'e yürümüş ve oradaki değirmende süt içmiştik. Şeyleri tam olarak gördüğüm gibi ve olabildiği kadar safça çizmeye çalıştığım bu çizimleri yaparken, bundan bir bakıma etkilenmiş olabilirim. O günler benim için hâlâ ne kadar değerli olursa olsun, değirmende bulunduğumuz sırada görüp hissettiğim şeyleri kâğıda dökmem imkânsızdı. Yani söylemek istediğim şey, zamanla ortaya çıkan değişikliklerin temelde duygularımı değiştirmediği; mesele sadece farklı bir biçime bürünmüş olduğuna inanmam. Ne de olsa, benim hayatın ve belki senin de hayatın artık eskisi gibi neşeli değil, yine de geçmişe dönmek istemem; çünkü tam da bazı sıkıntılar sayesinde iyi bir şeyin, yani o duyguların ifadesinin ortaya çıkmakta olduğunu görüyorum.

Rappard C.M.'nin elinde olan benzer bir çizimden, dahası C.M.'nin elindeki bütün diğer çizimlerden hoşlandı. Özellikle de düşkünler evinin en büyüğünden. Üstelik ne istediğimi anlayan ve bunun ne kadar zor olduğunu kavrayan biri o. Sanırım, Rappard'ı Paris'e ilk gelişinde onu tanıdığın zamandan beri çok değişmiş olarak bulacaksın.

Önümde Dickens'ın Household baskısının resimli bir cildi duruyor. Barnard'ın ve Fildes'ın çizdiği mükemmel resimlerde Eski Londra'nın bazı kısımları görülüyor. Manzara sözgelimi kalıp hazırlama alanından, gravürün özelliklerinden dolayı çok farklı bir görünüme bürünüyor. Yine de ileride o cüreti ve cesareti edinmenin yolunun, şimdi olabildiğince gerçeğe bağlı kalarak gözlemde bulunmayı sürdürmek olduğu kanısındayım hâlâ. Göreceğin üzere, bu çizimde çeşitli düzlemler var ve içine göz gezdirilip her türlü köşe bucağına dikkatle bakılabilir. Henüz sözünü ettiğim illüstrasyonlardaki kadar sağlamlıktan yoksun, en azından herhangi biçimde o niteliğe aynı ölçüde sahip değil, ama bu da alıştırmayla ortaya çıkacak.

C.M.'den tek bir sözün bile eşlik etmediği 20 guldenlik bir posta havalesi yoluyla haber aldım. Dolayısıyla bana yeni bir siparişinin olup olmadığı ya da çizimlerin zevkine uyup uymadığı konusunda şimdilik en ufak fikrim yok. Ama öncekiler için ödenen 30 guldenlik bedelle karşılaştırıldığında ve bu son partinin ilkinden daha yüklü olduğu (ilkinde 12 küçük çizim vardı, bunda ise 1 tane küçük, 4 tane bu

mektuptakilere benzer ebatta ve 2 tane de büyük çizim, yani toplam 7 parça var) göz önünde tutulduğunda, bana öyle geliyor ki, beyefendi bunların eline geçtiği gün yatağın ters tarafından kalkmış ya da çizimler şu ya da bu sebeple onu memnun edememiş olmalı. Divitle çizilmiş, ışıkları kazımayla oluşturulmuş ya da guvaşla arkaya eklenmiş çizimlerin, sadece suluboyalara alışkın bir göze biraz pürüzlü görünebileceğini kolaylıkla teslim ederim. Ama sert bir rüzgâr eserken yürüyüşe çıkmayı sağlıklı bir bünye için bazen keyifli ve canlandırıcı bulan insanlar nasıl varsa, bence pürüzlülükten ürkmeyen sanatseverler de vardır.

Örneğin, Weissenbruch bu iki çizimi herhalde nahoş ya da donuk bulurdu.

Bu durumda, şayet C.M.'nin çizimleri artık istemediğini öğrenirsem, beyefendiye elbette dayatamam ve dayatmayacağım; ama örneğin senin, buraya gelişinde işlerin aslında öyle olmadığını göreceğini umuyorum.

Bana bu parti için öncekinden 10 gulden az para vereceğini doğal olarak beklememiş olsam da 20 guldene razıyım, bedeli belirlemeyi beyefendiye bırakmış olmam bunu büsbütün gerektiriyor. Eğer başka bir 6 ya da 12 çizime başlamamı isterse, bunu yapmaya hazırım; çünkü bir şey satmaya dönük herhangi bir fırsatı kaçırmak istemem. Beyefendiye uyum sağlamak için elimden geleni yapmaya gerçekten istekliyim çünkü kira paramı çıkarabildiğim ve geçimimi daha kolay sağlayabildiğim sürece böyle bir çabaya değeceği görüşündeyim. Mesele daha detaylı çizimlere daha az değil, daha fazla para vermekten söz edenin bizzat kendisi olması. Sonuçta konuyu esas olarak gelecek ya da gelmeyecek yeni bir sipariş konusunda ne yapacağımı bilmek açısından gündeme getiriyorum sadece. Belki de beyefendi ileride bizzat bana yazacaktır.

Birkaç gün içinde veya zamanım olursa bugün, gravür koleksiyonumda bulunan şeylerin kısa bir listesini sana göndereceğim. Onlardan keyif alacağına çok eminim. Bu kış başkalarına nazaran *boyaya* daha az para harcamama karşın, Albrecht Dürer'in bir eserinde tarif edilen ve geçmişte Hollandalılarca kullanılan bir araç için perspektifi ve orantıyı incelemeyle bağlantılı olarak *daha fazla* masrafım oldu. Bu araç, perspektif kurallarına göre çatkıyı kurmanın uygun olmadığı durumlarda, yakındaki nesnelerin orantılarını daha ötedeki bir düzlemde bulunan nesnelerin orantılarıyla karşılaştırmayı mümkün kılıyor. İnsan çok tecrübeli ve hünerli olmadıkça, *göz kararıyla* yapılan çizim her zaman yanlış görünür.

İlk başta işin içinden çıkamadım ama marangozun ve demircinin yardımıyla uzun bir süre denedikten sonra nihayet başardım. Sanırım, daha fazla çalışarak çok daha iyi sonuçlar elde edebilirim.

Gardırobunda bir ihtimal artık giymediğin ve bana uygun bir ceketin ve pantolonun bulunması beni çok memnun eder.

Zira bir şey satın aldığımda, kumullarda veya iç mekânlarda çalışma için olabildiğince pratik olmasını isterim; ama dışarıda gezmek için giydiğim elbiseler oldukça eski püskü hale geliyor. Çalışmaya giderken sokaklarda ucuz bir takım elbise içinde görülmekten utanınama karşın, talihsiz bir beyefendi izlenimini uyandıracak kibar

giysilerden kesinlikle utanmaktayım. Ne var ki, gündelik giysilerim hiç de pespaye değil, çünkü onlara çekidüzen verecek ve ufak tefek onarımları yapacak Sien var yanımda şimdi.

Ailenin Sien'le ilişkime en ufak soru içermeyen bir şey, yani bir dalavere olarak bakmamasını içtenlikle istediğimi sana tekrar belirterek bitiriyorum bu mektubu. Tarif edilemeyecek kadar kırıcı bulacağım böyle bir şey sadece uçurumu derinleştirir. Umduğum şey, onunla birlikte olmamı engellemeye dönük yersiz bir bilgiçlikle müdahalede bulunmamaları. Peder'in beni Geel'e sepetlemek isteyişiyle aynı türden bir durumu kastediyorum. Miras konusunda sözünü ettiğin tahmin tartışmaya değmez, çünkü bildiğim kadarıyla ortada miras diye bir şey yok, ortada hiçbir şey olmayınca miras da olamaz. Düpedüz evde *hiç* para bulunmadığı kanısındayım. Aynı soyadını taşımamdan dolayı çok farklı koşullarda belki bana bir miras bırakabilecek yegâne kişi olan Cent Amca, bir sürü şeyden ötürü yıllardır aramın bozuk olduğu biri ve bu öyle bir şekle büründü ki, konunun doğası gereği ben onun himayesindeki bir kişiymiş gibi çözülemez; çünkü kendim bunu kesinlikle istemem ve onun da haliyle böyle şeye dönük en ufak düşüncesi yok. Bununla birlikte, tıpkı geçen yıl olduğu gibi, beyefendiyle karşılaştığımda aleni bir çıngar çıkarmayacağımızı umarım. Bitirirken elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Ağaç baskılar

1	portföy	İrlandalı karakterler, madenciler, fabrikalar, balıkçılar vs. çoğunlukla divitle çizilmiş küçük eskizler.
1	"	Manzaralar ve hayvanlar, Bodmer, Giacomelli, Lançon, ayrıca bazı manzaralar
1	"	Millet'nin Tarla uğraşları dizisi, ayrıca Breton, Feyen-Perrin ve Herkomer, Boughton, Clausen vs. tarafından yapılmış İngiliz baskıları
1	"	Lançon
1	"	Gavarni, taşbaskılar eklenmiş ama içlerinde nadir örnekler yok
1	"	Ed. Morin
1	"	G. Doré
1	"	Du Maurier, çok sayıda. Punch için çalışan çizerler.
1	"	Chs Keene ve Sambourne
1	"	J. Tenniel, Beaconsfield karikatürleri eklenmiş. Burada John Leech eksik ama bu boşluk kolayca doldurulabilir çünkü ona ait ağaç baskıların pahalı olmayan bir mükerrer baskısı var.
1	"	Barnard.
1	"	Fildes ve Charles Green vs.

1 " küçük Fransız gravürleri, Album Boetzel vs.

1 " İngiliz gemilerinde güverte sahneleri ve askerî eskizler.

1 " Herkomer'in *İnsan başları* dizisi, başkalarına ait çizimler ve portreler eklenmiş

1 " Gündelik Londra yaşamından sahneler, afyonkeşlerden, Whitechapel ve The Seven Dials'tan en şık hanımlara ve Rotten Row'a ya da Westminster Park'a kadar. Paris ve New York'ta denk düşen sahnelerle birlikte, hepsi garip bir "O şehirlerin hikâyesi"ni oluşturuyor.

1 portföy. The Graphic, London News, Harper's Weekly, L'Illustration gibi dergilerden büyük baskılar, Frank Holl, Herkomer, Fred Walker, P. Renouard, Menzel, Howard Pyle dahil.

1 portföy. The Graphic portföyü, çeşitli ağaç baskıların nüshalarından oluşan ayrı bir yayın, baskı levhalarından değil, bizzat kalıplardan, aralarında Fildes'in Evsizler ve açlar tablosu var.

Birkaç resimli kitap, Menzel'in Dickens ve Büyük Friedrich kitapları dahil, küçük baskı.

237 Lahey, Perşembe 8 Haziran ya da dolayları, 1882
Theo van Gogh'a (H)

Şehir hastanesi (4. bölüm, Koğuş 6, no. 9)
Brouwersgracht.

Sevgili Theo,

Haziran sonuna doğru buraya gelirsen, beni yeniden işbaşında görmeni umarım; ama sadece bir iki haftalığına olsa bile halen hastanedeyim. Yaklaşık üç haftadır uykusuzluktan ve kronik ateşten bir hayli sıkıntı çekmekteyim ve idrar yaparken ağrı hissetmekteyim. "Zührevi hastalık" olarak anılan çok hafif bir vakaya yakalandığım anlaşılıyor. Dolayısıyla yatakta sakince kalmalıyım, bir sürü kinin hapı yutmalıyım ve zaman zaman saf su ya da olabildiğince zararsız olması açısından şaplı su damlatma işleminden geçmeliyim. Bu konuda zerre kadar endişe duymana mahal yok ama bildiğin gibi bu tür şeyleri ciddiye alıp hemen harekete geçmek gerekir, çünkü ihmal tedavi edilemez hale gelmesine yol açabilir ya da durumu ağırlaştırabilir. Başka bir koğuşta olmakla birlikte, hâlâ burada kalan ve muhtemelen yakında taburcu edilecek Breitner'in durumu örnek gösterilebilir – hastanede olduğumu bilmiyor o.

Bu meseleden söz açmazsan minnettar kalırım çünkü insanlar bazen korkunç ciddi olduğunu sanıyor ya da abartılı hikâyeler anlatarak ciddi havaya sokuyor. Elbette sana durumu olduğu gibi anlatıyorum; biri sana doğrudan sorduğunda susmana ve her halükârda endişeye kapılmana gerek yok. Haliyle bir-iki hafta için peşin

ödeme yapmak, bakım giderleri için 10,50 gulden vermek zorunda kaldım. Bakımı fakir yardımından karşılananlar ile 10,50 guldeni bizzat ödeyenler arasında yemek ya da tedavi bakımından bir farklılık yok. Bir koğuşta 10 yatak var ve tedavinin her bakımdan çok iyi olduğunu söylemeliyim. Sıkılmıyorum, istirahat ve gerekli pratik tıbbi tedavi bana iyi geliyor.

Durumun uygunsa, 20 Haziran dolaylarında yukarıdaki adrese 50 frank gönderme iyiliğinde bulun ama taahhütlü mektupla DEĞİL, mektubu kayda geçirmeksizin 50 frank. Bildiğin gibi, 1 Haziran'da 100 frank aldığım için, zaten bana bakılıyor. Daha uzun süre kalmam gerekirse, fazladan para ödeyip kalacağım; aksi halde param idare etmeye yetecek.

İşe bir iki hafta içinde dönmeyi tercih ederim elbette; kumullara bir iki hafta içinde yeniden gitmeye can atıyor olacağım.

Sien ziyaret günlerinde beni görmeye geliyor ve stüdyoya göz kulak oluyor. Şimdi buraya yatışımdan önceki gün C.M.'den bir mektup aldığımı söylemeliyim sana; bana yönelik "alaka"sı üzerine epeyce şey yazıyor, bunu Bay Tersteeg'in gösterdiğini belirtiyor ama ardından H.G.T.'nin alakası karşısında o kadar nankör oluşumu tasvip etmediğini ekliyor. Öyle olsun. Şu anda burada tamamen sakince ve sessizce yatıyorum ama seni temin ederim ki Theo, birileri belli durumlarda H.G.T.'nin gösterdiği türden alakayla beni tekrar kandırırsa, çok kötü bir ruh haline düşürülmüş olacağım. Ve de beyefendinin o alakayı beni bir afyonkeşle karşılaştırmaya cüret etme noktasına götürdüğü aklıma geldiğinde, kendi adıma ona cehennemin dibine gitmesini söyleyerek, alakamı göstermemiş olmama hâlâ şaşıyorum.

Afyon çekmekten söz açılmışken, H.G.T.'nin içinde yüzdüğü konfor ve lüks, bir tür şaşaa, ziyaretçilerinin ona verdiği oldukça güçlü dalkavukluk dozları geliyor aklıma – bunlar belki de beyefendiyi ara sıra farkına vardığından daha fazla sarhoş eden şeyler.

Kısacası, bütün baştan savma süzme kibarlığını, baştan savma medeni görgüsünü, şık elbiselerini falan filan düşündüğümde ve ayrıca dönüp geriye baktığımda, beyefendinin karakterinde *kötü niyetli* bir şey görüyorum. Keşke öyle olmasa ama aksini söyleyemem. Beyefendinin zeki bir kişi olduğundan bir an için bile kuşku duymuyorum ama ona saygı gösterebilmemden önce başka bir soru ortaya çıkıyor: O iyi bir adam mı? Yani, içinde kasten ve ilke olarak nefret, garez, kavgacılık ve acı alay beslemeyen biri mi? Asıl soru bu.

C.M.'nin son mektubuna cevap yazmadım, yazmayacağım da. Beyefendinin hiç kuşkusuz alakadan da dolayı ileride yine benden bir şey alacağını söylemesini takdir ediyorum ama özellikle niyetinin öyle olup olmadığını zaman gösterecek.

Burada birkaç gün sakince yatmaktan pişmanlık duymamamın başka bir sebebi, gerekli olması halinde, buradaki doktordan kesinlikle Geel'e gönderilmesi ya da vesayet altına alınması gereken türden bir kişi olmadığım yönünde bir resmî rapor alabilecek olmam.

Bu da yetmezse, bir çaba göstermem halinde, Leiden'deki doğum kliniğinden sorumlu profesörden başka bir rapor alabilirim.

Ama belki de benim gibi birinin deli ilan edilmesinin ya da vesayet altına alınmasının *aile* ya da *toplum* için çok daha iyi olacağını duyurmayı kafalarına koymuş olabilecek o kişiler, böyle durumlarda o kadar olağanüstü parlak zekâya sahip ki konuyu sözgelimi buradaki doktordan çok daha iyi biliyordur.

Her neyse, senden gelecek bir mektup bana şu anda büyük keyif verir.

Sien yola çıkmaya hazırlanıyor. Kafam onunla epey meşgul – onunla daha sonra yine buluşmayı umuyorum. Dilerim, bu işi sağ salim atlatır.

Gücüm yettiği sürece direnip çalışmayı sürdürdüm ama sonunda acilen bir doktora görünmem gerektiğini kavradım. Ama bana daha bu sabah yakında kurtulacağını söyledi. İki küçük çizimi aldın mı?

Hoşça kal, elini sıkarım ve sana alabildiğine iyi şans dilerim.

Dostlukla,
Vincent

Sana şunu tekrar belirtmeliyim ki beni *fiziksel* gerekçelerle vesayet altına almaya niyetli oldukları *Geel* örneği, ailenin şimdi birdenbire hikâyesini değiştirmesini ve *fiziksel* sebeplerden ziyade *parasal* sebepler aramasını zorlaştırıyor. Böyle savlar tutmayacak. Yine o kadar ileri gitmeyeceklerini umarım.

Bir an önce yaz, çünkü bir mektup alma özlemi içindeyim.

Theo, aile meselelerini buradaki doktorla ya da Leiden'deki profesörle görüşmediğimi mutlaka anlıyorsundur – ama ilkinin beni, ikincisinin Sien'i tedavi etmesi nedeniyle, sözünü ettiğin birkaç kişinin olası her türlü beyanına karşı son çare olarak, bu iki beyin tanıklığını sağlamam için tek bir sözüm yetecek.

242 Lahey, Pazar 2 Temmuz 1882
Theo van Gogh'a (H)

Pazar öğleden sonra

Sevgili Theo,

Sana dün yazdığım gibi, Leiden'e gittim. Sien geçen gece doğum yapmış, çok zor bir doğum olmuş ama Tanrı'ya şükür ki hoş bir ufak oğlanla birlikte sağ kurtulmuş. Yanımda onun annesi ve çocuğu da vardı – hastanedeki hemşireye durumunu sorduğumuzda ne duyacağımızı bilmediğimizden ne kadar gergin olduğumuzu tahmin edebilirsin. Şunun söylenmesine çok sevindik: Geçen gece doğum yaptı..... ama onunla çok fazla konuşmamalısınız... O anda duyduğum "Onunla çok fazla konuşmamalısınız," sözlerini öyle kısa sürede unutmayacağım çünkü "Onunla hâlâ konuşabilirsiniz," anlamına gelmekteydi; "Onunla bir daha hiç konuşamayacaksı-

nız," sözlerini duymamız da aynı ölçüde mümkündü. Theo, onu tekrar gördüğümde öylesine mutlu oldum ki. Güneşle ve yeşillikle dolu bir bahçe manzarasına bakan pencerenin hemen yanında, uyku ile uyanıklık arası bir tür yorgun argın uyuklama haliyle yatıyordu; derken gözlerini aralayıp baktığında hepimizi gördü. Ah, dostum, yüzünde öylesine hoş bir bakış vardı ve bizi gördüğüne öylesine sevindi ki; çünkü ziyaretçilere haftada sadece bir saat izin verilirken, tesadüf eseri olaydan tam 12 saat sonra oradaydık. Çok neşelendi, bir saniye içinde her bakımdan ayıldı ve her şeyi sordu.

Ama etkisinden kurtulamadığım şey çocuk, özellikle de forsepsle doğmasına karşın, en ufak zarar görmemiş olmasından dolayı. Beşiğinde bir tür güngörmüş insan havasıyla yatıyordu. O doktorlar var ya, çok akıllı. Herkesin söylediğine göre, durum kritikmiş. Doğum olurken beş profesör oradaymış ve Sien'e kloroform verilmiş. Ondan önce bebeğin akşam saat dokuzdan bir buçuğa kadar sıkışıp kalması nedeniyle çok büyük sancıya dayanmak zorunda kalmış. Ve hâlâ oldukça ağrı çekiyor. Ama bizi görünce her şeyi unuttu ve hatta bana yakında tekrar çizime başlayacağımızı söyledi; tahmininin bütünüyle doğru çıkmasına kesinlikle hiç itirazım yok. Böyle bir olayda kolayca ortaya çıkabilen bir ağlama ya da herhangi bir şey yok.

Gerçekten, büyük şükran duygusuyla doluyum. Ama hazin gölgenin tehdidi hâlâ sürüyor; üstat Albrecht Dürer bildiğin harika oymabaskıda genç çiftin arkasına Azrail'i yerleştirdiğinde bunu biliyormuş meğer. Ama hazin gölgenin sadece geçici bir gölge olarak kalacağı umudunu korumalıyız. Doğrusu Theo, gayet iyi bildiğin gibi, senin yardımın olmasaydı, Sien muhtemelen burada olmayacaktı. Başka bir şey var – Sien'den profesöre iyice bir muayeneden geçirilme ricasında bulunmasını istedim çünkü beyaz iltihap dedikleri şeyle sıkça karşılaşıyor. Profesör muayeneyi yaptı ve tamamen iyileşmesi için yapması gereken şeyleri salık verdi.

Profesörün dediğine göre, Sien birkaç defa, özellikle önceki bir düşük sırasında ve bir de geçen kış geçirdiği boğaz hastalığında ölümün eşiğinden dönmüş. Yıllarca telaşla ve gerginlikle geçen bir hayat yüzünden son derece takatten düşmüş olsa da öyle bir hayatı artık sürdürmesine gerek kalmayınca kendi başına kurtulacak, yeter ki komplikasyonlar çıkmasın, istirahatle, kuvvet ilaçlarıyla, bolca temiz havaya ve ağır işten uzak durarak toparlansın.

Geçmişteki sefaletini atlatınca, hayatında tamamen yeni bir dönem başlayacak: Gerçi gençlik baharına dönmeyecek (zaten acımasız geçen bu dönem artık geride kalmış sayılır ama *ikinci sürgün verişi* daha da zinde olabilir. Hani bilirsin, yaz ortasında en yüksek sıcaklar geride kalınca, ağaçlar taze ve körpe filizler salar, körpe yeşillikten oluşan yeni bir doku solan eski dokuyu kaplar.

Avluya benzer bir yere bakan bir pencerenin önünde Sien'in annesinin yanında otururak yazıyorum sana. Orayı iki kez, birinde büyük, diğerinde daha küçük çizmiş bulunuyorum. Her ikisi de C.M.'nin elinde ve bunlar, özellikle büyük olanı Rappard'ın hoşuna giden çizimler. C.M.'ye uğrarsan görmeni isterim, özellikle de büyük olanı hakkındaki fikrini öğrenmek açısından. Ne zaman geliyorsun?

Seni görmeye hasretim. Evet, kardeşim, bugün ağlayacak kadar mutlu olmam senin sayende. Her şey için teşekkürler, dostum. Bana inan, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

244 Lahey, Perşembe 6 Temmuz 1882
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili kardeşim,

Mektubunu ve içindeki 100 frangı aldım, çok içtenlikle teşekkür ederim. Sana yine dosdoğru yazma gereği duyuyorum. Senin tam haberdar olup anlamanın önemli olduğu bazı konuları dürüstçe, bildiğim kadarıyla ve bütün ciddiyetimle açıklamamın iyi bir fikir olacağı görüşündeyim. Dolayısıyla bu mektubu başın dinç halde ve sabırla okuyacağını umarım, çünkü benim açımdan epeyce şey buna bağlı. Yarın sabah tekrar hastaneye gidiyorum ve aradaki mesafenin elverdiği ölçüde her şeyden tam ve açıkça haberdar olduğunu bilirsem, başım rahat halde sakince yatacağım.

Bu öğleden sonra burada her şeyi sana gösterebilmem ve seninle görüşebilmem açısından, yanımda olmanı çok, hem de fazlasıyla tercih ederdim. Neyse, Ağustos'ta bunun olacağını umalım artık. Diğer çeşitli konulara girmeden önce, mektubundaki Paris'i gece vakti tasvir eden bir pasajdan çok hoşlandığımı söylemeliyim sana. Zira "Paris'i baştan aşağı gri" halde gördüğüm ve o tuhaf grilerin zarafetini tam da o şekilde ortaya çıkaran ufacık karaltıya ve kendine özgü köpüklü dalgaya bağlı o çok garip efektle şaşkınlığa uğradığım bir anıyı çağrıştırdı bende. O hafiften karanlık ve tonlu beyaz, uyumun anahtarıdır. Ama aslına bakarsan, daha bir süre önce hastanedeyken bir sanatçının usta bir elden çıkmış yazıyla Paris'i baştan aşağı gri halde tasvir edişi bende büyük bir etki bıraktı. Emile Zola'nın "Bir aşk sayfası" romanında ustaca, hem de çok ustaca bir tarzda resmedilmiş ya da çizilmiş çeşitli şehir manzaraları buldum – tamamen mektubundaki sade pasajın havasında. Şimdiye kadar sadece birkaç şeyiyle tanıdığım Zola'ya ait *her şeyi* çok kesin biçimde okuyacak olmamın sebebi işte o küçük kitap: Bu parçalardan biri ondan hareketle bir illüstrasyon yapmaya çalıştığım "İstediğim şey" şiiri, diğeri ise yaşlı bir köylünün tıpatıp Millet'nin bir çizimini andıran tasviri. Kardeşim, sende çok güçlü bir sanatsal damar var, bunu işle, önce şu ya da bu şekilde kök salsın, ardından çiçek açar, kimseye bırakmadan kendin ciddi olarak bunu düşün ve o düşünme sürecinde yoğunlaşırsa ve uğraşlarında önemli bir yer tutacak duruma gelirse, bunu bir talihsizlik sayma. Ama belki yasak alana dalıyor olabileceğim için, bugünlük daha fazla deşmeyeceğim. Ancak tekrar belirteyim ki kısa tasvirinde "çizim" var – izlenimini herkes için gözle görülür ya da elle tutulur derecede daha sağlam yapıya kavuşacağı ve kendi ayakları üstünde duracağı noktaya

kadar henüz götürmüş olmasan da bana göre apaçık ve anlaşılır bir şey. Yaratmanın gerçek sancısı ve gerilimi tasviri serbest bıraktığın noktada başlar – ama sende yaratma zekâsı çok iyi derecede var. Şu anda pek ileriye gidemiyorsan, sebebi bu konuda henüz kendine inanmıyor olmandır; aksi halde cesur bir adım atar, yani daha öteye geçerdin. Neyse, yeter. Tasvirinde belli bir *je ne sais quoi* ["anlatılması güç soyut nitelik"], sözgelimi Bonington tarafından yapılmış bir suluboyaya özgü bir seziş, bir anı var; ancak hâlâ bir sisteymişçesine soluk. *Sözlerle* çizmenin de bir sanat olduğunu ve aynen mavi ya da gri duman bulutunun ocağı açığa çıkarmasında olduğu gibi, bazen içeride yatan gizli bir gücü açığa vurduğunu biliyor musun?

Hastalığım sırasında Peder'in ve Valide'nin yaptıklarını (H.G.T.'nin ziyaretine değer verdiğim kadar) kesinkes takdir ediyorum – onlara bunu dosdoğru yazdığımı hatırlarsın. Ne var ki Peder'e ve Valide'ye Sien'i ya da başka bir şeyi hemen yazmayıp sadece iyileştiğime dair kısa bir haber vermemin sebebi bu değil. Asıl sebep geçen yaz ve bu kış olup bitenlerden geriye, dün ile bugün arasına demir bir engel gibi hat çeken bir şey kalmış olması.

Geçen yıldakiyle *aynı tarzda* Peder'e ve Valide'ye gidip tavsiyelerini ya da görüşlerini sormaya zerre kadar niyetim yok çünkü düşünce tarzı ve hayata karşı tutum bakımından aramızda keskin bir farklılık olduğu gözümde berraklaştı. Bununla birlikte, huzuru korumayı ve Peder'le Valide'yi sadece hayaller kuran ve nasıl hareket edeceğini bilmeyen biri olduğum inancıyla, bana düşman kesilmelerinin doğru olmadığına ikna etmeyi şevkle istiyorum – olaylara yaklaşım şeklimin bana "rehberlik" etmelerini gerektirecek kadar mantıksız olduğu yolundaki görüşlerinde bence yanılıyorlar.

Anlayacağın, Theo, inan ki bana, bunu Peder'e ve Valide'ye yönelik burukluk, saygısızlık ya da küçümseme (ya da kendimi üste çıkarma) nedeniyle değil, bir gerçeği kavramanı sağlamak için söylüyorum. Mesele şu: Peder ve Valide beni anlayacak, ne kusurlarımı, ne daha iyi tarafımı görecek türden insanlar değil, kendilerini benim yerime koyamıyorlar. Onları ikna etmeye çalışmak sadece kavgalara yol açıyor. Ne yapmalı??? Onaylayacağını umduğum planım şöyle. Örneğin gelecek ay bir kenara 10 ya da tercihen 15 gulden koyabilecek şekilde işleri ayarlamayı umuyorum. İşte ondan sonra –ama daha önce değil– Peder'le Valide'ye onlara söyleyecek bir şeyimin olduğunu, masraflar bana ait olmak üzere Peder'in tekrar buraya gelmesini ve benimle birkaç gün kalmasını yazmak istiyorum.

Sien'i ve beklemiyor olacağı bebeğini, ayrıca evin aydınlığını, her türlü işin yolunda gittiği stüdyoyu ve umarım, o zaman kadar tam iyileşmiş olarak kendi halimi göstermek istiyorum ona.

Bana göre bütün bunlar sözden ya da yazıdan daha iyi, daha köklü ve daha makbul bir etki yaratacaktır. Geçen kış endişeli gebeliği sırasında Sien'le birlikte nasıl sorunlarla boğuştuğumuzu, senin Sien'den daha sonra haberdar olmana karşın, vefalı bir şekilde bize nasıl yardım ettiğini ve bu yardımı hâlâ sürdürdüğünü ona kısaca

anlatacağım. Birincisi, ikimizin arasında koşulların pekiştirdiği sevgi ve bağlılıktan dolayı, ikincisi, daha baştan kendisini çalışmalarıma yardımcı olmaya büyük iyi niyet, zekâ ve pratik beceriyle tamamen adamış olmasından dolayı, onun benim için paha biçilmez olduğunu anlatacağım. Peder'in onu karım saymış olmama onay vereceğini içtenlikle umduğumuzu anlatacağım. Konuyu "saymış *olma*" dışında bir ibareyle ifade edemem, çünkü onu karım yapan şey evlilik formalitesi değil; bu zaten var olan bir bağ – birbirimizi sevdiğimiz, anladığımız ve desteklediğimiz yönünde her iki taraftan gelen bir duygu. Evliliğin kendisi için Peder'in ne söyleyeceğine gelince, inanıyorum ki, "Onunla evlen," diyecektir.

Peder'in ona yönelik duygularımdan tam emin olması, istikbalime güven duyması ve vesayeti ya da Geel'i düşüncelerinden silip iyice uzaklaştırması açısından, benim için yeni bir geleceğe dair yepyeni ve açık seçik bir izlenim edinmesini, beni burada tahayyül etmiş olabileceğinden çok farklı ortamda görmesini isterim. Anlayacağın, Theo, ilişkileri kısa sürede ve pratik bir şekilde düzeltmek için şimdi anlattığımdan daha doğrudan ya da daha dürüst bir yol ya da yordam bilmiyorum. Bu konudaki duygularını bana yazıp bildir.

Dahası, ifa edilmesi zor olsa da, Sien için hissettiğim şeyleri sana tekrar anlatmamın gereksiz olacağını sanmıyorum. Onunla birlikteyken bir rahatlık duygusu, beraberinde bana "*ocak ve yuva*" getirdiği duygusu, sanki birlikte büyümüşüz gibi bir duygu içindeyim. Bu son derece köklü, ciddi bir duygu ve her ikimizin de oldukça hazin geçmişine bağlı karanlık gölgeden yoksun değil; sana daha önce yazdığım gibi, bu gölge yüzünden sanki hazin bir şey hayatımızı onunla sürekli bir mücadeleye çevirmesi kaçınılmaz şekilde bizi tehdit etmeyi sürdürüyor. Öte yandan, onu ve önümde duran düz yolu düşününce, büyük bir sükûnet, berraklık ve neşe hissediyorum.

Geçen yıl Kee Vos hakkında sana epeyce şey yazdığımı biliyorsun – bana öyle geliyor ki, iç dünyamda olup bitenlere dair kafanda berrak bir resim var. Duygularımı sana abartarak aktardığımı sanma; Sien'den farklı olarak, ona karşı hissettiğim şey güçlü, tutkulu bir aşktı. Amsterdam'da onun sandığımın tam aksine bana karşı bir tür nefret duyduğunu, üstelik nefretinin davranışımı zorlama sayacak bir dereceye vardığını ve hatta beni görmeye bile razı olmadığını, "ben içeride olduğum sürece kendi evinden dışarıya çıktığını" öğrendiğimde, işte o zaman ona olan aşkım ölümcül bir darbe aldı – daha önce değil. Bunun farkına ise ilk kez bu kış Lahey'deyken adeta sarhoş halimden kurtulduğumda vardım. O sırada bir türlü anlatamadığım tarifsiz bir melankoli duygusu içindeydim. Baba Millet'nin şu mertçe saptamasının çok, ama çok sıklıkla aklımdan geçtiğini biliyorum: "İntihar bana haysiyetsiz bir adama yaraşır davranış olarak görünmüştür hep."

İçimdeki boşluk, tarifsiz perişanlık beni düşünmeye yöneltti. Evet, insanların niçin suya atladığını anlayabiliyorum. Mesele şu ki, o insanların yaptığı şeyi tasvip etmekten uzaktım; metaneti aktardığım sözlerde buldum, kendimi tutmayı ve devayı çalışmakta aramayı çok daha iyi yaklaşım olarak gördüm. Bildiğin gibi, durumun üstesinden bu yolla geldim.

Geçen yılki tutkumu bir yanılsama gibi görmek zor, feci halde zor, aslına bakarsan imkânsız. Peder'in ve Valide'nin yaptığı şey bu, ama ben diyorum ki, "*Asla olmayacak olsa bile, olabilirdi.*" Bir yanılsama değildi ancak tutumlar farklılaştı ve şartların getirdiği dönüş öyle oldu ki yollar birbirine kavuşmak yerine gittikçe daha da ayrıldı.

Benim bakışım böyle, bunlar açık ve dürüst düşüncelerim – *geçmişte olabilirdi ama şimdi asla olmayacak.* Kee Vos'un bana karşı bir nefret duyması doğru muydu, benim ısrar etmem yanlış mıydı? Şunu belirteyim ki bilmiyorum. Ve geriye dönüp bunu düşünmek ve üzerine yazmak acıdan ve üzüntüden azade değil. Kee Vos'un o zaman niçin öyle olduğunu ve her ikimizin ebeveynlerinin nasıl o kadar inatla meşum ve muhalif davrandığını daha iyi anlamayı çok isterim. Davranışlarını sözlerin ötesinde sahici, sıcak, canlı yakınlıktan tamamen yoksun bir tavırla göstermişlerdi daha fazla – her ne kadar çok kesin biçimde sözlerle de hepsinden önemlisi biçimden ziyade anlam bakımından dolaylı olarak ifade etmiş olsalar bile. Bu sözleri yumuşatamam ama bunu onların unutmayı tercih edeceğim bir mizacı olarak görüyorum. Şimdi mevcut şartlarda iyileşmiş ama hâlâ belirgin, büyük ve derin bir yara olarak duruyor.

O sırada, yani o kış olup bitenlerden sonra tekrar dosdoğru "aşk" duygusuna kapılabilir miydim? Kesinlikle hayır. Ama içimdeki insani duygunun sönmemesi ya da uyuşmaması ve üzüntümün başkalarıyla ilişkide şefkate dönük bir ihtiyacı haliyle uyandırması yanlış mıydı??? Sanmıyorum. Yani, *ilk başta* Sien benim kadar yalnız ve mutsuz olan dost bir insandı benim için. Ancak umutsuzluğa düşmediğim için, ona biraz pratik destek vermeye uygun ruh hali içindeydi; bu destek aynı zamanda hayatı sürdürmem için bir canlandırıcı etkendi. Ama tedricen, yavaş yavaş ikimizin arasında başka bir şey gelişti. *Karşılıklı duyulan belli bir ihtiyaç.* Öyle ki, o ve ben birbirimize yakın durduk, birbirimizin hayatına gittikçe daha fazla girdik ve derken bu *aşka* dönüştü.

Theo, senin için acılı olabilecek ama neyi kastettiğimi anlamanı sağlayabilecek bir noktaya değinmeliyim belki. Geçmişte sen de avamdan bir kadına karşı Peder'in ve Valide'nin yine bir "yanılsama" olarak nitelendirdiği bir ilgi duydun ve bundan hiçbir şey çıkmamasının sebebi hayatta o yolu tutmayı *beceremem*en değil, işlerin farklı bir seyre girmesi ve ondan sonra başka bir sınıftaki hayata uyum sağlamandı. Şimdi o hayata o kadar sıkı gömülmüş durumdasın ki kendi sınıfından bir kızla evlenmeyi istemek *senin* için tekrar bir yanılsama olmaz. Senin durumunda böyle bir şey herhangi bir eleştiriye yol açmaz ve ilk aşkından hiçbir şeyin çıkmamasına karşın, yeni aşkından bir şey çıkabilir ve başarılı olursun. Kanaatimce, *senin* yolun kesinlikle avamdan bir kadını almak değil: *senin* açından söz konusu *yanılsama* avam kadınıydı; senin için gerçeklik şimdi Kee Vos'la aynı sınıftan kadına dönüşmüş durumda.

Benim için tersi geçerli: *Yanılsama* (HER NE KADAR O KELİMENİN YA DA TANIMIN GEREK BENİM DURUMUMDA, GEREKSE SENİN DURUMUNDA UYGUN

YA DA DOĞRU OLDUĞUNA İNANMASAM DA) Kee Vos'ta; gerçeklik ise avam kadınına dönüşmüş durumda.

İkimizin durumu arasında çeşitli bakımlardan bir farklılık var. Senin başarısızlığın yirmi yaşındayken, benimki ise geçen yıl oldu. Ama her ikimizin bir yanılsama, başarısızlık ya da işte her neyse onu (nasıl adlandıracağımı gerçekten bilmiyorum) yaşamış olması, gerek senin için, gerekse benim için daha gerçek bir şeyi ortadan kaldırmaz. Çünkü ikimizin de bekârlık için biçilmiş kaftan olmadığımıza gayet eminim.

Açıklığa kavuşturmak istediğim şey şu: Sien'le aramda olan şey *gerçek*; bir düş değil, *gerçekliğin ta kendisi*. Düşüncelerimin ve çalışma yetimin bir odak, belirli bir istikamet bulmuş olmasını büyük bir lütuf saymaktayım. Belki Kee Vos'a karşı daha fazla *tutku* duymuş olabilirim ve o bazı bakımlardan Sien'e göre daha çekici olabilir ama bundan dolayı Sien'e dönük aşkın daha az içten olması kesinlikle söz konusu değil; çünkü şartlar çok ağır ve sonuçta mesele harekete geçmek ve pratik olmak, onunla ilk tanışmamızdan beri durum hep böyle.

Sonucun ne olduğunu görebilirsin... Şimdi buraya gelecek olsan, beni kederli ya da melankolik bulmayacaksın, aksine memnun kalacağına ya da en azından hoşlanacağına inandığım bir ortama gireceksin. Körpe bir stüdyo, hâlâ körpe, tam işleyen bir ev.

Öyle mistik ya da gizemli bir stüdyo değil, gerçek hayata kök salmış bir stüdyo. *İçinde beşik ve oturak olan bir stüdyo*. Durgunluğun olmadığı, her şeyin hareketliliği kışkırttığı, zorladığı ve yarattığı bir yer.

Şimdi şu ya da bu kişi gelip bana yoksul bir sermayedar olduğumu söylerse, ona buradaki mekânımı gösteririm. Uğraş verdiğimi ve bazen işlerin üstesinden pratik yolla gelmeyi başardığını görebilmeni (sadece senin değil, gözü olan herkesin görmesini) sağlamak için elimden geleni yaptım, kardeşim. İŞTE TUTULACAK YOL.

Bu kış başımızda kadının gebeliği ve benim yerleşme masraflarım vardı. Şimdi kadın doğum yapmış durumda, ben dört haftadır hastayım ve hâlâ iyileşmiş değilim; bütün bunlara rağmen yerimiz temiz, iç açıcı, pırıl pırıl ve tertipli, mobilya, yatak ve resim malzemelerimin büyük bir kısmı var.

İşte bir şeylere mal oldu, elbette azımsayacak değilim ama verdiğin para boşa gitmedi. Yardımın olmadan henüz yürütemeyeceğim körpe bir stüdyo oluştu ama oradan zamanla gittikçe daha fazla çizim çıkacak; sadece değerini koruyacak temel mobilyalara ve aletlere ihtiyacı var.

Anlayacağın, dostum, şimdi buraya gelip hayat ve uğraş dolu bir ev, kurucusu olduğunu bildiğin bir ev gördüğünde, bu durum sana yerinde bir tatmin duygusu, hayatını meyhanelerde geçiren bir bekâr olmamdan daha fazla bir tatmin duygusu vermeyecek mi? Aksinin olmasını ister miydin??? Her zaman mutlu olmadığımı ve kimi zaman sahiden perişan halde olduğumu biliyorsun; şimdi yardımın sayesinde gençliğim ve gerçek gelişimim ortaya çıkıyor.

İnsanlar senin geçmişte ya da şimdi bana yardım etmenin delilik olduğunu dü-

şünseler bile, bu büyük değişimi gözden kaçırmayacağını umuyorum sadece. Şimdiki çizimlerde sonrakilerin tohumunu görmeye devam edeceğini de umuyorum. Biraz daha hastanede kaldıktan sonra, işbaşı yapacağım, kadın ve çocuk da poz verecek.

Kişinin yaptığı şeyi hissetmesi, aile hayatını (bir anne ve çocuk, bir çamaşırcı kadın, bir kadın terzi falan filan) yakından sunmak istiyorsa, aile hayatı gerçekliğini yaşaması gerektiği benim için gün kadar aşikâr. İnatçı bir uğraşın sonucu olarak, el yavaş yavaş bu duygu karşısında uysallaşıyor. Ama kendi evine sahip olmasının getirdiği bu duyguyu ve gücü söndürmem intihar olur. Karanlık gölgelere, kaygılara ve güçlüklere rağmen, ayrıca ne yazık ki insanların müdahaleleri ve dedikoduları arasında, kendime yolunda ilerle dememin *sebebi bu*. Theo, şuna emin ol ki haklı olarak söylediğin gibi, *kafamı takmasam* bile, bu durum çoğu kez beni içime işleyecek kadar etkiliyor. Ama niçin onlarla artık tartışmadığımı ve kafamı takmadığımı biliyor musun? Çünkü çalışmak *zorundayım*, dedikodular ve güçlükler yüzünden yolumdan sapacak kadar kendimi koyuvermem *mümkün* değil.

Ama kafamı takmamamın sebebi, onlardan korkmam ya da onlara söyleyecek söz bulamamam değil. Ayrıca çoğu kez ben yanlarındayken hiçbir şey söylememeleri ve hatta arkamdan hiç konuşmadıklarını ileri sürmeleri dikkatimi çekti. Sana gelince, asabımı bozmamak ve çalışmamı aksatmamak açısından tartışmaya girmediğimi bildiğinden, tutumumu anlayabilirsin ve korkakça davrandığımı düşünmezsin, öyle değil mi?

Kendimi kusursuz gördüğümü ya da birçok kimsenin beni aksi bir kişi olarak görmesinde kusurumun olmadığı kanısını taşıdığımı sanma. Sıklıkla fena halde ve huysuzca melankolik, hırçın hale geliyorum, bir tür açlık ve susuzluk içindeymişçesine yakınlık özlemi duyuyorum, yakınlık görmeyince de kayıtsız, haşin biri kesiliyorum ve hatta bazen yangına körükle gidiyorum. Muhabbetten hoşlanmıyorum; insanlarla ilişkiye girmek ve sohbet etmek çoğu kez can sıkıcı ve zor geliyor bana. Ama bunun tamamen olmasa bile büyük ölçüde nereden kaynaklandığını biliyor musun? Basbayağı asabiyetten – hem maddi, hem manevi anlamda son derece duyarlı biri olarak, böyle bir huyu aslında derin bedbahtlığa düştüğüm yıllarda edindim. Durumu bir doktora sorarsan, soğuk sokaklarda veya kapıların dışında geçirilen gecelerin, ekmek kazanma endişesinin, gerçek anlamda bir işe sahip olmamanın getirdiği sürekli gerilimin, arkadaşlarla ve aileyle ilişkilerdeki üzüntünün mizacımdaki tuhaflıkların en az dörtte üçüne yol açmasının nasıl kaçınılmaz olduğunu hemen bütünüyle anlayacaktır. Bazen aksi ruh haline kapılmam ya da bunalım dönemleri yaşamam buna bağlanamaz mı acaba?

Ama ne senin ne de konuyu düşünme zahmetine giren başka birinin bundan dolayı beni kınamayacağını ya da katlanılmaz bulmayacağını umarım. Bununla mücadele ediyorum ama böyle bir çaba mizacımı değiştirmiyor. Kaldı ki bunun sonucunda kötü bir yanım olsa bile, lanet olsun, öyle işte, iyi bir yanım da var. Bunu göz önünde tutamıyorlar mı?

Peder'e ve Valide'ye durumu anlatıp daha iyi ilişkiler kurma yolundaki küçük

planımı uygun bulup bulmadığını yaz bana. Öylesine yazıp bildirmek ya da oraya gidip konuyu görüşmek zerre kadar içimden gelmiyor; böyle bir durumda meseleyi şu ya da bu ifademle güçenecekleri şekilde ortaya koyma yönündeki alışılmış hataya düşerim yine muhtemelen. Haydi, buyur bakalım. Bence, kadın çocuğuyla birlikte döndüğünde, ben de tam iyileşip hastaneden çıktığımda ve stüdyo işler hale geldiğinde, işte o zaman Peder'e şunu söyleyeyim: Buraya gelip beni yeniden gör, yanımda birkaç gün kal ve durum üzerine konuşalım. Ardından nezaketen seyahat giderlerini karşılayacak parayı göndereyim. Daha iyi bir plan aklıma gelmiyor. Hoşça kal, her şey için teşekkür eder ve elini sıkarım. Bana inan.

Dostlukla,
Vincent

249 Lahey, Cuma 21 Temmuz ya da dolayları, 1882
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Kardeşim,

Vakit geç ama sana yine yazmak istedim. Burada olmasan bile, sana ihtiyacım var ve sanki ayrı değilmişiz gibi geliyor bana bazen.

Bugün kendimle bir anlaşmaya vardım, bu da hastalığımı, daha doğrusu ondan geriye kalanı hiç yokmuş gibi saymak. Yeterince zaman kaybedildi, çalışmayı sürdürmek gerek.

Bu bakımdan, iyileşmiş olayım ya da olmayayım, yine sabahtan akşama kadar düzenli çizeceğim. Başka birinin çıkıp, "Ya, bunlar basbayağı eski çizimler," deme fırsatı bulmasını istemiyorum.

Bugün beşiğin, içinde hafif renk rötuşları olan bir çalışmasını yaptım.

Sana bir süre önce gönderdiğim çayırlar gibi bir kopya üzerinde de çalışıyorum.

Ellerim gözettiğimden daha fazla solgunlaşmış durumda ama bu konuda ne yapabilirim ki? Tekrar açık havaya çıkacağım. İşimden daha fazla uzak kalmamak, benim için hastalıkla yere serilmekten daha önemli. Sanat kıskançtır; hastalığın kendisinden öne çıkmasına izin vermez. Ona eyvallah diyeceğim. Dolayısıyla yakında eline birkaç makul çizimin geçeceğini umuyorum.

Benim gibi insanların hasta olmasına doğrusu *izin yok*. Sanata ne kadar saygı gösterdiğimi gerçekten anlamalısın. Doğruya varmak için uzun süre ve sıkı çalışmak gerekir. İstediğim ve hedefim olarak belirlediğim şey çok zor olsa da çıtayı çok yüksek tuttuğum kanısında değilim. Bazı insanları *duygulandıracak* çizimler yapmak istiyorum. Hüzün adlı çizim küçük bir başlangıç – Laan van Meerdervoort, Rijswijk çayırları ve Balık kurutma ambarı gibi küçük manzaralar da belki küçük başlangıçlar. Dosdoğru duygularımdan kopan bir şey içeriyorlar en azından.

İster figürlerde, isterse manzaralarda olsun, duygusal bakımdan melankoli değil, derin hüzün taşıyan bir şeyi ifade etmek istiyorum.

Kısacası, insanların çalışmalarım hakkında şunu söyleyeceği noktaya varmak istiyorum: O adam derinden hissediyor ve o adam incelikle hissediyor. Anlayacağın, sözde kabalığıma rağmen, belki tam da ondan dolayı. Şu anda böyle konuşmak yüksekten atma gibi görünse de ilerlemek istememin sebebi bu.

Çoğu insanın gözünde neyim ben? Bir hiç, tuhaf bir tip ya da aksi bir kişi – toplumda yeri olmayan ve yer bulamayacak olan, kısacası en düşükten biraz daha düşük biri.

Pekâlâ, her şeyin sahiden böyle olduğunu varsayarak, böyle bir tuhaf tipin, böyle bir hiçin yüreğinde neler olduğunu çalışmalarımla göstermek istiyorum.

Bu benim emelim, her şeye rağmen güceniklikten çok sevgiye dayanıyor, tutkudan çok huzur duygusuna dayanıyor.

Çoğu kez derbeder halde olsam bile, içimde hâlâ bir sükünet, saf uyum ve müzik var. En yoksul küçük evde, en pis köşede resimler ya da çizimler görüyorum. Ve zihnim sanki karşı konulmaz bir dürtüyle o istikamete dönüyor. Zaman geçtikçe başka şeyler gittikçe dışlanıyor ve bu dışlanma arttıkça, gözlerim pitoresk olanı daha çabuk görüyor. Sanat ısrarlı çalışmayı, her şeye rağmen çalışmayı ve aralıksız gözlemi gerektirir.

Israrlı olmayla öncelikle sürekli uğraşı, ama aynı zamanda başka birinin söylediği şeyler yüzünden insanın yaklaşımından vazgeçmemesini de kastediyorum. Öyle umuyorum ki kardeşim, benim yaptığım ve sana fedakârlıklarının karşılığını biraz verecek şeyleri birkaç yıl içinde ve hatta şimdiden yavaş yavaş görmeye başlayacaksın.

Son zamanlarda ressamlarla çok az sohbetim oldu. Bundan dolayı kendimi hiç de daha kötü hissetmedim. İnsanın kulak vermesi gereken şey ressamların dili değil, doğanın dilidir. Mauve'un şu sözleri niçin söylediğini altı ay ya da daha uzun süre öncesine nazaran daha iyi anlayabiliyorum: Benimle Dupré'yi konuşma, onun yerine şu hendeğin yamacını ya da buna benzer bir şeyi konuş. Bu kaba görünse de tamamen doğru. Şeylerin kendisini, gerçekliği hissetmek resimleri hissetmekten daha önemlidir, en azından daha üretken ve canlandırıcıdır.

Çünkü şimdi sanata ve hayata dair, esasını sanat oluşturmak üzere, öylesine engin, öylesine geniş bir anlayışım var ki her zaman av peşinde olan Tersteeg gibi insanların varlığı çok acı ve yanlış geliyor bana.

Kendi adıma birçok modern resimde eskilerinin sahip olmadığı garip bir çekicilik bulmaktayım. Benim için sanatın en yüce ve en soylu ifadeleri her zaman İngilizlerin, sözgelimi Millais, Herkomer ve Frank Holl'un tarzlarıdır. Eski ve çağdaş sanat arasındaki farklılıkla ilgili söylemek istediğim şey şu: Belki yeni sanatçılar daha derin düşünürlerdir.

Duygu bakımından başka bir büyük farklılık sözgelimi Millais'in Üşütücü Ekim ve Ruisdael'in Overveen ağartma sahası tabloları arasında görülür. Bu durum Holl'un İrlandalı göçmenleri ve Rembrandt'ın Kitabı Mukaddes okuyan kadınları arasında aynı ölçüde geçerlidir.

Rembrandt ve Ruisdael bizim için kendi çağdaşlarının gözündeki kadar yücedir ama modernlerde kişisel olarak daha yakın olma bakımından çarpıcı gelen bir şey vardır.

Swain'in ve eski Alman ustaların ağaç baskılarında da durum böyledir.

Bu bakımdan birkaç yıl önce modernler arasında eski ustaları taklit etmeye dönük bir modanın olması bir hataydı.

İşte bu yüzden Baba Millet'nin şu sözlerinin doğru olduğu görüşündeyim: İnsanların gerçekte olduklarından farklı bir şey gibi görünmek istemeleri bence abestir. Bu sıradan bir gözlem gibi görünmekle birlikte, okyanus gibi çok derindir ve bilhassa bana göre, bütün şeylerde dikkate alınması akıllıca olur.

Her ne olursa olsun, düzenli çalışmanın yeniden başlayacağını ve başlaması gerektiğini söylemek istedim sana sadece – ve senden gelecek bir mektubu çok özlediğimi ve ayrıca sana iyi geceler dilediğimi eklemek isterim.

Hoşça kal, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Bulabilirsen *kalın Ingres*'i unutma lütfen, ilişikte bir örneğini gönderiyorum. Elimde incelerinden hâlâ yeterince var. *Kalın Ingres* üstünde suluboya kullanabiliyorum; örneğin *papier sans fin* üstünde suluboya çamur gibi oluyor ve bu bütünüyle benim hatamdan kaynaklanmıyor.

Beşiği bugünkü dışında yüz defa çizeceğimi umuyorum. *Sebatla.*

250 Lahey, Pazar 23 Temmuz 1882
Theo van Gogh'a (H)

Pazar sabahı

Sevgili Theo,

Mektubunu ve içindeki 50 frangı aldım. Her ikisine de içtenlikle teşekkür ederim; gelişinle ilgili bazı ayrıntıları vermene sevindim.

Sen buradayken işinden ve ziyaretlerinden geriye kalan zamanı birlikte geçirmemiz ve geçmişte Rijswijk değirmeninde yaşadığımızla aynı ruh halinde olmak için karşılıklı elimizden geleni yapmamız konusunda hemfikir kalabilir miyiz acaba?

Benim açımdan, dostum, değirmen ve onunla birlikte yıllar ve eski gençliğim aynı kesinlikle geride kalmış olsa bile, gönlümün derinlerinde yeniden uyanan şey, insanın hayatı ciddiye almak için bir çaba gösterip elinden geleni yapmasında iyi bir

taraf olduğu ve buna değeceği yolundaki inançtır. Daha az tecrübe sahibi olduğum geçmişe nazaran, şimdi bu inanç galiba, daha doğrusu kesinkes bende daha sıkıca kökleşmiş durumda. Bana göre asıl mesele çizimlerde o günlerin şiirini ifade etmek.

Mektubun, iyileşip iyileşmeme bağlı olmaksızın düzenli çalışmayı sürdürme kararımı sana bildirdiğim mektubumla çakıştı.

Eh, yaptığım şey de bu ve sürdürmek için daha dayanıklı olmam gerekse de kendimi iyi hissediyorum. Bizzat çalışmak zihnimin çok daha açık hale gelmesini sağlıyor – hastalığın sonuna doğru çizememeye artık dayanamıyordum. Buraya geldiğinde kardeşim, senin için birkaç suluboyam olacak. Vallahi, stüdyo o kadar iyi işliyor ki. Hatırlayacaksın, geçen kış sana şunu söylemiştim: Bir yıl içinde eline suluboyalar geçecek.

Bunlar çizim, perspektif ve orantı doğruluğu üzerinde çalışmamın suluboya resim yapmaya da yararının olduğunu göstermeye yönelik sadece.

Kendi açımdan da öncelikle bir süre (yaklaşık altı ay) çizim dışında hiçbir şeyle uğraşmayınca suluboyanın daha kolayıma gelip gelmeyeceğini sınamak ve ikinci olarak, temel ya da esas çizim üzerinde daha fazla çalışınama hâlâ gerek olup olmadığını anlamak için yaptım bunları.

Hepsi çizilmeleri çok zor, çapraşık perspektife dayalı manzaralar; ama tam da bu nedenle gerçek bir Hollandalı karakteri ve duyarlılığı var onlarda. Geçen sefer gönderdiklerime benziyorlar ve daha az özenle çizilmiş değiller, yalnız şimdi ayrıca renk var – çayırın kırmızı kiremitli çatıyla tezat içindeki yumuşak yeşilliği, gökyüzünde ön alanın mat tonlarıyla belirginleşen ışık, bir toprak avlu ve nemli koru.

Tersteeg beni ve davranışlarımı değerlendirirken, daima her türlü işte beceriksiz olduğum ve hiçbir işe yaramadığım öncülünden hareket ediyor. Bizzat bana şöyle demişti... "Ah, senin o resim işin giriştiğin bütün diğer şeylerle aynı olacak – bundan bir şey çıkmayacak."

Geçen kış öyle konuşuyordu, şimdi de öyle konuşuyor – bunun üzerine önümüzdeki altı ay boyunca onu burada ziyaret etmemenin ya da görmemenin beni memnun edeceğini söyledim ona. Zira o tür konuşmalar sadece beni köstekliyor ve rahatsız ediyor.

Şunu anlamalısın ki sonuç olarak, o artık umurumda değil ve son aylarda ondan büsbütün soğuduğumu ve onunla ilişkiyi kesmeyi tercih edeceğimi nihayet açık ve yalın biçimde anlamış olmasından gayet memnunum.

Ben sakince çalışmayı sürdürüyorum ve o da benimle ilgili aklına gelen bütün saçma şeyleri canının istediği kadar söyleyebilir.

Çalışmalarımda beni kösteklemediği sürece, onu bütünüyle unutup gideceğim.

Geçen kış senden artık para alamamamı sağlamak için müdahalede bulunacağını söylediğinde durum farklıydı. O zaman meseleyi hemen sana yazdım.

Ama tekrar benzer bir şey olmadıkça, sana onunla ilgili bir şey yazmayacağım artık. Peşinden koşturup şunu söylemeyi aptallık sayarım: Bay T, Bay T, bütün savlarına rağmen, ben de diğer ressamlar gibi gerçek bir ressamım.

Hayır, onu zerre kadar dikkate almaksızın, yanımda eşyalarımla geceyi çayırlarda veya kumullarda çok sakince geçirmek ya da stüdyoda bir modelle çalışmak bana kendine hâkim olma açısından daha uygun görünüyor, tam da bunun (sanatsal tavrın) bizzat iliğime işlemiş olmasından dolayı.

Ama oldukça sevindirici bulduğum şey, yakın dönemde senin de Paris'in karnı romanını okumuş olman. Ben *Nana*'yı da okudum. Bak, Zola bizatihi II. Balzac.

I. Balzac 1815-1848'in toplumunu resmederken, Zola onun bıraktığı yerde başlar ve Sedan'a, daha doğrusu bugüne doğru ilerler.

Bence kesinlikle şahane. Sebze arabalarının geçtiği yolun ortasında baygın yatan Florent'ı yerden kaldırıp arabasına alan Madam François hakkındaki düşünceni sormalıyım. Üstelik diğer sebze satıcılarının "Bırak, yatsın orada, sarhoş herif! Yolda yatan adamları kaldıracak zamanımız yok," filan diye bağırmasına aldırmaz. Madam François kişiliği kitap boyunca Hal'in oluşturduğu arka plan içinde işlenirken, kadınların acımasız bencilliğiyle tezat içinde öylesine sakin, onurlu ve cana yakın bir tavırla durur.

Anlayacağın, Theo, Madam François'nın davranışının gerçek insanlığı gösterdiği kanısındayım ve Sien konusunda Madam François gibi birinin Florent için, eğer kendisinden çok siyasetle ilgilenmiş olmasa, yapmış olacağına inandığım şeyi yaptım ve yapmaya devam edeceğim. Yani, durum böyle ve o insanlık hayatın tadı tuzu, onsuz hayatı umursamam. O kadar.

Tersteeg'in sözlerine pek aldırmıyorum, tıpkı Madam François'nın diğer sebze satıcılarının ve kadınların şöyle bağırmasına aldırmadığı gibi: Bırak onu kendi başına – zamanımız yok. Kısacası, hepsi gürültü patırtı. Kaldı ki Sien'in tamamen poz vermekle kendi geçimini sağlaması öyle uzun zaman almayacak. En iyi çizimim, en azından bana yaptığı en iyi şey, yani Hüzün için poz verdi ve bir yıl geçmeden düzenli figür çizimleri de olacak, *bu konuda sana söz veriyorum*. Şuna emin ol ki her ne kadar manzarayı seviyorsam da figürleri daha çok seviyorum. Gelgelelim, işin en zor kısmı bu; haliyle epeyce araştırıp çalışmamı ve zaman ayırmamı gerektiriyor. Sakın onlara kanarak, Sien'in beni çalışmaktan alıkoyduğunu sanma; stüdyoda kendin göreceksin. Onun yüzünden daha az çalışıyor olsaydım, seninle hemfikir olurdum ama şimdi tam tersi geçerli, gerçekten öyle. Ha, zamanla bu hususta mutabık kalırız umarım, tabii sözlerden çok çizimler yoluyla. Sözlerden gittikçe nefret ediyorum – ama olsun.

Her neyse, geliyor olmandan dolayı çok keyifliyim dostum. Çayırlara tekrar birlikte gidecek miyiz sahiden? Önümüzde o dingin, yumuşak, narin yeşillik dışında hiçbir şey yok ve gökyüzü bir ışık. Enfes! Ve deniz! Ve kumsal! Ve de ESKİ sapa Scheveningen. Harika.

Bu arada bir süre önce T. de Bock'un çok güzel bazı küçük karakalem çizimlerini gördüm; çoğunlukla gökyüzündeki beyaz ve narin maviyle rötuşlar yapılmış – çok iyi ve tablolarına nazaran zevkime daha yakın.

Stüdyodaki mekândan ne kadar hoşlandığımı anlatamam sana – şimdi tekrar ça-

lışırken, üzerimdeki etkisini hemen fark ediyorum. Çizimlerim için "*bunlar basbayağı eski şeyler*" demek neymiş, öğreteceğiz onlara. Eğlence olsun diye hasta yatmadım.

Beni sabahın saat dördünde tavan arası penceremin başında oturarak, perspektif çerçevernle çayırları ve kalıp hazırlama alanını gözlerken hayal etmelisin – o sırada kahve pişirmek üzere avluda ateşler yakılıyor ve salınarak yürüyen ilk işçi alana giriyor.

Kırmızı kiremitli çatıların yukarısında siyah dumanların çıktığı bacaların arasında uçan bir beyaz güvercin sürüsü geliyor. Ama bunun arkasında sonsuz bir narin, yumuşak yeşillikle kilometrelerce uzanan düz çayır ve Corot ya da Van Goyen resimlerindeki kadar dingin, huzurlu bir gri gökyüzü var.

Çatılardan ve otların bittiği oluklardan oluşan sırtların ötesindeki manzara, sabahın çok erken vakti, hayatın ve canlanışın ilk belirtileri, kanat çırpan kuş, tüten baca, çok aşağıda salınarak yürüyen karaltı – yaptığım suluboyanın konusu bu işte. Umarım, hoşuna gider.

Kanımca, gelecekte başarılı olup olmayacağım her şeyden daha fazla çalışınama bağlı. Ayakta durabilmem şartıyla, şu ya da bu şekilde sessiz sedasız kavgamızı vereceğiz, yani sakince ufak penceremden doğadaki şeylere bakacağım, onları inançla ve sevgiyle çizeceğim.

Gerisi için sadece saldırıya karşı bir savunma konumunu benimseyeceğim, çizim benim için öylesine değerli ki bunun dışında herhangi bir şeyin ilgimi dağıtmasına izin vermeyeceğim.

Perspektifin garip etkileri insan entrikalarından daha fazla merakımı çekiyor. Tersteeg resim yapmamın diğer şeylerden tamamen farklı bir konu olduğunu daha iyi anlamış olsaydı, böyle bir yaygara koparmazdı. Ama şu anda onun gözünde Mauve'u kandırmış ve hayal kırıklığına uğratmış biriyim. Dahası, bunu sırf senden para almak için yaptığımı sanıyor. Bütün bunları saçma bulmaktayım – önem vermeye değmeyecek kadar saçma. Bizzat Mauve benim hakkımda aldanmadığını ve kesinlikle isteksiz olmadığımı kavrayacaktır. Beni başka bir işe girişmeden önce daha özenle çizmeye ikna eden zaten KENDİSİ. Ama o sırada birbirimizi doğru anlamadık, sebebi de yine perde arkasındaki H.G.T.'ydi.

Mektubuna gelince, Sien'in çocuğundan haberinin olmamasında dahlim olmadığını tekrar söylemek isterim; çünkü sana onu anlatırken, çocuktan kesinlikle söz etmiştim ama muhtemelen henüz dünyaya gelmeyen çocuğu kastettiğimi sanmış olmalısın. Bazen bir kişide, sözgelimi Zola'nın kitabındaki Madam François'da rastlanan insanlığa az önce birkaç kelimeyle değinmiştim. Ama herkes için aynısını yapabilirmişim gibi, öyle insancıl planlarım ya da tasarılarım yok. Yine de (insanlık kelimesinin gözden düştüğünü gayet iyi bilmekle birlikte) kendi adıma şu ya da bu yaratığı sevmeye her zaman ihtiyaç duyduğumu ve öyle davranmaya devam edeceğimi söylemekten utanmıyorum. Tercihen talihsiz, yüzüstü bırakılmış ya da terk edilmiş bir yaratık, sebebini ise bilmiyorum. Bir keresinde fena halde yanmış zavallı bir madenciye altı hafta ya da iki ay baktım, yiyeceğimi bütün bir kış yaşlı bir

adamla paylaştım, bilmem daha başka neler yaptım, şimdi de Sien var. Ama bugüne kadar bunun aptalca ya da kötü olduğu kanısına kapılmadım; bana göre bu öylesine doğal ve apaçık ki insanların normalde birbirlerine nasıl kayıtsız kalabildiklerini anlayamıyorum. Şunu da ekleyeyim ki eğer yanlış yaptıysam, sen de bana böylesine bağlılık gösterip yardımcı olmakla yanlış yaptın – bu da yanlış olur, oysa saçma olduğu kesin. "Komşunu kendin gibi sev" sözünün bir abartı değil, normal durum olduğuna hep inandım. Ama olsun. Üstelik yakında satmaya başlamamı sağlamak için elimden gelen en büyük gayreti göstereceğimi biliyorsun, tam da senin iyiliğini istismardan kaçınmak amacıyla.

Şuna da sıkıca inanıyorum ki kardeşim, bana para göndermeyi kesmen yolunda (pekâlâ yapılmış olduğunu sandığım) imalarla karşılaşınca, benden iyi bir ressam çıkacağına emin olduğunu ve dolayısıyla beni desteklemeye devam edeceğini belirterek sakince cevap veriyorsundur. Özel yaşamım ve ilişkilerim konusunda beni serbest bıraktığına, beni zorlamadığına ya da zorlanmama yardımcı olmadığına, dedikoduların çok yakında son bulacağına, o zaman sadece belli çevrelerde bir sosyal parya olarak görüleceğime ve dışlanacağıma inanıyorum. Bu durum bayağı kayıtsız kalmamı sağlıyor, böyle şeylere de zaten alışkınım. Böylece sanata gittikçe daha fazla yoğunlaşacağım. Bazıları vazgeçmez bir tavırla ve sürekli beni lanetlese bile, doğal akış içinde mesleğim ve çalışmalarım yeni bağlantıların, geçmişime dair eski önyargılarla soğuk, katı ve kısır hale gelmediği için daha da zinde yeni bağlantıların önünü açacak. Önyargılarında ısrar eden Tersteeg gibi insanlarla bağlantılar kesinlikle kısır ve yararsız. Evet, dostum, mektubun ve 50 frank için teşekkürler – bu arada çizimim biraz kurudu ve şimdi rötuşlar yapacağım. Çatıların ve olukların çizgileri şimdi bir yaydan atılmış oklar gibi güzelce ileriye atılıyor – ikirciksiz çizildiği için. Hoşça kal, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Not: Epeyce Zola okudum, sağlıklı şey, zihni arındırıyor.

252 Lahey, Pazar 31 Temmuz 1882
Theo van Gogh'a (H)

Lahey, 31 Temmuz 1882

Sevgili Theo,

Geleceğin günü hevesle beklerken, sana erkenden hoş geldin demek için birkaç satır yazıyorum. Bu arada mektubunu ve içindekini aldığımı ve sana yürekten teşek-

kür ettiğimi de bildirmek istedim. Gerçekten çok makbule geçti çünkü şu sıra çok çalışıyorum ve karşılanması gereken bir sürü ihtiyacım var.

Anladığım kadarıyla, doğadaki siyah renk konusunda elbette aynı görüşteyiz. Aslında kesin, mutlak siyah yok. Ama beyaz gibi siyah da hemen hemen her rengin içinde var ve sonsuz gri çeşitleri oluşturuyor –hepsi de ton ve güç bakımından birbirinden farklı. Öyle ki doğada bu tonlardan ve koyuluklardan başka bir şey görmüyor insan gerçekte.

Yalnızca üç tane temel renk var: kırmızı, sarı, mavi; "karışımlar" ise turuncu, yeşil ve mor.

Ama bunlara siyah, biraz da beyaz ekleyince sonsuz gri çeşitleri elde edilebiliyor: *kızıl gri, sarımsı gri, mavimsi gri, yeşilimsi gri, turuncumsu gri, leylağımsı gri.* Kaç tane yeşilimsi gri olduğunu, örneğin, söylemek olanaksız. Çeşitlilikler sonsuz çünkü.

Oysa tüm renklerin kimyası bu birkaç basit kuraldan daha karmaşık değil. Ve bunu açık seçik kavramış olmak, yetmişten fazla boya tüpüne sahip olmaktan daha değerli –çünkü bu üç temel renkle ve siyah ve beyazla yetmişten fazla renk çeşidi ve tonu elde edebilirsin. Renkten anlamak demek, doğada gördüğün bir rengi hemen irdelemesini bilmek, örneğin, "bu yeşilimsi gri, sarı, siyah ve maviden oluşmuştur" diyebilmek demektir.

Bir başka deyişle, doğadaki grileri kendi paletinde yakalamasını bilen biri... Doğadan notlar almak ya da küçük eskizler yapabilmek için kontur duyusunun çok gelişmiş olması kesinlikle gerekli. Aynı şey, daha sonra resmi toparlayıp bitirmek için de şart.

Ancak bence bu duyguyu büyük çaba göstermeden elde etmek olanaksız. Daha doğrusu, her şeyden önce gözlem, sonra özellikle gayretli çalışma ve araştırma, ayrıca anatomi ve perspektif konusunda uzun incelemeler gerekiyor. Yanı başımda Roelofs'un bir peyzaj çalışması asılı. Çini mürekkeple yapılmış bir eskiz ama o yalın dış çizgilerdeki ifadenin derinliğini anlatamam sana.

Bir başka, daha da çarpıcı örnek ise, Millet'nin *Çoban Kız* adlı tahta oyma gravürü. Sen geçen yıl göstermiştin onu bana, o gün bu gündür aklımdan çıkmadı. Ayrıca, Ostade'ın, Köylü Bruegel'in filan çini mürekkepli çizimleri de var...

Bu tür sonuçları gördükçe, konturun çok büyük önemini bir kez daha, derinden hissediyorum. Bu açıdan ilerlemek için gösterdiğim çabayı da benim işlerimde, örnekse *Sorrow*'da anlıyorsun, değil mi?

Stüdyoya geldiğinde de göreceksin ya, kontur peşinde koşmanın yanı sıra bende de herkeste olduğu gibi renklerin gücüne kesin bir inanç var. Suluboya yapmaya da bir itirazım olmadığını biliyorsun; ancak suluboyanın temelinde çizim var, ayrıca çizimden yola çıkarak suluboyadan başka birçok resim dalına varabilirsin –bunlar da zamanla bende gelişecek, yaptığı işi seven herkeste olduğu gibi...

O kocaman, budanmış söğüt ağacını bir kez daha denedim, sanırım suluboya resimlerimin en iyisi oldu: Kasvetli bir peyzaj –sazlarla kaplı durgun suyun kıyısındaki ölü ağaç, uzakta, Rhine Demiryolları'nın vagon barakası, birbirine geçen raylar;

külüstür kara yapıların gerisinde yeşil çayırlar, kömürün taşınması için patika; bulutların hareket halinde olduğu, tek parlak beyaz sınırı olan boz rengi bir gökyüzü ve bulutların bir küçücük aralığından görülen derin mavi... Kısacası, gri önlüklü, kırmızı bayraklı işaret memuru, "bu gün hava amma da kasvetli" dediğinde ne görüyor, ne hissediyorsa, onu göstermek istedim.

Şu son günlerde büyük bir keyifle çalışıyorum; gerçi hastalığının bitkinliğinden tümüyle kurtulmuş değilim ama, olsun.

Sana şimdi göstereceğim çizimler hakkındaki tek düşüncem şu: Çalışmalarımda herhangi bir duraklama olmadığını, akla yakın bir yönde gelişmeyi sürdürdüğümü sana kanıtlasınlar yeter. Yapıtlarının parasal değerine gelince, pek fazla iddiam yok ama zamanla herhangi birinin resimleri kadar satılabilir olmazlarsa çok şaşarım doğrusu. Bu *hemen* mi olur, bir süre sonra mı, bilemem, elbette, ama en emin yol, *kesinlikle* başarıya götürecek olan yol, doğaya bakarak, modele bağlı kalarak enerjik biçimde çalışmaktır. Doğa duygusu ve sevgisi, er ya da geç sanatla ilgilenen kişilerde karşılığını bulur. Ressamın görevi tüm benliğiyle doğaya dalmak ve yapıtında duyguyu anlatabilmek için tüm zekâsını kullanmaktır ki yapıtı başkaları için de anlaşılabilir olsun. Piyasa için, satış için çalışmak doğru yol değil bence, tam tersine, resimseverleri aldatmak olur bu. Gerçek ressamlar hiçbir zaman böyle bir şey yapmamışlardır, er ya da geç sevilmelerinin nedeni ise içtenlikleridir. Benim bildiğim bu, daha başka bir şey bilmem de gerekmez sanıyorum. Yapıtlarını beğenecek, hatta çok sevecek insanlar bulmaya çalışmak başka elbette bunda karşı çıkılacak bir yan yok. Ancak, bu da spekülasyon haline gelmemeli, o zaman sonuç belki yanlış olur, insanın çalışmaya çalışmaya, harcaması gereken zamanı boş yere tüketmesine yol açacağı ise kesin.

Suluboyalarımda tamı tamına doğru olmayan birtakım şeyler de bulacaksın elbette, ama zamanla düzelecek hepsi.

Şunu iyi bilmeni isterim ki herhangi bir sisteme yapışmaktan ya da kendimi bağlı hissetmekten çok uzağım. Böylesi bir şey gerçekte olduğundan çok örneğin Tersteeg'in imgeleminde var. Tersteeg'e gelince, onun hakkındaki düşüncelerimin tümüyle kişisel olduğunu anlıyorsun, değil mi? Seni bu düşüncelerimi benimsemeye zorlayamam. O bildiğin şeyleri benim hakkımda düşünmekte ve söylemekte devam ettiği sürece, kendisini dost olarak, işime yarayacak biri olarak görmem olanaksız; tam tersi söz konusu. Ve korkarım, onun benim hakkımdaki düşünceleri hiç değişemeyecek kadar derine kök salmış; hele, senin de dediğin gibi, bazı şeyler üstünde yeniden düşünmek ve fikrini değiştirmek sıkıntısına kendisini sokmaya hiç yanaşmadığına göre...

Burada tanıdığım kimi ressamların, suluboya ya da yağlıboya tablolarını yaparken zorlandıklarını, başarılı sonuca varamadıklarını gördüğümde, şöyle düşünüyorum çoğu kez: Dostum, asıl sorun senin çiziminde. Başlangıçta suluboya, yağlıboya tablo yapmayı sürdürmediğime bir tek an olsun pişman olmadım. O alandaki eksiklerimi tamamlayacağım ama, çizim yaparken ve perspektif oluştururken elimin

yanılmayacağı duruma gelinceye dek çok çok çalışarak. Öte yandan, genç ressamların kafadan, *hatırladıkları kadarıyla* çizdiklerini sonra da boyaları gelişigüzel, keyifleri nasıl isterse öyle, gene *hatırladıkları kadarıyla* sürüştürdüklerini sonra gerileyip uzaktan bakarak, yüzlerinde esrarlı ve kasvetli bir anlamla, yaptıkları işin neye benzediğini anlamaya çalıştıklarını ve sonunda kendilerine göre işi bitirdiklerini, hep *hatırladıkları kadarıyla* gördükçe midem bulanıyor bazen. Her şeyin son derece saçma sapan ve sıkıcı olduğunu düşünüyorum.

Bütün bunlar beni hasta ediyor!

Oysa bu beyler, hafiften yukardan bakan bir edayla ikide bir bana sorup duruyorlar: "Henüz yağlıboyaya geçmediniz mi?"

Ben de arada sırada, oturduğum yerde, gelişigüzel, kafadan uydurma çizimler yapıyorum, doğru. Ama bunlara, herhangi bir paçavraya ya da lahana yaprağına verdiğim değerden fazlasını vermiyorum.

Israrla çizim yapmayı sürdürmemin iki önemli nedeni olduğunu anlarsın umarım. Birincisi, en önemlisi, elimin çizimde hiç şaşmayacak duruma gelmesi isteği; ikincisi ise, suluboya ya da yağlıboya işine giriştiğin zaman çok büyük bir masraf kapısı açılıyor ve masrafların karşılığını hemen alınana olanak yok, hele baştan yeterince doğru olmayan bir çizim üstünde çalışıyorsan, masraflar iki değil on kat artıyor.

Diyelim ki borçlandım ve çevremi bir sürü boyanmış tuval ve kâğıtla doldurdum, bu arada çizimimden de emin değilim pek, ne olacak? Kısa zamanda stüdyom bir cehenneme dönüşecek. Cehennemden farksız olan kimi stüdyolar gördüm, inan. Oysa şimdi oraya keyifle, hevesle giriyorum, tüm canlılığımla çalışıyorum. Beni bu konuda *isteksizlikle* suçlamadığından eminim elbette. Bana öyle geliyor ki buradaki ressamların tartışma tarzı yanlış. Diyorlar ki şunu ya da bunu yapman gerek; o denileni yapmıyorsan, ya da tam dedikleri gibi yapmıyorsan, ya da karşılık olarak bir şey söyleyecek olsan, hemen, "Ya, demek siz benden daha iyi biliyorsunuz?" cinsinden bir laf ediliyor. Böylece daha ilk ağızda, kimi kez aradan beş dakika geçmeden, şiddetli bir çatışmaya giriliyor, tabii bu durumda her iki taraf da ne bir adım ilerleyebiliyor ne gerileyebiliyor. Böyle bir konumda en az sinir bozucu sonuç, taraflardan birinin sesini kesmeyi akıl edip, bulabildiği en yakın açık kapıdan en kısa sürede çıkıp gitmesi oluyor. Nerdeyse diyeceğim ki Allah kahretsin, ressamlar nerdeyse bir aile gibi... Yani, birbiriyle çelişen ilgi ve düşüncelere sahip, her biri ötekilere karşı olan, iki ya da daha fazla kişinin ancak ailenin bir başka kişisini engellemek için görüş birliğine varabildikleri ölümcül bir bileşim... Aile sözcüğünün bu tanımlaması, her zaman, herkes için doğru değildir umarım, sevgili kardeşim özellikle bizim ailemiz ve ressamlar söz konusu olduğunda yanlıştır. Kendi ailemizde huzurun egemen olmasını tüm kalbimle dilerken elini sıkarım,

Dostlukla,

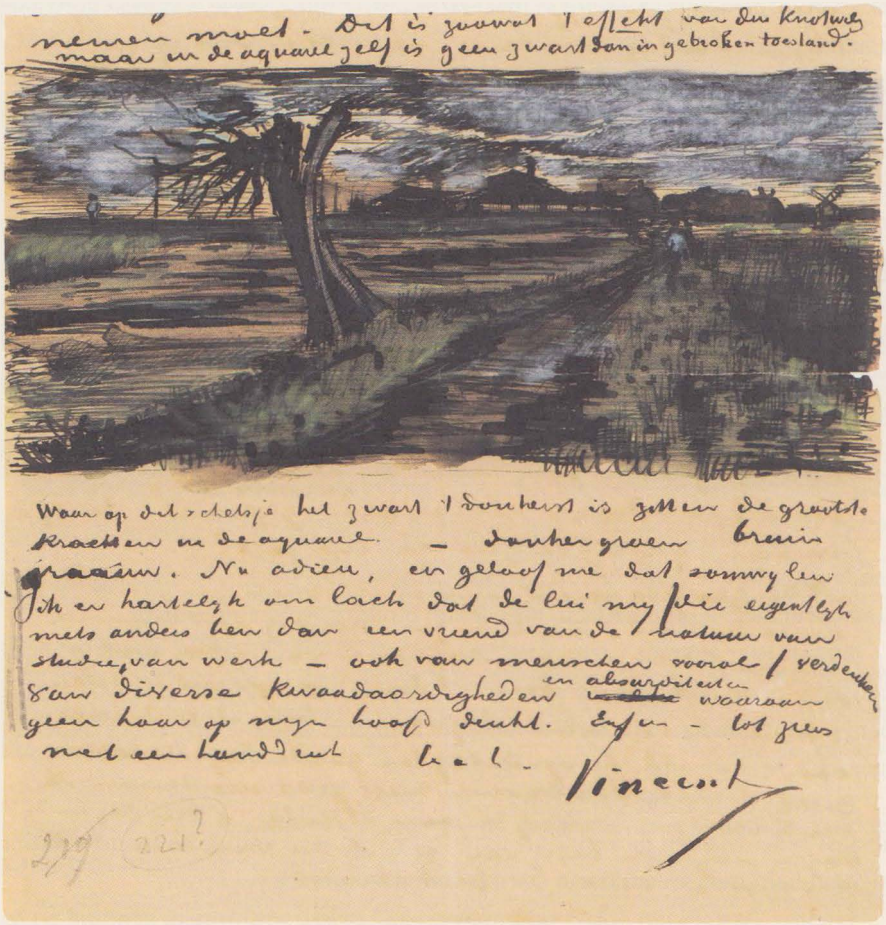
Vincent

[Sonraki yaprağın üst kısmı eksiktir; aşağıdaki metnin üstü çizilmiştir]

eğer beni görmemeyi tercih ediyorlarsa, bunu onlar için zorlaştırmak üzere [xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx] korkmamak gerekir.

Geçenlerde bir ara uğramamı istediklerinde bile reddettim ki, onlar için herhangi bir biçimde zorlaştırmayı istemediğimi açık seçik görsünler. Ama kendi adlarına onların benim işlerime burunlarını sokmamalarını da bekliyorum. Evdekilerin iyi niyetine önem vermekle birlikte, Princenhage o kadar umurumda değil. Sen olsan, herhangi bir şey konuşulurken ve lafa girmekten kaçınmak mümkün değilken, hiç konuşmayacak kadar makul olur musun, olabilir misin? Gerçi böylesi daha iyi ama olmuyor işte – çok kötüyse bana ne?

Doğrusu, dediğim gibi, en çok istediğim şey huzuru korumak, çalışınam için tam da o huzur kadar gerekli hiçbir şey yok. Bu yüzden evdekilerin içini rahatlatmak ve sakinleşmelerini sağlamak amacıyla elinden gelen her şeyi yaptığın için sana minnettarım. Orada hoş günler geçirmeni ve Brabant havasını bolca solumanı uma-

252A. Budanmış söğüt

rım. Het Heike hâlâ sıkça aklıma geliyor ve son birkaç gündür oraya, kayın ağaçları altındaki çatıları yosun tutmuş kulübelere ilişkin bir etütle meşgulüm.

[*Yaprağın arka tarafındaki pasaj eksik*]

Budanmış söğüdün yarattığı *efektle* ilgili bu sadece, suluboya olanda katışık hal dışında hiç siyah yok.

[*Eskiz* 252A]

Bu küçük eskizde siyahın en koyu olduğu yerlerde, suluboya resimde en güçlü gölgeler var: koyu yeşil, kahverengi ve gri. İşte böyle, Hoşça kal ve inan ki insanlar benim uzağından yakınından geçmediğim her türlü kötülük ve saçmalığı yaptığımdan kuşkulandıklarında kimi kez kahkahalarla gülüyorum. (Ben ki doğanın, incelemenin, çalışmanın ve özellikle insanların dostuyum.) Neyse, yakında görüşmeyi umarak yeniden elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

258 Lahey, Pazar 20 Ağustos 1882
Theo van Gogh'a (H)

Pazar öğleden sonra.

Sevgili Theo,

Az önce evden güzel bir mektup aldım. Bana sahiden büyük keyif veren mektuptan, ziyaretinin ve gerek benim, gerekse çalışmalarım hakkında söylediğin şeylerin sonuçta onların içini rahatlatan bir izlenim bıraktığı açıkça anlaşılıyor.

Bunun ister istemez cazip sonuçlar vereceği kanısındayım ve özellikle benden bahsediş tarzın nedeniyle teşekkür ederim; ancak bana öyle geliyor ki bazı şeylerde beni hak ettiğimden daha fazla övmüşsün. Evdekiler taşındıkları yeni çevreden çok memnun ve ziyaretinle hâlâ pür neşe görünüyor.

Bu arada bana anlattığın çeşitli şeylerin seni eskisinden daha sık düşünmeme yol açması nedeniyle ben de kesinlikle aşağı kalmayan sevecenlikle doluyum. Özellikle sağlığın hakkında anlattıkların sıklıkla seni düşünmeme yol açıyor.

İyiyim – hastalıktan dolayı sakınmayıp işimi öylece sürdürmem kendimi iyi hissetmemi sağlıyor. Ama anlayacağın üzere, tamamen geçmiş değil. Kimi zaman, esas

olarak akşamları yorgun olmam canımı sıkıyor, neyse ki artık beni çalışmaktan alıkoyacak düzeyde değil.

Bu hafta koruda oldukça büyük birkaç etüt yaptım ve ilk resimlere nazaran daha iyi düzenlemeye ve ayrıntılarla donatmaya çalıştım. Kanımca en başarılı olduğum resim, bellenmiş bir toprak parçasından ibaret – bir sağanak sonrasında beyaz, siyah ve kahverengi kumlar. Öyle ki toprak kesekleri yer yer ışığı yakalıyor ve daha canlı görünüyor. O arazi parçasının önünde bir süre oturup çizim yapmamdan sonra, gök gürültülü bir fırtınayla beraber sel gibi inen yağmur tam bir saat sürdü. Ne var ki çok etkilendiğim için orada kaldım ve kalın gövdeli bir ağacın arkasına olabildiğince sığındım. Yağmur nihayet dinince ve kargalar yeniden havalanınca, beklediğim koru zeminin yağmurdan sonra büründüğü harikulade koyu tondan dolayı hiç üzülmedim.

Fırtına öncesinde alçak bir ufukla dizlerim üstünde çalışmaya başlamış olmam nedeniyle, artık çamurda diz çökmeye mecbur kaldım. Farklı şekillerde sıklıkla karşılaşılan benzer serüvenler yüzünden, kolayca berbat olmayan sıradan iş elbiselerini giymek bana akla yakın görünüyor.

Bu sefer o arazi parçasını çizilmiş olarak beraberimde stüdyoya götürebildim – her ne kadar etütlerinden biri üzerine görüşürken, Mauve haklı olarak bana toprak keseklerini çizmenin ve onlara derinlik katmanın bir iş olduğunu söylemiş olsa da.

Koruda yaptığım diğer etüt, ölü yapraklarla yerde yatan koca yeşil kayın gövdelerinden ve beyazlar içindeki küçük bir kız figüründen oluşuyor.

Oradaki asıl büyük güçlük görüntüyü açık seçik vermek ve farklı aralıklarla duran ağaç gövdelerinin arasına boşluk koymaktı – mekân ve gövdelerin görece kalınlığı perspektife göre değişmekteydi. Kısacası, asıl mesele birinin koruyu solumasını, dolaşmasını ve kokusunu almasını sağlamaktı.

Bu iki resmi yapmak özellikle hoşuma gitti. Aynen Scheveningen'de gördüğüm bir şey kadar.

Sabahleyin yağmur sonrasında kumullarda geniş bir alan – çimler çevreye oranla çok yeşil ve üstüne çok büyük daireler halinde siyah ağların serpilmiş olması, yerde koyu, kırmızımsı siyah, yeşil, gri tonlar yaratıyor. Beyaz başlıklı kadınlar ve ağları serpen ya da onaran erkekler bu kasvetli zeminde garip karanlık hayaletler gibi oturuyor, ayakta duruyor ya da yürüyor.

Doğada Millet, Israëls ya da Degroux'nun tablolarında hayal edilebilecek en hoş biçimiyle çekici, belirgin, ağırbaşlı ve haşin bir hava vardı. Manzaranın yukarısında ufku saran bir ışık kuşağıyla yalın bir gri gökyüzü uzanıyordu. Yağmur sağanaklarına karşın, bir yağlı bez tabakası üstüne bir etüt yaptım.

Bunu iyice düzenleyebilecek duruma gelene kadar epeyce şey yapmam gerekir; ama doğada bana en çekici gelen de bu tür şeyler.

Her şey yağmurla ıslandığında açık hava ne kadar güzel – yağmur öncesinde, sırasında ve sonrasında. Tek bir sağanağı gerçekten kaçırmamalıyım. Bu sabah bütün boyanmış etütleri stüdyoda duvara astım. Keşke onlar üzerine seninle konuşabilsem.

İşbaşı yapınca haliyle beklediğim ve hesaba kattığım üzere, epeyce ilave şey almak zorunda kaldım ve param neredeyse tükenmiş durumda. Bir iki haftadır, deyim yerindeyse sabahın kömürden akşam geç vakte kadar resim yapıyorum ve bu şekilde çalışmaya devam etmem halinde, bir şeyler satmadığım sürece iş çok pahalıya patlayacak.

Çalışmaları görürsen, ara sıra özel keyif alınca resim yapmak yerine, daha yüksek maliyeti gerektirse bile, bunu kesinlikle asıl uğraşım olarak düzenli sürdürmem gerektiğini söyleyebilirsin sanırım.

Ama resim yapmaktan muazzam hoşlanmama ve yüklü maliyetten dolayı muhtemelen şimdilik hırsımın ve zevkimin elverdiği kadar resim yapamayacak olmama karşın, zamanımın büyük bir bölümünü çizime vermekle hiçbir şey kaybetmeyeceğimin farkındayım ve bu işi aynı hevesle yapacağım. Bununla birlikte, resim yapmanın beklediğimden daha az zor çıkması nedeniyle kuşku içindeyim; benimsenmesi gereken yol, belki de bütün çabaları öncelikle fırçayla çalışmaya yoğunlaştırmak – ancak bilmediğimi açık söyleyeyim.

Her halükârda, karakalemle çizmenin şimdi eskisinden daha sıkı çalışmam gereken bir şey olduğunu kesin biliyorum – her halükârda yapacak yeterince işim var ve çalışmayı sürdürebilirim; resim konusunda kendimi biraz frenlesem bile, aynı sıkılıkla çalışabilirim. Şimdi kısa bir sürede bir dizi etüt yaptıysam, bunun sebebi işi sürdürmem ve yemeye içmeye zar zor zaman bularak, abartmasız bütün gün çalışmam.

Birkaç etütte küçük figürler var. Daha büyük bir tane üzerine de çalıştım ve şimdiden her şeyi iki kez kazımış durumdayım; ortaya çıkan şeyi görsen, belki acelecilik diye düşünebilirsin ama acelecilik söz konusu değil. Asıl sebep daha fazla uğraşla ve çalışmayla daha da iyisini yapabileceğimi sezmem ve çok ya da az zaman ve uğraş istesin ya da istemesin, daha iyi sonuca varmaya kesinlikle kararlıyım. Şimdi ele aldığım biçimiyle manzara da kesinlikle figürleri gerektiriyor. Bunlar çok kapsamlı incelenmesi gereken arka planlara dönük etütler, çünkü figürün havası buna ve bütünden çıkacak sonuca bağlı.

Resmin hoşuma giden taraflarından biri, bir çizime harcanan aynı çabayla insanın evine izlenimi çok daha iyi aktaran ve bakılması çok daha hoş olan bir şeyi götürmesi. Aynı zamanda da daha sahih bir şeyi.

Sözün kısası, çizime nazaran daha uğraşılmaya değer. Ama işe girişmeden önce nesneleri doğru orantıda ve konumda çizmek mutlaka zorunlu.

Orada bir hata yapılırsa, bütün uğraş boşa çıkar.

Sonbaharı dört gözle bekliyorum. O zamana kadar çok miktarda boya ve çeşitli şeyler alıp bir stok oluşturmayı sağlamalıyım. Yeşil kayın gövdelerinin ve aynı ölçüde figürlerin çok güzel öne çıkmasını sağlayan sarı yapraklarla oluşan efektlere özellikle düşkünüm.

Son birkaç gündür oldukça melankolik bir kitaptan, Gerard Bilders'in "Mektuplar ve günce"sinden bir parça okumaktayım. Aşağı yukarı benim bu işe başladığım

yaşta ölmüş. Onu okuduğumda, geç başlamış olmaktan dolayı pişmanlık duymuyorum. Mutsuz olduğu ve çoğu kez yanlış anlaşıldığı kesin; ama onda büyük bir zaaf, karakterinde sağlıksız bir şey de görmekteyim. Çok erken boy atan ve ayaza dayanamamanın bir sonucu olarak berrak bir gecede kökünden sökülerek solup giden bir bitkinin hikâyesine benziyor. İlk başta işi iyi gider, seradaki bir usta gibi çalışır ve hızlı gelişme gösterir; ama Amsterdam'da neredeyse yalnız kalır, dehasına rağmen bir türlü tutunamaz ve sonunda tamamen hevesi kırılmış, hoşnutsuz, cansız halde babasının evine döner. Orada biraz daha resim yapar ve derken 28 yaşında veremden ya da başka bir hastalıktan ölür.

Onun hoşuma gitmeyen tarafı, *resim yaparken* bir türlü üstesinden gelemediği feci can sıkıntısından ve aylaklıktan yakınması, aynı boğucu arkadaş çevresine takılması, son derece bıktığı eğlenceleri ve yaşam tarzını sürdürmesi. Kısacası, onda sempatik bir kişilik buluyorum ama Baba Millet, T. Rousseau ya da Daubigny'nin hayatını okumayı tercih ederim. İnsan Sensier'nin Millet hakkındaki kitabını okuduğunda ondan cesaret alır, oysa Bilders'in kitabı insanın kendini kötü hissetmesine yol açar.

Millet'nin bir mektubunda güçlükleri sıraladıktan sonra, "Her şeye rağmen şunu ya da bunu yaptım," diye yazdığını görürüm hep. Ayrıca yapmaya kararlı olduğu başka şeyleri sürekli düşünür ve bunları sahiden hayata geçirir. G. Bilders'te ise çok sıklıkla şöyle bir ifadeye rastlanır: "Bu hafta kötü bir ruh hali içindeydim ve işleri berbat ettim – gittiğim şu ya da bu konser ya da oyun kendimi daha da kötü hissetmeme yol açtı."

Millet'de bana çarpıcı gelen şey, "*Her şeye rağmen* şunu ya da bunu yapmalıyım," şeklindeki basit yaklaşımdır. Bilders çok nüktedan biridir; bayıldığı ama satın alamadığı pahalı purolar (manilas *pointus*) ve nasıl ödeyeceğini bilemediği terzi faturaları hakkında grotesk ahlar çekebilir. Para meselelerine ilişkin endişesini öylesine nükteli anlatır ki onun kadar okur da gülmekten kendini alamaz.

Gelgelelim, bu şeyler ne kadar nükteli ifade edilirse edilsin, hoşuma gitmiyor. "Her şeye rağmen çocukların çorbası olmalı," diyen ve pahalı purolardan ya da eğlencelerden söz etmeyen Millet'nin özel hayatındaki güçlüklere daha çok saygı duyuyorum.

Söylemek istediğim şey şu. G. Bilders hayata bakışı açısından bir romantikti ve boş hayalleriyle hiç başa çıkamadı. Kendi adıma romantik hayallerin artık geçmişte kaldığı bir sırada bu işe başlamış olmamı bir anlamda ayrıcalık saymaktayım. Şimdi önümde açığı kapatmamı, sıkı çalışmamı gerektiren bir yol var; ama özellikle insan boş hayalleri geride bırakınca, çalışmak ihtiyaç duyulan bir şey ve elde kalan az sayıda zevkten biri haline gelir. Ve bu beraberinde büyük bir huzur ve sükûnet getirir.

Ara sıra bir şey göndersem bile, senin yaptığım resimleri topluca görmene ve neyi nasıl yapmak gerektiğini görüşebilmemize kadar belki bir yılın geçecek olmasından dolayı üzgünüm. Sanırım, bu şeyleri resmetmemin artık uğraşılmaya değer olaca-

ğına seni temin edebilirim. Ocak ayında başaramadığım şey belki şimdi başarılı olacak.

Her şeyden önce, kazanç konusunda kayıtsız olduğum kuşkusuna kapılma; o hedefe varmak için en kısa yolu tutmaya tam niyetliyim.

Yeter ki bunlar sahici ve kalıcı kazançlar olsun; benim durumumda çalışmamdan gerçek anlamda iyi bir şey çıkarsa, bir umut görmekteyim. Doğayı doğru dürüst incelemek yerine sırf satılabilirlik yönünde çalışmanın acısı sonradan çıkar.

Resimlere baktığında en yüksek başarı şansını görürsen, daha fazla resim yapmaktan haliyle kaçınmam. Ama satılabilir hale gelmesi uzun bir süreyi alacaksa, şunu söyleyecek ilk kişi ben olurum: O zamana kadar olabildiğince tutumlu yaşamalıyız. *Çizim* bir sürü masraftan kurtulmayı ve yavaş olsa bile sağlam ve düzenli ilerlemeyi çok kesin biçimde sağlar. Bu boyanmış şeylerde bir değişim görmekteyim ve sana yazmamın sebebi, bunun olası satışları nasıl etkileyebileceğini söyleme açısından daha iyi konumda olman. Bana öyle geliyor ki çizdiğim şeylere nazaran boyanmış etütler *her halükârda bakılmaya daha uygun.* Kendi adıma daha hoş, daha az sıkıcı havaya o kadar önem vermemekteyim ve daha sert, daha adam gibi şeyler ifade etmeyi varmak istediğim hedef olarak belirlemekteyim. Bunun için de önce sıkı çalışmam gerekir. Ama dersen ki o koru, doğa ya da deniz manzaraları üzerine çalış, böylesi daha büyük ve daha ciddi şeylere mutlaka engel oluşturmaz ve buna hiç itirazım olmaz.

Bilmem gereken tek şey, bunların kullanılan fırçalara, boyaya, tuvale değeceği ve bir sürü resim yapmanın bir para israfı olmayacağı, aksine masrafların karşılanabileceği. Durum buysa ya da öyle olabilecekse, daha zor şeylere girişmemi sağlayacak bir yol olabilir.

Böyle bir durumda onlar üzerine büyük tutkuyla çalışırım. Onları bir bakıma olgunlaşmaya bırakarak, biraz daha iyi işleyerek başlamak istiyorum. Ardından sözgelimi birkaç ay içinde sana bir şey gönderirim ve o zaman durumu görebiliriz. Kanımca çoğu ressam bu şekilde çalışıp daha yüksek mevkilere ulaşmıştır. Asılsız ve uydurma şeylere yönelmeyle ilke olarak kötü şeyler yapmak işime gelmez çünkü doğa benim için çok değerli. Ama karşı karşıya olduğumuz soru şu: Daha üstün ve daha iyi bir şeye ulaşmak için daha birçok etüt yapmalıyım. Hangisi en ucuza çıkar? O etütleri çizim olarak mı, yoksa resim olarak mı yapmak? Resimler *satılamaz* nitelikteyse, karakalemle ya da başka bir şeyle çizmek kesinlikle daha ucuza çıkar.

Benim resimden keyif almamın sebebi hoş görünüş değil, resim yapmanın ton, form ve malzemeye ilişkin diğer sorunlara ışık tutuşu. Eskiden beceremezken, şimdi bu araçlarla işin üstüne gidebilirim. Örneğin, şimdi karakalemle başka bir denemeye girişip sonuç alma yönünde daha fazla fırsat görmekteyim.

Ama boyanmış etütlerin masraflarını çıkarmanın mümkün olduğu varsayılırsa, ilke olarak buna hiç itirazımın olmadığını, şimdi gördüğüm kadarıyla biraz ilerleme sağladığımı ve bunun belki olağandışı bir fırsat olabileceğini söylemek isterim sana.

İlke olarak tek itirazım, satış sorunu hâlâ varken, başka bir yoldan da öğrenile-

bilecek şeylere boya harcamak. Ne seni ne de kendimi boş yere para harcama durumuna düşürmek istiyorum ama o boyalı şeylerin daha hoş bir görünüşü olduğunu açıkça görüyorum. Bu durum ne yapmak gerektiği konusunda beni belirsizliğe düşürüyor.

Param henüz bitmiş değil ama pek fazla kalmadı. Yanılmıyorsam bugün ayın yirmisi. Bu ay ev ihtiyaçlarına her zamankinden daha çok değil, daha az harcadım. Resim malzemelerine tek seferde epeyce para harcamak zorunda kaldığım gibi, malzemelerin büyük bir bölümü ancak bir süre yetecek. Ama her şey pahalı. Umarım, yakında bir şey gönderebilirsin. İçtenlikle elini sıkarım. Bana inan.

Dostlukla,
Vincent

Bu mektuptan söz konusu ilk etütlerle bir şeyler yapılabileceğini şimdiden varsaydığım sonucunu çıkarmayacağını içtenlikle umuyorum. C.M. bir keresinde bazı ifadelerimi böyle yorumlamıştı, oysa kesinlikle bu yönde bir kastım yoktu. Bir şeyin değerinin ne olduğunu ve satılma ihtimalinin olup olmadığını eskiden söyleyebilirdim, her halükârda bu yetim şimdikinden iyiydi. Bunu artık kestiremediğim her geçen gün benim için berraklaşıyor ve şimdi tablo fiyatlarından ziyade doğayı incelemek bana daha önemli geliyor.

Ama o boyanmış etütlerin bir süre önce gördüğün siyah-beyaz çizimlerden veya suluboyalardan çok daha hoş bir görünüşü olduğunu görebildiğim kanısındayım. Daha yüksek maliyete rağmen, resim yapmanın kesinlikle asıl uğraş olarak daha ucuza çıkmasının mümkün olup olmadığı konusunda kuşkulu olmamın sebebi bu.

Bu kararı senin vermeni tercih ederim çünkü parasal başarıyı değerlendirme konusunda benden daha ehil olduğun kanısındayım ve yapacağın değerlendirmenin doğru olacağına tam güvenim var.

Sana er ya da geç bir şey gönderirsem, tahminimce şu ya da bu satılabilir demek yerine, bana vereceğin bir tüyo olup olmadığını anlamak için olacak bu – zira kendimi artık bunu söyleyebilecek durumda görmüyorum. Ve seni üzerinde çalıştığım şeylerden haberdar etmek için zaten göndereceğim.

Bir ara suluboya bir çizimi işlemeye çalışmak için elimden geleni yapmamı söylemiştin – kanımca, tam da resim yapmanın bir sonucu olarak, suluboyaya dönersem eskisinden daha becerikli olacağım.

Ama ara sıra o kadar iyi sonuç çıkmazsa, benim gibi sen de umudunu yitirmemelisin ve yorumlarda bulunmaktan çekinmemelisin. Bana bildirilen görüşleri sistematik biçimde göz ardı eden biri değilim ama birçok durumda bir şeyi değiştirmek o değişime işaret etmekten daha uzun zaman alır. Ocak ayında yaptığım şey, sadece Mauve'un bana söylediklerini pratiğe geçirmekti; sözgelimi, söz konusu toprak parçası resmini onun bir resmi üzerine sohbetin sonucunda yaptım.

Pazar sabahı

Sevgili Theo,

Son derece makbule geçen mektubunu şimdi aldım; bugün biraz dinlenmek istediğim için de hemen cevap yazmaya oturdum. Mektubun ve içindeki meblağ ve bana anlattığın şeyler için çok teşekkürler.

Uzun uzun tanımladığın, Montmartre'daki işçilerle ilgili sahne için de renklerini tanımlamışsın, görür gibi oldum çok teşekkürler.

Gavarni hakkındaki kitabı okuduğuna da sevindim. Ben çok ilginç bulmuştum, G.'yi eskisinden iki kat daha fazla sevmeme yol açtı.

Paris ve çevresi çok güzel olabilir ama burada bizim de pek yakınacağımız bir şey yok. Bu hafta bir yağlıboya resim yaptım, sanırım sana Scheveningen'in orada birlikte yürüdüğümüz halini hatırlatacak: Kumsal, deniz ve gökyüzünden oluşan büyük bir çalışma –geniş gökyüzünün renkleri uçucu bir gri ve sıcak bir beyaz, bir tek noktada da parlak, yumuşak bir mavi görünüyor– kumsal, deniz, ışık. Tamamına kumralımsı açık bir renk egemen ama arada sert parlak renkli figürler, çeşitli tonlarda balıkçı tekneleri var ki bu da resme canlılık katıyor. Bunun için yaptığım eskizin esas konusu, demir almakta olan bir balıkçı teknesi. Buna koşulacak, sonra da denize çekecek atlar hazır bekliyor. Küçük bir eskizini koyuyorum bu mektuba. Oldukça zor oldu. Keşke pano ya da tuval üstüne yapmış olsaydım. İçine daha fazla renk koymaya çalıştım, yani renklerin derinliğini ve sağlamlığını.

İkimizin sık sık aynı şeyleri düşünmemiz ne tuhaf. Örnekse, dün akşam, ormanda bir çalışma yaptıktan sonra eve geldim ve bütün bir haftadır, özellikle de o an, renklerin derinliği sorununu uzun uzadıya düşünmekteydim. Bu konuyu seninle konuşma isteği de vardı içimde, özellikle yeni yaptığım çalışmayla ilgili. Bir de ne göreyim, bu sabah gelen mektubunda, Montmartre'da dikkatini çeken sert, aşırı canlı, gene de uyumlu kalan renklerden söz ediyorsun. İkimizin dikkatini de tamı tamına aynı şeyin çekip çekmediğini bilmiyorum; bildiğim şu ki bana özellikle çarpıcı gelen şeyler sana da aynı oranda çarpıcı gelecekti, belki ikimiz aynı biçimde görecektik onları. Şimdilik resmin küçük bir eskizini gönderiyorum, öyküsünü de anlatacağım.

Orman, iyice bir güz havasına büründü Hollandalıların tablolarında hemen hemen hiç bulamadığım renk çeşitleri var.

Dün, akşama doğru, ormanda, çürümüş, kurumuş kayın yapraklarıyla örtülü bir yamacın resmini yapmakla meşguldüm. Yer açık ve koyu kırmızımsı kahverengiydi, ağaçların gölgeleri de daha koyu çizgiler olarak düşüyordu kimi kez daha hafif, kimi kez daha belirgin, yarı yarıya silinmiş gibi... Bana zor gelen mesele, renklerdeki

derinliği bir de yerin korkunç gücünü, sağlamlığını kâğıda yansıtmaktı ancak resmi boyarken fark ettiğim bir şey de o alacakaranlıkta daha ne kadar çok ışık bulunduğuydu hem o ışığı kaybetmeyeceksin, hem de aynı zamanda yerdeki zengin rengin içten gelen ışıltısını, derinliğini vereceksin...

Güz akşamında, batan güneşin ışıltısında, ağaçların yumuşattığı o kızıl kahverengi kadar harikulade bir halıyı imgeleminde canlandıramazsın. Bu yerden yükselen körpe kayın ağaçları ise, bir yandan ışık alıyorlar; ışığın düştüğü yanları ışıl ışıl bir yeşil, gölgede kalan yanları ise sıcak, derin, koyuya çalan bir yeşil. Bu fidanların gerisinde, kızıl kahverengi toprağın gerisinde, çok ince, uçucu, mavimsi gri bir gökyüzü var, sıcak, nerdeyse mavi değil, ışıl ışıl, bunun üstüne belli belirsiz bir yeşille işlenmiş, ağaç gövdeleri ve dallarından, sarıya çalan yapraklardan oluşan bir ağ... Odun toplayan birkaç insan figürü, esrarlı gölgelerin yoğun koyulukları olarak dağılmış sağa sola. Yerden kuru bir dal almak için eğilmiş bir kadının beyaz başlığı, zeminin kızıl kahverengisi üstünde birden göz alıyor. Birinin etekliği ışığı yansıtıyor –bir gölge düşüyor– bir erkeğin karanlık gölgesi çalıların üstünden yükseliyor. Beyaz bir başlık, bir kep, bir omuz, bir kadın gövdesinin üst bölümü, biçimleniyorlar gökyüzü fonunda. Bu figürler büyük ve şiir dolu –o derin, gölgeli tonun alacakaranlığında, bir stüdyoda yapılmış kocaman, kilden figürleri andırıyorlar. Sana doğayı anlattım; bu etkileri eskizimde ne dereceye kadar verebildim ben de bilmiyorum. Şu kadarını çok iyi biliyorum ama: o yeşil, kızıl, siyah, sarı, mavi, kahverengi, gri uyumuna çarpıldım. Degroux'yu anımsatan bir havası vardı, örnekse, Dükalık Sarayı'ndaki *Askerin Evden Ayrılışı* adlı eskizin etkisini yaratıyordu.

Bu resmi yapmak çok zor oldu. Zemin için bir buçuk büyük tüp beyaz boya harcadım –oysa yer çok koyu– ayrıca kırmızı, sarı, kahverengi, okr, siyah, sienna (boz toprak rengi) bistr (koyu kahve) da kullandım, sonuç kızılımsı kahverengi oldu ama koyu kahveden şarap kırmızısına dek çeşitlilik gösteren, hatta pembemsi kumrallığı da olan bir kızıl kahverengi. Bunun yanı sıra yerdeki yosunlar da var, bir de kenarda taze çimenler –bunların üstüne ışık düştüğünden parıl parıl parlıyorlar. Yapması çok zor oldu. Yine de sonunda gerçekten bir anlamı olduğuna, bir şeyler söylediğine inandığım bir eskiz çıktı ortaya, kim ne derse desin.

Bu resmi yaparken kendi kendime dedim ki güz akşamı havasını iyice yerleştirmeden, akşamın esrarını, ciddiyetini yakalamadan buradan gitmemeliyim.

Ancak, bu algı kalıcı, durağan olmadığı için, çok hızlı çalışmam gerekti. Figürleri bir seferde, sağlam bir fırçayla ve birkaç sert çizgiyle belirledim. Fidanların körpe gövdelerinin toprakta nasıl da sağlam kök salmış olduklarını görmek de çarpıcıydı benim için. Bunları fırçayla yapmaya başladım ama zemin zaten o kadar kalın ve pıhtılıydı ki fırça vuruşları kayboluyordu, bu yüzden kökleri ve ağaç gövdelerini yapmak için boyayı doğrudan doğruya tüpten kâğıda sıktım, fırçayla biraz biçimlendirdim. Evet, işte şimdi yerden dimdik yükseliyorlar, köklerini ise sağlamca salmışlar. Bir bakıma yağlıboya yapmasını öğrenmediğime memnunum çünkü o zaman bu gibi etkileri üstünde durmadan bir yana itmeyi ÖĞRENMİŞ olurdum belki.

Şimdiyse, hayır diyorum istediğim tamı tamına bu, imkânsızsa imkân-sızdır; yine de deneyeceğim, nasıl yapılacağını bilmememe karşın. İstediğimi nasıl boyalara döküyorum, ben kendim de bilmiyorum. Bana çarpıcı gelen bir yerde önüme beyaz bir pano alıp oturuyorum, önümdeki görünüme bakıyorum, kendi kendime diyorum ki bu beyaz pano bir şeye dönüşmeli. Yaptığımdan hoşnutsuz dönüyorum eve bir kenara koyuyorum, bir süre dinlendikten sonra, yeniden bakıyorum ona ama korkuyla. O zaman da hoşnut olamıyorum çünkü zihnimdeki gerçek doğa görünümü hâlâ öylesine açık seçiklikle gözlerimin önünde ki ondan kâğıda aktardığım kadarını beğenmem olasız. Ama sonunda, doğada bana çarpıcı gelen şeylerin kendi çalışmamda bir yansımasını görmeye başlıyorum. Anlıyorum ki doğa bana bir şey söylemiş, benimle konuşmuş ve ben onun dediklerini stenoyla kâğıda geçirmişim. Stenoda çözülmüş, anlaşılması olanaksız kelimeler olabilir, yanlışlar, atlamalar olabilir, yine de ormanın ya da deniz kıyısının ya da bir figürün bana anlattıklarından bir şeyler kalmış; üstelik, alışılmış, bildik, doğadan çok, zorlanmış bir tavırdan bir sistemden kaynaklanan bir dil değil bu.

Kum tepeciklerinin orada yaptığım bir başka eskizi gönderiyorum sana. Birtakım küçük çalılıklar var, bunların yapraklarının bir yanı beyaz, bir yanı ise yeşil, hiç durmadan hışırdıyor, ışıldıyorlar. Daha geride ise karanlık ağaçlar var.

Görüyorsun ya tüm gücümle yağlıboyaya daldım; renklere daldım– şimdiye dek kendimi tutmuştum buna pişman da değilim. Bu kadar çok çizim yapmamış olsaydım, bitmemiş bir kilden heykeli andıran figürleri algılayıp resim olarak düşünemezdim. Şimdi açık denizlere çıkmış gibi hissediyorum kendimi– yağlıboyaya elimde olan tüm güçle devam etmek zorundayım.

Pano ya da tuval üstünde çalıştığımda masraflarım bir kez daha artıyor. Her şey o kadar pahalı ki. Yağlıboya da pahalı hem de çok çabuk bitiyor. Neyse, tüm ressamların karşılaştıkları zorluklar bunlar. Bir şeyler ayarlayacağız elbette. Renk konusunda bir içgüdüye sahip olduğuma, gittikçe daha daha rahatlayacağıma kesinlikle inanıyorum, yağlıboyayı kemiklerimde, iliklerimde duyumsadığıma da. Bana bunca geniş ölçüde, bunca sadakatle yaptığın yardımları yüz kere, bin yüz kere takdir ediyorum. Hemen hemen her zaman aklımdasın. Yapıtlarının sağlam, ciddi ve çok güçlü olmalarını, senin de onlardan en yakın zamanda memnun kalmanı öyle çok istiyorum ki.

Şimdi, çok önemli bir soruna dikkatini çekmek istiyorum: Acaba, boya, pano, fırça ve benzeri şeyleri *toptan fiyatına* almak mümkün mü bir yerlerden? Burada perakende fiyatına almak durumundayım. Senin Paillard ya da onun gibi birileriyle ilişkin var mı? Varsa eğer, toptan almak çok daha ucuza gelecek–beyaz, okr, sienna, örneğin; para işini de ona göre ayarlarız. Eminim ki çok daha ucuz olur. Bir düşün bu konuda. İyi resim yapmak için ille de çok boya kullanmak gerekli değil ancak bir tabanı vurgulayarak boyamak için ya da gökyüzünün açıklığını verebilmek için, kimi kez tüpteki boyanın hesabını tutmamak zorundasın.

Kimi kez yaptığım resmin konusu, ince, hafif boyama istiyor, kimi kez de o mad-

de, nesnelerin özgül nitelikleri, kalın boya gerektiriyor. Mauve –ki J. Maris'e kıyasla; daha da ötesi, Millet ya da Jules Dupré'ye kıyasla– çok temkinli bir yağlıboya ustasıdır, onun bile stüdyosunun kıyısında köşesinde boş boya tüpleriyle ağzına kadar dolu puro kutuları vardır– bir partiden sonra odaların şurasında burasında bulunan boş içki şişeleri kadar çoktur bunlar, hani Zola'nın kitaplarında anlatılan partiler... Her neyse, bu ay her zamankinden biraz daha fazla gönderebilirsen ne mutlu; ama olmazsa da dert etme. Elimden geldiğince çok çalışacağım. Benim sağlığımı soruyorsun ya, seninki nasıl? Kendime bulduğum çare senin de işine yarar gibi geliyor –açık havada gezmek, resim yapmak. İyiyim ama yorgunum ve sık sık duyumsuyorum bunu. Yine de kötüye değil, iyiye doğru gidiyorum. Elimden geldiğince idareli yaşamayı bilmem çok iyi bir şey bana sorarsan ama asıl ilacım resim yapmak. Şansının iyi gitmesini, hep daha da iyiye gitmesini yürekten diliyorum.

260A. Scheveningen'deki kumsalın görünüşü

Elini sıktığımı düşün ve bana inan,
Dostlukla,
Vincent

Kumsal eskizinde yumuşak, kumralımsı bir hava olduğunu, ormandakinde ise daha kasvetli, ciddi bir ton bulunduğunu görüyorsun, değil mi? Yaşamda her ikisinin de var olması ne güzel.

[*Eskiz* 260A]

267 Lahey, Salı 19 Eylül ya da dolayları, 1882
Anthon van Rappard'a (H)

Sevgili dostum Rappard,

Çok sıcak mektubun az önce geldi ve seninle tekrar hasbıhal etmeyi özlediğim için hemen cevap yazıyorum.

Sende birçok Alman şeyi var mı, diye soruyorsun. Şu tesadüfe bak, kardeşime bazı figür etütlerimden bahsettiğim bir mektupta Vautier ve diğer Almanlar konusunda, senin söylediklerinle neredeyse tıpatıp aynı şeyleri yazmıştım. İtalyanlara ait bir hayli eserin bulunduğu bir suluboya sergisine gittiğimi anlattım ona. Ustaca, hem de çok ustaca olmakla birlikte, bende boş bir duygu uyandırdılar ve kardeşime şunu söyledim: Dostum, o Alsaslı sanatçı grubunun, ağırlıklı olarak çizimler yapan ve deyim yerindeyse diğer sanatçılarca, yani Erckmann-Chatrian ve Auerbach gibi yazarlarca açıklanıp desteklenen Vautier, Knaus, Jundt, Georg Saal, Van Muyden, en başta *Brion*, *Anker*, T. Schuler'in ortaya çıkışı sanatta ne kadar hoş bir zamandı. Evet, İtalyanlar kesinkes usta ama onların duyarlılığı, onların insan duygusu nerede? Daha ağırbaşlı sanatçılar her zamanki gibi nadirken, günden güne çoğalıyor gibi görünen İtalyanların göz kamaştırıcı tavus tüylerine bakmaktansa, Lançon'un gri bir karalamasına, dışarıda kar ve yağmur yağarken çorbalarını içen birkaç paçavracıya bakmayı tercih ederim.

Sözlerimde ciddiyim Rappard. Bazı İtalyanların olduğu türden suluboya imalatçısı olmaktansa, sözgelimi bir otelde garson olmayı tercih ederim.

Bunun hepsi için geçerli olduğunu söylemiyorum; o ekolün istikametini ve eğilimini kastettiğimi anlayacaksındır. Sözlerim bana göre güzel eserler vermiş birçoğunu da tanıdığım gerçeğine gölge düşürmez; *Goya* tarzında, bazen Fortuny gibi, Morelli gibi, hatta bazen Tapiró vesaire, Heilbuth, Duez gibi bir yön taşıyan sanatçılar bunlar. Bu eserlerden bazılarını 10-12 yıl önce Goupil'de çalışırken ilk kez gördüğümde, harika olduklarını düşünmüş ve hatta Almanlar, sözgelimi İngiliz teknik ressamlar, sözgelimi Rochussen ya da Mauve tarafından iyi yapılmış şeylerden bile çok daha güzel bulmuştum. Fikrimi çoktan değiştirmiş durumdayım çünkü

o sanatçıların tek notalı şarkı bilen kuşlara daha çok benzediği kanısındayım artık; daha düşük şamatayla ve daha büyük tutkuyla söyleyecek daha fazla şeyi olan tarlakuşlarına ya da bülbüllere daha çok yakınlık duymaktayım. Bununla birlikte, elimde Almanlara ait öyle çok fazla şey yok – Brion döneminden kalan güzel örnekleri şimdi bulmak zor. Ağırlıklı olarak yukarıda sözünü ettiğim sanatçıların eserlerinden yapılmış ağaç baskıların yer aldığı bir koleksiyon oluşturmuştum bir zaman; Goupil'den ayrılırken bunu İngiltere'deki bir arkadaşa hediye ettim. Bunu yaptığıma şimdi çok pişmanım. Onlara ait gerçekten güzel bir şey edinmek istiyorsan, L'Illustration bürosuna *L'Album des Vosges* için, T. Schuler, Brion, Valentin, Jundt vs. tarafından yapılmış çizimler için bir sipariş ver. Sanırım, bedeli 5 frank. Ama endişem o ki satılıp tükenmiş olabilir. Yine de sormakta yarar var. Fiyat belki, aslına bakarsan muhtemelen yükselmiştir – beğenmeyince iade etme şartıyla göndermezler, bizzat sormaya cesaret edemememin sebebi de bu.

İngiliz sanatçılar hakkında çok az ayrıntı verebilirim, yani biyografilerini sunamam. Bununla birlikte, İngiltere'de tam üç yıl kaldığımdan ve birçoğunun eserlerini gördüğümden, onlar ve eserleri hakkında ana hatlarıyla epeyce şey öğrendim. İngiltere'de uzun süre kalmadan onları tam değerlendirmek pek mümkün değil.

Farklı bir hissediş, kavrayış, ifade ediş tarzı söz konusu, insanın buna önce alışması gerekir. Onları incelemeye fazlasıyla değer çünkü onlar büyük sanatçılar, İngilizler içinde. *Israëls, Mauve ve Rochussen* birbirlerine çok benzer; ama görünüş itibariyle sözgelimi Thomas Faed'in bir tablosu bir Israëls'den çok farklıdır, Pinwell, Morris ya da Small bir çizimi Mauve'un bir çiziminden ve bir Gilbert ya da Du Maurier Rochussen'den farklı görünür.

Rochussen'den söz etmişken, onun harika bir çizimini gördüm: Fransız generallerinin eski bir Hollanda belediye sarayındaki bir odada belediye başkanından ve meclis üyelerinden bilgi ve belge isteyişi. Sözgelimi Erckmann-Chatrian'ın Madam Thérèse'indeki Dr. Wagner sahnesi kadar güzel buldum. Rochussen'i o zamanlar öyle fazla beğenmediğini biliyorum ama önemli çizimlerini gördüğünde onu sahiden çok seveceğine eminim.

Bana göre İngiliz teknik ressamlar, Dickens edebiyat alanında neyse odur. Tek ve aynı duyarlılık bu, soylu ve sağlıklı, hep geri dönen bir şey. Günün birinde koleksiyonumun tamamına sakince göz gezdirme fırsatı bulmanı çok isterim. Çokça şeyi bir arada görmek genel bir görüşe varmayı sağlar, her şey gün gibi ortaya çıkmaya başlar ve bu teknik ressamlar ekolünün ne kadar harika bir bütün oluşturduğu açıkça görülür. Tıpkı her birini ayrı ayrı tanımak için Dickens, Balzac ya da Zola'yı tamamen okumak gerektiği gibi.

Örneğin, şimdi elimde İrlanda'yla ilgili 50 kadar baskı var – tek tek bakıldığında pekâlâ göz ardı edilebilirken, birlikte bakıldığında çarpıcı görünürler.

Menzel'in Shakespeare portresi hakkında hiç bilgim yok; bir aslanın diğerini nasıl yorumladığını görmeyi çok isterim. Zira Menzel'inki CANLI olma bakımından Shakespeare'inkilerle biraz benzerlik taşır. Bende Menzel'in Büyük Friedrich tablo-

sunun küçük baskısı var. Lahey'e tekrar gelirsen, beraberinde götür istersen. *Bahsettiğin baskıları (Régamey dışında) edinmiş değilim, bende Heilbuth, Marchetti, Jacquet yok.*

Bende *Whistler*'in hiçbir şeyi yok ama geçmişte onun güzel oymabaskılarını görmüştüm, figürler ve manzara.

Wyllie'nin sözünü ettiğin The Graphic'te çıkmış deniz manzaraları da bana çarpıcı geldi.

Boughton'un Dul kadının tarlası eserini biliyorum, çok güzel. Evet, hepsine o kadar bayıldım ki amacım ömrüm boyunca gündelik yaşamdan Dickens'ın tasvir ettiği ve bu sanatçıların çizdiği şeyleri yapmak. Millet der ki, *sanatta insanın gönlünü ve ruhunu vermesi gerekir*. Halihazırda uğraşıyorum, ne istediğimi biliyorum ve görsellikle ilgili saçmalıklar beni yolumdan saptırmayacak. Sanatçılarla temasım deyim yerindeyse tamamen kesildi, nasıl ya da niçin öyle olduğunu tam açıklayabilecek durumda değilim. Bana her türlü tuhaf ve kötü şey yakıştırılıyor. Bu da bazen belli bir terk edilmişlik duygusuna kapılmamı getiriyor ama öte yandan dikkatimin değişmeyen şeyler, yani doğanın sonsuz güzelliği üzerinde toplanmasını sağlıyor. Yalnızlığından dolayı umudunu yitirmek yerine, şeyleri düzenleyerek kendisine iş yaratan, kendi arayışı ve uğraşı sayesinde çok hareketli ve çok canlandırıcı bir hayat süren Robinson Crusoe'nun eski hikâyesi sıklıkla aklıma geliyor.

Her neyse, son zamanlarda resim ve suluboya da yapıyorum, ayrıca modele bakarak birçok figür çiziyor ve sokakta karalamalarla uğraşıyorum. Yaşlılar Yurdu'ndan bir adam son zamanlarda bana gayet sıkça poz veriyor.

Şimdi Karl Robert'in Karakalem kitabını sana geri göndermemin tam zamanı. Onu birkaç kez baştan sona okuyup dediklerini yapmaya çalıştım; ancak karakalemle hiç ilerleme sağlayamadığım için, marangoz kalemiyle çalışmayı tercih ediyorum. Birini karakalemle çizim yaparken izlemek işime gelir – elimde çok çabuk düzleşiyor ve sebebi de kullanılışını gördüğümde ortadan kalacağını sandığım bir şey. Bir ara gelecek olursan, bu konuda sana sormak istediğim birkaç şey var.

Her halükârda okuduğuma memnunum ve çalışmak açısından hoş bir araç olduğu konusunda yazarla tamamen hemfikirim; keşke daha iyi kullanabilseydim. Benim için hâlâ belirsiz olan öteki şeylerle birlikte ileride sırrını çözerim belki.

Sonuçta teşekkürlerle iade ediyorum sana. Birkaçağaç baskı ekliyorum, Marchal'a ait iki Alman var, şu tesadüfe bak. Lançonlar bana güzel görünüyor, özellikle Green ve Madenciler.

Elinde nüshalar varsa, bir tanesinin elime geçmesini her zaman keyifle karşılarım.

Edebiyat da hoşuma gider, sana ilginç gelen bir şey okursan bana bildir; çünkü şu sıralarda çıkan şeylerden haberim yok; birkaç yıl öncesinin edebiyatı hakkında biraz daha fazla bilgim var. Hastalığım sırasında ve sonrasında Zola'nın kitaplarını büyük hayranlıkla okudum. Balzac'ın tek olduğunu sanırdım, oysa vârislerinin olduğunu görmekteyim. Gelgelelim, Rappard, Balzac ve Dickens çağı, Gavarni ve Millet çağı artık çok gerimizde. O adamlar göçeli çok zaman geçmemiş olsa da *başlamalarından bu yana* çok uzun süre geçti ve bu arada bence tam anlamıyla ilerleme sayılmayacak

birçok değişiklik oldu. Bir zamanlar Eliot'ta "Ölü olsa bile, yaşadığını sanayım yeter," sözlerini okumuştum; sözünü ettiğim dönem için de bu geçerli kanaatimce. Örneğin Rochussen'e özellikle düşkün olmamın sebebi bu. Peri masallarındaki illüstrasyonlardan söz ediyorsun. Rochussen'in Alman efsanelerine ilişkin enfes suluboyalar yaptığını biliyor muydun? Lenore adında bir diziyi biliyorum, duygu bakımından harika. Ama Rochussen'in önemli çizimleri pek dolaşımda değil, sadece zengin sanatseverlerin portföylerinde var. Ağaç baskıları gayretle toplamaya girişirsen, sen de "görsel" retoriğini duyacaksın. Peki, ağaç baskılarda durum ne? Güzel olanlar zaman geçtikçe nadirleşir, bulunmaları daha da zorlaşır – daha sonra da insanlar onları aramaya koyulunca artık bulamaz. Geçen gün Doré'nin Londra üzerine eserlerinin tamamını gördüm, bence harika denecek kadar güzel ve duyarlılık bakımından soylu; örneğin dilenciler için gece sığınağındaki oda böyle, sanırım, sende var, eğer yoksa hâlâ edinebilirsin.

Hoşça kal, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Yetimlere ilişkin bir suluboya üzerine çalışıyorum, çeşitli kısımlar başladı, çok meşgulüm.

Mektubumu bitirdiğimde, dışarı çıktım ve yeni bir illüstrasyon destesiyle, yani şu eski Hollandsche Illustratie'lerle döndüm, dolayısıyla bu partiye bazı nüshalar ekleyebilirim.

Önce üç tane çok güzel *Daumier.*

1 *Jacque.*

Sende zaten varsa, fırsat bulduğunda geri gönder.

Daumier'ye ait Sarhoşun dört çağı bana en güzel şeylerinden biri olarak görünmüştür hep.

Bir *Degroux*'da olduğu gibi ruh taşıyor. Sana bu baskıyı gönderebildiğim için çok sevinçliyim. Daumierler gittikçe nadirleşiyor.

Elinde Daumier'den başka bir şey olsa bile, üstat bu şekilde koleksiyonunda iyi yer edinmiş olur. Bir keresinde Frans Hals'ın enfes *çizimlerini* görmüştüm. Bu çizimde Frans Hals'a ya da Rembrandt'a özgü bir şeyi (aslına bakılırsa her şeyi) bulmaktayım.

Bazı çok güzel *Morin*'ler ve eski Doré'ler de ekliyorum – gittikçe nadirleşen baskılar.

Öncelikle Doré'ye ve haliyle Morin'e karşı "görsel" konusuna dair konuşmaları benim gibi sen de duymuşsundur hiç kuşkusuz.

Buna rağmen söz konusu sanatçıların eserlerine hayranlık duymaya devam ettiğin kanısındayım. Ama insan tetikte olmazsa, böyle şeylerden az çok etkilenebilir.

Dolayısıyla sana bu baskıları gönderirken, bu kirli ağaç baskılarda Gavarni dönemi, Balzac ve V. Hugo dönemi kokusunun hâlâ bulunduğunu söylemeyi gereksiz bulmuyorum – şimdi neredeyse unutulmuş olan Bohème akımına özgü bir şey. Onlara saygı duyuyorum ve her görüşümde beni elimden gelenin en iyisini yapmaya ve şeyleri gayretle aşmaya özendiriyorlar.

Bir Doré çizimi ve bir Millet çizimi arasındaki farklılığı ben de görüyorum elbette ama biri diğerini göz ardı etmeyi getirmez.

Bir farklılık olabilir ama benzerlik de var. Doré bir gövdeyi biçimlendirme ve eklemleri çatma işini burnu havada bir ukala edasında kendisiyle dalga geçen birçok kişiden daha iyi, hem de çok daha iyi becerir – örneğin, onun için bir karalamadan ibaret olan o deniz banyosu baskısına bak.

Sadece şunu söylüyorum: Millet gibi biri, Doré'nin çizimi hakkında yorumlarda bulunmuş olsa, öyle davranacağından kuşkuluyum ama diyelim ki bunu yapmış olsa, eh, buna hakkı olurdu. Ama Doré'nin tek parmakla yapabildiğinin onda birini iki elleriyle yapamayanların onun eserlerine sövüp sayması küstahlıktan başka bir şey değildir; böylelerinin seslerini kesmeleri ve daha iyi çizmeyi öğrenmeleri akıllıca olur.

Şimdilerde çizim konusundaki bu değerbilmezliğin böylesine yaygın olması çok gülünç.

Lynen'in çizimlerini Brüksel'de gördün – ne kadar zarif, zevkli ve ustaca. Biriyle onları konuştuğunda, belli bir küçümsemeyle yüksek perdeden şu cevabı verir: Ha, evet, "oldukça hoş." Örneğin, Lynen'in kendisi muhtemelen çok faal ve çok üretken olmasına, bu yönünü daha da geliştirecek gibi görünmesine karşın, her zaman bayağı yoksul kalacak. Doğrusu, kendi adıma, faal kalmam ve gittikçe daha üretken hale gelmem kaydıyla, ömrüm boyunca bayağı yoksul olmaya hiçbir itirazım yok, yeter ki günlük ekmeğimi çıkarayım.

Evet, tekrar selamlar, ağaç baskıların hoşuna gideceğini ve yakında senden yine haber alacağımı umarım. Hoşça kal.

274 Lahey, Pazar 22 Ekim 1882
Theo van Gogh'a (H)

Pazar öğleden sonra

Sevgili Theo,

Mektubunun ve içindekinin bana çok büyük keyif verdiğini sana söylememe gerek yok. Tam da ihtiyaç duyduğum şey bu ve benim için bayağı büyük bir yardım.

Burada hâlâ sonbahardayız, hava yağmurlu ve serin ama tam mevsim ortamı – gökyüzünün yansıdığı ıslak sokaklarda ve yollarda bir dizi tonu gösteren figürler açısından özellikle iyi. En başta Mauve'un defalarca çok güzel yaptığı bir iş bu.

Sonuçta piyango bürosu önündeki insan kalabalığını gösteren büyük suluboyaya biraz daha şey katabildim. Ayrıca kumsalı gösteren başka bir suluboyaya yeni başladım, kompozisyonu şöyle bir şey:

[*Eskiz* 274A]

Ara sıra insanın doğadaki şeylere karşı duyarsızlaşmış gibi göründüğü ya da doğanın artık bir şey ifade etmezmiş gibi göründüğü dönemler üzerine söylediklerinde seninle tamamen hemfikir olduğumu söyleyebilirim.

Ben de sıklıkla aynı duyguya kapılıyorum ve çok farklı bir şeye dönmem bazen işe yarıyor. Manzaraya ya da ışık efektlerine duyarsız hale geldiğimde, figürlerle uğraşıyorum, bunun tersi de oluyor. Bazen geçip gitmesini bekleme dışında yapılacak hiçbir şey kalmıyor ama birçok durumda yoğunlaştığım konuları değiştirerek, tepkisizlikten kurtulmayı başarıyorum. Gerçi figürlere gittikçe daha fazla kaptırıyorum kendimi. Geçmişte manzaraya dönük duygunun bende çok güçlü olduğu bir dönemi hatırlıyorum; bir ışık efektinin ya da bir manzara havasının figürlere nazaran iyi ifade edildiği bir resimden veya çizimden çok daha fazla etkileniyordum. Genelde figür ressamları bende sıcak sempatiden ziyade oldukça soğuk bir tür saygı uyandırıyordu hatta. Ne var ki o sıralarda Daumier'nin Champs Elysées'de yaşlı bir adamı kestane ağaçları altında tasvir eden bir çizimine (Balzac için yapılmış bir illüstrasyon) özellikle hayran kaldığını iyi hatırlıyorum, hem de çizimin öyle önemli olmamasına karşın. Daumier'nin yaklaşımında çok sıkı ve adam gibi bir şey bulunmasının bende etkili iz bırakması nedeniyle şöyle düşündüğüm hâlâ aklımda: Böyle hissedip düşünmek ve insanda merak uyandıran, insana sırf insan olması itibariyle çayırlara ya da bulutlara nazaran daha doğrudan çekici gelen bir şeye yoğunlaşmak üzere bir yığın şeyi dikkate almamak ya da göz ardı etmek iyi olsa gerek.

Benzer biçimde gerek İngiliz teknik ressamların, gerekse İngiliz yazarların figürleri, Pazartesi sabahı tarzındaki ağırbaşlılıktan, bilinçli sadelikten, düz anlatımdan ve çözümlemeden dolayı, insana kendini zayıf hissettiği günlerde tutunacak sağlam ve sıkı bir şey olarak bana çekici gelmeye devam ediyor. Bu saptama Fransız yazarlar arasında Balzac ve Zola'nın çizdiği tipler için de aynı ölçüde geçerli. *Murger*'ın bahsettiğin kitaplarını henüz bilmiyorum ama ileride tanışacağımı umuyorum.

Daudet'nin Sürgün krallar romanını okuduğumu sana daha önce yazmış mıydım? Oldukça güzel buldum.

O kitapların adları çok çekici, mesela Bohem. Günümüzde Gavarni'nin dönemindeki bohem havasından ne kadar kopmuş durumdayız! Bana öyle geliyor ki şeyler o zaman biraz daha sıcaktı, şimdikinden daha şen ve canlıydı. Ama bilemiyorum, üstelik günümüzde de epeyce iyi şey var ya da biraz daha sıkı bir araya gelirsek, gerçekte olduğundan daha fazla iyi şey olur sanki.

Şu anda stüdyomun penceresinden harikulade bir efekt görülebiliyor. Kuleleriyle, çatılarıyla ve tüten bacalarıyla kent, bir ışık ufku zemininde karanlık, kasvetli bir

Londy maandag 237

Waarde Theo,

Uw brief is het myeslotene deden my zeer veel plezier, dat behoef ik U niet te zeggen, het komt erg van pas en is my een krachtige hulp.

We hebben hier herfstweer – regenachtig & koel, maar vol stemming – prachtig voor figuren vooral, die op de natte straten en wegen waar de lucht in weerkaatst ironisch uitkomen. Het is / geen mauve voorne lekkere zoo mooi dat.

Ik heb nog wat daarvoor kunnen doen aan de groote aquarel van den hoop hout voor het Colery kantoor en zoo pas het d en ook weer een van het strand begonnen waarvan dat

de compositie is.

Ik kan volkomen overeenstemmen met wat gy zegt omtrent hy den de men soms heeft waarin men stomp schijnt voor de dingen van de natuur of waarin de natuur met men luid ous schijnt te spreken.

Ik heb dat ook schuyes en het helpt my wel eens als ik dan heel andere dingen aanpak. Een ik stomp op landschap of lichteffekten dan grijp ik de figuren aan en ongekeerd. Soms is er niets aan te doen dan op te wachten tot het over gaat maar menigen keer lukt het my de ongerustheid weg te krijgen door verwisseling van motieven. waarop ik opzet attentie let. Hoe langer hoe meer echter boeien my de figuren. Ik herinner my vroeger een tijd gehad te hebben dat het gewaad voor / landschap erg sterk by me was en ik veel meer getroffen werd door een schilderij effectering waar een bepaalde of stemming van landschap goed was uitgedrukt dan door figuren zelfs bezienden in 't algemeen de figurenschilders my meer een soort familyk voelen verband in dan wel dat ik er warme sympathie voor had. Ik herinner my echter nog zeer wel in een dezen tijd toch bijzonder getroffen geweest te zijn door een teekening van Daumier een oud man onder de Kastanje bomen in de Champs Elysées (een illustratie voor Balzac) ofschoon die teekening zoo empfindsaam met waar ik weet wel dat het my toen zoo bijzonder trof dat er iets zoo fluks en mannelijks in de opvatting van Daumier was dat ik dacht het moet toch goed zijn zóó te voelen en te denken en een massa dingen over / hoofd te zien of vooby te gaan om zich te concentreeren op zoo iets wat te denken geeft en een mensch als mensch meer direkt persoonlijk aangaat dan weilanden of wolken.

274A. Yetim oğlanlar ve kızlar yürüyüş için dışarıda

siluet olarak öne çıkıyor. Ne var ki ışık sadece geniş bir şerit halinde; üstünde şiddetli bir sağanak asılı; aşağıda daha yoğun olan sağanak yukarıda sonbahar rüzgârıyla dağıldığı için, süzülüp uzaklaşan büyük öbeklere ve kümelere dönüşüyor. Ama o ışık şeridi kasvetli kent kütlesinin (çizim yaparken bir guvaş fırçasıyla belirginleştirilebilecek) tek tük kesimlerinde ıslak çatıları parıldatıyor ve kütlenin baştan sona aynı tonu taşımasına karşın, kırmızı kiremitleri ve arduazları ayırt edebilmeyi sağlıyor.

Schenkweg ön planda ıslaklığın içinde ışıltılı bir hat olarak uzanıyor, kavakların sarı yaprakları var, hendek kenarları ve çayırlar koyu yeşil, figürler ise siyah.

Zihnimi yeni bir şeye yer bırakmayacak kadar hâlâ aşırı dolduran ve orada kalması gereken turba hamalı figürleriyle bütün öğleden sonra uğraşmasaydım, bu sahneyi çizerdim, daha doğrusu çizmeye çalışırdım.

Seni sıklıkla özlüyor ve düşünüyorum sahiden. Paris'teki bazı karakterler, kadınlarla oturup kalkan, belki diğerleri kadar dar zihniyetli olmayan, umutsuzca genç kalmaya çalışan sanatçılar hakkında yazdıkların sağlam gözlemlere dayalı gibi görünüyor bana. Böyle insanlar orada da, burada da var. Bir kişinin ev hayatında belirli bir zindeliği koruması buraya nazaran orada belki daha da zor, çünkü orada çetin bir uğraşa dönüşmeye neredeyse daha yakın. Paris'te kim bilir kaç kişi (soğukkanlı, akılcı, mantıklı ve haklı bir yaklaşımla) çaresiz kalmıştır? Başkalarının yanı sıra, çok sevdiğim ve başına gelenlere üzüldüğüm Tassaert'le ilgili bu minvalde bir şey okudum.

Gittikçe, evet gittikçe bu yöndeki her girişimi saygıya değer buluyorum. Başarıya ulaşılabileceğine ve işe umutsuzlukla başlamamak gerektiğine de inanıyorum; insan şurada burada kaybetse ve hatta bazen bir tür gerileme hissetse bile, asıl mesele işler ilk başta sanıldığı gibi çıkmayınca da tekrar canlanmak ve cesaretli olmaktır. Dahası, senin tarif ettiğin türden insanları, sırf hayatları ciddi ve iyi düşünülmüş ilkelere dayanmıyor diye hor gördüğümü sanma. Bu konudaki görüşüm şöyle: Sonuç bir *eylem* olmalı, soyut bir fikir değil. Bence ilkeler ancak işlere dönüştüğünde iyidir ve uğraşılmaya değerdir; bence derin düşünmekte ve vicdanlı olmaya çalışmakta yarar vardır, çünkü bu bir kişinin iradesinin daha kararlı işlemesini sağlar ve çeşitli davranışları bir bütünlüğe kavuşturur. Bence senin tarif ettiğin türden insanlar yaptıkları şeyleri daha akılcı yapmaya koyulurlarsa, daha sarsılmaz hale gelirler; ama böyle olmasa bile, ilkelerini pratiğe geçirmek ve hatta düşünüp tartmak için en ufak çaba göstermeksizin büyük gösterişe kalkışan insanlara çok daha fazla tercih ederim onları. Zira birinci kesimin en halis ilkelere ihtiyacı yokken, ikinci kesim tam da iradeyle ve düşünceyle yaşama yolunu bulduklarında harika olanı yapacak insanlardan oluşur. Harika şey, dürtüyle ortaya çıkmaz; bir araya getirilen küçük şeylerin bir dizisidir.

Çizim nedir? İnsan oraya nasıl varır? *Hissettiği* şey ve *yapabildiği* şey arasına sanki dikilmiş gibi duran görünmez bir demir duvarı aşarak yolunu bulmasıyla. İnsan o duvarı nasıl aşar? Çekiçle dövmek hiç işe yaramaz. Bana göre, insan alttan duvarı oymalı, yavaşça ve sabırla aşındırarak kendine yol açmalıdır. Peki, insan derin düşünmediği ve hayatını ilkelere göre düzenlemediği sürece, caygın ya da şaşkın hale düşmeden böyle bir işe nasıl kararlılıkla bağlı kalabilir? Sanatsal konular kadar öteki

şeyler için de geçerlidir bu. Harika şey tesadüfi bir şey değildir; *azimle* istenmesi gerekir. Bir kişide ilk başta işlerin mi ilkelere yol açtığı, yoksa ilkelerin mi işlere yol açtığı, bana göre cevabı olmayan bir şeydir ve önce tavuğun mu, yoksa yumurtanın mı ortaya çıktığı sorusu kadar cevap verilmeye pek değmez.

Ama insanın düşünce ve irade yetilerini geliştirmeye çalışmasının olumlu bir şey olduğu ve büyük önem taşıdığı kanısındayım.

Halihazırda çizdiğim figürleri günün birinde görünce ne düşüneceğini çok merak ediyorum. Tavuk-yumurta sorusu onlar için de geçerli: Önce hazırlanan bir kompozisyon için figürler mi çizmek gerekir, yoksa da ayrı ayrı çizilmiş figürleri içinden kompozisyonun doğacağı bir şekilde birleştirmek mi gerekir? İkisinin aynı kapıya çıktığı kanısındayım. *Yeter ki insan çalışsın.* Sözlerimi senin mektubunu bağlarken belirttiğin noktayla bitireyim: Sahnelerin ardına bakmaktan hoşlanma gibi ortak bir yanımız var; bir başka deyişle ikimiz de şeyleri analiz etmeye eğilimliyiz. Kanımca, bu tam da resim yapmak için sahip olunması gereken nitelik – resim ya da çizim yaparken bu yeti kullanılmalıdır. Belki de içimizde doğuştan gelme bir şeyin bir ölçüde olması gerekir (sende de, bende de bunun olmasından ötürü, Brabant'ta geçen çocukluğumuza ve düşünmeyi öğrenmemizi genellikle sanılandan çok daha sağlayan bir geçmişe teşekkür etmeliyiz herhalde); ama hepsinden önemlisi, evet hepsinden önemlisi, o sanat duygusu ancak daha sonra çalışma yoluyla gelişip olgunlaşır. İnsanın *nasıl* çok iyi bir ressam olabileceğini bilmiyorum ama sende bu özün bulunduğuna ve ortaya çıkacağına kesinlikle inanıyorum.

Hoşça kal, dostum, gönderdiğin şey için teşekkürler, içtenlikle elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Sobayı şimdiden kurmuş durumdayım; dostum, keşke bir ara bir akşam çizimlere ve eskizlere beraber bakabilsek – bir de *ağaç baskıla*ra. Elimde enfes parçalardan birkaç tane daha var.

Bu hafta yetim oğlanlara poz verdirmeyi umuyorum, böylece yetim çocuklara ilişkin çizimi sonunda kurtarabilirim.

278 Lahey, Çarşamba 1 Kasım 1882
Theo van Gogh'a (H)

1 Kasım

Sevgili Theo,

Birkaç gündür sana da ilginç gelebilecek bir şeye kendimi tamamen kaptırmış durumdayım ve bunu sana özellikle yazmama değer sanırım. Rappard'dan gelen bir

mektupta, yakın dönemin gravürleri konusu üzerine *Herkomer*'in yaptığı konuşmadan bir parça geçti elime.

Bütün şeyi sana ayrıntılı anlatamam, (bir İngiliz sanat dergisinde, belki *Art Journal*'da çıkan) makaleyi bizzat okumuş olabilirsin. Esas olarak *The Graphic*'te çıkan çizimlerle ilgili. *Herkomer* kendisinin onlar üzerine nasıl büyük tutku ve coşkuyla çalıştığını aktarıyor, ilk ciltlerdeki enfes baskıları özellikle anıyor. O ilk sanatçılara ait eserlerin ne kadar önemli olduğunu hiçbir sözün yeterince etkili biçimde ifade edemeyeceği yolundaki kanısını belirtiyor. Süreç ve teknik bakımından sağlanan ilerlemeyi, eski ve modern gravür arasındaki farklılığı vesaire, vesaire ele alıp inceliyor. Ardından bugünkü durum üzerine konuşuyor ve böylece konuşmasının asıl konusuna geliyor. Şöyle diyor: Ahşap oymacılar eskisinden daha usta ama yine de *The Graphic*'in ilk çıktığı zamana dönüp baktığımda bir çöküş görmekteyim. Bana göre bunun sebebi karşı çıktığım iki şeyde yatmakta, diye devam ediyor. Biri yayıncılarla, diğeri sanatçılarla ilgili.

Her ikisinin de eğer mücadele edilmezse işleri mahvedecek kusurları var.

Herkomer diyor ki yayıncılar gösterişli şeyleri talep ediyor: "Doğru ve aslına bağlı çizim artık istenmiyor, eksiksiz tasarımlar artık rağbet görmüyor, gereken tek bir sayfanın beceriksizce çizilmiş bir köşesini 'azıcık' örtme sadece."

"İşin başındakiler halkın bir toplumsal olayın filan tasvir edilmesini istediğini ve düzgün, eğlendirici olmasını yeterli bulup, eserin sanatsal nitelikleri bakımından hiçbir şeyi umursamadığını bildiriyor. Söylediklerine inanmıyorum. Kabul edilebilecek yegâne özür 'iyi teknik ressamların azlığı' sadece."

Ardından sözü sanatçılara getiren Herkomer, şimdilerde baskıları güzelleştirenin çok sıklıkla teknik ressam değil, ahşap oymacı olmasını esefle karşıladığını söylüyor. Sanatçıları bunu kabullenmemeye, oymacının olması gereken konumda, teknik ressama ait eserin aktarıcısı konumunda kalmasını ve öne geçmemesini sağlayacak şekilde duyarlı ve etkili çizmeye teşvik ediyor. Daha sonra sözlerini bağlarken, davayı hararetle desteklemeyi sürdürme ve herhangi bir zayıflamamaya izin verme yönünde herkese güçlü bir çağrıda bulunuyor.

Biraz sitem içeren çağrısında açıkça dile getirdiği ve kayıtsızlıkla mücadele eden biri olarak çekilmez bulduğu belirli bir hüzün de eksik değil.

Kapanış sözleri şöyle: "Sanat size, yani halka sonsuz haz ve eğitim sunar. Gerçekten sizin için yapılır bu. O halde iyi eserleri haykırarak isteyin ve o zaman ortaya çıkacağına emin olun."

Metin baştan sona sağlam, sıkı, dürüst. Onun konuşma tarzı bende Millet'nin bazı mektuplarıyla aynı izlenimi uyandırıyor.

Bir defa olsun birinin böyle konuştuğunu duymak bana cesaret veriyor ve sahiden içimi ferahlatıyor.

Halka en uygun sanata karşı deyim yerindeyse hiç coşku olmaması bence çok yazık.

Ressamlar (bana göre sonuçta halk için yapılan, en azından her sanatçının bunu

en yüce, en soylu görev sayarak yapması gerektiğine inandığım) eserlerin halkın da eline geçebilmesini ve herkes için erişilebilir olmasını sağlamak üzere kenetlenirlerse, *The Graphic*'in ilk yıllarında yaratılanlarla aynı ürünleri yaratacak bir şey ortaya çıkar.

Neuhuys, Van der Velden ve başka birkaç kişi bu yıl "De Zwaluw", aylık çıkan ve fiyatı 7,5 metelik olan bir dergi için çizimler yaptı. Bazı iyi örnekler var ama çoğunun zayıf bir elden çıktığı (özgün çizimler değil, onları popülerleştirme araçları olduğu) görülebiliyor ve duyduklarıma bakılırsa, derginin ayakta kalma ihtimali öncellerinkinden daha fazla değil. Niçin yürümüyor? Kitapçılar ondan hiçbir şey kazanamadıklarını söylüyorlar ve dağıtmak yerine önünü tıkıyorlar.

Ressamlara gelince, konuyu ciddiye alma yönünde her çabayı henüz göstermedikleri kanısındayım. Hollanda'da birçok ressamın "Gravür nedir?" sorusuna cevaben verdiği tanım şöyledir: "Zuid-Hollandsch Koffiehuis'te duran *o şeyler*." Yani, gravürü içkiler sınıfına koyarlar. Kim bilir, gravür yapanlar da belki sarhoş takımındandır.

Peki, simsarlar ne diyor? Topladığım yaklaşık 100 eskizle birlikte burada herhangi birine gittiğimi varsayalım. Korkarım ki bana söylenecek şey "*O şeylerin* ticari değer taşıdığını mı sandın?" olur en iyi ihtimalle.

Gerek Gavarni döneminin, gerekse günümüzün büyük teknik ressamlarına sevgim ve saygım, eserlerini daha iyi tanımarnla ve hepsinden önemlisi, sokaklarda her gün görülen sahnelerden bir şey çıkarmak üzere bizzat var gücürnle çalışmamla birlikte artıyor.

Herkomer'de, *Fildes*'te, *Hol*'da ve *The Graphic*'in diğer kurucularından değer verdiğim şey, onları kendime Gavarni'den ve Daumier'den daha yakın bulmamın ve bulacak olmamın sebebi, ikinci kesimin topluma daha alaycı tavırla bakıyor gibi görünmesi, birinci kesimin ise Millet, Breton, Degroux ve Israéls gibi adamlara benzer bir yaklaşımla soylu bir şey içeren ve daha ciddi bir duyarlılık taşıyan (üstelik Gav. ya da Daum. eserleri kadar *sahici* de olan) konuları seçmesidir. En başta bu korunmalı gibi geliyor bana.

Bir sanatçının papaz ya da kilisede yardım toplayan biri olması gerekmez ama insanlara karşı sıcak bir yürek taşıması gerekir; örneğin, *The Graphic*'in hiçbir kışı yoksullara dönük sempatiyi canlı tutacak bir şeyler yapmadan geçirmemesinde soylu bir şey bulmaktayım. Sözgelimi, elimde Woodville'in İrlanda'da turba fişleri dağıtımını gösteren bir baskısı, Staniland'ın *Yardımcılara yardım edin* başlığını taşıyan ve para sıkıntısı çekilen bir hastanedeki çeşitli sahneleri tasvir eden başka bir baskısı, Herkomer'in Düşkünler evinde Noel, Fildes'in Evsizler ve açlar eserleri vs. var. Onları Bertall'in ya da Vie Elégante'a çalışan birinin çizimlerinden yahut diğer sosyete şıklıklarından bile daha güzel buluyorum. Belki bu mektup sana sıkıcı gelecek; ne yaparsın işte, her şey zihnimde bir kez daha dinçleşti. Elimdeki 100 küsur eskizi bir süre önce derleyip çerçeveletmiştim; bu iş bittiğinde "Ne yararı var?" şeklinde hafif bir melankoli duygusu sarmıştı beni. İşte öyle bir anda Herkomer'in insanları sarsılmamaya çağıran ve azimle işe koyulmanın her zamankinden daha gerekli olduğunu

belirten etkili sözleri bana iyi geldi ve konuşmasının özünü sana kısaca aktarmayı düşündüm. Elini sıkarım, bana inan.

Dostlukla,
Vincent

Umarım, önümüzdeki günlerde senden haber alırım, evden güzel bir mektup aldım.

288 Lahey, Pazar 26 Aralık ve 27 Kasım 1882
Theo van Gogh'a (H)

Pazar

Sevgili Theo,

Dün Murger'in bir kitabını okudum, adı Su İçenler. Kimi resimlerden aldığım tadı buluyorum bu kitapta –örneğin Nanteuil'ün, Baron'un, Roqueplan'ın, Tony Johannot'un çizimlerindeki gibi, nükteli, zeki bir şeyler. Yine de epeyce geleneksel, hiç değilse *bu* kitap öyle, bana kalırsa. Yazarın başka kitaplarını okumadım henüz. Gördüğüm kadarıyla, onunla örneğin Alph. Karr ve Souvestre gibi yazarlar arasındaki ayrım, bir Henri Monnier ya da bir Compte-Calix ile yukarıda sözünü ettiğim ressamlar arasındaki ayrımın aynısı. Kıyasladığım kişileri hep bu aynı dönemden seçmeye çalışıyorum.

Bohem döneminin (kitapta o dönemin gerçekliği örtülmüş olsa da) kokusu var kesinlikle, bu yüzden ilgilendiriyor beni; ancak özgünlük ve duyguların içtenliği açısından eksiklikleri var gibi geldi bana. Her neyse, belki de içinde ressam tipleri olmayan öteki kitapları bundan iyidir; yazarlar, ressam tipleri işlediklerinde pek başarılı olamıyorlar nedense. Birçok başarısız arasında, Balzac da var (onun ressamları hiç de ilginç değildir); sonra, Zola, her ne kadar onun Claude Lantier'yi gerçekse de –evet, kesinlikle Claude Lantier gibi tipler var dünyada, gene de insan Zola'nın başka tür bir ressamı canlandırmasını istemeden edemiyor; adına sanırım izlenimci dedikleri bir ekolün en kötü örneklerinden sayılamayacak birinin gerçek yaşamından esinlenerek yaratmış Zola bu tipi. Oysa ressamlar dünyasının çekirdeğini oluşturanlar *onlar* değil.

Öte yandan, iyi çizilmiş ya da yağlıboyası yapılmış pek az yazar tipi biliyorum; ressamlar bu noktada genellikle alışılmış, göreneksel bir tavır içindeler, yazar dedin mi kâğıtlarla dolu bir masada oturmuş bir adam çiziyorlar, o kadar; hatta bu kadar ileri bile gitmiyorlar ve sonuç olarak ciddi yaka takmış, yüzünde hiçbir anlam olmayan beyler çıkıyor ortaya.

Meissonier'nin çok güzel bulduğum bir tablosu var. Öne doğru iyice eğilmiş, arkadan görünen bir figür, ayaklarını şövalenin çıtasına koymuş; yukarı doğru çekilmiş bir çift diz, bir sırt, bir ense, bir başın arkasından başka bir şey görünmüyor, bir de kalem ya da benzeri bir şey tutan belli belirsiz bir el... Ama işte, adam orada, canlı, gergin bir dikkatin devinimi seziliyor gövdesinde, tıpkı Rembrandt'ın bir figüründe olduğu gibi. Orada kitap okuyan ufak-tefek bir adam vardır, öne doğru eğilmiş o da, başını yumruk ettiği eline dayamış. Kitaba çok derinden daldığını hemen duyumsar insan.

Bir de Bonnat'nın Victor Hugo'suna bak, güzel, çok güzel bir resim ama ben gene de Victor Hugo'nun kendisi tarafından sözcüklerle betimlenen Hugo'yu yeğ tutarım. Yalnızca şu kadarı yeter:

Ve ben öylece suskun kaldım
Fundalıkta çıt çıkarmadan duran siyah kekliğin göründüğü gibi

Harika değil mi şimdi, fundalıkların üstündeki o minik figür? Meissonier'nin 93'teki küçük generali –hepsi hepsi bir santimetre boyunda– kadar canlı değil mi?

Millet'nin gene Millet tarafından yapılmış bir portresi var, bayılıyorum. Çoban başlığı giymiş bir baştan ibaret, ama o bakış –yarı kapanmış gözlerle, bir ressamın yoğun bakışı– öylesine güzel ki aynı zamanda, bir horozun gözünde bulunabilecek delici bir parıltı..

Günlerden pazar yine. Bu sabah Rijswijkseweg yolunda yürüyüş yaptım. Çayırları yarı yarıya sel basmış. Öyle ki tonal yeşil ve gümüş rengi bir etki vardı; ön planda yaşlı ağaçların rüzgârdan birbirine geçmiş siyah, gri ve yeşil dalları, yaprakları, gövdeleri; arka planda küçük bir köyün silüeti, yükselen sivri kilise kulesi; şurada burada bir bahçe kapısı, üstüne kargaların tünediği gübre yığınları...

Görsen ne çok severdin bu manzarayı, istesen, uğraşsan ne güzel bir tablosunu yapardın.

Bu sabah olağanüstü güzeldi, uzun bir yürüyüş yapmak da çok iyi geldi bana. Çizim yapmaktı, litografya ile uğraşmaktı, bu hafta hemen hemen hiç dışarı çıkmamıştım.

Litografya işine gelince, yarın bir yaşlı adamın baskısını çıkaracağını umuyorum. İyi bir şey çıkar inşallah. Özellikle bu iş için yapılmış bir tür tebeşir kullandım ama korkarım, bildiğimiz olağan litografya kalemi ile çalışmak en iyi sonucu verecekti, onu kullanmadığıma pişman olacağım galiba. Neyse, bekleyelim, bakalım ne çıkacak.

Yarın baskı yöntemleri üstüne bazı şeyler öğreneceğim bir baskı ustasından. Baskı zanaatinin tüm inceliklerini öğrenebilmeyi isterdim. Bu yeni yöntemin litografya sanatına yeni bir canlılık getirmesi olasılığı kuvvetli bence. Yeni yöntemin üstünlükleri ile eski yöntemin kimi yanlarını bir arada kullanmanın bir yolu olabilir kanısındayım, kesin bir şey söylenemez elbette. Belki de yeni yeni dergilerin yayımlanabilmesine yol açar bu.

Pazartesi

Dün gece daha fazla yazamadan kesmek zorunda kaldım. Bu sabah yaşlı adamcağızımızla birlikte matbaaya gittim, her şeyi gözümle gördüm: taş üstüne yapılan aktarma, taşın hazırlanışı ve baskının çekilişi. Rötuşlarla ne gibi değişiklikler yapabileceğim konusunda da daha iyi bir fikrim var şimdi. Mektuba ekli olarak ilk baskıyı gönderiyorum –bundan önce bozuk çıkan bir baskıyı saymazsak, ilk–.

Zamanla daha iyilerini yapacağımı umuyorum, bu seferkinden hiç memnun değilim. Neyse, ilerleme ancak çalışıp çabalamayla gerçekleşecek. Benim görüşüme göre, yapıtında bir düşünce iletmek bir ressamın görevidir. Bu baskıda anlatmak istediğim şey –ama iyi yapamadım, ya da gerçekte olduğu kadar çarpıcı olmadı, karanlık bir aynaya düşen belirsiz bir yansıma gibi oldu– "yüce bir şey"in varlığının en güçlü kanıtlarından biriydi; Millet'nin de inandığı şey, yani, Tanrı'nın ve sonsuz yaşamın varlığı –bunu da, ufak tefek yaşlı adamın yüzündeki son derece dokunaklı anlamda, ocağın yanındaki köşesinde otururken kendi kendisinin bile belki farkında olmadığı o yüz ifadesinde göstermeye çalışmıştım. Aynı zamanda, soylu bir şey, büyük bir şey var ki, sonunda solucanlar kemirsin diye verilmemiş insanoğluna.

Israëls bunu öyle güzel resimlemiştir ki... Tom Amca'nın Kulübesi'ndeki en güzel bölüm, zavallı kölenin ölmesi gerektiğini bile bile son kez karısıyla birlikte otururken şu sözleri anımsadığı bölümdür belki de:

Dertler çılgın bir tufan gibi gelsin, bırak
Acıların fırtınaları düşsün üstümüze
Ben sağ-salim varayım da yuvama,
Tanrıma, Cennetime, her şeyime.

Bunun teolojiyle filan ilgisi yok. Yalnızca en zavallı bir oduncunun, bir köylünün, bir maden işçisinin bile kimi duygular ve esin dolu anlar yaşadığını, kendisini sonsuzluğa dek barındıracak bir yuvaya yakın hissettiğini gösteriyor.

Matbaadan dönüşte mektubunu buldum; anlattığın Montmartre harika bence, eminim yanında olsaydım duygularını paylaşırdım, aslına bakarsan Jules Dupré ile Daubigny de yapıtlarında bu düşüncelere canlılık kazandırmaya çalışmışlardır. Bu gibi görünümlerde tanımlanması olanaksız bir şey var, sanki tüm doğa konuşuyor gibi ve insan eve döndüğünde çok iyi bir kitabı, örneğin Victor Hugo'nun bir kitabını yeni bitirdiğinde hissettiklerini hissediyor aynı. Bana sorarsan, bunu nasıl herkes görmüyor, nasıl duyumsamıyor, anlayamıyorum. Tanrı ya da doğa, gözü, kulağı, yüreği olan herkes için yapmış bu dünyayı. Bir ressamın mutlu olması bundandır kanımca, çünkü görebildiklerinin birazını olsun anlatabildiğinde doğa ile uyum içinde oluyor.

İşte, harika bir şey bu. İnsan ne yapacağını biliyor, bol miktarda konu var ve Carlyle'ın da çok doğru söylediği gibi, hayatta yapacağı işi bulmuş olan kişi Tanrı'nın

inayetine kavuşmuştur. Ve yapılan iş, Millet'nin, Dupré'nin, Israëls'in ve benzerlerininki gibi, huzur vermeye, *sursum corda,* ruhu cennete doğru yükseltmeye uğraşıyorsa, o zaman bir kat daha coşkulandırıcı oluyor –insan o zaman daha da az yalnız sayılır çünkü düşünüyor. Burada tek başıma oturuyorum doğru, ama ben burada sessiz sedasız otururken yapıtım belki de dostuma bir şeyler söylüyordur ve yapıtımı gören hiç kimse benim kötü kalpli olduğumdan kuşkulanamaz. Öte yandan, şurası da bir gerçek ki kötü iş çıkardığında duyduğun hoşnutsuzluk, bir şeyleri başaramamak, teknik zorluklar, korkunç melankoliye kaptırabiliyor insanı.

Kimi kez Millet'yi, Israëls'i, Breton'u, Degroux'yu, daha birçoklarını, örneğin Herkomer'i düşündükçe cesaretim felaket kırılıyor. İnsan ancak kendisi çok çalıştı mı bu adamların ne büyük değerler olduklarını anlayabiliyor. Sonra, bu umutsuzluğu, bu melankoliyi yutmak, kendi kendine olduğun gibi katlanmak –kenara çekilip vazgeçmek için değil, tüm eksiklerine, kusurlarına ve bunların üstesinden gelebileceğinin şüpheli olmasına karşın çabalamaya devam etmek için... İşte bunlar da ressamların mutlu olmamalarının sebepleri... Kendi kendinle savaşmak, daha iyiye, daha güzele doğru gitmeye çabalamak, enerjini yenilemek... Bütün bunlar maddi sıkıntılar yüzünden daha da zorlaşıyor.

Daumier'nin yaptığı o resim çok güzel olmalı. O resim kadar açık seçik konuşan bir şeyin anlaşılamaması tam bir esrar bence; en azından düşük fiyatla bile bir alıcı bulamayacağını düşündüğüne göre, çok şaşırtıcı.

Pek çok ressam için dayanılmaz, ya da nerdeyse dayanılmaz bir şey bu. Dürüst adam olmak istiyor insan, dürüstlüğü elden bırakmıyor, köleler gibi çok çalışıyor, gene de maddi açıdan iki ucu bir araya getiremiyor; çalışmaktan vazgeçme zorunluluğuyla karşı karşıya bu kez, aldığı karşılıktan çok daha fazlasını harcamadan işi sürdürme şansı yok çünkü suçluluk duygusuna kapılıyor, kişisel eksiklik, verdiği sözü tutmamışlık üzüntüsünü yaşıyor, böylece yaptıklarını uygun, akla yakın bir fiyatla satabilseydi olacağından daha az dürüst oluyor. Yeni dostluklar kurmaktan korkuyor, yerinden kımıldamaktan korkuyor, eski zaman cüzamlıları gibi insanlara uzaktan seslenmek istiyor: Bana çok yaklaşmayın, benimle kurulacak ilişki üzüntü ve kayıp getirir sizlere; ve yüreğinde bu sıkıntılar, bu ağırlıkla, gene de işe koyulması gerek, gündelik, sakin bir yüzle... Olağan yaşamını sürdürmesi, modellerle, kirayı almaya gelen adamla, kısacası herkesle iyi geçinmesi gerek. Kafasını salim tutarak, bir elini dümenden ayırmadan çalışmayı sürdürmesi, öteki eliyle de kimseye zarar verinemeye çabalaması gerek. Derken birden fırtınalar çıkıyor, olacağını önceden tahmin etmediğin şeyler; insan ne yapacağını bilemiyor, her an bir kayaya çarpacağı duygusuyla yaşıyor.

İyi bir ticari girişim önermeye gelen ya da büyük kazanç sağlayacak bir tasarı sunan biri gibi gösteremez ki kendini insan. Tam tersine, olayın zararla sonuçlanacağı kesin; yine de içinde bir gücün yükseldiğini duyumsuyor, yapılacak bir iş var ve bu işin yapılması gerek.

'93'ün kişileri gibi konuşmak istiyor insan: şunun ve şunun yapılması zorunlu,

önce bunlar olacak, sonra bunlar, sonra ötekiler, sonuncular... Bir görev bu, onun için tartışılmaz, söylenecek başka bir şey yok.

Bu kez bir araya gelmenin ve konuşmanın zamanı.

Yoksa, çoğu kişi uykuya daldığına ve uyandırılmak istemediğine göre, tek başına yapabileceğin, yalnızca senin sorumlusu olduğun, günahı da sevabı da kendine ait olan işlerden şaşmamak daha mı iyi? Uyuyanlar, uyumayı, dinlenmeyi sürdüredursunlar bu arada...

Görüyorsun ya bu kez, her zamankinden daha içten, daha mahrem düşüncelerimi açtım sana; bunun sorumlusu sensin, sen de aynı şeyi yaptın çünkü. Senin hakkında ne düşünüyorum biliyor musun? Uyuyanlardan değil, gözlerini dört açanlardansın –resim satıcılığı yaparak bakmayı bir yana bırakıp resim yaparak bakmaya ne dersin, daha iyi olmaz mı? Bunu kesin bir soğukkanlılıkla, bana sorarsan daha iyi olacağını eklemeden, senin bu alandaki anlayışına güvenerek söylüyorum. İşin üstesinden gelememe olasılığı var, evet, ressam kişi *kaybolmuş nöbetçi* gibi bir şeydir, doğru... Bunları ve bunlara benzer daha birçok şeyi söylemeye gerek yok. Çok çabuk korkuya kapıldığımı sanmayasın –örneğin Borinage'ın tablosunu yapmak öylesine zor, öylesine görece tehlikeli bir şey ki o sırada insanda rahat, huzur, keyif, hiçbir şey kalmaz. Yine de elimden gelse girişirdim bu işe, yani masrafların şu andaki parasal gücümü çok aşacağını kesinlikle bilmeseydim –ama biliyorum. Böylesi bir girişimle ilgilenecek kişiler bulabilseydim, göze alırdım tabloyu yapmayı. Ancak, şu sıralarda benim yaptığım herhangi bir şeyle ilgilenen tek kişi sen olduğundan, bu tür bir tasarının şimdilik rafa kalkması, belki de uzun süre orada kalması zorunlu. Bu arada yapacak başka işler bulurum kendime. Ancak, kolaya kaçmak için ötekinden vazgeçtiğimi sanma. Umarım senin için 1 Aralık'a kadar, daha geç değil bir şeyler göndermek mümkün olur. İşte böyle, dostum, mektubun için yürekten teşekkürler, elini sıkarım... Bana inan.

Dostlukla,
Vincent

291 Lahey, Pazartesi 4 Aralık ve Cumartesi 9 Aralık arası, 1882
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Çalışırken bir ara *halktan* figürleri *halk için* çizme fikrinin aklıma gelişini yazdığım mektup eline geçmiş demek ki. Birkaç kişinin kitabevleri için değil, hayır ve görev duygusuyla bu amaç doğrultusunda bir araya gelmesinin bana iyi bir şey gibi göründüğünü anlatmıştım. Sana yazdıktan sonra, "Şunu ya da bunu kim yapacak?" sorusunu "Bunun için ben ne yapacağım?" sorusu kadar düşünmedim haliyle; gerekçem ise ilkinden değil, ikincisinden sorumlu olduğumdu.

Ama sana şunu söyleyebilirim: Tam bu amaçla çizmeye koyulduğumda, böyle bir şeyi kurmanın yararlı olacağı ve diğer popüler yayınları taklit yoluna başvurmaya kesinlikle gerek olmadığı, aksine, sözgelimi *British Workman* gibi benzer dergilerin varlığının tutulacak yol ve tutulmayacak yol konusunda bir rehber olduğu fikri kafamda daha sıkı biçimde şekillendi. Dickens'ın Küçük Dorrit romanı ve içindeki *Doyce* karakteri, tutulacak yolu ilke edinenlerin tipik örneği sayılabilecek adam hakkında bilgin var mı bilmiyorum.

Kitaptaki bu harikulade işçi kişiliğini bilmiyor olsan bile, ahbabın karakterini şu alıntıdan anlayacaksındır. İstediği şey gerçekleşmeyince, kayıtsızlıkla ve hatta daha beteriyle karşılaşınca ve işi sürdüremeyince, şunu söylemekle yetinir: Bu talihsizlik hiçbir şeyi değiştirmez – gerekli olan *o zaman* (başarısızlık öncesinde) ne kadar doğruysa, *şimdi* (başarısızlık sonrasında) aynı ölçüde doğru.

Ben de İngiltere'de başarılamayana Kıta Avrupası'nda tekrar giriştim ve işi orada başlattım.

Söylemek istediğim şey şu. Halktan işçi tiplerini halk için çizme ve popüler bir yayın olarak dağıtma, işin tamamını ister istemez bir görev ve hayır meselesi (tastamam öyle) görme fikri, evet işte o fikir öyle bir şey ki hemen ya da ilk elde başarılı olmasa dahi, insanın şöyle bir varsayımda bulunma hakkı olduğu kanısındayım: Gerekli olan dün olduğu kadar bugün de doğru, ayrıca yarın da doğru olacak. Bu bakımdan huzurla girişilip sürdürülebilecek bir şeydir, hayırlı sonucundan da kuşku duyulmaması ya da umut kesilmemesi gereken bir şeydir – yeter ki insan sarsılmasın ya da cesaretini yitirmesin.

Kendi kendime dedim ki yapmam gereken şey apaçık – çizimlerde elimden geleni yapmak. Böylece bu konuya değindiğim mektuptan beri bazı yeni çizimler var elimde.

Öncelikle bir Ekici. İriyarı bir ahbap, koyu renkli bir arka planda uzun boylu, karanlık bir siluet.

Uzakta yosunlu çatısı olan bir çalı kulübe ve bir tarlakuşunun dolaştığı biraz gökyüzü. Bu bir tür yavru horoz tipi: Tıraşlı bir yüz, oldukça sivri burun ve çene, gözler ufak, avurt çökük. Çizmeli uzun bacaklar.

Sonra açık kahverengi bombazen gömlekli ve pantolonlu ikinci bir ekici, uç tarafta budanmış bir söğüt sırasıyla çevrili esmer tarla zemininde açık renkle öne çıkan bir figür. Bu çok farklı bir tip, püskül sakallı, geniş omuzlu, biraz tıknaz, bütün görünüşünün arazide çalışmayla şekillenmiş olması anlamında biraz öküze benziyor. Deyim yerindeyse, daha ziyade bir Eskimo tipi, kalın dudaklar, yayvan burun.

Sonra çayırda elinde büyük tırpanla bir biçici. Kahverengi yünlü bir kepin durduğu başı, arkadaki açık renkli gökyüzüyle öne çıkıyor.

Daha sonra kumullarda bazen rastlanılan kısa gömlekli ve büyük, eski silindir şapkalı ahbaplardan biri.

Eve turba dolu bir sepet taşıyor.

Şimdi bu çizimlerde, başını elleri arasına almış yaşlı adama nazaran, meraklını

daha da açık ifade etmeye çalıştım. Bütün bu ahbaplar bir şeyler yapıyor ve sanırım, genelde konuları seçerken en başta buna uyulması gerekir. Sayılamayacak kadar çok ama çok sıkça yapılan hareketsiz figürlerin ne kadar güzel olduğunu kendin biliyorsun. Çalışan figürlerden daha sıkça yapılır bunlar.

Bir figürü hareketsiz halde çizmek her zaman çok çekicidir – hareketi ifade etmek çok zordur ve birçok kişiye göre ilkindeki hava her şeyden "daha hoş"tur.

Ama bu hoş yön gerçeği gözden kaçırmaya yol açmamalıdır ve işin gerçeği şu ki hayatta çalışmak dinlenmekten daha fazla yer tutar.

Yani, anlayacağın, tutumum esas olarak bu, kendi adıma üzerinde çalışmak için uğraşıyorum. Bana öyle geliyor ki çizimler röprodüksiyondan bile daha büyük ivedilik taşıyor.

Konu hakkında konuşmakta da dikkatli olacağım çünkü kanımca, birçok kişinin işe karıştığı durumlara nazaran, küçük bir grupta insanlar genellikle daha pratik davranır.

Horozu çok olan yerde sabah erken olur.

Keşke biraz daha birlikte olsaydık.

Kendi adıma bunu yapabileceğimden niçin hiç kuşku duymadığımı biliyor musun? Bir sıvıya daldırılan bir nesnenin o kütleyle taşan sıvı miktarının özgül ağırlığı kadar ağırlık kaybettiğini fizikten biliyorsun. Bazı şeylerin yüzmesinin ve hatta battıkları zaman bile, havaya nazaran su altında daha hafif olmasının sebebi budur. Çalışma konusunda benzer bir şey (bir tür değişmez doğa yasası) geçerli gibi, insanın içine girdi mi, o iş için sahip olduğunu bildiğinden, daha doğrusu fiilen sahip olduğundan daha fazla kapasiteyi hissetme anlamında. Bir ara resim yapmaya koyulursan, sen de bunu yaşayarak anlayacaksın. İlk başta ulaşılamaz bir şey, umutsuz bir şey gibi görünür, daha sonra açık seçik hale gelir; benim çalışmalarımda da bunu göreceğin kanısındayım.

Daha önce sana yazdığım bir şey, Rappard'ın ağır hasta olduğu doğrulanmış bulunuyor. Yeniden haber aldığım babası, tam olarak ne olduğunu söylemiyor. İyileşeceği zamana kadar olabildiğince çok çizimi tamamlamak istiyorum çünkü R.'nin ayağa kalkar kalkmaz aynı şeyi yapması hoşuna gider. Onda herkesin sahip olmadığı bir şey var; kafa yoran ve sezgisini geliştiren biri. Plan yapabiliyor, bir şeyi değerlendirebiliyor, bir fikre sarılabiliyor.

Başka birçok kişi kafa yormayı ve iradi davranmayı sanatçılığa aykırı sayar, en azından *uzun vadeli uğraşlar* için donanımlı değildir. Söz konusu mesele *hem* beceriyi ve eylemi, *hem de* sebatı ve daha önemlisi sakince sabrı gerektirir. Bir de Rappard'ın başka bir yanı var ki bana göre böyle bir şey için çok değerli olabileceği anlamına gelir. O gerçekten figürü inceleyen biri, sadece bir suluboyadaki renk tonu olarak değil ama daha sıkı olarak biçimi ve yapısı bakımından.

Başlı başına manzaraya daha fazla zaman ayırabilmenin hoşuma gideceğini sıklıkla düşünüyorum. Dikkat çekecek kadar güzel şeyleri sıkça görmem, beni içgüdüyle şöyle demeye daha da yöneltiyor: Şunun ya da bunun böyle resmedildiğini hiç görmedim.

Resim yapmam, tutulacak yolu bulmam için diğer şeylerden vazgeçmem gerekecek. Manzarada henüz yapılmamış şeylerin olduğu, örneğin *Emile Breton* tarafından ortaya konulan efektlerin (kendisinin de bu doğrultuda çalışmayı sürdürdüğüne bakılırsa) bana henüz tam geçerlilik kazanmamış, çok az kişi tarafından anlaşılmış, daha da az kişi tarafından uygulanmış gibi görünen yeni bir şeyin başlangıcı olduğu konusunda benimle hemfikir olup olmadığını öğrenmek isterim. Birçok manzara ressamı çocukluktan itibaren tarlalara duygulu bakanların edindiği sıkı doğa bilgisine sahip değil. Birçok manzara ressamı halktan kişiler olarak sözgelimi ne seni ne de beni tatmin eden bir şey veriyor (onları birer birer sanatçı olarak beğensek bile). İnsanlar Emile Breton'un çalışmalarına yüzeysel diyor, oysa öyle değil, duyarlılık bakımından başka birçok kişiden çok daha üstün mertebede, çok daha fazla şey biliyor ve çalışmaları tutarlılık taşıyor.

Doğrusu, manzara alanında da çok büyük boşluklar ortaya çıkmaya başlıyor ve Herkomer'in bir saptamasına başvurmak isterim: Yorumcular ustalıklarıyla mesleklerindeki dürüstlüğün bozulmasına izin veriyorlar. Ve de insanların bizi sanatsal kombinezonlardan kurtarın, bize sade tarlaları geri verin demeye başlayacağına inanıyorum. Gerçeğe bağlı ve dürüst olmak açısından yoğun emek verilmiş hoş bir Rousseau görmek ne güzeldir. Van Goyen, Yaşlı Crome ve Michel gibi kişileri düşünmek ne güzeldir. Bir Isaac Ostade ya da bir Ruisdael ne güzeldir. Onların geri dönmesini mi istiyorum ya da taklit edilmelerini mi istiyorum? Hayır, ama dürüstlüğün, saflığın, gerçeğe bağlılığın kalmasını gerçekten istiyorum. Jules Dupré'nin gerek bizzat yaptığı, gerekse onun krokisinden tıpkıbasım olarak çıkarılmış eski taşbaskılarını biliyorum.

Öylesine şevkle ve öylesine sevgiyle doluyken, ne kadar da özgürce ve canlı yapılmışlardır.

Doğayı mutlak biçimde kopya etmek de ideal değildir, asıl mesele yapılan işin diri ve doğru olmasını sağlayacak şekilde doğayı tanımak – birçok kişinin şimdi yoksun olduğu şey bu. Sözgelimi o De Bock senin bildiklerini biliyor mu sence? Hayır, kesinkes bilmiyor. Diyeceksin ki herkes manzaraları ve figürleri çocukluğundan beri elbette görmüştür. Soru şu: Herkes çocukken dikkatli midir? Soru şu: Çalıları, otlakları, tarlaları, koruları gören herkes onları, karı, yağmuru ve fırtınayı sevmeyi de bilir mi? Herkes ikimizin yaşadığı tarzda bunu edinmez; ona katkıda bulunmak bir tür özel ortamı ve koşulları, kökleşmesini sağlamak da bir tür özel mizacı ve karakteri gerektirir.

Daha Brüksel'deyken gönderdiğin mektupların son mektubundakilere benzer manzara tasvirleri içerdiğini hatırlıyorum.

Dürüst insanların sanat alanında kalmasının çok ama çok gerekli olduğunun farkında mısın? Hiç olmadıklarını söylemiyorum ama kastettiğim şeyi bizzat seziyorsun ve resim yapan bir sürü insanın koca yalancılar olduklarını benim kadar sen de iyi biliyorsun. Kaplumbağa ile tavşan fablında ve Andersen'in çirkin ördek yavrusu fablında olduğu gibi, *dürüstlük* burada da geçerli *en iyi politikadır*. Örneğin, oymacı Edwin

Edwards'ı ele alalım. Eserleri niçin kesinlikle güzel, İngiltere'de en iyiler arasında niçin haklı olarak bir konum kazandı? Çünkü istediği şey, dürüstlüğe ve gerçeğe bağlılıktı. Edwin Edwards yerine Jules Dupré olmayı tercih ederim; ama anlayacağın üzere, insan içtenliğe büyük saygı duymalı ve diğer şeylerin ıvır zıvır olduğu ortaya çıkarken, içtenlik ayakta kalır.

Luxembourg'da bulunan *Bernier, Kışın tarlalar* bana göre bir ideal.

Sonra ahşap oymacı ve ressam *Lavieille* var – onun Noel duyarlılığı taşıyan bir kış gecesi eserini görmüştüm, şu anda aklıma o geliyor.

Sonra *Madam Collart* var – yaşlı bir beyaz atın bulunduğu bir elma bahçesi tablosu mesela.

Sonra *Chintreuil* ve *Goethals* var (Goethals'ın yaptığı güzel şeylerin kiminle karşılaştırılabileceğini sana açıklamamı sağlayacak birini sıklıkla aramışımdır – sanırım Chintreuil olmalı). Ama gerek Chintreuil'in, gerekse Goethals'ın eserlerini pek fazla bilmiyorum, doğrusunu istersen.

Sorunun kaynağı büyük manzara ressamlarının niyetleri konusundaki yanlış kanılardır büyük ölçüde. Güzel eserlerin sırrının büyük ölçüde dürüstlük ve içten duygu olduğunu hemen hiç kimse bilmez.

Yeterince derin olmak ve sahip olunduğu ölçüde dürüstlükle davranmak birçok kişinin elinden gelmez.

Yine de sanırım, haliyle aşina olduğun açık havaya ilişkin sağlam fikirler hakkında senin bildiklerinin yarısını bilmiş olsalar, şimdi bir hayli beğenilen birçok manzara ressamının çok daha iyi ve daha sağlam eserler vereceklerinin bir gerçek olduğunu kabul edeceksindir (burada seni bir bakıma ilgilendirmekle birlikte, uğraş alanına girmeyen bir şeyin söz konusu olması bu saptamayı daha da doğru kılıyor). Kendini tartarken "Benden ancak vasat bir şey çıkar," gibi şeyler söylediğinde, bunu yeniden düşün ve daha birçok şeyle birlikte terazinin kefesine koy. Tabii, vasatı iyi, soylu anlamıyla kastetmiyorsan. Gözü peklik buradaki insanların abartılı biçimde dilden düşürmedikleri bir ibare – kendi adıma gerçek anlamını bilmiyorum ve çok sıradan şeyler için kullanıldığını duymuşluğum var. Evet, gözü peklik, acaba sanatı kurtarması gereken şey bu mu? Boldini ya da Fortuny gibi *gözü pek* adamlar ortaya çıkacağına, sözgelimi E. Frère ya da Emile Breton gibi insanlar daha fazla olsaydı, gidişatın iyi yönde olduğu konusunda daha umutlu olurdum. Frère, Breton özlem duyulacak ve yası tutulacak kişilerdir; Boldini, Fortuny gibilerine *kişi olarak* saygı duyulabilir ama yarattıkları etki zararlı.

Gustave Brion gibi bir adam geride iyi bir şey bırakmıştır, sözgelimi Degroux da öyle. Onlar gibi insanlar daha çok olsaydı, dünya daha iyi bir yer olurdu; sanat bir nimet olurdu. Boldini olsun, Fortuny olsun, hatta Regnault olsun, bize ne yararı oldu, nasıl bir ilerleme sağladık? Söylediğin şey kesinlikle doğru: "Ciddiyet, ne kadar ince ve nükteli olursa olsun, şakacılıktan daha iyidir." Bir başka deyişle, bence, sevecen inceliğin alaycılıktan daha iyi olduğu tartışma götürmez; ama birçok kişi diyor ki hayır, alaycılıkta yarar var. Eh, ektiklerini biçerler. Hoşça kal, dostum. Sana

çizimler üzerine bir şeyler yazmak istedim; umarım, halk için baskılar yapma fikri beni biraz ilerleme sağlamaya yöneltir. Sana yazdığım gibi, Rappard'dan gelen haber daha iyiye doğru bir değişimin olduğu yönünde ama çok hasta gibi görünüyor. Hem onun hem de babasının halktan tiplere ilgi duyduğunu kesin biliyorum. Rappard ayağa kalkar kalkmaz ya da en azından gözleri tekrar normale dönünce oraya uğramayı umuyorum.

Yine kısa sürede yaz ve bana inan.

Dostlukla,
Vincent

301 Lahey, Cumartesi 13 Ocak ya da dolayları, 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Yazdığın şeyler mektubunu alınamdan beri basbayağı aklımdan hiç çıkmıyor. Tekrar yazmamın sebebi de tam olarak konunun kafamı fazlasıyla meşgul etmesi. Bu gibi durumlarda insan, *hem* bedenen, *hem de* ruhen sağlığı bozulmuş bir hastayla karşı karşıya kalır. Dolayısıyla durum iki misli ciddidir. Üstelik hayatın gerekleri filan konusunda maddi yardım tam iyileşmeyi sağlamaya yetmez; çünkü en iyi ve en etkili ilaç hâlâ aşk ve bir yuvadır. En azından geçen kış hissettiğim şey bu ve o zamandan beri (sözgelimi şimdi) çok daha öyle olmasının sebebi duygularımın bana söylediği şeyin tecrübeyle belirgin hale gelmesi. Hayatı sıkıntıya düşmeden sürdürmek harika ve güzel bir şey ama aynı zamanda çok zor ve epeyce özeni gerektirir. Evsizler için bir yuva kurmak, doğrusu, iyi bir şey olsa *gerek*; dünya ne derse desin, yanlış olması *mümkün* değil. Yine de çoğu kez bir tür cürüm olarak görülür.

Konuyu defalarca düşünmekten kendimi alamadım. İnsanlar bunu nasıl anlayacak? Dünyayla çatışmaya girmene yol açacak mı? Bu da kafama takılan bir soru; cevap veremiyorum çünkü koşulları henüz yeterince bilmiyorum. Bu mektubu yazmamın asıl sebebi olan, üzerinde düşünmeni önermek istediğim ve muhtemelen bizzat aklına gelmiş olacak başka bir şey de var.

Böyle bir şey uzun vadeli bir iştir. Ama gösterdiğin dikkatin karşılığını yakında görebileceğin kanısındayım doğrusu, her ne kadar böyle bir şok geçirmiş bünyenin bedenen ve ruhen tam toparlanması gerçekten yılları alacak bir şey olsa da.

Kadın ve çocuklar şu anda benimle birlikte. Geriye dönüp geçen yılı düşündüğümde büyük bir farklılık var. Kadın daha güçlü ve sağlam, o bezgin bakışı büyük, hem de çok büyük ölçüde yok olmuş durumda. Küçük çocuk zar zor hayal edilebilecek kadar cana yakın, sağlıklı ve neşeli bir ufak ahbap. Bir yavru horoz gibi vıcırdıyor – sadece emzirilerek beslenmesine karşın şişko ve tombul.

Ve zavallı küçük kız, geçmişteki koyu sefaletin henüz tam silinip gitmediğini çizimden görebilirsin ve bu beni sıklıkla endişeye düşürüyor; ama artık geçen yıldakinden çok farklı – o zaman çok ama çok kötü durumdaydı, şimdi ise gerçekten çocuksu bir yanı var.

Her neyse, henüz tamamen normale dönmemesine karşın, durum geçen yıl umuda kapılmaya cesaret edebileceğimden daha iyi. Şimdi durup düşünüyorum. Anne düşük yapmış olsaydı ya da çocuk anne sütünün azlığından dolayı solup eriseydi, o kız gittikçe daha pis ve bakımsız, kadının kendisi de neredeyse tarife sığmaz, kim bilir ne kadar perişan halde kalsaydı daha mı iyi olurdu? İşte o zaman hiç duraksamadan diyorum ki umutla ileriye bakalım. Kadında saf, sahiden anaç bir şey beliriyor ve bunun güçlenmesiyle birlikte kurtulacak.

Peki, bu ilerleme nasıl sağlandı??? Doktorlar veya bildik devalar sayesinde değil. Kendi evinde olma duygusu sayesinde, düzenli, hevesli bir hayat sayesinde. Bir sürü şeyden kaçınma sayesinde değil çünkü bu *yapılamaz*; zorlu ve sıkıcı çalışma sırasında bile bezgin yüreğin daha fazla soluklanması sayesinde. Gözümün önünde yaşanan bir gerçek olarak yakından bildiğim bu örnekle, asıl söylemek istediğim şeye varıyorum. Bana öyle geliyor ki biraz yarar görmek istiyorsan, sözünü ettiğin kadının çevresine özel itina göstermelisin. Boş bir otel odası ya da benzer bir mekân dışındaki bir yerde kalması, daha evcil ortamda bulunması makbul olur. Bunu düşün, zira bence önemli bir şey. Kafasını sürekli meşgul eden çok sıradan gündelik şeylerden uzaklaştırılması gerekir.

Yalnızlık ya da aylaklık kesinlikle zararlıdır. İyi insanlarla konuşma fırsatı bulmalıdır. Kısacası, olağandışı hiçbir şeyin bulunmadığı evcil bir çevre harika olur. Sözgelimi çocuklarla meşgul olmasını sağla. Bir çocuğunun olmaması çok yazık, bana göre durumu daha da kritik hale getiriyor.

Evet, yapabileceğin en pratik şeyin onu evcil bir çevreye sokmak olduğu kanısındayım. Bence şu anda gözetmen gereken asıl şey bu hayatı kurtarmak olmalı; özverili bir şekilde *kendinden* çok *onu* düşünmelisin. Kendi adıma, geçen yıl Sien için aklıma gelen tek sığınak onu yanıma almaktı; başka bir şey yapabilecek durumda olsaydım, onu evime hemen almazdım, tamamen o sırada kaçınılmaz olan tatsızlıklardan sakınmak açısından. Başka bir yol bulamayınca, tereddüt etmedim haliyle. Ve sonuçta şimdiye kadar her şey iyi gitti. Ama senin konumun farklı; belki onu, bahsettiğin kişiyi şimdilik tam toparlanıncaya kadar sakin ve güvende olacağı bir yere götürebilirsin. Korkarım ki toparlanması uzun süreli bir iş olabilir; dahası, *eğer kaçınmak mümkünse*, toplumun mevcut önyargılarına ters düşmek gerekmez. *Kaçınmak mümkün değilse*, en önemli nokta öbürlerine ağır basmalıdır; bu yaz ben o kadını çatısız ve ocaksız bırakmaktansa, daha fazla olmasına bile aldırmadan bütün olası önyargılara ters düşmeyi tercih ettim. Ama senin durumunda her şey daha sakince *gerçekleşebilir* ve *gerçekleşmeli* gibi geliyor bana; yerinde olsam, ona sağlam bir ev sunarım. Öyle bir odada tek başına, yanında kimse olmaksızın değil. Onun iyiliği için yapmalısın bunu, onu gözden kaçırmak ya da gizli tutmak için değil; heyecanlardan

ve sarsıcı şeylerden olabildiğince sakınması onun için elzemdir ve normal, gündelik uğraşlara ve ortamlara ne kadar erken girerse, o kadar iyi.

Ha, onu hemen evine alabilseydin, konuyu açmazdım. Fakat korkarım ki bu mümkün değil, zaten sen de hemen razı olmazsın.

Çok tedirginim ve sürekli seni düşünüyorum. Sien'in poz verdiği yeni bir çizimi demin yaptım. Bak, dostum, kısaca belirtmek gerekirse, bu yıl edindiğim tecrübe şu ki, zorlu ama çok zorlu endişe ve sıkıntı anlarında, bir kadınla ve çocuklarla birlikte yaşamak çok daha iyi.

Dolayısıyla o kişinin uğruna yaşamak istediğin kadın olduğunu düşünmeye devam ediyorsan, bunu senin için mutlu bir şey sayarım. Onun yeniden dinçleşmesini sağlayacak şey, tam da böyle kararlı sevgidir. Ama önce birbirini tanımak her zaman makbul yoldur, bu daha düzgün ve daha sağgörülü olur. Her ne kadar bu kişiyle hep beraber olacağım düşüncesi aklımdan geçse de durumu ayarlamam mümkün olsaydı, ben de böyle davranırdım. Ama benimki dışında ona hemen kapı açacak bir ev yoktu. Her neyse, koşullar göz önünde tutulmalıdır ve bazen başkalarını gücendirmekten kaçınılamaz. Madem onu sevdiğini yazıyorsun, vazgeçmeni tavsiye etmeye zerre kadar niyetim yok; ama aksinin bazen her şeyi mahvetmesi nedeniyle, dünya karşısında dikkatli olmakta yarar olduğunda hemfikiriz sanırım.

Bu bakımdan dikkatli ol. Şu anda toparlanma asıl sorun, diğeri ikincil önemde. O halde hiçbir şey zamanını sakin bir çevrede geçirmesinden daha [önemli] olmayacaktır kanımca. Arkadaşların arasında yardımcı olup şimdilik onu yanına almaya razı olacak kimse yok mu?

Zira tekrar belirteyim, oyalanacak ya da uğraşacak bir şey olmaksızın bir odada yalnız kalmasının onun için bayağı zararlı olacağı kanısındayım. Yanında birilerinin olacağı bir tür (normal ya da özel) hastane belki tercih edilebilir, tabii onu sıkça ziyaret etmen kaydıyla. Bütün bunlar çoktan ayarlanmış olabilir; yazmamın tek sebebi bu [konuda] kesin bir şey bilmiyor olmam.

Ne zaman geleceğini keşke bilsem. Geldiğinde mümkünse eski eskizleri beraberinde getir. Bana biraz daha para gönderip gönderemeyeceğini sormama gelince, doğrusu, biraz sıkışığım ve dilerim mümkün olur ama benim hatırıma *onu* darda bırakma. Şuna da emin ol ki yazdığın şeylerden dolayı, yükünü hafifletecek şekilde ilerleme sağlamak için çabalarımı iki katına çıkaracağım. Ama asıl mesele burada: Sıkı çalışmak bazen basbayağı paraya mal olur çünkü daha fazla masraf çıkar. Senden haber almaya sahiden hasret olduğum için kısa sürede cevap yaz. Her konuda yanındayım. Rappard iyileşiyor, ondan bir mektup aldım. İşle meşgulüm, hâlâ çeşitli Başlar yapıyorum. Hoşça kal, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Yazmaya epey zaman harcadığımı söyleyeceksin, elimde değil, bana içini döktüğüne göre, bunun bana dokunmadan geçmediğini söylemek istiyorum sana.

Böyle durumlarda insanın nereye kadar gidebileceğini kestirmesinin son derece zor olması tuhaf bir şey. Sen de bunu yaşayarak göreceksin. İnsan kendine şöyle sorar: Bu kadına yardım edip diğer açılardan onu sırf bir dost olarak mı görmeliyim, yoksa kesinkes hep birlikte yaşamak istediğim karım olarak mı seçmeliyim? O aradığım kişi mi? Yoksa değil mi?

Anlayacağın, bu çatışmadan sakınamadığın ve belki de hâlâ içinde olduğun kanısındayım. Durumun aksine olması bana oldukça garip gelirdi.

Her halükârda o çatışmayı hissetmiş ve koşullar bir karar almayı zorlarken, o sorulara tam cevap *verememenin* sıkıntısını çok çekmiş biriyim. Çünkü şöyle düşündüm: İki ayrı evi geçindirecek imkânım yok ama belki gücüm bir tanesine yeter; o halde durumun ne olduğunu, yani neleri yapabileceğimi ve neleri *kesinlikle yapamayacağımı* anlatmalıyım ona. Belki birbirimizle uyuşabileceğiz ama birlikte yaşamazsak, bunu yeterince anlamayacağım. Aynı çatışma söz konusu olsa bile, senin durumun farklı bir biçime bürünebilir. Geçen çok haklı ve doğru bulduğum bir saptamanı hatırlıyorum: "Evlenmek o kadar gülünç bir şey ki." Evet, vallahi, kesinkes öyle. O sırada sen onunla evlenmememi söylemiştin, ben de koşullara bakılırsa, şimdilik bundan söz etmemek için haklı sebepler bulunduğunu teslim etmiştim. Bir daha bu konuyu açmadığını ama onun ve benim birbirimize sadık kaldığımızı da biliyorsun. Ve tam da "Onunla evlenme," derken yanıldığını söyleyemeyeceğim için, senden kendi sözlerini düşünmeni istiyorum ve o sözleri kafanda tarttığına sahiden inanıyorum; çünkü söyleyen *ben* değilim, bizzat sensin. Sana bunu hatırlatmamın tek sebebi, o zaman evliliğin hemen olmamasının gerçekten hayırlı olduğuna inanmam.

Yani, bu düşünceyi elden bırakma çünkü aşkın evliliği büyük ölçüde ikincil bir konuya dönüştürecek kadar olgunlaşması iyidir. Bu daha güvenlidir ve sonuçta kimse zarar görmez.

Başlangıçta sana bir şey söylemek istedim, ne olduğunu anlayacaksındır zaten. Seni güçlüklerle karşı karşıya bıraksın ya da bırakmasın, seni yardımcı olmaya yönelten soylu duygulara saygı duyuyorum ve saygı duymamdan ötürü, büyük ya da küçük güçlüklere çattığında, beni güvenine layık bulacağını umuyorum.

Yine de konuya melankoliyle DEĞİL, iyi bir sonuca varılacağı, yani her ikinizin mutluluğu bulacağı umuduyla bakıyorum.

Ama bir kez daha belirteyim, bir tür karşılıklı hayal kırıklığına dayanan bir krizin er ya da geç ortaya çıkmasını olası saymaktayım; eğer bir çocuk olsaydı, ikiniz için bir paratoner gibi olurdu. Senin durumun böyle olmadığına göre, her şeyden önce (*şimdi* değil, *ileride*) kriz çıktığında, bana güvenip benimle konuş. İşte birçok aşkın ne yazık ki takılıp kaldığı ve kurtulmuş olabileceği kayalar oradadır. İnsan o kayaları aştı mı, artık düzlüğe çıkar. Sana yazmakla meşgul olduğum kadar çalışmakla da meşgulüm. Seninle birçok şeyi görüşmeyi ne kadar özlediğimi anlatamam. Yarın başlar için bir *gemici şapkası* elime geçecek. Yaşlı ve genç balıkçıların başları, bu uzun süredir üzerinde düşündüğüm şey ve bir tanesini yapmış durumdayım;

ama o sırada bir gemici şapkası bulamamıştım. Şimdi birçok fırtına ve deniz görüp eprimiş, bana ait eski bir şapkam olacak.

307 Lahey, Pazar 4 Şubat ya da dolayları, 1883
Anthon van Rappard'a (H)

Sevgili dostum Rappard.

Son derece içten mektubun ve bulduğun ağaç baskılara ilişkin bilgiler için teşekkürler. Bazılarını, özellikle *Degroux* ve *Lançon* baskılarını görmeyi çok isterim.

İyileşiyor olman bana azımsanmayacak bir keyif verdi. Bildiğin üzere, hastalığından önce taşbaskılar üzerine oldukça düzenli yazışıyorduk; ardından o yazışmaya ara vermek zorunda kaldık.

O zamandan beri doğrudan taşa işlemek yerine taşbaskı tebeşiri kullanarak çalışıp duruyorum.

Mükemmel bir malzeme bu.

Şimdi sana sıkça yazarsam, lütfen bana katlan ve sen de sıkça yaz; çünkü kapatman gereken bir açık var – her ne kadar bunun sorumlusu kendin değil, hastalığının getirdiği koşullar olsa da.

Elimdeki The Graphic'lerin şaşırtıcı ölçüde ilginç olduğuna temin ederim seni. On yılı aşkın bir süre önce, Londra'da haftalık yayınları görmek üzere The Graphic'in ve London News'ın matbaacısının vitrinine her hafta giderdim. Orada edindiğim izlenimler öylesine güçlü ki o zamandan beri aklımdan geçip giden her şeye rağmen, çizimler zihnimde berrak ve parlak halde kalmış bulunuyor. Ve şimdi bazen o eski günler ile bugün arasında hiçbir şey yokmuş gibi geliyor bana – kaldı ki onlara dönük eski şevkim ilk baştakine göre azalacağına artmış bulunuyor. Bir gün onları görmeye gelirsen, bir an için bile yakınmayacağına hiç kuşkum yok.

Siyah-beyaza çoğu Hollandalı gibi *bakmadığını* biliyorum ve hissettiğin şeyleri ifade etmek için bu araçtan şahsen yararlanma yönünde tasarılarının olup olmadığını kesin bilmesem bile, her halükârda buna ilişkin bir önyargın olmadığına inanıyorum. Birinin diğerini dışlaması gerekmez ve birçok durumda siyah-beyaz, başka bir tarzda yapıldığında, "kendiliğindenlik" olarak anılan özellikten bir şeyi kaybedecek efektleri kâğıda nispeten kısa bir sürede geçirmeyi mümkün kılma açısından özellikle uygun bir araçtır. Herkomer'in Ucuz pansiyon St. Giles's, Fildes'in Düşkünler koğuşu çizimleri gibi *Londra eskizleri* kaba siyah-beyaz yerine renkli yapılmış olsaydı, çekiciliği ve karakterle dolu havası biraz azalmaz mıydı acaba?

Bunda adam gibi bir şey, son derece çekici bulduğum sertçe bir şey vardır. Başka bir husus da şu ki, siyah-beyazın ustası ikimizin de tanımadığı biri olabilir. Sergiler üzerine eleştirilerde *Lhermitte*'in, Bretanya'daki balıkçıların hayatından sahneler çizen bir Fransız ressamın eserlerine değinildiğini görmekteyim. Onun "siyah-beyazın

Millet'si ve Jules Breton'u" olduğu söyleniyor ve adı ha bire karşıma çıkıyor. Ondan bir şeyi görebilmeyi isterdim ve daha önce çeşitli vesilelerle (örneğin Daumier'nin renkli eserleri üzerine) bana çok iyi bilgiler veren kardeşime yakında yazdığım bir mektupta onu sordum.

Taşbaskılara gelince, bir sepet üstünde otururken ekmek dilimleyen adam bir fiyasko. Taşa aktarılışı sırasında, üst yarısı baştan aşağı lekeli çıktı ve raspayla ancak kısmen düzeltebildim. Buna rağmen onlarda bu teknikle enerjik biçimde çalışılabileceğini ve örneğin sepet, pantolon, çamurlu çizme gibi eşyaların canlandırılabileceğini kanıtlayan şeyler bulunduğunu göreceksin. Bu levhayı ilk günlerde kendim bile çok çirkin bulmuş olsam da o zamandan beri ona daha ısınmış durumdayım ve tekrar başlarsam, daha enerjik olmak üzere aynı şekilde devam ederim – arkaya bir zemin koyarak.

Herkomer'in biyografisinde (Chelsea Hastanesi'nde Pazar gününün kaba eskiziyle ilgili olayın yaşandığı) gençlik yıllarında o dönemin sanatçıları arasında halktan kişileri çizmek isteyen birilerini bulmak için nasıl var gücüyle uğraştığını okudum. Derken Fransa-Prusya Savaşı'ndan eskizlerin ilk örneklerini (Paris kızıl bayrak altında [bu baskının ona ait olduğunu ilk başta bilmiyordum] ve tiyatro binasındaki ilkyardım hastanesi) veren Gregory'yi bulmuş ve daha sonra sırf gemi güvertesi sahneleri yapmış. Gregory ve Herkomer izleyen dönemde hep dost kalmışlar.

İyileşmekte olduğunu yazman, aklıma geçen yaz benim de iyileşmeye yüz tuttuğum günleri getirdi.

O dönemde yaşanan ve sana anlatmam gereken bir şey var. Belki o sırada sana yazmışımdır ama net hatırlamıyorum. Geçen yaz beni ziyaret ettiğinde bir kadınla karşılaştığımızı hatırlıyor musun? Hani, sana onun bulduğum bir model olduğunu, ayrıca gebeliğini öğrenmemden dolayı ona yardımcı olmak için daha da sıkı uğraştığımı anlatmıştım.

Kısa bir süre sonra kendim hastalandım. Kadın o sırada Leiden'deki hastanedeydi ve yattığım hastanede ondan ne kadar kaygılı olduğunu belirten bir mektup aldım. Daha önce –feci sıkıntılar çektiği kışta– elimden geleni yapmıştım. Bu sefer ne yapmam gerektiği konusunda derin ikileme düştüm. Ona yardım edebilir miydim, etmeli miydim? Kendim hastaydım ve gelecek çok karanlıktı. Yine de doktorun tembihine aldırmadan kalktım ve onu görmeye gittim. Onu Leiden'deki hastanede 1 Temmuz'da gördüm. O gece doğurmuş olduğu oğlan yanı başındaki beşiğinde ufacık sevimli burnu battaniyenin üzerinde görünecek şekilde yatıyordu – dünyanın hali konusunda hiçbir şeyden haberi olmaksızın tabii ki. Benim gibi geçim kavgası veren marazlı bir ressam böyle bir çocuğun bilmeyeceği şeyleri bilir ne de olsa.

Peki, ne yapmalıydım? O anda düşünmem gereken çok şey vardı. Kadın çok zor bir doğum yapmıştı, anne olmuş zavallı bir yaratıktı. Hayatta kılını kıpırdatmayıp "Bana ne?" demenin cinayet olduğu anlar yok mudur? Her neyse, kadına dedim ki iyileştiğinde yanıma taşın, elimden geleni yapacağım. Şimdi, sevgili dostum, bu kadının başka bir çocuğu da vardı, bakımsız kalmış cılız bir kuzu. Sözgelimi *The*

Graphic sayılarını almaya nazaran, aslında gücümü bir hayli aşan bir yüktü bana bu ama başka ne yapabilirdim? İnsanın bedeninde bir yürek vardır ne de olsa; bazı şeyleri üstlenmeyi göze alamazsak, hayat yaşamaya değmez. Evet, kadın yanıma taşındı – henüz tam bitmiş bile sayılamayacak ve nispeten düşük bir kirayla tutabildiğim bir eve yerleştim. Daha önce oturduğum yerde, eski stüdyomun iki kapı ötesinde, numarası 138. Halen oradayız. Ama hastanede beşikteyken gördüğüm bebek şimdi o ilk birkaç gündeki kadar uyumuyor. Tatlı, hayat dolu bir ahbap olup çıktı, şu anda yedi sekiz aylık. Beşiğini bir eski eşya dükkânından sırtımda taşıyarak getirdim ve o çocuk bütün karanlık kış boyunca benim için evdeki bir ışık oldu. Kadın ise güçlü olmamasına ve her şeyi düzenli tutmak açısından sıkı çalışmaya mecbur olmasına karşın, bu sayede gittikçe güçleniyor. Yani anlayacağın, Sanata daha derinlemesine nüfuz etmeye çalışırken, hayatta da aynı şeyi yapmaya çalışıyorum – ikisi birlikte gidiyor.

Artık benimle göz göze gelmeyen eski arkadaşlarla tatsızlığın eksik olmayışı, beni özellikle şaşırtmayan bir şey.

Bereket versin, en iyi arkadaşımla, yani kardeşimle böyle bir durum olmadı – ikimiz kardeşten çok arkadaşız. Böyle konuları anlayan ve bununla kalmayıp birçok talihsiz kişiye geçmişte olduğu gibi şimdi de yardım eden biridir. Yine de bu yüzden bazı arkadaşlar kaybettim ama kendi evimde daha fazla ışık ve gölge, *Yuva* sayılmaya daha yakın bir ortam kazandım, bazen kaygılar sırtımda ağırlık oluşturunca kendimi fırtınaya yakalanmış bir gemide gibi hissetsem de. Her neyse, denizin tehlikeler barındırdığını ve insanın içinde boğulabileceğini gayet iyi bilmekle birlikte, hâlâ denizi içtenlikle seviyorum ve geleceğin bütün tehlikelerine belli bir huzur içindeyim.

Seninle yeniden konuşma yönünde büyük bir arzu var içimde ve mümkünse yakında gelip The Graphic'leri görmeni çok isterim; ama hayatta böyle konulara ilişkin ne düşündüğünü tam bilmediğimden, hanemdeki değişiklikleri sana peşinen yazmaktayım. "Bohème" döneminde olsaydık, benimki gibi bir ressam ailesinde ve stüdyosunda olağandışı hiçbir şey görülmezdi. Oysa şimdilerde ilk baştaki Bohème ortamından çok uzağız ve ressamlar arasında tam anlayamadığım ahlak mülahazaları var, üstelik böylelerini gücendirmek istemem.

Tekrar belirteyim, hâlâ Bohème döneminde olsaydık, her şeyi kendi mecrasına bırakırdım, ama şunu bil ki, sevgili dostum Rappard, zavallı bir kadınla ve iki çocukla oturmaktayım. Şu ya da bu sebeple benimle ilişkiye girmeyecek o kadar çok kişi var ki, şu sıralarda gelip The Graphic'lere göz atmak ister misin, diye sorarken, sana bunu anlatmaya mecburum.

Sana anlatmam gereken başka bir şey de şu: Babamın konuyu ilk duyduğunda, benden böyle bir şeyi beklemediği için, hiç memnun kalmadığını, daha doğrusu ne düşüneceğini bilemez hale geldiğini anlayacaksındır. Bununla birlikte daha sonra görüştük; aile sorunları nedeniyle evden ayrılıp buraya gelmemden beri böyle bir görüşme olmamıştı. Daha fazla ayrıntıyı öğrendiğinde, olaya ilk baştakinden farklı baktı. Evi terk ederken onunla yaşadığım anlaşmazlık çok uzun sürmedi ve

bu kadınla birlikte yaşamaya başlamamdan önce görüş ayrılıklarımızı giderdik. O zamandan beri, babam bile o kadınla birlikteliğimiz sırasında beni bir defa görmeye gelmiş bulunuyor.

Ama hayatta ne kadar da çok yanlış anlama var ve insanlar tartışmak yerine biraz daha işbirliğine girseler, her şey nasıl da çok daha iyiye gider.

Ah, dostum, keşke toplumda ve özellikle ressamlar arasında Bohème dönemine özgü daha fazla şey kalmış olsaydı.

Öncelikle, bana o kadın yüzünden uğramadıklarını sanmamalısın; bu bir vesile ama genelde asıl sebep resmin kendisi, hem de bu yaz kesinlikle boyanmış etütler de yapmış olmama karşın. Kısacası, buradaki ressamlarla temas benim için ağır bir hayal kırıklığı oldu. Durum biraz düzelir mi acaba???

Burada bir ressam yakınlarda tımarhaneye düştü – manzara ressamı Boks. Bir hastalığı sırasında esas olarak Mauve sayesinde hiç olmazsa biraz yardım görmesine karşın, oraya kapatılmasından önce yardım sağlamak çok zordu. *Şimdi içeride olduğu için*, herkes ondan sevecenlikle söz ediyor ve onu çok akıllı olarak nitelendiriyor. Bu meyanda birkaç defa ona yardımdan kaçınmış ve etütlerini geri çevirmiş bir kişinin son zamanlarda "Diaz'dan daha iyi" demesini bayağı bir abartı olarak görmekteyim. Adam İngiltere'de kendisine verilmiş bir madalyayı para eden gümüşü için sattığını bir yıl önce bizzat bana söyledi. Başka bir ressam, ilk başta ara sıra beraber sokakta çizim yapmaya gittiğim ve benimle aşağı yukarı aynı sıralarda hastanede yatan Breitner ortaokulda öğretmenliğe başlamış durumda; ancak böyle bir işe can atmadığını biliyorum.

Ressamlar açısından iyi bir dönemde miyiz??? Bu kente ilk geldiğimde irtibatlar kurmak ve arkadaşlar edinmek uğruna, ulaşabildiğim bütün stüdyolara gittim. Şimdi bu hususta çok daha serinkanlıyım ve işin çok karanlık bir yanının olduğu kanısındayım; açıkçası ressamların dostça görünmekle birlikte, çoğu kez çelme takmaya çalışması yüzünden. Asıl vahim şey bu. Toplumda zaten yeterince husumet varken, birbirimize yardımcı olup güvenmeliyiz; birbirimize zarar vermezsek, genelde daha iyi olur. Haset birçok kişiyi başkalarına sistematik biçimde çamur atmaya yöneltiyor. Peki, sonuç ne? Tek bir geniş yapı, birliğin güç sağladığı bir ressam kitlesi yerine, herkes kendi kabuğuna çekiliyor ve tek başına çalışıyor. Şimdi borusu ötenler sırf hasetten dolayı etraflarında bir tür çöl yaratıyorlar; onlar açısından çok talihsiz bir durum gibi geliyor bu bana. Resimlerle ya da çizimlerle girilecek bir kavga bir bakıma iyidir ve her durumda adilanedir ama birbirimize karşı kişisel düşmanlığa girmemeliyiz ya da başka kavga araçlarını kullanmamalıyız.

Her neyse, bu tür şeyler senin için engel değilse, gelip o Graphic sayılarını görmeyi bir düşün; zira enfes sayılar ve çift nüshalarla ne yapılacağını seninle konuşmak isterim. Aralarında *en güzeller*den bazıları olmak üzere birçok çizim var. Herkomer'den Son yoklama, yine ona ait yaşlı kadınlar yurdu, Ucuz pansiyon St. Giles's. Frank Holl'dan Göçmenler ve YATILI OKUL. *Small'dan Caxton baskı başında*, *Nash'ten Denizdeki barka*, *Fred Walker'dan Eski Kapı* ve bir ağaç baskı koleksiyonunun

özünü oluşturan benzer çizimler. Kısacası, bir sürü var. Önceki yazışmamızdan onları karşılıksız edinmenin içine sinmediğini anlıyorum; ancak kendi adıma bende çift nüshası olanları başka şart olmaksızın sana seve seve veririm, yeter ki zevkine uysun ve hoşuna gitsin.

Ama onları kabul etmekten dolayı huzursuzluk duymanı gerektirmeyecek şekilde halledebileceğimizi kesin biliyorum ve şöyle ya da böyle bir çözüm kesinlikle bulunabileceğine göre, belki yakında tekrar görüşebiliriz gibi geliyor bana, özellikle toparlanma sürecin ilerlemeye devam ederse.

Gelecek olmanı daha da cazip bulmamın sebebi, bu kıştan kalan ve seninle üzerine konuşmak istediğim çok sayıda eskizi toplamış durumda olmam.

Şimdi sana anlattığım bir iki şeyi aslında daha önce yazacaktım sana ama durum benim için bile hâlâ çok garipti ve başkalarıyla yaşanan biraz tatsızlıktan dolayı canım oldukça sıkkındı. Şimdi yazmamın sebebi ise seni hayata dair dar görüşleri olan biri sayınam ve yaptıklarımda anlaşılmaz bir şey bulacağına inanmam değil. Asıl sebep, gelip bu ağaç baskıları görebilir misin, diye sorarken, son ziyaretinden bu yana evimde değişen epeyce şeyi ve bu değişimden dolayı birçok kişinin benden uzak durduğunu ve kesinlikle evime ayak basmayacağını sana söylememenin dürüstçe olmayacağını düşünmem.

Şimdiki stüdyom eskisinden çok daha geniş ama ev sahibinin kirayı yükselteceği ya da daha fazlasını verebilecek kiracılar bulacağı korkusu içindeyim hep.

Yine de elimde tutabildiğim sürece çok iyi bir stüdyo.

The Graphic'ten şimdiye kadar edindiğim hemen her sayının artık çift nüsha olduğunu hesaba katarsan, oldukça büyük bir yığına ulaştığını anlayacaksın.

Ve de özellikle ilk ciltlerden biraz daha edinme umudum var.

Başka kadınlarla ilişkilerde bir iki kez hem yanılsamalar hem de hayal kırıklıkları yaşadığım için, böyle bir noktaya geleceğimi eskiden aklımın ucundan geçirmezdim. Ama bu kadında bana çarpıcı gelen bir şey vardı; bir anne olarak öylesine yalnız ve kimsesizdi ki hiç duraksamadım ve o zaman olduğu gibi şimdi de yanlış yapmadığım kanısındayım. Çünkü bana göre, bir kadın [üstelik bir] anne, kimsesiz ve muhtaç ise, insan geçip gitmemeli. Holl'un ya da Fildes'in çizdiğine benzer bir figür bu.

Yakında gelecek olursan, ziyaretini çok kısa tutma. The Graphic'ler *o kadar* güzel ki, sanırım hâlâ takatsiz olsan bile, yolculuğun aşırı yorucu olmaması kaydıyla (tesadüfe bak, Rijnspoor istasyonunun yakınında oturmaktayım), onlara bakmak canlanıp güçlenmeni sağlayabilir. Her neyse, uygun gördüğün gibi yap.

Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

8 Şubat

Sevgili Theo,

Babamın doğum gününü yürekten kutlarım. Mektubun için de çok teşekkürler, şu sırada elime geçmesinden dolayı çok sevinçliyim. Öncelikle, ameliyatın sayende iyi geçmesinden dolayı özellikle seni kutlarım. O anlattığın şeyler insanın tüylerini ürpertiyor! Neyse, en kötü dönem geçmiştir umarım, hiç değilse bunalım atlatılmış! Zavallı kadın!

Kadınlar düşünce alanında erkekler kadar enerji ve esneklik göstermiyorlarsa da –erkekler irdeleme, uslamlama gibi şeylere daha yatkınlar– bundan dolayı onları suçlamamak gerek bana sorarsan; çünkü güçlerinin çok büyük bir bölümünü –bizden çok daha fazlasını– acı çekmeye harcıyorlar. Bizden daha çok acı çekiyorlar, bizden daha duyarlılar. Aynı şekilde, her zaman düşüncelerimizi anlayamıyorlarsa da, onlara iyi davrandın mı, kimi kez gerçek bir anlama yeteneği çıkıyor ortaya. Her zaman değil elbette; yine de, içlerinde bunu başarma hevesi var; bir de, garip bir iyi yüreklilik var kadınlarda bazen.

Neyse, ameliyat işi bittiğine göre için iyice rahatlamış olmalı.

Yaşam ne gizemli bir şey; aşk ise o esrarın içinde bir başka gizem. Bir anlamda hiçbir zaman aynı kalmıyor ama meydana gelen değişiklikler gelgit olayında suların alçalıp yükselmesi gibi –yani, denizde gerçek bir değişiklik olmuyor.

Sana son yazdığımdan bu yana gözlerimi biraz dinlendirdim, oldukça iyi geldi bu. Yine de ara sıra sancı oluyor.

Aklıma ne geldi biliyor musun? Bir ressam, ilk dönemlerinde, bilincine varmadan yaşamı kendi kendisi için zorlaştırıyor –işin ustası olmadığı duygusundan kaynaklanıyor bu– günün birinde ustalaşıp ustalaşmayacağını kesin olarak bilmemesinden –ilerleme kaydetme hırsından, kendine güvenememesinden– karmakarışık bir çalkantı, heyecan duygusundan kurtulamıyor ve aslında acele etmek istememesine karşın, garip bir aceleye kaptırıyor kendini. Buna engel olmak kimsenin elinde değil... Herkesin geçirmesi gereken bir dönem; bana sorarsan başka türlü olamaz. Olmamalı.

Çalışmalarda da belli bir sinirliliğin, kuruluğun bilincine varıyor insan. Bu da, aslında varmak istediği sakin, rahat vuruşların tam tersi. Ancak, o rahat vuruşa varabilmek için çok uğraşmak, çok üstüne düşmek iyi sonuç vermiyor.

Bu da, sinirli bir tedirginlik, bir tür aksi yönde heyecan yaratıyor insanın içinde, sıcak yaz günlerinde, fırtına kopmazdan hemen önce duyduğun bunaltıyı duyuyorsun. Şimdi öyle bir duygu içindeyim; bu duygu geldi mi yaptığım işi değiştiriyorum, sırf yeni bir başlangıç olsun diye.

İnsanın başlangıçta çektiği sıkıntılar kimi kez çalışmalarına da bir biçimsizlik, bir acemilik getiriyor.

Ancak, bunda cesaretimin kırılması için bir sebep görmüyorum; çünkü aynı şeyi kendimde olduğu kadar başkalarında da gözledim, yavaş yavaş kurtuluyorlar, biliyorum.

Kimi kez de bu *sancılı çalışma biçimi*nin, insanın yaşamı boyunca sürdüğüne inanıyorum ancak başlangıçtaki kadar kötü sonuçlar alınmıyor her zaman.

Lhermitte hakkında yazdıkların, Siyah Beyaz sergisinin eleştirisinde okuduklarımla aynı doğrultuda.

Orada da nerdeyse Rembrandt'ınkiyle kıyaslanabilecek cesur çizgilerden söz ediyorlar.

Böylesi bir sanatçının Judas'ın kişiliğine nasıl yaklaştığını bilmek isterdim; Judas'ı kutsal yazıcıların önünde çizmiş olduğunu söylüyorsun... Bunu Victor Hugo tüm ayrıntılarıyla anlatabilir, öyle ki *gözünle görmüş kadar olabilirsin* gibime geliyor, ama o yüz ifadelerini boyaya dökmek çok daha zor olur sanırım.

Bir *Daumier* baskısı buldum: Bir trajediyi görmüş olanlar ve bir vodvili görmüş olanlar. Daumier'nin başka çalışmalarını görme özlemi gittikçe büyüyor içimde. Sağlam bir özlük, aklı başında bir "derinlik" var onda, hem nükteli hem de duygusal bir tutkuyla dolu; kimi yapıtlarında, örneğin Sarhoşlarda, belki bilmediğim Barikatta da, kızgın bir demirin ısısını anımsatan bir tutku görüyorum. Aynı şey Frans Hals'ın kimi portrelerinde de var, ilk bakışta öylesine sönük ki soğuk görünüyor; ancak kısa bir süre – – – baktıktan sonra şaşkınlığa uğruyorsun. Besbelli büyük bir duygusallıkla çalışan, doğaya böylesine tümüyle dalan bir kişinin nasıl olup da aynı anda, hiç titremeyen bir elle her şeyi kâğıda geçirebildiğini anlayamıyorsun. Aynı şeyi de Degroux'nun resimlerinde, çizimlerinde de gördüm. Belki *Lhermitte* de demiri aklaştıran o ısı derecesinde çalışıyor. *Menzel* de öyle herhalde. Balzac ve Zola'da da kimi bölümler var ki örneğin *Père Goriot*'da, sözcükler ak demir sıcaklığına varan bir tutku derecesine yükseliyor.

Bazen bir deney yapayım diyorum kendi kendime, değişik bir biçimde çalışmaya uğraşayım, yani daha çok şeyi göze alayım, riske gireyim... Yine de şimdilik figürü doğrudan doğruya modelden incelemekle daha yararlı bir iş yapacağıma inanıyorum.

Bu arada, bir de stüdyodaki ışığı azaltmanın, daha doğrusu, istediğim zaman istediğim kadarını içeri alabilmenin yollarını arıyorum. Gereğinden fazla ışık var gibime geliyor, bir de tam yukardan düşmüyor yeterince. Şimdilik, ara sıra kartonla kapatıyorum pencereleri, ama ev sahibiyle görüşüp pancur taktırmaya çalışmam gerek.

Yırtıp attığını söylediğim mektupta neler yazdığını doğru anlamışsın. Öte yandan, kişi kendi kendisinin kusursuz olmadığını, sık sık yanılgıya düştüğünü, başkalarının da aynı yanlışları yaptığını, bu yüzden yanılsamanın tam tersi olan türlü zorlukların ortaya çıktığını, her geçen gün biraz daha açık seçik anlasa da insan, cesareti kırılmayanların, kayıtsızlığa kapılmayanların bundan öğreneceği çok şey var bence. İnsanın olgunlaşabilmesi için zorluklara, acılara katlanması gerek.

Kimi kez 30 yaşımda olduğuma inanamıyorum, çok daha yaşlı hissediyorum kendimi.

Özellikle ne zaman oluyor bu, biliyor musun? Beni tanıyanların çoğunun bana "rate" gözüyle baktıklarını düşündüğümde ve bazı şeyler düzelmezse belki de haklı çıkacaklarına inandığımda... Dediklerinin *doğru çıkabileceğini* düşündüğümde öylesine güçlü bir duygu oluyor ki bu, içim kararıyor, sanki şimdiden gerçekleşmişçesine bir umutsuzluğa kapılıyorum. Daha sakin, daha aklı başında bir havadaysam, 30 yılın geçtiğine, bu arada bana bir şeyler öğrettiğine seviniyor, daha 30 yıl dayanacak –o kadar yaşarsam eğer, elbette– gücü, enerjiyi buluyorum içimde. İmgelemimde ciddi çalışmalarla dolu uzun yıllar canlandırıyorum –ilk 30'dan çok daha güzel geçecek yıllar...

Geleceğin gerçekte nasıl olacağı *yalnızca* bana bağlı değil; dünya ve içinde bulunduğum durumların da katkısı olacak.

Beni ilgilendiren, doğrudan doğruya *benim* sorumluluğumda olan şey, içine düştüğüm durumları en iyi biçimde değerlendirebilmek ve elimden geldiğince ilerlemeye çalışmak...

Çalışan bir adam için 30 yaş, yaşamında bir istikrar döneminin tam başladığı yaştır, insan kendini genç ve enerji dolu hisseder.

Ama aynı zamanda, yaşamın bir evresi de sona ermiştir. Bu, bazı şeylerin artık hiçbir zaman geri gelmeyeceğini düşündürdüğünden melankoliye sürüklüyor insanı. Belirli bir pişmanlık duymak da saçma bir duygusallık değil aslında. Evet, birçok şey gerçekten de 30 yaşında başlıyor, o yaşta her şeyin bitmiş olduğu da doğru değil. Ancak, yaşamın veremeyeceğini anladığı birtakım *şeyleri* beklememeyi öğrenmiş oluyor kişi; üstelik her geçen gün daha iyi kavrıyor ki yaşam yalnızca bir ekme dönemidir, hasat mevsimi yoktur burada.

İnsanın kimi kez başkalarının kendisi hakkındaki fikirlerine kayıtsız kalması, çok büyük bir baskı yaratırsa bunları silkip atabileceğini düşünmesi bu yüzdendir belki de.

Belki bu mektubu da yırtıp atsam iyi olacak.

O kadının durumunun senin kafanı tümüyle işgal etmesini çok iyi anlıyorum. Zavallının kurtulması, iyileşmesi için gerekli olan koşullardan biri bu.

Çünkü, böyle bir şeye tüm gücüyle dalması gereken kişinin ve İngilizlerin şu deyişi çok doğru "bir işin iyi yapılmasını istiyorsan kendin yapacaksın, başkasına bırakmayacaksın." Bu da, bütün olayın yönetimini elinde tutman gerekir demektir.

Gerçekten bahar olan birkaç gün geçirdik, örneğin geçen pazartesi öyleydi. İyice tadını çıkardım.

Halktan kişiler mevsimlerin dönüşümünü çok derinden duyumsuyor. Örnekse Geest gibi bir mahallede, yoksullar evlerinin avlularında ya da "yardım evleri"nde kış her zaman için güç, sıkıntılı, iç karartıcı bir dönem, ilkbahar ise bir çeşit kurtuluş... Dikkatli bakarsan görürsün, ilkbaharın ilk günü Tanrı'nın gönderdiği bir iyi haber sanki...

Ve o gün, onca kurşunî, kırışmış yüzün açık havaya çıktığını görmek –herhangi özel bir iş için değil, sanki baharın geldiğine kendi kendilerini inandırmak için– gerçekten acıklı bir şey. Örneğin her türlü insan, böyle bir şey yapacaklarını aklına getirmediğin bir sürü insan pazar yerine doluşup, çiğdem, kardelen, çan çiçeği ve benzer çiçekler satan adamın çevresini sarıveriyorlar. Bir de bakıyorsun ki, kara kuru bir devlet memuru, eprimiş, yakası yağlanmış kara paltosuyla çıkagelmiş –böylesi bir adamı kardelenlerin yanında görmek öylesine güzel ki!

Bence yoksullarla ressamlar arasında ortak bir yan var: Hava değişimlerini, mevsim dönüşümlerini derinden duyurnsama özelliği... Herkes duyumsuyor bunu elbette ama tuzu kuru orta sınıflar için o kadar da önemli değil ve genellikle onların ruh hallerini pek fazla etkilemiyor.

Bir kanal işçisinden işittiğim sözler durumu çok güzel özetliyor bence: "Kışları soğuktan çektiğim acıyı ancak kış mısırları çekebilir."

Senin yanındaki hasta kadın da balıarı sevinçle karşılayacak mutlaka, umarım bir yararı dokunur ona! Geçirdiği ameliyat kim bilir ne korkunçtu! Bana anlattığın kadarıyla bile ödümü kopardığına göre...

Rappard iyileşiyor. Beyin humması geçirdiğini yazmış mıydım sana? Yeniden işe başlamasına daha epey bir vakit var ama arada bir yürüyüş yapmaya başladı.

Gözlerim düzelmezse, senin verdiğin öğüdü tutup çay banyosuna başvuracağım. Neyse, eskiye oranla daha iyiler, onun için şimdilik bir şey yapacak değilim. Eskiden gözlerim hiç sıkıntı vermezdi bana, geçen kış bir kez dişim ağrıdığı zaman hariç... Dolayısıyla, fazla çalışmanın sonucu bir yorgunluktan başka bir şey olmasa gerekir. Hatta, tam tersine, sürekli çizim yapmanın yorgunluğunu eskisinden daha iyi kaldırıyor gözlerim. Mümkün olduğunca çabuk yaz bana, olur mu? Ve bana inan... Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Brouwersgracht'da, hastanenin karşısındaki yoksullar evini biliyor musun, bilmiyorum. Havalar iyi giderse orada birtakım karalamalar istiyorum. Bu hafta birkaç eskiz yaptım zaten. Yardımseverler Derneği'ne bağlı bir dizi küçük, ufak bahçeli ev var orada.

312 Lahey, Pazar 11 Şubat 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili kardeşim,

Yine Pazar günü ve yine sana yazmaktayım. Yakınlarda anlattığın şeylerin beni ne kadar derinden etkilediğini sana yeterince hararetle ve içtenlikle anlatamamışım gibi geliyor bana bazen.

İçten bir aşkın boş bir hayale dönüşüp dönüşemeyeceğine gelince, bazen öyle olduğuna hiç kuşkum yok – senin durumunda öyle olması beni çok şaşırtır ve benim başıma da geleceğini sanmam. *Michelet* garip bir benzetmeyle der ki, aşk ilk başta bir örümcek ağıdır ve büyüdüğünde bir kablo kadar sağlamlaşır.

Sadakatin olması koşuluyla öyledir.

Bir süre önce Geest yöresinde, geçen yılın başlarında Sien'le birlikte sıkça dolaştığımız sokaklarda ve ara yollarda epeyce yürüdüm. Oradaki her şeyin gözüme güzel görünmesini sağlayan yağmurlu bir hava vardı; eve döndüğümde tıpkı geçen yılki gibi dedim ona. Bunu düş kırıklığıyla ilişkili olarak yazıyorum – hayır, hayır, bütün doğada olduğu gibi aşkta da solma ve yeniden tomurcuklanma vardır ama hepten tükenme yoktur. Sular alçalıp kabarır ama deniz yine deniz olarak kalır. İster bir kadına, ister sanata dönük olsun, aşkta da bitkinlik ve güçsüzlük vardır ama kalıcı bir düş kırıklığı yoktur.

Dostluk gibi aşka da sadece bir duygu olarak değil, esas itibariyle bir *eylem* olarak saygı duyarım –özellikle emek ve çaba içerdiğinde, yorgunluğun ve güçsüzlüğün başka bir yanı vardır.

İnsanlar içtenlikle ve dürüstçe sevdiğinde, zor zamanları ortadan kaldırmaya yetmese bile, huzurlu olurlar bence.

Gözlerim daha kötüye gitmediği, aslında şimdiden çok daha iyi olduğu için sevinçliyim ama tam geçmiş değil ve dikkatli olmalıyım. Keyfimin yerinde olmadığını sana söylemeliyim.

Seninle konuşma isteğiyle öylesine doluyum ki – iş konusunda umutsuz değilim, cansız ya da güçsüz değilim ama bayağı çıkmazdayım ve bunun sebebi tartışılabilecek insanlarla biraz sürtüşmeye ihtiyaç duymam olabilir. Mevcut koşullarda burada kiminle tartışabilirim ki? Şu anda içimi dökebileceğim tek bir kişi yok – *kimseyi güvenilir bulmamamdan* DEĞİL, durum hiç öyle değil ama maalesef böyle kişilerle çok az temasım var.

G&Cie'de çalışmak üzere yıllar önce Lahey'e ilk gelişim aklıma geliyor bazen; geçirdiğim üç yılın ikisi oldukça tatsızdı ama sonuncusu çok daha mutluydu; kim bilir, bu sefer de benzer bir şey olabilir.

İşler en dibe vurduğunda kesinkes düzelir sözünü severim ama bazen şunu soruyorum: Şu ana kadar "*en dipte*" miyiz? Böyle bir durumda "düzelme" nahoş olmaz. Her neyse.

Yakında Michelet'nin "*İnsanlar*" kitabını okudum, daha doğrusu okumam bir süre önceye, aslında bu kışa rastlasa da ilk kez etkili biçimde aklıma takılışı ancak yakında oldu.

Kitap çarçabuk ve besbelli ki aceleyle yazılmış; sanırım, M.'den sadece bunu okuyan pek güzel bulmaz ya da daha hayran kalır. Üzerinde daha özenle çalışılmış Kadın, Aşk, Deniz ve Devrim tarihi gibi kitaplarını bildiğimden, çok sevdiğim bir ressamın kaba bir eskizi gibi geldi bana ve o halinde özel bir çekicilik buldum.

Benim için özellikle M.'nin çalışma tarzı imrenilecek bir şey. Tıpkı bazı ressam-

ların Israëls'in tekniğinde kusur bulmakta haklı olduklarına inanmaları gibi, M.'nin tekniğini uygun bulmayan birçok yazarın da çıkacağından bir an için bile kuşkum yok. M. güçlü duygular taşır ve içine doğan şeyleri *nasıl* ifade edeceğini zerre kadar dert edinmeksizin ve "*tekniği*" ya da genel kabul gören kalıpları zerre kadar düşünmeksizin pat diye ortaya koyuverir. Sadece şu ya da bu biçimde kelimelere dökmeyi gözetir, yeter ki anlamak isteyenler için anlaşılır olsun. Yine de bana göre, İnsanlar öyle akla ilk gelen bir düşünce ya da izlenimden ziyade, yarım yamalak ama önceden iyi düşünülmüş bilinçli bir kavrayışın ürünü. Bazı parçalar besbelli ki içten geldiği gibi aceleye getirilmiş ve daha fazla işlenip irdelenen öbür parçalara eklenmiş.

Kürk paltosuna bakılırsa, De Bock'un işleri son derece yolunda gibi. Onu aylarca görememiştim ama birkaç gün önce ona belirttiğim gibi muhteşem bir kürk palto filan içinde rastladım. Ama işleri yolunda *değilmiş* gibi göründü bana. Başarılıymış gibi bir izlenim uyandırmasına ve öyle sayılmasına karşın, mutsuz olduğunu *bizzat* gördüğün bir kişiye karşı, sen de bazen bir sempati duymamış mısındır? Ve de içinden şöyle bir düşünce geçmemiş midir? *Eğer* onunla arkadaş olmaya çalışırsam, onu aptal yerine koyduğumu sanır ve dostluğunu sağlamak şöyle dursun, güvenini kazanmak neredeyse imkânsız hale gelir – hatta o noktaya varsam bile, "Doğrusu durumum şöyle" filan der ve birbirimize yararımız dokunmaz. İşte De Bock hakkındaki kanım böyle ve ona karşı sahiden yakınlık duymama ve yaptığı şeylerin büyük bir kısmını güzel bulmama rağmen, birbirimize pek yardımcı olacağımızı sanmıyorum; esasen hayatta olduğu kadar sanatta da şeylere bakışımız birbirine karşıt.

Bazen bir dostluktan vazgeçmekte güçlük çekerim. Ama bir stüdyoya giderken içimden sadece eften püften şeyleri konuş, daha önemli konulardan söz açma ve sanata şu ya da bu hususa ilişkin gerçek görüşünü söyleme düşüncesi geçerse, oradan uzak durmam halinde duyacağımdan daha fazla melankoliye kapılırım. Alışılmış dostlukla yetinmek bana zor geliyor, asıl sebebi de içten dostluğu aramam ve ısrar etmem.

Her iki tarafta arkadaş olma yönünde bir arzu varsa, zaman zaman anlaşmazlıklar çıktığında bile, taraflar birbirine kolayca kızmaz veya biri kızdığında, öbürü işi tatlıya bağlar. Kuralın olduğu yerde kırgınlığın ortaya çıkması neredeyse kaçınılmazdır, çünkü insan kendini özgür hissetmez ve hatta gerçek duygularını ifade etmese bile, bunlar her iki tarafta da kalıcı bir tatsız izlenim bırakmaya ve birbirine yardımcı olma yönünde her türlü umudu ortadan kaldırmaya yeter. Kuralın olduğu yerde kuşku vardır ve kuşku da her türlü dalavereden doğar. Bunun yerine daha içten davranmakla hayatı birbirimiz için kolaylaştırmış oluruz.

Bu arada insan mevcut duruma alışır ama böylesi normal değildir. Bir anda 30, 40 ya da 50 yıl geriye gitmek mümkün olsaydı, insan o dönemde kendini bugüne nazaran daha rahat hissederdi sanırım – yani, örneğin sen ya da [ben] daha rahat ederdik, sanırım. Bence 50 yıl sonra ise insanlar *bu* döneme dönmeyi istemeyeceklerdir. Zira bizden sonra bir "peruk çağı" gelirse, insanlar bunu hiç düşünemeyecek kadar aşırı uyuşuk olacaklardır ve gidişat iyiye giderse canıma minnet diyeceklerdir.

Gelecekte yine bir tür peruk çağı yaşanmasını mümkün sayınayı saçma bulmu-

yorum, çünkü ne de olsa Hollanda tarihinde peruk çağı olarak bilinen dönemin kökleri ilkelerin terk edilmesinde ve özgün olanın yerine alışılmış olanın geçirilmesinde yatmaktaydı.

Eğer içlerinden gelirse, Hollandalılar sağlam kalabilirler; ama işin tadı tuzu kaçarsa, peruk çağına girilmiş demektir. Bu iş öyle birden olmaz ama tarih olabileceğini kanıtlar. Sözgelimi 50 yılla sınırlı bir dönemin *her şeyi* tersine çeviren tam bir değişimi getirebileceğine inanmakta bazen güçlük çekmekteyim. Bununla birlikte bazen tarihe iyice bakıldığında, nispeten hızlı ve sürekli değişimler görülür. Kendi hesabıma buradan hareketle her kişinin pek fazla olmasa bile teraziye daima bir ağırlık koyduğu ve bir kişinin nasıl düşünüp davrandığına umursamazlıkla bakılamayacağı sonucuna varmaktayım. Kavga kısadır ve içten olmakta yarar vardır. Birçok kişi içten olursa ve içinden geçeni isterse, bütün dönem iyi ya da en azından enerjik olur.

Evet, yakınlarda bana yazdıkların üzerine bir hayli düşünüyorum. İnsanın bu halde, yani çok aciz ve muhtaç biriyle karşılaşınca, bizzat muhtaç düşme durumu adeta teslimiyete sürükleyici bir şeyken, böyle birini yüzüstü bırakmayı aklından geçiremeyeceği konusunda hemfikirsin, öyle değil mi? Kanaatimce senin karşılaştığın kadın ile benim tam bir yıldır birlikte olduğum kadın arasında kesinlikle büyük bir farklılık olsa da ikisinin talihsiz ve her halükârda kadın olmaktan gelen ortak bir yanı var. İnsanlar bir kez birbirine böyle bağlandı mı, o bağ kutsallaşır ve "İlelebet benimle olmayacaksan, hiç benimle olma daha iyi" sözleri akla gelir.

Geniş bir bakışla ele alındığında, böyle bir karşılaşma hayalet görmeye benzer. Erckmann-Chatrian'ın Madam Thérèse'ini okudun mu? Yaralı bir kadının iyileşme süreciyle ilgili çok çarpıcı ve güzel anlatımıyla dokunaklı bir tasvir var içinde. Mütevazı bir kitap ama aynı zamanda derin.

Madam Thérèse'i bilmiyorsan, bir ara oku – sanırım, tanıdığın kadın da güzel bulacak ve ondan etkilenecektir.

Birlikte olduğum kadının sanat kadar kitaplardan da çok az anlamasına bazen hayıflanıyorum. Ama (kesinlikle bunu yapamazsa bile) ona çok bağlı olmam aramızda içten bir şey bulunduğunun kanıtı değil mi? Kim bilir, belki bunu kavrayabilir ve aramızda başka bir bağ ortaya çıkabilir ama anlayacağın üzere, şu anda çocuklar yeterince aklını meşgul ediyor.

Ve özellikle çocuklar sayesinde, gerçeklikle temas içinde ve kendi başına öğreniyor. Kitaplar, gerçeklik ve sanat benim gözümde aynı türden şeyler. Gerçek hayatın dışındaki biriyle beraberliği sıkıcı bulurum ama tam anlamıyla içindeki biri kendi başına öğrenip sezer. Sanatı gerçek hayatta aramamış olsam, onu muhtemelen salağın teki filan bulurdum. İçimden aksinin olması isteği geçse de şimdiki durumdan memnunum.

Bu hafta daha düzenli çalışabileceğimi umuyorum. Geç başlamanın açığını kapatmak için iki misli sıkı çalışınam gerekirmiş gibi geliyor bana ve yaşıtlarımın gerisinde olma duygusu beni sürekli huzursuz ediyor.

Şu sıralarda Montmartre sözgelimi Michel'in resimlerindeki garip efektlere, yani arkada kurşuni gökyüzüyle o kuru otlar ve kumlar görüntüsüne hiç kuşkusuz bürünmüştür. Her halükârda çayırların şu andaki rengi çoğu kez akla Michel'i getirecek şekilde. Zemin su birikintileriyle dolu ıslak bir yol boyunca kuru otlarla sarı ve kahverengi, ağaç gövdeleri siyah, gökyüzü kurşuni ve evler beyaz, uzaktan bakılınca uyumlu olsa bile örneğin çatıların kırmızısıyla hâlâ renk taşıyor. Bu efektler yeterince çarpıcıdır ve Michel'in sırrı (Weissenbruch'ta olduğu gibi) titiz ölçümleri esas almaya, ön planın arka plana göre doğru orantılarını görmeye ve hatların perspektifle yöneldiği istikameti doğru biçimde sezmeye dayanır.

Bunlar tesadüfen yakalanan şeyler değildir (Michel'in yeterince çok olan eserlerinden, resmediş tarzındaki kolaylıkla deyim yerindeyse bir zirvede olduğunu açıkça görmekteyim); ama *bilinen* şeylerdir ve her şeyin iyi gitmeye başladığı dönemden önce Michel'in *yerine oturmayan* şeyler karşısında bazen şaşkınlığa ve hayal kırıklığına uğradığı kanısındayım.

Her şey ne kadar basit görünürse görünsün, ardında çok engin genel hüner yatar, tıpkı diğer basit görünüşlü eserlerin, örneğin Daumier'nin resimlerinin ardında olduğu gibi.

Pekâlâ, mektubumu bitireyim artık. Henüz yazmadıysan, kısa sürede yaz yine. Hastanda ameliyatın olağandışı etkilerinin ortaya çıkıp çıkmadığını öğrenmeyi merakla bekliyorum.

Rappard'dan hastalığı sırasında aldığım ilk mektupta özellikle bulduğu ağaç baskıları, Lançon'un ve öbürlerinin eserlerini yine büyük şevkle yazmasına sevindim. Şimdi o kadar hevesli ki, artık onu teşvik etmeme gerek yok; oysa başlangıçta en az diğerleri kadar ilgisizdi. Koleksiyonu gittikçe zenginleşiyor ve haliyle mizacı bir şeyi taklit etmekten uzak olsa da yaptığı ve yapmak istediği şeylerde İngiliz etkisini gördüğüm kanısındayım. Ama örnek vermek gerekirse, hastalığından önce körler kurumunda etütler yapmaya gitmesi Herkomer ve Frank Holl gibi teknik ressamlara dönük sevgisinin çok pratik bir sonucu.

Hoşça kal, dostum, kısa sürede yaz, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

318 Lahey, Salı 20 Şubat ya da Çarşamba 21 Şubat 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Pazar günü sana yazmak istememe rağmen beklememin sebebi, henüz karara bağlanmamış bir şeyle meşgul olmamdı. Bir hafta kadar önce Fritz Reuter'in kendisi

gibi kale hapsi cezasına çarptırılmış öbür mahkûmlarla birlikte hayatı olabildiğince katlanır kılma ve "kışla komutanı"ndan çeşitli ayrıcalıklar koparına çabasını çok eğlenceli bir dille anlattığı "Uit mijn gevangenistijd" romanını okuyordum. O kitap çalışmamı kolaylaştıracak belli düzelmeleri gözeten bakışla ev sahibimin üstesinden gelme fikrini verdi bana.

Çeşitli işleri yapmasını sağlamak üzere, oturduğu Voorburg'a birkaç sefer gidip geldim. Orada öylece duran ve kullanmak istediğim bazı eski tahta panjurlar ve kalaslar vardı ama onları almak kolay değildi. Neyse şu anda elimdeler. Bildiğin gibi, stüdyoda üç pencere var. Onları örtsem bile, çok fazla ışık veriyorlar ve uzun süredir buna nasıl çözüm bulacağını düşünüyordum.

Ama adam karşılığını ödemediğim sürece bir şey yapmak istemiyordu.

Şimdi ise onu yine yola getirmem sayesinde, elimde altı panjur ve yaklaşık altı tane uzun kalas var.

[*Eskiz* 318A]

O panjurlar şimdi ışığın az çok kapanmasını ya da içeriye gerektiği kadar girmesini sağlayacak şekilde yukarıdan ya da aşağıdan ayarlanabilir kepenkler yapmak üzere kesiliyor. Bu karalamadan çok güzel çalıştığını anlayacaksın, sanırım.

Kalaslar ise girintide çizimlerin, baskıların, kitapların konulacağı büyük bir dolap ve çeşitli önlüklerin, ceketlerin, eski paltoların, şalların ve şapkaların asılacağı bir askılık yapmak için – ha, modeller için ihtiyaç duyduğum gemici şapkasını da unutmadan ekleyeyim.

Şimdiye kadar kirayı düzenli ödediğim ev sahibine, kirayı düşük bulmasına karşı çıkmayacağını ama kiranın benim için hâlâ ağır bir yük oluşunu hesaba katmasını istediğimi dosdoğru anlattım. Daha iyi ışık alana kadar rahat çalışmamın ya da ilerleme sağlamamın *mümkün olmadığını* belirttim.

Ona dedim ki, durumu değiştirmezsen, kendi adıma başka bir stüdyo bulmaya gerçekten *mecbur* kalırım. Gücüm yetse karşılığını ödemeye katlanırım ama şu anda halen ödediğimden fazlasını verecek bir durumda değilim. Dolayısıyla kirayı artırınam söz konusu değil ve kalışım buna bağlı olsun ya da olmasın, bunu halletmek durumunda kalacaksın. Gitmem umurunda değilse, iyi dost olarak ayrılırız ve fazla söze gerek kalmaz. Bunun üzerine şu karşılığı verdi: Yo, *bir şey* yapmak isterim sahiden. Böylece işçilik için birkaç gulden ödememin yeterli olacağı konusunda mutabık kaldık.

Stüdyoya şahsen birkaç kez geldi ve (azıcık bir Yanki gibi) bayağı sivri dilli olmasına karşın, kesinlikle dümenci biri değil. Görünüşe bakılırsa, stüdyoyu beklediğinden daha iyi bulmuş olmalı (geçen yılın Temmuz ayından beri görmüş değil); her neyse stüdyoda olduğu sırada onayını aldım ve bu iş beklediğimden bile daha kolay oldu.

Keşke insanlarla alışverişim hep stüdyoda olsa! Bilhassa stüdyo dışında insanlara pek fazla iş yaptıramıyorum ve onlarla iyi uyuşamıyorum.

318A. Kepenkli stüdyo penceresi

Omuz ya da diz boyuna kadar oldukça büyük bazı figürler üzerine çalışıyorum; bunlar aslında sıradan etütlerin ötesine geçmemekle birlikte, başka birkaç şeyle birlikte koridor ve merdiven için bir tür dekorasyon olacak. Sonuçta, uğraşma yoluyla kafamda yeni fikirler edinmek için, bir kez daha bodoslama işe daldığımı çeşitli şeylerden anlıyorsun.

Örneğin, Voorburg'da ev sahibiyle o tahta işini halletmeye gittiğimde, bir barakadaki işçiler, bir bodrum katının kazılışı ve bir evin temellerinin atılışı gibi güzel sahneler gördüm. Bir mektubunda Montmartre'dayken gördüğün işçilerle ilgili anlattığın olay, içlerinden birinin bir taşocağında yaralanışı geldi aklıma.

Bildiğin üzere, pencerelerin önünde halihazırda bir şey, hani şu kafeslerin üstüne serilmiş tuval var. Onlara artık gerek yok; ama örneğin başları çizmek isteyince, yukarılarına daha koyu ya da daha açık renkli malzeme gerildiğinde son derece hoş zemin oluştururlar.

Anlayacağın, bir ya da iki pencereyi tamamen kapatma ve böylece efektleri daha güçlü kılacak tek bir genel ışığı elde etme fırsatını bulacağım. Aksi halde yansımalarla ya da farklı ışıklarla nötrleşirler.

İşin pahalı olmasından dolayı, masrafları bizzat karşılamak gerekseydi, böyle bir şey tamamen imkânsız oldurdu; bu yüzden çok sevinçliyim.

Özellikle sana gönderdiğim ve daha koyu bir siyahı kullandığım baş çizimleri gibi, son zamanlarda üzerinde çalıştıklarıma benzer çizimleri yaparken daha iyi ışığın cazip olduğunu fark ettim. Her şeyin düzgün işleyeceğini umuyorum ama bu çizimden senin de anlayacağın üzere, o kadar basit ki, her şey çalışmaya *bağlı* gibi geliyor bana.

Oysa insanların zevkle dayayıp döşeme yönünde bir çaba göstermeleri halinde ortaya çıkabilecek görünürnle karşılaştırılınca, bugünün evleri çoğu kez ne kadar berbat halde.

Günümüzün bir penceresini Rembrandt'ın dönemindeki bir pencereyle karşılaştır. Anlaşıldığı kadarıyla o günlerde herkesin şimdi artık yokmuş gibi görünen garip, soluk bir ışığa bir bakıma ihtiyacı vardı; şimdi en azından ışığı soğuk, sert ve sevimsiz kılmaya dönük bir eğilim görülüyor. İşçi konutlarıyla iyi bir başlangıç yapıldı ama 20 ya da 30 yıl önce yapılanlardan bu yana hiçbir ilerleme belirtisi görmüyorum. Aksine, sevimli özellik gittikçe kayboluyor ve zamanla daha da boş hale gelen soğuk, sistematik ve metotlu bir şeye dönüşüyor. Elimde olsa, pencereleri şöyle değiştirirdim:

[*Eskiz* 318B]

Halen mevcut panjurlarla uğraşmasaydık, o kadar büyük olmazdı. Farklılık sadece her ışık karesinin etrafında bir çerçeve bulunması ve böylece panjurların biraz daha küçük olması.

318B. Kepenkli stüdyo penceresi

İkincisi ise uygun, kolay erişilir, sevimli bir pencere. Ama insan her şeye sahip olamıyor işte. Ayrıca oturulabilecek geniş bir pencere pervazının gerçekten olması gerekir; bu evde de böyle bir şey hepten yok.

Senden mektup ve hastandan haber almayı dört gözle bekliyorum. Umarım, sakin kalır, iyileşme süreci normal ve başarılı olur. Ama süreç her zaman düzgün ve hızlı gitmez, şu ya da bu şey hemen her zaman ortaya çıkar ve her halükârda insanın çok tetikte olması gerekir. Hugo'nun on yılı aşkın bir süre önce okuduğum Notre-Dame'ını geçen hafta yeniden okudum. İçinde kimi tanıdım ya da en azından Victor Hugo'nun böyle bir şeyi tasarladığından kuşku duymayacak kadar tanıdığım kanısına vardım, biliyor musun? Quasimodo'da Thijs Maris'i gördüm.

N. Dame'ı okuyan çoğu kimse muhtemelen Quasimodo'nun bir tür soytarı olduğu izlenimini edinir. Ama benim gibi bakarsan, Quasimodo'yu artık gülünç bulmazsın ve Hugo'nun söylediklerinin doğru olduğunu sezersin. *Quasimodo'nun var olduğunu bilenler için*, Notre-Dame şimdi boştur. Zira o sadece oranın sakini değil, *ruhuydu*. Notre-Dame sözgelimi Leys ve Degroux'da (bazen), Lagye ve De Vriendt'te, Henri Pille'de ifadesini bulan bir sanat akımının simgesi olarak ele alınırsa, şu saptama Thijs Maris için geçerli olabilir: Onun var olduğunu bilenler için şimdi bir boşluk var, Maris o sanatın ruhuydu ve o sanatın ruhu Maris'ti. Her neyse Thijs Maris hâlâ var ama tam olgunluğuyla ve dinçliğiyle değil – *onunla ilgili düş kırıklığının olabileceği ölçüde* zedelenmediği ve gözden düşmediği pek söylenemez. Buradaki ressamların alçaklıklarından biri bence *bugün bile* Thijs Maris'e hâlâ gülmeleridir. Sanırım, bunda intihar kadar kederli bir şey var. Niçin intihar? Çünkü Thijs Maris öylesine yüce ve soylu bir şeyin timsalidir ki bana göre bir ressam alçalmadan onunla alay edemez.

Maris'i anlamayanlar varsın daha da ileri gitsinler, gam değil; onu salıiden anlayanlar ise onun için üzülüyorlar ve böyle bir kişinin içine kapanmasına kederleniyorlar.

Soylu kılıç, alçak kın –
İçimde dürüstlük taşırım.

Bu sözler Thijs M. ve Quasimodo için geçerlidir.
Pekâlâ, henüz yazmadıysan kısa sürede yaz ve bana inan, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

[*Eskiz* 323A]

Sevgili Theo.

İlişikte halk aşevinde yaptığım bir çorba satışı karalaması var. Olay sağdaki bir kapıdan gelen ışığın yukarıdan içeriye girdiği geniş bir salonda geçiyor.

Bu sahneyi stüdyoda yeniden oluşturdum. Arkaya beyaz bir paravan koyup üstüne gerçek orantıları ve boyutlarıyla servis bölmesini çizdim; en uzaktaki pencere ve orta pencerenin aşağı kısmı örtüktü. Böylece ışık *P*'den düşüyor. Aynen mekânın kendisinde olduğu gibi.

Gördüğün üzere, figürlere poz verdirince, tam olarak asıl aşevindeki gibi durmalarını sağlıyorum.

Yukarıda stüdyodaki yerleştirmeyi görüyorsun. Çizilecek alanı çerçeveye aldım.

[*Eskiz* 323B]

Gördüğüm şeye geniş çerçevede bağlı kalmaya devam ederken, istediğim süreyle, ölçüyle ve özenle figür pozlarını arayabilirim haliyle artık.

Bunu örneğin bir suluboya olarak tekrar denemek isterim. O alanda bir yere varmak için gerçekten çalışacağım. Şimdi stüdyoda figür resmi yapmak için daha fazla fırsat olduğu kanısındayım. Evdeki değişikliklerden önce bu yaz bazen denediğimde, figürler öylesine nötr, soğuk bir renge bürünüyordu ki, resim yapmak için güçlü bir istek duyamıyordu insan. Pitoresk nitelik güçlü ışık altına girer girmez deyim yerindeyse gidiyordu.

Neye fena halde ihtiyacım var, biliyor musun? Doğru arka plan rengini elde etmek için bazı farklı kahverengi, gri vs. kumaş parçaları. Sayfa arkasındaki örnekte duvar griye boyanmış tahta kaplamasıyla beyazken, döşeme daha koyu renkte. Mekân böyle şeylere çok daha incelikle dikkat gösterilerek yeniden oluşturulabilir. Bunun için şimdiden birkaç şey ve ayrıca çeşitli GERÇEK giysiler edinmiş durumdayım. Örneğin, dün kaba ketenden ve dikkat çekecek ölçüde pitoresk bir yamalı önlük satın aldım. O tür şeyler için gözümü hep açık tutuyorum; işi tamamen şansa bırakmak yerine biraz kafa yormak, insanın modellerden çok daha memnun kalmasını sağlar.

Stüdyoya karşı bir mavnacının teknesine duyduğuna benzer bir sevgim var. Düzgün bir hale getireceğime inanıyorum. Ama kesem istediğim şeyleri yapmaya her zaman elvermiyor. Fakat insanın bu şekilde satın aldığı kalıcı şeyler var ve ileride belki bulamayacağım bir fırsat duruyor önümde *şimdi*.

Stüdyoda değişiklikler beni direkt giderlerden ziyade dolaylı giderlerle karşı kar-

271

P P

N aan de Theo.

Hierby een krabbeltje dat ik
in de volksgaarkeukens maakte.
van ——— soep verkoopen.
Het gebeurt in een groot portaal waarin het licht
valt van boven door een dom regt.
Ik heb nu eens het geval op het atelier terug
gezocht. In't fond een wit scherm gezet en
het raam daarop getekend en de proportie
en afmetingen die het in werkelijkheid heeft.
het achterste raam regt en het middelste raam
van onderen regt. Zoo dat het licht valt uit P.
net als op de bewuste plaats zelf.
Ze begrijpt dat als ik nu de figuren daar
kwast posteren ik ze precies zie terugkrijg als
in de werkelijke volksgaarkeuken.
Ze deel de plaatsing op't atelier hierboven.
om het te teekenen vak het ik nog een kijkje
gehokken   Natuurlijk kom ik
nu naar de poses
en figuren doeken Zoo lang en zoo vaak en
zoo precies als ik wil. steeds toch trouw blijvende
in't groot aan wat ik heb gezien.
Dat nu zou ik b.v. wel weer eens als oefening willen
probeeren. En en eens goed op doeken en het een eind
verder krijgen. Het komt my voor dat van het figuurtje
ook meer mogelijk wordt op't atelier. Vóór de verandering
toen ik degenomen wel eens gepiekerd heb gevoeld het
my zóó dat de figuren door neutrale kwestie
krijgen dat men den lust om te schilderen metterdaad
voelde. Het schilderachtige gevoel om een te begrijpen
het zoodra zijn dat sterke licht kwamen.

323A-B (yukarıdan aşağıya) *Bir halk aşevinde çorba dağıtımı; Bir halk aşevinde çorba dağıtımı (detay)*; solda, başarısız olunca üstü çizilen versiyon.

şıya bırakıyor. Zira pratik hale getirmek için gereken çeşitli şeyleri edinene kadar bitmiş saymayacağım stüdyoyu.

Hastandan dolayı birçok masrafın çıkacaktır – şu anda fazladan para gönderemeyeceksen, kendi adıma kıpırdamadan oturmam gerekmez. Hatta bir süre önce fazladan bir şey gönderdin. Bu bakımdan gerekirse idare edebileceğimi vurgulamak isterim.

Ama içimde devam edip ilerleme sağlama yönünde bir ateş var. Başka bir itici unsur da söz konusu; Rappard da eskisinden daha fazla çaba gösteriyor; daha iyi uyuşabilmemiz ve muhtemelen birbirimize daha fazla yardımcı olmamız için ona ayak uydurmak istiyorum. Benden çok daha fazla resim yapmış ve daha uzun süre çizmiş bulunuyor; ama bulunduğumuz seviye bakımından hâlâ bir benzerlik var. Resimde onun ileride olduğunu kabul ediyorum ama çizimde ondan geri kalmak istemiyorum. Görmekten hoşlanacağım gelişme ikimizin aynı istikamette gitmemiz, yani halktan figürler, bir aşevinde sahneler, Hastane falan çizmemiz. Yakında beni görmeye gelecek, söz verdi bana ve onunla örneğin taşbaskıya geçirilebilecek halktan bazı tiplerin çizimini yapma konusunda bir tür mutabakata varmayı isterim, *tabii yeterince iyi olursa* – aksi halde olmaz. Bu durum ve aslında başka bir yığın şey, bende gayretle devam etme özlemi uyandırıyor.

Her halükârda, bir şeyler gönderebilsen de durumun uygun olmasa da sana yakında daha iyi çizimler gönderme sözünü vermeyi gözüm kesiyor. Başlı başına stüdyodaki değişiklikler, şu anda bittiği kadarıyla, belli şeylerin üstesinden gelmemi sağlıyor şimdiden.

Ama yakında bana fazladan bir şey gönderebilirsen, bu yolda daha az engel çıkacak. Aksi halde resim malzemeleri, bir model tutma ya da birkaç değişiklik daha yapma gibi çeşitli şeylerle karşı karşıya kalacağını öngörmekteyim.

"Daha iyi çizimler" derken, nispeten demek istiyorum. Baş etütleri (halen elimde olan kimsesizler falan) arasında hemen daha iyi hale getiremeyeceğim bazıları var; çünkü bunlar kesinlikle mizacı barındırıyor ve haliyle henüz memnun olmadığım gibi, yarın ya da öbür gün çok daha iyi hale getireceğimi söylemeye henüz aynı şekilde cesaret edemediğim bir şey var.

Kaldı ki daha iyi çizimlerle başka bir şeyi, yani onlara farklı yaklaşacağımı ve daha fazla ışık-gölge katmaya çalışacağımı kastediyorum; bu kış yaptığım etütlerde nadiren görülen ve belki de hiç görülmeyen bir şey bu.

Şimdi sana her halükârda bunun sözünü vermeyi kesiyor gözüm.

Yarın evim insanlarla dolu olacak, yani kadının annesi, en küçük kız kardeşi ve mahalledeki bir delikanlı, ilk müsveddesini gördüğün çizim için geri kalan hane halkırnla birlikte poz verecek.

Rappard da modellerle sıkı çalışıyor ve bana göre daha iyi bir yol yok. Özellikle insan tek bir modele bağlı kalırsa, o kişide gittikçe daha fazla şey görür. Yani, bu mektubum dünkü mektubumu tamamlıyor, sana gönderdiğimle aynı tarzda yeni bir suluboya için bugün bir plan yaptığımı ve yarın onunla ilgili modelleri eve getire-

ceğimi görebilmen anlamında. Böylece sana gönderdiğime nazaran daha yüksek bir standarda ulaşacağımı umuyorum. Başaracak mıyım??? Önceden söyleyemem.

323C. Bir halk aşevinde çorba dağıtımı

Bende hâlâ eksik şeylerin olmasına karşın, bu işe girişiyorum. Ama elimde eskiden olmayan bir şey var, o da daha iyi ışık. Bu ise benim için her türlü boya miktarından daha değerli. Sen de resim yapmaya yönelebiliyorsan, lütfen öyle yap; ama halihazırda senden gelen epeyce şey olduğu ve şimdiye kadar sonucu birçok bakımdan tatmin edici bulmadığım için, sormaya pek cesaret edemiyorum. Her neyse, nasıl cebirde iki *olumsuzun* çarpımı bir *olumlu* veriyorsa, *başarısızlıkların* sonucunun da *başarılar* olabileceği umudum hâlâ var.

Hoşça kal ve hastana, daha doğrusu iyileşmekte olan hastana en iyi dileklerimi ilet.

Dostlukla,
Vincent

[*Eskiz* 323C]

325 Lahey, Pazartesi 5 Mart ya da dolayları, 1883
Anthon van Rappard'a (H)

Sevgili dostum Rappard

Bugün cevaplamakta olduğum 27 Şubat tarihli mektubun için teşekkürler. Öncelikle taşbaskıya ilişkin sorularını ele alayım. Mürekkep ya da renkli kalem için aynı kâğıdın uygun olduğunu görmüş olacaksın. Bu kâğıdı *Jos. Smulders & Co.*'dan, bu kentin Spuistraat'ı sayılan kâğıt satıcısından alıyorum; deposu Laan'da ve orada çeşitli ebatlarda olmak üzere geniş bir taş stoku var. "Korn kâğıdı" olarak anı-

lıyor ve taşbaskı için üzerine çeşitli haritaların çizildiği bir bakanlık için sipariş edilmiş.

Geriye kalan birkaç tabaka vardı ve hepsini aldım. Adam birkaç tabaka daha sipariş edeceğini söyledi. Bunu yapıp yapmadığını bilmiyorum ama her halükârda Smulders konu hakkında her bakımdan bilgili ve birkaç gün içinde postayla sipariş edebilir. Oldukça pahalı, tabaka başına 1,75 gulden. Taşbaskı tebeşiri (o kâğıt için özel olarak yapılmış, normal tipe oranla daha pahalı ve özel olarak *yapılmamış* olandan bence büyük ölçüde düşük kalitede bir tipi de var), ayrıca otografi mürekkebi (sıvı ve parça halinde) Smulders'ten ve başka yerlerden de edinilebilir; çünkü bu malzemeler bütün taşbaskıcılarda kesinlikle bulunabilir.

Kullandığım raspanın şekli şöyle:

[*Eskiz* 325A]

Onu Smulders'ten satın aldım. Bir de uç olarak bilineni var; mesela ince çizgiler halinde kazımak için, genelde de bir oymabaskı iğnesiyle yapılana benzer kıvrak, hassas karalamalar için kullanılıyor, tek fark siyahta *beyaz* olması.

[*Eskiz* 325B]

Aslında çeşitli şeyleri raspa olarak kullanabileceğini söylemeye gerek yok. Şeklin pek önemi yok – çakımla da bu işi yaptım.

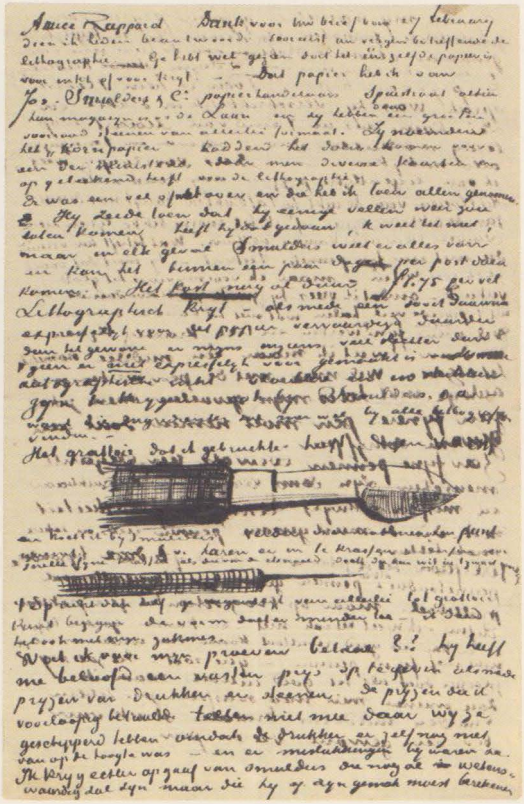
Denemelerim için ne kadar mı ödüyorum?? Adam baskı ve taşlar için fiyatlarla birlikte sabit bir fiyat biçmeye söz verdi. Geçici olarak ödediğim fiyatlar vardığımız bir anlaşmaya dayanması itibariyle geçerli değil; çünkü baskıcının kendisi de o aşamada fiyatı bilmiyordu – bir de aksaklıklar falan oldu. Ne var ki Smulders'ten bir fiyat teklifi almak durumundayım; bu gayet ilginç olacak ama adam hesaplamak için zaman ayırmak zorunda olduğunu belirtiyor. Tek seferde 12 adet olarak satın alınan farklı ebatlardaki taşlar için, 1 düzine ve 2 düzine çizim serisinin basılması için fiyatlar verecekti bana. Bir de kâğıt için fiyatı. Onunla son konuştuğumda çok meşgul olduğu için şöyle dedi: Mart sonunda bana hatırlat, o zaman depoda her şeyi beraber gözden geçiririz. Dolayısıyla şu anda geçerli fiyatlar hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyorum.

Baskı sırasında mürekkebin akması çizgilerin kalınlığına doğrudan bağlı değil; en azından son derece kalın çizgilerin kusursuzca aktarıldığını görmüşlüğüm var. *İnce* bir divitle çizen arkadaşına gelince, bu onun bileceği şey ama bence kesinlikle yanlış, çünkü korkarım ki bu yolla süreçten yapısında olmayan bir şeyi elde etmeye çalışıyor. İnce bir uçla çalışıp yine de etkileyici olmak isteniyorsa, bunun bildiğim tek yolu var, o da oymabaskı. Otografi mürekkebinde bir divitle çalışmak isteniyorsa, kanaatim o ki, yazı için kullanılan sıradan bir divitten daha ince bir divit kullanılmamalı.

Çok ince divitler, tıpkı çok kibar insanlar gibi, bazen şaşırtıcı ölçüde işe yaramaz ve bana göre en sıradan divitlerin bir ölçüde taşıdığı kıvraklıktan ya da esneklikten çoğu kez yoksundur.

Geçen yıl en az altı tane pahalı, özel kalemlik ve çeşitli divitler aldım – hepsi ıvır zıvır çıktı. Oysa ilk bakışta çok pratik görünüyordu. Her neyse, bilmiyorum, bakarsın bazıları iyi olabilir, otografi mürekkebiyle ve ince divitlerle çalışmaktan iyi bir sonuç çıkabilir – umarım, öyle olur. İyi sonuç vermesine sevinirim ama örneğin sıradan bir tüy kalemin daha dolgun, daha kalın çizgisinden daha fazla memnun kalınacağı kanısındayım.

Şimdi başka bir şey sorayım. *Doğal tebeşiri* biliyor musun? Geçen yıl kardeşim bana birkaç büyük parça verdi, tastamam şu büyüklükte.

325A-B Raspa; Uç

[*Eskiz* 325C]

Onunla çalıştım ama pek ilgi göstermedim ve unuttum gitti. Derken yakın zamanda tekrar bir parçayı buldum ve renginin güzelliğine, siyahlığına bayıldım.

Dün onunla bir çizim yaptım, çorba satılan aşevinin servis bölmesinin önündeki kadınlar ve çocuklar. Ve sana söylemeliyim ki bu denemeden doğrusu çok memnun kaldım.

[*Eskiz* 325D]

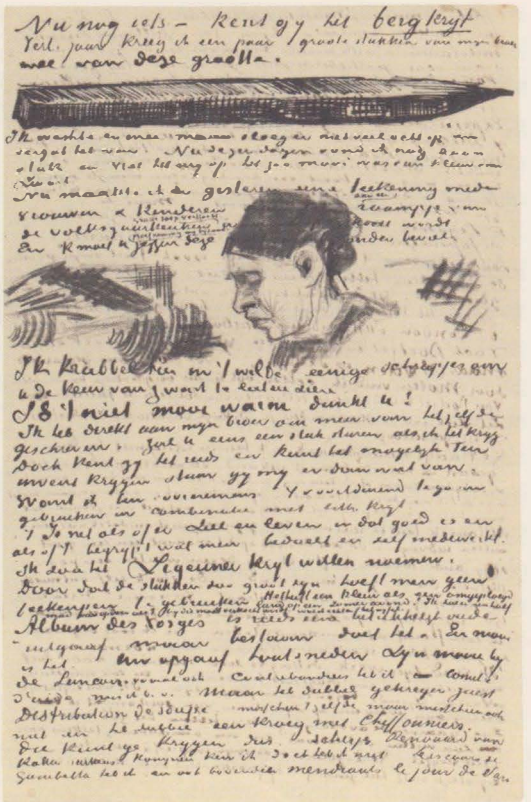
Siyahın yelpazesini göstermek için buraya gelişigüzel bazı çizikler atıyorum. *Sence de güzel bir sıcaklık taşımıyor mu?*

Aynısından daha fazla göndermesi için kardeşime hemen yazdım. Elime geçince sana bir parça göndereyim mi? Ama önceden biliyorsan ve sizin orada edinebiliyorsan, sen bana biraz gönder. Zira taşbaskı tebeşiriyle birlikte sürekli kullanmayı tasarlıyorum.

O malzemede basbayağı ruh ve can var gibi; insanın niyetini anlıyor ve bizzat işbirliğine giriyor sanki. Ona *Çingene tebeşiri* adını vermek isterim.

Parçaların çok büyük olması nedeniyle, bir tutaç kullanmaya gerek yok. Sürülmüş bir tarlanın bir yaz akşamındaki rengini taşıyor! Satıştaki ölçüsü buysa, yarım varil alırım ancak öyle olduğundan kuşkuluyum.

Album des Vosges halihazırda oldukça eski bir yayın ama kesinlikle var. Üstelik güzel. Ağaç baskılar listende bazı hoş şeyler var, özellikle de Lançon'lar. Bende Kaçakçılar var ama örneğin Yardım Komitesi yok. Bendeki *Çorba dağıtımı* çift nüshalı – belki aynı, belki değil; *Paçavracılar* meyhanesinin de çift nüshası var elimde. Yani bunları alabilirsin. Renouard'ın kedi, domuz, tavşan eskizlerini biliyorum ama edinmiş değilim. Bende Gambetta'nın konuşması ve dahası Yılbaşında dilenciler de var.

325C-D Doğal tebeşir; Profilden kadın başı ve iki karalama

İki tane güzel Régamey buldum, F. Régamey'ye ait bir Japonya'daki yetim çocuklar yurdu ve Guillaume Régamey'nin çok zarif bir boyalı eskizden yaptığı siyah atları dizginleyen beyaz pelerinli askerler. İki kardeşin kısa bir biyografisini okudum. Guillaume öldüğünde henüz 38 yaşındaymış. Bellangé'yi andıran bazı askerî tabloları sergileyerek başlamış işe. Daha sonra gayet münzevi hale gelmiş, hayatını zorlaştıran bir hastalığının olduğu anlaşılıyor. Bununla birlikte ömrünün sonuna kadar, yani yıllarca çalışmış; öldüğünde bir sürü enfes etüt bulunmuş, yaşadığı sırada hemen hiç kimsenin bilmediği bu etütler daha sonra sergilenmiş. Hoş değil mi bu?

F. Régamey epey gezen biri ve bildiğin gibi, Japon sanatında çok güçlü. Fransız ağaç baskıları üzerine söyledikleri genelde benim de sezdiğim şeyler: İngilizler ağaç baskıların *ruhunu* daha iyi yakalamış, onlardaki özgün karakter Buckman'ın Bir Londra çöplüğü ve Walker'ın Sığınma limanı gibi oymabaskılarındaki karakter kadar tekil. Gerçi Boetzel ve Lavieille de bundan anlar ama *Swain* işin ustası. Moller tarafından baskıları çıkarılan Lançonların karakter itibariyle son derece özgün

olduğu görüşündeyim. Örneğin Boetzel'in yaptığı Feyen-Perrinlerde ve Lavieille'in yaptığı Milletlerde ruh var. Ama bunların dışında, doğrusu, çoğu kez endüstriyel, duygusuz tarza kayarlar.

De Bock'un durumunu soruyorsun. Ona uzun bir süredir, hastalanışımdan önceki ziyaretimden beri uğramadım. Onu yokladığım ya da gördüğüm her seferde, "Ha, bir ara uğrayıp seni göreceğim," demesi dikkatimi çekti. Bunu söyleyiş tarzından herhalde şunu anlamam gerektiği sonucuna vardım: Ben sana uğrayıncaya kadar beni görmeye gelme, sana uğrayacağım filan da yok. Her ne olursa olsun, oraya bir daha gitmemin sebebi tam da davetsiz misafir durumuna düşmeyi istememem. De Bock'un şu anda çok büyük bir tablo üzerinde çalıştığını biliyorum. Bu kış daha küçük birkaç tanesini gördüm ve çok güzel buldum. De Bock'la şahsen stüdyosunda görüşmedim ama yakın zamanda sokakta iki sefer ona kürk paltolu, oğlak derisi eldivenli vs. halde rastladım. Kısacası, işleri son derece yolunda biri gibiydi. Ve sahiden de işleri yolunda diye nitelendirilecek durumda olduğunu her tarafta duyuyorum.

Onun eserlerini çoğu kez çok güzel bulurum ama bana sözgelimi Ruisdael'i pek fazla hatırlatmaz ve etraflı düşününce senin kalıcı izlenimin de öyle olmayabilir. Aslında, stüdyosunu tekrar görmeyi çok isterim, sırf hoşuma gidecek kadar güzel olduğuna ikna olmam hoşuma gideceği için ve şimdi onun hakkında sürekli kuşkulara kapılmaktan kendimi alamıyorum. Geçen yıl ona dair izlenimim gerçekten pek olumlu değildi – hep Millet'den söz ediyordu, tamam olur, işte Millet'nin büyüklüğü, genişliği falan, değindikleri arasında açık hava da vardı. Bir keresinde Scheveningse Bosjes'de onunla bu konuyu konuştum. Ona şöyle dedim: Peki, De Bock, şimdi Millet burada olsaydı, şu bulutlara, şu çimlere ve şu yirmi yedi tane ağaç gövdesine bakar ve bombazen takım elbisesiyle, yanında küreğiyle oturup yemek yiyen şu ufak tefek adamı unutur muydu?

Yoksa panoramanın o küçük kısmın, ufak tefek adamın oturduğu yer dikkatini çeken nokta mı olurdu? Millet'yi senden daha az sevdiğimi sanmıyorum, dedim. Millet'ye hayranlık duyman beni çok memnun ediyor ama Millet'nin ha bire bana önerdiğin şekilde baktığına inanmıyorsam, beni bağışla. Millet her şeyden önce ve herkesten daha fazla *insanoğlunun* ressamıydı. Elbette manzara resimleri yaptı ve bunların güzel olduğu hiç kuşkusuz doğru ama Millet'de *her şeyden önce* bana önerdiğin türden şeyi görürken söylediklerine nasıl gerçekten inandığına anlamak benim için zor.

Kısacası, Rappard, ben De Bock arkadaşta Millet'den ya da Ruisdael'den ziyade örneğin BILDERS'*i daha fazla görmekteyim.* Hâlâ, yanılıyor olabilirim ya da ileride belki onda daha fazla şey görebilirim; hiçbir şey beni bundan daha fazla sevindirmez.

Kesinlikle Bilders'i de seviyorum ve De Bock'un biraz keyif alarak bakmadığım bir tablosu yok. Onlarda hep diri ve cana yakın bir şey var.

Ama belki daha az çiçekli, daha çok *dikenli* belli bir sanat türü var ki onda gönlüme uyan daha fazla şey bulmaktayım.

Bizzat Ruisdael'in kendince başkalaşımlar geçirdiğini biliyorum ve en güzel eserleri belki de şelaleler ve görkemli koru manzaraları değil, Louvre'daki "*Kızıl kahverengi suları olan dalgakıran*" ve *Çalılık*. Van der Hoop'taki Değirmenler. Buradaki Mauritshuis'te bulunan Overveen'deki ağartma sahası. Ayrıca muhtemelen Rembrandt'ın ve Vermeer van Delft'in etkisiyle sonraları uğraşmaktan hoşlandığı daha sıradan şeyler. Keşke De Bock'un başına da buna benzer bir şey gelse. Ama öyle olacak mı? Çiçeklerden ziyade dikenlere yönelmezse acırım ona, hepsi bu.

Bir süredir istemeden bir soğukluğun ortaya çıkmasına rağmen, Millet ve benzer konular üzerine birkaç tartışmadan daha ciddi bir şey geçmedi aramızda. Ona yönelik hiçbir şeyim yok – şu ana kadar onda Millet'yle ya da Ruisdael'le bir benzerliği tam olarak görmüyorum sadece. Şimdilik Bilders gibi geliyor bana, Gerard Bilders değil, yaşlı olanı. Ve bunu kesinlikle kestirip atmak için söylemiyorum; eğer onu umursamasaydım, hakkında bu kadar şey yazmazdım.

Stüdyodaki değişikliklerden duyduğum büyük keyif hâlâ sürüyor, özellikle de çeşitli modellerle yaptığım denemeler bana epeyce kazanılan şeyi gösterdiği için.

Eskiden stüdyoda güçlü yansımanın ışığı geri çevirmesinden dolayı bir figürün döküm gölgesi olmazdı. Bu şekilde bütün efektler nötrleşirdi. Şimdi o sakınca aşılmış durumda.

Taşbaskılardan vazgeçtiğimi bir an için dahi sanma ama birçok masrafım olduğu ve birçok şeyi satın alınam gerektiği için gücüm yeni taşlara yetmiyor. Biraz beklemekle hiçbir kayıp olmaz.

Ama doğal tebeşirle daha fazla çalışmayı dört gözle bekliyorum.

Bazen neyi çok özlüyorum biliyor musun? Stüdyonu görmeyi. Sırf orayı değil, ayrıca konular ararken normalde dolaştığın ve takıldığın yöreyi. Utrecht'te de güzel avlular ve dar sokaklar bulunduğuna eminim.

Lahey güzel – ve muazzam çeşitlilik var. Bu yıl sıkı çalışmayı umuyorum. Çoğu kez beni alıkoyan maddi sıkıntılar da var, bunu anlayacaksındır ama siyah-beyaza gittikçe daha fazla yoğunlaşacağım, çünkü çalışma isteğiyle bir hayli doluyum ve bir hayli çalışmalıyım.

Suluboya ve yağlıboya için ise maliyetten dolayı durmaya devam etmek zorundayım; bir tebeşir parçasıyla ya da bir kalemle çalışırken sadece model ve biraz kâğıt gideri çıkar.

Elimdeki parayı resim malzemelerindense modellere harcamayı tercih edeceğime seni temin ederim.

Modellere para harcamaktan hiç yakınmamışımdır.

Carlyle portresi, *The Graphic*'te çıkan o güzel portre var mı sende? Şu anda onun "Sartor resartus"unu, eski giyim kuşam felsefesini okuyorum; "eski giyim kuşam" faslında her türlü kalıba ve din açısından bütün dogmalara yer veriyor. Güzel, dürüst ve insanca. Diğer kitapları gibi, bu kitapla da ilgili epeyce homurdanma olmuş. Birçok kimse Carlyle'ı bir canavar sayar. "Eski giyim kuşam felsefesi" üzerine hoş bir yorum şöyle. Carlyle insanoğlunu sadece soymuyor, derisini de yüzüyor. Buna

benzer bir şey. Eh, bu doğru değil ama gömleğe deri demeyecek kadar dürüst olduğu doğru – ve eserlerinde insanı küçültmeye dönük bir arzuyu saptamak şöyle dursun, onun evrende insanı yüksek bir konuma koyduğunu özellikle görmekteyim. Öte yandan onda insanoğluna dönük keskin eleştiriden ziyade sevgiyi, hem de epeyce sevgiyi görmekteyim. O –Carlyle– Goethe'den bir hayli şey öğrenmiştir; ama hiç kitap yazmamasına karşın, kendisi yazıya dökmemiş olsa bile sözleri günümüze ulaşan belli bir adamdan, yani İsa'dan öğrendikleri kanaatimce daha da fazladır. Carlyle'dan önce "eski giyim kuşam" faslında her türden olmak üzere birçok kalıba yer veren İsa'dır.

Bu hafta Dickens'ın *Noel şarkısı* ve *Lanetli adam* romanlarının 6 penilik yeni bir baskısını (Londra Chapman and Hall) aldım; içinde Barnard'ın yaklaşık yedi illüstrasyonu var ve bunlardan biri de bir eskici dükkânı. Dickens'ın *bütün* eserlerini güzel bulurum ama o ikisinin yeri ayrı – çocukluğumdan beri hemen her yıl yeni baştan okumuşumdur ve bana her zaman yeniymiş gibi görünürler. Barnard, Dickens'ı iyi anlamıştır. B.'nin siyah-beyaz çizimlerinden çekilmiş fotoğrafları, Dickens'tan alınma bir dizi karakteri yakınlarda tekrar gördüm. *Bayan Gamp*, *Küçük Dorrit*, SIKES, SYDNEY CARTON ve başka bazıları.

Bunlar çok yüksek bir standarda ulaştırılmış, son derece önemli bir özellikle karikatür gibi işlenmiş birkaç figür. Bana göre ressamlık ve teknik ressamlık yönü Dickens kadar olan başka bir yazar yok. Karakterleri *yeniden canlanmış* gibi görünen yazarlardan biridir. Bir çocuk baskısında Barnard'ın Swain tarafından işlenmiş küçük bir ağaç baskısına rastladım. Siyahlar içinde bir polis, beyazlar içinde bir kadını kendisine karşı koyarken yerde sürüklüyor. Sokak çocuklarından oluşan bir güruh peşlerinden gidiyor. Fakir bir mahallenin gerçek mahiyetini daha az unsurla *böylesine* ifade etmek neredeyse imkânsızdır. O baskının başka bir kopyasını senin için edineceğim – sadece küçük bir karalama bu.

Başka bazı şeylerle birlikte sana söz verdiğim Fildes'in Boş sandalye baskısını sana ulaştırmam ne yazık ki mümkün *değil*. Adam birkaç yıl önce "onları elden çıkarmış" olduğunu şimdi hatırlıyor.

Yine kısa sürede yaz – umarım, işler her bakımdan iyi gider.

Ha, bizzat Dickens'ın gözetiminde tercüme edilmiş neredeyse eksiksiz bir Fransızca Dickens baskısı var elimde.

Sanırım, Dickens'ın bütün İngilizce eserlerinin keyfine varamadığını, çünkü sözgelimi Kötü zamanlar romanındaki madenci ağzında olduğu gibi İngilizcesinin bazen çapraşık olduğunu söylemiştin bana bir ara. O takımdan bazılarını okumak isteyecek olursan, emrine amade; Dickens'ın Fransızca koleksiyonunun tamamını başka bir şeyle takas etmeye hazırım, eğer dilersen tabii. İngilizce Household baskısını alma fikrini yavaş yavaş benimsiyorum. Hoşça kal, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

10 Şubat 1883 tarihli The Graphic'te Frank Holl'un küçük bir figürü var, tavan arası odada bir çocuk, çok gerçek. Sayıyı onun için satın aldım.

John Leech ve Cruikshank'ın illüstrasyonları da karakter taşıyor ama Barnard'lar daha iyi düzenlenmiş. Buna karşılık Leech sokak çocuklarında güçlü.

[*Eskiz* 325E]

325E. Emekleyen bebek ["Maceraperestin gezmeye çıkışı"]

332 Lahey, Çarşamba 21 Mart ya da dolayları, 1883
Anthon van Rappard'a (H)

Sevgili dostum Rappard –

Mektubun için teşekkürler, Fayans ressamları adlı tablonun üzerinde yeniden çalıştığını öğrenmek ilginç geldi bana. Mektubunda buraya gelişinle ilgili bir şeye de rastladım ve bu hâlâ elimde bulunan çift nüsha ağaç baskıları sana çabuk göndermem için başka bir vesile oldu, çünkü sanırım, gerekenden daha uzun süre beklememeyi tercih edersin. Her halükârda onları gördükten *sonra*, çeşitli baskıların tatsız şeyler olmadığı kanısına varacaksın, tahmin ederim.

The Graphic Portfolio'yu da ayırdım ve bendeki tek baskıların arasına kattım. Böylece Herkomer'in Ucuz pansiyonu ve bu gönderideki en iyilerden bazıları da

şimdiden eline geçmiş olacak. Bu yolla çift nüsha olarak edindiğim bazı baskıların sıradan nüshalarını ve kimi durumda da bizzat kitaptan alınma ve klişelerden değil, bizzat kalıplardan çıkarılmış baskıları gönderiyorum sana.

Bu gönderide nihayet *Boyd Houghton*'dan bir şeyler bulacaksın, Shaker Evans, Liverpool limanı, Kırdaki posta ve Niagara şelalesi. The Graphic'in ilk yılından Boyd Houghtonlarımı gördüğünde, bu ustanın eserlerinin önemi konusunda sana yazdıklarımı daha iyi anlayacaksın. Van der Weele onları bu hafta gördü ve o da hayran kaldı.

Bu hafta (belki taşbaskı için de kullanacağım) el arabalı figür çizimleri üzerinde çalıştım. Nasıl bir şey çıkacağı hakkında ne mi biliyorum? Öylesine çizmeyi sürdürüyorum. Az önce yazdığım gibi, Van der Weele bu hafta (tam bir modelle çalıştığım sırada) uğradı ve modelle birlikte çizdiğim bir el arabasının üstünde oturup *The Graphic*'i gözden geçirdik. Özel dikkat gösterdiğimiz levhalardan biri Boyd Houghton'a aitti, hani bir ara sana yazdığım parça, Noel'de The Graphic bürosundaki bir koridoru gösteriyor. Teknik ressamların modelleri onlara mutlu Noeller dilemeye geliyor ve hiç kuşkusuz bir bahşiş alıyor. Modellerin çoğu sakat, koltuk değnekli bir adam başı çekiyor, paltosunun kuyruğuna tutunan kör bir kişinin arkasında hiç yürüyemeyecek durumda başka biri var, onun paltosunun kuyruğunu tutan ikinci bir körün peşinden başında bandajıyla yaralı bir kişi geliyor, onun arkasında da zorlukla yürüyen başkaları sıralanmış. Van der Weele'ye sordum: Söyle bana, *modelleri* YETERİNCE kullanıyor muyuz çoğu zaman??? Van der W. şu karşılığı verdi: Geçenlerde Israëls stüdyomdayken, kum arabalarını konu alan büyük tablomu görünce, "Bak, öncelikle bolca model kullan," dedi.

Kanımca, birçok kişi harcayacak fazla parası olsa daha çok model kullanır – her ne kadar bir kenara koyabildiğimiz her 10 meteliği daima onlara harcıyor olsak da.

İnsanlar elbirliği etse ve eskiden The Graphic'te olduğu gibi, modellerin her gün buluşacağı bir yer açılsa harika olurdu. Her neyse, öyle olsun ya da olmasın, çalışmayı sürdürmek için elimizden geldiğince *birbirimizin şevkini ayakta tutalım* ve birbirimizi teşvik edelim. Simsarları ya da sıradan sanatseverleri memnun etme yönünde değil, adam gibi dayanıklılık, doğruluk, bağlılık, dürüstlük yönünde.

Bana göre, bunların hepsi modellerle çalışmayla doğrudan bağlantılı. Öyle görünüyor ki bu şekilde her şeyin "uygun değil" damgası yemesi kaçınılmaz; ama hayali olmaktan uzak ve kesinlikle mevcut bu önyargıyı ressamların *buna karşı* çabalarıyla kırmak gerektiği kanısındayım, yeter ki ressamlar bu konuda hemfikir olsunlar, birbirlerine destek verip yardım etsinler, simsarların kamuoyuna hitap eden tek kesim olmasına izin vermesinler, aksine ara sıra kendi adlarına konuşsunlar. Zira bir ressamın kendi eserleri hakkında söylediklerinin her zaman anlaşılmayacağını kabul etmeye hazır olmakla birlikte, bu şekilde simsarların ve hempalarının hep aynı kalan mutat bir formüle göre ekme alışkanlığında olduğu tohumlara nazaran, kamuoyu tarlasına daha iyi tohum saçılacağına inanmaktayım.

Bu düşünceler haliyle beni sergiler konusuna getiriyor. Sen sergiler için çalışıyorsun, iyi güzel ama ben sergilere hiç düşkün değilim kesinlikle.

Şimdiye göre eskiden daha düşkündüm, sebebini ise bilmiyorum. Eskiden sergilere farklı bir açıdan bakardım, belki eskiden sergilerle filan bağlantılı belli ilişkilerle ortaya çıkan sahnelerin gerisini görmeyi sağlayacak bolca fırsatım vardı, belki de birçok kimsenin bir serginin sonuçları konusunda yanıldığına inanmam sırf benim ilgisizliğimden kaynaklanmıyordur. Şimdi bunu daha fazla tartışmak istemiyorum, sadece şunu söyleyeyim: Sergiler aracılığıyla eserlerin bir araya gelişinden ziyade, ressamların karşılıklı sempati, amaç benzerliği, sıcak dostluk ve bağlılık yoluyla bir araya gelişine daha fazla inancım var benim.

Aynı odada birlikte asılmış tablolar gördüğümde, söz konusu tabloları filan yapanlar arasında birlik ruhunun, karşılıklı saygının ve belli bir sağlıklı işbirliğinin bulunduğu sonucuna varmaya henüz gözümün kesmemesi bu yüzden. Bu son hususu, yani o şeylerin varlığını ya da yokluğunu öylesine büyük ağırlık veriyorum ki, bu manevi birlikle bağlantılı olanlar dışında çok az şey bana önemli sayılabilecek gibi geliyor. Bundan ayrı ve başlı başına önemli başka hangi konu ortaya çıkarsa çıksın, hiçbir ikame birlikten yoksunluğun yerini tutamaz ve birlikten yoksunluk ayak basılacak sağlam bir zeminin yokluğu demektir. Sergileri falan durdurma yönünde en ufak isteğim yok ama kuruluşlarda ve ressamlar arasında işbirliğinde bir reformu, daha doğrusu yenilenmeyi ve güçlenmeyi gerçekten istiyorum; bunun sergileri bile yararlı kılacak bir etkisi kesinlikle olacaktır. Senin Fayans ressamları tablona gelince, yeniden üzerinde çalıştığını öğrenmek bana ilginç geldi – özellikle nasıl bir şey olduğunu ve ne şekle bürüneceğini merak ediyorum. Bu tablonla ya da diğer tablolarınla alakalı her şeye, onlara dair bir şey görmeye ve onlardan sempatiyle bahsedildiğini duymaya ilgim var; ama bir sergiye girip girmeyecekleri onları ne tür çerçeveye koyacağın kadar az önem taşıyor benim için. Pekâlâ, hoşça kal – yine kısa sürede yaz.

Dostlukla,
Vincent

Genelde *teknik* üzerine yazmaktan ya da konuşmaktan hoşlanmam Rappard – ancak buna rağmen aklımdan geçebilecek şu ya da bu fikrin nasıl gerçekleşeceğini seninle ya da başka biriyle konuşmayı bazen özlüyorum ve böyle görüşmelerin pratik yararını hafife almıyorum.

Ne var ki bu son söylediğim, belki de gereğince ifade edemediğim ilk düşünceyi değiştirmez. Tam olarak kelimelere dökemediğim o ilk düşünce olumsuz bir şeye değil, olumlu bir şeye dayanıyor.

Olumlu duyarlılıkta o sanat vardığımız beceri, öğrenim ya da bilgiden daha geniş ve daha yüce bir şeydir. O sanat insan eliyle üretilmesine karşın, sırf ellerle işlenmez, ruhumuzdaki daha derin bir kaynaktan fışkırır; sanatla ilgili hünerde ve teknik bilgide gördüğüm bir yön bana dinde hodpesentlik olarak nitelendirilecek şeyi hatırlatır.

Edebiyatta olduğu gibi sanat alanında da en sıkı yakınlığı, ruhun en çok devreye

girdiğini gördüğüm sanatçılara duyarım. Sözgelimi Israëls usta bir teknisyendir, Vollon da aynı ölçüde öyledir; ancak Israëls'i Vollon'dan daha çok severim çünkü Israëls'te bir şey daha, dokuları ustaca aktarmaktan çok farklı bir şey, ışık ve gölgeden çok farklı bir şey, renkten çok farklı bir şey görürüm – her ne kadar o çok farklı şeye ışık efekti, doku ve rengin doğru aktarılışıyla ulaşılmış olsa da. Vollon'ya oranla Israëls'te çok daha fazla gördüğümü söylediğim o "farklı bir şey" Eliot'ta gerçekten var, Dickens'ta da.

Konuların seçiminde mi yatar bu? *Hayır,* o da başka bir *sonuçtur.*

Demek istediğim şey, başka şeylerin yanı sıra, Eliot'ın icrada usta olduğu ama bunun ötesinde eşsiz dehaya özgü ilave bir şeye sahip olduğudur. İşte o şey belki bu kitapları okumakla geliştirilir ya da bu kitaplar onu canlandırma gücünü taşır.

Hiç istemeden oradaki sergiler hakkında bir sürü şey yazdım, oysa gerçekte onları pek düşündüğüm yok. Şimdi onları düşününce, kendi düşüncelerime bir ölçüde şaşkınlıkla bakıyorum. Şunu eklemezsem, onları yeterince tam ifade etmiş olmam: Bazı tablolarda öylesine enikonu dürüst ve iyi bir şey vardır ki, onlarla ne yapılırsa yapılsın, ister iyi, isterse kötü ellere, ister dürüst, isterse sahtekâr ellere geçsinler, onlardan iyi bir şey çıkar. "Sizin ışığınız insanların önünde parlasın" sözü kanımca her ressamın görevi olan bir şeydir; ama bana göre bundan insanların önünde ışığını parlatmanın sergilerde *yapılması gerektiği* sonucu hemen çıkmaz. Mumu bir şamdana koymak yerine yatak altına saklamaktansa sana şunu söylemeliyim: Sanatı halka götürmek için keşke sergilerden *daha fazla* ve *daha iyi* fırsatlar olsa. Her neyse, bu kadarı yeter.

Yakınlarda Eliot'ın Radikal Felix Holt'unu yeniden okudum. Bu kitap Hollandacaya çok iyi tercüme edilmiştir. Umarım, biliyorsundur – bilmiyorsan, bir yerden edinme yoluna bak.

İçinde hayata dair olağanüstü bulduğum belli fikirler, sade bir dille anlatılmış derin şeyler var – büyük şevkle yazılmış bir kitap ve çeşitli sahneler tam Frank Holl'un ya da onun gibi birinin çizeceği tarzda tasvir edilmiş. Benzer bir kavrayışa ve bakışa dayanıyor. Eliot gibi her bakımdan samimi ve iyi yazarlar çok fazla değildir. Bu kitap, yani Radikal, Hollanda'da sözgelimi onun Adam Bede romanı kadar tanınmaz ve rahiplik hayatına ilişkin sahneler de çok fazla bilinmez – ne yazık ki öyle, tıpkı Israëls'in eserlerinin herkesçe bilinmemesinin çok yazık olması gibi.

342 Lahey, Perşembe 10 Mayıs ya da dolayları, 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubun içindeki 50 frankla birlikte düzgünce elime geçti. Bu benim için bir kurtuluş, her halükârda bir soluklanma oldu. Rappard arkadaştan da haber aldım – ama henüz kesin bir şey yok.

Mektubuma cevaben yazılmış bir mektup bu, bana yardım edecekmiş ve görmeye de gelecekmiş ama sağlık durumum yine keyfimi kaçırıyor, diye yazmış. Şöyle bitirmiş: Parayı zarfa koyuyorum. Hamiş: Ha, hemen geleceğim ve beraberimde getireceğim – yarın geliyor. Bunu ertesi gün bir telgraf izledi. Gelmiyorum, mektup daha sonra gelecek.

Yani, bir haber alınama karşın, durum hâlâ aynen kaz oyunundaki gibi, hani hatırlarsan, insan bir kaza denk gelir, böylece ileriye gider ama maalesef ardından gagası istenmeyen bir istikamete dönük yeni bir kaza denk gelir, bu yüzden de mecburen ilk baştaki konumuna döner. Ancak hata Rappard'da değil, çünkü gerçekten çok hastaymış ve ondan kalan izleri ya da sonraki etkileri hâlâ hissediyor. Dahası, kız kardeşi oldukça benzer bir hastalık geçirmiş ve onun için son derece endişelenmişler ama o da iyileşmiş.

Her şeye rağmen, Rappard arkadaşın şöyle bir durumu olduğuna sahiden inanıyorum: Onun açısından epey enerji kaybına ve asabi gerginliğe yol açan, harcadığı baruta değmeyen şeyler yapıyor. Duyduğuma göre hastalığından önce Utrecht ressamlar derneğinin yüzüncü yıldönümü için dekorasyonlarla uğraşmış, şimdi de başında kilise süsleri işi var. Tesadüf eseri ona her ikisini de akıllıca bulmadığımı yazdım, ardından hem geçen sefer, hem de bu sefer hasta düştü. Normal şeyler için aşırı çalışmasını tasvip ederim ama dediğim gibi, bu iş harcanan baruta değmez ve ona tekrar yazdım: Sen bir askersin ve şu anda kutusunda fişek bulunan çok az askerden birisin. Onları, atışın kaçınılmaz olduğu durumlarda kullan.

Korkarım ki sevgili kardeşim, değerli kuzenimiz H.'ye ödünç verdiğin o para halihazırda sözgelimi habis bir av köpeği ya da buna benzer bir garabet biçimine dönüşmüş durumda; zira böyle alımlarda oldukça sık biçimde yazıldığı kanısındayım. Daha sonra da bunu o biçimden banknot haline geri döndürmesi, yani nakde çevirmesi bazen imkânsız oluyor; çünkü diğer at ve tazı tutkunları gibi, o da düzenbaz bir satıcının kapanına kısılmış bulunuyor. Ona bu pazarlıklarda olabildiğince çok şans dileyenlerden ve ortaya çıkacak sonucun sana borcunu hızla ödeyebileceği yönde olmasını her şeyden daha fazla isteyenlerden biriyim. Bir ara plantasyonu çok sayıda köpekle doldurmaya dönük büyük planlar vardı. Bu hayvancılık işi bir hayli takdire şayan ama şu anda son derece kârlı çıkmasını umduğumu belirtmenin ötesinde bir şey söylemek istemiyorum.

Hastan nihayet hastaneden taburcu edildi mi? Ama endişe verici günler, orada kaldığı dönemden aşağı kalmayacak vahamette günler hâlâ olabilir. Michelet haklı olarak şöyle der: Kadın bir hastalıktır. Onlar değişkendir, Theo, hava gibi değişken. Görmesini bilenler *bütün* havalarda güzel ve iyi bir şeyi görür, karları güzel, yakıcı güneşi güzel, fırtınayı güzel, durgun havayı güzel, soğuğu yararlı ve iç ısıtıcı bulur, bütün mevsimlere düşkün olur, yılın tek bir gününü kaçırmak istemez ve esasen şeyleri olduğu gibi sevip kabullenir. Gelgelelim insan doğanın özünde, gizemliliğinde bir *Sebep* bulunduğuna inanarak, anlamadığı durumları kabullenerek havaya ve değişen yıla bu şekilde (değişken kadının doğasıyla aynı tarzda) baksa bile, demem

o ki, böyle bakması gerekse bile, kendi doğası ve bakışı, hayatını birleştirdiği kadınınkiyle daima ve her an ahenk ve uyum içinde olmaz. Erişmiş olabileceği inanca, morale ya da huzura rağmen, insan bireysel olarak endişe, hoşnutsuzluk ya da tereddüt duyar.

Benim kadına doğum yaptıran profesör, tam olarak iyileşmesinin yılları alacağını söyledi bana. Yani, örneğin sinir sistemi olağanüstü hassas olmaya devam eder ve onda da kadınlara özgü değişkenlik çok güçlü biçimde var. Asıl büyük tehlike, anlayacağın, eski hatalara tekrar düşmek.

Ahlaki bir nitelik taşımasına karşın, bu tehlikenin fiziksel bünyeyle bağları vardır. İyiye gidiş ve eski kötü alışkanlıklara kayış arasında bu yalpalamaları nasıl nitelendireceğim konusunda sürekli ve bazen ciddi kaygılarım var. Onun ruh hali benim için bile neredeyse dayanılmaz hale geliyor, asabileşiyor, mahsus aksileşiyor, kısacası, bazen umutsuzluğa kapılıyorum. Gelip geçici ve birden fazla kez daha sonra şöyle dedi bana: O SIRADA NE YAPTIĞIMI KENDİM DAHİ BİLMİYORUM.

Geçen yıl bana annenin başıma yük olmasından çekindiğini yazmıştın, hatırlıyor musun? Bazen keşke durum o yönde gelişseydi diyesim geliyor. Anne istediğinde çok metanetli olabiliyor ve bunu ortaya koyduğundan çok daha iyi yapması mümkün. Şu sıralar bazen yardımcı olmaktan ziyade köstek oluyor. Zaten kadın yanlış bir şey yaptığında, bu bazen annenin hatasından oluyor ve anne yanlışlık yaptığında, bazen aile onun arkasında duruyor. Başlı başına kötü olmayan ama ilerlemeyi önleyen ve daha iyi etkileri bastıran ya da etkisizleştiren şeyler bunlar.

Kadınının davranış tarzında belli hatalar ve kusurlar var – duruma bağlı bir şey. BU ONU KÖTÜ BİRİ YAPMIYOR bence. Yine de o kusurlar bertaraf edilmeli – gevşeklikten, kayıtsızlıktan gelen alışkanlıklar, tetiklikten ve beceriden yoksunluk, ah, bir sürü şey işte. Ama hepsinin kökü aynı – yanlış yetiştirilme, yıllarca sürmüş tamamen yanlış bir hayat görüşü, kötü çevrenin vahim etkileri. Bak, bunu sana çaresizlikten değil, içimi dökmek amacıyla söylüyorum, bu aşkın bir gül bahçesi değil, Pazartesi sabahı kadar sıkıcı bir şey olduğunu anlaman için.

Tissot'nun küçük bir tablosunda kurumuş bitki sapları arasında karda duran bir kadın figürü yer alır. *Çiçekli yolu, gözyaşı yolu.* İşte, benim kadın daha gençken, canının istediğini yaparken ve içinden geldiği gibi davranırken olduğu gibi çiçekli bir yolda yürümüyor artık; hayat onun için daha dikenli hale gelmiş ve özellikle geçen yıl bir gözyaşı yoluna dönüşmüş durumda. Bu yıl da dikenler var ve önümüzdeki yıllar da öyle olacak; yine de sebat etme yoluyla bunları aşacak.

Ama bazen bir kriz çıkıyor, özellikle uzun bir süre sessizce izlemiş olduğum bir hatasına ilişkin konuyu gündeme getirmeye çalıştığımda. Sırf örnek olarak belirtmem gerekirse, elbiseleri onarmak ve çocukların elbiselerini evde dikmek gibi. Ama sonuçta günün birinde ilk adımı atıyor; bu bakımdan ve başka bakımlardan epey düzelmiş durumda şimdi.

Benim de kendimi epey değiştirmem gerek; onun bende çalışkanlığın ve sabrın bir örneğini görmesini sağlamalıyım. Başkasına bir şeyin nasıl yapılacağını dolaylı

gösterebilecek hale gelmek çok zor iş kardeşim. Ben de bazen yetersiz kalıyorum, onda ilgi uyandırmak için kendimi daha iyi bir düzeye çıkarmalıyım.

Asıl önemlisi, oğlanın durumu son derece iyi – kız geçmişte bayağı hastalık geçirmiş ve bakımsız kalmış.

Oysa ufaklık yüksek moralin bir mucizesi, sosyal kurumlara ve göreneklere karşı çıkmaya şimdiden eğilimli görünüyor. Sözgelimi, bildiğim kadarıyla *bütün* çocuklar bir tür ekmek lapasıyla büyütülür. Ama bunu en büyük kararlılık reddetti. Henüz dişleri olmamasına karşın, bir ekmek parçasını sıkıca ısırıyor ve sürekli gülümseyen, cıvıldayan ve sesler çıkaran bir halde, yenilebilir her türlü şeyi yutuyor; ama lapa falan verildiğinde ağzı sımsıkı kapanıyor. Çoğu kez stüdyoda benimle birlikte döşemenin bir köşesinde birkaç çuvalın ya da bir şeylerin üstünde oturuyor, çizimlere bakıp cıvıldıyor ve stüdyodayken duvardaki şeylere baktığından her zaman sessiz duruyor. Ah, öylesine şirin bir ufaklık ki.

Etütlerin sayısı sürekli artıyor – buraya geldiğinde, sanırım, bazılarını odandaki bir portföye koymaya değer bulacaksın belki de, her neyse bu sana kalmış, hoşuna giden her şeyi elbette kendine ait sayabileceğini açıkça bil yeter ki. Öteki şeyler etütlerden çıkmalı gerçi ve daha iyi etütler eskilerden doğar. Tam nasıl olacağını kendim bilmiyorum.

Ama onları tekrar görmeni dört gözle bekliyorum.

Le Salon 1883 adlı bir yayına büyük ilgiyle baktım, bazıları şöyle böyle iyi dizi illüstrasyonun yer aldığı bir ilk sayı. Yeni röprodüksiyon yöntemiyle yapılmışlar. Yeterince masrafının olmasına karşın, şu anda baskı mürekkebiyle ve taşbaskı tebeşiriyle yaptıklarımı gözeten bir bakışla abone oldum. Bak, yaptığım şeylerden bazılarının bu şekilde çoğaltıldığında iyi iş yapacağına kesinlikle inanıyorum, özellikle de taşbaskı tebeşiriyle ve baskı mürekkebiyle elde edilmiş daha yoğun siyahları barındıranlar; söz konusu baskılarda sıklıkla rastladığım kahverengimsi boya tabakasını da elde edebilirim.

Neyse, geldiğinde belki birkaç şey ayarlayabiliriz.

Belki de bilgi edinme gereğini duyduğum çeşitli konuların ayrıntılı bir dökümünü yazıya geçiririm; sen etütlerimden bazılarını sözgelimi *Buhot*'ya göstermek üzere beraberinde götürebilirsin ve o da muhtemelen benim için birkaç şeye ışık tutar.

Yakınlarda Camille Lemonnier'nin Bir erkek romanını okudum – Zola tarzında çok sağlam kotarılmış. Her şey doğadan gözlenmiş ve her şey analiz edilmiş.

G&C vitrininde büyük bir Fromentin tablosunu, bir fellahlar savaşını gördüm.

Ayrıca *nouveauté*'leri gördüm, galiba hepsi yoktu. Sana bahsettiğim Julien Dupré'ye tekrar rastladım; yaptığı iki şeyi kışın bir resimli dergide gördüğüme nazaran daha az güzel ve daha fazla göreneksel buldum.

Rappard'ın tablosunun bu sefer Amsterdam'da kabul edildiğinden haberin var mı?

Pekâlâ, vakit bayağı geç oldu, zamanında ulaşan mektubun için teşekkürler, R'nin "mektup peşinden gelecek" vaadinin çok sarkmamasını ya da H. v. G.'nin hayvancılık işinin açılmasını ummaktan başka çarem yok.

Hoşça kal – her şeyde, özellikle kadında şansın bol olsun.

Dostlukla,
Vincent

Fromentin her şeye rağmen beceriklidir – *araştırıcı* bir kişidir, giriştiği işi bitiren ve de dürüst biridir.

348 Lahey, Pazar 3 Haziran 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubuna teşekkürler, içindekine teşekkürler. Günlerden Pazar bu hafta hırsla çalıştım ve sana sakince yazabilmek, son zamanlarda birçok şeyin beni oyalamasından dolayı ancak fırsat bulabildiğimden biraz daha uzun yazabilmek için bugün kendime izin verdim. Yazma ihtiyacımı büsbütün artıran bir sebep de mektubundan senin için her şeyin iyi gitmediğini anlamış olmam; her zamankinden daha samimiyetle yazmak istedim.

Sınırlı gelirim düşünülürse, benim durumumda Peder ve Valide parasızlıktan dolayı evliliğe itiraz ettiklerinde, bunu az çok kabullenmem, öyle konuşmalarını en azından anlayışla karşılamam ve dikkate alınam mümkündü. Ama şimdi *senin* durumunda, Theo, kalıcı bir işin ve iyi bir gelirin (üstelik onlarınkinden daha yüklü gelirin) varken, aynı itirazı ileri sürmelerini tarif edilemeyecek kadar kurumlu ve her bakımdan hınzırca bulmaktayım. Papazlar aslında toplumun en hınzır insanları arasındadır ve anlamsız ölçüde maddiyatçıdır. Kürsüde pek o kadar olmasa da şahsi meselelerde öyle. Ahlaki bir bakış açısından, mutlak anlamıyla *fakirliğin* bekleneceği belli durumlarda evliliğe itiraz etme hakkı belki olabilir ama bana göre *yalın* anlamıyla *fakirlik* söz konusu olmayınca, bu itiraz tamamen geçersiz hale gelir. Ve senin durumunda öyle hemen *fakirliği* beklemek saçma olur.

Diyelim ki ihtiyar Bay Goupil gibi biri paraya dair bir itirazda bulunsa, zengin bir simsar olarak onun bakış açısında daha aşağısı beklenmez.

Ama mütevazı olmaları ve sadelikle yetinmeleri beklenen Peder ve Valide açısından, o tarzda konuşmalarını çok çirkin buluyorum ve böyle olmalarından adeta utanıyorum. Keşke evimizdeki herkes huzuru arasa ve yüksek bir mevki peşinde koşmak yerine ölçülü davransa. Keşke ilke olarak en sade şeylerle yetinirken, enerjimizi aklın ve insanlığın geliştirilmesine harcasak.

Sonuçta, Peder'in ve Valide'nin o sözleri söylemesi beni üzüyor, gücendiriyor ve bir kez daha fena halde hayal kırıklığına uğratıyor.

Nasıl olur bilmiyorum ama bu işi çözmek için elimden geleni yaparım. Peder'le

iftihar etmek isterim, çünkü müjdenin katışıksız anlamıyla sahiden fakir bir köy papazıydı; ama Peder'in *"mesleğinin vakarı"*yla uyuşmayan şeylere tenezzül etmesini çok sefilce buluyorum.

Bence, kimsesiz zavallı bir kadını kurtarmak söz konusu olduğunda, Peder'den işbirliğine girmesi, tam da yoksul ve yalnız oluşundan dolayı *onun* yanında tutum takınması haklı olarak beklenebilir.

Bunu yapmamak Peder açısından büyük bir hatadır; kim böyle davranırsa insanlık dışı olur ve hele bir papaz böyle davranırsa iki misli insanlık dışı olur.

Kaldı ki böyle bir kadının önüne dikilmek, kurtarılmasına ve selamete ermesine *engel* olmak canavarcadır.

Hemen her papazın tıpkı Peder gibi konuşacağını gayet iyi biliyorum; bütün o takımı toplumun en hınzır insanları arasında saymamın sebebi de bu. Her ikimizin de belki günah sayılacak bir şeyi ara sıra yaptığı olur ama sonuçta acımasız değiliz ve sahiden merhamet duyarız. Bizi buna yönelten şey kendimizi hatasız görmememiz ve bu işlerin nasıl olduğunu bilmemiz; düşkün ya da zayıf kadınlara sanki bütün hata onlardaymış gibi, papazların yaptığı gibi çıkışmayız.

Üstelik senin kadının saygın bir aileden gelen temiz bir kadın ve Peder'in gerçekten *büyük ölçüde* hatalı olduğu görüşündeyim.

Varsayalım ki güçlükler çıktı; bana göre Peder özellikle bir papaz olması itibariyle, onu kurtarmaya ve onu kurtarmak uğruna güçlüklere katlanmaya zorlamalı seni. Peder gibi biri, toplumun yardım eli uzatmadığı durumlarda yardım yolu bulabilmeli; ama hiç olur mu, sıradan insandan daha beterini yapar onlar.

Peder'in bu tutumu takınması zalimlik.

Peder buradayken, benim o kadınla birlikte olmamı onaylamayan bir tarzda konuştu. Ben de onunla evlenmeye itirazım olmadığını söyledim.

Bunun üzerine Peder konuya girmekten KAÇINDI ve lafı dolandırdı.

Açık konuşmaya ve onu bırakmam gerektiğini söylemeye yanaşmadı ama onunla ilişkimin olmasına hayıflandı.

Peder'le bu konuyu bir daha pek konuşmadım; doğrusunu istersen, tam da onu bir türlü bununla alakalı kişi olarak görmemem yüzünden. Sen Peder ve Valide'ye durumu bildirmekle görevini yerine getirmişsin; şimdi böyle konuşmaları, sana artık içini onlara fazla açmama ve daha makul davranmaları halinde yapacağından daha az danışma hakkını verir gibi geliyor bana. Bu olayda yeterince mütevazı ve insanca davranmamaları anlamında yanlış yol tutuyorlar.

Neyse, iş hayatının yolunda gitmediğini söylüyorsun. Bu oldukça kötü. Ama durum hep nazik olmuştur ve hayatta hep öyle olacaktır. Moralimizi yüksek tutup takat ve huzur bulmaya çalışalım.

Sana bir taslağını gönderdiğim kompozisyonumun neredeyse bitmiş sayılabileceği bir düzeye doğru ilerlediğini bildirebilirim. Çizimi önce karakalemle yaptım, ardından fırçayla ve baskı mürekkebiyle yeniden işledim. Böylece biraz dolgunluk kazandı ve sanırım, ona ikinci sefer bakan ilk seferde gördüğünden daha fazlasını bulacaktır.

Ayrıca sana bir taslak göndermemden bu yana, benzer bir sahnenin ikinci bir çizimi yapıldı. Bir süre önce (geçen yıl) Butte Montmartre'daki bir taşocağında meydana gelen bir kazayı anlatmıştın bana, hatırlıyor musun? Hani, bir grup işçiyi görmüştün ve içlerinden biri taşocağında yaralanmıştı.

Evet, benzer bir sahne, tek fark işçi ekibinin çalışması.

Van der Weele'yle birlikte Dekkersduin'deyken, kum ocağına rastladık; o zamandan beri her gün oraya uğrayıp bir sürü model buldum ve böylece ikincisi de şimdi bitmiş durumda.

Çizimde el arabalı adamlar ve kazıcılar var. Onların da bir taslağını yapma yoluna bakacağım ama çapraşık bir kompozisyon ve her iki kesimi bir taslakta görmek belki zor olabilir.

Figürler kapsamlı etütlerden çizilmiş. Çoğaltılmalarını çok isterim. İlki gri kâğıt, diğeri sarı kâğıt üstünde.

Theo, bir kez daha stüdyoda bulunmanı büyük özlemle bekliyorum; çünkü birçok etüt de var ve etütleri yaparken amacımın ne olduğunu görebilirsin; onlardan başka birçok şey alınabilir.

Bir çerçeve, daha doğrusu normal tahtadan yapılmış bir paspartu edindim ve siyah bir iç kenarla ona ceviz rengi verdim; bu kenar çizimi iyi çevreliyor ve çerçeve içinde rahatça çalışılabiliyor.

Daha büyük kompozisyonlara hazırlık için her şeyi ayarladım ve yeni iki tanesi için gergilerim var. Bir ara koruda ağaç kesimini, ayrıca paçavracıların dolaştığı çöplüğü ve kumullarda patates toplamayı çizmek istiyorum.

Rappard'a uğramam iyi oldu çünkü gösterdiği yakınlık yeterince özgüven duymadığım bir dönemde moralimi yükseltti.

Ama bu çizimleri ve etütleri gördüğünde, Theo, bu yıl katlanabildiğim ölçüde büyük kaygı ve sıkıntı çektiğimi anlayacaksın. Figüre şekil vermek insanı çıldırtacak kadar zor iş.

Gerçekten tıpkı demirdeki gibi; insan bir model üzerinde çalışır ve bunu sürdürür, iş başlangıçta zordur ama zamanla daha esnekleşir, figür tıpkı kızgın demir gibi işlenebilir görünür insana; *o andan sonra* üstüne yüklenmeyi sürdürmek gerekir. Dolayısıyla bu iki çizim için modelleri sürekli bulundurdum ve bütün gün didinip durdum.

İşinin iyi gitmediğini yazman üzücü – durum daha nazik hale gelirse, çabalarımızı iki katına çıkaralım.

Ben çizimlerimde iki misli özenli olacağım ama sen de şimdilik para göndermede iki misli özenli olacaksın. Benim için para modeli, stüdyoyu, ekmeği temsil ediyor; onun azalışı boğulma gibi bir şeye yol açar, yani nasıl havasız yapamazsam, onsuz da yapamam artık. Bu iki çizim uzun süredir gönlümden geçiyordu ama onları yapacak param yoktu; şimdi Rappard'dan gelen para sayesinde ilerleme sağlanmış bulunuyor. Yaratıcı güç bastırılamaz, insanın içinden geçen dışa çıkmalıdır.

Sıklıkla neyi tasarlıyorum, biliyor musun? İngiltere'de *The Graphic*'le ya da *London*

News'la ilişkiler kurmak. İlerleme sağladığıma göre, bir resimli dergi için uygun olan daha büyük bazı kompozisyonlar üzerinde çalışmaya devam etmeyi çok istiyorum. *Boughton* ve *Abbey* (aynı zamanda *The Graphic* temsilcisi olan) New York'taki *Harper* için birlikte "*pitoresk Hollanda*" çizimleri yapıyorlar. Bu illüstrasyonları (küçük olmakla birlikte çok iyi işlenmiş haldeler, daha büyük çizimlere bakarak yapıldıkları kesin) Rappard'ın evinde gördüm. *The Graphic*'in ve *Harper*'ın teknik ressamlarını Hollanda'ya göndermeleri halinde, çok fazla para istemeden iyi bir şey sağlayabilecek Hollandalı bir teknik ressamı işe almaya isteksiz olmayacakları düşüncesi geçiyor aklımdan şimdi. Ara sıra nispeten daha yüksek bir meblağla bir çizimi satmaktansa, aylık bir ücretle KALICI istihdam edilme yönünde çalışmayı isterim. Ve de kendimi örneğin şövaledeki bu iki çizimi ya da ekleyeceğim ötekileri izleyecek bir dizi kompozisyona vermeyi. Bana kalırsa, etütlerle ve çizimlerle birlikte bizzat Londra'ya gitmem ve çeşitli kuruluşların yöneticilerine veya tercihen teknik ressamlar Herkomer, Green, Boughton'a (ancak bazıları halen Amerika'da) yahut Londra'da olmaları halinde diğerlerine uğramam akla yakın bir yol. Orada işlemler hakkında başka yerlere nazaran daha iyi bilgi edinebilirim. Kim bilir, belki Rappard da bana eşlik etmeyi ve çizimlerini beraberinde getirmeyi ister? Planda değişiklikler yaparak ya da yapmayarak, buna benzer bir şeyi yapmak gerektiği kanısındayım. Her ay çift sayfa bir gravür için yaklaşık bir tane büyük çizim sağlamayı üstlenmek ve tam sayfa, yarım sayfa gibi formatlara yönelmek, sanırım, göze alabileceğim bir şey. Büyük ve küçük röprodüksiyonlar çıkarabildiklerini biliyorum ama çift sayfaya genişçe yapılmış şeyler daha elverişlidir; daha küçükleri başka yollarla, sözgelimi divit ve kalemle çizilebilir.

Resimli dergi yöneticileri o dergileri kendisi için özel hedef sayan birini öyle her gün bulmaz sanırım.

Büyük çizimden şu anda (on beş dakikada) yaptığım (ilişikteki) küçük eskizden, formatı küçültme ya da büyütme söz konusu olursa, bundan yılmayacağımı görebilirsin. Şunun ya da bunun belli bir ebatta yapılması gerektiğini kesin bilirsem, öyle yapabilirim.

Ama kendi etütlerimde elleri, ayakları, kafayı daha ayrıntılı işleyebilmek açısından biraz daha büyük ebatta çalışmayı tercih ederim.

Ağaç kesimi filanla ilgili bir sürü sahnenin aynen *Turba kazıcılarını* ve *Kum işçilerini* işlediğim üslupta, bana böyle bir durumda illüstrasyon işlevi görmeye yeterli canlılık taşıyacakmış gibi gelen üslupta yapılabileceği görüşüne katılmaz mısın?

Ama bir kez daha belirteyim, iş bulamadığım sürece senden para gelmesi mutlaka zorunlu. Bugün senden para geldi ya, elime geçenin tamamını ödemeler için hemen harcamak durumundayım, dahası birkaç sefer poz verdirdiğim üç modele ödeme yapmalıyım, marangoza ödeme yapmalıyım, kirayı ödemeliyim, fırıncıya, bakkala ve ayakkabı tamircisine ödeme yapmalıyım, ayrıca yeniden malzeme stoku yapmalıyım. İşte, önümde yeni kompozisyonlar için iki boş tabaka ve onlar üzerinde çalışmaya koyulmalıyım. Her gün bir model alınam ve resme geçirene kadar uğraşmam gerekir. Yine de çalışmaya başlıyorum ama anlayacağın, birkaç gün için-

de kesinlikle meteliksiz kalacağım ve ardından çalışmayı sürdüremeyeceğim o korkunç sekiz uzun gün gelecek ve ayın onuna tekrar varıncaya kadar bekleyeceğim, bekleyeceğim.

Evet, dostum, çizimleri alacak birini keşke bulabilsek.

Çalışmak benim için mutlak bir zorunluluk, doğrusu sürüncemede bırakamam gerçekten; hiçbir şeyden çalışma kadar haz alamıyorum, yani, diğer şeylerden aldığım haz hemen tavsıyor ve çalışmaya dönmezsem, melankoliye kapılıyorum. O zaman iplerin birbirine dolandığını, tezgâhtaki çizimin berbat olup gittiğini, tasarısının ve uğraşının boşa çıktığını gören bir dokumacı gibi hissediyorum kendimi. Bu bakımdan vaziyeti gayretle sebat edebileceğimiz şekilde yürütmeye çalış. Yaşlılar yurdunda çalışmak için izin isteyeceğim. Kimsesiz adamlara ilişkin birçok etüt çizmiş durumdayım, ama kadınları ve bizzat mekândaki ortamı da çizmeliyim. Doğrusu, göz kulak olunacak bir kadının olduğu için, bu açıdan da rahat olmadığımı gayet iyi biliyorsun, üstelik bende iki ufaklık da var.

Söylesene bana, Peder'in ve Valide'nin cevabı bu yaz gelişini etkilemeyecek, öyle değil mi?

Senin etütleri ve büyük çizimleri özellikle işin maddi yanını da gözeten bir bakışla görmenin çok gerekli olduğu kanısındayım. Resimli dergilerdeki adamlarla ilgili Londra'da atacağım adımların aynısını sen de Paris'te atabilirsin, sanırım, onlara birkaç büyük çizimi gösterebilirsen tabii.

Ama bu durumda bence, rahatlıkla kabul edeceklerine emin olacak kadar iyi hale gelmelerinden önce girişimde bulunmamak akıllıca olur.

Bu daha büyük kompozisyonlar özenle işleme açısından birçok masrafı zorunlu kılıyor. Zira hepsinin modellere bakılarak yapılması gerekir, dostum; etütler kullanılsa bile, yine yerinde modele göre rötuş yapmak şart. Daha sıkça model kullanabilsem, onları çok daha iyi yapabilirim. Yani, dostum, mesele sana bir kere muhtaç olmamama gelince, her zamankinden fazla muhtacım ama sebat edersek elimize geçecek fırsata işaret etmek isterim. Rappard'dan gelen para sayesinde, eskiz defterleri falan türünden çeşitli şeyleri şimdiden edinmiş durumdayım ve senin gönderdiğin her şey çizimlere dönüştürülüyor; sanırım, üzerinde çalıştığım çizimleri öncekilerden daha uygun bulacaksın. Umutlu ve gayretli olalım.

Kafamda kumsalla ilgili tasarladığım çeşitli şeylerin önündeki engellerden biri, elimde bir Scheveningen kadınına kıyafetin olmaması. Anlayacağın, Scheveningen figürlerinin yer aldığı o tarz kompozisyonu ilişikteki taslağın özüne uygun olarak yapabilirim. Ama açık havada bir figür çizersem, haliyle çok yüzeysel kalır. Yeniden ele alınması ve bir modele bakarak işlenmesi gerekir; bunun için de kıyafetlere ihtiyaç var. Eh, böylece bir masraf çıkar ki eğer bunu karşılayabilirsem, kafamdaki üç, dört çizimin düzgün gitmesini sağlar. Peki, nasıl karşılayabilirim? Dediğim gibi, elimdeki bütün para üç günde bitti çünkü hemen hepsini borçlara hemen verdim. Bu iki çizim için çeşitli gömlek, pantolon, gemici şapkası vesaireye ihtiyacım var. Bir modelin pitoresk nitelikte hoş bir gömleği her zaman olmuyor; bunun değiştirilme-

siyle model daha gerçek ve daha canlı hale geliyor. Buraya geldiğinde, taslağın ön plandaki figürlere ilişkin etütlerin ne kadar sağlam işlendiğini görmelisin. Onları açık havada bir çiçekçinin yakınındaki kum yığını üstünde çizdim.

Mektubunun başında kadın açısından endişe etmek için bir sebebin olmamasına sevindiğini yazıyorsun. Doğrusu, bu konuda da sükûnetimi ve moralimi korumaya çalıştığım kadarıyla, öyle acil bir şey yok. Ama kaygılarım, hatta ağır kaygılarım var ve sıkıntılar hiç eksik olmuyor. Sıkıntılara rağmen kadını kurtarma uğraşına girişti m ve sıkıntılara rağmen şimdiye kadar bunu sürdürdüm ama gelecekte de durum tamamen tozpembe olmayacak. Yine de elimizden geldiği kadar sıkı çalışmalıyız. Theo, sana geçen mektubumu yazarken, kadınla olan sıkıntılarım neydi, biliyor musun? Ailesi onu benden koparmaya çalışıyordu. Onları güvenilmez saydığımdan, anne dışında *hiçbiri*yle bağlantıya girmedim asla. O ailenin geçmişini irdeledikçe, bu görüşüm daha da güçleniyor. Yani, dolaplar çevirmelerinin asıl sebebi onlara aldırış etmememdi ve bu da kalleşçe bir saldırıya yol açtı. Kadına onların maksatlarını nasıl gördüğümü, ayrıca ailesiyle benim aramda bir seçim yapması gerektiğini ama içlerinden biriyle yüz göz olmak istemediğimi, çünkü öncelikle ailesiyle ilişkilerinin onu tekrar önceki yanlış hayatına savuracağını anlattım. Ailenin önerisi onun ve annesinin, karısından ayrılmış ve bir hayli kötü nam salmış bir kardeşinin yanına yerleşmesiydi. Ailenin ona benden ayrılmayı tavsiye etmesinin gerekçesi, benim az para kazanmam, ona yaramayacak olmam, desteğimin sırf poz vermesi için olduğu ve ileride onu yüzüstü bırakacağımdı. Şu işe bak, küçük çocuktan dolayı bütün bu yıl bana pek poz vermedi, öyle değil mi? Her neyse, hakkımdaki bu kuşkuların ne kadar sağlam temele dayandığına karar vermeyi sana bırakıyorum. Arkamdan gizlice zaten görüşülen bu konuyu kadın sonunda bana anlattı. Ona dedim ki, dilediğini yap, ama önceki hayatına dönmediğin sürece, seni terk etmeyeceğim. İşin rezil tarafı, Theo, bir ara yoksulluk çektik diye, kadının kafasını bu yoldan bulandırmaya çalışıyorlar; misal vermek gerekirse, bir sürü kötü tarafı olan kardeşi onu eski hayatına döndürmek için uğraşıyor. Kadın hakkında şu kadarını söyleyeyim ki, ailesiyle bütün ilişkilerini kesmesini cesur ve yüce gönüllü bir davranış olarak görürüm; benim tavsiyem oraya gitmemesi ama gitmek isterse, onu serbest bırakırım. Sözgelimi çocuğuyla gösteriş yapma dürtüsü çoğu kez onu tekrar ailesine yöneltiyor. Ve o etkinin vahim olmasının ve onu kıstırmasının asıl sebebi, ailesinden ve "seni yüzüstü bırakacak" diyerek kafasını bulandıranlardan kaynaklanması. Bu şekilde *beni* yüzüstü bırakması için onu ikna etme yolunu arıyorlar. Hoşça kal, dostum, çalışalım, kafamızı dinç tutalım ve doğru hareket etmeye çalışalım. Para durumumun nasıl olduğunu biliyorsun, mümkünse bana yardımcı ol.

Vincent

[*Eskiz* 348A]

348A. Lahey yakınındaki Dekkersduin'de kum ocağı

351 Lahey, Perşembe 7 Haziran ya da dolayları, 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Bugün evden bir mektup aldım ve her ne kadar Peder mektupta senden söz etmese de seninle bunu konuşmak istedim; çünkü bu durumda onların ruh hali, hepsinin ötesinde sana doğrudan ne yazabilecekleri hakkında belki bir şey öğrenmek istersin. Edindiğim izlenim o ki şimdilik o konuda tamamen rahat olabilirsin.

Söz konusu mektup Peder'in ziyaretinden bu yana yazdığı ilk mektup, çok sıcak ve samimi, beraberinde de bir palto, bir şapka, bir paket puro, bir kek ve bir havalenin bulunduğu bir koli geldi.

Mektupta çok büyük kısmı bana Kitabı Mukaddes'ten alınmış gibi görünen bir vaaz taslağı vardı; daha sonra bir çiftlik ırgatının cenazesiyle ilgili yazdığı birkaç söz beni daha çok etkiledi.

Bunun dışında Valide'nin Princenhage'a gidişinden ve evdeki ayrıntılardan söz ediliyordu.

Doğrusu, sana bunu böylesine etraflı anlatmamın sebebi, belirli bir gerginlik ya da anormal bir şey olmadığını anlaman için; aksine, Peder'in havasının daha dingin ya da uysal olduğu, babacan melankoliye dönük bir eğilim taşıdığı, sadece bana yazdığın itiraz ifadelerine göre bekleneceğinden daha da fazla öyle olduğu izlenimini edindim.

Yani, bence o sözler sıkı kararına kesin direnişin ya da karşı çıkışın bir belirtisinden ziyade, nasihat ya da uyarı (bana göre sonuçta sağlam dayanağı ve tutar tarafı olmayan nasihat) amacına yönelikti.

Henüz kararını vermediğini sanıyor ya da konuyu yeterince düşünmediğine inanıyor olabilirler.

Peder'in söylediklerini geçen mektupta sert biçimde kınadığım için (bu durumda parayla ve dinle alakalı itirazlar ileri sürmeyi yakışıksız bulmam açısından kesinlikle aksi kanaatte olmam itibariyle şimdi de kınamaya devam etsem bile), Peder'in gönlünden ve ruh halinden ziyade sözlerinde yatan bir hatanın (bana göre her halükârda bir hatanın) söz konusu olduğuna inandığımı belirtmek anlamında sözlerimi yumuşatmak istedim.

Seninle Peder'in yaşlı bir adam ve sana çok düşkün oluşu üzerine konuşmak niyetindeyim. Kanımca, bir alternatif olmazsa, kendi görüşüyle çatışmasına dahi bakmaksızın, senin görüşünü kabulleneceğini göreceksin; seninle arasının soğumasını ya da temasının azalmasını filan içine sindirmesi mümkün değil.

Ve insanca bir bakış açısını benimseyerek, "Bunu söylemekle senin güvenine layık olmadıklarını göstermiş bulunuyorlar ve benim gözümde onlara artık içini açmana gerek yok," yolundaki kanaatimi geri alıyorum. O zaman buna benzer bir şey yazmıştım herhalde, tam hatırlamıyorum. Ama beni yanlış anlama, tavrının sebebi onların söylediğini daha az kınamam değil, bu durumda çok ciddiye alınmaması gerektiğine ve sözlerde kalması kaydıyla, kavgaya hazırlığa acil gerek olmadığına inanmam.

Onların sözlerini çok ciddiye almak yerine, örneğin, "Geleceğe oldukça kasvetli bir bakışınız var," ve "Benden kıyamet yakındaymış gibi davranmamı pek isteyemezsiniz," gibi bir şey söyleyerek, konuyu kısa kesmek bence bu durumda daha akıllıca olur.

Bana öyle geliyor ki Peder biraz melankolik ve belki senin için endişeleniyor, iç karartıcı şeyler hayal ediyor – yine belirteyim, Peder mektubunda bununla ilgili doğrudan tek bir hece yazmadığı gibi, ziyareti sırasında da bu konuda tek bir söz etmedi. Ama konuşmaktan *kaçınması* da aslında oldukça anormal. Her neyse, ben de Peder'i gayet iyi tanırım ve onda biraz melankoli belirtileri görebildiğim kanısındayım.

Ona yardımcı olmak istiyorsan, oldukça hafif ve neşeli şeyler yaz, onları yakında tekrar göreceğin sanki kesinmiş gibi bu yaz yapacağın ziyaretle ilgili şeyler yaz (zaman açısından ziyaretini nasıl ayarlayacağını kendin de belki bilmiyor olsan bile).

Kim bilir belki, evet, belki de bizzat Peder biraz fazla ileriye gittiğinin farkındadır veya bunu nasıl karşılayacağın endişesi ya da oraya gitmeyeceğin korkusu içindedir.

Durumun nasıl olduğunu elbette bilmiyorum ve sadece tahminde bulunuyorum ama düşüncem kesinkes şöyle: Peder yaşlı bir adam ve yanında eğer mümkünse onu rahatlatacak kişilerin olmasını hak ediyor.

Kadına karşı vefalı olman gerektiği görüşünde olduğumu gayet iyi biliyorsun; daha önceki sözlerimin gerisine düşmem gibi bir sorun yok ama doğru olanı yap ve eğer yanılıyorsa, Peder'i suçlama. Söylemek istediğim şey bu. Üstelemediği sürece ona yanıldığından bile söz etme, belki kendi isteğiyle geri adım atar.

Şimdi işlerden biraz söz edeyim.

Erkek ve kadın yaşlılar yurdunda yani erkekler koğuşunda, kadınlar koğuşunda ve bahçede eskizler çizmek için bugün izin istedim. Bugün oradaydım. Pencereden eğri büğrü bir elma ağacının yanındaki yaşlı bir bahçıvanı ve yurdun marangoz atölyesini taslak olarak çizdim, atölyede iki kimsesiz adamla çay içtim.

Erkekler koğuşuna ziyaretçi olarak girebiliyorum. Çok gerçek, tarif edilemeyecek ölçüde gerçekti.

Sözgelimi tekerlekli sandalyede oturan uzun, ince boyunlu, ufak tefek bir adam paha biçilmez değerdeydi.

Serin, yeşil bahçeyi gören marangoz atölyesinde iki dost olarak oturmamız, örneğin Meissonier'nin iki rahibi oturup içerken resmettiği küçük tablodan Bingham'ın çektiği fotoğraftaki sahne gibiydi tıpatıp. Kastettiğim tabloyu belki biliyorsundur. Ne var ki, izin alıp alamayacağım tam kesin değil ve diyakoz yardımcısına başvurmak gerekiyor; ben de başvurdum ve cevabı almak için bir daha oraya gitmeliyim.

Bunun dışında, gübre yığınını çizme yolunu bulmaya çalışıyorum. Bir Scheveningen pelerini edinme yönündeki umutlarımı yazmıştım ya sana, işte onu içine eski bir şapka konulmuş olarak edindim; şapka öyle aman aman güzel değil ama pelerin enfes ve hemen onunla çalışmaya koyuldum. Daha önce aldığım gemici şapkası kadar memnunum ondan.

Gübre yığını eskizinde şimdilik dışarıya karşı koyun ağılı efektini (karanlık sundurmalar altındaki ışığı) aşağı yukarı katacak noktaya kadar varmış durumdayım ve çöp kovalarını boşaltan kadınlar grubu gelişip şekillenmeye başlıyor.

El arabalarının gidiş gelişini ve sundurmalar altında paçavracıların gübre yabalarıyla etrafı eşeleyişini, resmin bütünündeki ışık-gölge efektini kaybetmeksizin ifade etme kısmı hâlâ bekliyor. Efektin aksine bunun sonucunda güçlenmesi gerekir.

Sanırım, Peder'in sözlerine ilişkin sen de benzer bir görüş taşıdığın için, sana yeni bir şey anlatıyor sayılmam; ama bu konuda çok keskin konuşmuş olmam nedeniyle, aynı zamanda böyle bir şeyi keyifle değil, esefle söylediğimi ve biraz yumuşaklıkla huzurun korunmasına sevineceğimi bilmeni istedim.

Bu kış Peder o kadınla birlikte olmama aynen şimdiki kadar bayağı karşıydı, yine de "belki işime yarar diye" sıcak tutucu bir palto gönderdi; ne için olduğunu belirtmese de "belki üşür" düşüncesinde olduğu apaçıktı. Yani, anlayacağın, bu sonuçta doğru ve bir sürü lafı böyle hayırlı bir iş karşısında seve seve sineye çekerim.

Zira kendim de sözünü sakınmayanlardan biri değilim (böyle kişilerin kusursuz olması beklenir) ve kusursuzluk gibi bir iddiam zerre kadar yok.

Şunu da belirtmek isterim ki, her ne olursa olsun Peder benim o kadınla birlikte oluşuma karşı, aslına bakarsan senin durumundan ÇOK DAHA FAZLA karşı ve buna rağmen geçen kış "Sefil kadının teki ama soğuktan perişan olmamalı" gibi bir şey düşündü hiç kuşkusuz. Şimdi senin durumunda muhtemelen aynı şey geçerli:

"O zavallı Katolik kadın yine de yalnız bırakılmamalı" ya da buna benzer bir şey düşünmüş olsa gerek. Bu bakımdan endişelenme, umutlu ol ve onların yüreğine su serp.

Hoşça kal, dostum, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

354 Lahey, Cuma 15 Haziran ya da dolayları, 1883
Anthon van Rappard'a (H)

Sevgili dostum Rappard,

Tam sana bir mektup yazıyordum ki postacı son derece hoşuma giden mektubunu getirdi az önce. Çiziminde ilerleme sağlamış olmana sevindim, bu arada öyle olacağından zaten hiç kuşkum yoktu çünkü adam gibi bir başlangıç yaptın.

Evet, İngiliz teknik ressamları hakkında söylediklerini tamamen doğru ve tamamen haklı bulduğumu belirterek başlayayım. Senin çalışmalarında tam da söylediğin şeyleri gördüm. Evet, aynı görüşteyim.

Özellikle cesur konturlar konusunda.

Millet'nin *Kazıcılar* oymabaskısına, Albrecht Dürer'in bir gravürüne, en başta da bizzat *Millet*'nin Çoban kız adlı büyük ağaç baskısına bakıldığında, böyle bir konturla nelerin ifade edilebileceği tam anlamıyla görülür.

Senin de dediğin gibi, o zaman insan "Hep kendi bildiğim yolda gidersem, hep yapmayı isteyeceğim şey işte bu" gibi bir duyguya kapılır. Ağzına sağlık, dostum, adam gibi bir söz.

Leys'in resimlerinde, özellikle yemek odası için yaptığı dekorasyon dizisinde de kendine has sağlam, güçlü çizimin bir örneğini görmekteyim. Karda yürüyüş, patenciler, karşılama, masa, uşak. Degroux'da da, Daumier'de de var bu.

Bizzat Israëls ve bazen, evet bazen Mauve ve Maris de güçlü kontura karşı koyamaz ama bu işi Leys ya da Herkomer gibi yapmaz.

Onlara kulak verildiğinde, en fazla tonu ve rengi öğrenip konuşmayı aslında istemedikleri anlaşılır. Yine de Israëls bazı karakalem çizimlerinde Millet'yi hatırlatan hatlar kullanmıştır. Kendi adıma şunu samimiyetle belirtmek isterim ki bu ustalara karşı bütün sevgime ve saygıma rağmen, onların, özellikle de Mauve'un ve Maris'in başkalarıyla konuşurken konturla nelerin yapılabileceğine daha sık değinmemelerine, onlara daha dikkatli ve yumuşak çizmeyi tavsiye etmemelerine hayıflanırım.

İşte bu yüzden şimdilerde suluboya geçerli görülüyor ve en etkileyici ifade yolu sayılıyor; bana göre siyah-beyaz yönünde çok az çaba gösteriliyor, hatta bu iş ona dönük belli bir antipati noktasına kadar varıyor. Suluboyada deyim yerindeyse siyah

yoktur ve insanların "o siyah şeyler" demelerinin temelinde yatan şey budur. Neyse, mektubun tamamını bu konuya ayırmanın gereği yok.

Şu anda şövalemde dört çizimin bulunduğunu sana bildirmek isterim. *Turba kazıcıları – Kum ocağı – Gübre yığını – Kömür yükleme.*

Hatta gübre yığınını iki kez çizdim; ilki üzerinde çalışmayı sürdüremeyecek kadar yıprandı.

Terebentinle ve baskı mürekkebiyle fazla çalışmaya cesaret edemedim, şimdiye kadar karakalem, taşbaskı tebeşiri ve otografi mürekkebi kullandım. Aşırı yıpranan gübre yığını eskizi dışında, sorunu onlarla çözdüm ve fena sayılmayacak sonuçlar aldım. Gerçi siyahlaştı ama diriliğine bir ölçüde yeniden kavuştu; şimdi tekrar işleme olanaklarını görüyorum, oysa baskı mürekkebinin katılmasından önce böyle bir olanağı görmemiştim.

Seni ziyaret edişimden beri sıkı çalışıyorum, uzun süredir kompozisyonla uğraşmayıp pek çok etüt yaptığım için, bir kez başlayınca hararetle daldım bu işe. Birkaç sabah saat dördü bulduğunda hâlâ çalışmaktaydım. Onları bir ara görmeni çok isterim, zira onları gören tek kişi olarak Van der Weele'nin söylediklerinden bir anlam çıkaramıyorum.

Van der Weele'nin değerlendirmesi gayet olumluydu ama kum ocağında çok fazla figür bulunduğunu belirtti. Kompozisyon basit değildi. Dedi ki, bak, sözgelimi el arabalı o ufak tefek adamı arkada açık göğün görüldüğü akşam ortamında bir set üstünde çizersen, çok güzel olur, oysa şimdi bütünlükten yoksun.

Bunun üzerine ona *Caldecott*'un *Brighton Caddesi* çizimini göstererek şunu sordum: Yani, sence bir kompozisyona çok sayıda figür koyup onu son derece çapraşık hale getirmek kesinlikle uygun değil mi? Çizimimi bir yana bırakarak, bu kompozisyon hakkında ne düşündüğünü söyle bana. Doğrusu, onu da güzel bulmuyorum, dedi, ama kişisel görüşümü söylüyorum ve ancak kişisel görüşümü söyleyebilirim, diye ekledi. Bu da hoşlandığım ya da bakmaktan kendimi alamadığım şey değil. Eh, bence o sözleri gayet yerindeydi ama anlayacağın, cevabını aradığım sorunun farkında olan bir yaklaşım görmedim onda. Geri kalan konularda sağlam bir ahbap, onunla çok keyifli bazı gezintilerimiz oldu ve müthiş güzel bazı şeyler gösterdi bana.

Kum ocağını da onunla beraber bir yürüyüşte gördüm ama o sırada ona bakmadı ve oraya ertesi gün tek başıma gittim. Kum ocağını bir sürü figürle çizmemin sebebi, o kum ocaklarında çalışan pek çok adamın bazen gerçekten bulunması; örneğin kış ve sonbahar aylarında işsizlere orada kent adına istihdam sağlanıyor. Böylece orada olağanüstü hoş bir görüntü ortaya çıkıyor.

Son zamanlarda birkaç iyi modelim oldu. Harikulade bir çim biçici, azametli bir köy delikanlısı, tıpatıp Millet'nin figürlerinden biri gibi.

El arabalı bir adam – kör gözünün üstünde bir Pazar tülüyle Pazar giysileri içinde başını çizdiğimi belki hatırlıyorsundur.

Şimdi onu gündelik elbiseyle çizmiş durumdayım ve iki figür için aynı adamın poz verdiğine inanmak belki de güç.

Bu dört büyük çizim bir metreye bir buçuk metre ebadında.

Çok koyu siyah iç kenarı olan kahverengi bir paspartu kullanmış olmama seviniyorum. Böylece beyaz bir paspartuda aşırı siyah görünmüş olabilecek birçok siyah, gri gibi görünüyor ve resmin tamamı açık seçik kalıyor.

Vallahi, çizimleri görmeni istemem kendim de iyi olduklarını düşündüğümden değil; henüz memnun olmasam da düşüncelerini öğrenmek isterim. Benim zevkime göre, birer figür çizimi olmakla birlikte, kelimenin gerçek anlamında figür çizimleri sayılmazlar; hareket ve yapı konturlarını daha da düz ve cesurca ifade etmek istedim.

Şu anda ara yollarda veya yan yollarda değil, bir *yolda* olduğun hissi hakkında yazdıkların bana kesinlikle doğru gibi görünüyor. Bende benzer bir his var çünkü geçen yıl figüre eskisinden daha fazla yoğunlaştım.

Bende göz olduğuna inanıyorsan, emin ol ki, figürlerin kesinlikle duygu taşıyor; yaptığın işler sağlıklı ve adam gibi, bu anlamda kendinden kuşku duyma ve tam da böyle bir kuşkuya düşmezsen, tereddüde düşmeden hızla ilerlersin.

Körler için yaptığın baş etütleri bana enfes gibi görünüyor.

Bulduğum bir Faber kalem tipini anlatmak istiyorum sana. Burada çapraz kesitinin kalınlığını görüyorsun.

[*Eskiz* 354A]

Marangoz kalemlerine nazaran yumuşak ve daha kaliteli, harika bir siyah veriyor ve büyük etütlerde çalışmaya çok uygun.

Dikiş yapan bir kadını gri *papier sans fin* üstünde çizmek için kullandım ve taşbaskı tebeşirine benzer bir efekt elde ettim. Bu kalemler yumuşak tahtadan yapılıyor, dış kısmı yeşile boyanmış, fiyatı parça başına 20 metelik.

Ha, unutmadan, Hollanda üzerine Boughton ve Abbey'nin illüstrasyonlarını çizdiği makalelerini okuman gereken *Harper's Magazine* sayılarını sana ödünç vermek istiyorum. Fırsat bulduğunda göz gezdirebilmen için, Howard Pyle gibi ressamlara ait illüstrasyonların bulunduğu eski ayrı sayılardan oluşan bir paketi göndereceğim sana. Erckmann-Chatrian'ın Schuler tarafından resmedilen Bir çiftçinin hikâyesi kitabını ekleyeceğim ve paketin içine Green'in (hatırlayacağın üzere sana söz verdiğim) birkaç illüstrasyonunu koyacağım. Elinde hâlâ çift nüshalar varsa, onları (en azından okuyabilmem için bir iki hafta idare edebilirsen) *Harper*'lara ve eğer bitirdiysen Zola'nın Manet'yle ilgili kitabına ekle.

Sağlığının henüz düzelmemiş olmasına üzüldüm ama bana kalırsa, seni Soden'deki banyolardan veya orada her ne yapılıyorsa ondan daha fazla ferahlatacak olan şey, çizimlerinde sağlam bir ilerleme elde etmen. Ayrılır ayrılmaz stüdyonu özleyeceğinin farkındayım. Mauve'un bir tür benzer tesise bir yolculuğunda, saygıda kusur etmeden belirtmem gerekirse, feci melankolik hale geldiğini biliyorum.

Bildiğin gibi, bu tür meselelerde çok şüpheciyimdir ve Reuter'in Gedroogde kru-

Wou U nog vertellen van een soort potlooden van Faber
die ik gevonden heb. Zij zijn zacht en heb- Zeker de dikte van de doorsnee
potloden geven kwaliteit dan de fijnmerkmerk
en werken zeer pretty voor groote duidos
Ik bestelde eene nadoos en nee op grijs
papier ons fijn en kreeg een effekt als van eilt Krijt
Die potloden zijn zacht laat gaat van beuter gloen
geven? Kosten 20 cents per stuk.

Voor ik 't vergeet - ik wilde U te leen
vragen de afleveringen Harpers magazine
die ge hebt om de artikels over Holland
te lezen door Broughton en Abby hebben
geïllustreerd Ik zal U een pakje
zenden met de oude losse afleveringen
die ik heb met ill. v. Howard Pyle en.
om ze eens door te kijken op uw gemak
En zal er bij voegen Erckmann Chatrian
historie d'un paysan geïllustreerd door
Schiller en en bijvoegen enkele illustratie
van Green die ge U herinneren zult U belangs
leb. Als gij nog dubbelen hebt voeg ze bij
de Harpers (als ze de laatsten in nieuwe nummers
Kunst voor een dag - (?) en als ge 't niet
hebt 't boekje van Jean van Manet
't Doet me leed dat uw gezondheid
nog niet in orde is en toch denk
ik dat het meer van de baden of wat
ze daar te doen uitvoeren U zal opmonteren
dat ge flink vordert met uw teekeningen
Ik denk ge ~~zo~~ naar uw atelier terug met
verlangen zijn dan ze er uit zijt. Ik weet nog
van Mauve toe die eens verrast meldde
geworden is op zoon lagt naar een zuidgelegen
fabriek met alle respect van gesproken
Ik ben zoo als ge weet zeer ongelukkig en die
soort van zaken en kan met Brösey uit Reuters
gedwongde krunden en sympathiseren aangande wat de
authoriteit noemt „de waterkunst" gelooft.

54A. Faber kalemin çapraz kesiti

iden romanındaki *Brâsig*'in sanırım yazarca "su sanatı" olarak nitelendirilen konudaki duygularını anlayışla karşılayıp paylaşabilirim.

Fritz Reuter'in eseri ne kadar da güzeldir.

Erckmann-Chatrian'ı güzel bulacağın görüşündeyim sahiden.

Bir süre önce elime enfes bir eski Scheveningen kadın pelerininin ve şapkasının geçtiğini de sana belirtmeliyim ama şapka güzel değil. Ayrıca dik yakalı ve kısa kollu bir süvari ceketi almak üzereyim. Senin karakalem çizimini görmeyi içtenlikle isterim; kardeşim geldiğinde (tam olarak ne zaman geleceğini bilmiyorum) belki onunla birlikte Brabant'a gidebilir ve ardından Utrecht'e geçerken sana uğrayabilirim. Bir yolunu bulabilirsem zaten bir ara gelirim belki çünkü seni görmek isterim.

Sana gelince, sözünü ettiğin nikâh için Lahey'e tekrar gelmenin yoluna bak. Model bulmada son zamanlardaki başarıyı sürdürebilirsem, bu yaz büyük çizimlerde kesinlikle bir iki şey yapacağım.

Şimdilik kardeşimin geleceği zamana kadar mümkünse aynı düzeye getirmek açısından, halen üzerinde çalıştıklarıma devam etmek istiyorum.

Harper's Weekly dergisinde bir Smedley'den yapılmış aslına çok bağlı bir şey gördüm – beyaz bir kumlu yol bir adam karaltısı. Ona "bir kuşak önce" adını vermiş. Herhalde bir tür papaz figürü; bende bıraktığı izlenim şu: Evet, dedem böyleydi. Keşke ben yapmış olsaydım. Aynı sayıda Abbey'den budanmış söğütlerle çevrili bir hendek kıyısında balık avlayan iki kızın yer aldığı bir çizim var. Her ikisi de *Harper*'da bir sergiyle ilgili değerlendirme yazısında sadece taslak olarak veriliyor.

Çizimlerin taslağını sana gönderirdim ama fazla zamanım yoktu.

Buradaki erkek ve kadın yaşlılar yurdunda çizim yapmak için izin istedim ama isteğim geri çevrildi. Civardaki köylerde başka evlerin olmasına karşın, tanıdığım ve model olarak kullanabileceğim çok az insan vardı. Yine de bir göz atmak için yurda uğradım ve sözgelimi yaşlı, eğri büğrü bir elma ağacının yanında bir bahçıvan gördüm; çok gerçek bir sahneydi.

Şimdilik bu kadar, modelim geldi. Hoşça kal, eğer onlarsız idare edebilirsen, *Harper*ları gönder, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

358 Lahey, Pazartesi, 2 Temmuz 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubun ve içine koyduğun bir hayli makbule geçti; tekrar daha etraflı yazacağın yolundaki mesaj da ondan aşağı sayılmaz. Umarım, yüz şaheseri ayrıntılı yazar-

sın; buna benzer bir şeyi görmek hoş olmalı herhalde. İnsanın aklına ister istemez şu geliyor. Bir zamanlar kamuoyu nezdinde karakterleri, maksatları ve dehaları oldukça şüpheyle karşılanan bazı insanlar, Millet, Corot, Daubigny gibi haklarında son derece abuk sabuk şeyler söylenen insanlar vardı. Onlara az çok köy zaptiyesinin başıboş bir tüylü köpeğe ya da pasaportsuz bir berduşa baktığı gibi bakılırken, aradan zaman geçince bir de görüyoruz ki, "yüz şaheser" ortaya çıkıyor ve yüz yetmeyince, *sayısıza* varıyor bu. Köy zaptiyelerinin başına ne geldiğini ise hiç karıştırmayalım. *Onlar*dan geriye bir merak konusu olacak bazı tanıklık notları dışında çok az şey kalır. Gelgelelim, yaşarken sadece köy zaptiyeleriyle uğraşmak zorunda kalmadıkları da göz önünde tutulunca, büyük adamların geçmişi kanımca bir dram olarak ortada durur; çünkü yaşadıkları sırada hayat kavgasının engelleri ve güçlükleri yüzünden uzun bir süre bazı baskılar altında ezildikten sonra, eserleri halktan takdir görürken genellikle artık aramızda değildirler. İşte bu nedenle bazı insanların meziyetlerinin halktan takdir gördüğünü duyduğumda, çok az şahsi dostu olan böylelerinin sakin, azıcık hüzünlü kişiliklerini daha da düşünüyorum ve onların sadeliği bana *büsbütün* yüce ve bu bakımdan daha dokunaklı geliyor.

Legros'un *Carlyle çalışma odasında* adlı bir oymabaskısı var; Millet'yi ya da başka birini hayalimde olduğu gibi canlandırmak istediğimde sıkça aklıma gelir.

Aiskhylos hakkında V. Hugo şöyle der: "Adamı öldürdükten sonra, 'Aiskhylos'un bronz bir heykelini dikelim' dediler." Birinin eserlerini kapsayan bir sergi açıldığını duyduğumda, hep aklıma gelen bir şeydir bu. Dolayısıyla "bronz heykel"e pek bakmam. Bir şeyin alenen onurlandırılmasını uygun bulmadığımdan değil, adamı öldürmüş olmalarının uyandırdığı çağrışımdan dolayı. Aiskhylos sırf sürgün edilmişti; ama sıklıkla olduğu gibi, bu olayda da sürgün bir ölüm cezasıydı.

Theo, stüdyoya geldiğinde, başka yerde hepsini kesinkes bir arada göremeyeceğin bazı şeyleri sana göstereceğim.

Modern gravürün yüz şaheseri olarak nitelendirilebilecek bazı şeyleri gösterebilirim sana. İsimleri dahi çoğu sanatseverlerce bilinmeyen kişilerin eserleri bunlar.

Buckman'ı kim tanır, iki Green'i kim tanır, Régamey'nin çizimlerini kim bilir? Sadece bir avuç kişi. İnsan hepsini bir arada görünce, çizimin sağlamlığı, o kişisel karakter, yaklaşım ciddiyeti, sokakta, çarşıda, bir hastanede veya kimsesizler yurdunda rastlanan en gündelik figürlerin ve konuların derinliğine kavranışı ve sunuluşu karşısında hayrete düşüyor.

Bazıları geçen yıl zaten vardı bende; ama o zamandan beri bulduklarım beklentilerimin çok ötesine geçiyor.

Geldiğinde stüdyoyu ziyaretinin çok kısa sürmeyeceği konusunda mutabıkız, değil mi?

Sana son yazışımdan beri patates toplayıcıları üzerinde çalışıyorum. Yaşlı bir adam biçimindeki tek bir figürün yer aldığı aynı konulu ikinci bir tanesine de başladım.

Ayrıca toprak keseklerinin bulunduğu büyük bir tarladaki bir ekici üzerinde çalışmaktayım ve daha önce çizmeye çalıştığım diğer ekicilerin daha iyi olduğu ka-

nısındayım. Elimde bizzat figürün en az altı etüdü var ama şimdi onu asıl çizim olarak daha özel biçimde mekâna yerleştirmiş, toprağı ve göğü de dikkatle etüt etmiş durumdayım.

Bir de yabani otların ve sapların yakılınasına ve sırtında patates çuvalı taşıyan bir adama ilişkin etütlerim var. Ayrıca el arabalı bir adam etüdü.

Tersteeg'in suluboyalar yapmam gerektiği yolundaki kanaatini (yanıldığım varsayımıyla şeylere farklı açıdan bakmak amacıyla) şimdi olabilecek en iyi niyetle düşününce, işe suluboyayla atılmış olmam halinde, bu çuval taşıyan adam, ekici, yaşlı patates toplayıcısı, el arabalı adam, yabani otları yakan adam figürlerinin kişisel karakterlerini nasıl koruyabileceklerini anlayamıyorum. Sonuç çok vasat, derinliğine inmeyi umursamadığım türden vasat bir şey olurdu. Onlarda şimdi en azından karakter, sözgelimi Lhermitte'in peşinde olduğuyla (uzaktan bile olsa) uyumlu bir şey var. Suluboya figürlerin ataklığını, dinçliğini ve kuvvetini ifade etmeyi özellikle isteyen biri için en sevimli araç değil.

Daha münhasıran ton ya da renk peşinde olan biri açısından durum oldukça farklı olur, o zaman suluboya buna mükemmel biçimde uygun düşer. Gerçek hayattaki aynı figürlerin farklı bir bakış açısıyla (yani ton ve renk bakışıyla), farklı bir maksatla farklı etütlerinin yapılabileceğini *elbette* kabul ederim ancak şunu da sorarım. Zihin ve kişisel duygu çerçevem öncelikle figürlerin karakterine, yapısına, davranışına dikkat etmemi getirirse, bu duygu doğrultusunda bir suluboyaya değil, sadece siyah ve kahverengi bir çizime vardığım için ayıplanacak mıyım?

Kaldı ki sözgelimi Régamey, Pinwell, Walker ve Herkomer'in yaptıklarında olduğu gibi, konturların çok etkileyici ifade edildiği suluboyalar var; bunları (mesele Belçikalı *Meunier*'ninkleri) bazen kesinlikle kafamda tartarım. Ama buna yönelsem bile, Tersteeg yine de bununla yetinmez. Satılmaya elverişli değil ve satılabilirlik ilk önceliğin olmalı, demeye devam eder.

Kendi adıma o sözlerde daha açık seçik ifadeyle şunu görmekteyim: "Sen vasat adamın tekisin ve çapına boyun eğip ufak vasat şeyler yapmadığın için kasıntılı adamın tekisin; güya arayış içinde olmakla ve çalışınamakla kendini gülünç duruma düşürüyorsun." Tersteeg'in önceki yıl ve geçen yıl bana söylediklerinde ima edilen şey bu ve hâlâ aynısıyla karşı karşıya kalmaktayım. Sanırım, Tersteeg bana karşı "*sürekli* HAYIR" tavrı içinde kalacak.

Sadece benim değil, kendi yolunu bulmaya çalışan hemen herkesin arkasında ya da yanında buna benzer bir şey, kalıcı bir heves kırıcı var. Bazen insan bunun yükü altında kalır, kendini kötü hisseder ve deyim yerindeyse bunalır.

Ama dediğim gibi, sürekli hayır tavrıdır bu. Ona karşı insan karakterli kişilerin emsalinde bir sürekli *evet* bulur ve onlarda *madenci inancını* görür.

Ancak öyle bir durum var ki çalışmanın su üstünde kalmayı ve daha büyük bir çabayla güçlükleri ve bedelleri aşmayı sağlamak yerine paraya sıkışmaya yol açması ve insanın daha sıkı çalıştıkça daha da dibe gömülmesi yüzünden, hayat bazen iç karartıcı ve gelecek karanlık hale geliyor.

Figürlerimde ilerleme sağlıyorum ama maddi açıdan geriliyorum ve tutunamıyorum.

Son zamanlarda kırsal alana, ya deniz kıyısına ya da toprakta çalışmanın somut olduğu bir yere taşınma düşüncesi geçiyor bazen aklımdan. Çünkü bunun biraz para biriktirmeyi sağlayacağı kanısındayım. Biraz daha para kazanabilirsem, burada yapmak istediğim şeyi yapabilirim, etütler elde etmek üzere sağa sola gidebilirim. Buradaki avantajım ise stüdyomun iyi olması ve insanın sonuçta sanat dünyasından bütünüyle kopmaması. Her halükârda, bir ölçüde temas olmadan, ara sıra bir şey görüp duymadan insanın tam başarılı olması pek mümkün değil.

İngiltere'ye gitmeyi düşünüyorum bazen – Londra'da önemli The Pictorial News adıyla bir yeni dergi kurulmuş, L. News ve The Graphic'le aynı konumda, belki orada iş ve bir maaş çıkabilir. Ama kesin olarak ne söylenebilir ki? Umarım, yakında gelirsin, sürekli birbirimizi düşünürken birbirimizi görmeden geçen bir yıl uzun bir süre.

Kadının durumundaki ayrıntıları yakın zamanda sana sormadım çünkü birbirinizi sevdiğinize eminim ve asıl önemli olan şey bu; bunu bilen birinin ayrıntıları sormasına gerek yok.

Bizim ufaklık 1 Temmuz'dan beri tam bir yaşında artık ve hayal edilebilecek en neşeli, en tatlı çocuk; onun iyi durumda olmasının ve kadını oyalayıp düşüncelerini kendi üzerinde toplamasının bizzat kadının toparlanması ve tam iyileşmesi açısından varılan önemli bir nokta olduğu kanısındayım. Aksi halde bir süre kırsal alanda kalmasının, kenti görmemesinin ve ailesinden uzak kalmasının yararlı olabileceğini düşünüyorum bazen; böyle bir şey köklü bir düzelmeyi getirebilir. Şu anda düzelmiş olsa da, ailesinin etkisi kimi zaman onu köstekliyor; ben yalınlığı isterken, o entrika çevirmeye ve ikiyüzlü olmaya yöneltiliyor. Doğrusu, kendi döneminin bir çocuğu olarak nitelendirilebilecek durumda ve karakteri içinde bulunduğu şartlardan etkilenmiş; öyle ki kalıntılar belli bir keyifsizlik, kayıtsızlık ve çeşitli şeylere sıkı bir inançtan yoksunluk biçiminde hep varlığını sürdürecek. Onun için kırsal hayatı daha önce de birçok, hem de birçok defa düşündüm. Ama taşınma aynı zamanda tek seferde büyük bir meblağ harcama anlamına gelir. Kırsal alana ya da Londra'ya gitme söz konusu olursa, taşınmadan önce evlenmeyi de isterim.

Burada başkalarıyla zorunlu sürtüşmenin eksikliğini hissediyorum ve durumun nasıl daha iyiye gideceğini göremiyorum. Sonuçta şu ya da bu yer bana uyar ve olabildiğince az dolaşmayı tercih ederim.

Gelişin konusunda bir karar verecek duruma gelir gelmez, öncelikle bana yaz. Son zamanlarda çeşitli şeyler konusunda kararsız ve buna bağlı olarak gergin haldeyim; bu durum tekrar görüşmemize ve geleceği konuşmamıza kadar sürecek.

Bir süre önce Boughton'ın Hollanda üzerine makalelerini okudum. Kendisinin ve Abbey'nin illüstrasyonlarına eşlik etmek üzere yazılmış makalelerde şahane şeyler var.

Onlardan bir şeyi, Marken adasına ilişkin bir tasviri not düştüm; bende oraya gitme isteği uyandırıyor. İnsan çok güzel bir yerde karar kıldığında, kim bilir bun-

dan ne kadar mutlu olur? Ama böyle bir durumda sanat dünyasıyla en az bir temas noktasını bilmek gerekir çünkü balıkçı ahalisi bu konuda hiçbir şey bilmez ve insan sanatı yaşamak zorundadır.

Öncelikle yüz şaheser falan hakkında söz verdiğin mektubu yaz. İşinin yolunda gitmesi ve biraz fazla paranın mümkün olması halinde, göndermen zamansız olmaz. Kırsal alanda yaşamaya gelince, doğayı güzel bulmama karşın, birçok şey beni kente bağlıyor, özellikle dergiler, röprodüksiyon fırsatları. Lokomotif görmemeye aldırmam ama bir matbaayı bir daha görememeyi sindirmem zor olur. Hoşça kal, dostum, elini sıkarım ve gönderdiğin şey için tekrar teşekkürler.

Dostlukla,
Vincent.

Zola'nın "Tiksinmeler" kitabını okudum – sıkı şeyler var içinde, bana göre büyük ölçüde yanılıyor olsa, genel düşüncelerinde Millet'ye hiç değinmese bile. Şunun doğru olduğu görüşündeyim: HALKIN hoşuna giden şeylerin her zaman en yavan, yıllarca görmeye alıştığımız şeyler olması dikkat çekicidir; bu türden yavanlıklara, böyle güzel yalanlara alışkın olduğumuz için, güçlü hakikatleri var gücümüzle reddederiz.

359 Lahey, Salı 3 Temmuz ya da dolayları, 1883
Anthon van Rappard'a (H)

Sevgili dostum Rappard,

Seyahatte olsan bile, sana yazmak geldi içimden. Gönderdiğin kitaplar için teşekkürler. Zola'nın Tiksinmeler kitabında Hugo hakkında bizzat yazdığı sözlere göndermede bulunmak isterim: "Böyle bir adam böyle bir konuyu ele aldığına göre, sonucun ortaya çıkandan başka bir kitap olamayacağını göstermek hoşuma gider." Yine Zola'nın aynı vesileyle yazdığı sözler şöyle: "Yapılan şekliyle bu kitaptaki eleştirinin bana korkunç bir haksızlık gibi göründüğünü tekrarlamaktan vazgeçmeyeceğim."

Zola'yı bu kitaptan dolayı kınayanlardan biri *olmadığını* belirterek başlamayı gerçekten isterim. Kitap sayesinde Zola'yı tanımaktayım, Zola'nın zayıf yanını tanımaktayım – resimden yeterince anlamadığını, bu özel durumda doğru yargı yerine önyargılarla yaklaştığını görmekteyim. Peki, sevgili dostum, bir arkadaşa onun bir hatası yüzünden kızmalı mıyım? Hiç de öyle değil. Aksine, hatasından dolayı benim için daha da değerli. Bu bakımdan Salon üzerine makaleleri son derece merak dolu bir duyguyla okudum. Bence her bakımdan yanlış, tamamen hatalı, tabii kısmen Manet'ye ilişkin değerlendirme dışında – bana göre de Manet ustadır. Ama Zola'nın sanatı ele alışı çok ilginç, sözgelimi bir figür ressamının çizdiği bir manzarada ol-

duğu gibi ilginç. Onun alanı değil, yüzeysel, yanlış ama ne müthiş bir yaklaşım; sonuca vardırılmış değil, olsun, pek açık değilmiş, olsun, ama her halükârda insanı düşündürüyor, özgün ve hayat dolu. Ama hatalı, son derece yanlış ve kaygan kum üzerine kurulu.

En ilginç kısım Erckmann-Chatrian üzerine söyledikleri. Burada tablolar üzerine konuşurken olduğu kadar çılgınca yüklenmez ve eleştirileri bazen fena halde çarpıcı. Erckm.-C.'yi ahlak anlayışına bir ölçüde hodpesentliği karıştırmakla suçlamasını keyifle kabullenirim. Dahası, Erckm.'nin Paris hayatını anlatmaya başladığını, avanaklaştığını ve o hayata aşina olmadığını söylemekte haklı. Ancak bu eleştiriyle birlikte bir soru kaçınılmaz olarak gündeme gelir: Zola Alsas'a aşina mıdır? Öyle olsa, Erckmann'ın Knaus ve Vautier kadar güzel olan karakterlerine daha ilgiyle yaklaşmaz mıydı?

Erckm.'nin göründüğü kadarıyla yanında yer almayı seçtiği karakterlerin çoğundaki hodpesentlik damarına gelince, yaşlı Haham David'de, Wagner'de ve *Thérèse*'de biraz bencil Erckmann-Chatrian'ın yüceldiği kanısındayım ve bundan dolayı benim için olağanüstüdür.

Zola'nın Balzac'la ortak yanı, resimden çok az anlamasıdır. Bence Zola'nın eserlerindeki iki sanatçı tipi, Paris'in göbeğindeki Claude Lantier ve Thérèse Raquin'deki kişi, tıpkı Manet'nin solgun hayaletleri gibidir, bir tür izlenimcidir. Her neyse. Evet, Balzac'ın ressamları son derece sıkıcı, bezdiricidir.

Bunun üzerine konuşmayı sürdürmek isterim, eleştirmen falan değilim. Öyle olmadığıma da memnunum, istediğim şey sadece Taine konusunda doğru bir noktayı yakaladığı; Taine bunu hak ediyor, çünkü *matematiksel* analizinde bazen asap bozucudur. Yine de o (Taine) bu sayede garip biçimde derin açıklamalara varır. Örneğin, onun Dickens ve Carlyle üzerine bir saptamasını okudum: "İngiliz karakterinin özü, mutluluğun yokluğudur." Bunun çok mu, az mı isabetli olduğu konusunda ısrar etmek istemiyorum, sadece böyle sözlerin çok derin düşünmenin, başkalarının artık hiçbir şey görmediği noktada gözlerini bir şey görene kadar karanlığa dikmenin kanıtı olduğunu belirteceğim. Güzel, hem de olağanüstü güzel bulduğum bu saptama, konuyla ilgili başka bin saptamadan daha fazla şey söyler bana ve bu durumda Taine bizden saygı görmeyi hak eder.

Doğrusu, Boughtonlara bakabildiğim için sevinçliyim – *Abbey*ler bu sefer boş zamanıma denk geldi. Bence içlerinden en güzeli Patates tarlasında, bir de Abbey'nin Zangoçları.

Metin biraz yavan, otellere ve antika satıcılarına dair hikâyelerle biraz fazla dolu – ancak keyifle okudum. Niçin mi? Zola'nın kitabı için geçerli olan aynı sebeple. Yazan adamın kişiliğinden dolayı.

Zola'nın Millet'ye hiç değinmemesi dikkatini çekti mi? Oysa Zola'nın bir kır mezarlığına, bir ölüm döşeğine ve yaşlı bir köylünün cenaze törenine ilişkin bir tasvirini okudum, sanki Millet'nin elinden çıkmışçasına güzel. O halde bu ihmal muhtemelen M.'nin eserlerini tanımamayla ilgili bir sorun olsa gerek.

C.G.'nin kardeşi ya da bir şeyi olan T. Green'in alışılmamış ölçüde güzel bir baskısını bulduğumu söyleyebilirim sana. Londra'daki Yetimhane'de bir parti, bir tür sofradaki yetim kızlar. Ah, bir görsen kendinden geçersin.

Yine ona ait daha küçük "Bir şehir cemaati", o kadar incelikle çizilmiş ki, dostumuz J.McL.R.'nin *Braemar*'ı kadar zarif.

Bu esrarengiz J.McL.R.'nin iki baskısını daha buldum, Vezüv Dağı'na çıkış ve Bir futbol maçı. Şimdiye kadar kimliğini çözememiş olsak da, *W.M.* Ridley'nin bir kardeşi ya da en az bir akrabası olduğunu sanıyorum. Her ikisi de iyi ama Braemar arabası kadar güzel değil. Onun bir somon balıkçıları baskısını da biliyorum ve elimde bir "kamptaki gönüllüler" var – ikinci baskı isim konusunda beni aydınlattı.

Dahası, A. Hunt'a ait karda bir keşiş kafilesi bir Legros kadar hoş. W.M. Ridley'ye ait Londra Köprüsü ve göçmenler, Buckman'ın özellikle ayrıntılı ve cesurca çizilmiş iki pazaryeri sahnesi etkileyici.

Barnard'ın Hampstead Fundalığı, İlk gelen ve Son giden. Yoksulların yaşayışı.

Hopkins'in Kumsaldaki çocuklar baskısı ton bakımından çok zarif; bizzat Millais'e ait güzel bir levha, Noel hikâyeleri.

Birket Foster'ın Kış manzaraları, Noel zamanı, çok huzur verici, en üstün kalitede iki önemli Gavarni, Pazaryerindeki hamallar, Pazaryerindeki kadınlar ve Yılbaşı hediyeleri.

Bir de Régamey'ler, güzel Japon konuları ve onun çok büyük bir baskısı, bir şaheseri, *Elmas sahası* ve başka bir büyük kompozisyon daha, Semiz öküz.

M.F.'nin bir hapishanedeki ayak değirmenini gösteren yaklaşık orta boydaki bir levhası, bir Régamey kadar güzel.

Kime ait olduğunu bilmediğim, Sheffield'deki çelik atölyeleriyle ilgili ve "Çatal bileyiciler" adlı şahane bir şey. Edmond Morin tarzında, yani onun en derli toplu ve özlü tarzında.

Gördüğün üzere, o kadar çok değil ama hepsi güzel şeyler ve onları değerli eklemeler saymaktayım.

Howard Pyle'ın çok güzel bir kadın figürü. S. Read'in hoş manzaraları da.

Daha da var belki ama bunlar aşağı yukarı en önemliler.

Eğer yola çıktıysan, seyahatlerde çizimle aran nasıl?

Ben patates toplayıcıları üzerinde çalışıyorum, ayrıca elimde yaşlı bir adama ilişkin tek bir figür ve patates hasadı dönemindeki figürlerin birkaç kaba etüdü var. Yabani otları yakan biri, çuval taşıyan bir adam ve el arabalı bir adam vesaire. Seyahatlerinden döndüğünde, ziyaretinle ilgili çabuk adım atmanı umarım.

Elimde başka bir ekici daha var, onun için yaptığım belki yedinci ya da sekizinci figür.

Bu sefer onu toprak keseklerinin bulunduğu büyük bir tarladan ve gökyüzünden oluşan mekân içine yerleştirdim.

Başka bazı kişilere yöneltmek istediğim soruyu Zola'ya da yöneltmek isterim. Söyle bana, sözgelimi kırmızı toprak boyalı bir tabak ve üstündeki bir morina ile

sözgelimi bir kazıcı ya da bir ekici figürü arasında bir ayrım olmadığı doğru mu? Teknik bakımından aynı ölçüde yetenekli Rembrandt ve Van Beijeren arasında, *Vollon* ve *Millet* arasında bir ayrım var mı, yok mu?

Yeni dergi Pictorial News'tan haberin var mı? Bazen iyi şeyler çıkıyor içinde ama çoğu öyle aman aman özel değil.

Sevgili dostum, keşke beraber biraz daha fazla zaman geçirebilsek. Ama elden ne gelir ki? Zamanın olduğunda ve istek duyduğunda yine yaz. The Graphic ve London News'un yaz sayıları bana göre bilhassa özel değil. The Graphic'te yine de hoş bir Caldecott var, en iyi şey bu. Ve birkaç Reinhart, en iyileri değil. London News, yine Caton Woodville'ler.

Sana yazdığım levhaları daha ilginç bulacaksındır. Régamey'nin Elmas sahası ilk bakışta hiç de dikkat çekici değil ama insan zamanla gittikçe daha güzel buluyor. T. Greenler birer şaheser.

Kardeşim mektubunda bana Paris'te açılan "Yüz şaheser" adlı son derece güzel bir sergiden söz ediyor. Hoşça kal, sevgili dostum, yolculuğun iyi geçsin, zamanın olursa yazmayı unutma.

Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

361 Lahey, Çarşamba, 11 Temmuz ya da dolayları, 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubunun yolunu az çok gözlemeye başlamışken, elime geçmesi beni bir daha sevindirdi. Teşekkür ederim. Sergi hakkında yazdıklarını son derece ilginç buldum. Dupré'nin özellikle güzel bulduğun eski tablosu neydi? Anlatmak için bana tekrar yazmalısın. Sözgelimi, Troyon'a ve Rousseau'ya ilişkin anlatımın hangi tarzda yapıldıkları konusunda bana bir fikir vermeye yetecek kadar canlı.

Troyon'un şehir çayırı dönemine ait başka tablolarda *dramatik* olarak nitelendirilebilecek belli bir *hava* vardı, her ne kadar bunlar figür tabloları olmasalar da.

Israëls bir Jules Dupré (Mesdag'daki büyük tablo) açısından bunu mükemmel bir ifadeyle ortaya koyar: "Aynen bir figür tablosu gibi". İnsanı onda senin "Doğada tek başına, kimseyi yanına almaksızın gidilebilecek o anı ve o yeri ifade ediyor," dediğin duyguyu uyandıracak bir *je ne sais quoi* bulmaya yönelten işte bu dramatik niteliktir.

Ruisdael'in Çalılık tablosunda da bu güçlü biçimde var.

Etkileyicilik açısından (aslında öyle olmasa bile) belki biraz abartılı, biraz zor-

lama olan ve bu sebeple herkesçe en iyi Jacquelar arasında sayılmamasına karşın, özellikle güzel olduğu düşünülen eski Jacqueları hiç gördün mü?

Rousseau'dan söz açılmışken, Richard Wallace'ın Rousseau'sunu biliyor musun? Sonbahar yağmuru sonrasında bir koru kenarı, sonu gelmez biçimde uzanan çayırların oluşturduğu bir manzara, içindeki ineklerle bataklık, ton bakımından zengin ön planda. Bana göre en iyilerden biri – Lüksemburg'daki kırmızı güneşli tabloya çok benziyor.

Bu tabloların dramatik efekti "bir mizaç aracılığıyla görülen bir doğa köşesini" anlamamızı sağlayan bir şey; böylece "doğaya eklenmiş insan" ilkesinin sanatta her şeyden daha fazla gerekli olduğunu anlamamızı sağlıyor. Aynı şey örneğin Rembrandt'ın portrelerinde görülür – doğanın ötesinde bir şey, daha çok bir aydınlanma gibi. Buna saygı duymakta ve abartılı olduğu ya da bir tavır olduğu sıkça söylenirken, sessiz kalmakta yarar var gibi geliyor bana.

Ah, De Bock'un uğradığını söylemeliyim sana – çok hoş oldu. Bir süre önce teması tamamen kesmiş görünmesinden dolayı zerre kadar beklemediğim Breitner dün çıkageldi. Bu beni sevindirdi, çünkü eskiden (buraya ilk gelişimde) onunla yürüyüşe çıkmak çok keyifliydi. Kırda değil, kentin içinde figürler ve hoş sahneler aramak üzere birlikte dolaşmayı kastediyorum.

Lahey'de şimdiye kadar aynı şeyi kentin içinde yaptığım tek bir kişi yok; çoğu kimse kenti çirkin buluyor ve her tarafını öylesine geçip gidiyor. Oysa kentte dolaşmak bazen gerçekten güzel, sence de öyle değil mi?

Örneğin, dün Noordeinde'de sarayın karşı tarafındaki kısmı yıkmakta olan işçileri gördüm; adamlar arabalardan ve atlardan yükselen alçı tozu bulutlarıyla beyaza bürünmüştü. Hava serin, rüzgârlıydı, gökyüzü griydi ve sahnede büyük kişilik vardı. Van der Velden'i geçen yıl bir sefer gördüm – bir akşam De Bock'un oymabaskılara baktığımızda. O zaman bende çok olumlu bir izlenim bıraktığını daha önce yazmıştım sana, üstelik çok az konuşmasına ve o akşamki muhabbete pek katılmamasına karşın. Ama bende hemen bıraktığı izlenim sağlam, sahici bir ressam olduğuydu.

Katı, Gotik bir kafa – cüretli ya da pervasız biri, ancak bakışları yumuşak. Çok geniş yapılı, aslında Breitner'in ve De Bock'un tam aksi. Hiçbir şey söylemese ve özel hiçbir şey yapmasa bile, mertçe ve güçlü bir şey var onda, Belki Van der Weele aracılığıyla bir ara onunla daha sıkı temasa girmeyi umuyorum sahiden.

Geçen Pazar Van der Weele'nin yanındaydım; süt sağına avlusundaki inekleri resmettiği, birkaç sağlam etüdünü yaptığı bir tablo üzerinde çalışıyordu. Bir süreliğine kırsal alana taşınacak.

Son zamanlarda yine değişiklik olsun diye birkaç suluboya yaptım, bir mısır tarlası ve ufak bir patates tarlası. Ayrıca tasarladığım birkaç figür çiziminin ortamlarına yol gösterecek bir şey elde etmek üzere birkaç küçük manzara çizdim.

[*Eskiz* 361A-B]

Dit zijn de plannen van die figuurtekeningen, in 't kort opgeschetst. 't Hoofdmotief ontwaard verbeeldend, 't andere 't [illegible] 't van 't aardappelland komen.
Ik denk er steeds over een aantal figuurstudies te schilderen [illegible] van de tekeningen voorzover

361A-B Yabani ot yakanlar; Patates tarlasından dönen üç kişi

Bunlar çok yüzeysel olarak figür çizimlerinin tasarımları. Yukarıda yabani ot yakanlar, aşağıda patates tarlasından dönüş.

Esas olarak çizimlerin standardını yükseltmeye dönük bir bakışla bir dizi figür etüdü yapmayı ciddi biçimde tasarlıyorum.

Ağustos başında Hollanda'ya gelmeyi planladığını öğrenmek benim için iyi haber, zira sıkça söylediğim gibi, seni görmeyi çok özledim.

Yanındaki kadının sanattan ne kadar haberdar olduğunu bir ara senden duymayı dört gözle bekliyorum. Herhalde bu konuda epey şey yapmak ve onu geliştirmek gerekecek, sanırım. Öylesi çok daha iyi olur. Her halükârda, ona bir tür albümün ulaşacağını umuyorum, bunun için daha küçük etütler arasında birkaç tabaka bulacağım. Bir eskiz defterinde sırf karalama da olsa bir şey söyleyen tabakalar bazen çıkıyor. Gelişinden önce bir iki şey toparlayacağım.

Ha, De Bock'la tekrar konuştum; Scheveningen'de etütler yapmaya gittiğimde eşyalarımı ona bırakabilirim.

Yakında gidip Blommers'i tekrar görmeyi de umuyorum. De Bock'la çok güzel bulduğum Salon'daki *Kasım* tablosu ve katalogdaki röprodüksiyon üzerine konuştum. Bir eskizi hâlâ elinde olsa gerek, görmek isterim.

Uzun ya da kısa bir süre için Londra'ya er ya da geç gitmeye gelince, orada çalışmalarımla bir şey yapma şansının daha fazla olacağı kanısındayım; oradaki bazı kişilerle tanışabilirsem, epeyce şey öğrenebileceğimi de sanıyorum. Orada konu sıkıntısı çekmeyeceğime seni temin ederim. Thames kenarındaki rıhtımlarda güzel şeyler olacaktır. Her neyse, geldiğinde çeşitli şeyleri yeniden konuşmalıyız. Umarım, çok acelen olmaz; uğraşacağımız bir sürü şey çıkacak. Brabant'taki bazı etütleri sonbaharda tekrar almayı isterim.

Öncelikle bir Brabant sabanı, bir dokumacı ve Nuenen'deki köy mezarlığı etütlerini edinmek isterim. Tekrar belirteyim, her şey için paraya gerek var.

Pekâlâ, selamlar, mektubuna ve içindekine tekrar teşekkürler. Bahtın açık olsun. Kadını Hollanda'ya getirmeyi düşünüyor musun? Yoksa henüz uygun değil mi? Umarım, olur. Hoşça kal, dostum, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Breitner hakkında sana bir şey daha anlatmak için ayrıca birkaç söz ekliyorum; zira buradaki geçici stüdyosundan henüz yeni döndüm (bildiğin gibi şu sıralarda aslında Rotterdam'da oturuyor).

L'Illustration için teknik ressamlık yapan *Vierge*'i ya da *Urrabieta*'yı tanırsın. İşte, B. kimi zaman bana Vierge'i hatırlatıyor ama çok nadiren.

İyi çizince çıkardığı iş Vierge tarafından aceleyle yapılmış bir şeye benziyor. Ama genellikle görüldüğü üzere, onun, yani B.'nin fazla aceleci olduğu ya da şeyleri etraflıca işlemediği durumlarda, çalışmanın neyi andırdığını söylemek zor, çünkü hiçbir

şeye benzemiyor – bilmem hangi dönemden kalma ama her halükârda çok garip, muhtemelen çok önceki bir tarihte yapıştırılmış eski, soluk bir duvar kâğıdının şeritleri dışında. Bir düşün, Siebenhaar'ın evinde oturduğu çatı katına gidiyorum. Esas itibariyle çeşitli (boş) kibrit kutularıyla döşenmiş, ayrıca bir ustura ya da benzer bir şey ve içinde yatak bulunan bir dolap var. Bacaya yaslanmış bir şey görüyorum, ilk başta güneş panjurları olduğunu sandığım sonu gelmez uzunlukta üç çıta. Ama daha yakından bakınca, bu formattaki tuvaller olduğu anlaşılıyor.

[*Eskiz* 361C]

Yukarıdaki çizimde gördüğün üzere, insan ilk bakışta muhtemelen Vahiy Kitabı'ndan alınma ve mistiklikten uzak sayılmayacak bir sahneye dayanarak resmedildiğini sanıyor.

Oysa bana verilen bilgi kumullardaki topçu manevraları olduğu yönünde. Bunun kafadan dört metreye yetmiş beş santim ebadında olduğunu söyleyebilirim.

İkincisi, resmin sol ucundaki duvara yaslanmış bir adamın hikâyesi; en sağda ise hortlak gibi çeşitli kadın tipleri ona aval aval bakarak ayakta dikiliyor; bu iki grup arasında hatırı sayılır bir mesafe bırakmaya özen gösterilmiş. Daha sonra öğrendim ki sol köşede resmedilen adam bir ayyaşmış; bunun başka bir şey olarak aynı ölçüde yaratıcısının niyeti olabileceğinden kuşku duymayı gözüm kesmez.

Daha iyi sayılabilecek üçüncü, geçen yıl yaptığı bir pazaryeri eskizi ama anlaşılabildiği kadarıyla bir Hollanda pazaryerinden çok bir İspanyol pazaryerini resmetme amacı güdülmüş gibi görünüyor.

O pazaryerinde (artık her neredeyse, bu dünyadaki bir yer olarak tasarlandığından kendi adıma kuşkuluyum; ona bakan saf bir kişiye Jules Verne'in mucizevi gezginlerinin (roketle) ziyaret ettiği gezegenlerin birindeki bir sahnenin tasviri olarak çarpıcı gelme ihtimali çok daha yüksek) aslında hangi malların satıldığını çıkarmak imkânsız; ama kocaman bir reçel ya da tatlı yığınını hafiften çağrıştırıyor. Anlayacağın, böyle bir şeyi kafanda canlandırmaya çalışırsan, ortaya daha saçma ve aynı zamanda daha sakarca bir şey çıkmaz ve Breitner arkadaşın eserini elde etmiş olursun.

Uzaktan bakılınca bunlar ağarmış, çürüyen ve dökülen duvar kâğıdındaki soluk renk alanları ve bu anlamda bana kesinlikle nahoş gelen nitelikleri var.

Birinin buna benzer bir şeyi nasıl ortaya çıkarabileceğini tamamen anlayamıyorum. İnsanın ateşliyken gördüğü türden ya da hiç yorumlanamayan bir rüyadaki kadar imkânsız ve anlamsız bir şey. Açıkça görüşüm o ki, Breitner henüz iyileşmiş değil ve aslında bunu ateşliyken yapmış olmalı. Geçen yılki hastalığı göz önünde tutulunca, bu tamamen mümkün sayılabilir. Geçen yıl iyileşmekle birlikte hâlâ uyuyamadığım ve ateşli olduğum sırada, benim de her şeye rağmen kendimi çalışmaya zorlamak istediğim anlar oldu ve bazı şeyler yaptım; ancak Tanrı'ya şükür ki saçmalığa varacak büyüklükte değillerdi ve daha sonra onları niçin yaptığımı anlayamadım.

Ik voeg hier nog een woordje bij om U nu iets naders omtrent Dreetmen te zeggen - dewijl ik zoowaar terugkom van zijn pianoir alsdan hier (ge weet hij woont eigenlijk te Rotterdam tegenwoordig) Ge kent wel Vierge of Urabella den teekenaar voor illustration. Nu bij hij den duel 13 mei aan Vierge denken doch zeer zelden
Als hij goed is lijkt het op iets overhaasts van Vierge als hij, B. uit, zich overkort - / niet doorwerkt wat meedeelt, dat goed is Dan is 't moeielijk te zeggen waar 't iets van leert want het lijkt naar niets - lenigt naar reepen van een oud uitgewrongen behangsel wat ik weet niet welke maar zeer goedkoope en waarschijnlijk lang verleden 19e eeuwsche Herbeeld is ik bloem op 't soldatenmantje dat hij aan bij Siebentaan heeft - Dat was geschakeerd met diverse kleurpotloodjes (kleine) vooral verder met een scheermes afgewischt en eene kurk met een bed erin. Tegen de schoorsteen zie ik als steun 3 onmeetbaar lange reepen die ik eerst voor zonneblinden hield. Doch bij nadere beschouwing bleken het Doeken te zijn en dat 10e maal

zoo als gij uitbeeldende illustratie dient gekleed bekleed met eene langsgestreepte waarschijnlijk uit de openbaarheid om een genoegd zijn te nemen op 't eerste gezicht.
Doch naar ik mij het laten vertellen zijn het de manoeuvres der soldaten in 't Duin. Ik schat het in Arabische cijfers op zeker 4 meter lengte tegen 3/4 meter.
Het tweede was een historie van een man die tegen den muur stond te kijken met extreme ijdelheid kijken van zich terwijl aan de extremiteit rechts Zeeuwse specimens spoken van vreemde standen kans aan te gapen terwijl er zorg gedragen werd er altijd een tamelijke speciale tussen deze twee gewapen overheen. En dat is me dan wel vertellen dat het hier aan den linkerhoek een bankaard moest voorstellen 1 geen ik met wil beginnen in twijfel te trekken de intentie wat aangaat van geweest zijn van den maker als als anders.

361C. Breitner'in bir tablosunun eskizi

Bu yüzden B.'nin sonunda düzeleceğini düşünüyorum ama yaptığı işi saçma buluyorum.

Bir köşede kumullardaki birkaç huş ağacının yer aldığı buruşuk bir suluboya etüdü duruyordu; çok daha iyiydi ve anormal hiçbir yanı yoktu. Ama o büyük şeyler bir hiç.

Van der Weele'nin evinde başka bir tane gördüm, çok çirkindi; bir baş resmi çok iyiydi ama yapmaya başladığı bir Van der W. Portresi yine kötüydü.

Sonuçta, çok büyük bir ölçekte müthiş berbat şeyler yapıyor. Hoffmann'ın ve Edgar Poe'nun eserleri ara sıra hoşuma gider (Fantastik öyküler, Kuzgun vesaire). Ama bunu tatsız bulmaktayım çünkü fantezi beceriksizce ve anlamdan yoksun; var olanla neredeyse hiç uyuşma yok. Bana çok çirkin geliyor.

Ama bunu bir hastalık dönemi olarak görüyorum. Van der Weele'nin ona ait oldukça garip iki çizimi var; suluboyayla şık biçimde yapılmış, İngilizlerce "tuhaf" denen belli bir *je ne sais quoi* taşıyor.

Bugün ziyaretten şöyle bir ders çıkardım: Günümüz toplumunda nispeten normal çevrede bulunan ve şeyleri gittikçe daha bulanık ve karışık görmesine yol açacak bir kafe yaşantısına sığınmaya mecbur kalmayan biri kendisini şanslı sayabilir. Zira onun ikinci durumda olduğuna hiç kuşkum yok. Şeyleri sakin, rasyonel düşünüp taşınmadan belli belirsiz halde müthiş kopmuş durumda ve bu stres devam ettiği sürece, şimdi sakin, akla yakın tek bir çizgi çekemez ya da fırça vuruşu yapamaz.

Keşke onunla biraz arkadaşlık edip ilgisini başka taraflara çekebilsem, keşke onunla sıkça dolaşmaya çıkabilsem ve belki onu biraz sakinleştirebilsem. Wauters'in yaptığı Hugo van der Goes'in deliliği tablosunu hatırlıyorsun, değil mi? Bazı şeylerde B. bana hafiften Van der Goes'inki gibi bir ruh halini hatırlatıyor. Bunu söyleyen ilk kişi olmak istemem, ama sanırım, çalışmaları epeyce bir zamandan beri bu çerçevede değerlendiriliyor artık.

İşin çaresi sarı satene ve yaldızlı deri parçalarına uzun uzadıya bakarak kendini çıldırtmak yerine, şimdilerde renk ve ton bakımından koyu ve hoş görünen patates yapraklarına uzun uzadıya bakmak olur.

Her neyse, nasıl gittiğini göreceğiz. Yeterince zeki biri ama umursamadan ısrar ettiği eksantriklik yönünde bir tür eğilim söz konusu. Akla yakın bir güdüyle normalden sapmasına bir diyeceğim yok ama burada çalışmalarına da özen göstermemesinden kaynaklanan bir sorun var. Bana göre sahiden acınası bir durum ve iyileşmesini umarım ama yolunu fena halde şaşırmış bulunuyor.

Bu hafta Scheveningen'de çalışmaya başlayacağım. Orada biraz fazladan yer olması işime gelir, o zaman bazı resim malzemeleri satın alırım.

Ter Meulen, Du Chattel ve Zilcken'in o çizimlerini görüntüleyen bir fotoğrafçıya, birkaç çizimin kabin formatında ya da biraz daha büyük fotoğraflarını çektireceğim (küçük bir ölçekte nasıl göründüklerini anlamak açısından). Bu işi 75 meteliğe yapıyor, pahalı sayılmaz, değil mi? Şimdilik Ekici ve Turba kazıcıları çizimlerini

çektireceğim, ikincisinde daha küçük olmak üzere çok sayıda figür var, diğeri tek bir büyük figür. Eğer sonuç işe yararsa, ileride çizimler yaptığımda, yerleştirmeye uygun bulunup bulunmadıklarını anlamak açısından, sözgelimi Buhot'ya göstermek üzere fotoğraflar gönderebilirim. Onlar röprodüksiyon için istediklerinin çizimlerini bizzat yapabilecekleri gibi, ben de onların kâğıdı üstünde tekrar çizebilirim.

Tekrar selamlar, Theo. Her şey gönlünce olsun.

Yine kısa sürede yaz. Fotoğrafları çektireceğim çünkü Buhot & Cie karşısında silahlarımıza sarılmalıyız. Yeni bir şeye başlayabilmek ve ayrıca birkaç resim yapabilmek açısından biraz para kazanmalıyım, şimdi tam da buna uygun havadayım.

Mauve sadece benimle biraz tatsızlık yaşamış değil; bir örnek vermek gerekirse, Zilcken'le de tatsızlık yaşamış. Z.'nin oymabaskılarını ve fotoğrafçıda Zilcken'e ait çizimlerin fotoğraflarını ancak şimdi gördüm. Bu vesileyle kendimi bir yana bırakarak belirteyim ki, M.'nin niçin Z.'ye karşı olduğunu anlamıyorum. Onun çizimleri iyiydi ve zerre kadar kötü değildi; mesele Mauve'un kaprisli oluşu.

Velhasıl, söz konusu çizimlerin iki taslağını yapma zahmetine girdiğim mektubum C.M.'den tek hecelik cevap almamış olmayı çok hoş bulmuyorum.

H.G.T.'nin aradaki buzları kırmak için bir girişimde bulunmamdan sonra bana uğramaması da bence hoş değil. Meşgul olduğunu söylemesi boş laf çünkü bu durumda asıl sebep o değil, yılda bir defa gelmek için zaman bulabilirdi.

Brabant üzerine konuşmak için yarım sayfa ekliyorum. Oradayken yaptığım halk tipleri konulu figürler arasında, yaklaşım bakımından da birçok kimsenin demode olarak nitelendireceği belli bir karakter var. Örneğin, kazıcılardan biri günümüzün bir çiziminden ziyade Gotik kilise sıralarında bazen rastlanan alışaba oyulmuş alçak kabartmalara benziyor. Özellikle sevimli bulduğum Brabant figürleri üzerine çok sıkça düşünüyorum.

Sabırla poz verme yönünde bazı koşulların oluşması kaydıyla, yapmayı müthiş istediğim ve yapabileceğimi hissettiğim bir şey, fundalıktaki bir patikada Peder'in figürü, karakter taşıyacak şekilde sıkı çizilmiş bir figür. Dediğim gibi, içinden daracık, kumlu bir beyaz patikanın geçtiği bir kahverengi fundalık şeridi ve biraz tutku katılıp sakin ifade edilmiş bir gökyüzü.

Bir de sözgelimi Peder ve Valide kol kola, bir sonbahar ortamında veya kuru yapraklı bir kayın çitinin yanında.

Kesinlikle tasarladığım üzere bir kır cenaze töreni yaptığımda, Peder'in figürünü çizmek hoşuma gider, her ne kadar epey sorun çıkacak olsa da.

Konuyla ilgisiz dinsel görüş ayrılıkları bir yana bırakılırsa, bana göre yoksul bir köy papazı figürü var olan tip ve karakter bakımından en sevimli olanlardan biridir; ona bir ara saldırmamış olsaydım kendim olmazdım.

Geldiğin zaman, oraya gidiş konusunda ne yapmak gerektiğini sana danışmayı

sahiden istiyorum. Sözgelimi kimsesiz adamlara ilişkin çizimlerimi gördüğünde, ne istediğimi ve nasıl tasarladığını anlayacaksın.

Amacım tam olarak herkesin anlayacağı türden olmayan bir çizim yapmak; figür en basitleştirilmiş biçimde özüyle ifade edilecek, asıl karakterin parçası olmayan ve sırf tesadüfe bağlı ayrıntılar bilinçli olarak yok sayılacak. Bu bakımdan örneğin Peder'in portresi değil, daha ziyade hasta bir kişiyi görmeye giden yoksul bir köy papazı *tipi* olmalı. Kayın çitinin yanında kol kola duran çift için aynı şey geçerli – her ne kadar poz vereceklerini umsam da Peder'in ve Valide'nin portrelerinden ziyade yaşlanmış olan, içindeki sevgi ve bağlılık duygusunu koruyan bir erkek ve kadın tipi. Ama işin ciddi olduğunu bilmeleri gerekir; benzerlik tıpatıp olmayınca, bunu şahsen anlamayabilirler.

Çizimin gerçekleşmesi halinde, söylediğim gibi poz vermeleri ve hiçbir şeyi değiştirmemeleri açısından biraz hazırlıklı da olmalılar. Bak, her şey yolunda gidecek ve onları büyük bir çaba göstermek durumunda bırakacak kadar yavaş çalışan biri değilim. Kendi adıma böyle bir şeyi yapmaya büyük değer veririm. Figürleri basitleştirmek beni çok uğraştıran bir şey. Sana göstereceğim figürler arasında bazılarını kendin göreceksin zaten. Brabant'a gidersem, bu kesinlikle bir gezinti falan değil, şimşek hızıyla çok sıkı çalışılacak kısa bir dönem olmalı gibi geliyor bana. Bir figürdeki ifadeden söz açılmışken, bunun yüz hatlarından çok bir bütün olarak tavırda yattığına gittikçe daha da ikna olmaktayım. Son derece akademik yüz ifadeleri kadar korkunç bulduğum çok az şey var. *Michelangelo*'nun "Gece" tablosuna, Daumier'nin çizdiği bir sarhoşa, Millet'nin Kazıcılar resmine ve ona ait Kadın çoban adlı büyük ağaç baskıya bakmayı tercih ederim. Yahut Mauve'un yaptığı bir yaşlı ata falan.

363 Lahey, Pazar 22 Temmuz 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubuna ve içindekine teşekkür ederim; ancak "Gelecek için sana çok az umut verebilirim" sözlerinin uyandırdığı hüzün duygusunu bastıramıyorum. Bunu sadece maddi konularla bağlantılı olarak kastediyorsan, hiç üzülmem; ama çalışmalarımla bağlantılı sayınam gerekiyorsa, bunu nasıl hak ettiğimi gerçekten anlayamıyorum. Şu işe bak ki yakın dönemdeki birkaç çizimimin fotoğraf baskılarını sana ancak şimdi gönderebiliyorum; daha önce göndermeye söz vermiştim ama meteliksiz kaldığım için yapamadım.

O sözleri hangi maksatla söylediğini bilmiyorum, bilmem de mümkün değil. Mektubun çok kısa ama tam bağrıma beklenmedik bir darbe indirdi.

Yine de durumun ne olduğunu, bende ilerleme filan gösteremediğim yönünde bir şeyi mi fark ettiğini bilmek isterim.

Maddi konulara gelince, aylar önce bana zor zamanlar üzerine bazı şeyler yazdığını hatırlayacaksındır. Cevabım şuydu: Pekâlâ, her iki tarafta da elden gelenin en iyisinin yapılması için bir sebep bu; sen bana mutlak elzem şeyleri gönderme yolunu bul, ben de resimli dergilere belki bir şeyler koyabileceğimiz şekilde daha fazla ilerleme sağlamak için uğraşayım. O zamandan beri tekil figürlerden oluşan etütlere nazaran bir konunun daha fazla bulunduğu çeşitli büyük kompozisyonlara giriştim.

Yani, gerekirse şuna ya da buna gösterilecek fotoğrafları içeren ilk paketim, senin "Gelecek için sana çok az umut verebilirim" sözlerinle çakışıyor. Özellikle kastedilen bir şey mi var???

Bu konuda oldukça tedirginim. Bana yine kısa sürede yazmalısın. İşte, gördüğün üzere, fotoğraflar EKİCİ – PATATES TOPLAYICILARI – TURBA KAZICILARI. Şu sıralarda birkaç tane daha yaptım, KUM OCAĞI, YABANİ OT YAKANLAR, GÜBRE YIĞINI, PATATES TOPLAYICISI 1 figür, KÖMÜR YÜKLEYİCİLER; bu haftada da Scheveningen'de AĞ ONARMA (Scheveningen balıkçılarının karıları) üzerinde çalıştım.

Ayrıca Kumul işçilerine ilişkin iki büyük kompozisyon daha var (birini Tersteeg'e tekrar gösterdim); daha bir sürü emeği gerektirseler de, bunları tamamlamak en çok istediğim şey.

Yeni baştan kazılması gereken bir kumul arazi önünde uzun sıralar halinde kazıcılar – kent yönetimince işe koşulan zavallı adamlar. Ama bunu çizmek müthiş zor.

Turba kazıcıları buna dair bir ilk fikir veriyor sana. Beni endişelendiren bir şey eklemediğine göre, bu konuda o kadar melankoliye düşmem kardeşim. "Daha iyi zamanlar için umutlu olalım," diyorsun.

Bak, bana göre insanın dikkatli olması gereken şeylerden biri bu. *Daha iyi zamanlar için umutlu olmanın yolu şu anda bir duygu değil, bir iş yapma olmalı.*

Benim iş yapmam senin iş yapmana bağlı; bana gönderdiğini azaltınan halinde, işi sürdüremem ve umutsuzluğa düşerim anlamında söylüyorum bunu.

Tam da daha iyi zamanlar umudunu içimde canlı hissetmem nedeniyle, yiyeceğe, içeceğe, giysiye yapılan harcamayı defalarca, haftadan haftaya, gittikçe daha fazla kısmanın gerekmesine karşın, çalışmanın karşılığını getireceğine güvenme dışında geleceği düşünmeksizin vargücümle işe, yani "BUGÜNÜN" çalışmasına atıldım. Scheveningen'e gitme sorunuyla, resim yapma sorunuyla karşı karşıya kaldım. Şöyle düşündüm: Haydi, işi kararlılıkla sürdür. Ama şimdi keşke başlamasaydım diyorum dostum, çünkü beraberinde ilave masraflar getiriyor ve bende para yok. Son zamanlarda haftalar geçti, çok, hem de çok haftalar ve aylar geçti; her türlü yıpranmaya, kaygıya ve tasarrufa katlansam bile, her seferinde masraflar yetiştirebileceğimden biraz daha arttı. Dolayısıyla senden para geldiğinde, sadece 10 gün idare etmek zorunda kalmıyorum; birikmiş o kadar çok borcu mecburen hemen ödüyorum ki, önümdeki o 10 günün başından itibaren olabilecek en fena duruma düşüyorum. Kadının çocuğu emzirmesi şart, çocuk sağlam yapılı ve büyüyor, sütün gelmemesinden dolayı kadın sıkça endişeye kapılıyor.

Ben de kimi zaman kumullarda veya başka yerde müthiş bir baygınlık hissi geçiriyorum çünkü hiçbir yerden gelecek para yok.

Herkesin ayakkabıları yamalı ve yıpranmış halde; insanın yüzünü buruşturan diğer ufak tefek sıkıntılar eksik değil. Her neyse, bunun hiçbir zararı olmaz, Theo, yeter ki şu düşünceye tutunabileyim: Bu iş her şeye rağmen yürüyecek, sen çalışmayı sürdür. Ama şimdi "Gelecek için sana çok az umut verebilirim" sözlerin benim için "*bardağı taşıran son damla*" gibi. Yük bazen öylesine ağır ki o son damla insanı boğacak gibi oluyor.

Peki, ne yapmak gerekir? Scheveningen'de şimdiye kadar Blommers'i iki defa görüp konuştum; yaptığım birkaç şeyi görünce, ona bir ara uğramamı istedi.

Orada bazı boyanmış etütler, azıcık deniz manzarası, bir patates tarlası, kadınların ağları onardığı bir saha yaptım, burada da evdeyken patates tarlasında patates yaprakları arasındaki boş alanlara lahana eken bir adamı çizdim. Ayrıca buradaki tabirle ağları dövmeyi konu alan büyük bir çizim üzerinde çalışıyorum. Ama keyfimin kaçtığını hissediyorum, insan bir yerde tutunacak sabit noktaya gerek duyar. Anlayacağın, bana sadece gelecek için umut beslememeni söylemen, senin de artık benden umudu kestiğin anlamına geliyor sanki. Öyle mi? Endişeden dolayı kendimi kötü hissetmemek elimde değil; tek dileğim burada olman.

Otografların etkisinin oldukça zayıf olduğunu söylüyorsun. İnsanın bedensel durumunun çalışmasını etkilediğini ve hayatımın fazlasıyla yavan ve cılız olduğunu göz önünde tuttuğumda, bu beni zerre kadar şaşırtmıyor. Doğrusu, Theo, çalışma uğruna biraz daha iyi beslenmemiz gerekir; oysa buna maddi gücümüz yetmiyor ve şu ya da bu yolla biraz daha hareket serbestliği kazanamazsam, durum öyle kalacak. Bu bakımdan kendin bir şey ayarlamıyorsan, fotoğrafları Buhot'ya ya da birine göster ve mümkünse onun aracılığıyla bir pazar bulmaya çalış.

Tekrar resme başlamış olmaktan neredeyse pişmanım çünkü bir ilerleme sağlayamazsam, vazgeçmeyi tercih ederim. Bu iş boyasız olmuyor ve boya da pahalı; Leurs'a ve Stam'a hâlâ biraz borcum olduğundan masrafları karşılayamıyorum. Üstelik resim yapmayı o kadar çok severken. Şimdi yeniden resim yaptığım için, geçen yıldan kalma şeylerden daha çok keyif almaya başladım ve boyalı şeyleri stüdyoda tekrar duvara astım. Çok içten sevdiğim denizi resmetmeye boyayla girişmek gerekir, aksi halde ona hâkim olunamaz.

Bak, Theo, cesaretinin kırılmadığını umarım ama doğrusu "gelecek için umut vermeme"den söz etmeye başlarsan üzülürüm; para gönderecek cesaretin ve gayretin olmalı, aksi halde saplanıp kalırım ve ileriye gidecek gücü bulamam; çünkü dost olabilecekler düşmanca tavra girmiş durumda ve bu öyle kalacak gibi görünüyor.

Sonuçta bunu haklı gösterecek hiçbir şey yapmadığım gerçeğini göz önünde tut; tutumum sözgelimi Mauve, Tersteeg ya da C.M.'nin niçin bir şeyi görmeyi ya da tek bir söz söylemeyi istemeyecek kadar soğuk davrandığını hiçbir şekilde açıklamaz.

Şu ya da bu konuda bazen bir soğukluğun ortaya çıkmasını insanca bulurum; ama aradan bir yılı aşkın bir süre geçmişken ve barışma yönündeki sürekli girişimlerden sonra soğukluğu sürdürmek hakça değil.

Böylece bugünlük sözlerimi şu soruyla bitiriyorum. Theo, başlangıçta bana resim yapma konusunu açtığında, şimdiki çalışmayı o zaman öngörebilseydik, bir ressam (ya da o sıra konuşulduğu şekliyle teknik ressam, sonuçta ne fark eder ki) olmayı istememin doğru olduğunu düşünmekte tereddüt eder miydik? Sözgelimi bu fotoğrafları öngörebilmiş olsaydık, işi kararlılıkla sürdürmede tereddüt etmiş olacağımızı sanmıyorum, öyle değil mi? Ne de olsa, kumullarda şu ya da bu biçimde böyle bir sahne yaratmak istenildiğinde, bir ressam eline ve gözüne gerek vardır. Ama şimdi insanların bu kadar ilgisiz ve soğuk kaldığını gördüğümde, çoğu kez kendimi öylesine kötü hissediyorum ki cesaretim kırılıyor. Ha, daha sonra yeniden toparlanıyorum, çalışmaya dönüyorum ve gülümseyip geçiyorum. Çünkü bugüne bakarak çalışıyorum ve tek bir günün çalışmadan geçmesine fırsat vermiyorum, öyle görünmese bile, gelecek için sahiden umudum olduğuna inanıyorum; çünkü dediğim gibi, beynimde gerek canımı sıkmak, gerekse kendimi avutmak üzere geleceğe dair felsefe yapmak için yer yok. Bugüne sarılmak ve ondan bir şey çıkarmayı başarmadan geçmesine fırsat bırakmamak – şimdi görevim olduğuna inandığım şey bu işte.

Dolayısıyla sen de benimle ilgili olarak bugüne sarılmaya çalışmalısın; sebat edebileceğimiz şeyde sebat edelim, yarından ziyade tercihen bugün için.

Ama mesele sadece bir para sorunuysa, yaptığım işler satılabilir olsun ya da olmasın, duyduğun biraz sempatiyi arkadaş ve kardeş olarak koruyorsan, bana çek git demen gerekmez Theo. Durum böyle olduğu sürece, bu anlamda sempatini koruduğun sürece, ötesi benim için çok az önem taşır; sakin ve serinkanlı biçimde görüşmemiz gerekir. O zaman maddi açıdan gelecek için umut yoksa, kırsal alana taşınmayı öneririm; böylece *kırsal alan içlerindeki* bir köyde yarı yarıya kira tasarrufu sağlanır ve burada kötü yiyeceklere ödenen aynı meblağla kadın için, ufaklıklar için, aslında benim için de gerekli olan ve iyi, sağlıklı yiyecekler alınır. *Ayrıca* bunun belki modeller açısından da avantajları olur.

Bildiğin gibi, geçen yaz resimler yaptım – şimdi birkaç etüdü tekrar asmış bulunuyorum çünkü yenilerini yaparken, onlarda sonuçta bir şey bulunduğunu gördüm. Resim yapmak kış ve ilkbahar aylarında dolaylı olarak çizimimde bana yararlı oldu ve bu son çizimlere kadar işi geliştirdim. Bununla birlikte şimdi bir süre tekrar resim yapmamda yarar olduğu ve gerek ton bakımından, gerekse çizim bakımından zenginleşmem gerektiği kanısındayım. Oldukça büyük formatta çimler üstünde oturup ağları onaran kadınların resmini yapmayı tasarlamıştım ama söylediklerinden sonra, seninle konuşana kadar bekleyeceğim.

Otografların küçük baskılarını aldım ama zayıf çıkmışlar; ancak adam aslında daha fazla mürekkep koyması gerektiğini ve bana daha iyilerini vereceğini söylüyor.

Zararı yok, bir resimli dergide çıkacakmış gibi küçük bir formatta bir taslak yapmayı denemiş oldum. Ah, Theo, halim vaktim biraz daha iyi olsa, çok daha fazla ilerleme sağlayabilirim.

Ama aklıma bir çıkış yolu gelmiyor, her tarafta masraflar karşıma dikiliyor. Şu ya da bu ressamın hayat hikâyesini okuyunca, aslında hepsinin çalışmayı sürdüremediği zamanlarda paraya muhtaç ve perişan halde olduğunu görüyorum.

Kısa sürede yaz, çünkü iyi durumda değilim ve resim malzemeleri için masraf çıkaracak olan Scheveningen işine devam etmeyi göze alıp alınama konusunda kararsızım.

Bana bir şey gönderebileceğini ummuştum – yani, her ne olursa olsun, özellikle paran yoksa, bana kısa sürede yazıp bildirmelisin çünkü bu durumda moralli kalmak bayağı bir marifet.

Fotoğrafları çekilen çizimlerin ton bakımından henüz yeterince koyu olmadığı, doğanın uyandırdığı duyguyu henüz yeterince yansıtmadığı görüşündeyim; ama bunu işe başladığım zamanki ilk figürlerle karşılaştırırsan, ilerleme belirtileri görmekte yanılmadığım kanısındayım ve bu gelişmenin peşini bırakmamamız gerektiğine göre, uğraşımızı sürdürelim.

Keşke gelebilsen. Her ne olursa olsun, yakında yaz. Hoşça kal, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Theo, insanın eline geçenden daha fazla para harcamasını doğru bulmam – ama mesele çalışmayı durdurmak mı, yoksa sürdürmek mi olursa, sonuna kadar sürdürmekten yanayım. Millet ve diğer eski ustalar işi icralık duruma düşene kadar sürdürmüş, bazıları hapse düşmüş ya da oraya buraya taşınmak zorunda kalmış ancak onlarda vazgeçmenin emaresini görmüyorum. Benim durumumda daha işin başındayız henüz, ama bunu uzaktaki loş bir gölge olarak görüyorum ve bazen işi kasvetli hale getiriyor.

İlerlemekte olan o üç kompozisyon hakkında Breitner'le tekrar konuştum. Onları rahatsızken yaptığı meğer doğruymuş. Bana onları böyle yapmaktan pişman olduğunu söyledi ve ayyaşın değiştirilmiş bir kompozisyonunu, sokak kadınlarıyla ilgili etütleri gösterdi; bunlar çok daha iyiydi. Ayrıca yapım aşamasındaki bazı suluboyaları, bir nalbandı konu alan tabloyu gördüm; daha sakin ve daha düzgün elle ve kafayla yapılmışlardı. Bana ödünç verdiği bir kitabı, Gavarni'yi yazan De *Goncourt*'un *Philomène Baci*'sını okudum. Hikâye bir hastanede geçiyor, çok iyi.

367 Lahey, Çarşamba, 25 Temmuz ya da dolayları, 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Bu sabah adamın biri bana geldi. Üç hafta önce evdeki lambayı tamir etmişti ve ayrıca ondan almam için beni sıkıştırdığı birkaç çanak çömlek satın almıştım.

Geliş sebebi bir süre önce komşusuna borcumu öderken, ona ödeme yapmadığım için beni paylamaktı. Beraberinde bir sürü gürültü, küfür, farfara vesaire. Ona elime para geçer geçmez borcumu ödeyeceğimi ama o an için hiç param olmadığını söylemem ateşi daha da körükledi. Evden çıkmasını istedim ve sonunda onu kapı dışı etmek için itekledim; ama belki de kasıtlı olarak işlerin o noktaya gelmesine fırsat vermişçesine, beni boynumdan tuttuğu gibi duvara doğru savurdu ve ardından sırtüstü yere serdi. Anlayacağın, böyle bir şeyden ufak tefek sıkıntılarla nasıl karşılaşıldığını görebilirsin. Benden daha güçlü bir herif, anladın mı? Üstelik böyleleri arsız olur. Doğrusu, günlük ihtiyaçlar için ilişkiye girilen bütün küçük dükkân sahipleri vesaire aynı tipe girer. Bizzat gelip senden şunu ya da bunu satın almanı isterler, başka birinden alışveriş etsen, müşterisi olman için üstelerler; ama bir aksilik yüzünden borcu ödemeyi bir hafta daha uzun süre erteledin mi, küfür ve zılgıt başlar. Her neyse, onların huyu böyle, insan ne diyebilir ki? Bazen kendileri de dara düşerler. Sana bunu mümkünse biraz para kazanmamın gayet acil olduğunu göstermek için anlatıyorum. Scheveningen'e gittiğimde, mecburen bir ya da iki kişiyi daha bekler durumda bıraktım. Biraz endişeliyim, kardeşim, epeyce üzüntü ve sıkıntı içindeyim. Gelişini dört gözle beklememin sebebi, taşınmamın gerekip gerekmediğine karar vermek istemem. Burada çalışmayı sürdürmek için genelde biraz daha para kazanmalıyım; azıcık açığım buradaki hayatı dayanılmaz kılıyor.

Bunun dışında çalışmamda o kadar az aksaklık çıkıyor ki bütün ufak tefek sıkıntılar ondan aldığım keyfi etkilemiyor ve beni şu ya da bu işi yapmaktan alıkoymuyor. De Bock'un yanında bulunan iki küçük deniz manzarası var, deniz birinde dalgalı, diğerinde sakin, uğraşmaktan çok hoşlandığım bir tür bu. Dün yüksek ağaçlar altında kırmızı çatılı bir köylü kulübesi resmi yaptım. Yani, o figür etütlerinin birçok şeyde bana yararlı olacağı kanısındayım, patates tarlasında bir oğlanla ve bahçede kamış çiti yanında bir oğlanla bir başlangıç yaptım. Onları geliştirmek için biraz çaba gösterebilmeliyim.

Bu sabahki olay bana göre, durumun biraz düzeleceği umudu kalmamışsa, oturup görüşme ve bir köyde daha küçük bir yer tutma gereğinin bir işareti. Yoksa buradaki stüdyo yeterince pratik ve burada işlenecek güzel konular yok değil. Üstelik insan denizi her yerde bulamıyor.

Halsizliğim konusunda sana söylediklerim doğru, şimdi omzumda ve bel omurları arasında bir ağrıya dönüşmüş durumda, geçmişte de zaman zaman bununla

karşılaştığım ama dikkatli olmak gerektiğini tecrübeyle biliyorum, aksi halde insan aşırı takatsiz kalır ve kolayca toparlanamaz.

Gidişata nispeten boyun eğmiş durumdayım. Şartlar son zamanlarda bana biraz fazla ağır geldi; sürekli ve makul çalışmayla eski dostları yeniden kazanma tasarım darmadağın oldu. Theo, bir ara görüşmemizde yarar olan bir şey var – hemen şimdi çözülecek bir sorun olduğunu söylemiyorum ama önümüzdeki günler daha da kararabilir ve böyle bir ihtimale karşı bu konuda hemfikir olmamızı isterim. Etütlerim ve stüdyodaki çalışmadan çıkan her şey kesinlikle sana ait. Tekrar belirteyim, sorun *şu anda* gündeme gelmiş değil, ama zamanla sözgelimi ödenmemiş vergiden dolayı, eşyalar satılabilir; böyle bir durumda çalışmaları evin dışında güvenli bir yere koymak işime gelir. Sonraki çalışmalarımı etütlerim olmadan pek yürütemem, epeyce zahmete girerek yaptığım şeyler bunlar.

Şimdiye kadar bizim sokaktaki tek bir kişi vergi ödemiş değil ancak ben dahil herkese çeşitli tutarlar biçilmiş bulunuyor. Vergi eksperleri iki defa bana geldi; onlara dört mutfak iskemlemi ve boyanmış masamı göstererek, o kadar vergi biçilmeye uygun olmadığımı söyledim. Onlara şunu anlattım: Bir ressamın evinde halılar, piyanolar, antika eşyalar vesaire bulursanız, böyle bir adamı ödeme gücüne sahip biri olarak saptamanız yanlış olmayabilir. Ama boya faturamı bile ödeyebilecek durumda değilim ve evimde lüks eşyalar değil, sadece çocuklar bulunduğuna göre, elimden alınacak hiçbir şey yok. Daha sonra bana celpler ve son tebliğler gönderdiler; ama hiçbirine aldırış etmedim ve tekrar geldiklerinde, bu çabanın boşuna olduğunu çünkü o kâğıtlarla basbayağı pipomu yaktığımı söyledim. Paramın olmadığını ve elimdeki dört iskemle, masa vesairenin pek para etmediğini, bana biçilmek istenen vergiyi karşılayacak kadar yeni eşya değeri taşımadığını belirttim.

Nitekim o zamandan beri aylardır yakamı bırakmış bulunuyorlar. Bizim sokaktaki başka insanlar da ödemiyor zaten.

Yine de meseleyi konuştuğumuza göre, böyle bir durumda etütlerimi nerede saklayacağımı bilmek isterim. Yani, onları mesela Van der Weele'ye ya da başka birine götürebilirim. Aletlerimle birlikte. Bir ara stüdyoya geldiğinde, özel bir ticari değer taşımasalar bile, birilerinin ilgi duyabileceği şeyler bulacağın yönünde belli bir umudu hep taşıdım.

Çalışma eksikliği yok.

Her şeye rağmen, içimde bir keder duygusu yok. Aksine bir süre önce Zola'da okuduğum şu sözlere katılabilirim: "Halen bir değerim varsa, bunun sebebi yalnız olmamdır ve sersemlerden, beceriksizlerden, siniklerden, aptal ve ahmak alaycılardan nefret etmemdir." Ama bunların hiçbiri burada kalırsam, kuşatmaya dayanamayacağım gerçeğini ortadan kaldıramaz muhtemelen. Tam da bu meseleyi yazıyorum çünkü henüz başlangıç aşamasında ve daha ucuz bir yere taşınma manevrası belki çözüm olabilir; kaldı ki sırf barınmaya daha az para harcama uğruna bile olsa, bu başlı başına çok acil bir şey.

Van der Weele tablosu için fazlasıyla hak ettiği gümüş madalyayı aldı, buna sevindim.

Van der W.'nin o tablosu üzerine epey düşündüm çünkü yapıldığı sırada kısmen gördüm, onunla tablo hakkında bir sürü şey konuştum ve tablo hemen ilgimi çekti.

Theo, gelecekte düzenli ve sakin çalışabilirsem, buna benzer bir şey yapabileceğime inanıyorum.

Ama şöyle ya da böyle arada sürekli resim yaparak geçirilen bir dönemin olması gerekecek ve bunun için de imkânlar olmalı; oysa halihazırda o imkânlara kavuşma ihtimali bana az görünüyor. Van der Weele bunu fedakârlık edip zamanının yarısını zevk alarak yapmadığı ama bu sayede boya kutusunu dolu tutmasını ve karnını doyurmasını filan sağlayacak imkânları elde ettiği şeylere ayırarak başardı. Çalışmalarımda insanların elde etmek isteyeceği bazı parçalar olursa, belki, evet belki ben de bu işin altından kalkabilirim. Yoksa çalışmamı sürdürmemin bir aracı olması dışında, satış meselesi başlı başına umurumda değil. Sana şunu açık seçik belirteyim ki aynı beğeniyi korumuş olmama karşın, Goupil'de çalışırken sanat hakkında (pratikle alakalı oldukları ölçüde) aşina olduğum fikirlerin çok azı doğrulanmış bulunuyor. Şeyleri yaratmak insanın bir simsarken hayal ettiği gibi gerçekleşmez; bir ressamın hayatı farklıdır, çalışma tarzı farklıdır. Her ne kadar hangi anlamda söylendiğini kestirmekte güçlük çeksem de Daubigny'nin "Daha yüksek değer verdiğim tablolar en çok getirisi olanlar değildir" sözleri şimdi inandığım bir şey; G&Cie'deyken bunu duymuş olsaydım, öyle laf olsun diye söylediğini sanırdım. Hoşça kal, dostum – biraz endişeliyim, bu sabahki kavgam hakkında yazdıklarımdan insanların bana pek itibar göstererek davranmadığını anlayabilirsin. Silindir şapka ve yanında başka bilmem neler giymiş birine karşı muhtemelen daha mesafeli tutum takınırlardı. İnsan sonuçta gidişat hakkında kendince bir duyguya kapılıyor ve bu da hoş değil. Her neyse, biraz daha hareket serbestliğinin mümkün olması açısından çalışmalarda bir şey bulunmasını dilerim. Hoşça kal, kısa sürede yaz, seni öyle çok özledim ki.

Dostlukla,
Vincent

371 Lahey, Salı 7 Ağustos dolayları, 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Geleceğin günü dört gözle beklerken, seni düşünmeden bir saniyem bile geçmiyor diyebilirim.

Son günlerde birkaç yağlıboya etüt yaptım, geldiğinde onları da göreceksin. Değişik biçimde çalışmak oldukça iyi geliyor bana; çünkü, Weissenbruch'un yaptığını

aynen yapamasam da, yani gidip birkaç hafta deniz kıyısındaki alçak çiftliklerin birinde kalamasam da ona benzer bir şey yapıyorum. Doğaya bakmak sakinleştirici bir etki yaratıyor bende.

Ayrıca, bu yolla, renklendirme açısından da kesin ilerleme kaydedeceğimi umuyorum. Yağlıboya etütlerim renk bakımından daha sağlam, daha kesin görünüyor bana. Örnekse, geçenlerde yaptığım birkaç tanede –yağmur altında, ıslak çamurlu bir yolda bir adamı gösteren resimlerde– belli bir duygu yoğunluğu var, bana sorarsan.

Her neyse, sen geldiğinde anlayacağız. Yaptıklarının çoğunluğu, peyzaj izlenimleri. Mektuplarında anlattığın resimler kadar iyi olduklarını söylemeye dilim varmıyor, çünkü teknik zorluklar engelliyor beni çoğu kez ama benzer bir yanları var sanıyorum.

Örneğin, akşam güneş batarken bir kent silueti, bir de kıyıda, beygirlerin çekildiği yedek yol ve gerisindeki yeldeğirmenleri.

Başka ne var ne yok? Evet, çalışmadığım sıralar hâlâ çok halsiz olmak çok canımı sıkıyor, gene de yavaş yavaş düzeliyorum galiba. Tüm gücümü toparlayıp depolamaya çalışacağım kesinlikle, elim titremeden yağlıboya figürler yapabilmem için şart bu çünkü. Son zamanlarda yağlıboya çalışırken içimde belirgin bir renk erki uyandığını duyumsuyorum, bu duygu şimdiye dek duyumsadığımdan daha güçlü, daha değişik bir şey.

Bugünlerdeki sinirliliğim, çalışma biçimimde meydana gelen bir tür devrimle ilgili olabilir. Bunu uzun süredir istiyor, arıyor, bekliyordum. Bu kadar kuru iş çıkarmamaya çok çalıştım ama hepsi sonunda aynı şeye dönüştü. Ama şimdilerde, bitkinliğim her zamanki gibi çalışmama engel olduğundan, yaptıklarımı bozacağına bir yerde yardımcı oluyor. Kendimi biraz bıraktım ya bu günlerde, her şeyin yapısını irdelemek, eklem yerlerine dikkat etmektense kirpiklerimin arasından bakmaya başladım ya, karşımdakileri doğrudan doğruya yan yana gelmiş renk lekeleri olarak görmeme yardımcı oluyor bu.

Sonu neye varacak, nereye doğru gelişecek merak ediyorum. Esasen, öteden beri renklerle neden daha çok uğraşmadım hep merak ederdim çünkü tabiatım buna çok daha yatkın –nedense bu güne değin pek az geliştirebildim ama.

Yineliyorum, nasıl gelişeceğini bilemiyorum –açık seçik gördüğüm şey son yağlıboya etütlerimin değişik olduğu. Yanlış hatırlamıyorsam geçen yıldan kalma bir tane var sende –ormanda birkaç ağaç gövdesi gösteren resim. Onun da gerçekten kötü olduğu kanısında değilim ama renk kullanmayı iyi bilen ressamların yapıtlarından farklı. Renklerin bazıları doğru olmasına doğru ya, yine de gerekli etkiyi vermiyorlar; boya da bol bol sürülmüş ama yine de kuru, yavan bir etki bırakıyor. O resmi bir örnek olarak ele alıyorum şimdi ve sanıyorum son yaptıklarımda onca bol boya sürmemiş olmama karşın renkler daha keskin, daha güçlü, sonra birbirlerinin içine daha çok geçmiş gibi; fırça darbeleri de üst üste geliyor, birbirini örtüyor ve böylece daha yumuşak bir etki doğuyor, hani bulutların ya da çimenlerin tüylümsü havası gibi.

Renk kullanımı açısından hiç ilerlemediğimden dolayı kaygılandığım zamanlar

olmuştur ama bu günlerde yeniden umutluyum. Nasıl gelişeceğini göreceğiz bakalım. Gelmeni niçin bu kadar hevesle bekliyorum, anlıyorsun, değil mi? Çünkü sen de belirgin bir değişiklik olduğunu görürsen, doğru yolda olduğumuzdan kuşkum kalmayacak. Kendi işlerim konusunda gözlerime çok güvenemiyorum.

Örneğin, şu yağmur altında yaptığım iki etüt –çamurlu yoldaki küçük figür hani– bazı başka etütlerimin tamı-tamına karşıtıymış gibi geliyor bana. Onlara baktığımda o kasvetli yağmurlu günün duygusunu yeniden taşıyorum, küçük figür ise, birkaç renk lekesinden başka bir şey olmamasına karşın sanki canlı gibi... Figüre hayat veren çizimin doğruluğu da değil üstelik çünkü aslında çizgi, desen yok o resimde. Demek istediğim şu ki doğaya kirpiklerinin arasından baktığında, yani dış çizgiler silikleşip renk karışırnları haline geldiğinde, oluşan esrarlı havayı andıran bir şeyler var bu iki etütte.

Üstünden biraz zaman geçmesi gerek. Şimdilik, birkaç etüdümde renk ve ton açısından değişik bir şeyler sezinliyorum.

Vaktiyle bir İngiliz dergisinde okuduğum bir öyküyü sık sık anımsıyorum son günlerde. Bir ressamı anlatıyordu; başına gelen birtakım kötü olaylardan dolayı sağlığı bozulmuş, turba tarlalarının orada ıssız bir yere gidiyor ve orada, o melankolik çevrede yeniden kendini buluyor, doğayı hissettiği, gördüğü gibi resimlemeye başlıyor. Öyküde çok güzel anlatılmıştı bu, besbelli resimden iyi anlayan biri tarafından. İlk okuduğumda oldukça çarpıcı gelmişti, son zamanlarda yeniden aklıma geliyor bazen.

Neyse, pek yakında birlikte olacağız ve her şeyi karşılıklı görüşüp konuşacağız umarım. Yazabilirsen bir an önce yaz, parayı da ne kadar çabuk gönderebilirsen benim için o kadar iyi olur.

Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Elimde olmadan ve belirli bir amaç gütmeden ekliyorum bu satırları, sık sık aklımdan geçen bir düşünceyi açıklamak için.

Resim yapmaya yaşamının oldukça geç bir döneminde başladığım yetmiyormuş gibi, önümde bundan sonra yaşayacak pek uzun yıllar da olmayabilir.

Bunu düşünürsem, belli bir konuda varsayımda bulunurcasına soğukkanlılıkla hesap edersem, elbette ki kesin bir sonuca varmam olasız.

Ancak, yaşamlarını az çok bildiğim çeşitli insanlarla bir kıyaslama yapılırsa, yine yaşamlarıyla kendi yaşamım arasında birçok ortak yanlar olduğu ileri sürülen kimi kişilerle kıyaslama yapılırsa, tümüyle temelsiz olmayan kimi sonuçlar çıkarılabilir.

Yani, çalışabileceğim yıllar olarak önümde kalan zamanı akla oldukça yakın biçimde saptayabilirim sanıyorum: *Ne olursa olsun*, vücudum daha bir süre dayanacak –diyelim ki bu süre altı ile on yıl arası olacak. Bunu hemen hemen kesinlikle sapta-

yabilmemin bir nedeni de tam şu sırada ne olursa olsun diye bir şeyin söz konusu olmaması.

KESİN güvenebileceğim süre bu kadar; daha fazlası için kendim hakkında kati bir şey söylemeye kalkmak çok kafadan atılmış bir spekülasyon olur. Çünkü daha fazla bir zaman olup olmayacağı her şeyden çok o ilk –diyelim– on yılın nasıl geçeceğine bağlı.

O yıllarda insan kendisini çok yıpratırsa kırkını aşamaz; genellikle o yıllarda yaşanan birtakım şoklara karşı gelebilecek kadar güçlüyse kişi, birtakım az ya da çok karmaşık fiziksel zorlukları yenebilirse, o zaman kırk ile elli yaş arasında yeni ve görece bir yol sürdürebilir.

Yine de, şu sıralar şu tür hesaplar yapmak olasız; –ancak ve ancak, beş ila on yılı içeren planlar yapılabilir dediğim gibi.

Kendimi esirgemek niyetinde *değilim,* duygulardan, zorluklardan kaçınmayı da düşünmüyorum uzun ya da kısa yaşamak sorun değil benim için. Ayrıca, sağlığımı örneğin bir hekim gibi idare edecek yeteneğim de yok zaten. Böylece, en cahil bir adam gibi yolumu sürdürürken bildiğim tek şey var; *birkaç yıl içinde, bir yapıt oluşturabilecek çoklukta işi yapıp bitirmem gerek.* Çok fazla acele etmem zorunlu değil, zaten iyi de olmaz öylesi ancak, serinkanlılıkla ve sükünetle dolu olarak, elimden geldiğince düzenli ve yoğun, olabileceğince özlü ve tutumlu çalışmayı SÜRDÜRMEM gerek. Dünyanın beni ilgilendiren tek yanı var: Otuz yıl üstünde yaşadığım bu toprağa karşı duyduğum belirli bir *borç* ve yüklendiğime inandığım bir *görev*; duyduğum bu şükran borcuna karşılık çizim ya da resim olarak birkaç andaç bırakmak istiyorum geride –birtakım sanat akımlarının hoşuna gitmek için değil, gerçek, içten, insancıl duyguları dile getirmek için. İşte, yaşamdaki amacım bu. İnsan bir tek düşünce üstünde kendini böylesine yoğunlaştırdığında yaptığı her şey ona göre basitleşiyor, çünkü hiçbir şey karmakarışık, gelişigüzel yapılmış olmuyor, bütünüyle o belirli amaca yönelik oluyor. Çalışmalarım ağır gidiyor –hiç vakit yitirmemek için bir neden daha işte.

Guillaume Regamey ardında pek az ün bırakmış bir kişiydi sanırım (iki tane Regamey var, biliyorsun, Japonları gösteren tabloları yapan F. Regamey bu dediğimin erkek kardeşi) ama çok saygı duyduğum bir kişiliği varmış. Otuz sekiz yaşında ölmüş, ölümünden önceki 6-7 yılını tümüyle ve yalnızca resme vermiş. Bu dönemde yaptığı çizimlerde kişiliğinin öyle kesin bir damgası var ki hemen ayırt ediliyor, ayrıca bunlar güç fiziksel koşullar altında yapılmış. Birçoklarından biri o, çok iyiler arasında çok iyi biri. Kendimi onunla kıyaslamak için anmıyorum adını. Onunla aynı düzeyde olduğum hiçbir zaman söylenemez, yalnızca bir örnek olarak söz ediyorum ondan –kendi kendine olan egemenliği, esin kaynağına bağlı kalmakta gösterdiği enerji açısından; zor koşullar altında, sükünetle çalışarak iyi işler başarmanın yolunu göstermiş biri olarak.

Kendim için de aynı şeyleri düşünüyorum –yani, birkaç yıl içinde, tüm sevgimi, yüreğimi ortaya koyarak, enerjiyle çalışarak bir yapıt oluşturmalıyım. Sandığımdan

daha uzun süre yaşarsam, çok daha iyi olur, ama öyle olacağını sanmıyorum. Bu birkaç yıl içinde BİR ŞEYLER YAPILMALI. Çalışmalarım konusundaki tüm tasarılarım bu düşüncenin denetimi altında. Hiç durmadan çalışmak isteğimi belki daha iyi anlarsın şimdi. Aynı zamanda, basit araçlar kullanmaya da kesin kararlıyım. Etütlerimi birbirinden ayrı şeyler olarak görmediğimi, tüm yapıtımı her an bir bütün olarak gözümün önünde bulundurduğumu da anlayacaksın belki.

375 Lahey, Cumartesi 18 Ağustos 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili kardeşim,

Eve az önce geldim, yapmam gerektiğini hissettiğim ilk şey, senden bir ricada bulunmak – dosdoğru niyetlerimin seninkilerle aynı olduğunu göreceğin için gerekliliğinden hiç kuşku duymadığım bir rica. İsteğim şu: Bu sefer hepsini bir çırpıda halledemediğimiz çeşitli konularda beni sıkıştırma. Zira karar vermek için biraz zamana ihtiyacım var. Peder'e karşı nispeten soğuk oluşuma gelince, sen gündeme getirdiğin için, sana anlatmak istediğim bir şey var.

Bundan bir yıl kadar önce, bir türlü bulamadığım huzura kavuşma arayışıyla evden ayrılmamdan beri Peder ilk kez Lahey'e geldi. Haliyle o sırada kadınla birlikteydim ve şunu söyledim: "Peder, mevcut göreneklerden dolayı, davranışımda şok edici bir şey bulan hiç kimseyi suçlamıyorum; benden utanacaklarına inandığım kişilerden kendi rızamla uzak durmaktayım.

Senin için durumu zorlaştırmayacağımı anlıyorsun. İşlerimi yoluna koyuncaya ve tekrar ayaklarım üstünde durur hale gelinceye kadar, sence de sizlere uğramamam daha iyi olmaz mı?" Peder buna "Yo, böylesi fazla ileriye gitmek olur", gibi bir karşılık verseydi, artık daha dostça davranırdım; ama Peder'in karşılığı evet ve hayır arası bir şey oldu: Ya, sence en iyisi neyse onu yap.

Evet, böylece senin bana anlattıklarınla uyuştuğu üzere, benden az çok utandıkları düşüncesiyle, öyle yoğun bir mektuplaşmaya girmedim, Peder de öyle davrandı; gerek onun mektupları, gerekse benim mektuplarım özellikle iç dökmeye yönelik değildi. İkimizin arasında kalsın, bu sadece açıklamak için, başka sonuçlar çıkarmak için değil. Biri sadece bir parmağını uzattığında, o eli tutup içeriye girmenin tersi, tam ve gönülden uzatılmayan eli bırakmaktır. Yahut sırf tahammül gösterilen yerden gönüllü olarak çekip gitmektir.

Yanılmış olayım ya da olmayayım, bildiğim şey ne? İkimizin arasında çalışmayı sıkıca sürdürmemiz halinde zamanla ancak güçlenecek bir bağ var ve o da sanat; sonuçta birbirimizi anlamaya devam edeceğimiz umudunu taşıyorum.

Korkarım ki çalışma hakkında sana aslında farklı ifade etmiş olmam gereken bir şey söyledim ve herhalde bir şeyden dolayı canını sıktığıma dair belirsiz bir

duygu var içimde; çünkü ayrıldığında dert olabilecek bir şey varmış gibi görünüyordu.

Umarım, bu kendiliğinden çözülür.

Çalışmaya gelince, dikkatimi çekmesinden beri kafamda her bakımdan gittikçe berraklaşan şey icraatın zayıflığı. Eğer bunu (çok yakınlık duyduğum birçok kişinin ilk eserlerinde de gördüğüme inandığım) doğal bir sonuç, insanın tam da ilk engelleri aşmak için göstermesi gereken çabanın doğal bir sonucu olarak görmeseydim kaygılanırdım. Dönüp son yıllara baktığımda, geride sıkıntı dolu bir dönem bıraktığımı görüyorum. O sıkıntı hafifleyince, başka bir çalışma dönemi olacaktır, umarım.

Bu hata çok içe işlediğinde ve düzeltilmesine fena halde ihtiyaç olduğu için, sakin bir döneme girmemizi sağlayacak adımlar attığımıza emin olmalıyız. Dolayısıyla bu yönde çaba göster; aksi halde durum olduğu gibi kalır. Çalışınam neyse ben oyum ve bunu biraz gözetmelisin. *Şimdi* sözgelimi Herkomer, Green ya da Small gibi birini görmenin mi, yoksa çalışmamın yanı sıra ben sakinleşinceye kadar *beklemenin* mi daha iyi olacağını düşünüp düşünmediğini bilmiyorum. Bana kalsa ikinci yoldan yanayım. İçimdeki şeyler yakında açıklığa kavuşabilir ama şu anda çapraşık Londra meselesine dalmak zorunda kalmamayı tercih ederim. Ayrılırken bana söylediğin bir iki şeye gelince, giysilerimle falan ilgili bir iki şeyin biraz abartılı olduğunu unutmayacağını umarım. Durum gerçekten öyle olsa, hatamı kabul eden ilk kişi olurdum; ama bana öyle geliyor ki, yakın dönemdeki gözleme dayanmaktan ziyade geçmişten bugüne çekiştirilen eski bir dedikodu kırıntısından ibaret – tabii sahaya çıktığım ya da stüdyoda çalıştığım zamanlar hariç.

Bunu açık seçik görmemi sahiden istiyorsan, beni sıkıştırmamalısın. Bu yıl deyim yerindeyse her türlü sosyal çevrenin tamamen dışında kaldım.

Ve doğrusu giyim kuşama aldırış etmedim.

Bütün mesele buysa, değiştirilmesi zor olmaz, değil mi? Özellikle şimdi senin verdiğin yeni takım elbisem varken.

Ama insanların böyle kusurlarımı dile dolamaktan ziyade, hoşgörüyle karşılamalarını içtenlikle isterim.

Buna kızmamın sebebi şimdiye kadar zaten çokça şey duymuş olmam; düzgün giyinsen başka, giyinmesen başka, tıpkı çiftçi, oğlu ve eşek hikâyesi; bundan alınacak ibret, bildiğin gibi, insanları memnun etmenin zor olduğudur.

Senin tutumuna kızmaktan çok şaşırdım çünkü şimdiye kadar bu yüzden ne kadar acı çektiğimi ve ne yaparsam yapayım, ortadan kalkmayacak bir dedikodu kırıntısı haline geldiğini biliyorsun. Boş ver. Her halükârda, bana verdiğin yeni takım elbisem ve kesinlikle hâlâ iyi durumdaki eski takım elbisem var. O halde mesele şimdilik kapandı, öyle değil mi? Bunun üzerine daha fazla konuşmayalım.

Yaptıklarının daha kolay satılacağı kadar ilerleme sağladığımda, kesinkes söyleyeyim ki, işe göz kulak olacak kişi sen olmalısın, satışla hiç alakam olmasın ve o çevrelerin tamamen dışında kalayım istiyorum.

Ne yazık ki şimdi bunu söyleyebilecek durumda değilim ve bunda senin hiç

kusurun yok; ama her ikimizin yararına ve huzur uğruna senden sabırlı olmanı istiyorum. Hayatı senin için zorlaştırmamdan dolayı feci üzgünüm (belki durum kendiliğinden düzelecek) ama tereddütlüysen, bana açıkça söyle. O zaman seni kaldırabileceğinden daha ağır bir yük altında bırakmaktansa, her şeyden vazgeçerim. Ardından kesinkes dosdoğru Londra'ya gider, ne olduğuna bakmaksızın iş arar ve balya taşımak bile olsa bulduğum işi yaparım; sanatı en azından bir stüdyomun ve resim yapma fırsatının olacağı daha iyi zamana bırakırım.

Dönüp geçmişe baktığımda, benim için hâlâ tam açık olmayan ve Ağustos 1881'den Şubat 1882'ye kadarki aylarla çakışan aynı vahim noktalarla karşılaşıyorum hep. İşte bu yüzden aynı isimlere değinmekten kendimi alamıyorum. Seni şaşırtmış gibi görünen şey bu.

Sevgili kardeşim, beni sıradan sorunlarla karşı karşıya kalan sıradan bir ressamın ötesinde bir şey olarak görme ve kötü günler geldiğinde olağandışı bir şey olduğunu sanma. Demem o ki kafanda geleceği ne kapkara ne de apaydınlık canlandır; griye inanmaya devam etmen daha iyi olur.

Bunu ben de yapmaya çalışıyorum ve ondan sapmamı bir hata sayıyorum.

Selamlar.

Dostlukla,
Vincent

Kadına gelince, kendi payıma işi aceleye getirmeyeceğimi her halükârda anlayacağına kuşkum yok.

Satış konusunu nasıl gördüğüme gelince, şunu tekrar söylemek istiyorum. Kanaatimce en iyi yol, sanatseverlere işi övme ya da açıklama veya bu mealde bir şey söyleme durumuna düşmektense, onların kendiliğinden ilgi duymalarına kadar çalışmayı sürdürmemiz. Her halükârda, geri çevrilirse ya da hoş karşılanmazsa, olabildiğince vakur ve sakin kalmak gerekir. Korkarım ki kendimi tanıtırken gösterdiğim çabaların yarardan çok zararı var ve keşke bundan kurtulabilsem.

Çoğu kimseyle konuşmak bana öylesine meşakkatli geliyor ki ben çekinmesem bile, hoş olmayan bir izlenim bıraktığımı biliyorum. Bunu değiştirmeye dönük girişimler, farklı tarzda yaşanması halinde çalışmanın uğrayacağı sıkıntıya pekâlâ çatabilir. Kaldı ki çalışmada sebat etme kaydıyla, işler ileride yoluna girecektir. Mesdag örneğini alalım, hakiki bir mamut ya da suaygırı olmasına rağmen, tabloları satılıyor. Ben henüz o aşamaya varmadım ama o da geç başlamış ve başka yönleri ne olursa olsun, dürüst, mertçe bir yol izleyerek yükselmiş biri. Şunu ya da bunu yapmamamın tembellikle zerre kadar alakası yok; aksine mesele daha fazla çalışabilmek ve doğrudan işin parçası olmayan her türlü şeyi bir tarafa bırakabilmek.

Ayrılırken söylediğin şeye şöyle kısaca bir döneyim: "Gittikçe daha da Peder gibi düşünmeye başlıyorum." Peki, öyle olsun, sen doğruyu söylüyorsun ve dediğim

gibi, tam öyle düşünmesem ya da davranmasam bile, kendi adıma bu kişiliğe saygı duyuyorum ve belki zayıf bir yanı, iyi bir yanını da biliyorum. Bunu göz önünde tutunca, Peder'in sanattan biraz anlaması halinde, hiç kuşkusuz onunla daha kolay konuşabileceğimin ve daha fazla uyuşabileceğimin farkındayım; diyelim ki sanata dair bilgine ek olarak Peder gibi oldun, sakıncası yok, birbirimizi anlamaya devam edeceğimiz kanısındayım.

Peder'le anlaşmazlıklara tekrar değindim ama aramızdaki bağ asla tamamen kopmuş değil.

O halde işi öylece doğal akışına bırakalım: Sen ne olacaksan o olacaksın, ben de aynen şimdi olduğum gibi kalmayacağım. Saçma şeyler yüzünden birbirimize kuşkuyla bakmazsak, iyi geçinmeye devam ederiz. Şunu da düşünelim ki birbirimizi çocukluktan beri tanıyoruz ve başka binlerce şey bizi daha da yakınlaştırabilir.

Canını sıkıyormuş gibi görünen şeyden dolayı biraz endişeliyim ve sorunun tam olarak ne olduğunu bilip bilmediğimden kuşkuluyum. Daha doğrusu, bence asıl sebep belirli, özgül bir konudan çok, ikimizin karakterinin ayrıştığı noktaların bulunduğunu ve birimizin bir şeyi, diğerimizin ise başka bir şeyi daha iyi anladığını görmekte yatıyor. Mutabık kalmaya çalışırsak, bunun istenir bir şey olduğu kanısındayım.

Bir şeyde anlaşalım, senin için çok aşırı bir yük haline gelirsem, aramızdaki dostluk sürsün, daha az maddi yardımda bulunabilsen dahi. Ara sıra (şu ya da bu konuda zor durumda olduğum için) yakınacağım ama herhangi bir art niyet taşımaksızın ve senden her şeyi yapabileceğini istediğim ya da beklediğim için değil, sırf bir defa söylemek için. Yoksa böyle bir şeye sahiden kalkışınam dostum!

Kendi adıma, gerekirse tamamen geri almayı isteyeceğim, keşke söylemeseydim diyeceğim ya da bir gerçeklik payı taşıdıklarını teslim ettiğini varsayarsak, son derece abartılı sayınayı isteyeceğim şeyleri söylemiş olmak beni üzüyor. Şuna emin ol ki süren ana düşünce (onun yanında başka her şey hiç denecek kadar önemsizleşir) sana karşı bir şükran duygusu ve gelecek neyi getirirse getirsin, öyle kalacak. Dahası, *eğer* gelecekte talihim daha kötüye giderse, hiçbir şartta (HİÇBİR ŞARTTA diyorum, anla), desteğini tamamen çekmek durumunda kalsan bile, bunu senin hatan saymayacağım. Ben sakinken daha münasip bir şeyi söylemen gerektiğini düşündüğümden değil, daha ziyade sinirlerimin güçlü etkisiyle o sözleri söylememiş olsaydım, şimdi bütün bunları söylemem gerekmezdi. Unut gitsin, o sözleri söylenmemiş sayarsan bana bir iyilik edersin. Sanırım, bu iş yoluna girerse, zamanla sakinleştiğimde yoluna girecek; ama sinirli haldeyken suçu bir ona, bir buna yüklemekteyim.

Sinirli haldeyken bile söylediğim ve bir kısmı doğru olabilecek sözleri hatırlamama karşın, şimdi kurcalamak istemediğim başka şeyler için de bu geçerli; ancak bütün başlangıçların bir devamı yoktur ve sinirli gerginlikte çoğu kez olduklarından daha büyük görünürler.

Ayrıldığın sırada yanlış bir şey varmış gibi görünse de kendi adıma bunu fazla

deşmeyeceğim. Söylediklerin üzerine sahiden düşünüyorum ve giyim kuşam konusundaki sözlerine karşı çıkmadığımı ve seninle tamamen hemfikir olduğumu az önce yazdım zaten; ama sen söylememiş olsan bile, Herkomer ya da onun gibi birinin yanına gittiğimde görünüşe dikkat etmem gerektiğini bilirdim. Peder hakkında söylediğin şey, yani Peder'e eskisinden daha fazla yazmak için bir sebep bulunduğu da öyle ve o mektubu okuyacaksın. Başka her şey için geçerli bu.

Kısacası, içinde dolaşmadığım topluluklar, ortamlar, çevreler hakkında yargıda bulunurken isabetli yorumlar yapmak yerine, doğanın ötesinde hayaller kurmam ve şeyleri çok hayali yaklaşımla görmem anlaşılabilir, tıpkı ışığa karşı durup bakıldığında her şeyin tuhaf hale gelmesinde olduğu gibi. Daha yakın olan sen ise belli bir mesafede, geriye dönük bakışla nasıl biraz böyle görünebileceğini anlayamazsın. Ve hatta her şeyi tamamen yanlış görüyorsam, tekrar düşünen biri belli olaylardan dolayı aksini pek söyleyemeyeceğimi belki anlayacaktır. Şeylerin karışması kısa bir dönemdi ve o kısa dönem İSTER İSTEMEZ düşüncelerimde *sürekli* bir yer edinecektir ve o anın gelecekte mutlaka bir tepkiyi getirmesini doğal saymaktayım; çünkü insanlar bilinçli olarak sakınsalar bile, zaman içinde kaçınılmaz olarak birbirleriyle karşı karşıya gelirler.

377 Lahey, Pazartesi, 20 Ağustos 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubumu okuyup okumadığının haberini almaya bayağı can attığımı anlayacaksındır. Benim açımdan, hesaplarımıza göre en ucuz yol (kanaatimce işe çözüm getirecek olan bir köy) mevcut şartlarda en akla yakın şık gibi görünüyor.

Ayda 150 frank devam edebilirse, bence giderleri tamamen ya da aşağı yukarı karşılayabiliriz. Sevgili kardeşim, anlayacağın, her halükârda benim için bir rahatlık olacak gibi görünmüyor.

Yakınmamaya çalışacağım ve sineye çekebildiğim kadar çekeceğim.

Aslında çalışmamam için daha fazla paraya gerek olduğu, yiyeceğe ve diğer ihtiyaçlara biraz daha harcayabilecek durumda olmam gerektiği yolundaki kanaatimi koruyorum ama daha azıyla idare etmek zorundaysam (sonuçta hayatım yiyeceğe değmeyebilir), ne diye yaygara koparayım ki? Üstelik bunda kimsenin doğrudan kabahati yok, hatta benim bile.

Yine de umarım ki bir şeyi anlarsın; yiyecekte, giyside, her türlü konforda, gerçekten ihtiyaç olan her şeyde kısmanın *ötesine* geçilemez. İnsan kendini o şeylerden bile mahrum bıraktığında, isteksizlik söz konusu olamaz, değil mi?

Anlayacağın, biri bana şunu yap, bunu yap, şunu ya da bunu çiz derse, karşı çıkmam, hatta ilk seferinde sonuç çıkmazsa, keyifle defalarca denerim. Ama hiç kimse

bunu söylemiyor ya da öylesine belirsiz, öylesine genel söylüyor ki tuttuğum yolda bana yardımcı olmak yerine kafamı karıştırıyor.

Sevgili kardeşim, giyim kuşam konusunda daha fazlasını dilemeden, daha fazlasını istemeden, elimde ne varsa üstüme geçiriyorum. Peder'den ve senden gelen giysiler bazen bedenime tam oturmamasına karşın giyiyorum ve elimden gelen bir şey yok, çünkü bel ölçüleri farklı olabiliyor.

Kıyafetimin ara sıra çok yetersiz kaldığını belirtmezsen, elimdekiyle yetinirim ve hatta bunun için büyük ölçüde minnettar kalırım ancak sonraki bir aşamada fırsat bulabilirsem haliyle buna döneceğim ve umarım ki sana şunu söyleyeceğim: Theo, Peder'e ait uzun bir papaz cübbesiyle ortalıkta dolaştığım günleri hatırlıyor musun? Bana öyle geliyor ki *şimdiki* şeyleri sessizce kayda geçirmek ve ileride onları aşıp geride bırakınca hep birlikte gülmek, şimdi konu üzerine tartışmaya çok daha tercih edilir. Şu anda dışarıya çıkmam gerekince, senin satın aldığın ve daha şık görünüşlü takım elbiseyi üstüme geçiriyorum. Onu stüdyoda veya açık havada giymezsem kusuruma bakma; böyle bir şey elbiseyi kasten berbat eder çünkü resim yaparken her zaman şöyle ya da böyle bir leke olur, özellikle yağmurda ve rüzgârda bir efekti yakalamaya çalışırken.

Para kazanma konusundaki görüşüm olabileceği kadar basit; bunu çalışma yoluyla sağlamak gerekir ve şimdiki durumda insanlarla şahsen konuşmakla elime hiçbir şey geçmez.

Bununla birlikte, sözgelimi Belinfante ve Smulders hakkında sana anlattığım gibi, bir fırsat görürsem peşine düşüyorum. Ama şimdiye kadar çok az şansım oldu. Doğrusu, isteksiz oluşumdan kuşku duyarak keyfimi kaçırmadığın sürece, bundan dolayı üzülmem.

Zira dikkatle düşünürsen, tutumlu olduğumdan kuşku duymayacağın kanısındayım; dahası, insanlara benden bir şey satın almalarını söylememi *talep* edecek olursan, *bunu yaparım*, ama *o zaman* melankolik biri olup çıkabilirim. Mümkünse, eskisi gibi devam etmeme izin ver. Hayır, olmaz dersen ve yaptığım işleri yanıma alıp insanlara uğramamı istersen, böyle bir tavsiyene karşı çıkmam.

Ne var ki sevgili kardeşim, insan beyni her şeye dayanamaz. Menenjite yakalanan ve ondan kurtulmak için ta Almanya'ya giden Rappard örneğini ele alalım. İnsanlarla iş hakkında konuşma gibi adımlar attığımda, bana yarayandan daha fazla heyecana kapılıyorum. Peki, elime ne geçiyor? Geri çevirme ya da kazık atma.

Beni tanıyan ve konuşmaya alışkın olduğum senin gibi biri olsa, elim ayağım dolaşmaz.

Bak, sana diyeyim, açık havadayken insanlar arasında olunca kendimi daha az zinde hissediyorum.

Bu türden adımlarla zaman kaybetmesek, yavaş ama kesin bir ilerleme sağlarız ve bundan daha iyi bir yol bilmiyorum.

Ciddi bir siparişi hiçbir şekilde geri çevirmem; ne istenirse istensin, hoşuma gitsin ya da gitmesin, istendiği gibi yaparım ya da gerekirse yeniden yaparım.

Kısacası, her halükârda sabırsız olmamakta kararlıyım, insanlar kasten çalışmamı zorlaştırsa bile.

Bundan daha fazlasını söyleyemem ve bana bir siparişte bulunmayı kafana taktıysan, bir ya da birkaç deneme yapabilirsin. Emrine amadeyim.

Bugün ile geçmiş arasında bir farklılık bulunduğu kanısındayım. Geçmişte eser yaratmada ve değerlendirmede daha fazla tutku devreye girerdi. İnsan şu ya da bu akıma dönük kesin bir tercihte bulunur, şu ya da bu tarafa hevesle arka çıkardı. Şevk daha fazlaydı. Şimdi ise bir kapris ve doyum havası var. İnsanlar genellikle daha ilgisiz. Kendi adıma, Millet'den bu yana sanki doruğa artık varılmışçasına ve gerileme başlamışçasına, keskin bir düşüşü belirgin olarak gördüğümü yazmıştım sana daha önce.

Bu herkesi ve her şeyi etkiler.

Millet'nin çizim koleksiyonunu Hôtel Drouot'da görmüş olmama hep sevinirim.

Şu anda Nuenen'desin.

Kardeşim, keşke benim orada olmamam için bir sebep olmasaydı. Keşke eski kır kilise mezarlığında veya bir dokumacının sahasında birlikte yürüyor olsaydık. Oysa durum öyle değil. Peki, niçin? Ah, çünkü mevcut ortamda bir oyunbozan gibi görüneceğimin farkındayım.

Theo, tekrar belirteyim, gerek senin, gerekse Peder'in benimle birlikte biraz yürümekten utanmanızı hiçbir şekilde anlayamıyorum ve bu işin fazlasıyla ileriye götürüldüğünü düşünüyorum. Kendi adıma, gönlüm birlikte olma arzusuyla tutuşsa bile, uzak duracağım. En azından, her halükârda (sırf kopmaz bağlardan dolayı) seni ya da Peder'i bir defacık koşulsuz olarak kısa süre görmeden edemeyeceğim göz önünde tutulunca, birbirimizi gördüğümüzde görenekler ya da giyim kuşam meselesini bir daha asla açmamamızı isterim. Zorla hayatınıza girmek yerine, olabildiğince geri çekildiğimi her şeyde görüyorsun. Ama görenekler bir genel soğumaya yol açmamalı. Yılda bir sefer kısa süreliğine birbirimizi görmemizin getirdiği o tek ışık noktası kapanmamalı. Hoşça kal.

Dostlukla,
Vincent

İşe gelince, teklediğim falan yok. Genç Fromont ve Yaşlı Risler romanını okudun, değil mi? *Sende Genç Fromont'u elbette* görüyor DEĞİLİM, ama kendim ve Yaşlı Risler arasında bir benzerlik görüyorum sahiden – işine dalması, *bu konudaki* kararlılığı, öte yandan ileriyi görmeyen, lakayt ve "sıradan bir adam" oluşu, zenginleşince kişiliğinde hiç değişiklik olmayacak kadar az isteği oluşu açısından.

Çalışmama dair bütün fikirlerim öylesine düzgün, öylesine kesin ki, sanırım, şu söylediğimi kabul etmen iyi olur. Bırak, işimi olduğum gibi sürdüreyim; birbirimizle normal ilişkiler içinde kalırsak, çizimlerim daha iyiye gidecektir; ama gelişmenin

sadece çabalarıma değil, giderlerimi ve masraflarımı karşılayacak paraya biraz bağlı olması nedeniyle, para konusunda elinden geldiği kadar cömert ol ve başka bir çevreden yardım fırsatı görürsen, hiç kaçırma. Doğrusu, bu birkaç satır söylemem gereken her şeyi içeriyor.

Goupil'den ayrıldığım sıradaki davranışlarıma bakarak, gerçek karakterim konusunda yanılgıya düşmekten kaçınmalısın. Eğer firmayı şimdi sanatı gördüğüm gibi görmüş olsaydım, o zaman daha kararlı davranırdım. Aslında o sıralar böyle bir kariyer izlememin doğru olup olmadığına emin değildim ve daha pasiftim. Bana ayrılmak istemez misin diye sorulduğunda, sizce ayrılmalı mıyım dedim, ardından da ayrıldım. Hepsi bu. O zaman konuşmadan çok suskunluk vardı.

Mesele farklı yaklaşımla ele alınsaydı, bana şu ya da bu durumda nasıl böyle davrandığını anlamıyoruz, açıkla bize denseydi, olayların gidişatı farklı olurdu.

Sana daha önce de söylemiştim, kardeşim, ketumluk her zaman anlaşılmaz. Çok kötü oldu belki. Şimdiki kariyeri izlememin daha iyi olduğu kanısındayım ama Goupil'den ayrıldığımda her halükârda benim açımdan giyim kuşam dışında güdüler vardı.

O sırada Londra'daki yeni şubede tablolarla ilgili bir görev alınam yönünde yarım ya da tam bir tasarı gündemdeydi; birincisi, bunu kendime uygun bulmadım, ikincisi, buna ilgim yoktu. Sırf müşterilerle konuşmaya daha az dayanan bir görev verilmiş olsaydı, firmada kalmayı isterdim.

Kısacası, bana işten hoşlanıyor musun diye sorulsaydı, cevabım evet, kesinlikle olurdu. Kalmak ister misin? Evet, beni kazandığım paraya değer görüyorsanız ve beni ayak bağı ya da sakıncalı biri saymıyorsanız. O zaman belki baskıcıda bir görevi ya da (biraz *değiştirilmiş* olarak) Londra'daki görevi isterdim ve bunu elde ederdim, sanırım.

Oysa bana hiçbir şey sormayıp sadece şunu söylediler: "Sen dürüst ve çalışkan bir elemansın ama diğerlerine kötü bir örnek oluyorsun." Bunu çürütecek hiçbir şey söylemedim, çünkü kalıp kalmayacağım konusundaki kararı etkilemek istemedim.

Eğer istesem, o sözleri çürütecek epeyce şey söyleyebilirdim ve aslında inandığım şeyler orada kalmamı sağlayacaktı. Sana bunu aktarıyorum çünkü işin içinde kıyafet değil, çok farklı meseleler olduğunu nasıl bilmediğini anlamıyorum.

Bak, mesleğimin bana uyan meslek olması ve bu işte kalmaktan kuşku duymamam nedeniyle, şimdi söylemenin doğru olduğundan kuşku duymadığım şeyleri söylüyorum – tabii sana.

Yani şöyle diyeyim sana: Dileğim sadece aramızdaki ilişkinin olduğu gibi sürmesi değil; ilişkimizden dolayı gerçekten öylesine minnettarım ki hiçbir şeyi hak saymayarak sadece daha yoksul mu, daha zengin mi, daha zor mu, daha kolay mı yaşamayı yokluyorum, bütün şartlara razıyım ve duruma uyacağım, uyum sağlayacağım, gerekirse azla yetineceğim.

Ama istediğim tek şey iyi niyet, uygulama açısından kuşkuya kapılmaman – ve

de saçma şeyler yaptığımdan kuşkulanınaman ve böylece normal tarzımda çalışmamı sürdürmeme sessizce izin vermen açısından bana karşı biraz sağduyu göstermen.

Elbette bulmak için arayış içinde olmalıyım ve her şey uzun bir yoldan başarıya varmayacaktır ama sonunda iş iyiye gidecektir.

İyi olana kadar sabır göstermek, iyi olana kadar işin peşini bırakmamak, kuşkuya kapılmamak, işte ikimizin paylaşacağı ve sarılacağı şeyin bu olmasını isterim. Buna sarılırsak, maddi açıdan *ne ölçüde* yarar göreceğimizi bilmiyorum; ama *işbirliği ve dayanışma şartıyla*, bazen hiçbir şey satınayıp hayatta güçlük çekerek, bazen de satış yapıp daha kolay hayat sürerek, ömrümüz boyunca sebat edebileceğimize gerçekten inanıyorum.

Bu yeterince açık ve konunun esasına dönük. Sebat etmek birlikte kalma irademize bağlı. O irade bulunduğu sürece, bu iş mümkün.

Yaşlı Risler kişiliğine tekrar değineceğim (kitabı bildiğin kanısındayım, değilse bir ara oku, ne kastettiğimi açıkça göreceksin). Adamın görünüşünün az çok benimkine benzediğine, hayatını fabrikanın tavan arasında tasarımlar ve makineler üzerinde çalışarak geçirdiğine, bu bakımdan başka bir şeye ayıracak zamanı ya da merakı olmadığına ve en büyük lüksünün eski bir tanıdıkla bir kadeh bira içmek olduğuna işaret edeceğim.

Burada önemli olan kitabın hikâyesi, kitaptaki diğer şeylerin durumumuzla ilgisi yok. *Hikâyedeki başka bir şeye ilişkin herhangi bir düşünce taşımaksızın*, dikkatini karaktere, bizzat Yaşlı Rislerin yaşam tarzına çekiyorum. Gerçekten sadece sana çalışma tarzının (istersen buna işi yürütüşüm diyebilirsin) insanlara yaklaşmaya DEĞİL, tek başına çalışmaya dayanmasından dolayı giyim kuşamımı çok az düşündüğümü açıklamak için.

İleride edineceğim birkaç arkadaş, inan ki bana, beni olduğum gibi kabul edecektir. Sanırım, bu mektubu ve giyim kuşamım hakkında bana bir şey söylendiğinde kızmamın söz konusu olmadığını anlayacaksındır. Hayır, iç dünyamda gittikçe daha sakin ve konsantre hale geliyorum; beni kızdırmak için çok farklı bir şey gerekecektir. Nereye gittiysem, aşağı yukarı aynı davrandım – bu durum her yerde belki ilk başta gerçekten kötü bir izlenim bırakmama yol açtı. Ama konuyu yüz yüze konuştuğum kişilerdeki izlenimin hep öyle kalacağından kuşkuluyum.

Evet, bu andan itibaren yine tamamen çalışmaya dalacağım. Benim için yapabileceğini yap, bir yere daha çabuk varmamızda nelerin yararlı ya da yardımcı olabileceğini kendin düşün. İyi niyetinden ya da dostluğundan kuşkum yok. Selamlar, iyi günler, kısa sürede yaz.

Hoşça kal.

Vincent

381 Lahey, Çarşamba, 5 Eylül ya da dolayları, 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubun az önce Loosduinen'in ardındaki kumullardan eve döndüğümde elime geçti. Her şeyin *Ruisdael, Daubigny* ya da *Jules Dupré* olduğu bir yerde üç saati yağmur altında geçirdiğim için sırılsıklam haldeyim. Rüzgârla sallanan eğri büğrü ağaçların yer aldığı bir etütle ve yağmur sonrasında bir çiftliği konu alan ikinci bir etütle döndüm. Her şey şimdiden bronza dönmüş durumda, her şey doğada ancak yılın bu vaktinde görülebilecek ya da sözgelimi bir Dupré gibi tabloların önünde dikilince insanın hayalinde canlanabilecek halde; o kadar güzel ki insanın hayal gücü hiçbir zaman yetmez.

Geçen Pazar Ville-d'Avray'a yürüyüşünü yazmışsın; aynı gün o vakitlerde ben de tek başıma yürüyordum ve sana o yürüyüş hakkında bir şeyler yazmak istiyorum; çünkü o sırada düşüncelerimiz yine muhtemelen bir ölçüde çakışmış olsa gerek.

Sana yazdığım üzere, kadınla konuştum – gelecekte birlikte kalma ihtimalinin olmadığı, aslında birbirimizi mutsuz edeceğimiz kanısına vardık; ama ikimizde de birbirimize ne kadar güçlü şekilde bağlı olduğumuz sezgisi vardı. Ardından bir süre doğayla konuşmak için dışarıya çıktım, çok uzak bir yere gittim.

İşte, Voorburg'a vardım ve oradan Leidschendam'a geçtim.

Oradaki manzarayı bilirsin, yeşil, berbat, oyuncak kutusu görünümünde yazlık evlerin ve özel gelir sahibi Hollandalıların hantal hayal gücünün çiçek tarhları, çardaklar, verandalar bakımından ortaya çıkarabileceği her türlü zırvalığın yanında ihtişam ve huzur dolu şahane ağaçlar. Evlerin çoğu son derece çirkin ama bazıları eski ve zarif. İşte o anda çöl gibi sonsuz görünen çayırların yukarısında sürüklenen bulut kütleleri peş peşe geldi ve rüzgâr suyolunun öbür yakasında, kara cüruflu yolun geçtiği yerde ağaçlarıyla birlikte kır evleri sırasını vurdu önce. O ağaçlar şahane görünüyordu; içimden her *figürde* demek geçse de, ama bununla kastettiğim üzere her ağaçta bir dram vardı.

Derken, bütün manzara rüzgârdan eğilmiş o ağaçların başlı başına görüntüsünden neredeyse daha güzelleşti, zira öyle bir andı ki o saçma sapan yazlık evler dahi yağmurdan ıslanmış ve darmadağınık halleriyle kendine has bir karaktere büründü. Onun içinde saçma kalıplara ve göreneklere bağlı bir kişinin ya da eksantriklikle ve kaprisle dolu başka bir kişinin bile gerçek hüznün pençesine düştüğünde, bir afetle sarsıldığında özel karaktere sahip dramatik bir figüre dönüşebileceğinin bir hayalini gördüm. Bu bir an için bugünün toplumunu, şimdiki çöküş sürecinde reform ışığının zemininde bakıldığında çoğu kez kocaman, iç karartıcı bir siluet gibi göründüğünü düşündüm. Evet, benim için doğadaki bir fırtınanın dramı, hayattaki hüznün dramı en iyisidir. Bir "paradou" güzeldir, ama Getsemani daha da güzeldir.

Ah, azıcık esinti, azıcık mutluluk olmalı ki en başta biçim seçilebilsin, siluetin hatları açıklığa kavuşabilsin. Neyse tamamı öyle iç karartıcı kalsın.

Kadının iyi dayandığını söylemeliyim. Tıpkı benim gibi acı çekiyor ama meyus değil ve bir çaba gösteriyor.

Bir süre kendime birkaç çalışma bezi yapmak üzere satın aldığım bir kumaş parçasını sıska çocuklara fanila yapması için ona verdim. Kendi giysilerimi çocukların giyeceği bir iki şey çıksın diye söktürüyorum ve o şimdi bu işle meşgul.

Birer *dost* olarak ayrıldığımızı söylemem doğru ama kesinlikle ayrılmış durumdayız. O zamandan beri de beklediğimden daha huzurluyum; çünkü onda yanlış olan şeyin öyle bir mahiyeti var ki birinin deyim yerindeyse diğerinin kusurlarından sorumlu olduğu göz önünde tutulunca, birbirimize bağlı kalmamız her ikimiz için de vahim olur. Ama yine de içimde endişe var – bir yıl içinde acaba nasıl bir durumda olacak? Onu evime kesinlikle bir daha *almayacağım* ama onunla temasımı kaybetmek istemedim, çünkü onu ve çocukları fazlasıyla seviyorum.

Bunu mümkün kılan tam da o sevginin geçmişte olduğu gibi şimdi de bir tutkudan farklı bir şey olması.

Umarım, Drenthe planı yolunda gider.

Neye ihtiyacım olabileceğini soruyorsun.

Bir sürü iş yapma niyetinde olduğumu sana söylememe gerek yok, bunu kendimi canlandırmak için yapmalıyım. Orada resim malzemesi açısından *hiçbir şey* yok, tedarikli olmak için gerçekten yararlı şeyleri almalıyım; ne kadar fazla olursa o ölçüde iyi olacağı kesin.

Sağlam araçlar asla bir israf değildir, pahalı olsalar dahi masraflarını çıkarırlar. İlerleme sağlamak için epey resim yapmak gerekir. Orada zamanımın çok azını boşa harcayacağımı ve muhtemelen yeterince ucuz olacağı için bir sürü model de bulacağımı umuyorum. Orada hayat ucuz ve buraya nazaran 150 frankla daha iyi idare edebileceğim.

Aslında her şeyi bana uyacak şekilde ayarlayabilirim. Bana kalırsa tek bir büyük alım yapmak cazip olur çünkü başkalarının sahip olduğu ve gerçekten zaruri olan birçok şeyden yoksunum.

Planım Drenthe'de resim konusunda büyük mesafe kaydetmek ve böylece dönüşümde Resim Derneği'ne girebilmek. Bu da ikinci bir planla, İngiltere'ye gidişle bağlantılı.

Kanımca, ayakları yerden kesilmiş olarak ya da aşırı çürük temellere dayanarak yapılmadığı sürece, fikir yürütmek hoş görülebilir. İngiltere söz konusu olduğunda, elimdeki bir şeyi buraya nazaran daha kolay satınayı kesinlikle umuyorum; bu doğru olduğu için zaman zaman İngiltere'yi düşünüyorum. Ama vardığım noktanın İngiliz sanatseverler açısından nereye denk düştüğünü bilmiyorum ve bunu bilmediğim için, orada adımlar atmanın makul olduğunu düşünmeden önce, buradaki satışlarda küçük bir olumlu başlangıç yapmayı isterim. *Eğer* burada birkaç şey satmaya

başlarsam, *o zaman* bir an bile duraksamaksızın, oraya şeyler göndermeye girişirim ya da kendim bizzat giderim. Ancak burada kesinlikle bir şey satmadıkça, burada sırf bir başlangıcı görmeyi bekleme akıllılığını göstermediğimde, zamanlama konusunda çok büyük olasılıkla yanılgıya düşerim.

Umarım, bu fikri akla yakın bulursun, böyle bir şey içimi rahatlatır. Zira İngiltere'de insanlar bir kere başlayınca çok ciddi olurlar; İngiltere'de rağbet gören biri *sadık* arkadaşlar bulur. Örneğin, orada eserlerinin görüldüğü ilk gündeki kadar sevilen E. Frère ve Henriette Browne'u belirtmem yeter. Ama insan orada başarılı olmak istiyorsa, biraz özen göstermeli ve oraya gönderdiği şeylerde üretken olabileceğine emin olmalı.

Mektubun beni çok sevindirdi çünkü Drenthe planında bir şey olduğu düşüncesini taşıdığını görüyorum ve bu da bana yeter; ne tür kazanımların elde edileceği ileride kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Ama benim için daha şimdiden Resim Derneği'ne üye olmayla ve ayrıca İngiltere'ye gitmeyle doğrudan bağlantılı; çünkü biraz duygu katabilirsem, oradan alınma konuların İngiltere'de sempatiyle karşılanacağını kesin biliyorum.

Kısacası, şimdilik ister çok, ister az harcayabilelim, Drenthe konusundaki çabayı sürdür.

Elime yolculuk parası geçtiğinde, çok az resim malzemem kalmış olsa bile, oraya gideceğim; çünkü sonbahar efektleri vakti çoktan başlamış durumda ve bazılarını yakalama umudum var. Öte yandan kadına ilk günler için biraz daha para vermeyi umuyorum. Ama yola çıkmam *mümkün* olursa *bunu yapacağım*.

Kadına biraz yardım etme tasarımı şimdilik *sana* söylüyorum, *belki* yardım etmem ve aslına bakılırsa çok fazla yardım etmem mümkün *değil*. Bunu senin dışında *hiç kimseye* anlatmıyorum. Ve sana söylediğim şeye, yani başına ne gelirse gelsin, onu bir daha evime alamayacağıma ve almayacağıma güvenebilirsin; çünkü onda yapması gerekeni yapacak tıynet yok. Peder'e de ondan ayrıldığını bildirmek için birkaç kelime yazıp gönderdim; yine de daha önce kadınla birlikte kalacağıma ve evleneceğime dair Peder'e yazdığım mektup bir gerçek olarak, Peder'in meseleyi ortalıkta konuşması ve gerçek soruya bir cevap vermemesi de ikinci bir gerçek olarak ortada duruyor. Bunun önümüzdeki yıllarda nasıl görüneceğini ya da böylesinin ayrılmaktan daha iyi olup olmayacağını bilmiyorum; şu anda gidişatı gerçek bağlamında ve sonuçlarıyla göremeyecek kadar her şeye çok yakınız. *Umarım*, her şey en hayırlı şekilde gelişir ama onun geleceği ve kendi geleceğim bana iç karartıcı görünüyor. Onda bir şeyin hâlâ uyanacağına sahiden inanıyorum ama asıl mesele tam da bu – şimdiye kadar *uyanmış olmalıydı* ve kendisine destek verecek kimse yokken, kafasındaki daha iyi düşüncelere uyması artık zor olacak. Şimdi dinlemeye yanaşmıyor, ileride benimle konuşmaya can atacak ve bu mümkün olmayacak. Yanımda kaldığı sürece, önünde karşılaştırma yapacak bir örnek yoktu; şimdi ise başka çevrelere girince, zamanında umursamadığı ve aldırmadığı şeyleri hatırlayacak. *Böylece*

tezattan dolayı, meseleye bazen kafa yoracak. Birlikte mücadele verip geleceğe ilerlememizin imkânsızlığını her ikimizin de sezmesi ve buna rağmen birbirimize bağlı oluşumuz bazen enikonu acıklı geliyor bana. Son zamanlarda normalden daha fazla içini döken bir tavır içindeydi ve annesi onu başıma örmek istemediği bazı oyunlara kışkırtmıştı. Sen buradayken konuştuğumuz türden şeyler, ağız dalaşı ve benzer şeyleri başlatmak gibi.

Anlayacağın, onda daha sağlam bir şeyin başlangıcı gibi bir şey var ve umarım, bu kalır. Keşke evlenebilse; sana gözümün üstünde olacağını söylememin sebebi ona *bunu* tavsiye etmiş olmam. Yarı yarıya iyi bir adam bulsun, yeter; içinde doğan ilk filizler, yani daha evcil, sade bir mizaç daha da gelişir. Buna sıkıca sarılırsa, gelecekte onu tamamen kaderine terk etmek zorunda kalmayacağım; o zaman en azından onun dostu olarak kalırım ve içtenlikle öyle davranırım.

Bana yine kısa sürede yaz, selamlar.

Dostlukla,
Vincent

Buraya birkaç söz ekliyorum. Neye ihtiyacım olduğunu soruyorsun. Bunu düşündüm ve gerçekten *gerekli* saydığım şeyleri söylemem imkânsız, zira bu hiç de az olmayan bir meblağı bulacak; dolayısıyla gücümüzün neye yettiğine bakalım ve onunla yetinelim. Gücümüzün yettiği seviye muhtemelen esasen ihtiyaç duyduğumuzun *aşağısında* kalacaktır ama insanın planlarını kısmen uygulayabilmesi zaten hayatın içinde olan bir şeydir. Ve de senin verebileceğinle idare edeceğini bilhassa belirteyim.

Orada hayat daha ucuz olduğundan, buraya nazaran otomatikman tasarruf edebileceğim. Üstelik bir yıl geçtiğinde, sırf o tasarruflar sayesinde hatırı sayılır ilerleme sağlayacağım. Oradayken boya vesaireyi *koliyle* getirtebilirim. Yani, *gücüm yeterse* yanıma bir stok alacağımı söylememe gerek yok, ama *yetmezse* bundan dolayı yolculuğu ertelemeyeceğim.

Geçen yılın yoğun geçtiğinin ortaya çıkacağı yönünde umutluyum çünkü çalışmamı ihmal etmedim, aksine bir dizi zayıf noktayı güçlendirdim. Güçlendirilmesi gereken başka şeyler elbette var ama şimdi sıra onlarda.

Bir önceki mektupta sana yazdıklarıma gelince, kadının belli sözlerden hemen dönmesi yeterince kötü bir şey; yani bir genelevde hizmetçilik yapma gibi bir girişim, annesinin bulup ortaya çıkardığı ve onu teşvik ettiği bir fırsat söz konusuydu. Kadının kendisi hemen pişman olup bunu geri çevirdiyse de özellikle *o belirli anda* buna kalkışması çok, ama çok zayıf yanını gösteriyor; en azından şimdiye kadar yapısı böyle zaten, böyle bir şeyi kesin bir *hayır* cevabıyla reddetme gücünü gösterebilmiş değil henüz. Her neyse, beni daha önce çoğu kez erteleyip durduğum tedbirleri almaya zorluyor.

Bu sefer ise sanki bir kriz varmış gibi bir şey gördüm onda – umarım, bir "buraya kadar, bırakalım artık" sonucu çıkar. Öyle ki bizzat kendisi bu ayrılığı sonuçta en hayırlısını getirebilecek gibi görüyor.

Madem onunla annesi arasında çok vahim bir yakınlaşma var, ikisi yanlış ya da doğru yolda beraber gitmeli.

İş sonuçta anneyle birlikte kalmaya, sırayla işe çıkmaya ve böylece dürüst bir yoldan geçimlerini sağlamaya varacak. Onların planı böyle ve şimdiden birkaç iş günleri var; ben ilanlar astım, onlar da her gün bakıyorlar ve bundan keyif almaya başlıyorlar.

Gerektiği sürece bunu yapmayı sürdüreceğim ve ilanlar asmaya devam edeceğim; kısacası, yararlı ya da yardımcı olmak üzere elimden gelen her şeyi yapacağım.

Buradan ayrılırken, gücüm yeterse onlar için birkaç haftalık kirayı ödeyeceğim, ayrıca planlarını düzgün yapıp ilerletmeleri yönünde daha fazla zaman sağlamak açısından günde bir somunluk ya da buna yakın bir meblağ vereceğim. Ama bunu verme niyetinde olduğum hususu henüz *onlara söz verdiğim* bir şey değil, çünkü bunu yapıp yapamayacağımı kendim de bilmiyorum. Şartlara göre hareket edeceğim.

Ona dul bir adamla ya da başka biriyle her uygun evliliği sıkı biçimde tavsiye etmekteyim; böyle bir kişiye karşı *benimleyken olduğundan daha iyi* davranması gerektiğini de ekleyeceğim.

Benimle ilişkisinde hangi açılardan yetersiz kaldığını kendisi de gayet iyi biliyor. Artık *akıllı* olması ve şundan *ders çıkarması* gerektiğini biliyor. *Onu zerre kadar suçlamamamın sebebi, bir düzelme ya da ıslah sürecinin öyle bir anda başarıya ulaşmadığını, deyim yerindeyse aşamalarının olduğunu bilmem.* Yani, kötü yola sapma eğilimine kapılmaksızın, şu anda bulunduğu noktada kalırsa ve oradan başlayıp daha iyiye varmak için çalışırsa, benimle ilişkisindeki hatalara içerlenmesine ya da umutsuzluğa düşmesine gerek yok; başka birine karşı daha iyi davranarak yanlışını düzeltmek için uğraşması yeter.

Kendisi de şimdilik bu şeyleri iyi anlıyor ve bunu canlı tutacağımı umuyorum. Umutsuzluğa düşmek ve ardından kendini koyuvermek onların ortak bir zaafı; öte yandan bir işe yeniden koyulmak söz konusu olduğunda aynı zamanda sabırlılar; özellikle kadında daha belirgin bu. Hatalarının çok ve bayağı can sıkıcı olmasına karşın, temelde *her şeyi* mazur gösteren iyi bir yanının olduğunu biliyorum ve bu sebeple de geleceğinden umudumu kesmiyorum. O MERHAMET HERHALDE *bizzat mizaçta yatıyor olmalı*, keşke böyle bir kişiye tam inanabilsem. Tam ikna olamamamı içimdeki kötülüğe bağlıyorum; şöyle ki henüz her şeyi kabullenebilecek durumda değilim ve düzeltmek için o kadar uğraştığım *her şeyi* en azından şimdilik bir tarafa bırakamıyorum.

Bana yine kısa sürede yaz, e mi?

Sevgili Theo,

Eşyaları paketlemede falan öyle bir noktaya vardım ki seyahat parası elime geçer geçmez yola çıkacağım. Bu şartlarda dosdoğru çalışmaya koyulmam en iyi yol olur. Zira taşınma gibi durumlarda insan çalışma açısından iyi bir şey yapamaz ve kırda bir yer bulana kadar tekrar havama giremem. Dolayısıyla ayın 10'una doğru bir şey gönderirsen, çekip gidebilmeyi umuyorum; dosdoğru gidemezsem, gerekirse bir iki gün yakındaki bir köyde kalacağım.

Umarım, işler sana ve aslında az çok bana da mümkün görünen yönde, kadının daha iyiye doğru istikamet değiştirmesi yönünde gelişir. Ancak bunun gerçekleşmemesinden ve kadının eski yoluna dönmesinden çekiniyorum.

Onu yakından tanıyışıma göre bir değerlendirmede bulunmam gerekirse, özellikle moral ve irade bakımından doğru hareket tarzını sürdüremeyecek kadar zayıf.

Buraya gelişinde meseleyi konuştuğumda, *karar vermede kararlıydım* ama bana göre iki yol vardı ve *nasıl* olacağına dair karar benden ziyade ona bağlıydı. Sırf lafta kalmayacak ve işi yokuşa süren o hatalardan uzaklaşacak şekilde, benimle ilişkiyi sürdürmeyi kesinlikle isteseydi, karşımıza ne kadar zor ve kötü şeyler çıkarsa çıksın, işler şimdi onu bekleyenden çok daha iyi olurdu sanırım. Ama evet ya da hayır diyemeyen bir *sfenks* gibi bir şey gördüm onda. Ne yapacağını bilip bilmediğimi bana soracak olursan, bildiğim tek şey davranışının "kesinlikle elinden gelebileceği kadar dosdoğru" olmayacağı.

Son günlerde ilanlara sırf zevahiri kurtarmak uğruna baktıklarını ve benimle görüşmedikleri bir şeye kalkışmak için muhtemelen ayrılışımı beklediklerini tekrar açıkça gördüm.

Bu da hemen yola çıkmamı gerektiren başka bir sebep çünkü aksi halde işleri kasten geciktirme yoluna başvuracaklar. Ve bu işte yine annenin parmağı var.

Birkaç gün önce başladıklarından bir kıvırma olan bu planın perişanlıktan başka bir şeye yol açmayacağı kesin.

Ama bana karşı açık değillerken, onlara yardım etmem için deli olmam gerekir, değil mi? Bu yüzden hemen yola çıkmak ve on dört küsur günün geçmesini beklemek niyetindeyim. Ardından onlara mektup yazıp gidişatın nasıl olduğuna bakacağım.

Ciddi olmalarını sağlamak açısından ayrılmamın *şart* olduğu düşüncesi de kafamda gelişiyor. Ama böyle bir sınama tehlikeli çünkü kısa bir sürede bile epeyce şeyi berbat edebilirler.

Kadın niçin, ama niçin bu kadar akılsız? Her yönüyle Musset'nin "çağın çocuğu" olarak nitelendirdiği biri, geleceğini düşündüğümde bazen bizzat Musset'nin mahvoluşu geliyor aklıma.

Musset'de soylu bir şey vardı; eh, kesinlikle bir sanatçı olmamasına karşın, onda da bir *je ne sais quoi* var. *Keşke sanatçı olsaydı*, şöyle biraz. Çocukları var ve şimdi olduğundan daha fazla sabit fikri haline gelirlerse, onda sağlam bir şey ortaya çıkacaktır; ama bu da olması gerektiği gibi değil, bana göre yetersiz olsa bile anne sevgisinin hâlâ karakterindeki en iyi şey olmasına karşın.

Çekip gitmemle birlikte, birkaç şeye pişman olacağını, daha iyi olmak isteyeceğini ve bana ihtiyaç duyacağını varsayınam zor bir şey. Öyle bir durumda yardım etmeye hazırım ama tanıştığın kadın hakkında bana söylediğin *şu şeyin* kafasına girmesini sağlayacağım: Beni çok dibe batmışken buldun, *tekrar yukarıya çıkmalıyım*. O ise *tekrar yukarıya çıkmalıyım* yerine *uçurum beni aşağıya çekiyor* diyecektir.

Musset ve George Sand arasında bir ilişki olduğunu duymuştum bir keresinde. George kendi halinde, olumlu, son derece çalışkan biriymiş. Musset umursamaz, kayıtsız ve hatta işini ihmal eden biriymiş.

Durum son haddine varınca, bu iki karakter arasında bir ayrılık ortaya çıkmış. Daha sonra Musset çamurda daha da derine batıp pişman olunca beyhude bir girişimde bulunmuş; bu arada kendini toparlayan ve yeni bir esere kendini tamamen veren George Sand, "İş işten geçti, *artık imkânsız*," demiş.

Ama bunlar iç çatışmayla çok ilgili sorunlardır ve yürekler onların verdiği acıyla göründüğünden daha fazla büzüşür.

Theo, ayrıldığımda içim rahat olmayacak, aksine tedirginlik duyacağım çünkü iş işten geçene kadar uyanmayacağından, daha sade ve daha saf bir şeye dönük güçlü bir arzuyu içine doğma vakti geçene kadar duymayacağından çok korkuyorum.

Onda o sfenks benzeri hali gördüğümde, hem onda, hem de başkalarında eskiden bildiğim bir şey olduğunun farkına varıyorum ve bu çok kötü bir belirti. Ardından melankolik bir havada gözlerini uçuruma dikmek de vahim ve bunu giderme yolu zor iş. Ve şimdi de Theo, tekrar pasif bir biçimde her şeye boyun eğiyor – evet, melankoli alt edilebilir bir şey olduğuna göre, uğraşla alt edilmeli ve içinden bu istek gelmeyen biri hepten dağılır ve heba olup gider. Ona bunu hep anlattım, hatta kimi zaman azıcık anlamasını sağladım.

Anlayacağın, uçurumun kenarında, öyle değil mi?

Onu elimle itecek değilim ama ilelebet yanında durup onu tutmam da mümkün *değil*. Bir kişi uyarıldığında ve yardım eli uzatıldığında, işbirliğine girecek kadar sağduyu sahibi olmalı.

Melankolik kişinin isteksiz göründüğü durumlar olduğunu ama daha sonra gerekeni yapıp toparlandığını biliyorum. Eğer öyleyse, bu iyi ve düzelecektir.

Melankolik kişiye toparlanma döneminde bir dosttan daha fazla yardımcı olacak hiçbir şey yoktur. O dost yetersiz olsa bile, bunun yararı büyüktür. Evet, geçmişte ve halen kimi zaman son derece çirkin davrandığı *artık* doğru olsa dahi, bende böyle birini bulmaya devam edecektir – tabii *her şeye rağmen*.

Bir desteğe ihtiyacı olacaktır ve gitsem bile yine destek vereceğim, yeter ki biraz gayret ve iyi niyet göreyim. Ailesi içinde *onu benden* uzaklaştırmaya çalışanlar, eğer

inatçılık ve ahmaklık yüzünden böyle davranmadılarsa, sonuçta onu ve çocuklarını öldürmek kadar kötü bir şey yapmış oldular. Zira o müdahale olmasa, çok daha ileriye varacaktı.

Ayın onuna doğru gerekirse yola çıkabilmeme yetecek kadar para göndermek için elinden geleni yap, çünkü ayrılmam akıllıca olur.

Yine de kendini sıkıntıya sokma çünkü şartlara göre hareket edeceğim ve ne yaptığımı sana dosdoğru yazacağım.

Para Drenthe için çok az olursa, birkaç günlüğüne Loosduinen'e gidip orada bekleyeceğim. Loosduinen'de şahane şeyler buldum, oranın eski çiftlik evleri ve akşam efektleri enfes. O durumda eşyalarımı muhtemelen önceden göndereceğim ya da depoya koyacağım.

Ayrıca şimdi kiracılığı uygun biçimde sona erdirmemin tam zamanı; mektubun geldiğinde buradan ayrılacağım.

Bu da kadın için dayanması gerektiğinin bir işareti olacaktır. Başka ilanlar asacağım ama bu son iki gün aylaklık tekrar baş gösterdi; korkarım ki planı temelden değiştirdiler.

Hoşça kal, Theo, keşke işler çoktan çözülmüş olsaydı, zira böyle günler zor geçer ve kimseye pek yararı olmaz. Sana bol şans dilerim, bana inan.

Dostlukla,
Vincent

Umarım, hasta düşmemişsindir, ben de bir süre önce ishal oldum ama durdu. Mideyi güçlendirmek için yumurta en iyi şey olabilir, en azından sebep halsizlikse.

384 Lahey, Pazartesi, 10 Eylül 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubun ve içindeki 100 frank az önce elime geçti. Yarın Drenthe'deki Hoogeveen'e doğru yola çıkıyorum. Oradan yola devam edeceğim ve vardığım yerden sana bir adres göndereceğim.

Yani, her halükârda *buraya* bir daha yazma. Ayrılışımı hemen bildirmek üzere C.M.'ye birkaç kelime yazmanı öneririm; çünkü bizzat söylediğin gibi, bana bu adresle mektup yazma ihtimali var. Bunu çoktan yapmışsa, postaneden mektubun iade edilmesini istemesi en iyi yol olur; sonraki adresimi kesin bilmediğimden ancak buradaki postaneye ya da ileride ev sahibine haber verebilirim.

Rappard arkadaş da seyahat ediyor, şimdiden Drenthe'yi geride bıraktı ve Terschelling'e varmak üzere. Drenthe'den bana şunu yazdı: "Buradaki kırın havası çok ağırbaşlı, figürler çoğu kez senin etütlerini getirdi aklıma. Buradaki hayata ge-

lince, insan başka yerde kesinlikle daha ucuza yaşayamaz. Ve bence o güneydoğu köşesi (aklımdan geçen yöre) en orijinal yer."

Theo, ayrılırken elbette bir melankoli duygusu içindeyim; kadının gayretli olacağına ve iyi niyetinin kuşkulu olmadığına inanmış olmam halinde yaşamış olacağımdan çok daha ağır bir melankoli bu. Her neyse, işin aslını çeşitli şeylerden biliyorsun. Kendi adıma çalışmaya devam etmeliyim, yoksa pek fazla ileriye gidemeden kendim de batacağım. Kendi isteğiyle daha aktif hale gelmesine, yani kısa patlamalar yerine daha düzenli hale gelmesine kadar, o aynı yetersiz noktada kalacaktır; hatta benim yerime üç destekçisi olsa bile, kendisi işbirliğine girmediği sürece hiçbir şey yapamayacaklardır. Peki, ya insanın içinin yandığı o çocuklar? Onlar için her şeyi yapamadım, ah, keşke kadın istekli olsaydı!

Ancak sızlanıp durmayacağım çünkü her şeye rağmen çalışmaya devam etmeliyim.

Doğrusu, ihtiyatlı olma açısından, yanıma boya almaya kalkışmadım; çünkü orada çok geçmeden bana ulaşan şeyler için ödeme yapmak durumunda kalacağım, bir de pansiyon meselesi ve başka seyahat masrafları var. Ama C.M.'den bir şey alacak kadar şanslı olursak, seçtiğim bir iki şeyi oraya koliyle göndereceğim. Bu ne kadar erken yapılabilirse, o kadar iyi olur. Dolayısıyla bir haber alırsan, oradaki adresimi öğrenir öğrenmez bana yaz, (100 frangın peyderpey ödenmesine ilişkin) önerilen düzenlemeyle elbette hemfikirim; haliyle sıkışıksan, ondan gelebilecek her şeyi göndermeden önce uygun bir anı bekle.

Kendi adıma, C.M.'nin düpedüz hiçbir şey yapmayabileceği görüşündeyim.

Her halükârda, kardeşim, bunu hemen göndermen sağlıklı ve makul yol olur. Nasılsa oraya varacağıma ve toparlanma fırsatını bulacağıma göre, hiç yardım gelmese bile, kesinlikle kendimizi idare edebiliriz. Sonuçta buna müteşekkirim ve iyi bir adım olacağı kanısındayım. Planım sözgelimi önümüzdeki yıl Hollanda'ya gelmene kadar orada kalmak. O zaman seni görme fırsatını kaçırmak istemem. Ama bu şekilde bütün mevsimlerin geçişini göreceğim ve o bölgedeki şeylerin karakterine ilişkin genel bir görüş edineceğim.

Kendime 12 ay geçerli bir iç pasaport edindim. Onunla istediğim yere gitme ve bir yerde dilediğim kadar kalma hakkım olacak.

Sonuçta ilerleme sağlayabileceğim için çok sevinçliyim çünkü bu şekilde birbirimize yardımcı oluruz; orada tahminimce 50 frank pansiyona, gerisi çalışmaya gider ve bu da mevcut şartlarda burada yapabileceklerime göre büyük bir farklılık demek. Yani, başkaları yardım etmese bile, boşta olmayacağız.

Selamlarla bitiriyorum, bugün hâlâ ayarlamam gereken bir sürü şey var, C.M.'ye kısa bir mektup yazmak gibi; her şey yolunda giderse yarın akşam yola çıkıyorum ve önümüzdeki birkaç günde adresimle birlikte bir mesaj alacaksın. Hoşça kal, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Bir süre önce bana "Belki *görevin* seni farklı biçimde davranmaya ya da bir şey yapmaya yöneltecek," diye yazdın. Bu hemen üzerine epeyce düşündüğüm bir şey ve çalışmamın hiç kuşkusuz oraya gitme adımını gerektirmesi nedeniyle, anladığıma göre çalışma kadından bile daha dolaysız görev ve ikincisi uğruna ilki zarar görmemeli. Geçen yıl durum farklıydı, çünkü bana göre *şu anda tam* Drenthe noktasındayım. Ama insan bölünmüş duygular taşır ve içinden her ikisini yapmak gelir; mevcut şartlarda ise paradan ve daha da önemlisi onun güvenilmez oluşundan dolayı bunu yapmak *mümkün değil*.

386 Hoogeveen, Cuma 14 Eylül ya da dolayları, 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Burada birkaç gün geçirdim, çeşitli yönlerde dolaştım ya, artık yerleştiğim mahalle hakkında daha geniş bilgiler verebilirim sana.

Buralarda yaptığım ilk yağlıboya etüdün bir müsveddesini ekliyorum mektuba. Fundalıkların orada bir kulübe... Yalnızca otlardan, sopalardan yapılmış bir kulübe... Bunların aşağı yukarı altı tanesinin içini de gördüm, onlardan yaptığım etütleri de ilerde göndereceğim.

Bu kulübelerin dışlarının alacakaranlıkta ya da tam günbatımından sonraki görünümlerini sana anlatmanın en iyi yolu, Jules Dupré'nin bir resmini hatırlatmak... Yanılmıyorsam Mestag'a ait bir resim bu, iki kulübe, yosun tutmuş damları hafif puslu akşam karanlığının egemen olduğu gökyüzünde çok derin tonlarla belirginleşen...

Burada da aynen öyle...

Sonra, kulübelerin bir mağara kadar karanlık olan içleri de çok güzel. İrlanda'da yüksek yaylalarda çalışan kimi İngiliz ressamların çizimlerinde, burada gördüklerimin en gerçeğe yakın resimlerini görmüştüm. A. Neuhuys da aynı etkiyi yaratıyor; ama belki gerçeği ilk bakışta göze göründüğünden daha şiirsel yapmış o... Gene de, temelde doğru ve gerçek olmayan bir tek çizgi çizmemiş.

Açık havada harika figürler gördüm –ciddilikleri ölçüsünde çarpıcı... Örneğin kadın memesinin bir belirli sallanışı vardır ki, cinsel duyguların tam tersini kabartır insanın içinde; eğer kadıncağız yaşlı ya da hastalıklıysa kimi kez, acıma ya da saygı uyandırır. Burada hemen hemen her şeyi kapsayan melankoli de sağlıklı cinsinden, tıpkı Millet'nin çizimlerinde olduğu gibi.

Ne mutlu ki buranın erkekleri dizden pantolon giyiyorlar, böylece bacaklarının biçimi daha iyi görünüyor, devinimleri de daha anlamlı oluyor.

Dolaşmaya çıktığımda içimde yeni duyumlar, yeni duygular uyandıran pek çok şey hakkında sana biraz fikir verebilmek için bir şey söyleyeceğim: Buralarda, erkekler, kadınlar, çocuklar ya da siyah beyaz atlar tarafından çekilen turba mavnalarını *fundalıkların ortasında* görebilmek olası! Hollanda'da Rijswijk kıyısındaki yedek yolda çekilenler gibi hani...

Fundalıklar harika. Brabant'ta olanlardan çok daha güzel koyun sürüleri, çobanlar gördüm.

Tuğla ocakları, T. Rousseau'nun *Ortak Halk Fırını* tablosundakine benziyorlar az çok. Bahçelerde, yaşlı elma ağaçlarının altında ya da ekilmiş lahanalar ile kerevizlerin arasında bulunuyor bunlar.

Birçok yerde arı kovanları da var.

Çoğu insanın yüzünden sağlıklı olmadıkları belli oluyor; buralar pek sağlıklı değil anladığım kadarıyla; içme suyunun kötülüğünden olabilir bu. 17 yaşlarında falan, ya da belki daha genç birkaç kız gördüm ki canlı ve güzel görünüyorlar ama genellikle çok erken yaşta soluyor, çöküyor buranın kadınları... Ama bu, kimilerinin gövdelerinin soylu görünüşünü değiştirmiyor, yakından baktığında çok çökmüş olsalar da..

Köyde Meppel'e, Dedemsvaart'a, Coevorden'e ve Holland'a, Veld'e giden dört beş kanal var.

Tekneyle bunlardan birinde yol aldığında, şurada burada ilginç değirmenler, çiftlik evleri, eski iskeleler ve her zaman, dur durak bilmeyen mavnaların gidip gelişlerini görüyorsun.

Buranın insanlarının özellikleri hakkında bir fikir vermek için bir şey daha ekleyeyim –geçende o dediğim kulübenin yağlıboya resmini yaparken iki koyunla bir keçi gelip evin *damında* gezinmeye koyuldular. Keçi en üste çıkıp baca deliğinden içeri baktı.

Damdan gürültüler duyan evin kadını, koşarak dışarı çıktı ve elindeki süpürgeyi söz konusu keçiye fırlattı, bizimki de bir dağkeçisi çevikliğiyle atlayıp kaçtı.

İyice gezip gördüğüm iki ufak köyün adları *Sanddrift* ve *Blacksheep*, bu anlattığım olay da orada geçti. Birkaç başka yere de gittim bu arada. Buraların nasıl kendine özgü bir havası olduğunu anlamışsındır herhalde... Hoogeveen sözde bir kasaba ama çok yakınında çobanlara rastlıyorsun, demin sözünü ettiğim açık hava fırınlarını, turba kulübelerini, vs. görebiliyorsun.

Kadını ve çocukları üzüntüyle düşünüyorum sık sık, hiç değilse geçinebilecekleri bir gelirleri olsaydı... Of, aslında hepsi kadının kendi kabahati... diyebilirim... çok yanlış da olmaz bu. Yine de korkarım çekeceği sıkıntılar işlediği suçtan çok daha büyük olacak. Karakterinde bozukluk olduğunu başından beri biliyordum, zamanla düzeleceğini ummuştum. Ama şimdi, bir süre görüşmedikten sonra, onda gördüğüm kimi şeyler üstünde düşünüyorum da zaten düzelemeyecek kadar ileri gitmişti gibi geliyor.

Bu da içimdeki acıma duygusunu çoğaltıyor ve melankolik bir duyguya dönüşüyor sonunda, tümüyle yok etmek elimde değil. Theo, fundalıkların orada, kucağında ya da memesinde bir bebe olan, onun gibi bir kadın gördüğümde gözlerime yaşlar doluyor. Onu anımsıyorum, onun zayıflığını; kadının üstünün başının dağınıklığı da benzerliği artırıyor. *Onun iyi bir insan olmadığını biliyorum.* Böyle davranmaya hakkım olduğunu da biliyorum. Artık orada KALAMAYACAĞIMI, onu yanımda buraya *getiremeyeceğimi*, yaptığımın doğru ve aklı başında olduğunu, daha ne dersen de hepsini biliyorum. Yine de, her şeye karşın, öyle bitkin, hasta, sıska bir kadın gör-

düm mü sanki böğrüme bir bıçak saplanıyor, yüreğim içimde eriyor. Yaşam nasıl da acıklı. Bununla birlikte, insan melankoliye kaptırmamalı kendini, başka yerlerde avuntu aramalı, en iyisi çalışmalı, çalışmalı... Kimi kez, bana azıcık huzur veren bir inanç var: Felaketler benim başımdan da eksik olmayacak. Hoşça kal. Bir an önce yaz ve bana inan.

Dostlukla,
Vincent

390 Hoogeveen, Çarşamba, 26 Eylül ya da dolayları, 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili kardeşim,

İçtenlikle konuşmaya ihtiyaç duymam nedeniyle, büyük endişe, hüzün, heves kırıklığından gelen *je ne sais quoi* ve hatta umutsuzluğun yol açtığı bir duyguya ifade edilemeyecek kadar aşırı kapıldığını senden gizleyemem. Ayrıca buna karşı bir avuntu bulamazsam, beni pekâlâ çok kolayca ve dayanılmaz ölçüde bunaltacağını da.

Genelde insanlarla ilişkide çok az başarılı olmam gerçekten canımı sıkıyor, bu konuda çok kaygılıyım ve buradayken durumun üstesinden gelmemin ve çalışmayı sürdürmemin tehlikeye girişi bunu büsbütün artırıyor. Dahası, kadının akıbeti, benim şirin, zavallı ufaklığın ve diğer çocuğun akıbeti içimi yakıyor. İçimden hâlâ yardım etmek geliyor ve bunu yapamıyorum.

İtibara, güvene ve biraz sıcaklığa gerek duyduğum bir noktadayım ve gördüğün üzere bana karşı hiç güven yok. Bu konuda sen bir istisnasın ama tam da her şeyin senin üstüne yıkılması benim açımdan her şeyin ne kadar iç karartıcı olduğunu daha da belirginleştiriyor.

Üstelik yaptığım şeylere baktığımda, çok kötü, çok yetersiz, çok fazla bitik görünüyorlar. Burada günler kasvetli, yağmurlu geçiyor ve yerleştiğim tavan arası köşesine girdiğimde, orası büsbütün çarpıcı bir melankoli havasına bürünüyor – tek pencereli bir çatıdan gelen ışık boş bir boya kutusunun, çok az temiz tüyü kalmış bir fırça demetinin üstüne düşüyor. Yani, bu *öylesine* garip bir melankoli ki, bereket versin, oturup ağlamak yerine daha neşeyle bakmaya yetecek gülünç bir yanı da var. Ama öyle olsa bile, planlarım çok garip bir ilişki, işin ciddiyetiyle çok garip bir ilişki içinde – gülmenin kesildiği nokta işte burası.

Başka ne yapabilirim ki? Geçen yıl sana anlattığımdan daha da büyük bir açıkla bitti çünkü sana belirttiğimden daha fazla borcu kapattım, *aralarında Rappard* da var ve üstelik Rappard'a hâlâ borçluyum. Bunun beni son derece kaygılandırmasının sebebi onun bir arkadaş olması; en ufak ivediliği olan her borcu şu anda ödemiş olmama rağmen, boyadan önce başka şeyler için hâlâ ödeme yapma sorunuyla karşı

karşıyayım. Durum böyle olmasa boya alırdım aslında; daha doğrusu beni zamanla tekrar yüklüce bir fatura altına sokacak şekilde veresiye boya almayı gözüm kesmiyor. Buraya gelişin sırasında daha fazlasını söyleyebilecek havada tam olmadığımızı kendin de biliyorsun; ama şimdi sana söyleyeyim ki Lahey bana çok ağır geldi ve ayrılma meselesini belirli bir özgül sebeple sürekli erteleyip durdum, hem de ısrar etmem halinde açığın kaçınılmaz olmasına karşın.

Mesele şu: Ayrılmak şöyle dursun, onunla evlenerek ve birlikte kırsal alana yerleşerek bir girişimde daha bulunma riskine girmekten yanaydım, her ne kadar gidişatı sana anlatmadan bunu yapmayacak olsam da. Ama inandığım bir şey vardı. Geçici maddi sakıncalar ortaya çıksa bile, doğru yol buydu ve böyle bir şey sadece onu kurtarmakla kalmaz, benim açımdan ne yazık ki şu anda iki katına çıkmış olan büyük iç kavgaya da son vermiş olurdu. Ve sonuna kadar bunun arkasında kalmayı tercih ederdim

Peder ya da sen olaya böyle bir sezgiye yaklaşabilseydiniz, belki *kadın* bu sayede kurtulmuş olurdu, ama belki diyorum. (Bunun sonucunda daha mutlu ya da mutsuz olacağını söylemiyorum; roller tersine olsaydı, benim yerimde siz olsaydınız, sizin yerinizde ben olsaydım, sizin yaptığınızdan başka şekilde davranır mıydım, bilemiyorum.) Dolayısıyla olaya kararın ikinize değil, bana bağlı olduğu bir şey olarak bakmaktayım. (Babamın evliliğe rızasını kendimde görme dışında tabii, başlı başına bu husus beni aşar; kararlı bir soru karşısında Peder genel ifadelerle cevap verdi ancak bunda rızanın bir ipucu yoktu.) Böyle o kararı verdim çünkü zaten borçlu durumdaydım ve gelecek karanlıktı. Ama bu karar henüz bir yenilenme getirmiş değil ve fazlasıyla kaygılı geçen bir yılın peşinden getirdiği bitkinliği gideremiyor; öte yandan ben de iyileşmesi o kadar kolay olmayan yaralı bir gönülle ve bir boşluk, hayal kırıklığı ve melankoli duygusuyla baş başa bırakılmış durumdayım. Gerçi şimdi buradayım, maddi açığı neredeyse kapattım ve kısa bir içinde tamamen kapanacak, buradaki doğa harika ve beklentilerimin üzerinde. Gelgelelim tekrar huzura ermiş olmaktan uzağım çünkü kaldığım tavan arasından sana verdiğim küçük kesit hayattan alınma.

Bütün bunları önceden bilseydim, geçen yıl hastaneden çıktığında kadınla beraber buraya taşınırdım, açık falan olmazdı ve biz de ayrılmazdık; çünkü işlediği kabahatteki suçu, görünüşte *onun* için ama temelde ona karşı çok alçakça dolaplar çeviren ailesininkinden daha az. Bu arada, bazen mesela anneye bir rahibin de arka çıkıp çıkmadığını merak ediyorum; çünkü bana karşı dolduruşa getirmek için kadını etkileme yönünde fazlasıyla çaba gösterdiler. Bizzat öğrenir öğrenmez adresimi kapı komşusu marangoza vereceğimi ayrılmadan önce ona belirtmeme karşın, ondan henüz hiçbir haber almamış olmam bu kuşkuyu büsbütün artırıyor. Adresi adama gönderip ona bildirmesini istedim ve hâlâ hiçbir haber gelmiş değil, bu marangozdan sadece bütün eşyalarını (sonuçta getirdiğinden daha fazlasını) toplamış olduğunu öğrenmem dışında.

Her ne kadar *düpedüz* muhtaç durumda olması halinde bana yazmış olacağına

inansam da akıbeti konusunda endişeli olduğumu anlıyorsundur şimdi; ama işin arkasında bir terslik olsa gerek. Buna dair *sezgimi* anlayacağın üzere, ailenin ona şunu söylemesinden bayağı korkuyorum: Sana kesinlikle yazacaktır, işte o zaman... onu avucumuza alırız – kısacası benim zaafım üzerinden hesaplar yapıyorlar ve o tuzağa kendi ayağımla düşecek *değilim*. Bugün ona değil, marangoza adresimi öğrenmesini kesin sağlamasını bildirmek üzere mektup yazıyorum; ama ona ilk yazan *ben* olmayacağım ve *eğer* o yazarsa, durumun aslında nasıl olduğunu anlayacağız. Ailesi onu tamamen başından atmaya niyetliyse, ona kesinlikle yardım etmeye çalışacağım; ailesinin ona yardım ediyor olması halinde ise, onlarla fazlasıyla mutabık kaldığını ve uzun bir süreden beri böyle olduğunu gayet iyi anlamış olacağım. O zaman onunla belki ya da mecburen ilgilenmem artık. *Yahut* şöyle bir durum var diye düşünüyorum: *Eğer* işin arkasında bir rahip varsa, ona ancak benimle artık hiçbir alakasının kalmaması şartıyla yardım ediliyordur ve suskunluğunun sebebi budur.

Ama ayrılma fikrini içime sindirebilecek noktaya *henüz* varmadığımı söyleyeceğim, halen onun akıbeti hakkında çok, ama çok endişeliyim, tam da bundan beni haberdar etmemesi nedeniyle.

Hepsinden önemlisi, geleceğe dair karamsar duygular, ayrıca resim malzemeleri açısından donanımımın acıklı hali ve en gerekli, en yararlı şeyleri gerçekten olması gereken biçimde yapmamın imkânsızlığı yüzünden bu son birkaç gün bunalmış durumdayım.

Burada o kadar çok güzellik bulunduğunu şimdiden dosdoğru görebildiğim için, maddi gücüm yeterse, hâlâ Lahey'de bulunan eşyalarımı getirteceğim ve buradaki tavan arasını (içeriye biraz daha ışık girmesini sağlayarak) bir stüdyo olarak düzenleyeceğim ya da başka bir yer arayacağım. Bir de bütün donanımımı yenilemek ve eksikliklerini gidermek istiyorum. Keşke bir kerecik bunu gerçekten adamakıllı yapabilsem; bana o kadar güvenecek birini bulabilirsem, en büyük endişem yatışmış olacak. Ama her şey senin üstüne yıkılırsa ya da bana güvenecek hiç kimse bulamazsam, düşüncelerim böyle bir çember içinde dönüp duruyor ve bir çıkış yolu göremiyorum.

Geçim kaynağı olmayan bir ressam, bazen insanlardan oldukça büyük kredi almadan çalışmasını sürdüremez; böyle bir kredi sadece ressamlık mesleği için değil, bir iş kurma ya da bir yerde tekrar tutunma durumunda olan köşkerlik, marangozluk, demircilik meslekleri için de aynı ölçüde gereklidir, kanımca ne az, ne de çok.

En başta gelecek aylarda da sürecek olan bu yağmurlu hava elimi kolumu gerçekten bağlıyor. Bu durumda başka ne yapabilirim? Bazen düşüncelerim şöyle bir şekle bürünüyor. Çalıştım ve idareli yaşadım ama hâlâ borç içindeyim, o kadına sadık kaldım ama sadakatsizliğin içine battım, entrikadan tiksinip uzak durdum ama neredeyse hiç itibarım ya da varlığım yok. Senin bana güvenini hafife almıyorum, aksine önemsiyorum ama sana şunu söylemenin gerekip gerekmediğini oldukça merak ediyorum. Beni unut, çünkü bir yere varacağımız yok – tek kişi için fazlasıyla ağır

bir yük bu ve başka bir çevreden yardım alma şansı yok. Vazgeçmemiz için yeterli kanıt değil mi bu?

Ah, dostum, öylesine melankolik hale geldim ki. Muhteşem bir kırsal alandayım, içimde bir istek var, çalışınam sahiden mutlak bir ihtiyaç; öte yandan yaptığım şeylerin çok acınası halde olduğunu, burada bir stüdyodan ya da benzer bir şeyden yoksun olduğumu, durumu düzeltinceye kadar her yerde mahcup olacağımı düşündükçe, işin üstesinden nasıl geleceğimiz konusunda kesinlikle şaşkın hale düşüyorum. Modeller etrafta seyredenler olunca poz vermeye yanaşmıyor ve bu, bir stüdyoyu makbul kılan en büyük sıkıntı. Şimdi aynen Lahey'de stüdyo kurduğum zamanki duygu içindeyim. "Eğer bunu yapmazsam, kesinlikle başarılı olamayacağım." Ve şimdi bile, Lahey örneğine bakınca, o şartlarda yaptığımı yapmış olmaktan pişman değilim; sadece keşke buraya bir buçuk yıl önce gelseydim ve orası yerine burada bir stüdyo kurmuş olsaydım.

Peder mektup yazarak bana yardım etmek istediğini söyledi ama dertlerime dair herhangi bir şey çıtlatmadım; umarım, sen de bu konuda Peder'e bir şey söylemezsin. Peder'in kendi dertleri var ve işlerin iyiye gitmediğini öğrendiğinde, sadece dertleri daha da artar. Dolayısıyla Peder'e her şeyin beklediğimden çok daha iyi çıktığını yazmakla yetindim, bu da doğa açısından tamamen doğru. Hava iyi olduğu sürece, bir sürü güzel şey gördüğümden durumun farkında değildim; ama şimdi birkaç gündür yağmur böyle aralıksız yağınca, burada aslında nasıl saplanıp kaldığımı ve sıkıntılı olduğumu gittikçe görüyorum. Ne yapmalı? Durum zamanla kötüye mi gidecek, yoksa düzelecek mi? Bilmiyorum ama gerçekten kendimi perişan hissediyorum ve silkinip bundan kurtulamıyorum.

Hayatta yağmur biraz *yağmalı*
Günler karanlık ve sıkıcı olmalı

Bu doğru, aksi olamaz, ancak karanlık ve sıkıcı günlerin sayıca bazen çok fazla olup olmadığı kafamı kurcalıyor. Her neyse, ambarda poz verecek bir modeli tekrar buldum ama ışık çok uğraştırıcı. Sonuçta yapılabilecek olanı yapmaktan kaçınmıyorum ama *mevcut durumda yapılması ŞART olanı yapabiliyor muyum?* Bu mektup da mekân için bir iç geçirme; kış bu günlerdeki gibi olacaksa, kötü bir duruma girerim. Güzel olmasına güzel, hatta yağmurda son derece güzel ama çok fazla eksik varken insan nasıl çalışsın? Hoşça kal, dostum, keşke her şey yolunda gitse, ama başka insanların daha fazla güvenine ihtiyacımız var, aksi halde korkarım ki bu iş yürümeyecek. Senden yakında haber almayı umuyorum. *Etütler eline geçti mi?*

Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

392 Nieuw-Amsterdam, Çarşamba, 3 Ekim ya da dolayları, 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Bu kez, Drenthe'nin en uzak köşesinden yazıyorum sana; bitmez tükenmez bir mavna yolculuğundan sonra geldim buraya.

Çevredeki kırsal görünümü gerektiği gibi tanımlamama olanak yok; bunu yapmak için bendeki sözcükler yetmez. Kanalın iki kıyısını, kilometrelerce uzanan Michel ya da T. Rousseau, van Goyen ya da P. de Konick tabloları olarak gözünün önüne getirmeye çalış.

Düz planlar ya da kalın çizgiler olarak renkler, ufka yaklaştıkça, gittikçe daralıyor. Şurada burada, bir turba barakası, bir küçük çiftlik, bir küme sıska ağaçla vurgulanıyor. Her yer turba tepecikleriyle dolu; ikide bir geçen turba yüklü ya da bataklıklardan toplanmış sazlarla yüklü mavnaların yanından geçiyorsun. Orada burada sıska, uçuk renkli inekler, birçok koyun –domuzlar da– var. Arada bir ortaya çıkan figürlerin etkileyici bir özellikleri var; kimi kez derin bir tat veriyor insana. Örneğin, mavnada oturan bir kadın resmi yaptım, saçındaki altın tarakların üstüne, yasta olduğu için, siyah tül örtmüş bir kadın. Sonra, bir de kucağında bebesiyle bir başka kadın resmi. Bu ikincisinin başında mor bir şal var.

Kemik gelişmeleri bozuk olan çok tip var aralarında, fizyonomi olarak domuza ya da kargaya benzeyen. Ama, arada bir, dikenler arasından boynunu uzatmış bir zambağa benzeyen figürler de var. Bu yolculuğumdan çok hoşnutum kısacası, çünkü gördüklerimle dolup taştı içim. Bu akşam, fundalıklar anlatılamayacak kadar güzeldi. Boetzel albümlerinden birinde tamı tamına aynı etkiyi yaratan bir Daubigny var. Gökyüzü, tanımlanması olasız incelikte, uçuk bir eflatunî beyaz. Koyun postlarına benzeyen ak bulutlar yoktu şurada burada çünkü bunlar çok daha iç içe geçmişti ve tüm gökyüzünü kaplıyordu, bir yandan da az çok parlak, göz yakan eflatunlar, griler, beyazlar ve yırtılmış gibi bir yerde ışıldayan bir mavi. Sonra, ufukta, pır pır eden bir kızıl çizgi... Hemen altında çok koyu kahverengi bir bozkır ve parlak kırmızı çizgiye yaslanmış birkaç alçak damlı kulübe.

Akşamları bozkırın, İngilizlerin *weird* (ürkünç) ya da quaint (kendine özgü, garip) olarak niteledikleri bir havası oluyor. Don Kişot'unkileri andıran değirmenler, ya da kalkma köprülerin kocaman, garip, hantal gölgeleri, titrek akşam gökyüzünün üstüne fantastik siluetler çiziyorlar. Böylesi bir köy, akşam saatlerinde, aydınlanmış pencerelerin yansımaları, sulara ya da çamurlu birikintilere düştüğünde, kimi kez çok cana yakın oluyor.

Hoogeveen'den yola çıkmadan önce, orada da birkaç yağlıboya etüt yaptım, bunların arasında damı yosun tutmuş bir çiftlik evi de vardı. Furnée'den boya getirtmiştim ya, hani... Çünkü, senin de mektubunda yazdığın gibi, kendimi tümüyle

çalışmalarıma verirsem, kendimi işin içinde yitirirsem, havamın değişeceğine inanmıştım. Gerçekten de epeyce düzeldim.

Yine de kimi kez –hani senin Amerika'ya gitmeyi düşündüğün anlar gibi– ben de Doğu Hint Adaları'na asker yazılmayı düşünüyorum. Ama bunlar son derece boğucu, kasvetli anlar, her şeyin üstüne üstüne yıkıldığına inandığın... O sırada sessiz bozkırı görebilmeni isterdim –benim penceremde gördüğüm manzarayı... Çünkü yatıştırıyor insanı bu görünüm, içini imanla ve tevekkülle dolduruyor, ciddi çalışma ilhamı veriyor.

Mavnadayken birkaç etüt çizdim, sonra da bazı yağlıboyalar yapmak için burada kaldım. *Zweloo*'nun oldukça yakınındaydım, birçokları gibi *Lierbermann* da bulunmuş orada. Ayrıca, çok eski, büyük, tezekten yapılma kulübelerin bulunduğu bir yer de var; kimi kulübelerde ahırla oturma odasının arasında bölme bile yok. İlk iş oraya gitmeye niyetliyim bu günlerde.

Ne derin bir huzur, genişlik, büyük sükûnet var bu kırlarda! Bunu ancak bildik dünya ile kendin arasında millerce ve millerce uzanan Michel'ler olduğunda gerçekten duyabiliyorsun.

Şimdilik sana temelli bir adres veremiyorum çünkü önümüzdeki birkaç gün nerede olacağımı kesinlikle bilmiyorum. Ama *12 Ekim*'de HOOGEVEEN'*e dönmüş olacağım*, sen de mektubunu her zamanki tarihte *aynı adrese* gönderirsen, on ikisinde Hoogeveen'e vardığımda orada bulurum. Şimdi bulunduğum yer New Amsterdam.

Babam 10 guldenlik bir posta havalesi göndermiş; bu, senin yolladığın paraya eklenince artık biraz resim yapabilmeme olanak sağlayacak. Şimdi kaldığım handa uzun bir süre için yerleşmek istiyorum –o dediğim eski, büyük, tezekten yapılma kulübelerin olduğu yere buradan kolaylıkla gidebileceksem tabii; çünkü orada hem ışığın daha iyi olduğunu sanıyorum, hem de yer daha geniş. Sözünü ettiğin o yağlıboya resim var ya, hani o İngiliz'in yaptığı, hani sıska bir kediyle küçük bir tabut gösteren; ressama ilham o karanlık odada gelmiş olabilir ama aynı yerde resmi yapmış olması çok uzak bir olasılık... Çünkü çok karanlık bir odada çalışırsan resmin renkleri çok açık oluyor genellikle ve tuvali ışığa çıkardığında tüm gölgelerin çok zayıf olduğunu anlıyorsun. Bir kere başıma geldi böyle bir şey –ahırın içinde oturup açık kapısını, kapıdan görünen bahçeyi yaptığımda.

Yani söylemek istediğim şu ki burada o engeli ortadan kaldırma olasılığı da var. Çünkü iyi ışık alan, kışın ısıtılabilecek bir oda bulabileceğimi sanıyorum. İşte böyle, dostum, sen artık Amerika'ya gitmeyi, ben de Harderwijk'e yazılmayı düşünmediğimize göre, umarım işlerimiz yavaş yavaş yoluna girer. C.M.'nin hiç ses vermemesi konusunda ileri sürdüğün açıklama doğru olabilir, kabul, ama kimi kez de insanlar, bile isteye dikkatsizlik yaparlar.

Sayfanın arkasında çiziktirdiğim birkaç şey göreceksin. Epeyce geç olduğu için hızlı hızlı yazıyorum.

Buralarda birlikte yürüyüşlere çıkmamızı, birlikte resim yapmamızı ne kadar isterdim! Yöreyi çok seveceğine, buranın senin de aklını çeleceğine inanıyorum.

392A-F (soldan sağa, yukarıdan aşağıya) Çiftlik; Suyolunda bir sürücü; Kadın ve çocuk; Bir kadın başı; Çalışan kadın; Köy yolu ve kulübeler

Hoşça kal. Umarım sağlığın da şansın da iyi gidiyordur. Bu son gezide hiç durmadan seni düşündüm. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

[*Eskiz*, 392 AF]

Sevgili kardeşim,

Mektubun az önce elime geçti. Merakla defalarca okudum ve içinden nasıl çıkacağını bilmeksizin, ara sıra aklıma takılmaya başlamış olan bir şey kafamda gittikçe berraklaşıyor. İkimizin hiç olmayacak yel değirmenlerini falan sessizce çizmekle, düşünceler ve özlemler fırtınasıyla garip bir uyum içindeki çizimleri yapmakla geçen bir dönemi yaşama gibi ortak bir yanımız var. Ama boşuna çünkü ışık tutabilecek hiç kimse onlarla ilgilenmiyor (insana doğru yolda ilerlemek için ancak bir ressam yardım edebilir ve onların aklı başka yerde). Bu büyük bir iç kavga ve heves kırıklığıyla ya da o düşünceleri işe yaramaz sayıp bir tarafa atmakla son bulur; elbette insan 20 küsur yaşında olunca, bunu yapacak kadar tutkulu olur. İşin aslı ne olursa olsun, o zaman söylediğim bir söz, o şeyleri bir tarafa atmaya farkında olmaksızın katkıda bulundu; o anda düşüncelerim belki seninkilerle aynıydı, yani bunu imkânsız bir şey olarak gördüm; herhangi bir ışığın görülmediği o umutsuz kavganın ne kadar müthiş olduğunu ben de biliyorum. İnsan bütün gayretini ortaya koysa bile hiçbir şey yapamaz ve kendisini deli ve bilmem başka ne olarak görür. Londra'dayken sıkça Thames Rıhtımı üstünde durur ve akşamleyin Southampton Caddesi'nden eve giderken manzarayı çizerdim; yaptığım şey berbat görünüyordu. Orada bana perspektifin ne olduğunu anlatan biri olsaydı, ne kadar ıstıraptan kurtulmuş olurdum, şimdi ne kadar ilerde olurdum. Eh, olmuş bitmiş şey geride kalır artık. O zaman olmadı, gerçi Thijs Maris'le ara sıra konuşurdum (Boughton'a açılmaya cesaret edemezdim çünkü onu görünce çok büyük saygı duyardım) ama aradığım şeyi, yani *ilk* şeyler, işin alfabesi için gerekli yardımı orada da bulamadım.

Tekrar belirteyim ki içinde sanatçılık var ve hâlâ sanatçı olabilirsin, aslına bakarsan öyle olup olmadığını çok geçmeden sakince düşünmelisin. Söz konusu alfabeyi söktüğünde bir şey üretmeyi başarıp başaramadığına bakmalısın ve ayrıca bizzat kendin "Eskiden o doğanın bir parçasıydım, bunu artık hissetmiyorum," diyerek ifade ettiğin duyguyu canlandırmak üzere, buğday tarlası ve fundalık içinde yürüyerek biraz zaman geçirmelisin. Sana şunu söyleyeyim kardeşim, o sözlerinde belirttiğin *şeyi* ben de çok, ama çok derinden hissettim. Öyle ki tam da kendimi parçası olarak hissetmememden dolayı en güzel kırı bir türlü güzel bulamadığım günlerde asabi, kısır stresle dolu bir dönem geçirdim. Kaldırımın, büronun, kaygının ve sinirin insanı düşürdüğü durum budur.

Ruhunun şu anda hasta olduğunu söylersem, bunu yanlış anlama, gerçekten öyle, doğanın parçası olmaman iyi değil; bence senin için şimdi birinci öncelik bunu tekrar normale döndürmen. Bugünkü ve öbür yıllardaki ruh halin arasında ortaya çıkan farklılığı bizzat sezmiş olmanı çok iyi buluyorum. Bunu düzeltmek için çalışman gerektiği konusunda benimle hemfikir olacağından kuşku duyma.

O katı, kısır ruh hali içinde uzun yılları geçirirken ve ondan sıyrılmaya çalışırken, durumun daha iyiye gitmek yerine sürekli daha kötüye gitmesinin ardındaki sorunu anlamak için şimdi dönüp kendi geçmişime bakmalıyım.

Doğaya duyarlı olmak yerine ilgisiz olmakla kalmadım sadece; çok daha da kötüsü, insanlarla ilgili de tam aynı duyguyu hissettim.

İnsanlar delirdiğimi söyledi; öyle olmadığı kanısını taşımamın tek sebebi, içimdeki illeti ta derinlerde hissetmem ve üstesinden gelmeye çalışmamdı. Her türlü umutsuz girişimde bulundum ve hiçbiri sonuç vermedi; öyle olsa bile, normal bir duruma dönme yönündeki o sabit fikir sayesinde, beyhude davranışlarımı, çırpınışlarımı ve kıvranışlarımı asla kendi kimliğimle karıştırmadım. En azından her zaman şunu hissettim: "Yeter ki bir şey yapayım, bir yerde bulunayım, durum *mutlaka* daha iyiye gitmeli, bunu aşacağım, toparlanmak için sabırlı olayım."

Sözgelimi, gerçekten deli olduğu ortaya çıkan Boks gibi birinin öyle düşündüğünü sanmıyorum; bu bakımdan tekrar belirteyim, o zamandan beri konuyu, her türlü çırpınmayla geçen yıllarımı epeyce düşündükten sonra, içinde bulunduğum şartlara bakınca, olduğumdan başka bir şeye dönüşmemin *mümkün* olduğunu görmüyorum.

Ayaklarımın altında çöken zemin işte bu, çöktüğü zaman, her kim olursa olsun, kişiyi mutlaka perişan eden zemin işte bu. G&Cie'de altı yıl kaldım, G&Cie'de kök salmış durumdaydım ve oradan ayrılsam bile, sıkı çalışmayla geçen altı yıla güvenle bakabileceğimi ve bir yere başvurduğumda geçmişime ağırbaşlılıkla değinebileceğimi sanıyordum.

Ama hiç de öyle değil; işler öylesine aceleyle yapılır ki üzerinde pek düşünülmez, sorgulama ya da kafada tartma yoluna pek gidilmez. İnsanlar son derece gelişigüzel, son derece yüzeysel izlenimlere göre hareket eder. İnsan bir kere G&Cie dışına çıktı mı, G&Cie'nin neyin nesi olduğunu kimsenin bilmediğini görür. Anlamı olmayan X&Co. gibi bir isimdir ve insan basbayağı "konumu olmayan bir kişi" durumuna düşer. Aniden, birdenbire, kaçınılmaz olarak ve her yerde öylece kalakalırsın. Elbette insanın belli bir saygınlığı olduğu için, öyle ben filancayım, ben şuyum ya da buyum demez. Her bakımdan ciddi bir yeni görev için fazla söz söylemeksizin, azimle işe girişmeyi gözeten bir bakışa başvurur. Gayet iyi, ama derken, o "konumu olmayan kişi", herhangi bir yerden gelmiş adam, yavaş yavaş kuşkuyla bakılan biri olup çıkar.

Yeni patronunun, işleri çok gizemli bir adam olduğunu ve sadece tek bir hedefi bulunduğunu, "para" peşinde koştuğunu varsay. Ona bu işte gerçekten bütün gayretinle, hemen, bir çırpıda öyle çok büyük çapta yardımcı olabilir misin? Belki değil, ha? O ise para, ne olursa olsun para ister; iş hakkında bir şeyler daha öğrenmek isteyince, bayağı iğrenç olduğunu görürsün ya da duyarsın.

Ve çok geçmeden "konumu olmayan biri" olarak, artık sana ihtiyacımız yok denir. Anlayacağın, şimdi gittikçe büründüğün kimliğin, konumu olmayan biridir. İngiltere'ye gitmen, Amerika'ya gitmen hiçbir işe yaramaz, her yerde kökü sökülmüş bir ağaçsın. G&Cie erken yaştan itibaren köklerini saldığın yer, işte o G&Cie gençli-

ğinde onları dünyadaki en güzel, en iyi, en büyük kuruluş olarak görmen nedeniyle bu perişan hale düşmende dolaylı pay sahibiyken, G&Cie'ye, onlara döner misin *acaba*? Ben öyle yapmadım, *yapamazdım*, gönlüm çok, hem de çok fazlasıyla doluydu. G&Cie'nin yapacağı şey sana sırt çevirmek, bu artık beni ilgilendirmez gibisinden bir şey söylemek olur. Bütün bunların sonucunda köksüz hale geldiğinde, dünya meseleyi tersine çevirir ve senin kendini köksüz hale getirdiğini belirtir. İşin gerçeği, ait olduğun yer artık seni tanımaz. *Ben* bu konuda bir şey yapamayacak kadar melankoliye kapıldım ve şimdi seninle konuştuğum gibi bir havaya girdiğimi hiç hatırlamıyorum. Aslında beni şaşırtan şey şu: Bana böyle bir şey yapmış olsalar bile, sana aynısını yapmaya kesinlikle cesaret etmeyeceklerini sanıyordum, ta ki mektubunda "Bu hafta konuştuğum beyefendiler benim kalmamı neredeyse imkânsız hale getirdi" sözlerini okuyuncaya kadar. Dostum, durumun bendeki etkisini biliyorsun ama şu ya da bu meseleden dolayı bedbaht olursan, YALNIZ *olduğun hissine kapılma. Tek başına* taşınamayacak kadar *çok ağır* bir yük bu ve *gidişat* karşısındaki duygularını bir ölçüde paylaşabilirim. Geri adım atma ve duyduğun acıyla yolundan şaşma; madem beyefendiler böyle davranıyor, vakarınla dik dur ve yeni bir görev edinmeni güvence altına alacak şartlar dışında görevden alınmanı kabul etme. Gözünü karartmana değecek kişiler değiller, *seni kışkırtsalar* dahi böyle bir şeyi yapma. Ben gözümü kararttım ve kapıyı çarpıp çıktım. Bulunduğum durum yine seninkinden farklıydı; ben kuyruğun sonundakilerden biriydim, sen ise baş taraftakilerden birisin. Ama köksüzlük konusunda sana söylediğim gibi, oradan çıkınca aynı duyguya kapılmandan çekiniyorum, dolayısıyla *buna* da soğukkanlı biçimde bak, onlara karşı koy ve yeniden başlamanın getireceği o zor duruma biraz hazırlanmadan seni başlarından atmalarına fırsat verme. Ve şunu da bil, bir köksüzleşme karşısında, yeniden yol alamama karşısında, umudunu kesmemelisin.

En kötü durumla karşılaşırsan Amerika'ya GİTME, çünkü orası Paris'le tıpatıp aynı. Hayır, insanın ortalıktan çekileyim dediği noktaya varmaktan sakın; ben bunu yaptım, umarım, bunu yapmazsın. *Eğer* içinden bu geçtiyse, tekrar belirteyim, bundan sakın, büyük serinkanlılıkla buna diren, kendine şunu söyle: Bu nokta tuğladan bir duvara toslamak üzere olduğumu kanıtlıyor. Boğaların toslayacağı bir duvar bu; ben de bir boğayım ama akıllı olanlardanım, sanatçı olmayı kafasına koymuş bir boğayım. Her neyse, başını çarpıp dağıtmadan önce çekil, işte bu kadar. Öyle *olacağını* söylemiyorum; umarım, bir duvara toslama gibi bir sorun çıkmaz. Ama diyelim ki sonunda karşına sivri kenarlı kayalık çıkıntıların yanı başında bir girdap çıktı. Eh, herhalde bundan sakınırsın diye düşünüyorum, öyle değil mi? Orada böyle kayaların olabileceği belki aklına yatar; çünkü kurtulma umudunu artık taşımadığım ve mücadele edecek gücü yitirdiğim bir sırada, bizzat sen beni o girdaptan çekip çıkardın.

Demem o ki böyle sulardan çok uzak dur. Seni işte o şeyin içine sürüklemeye başladıkları içindir ki artık doğanın parçası değilsin – kesin bildiğim şeylerin ne fazlasını, ne azını söylüyorum. Sana şu kadarını söylemeye cesaret etmem sence garip

mi? Bak, daha yolun başındayken rotanı *şimdiden* değiştir ve doğayla bağını düzeltmeye çalıştığına göre, bunu daha fazla geciktirme. Doğanın parçası olmamaya bağlı ruh hali içinde ne kadar kalırsan, senin (ve aynı zamanda benim) için ebedi düşman olan asabiyetin ekmeğine o ölçüde yağ sürersin. Başına *örebilecekleri* türden oyunlar konusunda senden daha tecrübeliyim. Doğayla uyumun bozulur gibi görünmesine bakılırsa, şu anda seni şaşırtan sulara girmek üzeresin. Çok serinkanlı bir yaklaşımla, bunu sapmanın bir belirtisi olarak gör; yo olmaz, lütfen bırakın, o yoldan gitmemeyim, de. Yeni bir tutku, bir şeye dönük bir merak ara; örneğin, sonuçta perspektifin herhalde esas itibariyle bütün şeylerin en basiti olduğunu ve ışık-gölgenin öyle çapraşık değil, basit bir mesele olduğunu düşün. Bu, gün gibi ortada bir şey olsa gerek, aksi halde bunu pek umursamam. Bu şekilde doğaya dönmeye çalış.

Bak, dostum, sana mektup yazarken yıllar önce yaşanmış bir şeyin içimde depreştiğini söylediğimde, sırf beni örnek alman yeter. Örneğin, yel değirmenlerinden tekrar keyif almamı, özellikle burada Drenthe'deyken ilk kez sanatta güzellik görmeye başladığım zamanki kadar duygu yüklü olduğumu düşünmen yeter. Bunu normal bir ruh hali olarak nitelendirmeye yatkınsın, değil mi? Dışarıdaki şeyleri güzel bulmak, onları çizecek kadar sakin olmak, onları resme yansıtmak. Diyelim ki, *sen* bir yerde tuğladan bir duvarla karşı karşıya kaldın, tam da asabiyet yüzünden umutsuzluğa sürükleyici belli bir unsur kazanmaya başlayan düşüncelerden uzaklaşmak amacıyla, şimdiki ruh halimde beraber biraz yürümeye elverişli yapıda birini bulmaz mısın? Sen kendinsin ve temelde değişmedin ama gerginlikten sinirlerin bozulmaya başlıyor. O halde sinirlerini kolla ve hafife alma, çünkü fevri manevralara yol açarlar – eh, bu konuda kendin bir iki şey biliyorsun.

Hiç kuşkusuz Theo, şu anda Peder, Valide, Wil, Marie ve en başta da ben, senin desteğinle ayakta duruyoruz; hatırımız için işini sürdürmen gerekirmiş gibi geliyor sana ve bunu tam anladığıma ya da en azından büyük ölçüde anlayabildiğime inan. Bir an için şunu düşün. Senin hedefin ne, Peder'in, Valide'nin, Wil'in, Marie'nin hedefi ne ve benim hedefim ne? Hepimiz ne istiyoruz? Dürüstçe hareket ederek düze çıkmak istiyoruz. Hepimiz yanlış bir konuma değil, açık seçik bir konuma varmak istiyoruz, öyle değil mi? Aramızda görüş ayrılıkları olsun ya da olmasın, hepimizin oybirliğiyle ve içtenlikle istediği şey bu. Kadere karşı hepimizin yapmaya hazır olduğu şey ne? Hepimiz, evet istisnasız hepimiz sessizce çalışma, sakinlik peşindeyiz. Genel duruma bu şekilde bakmakla yanılıyor muyum? Pekâlâ, şimdi neyle karşı karşıyayız? Sana dokunan, hepimize dokunan bir felaket var karşımızda. Tamam. Bir fırtına patlayacak. Patlamak üzere olduğunu görüyoruz. O şimşek pekâlâ bizi çarpabilir. Tamam. Şimdi ne yapıyoruz? Aklımızın başından gideceği noktaya mı varıyoruz? O yöne doğru eğilimli olduğumuzu sanmıyorum – hepimizin bedeninde olan belli sinirler, yüreğin sinirlerden de ince olan belli lifleri şoka uğrasa ya da acı çekse bile.

Şimşek çaksa ve hatta belki gök gürlese bile, *dün ne idiysek bugün oyuz*. Şeylere sakince bakabilen kişiler miyiz, değil miyiz? Yalın biçimde asıl soru bu ve öyle *olmamamız* için bir sebep görmüyorum. Gördüğüm bir başka şey, birbirimize karşı

tutumumuzun şu anda düzgün olduğu. Düzgün tutma açısından daha sıkı bağlantı istenir bir şey ve bana göre aramızda bizzat halletmemiz gerekecek birkaç şey var.

Birincisi, Marie'yle ilişkinin daha sağlam bir temele oturmasına çok sevinirim; bir başka deyişle resmî nişan yap mümkünse.

İkincisi, şartların Brabant'taki kapının artık bana kapalı olmamasını acilen gerektirdiğini hepimizin anlamasını istenir bir durum saymaktayım. Kendim başka bir seçenek kalmadıkça oraya gitmememin daha iyi olacağı görüşündeyim; ama acil bir durum çıkarsa, ödemekle yükümlü olduğum kiradan tasarruf edilebilir çünkü Peder'in orada kirasız bir evi var.

Yakında çalışmalarımdan muhtemelen *biraz* gelirin sağlanacağı bir noktadayım. Harcamaları asgari, hatta şimdikinin altında bir düzeye indirebilirsek, belki tüketmek yerine para kazanabilirim, eksiden artıya geçebilirim.

Mesele para kazanma *gereğiyse*, bu açıdan bir fırsat görebiliyorum – yeter ki evde sabır olsun, zorunlu ihtiyaçların farkına varılsın, hepsinden önemlisi modeller söz konusu olduğunda aile bile işbirliğine girsin. Modeller konusuna gelince, istediğim şeyleri kesinlikle yapmaları, bunun ardında gerekçelerimin olduğuna güvenmeleri gerekir. Valide'den, Wil'den ya da Lies'ten bana poz vermelerini istediğimde, bu gerçekleşmeli.

Makul olmayan hiçbir talepte bulunmam elbette. Evden ayrılmamın nasıl ortaya çıktığını biliyorsun; temel sebep neredeyse *bütün* şeylerde birbirini yanlış anlamaydı. Peki, birlikte yaşamamız *mümkün* mü? *Evet*, eğer *gerek* duyuyorsak *bir süre* için ve her şeyin şartlara özgü *mücbir sebebin* dayattığı şeylere tabi kılınması gerektiğinin her iki tarafça anlaşılması kaydıyla. *O sırada* bunun anlaşılacağını ummuştum ve evi terk etmede ilk adımı atan ben değildim – ancak çekip gitmem söylenince ayrıldım.

Her neyse, bu konuyu açınamın sebebi, işlerin belki senin uğraşmak *zorunda* kalmayacağın şekilde yürüyebileceğini görmem; bir süre evde kalmam benim için yararlı olabilecekse, bence gerek Peder, gerekse ben bu fikre hemen ısınmalıyız. Bu zorunlu değilse de öylesi çok daha iyi olur. Kaldı ki *mutlaka* Drenthe'de olmalıyım demiyorum; *yer* en önemli şey değil.

Yani, bu açıdan sana makul geleni haliyle yapacağımdan haberin olsun.

Evet, Peder'e bugün fazla kurcalamadan dosdoğru şunu yazacağım: Theo masraflarının asgari düzeye indirilmesini ve bir süre evde kalmamı makul bulacak olursa, umarım, ikimiz de karşılıklı geçimsizlikle tekere çomak *sokmama* anlayışını gösteririz; bunun yerine geçmişte olup biten her şey hakkında suskun kalmamız şartların getirdiği duruma alışmamızı sağlayacaktır. Seninle ya da işle ilgili başka hiçbir şey söylemeyeceğim; evde kalmam gerektiğinde, senin hakkında genel hatlarıyla konuşacağım şeylerin ötesine geçmeyeceğim. Ve şimdilik Marie'den kesinlikle *söz etmeyeceğim*.

Theo, belki bir yıl önce kesinlikle ressam olmayacağını,[7] kesinlikle şimdiki mesleğinde kalacağını söyleseydin, buna katılırdım; *şimdi* ise o kadar rahatça katılmıyorum, sanat tarihindeki kardeş iki ressam olgusunun tekrar orta çıkma ihtimalini hâlâ

görüyorum. Geleceğin kestirilemez olduğunu biliyorum, en azından gidişatın nasıl olacağını bilmediğimi söyleyebilirim. Ne var ki sende sanatçı bir yanın varlığına inandığım kesinlikle doğru ve bu kanı aslında son mektubundaki bazı şeylerle pekişiyor.

Şunu aklında tut, sana tavsiye edeceğim acilen gerekli şeylerden biri sinirlenmekten sakınman, bünyeni sakin tutmak için her türlü yola başvurman. Yapman mümkünse günü gününe bir doktora görün; bir doktor bu konuda herhangi bir şeyi gerektiği ölçüde yapabileceği için değil, daha ziyade bizzat bir doktora gidip konuşmanın falan sana asabiyetin *bu*, kimliğinin *şu* olduğunu göstereceği için.

Asabiyetin *mutlaka* yarattığı açmazlara rağmen, burada asıl mesele kendini tanıma, huzura erme. İşin ortalıktan çekilmen noktasına *varabileceği* fikrinin tamamen asabiyetin etkisi olduğu görüşündeyim. Kendine bu çerçevede bakman akıllıca ve iyi olur. Umarım, kıvrak bir hareketle işin içinden *çıkmazsın*, umarım, bir finansal buluş *yapmazsın*, umarım, bir ressam olursun. O beyefendilerce şu anda kasıtlı olarak yaratılan krizin geçmesini hiç aldırmadan serinkanlı özgüvenle beklersen onlara şöyle diyebilirsin. "Bu şekilde ayrılmaya *kesinlikle* niyetim *yok*, kesinlikle *şimdi*, *asla* bu şekilde ayrılmayacağım." Yeter ki onlara şunu söyle: Kendimce planların var ama bunlar ticari bir mahiyette bile değil ve onları hayata geçirir geçirmez, tamamen sükûnetle istifa edeceğim. O zamana kadar yaptıklarımda hata bulmadığınız sürece, işleri olduğu gibi bırakın; ama şunu da bilin ki durumu benim için imkânsız hale getirdiniz diye ayrılacağımı ya da makul olmayan bir biçimde size veda edeceğimi sanıyorsanız, çok yanılıyorsunuz. Benden kurtulmak istiyorsanız, pekâlâ, ben de sizden kurtulmak istiyorum ama dostça ve düzgünce; hayatımı sürdürmek zorunda olduğumu da söylemeye gerek yok. Neyse, çok serinkanlı ve sakin olduğunu ve öyle kalacağını, buna karşılık kalmak gibi bir isteğinin kesinlikle olmadığını ama uygun bir an görünceye kadar ayrılmayacağını anlamalarını sağlamaya çalış. Bu bana onların şu anda yapmaya çalıştıkları şeye, yani işi yokuşa sürme çabasına karşı koymanın yolu gibi görünüyor. Belki başka yerle çoktan ilişki kurduğundan kuşku duyuyorlardır; böyle bir durumda birinin işi yokuşa sürmesi bazen çok çirkef olabilir. Eğer çirkefliğe yönelirlerse, başka çare yok, fazla uzatma – belki yapılabilecek en iyi şey belli koşullarla istifa edeceğini sakince açıklamak olur.

Bu arada, seni uğraştırmamak açısından bir süreliğine eve gitmemin gerekip gerekmediğini bana bildir. Bir daha belirteyim, Peder, Valide, Wil, Marie, ben, tek kelimeyle hepimiz, parandan çok *seni* düşünüyoruz. Ortalıktan çekilme fikri düpedüz asabiyetten başka bir şey değil.

Ama doğayla ve insanlarla arandaki uyumu tekrar sağla, öyle hemen birden olmasa bile, tekrar sağlamaya *çalış*. Ve bunun tek yolu ressam olmaksa, o halde öyle ol, birçok itirazla ve imkânsızlıkla karşılaşsan bile.

Bak, bana çok yakında yaz, bunu ihmal etme. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent.

Sevgili kardeşim,

Bugün Pazar ve hiç aklımdan çıkmıyorsun. Aklımdan geçenler ne mi, "orada ne kadar çok kalırsan, o kadar çok sıkılırsın" sözünü iş hayatı için çok geçerli görüyorum; resme yöneldiğinde ise "o kadar çok keyif alırsın" – buradaki *keyif* hayata dönük şevk, moral, enerji gibi ciddi bir anlama geliyor. Ah, herkesi elbette olduğu gibi görmeliyiz demişim, elbette öyle, bunu yapalım. Ama şunu ya da bunu olduğu gibi görme bir yana, bu kalıplarda ve göreneklerde saçma bir şey yok mu, hepsi sahiden *kötü* değil mi? Belli bir statüyü korumak bazı aşağılık davranışları, yapmacıklıkları güçlendirir – isteyerek ve bilerek, kasten yapılan şeyler. Işığın hiç söz konusu olmadığı durumlar şöyle dursun, kirli ışıkta bile olsa muzır yan dediğim şey bu.

Barbizon ressamlarını ele alalım. Onları sadece birer insan olarak anlamakla kalmıyorum; bana göre *her şey*, en ufak, en örtük ayrıntılar ruh ve hayatla ışıldıyor. O "ressamlar evi" büyük ve küçük sıkıntılarıyla, karşılaştığı felaketlerle, *Üzüntüleri* ve kederleriyle lehinde olan belli bir iyi niyet, belli bir samimiyet, sahiden insani belli bir nitelik taşıyor.

Tam da belli bir statüyü *korumaması*, hatta bunu aklından geçirmemesi nedeniyle, kendi adıma buna "keyif alma" diyorum – tabii *keyif alma* "ilginç bulma" şeklindeki en ciddi anlamıyla ele alındığında. Bir de o belli statünün "sıkıcı, bunaltıcı" oluşu var. Bunu inceliği falan hor gördüğüm için mi söylüyorum? Tam tersine, sahiden insanca olmayı, doğaya ters düşmek yerine doğayla birlikte yaşamayı incelik olarak görüp saygı duyduğum için. Sorarım, beni en çok insan yapan şey ne? Zola şöyle der: Ben bir sanatçı olarak hayatı sonuna kadar yaşamak istiyorum, art niyetsiz, bir çocuk gibi, hayır, bir çocuk değil, bir sanatçı gibi safça, iyi niyetle, sırf hayatın akışı içinde *yaşamak istiyorum* ki onda bir şey bulayım, onu yaşarken elimden geleni yapayım.

Bütün o danışıklı çalıma, o beylik tavra bir bak, aslında nasıl da muazzam bir ukalalıktır. Bir kişinin hayattaki bütün şeylerde her zaman yüce iyiliğe özgü bir *je ne sais quoi* ve ayrıca bir kötülük unsuru, bizi aşacak kadar sonsuz, bizden çok daha büyük, daha güçlü olduğu sezilen bir şey yokmuşçasına, her şeyi bildiğini ve her şeyin kafasındaki gibi geliştiğini sanması ne kadar da saçmadır. Küçük olanı sezmeyen, bir zerre olduğunu kavramayan kişi ne kadar da temel bir hataya düşer. İnsan statüyü korumaya, belli tavırları öncelikli saymaya ilişkin çocukluğumuzda kafamıza zorla sokulmuş bazı anlayışlardan vazgeçmekle bir şey kaybeder mi? Kendi adıma, bununla kayba uğrayıp uğramayacağımı bile düşünmüyorum. Bildiğim tek şey, tecrübeme göre bu kalıpların ve anlayışların tutar tarafının olmadığı ve hatta çoğu kez zararlı, evet kesinlikle kötü olduğudur. Hiçbir şey bilmediğim ama öte yandan içinde bulunduğumuz hayatın büyük bir gizem olmasından dolayı "Saygınlık" sisteminin

fazlasıyla dar olduğu sonucuna varıyorum – bu bakımdan benim gözümde itibarını yitirmiş durumdadır.

Şimdi ne yapacağım? Alışılagelmiş ibare şudur: "Hedefin ne, özlemin ne?" Ha, ne yapacaksam onu yapacağım. Nasıl mı? Önceden bilmiyorum. Bana hedefin ne, özlemin ne şeklindeki bu ukalaca soruyu yönelten kişi, sen biliyor musun? İnsanlar "Hiçbir hedefin, hiçbir özlemin yoksa karakterden yoksunsun," diyorlar. Cevabım şu: Size *hiçbir* hedefim, *hiçbir* özlemim yok demedim; birini tanımlanamayan şeyi tanımlaması için zorlamaya kalkışınayı tarif edilemeyecek kadar ukalaca bulduğumu söyledim.

Hayata dair bazı sorulara ilişkin düşüncelerim işte böyle. Bunlar üzerindeki bütün tartışma "sıkıcı" olarak nitelendirdiğim şeylerden biridir. Yaşa, bir şeyler yap, bu daha keyiflidir, daha olumludur.

Kısacası yaklaşımım şöyle. Toplumu olduğu gibi kabul etmek ama kendini tamamen özgür hissetmek, kendi idrakime değil, "*akla*" inanmak. Kendi idrakime inanmakla birlikte, bunu "akıl"la karıştırmıyorum (benim idrakim insanidir, akıl ise ilahi ama aralarında bir bağ vardır); vicdanım bana yol gösteren pusuladır, her ne kadar o pusulanın tam doğru çalışıp çalışmadığını bilmesem de.

Söylemek istediğim şey şu: Dönüp geçmişteki ressamlar kuşağına baktığımda, senin kullandığın "ŞAŞIRTICI ÖLÇÜDE neşeliydiler," gibi bir ifade geliyor aklıma. Şimdi şunu söylemek istiyorum ki EĞER bir ressam olacaksan, bu işi aynı *şaşırtıcı* neşeliliğe benzer bir tavırla yapmalısın. Durumun melankoli yanına karşı denge unsuru olarak buna ihtiyacın var. Başka her şeye nazaran bununla daha fazlasını başarırsın. Belli bir yaratıcılığın olmalı herhalde; insanların "hantallık" dediği şeyin tam tersini ifade edecek başka bir kelime bilmiyorum. İkimizin de bunu kendi başına edinebileceğini bana anlatma tabii ki. Böyle söylememin sebebi o duruma gelmek için elimizden geleni yapmamız gerektiğine inanmam; ne senin, ne de benim şimdiden yeterince öyle olduğumuzu iddia etmiyorum. Bu konuda elimizden geleni yapalım diyorum; çünkü şu ya da bu şey hakkında ne düşündüğümü zaten anladığına inanınama karşın, kanaatimce yanılmadığını göstermek istiyorum sana bu mektuplarda. Bana göre, tasarının tamamı birlikte olduğun kadının yanında kalmanla bağlantılı hale getirilebilirse, son derece kazançlı olacaktır.

Yeter ki senin ve hatta onun mizacında bir ölçüde keyif, durum karşısında şaşırtıcı bir neşelilik, *je ne sais quelle* bir şaşırtıcı *gençlik* olsun – kadının zeki olduğunu söylediğine göre, bunu imkânsız bir şey olarak görmüyorum. Öyleyse birlikte olunca, tek başına yapabileceğinizden daha fazlasını başarabilirsiniz. Bu durumda yeter ki aynı hissiyatı taşıyan, oldukça ciddi boyuttaki aynı talihsizliği yaşayan insanlar sorunu birlikte aşmak için el ele versin; bence bu ne kadar sıkı olursa, şenlik o ölçüde artar.

Şunu da söyleyeyim ki böyle bir durum varsa ya da ortaya çıkarsa, hedefe varmak için el ele veriş bütün kalıplardan çok daha ötede bir şeydir ve "Acaba ne diyecekler?" sorusunun üzerine çıkar.

Bura insanlarının bana nahoş ya da entrikacı görünmediğini söylemek istiyorum sana. Burada insaniyetli bir şey var ve kanımca, sana en iyi uyan şeyi burada tam olarak yapabilirsin. Şaşırtıcı ölçüde dinç bir ortam var burada.

Bütün bu şeylerin kaçınılmaz bir finansal yanı olduğunu biliyorum ama bu kaçınılmaz parasal yanı olabildiğince zayıflatalım diyorum – öncelikle ondan *aşırı* korkmayarak ve çalışmaya sevgiyle, bambaşka bir karşılıklı anlayışla, işbirliğiyle ve karşılıklı destekle koyulmanın aslında dayanılmaz olabilecek birçok şeyi hafifleteceğini, hatta bazen tamamen değiştireceğini sezerek. Bence, sanat üzerine konuşulabilecek çok az insan olsaydı, bunlar hisseden ve hissetmek isteyen kişiler olsaydı, yaptığım işlerden son derece kazançlı çıkardım, kendimi daha fazla yoklardım, daha fazla kendim gibi olurdum. Bir başlangıç dönemi için dayanmaya yetecek kadar para olursa, bu tükendiğinde para kazanıyor durumda olacağım. Konuyu daha fazla düşündükçe, işin ilk başta sezdiğim gibi olması gerektiği görüşüm daha da güçleniyor.

Gönlün kısmen G&Cie firmasında, oysa G&Cie bunu istemiyor, aşırı güveniyle makul olmayan şeyler talep ediyor. Öncelikle bu senin için büyük bir darbe, içinin burkulmasına yol açan bir şey. Bu sadece bir para meselesi değil, bu işe gönlünü koydun, bu bir gönül yarası. Benzer bir kariyere o gönül yarasıyla başlayacak, belki de tekrar benzer bir sonuca varacaksın. Peki, böyle bir şey yapılabilir mi? Bundan kuşkulu olduğumu söyleyeyim sana. Bana öyle geliyor ki çok genç olman itibariyle, kafanda şunu tartman *pervasızlık olmaz*: Sanattan değil, sanat ticaretinden bıktım, ticareti bırakacağım ve bizzat mesleğin özüne yöneleceğim. *Ben* aslında *bunu* zamanında yapmış olmalıydım. Bir hataya düşmüş olmam bakış açısındaki yanılgıdandı, bu belki anlaşılabilir çünkü o zaman şeylerin dini öğretmeyle ya da vaaz vermeyle nasıl ilişkili olduğunu bilmiyordum, onlar hakkında hiçbir şey bilmiyordum ve onlara ilişkin ideallerim vardı. Diyeceksin ki insan mevcut durumlarda sanata dair tutar tarafı olmayan idealler de edinemez mi? Peki, cevabı kendi açından ver; ben de kendi adıma şunu sorarak cevap veriyorum: Barbizon, Hollandalı ressamlar ekolü bir gerçek mi, değil mi?

Sanat dünyası için her şey söylenebilir ama çürümüş değil. Aksine, her geçen gün daha iyiye gitmiş ve belki şimdiden en yüksek zirveye varmış durumda; ama her halükârda ona çok yakınız ve ikimiz yaşadıkça, ömrümüz 100 yaşı bile bulsa, gerçek türden belli bir zevk olacaktır. O halde insanlar resim yapmak istiyorsa, bu işe dört elle sarıl. Eğer kadın gelirse, pek tabii ki o da resim yapmalı.

Buradaki herkes resim yapmalı. Van Eyck'lerden birinin karısı da resim yapmak durumunda kalmıştı.

İnsanın işe olabilecek en büyük umut, neşe ve şevkle, hiçbirimiz bir şey yapamazsak bile ressamız diyerek başlaması gerekir. *Eylem* içimizdeki *niyetten* doğar. Tasarı bu olmalı gibi geliyor bana. Günden güne yaşarız, "bir zenci takımı gibi" çalışmazsak açlıktan ölme durumuyla karşıya kalır ve son derece gülünç bir tablo oluştururuz. Düpedüz buna karşı çok büyük bir tiksintimiz var, öyle olmak zorun-

dayız ve öyle de olacağız. Bu iş dosdoğru şaşırtıcı gençlik diyeceğim şeyden nasibini almamış olanlarca yapılamaz – aynı zamanda çok ağırbaşlı olan bir ciddiyetten de.

Mesele *işe gönlünü ve ruhunu katmaktır.*

Bak, bu bir kurmacadan ibaret olsa, üzerinde *böyle* düşünemezdim; oysa burada görenek ve kurmaca dünyasından kaçış için bir kavga söz konusu. Bu iyi bir şey, huzurlu bir şey, sırf bir girişim. Elbette ekmeğimizi kazanmak için çalışacağız ama kesinlikle edebi anlamda. Para hayatın mutlak ihtiyaçları için gerekenin ötesinde bize vız gelir. Utanacağımız hiçbir şey yapmayız. Carlyle'ın epeyce soylu bir duygu olarak adlandırdığı şeyle göğsümüzü gere gere kırlarda gezinip çalışabiliriz. Biz çalışabiliriz çünkü dürüstüz. Şöyle deriz: Çocukken bir hataya düştük, daha doğrusu bize söyleneni ve geçimimizi sağlayacak şeyi yapmak zorunda kaldık. Daha sonra işte falan filan şey olunca, birer zanaatkâr olmayı uygun gördük. Çünkü bazı durumlar bizim için fazlasıyla fiyakalıydı.

İnsanlarla bunu konuşacak olursan, sanırım hepsi buna karşı çıkacak uyarılarda filan bulunur. Birlikte olduğun kadın böyle yapmaz belki sadece. Kendin için bir karar almışsan, iradeni sarsınamaları için insanlardan sakın. Tam da insanın görünüşteki sakarlığından henüz sıyrılamadığı, pürüzsüzlüğe henüz varamadığı sırada, "hiçbir işe yaramaz" lafı altı ay sürecek umutsuzluğa yol açmaya yeter, ta ki insan sonuçta kafasının karıştırılmasına izin vermemesi gerektiğini zamanla görünceye kadar.

"Ben bir ressamım" ve "Ben bir ressam değilim" arasındaki yoğun mücadelesini bildiğim iki kişi var.

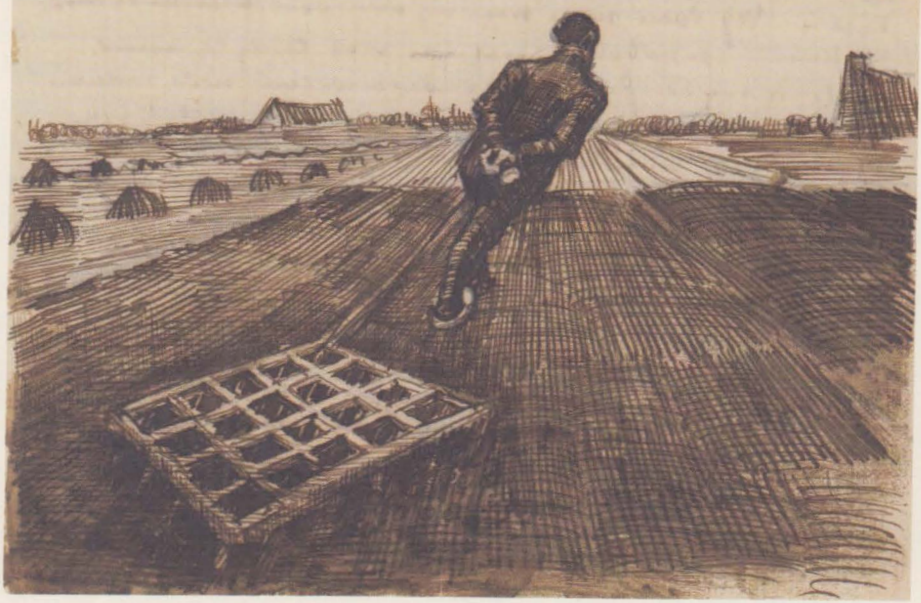
Rappard'dan ve kendimden söz ediyorum – bazen ürkütücü olan bir mücadele, işi daha az ciddiye alan başka bazılarıyla aramızdaki kesin ayrım çizgisini oluşturan bir mücadele bu. Bazen kendimizi kötü hissettiğimiz olur, derken bir melankoli nöbetinin sonunda biraz ışık, biraz ilerleme görünür; başka bazıları daha az bir mücadele verir, belki daha kolay çalışır ancak kişisel karakterleri de daha az gelişir. Senin de bu mücadeleyi vermen gerekecek ve sana diyorum ki kuşkusuz son derece halis niyetleri olan kişilerce caydırılma riskine gireceğinin farkında olmalısın.

İçindeki bir şey sana "Bir ressam değilsin," diyorsa, O ZAMAN RESİM YAPMALISIN, dostum; tam da bundan dolayı o ses susacaktır. Böyle bir duyguya kapıldığında dostlarına giden ve yakınarak dertlerini anlatan biri, mertliğinden bir şey, kendisindeki en iyi yönden bir şey kaybeder. Dostların ancak bizzat bununla mücadele eden, davranışlarıyla örnek oluşturarak sendeki canlı tarafı uyandıran kişiler olabilir.

[*Eskiz* 400A]

Tıpkı sabanını süren köylü gibi ya da karalamada görüldüğü üzere tırmığını kendisi çeken ahbabımız gibi, insan güvenle, makul bir şey yaptığı inancıyla işe girişmeli. Atı olmayan biri kendisinin atı olur – burada bir sürü kişi bunu yapıyor. *Bunu bir değişiklik olarak değil, daha derin bir kavrayış olarak görmelisin.*

om een half jaar moeilijkheid te veroorzaken
waarna men toch eindelijk juist dat met zich
had moeten laten discussieeren -
Van twee personen kan ik den zelfstrijd begrijpen
dat ik hen scheiden en ik hen geen schijden.
Van Rappard en van mij zelf - een strijd zooals hunne
een strijd die juist is dat wat het onderscheid is tusschen
ons en zekere anderen die menschen zeeren het opnemen
voor om zelf hebben wij het zoo bezwaard aan 't einde
eener redeneerdie een breede kloof een breede voorafgang
zekere anderen hebben minder strijd ~~dat hun~~ werken
menschen makkelijker doch het ~~want~~ persoonlijk
Karakter ontwikkelt zich ook minder. Zij ~~zoudt~~ ook
eben strijd hebben en d zij weet van ons zelf dat zij
het gewaar om door een die zonder twijfel meerder kracht
intenties hebben van streek te worden gebracht -
Als wij in ons zelf zegt u zij zijt geen schelden - schelden
dan juist Karel en die dom hoovaardigheid ook meer
slechts daarvoor - Wie als hij dat vuil goed naar
vrienden en zijn woord klaagt verliest als van
zijn mannelijkheid als van het beste wat in hem is -
Uw vrienden kunnen slechts zijn degenen die
zelf dapperen rechten door eigen voorbeeld van
actie ~~hij~~ actieve in te opwekken -

400A. Tırmık çeken adam

Yıllar içinde sanatı görmeyi öğrendin, şimdi ise *neyi* yapmak istediğini artık bilerek, yoluna devam ediyorsun. Bunun küçük bir şey olduğunu sanma.

Kararlı olabilirsin, *ne* istediğini biliyorsun.

Gustave Doré'nin bir deyişini hep müthiş güzel bulmuşumdur: Bende bir öküz sabrı var. O sözlerde iyi bir şeyi, belli bir kararlı dürüstlüğü hemen görürüm; kısacası, o deyiş bir sürü şey içerir, gerçek bir sanatçı deyişidir. Zihninden böyle bir şey doğan kişiler düşünülünce, sanat ticaretinde "yetenek" konusunda çok sıkça duyulan türden savlar kuzguna özgü iğrenç bir gak sesi gibi gelir bana. "Bende sabır var," ne kadar sakin, ne kadar vakur bir söz. Kuzgunların bütün o gak sesleri olmasa, bunu bile söylemezlerdi. Ben bir sanatçı değilim demek ne kadar kaba bir şey – hatta bunu kendi içinden düşünmek bile. İnsanın sabırlı olması, doğadan sabrı öğrenmesi, buğdayın yavaşça ortaya çıkışını, şeylerin büyüyüşünü izlerken sabrı öğrenmesi gerekmez mi? İnsanın hiç gelişmeyeceğine inanacak ölçüde kendisini son derece cansız bir şey olarak görmesine gerek var mı? İnsan kendi gelişimini kasıtlı olarak köreltmeli mi? Yetenekliler ve yeteneksizler üzerine konuşmayı *niçin* ahmakça bulduğumu göstermek amacıyla söylüyorum bunu.

Ama insan gelişmek istiyorsa, önce toprağın içine düşmeli. Bu nedenle sana diyorum ki kendini Drenthe toprağına ek, orada filiz verirsin. Kaldırımda kalıp pörsüme. Kent bitkileri de olduğunu söyleyeceksin – eh, evet ama sen buğdaysın ve buğday tarlasına aitsin.

Doğrusu, belki maddi sebeplerden şu anın *imkânsız* olduğunu ben de öngörüyorum ama öte yandan belki şartların bunu basbayağı mümkün kılacağını düşünüyorum. Sadece yarı yarıya bir ihtimal olsa da bu riske girmenin iyi olacağı kanısındayım. İleride pişman olacağını sanmıyorum. İçindeki en iyi tarafı geliştirmiş olacaksın, daha huzurlu bir hayata kavuşacaksın. Hiçbirimiz yalnız olmayacağız, çalışmalarımız birlikte akacak. Başlangıçta ürkütücü anlarımız olabilir, kendimizi onlara hazırlayacağız ve işleri öyle anlara dayanacağımız, geri dönmeye kalkışmayacağımız bir şekilde ayarlayacağız. Arkamıza bakmayacağız, bakmaya da fırsat bulamayacağız, basbayağı kendimizi ileriye bakmaya zorlayacağız. Ama bütün dostlardan ve tanıdıklardan uzak olacağımız için kavgayı kimseye görünmeden yürüteceğimiz kesin ve böylesi en iyi yol; başka insanlar bizi ancak köstekleyebilir. Önümüzde zaferi görüyoruz – onu içimizde hissediyoruz. Çalışmakla öylesine meşgul olacağız ki iş hakkında olumlu düşünmekten başka bir şey yapamayacağız.

Sana yeni bir şey söylediğimi zerre kadar sanmıyorum, senden sadece içindeki en halis düşüncelere ters düşmemeni istiyorum. Şeylere kederle değil, daha çok belli bir serinkanlılıkla, umutla bakma fikri üzerine düşün. Bunu Millet'de bile görüyorum; tam da çok ağırbaşlı olduğundan umutsuzluğa düşmekten kendini alamadı. Bu özgül bir şey, bütün resim ekollerine değil, Millet, Israëls, Breton, Boughton, Herkomer, diğer birkaç kişinin ekolüne mahsus. Kısacası, gerçekten sadeliği arayanların kendileri de çok sade ve hayata bakışları badirelerde dahi iyi niyetle ve umutla dolu olur.

Bu şeyler üzerine düşün, bu şeyler üzerine yaz. Olması gerektiği için bu bir devrim olmalı herhalde – yani senin ve benim için dünyadaki en aşikâr şey. Dolayısıyla konuyu sakince yazıyorum ve senin de sakince düşüneceğine hiç kuşkum yok. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

402 Nieuw-Amsterdam, Cuma 2 Kasım 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili kardeşim,

Sana sadece Zweeloo'ya bir yolculuğumu anlatmak istedim. Burası Liebermann'ın uzun bir süre kaldığı ve geçen Salon'da sergilenen çamaşırcı kadınlar tablosunun etütlerini yaptığı köy.

Ter Meulen ve Jules Bakhuyzen'in de bir ara kaldığı yer.

Sabahın saat üçünde üstü açık bir at arabasında fundalıklar boyunca bir yolculuğu kafanda canlandır (kiracısı olduğum ve Assen'deki pazaryerine gitmesi gereken adamla birlikteydik).[3] Burada "diek" olarak anılan ve yükseltmek için kum yerine çamurla kaplanmış bir yolu izledik. Mavnadan bile çok daha hoştu. Hava henüz biraz aydınlanmaya başlamıştı ve fundalıklara serpişmiş kulübeler boyunca her yerde horozlar ötüyordu. Sarı yaprakların düşüşünün duyulabildiği narin kavaklarla çevrili birkaç kulübenin yanından geçtik, toprak setli ve kayın çitli küçük bir kilise mezarlığı içinde eski bir alçak kule vardı. Fundalıkların ya da buğday tarlalarının dümdüz manzaraları, her şey, ama her şey tam tamına en güzel Corot'lar gibiydi. Ancak onun resmini yaptığı bir sessizlik, bir gizem, bir huzur.

Zweeloo'ya sabah saat altıda vardığımızda ortalık hâlâ çok karanlıktı – gerçek Corot'ları sabahın erken saatlerinde bile gördüm. Köy içindeki gezinti gerçekten çok güzeldi. Evlerin, ambarların, koyun ağıllarının, barakaların üstünde kocaman yosunlu çatılar. Enfes bir bronz rengi taşıyan meşe ağaçları arasındaki meskenler çok geniş. Yosunlarda altın yeşili tonlar, toprakta kırmızımsı, mavimsi ya da sarımtırak koyu leylak grileri, küçük buğday tarlalarının anlatılamaz saflıkta yeşil tonları. Fırıl fırıl dönen sonbahar yapraklarının yaldızlı sağanakları içinde göze çarpan ıslak ağaç gövdelerinde siyahın tonları. Gökyüzü sanki uçarak oraya varmışçasına hâlâ dağınık öbekler halinde gevşekçe asılı duran yaprakların arasından kavak, huş, ıhlamur, elma ağaçları üzerinde ışıldıyor. Kesintisiz, berrak, aydınlatıcı gökyüzü beyaza değil, çözülemeyen bir leylak beyazına bürünmüş; içinde görülen girdaplı kırmızı, mavi ve sarı tonları her şeyi yansıtıyor, her yerin üstüne çökmüş izlenimini veriyor, buğulu bir hava taşıyor ve aşağıdaki ince sisle birleşiyor. Bu görüntü her şeyi nefis bir grilik yelpazesinde bir araya getiriyor.

Zweeloo'da tek bir ressama rastlamadım; halk *kışın* oraya *asla* gelmediklerini söyledi. Oysa *tam da* kışın orada olmalarını umardım. Ortalıkta hiç ressam olmadığı için, ev sahibimin dönmesini beklemek yerine, geriye dönüp yürümeye ve yolda birkaç çizim yapmaya karar verdim.

Böylece Liebermann'ın büyük tablosunu yaptığı elma bahçesinin bir eskizini çizmeye giriştim. Ardından sabah erken arabayla geldiğimiz yola koyuldum gerisin geriye. Şu sıralarda Zweeloo civarı tamamen körpe buğdayla kaplı – bazen uçsuz bucaksız gibi, bildiğim körpe yeşillerin en körpesi. Yukarısında ise ona bir efekt katan nefis bir leylak beyazına bürünmüş bir gökyüzü var – resminin yapılabileceğini sanmıyorum ama bana göre diğer efektlerin esasını öğrenmek açısından bilinmesi gereken temel ton bu.

Sonsuz gibi görünen dümdüz bir kara toprak, nefis leylak beyazı renginde bir berrak gökyüzü. O toprak körpe buğdayı doğuruyor –buğday sanki bir küf birikimi. Drenthe'nin yararlı, bereketli tarlaları özünde böyle– her şey buğulu bir ortamda. BRION'un *Yaratılışın son günü* tablosunu düşün – işte dün o tablonun anlamını söktüğümü sezdim.

Drenthe'nin kıraç arazisi aynı, sadece kara toprak daha da kara, is gibi, karıklardakine benzer bir leylak siyahı değil; sürekli çürüyen süpürgeotu ve turbayla kaplandığı için hüzünlü bir havası var. Sonsuz arka plan üzerindeki tesadüfi efektleri her yerde görüyorum: Turba bataklıklarında saman kulübeleri, bereketli alanlarda çiftlik evlerinin gerçekten ilkel enkazları ve alçak, ama çok alçak duvarları ve kocaman yosunlu çatıları olan koyun ağılları. Etraflarında meşeler. İnsan bölge içinde saatlerce yolculuk edince, o sonsuz toprak, o buğday ya da süpürgeotu küfü, o sonsuz gökyüzü dışında neredeyse hiçbir şey yokmuş hissine kapılıyor. Atlar, insanlar küçük pireler gibi görünüyor. Başlı başına ne kadar büyük olursa olsun, artık hiçbir şeyin farkına varılmıyor; sadece yerin ve göğün varlığı biliniyor.

Ne var ki sonsuz bir yana bırakılırsa, diğer ufak benekleri seyreden ufak bir beneğin kapasitesi ölçüsünde, her ufak beneğin bir Millet olduğunu keşfediyor insan. Millet'nin Luxembourg'daki küçük tablosundaki Gréville kilisesine tıpatıp, ama tıpatıp benzeyen küçük bir eski kilisenin yanından geçtim; o tablodaki kürekli ufak tefek köylünün yerine, koyun sürüsünü güden bir çoban çit boyunca geliyordu. Arka planda denizi seçmek mümkün değildi; dalgaların yerine sadece körpe buğday denizi, karık denizi vardı. Ortaya çıkan efekt ise aynıydı. İşi başından aşkın çiftçiler, bir kum arabası, çobanlar, yol işçileri, gübre arabaları gördüm. Yol üstündeki küçük bir handa çıkrık başındaki ufak tefek yaşlı bir kadını çizdim, sanki bir peri masalından çıkmış ufak bir karanlık siluet. İşte o ufak karanlık siluetin arkasındaki aydınlık bir pencereden parlak gökyüzü, nefis yeşil içinden geçen bir patika ve otları didikleyen birkaç kaz görülüyordu.

Derken alacakaranlık çöktü – o anın sessizliğini, dinginliğini hayal et! Hemen ardından sonbahar yapraklarıyla dolu yüksek kavakların bulunduğu bir ağaçlı yolu hayal et, geniş bir çamurlu yolu hayal et. Baştan aşağı siyah çamurun sağında sonu gelmez fundalık, solunda yine sonu gelmez fundalık, saman kulübelerinden olu-

şan birkaç siyah, üçgen siluet, ufak pencerelerden dışarıya ışık saçan ateşin kırmızı parıltısı, gökyüzünü yansıtan ve çürüyen bataklık ağacı gövdelerinin yattığı birkaç kirli, sarımtırak su birikintisi. Beyazımsı bir gökle kaplı akşam alacakaranlığında bu çamurlu keşmekeşi hayal et, öyle ki her şey beyaz üstünde siyah. Bu çamurlu keşmekeş içinde kaba bir figür, yani çoban, yarısı yünle, yarısı çamurla kaplı, birbirine toslayan, birbirini itip kakan oval kütlelerin bir izdihamı, yani sürü. Geldiğini görüyorsun, ortasında dikilip duruyorsun ve geriye dönüp peşine takılıyorsun.

Güçlükle ve gönülsüzce çamurlu yolda ilerliyorlar. Bir de uzakta çiftlik var – birkaç yosunlu çatı, kavaklar arasında saman ve turba yığınları. Siluet olarak bir üçgeni andıran koyun ağılı. Karanlık.

Kapı karanlık bir mağara girişi gibi ardına kadar açık duruyor. Arkada gökten gelen ışık, dipteki tahta çatlakları arasından ışıldıyor. Bütün yün ve çamur kütleleri kafilesi bu mağaranın içine girip gözden kayboluyor – çoban ve elinde fanusuyla bir kadın onların ardından kapıları kapatıyor.

Alacakaranlıkta sürünün dönüşü dün dinlediğim senfoninin finaliydi. O gün bir rüya gibi geçti, gün boyunca o yürek burkucu müziğe öylesine dalmıştım ki yeme içme bile düpedüz aklıma gelmemişti – çıkrığı çizdiğim küçük handa bir dilim kaba köylü ekmeği ve bir fincan kahve aldım. Gün bitmişti ve şafaktan alacakaranlığa, daha doğrusu bir geceden öteki geceye kadar kendimi o senfonide unutmuştum. Eve dönüp ateşin başına oturduğumda, açlığım aklıma geldi ve müthiş aç olduğumu hissettim. Ama buradaki durum böyle işte. Örneğin, insan aynen yüz şaheserden oluşan bir sergideymiş gibi bir hisse kapılıyor. Böyle bir günden ne çıkarılır? Sadece birkaç karalama. Başka bir şey de elde edilir – çalışmaya dönük sakin bir tutku.

Öncelikle bana kısa sürede mektup yaz. Bugün Cuma ama mektubun henüz ulaşmadı; dört gözle bekliyorum. Havaleyi paraya çevirmek zaman alıyor çünkü tekrar Hoogeveen'e gitmesi ve oradan yine geri dönmesi gerekiyor. Nasıl çözüleceğini bilmiyoruz ama bunun dışında *şimdilik* şunu söyleyeyim, en basit yol belki ayda bir defa para göndermek olur. Tekrar belirteyim, her ne olursa olsun, bir an önce yaz. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent.

408 Nieuw-Amsterdam, Cumartesi 1 Aralık 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubuna ve içindekine teşekkürler. Mektubun suskunluğunun sebebini açıklıyor bana.

Sana tarz bakımından sözgelimi nihilistlerin çara gönderebileceğine benzer bir "*ültimatom*" göndermekle "*taşkınlık ettiğimi hissetmiş*" olmam gerektiğini düşünmüşsün. Neyse, bereket versin ki *her* ikimiz için, bu türden ya da benzer bir şey söz konusu *değil*.

Bununla birlikte, *meselenin ne olduğunu artık bildiğim için* yorumunu anlıyorum sahiden ama önceden bilmem gerekirdi. En başta şunu belirteyim ki kastettiğim farklı bir şeydi, dosdoğru şuydu: "Sonuçta sen solacaksan, serpilip canlanmayı istemem; benim uğruma içindeki sanatsal yanı bastıracaksan, içimdeki sanatsal yanın gelişmesini istemem. İçindeki sanatsal yanı herhangi bir kimsenin uğruna, hatta baba, anne, bacı, kardeş ya da eş uğruna bastırmanı doğru bulmam. Belki sinirlilikle ve yanlış kelimelerle ifade edilmiş olsa da söylediğim şeyin anlamı işte bu; ardında daha fazlası ya da başka bir şey kesinkes yoktu. Şimdi bunu yeterince iyi anlıyorsun, değil mi?

Geçen mektupta sana yazdıklarıma gelince, senin suskunluğundan kaynaklandı; meselenin ne olduğunu öğrenmeme kadar, bu suskunluk benim için bir mutlak sırdı, kesinlikle açıklayamadığım bir şeydi. Mektubunun elime geçmesinden önce, Marie açısından bir cevap bulmuş durumdaydım; çünkü geçmişte onunla görüşmen hakkında bana yazdıkların aklıma geliverdi ve bunda bir sorun olmasa *gerek*, tersliğin bu olması *mümkün değil*, diye düşündüm. Dolayısıyla konuya ilişkin mektubumdaki kasıt şuydu: Kardeşim, haber vermeden beni terk etmiş gibi görünüyorsun; *eğer* bunu *bilerek* yaptıysan, bana göre vefasızlık olur ama BÖYLE bir şey MÜMKÜN *olmadığı* için, "*bana açıklamada bulun.*" *Bunun* arkasında ne fazlası, ne azı vardı. Leydi Macbeth hakkında söylediklerime gelince, *bir soru bile olmayan*, sadece sana şunu sezdirmeye dönük bir genel çıtlatma olarak *doğru* yorumlamışsın: YA böyle bir şey ya da bir *yanlış anlama* olmalı.

Ancak şunu da bil ki kardeşim, dış dünyadan kesinlikle kopuk durumdayım – tabii senin dışında. Öyle ki *bunu belirtmiş olmasam bile*, "taşkınlık" şöyle dursun, sıkıntı içinde olduğum bir sırada *mektubunun gelmeyişi beni çıldırtmaya yetti.* Çünkü sanırım, hayati organlarımı gagalayan kaygıları[1] aşmış durumdayım, bu eziyeti anlaşılır saymaktayım, öyle olsun, her ne kadar bunu *hak etmesem de*. "*Sonuçta başka biri solacaksa, serpilip canlanmayı istemem*," meselesine gelince, bir ültimatom olarak algıladığın şeye *zemin hazırlayan bu sözleri* GEREK "taşkınlık", GEREKSE "*ıstırap*" içindeyken söylemeyi umarım.

Bana öyle geliyor ki "taşkınlık" içindeymiş gibi konuştuğum sonucuna varman oldukça sığ ya da aceleci – ancak sözlerim *ifade ettiğim tarzda* olmalıydı, *içimden* geçen şey kesinlikle öyle *değildi*.

Sana sadece şunu söylemek isterim ki buraya gelişimden beri donanımımın düzenli olmasıyla, elimde boyanın bulunmasıyla, şurayı ya da burayı görmeye gitmemle, pansiyon kiramı ödememle, kadına bir şeye göndermemle, bazı borçları kapatmamla ilgilenmek zorundayım. Bütün bunlar *kibarca* belirtmek gerekirse, beni sürekli *çok sıkışık* halde bırakıyor. Buna o apayrı eziyeti... yalnızlığı eklersen, benim

şu anda "taşkınlık" hissetmem (ya da o zaman hissetmiş olmam) ihtimalinin olduğunu düşünmeye gerçekten artık *kalkışmazsın*.

Yalnızlık içinde olup huzura erememekten söz ediyorum – ama bir ressamın ücra bir bölgede herkes tarafından bir kaçık, bir katil, bir serseri vs. vs. olarak görüldüğünde karşılaştığı *türden* yalnızlık. Evet, *ufak* bir sıkıntı olabilir ama sonuçta bir sıkıntı. Bir yabancı, üstelik garip ve sevimsiz biri sayılıyorsun – kırsal alan ne kadar ilham verici ve güzel olursa olsun.

Ama bunda sadece aşılması gereken kötü bir dönemi görüyorum. Gelgelelim, çözmek için çok az şey yapılabilecek bir husus var – o da insanın model tutmayı çok istemekle birlikte buna razı edemediği kişilerin tutumu.

Dönüp geriye baktığımda, birbirimizi yanlış anlama noktasına nasıl vardığımızı yeterince açıklıkla görüyorum. Çok melankolik olduğun ve bana şunları yazdığın bir an oldu: Beyefendiler burada kalmamı neredeyse imkânsız hale getiriyorlar ve doğrusu *bizzat istifa etmemdense beni işten çıkarmayı tercih edecekleri* kanısındayım (vurguladığım kısım tastamam zamanında benim karşılaştığım durum). Ve dedin ki, "Bazen öyle ortalıktan çekilmem gerektiğini düşünüyorum." En azından isteksiz olmadığın resim yapma fikriyle ilgili şeyler olduğunu söyleyen de sendin.

Pekâlâ, o zaman bir ressam olman ihtimaline dair bütün düşüncelerimi sana samimiyetle anlattım, istemen halinde *bu işi yapabileceğini* ve *bir fırçayı eline aldığın andan itibaren sende sanatçı bir yan olduğunu*, başka hiç kimse söylemezken bile, *şahsen* söyledim.

Bu konuda sana ne söylediysem, gelecekte başına bir talihsizlik, bir felaket geldiğinde yine onu söyleyeceğim – şu anda seni "tam bir yenilenme"den alıkoyan şey gerçekten bir talihsizlik. Başına bir felaket gelirse, bir kişi olarak bunun sonucunda, öte yandan şeyle, şeyle, nasıl desem, evet, hep acı verecek bir yarayla birlikte daha harika bir kişi haline geleceksin.

Senden bekleyeceğim şey ancak bir felaketin açabileceği o yaranın "seni aşağıya *çekmesi*" değil, *yukarıya* çıkarması olacaktır.

Ama sonraki mektupların hava bakımından *o kadar* farklı, içerik bakımdan *o kadar* farklı ki şimdi şunu söylüyorum: Donanımlı gemin sağlamsa, pekâlâ, o zaman güvertesinde kal.

Bununla birlikte, bir felaketin seni toplumla ilişki bakımından farklı bir konuma düşürmesi halinde, belirttiğim görüşü her zaman koruyacağım. Böyle bir şey olursa, o bağlamda şunu söylerim: Bu olay aynı şeye yeni baştan girişmek yerine, *tam* bir meslek değişikliğine gitmeni sağlayacak bir işaret olsun.

Ama donanımlı geminde olduğun sürece, sana bir balıkçı teknesiyle denize açılmayı tavsiye ettiğimi söylemem. Ancak şahsen beni ilgilendirdiği ölçüde, G&Cie'nin donanımlı gemisine dönüşü *kendim* dilemem. O sırada benim düşündüğüm şuydu: Allah aşkına, felaket yapacağının en kötüsünü yapsın!

İlk başta mektuplarının havasındaki değişim üzerine ne düşüneceğimi bilmiyordum. Şimdi, dönüp baktığımda, biraz melankolik ama benim için çok dokunaklı

mektubu G&Cie'nin (*bizzat yaşadığım şeye* BENZER bir yaklaşımla) *sana karşı feci çirkeflik ettiği* bir dönemde yazılmış gibi görüyorum. Evet, geriye dönük bakışla düşündüğümde, diyorum ki, *benim* G&Cie beyefendilerine "Eğer *beni gitmeye zorlarsanız, gitmekten kaçınmam*," dediğim anla ilgili *farklı* bir görüşü benimsedin. O şeyler belki temelli ve belki senin rızanla gerçekten YATIŞMIŞ gibi, öyle olsun, buna itirazım yok. Tamam, seni yanlış anlayıp *kızmıyorum* çünkü böyle bir durumda gerçekten *kabul edilebilir* belli koşulları ortaya koymanın MÜMKÜN olduğu kanısındayım ve sanırım, onları kabul etmede dürüstlükten uzak bir şey olsaydı, kabul etmiş *olmazdın.* Ama "Eğer kalırsan, maddi desteğini reddedeceğim," gibi bir şey söylememin sebebi, senin "Olduğum yerde kalayım çünkü Peder, Valide, Wil ve Marie'yi gözetmek zorundayım," demiş olman ve (bana belirtmemiş olsan da) *beni* de buna katmış olmandı. *Beni* belirtmemen senin inceliğin, buna kendi adıma incelikle verdiğim karşılık, başkalarının uğruna gönülsüzce kalacak şekilde kendini feda etmeni istemediğimdi. Bir ültimatom verme olarak yorumladığın şey işte bu.

Orada "bu işten yepyeni bir keyif aldığın" için kalıyorsan, beni ilgilendirdiği ölçüde tamamen hayırlı bir şey ve kendi adıma geri dönme gibi bir arzumun olmamasına karşın, seni yeni donanımlı geminde kutlarım.

Serret hakkında yazdıkların çok ilgimi çekti. Ağır ve zor bir hayattan zamanla çiçek gibi çok acıklı bir şey çıkarmış böyle bir adam, yeryüzündeki en narin en "*saf*" şeyler arasında yer alan çiçekleri birdenbire açan karaçalı ya da daha iyi bir benzetmeyle yamru yumru bir yaşlı elma ağacı gibi bir olgudur.

Kaba saba bir adamın *çiçek açması* elbette güzel bir görüntüdür ama O daha önce bir sürü korkunç soğuk kışa katlanmak zorunda kalmıştır – hem de *sonradan* ona sempati duyanların bildiğinden daha fazla.

Sanatçının *hayatı* ve *bir sanatçının* NE OLDUĞU çok gariptir; derin, çok derin bir konudur bu.

Benim için açıklanamaz olan suskunluğundan, bunu beyefendilerle sıkıntıların yeniden baş göstermiş olmasıyla ilişkilendirmemden, kendi adıma pansiyondaki kişilerin güvensizliğinin bir sonucu olarak dayanılmaz ölçüde sıkışmamdan dolayı, Peder'e birkaç satır yazdım. Senden haber alamayınca, ne düşüneceğimi bilemez hale geldim ve Peder'den borç istedim. Özellikle geleceği düşündüğümde hem senin, hem de kendim için tedirgin olduğumu, içimden ikimizin daha çocukken ressamlığa yönelmiş olması dileğinin geçtiğini ve G&CIE ESKİ HALİYLE KALMAYACAK OLURSA, iki kardeşin şimdi bile ressam olmaması için doğrusu bir sebep görmediğimi ekledim. Peder bu konuda sana yazacak olursa, hangi sebeple olduğunu artık biliyorsun; ama kendim de Peder'e (*henüz ondan bir cevap almadım*) senin son mektubundan şimdilik G&Cie'nin eski G&Cie olarak durduğunu açık seçik anladığımı yazacağım. Peder için değil, senin için şunu da ekleyeyim: Çünkü G&Cie ailemize garip biçimde iyi ve kötü bileşimi bir etkide bulunuyor; işlerin fazla kesat gitmesini önlediği için *her halükârda kesinlikle iyi* (kötü tarafı şimdilik söz konusu değil).

İçimde belki burukluk olması ve bunu kendimce hissetmem, bana göre her ikinizin anladığı ve dolayısıyla beni kendiliğinden mazur gördüğü bir şey.

Ültimatomdan BEN söz etmedim, SEN söz ettin (en azından niyetim çok farklı bir şeydi); bu şekilde yorumlamak istiyorsan, *o zaman benim için* sakıncası yok ama başlatan *ben olmayacağım*, zaten olmadım da; şimdilik söyleyeceğim tek şey *yorumunun* niyetimin *çok ötesine geçtiği*. İşi halletmeyi sen *istediysen*, geçmişte G&Cie'yle olduğundan daha fazla ters düşmem seninle galiba. *O halde* tekrar belirteyim, ültimatom sözünü önce kullanan BEN değilim, *sensin*. Böyle yorumlamak istersen, bu yoruma *karşı çıkmam*. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Kardeşim, son mektubunun ardından en berbat muğlak endişelerimin hepsi yatışmış durumda; demem o ki bir adam olarak sana ve Marie'ye tam güvenim var.

Ama *olayların gidişatından dolayı* belli maddi sıkıntılarla karşılaşacağın görüşündeyim basbayağı.

Sana tavsiyem, bir şeyde tasarruf edebiliyorsan, tasarruf et, yani kenara bir şey koyman *mümkünse*, *kenara bir şey koy*.

Şu anda hiçbir şeyim yok ama belli planlarıma biraz ilgi uyandırmak için çalışacağım; ileride hiç kimse benimle birlikte Drenthe'ye dönmek istemezse, oraya yerleşebilmek için en azından kendi adıma biraz borç bulma yolunu arayacağım. Taşkınlık içinde değilim, hiçbir şeyim yok.

Maddi durumunun uzun bir süredir ne kadar sarsıntılı olduğunu anlamış durumdayım; çok fazla yük üstlendin. Şimdi gelecekte durumun düzeleceği görüşündesin, benim görüşüm ise Paris'teki geleceği düşmanca bulacağın yönünde. Tekrar belirteyim, yanılırsam bana alabildiğine gülebilirsin ve kendim de güleceğim. *Eğer* sırf asabiyetim beni yanıltıyorsa, peki, suçlu asabiyetim olsun; ama korkarım ki etkisi çok büyük olacak bir *musibetle* karşı karşıyasın.

Evden sana daha sakince yazabileceğim. Drenthe'de bana uygun bir çalışma ortamı kesinlikle var ama tercihen daha başından işlere oldukça farklı biçimde bakmam ve maddi durumumda biraz daha *kesinlik* sağlamam gerekecek. Küçük bir ölçekte her kuruşun hesabını yapmalıyım; sözgelimi, şu anda bunun kesinlikle ilk es geçişin olduğunu açık seçik kabul ederim – 25 gulden gibi bir farklılık belki altı hafta boyunca beni tekrar tökezletebilecek bir şey. Bunu aklından pek geçiremediğine rahatlıkla inanabilirim – hepsi başlı başına çok küçük olsa bile, bir şeyin olup olmamasını belirleyen ne tür güçlüklerle defalarca karşılaştığını bilmen *mümkün değil*. Yanlış anlayıp bana kızma ama istediğim şeyleri başarmak için bazı adımlar atmaya çalışmam gerektiğine inan. Sözgelimi, geçen hafta eski ev sahibimden gelen bir pusula aldım. Eşyalarım için bir tavan arası odasını kullanmam karşılığında söz verdiğim 10 guldeni ve istemeye hakkı olduğu şüphe götürür biraz kira parası gön-

dermezsem, geride bıraktığım eşyalara (onlarsız pek edemeyeceğim bütün eskizler, baskılar, kitaplar dahil) el koyabileceği izlenimini edindim ama eşyalarımı saklaması konusunda bir anlaşma koşuluyla bunu kabul ettim. Yılbaşına kadar başka şeyler için ödeme yapmak zorundayım, Rappard'a hâlâ borcum var ve olabilecek her şeyde kısıntıya gittim. Kısacası, taşkınlığa kapılmak gibi bir durum yok. İşlerin şimdi olduğu gibi kalması *mümkün değil*. Bir çıkış yolu bulmalıyım. Kusurun sende olduğunu elbette söylemiyorum ama geçen yıl bile yaptığımdan daha fazla kısıntıya *gidemedim*. Ve ne kadar sıkı çalışırsam, o ölçüde sıkışıyorum. Şunu söyleyeceğim bir noktadayız: Halihazırda bunu *sürdüremem*.

410 Nuenen, Cuma 7 Aralık ya da dolayları, 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Dün akşam sana yazdıktan sonra, gece yarısına kadar gözüme uyku girmedi.

İki yıl uzak kaldıktan sonra şimdi dönünce, evde gördüğüm karşılamanın olabildiği kadarıyla dostça ve nazikçe olmasına karşın, mesele durumu anlamaya geldiğinde çaresizliğe varacak ölçüdeki körlük ve ahmaklık dediğim tavır açısından temelde hiçbir şeyin ama hiçbir, hiçbir şeyin değişmemiş olması nedeniyle gönlüm kırık. Peder'in sırf kızgınlıkla değil, aynı zamanda "bu işten bıktığı için" beni evden kovduğu âna kadar, olabilecek en iyi şekilde geçinmekte olduğumuz meselesi bu. Bunun başarıya ulaşıp ulaşınamam açısından, benim için durumu on kat zorlaştıracak, neredeyse çekilmez kılacak *kadar* önemli bir şey olduğu zamanında anlaşılmalıydı.

Bütün iyi niyetlere rağmen, karşılamadaki bütün dostça havaya rağmen, aklına gelebilecek her şeye rağmen, katılaşmış belli bir sertlik ve buz gibi bir soğukluk olduğunu, dışa dönük bütün yumuşaklığına karşın Peder'de kuru kum, cam ya da kalay gibi gıcırdayan bir şey bulunduğunu şimdi olduğu gibi o sırada da sezmiştim. Evet, şimdi içimde uyanan duyguyu daha önce de hissetmemiş olsaydım, bu durum zamanında o kadar ağrıma gitmezdi. Şu anda bir kez daha neredeyse dayanılmaz kararsızlık ve iç çatışma içindeyim.

Anlayacağın, buraya kendi iradenle gelmiş ve önce kendi gururumu ayaklar altına almış olmam itibariyle, gerçekten göğüs germek durumunda kaldığım bir şey olmasaydı, sana yazdığım bu şeyleri yazmazdım.

Rappard ailesinin en iyi sonuçlara varmasını ve bizim de burada ilk adımları atarak yine iyi sonuçlara varmamızı sağlayan şeyi yapma yönünde bir İSTEKLİLİĞİ şimdi görmüş olsaydım, Peder'in bana evin kapısını *kapatmaması* gerektiğini de kavradığını şimdi görmüş olsaydım, gelecek konusunda içim rahat olurdu.

Bunun hiçbir, ama hiçbir emaresi yok. Peder'de o zaman doğru şeyi yaptığından duyduğu bir kuşku gölgesinin izi, ipucu geçmişte olduğu gibi şimdi de yok.

Peder ikimiz ve insan olan herkes gibi pişmanlığı bilen biri değil. O kendisinin doğru olduğuna inanırken, sen, ben ve başka insanlar içimizde hataları ve beyhude çabaları *barındırdığımız* duygusunu sindirmiş durumdayız.

Peder gibi insanlara acıyorum, *içimde onlara karşı bir kızgınlık duygusu bulamıyorum* çünkü onların benden daha mutsuz olduğu kanısındayım. Daha mutsuz ol-

duklarını niçin mi düşünüyorum? Çünkü içlerindeki iyi tarafı bile kötüye işleyecek şekilde yanlış kullanırlar çünkü içlerindeki ışık karadır, etrafa karanlık, kasvet saçar. Onların dostça karşılaması beni kedere sürükler; bana göre, işledikleri hatanın farkına varmaksızın *bunu sonuna kadar kullanma* yaklaşımları hatanın kendisinden bile daha kötü, tabii olabileceği kadar.

Bir ölçüde hevesli yaklaşarak rahatça anlama ve böylece hem benim mutluluğuma, hem de dolaylı olarak kendi mutluluklarına destek olma yerine, her şeyde bir oyalanma ve duraksama seziyorum; bu da ağır bir hava gibi tutkumu ve enerjimi felce uğratıyor.

Bir insan olarak izanım Peder'in ve benim en derin noktalara kadar bağdaşmaz oluşunu kaderin değişmez bir gerçeği sayınam gerektiğini söylüyor bana. Gerek Peder'e, gerekse kendime karşı sevgim ise şunu diyor bana: "*Hiç* bağdaşmaz olur mu?", sonsuza kadar bir şans var, insanın er geç barışma şansına inanması gerekir. Ah, bu son söylediğim niçin muhtemelen acı "bir yanılsama"?

Sence durumu çok mu abartıyorum? Hayatımız berbat bir gerçeklik ve kendimiz sonsuzluğa doğru gidiyoruz, olan oluyor ve ağırlığı çok ya da az olsun, görüşümüz durumun özünde hiçbir şeyi eksiltmiyor ve artırmıyor.

Sözgelimi geceleyin uykum kaçmış olarak uzandığımda veya fırtınada, fundalık akşamının hüzünlü alacakaranlığında işte böyle düşünüyorum.

Belki bazen gündelik yaşamda gündüz ortalıkta dolaşan bir yabandomuzu gibi duyarsız görünüyorum ve insanların *beni* kaba bulmalarını rahatlıkla anlayabiliyorum. Daha gençken sorunun tesadüflerde, ufak tefek şeylerde veya dayanaksız yanlış anlamalarda yattığını şimdiye nazaran çok daha fazla düşünürdüm. Ama yaşım büyüdükçe bundan gittikçe daha da uzaklaşıyorum ve daha derin temelleri görüyorum. Hayat "tuhaf bir şey", kardeşim.

Mektuplarımın nasıl değişken olduğunu, önce *mümkün* diye düşündüğümü, ardından yine *imkânsız* diye düşündüğümü kendin görebiliyorsun. Kafamda açık seçik olan bir şey var, o da "istekliliğin" hiç olmayışının, daha önce dediğim gibi, öyle *rahatça* ortaya çıkmadığı. Rappard'a gitmeye ve ona evde kalabilmenin benim de hoşuma gittiğini ama bunun getireceği bütün avantajlara rağmen, Peder'le ilişkimde bir *je ne sais quoi* bulunduğunu anlatmaya karar verdim. Korkarım ki tedavi edilemez gibi görmeye başladığım bu durum, beni ilgisiz ve güçsüz hale getiriyor.

Dün akşam bir süre burada kalmam kararlaştırılmışken, her şeye rağmen ertesi sabah konuyu bir daha düşünelim noktasına döndük. Devam edin, erteleyip durun, yeniden düşünün!!! Düşünmek için *sanki* İKİ YIL VAKİTLERİ OLMAMIŞÇASINA, gayet tabii olarak, doğal şey buymuş gibi düşünmeleri GEREKİYOR.

Benim açımdan her günü endişeyle geçen, onlar açısından normal hayatın sürdüğü iki yıl – sanki hiçbir şey olmamış ya da hiçbir şey olmayacakmış gibi. Yükü onlar taşımadı. Diyorsun ki ifade etmeseler bile, bunu hissediyorlar. BUNA İNANMIYORUM. Bazen benim de aklımdan geçti ama *doğru değil.*

İnsanlar HİSSETTİKLERİ GİBİ *davranırlar. Ne olduğumuzun anlaşılmasını sağlayan*

şey DAVRANIŞLARIMIZIDIR, atik mi, ikircimli mi olduğumuzdur – dostça olsun ya da olmasın, dudaklarımızdan dökülen şeyler değil. İyi niyetler, kanaatler, aslında *hiçbir şeyden daha az* bu.

Hakkımda istediğin gibi düşünebilirsin Theo, ama kafamdan uydurmadığını söyleyeyim sana, *Peder'in istekli olmadığını* söyleyeyim sana.

O zaman gördüğümü şimdi de görüyorum, o zaman Peder'e KARŞI açık açık konuşmuştum, şimdi de *istekli* OLMADIĞI, işi YOKUŞA sürdüğü için, PEDER'E KARŞI neye yol açacağına bakmaksızın, *her halükârda* yine konuşuyorum. Çok üzgünüm, kardeşim, Rappard ailesi akıllıca hareket etti, peki ya burada!!!!!! Senin geçmişte ve şimdi yaptıklarının dörtte üçü *onlar* tarafından nafile sayılıyor. Berbat bir durum kardeşim. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent.

Karşılamanın dostça olup olmaması pek umurumda değil, beni üzen şey yaptıklarına üzülmemiş olmaları. *O zaman* HİÇBİR ŞEY YAPMADIKLARINI sanıyorlar ve bu bana çok ağır geliyor.

413 Nuenen, Cumartesi 15 Aralık ya da dolayları, 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili kardeşim,

Peder'in ve Valide'nin *içgüdüyle* (*makul yaklaşımla* demiyorum) hakkımda ne düşündüğünü seziyorum.

Beni eve alma konusunda iriyarı, kabarık tüylü bir köpeği eve almadakine benzer bir isteksizlik var. Odaya ıslak pençelerle girecek, ayrıca tüyleri çok kabarık. Herkesin ayağına dolanacak. *Ve üstelik yüksek sesle havlıyor.*

Kısacası, o kirli bir hayvan.

Pekâlâ, ama o hayvanın bir insan geçmişi var ve bir köpek olmasına karşın, bir insan ruhu, hem de daha ince duygulara sahip bir ruhu var; insanların hakkında ne düşündüklerini sezebiliyor; bunlar sıradan bir köpeğin yapamayacağı şeyler.

Ben de bir tür köpek olduğumu teslim ederek, onları oldukları gibi kabulleniyorum.

Bu ev aynı zamanda benim için fazlasıyla iyi, Peder, Valide ve aile çok gereksiz yere iyi davranıyor (duygudan yoksun olsa bile), ayrıca, evet ayrıca hepsi birer papaz, etrafta birçok papaz var. Böylece köpek içeride tutulmasının "BU EVDE" ona katlanma, ona hoşgörüyle bakma sorununa fazlasıyla dönüşeceğinin farkına vardığı için, kendisine başka bir yerde kulübe bulma yoluna bakacak.

Köpek aslında bir zamanlar Peder'in oğlu olabilir ve doğrusu bizzat Peder'in onu bayağı uzun süre sokakta bırakmasıyla kaçınılmaz olarak kabalaşmış olabilir; ama bizzat Peder bunu yıllar önce unuttuğuna ve bir baba ile oğul arasındaki bağın ne anlama geldiğini aslında *derinlemesine* hiç düşünmediğine göre, söylenecek hiçbir şey yok.

Ha, bir de köpek dellendiğinde ısırmaya kalkışabilir; bu durumda köy zaptiyesinin gelmesi ve onu vurup öldürmesi gerekir. Peki, evet, hepsine tamam, kesinkes, *aynen* doğru.

Öte yandan köpekler birer bekçidir. Ama buna gerek yok, huzur içindeyiz ve tehlike yok, hiçbir sorun yok, derler. Bunun üzerine suspus olurum.

Köpek uzak durmadığına basbayağı üzülür çünkü fundalıklardayken bu evdeki kadar yalnızlık çekmemiştir – bütün dostça havaya rağmen. Hayvanın eve uğrayışı insanların unutacağını ve kendisinin de tekrar kapılmaktan kaçınacağını umduğum bir zaafmış meğer.

Burada bulunduğum sürece hiç masrafım olmadığı ve buradayken senden iki defa para geldiği için, yolculuk masrafını cebimden ödedim ve üstümdekilerin yeterince iyi olmamasından dolayı Peder'in bana satın aldığı giysilerin parasını da kendim verdim; ayrıca Rappard arkadaşa 25 gulden borcumu kapattım.

Sanırım, bunun yapılmış olmasına sevineceksin, çok savsaklanmış gibiydi.

Sevgili Theo,

Mektubun elime geçtiğinde ilişikteki mektubu yazmakla meşguldüm. Kelimelerini seçerek söylemiş olduklarını okumuş bir halde cevap vermek istiyorum. Peder için *işi zorlaştırdığım* kanısıyla, onun yanında yer almanı ve sıkı bir azar çekmeni kibarlığına verdiğimi söyleyerek başlayacağım.

Ne Peder'e, ne de sana düşman olan ama Peder'e ve sana üzerinde düşünecek bazı ciddi soruları kesinlikle yönelten birine karşı silaha sarılsan bile, bunu sende değer verdiğim bir şey saymaktayım. Aynen içimden geçmiş olanları sana anlatışımı yukarıda aktarmış olarak, şunu sorarım: Bu niçin böyle?

Dahası, mektubumdaki çeşitli pasajlara verdiğin cevaplar, birçok bakımdan soruların benim için de meçhul olmayan yanlarını görmemi sağlıyor. İtirazların kısmen benim de belirttiğim itirazlar ama yeterince değil. Dolayısıyla iyi niyetini, aynı zamanda barışa ve huzura varma isteğini bir kez daha anlıyorum – bundan elbette kuşkum yok. Peki, kardeşim, uyarılarına karşı birçok itiraz da ileri sürebilirim; ancak bunun uzayıp giden bir yol olacağı ve daha kısa bir yolun bulunduğu görüşündeyim.

Peder'de, sende ve bende huzura ve barışmaya dönük bir arzu var. Gel gör ki huzuru sağlayabiliyor gibi değiliz. Şimdi ayak bağı olduğuma göre, senin için ya da Peder için bir daha "*işi zorlaştırma*" durumuna düşmeyeceğim bir şey bulmaya çalışmam gerektiği kanısındayım.

Gerek Peder, gerekse senin için hayatı olabildiğince kolay, olabildiğince sakin hale getirmeye hazırım artık.

Yani, Peder için *işi zorlaştıranın* ben olduğumu ve *alçakça* davrandığımı da düşünüyorsun. *O halde*, peki, her şeyi içimde sımsıkı tutmaya, Peder'den ve senden uzak durmaya çalışacağım. Dahası, bir daha Peder'i görmeye gitmeyeceğim ve eğer uygun bulursan, parayla ilgili anlaşmamıza Mart ayında son verme önerime (korkarım ki senin farkında olmadan benimsemeye başladığın kanaatle *her ikiniz için işi zorlaştırmak* uğruna değil, karşılıklı düşünce özgürlüğü uğruna) bağlı kalacağım.

Düzeni sağlamak amacıyla ve aslında çok az başarı şansı olan ama vicdanımın mevcut şartlarda ertelemeye elvermediği bazı adımları atacak zamanı bulmak açısından bilinçli olarak bir ara bırakıyorum.

Bunu sakince kabul etmelisin ve gönüllü olarak kabul etmelisin, kardeşim – sana ültimatom falan vermiyorum. Ama duygusal ayrılığımız çok derinleşecekse, peki o zaman, sanki hiçbir şey olmamışçasına hareket etmek için kendimizi zorlamayalım. Senin kanaatin de bir ölçüde böyle değil mi?

Seni *hayatımı kurtarmış* biri olarak gördüğümü, bunu ASLA unutmayacağımı çok iyi biliyorsun, değil mi? Ben sadece kardeşin değil, arkadaşınım, yanlış bir durum yaratmasından çekindiğim bir gelişme olarak ilişkilere *son verdikten sonra bile*. Öte yandan geçmişte bana elini uzatarak ve yardım etmeyi sürdürerek yaptığın şey için *sonsuz* bir bağlılık yükümlülüğüm var.

Parayı geri ödemek *mümkündür*, senin yaptığın tarzda iyilik ise öyle değil.

O halde bırak, kendim başa çıkayım; beni hayal kırıklığına uğratan tek şey, esaslı bir barışmanın ortaya çıkmamış olması, keşke hâlâ olabilse. Gelgelelim, insanlar beni anlamıyor ve korkarım ki *hiç* anlamayacaklar galiba. Mümkünse mutat parayı ilk postayla gönder; böylece bir an önce gerçekleşmesi şart olan ayrılışımdan önce *Peder'den bir şey isteme durumunda kalmam*. Bana 1 Aralık'ta gönderdiğin 23,80 guldenin tamamını (14 gulden borç almış olduğum ve ayakkabılar ile pantolon 9 gulden tuttuğu için) Peder'e verdim. Ayrıca Rappard'a 10 Aralık'ta gönderdiğin 25 guldenin tamamını bulan tutarda ödeme yaptım.

Cebimde sadece bir çeyrek ve birkaç metelik var. İşte hesap bu; şunu da eklediğimde artık anlamış olacaksın: Bildiğin üzere, elime 1 Aralık'ta geçen 20 Kasım tarihli paradan Drenthe'deki pansiyonun uzun bir dönemi bulan kirasını ödedim çünkü oradayken sonradan düzeltilen biraz aksama olmuştu; (Peder'den ödünç aldığım ve şu anda ödenmiş olan) 14 guldenden ise yolculuk vesaire masrafını karşıladım.

Buradan Rappard'ın yanına gidiyorum.

Rappard'ın yanından ise belki Mauve'un yanına giderim. Ondan sonraki planım her şeyi sükûnet, düzen içinde yapmaya çalışmak.

Peder hakkında samimiyetle ifade edilmiş kanaatimde mevcut şartlarda geri ala-

mayacağım çok fazla şey var. İtirazlarını anlayışla karşılıyorum; ama birçoğunu yeterli bulmam mümkün değil, geri kalanlar ise zaten aklımdan geçmiş olan şeyler, her ne kadar yazdığımı yazmış olsam bile.

Duygularımı ağır kelimelerle ortaya koydum ve Peder'de çok fazla olan iyi tarafları takdir etmeyle bunlar elbette düzeltilmiş bulunuyor – o düzeltme elbette hatırı sayılır düzeyde.

Yaşı 30'u bulmuş birinin, özellikle de o 30 yıl içinde herhangi bir kimseden daha fazla şeyi yaşayıp görmüş olabilecekken, "bir delikanlı" olduğunu bilmediğini söyleyeyim sana. Yine de istersen, sözlerimi bir delikanlının sözleri say.

Söylediğim şeylere dair yorumumun sorumluluğu bana düşmez, öyle değil mi? *Bu* sana düşer.

Peder'e gelince, yollarımız ayrılır ayrılmaz onun düşüncelerini kafamdan silip atma özgürlüğünü kullanacağım.

İnsanın düşüncelerini kendine saklaması politik olabilir ancak en başta bir ressamın samimi olma gibi bir görevi olduğunu düşünmüşümdür hep. Kendin de bir zamanlar bana şunu belirtmiştin: İnsanların söylediğim şeyi anlayıp anlamaması, beni doğru ya da yanlış yargılaması benimle ilgili gerçeği değiştirmedi.

Pekâlâ, kardeşim, şunu bil ki bir tür ayrılık olsa bile, belki *bildiğinden ya da sezdiğinden de çok daha fazla* dostunum ve hatta Peder'in dostuyum. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent.

Her halükârda Peder'e ya da sana düşman değilim, hiçbir zaman da *öyle* olmayacağım.

İlişikteki mektubu yazmamdan sonra saptamalarını tekrar düşündüm ve ayrıca Peder'le bir daha konuştum. Nasıl karşılanacağına ya da neye yol açacağına bakmaksızın burada kalmamaya neredeyse kesinkes karar vermişken, şu sözlerinle konuşmamız başka bir şekle büründü: Buraya geleli iki hafta oldu ve ilk yarım saattekinden daha ileriye gidildiği kanısında değilim. Oysa birbirimizi daha iyi anlasaydık, şu anda her türlü şeyi açıklığa kavuşturup çözmüş olurduk – zaman harcayamam ve karar vermek zorundayım.

Bir kapı ya açık ya da kapalı olmalı. İkisinin arası bir şeyi anlamıyorum ve aslına bakılırsa böyle bir şey olamaz. Vardığımız nokta evde şu anda merdanenin bulunduğu o küçük odanın ufak tefek eşyam için bir sandık odası, ayrıca şartlar bunu uygun kılarsa bir stüdyo olarak bana verilmesi. Böylece şimdi odayı boşaltmaya başlamış bulunuyorlar; oysa ilk başta, durumun hâlâ askıda olduğu sırada bu söz konusu değildi.

Peder'e dair düşüncelerimi yazmamdan bu yana daha iyi anladığım bir şeyi sana söylemek istiyorum. Kanaatimi yumuşatmamın sebebi kısmen, Peder'e bir şeyi

açıklamaya çalıştığım zaman, beni sahiden anlamadığının belirtilerini fark ettiğim kanısına varmış olmam (uyarılarından biri de bunu bir ölçüde destekler nitelikte). Söylediğim şeylerin bir *kısmına* takılıp kalıyor ve o sözler bağlamından çekilip çıkarıldığında yanlış hale geliyor. Bunun pekâlâ birden fazla sebebi olabilir ama yaşlılığın en büyük payı taşıdığı kesin. Sana öyle görünmese ya da belki bana inanmasan *bile*, tıpkı *senin gibi* ben de yaşlılığa ve beraberinde getirdiği zaaflara saygı duyuyorum. Demem o ki melekeleri tam yerinde bir adamda görünce kızacağım bazı şeyler karşısında, muhtemelen Peder'in kaprisini hoş görüyorum – sözünü ettiğim sebepten dolayı.

Ayrıca Michelet'nin (bir zoologdan aktardığı) "Erkek cinsi çok vahşidir," sözü aklıma geldi. Şu anda, hayatımın bu aşamasında güçlü tutkular taşıdığımı ve kanaatimce öyle de olması gerektiğini bildiğim için, kendime baktığımda belki de "çok vahşi" olduğumu görüyorum. Yine de daha zayıf biriyle karşı karşıya gelince içimdeki ateş diniyor; o zaman da kavga etmiyorum.

Ancak şu hususu da belirtmek gerekir ki, toplumda insanların manevi hayatlarına yön vermeyle ilgili bir konumda bulunan bir adamla *söz* düzeyinde veya ilkeler konusunda tartışmaya girmek elbette mubah olduğu gibi, hiçbir şekilde alçakça da olamaz. Ne de olsa, silahlarımız eşittir. Özellikle sana birçok sebepten dolayı ağız dalaşından vazgeçmek istediğimi, çünkü bazen Peder'in düşüncelerini var gücüyle tek bir noktaya artık yoğunlaştıramadığı kanısında olduğumu söylediğime göre, buna biraz kafa yor, lütfen.

Ne de olsa, bazı durumlarda bir insanın yaşı ilave bir güç olabilir.

Meselenin özüne gelirsek, bu fırsat vesilesiyle sana şunu söyleyeyim: Senin yapında olan şeyden çok, iş hayatına yoğunlaşmış olmanın tam da Peder'in etkisi yüzünden olduğu kanısındayım.

Şuna da inanıyorum ki bir simsar olarak kalman gerektiği görüşünden şimdi çok emin olsan bile, asıl yapındaki belli bir şey hâlâ *işlemeye devam edecektir* ve belki beklediğinden daha büyük tepki gösterecektir.

G&Cie'deki ilk yıllarımızda düşüncelerimizin çakıştığını, yani o sırada her ikimizin de ressam olmayı düşündüğünü ama çok derinde yatması nedeniyle bunu birbirimize bile dosdoğru söylemeye cesaret edemediğimizi bildiğimden, bu sonraki yıllarda daha sıkı yakınlaşmamız pekâlâ mümkün olabilir. Bizzat meslekteki ortamın ve şartların etkisine bakılınca böyle bir şey daha da geçerli; bu arada ilk günlerimize nazaran meslek şimdiden değişiyor ve bana göre gittikçe daha da değişecek.

Zamanında kendimi *çok fazla* zorladığım ve *G&Cie'den ayrıldığımda dahi* kesinlikle bir ressam olmadığıma dair bir inancın ağır yükü altında olduğum için, düşüncelerimi ona değil, başka bir şeye yönelttim (bu da ilkinin de ötesine geçen ikinci bir hatayı getirdi). O sırada böyle bir ihtimale dönük şevkim kırıldı çünkü birkaç ressama çekingen, ama çok çekingen biçimde yaklaşma girişimlerim fark edilmedi bile. Sana anlattığım şeyler seni benim gibi düşünmeye *zorlamak* için değil, ben kimseyi zorlamam, sırf kardeşçe, dostça güvenle anlatıyorum sana.

Görüşlerim bazen orantısız olabilir; öyle olabilir. Bununla birlikte özünde, tutum ve yöneliş itibariyle *herhalde* bir gerçeklik taşıdığı kanısındayım. Böylece buradaki evin tekrar açılmasını, hatta burada bir stüdyomun olmasını sağlamış durumdayım – bunu öncelikle ya da ağırlıklı olarak kendi çıkarım için yapmıyorum.

Bu adımla birlikte, birçok şeyde birbirimizi anlamamamıza karşın, senin, Peder'in ve benim düzensiz bile olsa her zaman bir işbirliği iradesi içinde bulunduğumuzu görüyorum. Soğukluk zaten çok uzun sürmüş olduğuna göre, dünyaya gerçekte olduğundan daha ihtilaflı görünmeme açısından, dünyanın gözünde aşırıya kaçmış gibi bir duruma düşmeme açısından öbür tarafa biraz ağırlık koymaya çalışmanın bir zararı olamaz.

Rappard'ın bana söylediği şu: "İnsan bir turba topağı değildir, dolayısıyla bir turba topağı gibi çatıya atılmaya ve de orada unutulmaya katlanamaz." Ayrıca evde bulunmamı benim açımdan büyük bir talihsizlik olarak gördüğünü belirtiyor. Buna biraz kafa yor, istersen. Beni kaprisli ya da pervasız davranmışım gibi saymakta biraz fazla ileri gidildiği kanısındayım; oysa benden daha iyi bildiğin üzere, buna az çok zorlandım ve beni görmek istedikleri durumdan başka bir şey yapamadım.

Beni birçok kişiye karşı çok soğuk ve oldukça kayıtsız olmaya yönelten tam da süfli amaçlar vesaire yakıştırma yönündeki önyargılı bakıştı.

Kardeşim, bir kez daha belirteyim, hayatının bu aşamasında iyice düşün; birçok şeyde çarpık bir görüşü benimseme tehlikesi içinde olduğun, hayatının amacını bir kez daha düşünmen gerektiği ve o zaman *hayatının* DAHA İYİ OLACAĞI kanısındayım. Bunu sanki ben bilirim, sen bilmezsin havasında söylemiyorum; insanın nerede doğru, nerede yanlış yaptığını bilmesinin müthiş zor olduğunu gittikçe anlamaya başladığım için söylüyorum.

417 Nuenen, Çarşamba, 26 Aralık ya da dolayları, 1883
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Nuenen'e dün akşam döndüm ve şimdi içimden geçenleri dosdoğru dökerek sana anlatmalıyım.

Oradaki aletlerimi, etütlerimi falan toplayıp paketledim ve buraya gönderdim. Peder ve Valide küçük odayı temizledikleri için, biraz ilerleme sağlamayı umduğum bu yeni işyerine şu anda yerleşmiş durumdayım.

Ayrıca kadınla konuştuğumu ve kararımızın daha da kesin biçimde şu olduğunu biliyorsun: Her halükârda o da, ben de kendi başımıza kalacağız ki el âlem haklı görünecek bir kusur bulamasın.

Artık ayrıldığımıza göre ayrı kalacak olsak da dönüp geriye bakınca bunun yerine bir orta yol seçmemiş olmamızdan pişmanlık duyuyoruz ve hatta kökleri ya da temelleri geçici olamayacak kadar derin bir karşılıklı bağlılığımız halen sürüyor.

Şimdi bundan sonra bir daha dönüp açmayacağım birkaç şeyi sana anlatmak istiyorum; bunları istediğin gibi anlayabilirsin, üzerine düşünmekte ya da umursamamakta serbestsin, bu benim işim değil, buna kendin karar vermelisin.

Şunu bil ki bu yaz beni ziyaretine, o zamanki konuşmalarımıza ve onlardan çıkan şeylere derin pişmanlıkla bakıyorum. Aradan zaman geçmiş olsa da geriye dönük bakınca, bana doğru şeyi yapmamışız gibi göründüğünü inkâr edemem. Şimdi sözlerini ve bizzat seni oldukça farklı biçimde değerlendiriyorum ve seni artık tam olarak önceki duyguyla düşünemiyorum.

Zira şimdi senin ve diğerlerinin kadından ayrılmamı istiyormuş gibi göründüğünüzü daha açık görüyorum.

İyi niyetlerden kuşkum yok.

Karar vermek bana düşen bir şeydi; bu bakımdan yanlış yaptıysam, kanımca *öncelikle* seni suçlayamam (*öncelikle* kendimi suçlamaktayım) ama sen İKİNCİ sıradasın.

Beni altüst edecek kadar içime işleyen ve senin en azından bir ölçüde ilgili olduğun manivelaların birincisi bana sıkıntı veren geçmişten kalma son derece nazik bir soruna dairdi, ikincisi ise "görevimin" belki beni ayrılmaya yönelteceğini söylemendi. Doğrusu, söylediğin şeyler öbürlerinden ayrı olsa, hiç değinmezdim bile; ama aynı şekilde ters düştüğüm diğer kişilerin kanılarıyla çok fazla benzerlik taşıması, beni görüşlerini tamamen ayrı saymaktan alıkoyuyor. Muhtemelen senin sandığından çok farklı niyetlerle dahi olsa, zamanın açıklığa kavuşturacağı çeşitli şeyleri o sırada tartışmaya gerek olmadığını gözetmemden dolayı, bakış açını kabul ettim.

Falan adamın filan kadını bırakmasının "iyi sonuç verdiği" bir örneğe dikkatimi çektin.

Bu başlı başına doğru, hem de çok doğru *olabilir*. Peki, *burada* kadın açısından ve benim açımdan geçerli miydi? Anlayacağın, bu başka bir şeydi.

"*İyi sonuç verip vermediğini*" anlamak üzere dönüp geçmişe bakma özgürlüğünü kullanıyorum. Ve de dostum, öyle olduğu şimdi çok kuşkulu.

Kadının kendini ve çocukları geçindirmek için (bir çamaşırcı kadın olarak) *çalışma*[1] yoluyla durumun üstesinden iyi geldiğini, böylece bedensel bakımdan çok zayıf olmasına karşın, görevini yerine getirdiğini söyleyeyim sana.

Onu loğusalığı sırasında olup biten şeylerden dolayı eve aldığımı biliyorsun; içinde bulunduğu durum karşısında Leiden'deki doktorlar, onun ve çocuğunun iyileşmesi için kalacak sakin bir yerin gerektiğini söylemişti.

Anemi ve belki veremin ilk belirtileri de söz konusuydu. Evet, onun yanında olduğum sürece daha kötüye gitmedi, tersine birçok bakımdan kuvvetlendi, öyle ki çeşitli berbat semptomlar nüksetmedi.

Ama şimdi her şey yine kötüleşiyor ve onun sağlığından çok endişe ediyorum; kendi çocuğummuş gibi göz kulak olduğum zavallı bebekte de artık eski halinden eser yok.

Kardeşim, kadını büyük perişanlık içinde gördüm ve bu beni çok üzüyor.

Daha çok benim hatamdan olduğunu elbette biliyorum ama zamanında sen de

farklı biçimde konuşabilirdin. Şimdi iş işten geçmiş olarak, öfke nöbetlerinden bazılarını daha iyi anlıyorum; kasten yanlış yaptığını sandığım bazı şeylerin asabiyet belirtileri olduğunu ve bunları adeta farkında olmadan yaptığını daha iyi anlıyorum. Birkaç kere bana sonradan söylediği şey şuydu: "*Ne yaptığımı bazen bilmiyorum.*"

Bazen böyle bir kadınla nasıl başa çıkılacağını bilmemenin anlaşılabilir olması açısından, her ikimizin de bir mazereti olmasının yanı sıra maddi sıkıntılar vardı. Yine de daha çok bir orta yol seçmiş olmalıydık; artık zor olsa da şimdi bile bunu bulmamız hâlâ insanca ve daha az zalimce olur.

Gerçi onun umutlarını artırmak istemedim; sadece kendisi ve çocukları için tek başına girdiği *şimdiki yolunda* teşvik ettim, avutmaya ve güçlü hale getirmeye çalıştım. Gelgelelim, gönlüm geçmişteki aynı derin acımayla güçlü biçimde ona doğru kayıyor; bir ayrılık ortaya çıkmış olsa bile, bu son aylarda hep içimde yaşayan bir acıma bu.

Doğrusu, kardeşim, dostluğumuz bundan ağır bir darbe yemiş durumda. Kesinlikle yanılmadığımızı söyleyecek olursan ve şimdi aynen o zamanki gibi bir zihniyetle karşıma çıkacak olursan, sana eskiden olduğu kadar saygı duyamam artık.

Sana geçmişte saygı duymamın sebebi tam da onunla birlikte olmamdan dolayı başkalarının beni tanımaya yanaşmadığı bir sırada onu hayatta tutmama yardımcı olmandı.

Bir değişikliğe ya da düzeltmeye hiç gerek olmadığını söylemiyorum ama fazla ileri gittiğimiz (daha doğrusu gittiğim) görüşündeyim. Şimdi burada bir stüdyom olduğuna göre, belki birden fazla maddi sıkıntı daha az vahimleşti.

Sözlerimi bitirirken, bunu istersen bir düşün derim; ama sana anlattıklarımdan sonra kanaatin aynen bu yazdaki gibi kalırsa, sana artık eskisi gibi saygı duyamam.

Bu arada, şartlarında ya da kariyerinde olası bir değişiklik üzerine bir kelime daha etmemeye de karar verdim. Zira sende adeta birbirleriyle mücadele eden iki mizaç görmekteyim – kendimde de gördüğüm bir olgu bu ama sana göre çoktan çözülmüş olsa bile, sende belki hâlâ mayalanmakta olan birkaç sorun bulunduğu kanısındayım, çünkü senden dört yaş büyüğüm. Söylediklerim üzerine düşünmen çok iyi olur ancak hiç umursamayabilirsin de. Ama kendi adıma seninle konuyu samimiyetle konuşmak istedim ve duygularımı senden saklayamam. Elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

İnsanın zavallı, terk edilmiş, hasta bir yaratıkla ilgilendiği bir durumda, ne kadar ileri *gidebileceğine* dair görüşüme gelince, bunu daha önce bir vesileyle söylemiştim, tekrar belirteyim,

sonSUZa kadar.

Öte yandan acımasızlığımız da sonsuz olabilir.

Sevgili Theo,

Bugün mektubunu ve içindekini aldığıma sevindim, her ikisi için de çok teşekkür ederim. Bana öyle geliyor ki genel olarak belirtmek gerekirse, Valide'nin toparlanışı şimdiye kadar çok iyi gidiyor. Bu ne kadar uzun sürerse, daha az *yakın* tehlike var demektir ve öncelikle bir zaman sorununa o ölçüde inmiş olur. Yine de kırık iyileştiğinde Valide'nin tamamen eski haline dönmeyeceği kesin. Onun ve belki bunun bir sonucu olarak Peder'in de üzerindeki etki, bana göre onları bir anda yaşlılığa iyice sürüklemek olacak.

Bu ortamda evde bulunmama ve kazanın (Peder'le ve Valide'yle hatırı sayılır bir görüş ayrılığı içinde olduğum) bazı sorunları haliyle tamamen arka plana itmiş olmasına sevindim. Aramızdaki ilişkiler gayet iyi gidiyor ve bu da Nuenen'de ilk başta tahmin ettiğimden daha da uzun süre kalmamı getirebilir.

Valide'nin daha çok dolaştırılmasının filan gerekeceği sonraki bir aşamada yardım eli uzatabilecek olmam sonuçta bir ölçüde olağan durum sayılır. İlk birkaç gündeki korku artık biraz yatıştığı için, çalışmalarımı mevcut şartlarda oldukça düzenli yürütebilirim.

Burada her gün dokumacıları konu alan *resim* etütleri yapmaktayım; Drenthe'den sana gönderdiğim boyanmış etütlere göre teknik bakımdan daha iyi oldukları kanısındayım.[1]

Ortasında küçük figürün oturduğu tezgâhların oldukça çapraşık mekanizmaya sahip kısımları bence divit çizimlere de elverişli olacaktır ve mektubunda bana iletiğin tavsiye doğrultusunda birkaç tane yapacağım.

Kazanın yaşanmasından *önce*, Peder'le anlaşmam yılın başında bazı faturaları halletmek için bir soluklanma fırsatı bulmam açısından bir süre burada ücretsiz kalmam yönündeydi.

Yılbaşında ve Ocak ortası civarında gönderdiğin para bunun için hazırdı. Kaza olunca parayı Peder'e vermem nedeniyle, bu sefer sırayı bekleyen o boya faturaları.

Stricker Enişte'nin bir süre önce çok incelikli bulduğum bir davranışla Peder'e 100 gulden gibi beklenmedik bir para göndermesiyle bu daha mümkün hale geldi. Sonuçta burada bulunmaktan maddi açıdan kazançlı çıkmış DEĞİLİM. Ve planım çalışmayı canla başla sürdürmek.

Valide'nin geçirdiği kazanın ister istemez peşinden getirdiği maddi sıkıntılar *bir yıl filan içinde* Peder açısından daha belirgin hale gelecektir sanırım. Dolayısıyla bu arada biz de yaptığım işlerle bir şey yapmaya çalışalım.

Ne de olsa, hayatları açısından *Peder ve Valide şahsen güvencede* sayılır; Peder'in emekli maaşı şimdiki gelirine denk düzeyde. Ama kardeşim, toplumda parasız kızlarla evlenme yönünde öyle güçlü bir eğilimin olmadığı bir dönemde, birikimden

yoksun ZAVALLI KIZ KARDEŞLER açısından hayat pekâlâ sönük ve hazin kalabilir, onların normal gelişimi kösteklenebilir. Ancak gidişatın böyle olmasını istemeyiz.

Sürekli hareketsiz yatmanın Valide'nin bünyesini nasıl etkileyeceğini önceden kestirmek zor.

Yatak çıbanlarını önlemek için alabileceğimiz bütün önlemler önemli elbette. Valide'nin yatak çarşaflarını gerektiğinde değiştirebilmek amacıyla bir tür sedye yaptık – ancak şu an için bu ne kadar az olursa o ölçüde iyi. Sakince yatmak en başta gelen husus.

Bereket versin ki içinde bulunduğu zor durum göz önünde tutulunca, Valide çok mutedil ve memnun bir ruh hali içinde. Ayrıca ufak tefek şeylerle oyalanıyor. Bir süre önce onun için çitli ve ağaçlı küçük kilisenin resmini çizdim, şöyle bir şey.

[*Eskiz* 428A]

Buradaki kırları sevmemi kesinlikle çok anlaşılır bulacaksın.

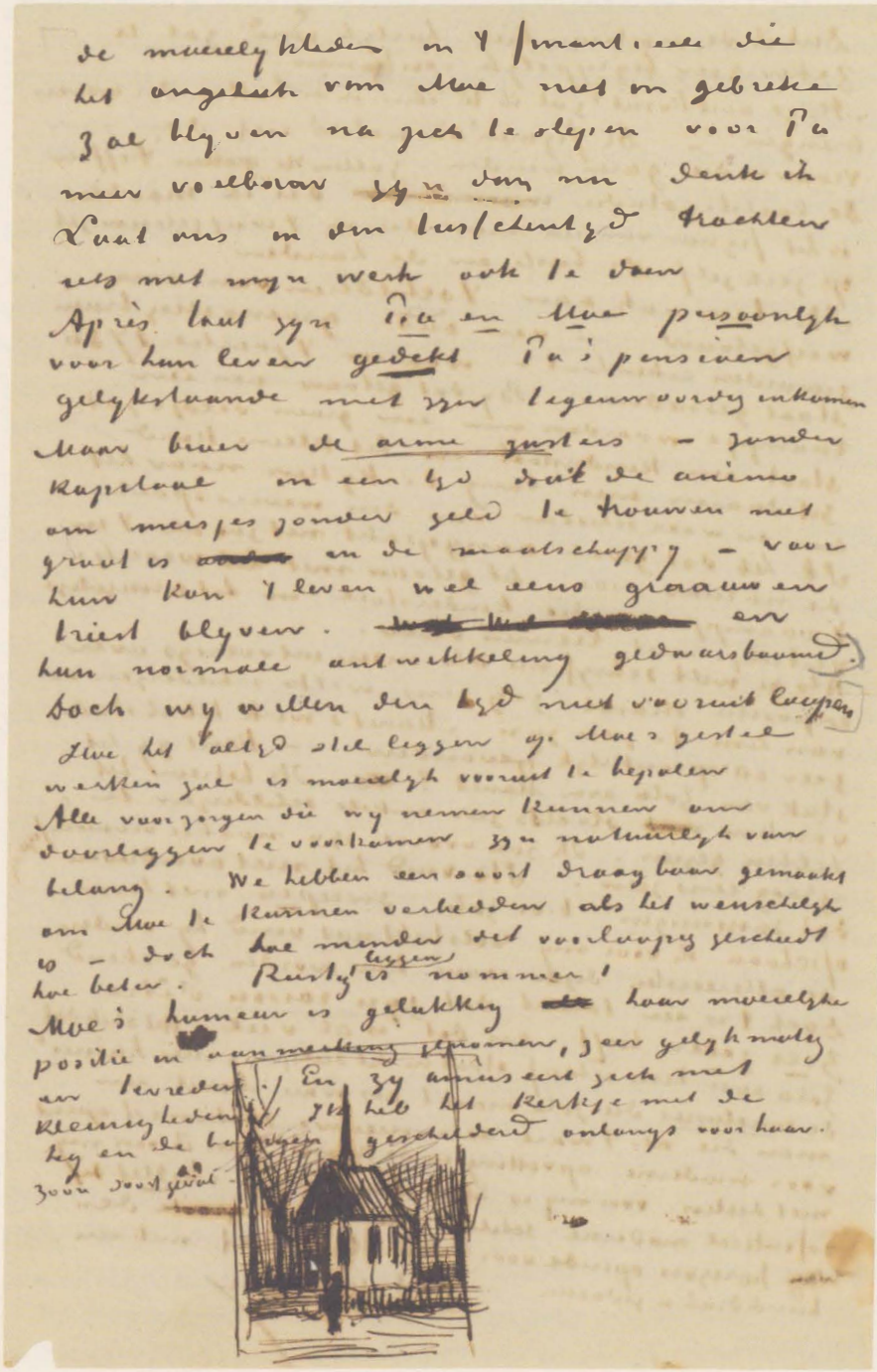
Eğer gelecek olursan, seni bir ara dokumacıların kulübelerine götürürüm. Dokumacılar ve iplik saran kadın figürler, kesinlikle çarpıcı gelecektir sana. Yaptığım son etüt tezgâhta tek başına oturan bir adamın figürü, baş, gövde ve eller.

Yeşilimsi kahverengiye dönmüş meşeden bir tezgâhın resmini de yapıyorum – üstüne *1730* tarihi oyularak yazılmış. Tezgâhın yanındaki küçük bir pencereden küçük bir yeşil tarlayı görmek mümkün; bir mama iskernlesi var ve üstünde oturan küçük çocuk dokumacı mekiğinin öne geriye savruluşunu saatlerce seyrediyor. Olayı tıpkı gerçekte olduğu gibi işledim, ufak tefek dokumacının başında olduğu tezgâh, kil zeminli berbat küçük odadaki küçük pencere ve o mama iskemlesi.

Mümkünse Manet sergisini bana oldukça geniş ayrıntılarla yaz, hangi tabloların görülmeye değer olduğunu bildir. Manet'nin eserlerini hep çok özgün bulmuşumdur. Zola'nın Manet üzerine yazısını biliyor musun? Onun ancak az sayıda tablosunu görmüş olmama üzülüyorum. Özellikle kadın nülerini görmek isterim. Bazı kişilerin, sözgelimi Zola'nın onu *idolleştirmesi*ni aşırı bulmamakla birlikte, kendi adıma bu yüzyılın en iyileri arasında sayılabileceğini gerçekten düşünmüyorum. Yine de *çok kesin biçimde varlık nedeni olan* bir yetenek söz konusu ve başlı başına büyük bir iş. Zola'nın onunla ilgili yazısı "Tiksinmelerim" kitabında. Zola'nın sanki Manet sanatta adeta modern fikirler için yeni bir geleceğin önünü açan bir adammış gibi vardığı *sonuçları* kendi adıma paylaştığını söyleyemem; bana göre, birçok kişiye ufuk açan modern ressam Manet değil, *Millet*'dir. Selamlar, elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

Herkese selamlar – *Valide'ye biraz daha sık yazmayı ihmal etme*, mektuplar öylesine oyalayıcıdır ki.

428A. Nuenen'deki Protestan Kilisesi

431 Nuenen, Salı 26 Şubat 1884
Anthon van Rappard'a (H)

Sevgili dostum Rappard,

Bütün bu sürede bana birkaç satır bile yazmamış olmanı çok dost canlısı olarak nitelendirmek zor. Ancak senin de az çok aynı düşündüğün varsayılırsa, bu konuyu şu anda tartışmak gündemde değil.

Başka bir husus annemin ilk başta beklenebileceğinden çok daha iyi durumda olması; doktor şimdi bize yaklaşık üç ay içinde daha iyi olacağı güvencesini vermeyi göze alabiliyor.

Mutabık kaldığımız mesele, kabaca bu kış sana birkaç suluboya göndermem meselesi ara sıra aklımdan geçiyor. Ama senden bu konuda hiçbir haber gelmediği için, açık konuşmak gerekirse, buna pek heves de etmedim. Yani hiçbir şey çıkmadıysa da yaptığım bazı şeyler var.

Geçen birkaç hafta çoğunlukla resim yaptım, konu dokumacılar, epeyce uğraştım.

Yumuşak geçen bu son günlerde ise dışarıya çıkıp tarlalarda resim yaptım, küçük bir köylü mezarlığı.

Bir de dokumacılarla ilgili beş tane divit çizim.

Bu kış ağaç baskılar bakımından elime çok fazla şey geçmedi; yine de O'Kelly'nin çok hoş bir baskısı, İrlandalı göçmenler, Emslie'nin bir pamuk eğirme atölyesi, ayrıca The Graphic'in Noel sayısından alınma Denizde tehlike altında olanlar için baskısı var.

Jules Breton'un şiirlerini biliyor musun? Bir süre önce *François Coppée*'nin Fransız şiiri üzerine başka bir küçük kitabıyla (Alçakgönüllüler ile Gezintiler ve iç mekânlar) aynı sıralarda yeniden okudum.

Coppée'ninki de gerçekten çok güzel. İşçilerin ve aynı kibar fahişelerin karakter taslaklarında epeyce, hem de epeyce duyarlılık var.

Dominiken keşiş tablon üzerinde çok sıkı mı çalışıyorsun? Mektup yazmama sebebin bu mu yoksa?

Selamlar.

Dostlukla,
Vincent

Not: Burada ayrıca bir *çıkrık* edindim.

Sevgili Theo,

Mektubun için teşekkürler. Valide'nin durumu iyi, başlangıçta doktor bacağının iyileşmesinin altı ayı bulacağını söylemişti, *şimdi* ise bayağı üç aydan söz ediyor. Valide'ye şunu söyledi: "Bak, kızının kabahati bu, çünkü onun gösterdiği bakım kadar iyisine nadiren, çok nadiren rastlarım." Wil'in yaptıkları *sahiden* örnek alınacak, tam örnek alınacak şey, kolay kolay unutmayacağım.

Hemen her şey daha baştan sırtına yıkıldı ve Valide'yi epey dertten kurtardı.

Tek bir şey belirtmek gerekirse, Valide'nin (önceleri çok fena halde başlayıp kötüleşmiş olan) yatak çıbanlarının çok az olması kesinlikle onun kabahati. Ve seni temin ederim ki, yaptığı işler her zaman keyifli değil.

Şimdi kulak ver, çizimlerle ilgili mektubunu okuyunca, bir dokumacıyı konu alan yeni bir suluboyayı ve beş adet divit çizimi sana hemen gönderdim. Kendi adıma, söylediğin şeyi doğru bulduğumu da açıkça bildireyim sana; yani, yaptığım işlerin çok daha iyi hale gelmesi şart ama aynı zamanda senin onlarla bir şey yapma yönündeki çabaların da biraz daha kararlı olabilir. Bana ait *tek bir şeyi*, öyle çok fazla değil, birkaçını dahi *henüz hiç* satmadın – ve ASLINA BAKILIRSA BUNUN İÇİN UĞRAŞMADIN BİLE. Görebildiğin üzere, bu yüzden *kızmış* falan değilim ama lafı dolandırmaya gerek yok.

Bunu öyle uzun boylu sineye çekmeyeceğim kesin.

Kendi adına, sen de açıkça konuşmaya devam edebilirsin.

Satılabilir olma ve olmama konusuna gelince, üzerine pervasızca konuşup asabımı bozmak istemediğim eski bir defter bu.

İşte, cevabının bazı yeni çalışmalar göndermek olduğunu görüyorsun ve buna büyük memnuniyetle devam edeceğim, bundan daha çok hoşuma gidecek hiçbir şey yok. Ancak gelecekte bunlarla ilgilenme zahmetine mi gireceğin, yoksa itibarının buna elvermeyeceği mi konusunda bana karşı tamamen açık olmalısın – böylesini tercih ederim. Geçmişi bir yana bırakarak, yüzümü geleceğe çevirmiş durumdayım ve onlar hakkındaki düşünceni hesaba katmayarak, onlarla bir şey yapmak için uğraşmaya kesin niyetliyim.

Bir süre önce bizzat sen bana bir *simsar* olduğunu söyledin, peki tamam. İnsan bir simsar karşısında duygusallığa düşmez, ona şöyle der: Beyefendi, sana vekilim olarak çizimlerimi verirsem, onları göstereceğine güvenebilir miyim? Simsarın o zaman evet mi, hayır mı, yoksa ikisinin arası bir şey mi söyleyeceğine bizzat karar vermesi gerekir.

Ama ressam o simsarın kendi çalışmalarını gün ışığına çıkmaması gereken bir şey saydığını kestirebiliyorsa, vekâleten satması için göndermekle ahmaklık etmiş olur.

Bak, dostum, her ikimiz de gerçek dünyada yaşıyoruz ve tam da birbirimizin tekerine çomak sokmayı istememezden dolayı açık yüreklilikle konuşmamız gerekir. Eğer onlarla canımı sıkınam diyorsan, pekâlâ, buna kızmayacağım. Ama senin mutlak bir kâhin olduğuna inanma mecburiyetim de yok, öyle değil mi?

Diyorsun ki, genel kitle şu ya da bu ufak noktaya kızacak vs. vs. Bak dinle, öyle olabilir ama şu ya da bu şey *simsar olarak seni* söz konusu kitleden *çok daha fazla* rahatsız ediyor. Bu konuya daha önce çok sıkça değindim – sen elde olanla *başla*. Ben de mücadele ederek yolumu açmak zorundayım, Theo ve seninle ilişkimde hâlâ tastamam ama tastamam birkaç yıl öncekiyle aynı düzeydeyim. Şimdiki çalışmalarım üzerine söylediklerin ("*neredeyse* satılabilir durumda *ama*") *Etten'den ilk Brabant eskizlerimi gönderdiğim zaman yazdıklarınla kelimesi kelimesine aynı*. Bu yüzden eski defter diyorum.

Akıl yürütme tarzım şöyle: Senin hep aynı şeyi söyleyeceğini öngörüyorum; şimdiye kadar simsarlara yaklaşma konusunda tutarlı biçimde oldukça sakıngan davranmış olsam da artık taktik değiştireceğim ve çalışmalarımı satınada çok gayretli olacağım.

Yaptığım işlerin umurunda olmadığını anlıyorum. Ama *sen* umursamazsan, muhtemelen ortaya çıkacak şeyleri kendi adıma her zaman oldukça rezil ve oldukça berbat bulmaktayım. Yani, insanlar bana şunu soracak: Yahu, sen kardeşinle ya da Goupil'le iş yapmıyor musun? Eh, o zaman diyeceğim ki, yaptığım şeyler G&Cie, Van Gogh & Co beyefendilerinin itibarına yakışmıyor. Bu muhtemelen bana ilişkin kötü bir izlenim yaratacaktır (buna oldukça hazırlıklıyım) ama bunun sonucunda sana karşı da gittikçe soğuyacağımı öngörmekteyim.

Şu anda küçük eski kilise ve başka bir yeni dokumacı resimlerini yapmış durumdayım. Drenthe'den gönderdiğim etütler gerçekten çok kötü mü? Buradan sana boyanmış etütleri göndermeye eğilimli değilim, hayır, buna başlamayalım – belki ilkbaharda bir ara buraya geldiğinde onları görebilirsin.

Marie hakkında yazdıkların gayet anlaşılır. Bir kadın çok yavan değilse, huysuz babalarla ve koyu dindar bacılarla canı sıkkın biçimde dolaşmaya pek eğilim duymayacağını çok iyi kestirebilirim; en azından bir erkek kadar bir kadın da her ne olursa olsun o durağanlığa son verme yönünde oldukça ısrarlı bir dürtü duyar.

Uysallıkla başlayan durağanlık belki başlı başına iyidir ama insan sonunda donacağını sezince, ne yazık ki genellikle pişmanlık duyma noktasına varır mutlaka. Daudet'nin dindar kadınlarla ilgili yazdığı bazı şeyleri oku. "O iki yüz birbirine baktı – karşılıklı kindar, soğuk, örtük bir bakış – acep nesi var onun? Hep aynı şey." İşte sana, sahte sofuların ve imanlı hanımların o garip bakışı. Evet, dolayısıyla *biz* hep aynı şeyden mahrumuz.

Evet, çalışmalarım üzerine söylediklerin hakkında ne düşünmem beklenir? Örneğin, şimdi özgül olarak Drenthe'den gönderdiğim etütlere döneceğim. İçlerinde bazıları çok yüzeysel, bunu kendim de söyledim. Peki, *gördüklerim dışında hiçbir şey söylememeye çalışarak*, açık havada sessizce ve sakince dosdoğru çizdiklerim için

önüme konulan şey ne? Aldığım karşılık şu: Michel'e kafayı çok fazla takmıyor musun? (Burada karanlıktaki küçük kulübe etüdünden ve saman kulübelerinin en büyüğünden, yani ön planda küçük yeşil tarlanın bulunduğu çizimden söz ediyorum.) Küçük eski kilise mezarlığı için kesinlikle tıpatıp aynı şeyi söyleyeceksindir.

Oysa ne küçük kilise mezarlığına, ne de saman kulübelerine bakarken, aklımdan Michel geçmedi; baktığım konuyu düşündüm. Yanından geçtiğinde Michel'i duraklatacağına ve hayran bırakacağına elbette inandığım bir konu bu.

Kendimi Michel ustayla denk düzeyde görmem hiç kuşkusuz söz konusu değil ama bundan dolayı kalkıp Michel'i *taklit* ettiğim filan da yok kesinlikle.

Ha, belki Anvers'te bir şeyler satmaya çalışabilirim ve o aynı Drenthe etütlerinden birkaçını (buradaki bir marangozda aramakta olduğum) siyah tahta çerçevelere koymayı isterim; çalışmalarımı koyu siyah bir çerçevede görmeyi tercih ederim ve adam onları oldukça ucuza yapıyor.

Bunu belirtmeme alınmamalısın, kardeşim.

Çalışmalarımda sakin bir şeyi ve serinkanlı bir şeyi yakalama peşindeyim. Çalışmalarımın öylece yatıp durmasını *artık* onaylamadığım gibi, önde gelen galerilerde oluklu çerçevelerle sergilenmelerini de o ölçüde *istiyorum*, anlayacağın.

Bana göre artık o orta yola girmenin zamanı ve senin gözünde nasıl göründüğümü oldukça kesin biçimde öğrenmek istiyorum; daha doğrusu söylediğin şeylerde hâlâ asıl meseleden kaçınsan bile, çalışmalarımı aslında GÖSTERMEYECEĞİN kanısındayım. Ve fikrini değiştireceğine de inanmıyorum şimdilik.

Bu konuda haklı ol ya da olma, hiç kurcalamayacağım bunu. Diğer simsarların da bana aynen senin gibi davranacağını, aradaki tek farkın çalışmalarımı umursamamakla birlikte, bana bir şekilde para verdiğini, diğer simsarların kesinkes böyle bir şey yapmayacağını ve parasız kalınca tamamen çıkınaza gireceğini söyleyeceksin.

Cevabım şöyle: Dediklerin gerçek hayatta o kadar kesin ve açık değil; günden güne daha ne kadar süreyle geçinebileceğime bakacağım.

Söz konusu meseleleri bu ay halletmek istediğimi önceden söylemiştim sana; o halde bunu yerine getirmek gerekir. Peki, muhtemelen ilkbahar gibi erken bir tarihte gelmeyi tasarladığına göre, *hemen* nihai bir karar vermen için diretmiyorum ama durumu şimdi olduğu gibi kabullenemeyeceğimin farkına varıyorum. Kendi adıma, gittiğim her yerde ve özellikle de evde her zaman izleniyorum –çalışmalarımla ne yaptığım, karşılığında elime bir şey geçip geçmediği vs. merak ediliyor; kısacası toplumda hemen herkes sürekli bunu yokluyor ve her şeyi öğrenmek istiyor.

Ve bu da çok anlaşılır. Bak, her zaman yanlış bir konumda olmak benim için çok kahırlı.

Haydi, durum şimdi olduğu gibi kalamaz. Niçin mi? Öyle kalamayacağı için.

Peder'e (aynı şekilde C.M.'ye) karşı olabildiğince soğuksam, tam da asla açık konuşmama yönündeki aynı taktikleri gözlemlediğim sana karşı niçin farklı davranayım ki? Kendimi Peder'den veya senden daha iyi mi sayıyorum? Belki değil, belki şeyleri iyi ve kötü diye ayırmaktan gittikçe uzaklaşıyorum; ama bu taktiklerin bir

ressama uymadığını ve ressamın açık konuşması ve belli şeyleri halletmesi gerektiğini biliyorum. Kısacası, bir kapının ya açık ya da kapalı olması gerektiği kanısındayım.

Bak, sanırım, bir simsarın ressamlara karşı nötr *olamayacağını*, lafı ağzında gevelesen de gevelemesen de *hayır* demenin *tastamam* aynı izlenimi uyandırdığını ve bunun iltifatlarla sarılmış halde söylenmesinin daha da sinir bozucu olabileceğini anlıyorsundur.

İleride belki şimdikinden daha iyi anlayacağın bir şey söz konusu burada; yüklerini tutmuş olsalar bile, simsarların yaşlanınca düştüğü duruma acırım – o yük en azından o zaman her şeyi çözmeye yetmez. Her şeyin bedeli vardır ve *o zaman* çoğu kez karşılarına çıkan şey, buz gibi soğuk bir boşluk olur.

Eh, belki bu konuda farklı düşünüyorsundur. Diyeceksin ki bir ressamın sefil halde bir hastane ölmesi ve fahişelerle beraber ortak mezara gömülmesi de bayağı hazin – özellikle ölmenin yaşamak kadar zor olmayabileceği göz önünde tutulunca, zaten bir sürüsü de orada yatıyor.

Bak, bir simsarın her zaman yardım edecek parasının olmamasına kızamaz ama bana göre, bu saygın simsarın çok candan konuştuğunun ama iç dünyasında kendisinden utandığının ve çalışmalarını tamamen göz ardı ettiğinin farkına varınca kızabilir. Yani açıkça söyleyeyim ki çalışmalarımı yeterince iyi bulmadığını ya da onlarla canını sıkmak istememenin başka sebepleri olduğunu dosdoğru söylersen kızmam. Ama bir köşe bucakta öylece bırakırsan ve *hiç* göstermezsen, kalkıp beraberinde (HİÇ OLMAYACAK ŞEKİLDE) onlarda bizzat bir şeyler gördüğün güvencesi vermen hakça olmaz. Buna inanmıyorum – uygulamada gereğini hiç de yapmıyorsun. Ve tam da çalışmalarımı herkesten daha iyi bildiğini bizzat söylemen nedeniyle, onlarla elini kirletmek istemediğine göre, aslında çok fena bulduğunu varsayabilirim. Kendimi ne diye sana dayatayım ki? Neyse, iyi dileklerimle bitireyim.

Saygılarımla,
Vincent

Kafamın dinsel fikirlerle (bir tür mistisizmle) karıştığı ve anlamakta bizzat zorlandığım birkaç yıl dışında, evet, o dönem bir yana bırakılırsa, daima belli bir sıcaklıkla yaşadım. Şimdi ise çevremdeki her şey daha kasvetli, soğuk ve sıkıcı hale geliyor. Ve sana öncelikle buna ARTIK katlanmayacağımı söylediğimde, katlanmamın *mümkün* olup olmamasına boş ver, daha ilişkimizin en başında söylediğim şeye işaret etmekteyim. Geçen yıl sana karşı içimde gelişen şey, kısır ve herkes için yararsız bulduğum soğuk nezaketin bir tür depreşmesi – eylem niteliğindeki her şeyle, özellikle sanatsal olan her şeyle taban tabana zıt bu.

Ne görüyorsam onu söylüyorum, seni üzmek için değil, seni artık eskiden duyduğum aynı keyifle bir kardeş ve arkadaş olarak düşünmediğimi görmeni ve mümkünse sebebini sezmeni sağlamak için. Fırçama daha çok canlılık katmak için ha-

yatımda daha çok şevk olması gerekir – sabır göstermekle bir kıl payı dahi ileriye gidemem. Kendi adına, sen de yukarıda belirttiğim havaya dönüyorsan, sana karşı sözgelimi ilk yıldaki gibi olmadığım için alınma.

Çizimlerime gelince, dokumacıları konu alan suluboyalar, divit çizimler, şimdi üzerinde çalıştığım en son divit çizimler genelde hiçbir işe yaramaz sayılacak kadar sıkıcı görünmüyor bana şu anda. Ama *eğer* Theo onları kimseye göstermemekte haklı sonucuna varırsam, o zaman, işte o zaman mevcut yanlış durumdan hoşlanmamam için sağlam sebep bulunduğunun *daha da güçlü kanıtı* ortaya çıkar ve her ne olursa olsun, değişmek için gittikçe daha fazla çalışırım. Durum daha iyiye ya da daha kötüye gidebilir ama aynı kalmaz.

Madem yeterince geliştiğimi sanmıyorsun, Mauve'un vazgeçmesi nedeniyle beni sözgelimi başka bir yetenekli ressamla tanıştırarak ileriye gitmemi sağlayacak bir şey yapman veya ilerleyeceğime gerçekten inandığını ya da buna destek verdiğini kanıtlayacak herhangi BİR ŞEYİ, şu ya da bu işareti görmem yeter. Ama hayır, para dersen evet var, ama "sadece çalışmanı sürdür", "sabırlı ol" dışında hiçbir şey yok – sanki Peder'in ağzından çıkmışçasına soğuk, cansız, yavan ve çekilmez sözler bunlar. Bunlarla ayakta kalamam; benim için fazlasıyla kasvetli, fazlasıyla soğuk, fazlasıyla boş ve fazlasıyla donuk.

Herkes gibi ihtiyaçlarım ve arzularım olması itibariyle, başkasından daha iyi durumda değilim ve aslında karanlıkta sallanıp duracak halde tutulduğunu KESİN BİLEN birinin tepki vermesi çok anlaşılır bir şey.

İnsanın gittikçe daha kötüye gitmesinin ne önemi var? (Böyle bir şeyin benim durumumda imkânsız olduğu söylenemez.) İnsan dardaysa, gidişatı daha iyiye götürecek bir şansı yakalamalıdır.

Kardeşim, bu işe girişmemizin en başında nasıl olduğumu sana gerçekten hatırlatmalıyım. *Daha başından* itibaren seninle kadınlar sorununu konuştum. İlk yılda Roosendaal'dayken seni istasyona götürüşüm ve yalnız kalmaya çok karşı olmamdan dolayı, yalnız kalmaktansa sıradan bir fahişeyle birlikte olmayı tercih edeceğimi sana söyleyişim hâlâ aklımda. Belki hatırlarsın bunu.

İlişkimizin sürmeyebileceği fikri ilk başta neredeyse dayanılmaz geldi bana. Durumu değiştirmenin basit olmasını o kadar çok istedim ki. Ne var ki bunun isteksizce yapılabileceği yönünde kendimi sürekli kandıramam.

Bunun getirdiği bunalım böylece Drenthe'den sana bir ressam olmanı ısrarla yazmamın sebeplerinden biri oldu. Goupil'le aranın tekrar düzelmesiyle birlikte iş meseleleri konusundaki hoşnutsuzluğunun ortadan kalktığını görünce, bu tavır hemen yatıştı.

İlk başta yarı yarıya istekli olduğunu sandım. Derken sonraları bunu çok anlaşılır buldum ve şimdi hâlâ o görüşteyim. Bana göre, yeniden işe başlaman daha mümkün hale gelince ve bunu senin için imkânsız kılan dolaplar durunca tekrar işine dönmenden ziyade, sana bir ressam olmanı yazmamdan kaynaklanan bir hataydı bu.

Geriye kalan şey ise aramızdaki durumun yanlışlığından dolayı hâlâ bunalımda olmam. Şu anda benim için bir şeyleri 5 guldene satmak, himaye yoluyla 10 gulden almaktan daha önemli. Şöyle ki çalışmalarım için asgari ya da en küçük çabayı geçmişte ve halen göstermediğin gibi, ileride gösterebileceğine şu anda inanmadığını aslında son derece kesin dille defalarca yazdın. Önce bir simsar sıfatıyla belirttin (bunun için kusuruna bakınıyorum ve en azından sana kızmıyorum) ama ardından şahsen de belirttin (bunun için ise sana biraz kızıyorum).

Bu durumda hiçbir şey yapmaksızın oturmam ya da korkup yan çizmem gerekir; bu bakımdan çekinmeden söyleyeyim, *çalışmalarımla hiçbir şey yapmayacaksan, himayeni istemiyorum.* Bunun sebebini açıkça bildiriyorum ve bir sebep belirtmekten kaçınmanın zor olduğu durumlarda, insanlara tastamam aynı şekilde açıklayacağım.

Yani, başından günümüze kadar yardımını göz ardı etmem ya da küçümsemem söz konusu değil. Asıl mesele (durumun gittikçe bozularak dönüştüğü) *himaye* yerine, en yoksul, en perişan şartlarda dahi olsa, iyi kötü geçinip gitmede daha fazla yarar görmem.

İşin en, ama en başında himaye görmeden bir şey yapılamaz; ama şimdi bizi sonuçta HİÇ DE İLERİYE götürmeyecek bir şeye razı olmaktansa, bir şekilde geçinip gitme yoluna girmek zorundayım yahu! Nasıl olacağını da Tanrı bilir artık. Kardeşçe olsun ya da olmasın, sırf maddi destekten başka bir şey yapabileceksen, sen de pekâlâ bu yolu tutabilirsin. Şunu diyebilirim ki geçen *yıl* olduğu gibi desteğin sadece parayla sınırlı kaldı.

Her ne kadar bana tam bir serbestlik tanıdığını söylesen de esasen gördüğüm kadarıyla, sözgelimi bir kadınla şunu ya da bunu yapmamı sen ve diğerleri tasvip etmediğinizde (belki haklı olarak yakışıksız bulduğunuzda ama *bazen* bunu hiç takmadığımda), kanaatiniz doğrultusunda davranmamın "çıkarıma" olduğunu sezdirmek üzere keseyi sıkmaya dönük ufak çekişmeler çıkıyor ortaya.

Böylece kadın konusunda dediğinizi yaptırdınız ve o iş bitti, peki ama – – – – – – ahlaka uymak zorunda kalmam anlamına gelecekse, biraz para edinmenin bana ne yararı var? Yine de bu yaz ilişkiyi hâlâ yürütmek istememi doğru bulmamanı, başlı başına saçma bir şey olarak görmüyorum. Ama gelecekte şunun olacağını kestirebiliyorum: Sizlerin ayaktakımı olarak adlandırdığınız kesimden biriyle başka bir ilişkim olacak ve sizlerle hâlâ ilişkim varsa, yine aynı muhalefetle karşılaşacağım. Sizlerin ancak sizlerden farklı bir şey yapabileceğim kadar çok destek almam halinde bir hakkaniyet görüntüsü altında yürütebileceği bir *muhalefet*. Sonuçta bunu vermiyorsunuz ve veremezsiniz ya da vermeyeceksiniz – ne sen, ne Peder, ne C.M., ne de geri kalanlar, şunu ya da bunu tasvip etmeme yönünde müdahaleye ilk kalkışan daima sizlersiniz. Artık senden de destek istemiyorum çünkü alt ya da üst tabakalara kafamı pek takmıyorum.

Benim açımdan sorumsuz bir davranışın söz konusu olmadığını ve bir daha denersem olmayacağını anlıyor musun?

Çünkü birincisi, hiçbir hak iddiam yok, içimden hiçbir istek geçmiyor; ikincisi,

bir tür konumu ya da her ne ad vereceksen onu korumayı gerektirecek şekilde, birinin sırtından geçimini sağlamam ya da para kazanmam söz konusu değil – fırsat çıktığında sözde ayaktakımıyla düşüp kalkmakta kendimi tamamen özgür saymaktayım.

Böyle giderse sürekli aynı sorulara dönüp dururuz.

Aynı meslekte ulaşmaya paranın yetmeyeceği bir tür konumu sürdürme uğruna yükümlülükleri zorunlu kılacaksa, himayeyi kesinkes geri çevirecek, böylece ilerleme sağlamak yerine borç batağına girecek olanlar arasında yalnız olup olmadığımı sor kendine sadece. Bu iş parayla olsa, boyun eğmekten belki başkalarından daha fazla kaçınmazdım. Ama şu anda kesinlikle o noktaya varmış değiliz – bizzat söylediğin gibi, çalışmalarımın azıcık ticari değer taşıyacağı konuma ulaşmam için önümde uzun yıllar var. Pekâlâ, Van Gogh beyefendilerinin kıskacına düşmektense, kötü günler yaşamayı ve GEÇİNİP GİTMENİN KISKACINA DÜŞMEYİ TERCİH EDERİM – ne de olsa birkaç sefer bu duruma düştüm.

Peder'le münakaşaya girmemde pişman olduğum yegâne husus, bunu 10 yıl önce yapmamış olmam. Peder vesairenin yolunda gitmeye devam edersen, zamanla asabının nasıl bozulduğunu ve aynı zamanda belli kişilerin gözünde nasıl asap bozucu hale geldiğini görürsün basbayağı. Ama onlar uygunsuz müşterilerdir ve hiç önem taşımadıklarını söyleyeceksin.

434 Nuenen, yaklaşık Çarşamba, 5 Mart ve yaklaşık Pazar 9 Mart arası, 1884 *Theo van Gogh'a* (H)

Sevgili Theo,

Şu sıralarda bir dokumacıyı konu alan başka bir yeni divit çizimi göndereceğim sana – diğer beş tanesinden daha büyük. Tezgâh önden görünüyor; böylece bu küçük çizim dizisi daha eksiksiz hale gelecek. Sanırım, onları gri Ingres kâğıdı üstüne yerleştirirsen, en güzel şekilde görünecekler.

Bu küçük dokumacıların geri gönderilmesi beni biraz hayal kırıklığına uğratır. Tanıdığın hiç kimse onları almak istemezse, bence bu Brabant zanaatkârlarına ilişkin bir dizi divit çizimi bir araya getirmenin ilk adımı olarak belki kendine ayırabileceğin bir şey. Böyle bir işi seve seve üstlenirim ve (Brabant'te epeyce süre kalacağım varsayımıyla) bunu yapmayı çok isterim.

Onları bir arada duran bir diziye çevirmemiz koşuluyla, bir bütün olarak kalmalarını sağlayacak şekilde fiyatı memnuniyetle düşük tutarım, peşi sıra bu türden birçok çizim gelecek olsa bile.

Ne var ki bu konuda en uygun bulduğun yola kendi adıma uyacağım.

Görüyorsun ki çabam seninle iş ilişkisini koparmaya dönük değil; sadece çizimleri göndermemle birlikte göstermenin yararlı olabileceği düşüncesinin aklıma geldiğini belirtmiştim sana.

Marie hakkında bana yazdıklarına gelince, ilişkiyi sürdürme olasılığının görülmediği böyle bir durumda insanın unutmaması gereken bir şey olduğu kanısındayım.

Yani, kadın seni sevdiyse ve ikiniz karşılıklı bir şey hissetiyseniz, bu aşk dönemi hayatta bir şanstır. Kadının güzel mi, çirkin mi, genç mi, yaşlı mı olduğunun, daha iyiye mi, yoksa daha kötüye mi gittiğinin bununla ancak dolaylı bir alakası vardır. Birbirinizi sevmiş olmanız apaçık gerçek olarak kalır. Şimdi ayrılırken, bunu söndürmeyin ya da unutmaya çalışmayın; çarpmaktan sakınılması gereken kaya aşırı ahlakçılıktır. Kadının erkeğe karşı büyük bir yükümlülüğü varmış gibi bir görüntünün oluşmasına yol açmamak gerekir; sanki bizzat bir yükümlülük taşırcasına ayrılmak gerekir. Bu bana göre daha mertçe ve üstelik daha insanca. Belki sen de böyle görüyorsundur. Aşk her zaman sıkıntı yaratır, bu doğru, ama olumlu yanı canlılık vermesidir. Neyse olan olmuş.

Bana gelince, kadınlarla henüz yeterince tecrübem olmadığına inanıyorum – ve bunun bir ölçüde senin için de geçerli olabileceğini sanıyorum. Gençliğimizde bize öğretilenlerin gayet yanlış olduğu kesin; bunların gerçek hayatla hiçbir alakası yok. İnsanın tecrübeyle bir şey öğrenmeyi gözetmesi gerekirse, insanın iyi ve dünyanın iyi olması vs. son derece hoş olur. Elbette öyle, ama bana öyle geliyor ki insan gittikçe şunu kavrar: Biz bir toz zerresini oluşturduğumuz dünyanın genelde olduğu kadar kötüyüz ve dünya da bizim kadar kötüdür. İnsan ister elinden gelenin en iyisini yapsın, ister daha kayıtsız davransın, işler her zaman insanın aslında istediğinden başka bir şeye dönüşür ve farklı bir yönde gelişir. Ama daha iyi ya da daha kötü, daha mutlu ya da mutsuz sonuca ulaşılsın, *bir şey* yapmak *hiçbir şey* yapmamaktan daha iyidir.

Neyse, Vincent Amca'nın dediği gibi, insan özen gösterirse, yani katı, aşırı ahlakçı bir sopaya dönüşmezse, dilediği kadar iyi *bile* olabilir. Beyefendi bu bilgece dersi C.M.'nin kızına öğretmişti.

Şimdilik bu kadar, selamlar.

Saygılarımla,
Vincent

Millet'yle ilgili mektubunda güzel pasajlar var – bana göre sempatini rahatça sürdürebileceğin Lhermitte hakkında söylediklerine oranla daha sağlam gözleme dayanıyor. Kimin birinci, kimin ikinci olduğuna falan dair kesinlikle kısır mızmızlığa kaptırma kendini, bu saçmalıktan ve ahmaklıktan başka bir şey değil. Bunu yapanlar yeterince var; Millet'nin çok iyi ve Lhermitte'in de öyle olduğunu düşünenlerden biri ol ki, *kim en iyi, birinci* diye içini kemirmene mahal kalmasın – her ikisi de *çizginin üstünde*.

Rembrandt ve Nicolaas Maes ya da Vermeer arasında karşılaştırmalar yapmanın ne anlamı var ki, eh, madem saçmalık, vazgeç bundan.

Millet hakkında sana sormak istediğim bir şey daha var. Millet çocuksuz ve eşsiz yaşasaydı, Millet olur muydu sence?

İlham kaynağını daha kolay bulmasının, basit insanlarla daha iyi ve daha derin yakınlık kurmasının sebebi bir emekçi ailesi gibi yaşamasıydı – tabii sıradan bir emekçiden çok daha fazla hissederek. Millet'nin düsturu şuydu: Tanrı geniş aileleri esirgesin – hayatı bunu hissederek söylediğini kanıtlıyor. Millet bu işi Sensier olmadan yapabilir miydi? Belki hayır. Peki, Millet ilk başta dostları olan ve kendisine yıllık bir gelir bağlayan kimselerle niçin bozuştu? Sensier asıl soruna onların Millet'nin hem kişiliğini, hem de eserlerini vasat olarak değerlendirmelerinin ve nihayet çok daha hayırlı sonuç verecek şekilde testinin kırılmasına kadar hem kendilerini hem de Millet'yi bezdirmelerinin yol açtığını çıkarsamaya yetecek kadar şey söyler. Ne var ki Sensier o günlere ilişkin ayrıntılara girmez – bizzat Millet'nin o dönemi korkunç bir bela olarak gördüğünü ve düşünmemeyi tercih ettiğini sanki anlamış gibidir. Sensier bir yerde Millet'nin aklına ilk karısı ve o günlerin kavgası geldiğinde, o dönemdeki büyük karanlık ve tarif edilemez melankoli kendisini tekrar bunaltmışçasına bir jestle başını elleri arasına aldığını söyler. Aile hayatı ikinci evliliğinde daha başarılıydı ama o sırada artık ilk baştaki kişilerle birlikte değildi.

439 Nuenen, Salı 18 Mart ya da dolayları, 1884
Anthon van Rappard'a (H)

Sevgili dostum Rappard,

Beni mutlu eden mektubun için teşekkür ederim. Çizimlerimde bir şey görmüş olmana sevindim.

Teknikle ilgili genellemelere girmeyeceğim ama *ifade gücü* dediğim şeyde şimdikinden daha sağlam hale geldiğimde, insanların *hiç* tekniğim olmadığını şimdiye nazaran *daha az* değil, aslında daha fazla söyleyeceğini kestirebiliyorum. Dolayısıyla şimdiki çalışmalarımda söylediğim şeyleri daha da *güçlü biçimde* söylemem gerektiği konusunda seninle tamamen hemfikirim – zaten ben de kendimi bu bakımdan güçlendirmek için uğraşıyorum. Ama kamuoyunun *o zaman* daha iyi anlayacağı yolundaki görüşüne katılmıyorum.

Gelgelelim, bu bana göre eserlerini sorgularken "Para için mi resim yapıyor?" diyen babalığın akıl yürütme tarzının, sızlanan birinin akıl yürütme tarzı olduğu gerçeğini değiştirmez; çünkü bu zeki yaratık özgünlüğün insanı eserleriyle para kazanmaktan alıkoyduğunu aksiyomlar arasında sayıyor.

Bunu bir AKSİYOM saymıyorum, *çünkü* dediğim gibi, bir *önerme* olarak kanıtlanması kesinlikle mümkün *değil*; sızlanıcıların ve *tembel* küçük Cizvitlerin bildik hilesi bu.

Tekniği umursamadığımdan ya da teknik arayışı içinde olmamamdan mı? Umursuyorum ama sadece söylemem gereken şeyi söylemek istediğim ölçüde; henüz beceremediğim ya da yeterince beceremediğim durumlarda, kendimi geliştirmek

için çalışıyorum. Ama dilimin bu hatiplerinkiyle uyuşup uyuşmadığını hiç takmıyorum. (Karşılaştırmayı senin yaptığını biliyorsun. Birinin yararlı, doğru, söylenmesi gerekli bir şeyi varsa ve bunu anlaşılması zor ifadelerle söylerse, konuşana ya da dinleyenlere ne yararı olur?)

Bu nokta üzerinde biraz durmak istiyorum – tam da oldukça garip bir tarihsel olguyla sıkça karşılaşmamdan dolayı.

Şu açıkça anlaşılsın: Dinleyiciler sadece tek dili konuşuyorsa, onların anadiliyle konuşmak gerektiğini söylemeye hacet yok ve bunun doğruluğunu kabullenmemek saçma olur.

Peki, şimdi sorunun ikinci kısmına gelelim. Söyleyecek bir şeyi olan ve dinleyicilerinin de doğal olarak aşina olduğu dille konuşan bir adamı ele alalım.

Bu durumda *doğruyu söyleyen* kişinin pek *hitabet şıklığına* sahip olmayışı defalarca ortaya çıkar ve dinleyicilerin *çoğunluğuna* çekici *gelmez*; o kişi haliyle "konuşması tutuk" bir adam damgası yer ve bu yüzden *hor görülür.*

Bir şeyler öğrettiği bir ya da en fazla birkaç kişi çıkarsa, kendisini şanslı sayabilir; çünkü bu dinleyiciler hatipçe tiratları değil, kendilerini aydınlatan, ufuklarını açan, daha özgür ya da daha akıllıca düşünmelerini sağlayan sözlerin doğruluğunu, yararlılığını ve gerekliliğini tastamam ve etkili biçimde gözetmişlerdir.

Şimdi ressamlara gelelim. Sanatın amacı ve kusursuzluk düzeyi o kendine has renk *benekleri*, teknik özgünlük denen o çizim şımarıklığı mıdır? Kesinlikle değil. Bir Corot, bir Daubigny, bir Dupré, bir Millet ya da bir Israëls ele alındığında, kesinlikle büyük öncüler olan bu kişilere ait eserlerin RESİM ÖTESİ olduğu, şıklık sevdalılarının eserlerinden ayrı durduğu görülür – tıpkı (mesela bir Numa Roumestan'ın döktürdüğü) hatipçe bir tiradın bir duadan ya da iyi bir şiirden çok farklı bir şey olması gibi.

Dolayısıyla teknik üzerinde, hissedilen şeyi daha iyi, daha doğru, daha derin söylemek gerektiği ölçüde *çalışılması* ŞARTTIR ama laf kalabalığı ne kadar az olursa, o kadar iyi olur. Geri kalan şeylerle uğraşmaya gerek yoktur.

Bunu söylememin sebebi, sanırım, bazen kendi eserlerimde fikrimce iyi olan şeyleri iyi bulmadığını gözlemlemiş olmam. Bana göre, *senin* tekniğin sözgelimi Haverman'ınkinden daha iyi çünkü daha şimdiden fırça vuruşun çoğu kez tekil, özgün, makul ve bilinçli bir şey taşıyor; Haverman'da ise hep doğayı değil, stüdyoyu hatırlatan sonu gelmez görenek çıkıyor karşımıza.

Gördüğüm eskizlerin, sözgelimi küçük dokumacı ve Terschelling'in yaşlı kadınları bana hitap ediyor, şeylerin özüne iniyor. Haverman'dan ise keyifsizlik ve can sıkıntısı dışında çok az şey alıyorum.

Korkarım ki aslında şimdiden çok kişilik taşıyan fırça vuruşun daha da gelişse bile, gelecekte de teknik, ayrıca konu ve..... her şey hakkında YİNE aynı yorumları işiteceksin – ve bundan dolayı seni *kutluyorum.*

Tam da heyecanla resmedilmiş o şeyleri sonuçta beğenen sanatseverler *var yine de.*

Gelgelelim, *Thoré* ve Théophile Gautier günlerinde değiliz artık ne yazık ki. Özel-

likle şimdilerde teknik üzerine bir sürü şey konuşmanın akıllıca olup olmadığını bir düşün – burada benim de aynı şeyi yaptığımı söyleyeceksin, doğrusu buna üzülüyorum.

Ama kendi adıma, fırçama şimdikinden çok daha iyi hâkim olsam bile, insanlara *resim yapamadığımı* tutarlılıkla söylemek niyetindeyim. Anlıyor musun? *Özellikle* şimdikinden daha kusursuz ve hatta daha özlü bir bireysel tarza gerçekten kavuştuğum *zaman*.

Herkomer'in *zaten resim yapmasını bilen* bir dizi kişiye dönük kendi sanat okulunun açılışındaki sözleri hoşuma gider. Öğrencilerinden kendisi gibi *değil*, içlerinden geldiği gibi resim yapmalarını kibarca rica eder. Benim derdim Herkomer *doktrini* için çömezler kazanmak değil, özgünlüğü serbest bırakmak, der.

Aslanlar birbirini taklit etmez.

Evet, bu son birkaç günde bayağı resim yaptım, dokumacılar için mekikler sarmakla meşgul bir oturan kız ve tek başına dokumacı figürü.

Boyanmış etütlerimi bir ara görmeni dört gözle bekliyorum; onlardan bizzat memnun olduğumdan değil, gerçekten elimi alıştırmakta olduğuma ikna olacağına inandığımdan. Tekniği nispeten az umursadığımı söylememin sebebi, kendimi sıkıntıdan kurtarmak ya da güçlüklerden kaçmak değil. Asıl sebep sistemimin bu olmaması.

İple çektiğim bir başka şey bir ara Brabant'ın bu köşesini sana tanıtmak – bana göre Breda tarafından çok daha güzel. Hava şu sıralar burada hoş.

Burada *Son en Breugel* adında bir köy var, Breton çiftinin kaldığı Courrières'ye şaşırtıcı ölçüde benziyor ancak oradaki figürler en azından o kadar güzel. İnsan *biçime* daha çok değer vermeye başlayınca, yabancılara satılan fotoğraf albümlerinde adlandırıldığı gibi "Hollanda geleneksel kıyafetleri"ne karşı bazen bir soğukluk duyuyor.

Sana mektupla birlikte Corot hakkında küçük bir kitapçık gönderiyorum, önceden bilmiyorsan, okumaktan hoşlanacaksındır sanırım, bazı doğru biyografik ayrıntılar var içinde. Katalog niyetine bunun kullanıldığı sergiyi zamanında görmüştüm.

İlginç olan nokta, adamın çok uzun sürede pişip olgunlaşmış olması. Hayatının farklı dönemlerinde neler yaptığına bakman yeterli. Yıllarca çalışmanın ürünü olan ilk SOMUT ESERİNİN örneklerini gördüm, çok dürüst, her bakımdan sağlam, oysa insanlarca ne kadar hor görülmüş olsa gerek! Corot'nun *etütleri* gördüğüm anda bana bir ders oldu ve daha o zaman diğer birçok manzara ressamının etütlerinden farklılığına hayran kaldım.

Senin küçük köy mezarlığı resminde Corot'nun etütlerinden *daha fazla teknik* görmeseydim, onlara benzetirdim. Duygu bakımından tıpatıp aynı – sadece içten ve temel olanı ifade etmeye dönük bir çaba.

Bu mektupta söylediklerimin özü şu: Tekniğin sırlarını öylesine iyi kavrayalım ki insanlar aldansın ve teknikten yoksun olduğumuza bütün kutsal şeyler adına yemin etsin.

Eser öylesine ustalıklı olsun ki toyca *görünsün* ve ustalığımız kokmasın.

Kendi adıma bu arzu edilir noktaya *henüz* vardığını sanmıyorum, zira benden daha ileride olman itibariyle *senin* bile halen orada olduğunu sanmıyorum.

Bu mektupta kılı kırk yararcasına sözleri didiklemekten daha fazlasını göreceğine inanıyorum.

İnsanın doğayla daha haşır neşir olunca ona daha derinlemesine nüfuz edeceği ve bütün bu stüdyo numaralarında daha az çekicilik bulacağı kanısındayım; yine de onları oldukları gibi ele almak ve resim yaparak *görmek* sahiden istediğim bir şey. Stüdyolarda bolca zaman geçirmeyi gerçekten isterim.

Onu kitaplarda bulmadım
Ve "bilge" kişilerden, ah, çok az şey öğrendim

Bu satırlar bildiğin üzere De Génestet'e ait. Bunun şöyle bir çeşitlemesi söylenebilir:

Onu stüdyoda bulmadım
Ve ressamlardan
uzmanlardan
} ah, çok az şey öğrendim

Ressamları ya da uzmanları birbirlerine denkmiş gibi araya sokmam belki sana sarsıcı gelir.

Neyse konuyu değiştirelim. Söz konusu sızlanıcıların "Para için mi resim yapıyor?" gibisinden sözleri karşısında hiçbir şey hissetmemek, etkilenmemek fazlasıyla zordur. İnsan bu zırvayı öyle her gün duyunca, dikkate almış olmaktan dolayı zamanla kendisine kızar. Bendeki etkisi böyle ve sanırım, sende de ara sıra aynı etkiyi yaratmış olsa gerek. İnsan hiç umursamasa bile, asabı bozulur – aynen insanın akortsuz şarkı söyleyen birini dinlemesinde veya *sırf garez olsun diye peşinde bir laternanın dolaşmasında* olduğu gibi. Laterna ve ayrıca özel olarak musallat olmuş gibi görünmesi üzerine söylediklerim sence de doğru değil mi?

Çünkü insan nereye giderse gitsin, her yerde aynı eski ezgiyle karşılaşır.

Ha, bana gelince, sana söylediğim şeyi yapacağım. İnsanlar bana böyle şeyler anlattığında, laflarını daha bitmeden ağızlarına tıkayacağım – aynen birinin el yerine tek parmak uzatma alışkanlığında olduğunu bildiğimde yaptığım gibi (Dün babamın muhterem bir meslektaşı karşısında bu işi becerdim). Kendi adıma bir parmağımı hazır tutarım ve tokalaşırken ifadesiz bir surat takınarak, dikkatle onun parmağına dokundururum – öyle ki adam söyleyecek söz *bulamaz*, ona sırt çevirecek kadar cenabet biri olduğumu kavrar.

Vallahi, yakınlarda birini böyle bir şeyle çok kızdırdım. İnsan bununla bir şey kaybeder mi? Hayır, çünkü aslına bakarsan bu insanlar bir köstektir ve kullandığın bazı ifadeler üzerine sana yazınam şunu sormaya dönük: Tekniği göklere çıkaranların iyi niyetli olduğuna emin misin? Tamamen *hedefinin stüdyo şıklığından kaçınmak olduğunu bildiğimden* soruyorum bunu.

440 Nuenen, Perşembe 20 Mart ya da dolayları, 1884
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubun ve içindeki 250 frank az önce elime geçti. Mektubunu önerime bir cevap sayabilirsem, söylediğini elbette kabul edebilirim. Yazışmadan, uyuşmazlıktan kaçınma açısından, günlük yaşamda şu ya da bu kişi bana "çulsuzun teki" diye hırladığında bir şey söyleyebilmek açısından, kendi adıma dilediğim tek şey şu: *Eğer* senden mutat desteği almaya devam edebilirsem, bunu kazanılmış para sayabilirim. Haliyle çalışmalarımı sana her ay göndereceğim. O çalışmalar, söylediğin gibi, artık senin malın olur ve bu durumda onlarla hiçbir şey yapmama hakkın olduğu konusunda seninle tamamen hemfikirim – yırtıp atılmaya uygun bulursan, itiraz edecek bir konumda bile olamam doğrusu.

Kendi adıma, paraya muhtaç olduğum için, biri bana "Bu çiziminle bir şey yapmak istemiyorum ve belki yakacağım, karşılığında şu kadar alabilirsin," dediğinde, kabul etmeye mecburum. Bu durumda şunu söylerim: Pekâlâ, bana para ver, işte sana çalışmalarım. İstediğim şey ilerlemek, bunun için de param olmalı, tek derdim onu elde etmek. Bu bakımdan gerekirse, seni aslında takmıyor olsam bile, benim için yararlı ve gerekli parayı (şunu ya da bunu yapamayacağıma dair şartlar olmaksızın) her ay verdiğin sürece, bağları koparmayacağım ve gerekirse her şeye katlanacağım.

Sana ve parana bu yaklaşımım, senin bana ve çalışmalarıma bakışını dengeliyor ve dengede kaldığı sürece bunu kabul ederim.

Ben senden para, sen de benden çizimler ya da resimler alırsan, kendimi toplumun gözünde haklı çıkaracak bir şeyim olur. Bunun dışında gerekirse hiçbir ortak yanımız olmasın, istersen hiçbir şey yazma ya da konuşma. Benim için bu kadarı bile şimdilik yeter ve tamamen kabul etmekteyim. Eğer seni memnun edecekse, çalışmalarımı yırtıp at, onlarla istersen hiçbir şey yapma, istersen de bir şey yap; *kendi adıma bunu bir alım sayma durumuna gelir gelmez* artık eleştirme hakkım olmaz.

Mektubumda arkadaşın Braat hakkında hangi hakaret ifadelerini kullandığını bildiriver lütfen.

Bildiğim kadarıyla, mektubumda Paris'te G&Cie'deyken tanıştığımız aylarda hasta olduğu kanısına vardığımı belirtme dışında, Braat'a dair hiçbir şey yoktu. O sırada, hatırlayabildiğim kadarıyla, onunla aram çok iyiydi ve ona "katlanamadığım" fikrine nasıl vardığını gerçekten anlamıyorum. Aradan o kadar çok yıl geçti ki, o yıllarda benim açımdan o kadar çok şey değişti ki, o zamanlar tanıdığım kişiler hafızamda oldukça belirsiz ve bulanık, olsa olsa nadiren aklıma geliyorlar – bundan dolayı da hiç kimse beni suçlayamaz sanırım. Ama Braat'a gelince, ona özel ilgi göstermeyi istememem şöyle dursun, böyle anladığını yazdığına göre, şimdi senden ricam şu, sıkıntıda olan herkese karşı olduğu gibi ona da yakınlık duyduğuma onu inandır lütfen. Eğer beni hatırlayacak olursa, ona selamlarımı iletiyorum ve böyle bir

durumda olabileceği kadar huzur ve sakinlik diliyorum. Kaldı ki böyle bir dileğin pek fazla yararı olmayacağını, bir şey söyleme gereği hatırlatılmadıkça, insan böyle şeyleri kendisine saklar. Yine de rica edeyim, beni azarladığın şekilde yazmış olduğuma dair bir şey söylediysen, o hakaret ibaresini sadece kendi hayalinde gördüğünü bildir ona. Zira mektubumda kesinlikle bulamayacaksın.

Mektuplarıma cevap vermeye çalıştığını ama yarıda bıraktığını yazıyorsun. Kendi adıma, ben de o zamandan beri sana yazmak istedim ama aynı şekilde yarıda bıraktım.

Şunu bil ki benden satın aldığın çalışmalarla bir şey yapmamayı ya da gerekirse yırtıp atmayı istersen, bu elimden geleni yapmamama sebep olmayacaktır.

Bu ay için sana verecek bazı divit çizimlerim var, öncelikle de şu anda Rappard'ın yanında olanlar – onlar üzerine bana yazdığı bir mektupta hepsini güzel bulduğunu, Çalı çitlerinin arkası ve Yalıçapkını çizimlerindeki duyguyu ÖZELLİKLE güzel bulduğunu belirtiyor. Bir de onun yine beğendiği ilk üç Kış bahçeleri var. Bunların dışında, *senin malın* olan ve dilediğin gibi kullanabileceğin bazı boyanmış etütler duruyor elimde. *İstersen* sana gönderebilirim; elinde olmalarını umursamıyorsan, bakarak çalışmak üzere onları bir süre yanımda tutmayı rica edeceğim.

Kırmızı bir kumaş parçasını dokuyan iriyarı bir dokumacı – buğdaylar arasındaki küçük kilise – buraya yakın küçük bir eski köyün manzarası.

Şimdi çizimlerime ilişkin mektubuna, tamamen olmayacak bir şekilde yorumladığını söylediğin mektuba dönmek istiyorum.

Birincisi, sözlerinin arasında, birkaç tanesinde ton, duygu bakımından hoşuna giden şeyler bulunduğu anlamı çıkarılabilecek saptamalar görüyorum; sence de öyleyse, bundan iyisi can sağlığı diyeceğim bu durum bana epeyce keyif veriyor.

İkincisi, o mektupta Millet ve Lhermitte ekollerinin bir karşılaştırması var. Millet hakkında söylediklerin senden duymaya alıştığımdan daha iyi ve daha duyarlı ifadeler gibi geldi bana; ancak Lhermitte konusundaki usancını belirtme tarzın bunu gölgeliyor. Ayrıca savın tamamıyla ilgili, kılı kırk yardığını bir kez daha söylemek isterim. Niçin daha geniş bir bakış açısını benimsemiyorsun? Niçin kimin daha büyük olduğuna dair kısır kurcalamaya kapılmaksızın, her ikisine karşı (fikrimce birbirlerine göre sözgelimi Rembrandt ve Maes ilişkisi konumunda olmaları itibariyle) aynı şevki duymuyorsun?

Üçüncüsü, o mektupta *eksik* bir şey vardı, yani yola devam edip etmeyeceğimiz sorusuna bir cevap yoktu.

Bütün meselenin esasını oluşturan soru buydu. Çalışmalarım (göz ardı edemeyeceğim bir ölçüde) elimdeki boyaya ve aletlere, bu da para alıp alınamama bağlı olduğuna göre, o mektubu çok yararlı bulduğumu söylemem mümkün değil.

Vakit geldiğinde paran olmayınca, elim darda olduğundan parayı filanca tarihte alacaksın, diye yazarsan, mektuplaşmamızda itidalimi korumam daha az imkânsızlaşır. Oysa şu sözlerime tek bir kelimeyle dahi karşılık vermedin: İhtiyaç duymam halinde ilk postayla para alabileceğimi söylemen nedeniyle, sana paranın

bir an önce elime geçmesini tercih edeceğimi yazmamdan sonra senden hiçbir yanıt alamamak beni şaşırtıyor. Bunun üzerine, kusura bakma, elimde para yok, diye tekrar yazmış olsaydın, hayatı bana biraz daha zorlaştırmak için *bilinçli olarak* gevşek davrandığın fikrine kapılınama gerek kalmazdı. *Elinde para olmayınca*, buna kızamam. Bilinçli ya da bilinçsiz *ihmal etmen* ise çaresine bakıp kurtulmanı gerçekten dilediğim bir şey, insanı gerçekten kızdıracak bir şey. Mesela Anvers'te çalışmalarımla bir şey yapma hakkında söylediklerimi kesinlikle tasarlıyorum.

Şu anda senin bana karşı duygusal tavrın, benim sana karşı duygusal tavrım basbayağı serinkanlı bir şekilde sormaya ve cevap vermeye yetecek kadar soğuk. Sonuçta, birbirimizi takıp takmamamız bir yana, çalışmalarımı sunma karşılığında mutat aylığı almaya devam etmemin bir yıllığına kesinleştiğine güvenebilir miyim? Bunu şu sebepten bilmem gerekir: Paranın geleceğine güvenebilirsem, bir modelle çalışabilmek için ihtiyaç duyduğum biraz daha ferah bir stüdyoyu bir yerlerde tutmaya niyetim var.

Şu andaki stüdyomun şöyle bir coğrafi konumu var:

[*Eskiz* 440A]

Hayal gücüm bunu geçen yılki duruma göre bir *iyileşme* olarak düşünecek kadar güçlü değil. Bir şeyden yakındığım zaman, mektuplarında şöyle pasajlarla karşılaştığım gerçeğini değiştirmez bu: Bence (Theo) durumun şimdi geçen yazdakinden daha iyi. Gerçekten öyle mi? Üstelik "Farkında değilim" vesaire ifadene cevaben küçük haritayı çiziyorum; içinde o ifade geçmese, yine de bu mektubunla yetinmem söz konusu değil.

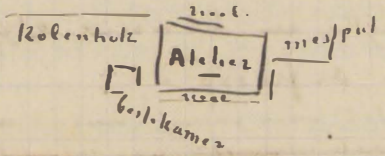
Buna karşı diyorum ki, benden şaşkın halde ortalıkta dolaşmamı istemediğin sürece, şunun ya da bunun pek yolunda olmadığının farkına varıp varmadığını umursamam. Bana gidişatı düzeltecek imkânları verdiğin sürece, her türlü şeyin "farkında" olmana itirazım yok.

Umarım, bu mektup seninki kadar serinkanlıdır. Gönderdiğin şey için de çok teşekkür ederim. Bu geri kalanları telafi ediyor; en azından bir yıl boyunca devam edeceğine güvenebilmem halinde, senden daha fazla bir şey istemememi ve sana çalışmalarımı hemen seve seve göndermemi sağlıyor.

Sadece küçük bir şey daha önereceğim: *Eğer* Anvers'te ya da başka bir yerde bir şeyler satabilirsem, bunu sana bildiririm ve 150 franktan *düşülmüş* olur.

Rappard'a iş konularını yazmıyorum; en azından seninle aramın son zamanlarda eskisi kadar iyi olmadığını anlatmadım ona. Rappard'ı tanıyan biri olarak, çalışmalarını hiç görmemiş olmanın, belki benden öğrendiğin kulaktan dolma bilgiler dışında, neler yaptığından kesinlikle haberdar olmayışının ve artık ona hiçbir şekilde aldırmayışının pek uygun olup olmadığını düşün sadece. Oysa başarılı olacak, hesaba katılması gerekecek ve eserlerine dikkat edilmesi gerekecek kişilerden biri. Rappard senin yanına geldiğinde, sanattan çok iyi anlayan biri olduğunu gördüğü

De stemming waarin gij mij zijt gegaan
mij de stemming waarin ik nu ben
tegen te is heel gemakkelijk om een
kalmweg te vragen en te antwoorden
Après tout - malkaar aan elkaar of
niet - Daargelaten - kan ik
er op rekenen gedurende 1 jaar dat
vast staat dat ik gen levering van mijn
werk maandelijks ik het gewone bijverdienen
Waarom ik dit wel en moet is omdat ?
als ik er op rekenen kan ik ergens weer
een nummer afzonderlijk zou nemen - dat ik
noodig het om met moed te kunnen
werken. ~~Ik ga~~
Dat wat ik tegenwoordig het hoofd de volgende
geographische ligging.

en mijn verbeeldingskracht is niet sterk genoeg
om dit vooruitgang te vinden op den toestand
van verleden jaar - ~~Dat~~ Dat neemt niet weg en als
ik over schilderij en passages in uw brieven voorkomen als:
ik (Theo) vind dat uw positie nu beter is dan verl. zomer
~~maar~~ zoo - ook lezen het kwartje ook als replieke van een
afpuzzle „ik ben me niet bewust te.

440A. Stüdyo planı

için karşında yerin dibine geçmişti. Paris'te bulunduğu o yıldan bu yana muazzam ilerleme sağladı. Peki, ya sen? Azıcık rehavete kapılmadın mı sen???

442 Nuenen, Pazartesi, 24 Mart ya da dolayları, 1884
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Senden daha önce istediğimi gereğince anlamamış olman *mümkün* olduğu için ve ileride bunun ya da benzer bir şeyin yanlış anlaşılmasına bağlı bir sorun çıkmaması açısından, o sözleri tekrar belirteyim.

Ocak sonunda veya da Şubat başında eve dönüşümde sana şunu yazmıştım: Genellikle senden aldığım paranın öncelikle YARARI ŞÜPHELİ bir şey, ikincisi olarak da evet, fakir bir dangalağa sadaka olarak nitelendireceğim bir şey sayıldığı gözümde büsbütün belirginleşti. Üstelik bu kanaatin meseleyle kesinkes *hiçbir* alakası olmayan kişilerce, sözgelimi buraların saygın yerli sakinlerince paylaşıldığını gözlemledim. Örneğin, bana tamamen yabancı kişilerden "Niçin hiçbir resmini satmıyorsun?" sorusunu haftada üç defa duydum. İnsan bunu sürekli gördüğünde gündelik yaşamın ne kadar hoş olduğu kararını sana bırakıyorum.

Öte yandan, bu yaz dizginleri elime almama izin vermen nedeniyle, söylenenlere uymanın çıkarıma olduğuna zaten karar vermiştim. Amacım sadece sana şunu sezdirmekti: Kendi adıma, o dizginlerle fazla oynamamı zorlaştırman halinde, *dizginleri senin eline bırakırım ama dizginlere koşulmaya da gelmem*; bir başka deyişle, özel yaşamımda özgür olmasam, senden gelecek ödeneği geri çeviririm. Kısacası, en azından 150 frank çerçevesinde, maddi bakımdan ayakta kalıp kalmamamı çalışmalarım belirlemelidir (*özel yaşamım değil*). Ocak sonundaki bir mektupta bu şeyleri özetleyerek, durumu aynen bugüne kadar olduğu gibi, yani belirli bir anlaşma *olmadan* sürdürmek istemediğimi belirttim.

Yine de çalışmaları sunma konusunda belirli bir anlaşmaya varılması kaydıyla, aynı yolda gitmeyi istediğimi, hatta çok istediğimi, bundan daha iyi bir şey olamayacağını belirttim.

Bunu denemek amacıyla Mart'a kadar birkaç şey göndereceğimi de belirttim.

Cevabın kaçamaklıydı, kesinlikle şu şekilde açık seçik bir şey değildi: Vincent, bütün bu şikâyetlerini anlayışla karşılıyorum ve bana her ay çizimler göndermen yönünde bir anlaşmaya varmamızı doğru buluyorum. Bu çizimleri sana genellikle gönderdiğim 150 frangın karşılığı sayabilirsin, böylece bu parayı kazanılmış para sayabilirsin. Yukarıdakilere benzer bir şeyi basbayağı *yazmayışın* elbette dikkatimden kaçmadı.

Olsun, diye düşündüm, yine de Mart'a kadar birkaç şey göndereyim ve nasıl gittiğine bakayım. Ardından 9 suluboya ve 5 divit çizim gönderdim, ayrıca elimde

bir altıncı divit çizim ve bir ara özellikle istediğin eski kulenin boyanmış etüdünün bulunduğunu bildirmek üzere mektup yazdım. Ama şimdi ifadelerinin *aynı ölçüde* belirsiz olduğunu görünce, bunun uygun davranış tarzı olmadığını sana çok kesin biçimde söylemekten başka bir şey gelmiyor elimden.

Çalışmalarım açısından bakılınca, bir şeyler göndermemden ziyade göndermememin işine geldiği şimdiye kadar sahiden apaçık bir durumdu.

Durum hâlâ öyleyse, tamam, o halde kanımca ya ben himayene layık değilim ya da çizimlerime pek ciddiye almadan bakıyorsun.

Düzenli bir iş akışı sağlama yönündeki önerimi *hâlâ geri almış değilim*. Senin 150 frangını ya da elime her ne geçerse onu, sana gönderdiklerimin az çok karşılığı sayabilmeyi istediğimden söz etmem *bu itibarla* hâlâ çok şahsi bir meseledir ve çalışmalarımın *ticari* değerinin olup olmadığı sorununu tamamen bir yana bırakmaktayız.

Ama o zaman herkesin gözünde daha haklı konumda olurum; onların beni özel gelirle geçimini sağlamakla suçlayacağını ya da beni *kesinlikle* "*çulsuzun* TEKİ" sayacağın zamanı beklemek durumunda kalmam.

Öte yandan, bu senin açından geleceğime güveninin bir işareti olur; ancak böyle bir şeyi sana *zorla* dayatmaya kesinkes kalkışmayacağım. Şunu tekrar belirteyim ki bu konuda vereceğin karar ne olursa olsun, geçmişi değiştirmeyecek; geçmişteki yardımını *kesinkes* göz ardı *etmeyeceğim* ve gerçekten takdir edeceğim.

Ama ilişkimizin gelecekte, sözgelimi içinde bulunduğumuz yılda sürüp sürmeyeceğine kendi rızanla karar vermelisin.

Sözlerimi şu güvenceyle bitireyim. Sana çalışmalarımı düzenli sunmama yönelik önerimi benimsemeye yanaşmazsan, ayrılıp kendi yoluma giderim. (Ticaretini yapıp yapınama açısından o çalışmalarla dilediğini yapabilirsin; ancak en başında ve kanımca doğru yaklaşımla yaptığın gibi, onları zaman zaman göstermen konusunda her halükârda ısrarcıyım.) Bana öyle geliyor ki burada onur söz konusu, o halde bu iş YA *değişsin* YA DA *bitsin*. Selamlar.

Saygılarımla,
Vincent

İleride duymamayı tercih edeceğim şey, şu ya da bu anlaşmanın karşı tarafın, yani senin maksadından ziyade benim anlayışıma dayandığı olacaktır. Bildiğin üzere, C.M.'nin bu yaz benimle ilgili öyle bir şey söylediğini aktarmıştın bana. Bu sayede anlaşmalar söz konusu olduğunda kılı kırk yarmanın önemli olduğunu öğrendim.

Bu değişimi daha önce defalarca yazdığım için, şimdi bir daha özetlemek gerekirse, her şeyin iyice ve yeterince açıklıkla izah edildiği ve kendi adıma düz bir evet ya da hayır cevabı isteyebileceğim kanısındayım.

Sana altıncı divit çizimi henüz göndermemin sebebi, çalışmalarımı arada bir göstermende nasıl ısrar ediyorsam, yaptığım şeylerden bazılarını bundan sonra ara sıra

Rappard'ın da görmesini sağlamak niyetinde olmam çünkü epeyce kişi tanıyor. O sırada R.'nin yanında olan söz konusu çizimi geri alınam gerekiyor; ama diğer iki "*kış bahçesi*" divit çizimiyle birlikte bunu hâlâ elinde tutuyor.

Doğrusu, önceki mektupların birinde boyanmış etüt üzerine sana birkaç satırla yazdığım üzere, Drenthe'den gönderdiğim çizimlerde bir şey görmemene bakılırsa, bunu da istemeyeceğin kanısına varmam beni göndermekten caydırdı. Hatırladığım kadarıyla, Drenthe'den gönderdiklerim arasında bugün tekrar yaparsam tastamam aynı şekilde yapacağım bazıları var gibi geliyor bana.

İçinde bulunduğumuz ayda şu çizimleri yapmış durumdayım: *Kış bahçesi – Budanmış huş ağaçları – Kavaklı yol – Yalıçapkını*; aksilik olmazsa bunları Nisan'da göndermiş olacağım.

446 Nuenen, yaklaşık Pazartesi 12 Mayıs ve yaklaşık Perşembe 15 Mayıs arası, 1884
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Geçen mektubuna cevabım epey gecikti – buna neyin yol açtığını birazdan anlayacaksın. Önce mektubuna ve içindeki 200 franga teşekkür ettiğimi söyleyerek başlayayım. Ardından kiraladığım yeni ferah stüdyoyu düzenleme işini bugün daha yeni bitirdiğimi belirteyim. Biri büyük, diğeri küçük iki oda, içinde banyosu var. Dolayısıyla bu son iki haftada oldukça meşguldüm. Evdeki küçük odaya nazaran orada çok daha keyifle çalışabileceğim kanısındayım. Umarım, orayı gördüğünde, attığım bu adımı onaylarsın.

Bu arada, son zamanlarda (sana bir süre önce sözünü ettiğim) büyük Dokumacı üzerinde sıkı çalışmaya devam ettim, ayrıca bildiğin küçük kuleyle ilgili bir tuvale başladım.

Salon üzerine yazdıkların bence çok önemli. *Puvis de Chavannes* hakkında söylediklerin, eserlerine bu şekilde bakman açısından bana *çok büyük* keyif verdi; onun yeteneğini takdir etmede seninle tam olarak hemfikirim.

Renkçiler konusunda sonuçta seninle aynı görüşteyim. Bir Puvis de Chavannes'a kendimi kaptırabilsem de bu durum Mauve'un inekli manzarası ve Israëls'in tabloları karşısında senin hissettiğinle aynı duyguyu taşıdığım gerçeğini değiştirmez.

Benim renk tarzıma gelince, burada yaptığım çalışmalarda gümüşümsü *değil*, oldukça kahverengi tonlar (sözgelimi bitüm ve bistre) bulacaksın – bundan dolayı bazı insanların bana kızacağına hiç kuşkum yok. Ama nasıl göründüğünü geldiğinde bizzat göreceksin. Son zamanlarda resim yapmakla öylesine meşguldüm ki arada tek bir çizim bile yapmadım.

Rappard'dan bu hafta sonu geleceği haberini almak beni çok sevindiriyor. Dahası, bu yıl biraz daha uzun süreliğine tekrar geleceğini sanıyorum.

Bana ait bir dizi çizimi beraberinde getiriyor, elime geçince dosdoğru sana göndereceğim.

Durumumun geçen yılki değişim sayesinde düzeldiği ve o değişimin iyi olduğu fikrine belki (*kısa sürede*) katılırım.

Bununla birlikte, zamanında sürdürmeyi istemiş olabileceğim bir şeyden vazgeçmek benim için hep bir üzüntü kaynağı olacaktır.

Valide bence çok iyi durumda, dün yeni stüdyoma tekerlekli sandalyesiyle geldi. Yürümesi daha iyiye gitmekle birlikte, yaşlılığı iyileşme sürecini epeyce engelliyor; bu süreç şu anda düzenli sürse de sanılabileceği kadar hızlı değil.

Son zamanlarda buradaki insanlarla başlangıçtakine nazaran daha iyi geçiniyorum, buna da çok değer veriyorum; çünkü biraz zihin dağıtma fırsatı bulmak kesin bir ihtiyaçtır ve insan kendini çok yalnız hissedince, çalışma bundan her zaman zarar görür. Ne var ki insanın bu gidişatın ilanihaye sürmeyeceğine belki kendisini hazırlaması gerekir.

Ama umutluyum, bana öyle geliyor ki Nuenen'deki insanlar genelde Etten veya Helvoirt'takilerden daha iyi, burada daha fazla içtenlik var – en azından burada bulunduğum süre içinde vardığım izlenim böyle. İnsanların yaptıkları işlerde kendini beğenmiş bir tutum takındıkları doğru; ama öyle bir tarzda ki kendi adıma buna biraz razı olmaktan çekinmiyorum. Üstelik gerçeklik *hayal edilen* Brabant'a bazen çok yaklaşıyor.

Brabant'a yerleşme yönündeki ilk planım tuzla buz olsa da bana tekrar çok çekici hale geldiğini itiraf etmeliyim. Yine de buna benzer bir şeyin nasıl çökebileceğini bildiğimizden, bir yanılsama olup olmadığını bekleyip görmemiz gerekecek. Her neyse, şimdilik yapacak yeterince işim var. Yeniden bir modelle çalışabilecek mekâna sahibim artık.

Ne kadar süreceğini ise tahmin etmek mümkün değil.

Şimdilik bu kadar, selamlar – Salon kesinlikle sana bolca iş çıkaracaktır ama aynı zamanda ilginç bir dönem olacaktır.

Gönderdiğin şey için tekrar teşekkürler, bu değişimden dolayı gerçekten ihtiyacım vardı haliyle. Nasıl donatıldığını gördüğünde, buna katılacağını umarım.

Hoşça kal, elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

Evdeki herkesin selamları var ve onlara bir ara yazıp yazamayacağını soruyorlar. Peder Breda'ya uğradı; Bertha Hala iyiye gidiyor ve sargıları çıkarılmış durumda.

Sevgili Theo,

Geçen mektubumda iplik eğiren kadının yanı sıra büyük bir erkek figürüne de başlamak istediğimi sana söylemiştim, sanırım. Şimdi sana ilişikte küçük bir karalamasını gönderiyorum. Sen buradayken stüdyoda bulunan aynı köşenin iki etüdünü belki hatırlıyorsundur.

Fromentin'in Eski zamanların ustaları kitabını büyük keyifle okuyorum. Ve o kitabın farklı yerlerinde çok yakın dönemde kafama takılan aynı soruların ele alındığını tekrar gördüm. Özellikle Lahey'de kaldığım dönemin sonunda Israëls'in düşük bir renk ayarıyla başlama ve hâlâ nispeten koyu olan renklerin açık görünmesini sağlama hakkında söylediği şeyleri dolaylı olarak öğrenmemden beri aslında bu sorular üzerine sürekli düşünüyorum. Kısacası, ışığı karanlığa karşıtlık yoluyla ifade etme meselesi. "Aşırı siyah" hakkında söylediklerini önceden biliyorum ama sırf bir örnek vermek gerekirse, kurşuni bir gökyüzünün her zaman lokal tonda boyanmasının ŞART olduğuna tam ikna olmuş da değilim. Mauve böyle yapar; ama Ruisdael yapmaz, Dupré yapmaz. Corot ve Daubigny???

İşte, manzaradaki durum figürde de geçerli. Demem o ki Israëls beyaz bir duvarı Regnault'dan ya da Fortuny'den oldukça farklı biçimde boyar. Buna bağlı olarak figür de o zeminde oldukça farklı görünür.

Senden bir sürü yeni ismi duyunca, onlara ait *hiçbir şeyi* kesinlikle görmemişken, anlamam her zaman mümkün değil. "İzlenimcilik" hakkında söylediklerinden, düşündüğümden farklı bir şey olduğunu kavradım ama ne anlaşılması gerektiği benim için hâlâ tam açık değil.

Kendi adıma, sözgelimi Israëls'te olağanüstü denecek kadar çok şey gördüğümden, farklı ya da daha yeni bir şeye özellikle meraklı ya da hevesli değilim.

Fromentin şimdiki ressamların teknikte Ruisdael'den *çok daha ileri* olduğunu söyler. Onlar sözgelimi Luxembourg'daki tabloda görülen ağırbaşlı sadeliğinden dolayı R.'ye bazen çok benzeyen *Cabat*'dan da daha ileridedir. Peki, bu R.'nin, Cabat'nın söylediği şeylerin temelsiz ya da gereksiz olduğu anlamına gelir mi? Hayır. Aynı şey Israëls için de, Degroux için de geçerlidir (Degroux çok sadeydi).

Gelgelelim, insanın söylediğini açıkça söylemesi yeterli değildir doğrusu.

Daha çekici şekilde söylenmesi kulağa daha hoş gelmesini sağlayabilir (bunu da hor görmem) ama doğru olanı *çok, ama çok daha* güzel yapmaz, çünkü doğru başlı başına güzeldir.

[*Eskiz* 450A]

[*Boya örneği 1, çerçeveli*]

Bu ufak tefek yaşlı adamla ilgili etütte, iplik çilesinin kar beyazını *ışıkta* ifade eden *tam da en yüksek* tondur. Aynı beyaz yine de gölgede çok daha koyudur.

[*Boya örneği 2, önünde bir ok var*]

Sayfanın arka tarafındaki konu yaklaşık 105 x 95 cm, iplik eğiren kadın resmi 100 x 75 cm ölçüsündedir. Bana göre havasız, tozlu bir iç mekân SICAK ışık-gölgeyi ifade etmeye elverişli bir bistre ve bitüm tonuyla boyanmışlardır. Artz kesinlikle çok kirli olduğunu düşünürdü.

Beni UZUN BİR SÜREDİR rahatsız eden konu Theo, şimdilerde bazı ressamların sonuçta birçok muhteşem şeyi resmetmeyi sağlayan ve düzgün kullanıldığında renklendirmeyi gür, yumuşak, verimli ve aynı zamanda çok ağırbaşlı hale getiren bistre ve bitüm tonlarını elimizden almalarıdır. Üstelik son derece ilginç ve kendine özgü nitelikleri varken.

Öte yandan, bu tonların nasıl kullanılacağını öğrenme zahmetine girmeyi zorunlu kılar çünkü sıradan boya türlerinden farklı biçimde ele alınmaları gerekir. Birçok kişinin ilk başta yapılması şart denemelerden ve kullanmaya başladığının ilk gününde başarıya ulaşamamaktan ürkmüş olmasını tamamen mümkün görmekteyim. Özel olarak iç mekânlar için kullanmaya başladığım *bir yıl* önceki duruma benzer bir şey bu; ilk başta beni gerçekten hayal kırıklığına uğrattıysalar da onlarda gördüğüm güzel şeyleri hep aklımda tuttum.

450A. İplik eğiren adam ve boya örnekleri

Sanatla ilgili kitaplardan haberdar olmada bana oranla daha çok fırsatın var. Fromentin'in Hollandalı ressamlar üzerine kitabı gibi güzel eserlere rastlarsan ya da geçmişten kitaplar hatırlarsan, *teknikle* ilgili olmaları kaydıyla, bir ara birkaç tane satın almayı çok istediğim aklında olsun – masrafı bana genellikle gönderdiğin paradan düşersin. Teoriyi öğrenme niyetindeyim; bunu hiç de yararsız saymıyorum ve insanın içgüdüyle sezdiği ya da kuşkulandığı şeylerin çoğu kez kesinliğe ve berraklığa varmayı sağladığına inanıyorum; yeter ki bu arayışta sahiden pratik sözlerle bir rehber olsun. Bir kitapta bu mahiyette *tek* ya da *çok az* şey olsa bile, özellikle şimdilerde sadece okumaya değil, basbayağı satın almaya da bazen değer.

Thoré ve Blanc döneminde şimdi ne yazık ki unutulmaya yüz tutan şeyleri yazan insanlar vardı.

Sadece bir şeyi belirteyim. *Kesiksiz tonun* ve *kesikli tonun* ne olduğunu biliyor musun? Bir tabloda elbette *görebilirsin*. Peki, gördüğün şeyleri nasıl açıklayacağını da biliyor musun? *Kesikli* ibaresiyle kastedilen nedir?

İster resim yapan bir icracı, isterse renk üzerine konuşan bir uzman söz konusu olsun, böyle bir şey teorik düzeyde de bilinmelidir.

Çoğu kimse *ne anlamak istiyorsa* onu anlar; oysa sözgelimi bu sözlerin ÇOK BELİRLİ bir anlamı vardır.

Renk *yasalarının* tarif edilemeyecek kadar harika olması tam da *rastlantıya* dayanmamalarındandır. Nasıl şimdilerde insanlar tesadüfi *mucizelere*, kaprisli ve despotça tavırla bir daldan başka dala atlayan bir Tanrı'ya artık inanmıyorsa, bunun yerine doğaya karşı daha fazla saygı, hayranlık ve inanç duymaya başlıyorsa, aynı sebeplerle insanların sanatta doğuştan deha, ilham vs. gibi köhne fikirleri (göz ardı etmemekle birlikte) etraflıca irdelemesi, sorgulaması ve çok esaslı biçimde değiştirmesi gerektiği kanısındayım.

Dehanın varlığını, hatta doğuştan niteliğini inkâr etmiyorum. Ama buradan varılan çıkarsamaları, eşyanın tabiatı gereğince teorinin ve eğitimin her zaman yararsız olduğu görüşünü inkâr ediyorum.

İplik eğiren kadında ve iplik saran yaşlı adamda şimdi yaptığım *şeyin aynısını* ileride çok daha *iyi* yapmayı umuyorum, daha doğrusu yapmaya çalışacağım. Kaldı ki, hayattan alınma bu iki etütte şimdiye kadarki diğer etütlerin çoğunda (çizimlerimden birkaçı hariç) başardığımdan *biraz daha fazla kendim gibi oldum*.

Siyaha gelince, bu etütlerde *öyle denk gelmediği için* kullanmadım; çünkü başka şeylerin yanı sıra, siyahtan daha güçlü birkaç efekte gerek duydum – üstelik toprak kahverengisi katılmış çivit, koyu kahverengi katılmış Prusya mavisi aslında saf siyahtan bile çok daha koyu tonlar yaratır. İnsanların "Doğada siyah yoktur," dediğini duyduğumda bazen şunu düşünürüm: Boyada da siyahın olmasına gerek yoktur.

Ne yaparsan yap, renkçilerin siyahı kullanmadığı yönündeki yanlış fikre kapılma; çünkü söylemeye gerek yok ki siyaha bir mavi, kırmızı ya da sarı unsuru katılır katılmaz, *koyu kırmızı*, sarı ya da mavi gri olan bir griye dönüşür.

C. Blanc'ın Çağımın sanatçıları kitabında söylediği şeylerden biri, sanırım,

Velázquez'in tekniğinin çok ilginç olduğudur. Resimlerindeki gölgelerin ve yarı tonların genellikle başlıca bileşenleri siyah ve biraz beyaz olan *renksiz soğuk grilere* dayandığını, nötr, renksiz kısımlarda sözgelimi en ufak kırmızı çizginin ya da izin hemen göze çarptığını belirtir.

Pekâlâ, selamlar, yazacak bir şeyin olduğunda bir an önce yaz. Dupré'ye senden beklediğim *kadar* yakınlık duymaman beni oldukça şaşırtıyor sahiden.

Daha önce gördüğüm eserlerini tekrar görecek olsam, daha az güzel bulmak şöyle dursun, o zaman bende içgüdüyle uyandırdığından daha da güzel bulacağıma sıkı sıkıya inanmaktayım. Dupré *belki* Corot'ya ve Daubigny'ye nazaran renkçi olmaya daha yakındır; ancak onların ikisi de renkçidir ve Daubigny renklerde gerçekten çok *cüretkârdır*. Ama Dupré'de renk bakımından şahane bir senfonide olduğu gibi *sonuca vardırılmış, tasarlanmış, cesurca* bir şey var. Beethoven herhalde böyle bir şey olsa gerek, sanırım. Bu senfoni *şaşırtıcı ölçüde* HESAPLI olmakla birlikte, tıpkı doğanın kendisi gibi sade ve son derece derin. Ona dair, Dupré'ye dair düşüncem bu.

Pekâlâ, hoşça kal, elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

456 Nuenen, Salı 16 Eylül ya da dolayları, 1884
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Sana şimdiye kadar niçin cevap vermediğimi sormakta gayet haklısın. İçinde 150 frank bulunan mektubunu elbette aldım. Esas olarak mektubumu anlamış gibi görünmenden dolayı teşekkür etmek ve ayrıca yalnız 100 frank *beklediğimi*, ama işler ilerlemediği sürece bununla idare etmekte doğrusu güçlük çektiğini bildirmek üzere bir mektup yazmaya koyuldum. Bununla birlikte, gelen para 150 frank olduğuna göre, *Lahey* ÖNCESİNDE vardığımız *ilk* anlaşmanın yalnız 100 frank olması açısından 50 franklık beklenmedik bir ilave söz konusu ve madem sadece yarı yarıya iyi dostuz, daha fazlasını kabul etmek istemem.

Gelgelelim, o mektubu bitiremedim ve o zamandan beri yazmayı istedimse de doğru kelimeleri bir türlü bulamadım. Bir şey oldu, Theo, buradaki insanlardan çoğunun hakkında *hiçbir şey* bilmediği ya da kuşkuya kapılmadığı korkunç bir şey – hiç bilmemeleri iyi olacağından, sen de mezara kadar sessiz kal. Sana her şeyi anlatmak için bir kitap yazmam gerekir, bunu da yapamam. Bayan Begemann bir umutsuzluk anında zehir içmiş. Ailesiyle konuşurken onunla benim hakkımda ileri geri sözler söylenince *o kadar* rahatsız olmuş ki, kanımca kesin bir *cinnet* anında buna kalkışmış. Theo, ondaki bazı belirtiler üzerine zaten bir doktora danışmıştım.

Üç gün önce kardeşiyle baş başa görüşerek, kızın bir sinir krizi geçirmesinden çekindiğim ve kanaatimce B. ailesinin onunla bu şekilde konuşmakla son derece ihtiyatsız davrandığını üzülerek belirtmek zorunda olduğum uyarısında bulunmuştum.

Beni iki yıl oyalamış olmalarına bakılırsa, doğrusu bunun yararı yoktu ve onlara *eğer* bir evlilik söz konusuysa, ya çok yakında olmalı ya da hiç olmamalı dememden beri böyle bir şeyi kesinkes kabullenemezdim.

Bak, Theo, *Madam Bovary*'yi okumuşsundur. Bir sinir nöbetinden ölen BİRİNCİ Madam Bovary'yi hatırlıyor musun? Burada yaşanana benzer bir şeydi ama zehir içmeden dolayı çapraşıktı. Daha önce sakin bir yürüyüşe filan çıktığımızda sıklıkla "Keşke şimdi ölsem," demişti ve hiç aldırış etmemiştim.

Gelgelelim, bir sabah yere düşüverdi. Küçük bir zafiyetten olduğunu sanıyordum hâlâ. Ama gittikçe kötüleşti. Kasılmalar başladı, konuşma yetisini kaybetti ancak yarı yarıya anlaşılır her türlü şeyi geveledi, her türlü çırpınmayla, kasılmayla falan öylece yığılıp kaldı. Çok benzemekle birlikte bir sinir nöbetinden farklıydı; birdenbire kuşkuya kapılıp şunu sordum: Kazara bir şey mi yuttun? "Evet!" diye haykırdı. Çok şükür, cesurca davrandım. Kimseye söylemeyeceğime dair yemin etmemi istedi. Dedim ki tamam, istediğin yemini ederim ama o şeyi derhal kusman şartıyla, parmağını kusuncaya kadar boğazına iyice sok, aksi halde başkalarını çağırırım. Eh, gerisini anlıyorsun. Kusma ancak yarı yarıya işe yaradı ve onunla birlikte kardeşi Louis'nin yanına gittim. Louis'ye durumu anlattıktan ve ona kusturucu bir ilaç vermesini sağladıktan sonra, dosdoğru Eindhoven'a Dr. van de Loo'yu görmeye gittim. Kadının içtiği şey *strikninmiş*, ama doz herhalde çok düşükmüş veya kendisini uyuşturmak için belki beraberinde aldığı kloroform ya da afyon ruhu fiilen striknine karşı bir panzehir etkisi göstermiş olsa gerek. Neyse, kısa keseyim, ardından Van de Loo'nun salık verdiği panzehri çarçabuk aldı. Kendisi, Louis B., sen, Dr. van de Loo ve ben hariç hiç kimsenin olaydan haberi yok; dosdoğru Utrecht'teki bir doktora götürülüşü de firma adına zaten çıkmış olacağı bir yolculuk gibi duyuruldu etrafa. Tam anlamıyla toparlanmasını *muhtemel* görmekteyim ama bana göre uzun bir sinirsel sıkıntı dönemi kesinlikle olacaktır ve bunun nasıl tezahür edeceği, daha ağır mı, yoksa daha hafif mi olacağı asıl önemli sorun. Neyse, şu anda emin ellerde. Yine de bu olaydan dolayı canımın ne kadar sıkıldığını anlayacaksındır.

Çok müthiş bir korkuydu dostum; onun söylediklerini duyduğum zaman kırda yalnızdık. Bereket versin ki *zehrin* etkisi şimdi geçmiş durumda en azından.

Peki, bu ne biçim bir durum ve bu saygın insanların bağlı olduğu şey ne biçim bir din? Ah, bunlar basbayağı *saçma* şeyler ve toplumu bir tür tımarhaneye, baş aşağı dönmüş yanlış bir dünyaya çeviriyor. Ah, o mistisizm.[7]

Anlayacağın, bu son birkaç günde her şey, ama her şey geçti aklımdan ve bu hazin hikâyeye dalıp gittim. Kalkıştığı şeyin *akim* kalması nedeniyle, sanırım, böyle bir şoktan sonra ikinci girişimde kolay kolay bulunmayacaktır – sonuçsuz kalan bir intihar gelecekteki intihara karşı en iyi çaredir. Ama bir sinir krizi geçirirse ya da menenjite falan yakalanırsa, işte o zaman – – – Neyse, bu ilk birkaç günde her şey

oldukça yolunda gitti; tek korkum yan etkilerin ortaya çıkması. Theo, dostum, çok altüst olmuş haldeyim. Selamlar, bana birkaç satır yaz, çünkü burada HİÇ KİMSEYLE konuşmuyorum.

Hoşça kal,
Vincent

O birinci Madam Bovary'yi hatırlıyor musun?

464 Nuenen, Perşembe 2 Ekim 1884
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubun için teşekkürler, içindekine teşekkürler. Şimdi bana kulak ver.

Yazdıklarının hepsi iyi hoş, ama iş yaygaraya geldiğinde, önüne geçme konusunda eskisinden biraz daha hazırlıklı hale gelmekteyim. Peder'in ve Valide'nin çekip gitmesinden korkum yok mesela. *Her ne kadar az önce bir çağrı gelmiş olsa da.* Aksine, doğru şekilde başlarlarsa, Peder ve Valide oradaki konumlarını sağlamlaştırabileceklerdir.

Ortalıkta bana "Ne diye kalkıp o *kadınla* yakınlık kurdun?" diyen insanlar var, bu *bir* gerçek. Ortalıkta ona "Ne diye kalkıp o *adamla* yakınlık kurdun?" diyen insanlar var, bu da ikinci bir gerçek. Bu bir yana, *her* ikimizin başında yeterince keder, yeterince dert var ama onda da, bende de pişmanlık yok. Bak –

Onun beni sevdiği kesinlikle inandığım ya da kesinkes bildiğim,
Onu sevdiğime " inandığım "
" " "

bir şey demem samimiydi. Aynı zamanda çılgınca filan mıydı? Belki *bir bakıma* öyledir, peki ya çılgınca bir şeyi asla yapmayan *akıllı insanlara* ne demeli, benim gözümde onlar beni gördüklerinden bile daha çılgın değil mi?

Senin savına ve diğer savlara karşı *bu* söylenebilir.

Bütün bunları düşmanlık ya da edepsizlik olsun diye değil, sırf *açıklama mahiyetinde* söylüyorum.

Octave Mouret'yi sevdiğini söylüyorsun, ona benzediğini de söylemiştin. Geçen yıldan bu yana ben de ikinci cildi okudum ve ilkinden daha çok hoşuma gitti.

Son zamanlarda "Kadınların cenneti" romanıyla ilgili, Zola'nın şöhretine özel bir şey katmadığına dair sözler duydum. Oysa onda *en harika* ve *en güzel* şeylerden bazılarını bulmaktayım. Az önce şöyle bir göz gezdirdim ve Octave Mouret'nin sözlerinden birkaçını senin için aktarıyorum.

Geçen bir buçuk küsur yıl *boyunca* kendin *Bourdoncle* tarafına geçtin, öyle değil

mi? Mouret safında kalman daha iyi olurdu; o zaman olduğu gibi, şimdi de kanaatim öyle. Şartlardaki, aslına bakılırsa taban tabana zıt şartlardaki muazzam farklılık bir yana bırakılırsa, belki sandığından da fazla Mouret istikametine yönelmeye eğilimliyim – kadınlara inancım açısından ve onlara muhtaç olanların onları sevmesi gerektiğini düşünmem itibariyle. (Mouret der ki, "*Biz işletmemizde müşterileri* SEVERİZ.")

Buna kafa yor ve senin "soğuduğunu" söylemen üzerine duyduğum üzüntüyü hatırla.

Benim nitelendirmemle Guizot gibi olmanın etkisine karşı sert uyarı niteliğinde söylediğim her şeyi daha vurgulu tekrarlayayım. Niçin mi? İnsanı vasatlığa götürdüğü için. Ve de seni vasatlıklar içinde görmek istemiyorum çünkü seni hep sevdim, elbette hâlâ seviyorum, hem de seni uyuşmuş olarak görmeye katlanabileceğimden çok fazla.

Zor olduğunu biliyorum, seni yeterince tanımadığımı biliyorum, belki yanılıyor olabileceğimi biliyorum. Neyse, sen Mouret'ni tekrar oku yeter.

Mouret ve neyi istemem gerektiği arasındaki bir farklılığa ve BUNA KARŞILIK paralelliklere değindim. Dinle. Mouret modern Parisli kadına tapar, tamam.

Ama MİLLET, *Breton köylü kadına* AYNI TUTKUYLA tapar.

Bu iki tutku TEK VE AYNIDIR.

Zola'nın alacakaranlık bir odada, çok loş, gizemli bir küçük köşede oturan kadınlara, büyük bölümü otuzunu çoktan geçmiş, ellisine merdiven dayamış kadınlara ilişkin tasvirini oku.

Bana *muhteşem*, gerçekten *ulvi* görünür.

Ama Millet'nin aynı alacakaranlığı, aynı sonsuz duyguyu yansıtan Angelus tablosu veya Breton'un Luxembourg'daki o tek başına duran figürü ya da İlkbahar tablosu bence aynı ölçüde ulvidir.

Başaramadığımı söyleyeceksin. Umurumda değil, insan ister *alt etsin*, isterse *yenik düşsün*, her şartta duygu ve kıpırtı uyanır içinde; bunlar göründüğünden ve söylendiğinden daha benzer yapıdadır.

Söz konusu *bu* kadına gelince, nasıl bitmesi gerektiği benim için hâlâ bir gizem ama ne o, ne de ben *çılgınca* bir şey yapacağız.

Onun açısından korktuğum şey, eski dinin onu uzak geçmişte, yıllar önce bir keresinde *ölüm noktasına* varacak ölçüde *zaten* harap etmiş o kahrolası buz gibi soğuklukla *tekrar* uyuşturması ve dondurması. Ah, *kurucusu* ulvi biri olsa bile, şimdiki Hıristiyanlıkla aram yok – şimdiki Hıristiyanlığın içyüzünü gayet iyi tanıyan biriyim. Gençliğimde o buz gibi soğukluğuyla beni büyülemiş olsa da o zamandan beri öcümü almış durumdayım. Nasıl mı? *Onların*, yani ilahiyatçıların *günah* diye adlandırdığı aşka taparak, *güya* muteber, dindar birçok hanıma *değil*, bir fahişeye falan saygı duyarak.

Bir kesim için *kadın* her zaman *sapkınlık* ve şeytanlıktır. Benim için ise tersi. Selamlar.

Saygılarımla,
Vincent

Octave Mouret'ye ait şu sözlere bakıver –

Mouret der ki: "Kendine güçlü bir şekilde inanıyorsan, ahmak olmaya ve acı çekmeye yanaşmamandandır! Ha, işte o zaman, enayinin teki olup çıkarsın, o kadar!"

"Keyfin yerinde mi?"

Mouret hemen anlamamış gibi görünür. Ama boş ahmaklık ve hayattaki anlamsız azap üzerine aralarında geçen eski konuşmaları hatırlayınca, şu karşılığı verir:

"Hiç kuşkusuz, bu kadarını asla yaşamadım... Ah! Dostum, alay etme! İnsanın acıdan öldüğü en kısa saatlerdir onlar!

Onu istiyorum, onu elde edeceğim!..... Ve *eğer* benden kaçarsa, kendimi bu durumdan kurtarmak için yapacağım şeyleri görürsün. Bu dili anlamıyorsun dostum; yoksa eylemin ulaşacağı ödülü içinde barındırdığını bilirdin – harekete geçmek, yaratmak, gerçeklerle boğuşmak, *ister onları alt et, ister onlara yenik düş*, bütün insanca neşe ve sağlık ORADADIR!"

Sadece kendini katılaştırmanın bir yolu, diye mırıldandı diğeri.

"Ya, peki! Kendimi katılaştırmayı tercih ederim. Ölüm uğruna ölmek – SIKINTIDAN ÖLMEKTENSE TUTKUDAN ÖLMEYİ TERCİH EDERİM!"

Ne de olsa bu son cümleyi söyleyen sadece ben değilim,
ama *O* da *içgüdüyle* söylüyor.

İşte bu yüzden daha başından itibaren onda soylu bir şeyi gördüm ve *gençken* hüsranlarla *ezilmeye* fırsat verişi sadece kör olası bir ayıp.

Eski dine bağlı Begemann ailesinin, o kızın içindeki *aktif*, sahiden ışıltılı özü *bastırmak gerektiğine inanması* ve onu ilelebet *pasif* hale getirmesi anlamında ezilmişlik.

Keşke *onu gençken* kırmamış olsalardı! Yahut işi o noktada bırakmasalardı ve onu çılgınlığa *tekrar* sürüklememiş olsalardı! Hem de bu sefer *beş, altı ve hatta daha fazla kadının onu tek başına hedef alan bir kavgaya girmesiyle.*

DAUDET'NİN BU KADIN ENTRİKALARINA İLİŞKİN VAİZ KİTABINI OKU; buradaki entrikalar farklı olsa *bile aynı türden.*

Ah, Theo, niçin değişeyim ki? *Eskiden* çok pasif, çok yumuşak ve sakindim, artık öyle değilim, ama artık bir çocuk da değilim – bazen kendimi yoklamaktayım.

Mauve'u ele alalım. Niçin öyle çabuk parlayan biri ve *niçin hiç de hep mülayim biri değil*? Ben henüz onun kadar ileriye varmış sayılmam ama şimdiki durumumdan daha ileriye gideceğim. Bak, sana diyeyim, aktif olmak isteyen biri bazen yanlış bir şey yapmaktan çekinmemeli, bazı hatalara düşmekten çekinmemeli. Birçok kişi iyi olma yolunun *zarar vermemekten* geçtiğini düşünse de bu bir yalandır ve geçmişte

bizzat kendin bir yalan olduğunu söylemiştin. O yalan durgunluğa, vasatlığa yol açar. Seni bir tür alıklıkla süzüp duran boş bir tuval gördüğünde *öylesine bir şeyler boyayıver üstüne.*

Ressama *hiçbir şey bilmediğini* söyleyen boş bir tuvaldeki o *bakışın* ne kadar *felç edici* olduğunu bilmiyorsun. Tuvalin *ahmakça* bir bakışı vardır ve bazı ressamları ahmağa çevirecek kadar büyüler.

Birçok ressam boş *tuvalden korkar* ama boş tuval de cesaret eden ve "yapamazsın" büyüsünü bir kere kırmış olan gerçekten tutkulu ressamdan KORKAR.

Benzer şekilde hayatın kendisi tıpkı boş bir tuval gibi üstünde *hiçbir şeyin* bulunmadığı son derece *anlamsız*, cesaret kırıcı, moral bozucu boş bir tarafı çevirir insana doğru daima.

Ama hayat *ne kadar* anlamsız ve beyhude olursa olsun, ne kadar *cansız* görünürse görünsün, içinde inanç, enerji, sıcaklık bulunan ve bir şeyler bilen biri böyle kandırılmasına izin vermez. El atıp *bir şeyler yapar* ve ona sıkıca sarılır, kısacası, bilinen tabirle *kırar*, "*çiğner*".

Bırak, o soğuk ilahiyatçılar konuşsun.

Theo, bu kadına çok acımam tamamen yaşının ve *muhtemelen* bir karaciğer ve safra kesesi bozukluğunun fena halde başına bela kesilmesi yüzünden. Heyecana kapılmak bunu daha da kötüleştiriyor. Yine de neler yapılabileceğini ya da kaderin neleri imkânsız kıldığını göreceğiz. Ancak *çok iyi* bir doktor olmadan hiçbir şey yapmayacağım, böylece ona *benden* bir *zarar* gelmeyecek.

Gelgelelim, benden 20 guldene bir çizim ya da renkli eskiz yapmamın istenişi *tam da bu döneme* denk geldi. Beklendiği gibi bunu kabul ettim ama işin arkasında Margot Begemann'ın olduğundan kuşkulandım; araştırma sonunda kuşkumun doğru olduğunu ve böylece bana dolaylı olarak para vermiş olacağını anlayınca, *ödemeyi* çok kesin biçimde reddetmekle birlikte, *çizimi* yapıp gönderdim. Gerçi paraya fena halde muhtaçken, parayı geri çevirmek kolay değil. Ama bu bir eşek davası olurdu – o halde –

Eşek davaları yerine yapılacak daha iyi bir şey var mı? Öyle olduğuna çok kesin biçimde inanıyorum. Senin, benim ve başka birçok kişinin iyiliği açısından, *daha geniş, yeni* bir alıcı kitle yaratma yolunu bilen MOURET'LERİ sanat ticaretine keşke çekebilsek.

Diyeceksin ki sözgelimi Tersteeg bir Mouret değil mi? Belki sonuçta öyledir.

Ama öyle olsa bile, hâlâ ulaşılacak yeni kariyerler var çünkü tablo satın alan kitle pekâlâ on katına çıkarılabilir ve bu da gün geçtikçe daha gerekli hale geliyor.

Eski rutinin dışında yaklaşımla alım satım yapan birkaç Mouret ortaya çıkarsa, yapılacak daha da fazla iş olur.

Ama Mouret'ler devreye girmezse, belki bizzat ressamların canlılık getirmeleriyle ve eski tip aracı olmaksızın kendi kalıcı sergilerini açmalarıyla işin hepten değişmesi gerekecek. Keşke hâlâ ne kadar genç olduğunu bilsen ve hissetsen; *bunun için genç gibi davranman ve cüretkâr olman yeter.*

Resim alanında bir sanatçı değilsen, aynen Mouret gibi *simsar* kimliğinle bir sanatçı ol.

Tamamen sıkıştığım böyle zamanlarda, kendi adıma, birkaç yıl içinde boya ve başka şeyler için çok daha yüksek faturaları üstlenmeyi seve seve göze alacağımı hâlâ sezmekteyim. İnan ki bana, bir sürü iş yapmak istiyorum, sıkılmaya hiç niyetim yok – *ya çok iş yap* ya da *öl*.

469 Nuenen, Cuma 14 Kasım ya da dolayları, 1884
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Helvoirt'tan Peder'e gelen çağrıyla birlikte durumun nasıl geliştiğine elbette ilgi duyacaksındır. Peder Helvoirt'taki adamlara H. maaşı Nuenen maaşının düzeyine çıkarılmadıkça, öneriyi düşünmesinin bile *kesinlikle mümkün olmadığını* bildirdi. Peder'in bugün yazdığına bakılırsa, maaştaki farklılığı telafi etmeye hiçbir itirazda bulunmayacak gibi görünüyorlar – maaşa 150 gulden ilave etmeleri gerekecek, sanırım. Yani, henüz hiçbir şey kararlaştırılmış olmasa da Helvoirt'ın muteber sakinlerinin istekliliği göz önünde tutulduğunda, Peder'in bizzat kendi sözlerine binaen meseleyi çok ciddi ele almak durumunda kalması yönünde somut bir fırsat var. Bu benim için önemli çünkü Helvoirt'a onlarla birlikte gitmeyi *kesinlikle istemem*. Sana gidişatın tam olarak nasıl olduğunu bildirmek istedim sadece.

Burada don olayının gayet sert olmasına karşın, son birkaç gündür Eindhoven'ın öbür tarafındaki Gennep'te bulunan eski bir su değirmeninin oldukça büyük (1 metreden daha geniş) bir etüdü için açık havada çalışıyorum. Tamamını açık havada bitirmek istiyorum, bu yıl açık havada yapacağım son resim olacak kesinlikle. Sana yazdığım mektuptan beri başka etütler üzerinde de çalışıyorum – bunlardan ikisi polder işçilerinin baş resimleri.

Şu anda Eindhoven'da resim sanatını öğrenmek isteyen ve natürmort yapmayı öğrettiğim *üç* kişi var yanımda.

Ziyaretinden beri boyama tekniği ve renk bakımından ilerlediğimi rahatlıkla söyleyebilirim. Üstelik bu gelişmeye de devam edecek.

Resimde önemli olan ilk adımlardır; daha sonra iş kolaylaşır ve elimde *bazı* kozlar var. Ve bence onlarla birlikte başvurulması gereken hileler var. Geçmişte olup bitenleri düzeltmek üzere Mauve ve Tersteeg'le bir yakınlaşma girişiminde bulunduğumu biliyorsun.

Bu girişimden pişman değilim.

Ama ilgilenmeye yanaşmadılar, "çok kesin tavırla" kaçındılar. Bu durum hevesimi kırmıyor.

Bir sergiye gönderilen bir tablonun geri çevrilmesi gibi bir şey sayıyorum bunu.

İnsanın ilk başta ve hatta birkaç sefer itirazla karşılaşması kaçınılmaz.

Bu yüzden tekrar belirteyim, girişimimden pişman değilim ve büyük ihtimalle yine girişimde bulunacağım – öyle hemen değil, ama çok fazla gecikmeden.

Bu konuda sırf tarafsız kalmakla yetinmemene, aksine istediğimi elde etmeme yardımcı olmana çok sevineceğimi söylemek isterim sana. Sadece Mauve'a değil, T.'ye karşı da yanlış yaptığımı itiraf etmiş bulunuyorum.

Üstelik onların da ileride kendi açılarından durumu tamamen *yanlış anladıklarının* farkına varacakları kanısındayım.

Bunu henüz görmüyorlar.

Sonuç olarak, kendi adıma, bu sefer geçmişte yanlış yaptığımı çok yüce gönüllü ve kararlı biçimde itiraf edecek, *dahası iyiye* doğru gittikçe *çalışmaları* onlara dosdoğru gösterecek kadar ileri gitmişken, her halükârda gelecekte başka özürlerde bulunmam gerekmeyecek. BİR KERE *özür dilemek* YETER ve yaptığım şekilde, yani *koşulsuz* özür dilemek kadar ileri gitmem bile mutlaka *gerekli* değildi. Onların *kendi* açılarından *yüce gönüllü* davranmalarını sağlamak başka bir şey; bu konuda *istersen* yardımcı olabilirsin. İstemezsen, canını sıkma; zaten bir süre sonra kendim meseleye yeniden döneceğim.

Kızgınlıktan yazmadığım geçen mektubumu nasıl karşılamış olduğunu bilmiyorum. *İşlerim iyiye gidebilir* ve ikimizin yararı açısından, keşke elimizdeki güce yoğunlaşabilsek. *Hem* Tersteeg'e, *hem de* M.'ye şunu anlatmak için kısaca cevap verdim: "*Eski ilişkileri yenilemeye çalışmaktansa yeni insanlar aramanın benim için daha iyi olacağı konusunda Tersteeg'le oldukça hemfikirim. Bu aslında benim de fikrim ama bunun ötesinde, eski ilişkileri* BİLE *öncekinden daha da iyi biçimde tekrar kazanmaktan* ÖYLE KOLAYCA *vazgeçmeyeceğime yeterince inancım yine de var*". T.'ye verdiğim cevap böyle. Sana söylediğim şey de aynı: Seninle de şimdikinden *daha iyi* geçinmenin mümkün olduğuna inanıyorum.

Ama –açık konuşmak gerekirse– son bir buçuk ya da iki yıldır bana karşı aşırı tarafsız olduğun ve her şeyden önce daha fazla *sıcaklığı* dilesem de, aramızdaki dostluğun çok soğuk olduğu ve benim açımdan yeterince canlanmadığı görüşündeyim.

İstersen bunu mızmızlığıma yor; ancak bunu sana daha önce ve şimdi tekrar belirtmem *mızmızlıktan* değil, sağlam pratik sebeplerden kaynaklanıyor.

Margot Begemann şu günlerde Nuenen'e dönecek. Onunla hep iyi dost olarak kaldım; uzak kalmasını tercih ettiklerini belli eden ve kendi kanaatlerince işleri yüzüne gözüne bulaştırdığını ona söyleyip duran kız kardeşlerine boyun *eğmeyişi* öğüdüm sayesinde oldu. Aksine, ailesinin ona karşı yükümlülükleri var; geçmişte kardeşi iflas ettiğinde, kendi parasını işletmeye koymuştu.

Burada asıl mesele ikimizin birbirimizi sevmeyi seçmesinin – uzun bir süreden beri – birbirimize bağlı olmamızın bir *kabahat* ya da insanların bizi ayıplayacağı bir şey olmamasıdır. Gerek onu, gerekse de beni. İnsanların bu yüzden galeyana gelme gereğini duyması – ve üstelik – *kendi* kanaatlerince – benim yararımı ya da onun yararını kollaması bana göre saçma. Bu kötü bir davranıştı.

Herkes bunu en halis niyetlerle yapabilir –. Oysa Louis Begemann'a bakarsak, onun da kendince itirazları vardı; ama ikimizin de onunla konuşabileceği bir tavır *takındı* ve *öyle kaldı*. Tam da onun insanca ve sakin yaklaşımı sayesinde işler *çok daha kötüye* gitmedi ve kızcağızın başına yalnız benim bildiğim olay geldiğinde, bütün diğerleri *sadece köstek olurken*, bize *yardımcı* olabildi. Ve atılacak adımlar konusunda o sırada tamamen hemfikir kaldık.

Ne de olsa, üç gün *önce* onu uyarmış ve kız kardeşinin durumundan endişeli olduğumu söylemiştim.

Kızcağızın geçmişte bu mahalledeki insanların aşağı yukarı *tamamına*, hasta düştüklerinde ya da bir sıkıntıya girdiklerinde büyük ya da küçük iyilikler yaptığı kesin.

Birbirimize bağlanmamız aslında Valide'nin hastalığı sırasında oldu.

Daha yakında bana şunu yazdı: Nuenen'de bir kişi hasta düşecek olursa, gidip görmeyi ve edilecek bir yardım olup olmadığına bakmayı ihmal etme. Doğrusu, bu nitelikte bin bir şey var onda.

En *hafif* ifadeyle, burada son derece acıklı bir yanlış anlama olduğu söylenebilir.

Sanırım, dönüp geriye baktığında, *o akşamki gibi konuşmazsın artık*.

Bu sadece *benimle* ilgiliydi ve *ben* kaldırabildiğim için, bu konuda sana serzenişte bulunmam söz konusu değil.

Sadece senin için bir *açıklama* olarak şunu söyleyeyim ki, *sen benimle konuştuğunda ben bunu kaldırabiliyorken*, kız kardeşlerinin *onunla* konuşması ise onu çılgına döndürmüş. Senin *bununla hiçbir ilgin yok*, çünkü sözlerini kaldırabilecek bir kişi olarak *benimle* konuştun, *onunla değil*.

Ama *gerçek hata* onun kız kardeşlerinde, daha doğrusu özellikle *kız kardeşlerinin birinde*; çok katı olan bu kardeş aslında hâlâ ona *surat asıyor* ve bir garez besliyor.

Sana gelince, benim böyle bir kuşkuya kapılmamdan önce, bir garez beslediğini *bizzat kendin bana tekrar söylemen gerekecek*.

Sana söyleyeceklerim bu kadar.

482 Nuenen, Pazartesi 2 Şubat ya da dolayları, 1885
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Geçen mektubumu "son derece nahoş" olarak nitelendirmen hakkında söyleyeceğim birçok şey var.

Öncelikle şu: Evdeki ilişkiler üzerine son 15 küsur yıldır, yani uzun bir süredir senden ve diğerlerinden sürekli duyduğum çeşitli nahoş şeyleri bir süre önce *kendin* yazdın.

Bu sefer "kuşkulu olduğunu" özel olarak ekledin. Eh, sırf eski biçimde kalsa, muhtemelen daha fazla üzerinde durmazdım.

Gelgelelim, kuşkuna dair o ekleme biraz ağrıma gitti ve geri almanı ya da açıklamanı defalarca istedim senden; çünkü bilgilendirilmeyi istemeksizin buna benzer bir şey söylenmesine izin vermem.

Ve geçen mektubumda genel olarak kuşkuyu bakışın önündeki koyu bir cama benzettim.

Ve bundan dolayı en berbat yanlış anlamaların ortaya çıktığını söyledim.

Ve bu da doğru.

Şimdi kalkıp *bunu tersine çevirirsen* ve "Aradan geçen sürede bizzat kendilerinin değiştiğini unutarak, gençlik günlerinde işlerin şimdikinden daha iyi olduğunu söyleyen yaşlı insanları hatırlatıyorsun bana," diye yazarsan, bu beni rahatsız etmez.

Üzerinde konuştuğumuz şey kuşku, *bunu belirten de ben değilim, sensin*, benim hakkımda kendin söyledin. Yaşlı insanlar hakkındaki şeyi önce buna uygula ve *ondan sonra* benim için geçerli olup olmadığına bak.

Ondan sonra benim için de geçerliyse, demek ki değişmem gerekir.

Evdeki belli bir ortam üzerine yazdığım ve aldırış ettiğimden daha fazla gözlemleme fırsatını bulduğum şeyler, korkarım ki tamamen doğru.

Mektubunda benden "Şöyle ya da böyle olmasını isterim," sözünü niçin hiç duymadığını soruyorsun; "Şöyle ya da böyle olmasını isterim," diye en büyük gösterişi yapanların kendilerini geliştirmek için çok az uğraştıkları kanısındayım da ondan. O sözü söyleyenler genellikle gereğini yerine getirmez.

Böyle dileklerle ilgili kendimi ifade edecek olsam, şimdi aramızda var olana benzer bir ortamda bunu yapmak *kolay olmaz*.

İşte sebep bu -- ve çalışmalarımı geliştirmeye itina gösterdiğimden, hayıflanmalara dalıp gidecek durumda değilim.

Bana L'Illustration'ın o sayısını göndermemene üzüldüm; Renouard'ı epeydir izliyorum ve yıllar önceye inmek üzere, L'Illustration için yaptıklarını edinmiş durumdayım. Ve bu da en iyilerden biri ve senin de edinmekten keyif alacağını sanıyorum.

En azından burada kitabevine siparişte bulunarak eski sayıları edinmek mümkün değil. Keşke edinebilsem. Sana çok fazla sıkıntı çıkaracaksa, unut gitsin; ancak sonuçta o kadar çok uğraştıracak bir şey değil doğrusu.

Ve her ne olursa olsun, şunu dikkate al ki, o kuşku ve benim buna cevabım söz konusu olduğu kadarıyla, asıl mesele senin ya da gerekirse başkalarının beni tam istediğiniz gibi görmenize izin vermemem değil; ama karakterinin o kalıba oturmasının sana memnuniyet vermeyeceği konusunda seni uyarmış bulunuyorum.

Madem beni herkesten daha iyi tanıdığını defalarca söylüyorsun ve buna rağmen her şey gelip kuşkuda noktalanıyor, benim açımdan buna, o "çok iyi tanıma" meselesine ve diğer şeye, o kuşkuya kararlılıkla karşı çıkınama yetecek kadar ciddi bir durum var ortada. Arkamda Peder'le buna benzer bir geçmiş var; bir ikinci Peder'e başlayacak değilim.

Peder'le ilişkilerin gidişatını daha baştan bilseydim ve suskun kalınakla yetinmeseydim, bir sürü şey olmayacaktı.

Sonuç olarak, şimdi aklımdan geçeni cesurca söylememe kırılma. İkimiz için böylesi daha iyi. Geri kalan meselelere gelince, dostum, sırtındaki maddi yükü biraz hafifletebilmemin çok uzun zaman almaması için oldukça sıkı çalıştığım görüşündeyim. Senin açından ya da benim açımdan istediğim noktaya varmak daha uzun sürebilir ama çalışmayı sürdürmek hepten boşa çıkması pek mümkün olmayan bir yoldur. Ve çaba harcamaya devam etmedeki ısrarım, kavga etme ihtimaline bir son vermeye yönelik. Çünkü kavga etme *ihtimali* bile maddi açıdan kendimi sağlama almanın bir yolunu bulmarnla birlikte ortadan kalkar. O zaman çalışmalarım artık mesele olmaktan çıkar; şu anda ise durum hâlâ öyle.

Dolayısıyla umudunu kesme. Ama şimdi ikimiz için de durum berbat. Benim açımdan uğraş maliyetli; bir sürü resim yapmak zorundayım ve bir modele sürekli ihtiyacım var; çalışmanın zor, zahmetli ve aynı zamanda neticesiz olduğu bir dönemde, kuşkuya kapılmanın oldukça berbat olması tam da bu yüzdendir. Boş ver, atlatmam gereken bir dönem bu ve insan keyfinden resim yapmaz.

Gönderdiğin şey için teşekkürler. Selamlar.

Saygılarımla,
Vincent

483 Nuenen, yaklaşık Perşembe 5 Şubat ve yaklaşık Perşembe 26 Şubat arası, 1885
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Gönderdiğin L'Illustration sayıları paketi için çok teşekkürler; böylece beni büyük sevince boğdun. Renouard'ın çeşitli çizimlerinin tamamına bayılırım ve gelenlerin hiçbiri hakkında bilgim yoktu. Bununla birlikte, sana daha fazla iş çıkarmak için değil, yazdığım şeylerin onun diğer çizimleri açısından belki tam anlamıyla geçerli olmama ihtimaline karşılık şunu da belirteyim ki, R.'nin kastettiğim asıl kompozisyonu onların arasında değil, o sayı tükenmiş olabilir. Figür bakımından genişlik başlı başına harikuladeydi – tezgâhların hâlâ durduğu bir dokumacı mekânında hiçbir şey yapmaksızın oturan yaşlı bir adam, bazı kadınlar ve bir çocuk vardı, sanırım.

Salon 84'ten şimdiye kadar röprodüksiyon halinden *hiçbir şey* görmemiştim; şimdi en azından Salon sayısından birkaç ilginç tablo hakkında bir fikir edinmiş durumdayım. Başka şeylerin yanı sıra, Puvis de Chavannes'ın o kompozisyonu hakkında.

Batan güneş manzaralı *Harpignies* herhalde muhteşem olmalı. Ve Feyen-Perrin'in taslakları bulunan tabloları.

Ayrıca Emile Lévy'nin Japon kızı adlı bir figürüne, Beyle'in *Deniz yosunu yakan kadınlar* tablosuna, Collin'in üç çıplak kadının bulunduğu Yaz tablosuna hayran kaldım.

O baş resimleri üzerinde sıkı çalışıyorum. Gündüz boyuyorum, akşam da çiziyorum. Bu şekilde en az 30 kadar resim boyamış ve birçok resim çizmiş bulunuyorum.

Sonuçta çok farklı biçimde yapmak için bir şans görüyorum; umarım, çok geçmeden olur bu. Bence genelde figür konusunda yararı olacak. Bugün ten rengi zemininde bir beyaz ve bir siyah elde ettim.

Ayrıca hep maviyi arıyorum. Buradaki köylü figürleri kural olarak mavi görünüyor. Olgunlaşmış buğday içinde veya bir kayın çitinin kuru yapraklarından oluşan zeminde, daha koyu ve daha açık mavinin saklı nüansları tekrar canlılık kazanıyor, yaldızlı tonlarla ya da kırmızımsı kahverengiyle tezat içinde belirginleşiyor; çok güzel olan bu görüntü ilk andan itibaren bana çarpıcı geldi.

Buradaki insanlar içgüdüyle giyimde şimdiye kadar gördüğüm en güzel maviye bürünüyor. Çözgüsü siyah, atkısı mavi iplikten bizzat dokudukları kaba keten, siyah ve mavi şeritli bir desen yaratıyor. Rüzgârın ve havanın etkisiyle solduğunda ve hafifçe renk attığında kazandığı son derece durgun, silik bir ton ten renklerini özellikle öne çıkarıyor. Kısacası, gizli turuncu unsurlar barındıran bütün renklerle etkileşime girecek kadar mavi ve çatışmayacak kadar solgun.

Ama bu bir renk sorunu ve şu anda bulunduğum noktada form sorunu benim için daha önemli. Formu ifade etmede, sanırım, tonları esas olarak yoğunluk ve değer bakımından değişkenlik gösteren neredeyse tekrenkli bir renk şemasıyla en iyi sonuç elde edilir. Sözgelimi, Jules Breton'un Memba tablosu neredeyse tek bir renkle boyanmıştır. Ama uyumlu olduğuna gerçekten emin olabilmek için, önce her rengi karşıtıyla bağlantılı olarak başlı başına incelemek gerekir.

Karla örtülüyken bahçemizin birkaç eskizini daha yaptım.

Manzara o zamandan beri büyük çapta değişmiş bulunuyor. Şimdi kıpkırmızı bir renk taşıyan koru öbekleri arasındaki evlerin tonal siluetlerinin yukarısında eflatun ve altın sarısı muhteşem akşam semalarımız var. Korulardan narin karakavaklar yükselirken, kara toprak şeritlerinin ve hendek yamaçları boyunca kuru, soluk sazların çeşitlendirdiği ön alanlar beyazlamış ve ağarmış yeşil renkte. Ben de bütün bu manzarayı görüyorum ve herkes gibi enfes buluyorum; ama bir figürün orantısı, bir kafadaki oval biçimin bölümlenişi daha çok ilgimi çekiyor ve figürde iyice ustalaşıncaya kadar, geri kalan şeyleri kavrayamam. Kısacası, figür önce gelir; kendi adıma, onsuz geri kalanları anlayamıyorum ve resimde havayı yaratan figürdür. Ancak Daubigny, Harpignies ve Ruisdael gibi kişilerin ve daha birçoklarının bizzat manzara karşısında mutlak ve karşı konulmaz biçimde heyecana kapılmalarını anlayabilirim; onların eserleri tam anlamıyla doyurucudur çünkü kendileri gökyüzüyle, toprakla, bir su birikintisiyle ve bir çalıyla doymuşlardır. Ne var ki bence Israëls'in bir Dupré hakkında söyledikleri müthiş ustalıklı bir deyiştir – tıpkı bir figür tablosu gibi.

Selamlar, illüstrasyonlar için tekrar teşekkürler.

Saygılarımla,
Vincent

Sevgili Theo,

Bu ayın parasını hemen göndermene teşekkür ederim; bu şekilde vaktinde gelişi doğrusu bana daha çok yardımcı oluyor. Lhermitte'in tablosundan yapılmış şahane ağaç baskı için de teşekkürler – ona ait bildiğim *az sayıdaki* şeyden biri bu. Şimdiye kadar gördüklerim sadece şunlar: Buğday tarlasında bir kız kafilesi, kilisede yaşlı bir kadın, küçük bir meyhanede bir madenci ya da bu tipte biri ve ona ait Hasat; bunlar dışında bir şeyi hiç görmedim ve onun asıl tarzını bu oduncular kadar yansıtan başka bir şey yok.

Le Monde Illustré "Kır ayları" dizisi çerçevesinde her ay onun bir kompozisyonunu basacak olursa, dizinin tamamını toplamak bana müthiş büyük keyif verir; her seferinde onları göndermen gerçekten hoşuma gider.

Zira burada asla bir şey görmediğim apaçık ve sonuçta gerçekten güzel bir şeyi arada bir görmeye ihtiyacım var; dolayısıyla başka bir seferde paradan sözgelimi 20 frangı hiç çekinmeden kesebilirsin, yeter ki resimli dergilerde çıkınca böyle şeyleri bana gönder.

Elimde iyi olduğunu düşündüğüm bir şey hazır olunca, bunun Salon'a girmesi için çaba göstereceğini yazmış olmana gelirsek, bunu yapmayı isteyişini takdir ediyorum.

Öncelikle şunu belirteyim, ileride altı hafta öncesinde haberim olursa, bu amaçla bir şey göndermeye çalışırım.

Ancak şu anda göndermeye değer bulacağım bir şey yok elimde. Bildiğin gibi, son zamanlarda neredeyse yalnızca baş resimleri yaptım. Bunlar da kelimenin gerçek anlamında birer *etüt*, yani stüdyo çalışmasına dönük.

Bununla birlikte, sana göndereceğim bazı şeyleri yapmaya hemen bugünden başlamış durumdayım.

Çünkü Salon vesilesiyle epeyce insanla karşılaştığın zaman, elinde gösterecek bir şeyler olması bence işe yarayabilir – sadece *etüt* halinde olsa bile.

Böylece yaşlı bir kadının ve genç bir kadının baş resimleri ulaşacak sana; muhtemelen bu iki modelin birden fazla resmi. Çeşitli baş tasarımlarının sende uyandırdığı duygular üzerine yazdıklarına bakılırsa, sanırım, yosun tutmuş saz çatılı bir kulübeden çıkmışa benzeyen bu örnekler, birer etütten ibaret olmalarına karşın, sana kesinlikle uygunsuz görünmeyecektir. Altı hafta önceden haberim olursa, onlardan iplik eğiren ya da saran bir kadının tam boy resmini yaparım.

Jacquet tarzında kadın başları meselesine, yani öncekilere değil, şimdikilere bir an için dönelim. Sözgelimi kız kardeşlerimiz gibi kızların baş resimlerini yapan kişilerin onlara tepkisi elbette bir saik taşıyor. Böyle şeyleri yapan ressamları pekâlâ anlayabilirim; sadece geçmişte bu türden bir şeyini gördüklerimden söz etmem gerekirse, Whistler bunu birkaç sefer iyi yapmıştır, ayrıca Millais, Boughton da. *Fantin-*

Latour'un yaptığı çok az şeyi biliyorum ama gördüklerimi *çok iyi* buldum. *Chardin tarzında.* Ve bu tarzda birçok şey var. Kendi adıma ise, poz vermeye istekli türden kızlarla yeterince yakın bir ilişkiye girme şansı fazla olacak karaktere sahip değilim. Özellikle kendi kız kardeşlerimle değil. Ve belki de elbise giyen kadınlara karşı önyargılıyım. Üstelik benim alanım daha çok ceket ve etek giyenler.

Gerçi bu konuda söylediklerinin doğru olduğu görüşündeyim – yani, onların resmini yapmak tamamen *mümkün* ve bunun şimdiki Jacquet'lara ve Van Beers'e falan tepki niteliğinde bir *varlık nedeni* var.

Ancak şunu da söyleyeyim ki Chardin (tepkinin hedefini onun adıyla özetleyelim, en azından Fantin-Latour bunu uygun bulacaktır), evet, Chardin bir Fransızdı ve *Fransız kadınlarının* resmini yapmıştı. Ve bana göre, kız kardeşlerimiz gibi *saygın Hollandalı* kadınlar, Fransızların sıklıkla sahip olduğu alımlılıktan çoğu kez gerçekten olağanüstü yoksundur.

Dolayısıyla *Hollandalı* kadınlardaki sözde temiz cevher, doğrusu resmini yapmaya ya da kafa yormaya değecek kadar çekici değildir. Ama buna karşılık belli sıradan hizmetçi kızlar çok Chardin tarzındadır.

Halihazırda sadece ışık olduğu sürece resim yapmıyorum; akşamları kulübelerdeki lamba ışığı altında bile çalışıyorum, yeter ki gecenin bambaşka ışık efektlerine özgü bir şeyi sözgelimi duvara vuran büyük bir gölgeyle mümkün olduğunca yakalamak üzere şeyleri paletime bir şekilde aktarabileyim.

Lhermitte'in o oduncuları kadar hoş bir şeyi son birkaç yılda kesinlikle görmüş değilim.

O kompozisyondaki küçük figürleri ne kadar da hissedilir ve istenir bir şey.

Bunun için tekrar teşekkürler.

Saygılarımla,
Vincent

Bana öyle geliyor ki Chardin tarzı her ikisi de *katışıksız* olmak üzere *sadeliğin* ve *güzelliğin* eşsiz bir ifadesi; bunun sözgelimi kız kardeşlerimizde, ikisinden birinde bulunacağına inanmakta biraz güçlük çekmekteyim. Wil bir papaz kızından ziyade bir Fransız kızı olsaydı, onda *belki* bulunurdu. Ama *hemen her zaman* pusulanın karşı noktasına doğru yelken açıyor.

487 Eindhoven'dan gönderilen telgraf, Cuma 27 Mart 1885
Theo van Gogh'a, c/o 19 Montmartre Bulvarı, Paris eliyle (F)

Babamız ölümcül inme geçirdi, gel, ama durum bitik.

Van Gogh

Sevgili Theo,

Yakında olup bitenin hâlâ çok fazla etkisi altındayım – bu iki Pazar öylece resim yapıp durdum.

İlişikte bir erkek başına ilişkin başka bir karalama ve beraberinde götürdüğünle aynı üslupta bir gözlükotu natürmordu var. Ancak natürmort oldukça büyük; ön plandaki nesneler Peder'e ait bir tütün kesesi ve bir pipo. Hoşuna gideceğini düşünüyorsan, kendin için almakta elbette serbestsin.

Valide iyi görünüyor ve birçok mektup yazmak şimdilik biraz avunmasını sağlıyor. Ama doğal olarak hâlâ çok üzgün. Cor daha yeni Helmond'a döndü.

Bilmem hâlâ hatırlıyor musun, hani kırların karla örtülü olduğu ve güneşin sisler içinde kırmızıya bürünmüş doğduğu Ocak ayında, bir yıla bundan daha kasvetli bir havada hemen hiç girmediğimi yazmıştım. Hepimiz için daha çok sıkıntı olacağı kesin.

Gidip stüdyoda oturmanın içime sinmediğini hiç kuşkusuz anlayacaksındır.

Durumu benim için daha da zorlaştıracak.

Ama ayrılmamın onların yararına olacağına eminim, özellikle Valide'nin bu yaz eve bir pansiyoner, mümkünse sağlığı için kırda olmak isteyen birini alma niyeti göz önünde tutulunca. Şayet bu olmazsa, misafirler vs. açısından daha da serbest olurlar.

Gelgelelim, Anna'yla yaşanan ve beni bu yönde karar almaya yönelten olaydan dolayı hâlâ çok pişmanım. Sana söyledikleri bana sitemde bulunmasına yol açan konu açısından hiçbir şeyi değiştirmiş değil; o sitemleri ve gelecekte olacak şeylere dair temelsiz tahminleri ne kadar saçma olursa olsun, bana sözlerini geri aldığını söylemiş değil. Eh, böyle şeyler karşısında sırf omuz silktiğimi anlıyorsundur; her neyse, gittikçe insanların beni tam istedikleri gibi görmelerine sesimi çıkarmıyorum, gerekirse bu yönde konuşmalarına ve hareket etmelerine de.

Ama sonuçta seçme şansım yok; böyle bir başlangıçla, gelecekte o türden her şeyin önüne geçecek adımlar atmak gerekir.

Yani, kesinlikle kararlıyım.

Valide, Wil ve Cor'un önümüzdeki yıl Leiden'e gitme ihtimali var. Böylece içimizde hâlâ Brabant'ta kalan tek kişi ben olacağım.

Ve kalan ömrüm boyunca da burada kalmayı hiçbir şekilde ihtimal dışı görmüyorum. Ne de olsa kırın ortasında yaşamaktan ve köylü yaşamını resmetmekten başka istediğim bir şey yok.

Burada kendim için bir yer yaratabileceğimi seziyorum; böylece sakin bir şekilde sabanımı tutup karığımı süreceğim. Sanırım, senin aklından geçen farklı bir şeydi ve yaşayacağım yer konusunda başka bir yol tuttuğumu görmeyi tercih ederdin belki.

Ama bazen insanların şehirde yapabilecekleri konusunda senin daha fazla fikir

sahibi olduğunu, buna karşılık benim ise kırda kendimi daha rahat hissettiğimi düşünüyorum.

Kaldı ki, insanların kafalarına resimlerimi kazımak için hâlâ epeyce çaba harcamam gerekiyor.

Bu arada vazgeçirilmeme fırsat verme gibi bir niyetim hiç yok.

Delacroix hakkında okuduklarım, tablolarından 17'sinin geri çevrilişi tekrar aklıma geldi; bizzat kendisi arkadaşlarına "*dix-sept de refusés*" demiş dosdoğru.

O öncülerin sahiden ne kadar müthiş cesur adamlar olduklarını düşünüp durdum bugün.

Ama kavganın şimdi bile sürdürülmesi gerekir ve kendi adıma ben de çapımın yettiği kadar kavga etmek istiyorum. Bu bakımdan, Theo, artık başlamış olduğumuz şeyi her iki tarafın çabasıyla sürdürebilmemizi umarım. Daha önemli kompozisyonları beklerken, daha doğrusu bu yönde çalışırken, etütleri kır evlerinden çıkmış halleriyle gönderiyorum sana. Hiç kuşkusuz insanlar henüz bitmemiş ya da sakil falan filan diyecekler ama bence *yine de onlara göster*. Kendi adıma, yolu kente düşüp orada çakılı kalmakla birlikte, kırlara ilişkin silinmez izlenimleri koruyan, ömürleri boyunca tarlaların ve köylülerin özlemini çekmeye devam eden birkaç kişi bulunduğuna sıkı bir inancım var.

Böyle sanatseverler bazen içtenliğe hayran kalır ve başkalarını caydıran şeylere takılıp kalmaz.

Eskiden şehir içinde saatlerce yürüyerek, bir yerlerde her ne olursa olsun azıcık bir kır görüntüsü seyretmek üzere dükkân vitrinlerine nasıl baktığımı biliyorum.

Şimdi insanların gözünü açmanın başındayız; buna yatkın az sayıda kişiyi azar azar bulacağımıza kesinkes ve sonuna kadar inanıyorum. Şartlar bizi zorluyor ve daha iyi şeyleri zamanla gösterebileceğiz.

Şu anda boya faturamı karşılamakla çok fazla meşgulüm ve üstelik tuvale, boyaya, fırçalara ihtiyacım var.

Peder'in ölümü üzerine evdekiler için istisnai şeyler yapman gerektiğinden, aklıma şu fikir geldi.

Kendini önceki yılların ilkbahar ve yaz mevsimlerinde elime geçen ve bu arada onsuz geçinmemin mümkün olmadığı ilave parayı verecek bir konumda görmediğini varsayalım.

Bu durumda işleri hallederken, payımdan aslında küçüklere gönül hoşluğuyla bırakmış olacağım sözgelimi 200 franklık bir meblağı kendime ayırmamı hakça bulmaz mısın? Bana yardım edebilirsen, tamamını onlara bırakabilirim.

Bu arada meseleyi, *benim* payımı onlara bırakmamdan ziyade, bana düşen kısmın senin sayende onlarda kalabilmesi olarak görüyorum.

Stüdyoda oturacaksam, sözgelimi bir dolap yaptırmam kaçınılmaz olarak gerekecek çünkü halihazırda eşyaları koyacağım bir yer yok; ayrıca ışık durumunu düzelteceğim.

Benim için taşınmak bir yangın kadar kötü olacak; her neyse, sebat ve çabayla durumun üstesinden geleceğimiz görüşündeyim.

Sanırım, stüdyoya geçer geçmez akşamları düzenli olarak suluboya yapmaya başlarım; evdeki oturma odasında bunu yapmam gerçekten mümkün değil. O zamana kadar akşamları modele bakarak çalışmayı da sürdüreceğim.

Anna'ya gelince, buna benzer bir şeyden dolayı kızmaya ya da garez beslemeye devam edeceğimi sanmamalısın; ancak buna benzer bir şeyle Valide'ye hizmet ettiklerini düşünmeleri ayıp – ayıp olduğu kadar ahmakça ve akılsızca. Valide ve Wil burada olduğu sürece, onlarla aramda tatsız bir şey çıkmayacak; öyle olacağını sanmıyorum. Ancak Valide'nin resim sanatının *bir inanç* meselesi olduğunu, beraberinde kamuoyuna aldırınama *yükümünü* getirdiğini ve resimde *boyun eğmeyle* değil, *sebatla* başarıya ulaşıldığını basbayağı kavrayamadığı kesin. Üstelik hanımefendiyle aramda "sana güvenemem" meselesi de söz konusu – tıpkı Peder'le de olduğu ve hep kaldığı gibi.

Her neyse, köylülerin akşam bir patates tabağı etrafında oturduğu o şeye bu hafta bir el atmayı tasarlıyorum; belki gün ışığındaki haliyle yaparım; her ikisi ya da senin deyişinle "ne o, ne öteki" olabilir. Ama ister sonuca varsın, isterse boşa çıksın, farklı figürler için etütlere başlayacağım. Selamlar, elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

[*Eskiz A*]

490A. Bir vazoda gözlükotu

Sevgili Theo,

Senden tek bir kelime bile haber almamak beni biraz şaşırttı. Aklına gelemeyecek kadar meşgul olduğunu söyleyeceksin ve bunu çok iyi anlayabiliyorum.

Vakit geç olsa da bundan sonra yazışmamızın son zamanlardakine nazaran tekrar daha canlı hale geleceğini yürekten umduğumu sana bir kez daha söylemek istedim.

İlişikte yaptığım birkaç etütten alınma iki karalama var; öte yandan bir patates tabağı etrafındaki köylüler çizimi üzerinde yeniden çalışıyorum.

Oradan eve az önce geldim ve lamba ışığı altında çalışmayı sürdürdüm; ancak bu sefer çizime etraf aydınlıkken başlamıştım.

[*Eskiz* 492A]

Bak, kompozisyonun şu andaki hali bu. Oldukça büyük bir tuvale aktardım ve şu andaki eskiz haliyle içinde hayat olduğu kanısındayım.

Ama sözgelimi C.M.'nin kötü çizilmiş filan diye laflar edeceğini kesin biliyorum.

Buna karşı kesin olarak ne söylenebilir, biliyor musun? Doğadaki o güzel ışık efektleri, çok hızlı çalışmayı gerektirir. Büyük ustaların özellikle tam tecrübe kazandıkları dönemde hem bir çırpıda bitirmeyi, *hem de* canlılığı korumayı başardıklarını çok iyi biliyorum artık.

Ama bu şimdilik kesinlikle böyle yapmayacağım bir şey.

Bununla birlikte, şimdi bulunduğum noktada gördüğüm şeyin içten bir izlenimini verme şansını görüyorum.

Her zaman asıl itibariyle tam değil, daha doğrusu asla tam değil; zira insan doğayı kendi mizacı çerçevesinde görür.

Şimdi tavsiye etmek istediğim şey şu: Zamanın akıp gitmesine izin verme; mümkün olan her yolla olabildiğince çalışayım ve sen de bundan sonra bütün etütleri yanında tut. Henüz herhangi birine imza atmaktan yana değilim çünkü resimler gibi dolaşıma girmelerini istemem; böylece bir şekilde şöhrete kavuşulduğunda onları geri alma gereği ortaya çıkmaz.

Ama onları göstermende yarar var çünkü sana önerdiğim şeyi, yani etütlerin bir koleksiyonunu yapmayı isteyecek birinin günün birinde karşımıza çıkacağını göreceksin.

Sabahları düzenli biçimde dışarıya çıkmayı ve insanları tarlada ya da evde ne yaparken görüyorsam, dosdoğru onu işlemeyi amaçlıyorum. Şu anda zaten yaptığım gibi.

Sanat ticaretine dönük yeni fikirler peşindesin; sanatseverlere karşı *dürüst* olma

Waarde Theo,

Het heeft my eenigszins verwonderd my met een woordje naar u omstandigheden te hebben. Ge zult zeggen ge hadt het nu te druk daarvoor te denken – en dat kan ik Jou ook wel begrijpen –

Het is reeds laat – maar ik wilde U nog even zeggen dat ik regt hartelijk hoop dat voortaan de correspondentie weer wat levendiger zal worden dan ze den laatsten tijd wel was –

Hierby gaan twee krabbels naar een paar studies die ik maakte terwijl ik eerens bezig ben op nieuw aan die boeren aan een schotel aardappels.

Ik kom er daarnet van thuis – en heb by het lamplicht nog gewerkt er aan – afschaan ik het by dag zeker nog eens aanzet.

Zoekien hoe de compositie nu geworden is Ik heb het op een vrijgroot doek geschilderd ~~enz~~ en zoover de schets nu is zal gelaagd en wel keren in –

fikri yeni olmayan, ama *hiç eskimeyen* bir fikirdir. Bir alımda güvence verme de öyle. Sorarım sana, sözgelimi bir ressamın çok değişik 20 eskizini, satılabilir bir meta olarak dolaşıma girebilecek şekilde tamamlanmış tek bir resme makul ölçülerle ödeyeceği aynı fiyattan alan bir sanatsever daha iyi durumda olmaz mı? Senin yerinde olsam, henüz adını duyurmamış bir sürü genç ressamı tanıman itibariyle, *boyanmış etütleri* asıl piyasaya sürmeyi şöyle bir kez denerdim – tablo şeklinde değil ama sözgelimi yaldızlı Bristol, siyah ya da koyu kırmızı üstüne bir şekilde yerleştirilmiş olarak.

Ama o konuda güvence vermekten söz ettim.

Bütün ressamlar bir sürü etüt yapmaz ama birçoğu yapar. Özellikle gençler bunu olabildiğince yapmak zorundadır, öyle değil mi? Bir ressamın etütlerini edinen biri (en azından bana göre) kendisiyle o ressam arasında sırf bir kapris yüzünden kolayca bozulamayacak bir bağ bulunduğuna neredeyse emin olabilir.

Ressamlara henüz para kazanmadıkları dönemde destek veren kişiler var, öyle değil mi? Gayet iyi.

Peki, böyle bir şeyin kötü, her iki taraf için tatsız şekilde son bulması ne kadar sıkça ortaya çıkar? Niçin mi? Bir yandan müşteri verdiği paranın tamamen boşa gitmesinden ya da en azından öyle görünmesinden dolayı hoşnutsuzdur. Öte yandan ressam insanların vermeye hazır olduğundan daha fazla güven, daha fazla sabır ve alaka istemeye hakkı olduğu kanısını taşır. Ama çoğu durumda yanlış anlamalara yol açan her iki tarafın aldırışsız tavrıdır. Umarım, aramızda böyle bir durum olmaz. Ve umarım, etütlerim zamanla sana yeni bir cesaret verir. İkimiz de Gigoux'nun okumam için verdiğin kitabında haklı olarak "cesur adamlar" olarak nitelendirdiği o kuşağın çağdaşları değiliz.

Ama *bu* dönemde *o günlerin* coşkusunu sürdürmek yine de akla uygun gibi görünüyor bana; çünkü talihin cesurlardan yana olduğu çoğu kez doğrudur. Talih ya da "la joie (?) de vivre" ["yaşama sevinci"] açısından bu doğru olsun ya da olmasın, gerçekten ayakta kalmak isteyen kişi çalışmalı ve cesur olmalı. Ve diyorum ki bir sürü resim yapalım, üretken olalım, KUSURLARLA VE VASIFLARLA OLDUĞUMUZ GİBİ DAVRANALIM (ikimizi kastediyorum); çünkü bana vermek için epeyce sıkıntıya girdiğini bildiğim para, çalışmalarımda iyi bir şeyin ortaya çıkması halinde, bunun yarısını kendi eserin sayma hakkını veriyor sana.

Le Chat Noir'daki biriyle konuşmaya çalışıp, patates yiyenler eskizinin bir karalamasını isteyip istemediklerini sor; isterlerse, hangi ebatta olması gerektiğini öğren, sonuçta benim için fark etmez.

Selamlar, elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

[*Eskiz* 492B, C]

492B. Patates toplayan adam ve kadın

492C. Tarlada çalışan iki kadın

Sevgili Theo,

Dün gelen taahhütlü mektubuna ve içindekine çok teşekkürler. Buna uygun olarak, hemen yeniden yazıyorum ve ilişikte en son etüdüme dayanan, öncekinden daha kesin bir karalama gönderiyorum.

Niyetlendiğim kadar geliştiremedim. Üç gün sabahtan akşam geç vakte kadar sürekli çalıştım ve Cumartesi akşamına doğru resim daha fazla işlemeye elvermeyecek bir hal almaya başladı. Önce tamamen kuruması gerekiyor.

Bugün küçük bir taş siparişi vermek üzere Eindhoven'a gittim; tekrar başlamayı tasarladığım bir taşbaskı dizisinin ilki olacak bu. Sen buradayken, G&Cie işlemiyle röprodüksiyon maliyetini sormuştum sana. Sanırım, o zaman 100 frank demiştin.

Doğrusu, şimdilerde pek yetersiz bulunan eski, sıradan taşbaskı işlemi her şeye rağmen çok daha ucuz – *özellikle Eindhoven'da belki.*

Taşın yararını şimdi görüyorum – *50 nüsha* için damarlandırma, kâğıt ve baskı *3 gulden* tutuyor. Köylü yaşamından bir dizi konuyu, kısacası *evdeki köylüleri* resmetmeyi düşünüyorum.

İlk figür suluboyasını sana gösterdiğim bir tanıdığımla bugün saatlerce süren şahane bir yürüyüşe çıktım.

Sözgelimi Bretanya'da, sözgelimi Katwijk'te, sözgelimi Borinage'da daha *da* heyecan verici ve çarpıcı doğa bulunduğunu söyleyecek değilim, evet, ama öyle olsa bile, buradaki fundalıklar ve köyler yine de *çok* güzel ve sırf burada olmayı köylü yaşamından konular için tükenmez bir kaynak olarak görüyorum. Asıl mesele bunu yakalayıp çalışmak. Tekrar suluboyalar ve çizimler yapmaya başlama yönünde büyük bir arzu da var içimde; stüdyomda kalırken akşamları buna zaman ayıracağım.

Gönderdiğin o 100 franga gerçekten *son derece* sevindim. Dediğim gibi, birkaç şey için ödeme yapmam kesinlikle elzemdi ve bu kafamı meşgul ediyordu. Gerçi insanların beni sıkıştırdığı falan yoktu ama paraya muhtaç olduklarını biliyordum. İşler halledildiğinde küçük bir kısmı kendime ayırmaya mecbur kalabileceğimi işte bu yüzden yazdım.

Ama şimdi buna gerek yok, her ne kadar yılın çok sıkıntılı geçeceğini kesin bildiğimi sana söyleyebilsem de.

Hemen Millet'nin şu sözleri aklıma geliyor: "*Istırapları asla ortadan kaldırmam* çünkü sanatçıların kendilerini en güçlü biçimde ifade etmelerini sağlayan çoğu kez onlardır."

Valide'yle ve kız kardeşlerle ilişkilerin elbette yolunda olmasına karşın, 1 Mayıs dolaylarında taşınmayı düşünüyorum. Böylesinin *çok* daha iyi olacağını görüyor ve seziyorum; çünkü birlikte oturmak uzun vadede çekilmez hale gelecektir. Bu durumu şahsen onlara ya da şahsen kendime değil, daha ziyade konum sahibi olan

kişilerin ve konuma aldırmayan bir köylü ressamın fikirlerindeki bağdaşmazlığa bağlıyorum.

Bir köylü ressam olduğumu söylediğimde, bu gerçekten böyle ve gelecekte senin için de daha açık seçik hale gelecek; ben orada rahat ediyorum. Birçok akşamı madencilerle, turba kesicileriyle, dokumacılarla ve buradaki köylülerle birlikte ateş başında oturup düşünceye dalmakla geçirmem boşuna değil – tabii işlerden dolayı düşünecek zamanının olmadığı durumlar hariç. Günün her saatinde sürekli görmekle köylü yaşamına öylesine gömüldüm ki başka bir şeyi düşünmem gerçekten zor.

O sergide görme fırsatını bulduğun üzere, Millet'nin eserlerine karşı halkta ağır basan havanın, yani kayıtsızlığın gerek sanatçılar, gerekse tabloları satmak zorunda olanlar için cesaret verici olmadığını yazıyorsun. Katılıyorum ama bizzat Millet bunu seziyor ve biliyordu. Sensier'yi okurken, kariyerinin başlangıcı üzerine söyledikleri bana çok çarpıcı gelmişti. *Kelimesi kelimesine* hatırlamamakla birlikte, aklımda kaldığı kadarıyla özü şöyleydi: "Zarif ayakkabılara ve bir beyefendi hayatına ihtiyaç duysam, bu (yani söz konusu kayıtsızlık) benim için bayağı kötü olurdu; ama *takunyalarla dolaştığıma göre, üstesinden geleceğim.*" Ve sonuçta da öyle oldu.

Bu bakımdan unutmamayı umduğum şey "işin takunyalarla dolaşma meselesi olduğu", yani yiyecek, içecek, giyim, uyku konusunda köylülerin yetindiğiyle kanaat etme meselesi olduğudur.

İşte Millet'nin yaptığı buydu ve zaten *başka bir şey istediği de yoktu.* Bana göre bu onun *bir insan olarak* ressamlara, sözgelimi gayet şatafatlı yaşayan Israëls'in ve Mauve'un *göstermediği* bir yolu göstermesi anlamına gelir. Tekrar belirteyim, Millet BABA *Millet*'dir, yani daha genç ressamlar için *her şeyde* danışman ve yol göstericidir. Gerçi çoğunun bunu elinin tersiyle iteceğini *biliyorum* (her ne kadarının yapacağını tam bilmesem de). Bana gelince, onunla aynı görüşteyim ve söylediklerine bütünüyle inanmaktayım. Millet'nin söylediklerinden biraz etraflıca söz etmem, tam da şu meseleyi yazmış olmandan dolayı: *Şehirliler* köylülerin resmini yaptığında, figürleri *ne kadar şahane* çizilmiş olsa bile, insana ister istemez Paris banliyölerinden birini hatırlatır.

Ben de bazen bu izlenime kapılıyorum (ancak bana göre, B. Lepage'ın patates toplayan kadın resmi kesinlikle bir istisnadır). Peki, bunun asıl sebebi ressamların köylü yaşamına çoğu kez *şahsen* yeterince derinlikle katılmaması değil mi? Millet başka bir vesileyle, insanın sanata gönlünü ve ruhunu vermesi gerektiğini söylemişti.

Degroux gerçek *köylüleri* resmetmiştir – bu onun özelliklerinden *biridir.* (Ve devlet ondan tarih resimleri yapmasını istedi! Bunu da iyi yapmış olsa bile, *kendisi* gibi olabildiğinde çok daha iyi olduğu nasıl da hemen ortaya çıkar.)

Degroux'nun hak ettiği değeri hâlâ tam görmemiş olması, Belçikalılar için ebedi bir ayıp ve kayıptır – *Millet tarzının iyi ustalarından* biridir o. Ama kamuoyunun geçmişte ve şimdi değerini bilmemesine, Daumier gibi, Tassaert gibi unutulup gitmiş olmasına karşın, bugün onun duyarlılığına sahip eserleri yeniden verenler hâlâ var. İçlerinden birini belirtmek gerekirse, örneğin *Mellery* böyledir.

Yakınlarda bir resimli dergide Mellery'ye ait bir şey gördüm; mavnanın küçük kasarasındaki bir masa etrafında oturan bir *mavnacı* ailesi – koca, karı, çocuklar. *Genel* sempati açısından bakılınca, yıllar önce Renan'da hep aklımda kalan ve daima inanacağım şöyle bir şey okumuştum. İyi ya da yararlı bir şeyi gerçekten başarmak isteyen biri, genel tasvibe ya da takdire ne bel bağlamalı, ne de bunu istemeli; aksine sadece çok az gönlün –*belki* bir ihtimal olarak– yakınlık duyup katılmasından başka bir şey beklememeli.

Le Chat Noir'dan birine rastlarsan, *bu* küçük karalamayı *şimdilik* onlara gösterebilirsin *ama hoşlarına giderse daha iyisini yapabilirim; çünkü bu fazlasıyla aceleye geldi* ve sadece efekt ve kompozisyon bakımından ilkine nazaran sana daha berrak bir fikir vermeye yönelik.[10] Selamlar ve teşekkürler, elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

Le Chat Noir'a kendim için bu şeyin bir taşbaskısını yapmayı tasarladığını söylemen gerekmez. O taşbaskı zaten yayımlanmayacak, tamamen özel. Bu arada, *istememelerini* sahiden dert edinmem; çünkü baskısını çıkarmak istediğim şeyleri elbette kendim basacağım.

[*Eskiz* 493A]

493A, Patates yiyenler

Sevgili Theo,

Sana yaş gününde en içten sağlık ve huzur dileklerimi iletirim. Patates yiyenler resmini bu gün için sana göndermeyi isterdim ama iyi ilerlemekle birlikte, henüz tam bitmiş değil.

Her ne kadar asıl resmi nispeten kısa bir sürede ve büyük ölçüde ezberden yapacak olsam da baş ve el etütlerini yapmak bütün bir kışı aldı. Şimdi boyamakla geçen birkaç güne gelince, büyük hevesle giriştiğim çetin bir kavga oldu bu. Gerçi kimi zaman başarılı olmayacağı korkusuna kapıldım. Ama resim de "oynama ve yaratma" işi.

Dokumacılar sanırım şevyot adını verdikleri kumaşları ve ayrıca benzersiz İskoç alacalı ekose kumaşlarını dokurken, bildiğin gibi, şevyotlarda benzersiz kırık renkleri ve grileri ya da alacalı ekoselerde birbiriyle dengeli en parlak renkleri elde etmeye çalışırlar. Böylece doku çatışması ortaya çıkmaz, aksine desenin *genel havası* belirli bir mesafeden uyumlu görünür. Kırmızı, mavi, sarı, kirli beyaz ve siyah ipliklerden dokunmuş bir gri, aynı şekilde yeşil ve turuncu, kırmızı ya da sarı bir iplikle *kırılmış* bir mavi *düz* renklerden çok farklıdır; yani, daha fazla *titreşirler* ve tam renklerin *cırtlak, yekpare* ve CANSIZ görünmesine yol açarlar.

Ne var ki dokumacının, daha doğrusu desen ya da renk bileşimi tasarımcısının ipliklerin sayısına ve doğrultusuna ilişkin hesabını tutturması her zaman öyle kolay değildir; fırça vuruşlarını birbirine örüp uyumlu bir bütün haline getirmek de kolay değildir. Nuenen'e geldiğimde yaptığım ilk boyanmış etütleri ve şimdiki tuvali yan yana görürsen, renk açısından bir canlanmanın ortaya çıktığını anlayacaksındır sanırım.

Bana kalırsa, renklerin ilişkilerinde renkleri kırma meselesi günün birinde seni de meşgul edecektir. Zira bana öyle geliyor ki bir sanat uzmanı ve eleştirmeni de temelinin sağlamlığından *emin olmalıdır* ve belli *kanaatler* taşımalıdır. En azından kendi zevki ve *gerekçeler sunma becerisi* açısından, aynı zamanda başkalarına birkaç sözle açıklamada bulunabilmelidir. Böyle kişiler sanat hakkında daha fazla şey öğrenmek istediklerinde, bazen aydınlanmak için senin gibi birine başvururlar.

Şimdi Portier hakkında birkaç şey söylemeliyim; onun şahsi görüşü hiç de kayıtsız kalacağım bir mesele değildir ve sözlerinden hiçbirini geri almadığını belirtmesini son derece takdirle karşılarım.

Bu ilk *etütleri* asmamış olduğunun ortaya çıkması da beni alakadar etmez.

Ama ona verilecek bir resim göndermemi istiyorsa, *ancak sergileme koşuluyla edinebilir onu.*

Patates yiyenlere gelince, *altın sarısında hoş görünen* bir resim, buna eminim. Yine de olgun buğdaya özgü koyu bir tonu olan bir kâğıtla duvara asılması aynı ölçüde iyi olur. Bu *çevreleme* olmadan *düpedüz görülmemesi gerekir ancak.*

Koyu bir arka plan, özellikle *mat* bir arka plan zemininde güzelliği ortaya çıkacak gibi *görünmüyor*. Bunun sebebi de çok gri bir iç mekâna bir anlık bakışa dayanması.

Aslında ocaktan ve ateş ışığının beyaz duvarlara vurmasından dolayı resim de adeta bir yaldızlı çerçeve içinde; şimdi resmin *dışında* kalan ama gerçek hayatta görüntünün tamamını arkaya doğru iten bu unsurlar, çevrelemeyle seyredenlere daha yakın olacaktır.

Bir kez daha belirteyim, koyu altın sarısı ya da bakır renkli bir şey yerleştirerek *çevrelenmesi* gerekir.

Görülmesi gerektiği gibi görmek istiyorsan, bunu akılda tut lütfen. Altın sarısı bir tonla bu birliktelik aynı zamanda *beklenmeyecek alanlara* parlaklık getirir ve mat ya da siyah bir arka plan zeminine yerleştirildiğinde maalesef büründüğü *ebruli* görüntüyü ortadan kaldırır. Gölgeler maviye boyanmış halde ve altın sarısı renk bununla birlikte iyi gider.

Dün Eindhoven'da resim yapan bir tanıdığıma götürdüm. Üç gün falan içinde oraya uğrayacağım ve biraz yumurta akıyla açıp birkaç detayı tamamlayacağım. Resim yapmayı öğrenmek için elinden geleni yapan ve kendisi de güzel bir renk paleti bulmaya çalışan bu adam, resmi son derece beğendi. Taşbaskıyı yaparken esas aldığım etüdü daha önce görmüştü ve hem rengi, hem de çizimi çok daha yüksek düzeye çıkarabileceğimi o zaman pek sanmadığını belirtti. O da modellere bakarak resim yaptığı için, bir köylü başının ya da yumruğunun neleri gerektirdiğini çok iyi biliyor; eller konusunda ise onları çizme yoluna ilişkin artık çok farklı bir anlayışa vardığını söyledi.

Anlayacağın, insanlarda küçük lambanın ışığı altında patates yiyen bu köylülerin tabağa daldırdıkları o ellerle toprağı işledikleri izlenimini uyandırmayı ve böylece EL EMEĞİNE, yani aşlarını dürüstçe *kazandıklarına* işaret etmeyi gerçekten istedim. Biz uygar insanlarınkinden tamamen farklı bir yaşam tarzına dair bir fikir vermek istedim. Bu bakımdan herkesin sebebini bilmeksizin öylece hayranlık duymasını ya da beğenmesini kesinlikle istemem.

Bu kumaşın ipliklerini bütün kış boyunca ellerimde tuttum ve kusursuz deseni aradım; şimdi kaba ve pürüzlü görüntüye sahip bir kumaş olsa bile, iplikler özenle ve belli kurallara uygun olarak seçilmiştir. Ve pekâlâ karşımıza gerçek bir KÖYLÜ RESMİ olarak çıkabilir. *Öyle olduğunu biliyorum.* Yavan biçimde şirin köylüler görmeyi tercih edenler ise bildikleri yolda gitsinler. Onları alışılagelmiş şirinlikle sunmaktansa kabalıklarıyla resmetmenin uzun vadede daha iyi sonuçlar getireceğine kendi adıma eminim.

Hava, rüzgâr ve güneşin etkisiyle en ince nüanslara bürünmüş tozlu ve yamalı mavi eteği ve gömleği içindeki bir köylü kızı bence bir hanımefendiden daha güzeldir. Ama bir hanımefendi kıyafeti giyecek olursa, sahiciliği kaybolur. Tarlada pazen elbisesi içindeki bir köylü, Pazar günleri bir tür beyefendi paltosuyla kiliseye gidişindeki halinden daha sevimlidir.

Benzer şekilde, bir köylü resmine alışılagelmiş belli bir düzgünlük vermek ka-

nımca yanlış olur. Bir köylü resminin domuz pastırması, duman, patates buharı kokması hoştur, sağlıksız değildir. Bir ahır gübre kokuyorsa, ne olacak ki ahır bunun içindir. Tarlada olgun buğday ya da patates, guano ve gübre kokusunun olması gerçekten sağlıklıdır – özellikle şehirliler açısından. Böyle tablolardan *yararlı bir şey elde ederler.* Ama bir köylü resmi parfümlü olmamalıdır. Onda hoşuna giden bir şey bulup bulmayacağını merak ediyorum – umarım öyle olur. Bay Portier'nin çalışmalarımı ele almak istediğini söylemesiyle birlikte, kendi adıma artık sırf etütlerden daha önemli bir şeyimin olmasından dolayı sevinçliyim. Durand-Ruel'e gelince, çizimlerimi ilgilenmeye değer bulmamasına karşın, bu resmi ona göster. Çirkin olduğunu düşünebilir, tamam, yine de bir görsün – böylece uğraşlarımıza gayretle sarıldığımızı anlayabilirler. Gelgelelim, "NE KADAR ACEMİCE!" lafını duyacaksın; ben nasıl hazırsam, sen de hazırlıklı ol. Yine de *sahici* ve *dürüst* bir şey vermeye devam et.

Köylü yaşamını resmetmek ciddi bir şeydir; sanat ve hayat üzerine ciddiyetle düşünenlere kafa yormaya dönük ciddi şeyler sunacak resimler yapmaya çalışmamam halinde, özellikle kendimde kusur bulurum. Millet, Degroux, başka birçok kişi *karakter* konusunda, berbat, acemice, çamurlu, kötü vs. vs. türünden serzenişlere aldırınama konusunda örnek oluşturmuşlardır; öyle ki kuruntuya kapılmak bile bir yüz karası olur.

Hayır, köylüleri sanki onlardan biri gibi, onlarla aynı duyguyu ve düşünceyi taşıyormuşçasına resmetmek gerekir.

İnsan kendisinden başkası olamazmış gibi davranmalı.

Köylülerin başlı başına bir dünya olduğunu, uygar dünyaya nazaran birçok bakımdan çok daha iyi olduğunu sıklıkla düşünürüm.

Her bakımdan değil. Sonuçta sanat ve daha birçok şey hakkında bildikleri nedir ki?

Elimde hâlâ daha küçük birkaç etüt var; ancak büyüğüyle çok meşgul olduğumdan, onun dışında çok az şey yapabildiğimi tahmin edersin.

Bütün iş tamamlanınca ve resim kuruyunca, tuvali küçük bir sandıkta sana hemen göndereceğim ve içine daha küçük birkaç tane de koyacağım. Bence gönderme işini çok fazla geciktirmemek en uygun yol olur, zaten bu yüzden göndereceğim. O zaman ikinci taşbaskısını çıkarmaktan muhtemelen vazgeçmek gerekecek. Bununla birlikte, sözgelimi Bay Portier'nin sözlerini kesinleştirmesini sağlamak gerektiğini anlıyorum; böylece ona bir dost olarak hep güvenebiliriz. Bunun başarıya ulaşmasını içtenlikle umuyorum.

Tabloya öylesine daldım ki her şeye rağmen gerçekleşmesi şart olan taşınma işini neredeyse düpedüz unuttum. Taşınmak dertlerimi azaltmayacak ama bu alanda çalışan bütün ressamların hayatı dertlerle dolu olduğundan, onlardan daha rahat bir durumda olmayı istemem. Her şeye rağmen tablolarını yapma yolunu bulduklarına göre, maddi sıkıntılar bana da *köstek* olacak ama beni *yıkmayacak* ya da *zayıflatmayacak.* Her neyse.

Patates yiyenler resminin başarıya ulaşacağı kanısındayım; bildiğin üzere, son günler bir tablo için her zaman tehlikelidir, çünkü tam kurumamış haldeyken bo-

zulmaya yol açacak büyük bir riski göze almadan büyük bir fırçayla dokunulamaz. Değişiklikleri küçük bir fırçayla çok soğukkanlı ve sakin halde yapmak gerekir. İşte bu yüzden tabloyu götürdüğüm arkadaşıma, bu şekilde bozmamam için itina göstermesi gerektiğini ve daha sonra ona uğrayıp söz konusu küçük şeyleri yapacağımı söyledim. Tablonun özgünlük taşıdığını göreceksin. Selamlar, bugün için hazır olmamasına üzgünüm, sana tekrar sağlık ve huzur dilerim, bana inan, elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

Bugün daha küçük birkaç etüt üzerinde çalışacağım; böylece onlar da aynı anda gelecek. Söz konusu Salon sayısını daha önce gönderdin mi?

502 Nuenen, Cuma 22 Mayıs ya da dolayları, 1885
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubun ve içindeki 50 frank için çok teşekkür ederim; o para taşınma işinden dolayı özellikle bu ay benim için çok makbule geçti. Sanırım, stüdyoda oturmakla epeyce zaman kazanacağım çünkü sözgelimi sabahleyin ilk iş olarak çalışmaya koyulabileceğim; oysa evdeki ortamda bir şey yapmam mümkün değildi.

Bu son birkaç gündür çizimler için eşek gibi çalışıyorum. Kırdaki eski kule yıkılıyor. Doğramalar, damtaşları ve haç da dahil hurda demirler satışa çıkarıldı.

Hani şu kereste satışı resmi tarzında bir suluboya resmini yaptım ama bu daha iyi oldu, sanırım. Kilise mezarlığının ikinci bir büyük suluboya resmini de yaptım; şimdiye kadar girişimlerim hep başarısız olmuştu.

Ama yine de içinde olmasını istediğim şeye dair çok iyi bir fikrim var; amaçladığım şeye belki şimdi üçüncü kâğıt tabakasında ulaşacağım. Olmazsa, yapacak bir şey yok. İki başarısız girişimi daha yeni silmiş olsam da bir kez daha deneyeceğim.

Ancak istersen, satışla ilgili resmi alabilirsin.

Ayrıca akşam vaktinde bir kulübeyi konu alan büyük bir etüt üzerinde çalışıyorum.

Bir de altı tane baş resmi.

Mektubunu aldığımın teyidini sana daha önce bildirmemem birkaç şeyden kaynaklanıyor.

Gücümün yettiği kadar sıkı çalışıyorum çünkü fırsat bulabilirsem, Eindhoven'daki arkadaşımla bir ara Anvers sergisini görmeye gitmeyi tasarlıyorum. Orada mümkün olursa bir şeyler daha yapmak üzere bazı çalışmaları yanımda götürmek istiyorum. Bay Portier'nin patates yiyenler tablosunu görüp görmediği haberini almaya can atıyorum.

Figürler hakkında söylediklerin, yani figürlerin baş resimleri gibi olmadığı saptaman doğru. Bu yüzden çok farklı biçimde başlamayı, *baş* yerine *gövdeden* hareketle ele almayı düşündüm.

Ama o zaman *büsbütün* farklı bir şeye dönüşür.

Oturma meselesine gelince, bu insanların sözgelimi Duval'in kafelerinden birindeki iskemlelerde kesinlikle oturmadığını unutma.

Gördüğüm en hoş şey o kadının öylece diz çöküşüydü – bu sana gönderdiğim *ilk* eskizde var.

Ama olsun, resmedildiği şekilde resmedilmiş işte ve nasılsa bir ara yeniden yaparız – o zaman elbette aynı olmaz. Son birkaç gündür küçük figürler *çizmekle* de meşgulüm.

Paul Mantz'ın Salon'la ilgili makalesinin yer aldığı Le Temps sayısını gönderdiğin için de teşekkürler. Uzun süredir böyle iyi bir makaleye rastlamamıştım. Giriş cümleleri bence acayip güzel, hani, oturdukları loş kulübede uzun kış gecesinden sonra güneşin doğuşunu izleyen Lapların resmedildiği tabloya değinerek sanatta da insanın oturup ışığı beklediğini belirtişi.

Hemen ardından kesinlikle yeni ışık veren "*ve kalıcı olan*" Millet'ye göndermede bulunuşu.

Bir de Lhermitte'e Millet'nin vârisi olarak işaret edişi – bence sözlerinin hepsi adam gibi bir dilde söylenmiş, doğruluğu ve geniş bakışı bakımından olağanüstü.

Tek itirazım Roll'u "bir acemi" olarak nitelendirmesini bir ayıp olarak görmem; çünkü bu ona kara çalmak olur, Roll daha şimdiden birçok güzel şey yapmıştır ve benzersizdir.

En azından Madenciler grevi tablosuyla şimdiden benzersiz. Paul Mantz'a göre Roll'un işçileri çok sıkı çalışmıyor ve bu "bir düş". Pekâlâ, bu hoş bir şımarıklık ve bunda bir terslik var. Tek mesele şu ki söz konusu ortam tam da Paris, sahadaki somut iş değil. Ne de olsa şehirdeki bir işçi tıpatıp Roll'un resmettiği gibi olur.

Rappard'ın Anvers'te yapmakta olduğu bir tablo bence çok güzel olacak; en azından eskiz, *hemen hiç kimsenin* hoşuna gitmemiş olsa bile, kanımca çok iyi. Bence o çok usta.

Zola'nın kitabı *Germinal*'i bitirdin mi? Okumayı çok isterim ve bir iki hafta içinde filan geri gönderirim. Lhermitte'in Mayıs ayı çıktı mı?

Mantz'ın makalesinde renk üzerine dört kelimede söylemeyi başarabildiği şeyleri de çok iyi ve mantıklı buldum; "sevdiğimiz kül mavileri" ve "çayır otları çok yeşil, boğa kızılımsı kahverengi, genç kız pembesi, işte siz üç tonun uyumu" sözleri, Lhermitte açısından aynı meseleye değinişi.

Selamlar, elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

Besnard'ın herhalde ilginç olmasını anlayabilirim.

Burada bir iki kelime daha ekleyeceğim; E. Delacroix'nın renge ilişkin farklı önermelerini kendince anlamaya çalışmanı pek tavsiye edemem.

Her ne kadar gelişmelerden habersiz, uzun süredir sanat dünyasının dışında kalmış, takunyalarım vesaireden dolayı dışlanmış olsam da Mantz'ın makalesinden *bir şeyler bilen*, yani Thoré'nin, Théophile Gautier'nin bildiğini bilen uzmanların ve sanatseverlerin bugün bile hâlâ bulunduğunu anlıyorum. Gerçek içyüzüyle *bir aldatmaca olan* ilerlemeye açık, sözde uygar dünya bir yana bırakılırsa, meselenin hâlâ reformcuların zevk konusunda sözgelimi 48'de mertçe ve etkili biçimde dile getirdiği şeye gelip dayandığını anlıyorum.

Aynen Israëls'in Hollanda'da aşılamayacağı, ayrıca gördüğüm kadarıyla asıl usta olarak kalacağı gibi. Belçika'da Leys ve Degroux da öyle.

Ne yaparsan yap, benim *taklitte* ısrar ettiğimi düşünme hatasına düşme sakın çünkü hiç de öyle bir maksadım yok.

Benden çok daha fazla şey görmüş birisin; senin gördüklerini keşke ben de görsem ve hâlâ her gün bakıyorum.

Ama belki de yansıtmayı zorlaştıran tam da epeyce şey görmüş olmaktır. Her neyse.

Senin için olduğu kadar başka bir sürü kişi için de ileri sürdüğüm sav sadece şu: Yaşınız ilerlediğinde temel kuralları bir kez daha tekrarlamanız ve onları yeniden incelemeniz gerekir. Yani, bir sanat uzmanı olman itibariyle, bizzat ressamların yanı sıra renk karışımına ve perspektife ilişkin kuralları (*hatta teori çerçevesinde onlardan bile daha iyi*) bilmelisin; çünkü yapılış sürecinde tablolar üzerine tavsiyelerde bulunup konuşmak zorundasın. Sakın alınma çünkü söylediğim şey doğru; bunun sana tahmin edebileceğinden daha fazla pratik yararı olacaktır ve seni simsarların alışılmış standardının *yukarısına* çıkaracaktır. Bu da gerekli çünkü *alışılmış* standart, şu anda standardın *altında*. Simsarların neleri bildiklerini ve bilmediklerini kendi tecrübemle biraz biliyorum.

Sanırım, sıklıkla tongaya basmalarının ve sonradan pişman oldukları anlaşmalara varmalarının sebebi, tam da bir tablonun yapılış süreci hakkında çok az şey bilmeleri. Her neyse, örneğin Gigoux'un yazdığına benzer iyi şeyleri okuyarak, şimdiden çok uğraştığını biliyorum. Renk konusu vesaireyi kendin için gerçekten incele. Ben de bunu yapmaya çalışıyorum ve bulacağın o nitelikteki her şeyi okumayı da isterim. Bu günlerde Delacroix'nın çizim üzerine söylediklerini bir el ve kol çiziminde pratiğe geçirmeye çalışıyorum: Konturdan değil, ortadan başla. İnsanın oradaki ovallerden başlamak için yeterince fırsatı vardır. Bununla varmak istediğim şey ise *bir eli değil,* JESTİ *çizebilmek*, matematiksel olarak doğru bir başı değil, genel *ifadeyi* çizebilmek. Sözgelimi yukarıya bakan bir kazıcının rüzgârı koklamasını ya da konuşmasını. Kısacası hayatı.

507 Nuenen, Salı 9 Haziran ya da dolayları, 1885
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Daha önce sana söylediklerimin yanı sıra *Köylü mezarlığı* adlı bir tablonun daha bulunduğu o küçük sandığı bugün postaya verdim.

Bazı detaylara yer vermedim. Bu viranenin *yüzyıllar boyunca* köylülerin hayattayken bizzat çapaladıkları tarlaların arasında toprağa verilişini nasıl gösterdiğini söylemek isterdim. Ölümün ve defin işleminin nasıl son derece yalınlıkla, bir sonbahar yaprağının düşüşü kadar serinkanlılıkla gerçekleştiğini söylemek isterdim – altı üstü tersyüz edilmiş biraz toprak, küçük bir tahta haç. Çevredeki tarlalar küçük duvarın ötesinde, kilise mezarlığı çimlerinin son bulduğu yerde ufka doğru son bir ince çizgi oluşturuyor, bir denizdeki ufuk gibi. Ve de bu virane bana bir itikadın ve dinin sağlam temeller üstüne kurulmuş olsa bile, nasıl çürüyüp gittiğini, buna karşılık köylülerin yaşamının ve ölümünün o kilise mezarlığında yetişen otlar ve çiçekler gibi düzenli yerden bitip solduğunu ve hep öyle olacağını söylüyor. Kısa bir süre önce gömülen Victor Hugo şöyle demişti: Dinler geçip gider, Tanrı kalır.

Bu iki şeyi ilgiye değer bulup bulmayacağını bilmiyorum; yosunlu çatısı olan kulübe bana bir çalıkuşu yuvasını hatırlattı. Her neyse, onlara şöyle bir bakman gerekir.

Şimdi bunu fırsat bilerek, şu andaki görüşünün kesin kanaat olup olmadığına emin olmaktan hâlâ uzak oluşumu niçin yazıp durduğumu (bulduğum yeni, açık seçik kelimelerle) sana tekrar açıklamam gerekir. G&Cie firması ressamlar şöyle dursun, tabloları tanıma açısından iyi bir okul değil. Sana kanaatim olarak şunu belirteyim ki insan orada bağımsız şekilde bakmayı bile öğrenmez.

Büyük saygı gösterdikleri kişi kim? Paul Delaroche.

Delaroche'un sıkı irdeleme karşısında gerçekten tutunamayan kişilerden biri olduğunu sana söylememe gerek yok; yanında hiç kimse kalmış değil basbayağı.

Ondan *daha iyi* olmasına ve arada bir gayet güzel şeyler yapmasına karşın, *sıkı irdeleme karşısında tutunamayacak* ve aynı şekilde *başarısızlığa uğrayacak* başka biri varsa, o da Gérôme'dur.

Gerçi Mahpus tablosu, Suriyeli çoban tablosu *dokunaklı*; herkes gibi ben de rahatlıkla ve gönülden güzel bulurum.

Ama çoğu kez açık arayla bir ikinci Delaroche'tur. *Yaşadıkları çağın çerçevesi göz önünde tutulduğunda*, ikisi de eşit değerdedir. Şimdi ileri sürdüğüm şey şu: Bütün ahvalin canını *yıl içinde daha da* SIKMASINI yüksek bir ihtimal saymaktayım.

Bir başka savım, insanın sıkılmasının başkalarına olduğu kadar, özellikle kendisine çok zarar verdiğidir. Birçok bilgece derse rağmen, insanın "kendi iyiliği için" canı sıkkın halde olmasının iyi, pratik yanının olabileceği görüşüne asla ciddi olarak

katılmadım. Bir YIĞIN insan 30 yaş civarında kendini düzeltmiş ve epeyce değişmiştir.

Şunu sakince düşünmen yeter. G&Cie'de sanata dair öğrendiğim ve duyduğum HİÇBİR ŞEYİN sıkı irdeleme karşısında tutunamadığını söylüyorum sana. Sanatı değerlendirmede sohbeti öldürücü laflar olarak orada geçerli olan, yani eski ya da şimdiki Delaroche'u övüp göklere çıkarırken, aykırı şeyleri kötüleyen genellemeleri tersine döndürmenin, belli düsturları *tersine döndürmenin* yeni bir soluk getireceğini söylüyorum. Kısacası, dostum, durumlarda ve ilişkilerde böyle garip dönüşler mümkündür; bunun ötesinde kural bakımından da öyle. Her şeye rağmen, meslekte kalıp kalmayacağından hâlâ kuşku duymam gülünç, öyle değil mi?

Bu sözlerimi dikkate alman ya da cevap vermen gerekmez; beyhude bir laf yarıştırmasını başlatmak için değil, sırf fikrimi samimiyetle belirtmek için söylüyorum.

Ama orası insanın özgür olmadığı büyülü bir diyar.

Her neyse, o küçük sandığı alıp almadığının ve onda ilgiye değer bir şey bulup bulmadığının haberini bir ara alırım herhalde.

Yarın başka bir köyde bir şeyler çizeceğim – yine bir kulübe ama daha küçük boyutta. O köye geçen Pazar bir köy delikanlısıyla beraber bir çalıkuşu yuvası almak üzere çıktığım uzun bir gezintide rastladık. Altı tane yuva bulduk; hiç kuşkusuz Bodmer'in hayran kalmış olacağı bir yerdi. Ve hepsi de yavruların çoktan uçup gittiği yuvalardı; bu bakımdan çok fazla vicdan azabı duymaksızın alınabilirdi. Aldığım çok sahiciydi; elimde başka bazı şahane yuvalar da var. Selamlar, kısa sürede yaz, elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

Portier'ye ya da Serret'ye göstermeden önce, her iki tabloya bir vernik vurdurman bence iyi olur.

Özellikle köylü mezarlığı fena halde bozuldu çünkü ilk başta tuvalde çok farklıydı ve ilk şeyi *tamamen* kazıyıp çıkardım. Önce sonuç tam bir fiyasko oldu, ardından ilgilenmeyip bıraktım, derken işe yeni baştan giriştim, gidip başka bir kenarda oturdum ve akşam yerine sabahın erken vaktinde resmi yaptım. Doğrusu, diğeri, yani kulübeli resim ilk başta bir çobandı. Koyunlar önceki hafta kırkılmıştı; bir ahırdaki tablada görmüştüm.

Bu sefer Portier'ye yine çok farklı bir şey gösterebileceğim için memnunum. Bu arada tam boy birkaç figürü kısa sürede göndermek için çizimle meşgulüm. Ayrıca kulübeler (belki Michel taklitleri olduğunu söyleyeceksin ancak öyle değiller) ve konular arıyorum; öylesine şahane kulübeler buldum ki bana çalıkuşu yuvalarını bir hayli hatırlatan bu "*insan yuvaları*"nın bir dizi çeşitlemesiyle kuş yuvası yapmaya artık gerçekten girişmeliyim, yani resimlerini yapmalıyım.

Ha, şundan kuşku duymamak gerekir ki şimdilerde köylüleri resmeden ve işine

dört elle sarılan biri, halkın en azından bir kesiminin, en büyüğü olmasa bile fena sayılmayacak bir kesiminin ilgisini çeker.

Bu durum ayın sonunu ya da ikinci yarısını yine de önemli ölçüde bereketsiz kapayabileceğim gerçeğini değiştirmez. Ama aynı şey köylü gençlerin başına da gelir ve keyifleri hiç kaçmaz.

Pazar günü o gezintiye çıktığımızda keşke sen de burada olsaydın. Çamura bulanmış halde döndüm çünkü en az yarım saat boyunca bir dereyi bata çıka geçtik. Ama resim yapmak benim için artık avlanmak kadar kışkırtıcı *ve ayartıcı* hale geliyor; sonuçta modellere ve güzel yerlere yönelik bir av sayılır bu da. Tekrar selamlarımı ve sana en iyi dileklerimi iletirim. Vakit bir hayli geç olduğu ve sabah saat beşte o yerde bulunmam gerektiği için, hoşça kal.

509 Nuenen, Pazartesi 22 Haziran 1885 dolayları
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubun ve içindeki para için teşekkürler. İstediğim tam da buydu ve ay sonunda da başında olduğu kadar sıkı çalışabilmemi sağladı.

Serret'nin ressam olduğunu öğrendiğime çok sevindim. Onun hakkında bana bir sürü şey yazmıştın, hepsini çok iyi anımsıyorum ama adamın adını unutmuştum. Bu mektubumda yazacağımdan çok daha uzun yazmak isterdim sana ama son günlerde, akşamları eve döndüğümde canım yazı yazmak istemiyor pek –bütün gün güneşin altında oturduğumdan olacak... Serret'nin dediklerine gelince, onunla kesinlikle aynı görüşteyim– ona da bir iki satır yazacağım; çünkü kendisiyle dost olmak istiyorum. Sana daha önce de söylediğim gibi, son zamanlarda figür çizimleri yapmakla meşgulüm; özellikle Serret görsün diye göndereceğim bunları, bir figürdeki biçim birliği konusunda hiç de kaygısız olmadığımı göstermek için ona.

Wallis'i görüyor musun hiç, o açık artırmadaki suluboya onun için miydi? Wisseling içindi ise o zaman alabilecek tek kişi de *odur*. Bir keresinde Wisseling'e birkaç baş etüdü vermiştim, daha yakın bir tarihteyse o litografiyi gönderdim. Ancak, bunlara tek satırla bile karşılık vermediğine göre, daha başka şeyler göndermeye kalksam yalnızca hakarete uğrarım gibi geliyor.

Bir de ne oldu, biliyor musun? Yıllardır dostum olan Van Rappard üç ay kadar sessiz kaldıktan sonra bana öylesine yukardan bakan, öylesine aşağılamalarla dolu, Lahey'de bir süre kaldıktan sonra yazıldığı öylesine belirgin olan bir mektup gönderdi ki onu bir dost olarak sonsuza dek yitirdiğimden hiç kuşkum yok.

Özellikle bu işi ilk kez Lahey'de, yani kendi ülkemde, denediğim içindir ki, o kaygıları unutmaya ve ülkemin dışında bir yerde başka şeyler denemeye hem kesin hakkım hem de sebebim var.

Sen, Wallis'i iyi tanırsın, o suluboya resim konusunda bir yaklaşımda bulunabilirsin belki –tabii uygun görüyorsan, sonuç alabileceğini sanıyorsan yap bunu, sen en iyisini bilirsin. Çalışmalarım karşılığında birazcık para kazanabilseydim, çok az da olsa üstüne sağlam basabileceğimiz, günlük gereksinmelerimizi karşılayabileceğimiz bir zemin olsaydı ayaklarımızın altında, senin içindeki ressam olma isteği de, diyelim ki *Germinal*'deki Hennebeau tipinde –aradaki yaş vs. farklarını göz önüne almıyorum– olduğu gibi gelişseydi... ne güzel resimler yapabilirdin! Gelecek her zaman insanın beklediğinden değişiktir, onun için hiçbir zaman emin olamazsın hiçbir şeyden. Resim yapmanın kötü yanı şu ki insan, resimlerini satamasa bile, ilerleme kaydedebilmek için boyaya, modele para vermeyi sürdürmek zorunda. Öte yandan, yaşamın yüzeysel alanında bir sürü güçlük, tasa, kaygı olsa bile, resim yapmak ve bana kalırsa özellikle kırsal yaşamın resmini yapmak, son derece huzur verici bir şey. Yani, resim yapmak bir tür sığınılacak *yuvadır,* demek istiyorum ve ressam olan kişi yuva özlemi çekmez.

Kitaptan alıp geçenlerde gönderdiğim pasaj bana özellikle çarpıcı gelmişti çünkü o sırada benim de içimde hemen hemen aynı ırgat ya da bir kanal işçisi olma özlemi vardı.

Ve uygarlığın doğurduğu bezginlikten bunalmıştım. Böylesi bir özlemi gerçekleştirmek –ama sahiden– gerçekten *daha iyi;* insan gerçekten *daha mutlu* olur çünkü hiç değilse gerçekten yaşadığını hisseder. Ve kışları diz boyu kar içinde olmak, güzün diz boyu sarı yapraklara dalmak, yazın olgun mısırlar, ilkbaharda otlar arasında bulunmak gerçekten çok iyi bir şey; her zaman ırgatlarla köylü kızlarıyla bir arada olmak, yazın tepede koskoca bir gökyüzü, kışın ocak başında... Ve yaşamın hep böyle olduğunu, hep böyle olacağını bilmek güzel...

Saman üstünde uyuyabilir insan, kara ekmek yiyebilir – bu yüzden daha da sağlıklı olur üstelik.

Daha çok yazmak isterdim ama – demin de dediğim gibi – yazma havasında değilim... Ayrıca Serret için kısa bir not eklemek istiyorum. Ona yazdıklarımı sen de oku çünkü kısa süre içinde göndermeyi istediğim şeyler hakkında yazıyorum, özellikle de Serret'ye tamamlanmış figür etütlerimi göstermek istediğim için. Hoşça kal.

Dostlukla,
Vincent

İyi yağlıboya resim yapınakla yaptıklarını satmak arasında çok ayrım olduğu konusunda Serret seninle aynı görüştedir belki. Ama hiç de doğru değil bu. Halk sonunda Millet'yi gördüğünde –tüm yapıtlarını bir arada gördüğünde– gerek Paris'te gerekse Londra'daki izleyiciler onu çok beğenmişlerdi... Oysa Millet'yi engelleyen, resimlerini reddedenler kimlerdi? Galericiler, resim satıcıları, sözde *uzmanlar!*

Sevgili dostum Rappard,

Aramızda bütün olup geçenler, kalkıp sana yazmamın daha çok açık davranmaya yönelik olduğu anlamına geliyor; bunu öyle keyfimden yapmıyorum. Son mektubunu sana derhal iade etmeme gelince, her biri kendi içinde bence bir gerekçe sunan iki sebebe dayanıyordu. Birincisi, varsayalım ki sana gönderdiğim taşbaskı üzerine yorumların doğruydu, varsayalım ki onlara karşı söyleyecek hiçbir lafım olmasın, bu durum bile çalışmalarımı böyle hakaretamiz bir tarzda, daha doğrusu senin yaptığın gibi umursamaz bir tarzda mahkûm etmeyi haklı kılmaz.

İkincisi, verdiğinden daha fazla dostluğu sadece benden değil, ailemden de görmüşken, babamın ölümü gibi bir olayda sana matbu bir duyuru dışında bir şey göndermeye *mecbur* olduğumuzu kesinlikle *iddia* edemezsin.

Özellikle *bana* karşı, çünkü ondan önce sana gönderdiğim bir mektuba cevap vermemiştin. Özellikle *bana* karşı, çünkü babamın ölümü vesilesiyle anneme hitaben yazılmış bir mektupta bir yakınlık ifadesi göndermekle yetindin; öyle bir mektup ki ulaşınca evde niçin bana yazmamış olabileceğin yorum konusu oldu – oysa böyle bir şeyi istemezdim ve şimdi de istemem.

Yıllardır evdekilerle aramın çok iyi olmadığını biliyorsun. Babamın ölümünden sonraki ilk birkaç günde, yakın aile efradıyla yazışmak *zorunda* kaldım. Ama ailenin gelişiyle birlikte, işin içinden tamamen çekildim. Bir ihmal söz konusuysa, benimle değil, aileyle ilgili. Sana şunu da söyleyeyim ki aslında sen bir istisnasın; evdekilere sana haber gönderip göndermediklerini sordum ve bunun unutulduğu ortaya çıktı. Bu kadarı yeter de artar.

Sana tekrar yazmamın sebebi, hiçbir şekilde o konudaki yorumuna cevap vermek değil. Resme dair görüşlerin üzerine söylediklerimi tekrarlamak da değil. Kendi mektubunu tekrar okuma fırsatın olmuştur. Haklı olduğuna hâlâ inanıyorsan, hâlâ gerçekten "Aklını versen, kendini doğru ifade etmeyi şeytan gibi iyi becerirsin," diye düşünüyorsan, eh, o halde en iyisi seni kuruntularınla baş başa bırakmak.

Sadede gelirsek, sana yazmamın sebebi sadece şu: Öncelikle ben sana değil, sen bana hakaret etmiş olsan da bunu bütün ilişkiyi kesip atmak için bir sebep saymamaya yetecek ölçüde seni çok uzun süreden beri tanıyorum. Sana söylemem gerekenler bir ressamın bir ressama söyleyeceği şeyler – birbirimizi ister tanıyalım, ister tanımayalım – sen ve ben resim yaptığımız sürece – öylece de kalacak. *Millet*'ye değinme vardı.

Pekâlâ – sana cevap vereyim, sevgili dostum.

"Millet'ye ve Breton'a başvurmaya kalkışıyorsun," diye yazmışsın.

Buna cevabım seni düşünmeye ciddiyetle davet etmek – benimle dövüşmeye *kalkışma* yeter. Kendi adıma bildiğim yolda gidiyorum, anlayacağın, ama kimseyle, şu

anda seninle *de* bir hırgür peşinde değilim. Böyle başka ifadelerin varsa, istediğini söylemene de sesimi çıkarmam – hiç aldırmayıp öylece geçerim. Ancak şimdilik şu kadarını söyleyeyim. Daha önce de söylediğin şeyi, figür formuna özen göstermediğim görüşünü umursamak bana yakışmaz; *böylesine* temelsiz bir şeyi söylemek sana da yakışmaz, dostum. Beni yıllardır tanıyorsun. Modele bakarak çalışma dışında bir şey yaptığımı gördün mü hiç? Üstelik şu anda oldukça darda olmama karşın, bunun bazen getirdiği büyük külfete katlanarak.

Son mektubunda yazmadığın ama önceki mektuplarında defalarca ve bıktıracak kadar değindiğin ve cevap vermediğim mektuba sebep olan mesele "*teknik*" konusu. Sana o zaman verdiğim cevabı bir kez daha verirsem, mesele insanların teknik kelimesine gittikçe atfettiği basmakalıp anlamda ve gerçek anlamının *bilgi* olmasında. Pekâlâ. Bizzat Meissonier şöyle der:

"*Bilgi – kimsede olmayan şeydir.*"

Doğrusu, buradaki "bilgi" öncelikle sıradan "bilgi"yle aynı değildir ve buna herhalde karşı çıkmazsın. Ama bu bile hâlâ asıl mesele değildir.

Sözgelimi Haverman'ı ele alalım; sen de dahil insanlar ondan epeyce *tekniğe* sahip biri diye söz eder. Ama sadece Haverman değil, daha birçok kişi de H.'nin sanata ilişkin o türden bilgisine denk bir şeye sahiptir – Fransız ressamlar arasında, sözgelimi Jacquet *daha iyidir*.

Savım şundan ibaret: Bir figürü akademik bakımdan doğru çizmenin, pürüzsüz, makul bir fırça vuruşunun resim alanında günümüzün ihtiyaçlarıyla, acil ihtiyaçlarıyla çok az alakası vardır – en azından bu alaka genellikle sanıldığından daha azdır.

H.'de epeyce "teknik" olduğunu söylemek yerine, epeyce "zanaatkârlık" olduğunu söyleseydin, sana hemen katılırdım. Sana şunu söylersem, ne kastettiğimi belki anlarsın: Haverman güzel bir kız/kadın başı önünde oturunca, bunu hemen herkesten daha güzel resmeder; ama onu bir köylünün önüne oturtursan, resmi yapmaya bile başlayamaz. Onun sanatı bildiğim kadarıyla esas olarak ihtiyaç duyulmayan konular için geçerlilik taşır, en başta da Millet'ye ya da Lhermitte'e aşağı yukarı tamamen ve bütünüyle karşıt konular için geçerlilik taşır. Zanaatkârlık olarak adlandırdığım yanına rağmen, çok az kalıcı şey vermiş ya da ilerlemeye çok az katkıda bulunmuş olan Cabanel'le çok geçmeden paralellik kazanır. Ve de bunu bir Millet'nin ya da Lhermitte'in resim yapma tarzıyla *karıştırmamanı* rica ederim.

Geçmişte olduğu gibi şimdi de söylediğim şey şu: Teknik kelimesi çok fazlasıyla basmakalıp bir anlamda kullanılıyor ve çok fazlasıyla iyi niyetli kullanılmıyor. İnsanlar bütün o İtalyanların ve İspanyolların *tekniğini* övüp duruyor; onlar herkesten daha gelenekseldir, daha katı bir rutinleri vardır. Ve de Haverman gibi kişilerle, korkarım ki, "zanaatkârlık" kısa sürede "rutin" hale gelecektir. O halde, evet o halde bunun ne yararı var?

Şimdi sormak istediğim şey şu: Benimle bozuşmanın asıl sebebi ne?

Sana tekrar mektup yazmamın sebebi sadece Millet'ye, Breton'a, *köylüleri* ve *halkı* resmeden, seni de aralarında saydığım *herkese* duyduğum sevgidendir. Bunu bir arkadaş olarak senden çokça şey aldığım için söylemiyorum, sevgili dostum, çünkü senden çok az şey aldım; bunu sana ilk ve son kez dosdoğru söylememden alınma – seninkinden daha yavan dostluk bilmiyorum. Ama birincisi, böyle davranmamın sebebi *bu* değil; ikincisi, bu durum da düzelebilirdi – gelgelelim, modeller vs. bulmada kendi fırsatlarımı yaratmışken, konuyu suskunlukla geçiştirecek kadar dar görüşlü değilim. Aksine, kim olursa olsun, bir ressam bu yöreye gelecek olursa, hem onu eve davet etmekten, hem de ona yol göstermekten sevinç duyarım. Tam da poz vermeye istekli modeller bulmanın her zaman kolay olmamasından dolayı – başını sokacak bir yere sahip olmak herkes için ilgilenmeye değmeyecek önemsiz bir sorun değildir.

Sana istersen burada resim yap dememin sebebi bu; aramızda bir anlaşmazlık çıktı diye utanman gerekmez. Şimdi stüdyomda tek başıma oturuyor olmama karşın, hatta burada kalabilirsin bile.

Gerçi kibirli bir tavırla, bunun senin için önem taşımadığını söyleyebilirsin. Peki, bunda sakınca yok. Hakaretlere *öylesine* alıştım ki aslında bunlar *hiç ağrıma gitmiyor*; senin gibi biri sözgelimi yazdığına benzer bir mektubun bana vız geldiğini anlamakta muhtemelen güçlük çeker. Ve buna kayıtsız kalmayı, bir direğin göstereceğinden daha fazla güceniklik duymamayı. Ama kafam şimdi yaptığım gibi cevap verecek kadar berrak ve huzurlu.

İstersen benimle bozuş, pekâlâ.

İstersen burada resim yapmaya devam et; yazışmamızdaki bu azıcık didişmeyi umursaman gerekmez.

Burada son kalışında yaptıklarına o zaman olduğu gibi şimdi de tam sempatim var; sana tekrar mektup yazmamın sebebi de sevgili dostum Rappard, son seferde öylesine aşırı çalıştın ki, buradaki durumun olduğu gibi kalmasını belki isteyebileceğini düşündüm kendi kendime.

Kararını kendin ver. Bir bakış açısından sana şunu samimiyetle söyleyeyim ki resim yapma tarzını o kadar beğenmeme rağmen, bunu *ileride* sürdürmeyi başarıp başaramayacağın konusunda bazı endişelerim var. Sosyal mevkiin ve konumun nedeniyle ister istemez kaçınamayacağın etkilerden dolayı, uzun vadede şimdiki kadar iyi kalamamandan korkuyorum bazen – sadece bir ressam olarak resim yapma tarzın bakımından, gerisi beni ilgilendirmiyor.

Dolayısıyla bir ressamdan bir ressama hitaben sana diyorum ki burada resimler için etrafa bakmak istersen, *durum aynen eskisi gibi kalacak*. Buraya gelebilirsin ve tek başıma oturmama karşın, aynen eskisi gibi kalabilirsin. Anlayacağın, bundan belki keyif aldığını ve alabileceğini düşündüm, sana bunu bildirmek istedim sadece. Başka yerde de idare edebilirsen, tamam, bunu dert edinmem için bir sebep kalmaz ve bu durumda hoşça kal derim.

Kendi çalışmaların hakkında bana hiçbir şey anlatmamışsın, öyleyse benzer şekilde *benimkiler* hakkında hiçbir şey söylemeyeceğim.

Benimle Millet'yi tartışma, inan ki bana, Millet öyle tartışacağım biri değil, her ne kadar onun hakkında konuşmaktan kaçınmasam da.

Selamlar.

Vincent

515 Nuenen, Perşembe 14 Temmuz 1885 dolayları
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Daha önceki mektuplarda sözünü ettiğim 4 tuval gitmiş olsaydı keşke. Onları daha uzun süre burada tutarsam yeni baştan yapacağımı sanıyorum; oysa şimdi oldukları gibi, doğrudan doğruya fundalıklardan sana gelseler daha iyi olur.

Hemen göndermememin sebebi, senin de belki sıkışık olduğun bir sırada ödemeli yollamak istemediğimden... Bense şu anda posta parasını verebilecek durumda değilim.

Millet'nin oturduğu küçük evi hiç görmedim ama yaptığım dört minik insan yuvasının onunkiyle aynı cinsten olduğunu düşlüyorum.

Bir tanesi soylu bir adamın evi, burada "yas tutan köylü" diye ün salmış; ötekinde "iyi bir kadın" oturuyor, buraya geldiğimde patates tarlasını kazmaktan daha esrarlı bir iş yapmıyordu ama, galiba büyücülüğü de var... Her neyse, ona da 'cadı kafa' adını takmışlar.

Gigoux'nun kitabında ne vardı, anımsıyor musun? Hani, nasıl Delacroix'nın 17 resminin birden aynı zamanda reddedildiğini yazıyordu... Bundan da anlaşılıyor ki –hiç değilse bana öyle geliyor– o da, o dönemin öteki ressamları da –işlerini hiçbir şey anlamayan ve hiçbir şey satın almaya niyetli olmayan uzmanların, koleksiyoncuların ya da uzman ve koleksiyoncu olmayan kişilerin karşısına çıkardıklarında– çok iyi anlaşılıyor ki, kitapta haklı olarak 'kahraman' olarak adlandırılan bu ressamlar, umutsuzluğa kapılmayı akıllarına bile getirmeden *resim yapmaya devam etmişler.*

Sana bir kez daha söylemek istediğim şey şu: Delacroix hakkındaki bu öyküyü bir başlanıç noktası olarak alırsak, bol bol resim yapmamız gerekir. Yine can sıkan insanların en kötüsü olmak zorundayım, yani para istemem gerek. Satış açısından işlerin iyiye döneceğini hiç sanmadığımdan, oldukça kötü bir durum bu. Ama, sorarım sana, böyle bir zamanda oturup boş felsefe yapacağımıza, ikimizin de, her türlü güçlüğü göze alarak, çok sıkı çalışmamız daha iyi değil mi?

Gelecekte ne olacağını bilmiyorum, Theo, ama her şeyin değişim içinde olduğunu söyleyen ezeli ve ebedi kuralı çok iyi biliyorum. On yıl öncesini düşün, her şey başkaydı o zaman, koşullar, insanların tavırları, huyları, işte, kısaca, her şey... Bundan on yıl sonra ise her şey başka yönde değişmiş olacak, eminim bundan. Ama

insanın yaptığı iş kalır ve insan yaptıklarından kolay kolay pişman olmaz. Ne kadar çok etkinlik gösterirsek o kadar iyi. Başarısız bir şey yapmayı, boş oturup hiçbir iş yapmamaya yeğlerim.

Portier benim çalışmalarımı değerlendirecek kişi midir bilemiyorum ama şu anda ona gereksinmemiz var. Buna kesinlikle inanıyorum. Bir yıl kadar çalıştıktan sonra şimdikinden daha büyük bir koleksiyonumuz olacak ve çalışmalarımı tamamladıkça işlerimin daha iyi görüneceğinden kuşkum yok. Yaptıklarıma şimdiden sempatiyle bakanlar, işlerim hakkında onun konuştuğu gibi konuşan takdirlerini belirten kişiler bizim için çok yararlı; çünkü ben, diyelim ki bir yıl daha çalıştıktan sonra birkaç parça toplamış olacaklar ve onlar sussalar da ellerindeki parçalar yeterince konuşacak... Portier'yi görecek olursan söyle ona, çalışmaktan vazgeçmediğim gibi ona gönderecek daha pek çok şeyim var. Sen de, uygun kişiler buldukça, elindekileri göstermeyi sürdürmelisin Çok geçmeden gösterebileceğimiz şeyler, çok daha önemli olacak, inan bana... Sen de ayrımsamışsındır ya, beni pek çok sevindiren bir şey var, o da işlerimin çoğaldıkça, yan yana geldikçe belirli bir kişinin –ya da birbirine çok yakın birkaç kişinin– sergisini andırmaya başlaması... Sanat dünyasında, gelecek için çok şey vaat ettiğinden emin olduğum çok güzel gelişmeler var. Bir Borgereau'nun bir Jacquet'nin yanında iyi görünmediğini, Beyle'in ya da Lhermitte'nin yaptığı bir figürün bir Schelfhout ya da Koekkoek'in yanında hiç yeri olmadığını anlamaya başladılar, çok iyi bu.

Rafaelli'nin çizimlerini bir düşün, bu özgün sanatçı hakkında sağlam bir fikre varmanın mümkün olup olmadığına kendin karar ver. O, Régamey'den farklı ancak onun kadar etkileyici bir kişiliği var bana sorarsan. İşlerimi burada tutarsam – hep baştan başlayıp yeniden üstlerinde çalışmayı sürdüreceğim gibi geliyor. Sana ya da Portier'ye aynı açık havada ya da kulübelerden geldikleri gibi gönderdiklerim arasında bir ikisi iyi olmayabilir – ama sık sık üstünde yeniden çalışıldığı takdirde düzelmeyecek olanlar da bir arada kalır hiç değilse.

Şimdi bu 4 tuval, birkaç tane de daha küçük kulübe etüdüm sende olsa, adamın biri de çalışmalarım arasından yalnızca bunları görse, kulübeden başka bir şeyin resmini yapmadığımı sanır elbette. Aynı şey baş etütleri dizisi için de geçerli. Oysa, kırsal yaşamın öylesine çok çeşitli yanları var ki Millet "bir grup zenci gibi çalışıyorlar" dediğinde gerçekten haklı, insan hepsini tamamlamak istiyorsa tabii. Courbet'nin "melekleri hiç görmemiş resim melekleri!" demesine gülünebilir belki ama o zaman ben de şöyle sorarım örneğin: "Haremde yargıçlar ha, Haremde yargıçları kim görmüş ki?" (Benjamin-Constant'ın tablosu). Sonra o Cezayirlilerle, İspanyollarla ilgili şeyler, Kardinaller, sonra, sanki metre hesabıyla boyayıp durmaktan bıkıp usanmadıkları tarihsel tablolar... Ne yararı var, neden yaparlar? Birkaç yıl içinde genellikle küflenip renkleri solar, eskisinden de beter sıkıcı olurlar.

Her neyse! Belki kullanılan yağlıboya tekniği iyidir – olabilir de. Bugünlerde eleştirmenler bir tablonun karşısına geçtiler mi, diyelim ki demin sözünü ettiğim Benjamin-Constant'ın ya da bilmem hangi İspanyol ressamının Kardinal'in kabul

resmini gösteren bir resminin, artık âdet oldu, ille de kafalarını feylozofça sallayarak 'ustaca teknik'ten söz edecekler... Öte yandan, aynı eleştirmenler kırsal yaşamı gösteren bir tablonun ya da örneğin, Rafaelli'nin bir çiziminin karşısında durdular mı, C.M. tarzı bir havadaki tekniği beğenmezler!

Belki bu tavrı eleştirmekle haksızlık yaptığımı düşünüyorsundur – ama – özellikle dikkatimi çeken bir şey var, tüm o akıl dışı resimler STÜDYO'da yapılmışlardır. Oysa gidip açık havada, görüntünün karşısında resim yapmaya kalk, bakalım neler geliyor başına! Bir kere, yakında eline geçecek olan 4 tuvalin üstünden en az yüz, ama daha da çok sinek silip atmak zorunda kaldım; toz zerreciklerini, kum taneciklerini hiç sayma, saatlerce fundalıklarda, çalılar arasında yürüdüğünde dikenlerin tuvalleri mutlaka çizdiğini hiç sayma, daha neler, neler. Üstelik, bu havada insan birkaç saat yürüyüp fundalıklara vardığında sıcaktan, yorgunluktan bitkin oluyor, onu da sayma. Doğadaki figürler, profesyonel modeller gibi kıpırtısız durmuyor, gün ilerledikçe yakalamak istediğin etkiler değişiyor, bunları da sayma!

Senin için nasıl olur bilmem – ama kendi payıma, kırsal ortamda çalıştıkça buradaki yaşam daha çok sarıyor beni. Böylece o Cabanelimsi şeylere, ki bunların arasına Jacquet'yi de katıyorum, Benjamin-Constant'ın şimdiki eserleri, İtalyanların, İspanyolların o göklere çıkarılan ama anlatılamayacak kadar kuru tekniği de öyle. *İmaj yaratıcılar!* Jacquet'nin bu terimi sık sık aklıma geliyor. Gene de *önyargılı* değilim; köylülerle hiç ilgisi olmayan tablolar yapan Rafaelli derin duygular uyandırıyor içimde, Alfred Stevens, yine köylülerle ilgilenmeyen Tissot da öyle... Güzel bir portre de duygulandırıyor beni. Zola –tek tek resimler üstündeki yargılarında korkunç yanlışlıklar yapmasına karşın– genelde resim sanatı hakkında çok güzel bir şey söylemiş "Tiksinmelerim"de: "Tabloda (sanat eserinde) insanı ararım, insanı severim, yani sanatçıyı."

Bak işte, bu çok doğru bence; sorarım sana, teknik açıdan övülen birtakım resimlerin gerisinde ne gibi bir *insan*, ne gibi bir peygamber ya da *düşünür*, gözlemci, ne gibi bir insancıl karakter var? Genellikle *hiçbir şey* yok aslında. Oysa Rafaelli bir *kişiliktir*, Lhermitte bir *kişiliktir* ve adı sanı pek az duyulmuş kimi ressamların yapıtlarına baktığında insan onların kesin bir *iradeyle*, *duyguyla*, *tutkuyla*, *sevgiyle* yapılmış olduklarını hisseder. Kırsal yaşamı resimleyen ya da –Rafaelli gibi– kentin ortasında yaşayan işçileri resimleyen yağlıboya TEKNİĞİNİN getirdiği güçlükler, bir Jacquet'nin ya da Benjamin-Constant'ın düz, pütürsüz boyama tekniğininkilerden çok farklıdır.

O kulübelerde her gün yaşamak var işin içinde; o tarlalarda köylülerle birlikte bulunmak var yazın sıcak güneşin altında, kışın karın ve donmaların acısını çekerek... Ev içinde değil, dışarda bulunmak söz konusu, bir yürüyüş boyunca da değil, günlerce sabahtan akşama dek, tıpkı köylüler gibi.

Şimdi sorarım sana, bütün bunlar göz önüne alındığında, bu eleştirmenleri eleştirmekte haksız mıyım? *Genellikle* yanlış kullanılan o *teknik* sözcüğü üstünde her zamankinden de daha saçma sapan şeyler söylemiyorlar mı günümüzde?

Bir "Rauwveld köylüsü"nün ve kulübesinin resmini yapabilmek için aynı zamanda yapılması gereken onca sıkıcı ve ağır işi düşünüyorum da egzotik resimler (belki "Haremde Yargıçlar" ya da "Kardinalin Kabul Töreni") yapan çoğu ressamın en incelikli ve eksantrik konuları bulmak için çıkmak zorunda oldukları yolculuktan çok daha uzun ve yorucu bir yolculuk yaptığımı savunuyorum rahatlıkla. Çünkü Paris'te, parasını verdin mi istemediğin kadar çok Arap ya da İspanyol ya da Faslı model bulabilirsin. Öte yanda, Parisli paçavracıların resimlerini *onların küçük mahallesinde* yapmaya uğraşan Rafaelli gibi biri, çok daha büyük güçlüklerle karşılaşır, ortaya çıkardığı yapıt da çok daha ciddi ve önemlidir.

Görünüşte, köylülerin, paçavracıların, her türlü işçinin resmini yapmak kadar basit bir şey yok –oysa yağlıboyada bu gündelikli figürleri yaşatmak dünyanın en zor işi!

Bildiğim kadarıyla hiçbir akademide bir kazmacının, ekicinin, ocağa çaydanlık yerleştiren bir kadının ya da bir terzi kızının nasıl çizileceği, nasıl boyanacağı öğretilmiyor. Öte yandan hemen hemen her önemli kentte, bir akademi var ve buralarda Araplar ya da Louis XV ile ilgili ya da başka tarihsel konularda modellerden geçilmiyor. Yani, kısaca, hepsi de VAR OLMAYAN, GERÇEK DIŞI FİGÜRLER.

Sana ve Serret'ye, toprağı kazan adamlardan ya da başak toplayan, ot söken kadınlardan oluşan birkaç etüt –tarlalarda çalışanlarla ilgili büyük bir dizinin BAŞLANGICI bunlar– gönderdiğimde sen ya da Serret birtakım yanlışlıklar ya da aksaklıklar bulabilirsiniz. Bunların neler olduklarını bilmek benim için çok yararlı olur, hatta bakarsınız bazı yanlışlıkları kabul bile ederim.

Ancak belki de dikkate değer bir şeye işaret etmek istiyorum. Tüm akademik figürlerin yapısı aynı ve de diyelim ki mükemmel, *kusursuz!* Buradan nereye gelmek istediğimi anlıyorsun değil mi? Bize *keşfedecek yeni hiçbir şey* vermiyorlar.

Aynı şey Millet'nin, *Lhermitte*'in, Régamey'in, Daumier'nin figürleri için geçerli değil; onların da yapısı gayet iyi – ama akademide öğretilenden çok daha farklı biçimde iyi... Akademik bir figür ne kadar doğru biçimlendirilmiş olursa olsun, isterse Ingres'in kendi elinden çıkmış olsun (Kaynak adlı tablosunu bu dediklerimin dışında tutuyorum çünkü o resimde gerçekten yeni bir şeyler *vardı* ve hâlâ da *var*) temelde çağdaş bir şey yansıtmıyorsa, bir mahremiyeti yoksa, gerçek HAREKET göstermiyorsa, günümüz resim sanatında YERİ YOKTUR bence.

Şimdi belki soracaksın, peki sana göre figürün kaçınılmaz olarak yanlışları, hatta vahim yanlışları olsa bile resim sanatında nasıl yeri olabilir?

Kazıcı gerçekten yeri kazıyorsa, köylü bir adam gerçekten köylü bir adam, köylü bir kadın gerçekten köylü bir kadınsa. Yeni bir şey mi bu? Evet Ostade'ın, Terborch'un figürleri bile, günümüzde yapılanlar kadar hareketli değildir.

Bu konuda daha çok şey söylemek istiyorum. Ayrıca kendi çalışmalarımı ilerletmeyi ne kadar çok istediğimi, kimi ressamların yapıtlarını kendiminkilerden çok daha fazla beğendiğimi de söylemek istiyorum. Eski Hollanda ekolünde bir tek kazma sallayan ya da ekin biçen kişi resmi var mıydı, sorarım sana??? O zamankiler

bir "işçi" tablosu yapmayı denemişler miydi? Velazquez halktan tiplerinde denemiş miydi bunu? Hayır.

Eski ustaların tablolarındaki figürler *çalışmazlar.* Bense, geçen kış karda havuç sürüklediğini gördüğüm bir kadın figürü üstünde deliler gibi uğraşıp didiniyorum. Bak şimdi, Millet yapmış dediğimi, Lhermitte de; bu yüzyılın kırsal yaşam ressamlarının birçoğu –örneğin Israëls– bu tür çalışmayı hepsinden daha çekici buluyorlar. Yine de yüzyılımızda bile, sayılmakla bitmeyecek kadar çok ressamın arasında ne kadar azı figürü –evet, her şeyden çok– sırf figür uğruna istiyor; yani, çizgi ve modelaj uğruna ve figürü ancak *hareket halinde düşünebiliyor* ve eski ustaların yapmaya kaçındıkları şeyi yapmaya çalışıyor? Yineliyorum: Kaç tanesi HAREKETİN RESMİNİ, SIRF HAREKET GÖSTERMEK İÇİN yapmak istiyor?

Tablo ya da çizim, hem figürü figür olduğu için, yani, insan gövdesinin anlatılması olanaksız uyumunu gözler önüne sermek için, hem de, aynı zamanda, *karda havuçların sökülmesini* göstermek için yapılmalı. Demek istediklerimi açık seçik anlatabiliyor muyum? Umarım becerebilmişimdir. Bunları Serret'ye de söyle. Daha kısa da açıklayabilirim düşüncelerimi: Cabanel tarafından yapılmış bir nü, Jacquet tarafından yapılmış bir kadın resmi, bir köylü kadın –ama *Bastien Lepage'ın değil* de akademide öğrenim görmüş herhangi bir *Parislinin* yaptığı bir köylü kadın –her zaman gövdenin yapısını ve uzantılarını aynı biçimde belirtecektir, kimi kez hoş da –olacaktır oranlama ve anatomi açısından ise doğru. Oysa Israëls ya da –Daumier ya da Lhermitte bir figür çizdiklerinde, figürün *biçimi çok daha derinden duyumsanır* ve de Daumier'yi bunların arasında saymamın nedeni bu –oranlamalar kimi kez nerdeyse *keyfi*, anatomi ve yapı genellikle yanlış olabilir –*akademicilerin gözünde tabii.*

Buna karşın o figür *yaşar.* Bu dediklerim özellikle Delacroix için de geçerli.

Galiba gene iyi anlatamadım derdimi. Serret'ye söyle, *figürlerim* DOĞRU *olsaydı derin umutsuzluklara kapılırdım,* söyle ona, yaptıklarımın akademik ölçülere göre doğru olmasını istemiyorum, ona de ki, yani demek istiyorum ki insan bir kazıcının fotoğrafını çekerse, *adamın o anda kazma sallamadığı kesindir.* Söyle ona, Michelangelo'nun figürlerine bayılıyorum, bacakların kuşkusuz çok uzun, kalça ve kaba etlerin kesinlikle aşırı geniş olmalarına karşın. Söyle ona benim gerçek sanatçı saydığım kişiler, Millet ile Lhermitte'dir. Bunun nedeni de her şeyin resmini olduğu gibi, kuru, irdeleyici bir kopya şeklinde çizmeyip, kendileri –Millet, Lhermitte, Michelangelo– gördüklerini nasıl duyumsuyorlarsa öyle çizmeleridir. Söyle ona, hayattaki en büyük özlemim, aynı tür yanlışları, onlarınki gibi sapmaları, gerçekliği dönüştürmeleri öğrenmektir ki yaptıklarım belki sizlerin deyimiyle yalan olsun ama aynen kopyanın gerçeğinden daha gerçek olsun.

Artık mektubu bitirmem gerekiyor ama bir kez daha yinelemek istiyorum ki kırsal yaşam ve halkın yaşamı üstüne resim yapanlar, şu sırada en parlak kişiler arasında adları geçmese bile, belki uzun vadede, egzotik haremlerin ya da Kardinallerin resimlerini Paris'te oturdukları yerden yapanlardan daha kalıcı olacaklardır.

Uygunsuz zamanlarda para istemenin ne denli rahatsız edici olduğunu bilmiyor

değilim; kendimi bağışlatmak için söyleyeceğim tek şey ise, görünüşte en olağan, en basit şeylerin resmini yapmak kimi kez en zor ve en pahalı iş oluyor.

Çalışmalarımı sürdürmek için göze almak ZORUNDA *olduğum masraflar* kimi kez elimde olan paraya oranla çok yüksek... Inan ki bünyem her türlü rüzgâra, her türlü havaya bir köylü kadar dayanıklı duruma gelmemiş olsaydı buralarda yaşamaya katlanamazdım; kişisel rahatım için harcayacak bir kuruş bile kalmıyor geriye. Ama kendim için rahatlık aradığım yok. Yaşamını değiştirmek isteyen birçok köylünün istediği kadar az benim isteklerim de. İstediğim para, boya ve özellikle model ücretleri için. Figür konusunda yazdıklarımı düşünürsen, bu çizimleri bitirmek için içimde ne büyük bir tutku olduğunu anlarsın sanıyorum.

Benim patates yiyenlerdeki figürlerimde bulunan birtakım yanlışlar konusunda Serret'nin "*inançla*" bir şeyler söylediğini yazmıştın geçenlerde. Buna verdiğim cevaptan anlamış olman gerekir ki, o açıdan ben de kendi kendimi eleştiriyorum; ancak kulübeyi birçok gece loş lamba ışığında gördükten sonra edinilmiş bir izlenim olduğunu, yağlıboyayla kırk kadar baş etüdü yaptıktan sonra yapılmış olduğunu da özellikle belirttim; dolayısıyla sizinkinden değişik bir bakış açısından yola çıktığım açık seçik ortada. Ama şimdi, figür çizme konusuna girdiğimize göre, söyleyecek daha pek çok şeyim var. Rafaelli'nin dediklerinde onun "*Karakter*" konusundaki görüşlerini buluyorum –bu konuda söyledikleri iyi ve yerinde ve de çizimlerinde örneklenmiş.

Ancak, Rafaelli gibi Paris'in sanat ve edebiyat çevrelerinde dolanan kişiler, elbette benim gibi köy yaşamının göbeğinde yaşayan birinden değişik görüşlere sahiptir. O gibi kişiler, tüm düşüncelerini kapsayacak bir tek kelime arıyorlar; o da geleceğin figürlerini anlatmak için "*Karakter*" sözcüğünü kullanıyor. Ben de kabul ediyorum bunu, yani *niyetini* benimsiyorum sanıyorum ama seçtiği sözcüğün doğruluğuna, tüm öteki sözcüklerin doğruluğuna inandığım kadar az inanıyorum –kendi anlatımının doğruluğuna ve anlaşılabilirliğine inandığım kadar az.

Bir kazıcıda karakter olması gerekir demek yerine, başka türlü ortaya koyuyorum düşüncemi: Bir köylü resmi köylü olmalı, bir kazıcı resimde toprağı gerçekten kazmalı, diyorum; o zaman bu resimlerin temelinde gerçekten bir çağdaşlık olabilir, diyorum. Ancak, tam da bu dediklerimden benim hiç de ileri sürmeyi düşünmediğim birtakım sonuçlara varılabileceğini de, derdimi daha uzun uzun anlatmaya çalışsam da varılacağını anlayabiliyorum.

Şimdi bile bana çok ağır gelen model masraflarını azaltacağıma, onlara biraz daha fazla para ayırmak daha iyi olacak gibi geliyor bana. Çünkü asıl amacım bir dizi figür çizmekten farklı bir şey kesinlikle.

Yineliyorum, KÖYLÜ FİGÜRÜNÜ HAREKET HALİNDE çizmek, temel bir çağdaş imge, çağdaş sanatın yüreğinin artışı bu; ne Greklerin, ne Rönesans ressamlarının ne de eski Hollanda ekolünün yaptığı bir şey.

Beni her gün meşgul eden bir sorun bu. Çünkü günümüzün gerek büyük gerekse küçük ustaları (büyük ustalar, örnekse, Millet, Lhermitte, Breton, Herkomer gibiler;

küçüklerse Rafaelli ve Régamey gibiler) ile eski ustalar arasındaki bu ayrımın, sanatla ilgili yazılarda açık seçik işlendiğini pek görmedim.

Bu konu üstünde biraz düşün de dediklerimin doğru olup olmadığına karar ver: Köylü ya da işçi figürünü bir tür olarak başlattılar ancak günümüzde büyük usta Millet'nin öncülüğünde bu konu çağdaş sanatın merkezi durumuna geldi ve hep öyle kalacak.

Daumier gibi kişilere öncüler arasında oldukları için saygı duymamız gerekir. Henner'nin ya da Lefèvre'in yeniden ele aldıkları basit *çıplak ama çağdaş* figür de üst düzeyde yer alıyor. Baudry'nin, özellikle de Mercier, Dalou gibi heykeltıraşların yaptıkları da ciddi işler. Ancak şu noktayı unutmamak gerekir ki köylüler, işçiler çıplak değil ve onları nü figürler olarak düşünmek kesinlikle uygunsuz. Ressamlar ne kadar çok köylü ve işçi figürü yapmaya başlarlarsa o kadar memnun olacağım. Kendi adıma, yapılacak bundan daha iyi bir şey bilmiyorum. Mektup epey uzadı, demek istediklerimi yeterince açık seçik ifade edebildim mi bilemiyorum. Serret'ye de bir iki satır yazarım belki, yazacak olursam bu mektupla birlikte göndereceğim ki sen de okuyasın; figür çizme sorununa ne kadar çok önem verdiğimin iyice anlaşılınasını istiyorum çünkü.

519 Nuenen, Perşembe 16 Temmuz ya da dolayları, 1885
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Bugün Wenckebach ziyaretime geldi, Rappard'ı her gün gören Utrechtli bir ressam. Manzara resimleri yapıyor, adından söz edildiğini sıkça duydum ve Londra'da Rappard'la aynı anda bir madalya almış. Çalışmalarımı, senin için yaptığım o kulübeleri ve ayrıca figür çizimlerini gördü.

Onunla beni üzen bir husus olarak Rappard'la aramdaki sorunu konuştum; buna Lahey'de başka kişilerle çalışmalarım üzerine gevezelik etmesinden ve dahası uzun bir süredir hiçbir şey görmediği için, orada kafasının şişirilmesine karşı duramamasından başka bir açıklama getiremiyorum.

Wenckebach'a geçmişte Rappard'ın iyi bulduğu figürleri ve aynı zamanda şu anda yaptıklarımı göstererek, birkaç bakımdan ne kadar değiştiklerine ve daha da değişeceklerine işaret ettim ama kesinlikle bayağı şeyler peşinde olmadığımı belirttim.

Bunun üzerine Rappard'ın yazmış olduğu şeyleri geri alacağına kuşkusu olmadığını söyledi.

Ona ayrıca renk konusunda *her zaman* koyu boyamaya eğilimli olmadığımı gösterdim. Birkaç kulübe aslında çok açık renkli sayılır.

Ama hareket noktaları, çıkış noktaları olarak griyi değil, ana renkler kırmızı, mavi ve sarıyı esas almakla ilgilendiğimi anlattım.

Ardından renk üzerine epeyce konuştuk. Başka şeylerin yanı sıra, eski suluboyalarda Jaap Maris'in de *kıpkırmızı*, kahverengi-gri, kırmızı tonlarını kullanmış, üstelik gayet bolca kullanmış olmasının dikkatini çektiğini söyledi – öyle ki bunlar şimdiki çizimlerinin yanında tutulduğunda tamamen kırmızı görünürmüş. Aynı şey Israëls için de geçerliymiş.

Sana bunu anlatarak yarardan çok zarar veriyor olabilirim çünkü bu bir sohbetin parçası ve aslında sana hepsini aktarmalıyım. Ama konuyu aramızda daha önce konuştuğumuzdan, sonuçta söylenenleri kendi bağlamı içinde pekâlâ anlıyorsundur. Özellikle günümüzde ve çağımızda *büyük*, kır saçlı adamları (bizzat ustaları değil) izleyen taklitçilerin her zaman her yerde her şeyi *açık renkle* boyamayı gittikçe daha fazla istemeleri göz önünde tutulunca, *katışıksız, sağlam* bir renklendirme elde etmek, bunu *sürdürmek* için daha güçlü yelpazelerle çalışmak ve onları kullanmada sebat etmek akla uygundur, çünkü gerçek renkçiler her zaman renklere...

Böylece Wenckebach sözgelimi geçen yıl epeyce bitüm kullanarak yaptığım eski kulede hoşuna giden bir şey olduğunu ve onu resim ötesi gibi gördüğünü söyledi. Resmin tamamını özgün bulduğunu belirtti. Diğer eski şeyleri, o su değirmenini, öküzün çektiği saban, sonbahar ağaçları dizili yol da öyle.

Ama en çok hoşuma giden şey figürleri iyi bulması, onları Millet tarzında diye nitelendirmesi oldu. Giderler konusunda şansım sadece biraz yaver giderse ve sıkı çalışmayı sürdürebilirsem, onları daha da iyi hale getireceğimi kesin biliyorum. Ancak bu konuda bayağı endişeliyim ve bu ay açısından *mutlak biçimde* meteliksizim – elimde bir gulden bile kalmadı.

Sıkıntılı bir dönemimiz olacak ama beni çok fazla suçlama; zira sebat edersek, ektiklerimizin semeresini toplamak için de ileride hâlâ iyi bir şansımız var.

Karşılaştığın parasal sıkıntılardan dolayı oldukça endişeliyim, keşke yükünü biraz hafifletebilsem.

Hollanda'ya geldiğinde, Tersteeg'le tekrar yakınlaşmaya çalışman doğru olur mu acaba? Tersteeg ikna olması *kaydıyla*, *riski göze alabilen* biridir, sağlamdır. Benzer şekilde Mauve da.

Figür *çalışmada sebat eden* kişiler çok olsaydı, biraz destek bulma şansının az olacağını söylerdim.

Ama sayıları o kadar çok olmadığı gibi, eskisinden daha az gerekli oldukları da söylenemez.

Tek başına işi sürdürmen zor ve benim de masrafları azaltacak bir şey yapmam *mümkün değil* – aksine daha fazla model tutabilme derdindeyim. Ne yapmalı? Bunun nafile bir uğraş olduğunu söylememek gerekir; çünkü başkaları kazandığına göre, biz de kazanacağız.

Rappard'a gelince, mektubunu *kesin olarak* geri çekmesini istediğimi yakında bildirdim ona. Ancak gördüğün gibi, Theo, mesele gelip çalışmada ayak diremeye dayanıyor.

Rappard'a birbirimizin dışında kavga edecek başka bir şeyin gerçekten olduğu-

nu, şu anda köylüleri ve sıradan insanları resmeden arkadaşların el ele vermesi gerektiğini çünkü birlikten güç doğduğunu yazdım. Her halükârda bir kişi tek başına bunu yapamaz; uyuşan bütün bir takım daha fazlasını yapabilir. Sen de moralini yüksek tut, zira belki daha fazla arkadaş edinebiliriz; o zaman ortalık şenlenir ve aramızdaki ağız dalaşı şimdilerde bütün jürilerde hâlâ parmakla gösterilebilecek ve Millet'nin öncülük ettiği fikirleri ellerinden gelirse boğmaya bile çalışacak türden ressamlara karşı bir köylü kavgasına dönüşebilir belki. Selamlar, ama mümkünse bir şeyler gönder bana, sadece beni idare edecek on frank bile olsa.

Dostlukla,
Vincent

521 Eindhoven, Pazartesi 27 Temmuz 1885
Anthon van Rappard'a (H)

Eindhoven, 27 Temmuz

Sevgili dostum Rappard,

Bu dırdıra mutlaka bir son verme gereğinin başta gelen sebebi şu: Selamete giden yolun coğrafi konumuna ilişkin bir görüş ayrılığını *çok* büyük hararetle tartıştıkları için, belli bir noktada tek ve aynı jestle peruklarını birbirlerinin suratına çarpan iki dindar papaz arasında uyuşmazlığı andırma noktasına gerçekten varıyor. Peruklar işin içine girecekse, tam da kritik noktadayken ve ikimizin de elinde söz konusu vazgeçilmez fırlatma aracı yokken, dünyadaki en sağlam iradeyle nasıl ilerleyebileceğiz şimdi? Bu yüzden ne yapacağımı bilemez haldeyim ve yukarıda belirttiğim (davamız son derece değerli) gayeye artık ulaşacak gibi görünmediğimiz bir şeyi başlattığımız için çok üzgünüm.

Bence o uyuşmazlığın kesinlikle gülünç bir yanı var ve gittikçe daha da gülünçleşecek; daha ileriye götürmek istememin sebebi gerçekten bu. Basbayağı fazlasıyla saçma.

Makul ol ve kendi açından sen de bir son ver buna.

Bir kişinin aklına gelen her şey mutlaka dosdoğru vicdanından gelmez. Sana o mektupları *vicdanın* mı yazdırdı sanki? Onları yazmak *görevin* miydi sanki? Ne saçmalık, buna ancak gülünür.

Gelgelelim, madem görevin olduğunu *düşündün* ve madem vicdanının seni buna zorladığını *düşündün*, kendi adıma bütün sonuçlarıyla meselenin üstüne hiç gitmemeye razıyım ve böylece bu iş

BİTSİN.

Geriye kalan tek şey, bir dizi etüt yapmak üzere buraya gelip gelmeyeceğini ve geleceksen, yaklaşık olarak hangi tarihi düşündüğünü sana sormak.

Bu durumda her zamanki gibi annemin yanında kalabilmenin çaresine bakarın.

İçtenlikle.

Vincent

527 Nuenen, Pazartesi 17 Ağustos ya da dolayları, 1885
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

O boya satıcısından haber aldım – tabloları gönderebileceğimi bildiriyor. Ama şu anda Lahey'de birçok yabancının bulunması nedeniyle bir an önce göndermemi istiyor.

Bu konuda gayet haklı. Senden ricam bana sandığı yaptırmaya ve nakliye ücretini ödemeye yetecek kadar para göndermeye çalışman. İSTERSEN *sonraki aydan* DÜŞ ama elimde hiç para yok ve gönderiyi hemen postaya vermem benim için önemli.

Ziyaretin bende gerçekten pek olumlu sayılmayacak bir izlenim bıraktı – önümüzdeki birkaç yılda seni tahmin ettiğinden daha büyük güçlüklerin beklediğine eskisinden daha fazla inanmaktayım.

Göründüğü kadarıyla gayretinin resimle düze çıkmaya çalışmak yerine farklı bir istikamete yönelmesinin, bir bakıma tehlikeli olduğu yönündeki ısrarım sürüyor. Üstelik kısa bir süre önce çalışmalarımın iyi olduğuna artık daha fazla güven duyduğunu yazmışken.

Sanki sana haksızlık ediyormuşum ya da düşmanca davranıyormuşum gibi yaklaşırsan, bir sürü imada bulunmak durumunda kalırım hiç kuşkusuz. Ve de geleceğe dönük hatırı sayılır kaygılar. Başka şekilde konuşamam, öyle değil mi?

Kanımca şu anda yükselen adamlar arasına zerre kadar girmiş değilsin. İstersen bundan dolayı bana darıl ve buna uygun olarak davran bana.

Sende çok farklı şeyler görsem, imalarımı geri almaya hazırım; evet, ziyaretin sırasında o imalarda bulunduğum *doğru*. Ama *bugün* "Ben yılda 500.000 frank değerinde mal satıyorum," desen bile, bu beni hiç etkilemez; çünkü tamamen güvenilmez olduğuna fazlasıyla inanmış durumdayım – bunun yarısını ya da beşte birini bile sürdürüp önümüzdeki yıllara aktarman açısından.

Bana göre fazlasıyla uçuk, pek yere basmıyor.

Sanat ise oldukça sağlamdır, böyle bir sorun yoktur.

Ama "bir kasa odası olmak *gelip geçicidir*" denir; bunu söyleyen ben değilim, sözlerini *müthiş* doğru bulduğum biri. Keşke bir ressam olsaydın ya da olsan. Bunu eskisinden daha güçlü biçimde dosdoğru söylüyorum çünkü *büyük ölçekli* sanat ti-

caretinin birçok bakımdan *lale çılgınlığına* fazlasıyla benzediğine sıkı sıkıya inanıyorum.

Ve oradaki mevkiler şansa ve kaprise bağlıdır. Bir yanlış hesap, ufak sayılabilecek bir hata yaptığında, şimdi ciro ettiğin o muazzam rakamdan geriye ne kalır? O rakam G&Cie'nin kaprisine bağlıdır.

SANAT BİLGİSİ *özünde* sanat pratiğiyle bağlantılıdır, hem de sandığından daha da sıkıca. Tek başına yapılan tablo TİCARETİ büyük dağıtımcılar için çalışmaktan çok farklı bir şeydir. Bu başka şeylerde de geçerlidir. Her neyse, sıkı çalış ama aklı başında çalışmak için de uğraş.

Benimle birlikte girdiğin zahmet (zira *para sağlamak da zahmete girmektir* ve ondan uzak durmanın yolu kesinlikle yoktur) en azından bir kişisel girişim, kişisel irade ve gayret gösterisi oldu. Peki, yardımı azaltma kararıyla birlikte yerine başka bir şey konulmadığında, yavaş yavaş ne düşünmeliyim ya da söylemeliyim? Ve şimdi, her halükârda bana göre, hepsinden önemlisi çalışmalarımda ilerleme çabasına girmenin zamanıdır artık.

Bir süredir Anvers'te adresler de arıyorum ve çok geçmeden daha kesin haber alacağım. O zaman muhtemelen oraya da işler gönderebileceğim. Ama bu şeyleri istiyorsan, onları gerçekleştirmeme yardımcı ol.

Kendin demiştin ki *iradenin olduğu yerde bir yol vardır*; peki o halde, gerçekten *ilerleme* sağlamamızın peşinde olup olmadığın konusunda sözüne biraz güveneceğim. Senden aşırı şeyler istediğimde reddetmene bir diyeceğim yok; ama isteklerim en temel, en basit ihtiyaçlar olursa ve yokluk düpedüz daha, hem de çok daha kötüye giderse, o zaman tutumluluğu *çok aşırıya* götürdüğünü ve bu bakımdan tutumluluğun yararlı olmaktan çok uzak kaldığını düşünürüm.

Selamlar.

Saygılarımla,
Vincent

Serret ve Portier hakkında sadece birkaç söz. Onlara durumu *aynen* anlat, yani etütleri hazırladığımı ama şu sıralarda beni sıkıştıran bir boya satıcısına borcuma karşılık vermek zorunda kaldığını bildir. Bu işe son vermek üzere, ona bir mektup yazarak, ondan gelen boyayı etütlerimde kullandığımı, dırdır etmek yerine benim adıma bir şeylerin zahmetine girmesini istediğimi ve işleri tamamlayınca kendisine göndereceğimi ilettim.

Serret'ye göstereceğimi söylediğim çizimlere gelince, işleri yürütme telaşı içinde olduğumdan, onlara ihtiyacım var. Ama yine de buraya gelişinde gerçekten elimde o çizimlerin bulunduğunu her halükârda bilmesine biraz önem vermekteyim; ona çizimleri bende gördüğünü söyle ve ayrıca ne düşündüğünü ona tam olarak aktar. Kanaatini etkilemeye kalkışmayacağım. Sorun olmadığını düşünmene üzüldüğüm ise doğru – orası öyle.

Ama böyle tedbirleri almaya karşı değilim – hatta bu boya satıcılarından biri ufak tefek eşyamı elden çıkarmayı isteyecek olursa, bu yola başvurmasını normal karşılarım. Boya işiyle uğraşan beyefendilerin böyle bir şey yapmaktan utanmayacağı kesin.

Ne var ki, bunu konuşmaktan bıktım; söylemem gerekeni söyledim ve artık sen önerimi uygun gördüğün biçimde ele alabilirsin.

Beni 30 guldenden az bir meblağ yüzünden koleksiyonumu almakla açıkça tehdit eden bu herifler üstüme çullanırsa ve mallarımı satarsa, onlara karşı direnemeyeceğim ve dilediklerini yapmalarına izin vereceğim. Ama bu iş bizzat gözünün önünde gerçekleşmiş gibi olacak, çünkü daha kısa bir süre önce buradaydın. Şu anda bulunduğum düzeyde çalışmayı *bırakamayacağım* doğru. Her gün boyaya falan ihtiyacım var. İlerlemek zorundayım ve bugün ihtiyaç duyduğum şeyin karşılığını ödemek istediğimde, dünden kalma bir ödenmemiş faturanın beklemesi gerekecek.

Bilgin olsun diye, yılın geri kalan bölümü açısından durumumun nasıl olduğunu kesin ve ayrıntılı belirteyim. Ödemem gereken borçlar şöyle:

Hepsi de başımın etini yiyen üç satıcıdan birine 45 gulden, diğerine 25 gulden, öbürüne 30 gulden. Bunlar yıl içinde haliyle çok daha yüksek olan ama azami çabayla elimden geldiğince nakit olarak kapattığım borçlardan ödenmemiş kesin tutarlar.

böylece açık	100 gulden
Kasım ayı kirasını eklersen	25 "
	125 gulden = 250 frank

Senden Eylül Ekim Kasım Aralık için 4 x 150 frank = 600 frank aldığımı varsayalım. Bu durumda yılbaşına kadar yetmek üzere elimde 350 frank kalır. *Ayrıca şunu da göz önünde tut ki bu ay için elimde hemen hiçbir şey kalmadı* ve bu ay da geçinmeye mecburum.

Böylece Ağustos'tan 1 Ocak'a kadar, bir başka deyişle *neredeyse beş ay 350 frankla* yaşamak ve *resim yapmak* zorundayım. Ayda 150 frankla *pek kolay olmasa* bile *idare edebilirim* ama her halükârda ancak bir asgari olarak *mümkün.*

Gelgelelim, dört aylık sürede boya ve kira ödemesi için 250 frank düşülürse, eh, bu durumda işler öylesine kösteklenir ve zorlaşır ki insan ne yapacağını bilemez duruma düşer ve heriflere şunu söylemeyi tercih eder: *O halde eşyalarımı satın! Ama bırakın çalışayım!* Adamları yatıştırmak için hiç duraksamadan *bu* ayı heba ettim. Ama bunun yarattığı sıkıntı yeterince kötü.

Konuya ilişkin son sözüm şu olacak: Çalışmalarım yetersiz ve berbat olsa, "*Yapabileceğim bir şey yok,*" dediğinde, seninle hemfikir olurum.

Doğrusu, yeni çizimlerin yanı sıra, boyanmış büyük ve küçük etütler ilerlediğimizi anlamanı sağladığına göre, son sözünün "Yapabileceğim bir şey yok" olması gerektiğine o kadar emin değilim. Bunu Serret'yle, Portier'yle konuş; işi sürdürmeyi

ne kadar istediğimi ve köylüleri resmetmenin çalışma yerimin kesin biçimde *şehir değil, kırsal alan* olmasını getirmesinden dolayı sanatseverlere ulaşmada ne kadar az fırsat bulduğumu anlat.

Vincent

529 Nuenen, Çarşamba, 19 Ağustos ya da dolayları, 1885
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Önceki gün yazdığım mektuba şunu eklemek istiyorum: Dün Rappard'dan bir mektup aldım ve münakaşamız *tamamen* tatlıya bağlandı. Bana üzerinde çalıştığı tuğla fabrikası konulu büyük bir tablonun taslağını göndermiş. Çok özgün görünüyor; aynı havada başka tablolar aranırsa, sözgelimi maden işçileri resmini Anvers'te gördüğün Meunier'ye bakılabilir. Utrecht dışında tuğla fabrikasına yakın bir stüdyoya tam uygun küçük bir evi kiralamış (ve ışık düzenini yukarıdan ayarlamış); Terschelling'e de döneceğine göre yeniden doğanın ta *içinde* sayılır ve kanımca böylesi kasabada çalışmaktan daha iyi.

Aramızdaki münakaşanın bu şekilde son bulacağını ve sorunun çözüleceğini umduğumu söylemek istiyorum sana. Onun eleştirilerini nasıl içime sindiremiyorsam, çalışmalarımın yaşadığım maddi sıkıntılarla fena halde geri kaldığı mevcut durumu da tam kabullenemiyorum. *Senden* bunu tek başına düzeltmeni istemiyorum ama ilerleme sağlamak açısından *birlikte* elimizden geleni yapmamızı (ve öyle *tek* başıma kalmamamı) istiyorum sadece. Senin açından da bir *çaba* söz konusu ve üstelik *kolay* değil; bunu biliyorum ve dolayısıyla çok takdir ediyorum ama bir *hedefe* dönük bir *çabaya* girişmek aksilik değildir ve mücadeleye girmek her düzgün zaferin önkoşuludur.

Resim yapmanın giderlerinden her zaman kaçınmak mümkün değil ve masrafa *girmemek* bazen en iyi politika *değildir* çünkü modellere ya da temel resim malzemelerine para vermede tereddüt edildiğinde, doğru dürüst hiçbir şey ortaya çıkmaz. İşler benim açımdan daha iyiye gideceğine daha da zor hale geldiğinden, sonunda kesinlikle yakınmaya mecbur kaldığım bir duruma düştüm.

Bir kez daha belirteyim, küçük resim işimi düzende tutalım, çünkü er ya da geç buna aşırı muhtaç hale gelebiliriz.

Havada bir fırtına olunca, tekneleri sağlam tutmak gerekir. Şimdi Lahey'de ilişkide olduğum adam Leurs; artık Praktizijnshoek'te değil, Molenstraat'ta oturuyor.

Benden satış şansının daha fazla olması için birden fazla tablo göndermemi istiyor ve bana *iki* vitrinini sunuyor.

Kendisi de paraya çok sıkışık olduğu için, bir çaba göstermekten kaçınmaya-

caktır. Ona birkaç kulübeyi, eski kuleyi ve figürlerden oluşan daha küçük resimleri gönderiyorum. Bunları gösterdiği sırada, işi sürdürmesi için birkaç tane yeni resim daha yapacağım.

Lahey'de ikinci bir kişiyi ikna etme şansını da yakaladım.

Ama benim için meselenin esası *çalışmayı sürdürebilmek.*

Buradan ayrılmandan sonra buğday hasadını konu alan küçük bir tablo daha yaptım, karda turp söken kadınlar aynı ebatta: Bir orakçı, demetleri bağlayan bir kadın, demetler ve gördüğün çizimlerdekine benzer yel değirmeni. Günbatımı sorasında bir akşam havası.

Ayrıca iç mekânlara ilişkin başka etütler yaptım.

Portier ve Serret'yle yeniden konuşmanı bir kez daha önereyim; onlara bayağı zor durumda olduğumu söyle, ellerinden geleni yapmaları için teşvik et, kendi adıma onlara yeni şeyler göndermenin yolunu bulacağını bildir.

Ve de o sandığı postaya vermenin icabına bakalım. Kadınları patates tarlasında gösteren üç etüt daha yaptım; ilkini zaten görmüştün.

Wenckebach'la konuşmuş olan Rappard'ın mektubunda daha önce takınmaya başladığı havadan artık hiç eser yoktu. Önce Terschelling'e uğrayacak olmasına karşın, buraya gelip başka etütler yapmak istediğini yazıyor. Selamlar, sana bol şans dilerim.

Saygılarımla,
Vincent

531 Nuenen, Çarşamba, 2 Eylül ya da dolayları, 1885
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubun ve içindeki 150 frank için teşekkürler. Bugün iki yeni Lhermitte de elime geçti. O bir figür ustası. Figürle istediği şeyi yapabilen biri; resmin tamamını renge ya da lokal tona göre değil, aynen Rembrandt'ın yaptığı gibi, daha ziyade ışıktan geldiği haliyle tasarlıyor; yaptığı her işte şaşırtıcı ölçüde ustaca bir şey var; en başta da modeli çizmede aslına bağlılığın gereklerini her bakımdan yerine getiriyor.

Poussin hakkında söylenen epeyce şey var. Bracquemond da ondan söz eder. Fransızlar Poussin'i eski ustalar arasında gelmiş geçmiş en büyük ressamları sayarlar. Doğrusu, çok az tanıdığım Poussin hakkında söylenenleri Lhermitte'te ve Millet'de bulduğum kesin. Ama bu ayrımla birlikte, bana öyle geliyor ki Poussin ilk tohum tanesi, diğerleri tam başak. Kendi adıma, bugünü *üstün* derecede sayarım.

Bu son iki haftadır ruhban kesimden muhterem baylarla başım epey dertte. Bana bazı şeyler çıtlattılar – elbette en halis niyetlerle ve en azından bazıları açısından,

müdahale etmenin görevleri olduğu inancıyla. Evet, bana çıtlattıkları şey mertebemin altındaki insanlarla çok haşır neşir olmamam gerektiğiydi. Benimle bu ibarelerle konuşurken, "alt mertebeden insanlar"la çok farklı bir tonda, yani resimlerinin yapılmasına izin vermemeleri gerektiği yolunda tehditlerle konuşmuşlar. Bu sefer dosdoğru belediye başkanına gittim, olup bitenleri aynen anlattım ve bu işin rahipleri ilgilendirmediğini, daha soyut şeylere dönük kendi ilgi alanlarına bağlı kalmaları gerektiğini belirttim. Her halükârda, şimdilik muhalefetle artık hiç karşılaşmıyorum ve öyle de sürmesinin gayet mümkün olduğunu düşünüyorum. Sıklıkla resmini yaptığım bir kız yakınlarda çocuk doğurunca, hiç alakam yokken, benden olduğunu sandılar. Ancak işin aslını bizzat kızdan öğrendikleri ve olayın Nuenen'deki rahip takımının bir mensubunun son derece kötü davranmasından kaynaklandığı ortaya çıktığı için, en azından bu sefer bana diş geçiremezler. Ama anlayacağın, insanların resmini evde yapmak ve onları işleriyle uğraşırken çizmek kolay değil. Her neyse, bu durumda kolayca üstün gelemeyecekler ve tepeden tırnağa eski Brabant soyundan olan aynı modelleri bu kış yine tutacağımı umuyorum.

Bu şartlarda bile birkaç yeni çizim daha var elimde.

Ama şu sıralar, son birkaç gündür tarlalarda kimseye poz verdiremedim. Bereket versin, rahip henüz tam olmasa bile, oldukça gözden düşmeye başlıyor. Yine de kötü bir iş ve devam ederse, muhtemelen taşınacağım. Kavgacı bir kişi olmanın ne anlamı var diye soracaksın; bazen öyle olmak gerekir. Meseleyi uysalca ele almış olsaydım, beni hiç acımadan ezerlerdi. Ve çalışmalarımda bana köstek olduklarında, bazen bildiğim tek yol göze göz, dişe diş mücadeledir. Rahip insanlara resimlerini yaptırmamaları halinde para *vaat edecek* kadar ileriye gitmiş; insanlar ise onun önünde süklüm püklüm dikilmektense benden para kazanmayı tercih ettiklerini belirterek çok küstahça karşılık vermişler. Ama anlayacağın, bu işi sırf para kazanmak uğruna yapıyorlar ve buralarda *karşılıksız hiçbir şey* yaptıramıyorum.

Rappard'ın herhangi bir şey satıp satmadığını soruyorsun. Şu anda eskisinden daha paralı olduğunu, sözgelimi uzun bir süredir bir çıplak modelle devamlı çalıştığını, bir tuğla fabrikası tablosu yapmak için tam yerinde küçük bir ev kiraladığını ve yukarıdan ışık almak için tadilat yaptığını biliyorum. Drenthe üzerinden başka bir geziye çıktığını ve ayrıca Terschelling'e gideceğini biliyorum. Bütün bunlar bayağı maliyetli ve *bir yerden* para geliyor olsa gerek. Elinde hazır para olabileceği gibi, kazanıyor da olabilir; çünkü aksi halde şimdi yaptıklarını yapamazdı. Ailesi ya da arkadaşları satın alıyor olabilir, bu mümkün, ama her halükârda biri alıyor demek ki.

Ama bu akşam başka şeyleri yazmaya devam edemeyecek kadar Lhermitte'in çizimleriyle meşgulüm.

Millet'yi ya da Lhermitte'i düşündüğümde, modern sanatı harika buluyorum, tıpkı Michelangelo ve Rembrandt gibi – eski sonsuz, yeni sonsuz, eski *deha*, yeni *deha*. Belki Chenavard gibi biri böyle görmez ama kendi adıma bu anlamda günümüze güvenilebileceği kanısındayım.

Sanat konusunda kesin bir inancımın olması, kendi eserlerimde neye varmak is-

tediğimi bildiğim ve böyle bir girişimde batacak olsam bile, işin üstesinden gelmeye çalışacağım anlamına gelir. Selamlar.

Saygılarımla,
Vincent

534 Nuenen, Cumartesi 10 Ekim ya da dolayları, 1885
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Bu hafta Amsterdam'a gittim; müze dışında bir şey görmeye pek zamanım olmadı.

Orada üç gün kaldım; Salı gidip Perşembe döndüm. Sonuç: Bedeli ne olursa olsun, gitmiş olmaktan *çok memnunum* ve tabloları görmeksizin bir daha o kadar uzun süreliğine gitmeyi önermem.

Daha önce bunu ve daha birçok şeyi masraftan dolayı erteleyip durmuştum. Ama yapılacak şey olduğunu artık hayal etmeme gerek kalmaması çok daha iyi. Çalışmalarım açısından elde ettiğim çok fazla şey var; teknik konusunda eskiye göre çok farklı biçimde çözebildiğim eski tablolara baktığımda, belki konuşmaya artık çok az ihtiyacım olacak.

Bilmem hatırlıyor musun, Gece devriyesinin solunda, *Frans Hals* ve *P. Codde*'un şimdiye kadar bilmediğim ve Kumaşçılar loncasının bir benzeşi niteliğinde bir tablo var, hani yirmi küsur görevli tam boy görünüyor. Dikkatini çekmiş miydi??? Başlı başına sırf o tablo, Amsterdam'a yolculuğu özellikle bir renkçi için zahmete değer kılar. Sol köşenin ucunda, çerçevenin hemen dibinde bir figür, sancaktar figürü var. O figür tepeden tırnağa gri; gümüşi diyebileceğimiz bu gri kendine has bir nötr tona sahip – muhtemelen birbirini nötrleştirecek şekilde karıştırılan turuncu ve maviden elde edilmiş. Başlı başına bu temel rengi çeşitlendirme, şurada biraz açık, orada biraz koyu hale getirme yoluyla, bütün figür adeta tek ve aynı griyle boyanmış. Ama deri ayakkabılar tozluklardan farklı bir malzemeden, tozluklar jokey pantolonunun kıvrımlarından farklı, jokey pantolonu yelekten farklı; birbirinden çok farklı renkte farklı malzemeleri ifade etseler de hepsi gri familyasına mensup – dur, dahası var!

İşte o griye mavi ve turuncu, biraz da beyaz katılmış.

Yeleğin ulvi yumuşak mavi renkte saten kurdeleleri var. Fular ve bayrak turuncu renkte, bir beyaz yaka görünüyor.

Turuncu, beyaz, mavi o zamanki ulusal renkler. Turuncu ve mavi birbirinin yanında, o en görkemli yelpaze tam da ikisini bir araya getirme yoluyla akıllıca karıştırılmış bir gri zemin üstünde; öyle ki elektrik kutupları olarak adlandırabileceğimiz (tabii renk açısından) şekilde birbirlerini siliyorlar ve o griye karşı bir beyaz var. Aynı

tabloya ayrıca farklı bir maviye karşı başka turuncu yelpazeler, en görkemli beyazlara karşı en görkemli siyahlar işlenmiş; yirmi kadar baş neşe ve hayat dolu biçimde ışıldıyor, öylesine güzel yapılmışlar ki! Ne müthiş renk! Bütün o adamların tam boy halinde enfes görünüşü. Ama sol köşedeki o turuncu, beyaz, mavi ahbap var ya – – ..... daha ulvi güzellikte bir figürü nadiren görmüşlüğüm var – – harika bir şey.

Delacroix buna hayran kalırdı, öyle alabildiğine hayran.

Orada düpedüz çakılıp kalmış halde durdum. Şarkıcıyı, o gülen adamı bilirsin – vişneçürüğü katılmış bir yeşilimsi siyah renkteki büst.

Vişneçürüğü aynı zamanda ten renginde de.

Sarı (*mat limoni*) elbise içindeki adam büstünü bilirsin, hani şu yüzü tonların karşıtlığı nedeniyle şarap kırmızısı (menekşe?) gibi cüretkâr ve ustaca bir bronza bürünmüş adam.

Bürger bize Rembrandt'ın Yahudi gelinini tıpkı Vermeer van Delft'i yazdığı gibi, tıpkı Millet'nin ekicisini yazdığı gibi, tıpkı Frans Hals'ı yazdığı gibi anlatır – kendini adayarak ve kendini aşarak. Kumaşçılar loncası mükemmeldir, en güzel Rembrandt'tır; ama üzerinde pek durulmayan o Yahudi gelini ne kadar içten bir tablodur, nasıl da son derece şirin bir tablodur, kor gibi bir elle boyanmış gibidir. Anlayacağın, Kumaşçılar loncasında Rembrandt gerçek hayata bağlıdır ancak *orada bile* daha yüceye, tam da en yüceye, sonsuza varır. Bununla birlikte, Rembrandt bir portrede yaptığı gibi, gerçeğe *tam* anlamıyla bağlı kalmasının gerekmediği durumlarda, *şiiri yaratabildiği*, bir *şair*, yani *Yaratıcı* olabildiği durumlarda başka bir şey yapabilen biriydi. Yahudi gelininde büründüğü kimlik işte budur. Ah, Delacroix tam da o tabloyu ne kadar iyi anlardı! Dipsiz derinliğe varan ne kadar soylu bir duyarlılık. Böyle bir resmi yapmak için birçok defa ölmüş olmak gerekir sözü burada kesinlikle geçerli. Yine de insan Frans Hals'ın tabloları üzerine konuşabilir; onun ayakları her zaman *yere basar*. Rembrandt gizemliliğin derinliklerine öylesine dalar ki hiçbir dilde ifade edecek kelimelerin bulunmadığı şeyler söyler. Rembrandt'ın *sihirbaz* olarak nitelendirilmesinde doğruluk payı vardır – bu hiç de kolay meslek değildir.

Paketlediğim çeşitli natürmortlar, alelacele kaptığım iki Amsterdam hatırasıyla ve ayrıca birkaç çizimle birlikte önümüzdeki hafta eline geçecek. Sana çok geçmeden De Goncourt'un bir kitabını da göndereceğim – Sevgili. De Goncourt her zaman iyidir, çalışma tarzı çok özenlidir ve her eserinde bir hayli emek vardır.

Amsterdam'da Israëls'in iki tablosunu gördüm, hani şu Zandvoort balıkçısı ve en son eserlerinden biri, yaşlı bir kadını ölü kocasının yattığı karyolanın yanında bir çaput yığını gibi çömelmiş halde gösteren tablo. Her ikisini de ustaca buldum. İnsanlar teknik üzerine içi boş, ikiyüzlü, kibirli sözlerle çene çalıp dursunlar; gerçek ressamlar duyarlılık denen vicdanın kendilerine yol göstermesine izin verirler; onların ruhlarına, beyinlerine fırça yön vermez, beyinleri fırçaya yön verir. Dahası, tuval gerçek bir ressamdan korkar, ressam tuvalden korkmaz.

Amsterdam'da günümüze ait başka tabloları, Witkamp ve diğerlerini gördüm. Kesinlikle en iyi olan Witkamp bana Jules Breton'u hatırlatır; *kendilerince* teknik

dedikleri şeye sığınıp kaçamak tavır takınan, kendi adıma *tam da teknik anlamda* ZAYIF bulduğum başkaları aklımdan geçiyor ama adlarını anmayacağım. İşte biliyorsun, ayırıcı özellikleri sandıkları, oysa yavan, çok sıkıcı, çocukça karışımlardan ibaret olan bütün o soğuk, gri tonlar. Şimdilerde seçkin, açık bir yelpaze sandıkları renklerle çalışan ressamlara kolaylık olsun diye, sıradan renklerin saf beyazla karıştırılmasına dayanan renkler bilinçli olarak imal ediliyor. Pöh!

Bak, sözgelimi Zandvoort balıkçısının *tekniği*, renk karışımı, model çıkarışı bence Delacroix tarzında ve enfestir; bugünün soğuk, yavan grileri teknik açısından pek anlam taşımaz, *resme* dönüşüverir, oysa Israëls resim ötesindedir. Hepsi doğru tarzda kendine has yelpazeyle çalışan Jaap Maris, Willem Maris, Mauve, Neuhuys'tan söz etmiyorum elbette – Blommers vs. Ama ustalar ekolü, onların takipçileri bence kabak tadı veriyor Theo.

Fodor'u görmeye de gittim.

Decamps'ın çobanı gerçekten bir şaheserdir. Meissonier'yi, bir ölüm döşeği eskizini hatırlıyor musun? Diaz'ı? Doğrusu, Bosboom, Waldorp, Nuijen, Rochussen'i, 40 yıl önceki dönemin *özgün* adamlarını görmek her zaman hoşuma gider. Rochussen'de Gavarni'ninki gibi bir canlılık var.

Sana gönderdiğim natürmortlar renge dönük etütler. Biraz daha yapacağım; bu uğraşı anlamsız bulmuyorum. Bir süre sonra solacaklardır ama sözgelimi bir yıl içinde iyice kuruduklarında ve adamakıllı bir verniklemeden geçtiklerinde şimdikinden daha iyi olacaklardır. Hem öncekileri, hem de bunları kapsamak üzere çok sayıda etüdümü odandaki bir duvara öylece karışık halde asmak için raptiyeler kullanırsan, bu etütler arasında bir bağlantı olduğunu, renklerin yan yana durunca uyuştuğunu göreceksin, sanırım.

Aşırı siyahtan söz edilmesine gelince, soğuk, çocukça yelpazelerle yapılmış tabloları daha fazla gördüğümde, etütlerimin aşırı siyah bulunmasına daha da çok seviniyorum.

Zandvoort balıkçına bak. Neyle boyanmış? Kırmızıyla, maviyle, sarıyla, siyah ve biraz kirli beyazla, kahverengiyle (hepsi iyice karılmış ve kırılmış halde) boyanmış mı, boyanmamış mı? Israëls siyaha batınamak gerektiğini söylediğinde, kesinlikle şimdi anlaşılan şeyi asla kastetmez; gölgelere renk vermek gerektiğini kasteder. Ama pek tabii ki bu, ne kadar güçsüz olursa olsun, tek bir yelpazeyi, siyahların, kahverengilerin ve derin mavilerin yelpazesini gerçekten göz ardı etmez.

Ama buna kafa yormanın ne anlamı var ki? İtibar gören o acizliği düşünmektense, Rembrandt'ı, Frans Hals'ı, Israëls'i düşünmek daha iyidir.

Biraz etraflıca yazıyorum. Renkler üzerine söylediklerime belki inanmasan ve incelikli gri dedikleri şeyin büyük ölçüde çok çirkin gri olduğunu söylediğimde beni kötümser bulsan bile, bütün büyük ustaların farklı biçimde çalışması nedeniyle, yüzlerin, ellerin, gözlerin pürüzsüzce çizilmesini kınadığımda beni kötümser ya da daha beter biri bulsan bile, ne mutlu ki sanatı gerektiği gibi tekrar *incelemeye* başlaman belki yavaş yavaş seni de değiştirecektir. Şimdi senden bir iyilik isteye-

ceğim. Amsterdam'a benimle birlikte gelen Eindhoven'daki arkadaşım, Bürger'in Hollanda müzeleri, Van der Hoop ve Rotterdam kitabını C.M.'nin oradan satın aldı ama C.M.'nin elinde *birinci cilt, Lahey ve Amsterdam müzeleri* yoktu. Ancak onu da edinmemiz şart. Baskısı tükenmiş ama bir yerlerden bulup çıkarabilirsin; gerekirse 10 frank vermeye bile hazır, tabii daha ucuza olmasını tercih eder yine de. Bedelini sana hemen göndereceğim çünkü kitap onun için ve benden bu koşulla istedi. Yani, ulaşmak için elinden geleni yapar mısın? Eğer bulursan, önce kendin baştan sona oku – çünkü çok yararlı.

C.M.'nin yanına onunla birlikte gitmedim.

Amsterdam'dayken yaptığım iki küçük pano müthiş bir acele içinde ortaya çıktı; bir tanesini tren için biraz erken gittiğim istasyonun bekleme salonunda, diğerini sabahleyin yaklaşık saat onda müzeye gitmeden önce yaptım. Öyle olsa bile, onları sana gönderiyorum, birkaç fırça vuruşuyla üstüne bir şeyler çiziktirilmiş çiniler gibi say işte.

Bu ayın sonunu getirmeye gelince, dostum, basbayağı meteliksizim. Ne yapmalı? Fazladan bir yirmi frank falan gönderemez misin? Boya için önümüzdeki ay para vermem, 1 Kasım'da 25 guldenlik kirayı ödemem gerekiyor.

Çalışmalarım için bağlantılara gelince, biriyle konuştum ve eğer tekrar gidersem, çalışmaları yanıma alacağım. Sergi açma şansını yakalama açısından işi OLDUKÇA KOLAYLAŞTIRAN genel bir gevşeklik var.

BOLCA RESİM YAPALIM. Başarıya ulaşmak istiyorsak mesaj bu, tam da işler kesat olduğu için *epeyce* çalışmak – bakarsın bir gün, bütün limanları bize kapalı bulmak yerine, direğe bir süpürge bağlayabiliriz. Selamlar.

Saygılarımla,
Vincent

537 Nuenen, Çarşamba, 28 Ekim 1885 dolayları
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Siyah hakkındaki mektubunu büyük keyifle okudum; böylece, siyaha karşı herhangi bir önyargın olmadığına da kesinlikle inandım.

Manet'nin Ölü toreador adlı etüdü üstüne yaptığın betimleme çok iyi irdelenmişti. Bütünüyle mektubun, bir vakitler bana yazdığın Paris anlatımları için düşündüklerimi bir kez daha kanıtlıyor, canın istedi mi sözcüklerle resim yapabiliyorsun.

Şurası gerçek ki insan renklerin yasalarını incelerse, büyük ustalara duyduğumuz içgüdüsel inancın ötesine geçmek, neyi, neden çok beğendiğimizi irdeleyebil-

mek olası; ve hatta, günümüzde son derece gerekli bu, çünkü eleştiri yapan kişiler korkunç keyfi ve yüzeysel davranıyorlar.

Günümüzdeki sanat ticareti konusundaki karamsarlığımı sürdürmeme izin vermelisin; benim için, cesaretimin kırılması diye bir şey söz konusu değil çünkü. Böyle düşünüyorum yalnızca. Diyelim ki, resim fiyatları üstüne yapılan garip, çekişmeli pazarlığı gittikçe daha çok çiçek soğanı ticaretine benzetmekte haklıyım. Yineliyorum, diyelim ki, geçen yüzyılın sonundaki çiçek soğanı ticareti gibi, sanat ticareti de, yüzyılımızın bu son yıllarındaki daha başka spekülasyon dalları ile birlikte, geldiği gibi yok olacak –yani, çok kısa sürede sona erecek.

Soğan ticareti yok olmuş olabilir, ÇİÇEK YETİŞTİRME OLAYI ise sürüyor. Bana gelince, ben, iyi günlerde de kötü günlerde de, küçük bahçesiyle yetinen, bitkilerini seven ufak çapta bir bahçıvan olmaktan hoşnutum.

Şu sıra paletimin buzları çözülüyor, ilk başlangıcın donukluğu yok oldu bile.

Hâlâ bir şeye ilk başladığımda sık sık yanlışlar yaptığım bir gerçek; ama renkler kendi kendilerine birbirlerini izliyorlar sanki ve başlangıç noktası olarak bir rengi aldığımda, ondan sonra nelerin gelmesi gerektiği ve bunlara nasıl hayat vereceğim açık seçik beliriyor kafamda.

Jules Dupré'nin peyzajları bir bakıma Delacroix'nınkiler gibi. Renk senfonileri içinde ne akıl almaz çeşitlilikte ruh halleri anlatmış!

Bir bakıyorsun en ince mavi-yeşillerin, kırık mavinin, her türlü incimsi tonun içinde dolandığı bir deniz manzarası.

Bir başka yerde bir sonbahar peyzajı –renkleri derin şarap kırmızısından canlı yeşile, kıpır-kıpır bir turuncudan koyu tütün rengine değişen yapraklar, gökyüzünde gene bambaşka renkler, griler, eflatunlar, maviler, beyazlar, sarı yapraklara bir başka karşıtlık yaratan..

Bir başka resimde, siyah-mor ve ateş kızılından bir günbatımı...

Bir kez gördüğüm, hiç unutamadığım bir başka tablosu da bir bahçe köşesini gösteriyordu: Gölgede siyah, güneşte beyaz, capcanlı bir yeşil, bir ateş kızılı, sonra bir koyu mavi, yeşilimsi bir kahverengi, sarımtırak bir açıkkahve rengi... Renklerin gerçekten de kendi adlarına konuştukları kesin.

Jules Dupré'yi her zaman çok sevmişimdir, ilerde şimdi olduğundan çok daha fazla takdir edilecek. Çünkü renk açısından gerçekten büyük bir usta, her zaman ilginç, son derece güçlü ve dramatik. Evet, rahatlıkla Delacroix'nın kardeşi denebilir ona.

Daha önceden de söyledim ya, siyah konusunda yazdığın mektup çok iyi, yerel renkleri resme sokmamak üstüne dediklerin de kesinlikle doğru. Ama benim için yeterli değil. Yerel renkleri kullanmamanın gerisinde çok daha önemli şeyler var bence.

Gerçek ressamlar bu işi yerel renkle yapmayanlardır. Bir keresinde Blanc ile Delacroix tartışmışlar bunu.

Bence, ki fazla ileri gittiğimi sanmıyorum, bu sözlerin anlamı şu: Ressam, doğadaki renklerden değil de paletinin üstündeki renklerden başlamalı işe.

Yani, demek istiyorum ki kişi resim yapmak istiyorsa, örneğin bir insan başı, önündeki gerçekliği dikkatle inceledikten, gözledikten sonra, şöyle düşünebilir: Bu başta, kızıl kahverengi, mor ve sarının –hepsi de kırık– bir uyumu var, öyleyse paletime sarı ve mor ve kızıl kahverengi sıkacağım ve bu renkler birbirlerini kıracaklar.

Doğadan alıkoyduğum şey tonları yerleştirmekte belirli bir sıra, belirli bir doğruluk; doğayı inceliyorum ki saçma-sapan şeyler yapmayayım, aklıbaşında kalabileyim... Öte yandan, kullandığım renk doğadakinin aynıymış, değilmiş bu beni çok ilgilendirmiyor tuvalimde güzel durduktan –doğada olduğu kadar güzel durduktan– sonra... Courbet'nin yaptığı bir portre –erkeksi, özgür, çok güzel derin kızıl kahverengi ve altın tonlarıyla, yanında daha soğuk bir mor ve hepsini vurgulayan siyahlarla boyanmış, gözü dinlendirmek için bir kıyısına az renklendirilmiş beyaz keten parçası atılmış –evet, Courbet'nin yaptığı herhangi bir portre başka birinin, yüzün renklerini dehşet verici bir *aynılıkla* yansıtmaya çaba gösteren başka bir ressamın yaptığından çok daha doğru, çok daha gerçek, çok daha iyidir.

Bir erkek başı, ya da bir kadın başı, uzun uzadıya, ciddiyetle ve aceleye getirilmeden incelendiğinde tanrısal bir güzelliğe sahiptir, değil mi? İşte, doğadaki tonların *genel uyumu,* aynen taklit edildiğinde kayboluyor; buna karşılık, o uyuma tekabül eden bir renkler dizisi ile yeniden yaratıldığında –ki bu dizi modeldekinin aynı olmayabilir, hatta ondan çok farklı olabilir –kaybolmuyor, tam tersine...

Renklerin kendiliklerinden oluşturdukları –palet üstünde kırıldıklarında yani –o canım tonları her zaman ve akıllıca kullanmalı. Yineliyorum, işe paletten başlamak, renk uyumu konusundaki kişisel bilgiden başlamak, doğayı mekanik bir dalkavuklukla körü-körüne izlemekten çok farklı.

Al sana bir örnek daha: Diyelim ki bir sonbahar peyzajı yapacağım, ağaçlardaki yapraklar sarı, pekâlâ –ben bu tabloyu sarılardan oluşmuş bir senfoni olarak düşünüyorsam eğer, kullandığım temel sarının yapraklarınkiyle aynı olup olmamasının ne önemi var? Çok az önemi var bunun. *Pek çok şey,* hatta *her şey,* tonların, *aynı aile-deki* tonların sonsuz çeşitliliğini benim algılamama bağlı.

Buna, romantizme karşı tehlikeli bir eğilim mi diyorsun sen? 'Realizm'e ihanet, hayal gücüyle resim yapmak mı diyorsun? Doğadan çok palete önem vermek, bağlanmak mı diyorsun? Öyle olsun.

Delacroix, Millet, Corot, Dupré, Daubigny, Breton, istersen daha otuz isim sayabilirim, bu kişiler yüzyılımız resim sanatının yüreğini, ruhunu oluşturmuyorlar mı? Hepsinin de *kökleri* romantizmde değil mi –hepsi de *romantizmi aşmış olsalar bile*? Çağımızda romans da var romantizm de, ressamların da düş gücü ve duyguları olması gerek. NEYSE Kİ realizm de natüralizm de bunlardan tümüyle NASİPSİZ değil. Zola *yaratıcı* biri, çevreye *ayna* tutmakla yetinmiyor... Fevkalade yaratıyor, evet, *yaratıyor, şiirselleştiriyor;* bu kadar güzel olmasının nedeni de bu. Romantizmle HER ŞEYE RAĞMEN bağları olan realizm ve natüralizm konusunda bu kadar konuşmak yeter. Yineliyorum, '30-'48 yıllarının resimleri çok dokunaklı geliyor bana... Bir Paul Huet, eski bir Israëls, örnekse Zandvoort Balıkçısı, ya da bir Cabat, bir Isabey duy-

gulandırıyor beni. Ayrıca yerel tonda resim yapmayın sözü öylesine doğru geliyor ki bana, tonal gamı doğadakinden daha düşük olan bir resmi bile, doğayı tıpatıp yansıtan bir resme yeğ tutarım.

Belli belirsiz boyanmış, sanki bitmemiş gibi duran bir suluboya resim de, doğayı körü-körüne taklit eden düzgün bir suluboyadan daha iyidir.

Yerel tonda resim yapmayın sözünün anlamı çok geniş aslında. Bir *bütün* oluşturan, birbiriyle uyumlu, ama başka bir renk bileşiminin yanına kondu mu daha çok göze çarpacak, karşıtlık yaratacak renkler arama olanağını sağlıyor ressama.

Saygıdeğer bir vatandaşın portresi, benim hiçbir zaman dikkatimi çekmeyecek olan dindar beyefendinin yüzünün sütümsü uçuk mavi ve anlamsız rengini aynen olduğu gibi gösteriyorsa, bana ne bundan? Öte yandan, görüntüsünü ölümsüzleştirmek gereğini duyacak kadar kişisel erdemleriyle övünen bu beyin yaşadığı küçük kentin sakinleri, pek yaygın hemşerilerinin tıpatıp kendisine benzeyen biçimde resmedilmesini büyük takdirle karşılıyorlardır, eminim.

RENK KENDİ BAŞINA BİR ŞEY ANLATIR, bunsuz yapamaz insan, ille de kullanmak zorundadır; güzel olan bir şey, ama gerçekten güzel olan bir şey, aynı zamanda doğrudur da. Veronese, "Cana'da Düğün" tablosundaki o şık insanların portrelerini yaparken paletindeki tüm zenginliği eflatunlar, harika altınımsı tonlarla tuvale dökmüştü. Sonra, aklında hâlâ –ön planda olmayan– uçuk bir mavi ile incimsi beyaz vardı. Bu renkleri de tonlarını kırarak geri planda kullandı –ve çok iyi bir sonuç çıktı ortaya... Kendiliğinden bir mermer saraylar ve gökyüzü havası yaratılıyor ki, figürlerin düzenlenmesini çok iyi tamamlıyor.

O geri plan o kadar güzel ki, renklerin hesaplanmasından kendiliğinden ortaya çıkıyor.

Bu sözlerimde yanlış var mı?

İşin başından sarayı *ve* figürleri bir bütün olarak düşünen birinin yapacağı resimden *daha değişik* yapılmamış mı?

Tüm o mimari ve gökyüzü son derece konvansiyonel ve figürlerin yanında ikinci planda kalmış, çünkü figürlerin daha güzel görünmesini sağlamak için düşünülmüş.

Yağlıboyada gerçek ressamlık *bu işte;* ortaya çıkan sonuç ise, varolanın tıpatıp taklidinden çok daha güzel. Bir tek şey düşünmek, çevrenin ona ait olmasını sağlamak ve oradan yola çıkarak işi tamamlamak...

Doğayı uzun uzun incelemek, gerçeklikle boğuşmak –bunlar hiç olmamalı demiyorum. Ben kendim de yıllar yılı yapmadım mı aynı şeyi, bir sürü acıklı sonuç elde ederek?

Bu *yanlışı* yapmamış olmayı istemezdim gene de.

Yani, çalışmalarımı aynı biçimde sürdürmek saçmalık ve aptallık olurdu, ama bugüne kadar uğraşmalarımı toptan hiçe saymak anlamına gelmez bu.

Hekimlerin bir sözü var: *İnsan işe öldürmekle başlar, sonunda ondurma noktasına varır.* İnsan doğayı izlemek için umutsuz bir savaşıma giriyor başlangıçta ve her şey kötü gidiyor. Sonunda ise sakin bir biçimde kendi paletinden yaratma yolunu seçiyor

ve doğa ona uyuyor, onu izliyor. Ancak bu iki karşıt oluşum birbirinden ayrılamaz. Başlangıçtaki ağır işçilik, boşunaymış gibi görünse de, doğayla bir yakınlık, nesneler üstünde daha sağlam bir bilgi edinme olanağı sağlıyor. Doré'nin (kimi kez çok akıllıdır!) çok güzel bir sözü var: *Hatırlıyorum.*

En iyi tabloların az ya da çok özgürlükle, yürekten yapıldığına her ne kadar inanıyorsam da, ressamın doğaya bakarak uzun uzadıya çalışması, didinmesi ilkesinin doğruluğuna karşı çıkamam.

En geniş, en üstün hayal gücüne sahip olan ressamlar bile aynı zamanda doğrudan doğadan çalışarak insanın ağzını açık bırakacak güzellikte yapıtlar koymuşlar ortaya.

Manet'nin etüdünü inceden inceye anlatmanın karşılığı olarak sana bir natürmort gönderiyorum: Deri ciltli ama açık –dolayısıyla kırık beyaz– bir İncil resmi bu; geri planı siyah, ön planda ise sarımsı kahverengi ve limon sarısı var.

Bu resmi bir tek günde, bir oturuşta yaptım.

Bunu söylememin nedeni, belki de onca yıl boşuboşuna uğraşıp didinmemişim dediğimde, artık belli bir konuyu, rengi ya da formu ne olursa olsun, en ufak bir kararsızlık çekmeden bir çırpıda resimleyebildiğimi göresin diye. Geçenlerde açık havada birkaç etüt daha yaptım –güz peyzajları... Yakında yeniden yazacağım, bu mektubu acele gönderiyorum, siyah konusunda söylediklerine ne kadar sevindiğimi iletmek için. Hoşça kal.

Dostlukla,
Vincent

541 Nuenen, Cumartesi 14 Kasım ya da dolayları, 1885
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

De Goncourt'un kitabında Chardin üzerine makalede altını çizdiği şu satırlara rastladım. Ressamlara yeterince para verilmediğinden söz ettikten sonra şunu söyler: "Yapılacak şey, yaraşacak şey. Mecburen ya bayağı işlerin peşine düşer ya da açlıktan ölür. Birinci yol benimsenir." *Böylece*, arkasından eklediği üzere, birkaç *kurban* dışında kalanlar "çit ustası, asker ya da komedyen olur."

Bu gerçekten esas itibariyle hâlâ doğrudur. Yukarıdaki sözleri işaretlediğini görünce, özellikle bir süre önce sana şimdiki stüdyoma kiralık ilanı astığımı bildirmiş olmamdan dolayı, daha sonra ne yapmayı tasarladığını öğrenmek istiyor olabileceğin aklımdan geçti.

Günümüz Chardin'in dönemiyle tam aynı değil ve şimdilerde varlığına karşı çıkılması zor birkaç şey var. Ressamların sayısı çok daha yüksek.

Bir ressamın "ek iş yapması" kamuoyunda artık hemen kötü bir izlenim bırakıyor. Bu açıdan hiç de istisna değilim, kendime herhalde şunu söylemeliyim: Resim yapmayı sürdür, yüz etüt yap, bu yetmezse iki yüz etüt yap ve "ek iş yapma" meselesini atlatıp atlatamayacağına bak. Derken yoksulluğa alışırsın, bir askerin ya da bir işçinin normal insan yiyeceğiyle ve barınağıyla rüzgârda ve fırtınada yaşayıp sağlıklı kaldığını, meselenin haftada bir gulden ya da biraz daha fazla kazanma kadar pratik olduğunu görürsün. Ne de olsa, insan dünyaya rahat etmek için gelmez ve yanındaki adamdan daha iyi durumda olması gerekmez. Daha iyi durumda olmanın *pek de* yararı yoktur; sonuçta gençliğimize tutunup kalamayız.

Eğer BU mümkünse (ne de olsa insanı gerçekten mutlu kılan şey, genç olmak ve uzun bir süre öyle kalmaktır), doğrusu, o burada yok – Arabistan'da veya İtalya'da bile yok, her ne kadar oralarda buradakinden daha iyi olsa da.

Kendi adıma, güçlü kalınada ve kendini yenilemede en yüksek şansın bugünkü avam tabakasında olduğu kanısındayım. Her neyse. Bu yüzden onu art düşünceler olmaksızın resimde aradığını söylemekteyim. Ama para kazanmak istiyorsam, portre ressamlığını akılda tutmamda yarar var sanırım. İnsanları "benzerlik" konusunda memnun etmenin zor olduğunu biliyorum ve kendimden emin olduğumu önceden söylemeye dilim varmıyor. Ancak bunu elbette büsbütün imkânsız saymıyorum çünkü buradaki insanlar başka yerlerdeki insanlarla büyük ölçüde aynı olacaktır. Tamam, köylüler ve köy kökenli kişiler yanılmazlar ve derhal *şu* Renier de Greef, şu Toon de Groot ve şu Dien van der Beek vs. derler, hatta *yanıldıklarını söylediğimde beni yalancı çıkarırlar.* Bazen bir figürü arkadan bile tanırlar. Şehirde ise burjuvalar ve kesinlikle onlardan aşağı kalmayacak şekilde fahişeler, kim olurlarsa olsunlar, *her zaman* portrelere değer verirler. Millet gemi kaptanlarının basbayağı bu işi kıvırabilen "birine ondan dolayı saygı duyduklarını" keşfetmişti (o portreler muhtemelen karadaki yavukluları içindi). Bu alan henüz değerlendirilmiş değil. Sensier'de bunu hatırlıyor musun? Millet'nin Le Havre'de geçimini bu şekilde sağladığını hep hatırlamışımdır.

Evet, aşağı yukarı planım Anvers'e gitmek – işin girdisini çıktısını önceden hesaplamam mümkün değil.

Altı sanat simsarının adreslerini bir yerden bulduğum için, yanımda bir şeyler götürmek istiyorum ve dahası çalışma babında, oraya varır varmaz (makul ölçüde büyük) birkaç kent manzarası yapmayı ve onları da hemen göstermeyi tasarlıyorum.

Bir başka deyişle, bütün dikkatimi orada bir şey yapmaya odaklayacağım. Ve de oraya yoksul gittiğime göre, her halükârda çok fazla şey kaybetmem mümkün değil.

Burası açısından ise, yöreyi ve aynı şekilde insanlarını gayet iyi tanıyorum ve temelli ayrılacağını sanmayacak kadar çok seviyorum. Eşyalarımı koymak üzere bir yer kiralama yolunu bulacağım ve böylece bir süreliğine Anvers'ten ayrıldığımda veya kırı özlediğimde güvencede olurum.

"Bir ek iş yapma" meselesine gelince, daha başından sözgelimi Tersteeg bu konuda *başımın etini yedi.* Tersteeg hakkında başka ne düşünülürse düşünülsün, yaptığı

şey sahiden *dırdırdı*. Konuyu en çok dile dolayanlar, aynı zamanda tam olarak ne yapılacağını açıklayamayan kişiler. Bu anlamda benim durumumu tam açıklığa kavuşturmak açısından, "bir ek iş" yapmam halinde, simsarları ya da ressamları tanımak kaydıyla yapacağım tek şey, resimle ilgili bir şey, sözgelimi onlar adına İngiltere'ye gitmek falan olur belki.

Besbelli ki resimle doğrudan ilişkili böyle şeyler bir istisnadır, bunun dışında, *kural olarak*, bir ressam tamamen ressam olmalı.

Melankoliye kapılmaya yatkın olmadığımı da unutma. Bu civardaki takma adım genellikle "adi ressam herif" ve oraya gidişimde bir ölçüde fesat payı hiç yok değil. Drenthe'yi de düşündüm ama gerçekleşmesi daha zor.

Kırsal alandaki çalışmalarım Anvers'te beğenilirse, bu iyi olur. Burayla ilgili şeyler şimdi ya da daha sonra beğenildiği takdirde, onlara devam ederim ve Drenthe'den benzer şeylerle çeşitlendiririm.

Ama asıl mesele bir seferde sadece tek şey yapabilmem; köylüleri resmetmekle meşgulken, şehirdeki işle uğraşamam. Şu an ayrılmak için ideal çünkü model bulmakta sıkıntılarım var ve her halükârda taşınacağım. Rahibe ve zangoca kapı komşusu olan bu stüdyoda model sorununun asla son bulmayacağını beklemek gerekir. Bu yüzden yerimi değiştiriyorum.

Nasıl olsa, meselenin insanlar üzerinde *mutlak* bir izlenim yaratması söz konusu değil; başka bir oda kiralamakla ve durumu birkaç ay oluruna bırakmakla, entrikanın etkisi epey tavsayacaktır. Önümüzdeki iki ayı, Aralık ve Ocak aylarını orada geçirebilmem en uygun yol olmaz mı? Amsterdam'dayken bir aşevinde 50 meteliğe kaldım; orada aynısını yaparım veya daha iyisi şu ya da bu ressamla stüdyosunda çalışınama izin vermesi için anlaşmaya varırım. Başka bir sebep de var; bir yerlerde çıplak modele bakarak resim yapma fırsatını bulabilmem mutlak anlamda imkânsız değil.

Beni akademide istemeyeceklerdir, muhtemelen ben de istemem; ama sözgelimi bir heykeltıraştan (orada böyle birkaç kişi kesinlikle olsa gerek) kolayca biraz yakınlık görülebilir. Paralı kişilerin diledikleri kadar model tutabileceklerini söylemeye gerek yok ama bu iş parasız zor. Her şeye rağmen, orada çıplak model kullanan ve masrafların paylaşılabileceği kişiler herhalde vardır. Birçok şey için buna ihtiyacım var.

Mektubunu sana yazdığım sırada aldım. Gerekirse Van de Loo'nun yanına gitmeye hazırım ancak doktorların bazen insana her şeyi anlatmadığını biliyorsun, özellikle de kuşkulu vakalarda. Valide'nin fazlasıyla bir sis içinde olma durumunun muhtemelen nüksedeceğini da anlaman gerekir; yaşlanmakta olan çoğu kimsenin başına gelen bir şey bu. Her halükârda, bana göre, *kesinkes* ısrar etmediği sürece, onu taşınmanın kargaşası ortasında bırakmamak çok pratik bir fikir. Gerisi açısından, dostum, kendi adıma Van de Loo'nun Valide'ye bütün, kesinlikle bütün gerekli tavsiyelerde bulunduğu ve yeni hiçbir şey söylemeyeceği kanısındayım. Yani, önüne geçilebilecek bir tehlikeyle karşı karşıya olmamız halinde, şimdiye kadar bir uyarıda bulunurdu. Ama hiçbir şey söylememesi, ortada bir sorun varsa, bu konuda herhan-

gi bir şey yapamadığının ve hiçbir şey yapılmaması gerektiğinin bir işareti sayılır; durumu doğal akışına bırakıyorsa, en iyi yol bu olduğu içindir herhalde – Van de Loo son derece titiz, Zola gibi serinkanlı ve sakin biridir. Neyse, meseleyi Wil'le konuşacağım ve ya ben oraya giderim ya da Valide köyde olduğu sırada Van de Loo'ya bir ara uğrayabilir; bir şeyler yapacağız. Ama bence iş doğal mecrasında gitmeli. Şimdi böyle durumlarda *endişenin* ve aşırı tedirginliğin, *farkına varması halinde* hasta için katlanılmaz olduğu konusunda benimle hemfikir olacaksındır. Yaşlı insanlarda çoğu kez gidişatı önceden kestirmenin yolu yoktur; çünkü birçok vakada kalpleri sözgelimi aşırı şişmanlık yüzünden normal olmadığı için, bir 5 yıl, 10 yıl daha yaşayabilecekleri gibi, bir anda kolayca çöküp gidebilirler. Heyecanın elbette bir etkisi olabilir ama tam da bu nedenle zihnin artık tam berrak olmadığı durumlarda sağ kalma şansı zihin açıklığı dönemlerine nazaran çok daha yüksektir. Başka bir husus da şu: En azından zaman zaman Valide'de (iç dünyasının, zihin hayatının oldukça çapraşık olmasından ve düzeyler ya da katmanlar barındırmasından dolayı) ifade etmeyi istemediği ya da ifade edemediği derin düşüncelere dayalı bir alt katmanın kesinlikle bulunduğuna gayet eminim. Birçok durumda oldukça suskun kalması bu yüzden olsa gerek – en başta kendim onunla ilgili her şeyi daima bilmediğimi söylemeyi tercih ederim. *Özellikle şu anda aklı başında olduğuna göre, dilediği gibi davranmasına izin vermek* birincisi onun açısından en kolay yol, ikincisi bizler açısından en makul yol.

Çok, ama çok daha uzun süre yaşamamasının ve fazla acı çekmeksizin bu dünyadan ayrılmasının hiçbir şekilde onun için bir talihsizlik olmayacağı sessizce anlaşıldığında, huzur bu anlamda uygun bulunabilir. Önünde nispeten mekanik hayatla geçecek yıllar duruyorsa, yine huzura gerek var.

Gördüğün üzere, Anvers'e gidişimi onların Şubat dolaylarında bitmiş olacak yolculuğuna denk gelecek şekilde ayarlamak istedim. O dönem ile nihai taşınmaları arasında, ye tekrar Nuenen'de olacağım ya da olağanüstü bir şey beni daha uzun süre alıkoyarsa, bir şey olduğunda her zaman hemen hazır olacağım yine.

Bu iş başlamalı ama Wil'le durumu nasıl ayarladığımızı sana birkaç gün içinde yazıp bildireceğim. Ona yolculuktan önce Valide'yle birlikte Van de Loo'ya gitmesini önereceğim; Valide'nin işin aslından haberi olmayacak. Van de Loo onu gördüğünde, ya Wil ya da ben Van de Loo'ya Valide'nin kalan ömrü için ne söyleyebileceğini dosdoğru soracağız. Kendi adıma, senin ve Wil'in fikrine bağlı olarak, gerçekten etraflı bir muayeneden geçirilmesi için Valide'nin ziyaretinden önce Van de Loo'yu hazırlamaya ve ne öğrenmek istediğimizi anlatmaya razıyım. Selamlar.

Saygılarımla,
Vincent

Kısa sürede yaz ve Anvers'e gidişim hakkında ne düşündüğünü bildir – buna karşı bir şey olduğunu sanmıyorum.

545 Antwerp, Cumartesi 28 Kasım 1885
Theo van Gogh'a (H)

Cumartesi akşamı

Sevgili Theo,

Anvers ile ilgili birkaç izlenimimi daha yazmak istiyorum sana. Bu sabah, bardaktan boşanırcasına yağan yağmurun altında oldukça verimli bir yürüyüş yaptım. Bu zahmeti çekmemin nedeni, gümrükteki eşyalarımı alma zorunluluğuydu; rıhtımdaki çeşitli depolar ve tersane binaları oldukça güzel.

Daha önce de limanın orada, iskeleler, rıhtımlar boyunca birkaç yürüyüş yaptım. Özellikle insan kumsallardan, fundalıklardan yeni gelmişse, köy yaşamının sessizliğine alışmış, uzun süredir hep sessiz çevrelerde yaşamışsa, buradaki karşıtlık şaşırtıcı oluyor. İçinden çıkılamayacakmış gibi görünen bir karmakarışıklık.

De Goncourt'un bahsettiği "*Japonaiserie for ever*"lardan biri. Yani bu tersaneler devasa birer *Japonaiserie*, fantastik, benzersiz, tuhaf – en azından insan bir kere görmeli onları.

Oralarda seninle birlikte yürümek isterim, acaba ikimiz de benzer şeyler görecek miyiz diye. Orada her türlü resim yapılabilir. Kent görünümleri –çok çeşitli özellikleri olan figürler– ağırlık noktası olarak gemiler, suyun ve gökyüzünün rengi ince bir gri –ama hepsinden önemlisi o *Japonaiserie*ler...

Yani, demek istediğim, figürler her an hareket halindeler, bunları en garip çevrelerde görmek olası, her şey gerçekten fantastik; her an ilginç karşıtlıklar var önünde.

Çamurun içinde bir beyaz at, yüklenecek malların yığıldığı, (üstlerine muşamba örtülmüş) bir köşede duruyor, arka planda bir depo binasının isten kararmış duvarı... Çok basit aslında ama Siyah-Beyaz etkisi olarak çok iyi.

Son derece şık bir İngiliz barının penceresinden dünyanın en pis çamurunu görebilir insan, ya da örneğin yük boşaltan bir gemi. İri yarı rıhtım işçilerinin ya da egzotik görünüşlü denizcilerin boşalttığı yük ise boğa boynuzu ya da derileri gibi şeyler... Çok ince yapılı, sarışın bir İngiliz kızı pencerede durmuş bu görünüme ya da bir başkasına bakıyor. İçersi figürle aynı tonda, ışık olarak da o çamurun üstündeki gümüşümsü gökyüzü... Sonra boğa boynuzları... Al sana bir dizi karşıtlık. Başka bir yere bakıyorsun, bir grup Felemenk denizcisi... Yüzleri nerdeyse aşırı sağlıklı, omuzlar geniş, güçlü, tipik Anversliler işte, oturmuş midye yiyorlar ya da bira

içiyorlar, ortalıkta bir gürültü, bir hareket... Öte yandan, buna karşıt olarak, siyahlar giyinmiş minik bir figür hiç gürültü çıkarmadan, boz rengi duvar boyunca hırsızlama yaklaşıyor. Karga karası saçların çevrelediği küçük oval yüz kahverengi mi? Turuncumsu sarı mı? Bilmiyorum. Bir an için gözkapaklarını kaldırıyor, simsiyah gözleriyle yan yan bakıyor.

Çinli bir kız bu, esrarengiz, bir kedi kadar sessiz –ufak tefek, böceğimsi görünüşlü... Midye yiyen Felemenkliler grubuyla ne harika bir karşıtlık.

Al bir tane daha – çok dar bir sokaktan geçiyorsun, iki yanında son derece yüksek evler, depo binaları, barakalar. Ama aşağıda, sokakta yani, tüm ulusların ayrı ayrı pubları ve onların müdavimi kadın, erkek müşteriler, yiyecek satan, denizci giysileri satan dükkânlar, karmakarışık ve kalabalık.

Sokak uzun bir sokak, her an seni kavrayan, sürükleyen yeni bir şeyle karşılaşıyorsun. Arada bir kavga çıkıyor, başka herhangi bir yerde olabilecek olandan çok daha şiddetli bir tartışma koptuğunda örneğin. Yolda yürüyorsun, çevrene bakınıyorsun, birdenbire bir bağrışma çığrışma yükseliyor bir yerlerden. Meğer, günün ortasında denizcinin biri yaka paça genelevden kovuluyormuş kızlar tarafından, peşinde son derece kızgın bir adam ve bir sürü kız... Zavallı bunlardan iyice korkmuş –en azından bir sürü yığılmış torbanın üstünden tırmanıp bir depo penceresinden içeri kaçtığını gözlerimle gördüm. Şimdi, bütün bu gürültü patırtıya dayanamayacak duruma geldin mi biraz daha yürü, Harwich ve Le Havre vapurlarının demirlediği iskelenin ucunda, kenti arkana almış oluyorsun ve önünde hiçbir şey görmüyorsun, kesinlikle hiçbir şey... Sonsuzluğa dek uzanan, yarı yarıya su basmış bir alan, korkunç kasvetli ve ıslak, rüzgârda bir o yana bir bu yana sallanan sazlar, çamur, üstünde tek bir siyah teknenin bulunduğu ırmak, ön planda boz rengi sular, sisli, soğuk, gri gökyüzü –bir çöl kadar sessiz her şey...

Limanın panoramasına gelince –bir bakıyorsun bir akdiken çalısından daha karmakarışık ve fantastik... Öylesine şaşırtıcı ve birbirinin içinde ki her şey, insanın gözü bir bir noktaya sabitlenemiyor, başı dönüyor, renklerin ve çizgilerin dönüp dolaşmasından dolayı bir oraya bir buraya bakmak zorunda kalıyorsun; uzun süre tek noktaya baksan bile nesneleri birbirinden ayırt edemiyorsun... Ancak, ön planda belli belirsiz bir boş alan görebilecek bir yerde durdun mu da dünyanın en güzel, en dingin çizgilerini görebilirsin, örneğin Mols'un tablolarında sık sık görülenler gibi.

Bir yanda son derece sağlıklı bir kız görüyorsun, görünüşte namuslu, basit ve neşeli; öte yanda öylesine sinsi ve yalancı bir yüzle karşılaşıyorsun ki bir sırtlanı andırıyor, korkuyorsun... Çiçek hastalığından iz kalmış, kaynamış karides rengi suratları da unutma –gözler uçuk gri, kaş desen yok, saçlar iyice incelmiş, birbirine yapışık, gerçek domuz kılı renginde ama biraz daha sarı... İsveçli ya da Danimarkalı tipler.. Burada çalışmak çok iyi olurdu ama nasıl ve nerede? Çünkü burada insanın başı çok çabuk belaya girebilir... Her neyse, başıma herhangi bir iş almadan bir sürü sokak arşınladım, arka geçitlerde dolaştım ve beni denizci sanan birtakım kızlarla iyi vakit geçirdim.

Portreler yaparak bazı iyi modeller bulabilmem pek olanak dışı değilmiş gibi geliyor.

Bugün eşyalarını ve onca özlemle beklediğim resim malzemelerimi aldım. Dolayısıyla atölyem hazır. Bedava –ya da hemen hemen bedava– modeller de bulabilirsem hiçbir şeyden korkum olmayacak artık.

Birtakım şeyleri bedelini ödeyerek zorlayacak kadar param olmaması da çok kötü bir şey değil bana sorarsan. Sırf poz verme karşılığı portreler yapmak fikri en garantilisi belki de... Çünkü kentliler köylülerden çok farklı... Kesin olan bir şey var: Antwertp bir ressam için çok ilginç ve güzel bir yer...

Atölyem hiç de fena değil, hele duvarlara çok hoşuma giden o Japon estamplarını astıktan sonra... Biliyorsun ya bahçelerde ya da kumsalda küçücük kadın figürleri, atlılar, çiçekler, kargacık burgacık diken dalları...

Taşındığım için memnunum, bu kış boş oturmayacağım umudundayım.

İşte, hava kötü olduğunda oturup çalışabileceğim bir göz oda buldum ya, kendimi güvende hissediyorum.

Gene de lüks içinde yaşamayacağım elbette.

Mektubunu ayın birinde göndermeye çalış, çünkü o güne kadar ekmeğimi sağladım ama ondan sonra başım dertte olacak...

Küçük odam umduğumdan daha iyi, kesinlikle sıkıntı verici bir görünüşü yok.

Kendime ayırdığım o üç etüdüm de geldi ya, artık, resim satıcılarını bir dolaşmak istiyorum... Ancak, buradakiler nedense caddede vitrinleri olmayan özel evlerde oturuyorlar.

Park da güzel. Bir sabah orada oturup çizim yaptım.

İşte böyle, şimdiye kadar bir kötülük, şanssızlık gelmedi başıma. Konut açısından da durumum iyi, birkaç frank fazla ödeyerek bir soba ve bir lambaya da kavuştum. Burada kolay kolay sıkılacak değilim, hiç merak etme. Lhermitte'in *Ekim* adlı tablosunu da buldum; akşam çökerken patates tarlasında kadınlar, çok güzel. Ama *Kasım*'ı görmedim, sen aldın mı acaba? Resimli Figaro da var, dikkatimi çekti, içinde Rafaelli'nin çok iyi bir çizimi var.

Şimdiki adresim 194, Rue des Images; mektubunu buraya yaz lütfen, bir de bitirdiğinde De Goncourt'un ikinci bölümünü gönder.

Hoşça kal.

Saygılarımla,
Vincent.

Garip bir şey, yağlıboya etütlerim köyde olduklarından daha karanlık görünüyor kentte. Kentteki tüm ışıklar daha az parlak olduğundan mı acaba? Bilmiyorum ama yüzeysel bir bakışın ötesinde çok önemli bir ayrım olabilir bu. Onun için çarpıcı geldi bana ve sana gönderdiğim resimlerin, bana köydeyken göründüklerinden daha karanlık olabileceklerini anladım. Yine de şimdi yanımda olanlar, her şeye karşın

çok kötü görünmüyorlar: Değirmen, güz ağaçlarının sıralandığı cadde, bir natürmort, birkaç tane de küçük resim.

550 Antwerp, Pazartesi 28 Aralık 1885
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Gönderdiğin ve ay sonunu çıkarmama yardımcı olan 50 frank için teşekkür etmenin zamanı geldi de geçti bile... Bugünden sonra durum yine önceki gibi olacak, o da başka.

Yine de yapılmış birkaç etüt daha var elimde ve ne kadar çok yağlıboya yaparsam o kadar ilerlediğime inanıyorum. Para elime geçer geçmez çok güzel bir model tuttum ve başının tablosunu gerçek boyutlarında yaptım. İçindeki siyahtan başka oldukça açık renkler kullandım. Arka plana altınımsı parlayan bir ışık koydum, başın kendisi son derece yalın çıkıyor ortaya.

Renkler şeması şöyle: Tonları iyi ayarlanmış ten rengi, boyunda biraz bronzlaşıyor, simsiyah saçlar –bu siyahı elde etmek için lâl rengi ile Prusya mavisi kattım– ceket için kırık beyaz, geri plan ise çok açık, beyazdan çok daha açık bir sarı. Simsiyah saçlara şöyle bir kan kırmızısı dokundurdum, kırık beyazın üstüne de aynı kırmızıdan bir fiyonk. Kafe Şantan'da çalışan bir kız bu... Ama resme vermeye çalıştığım anlam Ecce Homo havasında bir şey. Ancak, *gerçekliğin* dışına çıkmak istemediğimden, özellikle yüzdeki anlam söz konusu olduğunda, imgelemini sonuna dek salıversem de ifade etmek istediğim buydu. Model geldiğinde, geçtiğimiz birkaç gece çok çalışmış olduğu belliydi, oldukça tipik de bir söz etti: "Bana gelince, şampanya beni neşelendirmez, aksine kederlendirir."

O zaman ne yapmam gerektiğini anladım işte, aynı zamanda hem şehvetli hem de kedere boğulmuş bir şey anlatmaya çalıştım.

Aynı modelle bu kez profilden ikinci bir etüde başladım.

Sonra, daha önce sözünü ettiğim o portreyi yaptım, hani bana söz vermiş olduklarını; o başın yağlıboya etüdünü de kendim için yaptım... Şimdi de ayın bu son günlerinde yağlıboya bir erkek başı daha yapabilmeyi umuyorum.

Neşeliyim, moralim iyi –özellikle çalışmalarım konusunda... Burası iyi geldi bana.

Düşünüyorum da şu orospular neye benzerlerse benzesinler, onlardan kazanç elde etmek, başka herhangi bir yoldan daha kolay. Aralarında çok güzellerin olduğunu yadsımak olası değil, ayrıca günümüzün havası da buna uygun, bu tür resimler her geçen gün daha çok göze çarpıyor...

En yüce sanatsal açıdan baksan bile, karşı gelinecek bir yanı yok bu işin ayrıca; *insanların resmini yapmak*, eski İtalyan sanatı buydu, Millet'nin yaptığı da buydu, Breton'un yaptığı da bu.

Sorun, hareket noktası olarak ruhu mu yoksa giysileri mi seçtiğin; bir de *formu*, üstüne kurdeleler, fiyonklar asılacak bir askı olarak mı kullanacaksın yoksa anlamı ve duyguyu ortaya çıkaracak bir araç olarak mı göreceksin onu; bir de modellik yapan kişi bunu iş olsun diye mi yapıyor yoksa başlı başına sonsuz güzel bir olay olduğu için mi?

Geçici olan yalnızca ilki, öteki ikisi yüce sanatın öğeleri... Hoşuma giden bir şey de bana poz veren kızın, kendim için yaptığım portrelere benzeyen bir başkasını da yapıp ona armağan etmemi istemesi oldu.

Mümkün olan en yakın zamanda, kendi odasında, dans giysileri içinde bir etüdünü yapmama izin vereceğine dair söz de verdi bana. Şu sırada bu sözünü yerine getiremiyor çünkü çalıştığı kafenin patronu onun modellik yapmasını onaylamıyor; ama yakında bir kız arkadaşıyla birlikte oturmaya başlayacak, kendisi de öteki kız da portrelerinin yapılmasını istiyorlar... Yine geleceği günü hararetle, umutla bekliyorum çünkü hem çok çarpıcı bir yüzü var hem de kendisi nükteli biri. Öte yandan, her şey hıza ve ustalığa bağlı olduğuna göre kendi kendimi de yetiştirmeliyim bu arada çünkü bu gibilerin vakti de sabrı da çok kısıtlı. Aslında bir iş çabuk yapıldığı için daha az iyi olacak diye bir kural yok ve kişi, model tamamen kıpırdamadan duramasa bile çalışabilmeli. Görüyorsun ya, tüm canlılığımla çalışmaya verdim kendimi. Bir şeyler satıp, biraz daha fazla kazanabilsem çok daha hevesle, çok daha sıkı çalışacağım.

Portier'ye gelince, daha cesaretimi kaybetmedim ama yoksulluk belimi büküyor, ayrıca şu sıralar tüm resim alım satımcılarının başında aynı dert var... Yıldızı sönmekte olan, işleri hep kötüye giden birtakım insanlar... Az huysuz insanlar değil bunlar, her yanı saran kayıtsızlığın, anlayışsızlığın karşısında bir şeyler yapmaya uğraşmalarını beklemek güç... Üstelik bulaşıcı bir şey bu.

Her türlü işin, alışverişin durduğunu ileri sürmek saçmalık aslında ama insan ne olursa olsun çalışmayı sürdürmek zorunda, inançla, hevesle, kısacası coşkuyla...

Portier'ye gelince, izlenimcileri ilk sergileyenin ama kopardığı gürültüyü Durand-Ruel'e kaptıranın o olduğunu sen kendin söylemedin mi bana? İşte, bundan da anlaşılacağına göre, inisiyatifi olan, yalnızca konuşmakla kalmayıp bir şeyler yapan bir kişi. Belki artık altınışına geldiği için ağırdan alıyor... Ya da onun durumu da birçok başkasınınkine benziyor: Resim almanın moda olduğu, işlerin çok iyi gittiği dönemde, sırf bu resim alma deliliğinin sürekliliğine inanmadıkları, fiyatlardaki aşırı yükselmeye kanmadıkları için önemsiz ve yeteneksiz kişilermiş gibi küstahca bir kenara itilen nice aklı başında, zeki adam olmuştur. Şimdi, işler bozuldu ya, bir vakitler diyelim on yıl önce, pek ortalıkta, pek hareketli olan nice resim alım satımcısının güneş tutulmasına uğramışçasına ortadan yok olduğunu görüyoruz. Ve daha işin sonu gelmedi.

Arkasında pek az sermaye olan ya da hiç olmayan kişisel inisiyatif belki de geleceğin tohumunu taşıyor. Zamanla göreceğiz.

Dün, Rembrandt'ın daha önce hiç bilmediğim bir tablosundan çekilmiş bir fotoğ-

raf gördüm ve tam anlamıyla çarpıldım. Bir kadın başıydı bu; ışık göğsüne, boynuna, çenesine, burun deliklerine, yanaklarının alt bölümüne düşüyordu.

Alın ve gözler, herhalde kırmızı tüylü, kocaman bir şapkanın gölgesinde kalmıştı. Yakası iyice açık olan bluzda da kırmızı ya da sarı vardı büyük bir olasılıkla. Geri plan karanlık... Yüzdeki anlamda ise esrarlı bir gülümseme var, tıpkı Rembrandt'ın kendi portresindeki gülümseme –hani elinde bir bardak şarap, kucağında da Saskia olan tablodaki gibi...

Bugünlerde aklım fikrim hep Rembrandt ve Hals ile dolu. Onların tablolarını çok çok gördüğümden değil, çevremdeki insanlar arasında bana o günleri anımsatan pek çok tipe rastladığımdan. O dediğim halk balolarına hâlâ sık sık gidiyorum, kadınların başlarını, denizcilerin, askerlerin kafalarını görmek için... 20-30 kuruşluk bir giriş ücreti ödüyorsun, bir bardak bira içiyorsun (çünkü pek az gerçek alkol içiyor bunlar) ve bütün bir gece keyfediyorsun –ya da ben, bu insanların nasıl eğlendiklerini seyrederek keyfediyorum.

Modele bakarak çok çok yağlıboya çalışmak –yapmam gereken bu ve gerçek ilerleme kaydetmeye ciddi olarak yardım eden tek şey de bu.

Çok uzun süre yetersiz beslendiğimi anladım, senden para gelince yiyebildiğim yemeği sindiremedim bu yüzden; neyse, bunun da bir çaresini arayacağım. Çalışırken tüm enerjimi toplamamı, verimli olmamı engellemiyor bu ayrıca. Yine de evin dışına çıktığımda açık havada çalışmak çok zor oluyor, kendimi aşırı bitkin hissediyorum. Eee, resim yapmak insanı yoran bir iş elbette. Ama buraya gelmeden kısa bir süre önce Dr. van der Loo'ya gittiğimde, her şeye karşın oldukça sağlıklı olduğumu söyledi bana.

Yaşamının en iyi yapıtlarını verebileceğim yaşa gelmekten umut kesmemeliymişim. Tüm gerginliklerine, sinirliliklerine vs. karşın 60 hatta 70 yaşına varabilmiş ressamlar olduğunu, benim de bunu başarmak istediğimi söyledim ona.

İnsan sakinliğini korur, moralini yüksek tutarsa, içinde bulunduğu ruhsal durum yapacağı işlere çok yardımcı oluyor, inanıyorum buna. Bu bakımdan buraya gelmekle çok şey kazandım. Yeni yeni düşüncelerim var, istediklerimi anlatmak için yeni araçların da... Daha iyi fırçalarla çalışmak yararlı olacak çünkü. Ayrıca, o karmin ve kobalt var ya, bayılıyorum o iki renge.

Kobalt harikulade bir renk, objelerin çevresinde atmosfer yaratmak için daha güzel bir şey olamaz. Karmin ise şarap kırmızısı ve şarap kadar sıcak, canlı.

Zümrüt yeşili de aynı. Bu renkleri kullanmamak yanlış bir tutumluluk olur.

Kadmiyum da öyle...

Amsterdam'da bir hekimin bünyem hakkında söylediği bir şey beni çok sevindirdi. Pek fazla ömrüm kalmadığını düşündüren kimi belirtiler yüzünden gitmiştim bu adama; bu konuda doğrudan doğruya fikrini sormadım da beni hiç tanımayan, ilk kez gören biri üstünde ne gibi bir izlenim bıraktığımı öğrenmek istedim. Bu yüzden, o sıradaki küçük bir rahatsızlığımdan yararlanarak gittim ve konuşma arasında genel olarak bünyemden söz açtım. Bu hekim beni sıradan bir işçi sanarak,

"Demir işçisisiniz herhalde" dediğinde nasıl sevindiğimi bilemezsin. İşte, kendimde gerçekleştirmek istediğim değişim de tam buydu! Daha gençken kafasıyla çalışan aşırı gergin birine benzerdim, şimdi ise bir kanal ya da demir işçisini andırıyorum.

İnsanın "vurdumduymaz" olabilmek için bünyesini değiştirmesi de hiç öyle kolay bir iş değil. Gene de dikkatli olmalıyım, elde ettiğimi yitirmemeye, daha da çok güç kazanmaya çalışmalıyım.

Şimdiki çalışmalarıma gelince, daha iyisini yapabileceğimi hissediyorum ancak daha fazla genişliğe, havaya ihtiyacım var –yani demek istediğim, biraz daha fazla para harcayabilmem gerekiyor. Her şeyden önemlisi, en önemlisi yeterince model tutamıyorum. Daha nitelikli işler çıkarabilirim ama masraflarım da ona göre daha çok olur. Öte yandan insanın yüce bir şeyi, gerçek bir şeyi, üstünlüğü olan bir şeyi amaçlamak zorunda olduğu doğru değil mi?

Burada halk arasında gördüğüm kadınların vücutları içimde korkunç büyük bir dürtü yaratıyor –kadın olarak onlara sahip olmaktan öte, daha fazla resimlerini yapma dürtüsü bu... Gerçi her ikisini de yapmak isterim, o başka. De Goncourt'un kitabını yeniden okuyorum. Kusursuz *Chèrie*'nin önsözünde de Goncourt'ların neler çektiklerini anlatıyor; nasıl yaşamlarının sonunda melankoliye kapılmışlar, evet ama kendilerinden eminmişler çünkü bir şey başardıklarını, yapıtlarının hep kalacağını biliyorlarmış. Ne adamlarmış yahu. Bizim ikimizin de düşünceleri birbirine şimdi olduğundan daha yakın olsa, her konuda kesinlikle anlaşabilsek, biz de aynı şeyi neden yapmayalım?

Ha, bu arada şunu da hatırlatayım; yıl sonunda, ne olursa olsun, her bakımdan 4-5 günlük bir oruca gireceğimden, mektubunu mutlaka 1 Ocak'ta gönder, geciktirme. Belki bunu anlamakta güçlük çekeceksin ama elime para geçtiğinde bir süre aç kalmışlığıma karşın, en büyük iştahım yemek için olmuyor, resim yapma iştahı çok daha güçlü... Hemen model aramaya çıkıyorum ve para bitinceye değin sürdürüyorum bunu. Bu arada yiyecek adına kursağıma giren tek şey, yanında kaldığım ailenin sabahları verdiği kahvaltının yanında akşam yemeği olarak bir fincan kahve ile ekmek...

Resim yapabildiğim sürece yetiyor da artıyor bu. Ama modeller gidince kendimi oldukça bitkin hissediyorum.

Buradaki modelleri seviyorum, kırsal bölgelerdekilerden o kadar değişikler ki. Özellikle karakterleri bütünüyle farklı. Bu karşıtlık yeni yeni fikirler veriyor bana, özellikle ten renkleri konusunda.

Ve son yaptığım başta vardığım yer –beni tümüyle tatmin edecek kadar değilse bile– şimdiye dek yaptıklarımdan çok başka. Gerçeğin önemine yeterince inandığını bildiğimden rahatça konuşabilirim seninle. Köylü kadın resmi yaptığımda, onun köylü kadın olmasını istiyorum; aynı nedenle, eğer orospuların resmini yaparsam, yüzlerinde bir orospunun ifadesi olsun isterim.

Rembrandt'ın yaptığı o orospu başı bu yüzden son derece çarpıcı geldi bana. O esrarlı gülümseyişi öylesine sonsuz bir güzellikle yakalamış ki ve de yalnızca ken-

disi, o büyücüler büyücüsü, böylesi bir ciddilikle yapabilirdi bunu. Benim içinse bu çok yeni ama temelde istediğim şey. Manet yapmış, Courbet de, Allah kahretsin, bende de aynı hırs var; ayrıca, edebiyatın büyük adamlarının, Zola'nın, Daudet'nin, de Goncourt'un, Balzac'ın, kadın irdelemelerinin sonsuz güzelliğini çok derinden, ta iliklerimde hissetmişimdir.

Stevens bile doyurmuyor beni çünkü onun kadınları benim kişisel olarak tanıyabileceğim tipler değil. Bana sorarsan seçtiği kadınlar da en ilginç olanlar değil.

Her neyse, ne olursa olsun, mutlaka ilerlemek istiyorum– ve de kendim olmak istiyorum.

Çok inatçı hissediyorum kendimi, artık insanların benim hakkımda ya da çalışmalarım hakkında ne dedikleri hiç umurumda değil. Burada çıplak poz verecek model bulmak oldukça zor görünüyor, en azından benim kız reddetti.

Bu "red" cevabı belki de tam kesin olmayabilir ama razı etmenin hiç de kolay olmayacağı kesin... Oysa bu kızın çıplak yağlıboyası harika olurdu. Bana kalırsa ticari açıdan bakıldığında "yüzyılın sonu" olarak adlandırılabilecek bir dönemin başlangıcındayız şimdiden. Kadınlarda, devrim zamanlarında görülen türden bir çekicilik var –ve aynı türden bir prestij... Ve kişi, kadınları çalışmalarının dışında tutmakla çağdışı bir tutum içine girmiş olur.

Her yerde aynı bu, ister kentte ol ister kırsal yörelerde; zamana ayak uydurmak istiyorsan eğer, kadınları mutlaka hesaba katacaksın.

Hoşça kal. Yeni yıl için en iyi dilekler. Elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

552 Anvers, Salı 12 Ocak ve Cumartesi 16 Ocak arası, 1886
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Geçen Pazar Rubens'in iki büyük tablosunu ilk kez gördüm; müzedekilere defalarca ve etraflıca bakmış olduğum için, bunlar (Çarmıhtan indiriliş ve Çarmıhın dikilişi) bana daha da ilginç geldi. Çarmıhın dikilişinde gözüme hemen çarpan bir tuhaflık var, o da içinde hiç kadın figür olmayışı. Tabii triptiğin yan panolarını saymıyorum. Sonuçta böylesi daha iyi olmamış. Çarmıhtan indirilişe hayran olduğumu sana söyleyeyim. Ancak bir Rembrandt'ta, Delacroix'nın bir tablosunda veya Millet'nin bir çiziminde görülen duygu derinliğinden dolayı DEĞİL.

Mesele insan kederinin ifadesine geldiğinde, hiçbir şey beni Rubens'ten *daha az* etkilemez. Neyi kastettiğimi iyice açıklığa kavuşturmak için, şunu söylemekle başlayayım: Bir ağlayan Tövbekâr Fahişe tablosunda ya da Kederli Ana tablolarında

tasvir ettiği en güzel başlar bile bana her zaman sözgelimi feleğin sillesini yemiş bir dilberin gözyaşlarını ya da insan hayatındaki ufak tefek bir sıkıntıyı hatırlatır sadece. Bu yönleriyle ustaca yapılmışlardır ama onlarda başka bir şey aramaya gerek yoktur. Rubens sıradan güzel kadınları resmetmede üstündür. Ama resimleri ifade bakımından dramatik *değildir.* Sözgelimi La Caze Koleksiyonu'nda Rembrandt'ın çizdiği başla, Yahudi gelinindeki erkek figürle karşılaştırdığında, ne kastettiğimi anlayacaksındır. Örneğin, Çarmıhın dikilişinde ağır bir tahta haçla güç gösterisinde bulunan sekiz küsur tumturaklı adam, onlara insan tutkularına ve duygularına ilişkin modern analizin bakış açısıyla bakar bakmaz, bana *saçma* görünür. Rubens özellikle erkeklerde olmak üzere yüz ifadeleri bakımından (asıl portreleri daima hariç tutarak belirtmek gerekirse) yüzeysel, içi boş, tumturaklı, evet, tamamen basmakalıptır; Giulio Romano'ya ve hatta gerileme döneminin daha kötü adamlarına benzer hiçbir şey barındırmaz.

Ama her şeye rağmen, Rubens'e hayranlık duymamın asıl sebebi bir neşe, huzur, hüzün havasını ifade etmeye çalışması ve renklerin bileşimiyle bunu sahiden başarmasıdır – figürlerinin içi bazen boş falan olsa bile.

Çarmıhın dikilişinde soluk kısım, yani yüksek, açık renkli bir vurgu taşıyan beden aşağıya yerleştirilmiş öbür kısımla tezatı bağlamında dramatiktir.

Aynı şey Çarmıhtan indirilişin büyüleyiciliğinde kanımca çok daha güzel görünür. Soluk kısım kadın figürlerin sarı saçlarıyla, solgun yüzleriyle ve boyunlarıyla tekrarlanırken, hüzünlü ortam kırmızı, koyu yeşil, siyah, gri, menekşe tonuyla bir araya getirilen aşağıdaki çeşitli kütlelerden dolayı son derece zengindir.

Delacroix aynı şekilde insanları renklerin senfonilerine inandırmaya çalışmıştır. Hemen herkesin güzel rengi lokal rengin *doğruluğu*, dar görüşlü kesinlik çerçevesinde bu kadar çok anlamasına bakılırsa, ne Rembrandt, ne Millet, ne Delacroix, ne de akla gelebilecek başka bir kimsenin, hatta Manet'nin ya da Courbet'nin bile bunu Rubens'ten ya da Veronese'den daha fazla hedef olarak benimsemesinin boşuna olduğu söylenebilir.

Birkaç kilisede çeşitli başka Rubens tabloları falan da görmüşlüğüm var. Rubens'i incelemenin çok ilginç olması, tam da tekniğinin son derece basit olmasından, daha doğrusu öyle görünmesinden kaynaklanır. O işini tekniğe çok az başvurarak yapar, çok kıvrak bir elle ve duraksamaksızın boya sürer ve daha da önemlisi çizer. Ama en iyi yaptığı şey, portreler ve kadın başları ya da endamlarıdır. O alanda derin ve aynı zamanda içtendir. Ve tabloları tam da tekniğin basitliği sayesinde ne kadar diri kalmıştır.

Şimdi sana başka ne anlatmalıyım? Bütün figür etütlerimi yeni baştan çok sakin ve serinkanlı biçimde yapma eğilimini telaşa, yani gergince bir telaşa düşmeksizin hissediyorum. Nüye ve figür yapısına ilişkin bilgide ezbere çalışabileceğim noktaya varmak istiyorum. Ya Verlat'ın yanında ya da başka bir stüdyoda bir süre çalışmak ve geri kalan zamanlarda ayrıca modellere bakarak kendim için olabildiğince resim yapmak istiyorum. Şu anda Verlat'ın akademideki resim sınıfına 5 tablo, 2 portre, 2

manzara, 1 natürmort bırakmış durumdayım. Bir süre önce yine oraya gittim ama her seferinde onu orada bulamadım. Nasıl bir sonuç çıktığını yakında sana bildirebileceğim. Akademide bütün gün modele bakarak resim yapmayı sağlayabileceğimi umuyorum; bu da işimi kolaylaştıracak çünkü modeller para yetiştiremeyeceğim kadar aşırı pahalı.

Ve bu konuda yardım almanın bir yolunu bulmalıyım.

Her halükârda, sanırım, kıra dönmek yerine bir süre Anvers'te kalacağım. Böylesi ertelemeden çok daha iyi olacak ve burada ilgi gösterebilecek insanları bulmak için çok daha fazla fırsat var. Bir şeyler yapmaya cesaret edebileceğimi ve bir şeyler yapabileceğimi seziyorum; işler zaten çok uzun zamandır sürüncemede.

Bir yorumda bulunduğumda küsüyorsun, daha doğrusu buna ve bildiğimiz diğer bütün şeylere hiç aldırmıyorsun; insanlar nezdinde itibarımı bir ölçüde yeniden kazanmamla ilgilenmekte çok zayıf davrandığını bizzat teslim edeceğin bir zamanın geleceği kanısındayım. Ama olsun, yüzümüz geçmişe değil, geleceğe dönük. Tekrar belirteyim, zamanın seni aramızda daha fazla yakınlık ve sıcaklık olması halinde, birlikte kendi işimizi kurmuş olabileceğimizi kavrama noktasına getireceği kanısındayım.

G&C'de kalmış olsan bile. Nitekim zahmetlerin için teşekkür almayacağını çok iyi bildiğini söylemiştin bana. Peki, bunun geçmişte Peder'in kapıldığı türden bir yanlış anlama olmadığına o kadar emin misin? Her halükârda ben sineye çekmeyeceğim, buna emin olabilirsin. Zira şimdilerde bile yapılacak çok fazla şey var hâlâ.

Geçen gün Zola'nın bildiğin gibi Gil Blas'ta tefrika halinde çıkan yeni kitabı "Emek"ten bir alıntıyı ilk kez gördüm. Bence bu romanın sanat dünyasında biraz anlaşılmasının bazı yararları olacak. Okuduğum alıntıyı çok gerçekçi buldum.

Tamamen doğaya bakarak çalışıldığında başka bir şeyin gerekli olduğunu kendi adıma itiraf edeceğim, bu da kompozisyon hüneri, figür bilgisi; ama sonuçta yıllarca bütün bu zahmete kesinlikle bir hiç uğruna girdiğimi sanmıyorum. Kendimde belli bir güç hissediyorum; çünkü nereye gidersem gideyim, hep bir hedefim olacak – insanları gördüğüm ve tanıdığım şekilde resmetmek.

İzlenimciliği artık son kez duyup duymadığımız meselesine gelince, tabii izlenimcilik terimine sarılacaksak, özellikle figür resmi yapmada birçok yeniyetmenin hâlâ ortaya çıkabileceğini hep tahmin ediyorum. Şimdiki gibi zor bir dönemde insanın kurtuluşunu tam da *yüksek* sanatta daha derine inmekte aramasını gittikçe makbul bulmaya başlıyorum. Zira nispeten daha yüksek ve daha alçak vardır – *insanlar* geri kalan her şeyin üzerindedir ve bu açıdan resmedilmesi de çok daha zordur.

Burada tanışlar edinmek için elimden geleni yapacağım ve sanırım, sözgelimi Verlat'ın yanında bir süre çalışırsam, burada neler olup bittiğini, yapılacak neler bulunduğunu ve işin içine nasıl girileceğini anlama bakımından daha iyi bir konumda olacağım.

Yeter ki işin peşine düşeyim ve Tanrı aşkına cesaretim kırılmasın ya da irademe zayıflamasın. Önümüzdeki yıllar şehir ortamında, ya Anvers'te ya da daha sonra

Paris'te kurmam gereken ilişkilere o kadar yakından bağlıyken, benden belki ayda 50 frank az harcamak uğruna kıra dönmemi makul yaklaşımla isteyebileceğini sanmıyorum.

Meslekte epeyce bir değişimi öngörmenin kolay olduğunu anlamanı keşke sağlayabilsem. Buna bağlı olarak, özgün bir şey ortaya konulabilirse, birçok yeni fırsatın olduğunu da. Ama yararlı bir şey yapılmak isteniyorsa, o halde *bu* gerekli. Sana şu ya da bu işe daha fazla yüklenmemiz gerektiğini ve gücümüz yetmediğinde, dostlar ve yeni bağlantılar bulmaya mecbur kalacağımızı söylemem bir kabahat ve suç değil. Biraz daha para kazanmak ya da birkaç dost daha edinmek zorundayım – tercihen de her ikisi. Hedefe varmanın yolu bu ama son zamanlarda işler benim için çok zorlaştı.

Bu aya gelince, bana en azından bir 50 frank daha göndermenin yolunu bulmanda kesinlikle ısrar etmek zorundayım gerçekten.

Şu anda zayıflıyorum ve elbiselerim çok berbat hale geliyor vs. Böyle olamayacağını kendin çok iyi biliyorsun. Buna rağmen, toparlanabileceğimize bir ölçüde güvenim var.

Gerçi hastalanırsam daha da zor bir duruma gireceğimizi söylüyorsun; umarım, iş o noktaya varmaz ama tam da bunun önüne geçmek için biraz daha rahat olmak istiyorum.

Her neyse, hayatlarında tasa diye bir kavram olmaksızın öylece yaşayıp giden ve daima her şeyin en hayırlısına varacağını düşünmekle yetinen kaç insanın bulunduğu geliyor insanın aklına. Sanki insanlar açlık çekmemiş, hiç kimse perişan olmamış gibi.

Kendini bir finansör sanmana ve sözgelimi beni tam karşıtı görmene gittikçe daha fazla itiraz etmeye başlıyorum.

İnsanların hepsi aynı değildir. Hesap yaparken doğru hesap yaptığına emin olmak için her şeyden önce bu hesabın üzerinden ZAMAN geçmesi gerektiğini anlamalı insan; bunu anlayamayan *biri hiç de hesap adamı değildir.* Ve de günümüzün birçok finansörünün ayırıcı özelliği, finansa daha geniş bir bakış açısıdır. Yani sömürmemek, tersine hareket serbestliğini tanımak. Bizzat senin de oldukça sıkışık durumda olabileceğini biliyorum Theo. Ama hayatın asla benim son 10 ya da 12 yıldır aralıksız yaşadığım gibi sıkıntılı geçmemiştir. Şimdi belki bunun yeterince uzun süre olduğunu söylerken haklı olduğumu, o süre içinde daha önce bir türlü anlayamadığım bir şeyi öğrendiğimi, böylece bütün fırsatların yenilendiğini ve hep ihmal edilmiş olma durumuyla yüz yüze geldiğimi anlayamıyor musun? Ve şimdi tekrar bir süre kent yaşamında kalmak, ardından belki Paris'teki bir stüdyoya da gitmek isteyecek olsam, beni engelleyecek misin? Yolumda gitmeme izin verecek kadar insaflı ol çünkü sana söylüyorum, bir hırgür peşinde değilim ve bir hırgür istemiyorum ama kariyerimin önünün tıkanmasına izin vermeyeceğim. Modeller ve boya için gerekli parayla gitmedikten sonra, kırda ne yapabilirim ki? Kırda çalışma-

larından para kazanma fırsatı yok, kesinlikle yok; o fırsat kentte ise var. Bu bakımdan kentte dostlar edinmedikçe güvende olmayacağım ve asıl gündem bu. Şimdilik işleri biraz daha zorlaştırabilir ama her şeye rağmen izlenecek yol bu; kıra dönmek durağanlıkla sonuçlanır.

Her neyse, selamlar, De Goncourt'un kitabı güzel.

Saygılarımla,
Vincent

555 Anvers, Perşembe 28 Ocak ya da dolayları, 1886
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubunun ve içindekinin sağ salim elime geçtiğini teyit etmekte bir hayli geciktim. Mektubuna gelince, yaklaşımın hâlâ aynı ve kanımca beni değerlendirirken, aşırı yüzeysel genellemeleri ve önyargıları fazlasıyla esas alıyorsun ve onlara her zaman bağlı kalacağına inanamayacağım kadar yanılıyorsun.

İşte tam da bu sebeple, Paris'te bir süre sonra tekrar görüşmemizin *her halükârda* bir sakıncasının olmayacağı kanısındayım.

Bu hafta müthiş meşguldüm çünkü resim sınıfının yanı sıra akşamları çizim dersine de gidiyorum ve ardından bir kulüpte saat dokuz buçuktan on bir buçuğa kadar bir modele bakarak çalışıyorum. Bu kulüplerden en az ikisine üyeyim şu anda. Bence iyi çizen iki ahbap tanıyorum artık, her ikisi de Hollandalı. Bu hafta iki çıplak gövdenin yer aldığı büyük bir resim yaptım – Verlat'ın hazırladığı pozla iki güreşçi. Bunu yapmak gerçekten hoşuma gitti.

Aynı şey eski eserlere bakarak çizme için de geçerli; iki büyük figürü bitirmiş durumdayım. Her halükârda bunun iki olumlu tarafı var; birincisi, yıllarca giysili modelleri çizdikten sonra, çıplak modelleri ve eski eserleri görüp bildiklerimi doğrulamak çok ilgimi çekiyor.

Dahası, Paris'te herhangi bir yere kabul edilmek için daha önce başka bir yerde bulunmuş ve eksiklikleri gidermiş olmak gerekir; her zaman bir akademide daha önce bir süre çalışmış kişilerle yarışmalı insan.

Verlat'ın ve aynı şekilde çizim sınıfına ders veren Vinck'in bana anlattığı şeyler çok katı. Bana *öncelikle* çizim yapmayı, *gerekirse başka bir şey yapmakla* birlikte, en az bir yıl eski eserlere ve çıplak modellere bakarak çizmemi ve açık havadaki diğer çalışmalarıma ya da portrelerime çok farklı yaklaşımla dönmem için en *kısa* yolun bu olduğunu sıkı biçimde tavsiye ediyorlar.

Bence bu doğru; dolayısıyla ilk başta hem eski eserlere, hem de çıplak modellere ulaşabileceğim bir yerde olmayı gözetmeliyim.

Sınıftaki en iyi öğrenci de böyle yapmış ve aldığı derslerle biraz ilerleyişini bizzat hissettiğini söylüyor; daha önce ve yakın dönemde yaptığı şeylerde bunu kendim de görebildim.

Sanırım, şunu hatırlayacaksındır:

Yunanlar konturdan değil, merkezlerden, göbeklerden başlar.

Géricault bunu Yunanları kaynak alan Gros'tan kaptı ama bizzat işin aslını Yunanlardan öğrenmek istediği için, tam da bu amaçla o kaynağı inceledi; daha sonra Delacroix da aynen Géricault gibi hareket etti.

Millet'nin de herkesten daha fazla böyle çizmesini getiren bu mesele belki her türlü figür resminin kökeninde yatar ve doğrudan bir fırçayla çizerek model yapmayla son derece yakından ilişkilidir. İç mekânda model yapma yetisinden yoksun olan, Géricault ve Delacroix'yla kıyaslandığında *yavan* kalan ve resim ötesine geçemeyen Bouguereau ve diğerlerinden tamamen farklı biçimde kavranmış bir meseledir bu.

Géricault vesairede önden bakıldığında bile figürlerin arka tarafları vardır, figürlerin etrafında boşluk vardır – işte *resmin ötesi*.

Verlat'la ya da Vinck'le konuşmayı bile istemediğim bu şeye ulaşma çabası içindeyim; *onların* bana bunu gösterebilmesinin riski hiç yok çünkü her ikisinde de asıl kusur, bildiğin gibi, gerçek haliyle yansıtamadıkları renktedir.

Çalışmalarımı başkalarınınkiyle karşılaştırdığımda, onlarla hemen hiçbir ortak yan taşımamaları garip. Onlarınki az çok *aynen ten gibi renk* taşır ve yakından bakınca çok sahih görünür; ama insan birkaç adım geri çekildiğinde, bakılamayacak kadar sıkıcı ve yavan hale gelir – kendi başına yumuşak olan bütün o pembe ve narin sarı falan filan sert bir efekt yaratır.

Benim tarzımda ise yakından bakılınca yeşilimsi kırmızı, sarı-gri, beyaz, siyah, bir sürü nötr ve çoğunlukla isim verilemeyecek renkler görünür. Ama insan birkaç adım geri çekildiğinde resim ötesi ortaya çıkar – o zaman figürün etrafında boşluk yer alır ve üstüne ölçülü biçimde dalgalı bir ışık düşer. Öte yandan, sırlamada kullanılabilecek en ufak renk yalaması açığa çıkar.

Ama eksik olan şey pratik, bu şekilde 50 küsur resim yapmalıyım; o zaman *bir şeye* ulaşacağım kanısındayım. *Boya sürme* işini çok zor yapıyorum çünkü yolunu yordamını henüz yeterince öğrenmiş değilim, çok uzun arayışa girmem, ölümüne çalışmam gerekir. Ama bunun için bir süre resim yapmalıyım ki insanın kafasında daha iyi oturtmasıyla fırça vuruşu *dosdoğru* sonuç versin.

Çizimlerimi gören bazı kişiler var. İçlerinden biri köylü figürlerimi gördükten sonra, canlı model sınıfında hemen sertçe gölgeler koyarak modeli daha coşkulu çizmeye başladı.

Bana çizimini gösterdi ve üzerinde konuştuk. Çizim hayat doluydu ve buradaki kişilerin yaptıkları içinde gördüğüm en güzel çizimdi. Peki, onunla ilgili düşünceleri

ne, biliyor musun? Siberdt adlı öğretmen, onu maksatlı olarak yanına çağırdı ve bir daha o tarzda çizmeye kalkışmasının öğretmenle dalga geçme olarak görüleceğini söyledi. Şunu da söyleyeyim ki Tassaert ya da Gavarni tarzında *sertçe yapılmış* tek çizim oydu.

Durumun nasıl olduğunu anlıyorsun. Yine de fena değil; insan buna kızınamalı ve sanki o kötü tarzdan kurtulmayı gerçekten istemekle birlikte, maalesef eli oraya kayıyormuş gibi davranarak öylece sessiz kalmalı.

Onların çizdiği figürler hemen her zaman yıkılacak, baş aşağı devrilecek gibi; ayakları üstünde *duran* tek figür yok.

Bu *duruş* var ya, aslında *daha başlangıçtaki tasarımda* olmalı.

Her neyse, buraya geldiğim için hâlâ gerçekten memnunurn – gidişat ve sonuç ne olursa olsun, Verlat'la uyuşayım ya da uyuşmayayım. Aradığım fikir sürtüşmesini buluyorum burada; kendi çalışmalarıma zinde bir gözle bakmayı öğreniyorum, zayıf noktaların nerede olduğunu daha kestirebiliyorum ve böylece onları düzeltme yönünde ilerleme sağlayabiliyorum.

İşlerin yolunda gitmesi hatırına senden çok ciddiyetle istediğim şey, sabrını ve daha da önemlisi iyimserliğini yitirmemen; çünkü tam da ne istediğimizi bildiğimizi göstermemiz ve bir işe kalkışıp sonucuna vardırabilmemiz halinde bir ölçüde etkili olma fırsatının doğduğu anda, cesaretimiz bizi yolda bırakırsa bindiğimiz dalı kesmiş oluruz.

Para meselesine gelince, bir stüdyoda çalışsam ve böylece model masrafını önemli ölçüde kıssam bile, 150 frank yine de fazla olmayacaktır çünkü resim yapmak çok maliyetli – ama yiyecek vesairede dahi tutumlu olmak kaydıyla İDARE EDİLEBİLİR.

Eğer model masrafı oradan çıkarsa, 150 frankla *kesinkes* İDARE EDİLEMEZ ve boşuna zaman vs. harcanmış olur.

Öte yandan bir stüdyoda kalmak en hesaplı yol; çünkü en başta daha mükemmel nü etütleri için, model masrafını cepten ödemek mümkün değil.

Zaman içinde özellikle diğer bazı arkadaşların daha sert gölgeler koymaktan kendilerini alamamaları halinde, sistemli biçimde bundan kaçınsam bile, Verlat'ın ya da başka birinin benimle bir kavga çıkarmayı *kollamasını* imkânsız görmüyorum. Tutumumu sistemli biçimde sürdüreceğim çünkü bir süre burada kalmak benim yararıma.

Her neyse, dairene ne olacağını merak ediyorum. Bana gelince, sapa bir mahallede (Montmartre) ucuz bir küçük oda ya da bir otelde tavan arası oda tutmakla tamamen yetinirim. Ama söz açılmışken bu kadar uzatmaya gerek yok, henüz o aşamada değiliz. Önce bir süre burada kalalım, zamanı gelince konuşuruz. Kış kursu 31 Mart'ta sona eriyor. Selamlar.

Saygılarımla,
Vincent

Sevgili Theo,

Bir yandan pek de iyi olmadığımı ama öbür yandan her şeye rağmen biraz ışık görebildiğimi daha önceki gün sana yazdım.

Ne var ki kesinlikle düpedüz bitkin ve aşırı çalışmadan yorgun halde olduğumu daha da açık dille ve üzülerek bildirmek zorundayım sana. Kendi stüdyomda kalmaya başladığım 1 Mayıs'tan beri, belki sadece altı ya da yedi defa öğle yemeği yiyebildiğimi düşündüğünde anlarsın. İyi durumda olmadığımı Valide'ye söylemeni haklı sebeplerle istemiyorum; çünkü tam da bu sonuçlardan dolayı, olup bitenin, yani orada kalmayışımın hoş olmadığını düşünebilir. Bu konuda bir şey söylemeyeceğim; sen de söyleme. Ama burada o zamandan beri çalışmanın bana çok fazla masraf çıkarması yüzünden yiyecek hiçbir şey bulamadan yaşadım ve sonuna kadar böyle gidebileceğime çok fazla güvendim.

Doktorun bana söylediği şey *mutlaka daha iyi yaşamam gerektiği* ve daha güçlü hale gelinceye kadar çalışmalarımda kendime dikkat etmem gerektiği. *Tamamen* halsizim.

Doğrusu, çok tütün içmek durumu ağırlaştırdı; tütün içildiğinde boş midenin dert olmaması beni buna büsbütün yöneltti.

Her neyse, insan sıkıntılı dönemler yaşamalı denir, ben de bundan nasibimi almış durumdayım.

Çünkü mesele sırf yiyecek değil, insanın yaşadığı bütün o endişe ve üzüntü de var.

Nuenen'de kaldığım dönemin şu ya da bu sebeple tasasızlıktan uzak olduğunu biliyorsun. Ayrıca buraya gelmiş olmaktan çok memnunum; yine de zor bir dönem içindeyim.

Yapmamız gereken ve büyük ölçüde eksik olan şey şu. Modellere cebimizden ödeme yapmamız çok ağır; yeterli para olmadığı sürece, Verlat gibi, Cormon gibi stüdyolardaki fırsatlardan yararlanmak gerekir. Ayrıca sanatçıların dünyasında yer almak ve model masrafının paylaşıldığı kulüplerde çalışmak gerekir.

Daha önce bunu düşünmediğim ya da en azından yapmadığım doğru; ama şimdi keşke bir yıl önce başlasaydım diyorum. Aynı kentte kalmanın bir yolunu bulmamız tartışmasız en iyi çözüm, en azından şimdilik.

Ancak konuyu daha çok düşününce, *ilk yılda* bir stüdyoda fazla zaman geçirmemenin daha iyi olabileceği gittikçe aklıma yatıyor çünkü o ilk yılda çoğunlukla çizim yapmak durumunda kalacağım.

Çünkü söz Cormon'dan söz açılmışken, tahminimce aşağı yukarı Verlat'la aynı şeyleri söyleyecektir bana: Tam da hep gerçek hayattan çizdiğin için, bir yıl kadar çıplak modeller ya da alçı dökümler çizmelisin.

Bu aslında ağır bir şart değil çünkü burada *üç yıldır* ders alan ve resim yapmakla birlikte hâlâ çizimi sürdürmesi istenen kişiler olduğunu söyleyeyim sana.

O yıl içinde hem detay, hem de bütün bakımından erkek ve kadın figür alıştırmaları yapmalıyım; böylece adeta ezbere yapmayı öğrenirim. Başlı başına çizim, teknik düzeyde benim için oldukça kolay; bir insanın yazıdaki rahatlığıyla yapmaya başlıyorum bunu. Ama tam da bu düzeyde iş daha ilginç hale gelir; insan zamanla kazanılan ustalıkla yetinmek *yerine* özgünlük ve kavrayış genişliği arayışına yönelir gerçekten. Konturlardan ziyade kütleler çizmek. Yekpare modeller çıkarmak. Ve sözgelimi Verlat ya da Cormon gibi kişilerin birinden bunu istemesinin kötü bir belirti olmadığına seni temin edebilirim. Zira Verlat'ın daha yüksek figüre yatkın olmadıkları için basbayağı işi sürdürmek üzere sınıfta bıraktığı yeterince kişi var. Cormon'un stüdyosundaki usta adamlardan söz ediyorsun. Tam da onlardan biri olmayı çok istememden dolayı, kendi kanaatim dışında, Paris'te en az bir yılı esas itibariyle çıplak modele ve alçı dökümlere bakıp çizim yaparak geçirme gereğini önceden kendime hedef olarak koyuyorum. Gerisine gelince, resim yapma açısından elimize ne geçerse onu yapalım, mesela açık havadaki bir efekt bize çarpıcı geldiğinde ya da iyi bir modele rastladığımızda vs.

Bunun *uzun* yol olduğunu sanma, çünkü asıl *kısa* yol bu. Figürlerini *ezbere* çizebilen biri, bunu yapamayan birinden çok daha üretkendir. Benim o yılı çizimle geçirme zahmetine girmemle, ne kadar üretken hale gelebileceğimizi düpedüz göreceksin.

Açık havada çalıştığım yılların boşa gittiğini de sanma. Zira akademiler ve stüdyolar dışında bir yerde hiç bulunmamış kişilerin eksikliğini duyduğu şey tam da budur, yaşadıkları ve konularını buldukları gerçekliğe bakıştır. Her neyse.

Mesele gelip tamamen paraya dayandığına göre, bir stüdyo kiralamayı en az *ilk altı ay için* ertelememiz akıllıca olmaz mı? Aksi halde bir stüdyo kurma fikri çok, hem de oldukça çok hoşuma gider. Gerekirse beraber model tutmak üzere başka ressamlarla birleşme yoluna bile gidilebilir. Ne kadar çok gayret olursa o kadar iyi. Kötü günlerde insan özellikle dostlukta ve işbirliğinde bir çıkış yolu aramalı.

Fakat Theo, bu kırıklık çok berbat şey; müthiş üzgünüm, *ama hâlâ moralim yerinde*. İşler daha iyiye gidecek. Bu konuda bir şey yapmayı geciktirmem halinde, durumun gittikçe daha kötüye gideceğini anlıyorsundur.

Aklımdan geçen şey şu: Bünyesi tamamen ya da yarı yarıya hasar görmüş birinin resim yapmaya uygun olmadığı sanılmamalı. Resme 30 yaş dolayında başlamış olan birinin en azından 60'ını bulması istenir bir durumdur, 50'sini bulması ise şarttır.

Ama tam anlamıyla sağlıklı olmak mutlak şart değildir; insanda her türlü bozukluk bulunabilir. Yapılan iş sonuçta bundan her zaman zarar görmez; aksine, asabi kişiler daha duyarlı ve daha incelikli olur. Ama Theo, tam da benim durumumda sağlığının çok yetersiz olduğu ortaya çıktığından, özel olarak daha yüksek figüre yoğunlaşmaya ve kendimi yetkinleştirmek için çalışmaya karar verdim.

Gerçekten beni çok beklenmedik biçimde vurdu; halsizliği ve ateşi hissetmekle birlikte çalışmayı sürdürdüm. Ancak dişlerimin art arda dökülmesi beni endişelendirmeye başladı. Ayrıca görünüşüm gittikçe daha da kötüleşmeye yüz tuttu. Neyse, işleri yoluna koymanın çaresine bakacağız.

Sanırım, dişleri bakımdan geçirmek başlı başına yararlı olacak; çünkü ağzım genellikle ağrılı olduğu için, geçmişte lokmalarımı olabildiğince çabuk yutmaktaydım.

Ve belki görünüşüme de yararı olacak, en azından biraz.

Bu aya gelince, odam için peşin 25 frank, yemeğim için peşin 30 frank ve dişçiye 50 frank ödedim; ayrıca doktor muayenesi ve bazı resim malzemeleri düşüldüğünde geriye 6 *frank* kalıyor.

Bu ayki asıl önemli mesele hasta *düşmemek*, halledilmesi kolay değil ve pekâlâ başa gelebilir. Ama göreceğiz; aynı şekilde çok özel şeyler yememekle birlikte, hayatlarını ve işlerini sürdüren köylülerle dayanıklılık bakımından belli bir ortak yanımın olduğu görüşündeyim hâlâ. Dolayısıyla bu konuda çok fazla endişelenme. Biraz fazladan para gönderebilirsen çok iyi olur ama gönderemezsen, sakince bekleyip durumun nasıl geliştiğine bakacağım. Hoşuma gitmeyen şey ateşli olmam ve şöyle bir akıl yürütüyorum: Belki halsiz olsam da sağlıksız bir şey yememeye biraz özen gösterdim. Fazla güç harcama da aşırı değil çünkü her şeye rağmen, moralimi sürekli yüksek tutuyorum – demek ki halsiz olmam kendimi fazla zorlamamamdan. *Bana öyle geliyor ki herhalde kendi kendine hallolur.* Ancak anlayacağın üzere, *eğer* gidişat kötüleşirse, *tehlikeli* bir hal alırsa, tifüs ya da en az tifo hummasıyla mücadele gereği ortaya çıkabilir.

Aslına bakılırsa, böyle bir şeyi kesinlikle beklemememin *yegâne* sebepleri şunlar: *1.* Epeyce temiz hava almış biri olmam. *2.* Dediğim gibi, açıkçası yeterince iyi beslenmemekle birlikte, bir tedbir olarak ucuz restoranlardan ziyade çok sade yiyeceklerle idare etmiş olmam. *3.* Durum karşısında bir ölçüde sakin ve rahat davranmış olmam.

Sonuçta bekleyip görmeliyiz. Sakın endişelenme çünkü ben bile endişeli değilim; diyelim ki bir hummaya yakalansam, çok sade yaşamam ve beslenmem nedeniyle öyle kolayca çok tehlikeli halde geleceğini sanmıyorum. Ne de olsa böyle şeyler kendiliğinden olmaz ve her şeyin bir sebebi vardır.

Bana kısa sürede yaz çünkü buna gerçekten ihtiyacım var.

Nuenen'e gitmeye gelince, sence en iyi yolun ne olduğunu öğrenmek istiyorum.

Ama orada bana ihtiyaç yok çünkü sözgelimi bahçıvan Rijken gibi biri, gerekli şeylerin paketlenmesini ya da gönderilmesini sağlamayı en az benim kadar becerir.

Yine de bir yararı olacaksa, gerektiğinde Mart'a doğru hazır olabilirim.

Selamlar, elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent.

559 Anvers, Cumartesi 6 Şubat ya da dolayları, 1886
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Mektubunu ve içindeki 25 frangı aldım, her ikisine de çok teşekkür ederim. Paris'e gelme planının hoşuna gitmesine gerçekten sevindim. Bunun ilerlememe katkıda bulunacağı kanısındayım; öte yandan gelmemem halinde, kolayca başıma dert açabilirim, aynı çevrede çok fazla dolanırım, aynı hatalarda diretirim. Dahası, senin açından, bir stüdyoya çevrilmiş eve dönmenin bir sakınca yaratacağını sanmıyorum. Geri kalan şeyler için ise, kendin hakkında bana yazdığının aynısını söylemeliyim – *seni hayal kırıklığına uğratacağım.*

Öyle olsa bile, güçleri birleştirmenin yolu bu. Öyle olsa bile, bundan çok daha geniş bir karşılıklı anlayış doğacaktır.

Peki, sağlığım hakkında ne anlatayım? Gerçekten hastalanmaktan sakınma şansımın olduğu kanısındayım hâlâ; ancak iyileşmek için zamana ihtiyacım olacaktır. Ayrıca iki dişime daha dolgu yapılacak; en çok etkilenen üst çenem tekrar düzelecek. Bunun için hâlâ ödemem gereken 10 frank var, bir de alt yarıyı düzeltmek için 40 frank daha lazım.

Hapiste geçirmiş gibi göründüğüm o on yılın etkileri sonuçta kısmen ortadan kalkmış olacak. Çünkü düzeltilmesi kolay olduğundan bir daha nadiren ortaya çıkan kötü dişler, fizyonomiye bir tür çökük görüntü verir.

Ayrıca aynı şeyler yendiğinde bile, düzgün çiğnemeye bağlı olarak haliyle daha iyi sindirilir; bu sayede midemin toparlanma şansı olacak.

Ancak çok kötü durumda olduğumu gerçekten fark ediyorum; senin de yazdığın üzere, ihmal sonucunda daha da kötü her türlü şey ortaya çıkabilir. Neyse, düzeltmenin yolunu bulacağız.

Birkaç gün çalışmadım, iki gece erken yattım (bunun dışında kulüpteki çizim çalışmalarından dolayı yatağa girişim genellikle saat biri ya da ikiyi buldu). Bunun beni sakinleştirdiğini hissediyorum.

Valide'den bir pusula geldi, eşyaları denkleştirmeye Mart'ta başlayacaklarını yazıyor.

Dahası, Haziran sonuna kadar kira ödemek zorunda olduğunu söylediğine göre, bu durumda Mart'ta Nuenen'e dönmem belki sonuçta en iyi yol olacak. Ancak evi terk etmemden önceki muhalefetle ve sahnelerle karşılaşırsam, orada boşuna zaman harcamış olacağım. Bu yüzden sadece o birkaç ay için bile olsa, şöyle ya da böyle bir değişikliğe gideceğim; çünkü yanımda Paris'e getirmek üzere kıra ait bazı yeni şeyleri hazır bulundurmak istiyorum.

Siberdt var ya, hani şu sana anlattığım şeyleri benimle ilk başta konuşan eski eserler öğretmeni belki benden kurtulmak maksadıyla bugün bir kavga çıkarmaya kesinkes *çalıştı*. Girişimi sonuçsuz kaldı çünkü ona şöyle dedim. Niçin benimle bir

kavga çıkarmaya çalışıyorsun? Kavga etmek niyetinde değilim ve her halükârda seninle ters düşme gibi bir isteğim kesinlikle yok ama sen kasıtlı olarak benimle bir kavga çıkarmaya çalışıyorsun.

Besbelli ki böyle bir şey beklememişti ve bu sefer sözlerimi çürütmek için fazla şey söyleyemedi; ama bir dahaki sefere elbette bir şeyler başlatmanın yolunu bulacaktır.

Meselenin ardında yatan sebep, sınıftaki arkadaşların kendi aralarında çalışmalarındaki şeyler üzerine konuşmaları ve Siberdt'e değil, sınıf dışında bazı arkadaşlara çizimlerinin tamamen yanlış olduğunu söylemiş olmam.

Şunu akılda tut ki Cormon'a gidersem ve hocayla ya da öğrencilerle er ya da geç başım derde girerse, *canımı sıkmam*. Gerektiğinde, bir hocam olmasa bile, çizim yapmak için Louvre gibi bir yere gidip eski eserler dersini tamamlayabilirim. Yani, KASITLI *kışkırtmaya* dönüşmediği sürece disiplini çok daha fazla tercih etsem de öyle yapmak gerekiyorsa yaparım; ötekilerden farklı çalışma tarzı bakımından kişiye belli bir özgünlükten başka bir gerekçe vermeyecek disiplini kastediyorum. Bana tekrar sataşırsa, sınıfta yüksek sesle şunu söyleyeceğim: Yapmamı istediğin her şeyi mekanik biçimde seve seve yaparım çünkü eğer gerekirse, eğer ısrar edersen, hakkının karşılığını vermeye kararlıyım. Ama ötekilerini mekanikleştirdiğin gibi beni de mekanikleştirmeye çalışırsan, seni temin ederim ki üzerimde zerre kadar etkisi olmaz.

Kaldı ki bana oldukça farklı bir şey söyleyerek sen başlattın, yani dilediğin gibi uğraş dedin bana.

Alçı dökümleri çizmemin sebebi, *konturdan başlamak yerine, merkezlerden başlamayı* henüz sökmemiş olmam; ama gereğini gittikçe daha fazla hissediyorum ve bunu kesinlikle sürdüreceğim çünkü çok ilginç.

Keşke beraber Louvre'da birkaç gün geçirebilsek ve sadece bunu konuşabilsek. Sanırım, ilgini çekecektir.

Bu sabah sana *Sevgili* kitabını gönderdim, esas olarak kesinlikle çarpıcı bulacağın *önsöz* için.

Keşke ömrümüzün sonunda bir yerlerde beraber dolaşabilsek ve dönüp geriye baktığımızda, *şunu* yaptık diyebilsek – şu *birincisi*, şu, evet şu *ikincisi*, şu, evet şu *üçüncüsü*. Eğer yapmayı istersek ve göze alırsak, o zaman üzerine konuşacağımız bir şey olacak mı?

İki şey yapmaya çalışabiliriz: Kendimiz birtakım iyi şeyler yapmak ve başka insanların iyi bulduğumuz şeylerini toplayıp onlarla ticaret yapmak. Ama *her ikimiz* de daha *sağlam yaşamalıyız* ve belki güçlerimizi birleştirmemiz daha sağlam hale gelme yönünde bir adım olur.

Ama nazik bir konuya değinmeme izin ver. Sana, özel olarak yetiştirilişimiz ve evimiz üzerine tatsız şeyler söylediysem, bunun sebebi uyuşmamız, birbirimizi anlamamız ve işbirliğine girmemiz açısından eleştirel yaklaşımın *elzem* olduğu bir alanda bulunmamızdır.

İnsanın onunla ilgili bir şey yapacak durumda *olmadığı* bir işi ya da kişiyi, tutkuyla sevebileceğini iyi anlayabiliyorum artık.

Pekâlâ, barışık olmamız gerekirken aramızda vahim bir ayrılığa yol açmadığı sürece bu meseleyi açmayacağım.

Ve yetiştirilme tarzımız onunla ilgili birçok yanılsamayı korumamız açısından yararlı olmayacaktır, al işte durum ortada, farklı yetiştirilmiş olsaydık, belki daha mutlu olabilirdik. Ama üretmeyi ve *bir şey olmayı* isteme yönündeki olumlu fikre sarılırsak, kaçınılmaz hale geldiğinde böyle *oldubittileri* kızmaksızın tartışabileceğiz ve belki Goupil şürekâsı ya da aile konusuna değinebileceğiz ya da doğrudan girebileceğiz. Geri kalan şeylere gelince, aramızda bu meseleler durumu anlamaya yönelik, öyle hınçtan kaynaklanmıyor.

Ama bir şeye girişirsek, sağlığımızı iyileştirmek ikimizin kayıtsız kalacağı bir mesele olmayacaktır; çünkü diri geçirilecek zamana, sürekli çalışmayla geçecek yaklaşık 25 ya da 30 yıla ihtiyacımız olacak. Bir toplumun sonunun başlangıcını pekâlâ görüyor olmamızın ne kadar mümkün olduğu düşünülürse, yaşadığımız çağda ilgi duyulacak o kadar çok şey var ki. Nasıl sonbaharda veya bir günbatımında sonsuz şiir varsa, nasıl doğada o kadar çok canlılık ve gizemli uğraş varsa, şimdiki durum da öyle. Sanata gelince, Delacroix, Corot'lar, Milletler, Dupréler, Troyonlar, Bretonlar, Rousseaular, Daubignylerden sonra doğrusu gerileme var, tamam, ama çekicilikle öylesine dolu bir gerileme ki ortaya çıkacak muazzam, ama çok muazzam miktarda iyi şey hâlâ var sahiden ve bunlar her gün yapılıyor.

Louvre'u, Luxembourg'u filan müthiş özlüyorum, oralarda her şey benim için o kadar yeni olacak ki.

Yüz şaheseri, Delacroix sergisini ve Meissonier sergisini görmediğime ömrüm boyunca pişman olacağım. Ama yakalanacak bolca fırsat hâlâ olacaktır.

Sözgelimi, burada çok çabuk ilerlemeyi istemekle, aslında daha az ilerlemiş olabileceğim doğru. Ama elden ne gelir? Sağlığım da olması gerekenin gerisinde ve umduğum gibi toparlanabilirsem, girdiğim zahmetler daha az boşa gitmiş olacak.

Sonuçta, sanırım, Güzel Sanatlar Okulu'nda olmasa bile, Louvre'da izin istendiğinde alçı dökümler çizilebilir.

Birlikte oturma fikri tuttuğunda, hayret verecek kadar az (doğrusu toplam 10 yıl) birlikte kalmış olmamızı gittikçe daha tuhaf bulman beni şaşırtmayacaktır.

Her neyse, bunun son bulacağından ve bir daha başlamayacağından kesinkes umutluyum.

Daire hakkında söylediğine bakılırsa, gerçekten oldukça pahalı belki. Yani, pek güzel olmasa da, aynı ölçüde mutlu olurum.

Nuenen'deki o birkaç ayın benim için nasıl geçeceğini merak ediyorum. Orada biraz mobilyam bulunduğuna, ortam da güzel olduğuna ve yöreyi azıcık tanıdığıma göre, gerekirse bir handa başımı sokacak bir yer tutmam iyi bir yol olabilir. Mobilyamı oraya bırakabilirim, aksi halde kaybolabilir ve üstelik hâlâ işe çok yarayabilir.

Bazen eski yerlere dönmekle yapılacak çok şey çıkar.

Şimdi mektubu bitirmeliyim çünkü kulübe gideceğim.
En iyi yapabileceğimiz şey üzerine düşünmeye devam et. Selamlar.

Saygılarımla,
Vincent.

561 Anvers, Perşembe 11 Şubat ya da dolayları, 1886
Theo van Gogh'a (H)

Sevgili Theo,

Paris'e gerekirse Haziran'dan ya da Temmuz'dan çok önce gelmemi uygun bulmanın beni son derece rahatlatacağını sana kesinlikle söylemeliyim. Bunu düşündükçe, daha da cazip görünüyor bana.

O süre boyunca her şey yolunda giderse ve iyi beslenirsem filan, kaldı ki bu kesinlikle basit iş değil, evet, o durumda bile tam iyileşmemin 6 ayı falan bulacağını göz önünde tut.

Ama Brabant'ta durum Mart'tan Temmuz'a kadar benim açımdan son birkaç aydaki gibi olursa, kesinlikle daha da uzun sürecektir ve hiçbir farklılık olmaması yüksek ihtimal.

Şu anda kendimi feci halsiz, aslında daha da kötü hissetmem, tamamen aşırı zorlanmaya tepki yüzünden. Ancak işlerin doğal akışı böyle ve olağandışı hiçbir şey yok.

Asıl mesele insanın kendisine daha iyi bakması; doğrusu, Brabant'ta modeller tutmakla kendimi tekrar yıpratmış olacağım, aynı eski hikâye yeni baştan yaşanacak ve bundan bir yarar çıkacak gibi görünmüyor bana. Bu şekilde yoldan sapmış olacağız. Dolayısıyla gerekirse daha erken gelmeme izin ver. Aslında dosdoğru söylemeliyim, gerekirse.

Paris'te bir tavan arası oda tutarsam, boya kutumu ve resim malzemelerimi yanımda getirirsem, çalışma açısından en acil şeyleri, Cormon'a gittiğimde kesinlikle bana yardımcı olacak o alçı döküm etütlerini hemen bitirebilirim. Çizim için Louvre'a ya da Güzel Sanatlar Okulu'na gidebilirim.

Öbür şeylere gelince, başka bir yere taşınmadan önce bunları da çok daha iyi düşünüp tartışabiliriz.

Gerekirse Mart ayında Nuenen'e gidip durumun nasıl olduğunu, insanların ne durumda olduğunu ve modeller tutup tutamayacağıma bir itirazımın olmadığını bil.

Ama olası bir gelişmeyle iş yürümezse, Mart'tan sonra dosdoğru Paris'e gelebilirim ve sözgelimi Louvre'da çizmeye başlayabilirim.

Bir stüdyo tutma konusunda yazdıklarını bir hayli düşündüm; ama bana öyle geliyor ki stüdyoyu beraber aramamız, kalıcı olarak birlikte oturmaya başlamadan

önce bunu bir süre geçici olarak yapmamız ve sözgelimi Nisan başından Haziran'a kadar bir tavan arası oda kiralamayla başlamam iyi bir yol olur. Böylece Cormon'a gideceğim zamana kadar Paris'e tekrar daha alışmış olurum.

Sanırım, bu şekilde daha neşeli kalırım. Sana şunu da söylemeliyim ki akademiye hâlâ gitmeme karşın, oradaki adamların mızmızlıklarına çoğu kez dayanamıyorum çünkü hâlâ garez besledikleri ortaya çıkmış bulunuyor. Ancak bir kavgaya girmekten kaçınmaya dikkat ediyorum ve kendi yolumda gidiyorum.

Aradığım yola girmekte olduğum ve alçı dökümlerin önüne tamamen kendi başıma otururum, belki bunu daha erken bulabileceğim görüşündeyim. Her şeye rağmen, sadece *konturdan başlamanın* sonuçlarını gözlemek için bolca fırsatım olmasından bile olsa, akademiye gitmiş olmaktan memnunum; çünkü bunu sistematik biçimde yapıyorlar ve bu konuda benimle ufak ağız dalaşlarına giriyorlar. Önce bir kontur yap, konturun doğru değil, konturunu özenle bitirmeden önce modeli çizersen, bunu düzeltmeyeceğim. Anlayacağın, mesele gelip oraya dayanıyor. O sistemin sonuçlarının ne kadar yavan, ne kadar cansız ve ne kadar berbat derecede sıkıcı olduğunu gerçekten görmelisin!!! Ha, sana söyleyeyim, bu durumu, David'i ve hatta daha kötüsü bütün gençliğiyle Pieneman'ı[1] çok yakından gereğince görmüş olmaktan çok memnunum. Sizin konturunuz bir hileden falan ibaret sözünü en az yirmi beş defa söylemeliydim ama bunu tartışmaya değer görmedim. Gelgelelim, hiçbir şey söylemesem de onları kızdırıyorum – onlar da beni.

Bunun pek önemi yok; asıl mesele daha iyi bir çalışma sistemi bulma çabasını gerçekten sürdürmek. O halde sabır ve sebat etmek gerekir.

Şunu söyleyecek kadar ileri gidiyorlar: Renk ve model çıkarma hiçbir şeydir, insan bunu çok çabuk öğrenir; temel ve en zor şey konturdur. Anlayacağın, akademide yeni bir şey öğrenilemez; rengin ve model çıkarmanın kendiliğinden ortaya çıktığını daha önce hiç bilmiyordum. Akşam sınıfındaki yarışma için yaptığım bir çizimi daha dün bitirdim. Bildiğin Germanicus figürü. Evet, hiç kuşkusuz sonuncu olacağını kesin biliyorum çünkü öbürlerinin yaptığı bütün çizimler aynı, benimki ise tamamen farklı. Ama en iyi sayılacak çizimi gördüm, yapan kişinin hemen arkasında oturuyordum; çizim doğru, hakkında her şey söylenebilir ama CANSIZ ve gördüğüm bütün o çizimler öyle.

Bu kadarı yeter, daha soylu bir şey için hevesli olmamızı ve buna ulaşmak için acele etmemizi sağlayacak kadar can sıkıcı olması yeter.

Sen de kendine daha iyi bakmalısın; bir araya gelmeyi başarabilirsek, kişi olarak birbirimizi daha iyi tanırız ve daha fazla şey yapabiliriz.

Söylesene, Paul Mantz'ın şu ince saptaması dikkatini çekti mi? *Kadınlar belki hayattaki en büyük güçlüktür.* Baudry'nin makalesinde geçiyor. Şimdiye kadar tecrübeyle yaşamış olduklarımız bir yana, bu tecrübeden nasibimizi alacağımız kesin. Zola'nın Gil Blas'ta çıkan Emek romanında, ressamın (tabii Manet) kendisi için poz veren bir kadınla yaşadığı rezaletten sonra tasarıya soğumamasının anlatıldığı bölüm çarpıcı geldi bana; ah, garip şekilde güzel tasvir edilmiş. Bu konuda akademide ne öğreni-

lebilir ki – o halde kadınların resmini yapmayın işte. Çıplak kadın modelleri pek kullanmıyorlar, sınıfta ise zaten hiç kullanmıyorlar – bireysel düzeyde ise tek tük.

Alçı döküm sınıfında bile 10 erkek figüre karşılık 1 kadın figür var. Hoş ve kolay iş.

Durum Paris'te hiç kuşkusuz daha iyi olsa gerek; daima her bakımdan çok farklı olan erkek ve kadını sürekli *karşılaştırmayla* aslında epey şey öğrenilir gibi geliyor bana. Kadın en büyük güçlük olabilir ama onsuz sanat ve hayat nasıl olurdu? Selamlar, konuya ilişkin cevabını kısa sürede yaz, elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

En azından Mart ayı için Nuenen'de bulunmam, taşınma vesilesiyle olacak ve ikametimi değiştirmekten dolayı kendim için gitmeliyim oraya. Ama gerekirse, beni ilgilendirdiği ölçüde, hiç gitmemeye hazırım.

567 Paris, Pazar 28 Şubat ya da dolayları, 1886
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Böyle apansızın geldiğim için darılma bana. Buna epeyce kafa yordum ve sanırım, bu şekilde zaman kazanmış olacağız. Öğleyin ya da istersen daha erken Louvre'da olurum. Salle Carrée'ye ne zaman gelebileceğini bildirmek üzere lütfen bir cevap yaz. Masraflara gelince, tekrar belirteyim, aynı kapıya çıkar. Tabii ki kalan biraz param var ve herhangi bir harcama yapmadan önce seninle konuşmak istiyorum. Sorunları halledeceğiz, göreceksin. Dolayısıyla bir an önce oraya gel. Elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

569 Paris, Eylül ya da Ekim 1886
Horace Mann Livens'e (İ)

Sevgili Bay Livens,

Paris'e gelişimden bu yana şahsın ve çalışmaların sıkça aklıma geliyor. Renk anlayışını, sanata ve edebiyata dair fikirlerini ve şunu eklemeliyim ki, en fazla da kişiliğini beğendiğimi hatırlayacaksın.

Ne yaptığımı, nerede olduğumu sana bildirmem gerektiği daha önce de aklımdan geçti.

Ama beni alıkoyan şey, Paris'te yaşamanın Anvers'ten çok daha pahalı olduğunu görmem ve şartlarını bilmediğim için, sana Paris'e gel demeye cesaret edememem. Hayatın Anvers'e nazaran daha pahalı olduğu ve yoksul birinin birçok sıkıntı çektiği uyarısında bulunmadan bunu yapamazdım. Tahmin edilebileceği gibi. Ama öte yandan satış şansı daha fazla.

Diğer sanatçılarla resim takasına girme açısından da iyi bir şans var.

Kısacası, fazla gayretle ve doğaya dönük içten bir kişisel renk sezgisiyle bir sanatçının birçok engele rağmen burada geçinebileceğini söyleyebilirim. Ve de burada daha uzun süre kalma niyetindeyim.

Burada görülecek çok şey var – sadece bir ustanın adını vermek gerekirse, sözgelimi *Delacroix*.

Anvers'te izlenimcilerin kimin nesi olduklarını bile bilmiyordum; şimdi onları gördüm ve henüz bir kulübe gitmiş *olmasam* da belli izlenimci resimlere epey hayran kaldım –DEGAS, çıplak figür– Claude Monet, manzara.

Şimdi ne yaptığıma gelecek olursam, modellere ödeyecek yeterince param yok, ayrıca kendimi tamamen figür resmine verdim ama sırf çiçekleri, kırmızı gelincikleri, mavikantaronları ve unutmabeni çiçeklerini resmetmeye dönük bir dizi boyanmış etüt yaptım. Beyaz ve pembe güller, sarı kasımpatılar –mavinin turuncu, kırmızı ve yeşil, sarı ve morla karşıtlıklarını, sert uçları uyumlulaştıracak KIRIK VE NÖTR TONLARI bulma çabası içindeyim.

Gri bir uyumu değil, yoğun RENGİ resmetmeye çalışıyorum.

Şimdi bu alıştırmalardan sonra, yakın zamanda daha önce yaptıklarıma nazaran ışık ve renk bakımından daha iyi olduğunu rahatlıkla söyleyebileceğim iki baş resmi yaptım.

Yani, oradayken HAYATA dönük RENK açısından söylediğimiz gibi, gerçek çizim, renkle model oluşturmadır.

Bir düzine kadar manzara da yaptım, açıkça *yeşil*, açıkça *mavi*.

Sonuçta hayatta ve sanatta ilerleme kavgası veriyorum.

Şimdi senin neler yaptığını ve Paris'e gelmeyi hiç düşünüp düşünmediğini öğrenmeyi çok isterim.

Buraya gelecek olursan, bana önceden yaz; kalabildiğim sürece pansiyonumu ve stüdyomu seninle paylaşırım istersen. İlkbaharda (tahminen Şubat'ta ve hatta daha erken) Fransa'nın güneyine, mavi tonlar ve şen renkler diyarına gidebilirim.

Bana bak, aynı şeye can attığını haber verirsen, birlikte gidebiliriz. Oradayken esaslı bir renkçi olduğuna emindim. İzlenimcileri artık gördüğüm için, seni temin ederim ki gelişen haliyle her ikimizin de renk anlayışı onların teorileriyle *tam* aynı; ama şu kadarını söylemeye dilim varıyor ki arkadaş bulmada bir şansımız, hem de iyi bir şansımız var.

Umarım, sağlığın yerindedir. Anvers'teyken sağlığım bayağı bozuktu ama burada iyileştim.

Bana yaz, her halükârda Allan, Briët, Rink, Durand'a beni hatırlat, ama hiçbiri seni (hemen her gün olmak üzere) düşündüğüm sıklıkla aklıma gelmedi.

Samimiyetle elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

Şimdiki adresim şöyle

Bay Vincent van Gogh
Lepic Sokağı 54
Paris

Satış şansımı soracak olursan, dinle bak, kesinlikle çok olmasa da bir başlangıç *yapmış durumdayım*.

Halihazırda etütlerimi sergileyen dört simsar buldum. Ve birkaç sanatçıyla etüt takasına girdim.

Şu anda fiyatlar 50 frank. Elbette çok değil ama görebildiğim kadarıyla yükselmek için ucuza ve hatta maliyet fiyatına satmak şart. Şunu unutma ki sevgili dostum, Paris Paris'tir, tek bir Paris vardır ve burada yaşamak ne kadar zor olursa olsun, şartlar daha kötüleşse ve zorlaşsa bile, Fransız havası beyni temizliyor ve insana yarıyor, hem de bir hayli yarıyor.

Cormon'un stüdyosuna üç ya da dört ay gittim ama olmasını beklediğim kadar yararlı bulmadım. Ancak hata belki bendedir, her neyse Anvers'ten ayrıldığım gibi oradan da ayrıldım; o zamandan beri tek başıma çalışıyorum ve kendi benliğimi daha çok hissettiğimden hoşuma gidiyor bu.

Ticaret burada yavaş, büyük simsarlar fahiş fiyatlarla Millet, Delacroix, Corot, Daubigny, Dupré, başka birkaç ustayı satıyor. Genç sanatçılara dönük çok az şey yapıyorlar ya da hiçbir şey yapmıyorlar. İkinci sınıf simsarlar aksine onları satıyor ama çok düşük fiyatlarla. Daha fazla istersem, hiçbir şey yapamam, sanırım. Ancak halkın daha uzun vadede ödeyeceği fiyata bile bakmaksızın, renge inancım var.

Ama şimdilik durum fena halde zor, dolayısıyla buraya gelme riskine girenler hiç de güllük gülistanlık olmadığını göz önünde tutsun.

Burada kazanılacak şey İLERLEMEDİR ve burada nasıl bir kör talihle karşılaşılacağını kestiremiyorum. Başka yerde sağlam bir konumu olan kişi, orada kalsın; ama benim gibi maceraperestler için daha fazla riske girmekle kaybedilecek hiçbir şey olmadığı görüşündeyim. Özellikle benim durumumda tesadüf değil, kader sonucu maceraperest olmuş biriyim ve hiçbir yerde kendimi ailemde ve ülkemde olduğu kadar yabancı hissetmiyorum.

Bir iyilik edip ev sahiben Bayan *Roosmaelen*'e beni hatırlat ve çalışmalarından bir şeyi sergilemek isterse, ona küçük bir resmimi göndereceğini söyle.

572 Cumartesi 23 Temmuz ya da Pazartesi 25 Temmuz 1887 arasında *Theo van Gogh'a* (F)

Sevgili kardeşim,

Mektubun ve içindeki para için teşekkürler. Resmin, başarı kazandığında bile hiçbir zaman mal olduğu parayı getirmemesi son derece canımı sıkıyor.

Evdekiler hakkında yazdıkların epey dokundu bana; "Oldukça iyiler, gene de onları görmek acıklı oluyor" diyorsun. On yıl önce, hiç değilse ailemizin hep refah içinde olacağına ve ilerleyeceğine yemin edebilirdik. Senin evlenme işi gerçekleşirse annem çok sevinecek, ayrıca sağlığın ve çalışmaların açısından da, bekâr kalmaman gerek.

Bana gelince –evlenme ve çocuk sahibi olma isteğini yitirdiğimi hissediyorum; 35'imde böyle hissetmem, üstelik tam da tersi olması gerekirken, kimi kez kederlendiriyor beni. Kimi kez şu boktan ressamlığıma kin tutacak gibi oluyorum. Richepin bir yerlerde şöyle demiş:

Sanat sevgisi gerçek sevgiyi ortadan kaldırır.

Bence bu son derece doğru, öte yandan gerçek aşk da insanı sanattan nefret ettiriyor.

Öyle anlar oluyor ki kendimi şimdiden yaşlı ve bitik gene de resme gerçekten heves etmeyecek kadar aşka düşkün hissediyorum.

Başarılı olmak için yükselme hırsı gerekiyor, oysa bu hırs bana gülünç, anlamsız geliyor. Bunun sonu nereye varacak bilmem. Her şeyden çok, sana daha az yük olmak istiyorum –ve gelecekte imkânsız olmayabilir bu, çünkü öylesi bir ilerleme kaydetmeyi umuyorum ki yapıtlarımı her yerde, kendini biçimsiz duruma sokmadan, cesaretle gösterebileceksin.

Ondan sonra da alıp başımı güneye bir yere gideceğim, insan olarak onca midemi bulandıran bir sürü ressamı görmekten kurtulmak için.

Şundan kesinlikle emin ol ki artık Tamborin'e iş yapmayacağım. Ayrıca, yaptıklarının el değiştirdiğini sanıyorum ama bunu engellemek için bir şey yapacak değilim.

Bayan Segatori'ye gelince, durum bambaşka. Ona karşı hâlâ sevecenlik duyguları var içimde, umarım onun da bana vardır.

Yalnız şu sıralarda çok kötü durumda; ne tümüyle kendi başına buyruk ne de evinin hanımı, daha da beteri hasta ve çok acı çekiyor. Bunu açıkça kimseye söyleyemem ama bana sorarsan kürtaj yaptırdığına inanıyorum (eğer doğal olarak çocuk düşürmediyse) ama içinde bulunduğu durumda onu bu yüzden suçlayamam.

İki aya kadar iyileşir umarım ve belki o zaman, kendisini zorlamadığım için şükran duyar bana.

Öte yandan, iyileştikten sonra, bana ait olan şeyleri geri vermeyi soğukkanlılıkla reddederse, ya da bana bir kötülük edecek olursa, şu kadarcık acıyacağını sanma –ama gerekli olmayacak bu.

Hâlâ güvenecek kadar iyi tanıyorum onu.

İşini sürdürmeyi başarırsa, alt kademelerde sürüneceğine en tepeye çıkmaya karar vermesini anlayışla karşılamak gerek. İlerlemek için biraz da benim ayaklarımı çiğneyecekse olsun, ben razıyım.

Onu yeniden gördüğümde yüreğimi ayaklarının altına almadı. Herkesin dediği kadar kötü olsaydı, bunu yapardı, değil mi?

Dün Tanguy'u gördüm. Yeni bitirdiğim tuvallerden birini vitrinine koydu. Sen gideli beri dört tane yaptım, şimdi de elimde büyük bir tuval var. Bu büyük, uzun tuvallerin satışının zor olduğunu biliyorum ama gün gelecek insanlar bunların açık

hava, neşe ve iyi niyet dolu olduğunu anlayacaklar. Şimdilik hepsi de bir yemek odasını ya da bir kır evini süslemeye elverişli.

Çok derin âşık olursan, sonra da evlenirsen, senin de birçok başka resim satıcısı gibi günün birinde bir yazlık evin olması ihtimali pek uzak görünmüyor bana. İyi bir yaşam sürdürmek için daha çok para harcamak gerekiyor ama insan sonunda daha kazançlı çıkıyor; günümüzde zengin görünüşlü olanlar kılıksızlardan daha hızlı ilerliyorlar galiba. Her neyse, keyifli yaşamak intihar etmekten daha iyi. Evdeki herkese selam.

Saygılarımla,
Vincent.

574 Paris, Ekim sonları 1887
Willemien van Gogh'a (H)

Sevgili küçük kız kardeşim,

Mektubun için teşekkür ederim. Şu günlerde yazmaktan kendi adıma nefret etmeme karşın, mektubunda gerçekten cevap vermek istediğim sorular var.

Theo'nun bu yaz sana "çok perişan" göründüğünü belirttiğin kısma karşı çıkarak başlamalıyım.

Kendi adıma, aksine Theo'nun görünüşünün geçen yıl çok daha mükemmel hale geldiğini sanıyorum.

Paris'te onun yıllardır yaşadığı tarzdaki hayata dayanmak için güçlü olmak gerekir.

Peki, Theo'nun Amsterdam'daki ve Lahey'deki aile yakınlarının ve arkadaşlarının ona layık olduğu ve hak ettiği şekilde davranmaması ve hatta samimiyetle kucak açmaması söz konusu olamaz mı acaba?

Bu konuda belki biraz incindiğini söyleyebilirim sana ama bunun dışında hiç canını sıktığı yok. Tablolar açısından durumun kötü olduğu bu dönemde hâlâ iş yapıyor, hem de Hollandalı arkadaşlarının biraz mesleki kıskançlığına maruz kalabileceği düzeyde.

Peki, bitkiler ve yağmur üzerine o ufak yazı denemen üzerine ne söylemeliyim? Doğadaki birçok çiçeğin ezildiğini, donduğunu ya da kavrulduğunu, dahası her buğday tanesinin olgunlaşınca tekrar toprağa düşüp orda çimlenip bir sapa dönüşmediğini kendin görüyorsun. Aksine büyük çoğunlukla taneler gelişip serpilmek *yerine* değirmene gider, öyle değil mi?

Şimdi insanları buğday taneleriyle karşılaştırırsak, sağlıklı ve doğal olan her kişide bir buğday tanesindeki gibi *çimlenme gücü* vardır. Yani doğal yaşam *çimlenmedir.*

Buğdaydaki çimlenme gücü neyse, bizdeki sevgi de odur. Sanırım, doğal geli-

şimimiz önlendiğinde bizler surat asmış ya da ne söyleyeceğimizi şaşırmış halde dikilirken, o çimlenmenin kösteklendiğini ve değirmen taşları arasındaki buğdayın herhalde yaşadığımız kadar umutsuz şartlara itildiğimizi görürüz.

Başımıza bu olay geldiğinde ve doğal yaşamımızın yok oluşuyla afalladığımızda, olayların gidişatına adeta boyun eğmeye razı olmakla birlikte, benlik bilincinden vazgeçmeyen ve durumlarının nasıl olduğunu ve aslında neler olup bittiğini öğrenmek isteyen bazıları çıkar içimizden. Karanlıkta bir ışık olduğu söylenen kitapları iyi niyetle, dünyadaki en sağlam iradeyle taradığımızda, çok az kesin şey buluruz ve bizi şahsen avutacak doyuma her zaman ulaşamayız. Ve biz uygar insanların en çok acı çektiği hastalıklar melankoli ve kötümserliktir.

Sözgelimi, hatanın bende olup olmadığını bir yana bırakmak kaydıyla, hayatım boyunca gülme isteğini tamamen yitirmiş durumda olduğu birçok yılı sayabilecek biri olarak, ben her şeyden önce şöyle güzel bir kahkaha atmaya muhtacım. Bunu *Guy de Maupassant*'ta buldum; eski yazarlardan Rabelais, günümüzün yazarlarından Henri Rochefort bunun bulunabileceği diğer kişilerdir – bir de CANDIDE *kitabında Voltaire.*

Buna karşılık, insan eğer hakikati, olduğu gibi hayatı arıyorsa, örneğin Germinie Lacerteux ve Elisa diye bir kız romanlarında De Goncourt, Yaşama Sevinci, Meyhane ve daha birçok şaheserinde Zola, hayatı bizzat hissettiğimiz gibi resmeder ve böylece içimizdeki ihtiyacı, yani insanların bize hakikati söylemesi ihtiyacını tatmin eder.

Fransız doğacılar Zola, Flaubert, Guy de Maupassant, De Goncourt, Richepin, Daudet, Huysmans'ın eserleri muhteşemdir ve onlara aşina olunmadığında, hangisinin kimin dönemine ait olduğu pek söylenemez. Maupassant'ın şaheseri Güzel Dost'tur; umarım, senin için edinebilirim.

Kitabı Mukaddes bize yeter mi? Şimdilerde öyle melankoli içinde oturanlara bizzat İsa'nın tekrar şunu söyleyeceği kanısındayım: *O burada yok, dirildi. Diri olanı neden ölüler arasında arıyorsunuz?*

Sözlü ya da yazılı kelam dünyanın ışığı olarak kalacaksa, sözlerin geçmişte olduğu gibi bütün eski toplumu altüst edebilecek kadar yüce, güzel, özgün ve güçlü bir şeyi bulacak şekilde söylenmesi ve yazılması açısından, Hıristiyanların yaşadığı eski kıyamla rahatça karşılaştırılabilecek bir çağda yaşadığımızı kabul etmek hakkımız ve görevimizdir.

Kendi adıma, Kitabı Mukaddes'i günümüzdeki birçok kimseden daha iyi okumuş olmamdan her zaman memnunum; çünkü geçmişte böyle yüce fikirlerin olması bana belli bir huzur veriyor. Ama tam da eskiyi güzel bulmamdan dolayı, yeniyi daha da öyle buluyorum. Daha da diyorum çünkü çağımızda bizzat harekete geçebiliriz ve gerek geçmiş, gerekse gelecek bizi ancak dolaylı olarak etkiler.

Kaderim öncelikle hızlı ilerlemeyle büyüyüp ufak tefek bir yaşlı adama dönüşmemi emrediyor, hani bilirsin, kırışıklıkları, fırça gibi bir sakalı, bir dizi takma dişi vs. olan bir adam.

Peki, bunun ne önemi var? Resim gibi pis ve zor bir mesleğim var. Kendim gibi

olmasaydım, resim yapmazdım; ama kendim gibi olduğum için çoğu kez keyifle çalışıyorum ve her ne kadar kendi gençliğim yitirdiğim şeylerden biri olsa da biraz gençlik ve dirilik taşıyan tablolar yapma ihtimalinin parıltısını görüyorum. Theo yanımda olmasaydı, çalışmalarımı gerektiği gibi yürütmem mümkün olmazdı; ama onun gibi bir dostum olması nedeniyle daha fazla ilerleme sağlayacağıma ve işlerin kendi doğal akışını izleyeceğine inanıyorum. Kafamdaki tasarı daha fazla rengin ve hatta daha fazla güneşin bulunduğu güneye fırsat bulur bulmaz bir süreliğine gitmek.

Ama başarmayı umduğum şey, güzel bir portre yapmak. Her neyse.

Ufak yazı denemene dönecek olursak, bizi aşan güçlerin bize yardımcı olmak ya da bizi avutmak üzere şahsen müdahalede bulunduğu inancını kendi yararım açısından benimseme ya da başkalarına onların yararı açısından salık vermede tedirginlik duyuyorum. İlahi takdir çok garip bir şey ve ondan ne anlam çıkarmak gerektiğini kesinlikle bilmediğimi söyleyeyim sana.

Doğrusu, yazı denemende hep belli bir duygusallık var ve öncelikle biçimi bakımından, az önce değindiğim ilahi takdirle ilgili hikâyeleri hatırlatıyor; şuna tartışmalı ilahi takdir diyelim çünkü aslı astarı olmadığı defalarca görülmüş ve aleyhinde çokça şey söylenebilecek hikâyelerdir bunlar.

Ve hepsinden önemlisi, yazmak için öğrenim görmen gerektiğine inanınanı çok endişe verici bir mesele olarak bulmaktayım. Hayır, sevgili küçük kız kardeşim, dans etmeyi öğren veya bir ya da birkaç noter kâtibine, subaya, kısacası kime ulaşabilirsen ona sevdalan; Hollanda'da öğrenim göreceğine her türlü çılgınlığı yapman çok, ama çok daha iyi. O öğrenim kesinlikle insanı serseme çevirmekten başka bir amaca hizmet etmez. Bu yüzden bir daha lafını duymayayım.

Kendi adıma, genelde içinden utançla ve rezaletle çıkabildiğim en imkânsız ve son derece uygunsuz gönül maceralarına hâlâ sürekli kapılmaktayım.

Ve bana göre bunda kesinkes haklıyım çünkü kendime şunu söylüyorum: Âşık olmam gereken önceki yıllarda, kendimi din ve sosyalizm meselelerine kaptırdım ve sanatı daha kutsal, şimdikinden daha kutsal saydım. Din, hukuk ya da sanat niçin o kadar kutsaldır? Aşk dışında bir şey peşinde koşmayanlar, aşklarını ve gönüllerini bir fikre feda edenlerden belki daha ciddi ve mübarektir. Her ne olursa olsun, bir kitap yazmak, bir işi başarmak, hayat dolu bir tablo yapmak için insanın bizzat yaşayan bir kişi olması gerekir. Senin için de bu geçerli, ilerlemeyi kafana koyduğun sürece, öğrenim fazlasıyla bir yan meseledir. Olabildiğince keyfine bak, elinden geldiğince oyalanacak birçok uğraş bul ve insanların şimdilerde sanatta istediği şeylerin çok canlı, sağlam renkli, çok yoğun olması gerektiğinin bilincinde ol. Bu bakımdan kendi sağlığını, gücünü ve biraz da hayatını yoğunlaştır, en iyi öğrenim budur.

Margot Begemann'ın nasıl olduğunu ve De Groot ailesinin ne durumda olduğunu bana yazıp bildirirsen sevinirim. O işin sonucu ne oldu? Sien de Groot kuzeniyle evlendi mi? Çocuğu yaşadı mı? Kendi çalışmalarıma dair görüşüm, Nuenen'deyken yaptığım ve patates yiyen köylüleri resmettiğim tablonun sonuçta yaptığım en iyi şey

olduğu. O zamandan beri modeller bulma fırsatım olmadı ama buna karşılık renk meselesini inceleme fırsatım oldu. İleride figürlerim için tekrar modeller bulursam, küçük yeşil manzaralar ya da çiçekler dışında bir şey aradığımı göstermeyi umuyorum. Geçen yıl kendimi griden başka bir renge, yani pembe, yumuşak ya da parlak yeşil, açık mavi, mor, sarı, turuncu, açık kırmızıya alıştırmak üzere çiçekler dışında hemen hiçbir şeyin resmini yapmadım. Ve bu yaz Asnières'de manzara resmi yaptığımda, eskisinden daha fazla renk gördüm. Şimdi bunu portrelerde yapmaya çalışıyorum. Sana şunu söylemeliyim ki bu açıdan resmim daha kötüye gitmiyor; bunun sebebi belki de hem ressamlar, hem de tablolar hakkında istesem birçok kötü şeyi anlatabilmem, aynen onlar hakkındaki iyi şeyleri sana anlatabileceğim kolaylıkla.

Melankoliklerden ya da hırçın, alıngan ve marazi hale gelenlerden biri olmak istemiyorum. Herkesi anlamak herkese hoşgörüyle bakmaktır; *eğer* her şeyi bilirsek, belli bir huzura ereceğimiz kanısındayım. Çok az şeyi bilirken, hiçbir şeyi kesin bilmezken bile olabildiğince bu huzura ermek, bütün illetlere karşı eczacıda satılanlardan belki daha iyi bir devadır. *Bir sürü şey kendiliğinden ortaya çıkar*, insan kendi kendine büyüyüp gelişir.

Dolayısıyla çok fazla ders çalışma ve kafa patlatma, çünkü bu insanı kısırlığa götürür. Öyle azıcık değil, alabildiğine keyfine bak ve sanatı ya da aşkı da çok ciddiye alma – insan kendi başına çok az şey yapabilir, çoğunlukla bir mizaç meselesidir bu. Sana yakın bir yerde oturmuş olsaydım, yazmak yerine benimle birlikte resim yapmanın senin için daha pratik olabileceğini ve duygularını bu yoldan daha çok ifade edebileceğini anlamanı sağlamaya çalışırdım. Her halükârda resim konusunda şahsen bir şeyler yapabilirim ama yazmak söz konusu olduğunda bu işin içinde olan biri değilim. Neyse, bir sanatçı olmayı istemen kötü bir fikir değil çünkü insanın içinde ve ruhunda ateş varsa, onu sürekli bastıramaz, boğmaktansa yakınayı tercih eder. İnsanın içinde olan dışarıya çıkmalıdır. Beni örnek alırsak, bir tablo yaptığımda içim açılır ve onsuz şimdikinden daha mutsuz olurum. Valide'ye en sıcak selamlarımı ilet.

Vincent

Mutluluğun Peşinde beni çok müthiş etkiledi. Bir süre önce *Guy de Maupassant'ın Oriol Dağı*'nı okudum. Sanat çoğu kez çok yüce bir şey ve söylediğin gibi, kutsal bir şey gibi görünür. Ama bu aşk için de geçerlidir. Sorun düpedüz herkesin böyle düşünmemesi ve onu içinde hissedip coşkuya kapılanların büyük acı çekmesidir; bu durum öncelikle yanlış anlaşılmaktan ama aynı ölçüde de ilhamın çoğu kez yetersiz kalmasından ya da şartların çalışmayı imkânsız kılmasından kaynaklanır. İnsan iki şeyi ya da tercihen birkaç şeyi aynı anda yapabilmeli.

Ve sanatın kutsal ya da iyi bir şey olması gerektiğini hiçbir şekilde açık seçik göremediğimiz zamanlar vardır.

Her neyse, insanın sanata dönük bir duygusunun olmasının ve bu alanda çalış-

mak istemesinin, o duyguyla yaratıldığı için bunu yaptığını, başka bir şey yapamadığını ve kendi doğasına uyduğunu söylemesinin, bunu iyi bir dava için yaptığını söylemesinden daha iyi olup olmadığını dikkatlice düşün.

Mutluluğun Peşinde'de şu söylenmez mi? Kötülük bizzat yaratmadığımız mizaçlarımızda yatar.

Modernlerin iyi bulduğum yanı eskilerin yaptığı gibi ahlak dersi vermemeleri.

Sözgelimi, birçok kimse şu saptamayı kaba bulup kızar: Kötülük ve erdem, şeker ve kezzap gibi kimyasal ürünlerdir.

577 Arles, Salı 21 Şubat 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Yolculuk boyunca seni de en azından görmekte olduğum yeni diyar kadar düşündüm.

Ama ileride belki de sen de buraya sıkça gelirsin diyorum içimden. Bana öyle geliyor ki insanın huzuruna ve iç rahatlığına tekrar kavuşacağı bir sığınağı olmadıkça, Paris'te çalışabilmek neredeyse imkânsız. Bu olmadan insanın düpedüz uyuşuk hale gelmesi kaçınılmaz.

Şimdilik bir başlangıç olarak, her tarafın en az 60 santimetrelik bir kar örtüsüyle kaplı olduğunu ve hâlâ kar yağdığını söyleyeyim sana.

Arles bana Breda'dan ya da Mons'tan daha büyük gibi görünmüyor.

Tarascon'a varmadan önce muhteşem bir manzara gözüme çarptı – en heybetli şekillerle iç içe geçmiş kocaman sarı kayalar.

Bu kayalar arasındaki küçük vadilerde zeytin yeşili ya da gri-yeşil yapraklı küçük toparlak ağaç sıraları vardı, limon ağaçları olmaları pekâlâ mümkün.

Ama Arles düz gibi görünüyor.

Asmalar dikilmiş kırmızı topraklı bazı muhteşem alanlar dikkatimi çekti; arkada olabilecek en enfes eflatun dağlar yükseliyor. Ve kar kadar parlak bir gökyüzü zeminindeki beyaz doruklarla kar altındaki manzara tıpkı Japonların kış manzaraları gibiydi.

Adresim şöyle

Carrel Restoranı
Cavalerie Sokağı 30
Arles

Geçen gece neredeyse tamamen bitkin düştüğüm için, şimdiye kadar kasaba etrafında biraz yürüme dışında bir şey yapmadım.

Sana yakında yazacağım – dün tam da bu sokakta dükkânına girdiğim bir eski eserler satıcısı bir Monticelli'yi bildiğini anlattı bana.

Senin ve dostların elini uzunca sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

578 Arles, Cuma 24 Şubat ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Sevecen mektubun ve içindeki 50 franklık banknot için teşekkürler.

Şimdiye kadar burada kalmayı ummuş olabileceğim kadar kazançlı bulmadım ama şu sıralarda Paris'te muhtemelen yapmış olamayacağım üç etüdü bitirdim.

Hollanda'dan gelen haberin oldukça tatmin edici olmasına sevindim. Reid söz konusu olunca, ondan önce güneye gitmemi (her ne kadar yanlış yaklaşımla da olsa) kötüye yormasına pek şaşmam. Bizim açımızdan onu tanımaktan hiç yarar görmediğimizi söylemek nispeten haksızlık olur. 1. Çok güzel bir tabloyu (bu arada belirtmek gerekir ki edinmeyi tasarladığımızı tabloyu) bize hediye olarak verdi. 2. Monticellilerinin değerinin yükselmesini sağladı ve elimizde beş tanesi bulunduğuna göre, sonuçta bizim açımızdan bu tabloların değeri arttı. 3. İlk aylardaki muhabbeti hoş ve keyifliydi.

Şimdi biz kendi açımızdan onun Monticelli işinden daha büyük bir işte yer almasını istediğimizde, bundan pek fazla anlamıyormuş gibi bir tavır takındı.

Bana öyle geliyor ki izlenimcilerle ilgili alanımızı elimizde tutmaya daha da açıkça hak kazanmamız ve Reid'e karşı iyi niyetimizde hiçbir kuşkunun ortaya çıkmaması açısından, onu kendi başına bırakıp Marsilya Monticellileri konusunda dilediği gibi düşünme fırsatını verebiliriz. Ölü ressamların parasal bakış açısından sadece dolaylı olarak ilgimizi çektiğine parmak basarak tabii.

Sen de uygun ve gerekli bulursan, Monticellileri satın almak üzere Marsilya'ya gelmeye niyetlenmesi halinde, bizden çekinmesi için hiçbir sebep olmadığını ama bu bölgeye ondan önce geldiğimize göre, bu konudaki niyetlerini sormaya hakkımız olduğunu söyleyebilirsin ona benim adıma.

İzlenimcilere gelince, doğrudan devreye girmesen bile, senin aracılığınla İngiltere'ye tanıtılmaları gerektiği bana hakça görünüyor. Eğer Reid önceden bir hamle yaparsa, bize karşı kötü niyetle davrandığını düşünmekte haklı çıkarız; Marsilya Monticellileri konusunda onu serbest bırakmış olmamız bunu büsbütün haklı kılar.

Koning arkadaşımızın yanında kalmasına izin verirsen, ona kesinlikle bir iyilik yapmış olursun – Rivet'ye muayene oluşu ona kötü tembihte bulunanın biz olmadığını kanıtlamış olsa gerek.

Onu evine almak içinden geliyorsa (bence böyle bir şey onu bir dertten kurtaracaktır), ileride dolaylı bile olsa herhangi bir sorumluluğunun olmaması açısından, babasına durumu dosdoğru açıklaman yeterli.

Bernard'ı görürsen ona şunu söyle: Halen Pont-Aven'dekinden daha fazla ödeme yapmak durumundayım ama burada orta sınıftan insanlarla birlikte mobilyalı odalarda kalınırsa, para biriktirmek mümkün olur herhalde. Ben de bunu yapmaya

çalışıyorum ve durumu öğrenir öğrenmez, ona yazıp ortalama masrafın bana ne kadar gibi göründüğünü bildireceğim.

Kimi zaman bana öyle geliyor ki kanım tekrar dolaşıma girmeye az çok hazır; Paris'te son zamanlarda durum böyle değildi ve gerçekten artık buna katlanamazdım.

Boyalarımı ve tuvallerimi bir bakkaldan ya da bir kitapçıdan almak zorundayım; onların elinde de istenebilecek her şey yok. Bu açıdan Marsilya'daki durumun nasıl olduğunu anlamak için kesinlikle oraya gitmem gerekir. Biraz güzel mavi filan bulmayı ummuştum ve Marsilya'da hammaddelerin ilk elden herhalde alınabileceğini gördüğüm için, aslında vazgeçmiş de değilim. Mavileri Ziem gibi, yani diğerleri kadar değişmeyecek şekilde yapmayı isterim, eh, göreceğiz bakalım.

Endişelenme ve benim yerime dostların elini sık.

Saygılarımla,
Vincent

Elimdeki etütler Arles'ın yaşlı bir kadını, karlı bir manzara, bir kasap dükkânının yer aldığı bir kaldırım şeridi görüntüsü. Buradaki kadınlar gerçekten güzel, şaka değil; buna karşılık Arles Müzesi korkunç, bir şaka gibi ve Tarascon'da olmaya uygun – ayrıca sahici antik eserlerin bulunduğu bir müze var.

582 Arles, Cuma 2 Mart ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo

Mektubunu, Tersteeg'e mektubun müsveddesini ve 50 franklık banknotu aldığıma çok sevindim.

Tersteeg'e mektubun taslak haliyle kusursuzca iyi, temize çekerken çok fazla bozmazsın umarım.

Bana öyle geliyor ki Tersteeg'e mektubun benimkine eklemede bulunuyor; onu postaya verdiğim haline kendim de pişman oldum. Çünkü Tersteeg'in izlenimcileri İngiltere'ye tanıtınada inisiyatifi üstlenmesini sağlama fikrinin ancak asıl mektubu yazarken aklıma geldiğinin ve sonradan eklenen bir notla ancak kısmen ifade edildiğinin farkına varmışsındır. Oysa sen mektubunda o fikri daha etraflıca açıklıyorsun. Anlayacak mı? Elbette, onu ilgilendiriyor.

Gauguin'den bir mektup aldım, iki haftadır yorgan döşek hasta olduğunu söylüyor. Bazı acil borçları kapatması gerektiğinden beş parasız kalmış. Onun için bir şey satıp satmadığını öğrenmek istiyormuş ama seni rahatsız etmekten çekindiği için yazamıyormuş. Biraz para kazanma yönünde ağır baskı altında olduğundan, tabloların fiyatını daha da düşürmekte kararlıymış.

Kendi açımdan Russell'a yazma dışında bunun için bir şey yapabilecek durumda değilim, o mektubu da hemen bugün yazacağım.

Sonuçta, Tersteeg'in bir tane satın alması için uğraştık. Peki, ne yapabiliriz acaba, gerçekten darda olmalı. Belki ona söyleyecek bir şeyin olur diye, onun için birkaç satır gönderiyorum sana; ama bana gelen herhangi bir mektup olursa aç, çünkü içinde ne yazıldığını bu şekilde daha erken öğrenirsin ve böylece içeriği sana aktarma zahmetinden beni kurtarmış olursun. Bu ilk ve son kez için geçerli.

Firma için ondan deniz manzarasını satın alma riskine girer misin? Bu mümkün olursa, şimdilik sıkıntıdan kurtulur.

Genç Koning'i yanına almış olman çok iyi, dairende yalnız kalmayacağına çok sevindim. Paris'te insan her zaman bir araba beygiri gibi sıkıntı çeker ve üstüne üstlük ahırında tek başına kalmak çok ağır gelir.

Bağımsızlar grubunun sergisi için, neyi uygun görüyorsan öyle yap.

Montmartre Tepeciği'ni konu alan iki büyük manzarayı orada göstermeye ne dersin? Benim açımdan bir fark yok, bu yılın çalışmalarına biraz daha umut bağlamaya eğilimliyim.

Burada aşırı sert bir soğuk var ve kırlar hâlâ karla kaplı – kasabanın arka planda göründüğü, beyaza bürünmüş bir manzara etüdü var elimde. Ayrıca her şeye rağmen çiçeğe durmuş bir badem ağacı dalını konu alan iki küçük etüt.

Bugünlük yeter, Koning'e bir not yazıyorum.

Tersteeg'e yazmış olmana gerçekten çok sevindim ve bunun Hollanda'daki ilişkilerini tazeleyeceği umudunu taşıyorum.

Senin ve karşılaşabileceğin bütün dostların elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

584 Arles, Cumartesi 10 Mart 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Mektubun ve içindeki 100 franklık banknot için teşekkürler. Senin inanmaya yatkın olduğun gibi, Tersteeg'in yakında Paris'e geleceğini fazlasıyla umuyorum. Anlattığın sıkışık ve zor şartlarda bu çok makbule geçer. Lançon satışı ve ressamın metresi hakkında yazdıklarını çok ilginç buldum.

Gerçekten çok kişilikli şeyler yapmış, çizim tarzı çoğu kez bana Mauve'unkini hatırlatır. Etütlerinin sergisini görmediğim için üzgünüm, aynen Willette sergisini de görmediğime gerçekten üzüldüğüm gibi.

Kayzer Wilhelm'in ölüm haberine ne diyorsun? Fransa'daki olayları hızlandıra-

cak mı, Paris sakin kalacak mı? Kuşkulu görünüyor. Bütün bunların resim ticaretine nasıl etkisi olacak? Amerika'da tablolardan alınan ithalat vergisinin kaldırılma ihtimali göründüğünü okudum, bu doğru mu?

Birkaç simsarı ve sanatseveri izlenimci resimleri satın almaya razı etmek, sanatçıları satılan tabloların bedelini eşit paylaşmaya razı etmekten belki daha kolay olacaktır.

Kaldı ki sanatçılar bir araya gelmekten, resimlerini bu birliğe vermekten ve en azından derneğin varlığını sürdürmesi ve üyeleri için çalışması ihtimalini güvence altına alacak şekilde satış bedelini paylaşmaktan daha iyi bir yol bulamayacaktır. Yeter ki Degas, Claude Monet, Renoir, Sisley ve C. Pissarro inisiyatifi alıp şöyle desinler: İşte buradayız, her beşimiz 10'ar tablo veriyor (daha doğrusu, her birimiz 10.000 franklık değer, dernekçe atanan uzman üyelerin, örneğin, Tersteeg'in ve senin biçtiğin değer kadar veriyor ve bu uzmanlar da tablolar biçiminde sermaye yatırıyor), dahası, bizler her yıl .... kadar değer vermeyi taahhüt ediyoruz.

Ve ayrıca sizleri, Guillaumin, Seurat, Gauguin falan filan bizlere katılmaya çağırıyoruz (resimleriniz değer belirleme açısından aynı işleme tabi tutulacak).

Böylece ortak mala dönüşmek üzere tablolarını veren Büyük Bulvar'ın baba izlenimcileri, itibarlarını koruyacak ve diğerleri bir şöhretin nimetlerini kendilerine ayırdıkları için onları eleştiremeyecek. Bu şöhret hiç kuşkusuz ilk planda onların çabalarıyla ve bireysel dehalarıyla kazanılan, ikinci planda da gittikçe büyüyen, artık pekişen ve şimdiye kadar sürekli züğürt halde çalışmış bütün bir sanatçı müfrezesinin tablolarıyla ayakta tutulan bir şöhrettir. Ne olursa olsun, o şeyin başarıya varmasını, senin ve Tersteeg'in (belki Portier'yle birlikte?) derneğin uzman üyeleri olmasını gerçekten ummak gerekir.

Elimde iki manzara etüdü daha var, çalışmanın düzenli süreceğini ve bir ay içinde ilk partiyi sana ulaştıracağımı umuyorum. Bir ay dememin sebebi, sana sadece en iyi şeyleri tam kuruyunca ve nakliye giderinden dolayı en az bir düzineyi bulduğunda topluca göndermek istemem.

Seurat'yı aldığın için tebrikler; sana gönderdiklerimi vererek Seurat'yla bir takasa da girmeye çalışman gerekecek.

Tersteeg'in bu girişimde sana katılması halinde, ikinizin Boussod Valadon'u gerekli alımlar için epeyce kredi açmaya kolayca ikna edebileceğinin de gayet iyi farkındasın. Ama bu iş acil çünkü böyle bir şey olmazsa diğer simsarlar ayağınızı kaydıracaktır.

Heyerdahl ve kuzeyli başka kişiler, Krøyer falan üzerine konuşan Danimarkalı bir sanatçıyla tanıştım. Yaptığı işler yavan ama çok özenli, üstelik kendisi hâlâ genç. Oradayken izlenimcilerin Laffitte Sokağı'ndaki sergisini görmüş. Paris'e Salon için muhtemelen gelecek ve müzeleri görmek üzere Hollanda'yı dolaşmak istiyor.

Bağımsızlar sergisine kitaplar etüdünü de koyman bence çok iyi bir fikir. Buna şöyle bir ad verilmeli: "*Paris romanları*".

Tersteeg'i ikna ettiğini haber almak beni çok mutlu eder – eh, sabır diyelim.

Mektubun ulaştığında 50 franga araç gereç satın almak zorunda kaldım. Bu hafta 4 ya da 5 şey üzerine çalışmaya başlayacağım.

Bu sanatçılar birliği meselesini her gün düşünüyorum ve plan kafamda daha da gelişti; ama Tersteeg'i işin içine katmak gerekir, bir sürü şey buna bağlı.

Şimdilerde sanatçılar muhtemelen tarafımızdan ikna edilmeye açık olacaktır; Tersteeg'den yardım almadan ilerleyemeyiz. Onsuz kendi başımıza kalırız, sabahtan akşama kadar herkesin sızlanmasını dinleriz; hepsi bireysel olarak sürekli gelip açıklamalar, önermeler falan ister. Tersteeg'in Büyük Bulvar sanatçıları olmadan işi yürütemeyeceğimiz görüşünü benimsemesine ve onları artık ortak mal haline gelecek ve bireysel düzeyde onlara ait olmaktan çıkacak tablolar vererek, birlik bünyesinde inisiyatifi ele almaya ikna etmeni öğütlemesine şaşmamak gerekir. Bana öyle geliyor ki Küçük Bulvar o taraftan gelen bir öneri üzerine katılmaya manevi olarak mecbur kalacaktır. O Büyük Bulvar beyefendileri "Her şeyi cebinize indiriyorsunuz," diyecek olan küçük izlenimcilerin kısmen haklı eleştirilerini engellemekle ancak mevcut itibarlarını koruyacaklardır. Oysa şu cevabı kolayca verebilirler: Hiç de öyle değil, aksine, tablolar SANATÇILARA aittir sözünü ilk söyleyen biziz.

Yeter ki Degas, Monet, Renoir ve Pissarro tasarıyı uygulamaya geçirme konusundaki bireysel fikirlerine epeyce açık kapı bırakarak bile olsa bunu söylesinler. Daha kötüsünü de söyleyebilirler, tabii hiçbir şey söylemeyip işleri oluruna bırakmazlarsa.

Dostlukla,
Vincent

587 Arles, Pazar 18 Mart 1888
Emile Bernard'a (F)

[*Eskiz* 587A]

Sevgili Bernard,

Sana yazmaya söz verdiğime göre, bu diyarın berrak hava ve şen renk efektleri açısından bana Japonya kadar güzel göründüğünü anlatarak başlamak istiyorum. Japon baskılarında gördüğümüz gibi, su şeritleri manzarada güzel bir zümrüt rengi ve yoğun bir mavilik taşıyan yamalar oluşturuyor. Soluk turuncu günbatımları tarlaların mavi görünmesine yol açıyor – görkemli sarı güneşler. Ne var ki şimdiye kadar bu diyarı alışılmış yaz ihtişamı içinde pek göremedim. Kadınların giyimi sevimli ve özellikle Pazar günleri bulvarda çok saf ve iyi seçilmiş bazı renk düzenlemeleri görmek mümkün. Bu da yazın kuşkusuz daha da canlı hale gelecektir.

Burada yaşamanın umduğum kadar ucuz olmamasına üzülüyorum; Pont-Aven'de olduğu gibi kolayca geçinmenin bir yolunu şimdiye kadar bulamadım. Günde 5

Mon cher Bernard, ayant promis de l'écrire je veux commencer par te dire que le pays me paraît aussi beau que le Japon pour la limpidité de l'atmosphère et les effets de couleur gaie. Les eaux sont des tâches d'un bel émeraude et d'un riche bleu dans les paysages ainsi que nous le voyons dans les crépons. Des couchers de soleil orangé pâle faisant paraître bleus les terrains. Des soleils jaunes splendides. Cependant je n'ai encore guère vu le pays dans sa splendeur habituelle d'été. Le costume des femmes est joli et le dimanche surtout on voit sur le boulevard des arrangements de couleur très naïfs et bien trouvés. Et cela aussi sans doute s'égayera encore en été

587A. Langlois köprüsü ve yürüyen çift

frank ödemekle başladım, şimdi 4 franga inmiş durumdayım. Yerel lehçeyi bilmek, balık çorbasıyla ve sarımsak mayoneziyle beslenmeyi öğrenmek, bir de haliyle ucuz bir aile pansiyonu bulmak gerekiyor. Birkaçımız burada olsa, daha elverişli koşullara kavuşacağımıza inanmaya yatkınım. Gün ışığına ve renge tutkun birçok sanatçının güneye göç etmesi gerçek bir avantaj olur belki. Japonlar kendi ülkelerinde ilerleme sağlayamıyor olabilir ama sanatlarının Fransa'da sürdürüldüğüne kuşku yok. Bu mektubun baş tarafında nasıl anlam katacağım konusunda beni uğraştıran bir etüdün küçük bir taslağını gönderiyorum sana – açılır köprüsünün kocaman bir sarı güneşe karşı garip silueti öne çıkan kasabaya denizcilerin sevgilileriyle birlikte dönüşü.

Aynı köprünün bir grup çamaşırcı kadının yer aldığı başka bir etüdü var elimde. Senden ne yaptığına ve nerelere gittiğine dair birkaç satırlık haber alırsam sevinirim. Senin ve arkadaşlarının elini çok sıcakça sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

589 Arles, Pazar 25 Mart ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Bana büyük bir keyif veren mektubunun yanı sıra 50 franklık banknota teşekkür ederim.

Tersteeg'in mektubundan dolayı seni içtenlikle kutlarım – bence kesinlikle tatmin edici.

Bana karşı suskunluğunda incitici bir şey olmadığı kanısındayım; her halükârda cevabını okumak üzere bana vereceğini beklemiş olsa gerek. Sadece sana yazmak onun için çok daha pratik; bana gelince, yaptığım şeyleri bütünüyle kötü bulmazsa, çalışmalarımı görür görmez birkaç satır yazacağını göreceksin. Yani bir kez daha belirteyim, onun yalın ve dostça cevabına anlatamayacağım kadar sevindim.

Kendi koleksiyonu için kaliteli bir Monticelli almaya istekli olduğunu belirtmesi dikkatini çekmiştir. Ona koleksiyonumuzda Diaz'ın bir buketinden daha sanatsal ve daha güzel bir çiçek buketi olduğunu söylemen yeter.

Monticelli'nin en zengin ve en kusursuzca dengeli tonlar yelpazesini topluca tek bir panoya yerleştirmek üzere bazen bir çiçek buketini esas aldığını ve böyle bir renk düzenlemesini bulmak üzere dosdoğru Delacroix'ya gitmek gerektiğini söyle ona.

Halihazırda çok kaliteli ve makul fiyatlı başka bir buketten (Delarebeyrette'lerdeki tabloyu kastediyorum) haberdar olduğumuzu ve şimdilerde her tarafta rastlanan

ve Monticelli'nin yeteneğindeki bir gerileme dönemine ait olan figürlü Monticelli'lerden her halükârda daha güzel bulduğumuzu aktar ona.

Umarım, Gauguin'in güzel deniz manzarasını ona gönderirsin. Neyse, Tersteeg'in bu şekilde cevap vermesine çok sevindim.

Ona yazdığında, Russell hakkında birkaç kelime söyle. Kendim Russell'a yazdığımda, tablolarından söz edeceğim ve benimle bir takasa girmesini isteyeceğim; çünkü konu günümüzün Rönesans ekolüne geldiğinde, ona değinmek ve tablolarını göstermek işimize gelir.

Yakınlarda küçük bir körpe yeşil meyve bahçesinde bir kayısı ağacı öbeğinin resmini yaptım.

Bernard'a bahsettiğim figürlerin ve bir köprünün yer aldığı günbatımı manzarasında bazı sorunlarla karşılaştım. Kötü hava orada çalışmamı engellediğinden, bu etüdü bitirmek üzere sıkı bir uğraşla tamamen evde çalıştım.

Bununla birlikte, hemen ardından başka bir tuvalde aynı konuyu işlemeye giriştim; ama hava oldukça farklı olduğundan, gri bir palette ve figürsüz çalıştım.

Tersteeg'e etütlerimden birini göndermeni fena bir fikir olarak görmem. Sarı gökyüzünün ve suya yansıyan iki evin yer aldığı Clichy Köprüsü'nü mü kastediyorsun?

[*Eskiz* 589A]

O resim, kelebekler ya da gelincik tarlası olabilir. Ancak burada daha iyi şeyler yapmayı umuyorum. Eğer aklına yatarsa, Tersteeg'e benim de güneydeki doğa etütlerimle Hollanda'da daha iyi bir satış şansımın olacağı kanısını taşıdığını ve Mayıs'ta Paris'e geldiğinde, buradan bazı konuların yer aldığı bir parti bulacağını söyleyebilirsin.

Bağımsızlar sergisine dönük bütün girişimlerine çok teşekkür ettiğimi tekrar belirteyim, sonuçta çalışmalarımın diğer izlenimcilerle birlikte yer almasından gerçekten memnunum. Ama bu sefer pek bir farklılık yaratmasa da gelecekte kataloğa adım tuvallere attığım imzayla, yani Vangogh değil, Vincent olarak konulmalı, buradaki insanların o adı telaffuz edememesi gibi sağlam bir sebepten dolayı.

Tersteeg'den ve Russell'dan gelen mektupları ilişikte geri gönderiyorum – sanatçıların yazışmalarını saklamak belki ilginç olur.

Göndereceğin pakete dostumuz Bernard'ın yaptığı bir Breton kadınının ufak baş resmini koyman fena bir fikir olmaz. Ona bütün izlenimcilerin iyi olduğunu ve yaptıkları işlerin çok değişken olduğunu göstermeliyiz.

Sanırım, dostumuz Reid bozuşmadan pişman; ne yazık ki ona aynı avantajları tekrar sunmak, yani sipariş üzerine tablolar edinmesini sağlamaya çalışmak söz konusu olamaz. Tabloları sevmek yeterli değil ve gördüğüm kadarıyla ressamlara karşı sıcak duygulardan yoksun. Bu anlamda değişmesi öyle birden olmaz. Mauve'un ve başka birçok ressamın kişisel dostu olan Tersteeg'de sanatseverlerin yakınlığını ka-

Seulement j'ai tout de suite après recommencé le même motif sur une autre toile mais le temps étant tout autre dans une gamme grise et sans teintes je ne trouverais pas mauvais que tu envoyes à Tersteeg une étude de moi - veux tu dire le pont de clichy avec le ciel jaune et deux maisons à lie- que se reflètent dans l'eau de coquelicots là où les papillons ou le champ pourraient aller à la rigueur cependant j'espère arriver à mieux ici --

Dans le cas où tu serais de cet avis tu pourrais dire à Tersteeg que moi-même crois avoir plus de chance de vente en Hollande avec ~~~~ les études de la nature du midi et que lorsque Tersteeg viendra à Paris au mois de mai il trouvera un envoi de ~~~~ d'quelques mois d'ici

Merci bien encore aussi de toutes les démarches que tu as faites pour l'exposition des indépendants je suis en somme bien content qu'il les ont placés avec les autres impressionnistes mais - quoique pour cette fois ce cela ne fasse absolument rien - dans la suite il faudra insérer mon nom dans le catalogue tel que je le signe sur les toiles c. à d. Vincent et non pas Vangogh pour l'excellente raison que ce dernier nom ne saurait se prononcer ici

589A. Sen nehri ve Clichy köprüsü

zanan *je ne sais quoi* vardır. Özgüveni sağlayan şeyin insanları tanımak olduğunu göreceksin.

Önümüzdeki birkaç günde daha geniş yazacağım; Hollanda'yla ilişkilerinin tazelenmesinden dolayı seni hemen kutlamak istedim sadece.

Elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

Neredeyse hiçbir şey ödemeyen Paris belediyesi, Seuratları bir taşra müzesinde ya da bir mahzende görünce üzülecektir – bu tablolar canlı ellerde kalmalı. Keşke Tersteeg istekli olsa – – –. Üç geçici sergi açarsak, Paris, Londra ve Marsilya için birer büyük Seurat'ya ihtiyacımız olacak.

590 Arles, Cuma 30 Mart ya da dolayları, 1888
Willemien van Gogh'a (H)

Sevgili kız kardeşim,

Mektubunun cevapsız kalmaması açısından, Valide'yle birlikte yazdığın mektubu ve her ikinizin iyi dileklerini alır almaz yazıyorum.

Zamanımı iyi kullanamayışıma vesile olan bir sürü şey olmasa, sana daha sıkça yazmaktan çok mutlu olacağımı bilmelisin ve tam olarak istediğim şeyleri yaptığımı ya da aslında istemiş olacağım şeyleri bir tarafa bıraktığımı sanmamalısın. İş şu anda beni pençesine almış durumda, sanırım sürekli öyle ve bu durum mutsuzluk getirmese de mutluluğu çok farklı bir şey olarak hayal etmekteyim.

Öncelikle şunu belirteyim ki izlenimciler olarak anılan buradaki ressamların eserlerini Hollanda'da da tanıtmak üzere Theo ve Bay Tersteeg arasında ilişkilerin kurulmaya başlaması çok büyük bir keyif verdi bana.

Kendi adıma buraya gelmiş olmaktan dolayı pişman değilim, zira buradaki doğa müthiş güzel.

Dünya Sergisi'nin düzenleneceği önümüzdeki yıla kadar bir yığın şey yapmalıyım çünkü arkadaşlarım da pek çok ilginç şeyi hazır bulundurmaktan kesinlikle geri kalmayacaktır.

Benim ya da özellikle daha yakın olduğum ressamlardan biri için resimlerini diğerleriyle birlikte sergilemesi söz konusu değil ama o sırada muhtemelen resmî serginin yanı sıra açık bir sergi düzenlenecek. Sözgelimi, çiçek açmış meyve ağaçlarına ilişkin altı tablom var şu anda. Ve bugün eve getirdiğim büyük olasılıkla sana çekici gelecek – bir meyve bahçesinde bellenmiş bir arazi parçası, bir saz çit ve tam çiçek açmış iki şeftali ağacı, beyaz bulutların bulunduğu ışıltılı bir mavi gökyüzüne

karşı ve gün ışığı altında pembe çiçekler. Jet Mauve'a göndermeye karar verdiğim için, görmen pekâlâ mümkün. Üstüne şöyle yazdım:

Souvenir de Mauve
Vincent & Theo

Böyle bir konuyu başka yerde bulabileceğimi gayet iyi biliyorum; ama birçok ressamın aynısını yapacağını düşününce, konu ve olgu bakımından evde çalışmayla aynı olmasına karşın, hiç kuşkusuz çok daha zengin ve daha renkli olan doğada çalışmayı hiç de önemsiz saymıyorum.

Dahası, buradaki insanlar da pitoresk; bir dilenci evde aşağı yukarı bir hortlak gibi görünürken, burada bir karikatüre dönüşüverir. Zola'yı ve Guy de Maupassant'ı okuduğunda göreceğin üzere, insanlar sanatta kesinlikle çok zengin bir şey, çok neşeli bir şey ister, aynı Zola ve Maupassant belki şimdiye kadar söylenmiş en yürek paralayıcı şeyleri söylemiş olsa bile – aynı akım resimde de kural haline gelmeye başlıyor. Örneğin, günümüzdeki bir ressamın tıpkı Pierre Loti'nin Otaheite'teki doğayı tasvir ettiği Loti'nin evliliği kitabında anlatılana benzer bir şeyi yapabileceğini hayal edebiliyorum. Sana gerçekten tavsiye edebileceğim bir kitap bu.

Güneye özgü kırsal kesimin sözgelimi kuzeyli olan, grinin ustası olan ve hep öyle kalacak Mauve'un paletiyle tam boyanamayacağını anlıyorsundur. Oysa günümüzün paleti kesinlikle renkli – gök mavisi, pembe, turuncu, lâl, parlak sarı, parlak yeşil, parlak şarap kırmızısı, mor.

Kaldı ki insan *bütün* renkleri yoğunlaştırmakla yine sükûnete ve uyuma ulaşır. Büyük bir orkestra tarafından icra edildiğinde sarıcı sıcaklığından hiçbir şey kaybetmeyen Wagner müziğine benzer bir şey ortaya çıkar. Ancak insanlar güneşli ve renkli efektleri tercih eder; ileride birçok ressamın tropikal ülkelere gidip çalışacağını bazen düşünmekten hiçbir şey beni alıkoyamaz. Sözgelimi, her yerde görülen renkli Japon resimlerini, manzaralarını ve figürlerini düşündüğünde, resimdeki değişime dair bir fikir edinirsin. Theo'da ve bende böyle yüzlerce Japon baskısı var.

Gördüğün gibi, bugün sana sırf iş üzerine yazıyorum; şimdi bitirmem gerek ve ekleyecek daha fazla şey yazıp yazamayacağımı bilmiyorum. Sana ve Valide'ye en iyi dileklerimi iletir, mektuplarınız için teşekkür ederim.

Vincent

Kendi adıma sana mutlu bir yaş günü de dilemeliyim. Sana çalışmalarından bir şey vermek istediğim için, senin için küçük bir kitap ve çiçek etüdünü kenara ayıracağım – büyük bir formatta, pembe, sarı, yeşil ve kıpkırmızı kapaklı bir yığın kitap, *Paris romanları* tablomdaki konuyla aynı. Theo sana getirecek – Jet Mauve için de bir etüdüm var.

Sevgili Theo,

Ağaçların çiçek açmasıyla birlikte, çalışma hırsıyla doluyum ve istediğim şey olağanüstü neşeli bir Provence meyve bahçesi yapmak – sana sakin bir ruh halinde yazmak ciddi güçlükler yaratıyor, dün yazdığım bazı mektupları daha sonra yırtıp attım. Hollanda'da bir şey yapmaya mecbur olduğumuzu, bunu çulsuzların bütün ateşliliğiyle, savunduğumuz davaya yakışır bir Fransız neşesiyle başlatmamız gerektiğini her gün hissetmeye devam ediyorum.

İşte sana birlikte yaptığımız en iyi resimlerden bazılarına, bin franklık banknotlardan oluşmuş bir demete kesinlikle değdiğini söyleyebileceğimiz (doğrusu nasılsa cebimizden para ve ömrümüzden oldukça büyük bir dilim almış) resimlere mal olacak bir saldırı planı.

Ama bizi az çok şimdiden sanki ölü yerine koyan kısık sesli bazı imalara *yüksek sesli ve açık seçik* bir cevap ve sana reva görülen karşılamanın sıcaklıktan filan yoksun olduğu geçen yılki yolculuğunun bir intikamı olacak. Yeter.

Diyelim ki öncelikle Jet Mauve'a *Souvenir de Mauve* tablosunu verdik.

Diyelim ki Breitner'e bir etüt ithaf ettim (elimde L. Pissarro'yla takas ettiğimin ve Reid'deki resmin tam benzeri olan bir etüt var, portakallar, ön plan beyaz, arka plan mavi).

Diyelim ki kız kardeşimize de şu ya da bu etüdü verdik.

Diyelim ki birçok anımızın olduğu bir kent olmasından dolayı Lahey'deki modern müzeye Bağımsızlar sergisinde yer alan iki Montmartre manzarası verdik.

Hiç de kolay olmayan bir şey daha var. Tersteeg'in sana "Birkaç izlenimci resmi gönder bana ama bizzat en iyiler arasında gördüğün tablolar olsun sadece," demesinden ve senin kendi adına bu partiye tablolarımdan birini katmandan sonra, Tersteeg'i gerçekten Küçük Bulvar'ın bir izlenimcisi olduğuma ve o mevkii elde etmeyi beklediğime *ikna etme* gibi nahoş bir konumdayım. Ha, peki, tablolarımdan birini kendi koleksiyonunda bulunduracak; son birkaç gündür bunu düşünüyordum ve öyle her gün yapmayacağım türden gülünç bir şey buldum. Küçük bir sarı arabanın ve çamaşırcı kadın grubunun yer aldığı açılır köprü resmi, tarlaların parlak turuncu, otların çok yeşil, gökyüzünün ve suyun mavi göründüğü bir etüt.

Sadece onun için özel tasarlanmış bir çerçeveye ihtiyacı var, şöyle kraliyet mavisi ve altın sarısı renkte, düz kısım mavi, dış

[*Eskiz* 592A]

şerit altın sarısı. Gerekirse, çerçeve mavi pelüşten olabilir ama boyanması daha iyi olur.

C'est le pont Levis avec petite voiture jaune et groupe de lavenses une études ou les terrasses sont ornées d'or l'herbe un verte le ciel et l'eau bleu
il me faut seulement un cadre calculé expres en bleu de roi et or de ce modèle le plat bleu la baguette

extérieure or. au besoin le cadre pourrait être en peluche bleu mais mieux vaut le peindre &c
Je crois pouvoir t'assurer que ce que je fabrique ici est supérieur à la campagne d'Arnières ~~bon~~ au printemps dernier.
Dans tout le plan il n'y a rien d'abandonné décidé que la dédicace souvenir de Arnières et les dédicaces à Tersteeg. Je n'ai pas encore réussi un petit mot écrit pour le leur dire mais je le trouverai le tableau étant fait cela me viendra tout seul mais tu sens bien que nous avons la force en nous pour les obliger de parler de nous si cela nous plait et nous pouvons ~~travailler~~ continuer le travail d'y introduire les impressions avec la plus grand calme et aplomb. Si tu vois Reid il serait bon de lui dire que nous n'avons pas grande confiance dans les gens ambitieux et que nous aimons mieux ~~le bon~~ faire du bon travail que nous avons été surpris de ses façons de faire qui finissaient par être inexplicables et que depuis on ne sait plus que penser de lui. Je crois que Russell

Je n'ai encore pas à Tersteeg directement si je lui ai écrit à lui avec la lettre à Reid

592A. Bir çerçeve köşesi

Sanırım burada yaptığım şeylerin geçen ilkbaharda Asnières'deki çalışmamdan daha iyi olduğuna seni temin edebilirim.

Bütün planda Mauve anısına ithaf ve Tersteeg'e ithaf hariç, hiçbir şey kesin olarak kararlaştırılmış değil. Ona bildirmek üzere birkaç satır yazmayı henüz beceremedim ama bunu başaracağım, tablonun bitmesiyle birlikte, yazılması gerekenler kendiliğinden aklıma gelecektir. Böylesi hoşumuza giderse onları bizim hakkımızda konuşmaya mecbur edecek güce sahip olduğumuzun gayet iyi farkındasın; izlenimcileri orada tanıtma işini en büyük soğukkanlılık ve özgüvenle sürdürebiliriz.

Reid'i tekrar görürsen, hırslı insanların başarısına pek güvenimizin olmadığını, sağlam iş yapmayı tercih ettiğimizi, sonuçta açıklanamaz olan davranış tarzına şaşırdığımızı ve o zamandan beri hakkında ne düşüneceğimizi bilemediğimizi söylemen iyi bir fikir olur. Russell'ın beni Reid'le barıştırmaya çalıştığı ve mektubu tam da bunu gözeterek yazdığı görüşündeyim. Elbette Russell'a mektup yazarak, Reid'e onun cansız tablolardan hoşlanmasının ve yaşayan sanatçılara hiç saygı duymamasının bir hata ve kaçıklık olduğuna kesin inandığımı açıkça bildirdiğimi söyleyeceğim. Her halükârda bu anlamda değişmiş olmasını görmeyi umduğumu da.

Mektubunu alır almaz, hemen her şeyi boyalara ve tuvallere harcadım; önümüzdeki birkaç günde mümkünse ilave bir şey göndermen beni çok sevindirir. Sevgililerin dolaştığı bahçe tablosu Özgür Tiyatro'da. Çerçeveci Boyer'in elinde hâlâ bir taşbaskı var, hani şu dazlak yaşlı adam.

Senin için hazırlayacağım partinin eline Tersteeg'in Paris'e varışından önce geçmesini isterim; çiçek açmış elma ağaçlarını odaya koyabilirsin. Koning'le aranın iyi olmasına ve yalnız kalmamana gerçekten sevindim. Vignon'la ne kadar kötü bir iş olmuş, Bay Gendre'ın işin içinde olduğuna hiç kuşku yok, Bay Gendre'a hastalıktan başka bir şey dilemem, başka insanlara fazlasıyla çektiriyor. Baba Martin için üzücü bir son. Sana istediğim türden bir mektup yazmayı hâlâ beceremiyorum, tamamen çalışmaya dalmış durumdayım. Bak, ilk önce sana şunu belirteyim ki istediğim şey Hollanda'ya yönelik bazı çalışmalar yapmak ve ardından Hollanda'yı temelli bırakmak. Son birkaç gündür Mauve, J. H. Weissenbruch, Tersteeg, annemiz ve Wil'i düşünürken, belki makul olanın ötesinde heyecana kapıldım; kendi kendime orası için bazı tablolar yapacağım demek beni yatıştırıyor. Ardından onları unutacağım ve muhtemelen sadece Küçük Bulvar'ı düşüneceğim.

Verdiğim mola Tersteeg'in tabloyu geri çevirmeyeceği ve söz konusu tablonun ve Jet Mauve için yapılan tablonun Hollanda'ya gitmesinin sıkı bir karar olduğu güvenini verdi bana.

Kendi adıma Tersteeg'e doğrudan yazmayacağım; ona söyleyecek bir şeyim olursa, tabloyla birlikte sana mektup göndereceğim.

595 Arles, Çarşamba, 11 Nisan ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Boya siparişini eksiksiz göndermen çok büyük incelik; az önce elime geçti ama kontrol edecek zamanı henüz bulamadım. Boyalar beni çok sevindirdi. Bugün iyi bir gün oldu. Bu sabah çiçek açmış erik ağaçları bahçesi üzerinde çalışırken, birdenbire harika bir rüzgâr esmeye başladı ancak burada görebileceğim bir havaydı ve aralıklarla tekrar patlak verdi. O aralıklarda bütün ufak beyaz çiçekleri parıldatan gün ışığı çıktı. Öylesine güzeldi ki! Danimarkalı arkadaşım gelip bana katıldı; her an çiçeklerin hepsini yerde görmenin riski ve tehlikesi yüzünden, resim yapmayı sürdürdüm – bu beyaz ortamda bir sürü mavili ve eflatunlu sarı var, gökyüzü ise beyaz ve mavi. Peki, açık havada bu şekilde yaptığımız şeyin yorumuna ne diyecekler acaba? Eh, bekleyip görelim.

Derken, akşam yemeğinden sonra Tersteeg için tasarladığım tablonun aynısı olan, sana yapacağım "Langlois Köprüsü"ne başladım. Ve Jet Mauve için olan tablonun da bir kopyasını yapmayı gerçekten isterim; çünkü bu kadar çok harcama yaptığıma göre, biraz destek elde etmeye çalışmamız gerektiği, para denen şeyin çabucak avuçtan kayıp gittiği gerçeğini gözden kaçırmamalıyız.

Boyaları nasıl olduysa Baba Tanguy'dan istememiş olmama sonradan üzüldüm, her ne kadar en ufak avantajı olmasa, durum tam aksine olsa bile. Ama öylesine matrak bir adam ki hâlâ sıklıkla aklıma geliyor. Onu görürsen selamımı söylemeyi unutma ve dükkân vitrini için resimler istiyorsa, buradan en iyisinden birkaç tane edinebileceğini söyle ona. Ah, *insanın* her şeyin kökünde yattığı görüşünü gittikçe daha da benimsiyorum. Gelgelelim, insanın kendini gerçek hayatta bulamayışı hep bir melankoli duygusu olarak kalır, boya ya da alçı yerine bizzat bedenle çalışmanın daha iyi olacağı anlamında, çocuk yapmanın resimler yapmaktan ya da ticaretle uğraşmaktan daha iyi olacağı anlamında. Öte yandan insan kendileri de gerçek hayat içinde olmayan çevrelerden arkadaşlara sahip olduğunu göz önünde tutunca yaşadığını sezer.

Ama tam da insanların gönlünde yatan şeyin aynı zamanda işin özü olması nedeniyle, Hollanda'da dostluklar kazanmalıyız, daha doğrusu onları canlandırmalıyız. İzlenimcilik davası sürdükçe, şu anda başarıya ulaşma konusunda korkacak çok az şeyimizin olması bunu büsbütün gerekli kılar. Ve de neredeyse önceden garantili bu zaferden dolayı kendi adımıza edepli olmalıyız ve her şeyi sakince yapmalıyız.

Geçen gün sözünü ettiğin *Marat* timsalini görmek gerçekten hoşuma giderdi. Böyle bir şey elbette çok ilgimi çekerdi. Gayri ihtiyari olarak, Marat'yı Ksantippe'nin manevi (ama daha güçlü) dengi olarak hayal ederim. Aşkı tatsızlaşan o kadın yine de dokunaklıdır ama sonuçta Guy de Maupassant'ın yazdığı Madam Tellier'nin Evi kadar şen şakrak değildir.

De Lautrec küçük bir kafe masasına yaslanmış kadın tablosunu bitirdi mi?

Hayata bakarak yapılmış etütleri başka bir tuvale geçirme yolunu öğrenmeyi becerebilirsem, olası satışlar bakımından kazançlı çıkarız. Burada o işi başarmayı umuyorum ve Hollanda'ya gidecek iki tabloda bir deneme girişiminde bulunmamın sebebi bu. Öte yandan, onlar da eline geçmiş olacak ve bu açıdan bir umursamazlık söz konusu değil.

Tasset'ye sardunya lâlını sonuçta eklemek gerektiğini söylemekle doğru yapmışsın, nitekim göndermiş, az önce kontrol ettim. *İzlenimciliğin moda haline getirdiği bütün renkler kararsızdır*; onları çok hamken cesaretle kullanmanın bir başka gerekçesi bu, zaman onları fazlasıyla yumuşatacaktır. Verdiğim siparişin tamamı, bir başka deyişle üç krom sarısı (turuncu, sarı, limoni), Prusya mavisi, zümrüt, kökboyası lâlları, Verona yeşili, turuncu kurşunisi, bunların hepsi Hollanda paletinde, Maris, Mauve ve Israëls'te pek görülmez. Ama çok haklı sebeplerle en fazla karşı çıkılan iki renge, limoniye ve Prusya mavisine dönük bir tutkusu olan Delacroix'nın paletinde görülür. Buna rağmen onlarla, mavilerle ve limoni sarılarla enfes şeyler yaptığı görüşündeyim. Senin ve Koning'in elini sıkarım, boyalar için bir kez daha çok teşekkürler.

Dostlukla,
Vincent

597 Arles, Cuma 13 Nisan ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Emici kanvas örneklerinin yer aldığı mektubun için teşekkürler. Altı franklık türden üç metre alırsam, çok sevinirim ama hiç de acil değil.

Gönderilen boya paketine gelince, içinde beyazdan sadece dört büyük tüp vardı, bütün diğer (beyaz) tüpler yarım boydu. Onlara aynı oranda fiyat biçtiyse çok iyi ama buna dikkat et.

Dört beyaz tüp 1 franktan ama geri kalanlar ancak yarı fiyattan olmalı. Prusya mavisini ve parlak kırmızısını yetersiz buldum. Ötekiler iyi.

Şu anda kopyalarını yapmak istediğim iki tablo üzerinde çalıştığını söyleyeyim sana. En fazla sorun çıkaran pembe şeftali ağacı.

[*Eskiz* 597A]

Öbür taraftaki dört kareden üç meyve bahçesinin az çok uyuştuğunu görebilirsin. Elimde dikey halde küçük bir *armut ağacı* da var; yanlarında başka iki yatay

477

Mon cher Theo, merci de ta lettre contenant les échantillons de toile absorbante. Serai bien-aise de recevoir - mais cela ne presse aucunement - 3 mètres de celle à 6 fr. -

Pour ce qui est de son envoi de couleurs il n'y avait que 4 gros tubes de blanc (de blanc) tandis que tous les autres tubes étaient des demi gros (de blanc) - S'il les a comptés dans les mêmes proportions c'est fort bien mais fais attention à cela -

4 Tubes de blanc à 1 fr. mais le reste ne doit être qu'à moitié prix

Je trouve son bleu de Prusse mauvais et son cinabre. Le reste est bien

Maintenant je te dirai que je travaille aux 2 tableaux desquels je voulais faire des répétitions. Le pêcher rose me donne le plus de mal

Verger rose pâle abricotiers

pêcher rose

Verger blanc pruniers terrain violet à rouet

597A. Üç meyve bahçesi

tuval duruyor. Böylece çiçek açmış meyve bahçelerine ilişkin altı tuval ortaya çıkmış olacak.

Şu anda onları her gün birazcık tamamlamakla ve uyumlu hale getirmekle uğraşıyorum.

Yine birbiriyle uyuşacak üç tane daha yapma umudunu gözüm kesiyor ama onlar henüz embriyon ya da cenin halinde.

Dokuz tuvalden oluşan bu grubu yapmayı gerçekten istiyorum.

Anlayacağın, dokuz tuvali çok daha büyük (25 numaralı ve 12 numaralı tuvallerden oluşacak) nihai bir dekorasyonun ilk tasarısı saymakta serbestiz; bu dekorasyon tıpatıp aynı konular esas alınarak yine önümüzdeki yıl yapılacak.

[*Eskiz* 597B]

İşte 12 numaralı tuvallerin diğer orta parçası.

Yer mor renkte, arka planda dimdik kavaklarla birlikte bir duvar ve çok mavi bir gökyüzü.

Küçük armut ağacının mor bir gövdesi ve beyaz çiçekleri var, kümelerden birinin üstünde kocaman sarı kelebek duruyor.

Solda, köşede sarı sazlar, yeşil çalılar ve bir çiçek tarhıyla çevrili küçük bir bahçe. Küçük bir pembe ev.

Yani, senin için yapmayı tasarladığım çiçek açmış meyve bahçelerinden oluşan dekorasyonun detayları var.

Ama son üç tuval geçici bir halde mevcut ve servilerle, büyük armut ve elma ağaçlarıyla çevrili çok büyük bir meyve bahçesini temsil etmesi öngörülüyor.

Senin için yaptığım "Langlois köprüsü" iyi gidiyor ve etütten daha iyi olacak, sanırım.

İşe dönmek için gerçek bir telaş içindeyim. Guillaumin'e gelince, eğer mümkünse satın almak elbette iyi bir alışveriş. Ama pasteli sabitlemek için yeni bir yöntem konuşulduğuna göre, alım halinde ondan bu şekilde sabitlemesini istemek belki akıllıca olur. Senin ve Koning'in elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Bernard'dan bazıları başarılı olan birkaç sonesine yer verdiği bir mektup aldım; iyi bir sone yazmada başarıya ulaşacak, bu konuda ona neredeyse gıpta ediyorum.

Langlois köprüsü ve diğer tablo (pembe şeftali ağacı) kurur kurumaz gönderilmeye hazır olacak.

Voici l'autre pièce de milieu des toiles de 12

Terrain violet - dans le fond un mur avec des peupliers droits. et un ciel bien bleu

Le petit pommier a un tronc violet et des fleurs blanches un grand papillon jaune sur une des boules à gauche dans le coin un petit jardin avec bordure de roseaux jaunes et des arbustes verts et un parterre de fleurs: - Une maisonnette rose.

Voilà donc les détails de la décoration de vergers en fleurs que je te destinais. Seulement les 3 dernières toiles n'existent qu'à un état provisoire et devraient représenter un très grand verger avec bordure de cyprès et grands poiriers à pommiers

Le pont de l'anglais pour toi marche bien et sera mieux que l'étude je pense

Suis bien pressé de retourner travailler. Pour le Guillaumin si cela est possible c'est vraiment bonne affaire d'acheter. Seulement puisqu'on parle d'un nouveau procédé pour fixer le pastel serait peut-être sage de lui demander de fixer de cette façon en cas d'achat. Poignée de main à lui et à Koning

T. L.
Vincent

597B. Çiçek açmış küçük armut ağacı

Sevgili dostum Bernard,

Sonelerini gönderdiğin için çok teşekkürler. İlki, "Devasa ağaçların uyku sayvanları altında" biçim ve ses dolgunluğu açısından çok hoşuma gitti. Fikir ve duygu açısından ise herhalde sonuncusunu, "Zira umut asap bozukluğunu bağrıma boşalttı" başlıklı olanını tercih ederim. Ama bana öyle geliyor ki çağrıştırmak istediğin şey, yeterince açıklıkla belirtilmemiş: Hoş, iyi ya da güzel şeylere özgü hiçlik, boşluk, kaypaklık konusunda benimsiyormuş gibi göründüğümüz ve bir şekilde kanıtlayabildiğimiz kesinlik. Bu bilgiye rağmen, dış hayatın, dışımızdaki şeylerin sanki hiçbir şeyi, özellikle de nesnel ve öznel arasındaki farklılığı bilmiyormuşuz gibi altı duyumuzu esir alan büyüsüyle kandırılmaya hep yatkın oluruz. Bereket versin ki bu şekilde cahil ve umutlu kalırız. "Kışın ne bir meteliğim, ne de bir çiçeğim var" ve Horgörü de hoşuma gitti. Bir şapel köşesini ve Albrecht Dürer'in çizimini açıklıktan daha uzak buldum. Örneğin, Albrecht Dürer'in tam olarak hangi çiziminden söz ediliyor? Ama yine de mükemmel pasajlar var içinde. "Çıkageldim mavi ovalardan, Uzun yollardan sararmış solmuş halde" mısraları Cranach ve Van Eyck arka planlarında aralarından yolların kıvrılıp uzandığı mavi kayalıklarla dolu manzaraların gayet hoş bir yorumu.

Çarmıhından *bir sarmal halinde* bükülmüş mısraı ise mistik Mesihlerin abartılı zayıflığının çok, ama çok iyi bir yorumu. Buna kurbanın kederli yüz ifadesinin gönlü kırık bir araba beygirinin bakışı gibi olduğu niçin eklenmesin ki? Gerek ufak arabaların emekliye ayrılmış atlarında, gerekse şairlerde ve sanatçılarda benzer bakışların görüldüğü Paris ortamına böylesi daha eksiksiz yakışır. Ama sonuçta sonelerin henüz resmin kadar iyi değil. Aldırma. O noktaya varacaktır ve soneler yazmayı kesinlikle sürdürmelisin.

Özellikle dostlarımız arasında, sözlerin boş olduğunu sanan birçok kişi var. Aksine, bir şeyi resmetmek kadar bir şeyi iyi söylemek de ilginç ve zor değil mi sence? Çizgilerin ve renklerin sanatı vardır ama aynı şekilde kalıcı olacak sözlerin de sanatı vardır.

[*Eskiz* 599A]

İşte sana kompozisyon bakımından gayet basit bir yeni meyve bahçesi; beyaz bir ağaç, küçük bir yeşil ağaç, kare biçimle bir yeşillik köşesi – eflatun bir tarla, turuncu bir çatı, kocaman bir mavi gök. Elimde sürekli çalıştığım dokuz meyve bahçesi var; biri beyaz, biri pembe, biri neredeyse kızıl pembe, biri beyaz ve mavi, biri pembe ve gri, biri yeşil ve pembe.

Dün biri üzerinde canım çıkıncaya kadar çalıştım, mavi göğe karşı bir kiraz ağacı, yaprakların körpe filizleri turuncu ve altın sarısı, çiçek öbekleri beyaz. Ağaç

mais en somme c'est pas si bien que
ta peinture encore n'importe ça vendra
et faut seulement continuer les sonnets
Il y a tant de gens surtout dans les copains
qui s'imaginent que les paroles ne sont
rien au contraire n'est ce pas c'est
aussi intéressant sinon plus difficile de
bien faire une chose que de peindre une
chose Il y a l'art des lignes et couleurs
mais l'art des paroles y est et y restera
pas moins.

Voici un nouveau
verger assez simple
comme composition
un arbre blanc un
petit arbre vert
un coin de verdure
carré – un terrain
bleu un toit orangé
un grand ciel bleu
ai neuf vergers
en train
un blanc un
rose un rose presque
rouge un blanc bleu
un rose gris un
vert et rose

J'en ai crevé une hier d'un cerisier
contre ciel bleu les jeunes pousses
des feuilles étaient de l'orangé et de la
rose tandis de fleurs blanches Cela contre
le bleu vert du ciel était rudement glorieux
Malheureusement voilà la pluie aujourd'hui
qui m'empêche de revenir à la charge.

599A. Çiçek açmış armut ağaçları bahçesi

gökyüzünün mavi yeşiline karşı son derece görkemliydi. Ne yazık ki bugün yağmur olması beni tekrar saldırıya girişmekten alıkoyuyor.

Burada Pazar günü (diğer günlerden ayrı olarak) bir genelev gördüm. Mavimsi bir badanayla hafifçe sıvanmış büyük bir oda – tıpkı bir köy okulu gibi. Elli küsur kadar kırmızı giysili asker ve siyah giysili sivil, yüzleri muhteşem bir sarı ya da turuncu renkte (oradaki yüzlerde görülebilecek tonlarda), kadınlar gök mavisi, lâl, en saf ve en cırtlak halindeki her türlü renkte giysiler içinde. Hepsi sarı ışık altında. Paris'teki aynı türden evlere nazaran çok daha az kasvetli. Oranın havasında hüzün yok. Şu anda hâlâ çok sessiz ve çok sakin duruyorum çünkü önce keyifle atlandığım bir mide rahatsızlığını atlatmalıyım; ama daha sonra bir sürü gürültü çıkarmam gerekecek, çünkü ölümsüz Tarasconlu Tartarin'in şöhretini paylaşmaya can atıyorum.

Cezayir'de kalmaya niyetli olman son derece ilgimi çekti. Orası mükemmel ve bir badireye düşmekten müthiş uzak bir yer. Seni sahiden kutlarım. Marsilya'da görüşürüz her halükârda.

Buradaki maviyi seyretmekten ve güneşi hissetmekten keyif alacağını göreceksin.

Şimdi stüdyo olarak kullanılacak bir terasım var.

Marsilya'ya gidip deniz manzaraları da yapmaya gerçekten niyetim var ve burada kuzeyin gri denizinin hasretini çekmiyorum. Gauguin'i görürsen, sıcak selamlarımı ilet; ona çok geçmeden yazmalıyım.

Sevgili dostum Bernard, umutsuzluğa kapılma ve hepsinden önemlisi, cesaretin kırılmasın güzel arkadaşım çünkü yeteneğinle ve Cezayir'de kalınakla müthiş iyi bir sanatçı olacaksın. Doğru, bir güneyli de olacaksın. Sana verecek ufak bir öğüdüm varsa, o da bir yıl önceden sağlıklı ve sade şeyler yiyerek bünyeni güçlendirmen, *evet.* Şimdiden başlayarak. Çünkü miden harap ya da kanın bozulmuş haldeyse, buraya gelmemen daha iyi. Geldiğimde benim durumum öyleydi ve toparlanınama karşın, yavaş bir toparlanma bu; önceden biraz daha ihtiyatlı olmadığıma pişmanım. Ama böyle berbat bir kışta kim ne yapabilir ki? Zira olağanüstü bir kış yaşadık. Kanının dinç olmasına önceden dikkat et; burada kötü yiyeceklerle o dinçliği yeniden kazanmak zordur ama sağlıklıysan o şekilde ayakta kalman Paris'tekine nazaran daha kolay olur.

Bana kısa sürede yaz, hâlâ aynı adresteyim, Carrel Restoranı, Arles. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

602 Arles, Salı 1 Mayıs 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Mektubun ve içindeki 50 franklık banknot için çok teşekkür ederim. Geleceğe bakışım karamsar olmasa da birçok güçlükle dolu olduğunu görüyorum ve beni

alt edip etmeyeceğini merak ediyorum kimi zaman. Bu özellikle bedensel zafiyet dönemlerinde geçerli; geçen hafta çektiğim diş ağrısı öylesine kıvrandırıcıydı ki irademe rağmen zamanımı boşa harcamama yol açtı. Bununla birlikte, küçük divit çizimlerden oluşan bir ruloyu yakında gönderdim sana, sanırım bir düzine kadar. Böylece tablo yapmayı bırakmakla birlikte çalışmayı bırakmadığımı göreceksin. Onlar arasında kasabaya girişteki parkta bulunan bir çimenin sarı kâğıt üstüne alelacele çizilmiş bir taslağını bulacaksın. Arka planda da az çok şöyle bir ev var.

[*Eskiz* 602A]

Ha, unutmadan, bugün o binanın dört odalı, aslında ikisinin ufak olmasından dolayı daha kesin ifadeyle iki odalı sağ kanadını kiraladım.

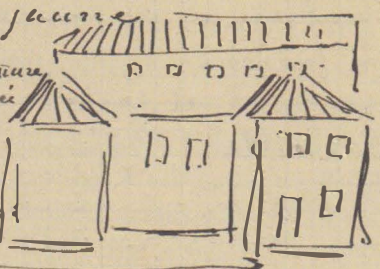
Dış kısmı sarıya boyanmış, içi badanayla sıvanmış – gün ışığını tam görüyor. Ayda 15 franga kiraladım. Şimdi istediğim şey, ilk kattaki bir odayı yatıp kalacak şekilde döşemek. Stüdyo, depo güneydeki seferim boyunca burada kalacak ve böylece neşemi kaçıran, harap haldeki pansiyonlardan dolayı ufak ağız dalaşlarından kurtulmuş oluyoruz. Aslında, Bernard kendisinin de *müstakil bir ev* tuttuğunu ama bedavaya geldiğini yazıyor. Ne şans. Senin için ilk fırsatta taslaktan daha iyi başka bir çizimini muhakkak yapacağım. Bu noktada Bernard'ı ve başka bazı kişileri, eğer fırsat doğarsa burada göstermek üzere tuvallerini bana göndermeleri çağrısında bulunma niyetinde olduğumu söyleyebilirim sana; o fırsat da Marsilya'da kesinlikle doğacaktır. Umarım, ev konusunda bu sefer şansım yaver gitmiştir – anlayacağın, dışı sarı, içi beyaz, tam güneş altında, sonunda tuvallerimi gerçekten parlak bir iç mekânda görmüş olacağım. Zemin kırmızı tuğlalarla döşenmiş. Dışarıda da iki çizimini daha bulacağın park var.

Çizimlerin daha da iyi hale geleceğine seni temin edebilirim.

Russell'dan bir mektup geldi, bir *Guillaumin* ve iki ya da üç *Bernard* satın aldığını bildiriyor. Buna son derece sevindim; benimle etüt takası yapacağını da söylüyor. Bu kahrolası sağlık meselesi olmasa, hiçbir şeyden çekinmem. Bununla birlikte Paris'tekinden daha iyi durumdayım ve midemin fena halde zayıf düşmesi orada kaptığım bir sorundan, muhtemelen de esas olarak çok fazla içtiğim kötü şaraptan. Burada şarap aynı ölçüde kötü ama çok az içiyorum. İşin doğrusu pek fazla yiyip içmediğim için çok zayıfım ama kanım yıkıma uğramak yerine toparlanıyor. Yani, bir kez daha belirteyim, mevcut şartlarda ihtiyaç duyduğum şey sabır ve sebat.

Emici kanvası aldığım için, şu günlerde diğerlerinden daha iyi olacağını umduğum yeni bir 30 numaralı tuvale başlıyorum. Mutluluğun peşinde kitabında tek bir günde koşup gezebildiği kadar araziyi satın alan adamı hatırlıyor musun? Doğrusu, meyve bahçesi dekorasyonumla az çok o adama dönmüş durumdayım; bir düzinenin yarısını bir şekilde yaptım ama diğer altısı o kadar güzel değil ve son altı yerine bunlardan ikisini yapmadığım için üzgünüm. Her neyse, on küsur taneyi önümüzdeki birkaç günde göndereceğim sana nasıl olsa.

Mon cher Theo merci beaucoup de ta lettre
et du billet de 50 fr. qu'elle contenait. Ce
n'est pas en noir que je vois l'avenir mais je
le vois très heurté de difficultés et par moments
je me demande si ces dernières ne seront pas
plus fortes que moi Cela c'est surtout dans
les moments de faiblesse physique et la
semaine dernière je souffrais d'un mal de dents
assez cruel pour qu'il m'ait bien malgré moi
fait perdre du temps Pourtant je viens de
t'envoyer un rouleau de petits dessins à la
plume une douzaine je crois Tu y verras
que si j'avais cessé d'peindre j'ai pas cessé de
travailler Tu y trouveras un croquis
fait sur papier jaune

une pelouse dans le square
qui se trouve à l'entrée
de la ville. et au fond
d'une baraque de à peu
près comme ceci -
Eh bien. j'ai aujourd'hui
loué l'aile droite
de cette construction qui contient 4 pièces
ou plutôt deux avec deux cabinets
C'est peint en jaune dehors blanche à la
chaux à l'intérieur au plein soleil
j'ai loué à raison de 15 francs par mois

602A. Sari Ev

Satın aldığım iki çift ayakkabı bana 26 franga, üç gömlek de 27 franga mal oldu; yani, 100 banknota rağmen öyle olağanüstü zenginleşmedim. Ama Marsilya'da iş yapmayı tasarladığıma göre, iyi izlenim vermeyi kesinlikle isterim ve kaliteli mallar dışında bir şey satın almaya niyetim yok. Aynı şey çalışma için de geçerli, o kadar güzel olmayacaksa, bir tablo eksik yapmam daha iyi.

Şayet o beyleri bırakman gibi bir durum ortaya çıkarsa, buna rağmen iş yapma olasılığı konusunda kuşkular taşıdığını sanma; ama gafil avlanmamalıyız, o kadar. Biraz daha sürüncemede kalması aslında daha iyi olur.

Bana gelince, önümüzdeki birkaç ayda Marsilya'ya dönük bir sefere hazır olursam, oraya nefes nefese kalmış halde gitmeye nazaran işleri daha özgüvenle yürütebileceğim. MacKnight'ı bir kez daha gördüm ama hâlâ çalışmalarından bir şey yok. Boyam hâlâ var, fırçalarım var, stoktaki şeyler hâlâ bol. Ama barutumuzu boşa harcamamalıyız.

Sanırım, o beyleri bırakırsan, kendi adıma örneğin ayda 150 franktan daha fazla harcamaksızın yaşamak üzere idare etmem gerekecek. Bunu şimdi yapamam ama iki ayda böyle bir düzene girdiğimi göreceksin. O zaman daha fazla para kazanmamız çok daha iyi olur ama bunu sağlama almak istiyorum.

Sonuçta, çok sağlam etsuyunu biraz içmek beni hemen ayağa kaldırır, gel gör ki iğrenç, o adamlardan istediğim çok basit şeylerin birini dahi *asla alamadım*. Bu küçük restoranlar her yerde aynı. Oysa patates haşlamak zor değil. İmkânsız.

Pilav ve makarna ya yok ya da yağdan berbat halde; pişirilmeyince bahane hazır: Yarın çıkacak, ocakta yer yok falan.

Sağlığının bu yüzden bozuk olduğu gülünç gelse bile doğru.

Her neyse, bir karara varmaya kendimi ikna etmem bir sürü acıya mal oldu; çünkü kendi kendime dedim ki, bak, Lahey'deyken ve Nuenen'deyken bir stüdyo tutmaya çalıştın ve bu girişim kötü bir şekilde sonuçlandı. Ama o zamandan beri birçok şey değişti ve ayaklarının yere sağlam bastığını hissettiğim sürece yolumuza devam edelim. Şu lanet resim işine şimdiye kadar öylesine çok para harcadık ki tablolarla karşılığını almamız gerektiğini unutmamalıyız. İzlenimci tabloların değerinin yükseleceğine (ben buna eminim) inanabilirsek, onlardan bir sürü yapmamız ve fiyatları yüksek tutmamız gerekir.

Bu da işin kalitesini sakince gözetmemiz ve boşa zaman harcamamamız için başka bir sebep. Yatırılan sermayenin karşılığını birkaç yıl sonra nakit olmasa bile değer bakımından almamız ihtimalini görebiliyorum.

Şimdi sen de uygun görürsen, yatak odası için mobilya kiralayacağım ya da alacağım. Bugün ya da yarın sabah gidip bir yoklayacağım.

Buradaki doğanın tam da renk çıkarmak için gereken yer olduğu kanısındayım hâlâ. Bu yüzden büyük ihtimalle buradan çok uzağa taşınmayacağım.

Raffaëlli, Edmond de Goncourt'un bir portresini yapmış, öyle mi? Herhalde güzeldir. L'Illustration'ın yayımladığı Salon'u gördüm. Jules Breton güzel mi?

Sana 1 Mayıs için yaptığım bir tabloyu yakında alacaksın.

Gerekirse yeni stüdyoda başka biriyle beraber kalabilirim ve bunu çok isterim. Belki Gauguin güneye gelir. Belki MacKnight'la bir anlaşmaya varırım. O zaman evde yemek pişirebiliriz.

Her halükârda, stüdyo bir kadını ayartamayacağını sandığım kadar fazla göz önünde ve bir kombinezon olayının dost hayatı yaşamaya yol açması zor olacaktır. Zaten ahlak standartları Paris'tekine nazaran insanlık dışı ve doğaya aykırı olmaktan daha uzak gibi görünüyor bana. Ama mizacım çerçevesinde, çılgın bir yaşam sürdürmek ve çalışmak artık hiç de bağdaşır değil ve mevcut şartlarda tablolar yapmakla yetinmem gerekecek. Bu mutluluk ve gerçek hayat değil ama söylenecek bir şey yok; *gerçek* olmadığını bildiğimiz bu sanat yaşamı bile bana çok canlı görünüyor ve onunla yetinmemek nankörlük olur.

O küçük beyaz stüdyoyu bulduğum için, büyük bir endişeyi daha az duyuyorum şimdi. Baktığım bir sürü daire işe yaramaz çıktı. Helanın komşuda, aynı mülk sahibine ait oldukça büyük bir evde bulunması sana gülünç gelecektir. Bir güney kasabasında bundan yakınmak yanlış olur bence çünkü bu tesisler nadir ve kirli, insan onları birer mikrop yuvası gibi görmekten kendini alamıyor.

Buna karşılık burada musluk suyu var.

Bazı Japon baskılarını duvara asacağım.

Dairende yolu tıkayan bazı tuvaller varsa, burası gerekli olabilecek bir depo olarak kullanılmaya her zaman elverişli; çünkü vasat şeyleri evinde bulundurmaman gerekir.

Bernard bana mektup yazdı ve taslağı gönderdi.

Annemizi ve kız kardeşimizi iyi durumda bulmana çok sevindim.

Reid Marsilya'ya gidiyor mu? İşin temelinde belki dost hayatını teşvik etmek istemeyeceğimizi sezmesinden dolayı bize güvenmeyen şu kadına âşık olması yatıyor herhalde. Dönüşünde kadının psikolojik sebep olduğuna inanma eğilimindeyim. O durumda gelecekte yapacağı her şeyi göz önünde tutmak ve şimdilik büyük itidalle davranmayı sürdürmek zorunda kalacağımızı söylersin. Tatil için Hollanda'ya dönecek misin? Keşke hem Tersteeg'i görmeye gitme, hem de izlenimcilerle ilgili iş için Marsilya'ya uğrama yolunu bularak, o iki iş arasında Breda'da dinlenebilsen.

Seurat'yı tekrar gördün mü?

Elini sımsıkı sıkarım, sana bugün buranın havasında olduğu kadar gün ışığıyla dolu bir yıl dilerim. Koning'e içten selamlar.

Dostlukla,
Vincent

Bir dahaki sefere bana 100 frank gönderebilirsen, daha bu haftadan başlayarak stüdyoda kalabilirim. Mobilya satıcısının ne gibi düzenlemeler yapmamı istediğini de yazacağım sana.

603 Arles, Cuma 4 Mayıs 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Dün bir yatak filan kiralamamın mümkün olup olmadığını anlamak için bazı mobilya satıcılarına uğradım. Maalesef kiralık *vermiyorlar* ve hatta aylık taksitlerle satmaya da yanaşmadılar. Bu oldukça can sıkıcı. Aklıma gelen şey şu: Koning Salon'u gördükten sonra ayrılacaksa, sanırım ilk baştaki tasarısı öyleydi, evet, onun ayrılmasından sonra, şu anda kullandığı yatağı bana gönderebilirsin belki.

Stüdyoda yatıp kalkınamın bir yılın sonunda 300 frank dolayında bir farklılık yaratacağını hesaba katmalıyız; aksi halde bu para otele harcanacak. Önceden şu ya da bu kadar süre kalacağım demenin mümkün olmadığının gayet farkındayım; ancak burada uzun bir kalışın muhtemel olduğuna inanmam için birçok sebep var.

Dün Fontvieille'de, MacKnight'ın yanındaydım, elinde güzel bir pastel (bir pembe ağaç), yapımı süren iki suluboya vardı; onu karakalemle yaşlı bir kadın başı üzerinde çalışırken buldum.[2] Yeni renk teorilerinin ona azap çektirdiği aşamada; bu teoriler onu eski sisteme göre şeyler yapmaktan alıkoyarken, yeni paletinde de bu yoldan başarıya ulaşabilecek kadar ustalaşmış değil henüz. Bana onları göstermeye çok utanıyormuş gibi göründüğü için, özel olarak oraya gitmem ve ona çalışmalarını görmeyi *çok* istediğimi ve bir süreliğine gelip yanımda kalmasının artık imkânsız olmadığını anlatınam gerekti. Böylece bundan her iki taraf kazançlı çıkar, sanırım.

Burada *Renoir* ve onun katışıksız, temiz çizimi sıkça aklıma geliyor. Buranın nesneleri ya da figürleri berrak ışıkta aynen öyle.

Burada muazzam bir rüzgâr ve karayel var, şu anda her dört günün üçünde ve daima gün ışığıyla birlikte çıkıyor ama o zaman açık havada çalışmak zor.

Sanırım, burada portreler açısından bir şeyler yapılabilir. İnsanlar resim konusunda kara cahil olabilir ama genelde görünüşleri ve yaşantıları bakımından kuzeye nazaran *sanata çok daha yatkın*. Burada Goyanınkiler ve Velázquezinkiler kadar sevimli figürler gördüm. Siyah bir elbise üstüne pembe bir tonun nasıl iliştirileceğini ya da sanatsal bakış açısıyla hiçbir şeyi değiştirmeye gerek kalmayacak şekilde beyaz, sarı, pembe ya da yeşil ve pembe ya da *mavi ve sarı* bir kıyafet oluşturmayı biliyorlar. Seurat burada modern kıyafetlerine rağmen çok pitoresk bazı erkek figürleri bulurdu herhalde.

Bu insanların portrelere can atacaklarını söyleyebilirim. Ama bizzat bu işe dalına riskini göze alınamdan önce, sinir sistemimin yatışmasını ve insanları stüdyoya alabileceğimiz bir düzene geçmeyi istiyorum. Asıl mühim konuyu belirtınem gerekirse, hesaplarıma göre sağlıklı olmak ve buranın iklimine temelli alışmak için bir yıla, tam yerleşmem için de en azından bin franga ihtiyacım var. İlk yılda, yani içinde bulunduğumuz yılda her ay yaşamak için 100 frank, bu işletme için de 100 frank harcarsam, resim bütçesi için tek bir metelik kalmayacağını görebilirsin. Ama bu

yılın sonuna doğru hem gayet düzgün işletmeme, hem de sağlığıma kavuşacağıma inanmaya yatkınım. Bu bekleme dönemindeki uğraşım ise öncelikle her günü çizerek geçirmek, ayrıca ayda iki ya da üç tablo yapmak olacak.

İşletmede bütün iç çamaşırlarımı, elbiselerimi ve ayakkabılarımı baştan aşağı yenilemeyi de hesaba katıyorum.

Yılın sonuna doğru farklı bir adam olup çıkacağım.

Bir yuvam olacak ve sağlığım konusunda huzura ereceğim. Böylece burada vaktinden önce soluksuz kalıp göçmemeyi umabileceğim.

Monticelli bedensel olarak benden daha dinçti, sanırım; gücüm olsa, onun gibi günübirlik yaşardım.

Ama onun felce uğradığı ve üstelik pek da ayyaş biri olmadığı göz önünde tutulursa, benim duruma katlanamamamın sebebi büsbütün haklılık kazanır.

Paris'ten ayrıldığımda kesinlikle bir felç geçirme yolundaydım. Yakama daha sonra yapıştı haliyle! İçkiyi bıraktığımda, o kadar çok tütün içmeyi bıraktığımda, düşünmemeye çalışmak yerine şeylere kafa yormaya başladığımda – aman Tanrım, bu ne melankoli, bu ne keder. Bu muhteşem doğada çalışmak moralimi yükseltti, ama orada da belli bir çabadan sonra gerekli gücü bulamadım.

Ah, işte, geçen gün sana mektup yazdığımda, Goupil firmasından ayrılırsan moral açısından muhtemelen kendini daha iyi hissedeceğini ama toparlanmanın çok sancılı olacağını söylememin sebebi bu. Hastalık yaşanırken hissedilmez.

Zavallı dostum, bizim sinir bozukluğumuz filan oldukça fazla sanatsal yaşam tarzımızdan da kaynaklanıyor; ama bu aynı zamanda kaçınılmaz bir miras, çünkü uygarlıkta kuşaktan kuşağa daha da zayıf hale gelmekteyiz.

Kız kardeşimiz Wil'i ele alalım. Ne içki içen, ne de çılgın bir yaşam süren biri, oysa bir deli gibi göründüğü bir fotoğrafını biliyoruz. Görünüşteki mizacımızın gerçek haline baktığımızda, kendimizi epeyce geçmişe inen bir sinir bozukluğundan mustarip kişiler arasında saymamız gerektiğinin yeterli kanıtı değil mi bu?

Bence Gruby bu durumlarda haklı: İyi beslen, iyi yaşa, çok az kadınla görüş, özetle gerçekten var olan sinir bozukluğu bir yana, daha önce bir beyin hastalığı ve bir ilik hastalığı geçirmiş gibi yaşa.

Bu elbette dosdoğru sorunun üzerine gitmektir ve de kötü bir politika değildir.

İşte, Degas bunu yapıyor ve başarılı. Gelgelelim, benim gibi sen de müthiş zor olduğu kanısında değil misin?

Kısacası, Rivet'nin ve Pangloss'un, halis ve neşeli Galya soyundaki özsaygıya dokunmayan o şahane iyimserlerin akıllıca öğüdüne kulak vermek bize çok büyük bir yarar sağlamaz mı? Yaşayıp çalışmak istiyorsak, çok dikkatli olmalıyız ve kendimize bakmalıyız. Soğuk su, hava, sade, sağlam yiyecekler, doğru giysiler, iyi bir yatakta uyku ve tasasızlık. Ve de insanın hoşuna gidebileceği ölçüde kadınların ve gerçek hayatın peşine takılmamak.

Stüdyoda yatıp kalkmayı *kafama takmış değilim* ama orada kalmam az çok temelli ve uzun bir süre yerleşmenin mümkün olup olmadığını görmemi sağlar. Başka

yerde stüdyomun olmasından dolayı otelde mekâna artık ihtiyacım kalmayacağına göre, adamlara "günde 3 frank, pazarlık yok" diyeceğim. Dolayısıyla acil bir durum yok. Ama senin için fark etmezse, bana bir dahaki sefere 100 frank gönder çünkü gömlekler ve ayakkabılar yaptırdığım gibi, birkaç iç çamaşır da diktirmek istiyorum, ayrıca neredeyse bütün giysilerimin temizlenip onarılması gerekiyor. Böylece eskisi gibi tam uygun olacaklar. Marsilya'ya gitme ya da burada insanlarla görüşme ihtimalinden dolayı acil bir iş bu. Şu anda almakta olduğumuz bütün bu tedbirlerle uzun vadede ayakta kalacağımıza ve çalışmamıza çekidüzen vereceğimize daha fazla emin olabiliriz.

Elimde yaklaşık on tuval var; onlar için bir sandık arıyorum ve önümüzdeki birkaç günde sana göndereceğim.

Senin ve Koning'in de elini sımsıkı sıkarım. Koning'den bir kartpostal aldım, Bağımsızlar sergisinden tabloların toplanması yönünde bir mektup aldığını söylüyor. Oysa gidip alması gerekirdi haliyle. Ben ne yapabilirim ki?

Dostlukla,
Vincent

(Evinde çok fazla yer tutan tuvaller varsa, onları buraya yük treniyle gönderebileceğini ve böylece stüdyoda saklayacağımı söylemeye gerek yok. Şu anda öyle bir durum yoksa bile ileride olacaktır, bu yüzden sana gönderilecek kadar iyi bulmadığım birkaç etüdü elimde tutuyorum.)

609 Arles, Cumartesi 12 Mayıs 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Tartarin'deki Arap Yahudi'sinin "şulh hâykimi" olarak adlandırdığı beyefendiyi görmeye gittiğimi bildirmek üzere birkaç satır daha yazıyorum sana. Otelci hâlâ 12 frank borcum var diye sandığını alıkoymaktan dolayı kınama cezası aldı; ödemeye yanaşmadığım gerekçesiyle sandığı tutmaya hakkı olmadığına hükmedildi. Öbür tarafın lehine karar verilmiş olması bana zarar verirdi; çünkü adam ortalıkta dolaşarak, benim ona parayı ödeyemediğimi ya da ödemek istemediğimi ve bu yüzden sandığımı almaya mecbur kaldığını söylemekten geri kalmazdı. Oradan aynı anda çıkmamızdan sonra ise, kızmış olmakla birlikte aslında hakaret etmek istemediğini söyledi bana. Oysa yapmaya çalıştığı şey tam da buydu; muhtemelen salaş yerinden artık usandığımı ve beni tutamayacağını gördüğü için, ortalığa çıkıp şimdiki yerim üzerine masallar anlatacaktı. Neyse bitti. Niyetim fiilen indirim sağlamak olsaydı, mesela tazminat olarak daha fazla şey isterdim herhalde. Çok

J'ai trouvé un restaurant mieux
où je mange pour 1 franc.
La santé va mieux ces jours ci
Maintenant j'ai deux nouvelles
études comme ceci:

Tu en as un
dessin déjà d'une
ferme au bord de la
grande route dans
les blés

Une prairie pleine de boutons d'or
très jaune un ciel avec des ~~fond~~
plantes d'Iris au feuilles vertes à fleurs
violettes dans le ~~fond~~ fond la ville
quelques toits gris — une bande de
ciel bleu.

609A-B (yukarıdan aşağıya) Buğday tarlasında çiftlik evi; Ön planda süsenlerle Arles'ın görünüşü

geçmeden unutup gideceğim öyle sıradan biri yüzünden canımı sıkmaya değmezdi anlayacağın.

Bir franga yemek veren daha iyi bir restoran buldum.

Şu sıralarda sağlığım daha iyi.

Elimde şöyle iki yeni etüt var:

[*Eskiz* 609A]

Sende zaten bir çizimi var, buğday tarlalarındaki geniş yolun kenarında bir çiftlik evi.

[*Eskiz* 609B]

Sapsarı düğünçiçekleriyle dolu bir çimenlik, yeşil yapraklı, mor çiçekli süsenlerin bulunduğu bir hendek, arka planda kasaba, birkaç kurşuni söğüt ağacı, mavi bir gök şeridi.

Çimenliği biçmezlerse, bu etüdü tekrar yapmayı isterim çünkü konu gerçekten güzeldi ve o kompozisyonu güçlükle bulmuştum. Tamamen sarı ve mor çiçeklerle kaplanmış kırla çevrili küçük bir kasaba. Bu gerçekten bir Japon düşü olurdu yani.

Gönderinin yük treniyle kaça gideceğini sordum, Paris'teki istasyonda 7 franga teslim alınacak. Elimde çok fazla para kalmadığı için posta ücretini ödemedim – ama daha fazla isterlerse, şikâyet etmelisin. Sandık UV ve W1042 işaretli.

Dün ve bugün tekrar karayel çıktı. Gönderdiğim parti Tersteeg'in Paris'e gelişinden önce ulaşır umarım.

Elini sıkarım, bana kısa sürede yaz.

Dostlukla,
Vincent

611 Arles, Pazar 20 Mayıs ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Gruby'deki muayenen üzerine yazdıkların keyfimi kaçırdı ama oraya gitmiş olman aynı zamanda içimi rahatlatıyor.

Üstündeki uyuşukluğa (aşırı halsizlik duygusuna) bu kalp hastalığının yol açmış olabileceğini ve böyle bir durumda serseme döndürücü bitkinlik dönemlerinin potasyum iyodüre bağlanamayacağını düşündün mü hiç? Bu kış hiç de potasyum

iyodür alınamama karşın, biraz resim dışında herhangi bir şey yapmada basbayağı aciz! kalma noktasına varacak ölçüde nasıl serseme döndüğümü hatırlaman yeter. Yani, yerinde olsam, Gruby'nin onu alınamayı söylemesi halinde, konuyu Rivet'yle görüşüp çözmeye çalışırdım.

Ve her halükârda maksadın her ikisiyle de dost kalmak olsun – bundan hiç kuşkum yok.

Bu aralar Gruby sıklıkla aklıma geliyor ve açıkçası kendimi iyi hissediyorum; ama sebebi burada benim açımdan işleri daha mümkün hale getiren temiz havayı ve sıcağı bulmam. Paris'in bütün çileleri ve kötü havası ortasında, Rivet bir cennet yaratmaya çalışmaksızın ve bizi kusursuz hale getirmek için zerre kadar uğraşmaksızın, durumu olduğu gibi ele alıyor. Ama yaşadığımız sorunla dalga geçerek, bir zırh örüyor, daha doğrusu bizi hastalığa alıştırıyor ve moralimizi yüksek tutuyor.

Yani, şimdi sadece bir yılı kırda doğaya yakın halde geçirmen, Gruby'nin tedavisini çok daha kolaylaştırır. Bu bakımdan sanırım seni kadınlarla görüşmemeye zorlayacaktır, tabii zorunluluk hali hariç ama o da olabildiğince az. Şimdi kendi adıma burada o anlamda rahatım ama sebebi *burada* çalışmayla ve doğayla baş başa olmam; öyle olmasa melankoliye kapılırdım. Orada çalışmak senin için biraz çekicilik taşıdığı ve izlenimciler iyi yolda gittiği sürece, bu büyük bir kazanım olacaktır. Çünkü yalnızlık, kaygılar, sıkıntılar, dostluk ve ortak duygu ihtiyacının yeterince karşılanmaması, işte bunlar çok kötü; üzüntünün ya da hayal kırıklıklarının getirdiği ruhsal heyecanlar bizi, kendini dertli gönlün mutlu sahibi gibi gören bizi sefahatten daha fazla sarsar.

Bence potasyum iyodür kanı ve bütün sistemi arındırır, öyle değil mi? Onsuz yapabilecek misin? Her ne olursa olsun, öyle hasetlik edecek biri olmayan Rivet'yle dobra dobra konuşmalısın.

Keşke yanında Hollandalıdan daha arsızca canlı, daha sıcakkanlı birinin olmasını dileyebilsem; ama her şeye rağmen, Koning kaprisleriyle daha iyi yönde bir istisna. Kaldı ki, insanın yanında birinin olması her zaman iyidir. Ama yine de keşke Fransızlardan bir ya da iki iyi arkadaşın olsa diyebilirim. Bana büyük bir iyilik yapar mısın? Salı günü Paris'e doğru yola çıkacak olan Danimarkalı arkadaşım, sana öyle ahım şahım olmayan iki küçük tablo teslim edecek; onları Asnières'deki Madam Kontes De la Boissière'e vermeni istiyorum. Voltaire Bulvarı'nda, Clichy Köprüsü'nün sonundaki ilk evin birinci katında oturuyor. Baba Perruchot'nun restoranı zemin katta. Benim adıma ona şahsen götürüp, onunla bu ilkbaharda görüşme umudunu taşıdığını ve burada bile onu unutmadığını söyler misin? Geçen yıl da ona ve kızına iki tane küçük tablo vermiştim. Umarım, bu hanımlarla tanıştığına pişman olmazsın. Ne de olsa, onlar *bir aile*. Kontesin gençliği pek kalmamış ama o öncelikle bir kontes, ardından *bir hanım*, kızı da öyle.

Ve senin gitmen mantıklı olur çünkü ailenin bu yıl aynı yerde oturduğuna tam emin değilim (ancak oraya taşınalı daha birkaç yıl oldu ve Perruchot şehirdeki ad-

reslerini biliyor olmalı). Belki kendimi kandırıyorum ama onları düşünmekten kendimi alamıyorum; tanışmanız hem onlar, hem de senin için belki bir zevk olacak.

Bak, Dordrecht için sana bazı yeni çizimler gönderme konusunda elimden geleni yapacağım.

Bu hafta iki natürmort yaptım.

[*Eskiz* 611A]

Mavi mineli kalay bir cezve, kraliyet mavisi ve altın sarısı bir fincan (solda), soluk mavi ve beyaz damalı bir sütlük, sarı gri bir seramik tabak üstünde mavi ve turuncu desenli beyaz bir fincan (sağda), kırmızı, yeşil, kahverengi desenli mavi bir barbotin ya da majolika sürahi, son olarak iki portakal ve üç limon; masa mavi bir örtüyle kaplı, arka planı sarı yeşil, böylece altı farklı mavi, dört ya da beş sarı ve turuncu yer alıyor.

Diğer natürmortta yabani çiçekler konulmuş majolika sürahi var.

Mektubun ve 50 franklık banknot için çok teşekkür ederim. Umarım, sandık önümüzdeki birkaç günde eline geçer. Sanırım, bir dahaki sefere tuvalleri germe çerçevelerinden çıkarıp rulo halinde hızlı postayla gönderiririm. Bu Danimarkalıyla bence yakında iyi dostluk kurarsınız; ahım şahım şeyler yapmasa da zeki biri ve iyi bir yüreği var, resme galiba bir süre önce başlamış. Onu tanımak için, bir Pazar günü azıcık dolaşmaya çıkar.

Kendi adıma, çok daha rahatım, kan dolaşımım iyi ve midem sindiriyor. Çok, ama çok iyi yemekler buldum, hemen etkisini gösterdi bende.

Dudaklarını kısıp "Kadın *yok*" dediğinde, Gruby'nin suratını gördün mü? Gerçekten güzel bir Degas olurdu, o surat, o şekilde. Ama buna karşı söylenecek hiçbir şey yok çünkü bütün gün hesap yaparak, düşünerek, iş planlayarak beyninle çalışman sinirlerini bozmaya başlı başına yeter. O halde şimdi çıkıp sanatçılar dünyasındaki kadınların ve böylelerinin yanına git, başaracağını göreceksin – sahiden. Bunun çözüm olduğunu ve pek fazla şey kaybetmediğini göreceksin, öyle değil mi?

Mobilya satıcısıyla hâlâ bir anlaşmaya varamadım; bir yatak gördüm ama sandığımdan daha pahalı. Mobilyaya daha fazla harcamadan önce daha fazla iş yapmam gerektiği kanısındayım.

Pansiyonun gecesi bana bir franga mal oluyor. Daha fazla bez ve ayrıca boya satın aldım.

Çok sağlam birkaç bez satın aldım.

Kanım nasıl normale dönüyorsa, başarma fikri de tekrar kafama yerleşiyor. Hastalığının bayağı uzun süren bu korkunç kışa bir tepki olmasına pek şaşmam. O halde aynen benim yolumdan geçeceksin; ilkbahar havasını olabildiğince al, yatağa *çok erken* gir çünkü uykuya ihtiyacın olacak; ayrıca yiyecek meselesi, bolca taze sebze, *kötü* şaraba ya da *kötü* içkiye *paydos*. Bir de çok az kadın ve EPEY SABIR. Hemen düzelmemesinin önemi yok. Şimdi Gruby orada sana ağır bir et diyeti verecektir.

Et c'est logique que tu y ailles puisque moi je ne puis être sûre que la famille reste au même endroit cette année (cependant elles y viennent depuis plusieurs années et Perrichot doit connaître l'adresse en ville) C'est peut être une illusion que je me fais mais - je ne puis m'empêcher d'y penser et peut être cela leur fera plaisir et à toi aussi si tu les connais.
Ecoutes - je ferai tout mon possible de t'envoyer de nouveaux dessins pour Dordrecht
J'ai fait cette semaine deux natures mortes.

Taille de 30

une cafetière en fer emaillé bleu une tasse (à gauche) bleu de zoi et or un pot à lait carrelé bleu pale & blanc une tasse - à droite blanche dessins bleu & orangé sur une assiette de terre jaune gris un pot en barbotine ou majolique bleu avec dessins rouges verts bruns enfin 2 oranges et 3 citrons la table est couverte d'une draperie bleue le fond est jaune vert donc 6 bleus différents et 4 ou 5 jaunes & oranges
L'autre nature morte est le pot de majolique avec des fleurs sauvages

611A. Cezveli natürmort

Burada kendi adıma çok fazla et yiyemedim, zaten gerek de yok. Başımdan çekip gitmekte olan şey sadece sersemlik halim, gönül eğlendirmeye aynı ölçüde gerek duymuyorum, eskisi kadar tutkularının avucunda değilim ve daha sakince çalışabiliyorum, canım sıkılmadan yalnız kalabiliyorum. Durumdan kendimi biraz daha yaşlı hissederek sıyrıldım ama daha mahzun değilim.

Sonraki mektubunda artık hiçbir sorununun kalmadığını söyleyecek olursan inanmam; belki daha ciddi bir değişim ve toparlanma yönündeki bu süreçte biraz keyifsizlik duymana şaşmam. Sanat yaşamının içinde gerçek hayata, ideal ve ulaşılamaz olana dönük bir özlem vardır, hep kalır ve kimi zaman tekrar baş gösterir.

Sanata yeniden burnunun dikine dalına ve bu yönde güç toplam isteğinden bazen yoksun oluruz. Arabaya koşulu atlar olduğumuzu ve yeniden aynı arabaya koşulacağımızı biliriz. Sanatla uğraşmak içimizden gelmez ve bir nehrin geçtiği güneşli bir çayırda aynı şekilde özgür ve aynı nesilden diğer atlarla birlikte yaşamayı tercih ederiz. Nihai teşhiste belki de kalp hastalığının temelinde kısmen bu çıkar; böyle bir sonuç beni pek fazla şaşırtmaz. Artık isyankâr olmadığımız gibi uysal da değiliz; bizler hastayız, illetin iyileşeceği falan yok ve bu konuda özel bir şey yapamayız. Kimdi bilmiyorum ama birileri bu durumu ölümle ve ölümsüzlükle çarpılma olarak tarif etmişti. Peşimizden çektiğimiz araba tanımadığımız insanlara yararlı olmak zorunda. Ama anlayacağın, yeni sanata, geleceğin sanatçılarına inanırsak, önsezimiz bizi aldatmaz. Sevimli Baba Corot ölümünden birkaç gün önce şöyle demişti: Geçen gece rüyamda tamamen pembe göklerin bulunduğu manzaralar gördüm. Peki, bunlar, o pembe, üstüne üstlük sarı ve yeşil gökler izlenimci manzaralarda ortaya çıkmadı mı? Bütün bunların anlamı şu ki gelecekte olacağı sezilen ve gerçekten öyle çıkan şeyler vardır.

Şuna inanmaya yatkınım ki hiçbir şekilde ölmeye yakın olmayan bizler, yine de bizden daha mühim ve hayatımızdan daha kalıcı olan şeyi hissederiz.

Ölmekte olduğumuzu hissetmeyiz ama pek matah olmadığımız ve sanatçılar zincirinde bir halka olmakla sağlık, gençlik, özgürlük bakımından yüksek bir bedel ödediğimiz gerçeğini hissederiz. Üstelik bu durum, kendisinin tersine ilkbaharın keyfini çıkarmaya giden insanlarla dolu bir arabayı çeken attan daha fazla hoşumuza gitmez. O halde kendim kadar senin için de dilediğim şey, sağlığımızı geri kazanmayı başarmak çünkü ona ihtiyacımız olacak. Puvis de Chavannes'ın Umut tablosu böyle bir gerçekliktir. Gelecekte bir sanat var ve kesinlikle çok güzel, çok genç olacak; doğrusu şimdi ona gençliğimizi verirsek ancak huzur ortamında kazançlı çıkabiliriz. Bütün bunları yazmak belki çok saçma ama içimden öyle geliyor; gördüğüm kadarıyla benim gibi sen de gençliğinin duman olup gidişinin ıstırabını çektin ama eğer geri gelirse ve yaptığımız şeylerde ortaya çıkarsa, kaybedilen hiçbir şey olmaz ve çalışma gücü ikinci bir gençlik olur. Dolayısıyla iyileşmeyi ciddiye al çünkü sağlığımıza ihtiyacımız olacak. Senin ve aynı şekilde Koning'in elini sımsıkı sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Sevgili Theo,

Senden bu sabahki mektubu aldığıma çok sevindim; içindeki 100 franklık banknota çok teşekkür ederim.

Sandığın nihayet ulaşmış olması da beni sevindirdi.

Souvenir de Mauve'un geçerlilerden biri olduğu görüşündeysen, bembeyaz ve sade bir çerçeveyle sonraki Lahey paketine eklemelisin. İçlerinde sence Tersteeg için daha uygun başka bir etüt bulursan, bir ithaf olmadan içine koymalısın ve ona ithaf edileni kendine almalısın; bu durumda ithafı kazıyıp çıkarabilirsin. Çünkü ona herhangi ithaf olmayan bir taneyi vermek daha iyi. Böylece bana ait bir şeyi alınamayı tercih edecek olursa, kendisi için bir hediye olduğunu anlamadığını ileri süremez ve bir şey söylemeksizin geri gönderir.

Uğraş için biraz hevesli olduğumu ve bunu üstlenmesini takdir ettiğimi kanıtlamak için, elbette ona bir taneyi bizzat vermem gerekecek; ama kısacası, nasıl uygun görürsen öyle yap, ister hiç gönderme, ister ithaflı ya da ithafsız olanı gönder, ister başka bir tane gönder, benim için fark etmez. Ancak Mauve ve o böylesine yakınken, o anın heyecanı içinde, Mauve'a bir hatıra gönderirken Tersteeg için de bir şey yapmak çok basit gibi geldi bana. Kafamda bundan başka bir düşünce pek yoktu. Neyse, bu kadarı yeter.

Sözünü ettiğin (ve bir sürü noktalamanın bulunduğu) meyve bahçesi etüdü, dekorasyonun ana konusunun yarısı. Diğer yarı ise bir germe çerçevesi bulunmayan, aynı formattaki etüt.

Ve o ikisi birlikte buradaki meyve bahçelerinin nasıl düzenlendiği konusunda bir fikir verecektir. Ama kendim etütlerden birini çok sönük, diğerini çok cırtlak, sonuçta ikisini de başarısız buldum. Değişken havanın da bunda kesinlikle bir payı var ve bir günlük yürüyüşte çok fazla arazi kapmaya çalışan Rus gibi bir duruma düştüm.

Gruby sisteminin *uzun vadede*, diyelim ki bir yıllık uygulamadan sonra vereceği sonuçları görmeyi çok merak ediyorum. Ona bazen görünmek, onunla sohbet etmek ve *gerçek ilgisini* çekmek, somut ve büyük bir çaba göstermesini sağlamak akıllıca olur, aynen Bonger'nin sonunda dostluğunu ve daha derin alakasını kazandığı gibi. Böylece senin adına daha rahat olurum. Şimdi öyle değilim. O beylerin kısa yurtdışı gezilerine çıkman yolundaki önerisi seni yıpratacak bir şey.

Seni sürekli para ihtiyacımla bu şekilde yıpratmaktan dolayı kendimi de suçluyorum.

Bana öyle geliyor ki o beylerin senden istediği şey, önce sağlığına tekrar kavuşman için bir yıllık (tam maaşlı) izin vermeyi kabul etmeleri halinde makul olabilir ancak. O yılı bütün izlenimcileri ve izlenimci uzmanlarını gidip evlerinde tekrar

görmeye hasredersin. Böylesi yine de Boussod & Co.'nun yararına çalışmak olur. O izinden sonra kan dolaşımın ve sinirlerin düzelmiş olarak, yeni işler yapmaya uygun halde görevine başlamış olacaksın.

Ama şimdi bulunduğun halde o beyler için gidip hamallık yapmak, seni yıpratacak bir yıl geçirmek olur.

Ve bunun kimseye yararı olmaz.

Sevgili kardeşim, ölümün ancak ecelle geldiği yolundaki Müslüman anlayışı var ya, şöyle üzerinde duralım bir.

Bence elimizde yukarıdan gelen böyle dolaysız bir işaretin herhangi bir kanıtı yok gibi.

Aksine, bana öyle geliyor ki sağlam hijyenin sırf ömrü uzatmakla kalmadığı, hepsinden önemlisi hayatı daha dingin, sularını daha duru hale getirebileceği kanıtlanmıştır. Buna karşı yetersiz hijyen, sırf hayatın akışını bulandırmakla kalmaz, bunun da ötesinde hijyenden yoksunluk hayata vaktinden önce son verebilir.

Boylu poslu bir adamın akıllı bir doktorun olmayışı yüzünden ölmesine gözlerimle şahit olmuş biriyim. Bütün o süreçte çok sakin ve huzurluydu, sadece "Keşke başka bir doktor olsaydı," deyip durdu ve hiç unutmayacağım şekilde omuz silkerek öldü.

Amerika'ya gidişinde yanında olmamı ister misin? Bu ancak o beylerin yol masrafımı ödemesiyle uygun olur.

Beni şu ya da bu şekilde ilgilendirmeyen birçok şey var ama bu mesele, önce sağlığın açısından doğru dürüst toparlanmaman öyle değil.

Bak, bence yeniden hem doğaya, hem de sanatçılar arasına girip daha da kaynaşman gerekir.

Ve de Goupil şürekâsından kopup ayrıldığını ve o beylere ait pahalı tablolarla seyahat etmeye dayanan bir hayata alternatif olarak, kendi adına izlenimcilerle birlikte çalıştığını görmeyi tercih ederim. Amcamız onların bir iş ortağıyken, bazı yıllarda çok para kazanmayı becerdi – ama onun için neye mal olduğunu hesapla yeter.

Şimdi sağlamsın, akciğerlerin de sağlam – ama, ama, ama – – – Gruby'nin şu bir yılı geçsin, o zaman içinde bulunduğun tehlikeyi göreceksin.

Paris'teki yaşantın şu anda 10 yılı aştı, yararlı olmanın ötesine geçen bir süre bu. Örneğin Detaille'in Paris'te belki otuz yıl kaldığını ve bir *baston* yutmuş gibi dimdik durduğunu söyleyeceksin bana.

Güzel, benzer yetilerin varsa, sen de öyle yap. Buna karşı değilim ve ailemizin hayata sarılma direşkenliği var.

Söylemek istediğim her şeyin özeti şu: O beyler seni böyle uzak yerlerde hamallık yapma durumuna düşürecekse, ya iyi para vermelerini sağla ya da öneriyi geri çevirip izlenimcilerin arasına dal, böylece işlem konusu meblağlar açısından daha az iş yap ama doğaya daha yakın yaşa.

Kendi adıma, kesinlikle toparlanıyorum ve geçen aydan bu yana midem son derece düzeldi. Bazı günlerde açıklanamayan, istemsiz duygulara ya da bir uyuşukluğa hâlâ kapıldığım oluyor ama durum daha sakinleşiyor.

Akdeniz'i nihayet görmek üzere Saintes-Maries'ye kısa bir yolculuk tasarlıyorum.

İki kız kardeşimiz Paris'e gelmekten hiç kuşkusuz gayet mutlu olacaktır ve bunun onlara hiç zarar vermeyeceği oldukça kesin.

Herkesin buraya gelip güneyi görmesini de isterdim.

Resmimin mal olduğu değeri taşımaması yüzünden kendimi hep suçluyorum.

Yine de çalışmak zorundayız; ama şartlar iş hayatına daha fazla girmemi istenir kılacaksa, yükünü biraz hafiflettiği sürece, bunu pişman olmadan yapacağımı bilmelisin.

Mourier sana iki tane daha divit çizim verecek.

Bu çizimlerle ne yapmalıyız, biliyor musun? Özgün Japon çizimlerinden oluşan albümler gibi, 6'lık, 10'luk ya da 12'lik albümler.

Gauguin ve Bernard için bu türden birer albüm hazırlamaya *çok hevesliyim*. Çünkü çizimler şimdikinden daha iyi olacak.

[*Eskiz* 615A]

Bugün burada biraz boya ve tuval satın aldım çünkü havaya bağlı olarak saldırıya geçmem gerekecek. Büyük beyaz tüpler dışında boya siparişi açısından acil bir şeyin olmamasının başka bir sebebi bu.

Geçenlerde bir akşam Montmajour'da güneş ışınlarının bir kaya parçasına kök salmış çamların gövdelerine ve yapraklarına vurduğu kızıl bir günbatımı görmem keyifliydi; gövdeler ve yapraklar ateş gibi bir turuncuyla renklenirken, daha ötedeki diğer çamlar yumuşak mavi-yeşil bir gökyüzüne, gök mavisine karşı Prusya mavisiyle öne çıkıyordu. O Claude Monet'deki efekt işte böyle. Görüntü enfesti. Ağaçlar altındaki beyaz kumlar ve beyaz kaya damarları mavi tonlarına bürünmüştü. Yapmak istediğim şey ilk çizimlerde gördüklerinin panoraması; çok geniş, solup griye dönüşmüyor, son çizgiye kadar yeşil kalıyor, tepe sıralarından oluşan o hat da mavi. Bugünkü gök gürültülü fırtına ve yağmur sonuçta yararlı olmayacak. Koning bir boyalı etüdü tercih ederse, uygun olanı yap.

Goupil şürekâsının istediği her şeyi kabul etmeden önce dikkatle düşün ve bu benim açımdan bir değişiklik getirirse, artık sağlığım düzeldiği için gerçekten her yerde çalışabilirim ve mesele o noktaya gelirse, çalışma konusunda *sabit fikirli* değilim. Senin ve Koning'in elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Beyaz meyve bahçesi için soğuk ve ham beyazlıkta bir çerçeveye ihtiyacımız olduğu görüşündeyim.

Para kazanmak için kendini yıprattığını görmektense, resmi bırakmayı tercih edeceğimi bilmelisin. Buna elbette ihtiyacımız var. Ama gidip o kadar uzakta aramamızı gerektiren noktaya vardık mı?

Je voudrais que tout le monde revienne
ici dans le midi également
Je me fais toujours des reproches
que ma peinture ne vaut pas ce
qu'elle coûte
Il faut pourtant travailler - seulement
sache que si jamais les circonstances
rendraient désirable que je m'occupe
plutôt dans le commerce pourvu
que cela le décharge je le ferais
sans regrets
Mourier le donnera encore deux dessins
à la plume.
Sais tu ce qu'il faudrait en faire
de ces dessins - des albums de
6 ou 10 ou 12 comme les albums
de dessins originaux japonais
J'ai grand envie de faire un tel
album pour Gauguin et un
pour Bernard. Car cela deviendra
mieux que ces dessins

615A. Çizimler albümü

Demek ki "kendini ölüme hazırlama"nın bir Hıristiyan anlayışı olduğunu o kadar açık seçik görüyorsun (bereket versin, bizzat Mesih hiç de o görüşte değildi, anladığım kadarıyla, insanları ve yeryüzündeki şeyleri seven biri olarak, kendisini kaçığın teki gibi görenlerden daha bilgeydi). Evet, kendini ölüme hazırlamayı, ne anlama geldiği bir yana, açıkça matah bir şey gibi görüyorsan, adanmışlığın, başkaları için yaşamanın intiharla çetrefilli hale geldiğinde bir hata olduğunu da görmüyor musun? Zira o durumda insan kendi arkadaşlarını birer katil yapıp çıkar sahiden.

Yani, hiç huzur ve sükûnet olmaksızın o şekilde seyahatlere çıkmanı gerektiren noktaya vardıysan, doğrusu bu kendi huzuruma kavuşma yönündeki iştahımı keser.

Bu önerilere razı olursan, peki tamam, ama o zaman Goupil şürekâsından beni önceki maaşımla tekrar işe almalarını ve bu seyahatlerde sana eşlik etmemi sağlamalarını iste. İnsan eşyadan daha değerlidir; kendi açımdan, tablolar konusunda karşılaştığım sıkıntılar arttıkça, bu durum beni tablolara karşı daha da soğutuyor. Onları yapmaya çalışmamın sebebi, sanatçılar arasında olmak. Anlayacağın, seni para kazanmaya yöneltmek bana acı çektirir, bunun yerine her halükârda birlikte kalalım – iradenin olduğu yerde bir yol vardır ve şimdi kendine çare bulman halinde, uzun yıllar çare bulacağın kanısındayım. Ama şimdi ne benim, ne de başkaları için kendini yıpratma. Six'in yaşlı haldeki portresini, elinde eldiveniyle *işten ayrılan* bir adam portresini bilirsin; evet, bu şekilde işten ayrılıncaya kadar *yaşa*, seni işte öyle görmek istiyorum, Paris'te evlenmiş, sağlam konuma sahip biri. O yoldan gidersen iyi bir rol oynayacaksın. Böyle bir öneriyi kabul etmeden önce, bir daha düşün ve Gruby'ye danış.

Dostlukla,
Vincent

616 Arles, Pazartesi 28 ya da Salı 29 Mayıs 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Gauguin'in durumunu düşününce vardığım nokta şu: Gauguin buraya gelmek istiyorsa onun bilet ücreti, kesinlikle satın almamız gereken iki yatak ya da iki döşek söz konusu olacak.

Ama Gauguin'in bir denizci olması itibariyle, ileride yemeğimizi evde pişirebilmemiz olasılığı var.

Ve ikimiz tek başıma harcamakta olduğum parayla geçinmek durumunda kalacağız.

Ressamların yalnız yaşamasını filan hep saçma bulduğumu bilirsin. İnsan yalnız olduğunda daima kaybeder.

Evet, ona yardımda bulunma isteğine cevabım bu.

Ona Bretanya'da yaşamını sürdürmesi için, bana da Provence'ta yaşamımı sürdürmem için gereken parayı gönderemezsin. Ama her ay çalışmalarıma ilaveten ve onlar dışında eline bir Gauguin geçmesi kaydıyla, diyelim ki ayda 250 olarak belirlenmiş bir toplam tutarı paylaşmamızı kabul edebilirsin.

O meblağı aşmadığımız sürece, bir kazanç bile olmayacak mı? Ayrıca, başkalarıyla güç birliğine girmeye dair fikirlerim var.

Bu bakımdan ilişikte Gauguin'e bir mektubun taslağı var; uygun bulursan yazacağım, hiç kuşkusuz ifade tarzında yapılacak değişikliklerle. Şimdilik böyle yazdım. Bunu herkes için en hayırlısı olacak basit bir iş anlaşması olarak düşün ve bu şekilde açık açık ele alalım. Ancak kendi hesabına iş yapmamandan dolayı, örneğin, görüşmeyi bizzat üstlenmemi ve Gauguin'in bir ahbap olarak benimle birlikte çalışmasını doğru bulabilirsin.

Onun zor durumda olduğu düşüncesine kendim de dayanamadığım için, ona yardım etme gibi bir isteğin olduğu kanısına vardım – böyle şeyler birden değişmez.

Bundan daha iyisini sunamayız, başkaları o kadarını dahi yapmaz.

Kendi açımdan, tek başıma bu kadar harcamak beni tedirgin ediyor ama paralı bir eş ya da tablolar için işbirliğine giren dostlar bulma dışında bir çare gelmiyor aklıma. Şu anda öyle bir eş görmüyorum ama öyle dostlar görüyorum.

Böyle bir şey ona uygun geliyorsa, onu bekletmenin anlamı yok.

Bu bir ortaklığın başlangıcı olur. Güneye gelecek olan Bernard da bize katılır ve şuna emin ol ki seni hâlâ *Fransa'da* bir izlenimciler ortaklığının başındaki kişi olarak görüyorum. Onları bir araya getirmede yararlı olabilirsem, seve seve onları kendimden daha yetenekli görürüm. Onlardan daha fazla harcama yapmanın canımı ne kadar sıktığını seziyor olmalısın; gerek senin, gerekse onlar için daha avantajlı bir ortaklık bulmalıyım. Gerçekleşme yolu da bu. Ne var ki konuyu dikkatlice bir daha düşün. Sağlam arkadaşlarla birlikteyken, para evde harcandığı sürece çok azla geçinilebileceği doğru değil mi?

İleride daha az sıkışık olacağımız günler gelebilir ama ona bel bağlamıyorum. Gauguinlerin önce senin eline geçmesi beni öylesine sevindirir ki. Yemek pişirme vesairede iyi değilimdir ama onlar farklı eğitimden geçmiş, kendi işlerini filan yapmayı öğrenmiş.

Elini sıkarım ve Koning'e en iyi dileklerimi iletirim. Onun iyi durumda kalmasını sağlamak sonuçta senin için bir tatmin kaynağı; onu yanına almasaydın, böyle bir şey olmayabilirdi. Goupil firmasının önerdiğin odayı tutmaya ilgi göstermesi de tatmin edici.

Dostlukla,
Vincent

Tersteeg Paris'e geldi mi?

Gerekli zemini hazırlamak ve bu mektupta konuyu açmak amacıyla Gauguin'e yazıyorum ama bütün bu meseleye dair *bir şey söylemeksizin*, sadece iş üzerine konuşmak için.

Seyahate başlamadan önce durumu çok ama çok, hem de çok dikkatlice bir daha düşünmelisin. Görevinin Fransa'da kalmak olduğu bana çok akla yakın gibi görünüyor.

[*Ek: Paul Gauguin'e taslak mektup*]

Sevgili dostum Gauguin,

Çok sıkça aklımdan geçiyorsun, sana ancak şimdi yazmamın sebebi boş laflar yazmak istememem.

Russell'la alışverişten henüz bir sonuç çıkmadı ama Russell yine de bazı izlenimcilerden, Guillaumin'den ve Bernard'dan alım yapmış; senin için uygun ânı bekle, kendi ayağıyla gelecektir, iki ret cevabından sonra onu daha fazla sıkıştıramadımsa da geleceğe dönük bir umut daima vardır.

Arles'da dört odalı bir evi yeni tuttuğumu yazıp bildirmek istedim.

Bana öyle geliyor ki güneyden en iyi şekilde yararlanma gereğini duyan ve geneleve birkaç haftada bir giden bir keşiş gibi yaşamayı tıpkı benim gibi içine sindirecek kadar çalışmasına gömülen, bunun dışında çalışmasından geri kalmayan ve boşa zaman harcamaya eğilimli olmayan başka bir ressam bulursam, bu iş güzel olacak. Tek başımayken, bu yalnızlıktan biraz sıkılıyorum.

İşte bunu seninle dosdoğru konuşmak sıklıkla aklımdan geçti.

Biliyorsun, kardeşim ve ben resmine büyük bir saygı duymaktayız ve biraz rahata erdiğini görmeyi çok isteriz. Gelgelelim, kardeşim senin için Bretanya'ya ve benim için Provence'a aynı anda para göndermiyor. Peki, o parayı burada benimle paylaşmayı ister misin? Böyle elbirliği ettiğimizde, o para belki ikimize yeter; hatta öyle olacağından eminim.

Bir kere güneye varınca, ondan vazgeçmek için bir sebep görmüyorum.

Buraya geldiğimde hastaydım, şimdi daha iyiyim ve aslına bakarsan, açık havada çalışmanın neredeyse bütün yıl boyunca mümkün olduğu güneyi oldukça cazip buluyorum.

Gerçi burada yaşamak daha pahalı gibi görünüyor. Peki, tablolardan para kazanma fırsatının daha çok olması açısından da öyle değil mi? Her halükârda, kardeşim ikimiz için ayda 250 frank gönderirse, gelip benimle paylaşmayı ister misin? Ama o durumda olabildiğince yemekleri evde yemeye karar vermeliyiz; günde birkaç saat çalışacak bir gündelikçi kadın tutmakla, bir oteldeki bütün masraflardan kurtulmuş oluruz.

Kardeşime ayda bir tablo vereceksin, geri kalan zamanda dilediğini yapmakta serbest olacaksın.

İkimiz hemen Marsilya'da sergi açmaya girişiriz, böylece diğer izlenimciler için de yolu açarız.

Seyahatin ve bir yatak almanın masraf çıkaracağını, bunun da tablolarla ödenmesi gerekeceğini unutmamalıyız.

Bu konuda kardeşimle yazışmakta haliyle serbestsin ama büyük ihtimalle sorumluluk almaktan kaçınacağı yönünde seni uyarayım.

Sadece sana daha pratik bir şekilde yardımcı olmak için şimdiye kadar bulduğumuz tek yolun bu anlaşma olduğu teminatını verecektir, tabii sana uygun gelmesi kaydıyla. Üzerinde bir hayli düşündük. Bana öyle geliyor ki sağlığın açısından gerek duyduğun şey, en başta huzur ve sükûnet. Eğer yanılıyorsam ve güneydeki sıcak sana çok fazla gelirse, eh, çaresine bakmamız gerekir. Kendi adıma, şimdiye kadar bu iklimde çok rahat ediyorum. Daha anlatabileceğim çokça şey var ama şimdi meselemiz önce iş. Her ikimize kısa sürede cevap yaz.

619 Les Saintes-Maries-de-la-Mer, Pazar 3 Haziran ya da Pazartesi 4 Haziran 1888 dolayları
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Nihayet Akdeniz kıyısındaki Saintes-Maries kasabasından yazıyorum sana. Akdeniz tıpkı uskumru renginde –yani çok değişken demek istiyorum. Çoğu kez yeşil mi eflatun mu seçemiyorsun; mavidir bile diyemiyorsun çünkü bir an sonra yeni bir yansıma pembemsi ya da grimsi bir renk katıyor sulara.

Aile eğlenceli bir şey –hiç elimde olmadan, hatta istemeyerek, sık sık denizci amcamızı düşünür oldum burada. Bu denizin kıyılarını kimbilir kaç kez görmüştür, değil mi?

Yanımda getirdiğim tuvalleri doldurdum –iki deniz manzarası, bir köy görünümü, birkaç tane de çizim. Yarın Arles'a döndüğümde onları sana postayla göndereceğim.

Günde 4 franga yemek dahil bir yer buldum yatacak. Başta 6 frank istemişlerdi ama indirdiler.

Buraya elimde olan en kısa zamanda yeniden gelip birkaç tane daha etüt yapacağım herhalde.

Kıyı burada kumsal; uçurumlar, kayalar yok. Hollanda gibi ama kum tepecikleri yok, bir de deniz daha mavi.

Seine kıyısında bulduğundan daha iyi kızarmış balık bulunabiliyor burada ama her gün değil. Balıkçılar satmak için Marsilya'ya götürüyorlar da ondan. Bulunabildiği günler harika nefis balıklar var ama. Balık olmadığı zaman... Buradaki kasap, M. Gérôme'un fellah kasabından daha iştah açıcı değil. Gördüğüm kadarıyla, balık bulunmadığında yiyecek bir şeyler ayarlamak oldukça güç.

Köyde, ya da kasabada, yüz ev bile yok sanırım.

Eski kilise ve iyice antik bir kaleden sonra en büyük yapı bir kışla. Evlere gelince, bizim Drenthe'deki fundalıklarımızda olanlar gibi; çizimlerimde bunlardan bazı örnekler göreceksin.

Üç yağlıboya etüdümü burada bırakmak zorundayım. Araba yolculuğunda 5 saatlik sarsıntıyı kaldıracak kadar kurumadılar doğallıkla.

Ama nasıl olsa yeniden geleceğim buraya.

Önümüzdeki hafta Tarascon'a gidip birkaç etüt yapmak istiyorum.

Bana daha yazmadınsa mektubunu Arles'a bekliyorum elbette. Burada, benimle görüşmeye pek fiyakalı bir jandarma geldi, ayrıca köyün papazı da geldi.

Buranın insanları pek kötü kişiler olmasa gerek, çünkü papaz bile neredeyse çekilir bir adama benziyordu.

Gelecek ay denize girme mevsimi başlayacak burada.

Denize girenlerin sayısı 20 ile 50 arasında değişiyor.

Yarın öğleden sonraya kadar kalıyorum, yapılacak çizimlerim var.

Bir akşam, bomboş deniz kıyısı boyunca yürüyüşe çıktım. Neşeli değildi ama kederli de değildi, yalnızca çok çok güzeldi. Gökyüzünün derin mavisi üstünde benek-benek bulutlar vardı –kimi, yoğun kobaltın temel mavisinden daha koyu bir mavi, kimi de Samanyolu'nun ak mavisini andıran daha açık maviydi. Bu mavi derinlikte yıldızlar ışıl ışıldı; yeşilimsi, sarı, beyaz, pembe, yıldızlar bizim orada olduğundan, hatta Paris'te olduğundan daha parlak, daha fazla mücevher gibi yanıp sönüyordu: sanki opaller, zümrütler, yakutlar, safirler saçılmıştı gökyüzüne. Deniz ise çok derin bir lacivertti –kıyı, biraz eflatun, biraz koyu pas ya da kuru yaprak rengi bana sorarsan, kum tepeciklerinin (aşağı yukarı altı metre var bunların yüksekliği) üstünde ise Prusya mavisi birtakım çalılar... Yarım sayfalık çizimlerin yanı sıra bir de büyük boy çizim yaptım.

Yakında görüşürüz, umarım. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

620 Arles, Salı 5 Haziran ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Sevecen mektubuna ve içindeki 50 franklık banknota çok teşekkürler.

Hâlâ Gauguin'e yazmak durumundayız. Asıl sorun şu lanet yolculuk, zira onu yola çıkması için sıkıştırırsak ve daha sonra burası ona uymazsa, ters bir duruma düşeriz. *Sanırım, bugün ona yazacağım ve mektubu sana göndereceğim.*

Artık buranın denizini gördüğüm için, güneyde kalmanın gerçekten önem taşıdığını ve daha da abartılı renge gerek duyulduğunda, Afrika'nın pek de uzak olmadığını fark ediyorum.

Saintes-Maries'ye ilişkin bazı çizimleri aynı postayla sana gönderiyorum. Tekneleri sabahın çok erken vaktinde oradan ayrılırken çizdim ve tablo haline getirmek için, daha fazla denizle ve sağ tarafta gökyüzüyle bir 30 numaralı tuval üzerinde çalışıyorum.

Vakit teknelerin denize açılışından önceydi; bütün öteki sabahlarda sahneyi seyretmiştim ama çok erken yola çıkmaları nedeniyle çizmeye zaman bulamamıştım.

Elimde hâlâ ihtiyaç duyduğum ve arkası gelecek olan üç tane daha kulübe çizimi var; bunlar biraz kaba ama daha özenle çizilmiş birkaç tane daha var elimde. Deniz manzaraları kurur kurumaz, rulo haline getirilmiş tablolardan oluşan bir parti hazırlayacağım sana.

Dordrecht'teki şu eblehlerin küstahlığını görüyor musun, o kibirli hali görüyor musun? Degas'ya ve Pissarro'ya tenezzül etmekten çok mutlular – bu arada onların çalışmalarını başkalarınınkinden daha fazla görmüş değiller.

Ama gençlerin çok kızgın olması iyi bir işaret, hakkında iyi konuşan bazı yaşlıların bulunduğunu kanıtlıyor belki.

Daha maliyetli olsa bile güneyde kalma meselesine gelince, bak, Japon resmini beğeniyoruz, yarattığı etkiyi yaşayarak gördük, bütün izlenimcilerin ortak yanı bu. Peki, şimdi kalkıp Japonya'ya, bir başka deyişle Japonya'nın dengi olan güneye gitmeyeceğiz, öyle mi? Yani, yeni sanatın geleceğinin sonuçta hâlâ güneyde yattığı kanısındayım.

Ama iki ya da üç kişi daha azla geçinmek üzere birbirine yardımcı olabilecekken, orada tek başına kalmak kötü politika sayılır.

Burada biraz zaman geçirmeni isterim, böylece şunu sezersin: Bir süre sonra insanın bakışı değişir, daha bir Japon gözüyle görür, rengi farklı biçimde hisseder. Ayrıca tam da burada uzun bir süre kalarak kişiliğimi ortaya çıkaracağım kanısındayım. Japon tıpkı bir şimşek çakımı gibi çabuk, çok çabuk çizer çünkü sinirleri daha duyarlıdır, duyguları daha yalındır. Henüz birkaç aydır buradayım. Peki, söyle bana, Paris'te *bir saatte* o tekneleri çizebilir miydim?

Çerçeveyle bile hayır. Oysa bu ölçüm olmadan, diviti akışına bırakarak yapıldı. Bu yüzden kendi kendime diyorum ki yavaş yavaş masraflar yapılan işle denk hale gelecek. Küçük Bulvar'ın çamurunda çok sıkça umutsuzluğa kapılan iyi sanatçıları buraya getirtecek bir sürü para kazansak keşke. Bereket versin ki doğru türden tabloları doğru yerde doğru adama satmak son derece kolay. Güzide Albert'in bize formülü vermesinden beri, bütün güçlüklerimiz büyüyle ortadan kalkmış durumda. Paix Sokağı'na gitmek yeter; orada tam da bu amaçla iyi sanatsever dolaşır.

Gauguin buraya gelirse, ikimiz Bernard'a askerliğini yapmak üzere Afrika'ya gidişinde belki eşlik edebiliriz.

İki kız kardeşimiz konusunda ne karara vardın?

Anquetin ve Lautrec yaptığım şeyleri beğenmeyecektir, sanırım. Anlaşıldığı kadarıyla, Revue Indépendante'da Anquetin üzerine bir makale çıkmış; orada Japonculuğun daha da belirgin olduğu yeni bir akımın önderi olarak nitelendirilmiş herhalde. Okumadım ama sonuçta Küçük Bulvar'ın önderi hiç kuşkusuz Seurat'dır ve genç Bernard Japon üslubunda belki Anquetin'in ötesine geçmiştir. Onlara tekneleri konu alan bir tablom olduğunu söyle; o ve Langlois köprüsü Anquetin'in zevkine uyabilir. Pissarro'nun söylediği doğru; renklerin uyumlar ya da uyumsuzluklar yoluyla yarattığı efektler cüretkârca abartılı olmalı. Aynı şey çizimde de geçerli. Titiz çizim, doğru renk belki de aramamız gereken temel unsur değildir; çünkü rengiyle ve her şeyiyle saptamak mümkün olursa, gerçekliğin aynadaki yansıması hiçbir şekilde bir resim olmaz, bir fotoğrafın ötesine geçmez.

Yakında daha geniş yazmak üzere, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

622 Arles, Perşembe 7 Haziran ya da dolayları, 1888
Emile Bernard'a (F)

Sevgili dostum Bernard,

Gittikçe bana öyle geliyor ki bugün resmin tam anlamıyla kendisi gibi olması ve Yunan heykeltıraşların, Alman müzisyenlerin, Fransız roman yazarlarının ulaştığı yüce doruklara denk bir düzeye varması için *yapılması şart* tablolar, gerekli, zaruri tablolar tek bir kişinin gücünü aşar. Dolayısıyla muhtemelen ortak bir fikri hayata geçirmek üzere birleşen gruplarca yaratılacaktır.

Biri enfes bir renk düzenlemesine sahipken, tasarımlardan yoksundur.

Diğerinin kafası yeni, asap bozucu ya da çekici kavramlarla dolup taşarken, sınırlı bir paletin ürkekliğinden dolayı onları yeterince etkili tarzda ifade etmekten acizdir.

Birbirini eleştiren, birbirine azap çektiren, buna karşılık çok şükür ki birbirini sıfıra indiremeyen sanatçılar arasında birlik ruhunun yokluğuna esef etmek için haklı sebep var.

Bütün bu tartışmanın bir bayağılık olduğunu söyleyeceksin. Öyle olsun ama işin kendisi, bir Rönesans'ın varlığı, o gerçek kesinlikle bir bayağılık değil.

Teknik bir soru. Sonraki mektupta görüşünü bildirmeyi ihmal etme.

Siyahı ve beyazı aynen boya satıcısının bize sattığı haliyle cesurca paletime katacağım ve olduğu gibi kullanacağım.

Diyelim ki (Japon tarzında rengi sadeleştirmekten söz ettiğimi göz önünde tut), evet, diyelim ki pembe patikaların olduğu yeşil bir parkta siyah elbiseler giymiş,

meslek itibariyle sulh hâkimi olan (Daudet'nin Tartarin kitabındaki Arap Yahudi'si bu muhterem görevliyi şulh hâykimi olarak adlandırır) ve L'Intransigeant gazetesi okuyan bir beyefendiyi gördüm.

Onun ve parkın yukarısında sade kobalt renginde bir gök var.

O halde söz konusu şulh hâykimini sade kemik karasıyla ve L'Intransigeant'ı sade, çok cırtlak beyazla niçin boyamayayım?

Çünkü Japon yansımayı bir yana bırakarak, mat renk tonlarını yan yana yerleştirir – karakteristik çizgiler hareketleri ya da şekilleri naif bir şekilde ayırır.

Başka bir tasarımlar kategorisine geçersek, diyelim ki örneğin sarı bir akşam göğünü ifade edecek bir renk motifi düzenliyorsun.

Göğe karşı beyaz bir duvarın cırtlak, aşırı beyazlığı gerektiğinde ve garip bir biçimde cırtlak beyazla ve nötr bir tonun yumuşattığı aynı beyazla ifade edilebilir. Çünkü bizzat gök hafif bir eflatun tonuyla onu renklendirir.

[*Eskiz* 622A]

Aynı şekilde, bize (çatı da dahil) baştan aşağı beyaz badanalı bir kulübeyi göstermeye yönelik bu çok naif manzara, haliyle turuncu bir kırda yer alır; çünkü güneydeki gök ve mavi Akdeniz, maviler yelpazesi ton bakımından daha yükseğe çıktıkça daha da yoğunlaşan bir turuncuyu ortaya çıkarır.

Kapının, pencere camlarının, çatı üstündeki küçük haçın siyah görüntüsü, eşzamanlı bir beyaz ve siyah tezatını yaratır,

[*Eskiz* 622B]

aynen turunculu mavi gibi göze hoş gelerek.

Daha eğlenceli bir konuyu ele alırsak, mavi bir gökten ve turuncu bir topraktan oluşan aynı primitif manzarada siyah-beyaz ekoseli elbise içindeki bir kadını hayal edelim – böyle bir şeyi seyretmek bayağı eğlenceli olur sanırım. Nitekim Arles'da çoğu kez beyaz ve siyah ekoseler giyiliyor.

Kısacası, siyah ve beyaz da birer renktir, daha doğrusu birçok durumda birer renk sayılır çünkü onların eşzamanlı tezatı mesela yeşilin ve kırmızının tezatı kadar keskindir.

Bu arada Japonlar da bunu kullanırlar; genç bir kızın donuk ve solgun benzini ve siyah saçıyla oluşturduğu keskin tezatı beyaz kâğıtla ve dört divit vuruşuyla harika biçimde ifade ederler. Ayrıca bin beyaz çiçekle süslenmiş kara dikenli çalıları da öyle.

Muhtemelen benden önce aşacağın Akdeniz'i nihayet gördüm. Saintes-Maries'de bir hafta kaldım ve oraya varmak için, Hollanda'daki kadar düz bağların, fundalıkların, tarlaların bulunduğu Camargue'ı bir atlı posta arabasıyla geçtim. Orada, Saintes-Maries'de insanın aklına Cimabue'yi ve Giotto'yu getiren kızlar vardı: Dal

gibi, biraz malızun ve mistik. Dümdüz kumsaldaki küçük yeşil, kırmızı, mavi tekneler, şekil ve renk bakımından insana çiçekleri hatırlatacak kadar sevimliydi; tek kişinin bindiği bu tekneler açık denize pek çıkmıyorlar, rüzgâr yokken çarçabuk açılıyorlar ve biraz fazla rüzgâr çıktı mı, karaya dönüyorlar. Anlaşıldığı kadarıyla Gauguin hâlâ hasta. Son zamanlarda neler yaptığını öğrenmeye bayağı can atıyorum; ben hâlâ manzaralar yapıyorum, ilişikte taslakları var. Afrika'yı da görmeyi çok isterim, geleceğe dönük sıkı planlar yapmadığımdan, şartlara bağlı olacak bu. Öğrenmek istediğim şey gökte daha yoğun bir mavinin yarattığı efekt. Fromentin ve Gérôme güneydeki toprağı renksiz gibi görüyor, bir sürü insan da öyle. Hey Tanrım, evet, tabii kuru kumu eline alıp yakından bakarsan. Su da, hava da bu şekilde bakılınca renksizdir. SARISIZ ve TURUNCUSUZ MAVİ OLMAZ; eğer mavi yapacaksan, sarı ve turuncu da yapacaksın elbette. Peki, kestim, sana bayağılıklardan başka bir şey yazmadığını söyleyeceksin şimdi. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

[*Eskizler* 622C-H]

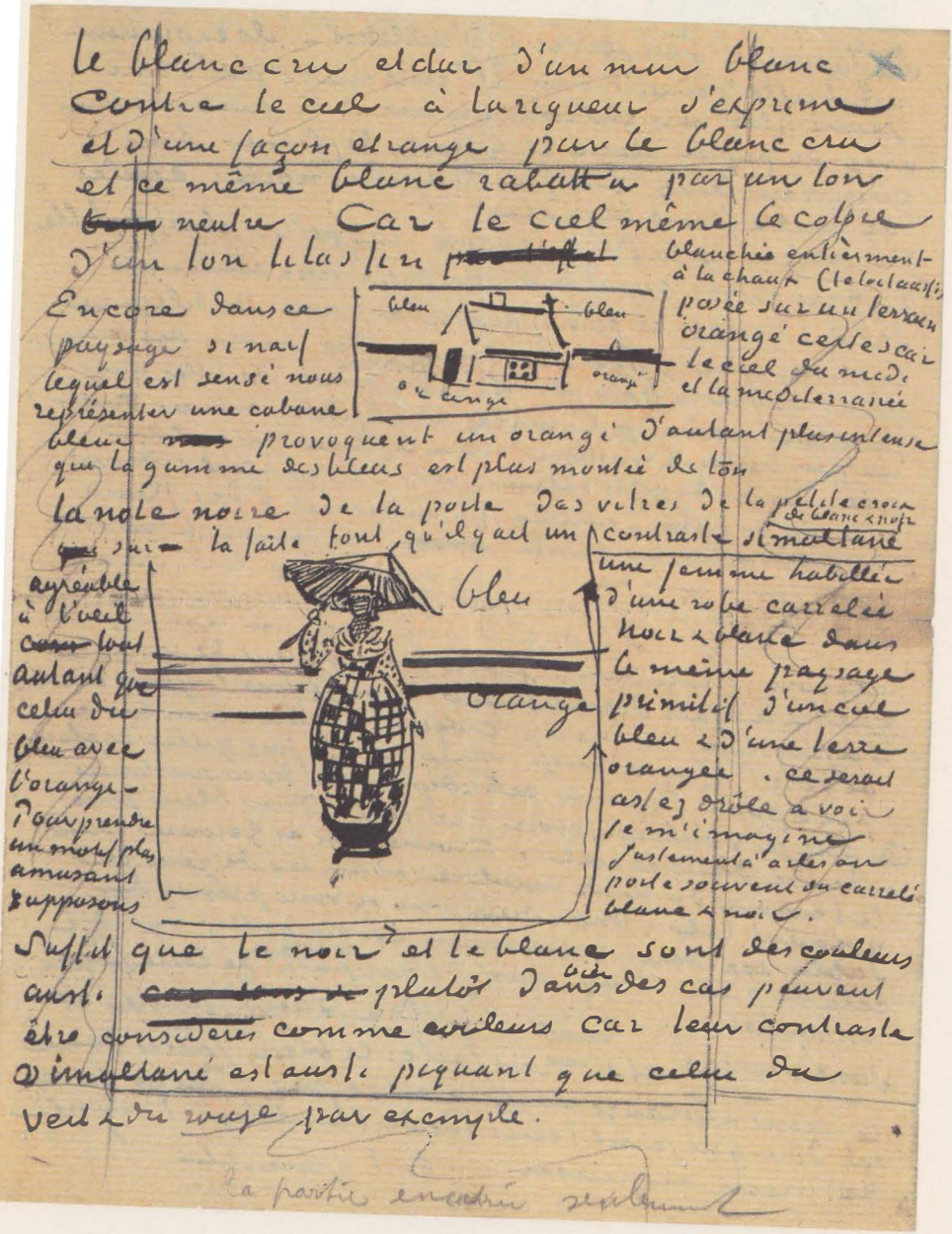
625 Arles, Cuma 15 Haziran ve Cumartesi 16 Haziran ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

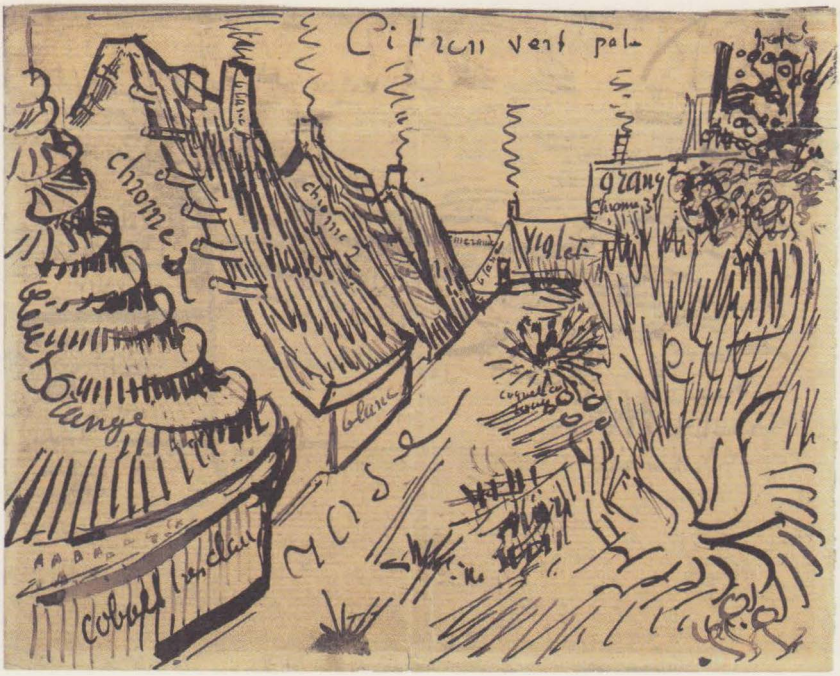
Kuşkuluyken çekimser kalmak daha iyidir – sanırım, Gauguin'e mektupta söylemiştim bunu ve onun cevabını okuduktan sonra, buna inanıyorum artık. Kendi payına, öneriyi geri çevirecek olursa, bunu yapmakta tamamen serbesttir; ama şimdi konunun üstüne gidip onu evet demeye zorlarsak, nasıl görüneceğimize pek emin değilim.

Anlayacağın, mektubunu aldım, çok teşekkür ederim; içinde birçok şey vardı, 100 franklık banknota çok teşekkür ederim – telgraftaki gecikmeye gelince, Pazar tarihli olduğuna göre hata postacıda ama pek önemi yok, Saintes-Maries'ye giden araba her gün kalkıyor.

Ama beni alıkoyan şey, tuvaller satın alma ve kirayı ödeme gereğiydi. Açık havada çalışmak için Tasset'nin tuvalini pek beğenmediğimi daha önce belirtmiştim sana. Bence gelecekte normal çeşidi alalım. Germe çerçeveleriyle birlikte 50 frank değerinde tuval satın aldım; çünkü sana rulo edilmiş halde gönderecek olsam bile, tuvalleri germek için farklı ebatlarda germe çerçevelerine ihtiyacım var. Bunlar oldukça büyük ebatta, 30, 25, 20, 15, hepsi kare biçimli. Büyük ebatlar bana daha iyi uyar gibi geliyor bana (ne de olsa çok büyük değiller).

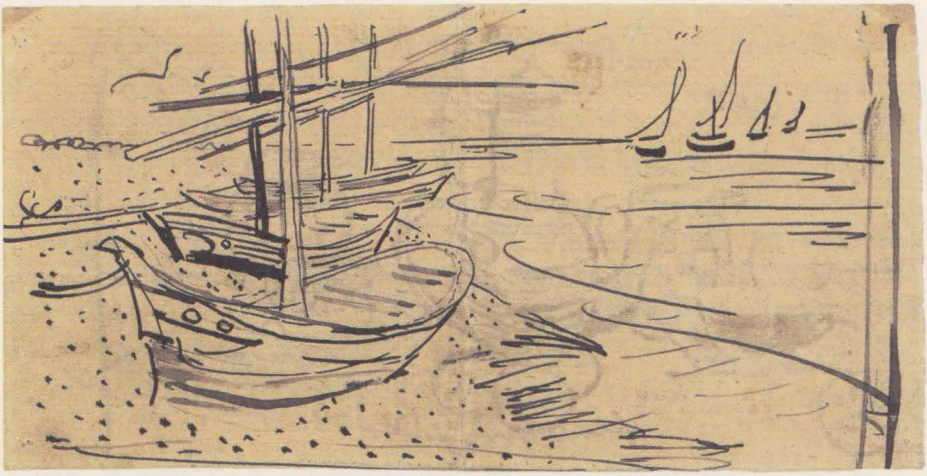
622A-B (yukarıdan aşağıya) Saintes-Maries'de kulübe; Şemsiyeli kadın

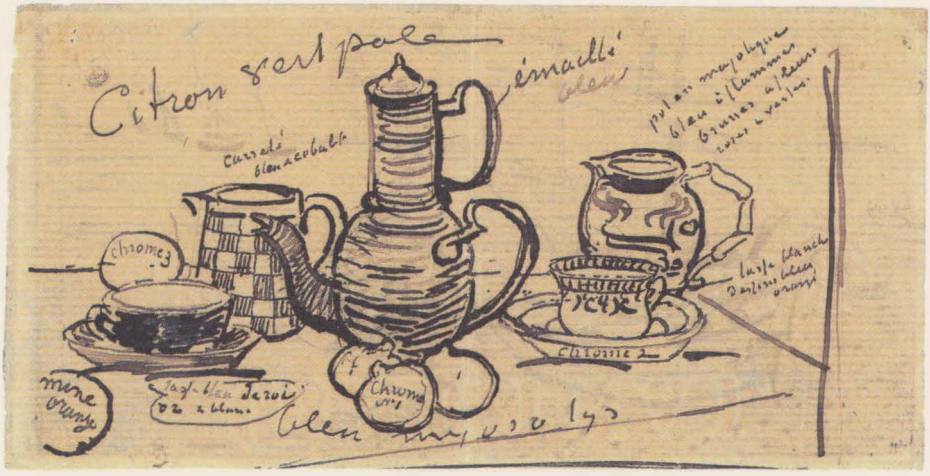
622C. Saintes-Maries'de sıralı kulübeler

622D-F (soldan sağa, yukarıdan aşağıya) Denizde balıkçı tekneleri; Yol kenarıyla birlikte manzara; Bir buğday tarlasında çiftlik evi

622G. Saintes-Maries kumsalında balıkçı tekneleri

622.H. Cezveli natürmort

Neyse, mektubunda yazdıkların üzerine konuşayım. Monet sergisini mekânında açtığın için seni kutlarım; göremediğime çok üzüldüm. Bu sergiyi görmek Tersteeg'e kesinlikle zarar vermeyecektir; sonunda yola gelecek ama senin de düşündüğün gibi, çok geç olacak. Zola konusunda fikrini değiştirmiş olması sahiden garip. Ondan söz edildiğini duymaya katlanamadığını tecrübeyle biliyorum. Tersteeg ne kadar da tuhaf bir karakter; ondan umudu kesmemeliyiz. Harika yanı şu ki görüşleri ne kadar katı ve sabit olursa olsun, Zola örneğinde olduğu gibi, bir şeyin aslında sandığından farklı olduğunu kabul ettiğinde, değişiyor ve o meselede cesur hale geliyor. Ne yazık ki modern çağda yaşlı olmamız gerekmez ve Bay Tersteeg önündeki yıllardan daha uzun süre yaşamış biri. Peki, vârisi nerede? Hey Tanrım, şu günlerde ikinizin iş konularında tamamen aynı görüşte olmamanız ne kadar üzücü bir şey. Ama ne denebilir ki sanırım mukadderat dedikleri şey bu.

Guy de Maupassant'la görüştüğün için talihlisin – yakınlarda onun ilk kitabını, ustası Flaubert'e ithaf edilmiş şiirleri içeren *Des vers*'i okudum. Daha o zaman *onu* anlatan "Suyun kenarında" diye bir şiir var. Yani, anlayacağın, ressamlar arasında Rembrandt'ın yanında Vermeer van Delft neyse, Fransız romancıları arasında Zola'nın yanında o da öyledir.

Kısacası, Tersteeg'in ziyareti hiç de ummaya kalkıştığım gibi değil ve işbirliği yapma ihtimalini yanlış hesapladığımı kendime açıkça söylüyorum.

Ve belki Gauguin işinde de öyle. Şuna bir bakalım: Onun darda olduğunu düşünüyorum, ben paralıyken, benden daha iyi çalışan ahbabın parasız olmasından dolayı kendimi ayıplıyorum ve eğer isterse, o paranın yarısına hakkı olduğunu söylüyorum.

Ama Gauguin darda değilse, benim de öyle çok acelem yok.

Bu işten kati surette çekiliyorum ve benim için geriye oldukça basit biçimde şunu sormak kalıyor: Birlikte çalışacak bir ahbap aramakla doğru şeyi yapıyor muyum? Bu kardeşimle birlikte benim daha yararıma olur mu, o ahbap bundan kayıpla mı, yoksa kazançla mı çıkar?

Kesinlikle kafama takılan ama somut olgulara dönüşmeleri için gerçeklikle yüz yüze gelmeleri gereken sorular işte bunlar.

Gauguin'in planını tartışmak istemiyorum; durumu geçen kış bir kez ele almıştık ve çıkan sonuçlar malumun. Bir izlenimciler birliğinin 12 İngiliz Ön-Raffaelocunun birlikleri doğrultusunda bir şey olacağına ve böyle bir şeyin ortaya çıkabileceğine inandığımı biliyorsun. Dolayısıyla her birinin oldukça yüksek sayıda tabloyu derneğe vermesi ve kazançlar kadar zararların da paylaşılması kaydıyla, sanatçıların kendi aralarında karşılıklı olarak ve simsarlardan bağımsız olarak geçimlerini güvence altına alacaklarına inanmaya yatkın olduğumu da. Bu derneğin sonsuza kadar süreceği kanısında değilim ama ayakta kaldığı dönemde cesurca yaşayıp eser vereceğimiz kanısındayım. Ama yarın Gauguin ve bankeri Yahudiler gelip benden bir sanatçılar derneği için değil, bir simsarlar derneği için en aşağı 10 tablo isteyecek

olurlarsa, doğrusu, onlara güvenip güvenmeyeceğimi bilmiyorum – buna karşılık, bir sanatçılar derneğine 50 tabloyu seve seve veririm.

Biraz Reid meselesine benzemiyor mu? Sen de aynı şeyi yapıyorsan, Gabriel de la Roquette niye alçağın teki olsun ki? Bankerlerden oluşacaksa, adı niçin Sanat Derneği olsun ki? Yeter, Tanrı aşkına, ahbabımız gönlünden geçeni yapsın ama onun planı bende coşku uyandırmaktan uzak.

Ben durumu olduğu gibi görmeyi, herhangi bir yanını değiştirmeksizin, nasılsa öyle ele almayı yarım yamalak reformlara tercih ederim.

Büyük devrim, sanatçılar için sanat, aman Tanrım, belki de bir ütopya, öyle olursa çok kötü. Bence hayat kısa ve hızla akıp gidiyor. Madem bir ressamsın, her şeye rağmen resim yapmalısın.

Sen de durumun gayet farkındasın çünkü o sırada, yani geçen kış Pissarro ve diğerleriyle birlikte hasbelkader meseleyi epeyce konuştuk. Şimdi sadece şunu eklemek için büyük bir çaba gösteriyorum: Kendi adıma konuşmam gerekirse, önümüzdeki yıldan önce 50 tabloluk katkımı sunmak istiyorum. Bunu başarabilirsem, görüşüme sıkı sıkıya sarılacağım.

Bugün postayla üç çizim gönderdim sana.

Tınazların bulunduğu çiftlik avlusu çizimi sana çok tuhaf görünecektir ama bir tabloya dönük proje olarak çok acele yapıldı ve sadece sana nasıl bir şey olduğunu göstermek için.

Evet, hasat biraz daha ciddi. Bu hafta bir 30 numaralı tuval üstünde o konuyu çalışıp durdum, hiç de bitmiş değil ama bir natürmort hariç, üzerinde sabırla çalıştığım öbür şeyleri mahvediyor. MacKnight ve Afrika'da bulunmuş arkadaşlarından biri de bugün o etüdü gördü; yaptıklarımın en iyisi olduğunu söylediler. Anquetin ve dostumuz Thomas gibi, insan böyle şeylerin söylendiğini duyduğunda, kendisi hakkında ne düşüneceğine gerçekten emin olamıyor ama kendime şunu söylüyorum: Geri kalanların herhalde çok berbat göründüğü kesin.

Şöyle ki yanımda bir etütle eve döndüğüm günlerde şöyle diyorum kendime: Her gün böyle olursa işler yürüyebilir. Ama insan eve eli boş döndüğü ve yine de yiyip içip para harcadığı günlerde, halinden memnun olmaz ve kendini bir deli, bir hergele ya da yaşlı bir ahmak gibi hisseder.

Şu sevgili Doktor Ox'a gelince, bizim İsveçli Mourier'i kastediyorum, onu bayağı sevdim çünkü bu hınzır dünyada gözlüğüyle naif ve halim selim bir tavırla dolaşmaktaydı ve birçok yürekten daha saf bir yürek taşıdığını, hatta en akıllı geçinen birçok insana nazaran dürüstlüğe daha yatkın olduğunu sandım. Resme başlamasının çok eskiye dayanmadığını bildiğimden, çalışmalarının aslında saçmalığın şahikası olmasına pek fazla aldırmadım. Ve de onu aylarca her gün gördüm. Tamam. Peki, o vasıflarını kaybetmesinin sebebi ne olabilir? Tahminimce durum şöyle: Yaşadığı bir sürü sorunun yol açtığı bir sinir bozukluğunu atlatmak üzere güneye geldiğini ve bunun sonucunda mesleğini değiştirdiğini göz önünde tutmalısın.

Burada *son derece iyiydi*, çok sakindi falan filan. Ama Paris şoku, çok ani değişim

ona fazla geldi, düşlerindeki Paris'i bulamadı, böylece tedirginliğe ve belki huysuzluğa kapıldı, her halükârda saçma şeyler yapmaya başladı.

Yakında kurtlarını iyice döker umarım. O bekleme süresinde, pek önemsemeden dilediği şeyleri yapsın bakalım. Russell'a büyük umut bağlıyor (*sanırım*), bir danışman, bir hoca arıyor şimdi. Russell'ın onun ihtiyacı olan *her şeyi* belki karşılayamayacağını sana söylemeye gerek yok; ama onun ilişkiye girdiği çevreleri tanımayan biri olduğunu anlayacağı kanısındayım ve bence Russell onu ciddiye alacak, ona iyi davranmaya çalışacaktır. Bana kalırsa, Russell Paris'e karşı içgüdüsel bir korku duyanlardan biri olarak nam salma yolunda. Bununla neyi kastettiğimi açıklamam zor.

Russell çok iyi bir adam ama sen de bilirsin ki insanlara konyakla beraber bir pipo ya da sade kahve nasıl tavsiye edilemezse, Paris'i sevmeleri de tavsiye edilemez ya da buna dönük bir zorlamaya girilemez. Russell Paris'te para batırmış zengin biri olduğu için, insanlara şunu söyleyebilir ve zaten söylüyor: "İşte, neyle başa çıkmak zorunda kaldığını görün." Ama her halükârda Russell'a birkaç satır yazacağım.

Öyle görünüyor ki MacKnight benden çok memnun değildi ama Russell ona cevaben sesini kesmesi gerektiğini belirtti. Bütün bunları durumu çok, ama çok iyi anladığımı, bizimkinin ne hale döndüğünü gördüğüm için anlatıyorum sana – yazdıklarına göre muhtemelen sinir sorunu depreşen ve Paris karşısında tedirginleşen İsveçliyle tam uyum içinde değilsin belli ki. Gérôme'unki gibi bir stüdyo tutmaya harcayacak kadar parası varsa, durum ciddi olmalı. Elinde öyle harcayacak yüksek bir meblağ bulunduğundan biraz kuşkulu olduğumdan, azıcık köteği hak ettiğini söyleyebilirim. Kulak asmıyorsa, yapılacak hiçbir şey yok ama onunla birlikte kalamazsın. Gauguin'e doğrudan yazmayacağım, mektubu sana göndereceğim – çünkü kuşkuluyken çekimser kalmak daha iyidir. DAHA FAZLA ŞEY SÖYLEMEZSEK, cevabımız böyle bir şey söylememize rağmen, onun tarafından bir girişim olmadığını gösterirse, hevesli olup olmadığını anlayacağız. Hevesli değilse, kendisi için her yol aynıysa, kafasında oldukça farklı bir şey varsa, tek başına kalsın, ben de öyle.

Senin ve Mourier'in elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Gauguin'in planında özellikle şunu oldukça garip bulmaktayım: Dernek sanatçılara *vermeleri* şart olan 10 tablo *karşılığında korumasını sunar.* Eğer on sanatçı bunu yaparsa, Yahudi şürekâsı açıkça "bir siftah" olarak 100 tablonun üstüne yatar. Böylece bu derneğin mevcut bile olmayan koruması bir sürü paraya mal olur.

İşte Gauguin'e verilecek mektup. Onunkinde şu pasajın bulunduğunun gayet farkındayım: "Sermaye çoğunlukla toplandığına göre, kardeşinin bu işi başarıya

ulaştırmak ve başındaki kişi olmak üzere gayret gösterip göstermeyeceğini *soruyorum* (altı çizili)." Şunu da yazdığının gayet farkındayım: "Önerinizi ilke olarak kabul ediyorum." Ama önerimizin sonradan ortaya atılan bütün bu düşünceleri barındırmadığını ve birlikte evi düzene koymak ve aylık parayı paylaşma dışında bir riske giremeyecek kadar darda olduğumuzu biraz sıkıca göstermezsek, bu işin bizi çok öteye sürükleyeceği kanısındayım.

Bu kadar geniş bir ailesinin olduğunu bilmediğim doğru; bu sebeple kuzeyde kalmaya daha yatkın olacaktır.

Benim açımdan yapabileceğimiz en radikal şey, güneyden vazgeçmem ve eğer onu sıkıntıdan kurtaracaksa, gidip Bretanya'da onun yanında kalmam olur. Böylece güneyde çalışma yönündeki arzu haliyle onun gibi insanların çıkarlarına tabi kılınır.

Gelgelelim, öyle kolayca tavır değiştirmemeliyiz.

Üstelik onu ailesinden ya da öyle bir eşekarısı yuvasından koparmaktan dolayı bir fırça yemekten biraz çekinmekteyim.

Aziz Tanrım, böyle geniş bir ailesi olduğuna göre, yükümlülükleri muhtemelen onlardan bir daha ayrılmamaktır. Sırf ondan ara sıra bir tablo satın alman belki onu çok daha mutlu edecektir.

Mektubundaki söz konusu iki pasaja ve diğer pasajlara şimdi değinmemin sebebi, bu işe salıiden evet dememin bana çok zor görünmesi. Ne var ki planının baştan aşağı bir seraptan ibaret olması ve bu yüzden yok olup gitmesi gibi bir durum varsa, zaten konuyu kendiliğinden tekrar açacaktır.

Ama yol masrafı, hana olan borç, doktor faturası var; şimdi bir de koleksiyoncusunun kabul etmesi halinde, o tabloyla kapatacağı 300 franklık başka bir borçtan söz ediyor. Peki, ya adam kabul etmezse? Bak şimdi, ona olanaklarımızın ötesi umut vermemiz ve bağlı kalabileceğimizden daha büyük bir yüküm altına girmemiz çok ihtiyatlı bir davranış olmaz. Gauguin'in sözleri iyi hoş da çok, ama çok mutsuzken ve acınası haldeyken, çalışmalarına yararı olmaz. Hayır, söylediğimiz şeyi değiştirmemeliyiz ve varlığı iyiye işaret olmayan kuşkulardan ve değişikliklerden dolayı o iş artık yürümez diye bakmalıyız. Burada sakinleştikçe ve gücüme tekrar kavuştukça, o çalışmanın en sağlam şey olduğu yolundaki kanaatim güçleniyor.

Bretanya'da yaşamanın çok daha az maliyetli olması halinde, gerekirse burada çalışma planımı feda etme zorunluluğunu kabul ederim ve onun yararına olacaksa bunu seve seve yaparım. Ama geçen kış görüştüğümüz türden projeleri konuşmadan önce elimde olmasını istediğim 50 tablo üzerinde sıkıca çalışma gereği engel çıkaran başka bir sebep. Az önce evden bir mektup geldi.

Şimdi o kadar rahatım ki, burada sırf sağlığım için kalmamın şart olmadığını biliyorsun. Masraflar altında bütünüyle bunalmayacağın şekilde davranmalıyız, gerekli olan şey bu ve başlı başına yeterince ciddi bir şey.

Sevgili kız kardeşim,

Dört gözle beklediğim mektubun için çok teşekkürler; sana sıkça yazma arzuma kapılmaya ya da seni buna yöneltmeye cesaret edemedim. Bütün bu yazışmalar bizi her zaman ayakta tutmaya yaramaz; mektubunda değindiğin ve benim de arada bir yaşadığım türden melankoliye olası dalışlarda güçlenen bir asabi mizaca sahibiz. Bir arkadaşım bütün marazlara karşı en iyi tedavinin, onları en derin küçümsemeyle ele almak olduğunu ileri sürmüştü.

Değindiğin dalgınlıkların devası, bildiğim kadarıyla, alışılagelmiş şifalı bitkiler arasında yok. Yine de böyle durumlarda bol miktarda berbat kahve içmemin sebebi zaten kötü haldeki dişlerime çok iyi gelmesi değil, söz konusu sıvının neşelendirici etkisi altındayken güçlü hayal gücümün bu bakımdan (bir putpereste, Hıristiyana ya da yamyama yaraşır) bir dinsel itikada varmamı sağlaması. Hemcinslerim açısından işin iyi tarafı şu ki şimdiye kadar onlara bunu ya da benzer devaları yararlı diye tavsiye etmekten özenle kaçındım. Buradaki güneşe gelince, *o* başka bir şey, hele bir de insan bir süre için, en azından kısmen ezilmiş üzümden yapılma şarap içerse sadece. Seni temin ederim ki ülkemizin insanları köstebekler kadar kör ve müthiş ahmak; çünkü güneşin parladığı Antiller'e ya da başka bir yere gitmek için daha fazla çaba göstermiyorlar. Tek şeyi bilmek iyi değildir; insanı aptallaştırır. Oysa insan tersini de öğreninceye kadar durmamalı.

Hafifletici sebepler hakkında söylediklerin, yani bunların yanlış bir şey yapmış olma ya da bir şeyi bozma gerçeğini ne yazık ki ortadan kaldıramadığı çok doğru.

Bak, sadece ulusal tarihimizi, Hollanda Cumhuriyeti'nin yükselişini ve inişini düşündüğünde, neyi kastettiğimi anlayacaksın; güç yetirememe vesaire gibi bir hafifletici sebebe çok fazla kapılmamalıyız. Böylesi (insanların günümüzde sulandırdığı anlamıyla) Hıristiyanlığa daha az uygundur ama bizim için ve hatta belki başkaları için daha iyidir. Enerji beraberinde enerji yaratır, buna karşılık felç başkalarını da felce uğratır.

Şu anda tarif edilemeyecek ölçüde felce uğramış ve perişan olmuş bir resim dünyasında yaşıyoruz. Sergiler, tablo dükkânları, her şey, ama her şey parayı avucunda tutan insanların elinde. Bunu kafamdan uydurduğumu sanmamalısın. İnsanlar ressamın kendisi öldüğünde eserlerine bir sürü para ödüyor. Yaşayan ressamları ise artık aramızda olmayanların eserlerini itiraz edilemez bir tavırla öne çıkararak aşağılamış oluyor.

Bunu değiştirmek için bir şey yapamayacağımızı biliyorum. Dolayısıyla huzur uğruna duruma boyun eğmek, bir tür himaye bulmak ya da zengin bir kadını tavlamak şart; aksi halde çalışmak mümkün değil. Eserlerle bağımsızlığa kavuşma, başkalarını etkileme açısından beslenen bütün umutlar kesinlikle boşa çıkar.

Gerçi bir tablo yapmak keyif verir ve şimdi burada 20 küsur ressam var ama hepsinin borcu elindeki paradan fazla, hepsi sokak köpeklerinkine benzer bir yaşam tarzı sürüyor; belki de gelecekteki çalışma tarzı açısından tam resmî serginin ötesinde bir şeyi amaçlıyorlar.

Bir ressamın başta gelen özelliği tahminimce *gerçekten iyi resim yapmaktır*; resim yapabilenler, bunu en iyi yapabilenler uzun bir süre varlığını sürdürecek bir şeyin tohumlarıdır, yeter ki başlı başına güzel bir şeyden haz alan gözler olsun.

Doğrusu, insanın daha sıkı çalışmakla zenginleşememesine sürekli üzülüyorum – durum tam aksi.

Keşke gerçekten bu mümkün olsa, çok daha fazlası başarılabilse, başkalarıyla yakınlık kurulabilse ve daha neler mümkün olsa. Oysa şu anda herkes geçimini sağlama fırsatını kollamaya mecbur ve özgür olmaktan uzak, tam öyle.

"Arti'ye bir şey sunup sunmadığım" meselesinden söz ediyorsun, kesinlikle hayır, sadece Theo izlenimcilerin tablolarından oluşan bir partiyi Bay Tersteeg'e gönderdi ve içlerinde bana ait bir tane vardı. Gelgelelim, Theo'nun duyduğuna göre, ortaya çıkan tek sonuç gerek Tersteeg'in, gerekse sanatçıların onu pek matah bulmadığı.

Eh, bu çok anlaşılır çünkü hep aynı durum. İnsanlar izlenimcilerin adını duymuştur, onlardan büyük beklentileri vardır... ve onları ilk kez görünce acı, hem de çok acı hayal kırıklığına uğrarlar ve özensiz, çirkin, fena boyanmış, kötü çizilmiş, renk bakımından nahoş, velhasıl her bakımdan berbat bulurlar. Kafamda Mauve, Israëls ve diğer usta ressamların fikirleriyle Paris'e geldiğimde benim de ilk izlenimim böyleydi. Paris'te sırf izlenimcilere ait bir sergi açıldığında, sanırım, bir sürü ziyaretçi oradan acı hayal kırıklığıyla ve hatta öfkeyle çıkar, tıpkı geçmişte muteber Hollandalıların kiliseden çıktıktan bir süre sonra Domela Nieuwenhuis'in ya da diğer sosyalistlerin bir konuşmasını dinleyince kapıldığı duyguyla.

Oysa biliyorsun ki 10 ya da 15 yıllık bir zaman diliminde bir ulusal dinin yapısı çökerken, sosyalistler hâlâ ortalıkta ve uzun bir süre de öyle olacak, her ne kadar sen ve ben ikisine de pek bağlı olmasak bile.

İşte sanat, yani resmî sanat ve dayandığı eğitim, yönetim, organizasyon da çökmekte olduğunu gördüğümüz din kadar çıkınaza girmiş ve çürümüş halde – ne kadar çok sergi, stüdyo, okul vs. olursa olsun uzun sürmeyecek, lale çılgınlığından daha uzun ömürlü olmayacak.

Ama bu bizi ilgilendirmez; biz ne yeni bir şeyin kurucularıyız, ne de eski bir şeyi korumaya çağrılmış kişileriz.

Kalıcı olan ise ressamın resim yapan biri olmasıdır, tıpkı bitkileri seven ve laleyi satıcısından almak *yerine* bizzat yetiştiren hakiki bir çiçek tutkunu gibi.

İnsanların izlenimci adını taktığı o 20 küsur ressam var ya, içlerinden birkaçı oldukça zengin ve dünyada tanınan oldukça mühim adam haline gelmiş olsa bile, çoğunluğu kafelerde oturan, ucuz hanlarda yatan, günü gününe yaşayan zavallı kişiler.

Ama sözünü ettiğim o 20 kişinin hepsi bir gün içinde gözlerini diktikleri her

şeyi resmediyorlar, hem de sanat dünyasında büyük bir şöhrete sahip birçok büyük adamdan daha iyi biçimde.

İnsanların izlenimciler dediği Fransız ressamlarına beni ne tür bir bağın kenetlediğini, birçoğunu şahsen tanıdığını ve sevdiğimi anlaman için söylüyorum bunu.

Dahası, kendi tekniğim açısından, renk konusunda daha Hollanda'dayken bile aklımdan geçen aynı fikirleri taşıdığını anlaman için.

Beyaz kasımpatılarla ve birkaç kadife çiçeğiyle birlikte mavikantaronlar, işte sana mavi ve turuncu bir motif.

Günebakan ve sarı güller, eflatun ve sarı motif.

Çarpıcı yeşil yaprakları olan gelincikler ya da kırmızı ıtırlar, kırmızı ve yeşil motif.

Başka alt bölümlere ayrılabilecek, daha ayrıntılı işlenebilecek *esaslar* işte bunlar, ama birbirini parlatan, bir *çift* oluşturan, karı koca gibi birbirini tamamlayan renklerin varlığını sana bir tablo olmadan bile göstermek için bu kadarı yeter.

Bütün teoriyi sana açıklamak bir sürü şey yazmamı gerektirir, yine de bu iş yapılabilir.

Elbiseler, duvar kâğıtları, daha bir sürü şey renk yasalarının göz önünde tutulmasıyla çok daha hoş görünüme kavuşturulabilir.

Bütün renkleri kullanmayan, her zaman griyle çalışan Israëls'in ve Mauve'un, en büyük saygıyı ve sevgiyi hak etmelerine karşın, renge hasret günümüzü tatmin etmeyeceğini anlıyorsundur.

Başka bir şey belirteyim. Gerçekten keman ya da piyano çalabilen biri, bana göre son derece eğlendirici bir kişidir. Kemanını kaptığı gibi çalmaya başlar ve bütün bir topluluk akşam boyunca eğlenir. Bir ressamın da bunu yapabilmesi gerekir.

Bu bazen bana keyif verir, dışarıda birilerince izlenirken çalışmada olduğu gibi. Diyelim ki buğday tarlasındasın. İşte o buğday tarlasını, yukarısındaki göğü ve uzaktaki görüntüyü birkaç saat içinde resme aktarabilmek gerekir. Bunu seyreden biri ondan sonra izlenimcilerin sakarlığını ve kötü resim yapışını kesinlikle bir daha ağzına almayacaktır anlayacağın. Şimdilerde arada bir gelip eşlik etmeye yetecek kadar ilgi duyan tanışlarımız nadiren çıkıyor. Ama bunu yaptılar mı, bazen temelli dostumuz haline geliyorlar.

Şimdi bunu bir şey yapacağım diye aylarca bir stüdyoda çalışmaya ve daha bilmem nelere gerek duyan ama sonuçta çok sıkça gayet donuk bir şey ortaya koyan adamlarla karşılaştır.

Yeni tarzda bir şey olduğunu anlayamıyor musun? İstediğim başka bir şey de şöyle bir sabah ya da öğle sonrasında oturup bir portreyi tamamlayabilmek ve doğrusu ara sıra bunu yapıyorum.

Bu çalışma tarzı başka tablolar üzerinde daha uzun süre çalışılabileceği gerçeğini kesinlikle değiştirmez. Dün sana oldukça büyük bir tablonun ilk karalaması niteliğindeki bir çizimi postayla gönderdim.

Ama az önce sana dediğim gibi, bir saatte filan kişilikli bir portreyi yapabilen en

az yirmi kadar adam varken, kimsenin böyle bir resmi pek istememesi garip değil mi? O kişiler insanın hoşuna gidebilecek her türlü manzarayı günün herhangi bir saatinde, istenen her türlü renk efektiyle, hemen oracıkta ve hiç duraksamaksızın yapabiliyor ama hiç kimse onları izlemediği için, hep yalnız çalışıyorlar. Keşke herkes bunu bilse ama anlayacağın, çalışma şartları çok az biliniyor. Ancak tahminimce bir sonraki kuşakta ya da sonraki kuşakların birinde hiç duraksamamaya, anında doğru ölçmeye, renkleri maharetle karıştırmaya, şimşek hızıyla çalışmaya dayanan bu kararlı çalışma tarzı benimsenecek. Bunu şimdi bizim yaptığımız gibi tek başına, hiç beğenilmeden değil, insan portrelerinin, manzara ya da iç mekân portrelerinin yapılışını izlemekten hoşlanan bir kitleyle birlikte yapan bir kuşak gelecek.

Neyse, resim üzerine sana çok fazla şey yazıyorum galiba; ancak maksadım Theo'nun temsilciliğini yaptığı firmada şu sıralarda bir izlenimciler sergisinin hep bulunması yönünde bir uğraşa girmesinin gayet önemli olduğunu anlamanı sağlamak. Önümüzdeki yıl bayağı önemli olacak. Fransızlar nasıl edebiyatta inkâr edilemez ustalığa sahipse, resimde de bu geçerlidir; modern sanat tarihinde başka ülkelerde üretilen her şeye damgasını vurmuş Delacroix, Millet, Corot, Courbet, Daumier gibi isimler vardır. Oysa halihazırda resmî sanat dünyasının tepesinde duran ressamlar kliği, daha önceki o adamlarca kazanılmış şöhretlere dayanıyor ve başlı başına çok daha düşük çapa sahip. Dolayısıyla *onlar* Fransız sanatının şimdiye kadarki önemini korumasına katkıda bulunma açısından, önümüzdeki Dünya Sergisi'nde pek fazla şey yapamazlar. Önümüzdeki yılda haliyle her şeye tarihi merak etmeksizin bakan halkın değil, konuya vâkıf olanların ilgi odağı artık yaşamayan büyük adamların tablolarından oluşan retrospektif sergi ve izlenimciler olacaktır. Bu bile izlenimcilerin içinde bulunduğu şartları hemen değiştirmeyecektir ama en azından fikirlerin yayılmasını ve biraz daha ilgi uyanmasını sağlayacaktır. Halen Salon için seçici komitede yer alan abus suratlı öğretmenler, izlenimcileri kabul bile etmeyecektir. Zaten izlenimciler de böyle bir şeyi istemeyecek ve kendi sergilerini açacaklardır. O zamana kadar elimde en az 50 küsur tablo olmasını istediğimi kavrarsan, sergi açmayan biri olarak benim yine de bir kavgada yavaş yavaş ve sürekli rolümü oynadığını belki görürsün. En azından içinde yer alan kişinin bir *ödülden* ya da madalyadan terbiyeli bir çocuk gibi korkmasını gerektirmediği söylenebilecek bir kavga bu. Buradakiler de hırslı olmakla birlikte, bir farklılık var ve birçok kişi yaptığı şey konusunda başkalarının kanaatine bağımlı hale gelmenin ne kadar saçma olduğunu anlamaya başlıyor. Kendim hakkında yazmaktan hoşlanmıyorum ve niçin öyle yaptığımı bilmiyorum. Belki sorularına cevaplar vermek içindir. Bulduğum şeyin iş olduğunu görüyorsun; bulamadığım şeyin ise hayatın parçası olan başka her şey olduğunu da görüyorsun. Peki, gelecek? Ya işle ilgili olmayan her şeyden tamamen soyutlanmak ya da... O "ya da" ibaresinin sonrasına ayrıntılı girmeye cesaret edemiyorum çünkü geri kalan her şeye uygunsuz ve kayıtsız olacak şekilde sırf bir iş makinesi haline gelmek ortalamadan daha iyi olabileceği gibi, daha kötü de olabilir.

O ortalamaya gayet kolayca boyun eğebilirim ve şimdilik işin doğrusu hâlâ eskisi gibi tam aynı çöp yığını içindeyim.

Bu arada, çöpten söz etmişken aklıma geldi. Theo'nun dediğine göre Breda'daki bir tavan arasının bir köşesinde hâlâ duran benim çöplükten işe yarar herhangi bir şey kurtarmaya çalışmak hâlâ zahmete değer olabilir. Ama sana sormaya cesaret edemedim, belki de kaybolmuştur, bu yüzden tasasına düşme.

Sormak istediğim şu. Theo'nun geçen yıl beraberinde bir yığın ağaç baskısı getirdiğini biliyorsun, değil mi? Yine de en iyi portföylerden birkaçı eksik ve geri kalanlar artık tam olmadığında pek işe yarar değil. Ciltlerin eskimesiyle birlikte, resimli dergilerden alınma ağaç baskıların gittikçe nadirleştiği apaçık. Yetti artık, bu çöplük karşısında tamamen ilgisiz kalamam; sözgelimi, Gavarni'nin İnsan maskarası çiziminin bir kopyası, *Sanatçılar için anatomi* adlı bir kitap, kısacası, aslında kaybedilmeyecek kadar iyi birkaç şey var. Ancak onları peşinen kayıp saymaktayım; hâlâ ortaya çıkabilecek her şey safi kazanç olur. Evden ayrılırken böylesine temelli olacağını bilmiyordum. Çünkü Nuenen'deki çalışma fena gitmiyordu ve bütün mesele onu sürdürmekti. Benim için biçilmiş kaftan olan ve hâlâ delicesine sevdiğim modellerimi *hâlâ özlüyorum*; keşke şimdi burada olsalardı, o zaman 50 tablo girişimimin başarıya ulaşmış olacağına eminim. Meseleyi anlıyorsun, değil mi? İnsanoğluna beni şöyle ya da böyle gördüğü için kızmıyorum – kesinkes haklı olduklarını peşinen ve isteyerek kabul ediyorum; ama istediğim kişilerin istediğim yerde ve istediğim süreyle bana poz vermesini sağlayacak gücümün olmaması beni üzüyor. Ortadan kaldırmam, aşınam gereken sorun teknik güçlükte değil, *orada* yatıyor. Ve bugün aslında portrelere daha uygunken, bir manzara ressamıyım. Bu bakımdan günün birinde tekrar üslup değiştirmem beni pek şaşırtmayacaktır. Paris'teki en güzel kadınların, özel odalarda giyimli ya da çıplak oturan hanımların portrelerini iyi yapan Chaplin adında bir ressamın yaptığı etkileyici manzaralar ve kırlardaki domuz sürülerini konu alan resimleri var. Şunu söylüyorum, insan elinin yatkın olduğu şeyi yapmalı ve tekniğine sıkıca sarılmalı.

Yakınımda olsaydın, korkarım ki resme başlamaya mecbur kalırdın. İzlenimciler arasında en az biri gerçekten iyi olan Parisli hanımlar var – hatta iki tanesi iyi.

Yeni tarzın ince çalışmayı *becereme yen*, müzik duygusu olan kadınları doğru yola yöneltmede yardımcı olabileceği aklıma geldiğinde, bunun ilgi alanıma girmeyeceği kadar yaşlanmış ve çirkinleşmiş olmama bazen hayıflanıyorum.

Theo'nun seni Paris'e çağırması çok hoş – sende nasıl bir izlenim bırakacağını bilmiyorum. Ben ilk gördüğümde öncelikle yaşanan ıstırapları hissettim; ne kadar temiz tutulursa tutulsun, hastanedeki hastalık kokusu burun kapatmakla nasıl savuşturulamıyorsa, aynen öyle. Bendeki bu etki sonra da sürdü ama zamanla nasıl bir fikir yuvası olduğuna ve insanların hayattan barındırıyor olabileceği her şeyi kapıp çıkarmak için nasıl uğraştığına dair bir anlayışa vardım. Diğer kentler onun yanında küçücük kalır, Paris insana deniz kadar engin görünür. Ama insan daima hayatın bir parçasını hepten orada bırakır. Ve şu kesin ki *orada hiçbir şey taze değil.* Oradan gelen birinin başka yerlerde bir yığın şeyi mükemmel bulmasının sebebi bu.

Sağlığına kavuşmana çok sevindim; insan hasta olunca her şeyi istemeyerek ve yanlış biçimde, ne olduğunu anlamadan yapar.

Buradaki güneşi hiç de nahoş bulmazsın *sanırım*; günün en sıcak saatlerinde dışarıda çalışırken kendimi rahat hissediyorum. Kuru, temiz bir sıcaklık bu.

Buradaki renk sahiden çok hoş; bitki örtüsü körpeyken, kuzeyde benzerini nadiren gördüğümüz zengin bir yeşillik, sakinlik var. Ortam kavruk ve tozlu hale geldiğinde çirkinleşmiyor, bunun yerine manzara yeşil-yaldız, sarı-yaldız, kırmızı-yaldız, keza bronz, bakır, kısacası limon sarısından sözgelimi dövülmüş bir tahıl yığınının mat sarı rengine kadar olmak üzere yaldızın her çeşit tonuna bürünüyor. Buna sulardaki en koyu kraliyet mavisinden unutmabeni çiçeklerinin mavisine kadar uzanan mavi eşlik ediyor. En çok da kobalt mavisi, parlak berrak mavi ağır basar – yeşil-mavi ve mor-mavi.

Haliyle bu da turuncuyu tetikler – güneşte esmerleşmiş bir yüz turuncu *görünür*; dahası, her taraftaki sarıdan dolayı, mor kendini gerçekten gösterir – hasır çit, gri saz çatı ya da sürülmüş tarla evdekinden çok daha mor görünür. Üstelik senin önceden tahmin ettiğin gibi, buradaki insanlar çoğu kez yakışıklı, güzeldir. Özetle, buradaki hayatın başka birçok yere nazaran daha tatminkâr olduğu kanısındayım. Ancak gördüğüm kadarıyla insanlar burada biraz uyuşuk hale geliyor, umursamazlık, kayıtsızlık bayırından aşağıya biraz fazla kayıyor; halbuki daha enerjik olsalar, arazi muhtemelen daha fazla ürün verir. Son zamanlarda Pierre Loti'nin Madam Krizantem romanı dışında pek fazla şey okumadım.

Okuduğum bir başka kitap, Ohnet'nin Başrahip Constantin romanı aşırı şirin ve uçuk; öyle ki bu yönelişin görülebildiği Demirhane ustası romanı daha da mimli hale geliyor. Bazen gözü dönmüş bir açlıkla buradaki gazeteyi bile hırsla okuyorum ama bundan okumaya ihtiyacım olduğu sonucunu çıkarma. Aslında etrafa bakmayı tercih etmemden dolayı aksine bir durum var. Ama akşamları birkaç saat okumak düpedüz bir alışkanlık haline geldiği için, insan bir eksiklik hissetmekten kendini alamıyor; ama yine görülen şeylerin ilginç gelmesinden bunun öyle usandırıcı olmadığı anlaşılabiliyor. Akdeniz kıyısında bir hafta geçirdim, güzel olduğunu tahmin edersin. Burada bana çarpıcı gelen ve resim yapmayı çekici kılan şey, havanın berraklığı. Bizim ülkede görülen bir şey olmadığı için bunun ne olduğunu kestirmek *mümkün değil*; ama bir saatlik mesafede şeylerin rengi, sözgelimi zeytin ağaçlarının gri-yeşili, çayırın çim yeşili, sürülmüş toprağın pembe-eflatun rengi seçilebiliyor. Bizim ülkede ufukta belirsiz bir gri çizgi görüyoruz; burada çizgi keskin ve şekiller çok ama çok uzaktan tanınıyor. Bu da mekâna ve havaya ilişkin bir fikir veriyor.

Şimdi kendimle çok meşgul olduğumdan, yazıyla da kendi portremi yapıp yapmayacağını anlamak isterim. Önce bana göre çok değişik portreler için aynı kişinin malzeme sağladığını söyleyerek başlayayım.

İşte sana aynaya bakarak yaptığım ve şimdi Theo'da bulunan bir portrenin sonucu olan bir izlenimim: Yeşil gözlü pembe-gri bir yüz, kırlaşmış saçlar, alında ve ağız etrafında kırışıklıklar, dimdik cansız bakış, çok kızıl bir sakal, bayağı hırpani ve

hüzünlü ama dudaklar dolgun, kaba ketenden mavi bir iş önlüğü. Limon sarısı, lâl, Verona yeşili, kobalt mavisinin yer aldığı bir palet, kısacası turuncu sakal dışında bütün renkler palette var, sadece tam renkler olsa bile. Gri-beyaz bir duvar zemininde figür. Bu sözgelimi Van Eeden'in kitabında ya da benzer bir kitapta görülen ölümün yüzü gibi bir şey diyeceksin. Peki, ama zaten bu bir figür (insanın kendi resmini yapmasının kolay olmadığını da gözetirsen) her halükârda bir fotoğraftan *farklı bir şey* değil mi? Anlayacağın, izlenimciliğin bana göre ötekilere üstün yanı bu; banal değil ve fotoğrafçınınkinden daha derin bir benzerlik arayışı var.

Şimdilerde farklı görünüyorum. Şöyle ki artık ne saçım, ne sakalım var, her ikisi daima tıraşlı; dahası benzim yeşil-gri pembeden gri-turuncuya döndü, mavi yerine beyaz bir elbisem var, her zaman toz toprak içindeyim, her zaman dikenli bir kirpi gibi şövale, tuval ve başka eşyalarla yüklüyüm. Sadece yeşil gözler aynı kaldı ama portrede başka bir renk olarak, bir çim biçicininkine[14] benzer sarı bir hasır şapka ve çok siyah bir pipo var haliyle. Yeşil kapılı ve kepenkli küçük bir sarı evde kalıyorum, içerisi beyaz badanayla sıvanmış, beyaz duvarlarda çok parlak renkli Japon çizimler, zeminde kırmızı tuğlalar, ev baştan aşağı güneş alıyor, yukarıda parlak mavi bir gökyüzü, gün ortasında gölgeler memlekettekinden çok daha kısa. Her neyse. Peki, buna benzer bir resmin birkaç fırça vuruşuyla yapılabileceğini anlayamıyor musun? Öte yandan bazı insanların "Çok garip görünüyor," dediğini, dahası boş ya da berbat bulanların çıktığını anlayamıyor musun? Aynen öyle görünüyorsa ama uyduruk fotoğrafçının siyah gölgeli çalışmasından farklı duruyorsa, sırf bu sebeple yapılması gerekir. Bay Vosmaer'i gerçekten hiç sevmem ve adamın fani dünyadan ebediyete intikaline pek aldırmayacak kadar katı yürekliyim. Senin ve Valide'nin ilave bir merdiven boşluğu edinmektense, dişi ve erkek kedilerin, serçelerin ve sineklerin bulunduğu bir bahçe edinmeniz çok iyi bir şey. Paris'te merdiven çıkmaya bir türlü alışamadım ve burada kurtulduğum ama orada düzenli uykumu bölen korkunç bir kâbusta hep başım dönerdi.

Bu mektubu postaya vermeyecek olsam, yeni baştan okuduğumda kesinlikle yırtıp atardım – bu yüzden de okumadım ve okunaklı olduğundan kuşkuluyum, yazmak için daima zamanım olmuyor.

Bu mektupta matah bir şey olduğunu sanmıyorum ve bu kadar uzatmayı nasıl becerdiğimi anlayamıyorum. Valide'ye mektubu için teşekkürümü bildir.

Uzun zaman önce size göndermeye niyetlendiğim bir boyanmış etüt elinize ulaşacak. Maalesef postayla göndereceğim, posta bedelini ben ödesem bile, Menton'dan gelen çiçeklerde olduğu gibi, size ilave posta bedeli ödeteceklerdir, üstelik bu daha da büyük – ama Theo size kesinlikle bir tane gönderir, aklımda kalmazsa, ondan isteyin.

Seni ve Valide'yi sevgiyle kucaklarım.

Sizi seven
Vincent

Theo bütün izlenimciler için çalışıyor, hepsine bir yararı dokunmuş ve hepsinin adına satış yapmış bulunuyor ve kesinlikle buna devam edecek. Ama sana mesele hakkında yazdığı şu birkaç şey bile, onun ressamları hiçbir şekilde gözetmeyen simsarlar sürüsünden çok farklı biri olduğunu gösterecektir.

Çizimin üstünde yeterli posta bedeli var mıydı? Bana yazıp bildir çünkü bilmem gerekiyor.

628 Arles, Salı 19 Haziran ya da dolayları 1888
Emile Bernard'a (F)

Sevgili Bernard,

Çok acele yazarsam kusuruma bakma; korkarım ki mektubum pek okunaklı olmayacak ama sana hemen cevap vermek istiyorum.

Biliyor musun, Gauguin, sen ve ben hep beraber aynı yere gitmemekle çok aptallık ettik? Ama Gauguin ayrıldığında, ben ayrılabileceğime henüz emin değildim. Sen ayrıldığında ise, yol parasını çıkıştıramama gibi berbat bir durum ve buradaki masraflarla ilgili vermek zorunda kaldığım kötü haber vardı; bunlar beni alıkoydu. Buradan birlikte ayrılmamız aptalca olmazdı çünkü üçümüz ev işlerimizi kendimiz yapardık. Şimdi kendimi biraz daha toparladığım için, buradaki avantajları görmeye başlıyorum. Kendi adıma, kuzeydekinden daha sağlıklıyım – güneşin etrafı tam ısıttığı öğle vakti buğday tarlalarında hiçbir gölge olmaksızın çalışmayı bile beceriyorum, tıpkı bir ağustosböceği gibi sıcaktan zevk alıyorum. Hey Tanrım, buraya 35 yaşımda gelmektense 25 yaşımda bu diyarı tanımış olsaydım keşke – o günlerde griye, daha doğrusu rengin yokluğuna hevesliydim. Hep Millet'yle ilgili düşler kuruyordum ve Hollanda'da Mauve, Israëls gibi ressamların kategorisinde olan tanıdıklarım vardı.

[*Eskiz* 628A]

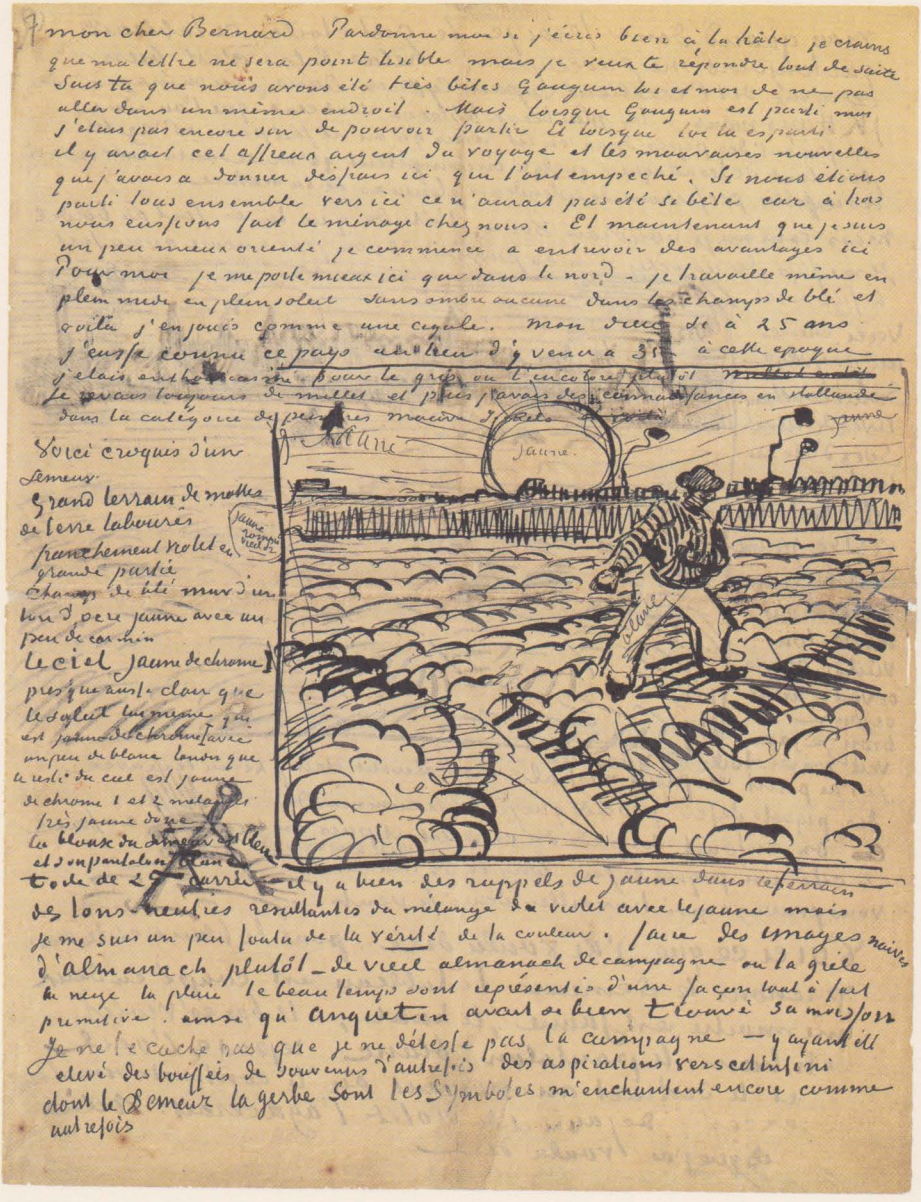
İşte sana bir ekici taslağı.

Sürülmüş toprak keseklerinin bulunduğu geniş tarla, çoğunlukla baştan aşağı mor.

Azıcık kızıla çalan toprakboya tonunda bir sarıya bürünmüş olgun buğdayla kaplı tarla.

Krom sarısı 1 rengindeki gökyüzü neredeyse güneş kadar parlak, güneş de biraz beyaz karışmış krom sarısı 1 renginde, göğün geri kalan kısmı krom sarısı 1 ve 2 karışımı renkte, yani çok sarı.

Ekicinin önlüğü mavi, pantolonu ise beyaz. Kare 25 numaralı tuval. Toprakta

628A. Günbatımında ekici

birçok sarı tekrarı, morun sarıyla karışmasından kaynaklanan nötr tonlar var ama rengin *doğruluğunu* pek de umursayacak durumda değildim. Naif alınanak resimlerini, dolu, kar, yağmur ve güzel havanın son derece ilkel bir tarzda sunulduğu eski almanaklarındaki resimleri yapmak daha iyi. *Anquetin*'in Hasat tablosunu o kadar iyi yapmasını sağlayan tarzda.

Kırsal alandan tiksinmediğimi senden saklamıyorum – orada büyüdüğüm için, geçmişteki anılardan kesitler, ekicinin, buğday demetinin simgelediği sonsuza dönük özlemler beni hâlâ eskisi gibi büyülüyor.

Peki, yıldızlı gökyüzünü, hep aklımda olan o tabloyu ne zaman yapacağım? Heyhat, heyhat, durum aynen *J. K. Huysmans*'ın "Evliyken" romanındaki mümtaz dostumuz Cyprien'in dediği gibi: En güzel tablolar yatakta pipo içerken düşü kurulan ama hiç yapılmayan tablolardır. Ama insan doğanın harikulade ihtişamlarının tasvir edilemez mükemmellikleri karşısında kendini ne kadar yetersiz hissederse hissetsin, yine de bunlarla uğraşma meselesi bu.

Genelevde yaptığın etüdü görmeyi çok isterim. Burada henüz figürler yapmadığım için kendimi hiç durmadan azarlıyorum.

[*Eskiz* 628B]

İşte sana başka bir manzara. Batan güneş mi? Ayın doğuşu mu? Yaz akşamı her halükârda.

Kasaba mor, yıldızlar sarı, gök mavi-yeşil; buğday tarlaları bütün tonları barındırıyor: Eski yaldız, bakır, yeşil yaldız, kırmızı yaldız, sarı yaldız, yeşil, kırmızı ve sarı bronz. Kare 30 numaralı tuval.

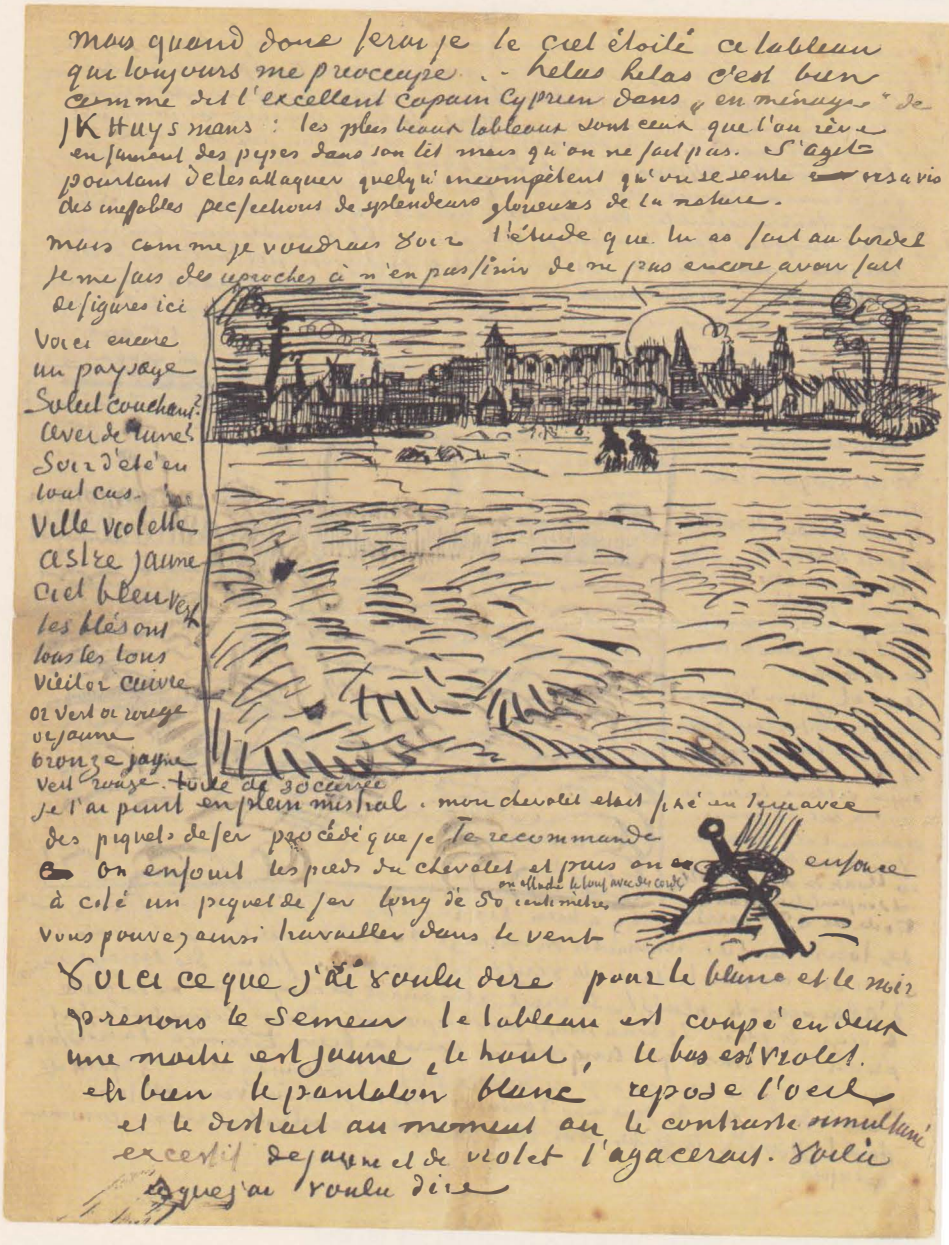
Bu resmi karayelde yaptım. Şövalem yere demir kazıklarla sabitlenmişti; bu yöntemi sana tavsiye ederim.

[*Eskiz* 628C]

Şövalenin ayaklarını tıkıştırıyorsun ve 50 santim uzunluğunda bir demir kazığı yanlarında toprağa itiyorsun. Her şeyi halatla birbirine bağlıyorsun; bu şekilde rüzgârda çalışabilirsin.

Beyaz ve siyah hakkında söylemek istediğim şeye gelince. Ekiciyi ele alalım. Tablo ikiye ayrılmış; üstte kalan bir yarısı sarı, alt yarı ise mor. Yani, beyaz pantolon gözü dinlendirir; sarı ve morun aşırı eşzamanlı tezatından rahatsız olacakken, ilgisinin dağılmasını sağlar. Söylemek istediğim şey bu işte.

Burada Milliet adında bir Zuhaf üsteğmeni tanıyorum. Ona perspektif çerçevemle çizim dersleri veriyorum ve ne bu yahu dedirtecek çizimler yapmaya başlıyor; gördüğüm daha kötü bir sürü örnek var ve adamcağız öğrenmeye hevesli. Daha önce

628B-C (yukarıdan aşağıya) *Günbatımında buğday tarlası*; Toprağa saplı demir kazığıyla desteklenen şövale ayağı

Tonkin'de falan bulunmuş. Afrika'ya Ekim'de gidecek. Zuhaf birliklerine verilirsen seni yanına alacak ve kendi sanat tasarılarınla biraz yardımcı olman kaydıyla, resim yapmadan özgür olacağın geniş hoşgörüyü güvence altına alacak. Bunun sana bir yararı olur mu? Eğer öyleyse, BİR AN ÖNCE BİLDİR BANA.

Çalışmanın bir sebebi, tuvallerin paraya değer olması. Önce bu sebebin çok alelade olduğunu, sonra doğruluğundan kuşku duyduğunu söyleyeceksin bana. Ama doğru. Bu arada tuvallerin ve boyaların bize sadece paraya mal olması çalışmamak için bir sebep olur. Çizimlerin bize çıkardığı masraf ise o kadar çok değil.

Gauguin de Pont-Aven'de sıkılmış durumda; aynen senin gibi, yalnızlıktan yakınıyor. Keşke onu görmeye gitsen – ama orada kalıp kalmayacağına dair bir fikrim yok ve Paris'e gitme niyetinde olduğunu sanıyorum. Pont-Aven'e şimdiye kadar gelmiş olacağını sandığını söyledi.

Ah Tanrım, her üçümüz burada olsaydık keşke! Çok uzak olduğunu söyleyeceksin bana. Güzel, *peki ya kış* – insan burada bütün yıl boyunca dışarıda çalışabiliyor. Bu diyarı sevmemin sebebi, kanının dolaşmasını engelleyerek beni düşünmekten, herhangi bir şey yapmaktan alıkoyan soğuktan çok korkmam için bir sebep bulunmaması. Bir asker olduğunda bunu kendin çıkarabilirsin. Kan seviyesinin çok düşük (ya da öyle olduğunu sanmasam bile bozuk) olmasından pekâlâ kaynaklanmış olabilecek melankolin ortadan kalkacak. Başına bunu getiren o lanet pis Paris şarabı ve bifteklerin lanet pis yağı – aziz Tanrım, dedikleri gibi kanının hiç, ama düpedüz hiç iş görmediği bir duruma düşmüştüm ben. Buraya gelişimden dört hafta sonra ise yeniden dolaşmaya başladı; ama sevgili dostum, aynı dönemde seninki gibi bir melankoli nöbetine yakalandım ve bunu toparlanma yolunda olduğumun bir işareti olarak büyük keyifle karşılamamış olsaydım, en az senin kadar acı çekerdim – nitekim öyle olduğu ortaya çıktı.

O halde Paris'e dönmek yerine kırda kal çünkü Afrika'ya gitmenin çetin sınavını gereğince atlatman için güce ihtiyacın var. Önceden daha fazla kan ve sağlam kan edinmen daha iyi olur çünkü oranın sıcağında bunu sağlamak belki daha zor olacaktır. Resim yapmak ve fazla düzüşmek bağdaşmaz; beyni zayıflatır ve bu da gerçekten fena halde rahatsız edicidir.

Ressamların koruyucusu Aziz Luka'nın simgesi bildiğin gibi bir *öküzdür*; dolayısıyla sanat alanında çalışmak istiyorsak, bir öküz kadar sabırlı olmalıyız. Gerçi boğalar resim yapma gibi pis bir işte çalışmak zorunda olmamalarına gayet memnundur. Ama söylemek istediğim şey şu. Melankoli döneminden sonra eskisinden daha güçlü olacaksın, sağlığın düzelecek ve etrafındaki doğayı o kadar güzel bulacaksın ki resim yapmaktan başka bir istek duymayacaksın. Aynen resminde olduğu gibi, şiirinin de değişeceği kanısındayım. Bazı eksantrik şeylerden sonra, bir *Mısır* sükûneti ve büyük bir sadelik taşıyan bazı şeyler yapmayı başardın.

Sevmekle geçirdiğimiz
Saat ne kadar çabuk geçer,
Bir lahzadan kısadır,
Bir rüyadan daha azdır:
Zaman tılsımımızı
Alıp götürür.

Baudelaire'in değil bu, kimin
olduğunu bile bilmiyorum,
Daudet'nin Nevvap romanındaki
bir şarkının sözleri, oradan aldım.
Ama *gerçek bir Leydi'nin omuz silkişi*
gibi bir şey söylemiyor mu?

Bu son birkaç gündür Pierre *Loti'nin* Madam Krizantem romanını okuyorum; Japonya'ya ilişkin ilginç saptamalarda bulunuyor. Şu anda kardeşim bir Claude Monet sergisi açmış durumda, görmeyi çok isterdim. Başkalarının yanı sıra Guy de Maupassant da oraya gitmiş ve bundan sonra Montmartre Bulvarı'na sıkça uğrayacağını söylemiş.

Resim yapmaya gitmem gerektiğinden burada bitireceğim; muhtemelen çok geçmeden sana bir daha yazarım. Mektuba yeterince pul koymadığım için bin defa özür dilerim; ancak POSTANEDE damgalattım *ve burada ilk defa olan bir şey değil bu*, kuşkuya kapıldığımda ve *bizzat postanede* sorduğumda, posta bedeli konusunda defalarca yanıltıldım.

Buradaki insanların umursamazlığını, lakaytlığını tahmin edemezsin. Her neyse, kısa süre sonra Afrika'da kendi gözlerinle göreceksin. Mektubun için teşekkürler, sana yakında daha az acelemin olduğu bir anda yazmayı umuyorum. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

631 Arles, Pazartesi 25 Haziran 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Bir tek parça normal tuvali alırsak, bir süre önce şans eseri öğrendiğim üzere, net fiyat şöyle:

Normal kaba sarı tuval, No. 0
Genişlik iki metre
Tek parça 10 metre uzunlukta
Fiyat 40 frank
İndirim kesinlikle % 25;
muhtemelen fabrika fiyatı –
ilk elden – % 33 1/3.

İşte sana Tasset'nin fiyatlarını kontrol etmek için bir fırsat. İstediğim 5 metreyi bir tarafa bırakalım ya da bırakmayalım, en uygun yol bir tek parça olur.

Bir süre önce satın aldığım bazı tuvallerdeki germe çerçeveleri tutunca, büyük bir tasarruf olur bu.

Bir 30 numaralı tuval yaparken (elimdeki germe çerçevesi hesaba katılmadığında) tuvalin bana maliyeti 1,50 (yukarıda belirtilen fiyat) olur; halihazırda germe çerçevesiyle birlikte fiyat 4 frank. Germe çerçevesini 1 franktan hesapla – aslında maliyeti daha düşük; böylece her 30 numaralı tuvalde 1,50 ve üzerinde bir fark ortaya çıkar. Bu fazlalık 5 frank tutacak olan nakliyeye gider.

Tasset'nin parça başına fiyatı sorduğunda ne söylediğini mümkünse anlamaya çalış; ama parça başına fiyat konusunda sana söylediğim aynen öyle ve karşılaştırma fırsatını bulacaksın.

Küçük çizimler arasında bir çamaşır yıkama yerinin bulunduğu, arka planda bir kasabanın görüldüğü tahta köprüyü hatırlıyor musun? Bir süre önce o konuyu büyük formatta çizdim.

Herkesin çok çabuk çalıştığım görüşüne varacağı konusunda seni uyarmalıyım.

Sakın bir kelimesine dahi inanma.

Bizi yönlendiren heyecan değil midir, doğaya dönük duygumuzun içtenliği değil midir? Bu heyecanlar bazen bizi (neyi çalıştığımızın farkına varmaksızın) çalışmaya yöneltecek kadar güçlü olursa, bazen fırça vuruşları bir konuşmadaki veya mektuptaki kelimeler gibi art arda ve birbiriyle bağlantılı olarak gelirse, geçmişte hep böyle olmadığını ve gelecekte de ilhamsız geçen birçok ağır gün olacağını hatırlamalıyız. O halde demiri sıcakken dövmeliyiz ve şekil verdiğimiz çubukları bir kenara koymalıyız.

Kamuoyuna sunulmaya uygun 50 tuvalin henüz yarısını bile yapmış değilim ve hepsini bu yılın sonuna kadar bitirmem gerekir.

Acele yapılmış olmaktan dolayı eleştirileceklerini önceden biliyorum.

Geçen kış bir sanatçılar birliği üzerine konuştuğumuzda, savıma çok fazla umut bağladığını da biliyorum.

Gerçekleştirme yönünde hâlâ büyük bir arzu ya da umut besliyor olmasam da ciddi bir savdı, ciddiyetimizi korumalıyız ve bu meseleye tekrar dönme hakkını elimizde tutmalıyız.

Gauguin benimle birlikte çalışmaya gelmeyecekse, bu durumda çalışmam dışında masraflarımı denkleştirmemi sağlayacak bir yol yok.

Bu ihtimal beni sadece biraz ürkütüyor. Sağlığım beni yarı yolda bırakmazsa, bir yığın tuval yapacağım ve o yığından işe yarar bazı şeyler çıkacaktır.

Bir germe çerçevesi üstünde olmayan meyve bahçesiyle ve noktalama içeren benzeşiyle aşağı yukarı barışmış durumdayım. Bütün yığında onlar işe yarar. Ama ilkbahardakine nazaran tam sıcak altında *daha az sıkıntı çekerek* çalışıyorum.

Yakında sana rulo haline getirilmiş bazı tuvaller göndereceğim, geri kalanlar da rulo haline getirilmeleri mümkün olur olmaz ulaşacak.

Çinko beyazlar siparişi iki katına çıkarmayı çok isterim. Bu çinko beyazı her şeyin çok yavaş kurumasının sebeplerinden biri ama karışımlarda başka avantajları var.

Geçen kış Guillaumin'in evinde stüdyonun yanı sıra, sahanlığın ve hatta merdivenin ağzına kadar tuvallerle dolu olduğunu görmek hoştu, değil mi? Anlayacağın, o zamandan beri tuval sayısı konusunda olmasa bile, bu tuvallerin bir bütün olarak sonuçta benim kadar senin de verdiğin gerçek bir emeği sunması gerektiği konusunda belli bir hırs taşıyorum.

Çiçek açmış meyve bahçeleri gibi, buğday tarlalarını da çalışmak için bir fırsat oldu. Kendimi yeni sefere, bağlara yönelik sefere hazırlamak için gerekli zamanı daha yeni buldum.

Ve ikisi arasında birkaç deniz manzarası daha yapmak istiyorum.

Meyve bahçeleri pembe ve beyazı temsil ediyordu, buğday tarlaları sarıyı, deniz manzaraları maviyi.

Belki şimdi yeşilleri yapma yönünde bir denemeye girişmeliyim. Önümüzde insana eksiksiz tonlar yelpazesini sunan sonbahar var.

Gauguin'in ne yapacağını bayağı merak ediyorum, asıl mesele onun şevkini kırmamak, bütün planının bir kapristen ibaret olduğu görüşündeyim hâlâ.

Ona bir kez daha neyi anlatmak isterim, biliyor musun? Şunu: Kişisel arzuların bir dizi kişinin çıkarlarına tabidir ve bana göre daima başka bir kişi tek başıma harcadığım paradan yararlanabilir. Vignon, Gauguin, Bernard ya da başka biri.

Bu düzenlemeler taşınmamı gerektirse bile, buna hazırım. Uyuşan iki insan tek kişiden çok daha fazla harcamaz – hatta sayı üçe çıksa bile.

Aynı şey boyalar için de geçerli.

Böylece bitmiş çalışmaların sayıca artmasını saymasak bile, tek kişi yerine iki ya da üç kişinin geçimini sağlamanın doyumunu yaşarsın.

Bu er ya da geç olacak. Diğerleri kadar güçlü olduğum sürece. Kandırılmamızın zor olacağına emin olabilirsin; çalışma konusunda güçlükler çıkarırlarsa, o güçlükleri de biliyorum. Ve bunların nereden kaynaklandığını anlayacağım belki.

Şimdi onları çalışmaya zorlamak için tam bir hakkımız, hatta belki görevimiz var.

Ve yapmamız gereken şey bu.

Yalnız olursam, aman ha, bu konuda bir şey yapamam; o zaman çılgınca çalışmaya nazaran arkadaşlığa daha az ihtiyacım olur, cüretkârca tuval ve boya siparişi vermemin sebebi bu. Bu yüzden hayatı ancak yoğun biçimde çalışırken hissediyorum.

Yanımda arkadaş olursa, bunu yapmaya daha az ihtiyaç duyarım, daha doğrusu daha karmaşık şeyler üzerinde çalışırım.

Ama yalnızken sadece belli anlardaki heyecanıma güvenebiliyorum ve ardından kendimi aşırılıklara kaptırıyorum.

Satın almamın üzerinden doğrusu pek fazla zaman geçmemiş tuvaller neredeyse tamamen boyayla kaplı halde. Sana rulo edilmiş tuvalleri gönderdiğimde, birçok önemsiz şeyi germe çerçevelerinden çıkarabilirsin belki.

Böylece sözgelimi yılın sonunda, Pissarro ve diğerlerine 50 tablo gösterebiliriz. Geri kalanlara, bir bilgi kaynağı oluşturacak etütlere gelince, tamamen kuruduklarında onları çok fazla yer tutmayacak şekilde bir portföyde veya bir dolapta tutabiliriz.

Senin ve içlerinden birini görürsen dostların elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

632 Arles, Salı 26 Haziran 1888
Emile Bernard'a (F)

Sevgili Bernard,

Kitabı Mukaddes'i okumakla çok iyi yapıyorsun – sana bunu tavsiye etmekten hep kaçındığım için, mektuba böyle başlıyorum.

Musa, Aziz Luka vesaireden yaptığın birçok alıntıyı okuyunca, ister istemez kendi kendime diyorum ki, evet, evet, gereken tek şey bu. İşte tam gelişmiş olarak ortaya çıktı – – – – ... sanatçının sinir bozukluğu.

Çünkü Mesih'i incelemek kaçınılmaz biçimde buna yol açar, özellikle de sayısız pipo kurutmanın çapraşık hale getirdiği benim durumumda.

Kitabı Mukaddes Mesih demektir, çünkü Eski Ahit insanı o zirveye götürür; Aziz Pavlus ve müjdeciler kutsal dağın diğer yamacında durur.

O hikâye ne kadar da kırtıpildir! Aman Tanrım, dünyada sadece bu Yahudiler mi var yani? Kim işe kendisinin olmayan her şeyin murdar olduğunu ilan etmekle başlar?

Koca güneşin altındaki diğer halklar oracıkta – Mısırlılar, Hintliler, Etiyopyalılar, Babil, Ninova. Onlar yıllıklarını niçin aynı itinayla yazmadılar? Yine de, bu işin incelenmesi güzeldir ve her şeyi okuyabilmek, zaten hiçbir şey okuyamamanın neredeyse dengi olur.

Ama bu çok iç karartıcı Kitabı Mukaddes'in tesellisi, çaresizliğimizi ve öfkemizi galeyana getiren, bayağılığıyla ve bulaşıcı divaneliğiyle tamamen çileden çıkmış olarak büsbütün allak bulak olmamıza yol açan Kitabı Mukaddes'te sert bir kabuk, acı bir topak içindeki çekirdek gibi yer alan teselli Mesih'tir. Mesih figürü (benim hissettiğim haliyle) sadece Delacroix ve Rembrandt tarafından resmedilmiştir..... Bir de Millet resmetmiştir.... Mesih'in doktrini olarak.

Geri kalanlar beni biraz gülümsetir – resmin bakış açısından değil, dinin bakış açısından yapılmış öteki dinsel resimler yani. Ve İtalyan primitifleri (sözgelimi Botticelli), Flaman, Alman primitifleri (V. Eyck ve Cranach)..... Onlar birer pagandır ve beni ancak Yunanlara, Velázquez'e ve başka birçok doğacı ressama ilgi duymamı getiren aynı sebeple ilgilendirirler. Ebedi hayatı, zamanın sonsuzluğunu, ölümün

yokluğunu ilan eden bütün filozoflar, büyücüler vs. arasında bir tek Mesih, esas kesinliktir. Huzurun ve dindarlığın gereği ve *varlık nedenidir.*

Bütün sanatçılardan daha büyük bir sanatçı olarak huzur içinde yaşayan, *mermerden, kilden ve boyadan tiksinen,* yani CANLI BEDENLE *çalışan* bu olağanüstü sanatçı, tedirgin ve sersem modern beyinlerimizin duygusuz aracıyla kavranması zor bu kişi, ne heykel, ne resim yaptı, ne de kitap yazdı..... YAŞAYAN insanlar, ölümsüzler.. yarattığını.. yüksek sesle ve açık seçik belirtir o.

Bu ciddi yani, özellikle de hakikat olduğu için.

O büyük sanatçı kitaplar da derlemedi; bir bütün olarak Hıristiyan edebiyatı onu kesinlikle öfkeden çıldırtırdı; nitekim sert ya da savaşçı tarzlarıyla o kadar yalın Luka İncil'i, Pavlus'un mektupları dışında rağbet görebilen Hıristiyan edebi ürünleri çok nadir. Fikirler ve duygular üzerine kitaplar yazmayı hor görmesine karşın, bu büyük sanatçı, yani Mesih kelam, en başta da KISSA (bir ekicinin, bir hasadın, bir incir ağacının vs. ne olduğu) konusunda kesinlikle daha az kibirliydi.

"Gök ve yer ortadan kalkacak ama benim sözlerim asla ortadan kalkmayacak," sözleriyle Roma binalarının yıkılacağına dair kehanetini küçümseyici bir tavırla bildirdiği gün, onun yalan attığını söylemeye kim cesaret edebilir ki?

Bir kayıp çocuk olarak yüce efendimizin yazıya geçirmeye bile tenezzül etmediği o kelam, sanatın ulaştığı en yüksek, evet, en yüksek zirvedir; onda bir yaratıcı kuvvet, katışıksız bir yaratıcı güç haline gelir.

Bu düşünceler, sevgili dostum Bernard, bizi çok öteye, hem de çok öteye götürerek *bizzat sanatın üzerine çıkarır.* Hayat verme sanatını, ölümsüz olma, canlı kalma sanatını ucundan görmemizi sağlar.

Bunların resimle bağlantıları var mı? Ressamların koruyucusu olan hekim, ressam, müjdeci Aziz Luka, heyhat öküzden başka bir şey olmayan simgesiyle bize umut vermek için oradadır.

Bununla birlikte gerçek hayatımız, birer ressam olarak yaşadığımız hayat sahiden mütevazıdır.

"Sanat aşkının insana gerçek aşkı kaybettirdiği" bu kadar düşmanca gezegende bir zanaatı icra etmeyi neredeyse imkânsız hale getiren güçlüklerin bunaltıcı boyunduruğu altında tıkanıp kalmaktayız.

Ne var ki diğer sayısız gezegenlerde ve güneşlerde de çizgiler, şekiller ve renkler olabileceği varsayımı önünde hiçbir engel olmadığına göre, varoluşun daha iyi ve değişmiş şartlarında resim yapma imkânları konusunda nispi bir huzuru korumakta hâlâ serbestiz. Tırtılın bir kelebeğe, beyaz kurtçuğun bir mayısböceğine dönüşmesinden belki de daha ustalıklı ve daha şaşırtıcı olmayan bir olguyla değişecek bir varoluştur bu.

Ressamın kelebek halindeki o varoluşu, etki alanı için sayısız yıldızlardan birini bulacaktır; o yıldız ölümden sonra bizim için, dünyevi hayatımızda harita üstündeki şehirleri ve köyleri simgeleyen siyah noktalardan daha ulaşılamaz, daha erişilemez olmayacaktır belki. Bilim, bilimsel akıl yürütme gelecekte çok öteye gidecek bir araç gibi görünüyor bana.

Neden dersen, bak, eskiden dünyanın *düz* olduğu düşünülürdü, bu doğruydu ve günümüzde hâlâ doğrudur – örneğin, Paris'ten Asnières'e giderken öyledir.

Ama bu durum bilimi dünyanın öncelikle yuvarlak olduğunu kanıtlamaktan alıkoymadı. Şimdi kimse bunu tartışmıyor artık.

Gel gör ki şu anda hâlâ *hayatın düz* ilerlediğine ve doğumdan ölüme doğru gittiğine inanma konumundayız.

Oysa hayat da muhtemelen yuvarlaktır ve şu anda bildiğimiz tek yarıküreden kapsamı ve potansiyelleri itibariyle çok üstündür.

Gelecek kuşaklar çok ilginç olan bu konuda muhtemelen bizi aydınlatacaktır ve o zaman kusura bakma ama bizzat bilim, varoluşun diğer yarısı üzerine Mesih'in sözlerine az çok paralel sonuçlara varacaktır.

Her ne olursa olsun, işin doğrusu şu ki bizler gerçek hayatta ressamlarız ve insanın nefesi olduğu sürece nefes alıp vermesi meselesidir bu.

Ah, E. DELACROIX'NIN güzel tablosu, Mesih'in Celile denizindeki teknesi, orada Mesih dramatik mor, koyu mavi, kan kırmızı renge bürünmüş şaşkın havariler öbeği içinde soluk limoni halesiyle uykulu, nurani görünür. Dehşet verici zümrüt deniz ta çerçevenin üst kısmına kadar kabarıp durur. Ah, ne muhteşem eskiz.

Üç ya da dört gündür bir modele, bir Zuhaf piyadesine bakarak çizim ve resim yaparak yorgun düşmemiş olsaydım, sana bir taslağını çizerdim. Bunun yerine yazmak, dinlendirici ve oyalayıcı olur.

Yaptığım şeyler çok çirkin: Oturmuş haldeki Zuhaf piyadesinin bir çizimi, bembeyaz bir duvara karşı Zuhaf piyadesinin bir boyalı eskizi ve son olarak yeşil bir kapıya ve bir duvarın birkaç turuncu tuğlasına karşı portresi. Kaba, doğrusu *çirkin*, üstelik kötü yapılmış. Ne var ki gerçek güçlükle uğraşmayı getirdiği için, gelecekte önümü açabilir. Yaptığım figürler benim gözümde hemen her zaman iğrenç, başkalarının gözünde daha da öyle; bununla birlikte bizi en fazla güçlendiren, figür çalışmasıdır, tabii örneğin Mösyö Benjamin-Constant'ın yanında bize öğretildiğinden farklı bir tarzda yaparsak.

Mektubun bana büyük bir keyif verdi, TASLAK ÇOK, AMA ÇOK İLGİNÇ, teşekkür ederim. Ben de karşılık olarak şu sıralarda sana bir çizim göndereceğim ama bu akşam yapamayacak kadar bitkinim; beynim olmasa bile gözlerim yorgun.

Bak, ne diyeceğim, *Puvis'in Vaftizci Yahya* tablosunu hatırlıyor musun? Bence harika ve Eugène Delacroix kadar SİHİRBAZCA.

Vaftizci Yahya hakkında İncil'de arayıp bulduğun pasaj kesinlikle o tabloda görülen şey... İnsanlar birini sıkıştırıp duruyor. Sen Mesih misin, yoksa İlyas mısın? Günümüzde izlenimciliğe ya da arayış içindeki temsilcilerine "Buldun mu onu?" diye sormak gibi. Aynen öyle.

Kardeşim şu sıralarda Claude Monet'nin bir sergisini açmış durumda – Şubat'tan Mayıs'a kadar Antibes'de yaptığı 10 tablo. Anlaşıldığı kadarıyla çok güzel.

Luther'in hayatını hiç okudun mu? Zira Cranach, Dürer, Holbein *ona* bağlıdır; ortaçağın yüce ışığı odur, *onun kişiliğidir.*

Güneş Kral'ından hazzetmemede senden geri kalmam, ışığın söndürücüsü gibi görünür bana daha çok; o XIV. Louis, aman Tanrım, böyle baş belası olamaz, *her bakımdan* Metodist Süleyman'ın tekidir. Süleyman'ı da sevmem, hele Metodistleri hiç sevmem. Süleyman bana göre ikiyüzlü bir pagandır; başka üslupların bir taklidi olan mimarisine, paganlarca yazılmış çok daha iyi örnekleri bulunan yazılarına gerçekten saygı duymam.

Askerlik hizmetin açısından hangi noktada olduğunu bana biraz anlat. O Zuhaf üsteğmeniyle konuşayım mı, konuşmayayım mı? Afrika'ya gidecek misin, gitmeyecek misin? Senin durumunda Afrika'da geçen yıllar iki misli sayılıyor mu, sayılmıyor mu? En önemlisi, kanının düzenli olmasına dikkat et, anemiyle pek fazla yol alınamaz, resim işi yavaş gider; bünyeni sapasağlam tutman, dayanıklı bir bünye edinmen daha iyi, geneleve birkaç haftada bir giden bir keşiş gibi yaşaman daha iyi. Ben öyle yapıyorum, pek şairane bir şey değil ama olsun, hayatımı resme tabi kılmanın görevim olduğu kanısındayım.

Louvre'da yanında olsaydım, seninle birlikte primitiflere bakmak gerçekten hoşuma giderdi.

Louvre'a gittiğim zaman Hollandalılara, en başta da Rembrandt'a, bir zamanlar etraflıca incelediğim Rembrandt'a dönük büyük sevgiyle çıkarım hâlâ. Bir de örneğin Potter'a, o Potter ki 4 numara ya da 6 numara bir panoda tek başına çayırda duran beyaz bir aygır, cinsel organı sertleşmiş halde kişneyen, gök gürültülü bir fırtınanın kaynaştığı bir gök altında meyus, ıslak bir çayırın körpe yeşil enginliğinde kederli duran bir aygır resmetmiştir. Ah, evet, hiçbir bağlantısı olmayan eski Hollandalılarda harika şeyler var. Elini sıkarım, mektubun ve taslağın için tekrar teşekkür ederim.

Dostlukla,
Vincent

Soneler iyi gidiyor, yani içlerindeki renk güzel, desen ise o kadar güçlü değil, kendinden daha az emin doğrusu; kavrayış hâlâ ikircimli, nasıl ifade etsem bilmiyorum, ahlaki amacı açık değil.

635 Arles, Pazar 1 Temmuz ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Az önce gelen mektubun, 50 franklık banknot ve Tasset paketi, boyalar ve tuvaller için çok teşekkürler. Tasset'nin pakete koyduğu 50,85 frank tutarındaki fatura, biçtiği fiyatları kontrol etmemi ve Edouard'ınkilerle karşılaştırmamı sağladı.

Edouard'a nazaran bir hayli ucuz, % 20'lik indirimle birlikte düşünüldüğünde, ondan şikâyet edemeyeceğimiz anlamına gelir bu. Şimdi 4,50 franklık tuvali için, ilk elden parça başına fiyatı çıkarabileceğim.

Mektubun bana mühim bir havadisi, Gauguin'in öneriyi kabul ettiği haberini veriyor. Doğrusu onun açısından en iyi yol, oradaki keşmekeşi halletmek yerine çarçabuk buraya gelmesi olur; önce Paris'e uğrarsa, başına belki başka bir iş açar. Belki de beraberinde getireceği tablolar için bir anlaşmaya varır, böylesi çok talihli olur. Cevabım ilişikte yer alıyor. Gerçekten sadece şunu söylemek istiyorum: Sırf güneyde resim yapmaya hevesli değilim; altı ay öncesine nazaran kendimi daha sağlıklı hissettiğimden, kuzeyde de aynısını yaparım. Yani, çok az parayla pansiyon tutulabilen Bretanya'ya[3] gitmek daha güvenliyse, giderler açısından kuzeye dönmeye kesinlikle hazırım. Ama güneye gelmek onun açısından da hayırlı olsa gerek.

Özellikle de dört ay sonra kuzeyde kışa girileceği için. Ve bence şurası kesin ki aynı işi yapan iki kişi, şartlar daha fazla harcamalarına engelse, evde ekmek, şarap ve buna eklemek istenebilecek başka her şeyle idare edip kalabilmeli. Asıl güçlük yemeği evde *tek başına* yemek. Herkesin yemeğini evde yemesi nedeniyle buradaki restoranlar pahalı.

Elbette ne Ricard'lar, ne de Leonardo da Vinci'ler az olmalarından dolayı daha az güzel değildir; öte yandan Monticelli'ler, Daumier'ler, Corot'lar, Daubigny'ler ve Millet'ler birçok durumda çok hızlı yapıldıkları ve sayıca nispeten çok oldukları için çirkin değildir. Manzaralara gelince, her zamankinden daha çabuk ortaya çıkan bazılarını yaptığım en iyi şeyler arasında görmeye başlıyorum.

Görünüşe bakılırsa, sana çizimini gönderdiklerimden birinde (hasat ve aynı şekilde tınazlar) işçiliği biraz düzeltmek, fırça vuruşlarını uyumlu hale getirmek üzere HER ŞEYİ rötuştan geçirmem gerektiği doğru; ama *bütün* temel çalışma tek bir uzun seansta yapıldı ve yeniden döndüğümde olabildiğince aynen koruyacağım.

Gelgelelim, seni şuna temin edebilirim. Böyle bir seanstan döndüğümde beynim (bu hasat sırasında olduğu gibi) sıklıkla tekrarlanan bu tür çalışmadan öylesine yorgun düşüyor ki bir sürü sıradan şeyde tamamen şaşkın ve aciz hale geliyorum. Bu anlarda yalnız olmama ihtimali tatsız değil. Ve altı temel rengi (kırmızı – mavi – sarı – turuncu – eflatun – yeşil) dengeleme yönündeki zihinsel uğraştan dönünce halime baktığımda, insanların ayyaş ve *deli* dediği o kusursuz ressam Monticelli sıkça, ama çok sıkça aklıma geliyor.

İnsan zihninin son derece gerildiği çalışma ve sıkıcı hesaplar yapma, bir aktörün zor bir rolde sahneye çıkmasına benzer; insanın yarım saatte bin şeyi aynı anda düşünmesi gerekir.

Başkalarının olduğu gibi benim durumumda da daha sonra insanı rahatlatan ve oyalayan yegâne şey sert bir içkiyle ya da çok yoğun tütünle kafayı bulmaktır.

Bu hiç kuşkusuz çok erdemli değildir ama Monticelli'ye dönmek içindir.

Bir ayyaşı tuval önünde ya da sahnede görmeyi gerçekten isterdim. Elbette bütün

bunlar kaba bir yalandan, Roka kadınının Monticelli hakkındaki tamamen kötü maksatlı, Cizvitçe masalından ibaret.

Monticelli ton yelpazelerinde en dallı budaklı ve en bölümlü hesapları yapabilecek mantıklı renkçi olması itibariyle, bu işi yaparken aynen Delacroix ve Richard Wagner gibi beynini dengede tutan, kesinlikle yoran biriydi.

Ama belki içtiyse, aynen Jongkind'de olduğu gibi, bunun tek sebebi Delacroix'dan bedenen daha güçlü ve bedenen daha fazla acı çekmesiydi (Delacroix daha zengindi). O halde kendi adıma ben, böyle yapmamaları halinde, isyan eden sinirlerinin onlara başka oyunlar oynamış olacağına inanmaya yatkınım. Jules ve Edmond de Goncourt yaratmanın fırınındayken "kendimizi uyuşturmak için çok sert tütün içerdik" der kelimesi kelimesine.

Ateşli bir hale yapay yoldan varmaya kalkışacağıma sakın inanma; ama çabucak art arda olsa bile, çok *önceden* hesaplanmış olarak yapılan tuvallerde ortaya çıkan çapraşık bir hesabın ortasında olduğumu bilmelisin. Bak, insanlar çok çabuk yapıldıklarını söylediğinde, onların çok çabuk baktıkları karşılığını verebileceksin. Kaldı ki bütün tuvalleri sana göndermeden önce biraz daha elden geçiriyorum artık.

Ama hasat resmi sırasındaki çalışmam, hasat kaldıran çiftçilerinkinden daha kolay olmadı. Bundan yakınmak şöyle dursun, tam da sanat yaşamının bu anlarında gerçek hayatın içinde olmasam bile, neredeyse ideal, gerçek hayatta olabileceğim kadar mutluluk duyuyorum.

Her şey yolunda giderse ve Gauguin bize katılmayı iyi bir fikir olarak görürse, ona kârı ya da zararı paylaşmak üzere BÜTÜN tablolarını benimkilerle birlikte ortak mala koymasını önererek, işi daha ciddi hale getirebiliriz. Ama bu onun resim tarzımı iyi ya da kötü bulmasına ve ayrıca işbirliğiyle şeyler yapıp yapmamamıza bağlı olarak kendiliğinden ya gerçekleşecek ya da gerçekleşecek. Şimdi Russell'a yazmalıyım, onunla takasımı hızlandıracağım. Masraflara katkı açısından bana ait bir şeyler satma girişimi yönünde sıkı çalışmamız gerekecek ama cesur olalım; sanatçıların hayatını güvenceye alma uğraşında karşılaştığımız güçlüklere rağmen, azimli olacağız. Elini sıkarım, sana yakında tekrar yazacağım. Bazı çizimler yapmak üzere Camargue'a iki ya da üç günlüğüne gideceğim.

Dostlukla,
Vincent

Kız kardeşlerimizi yanına getirtmen iyi.

Mourier'e karşı biraz daha sabırlı ol, belki bir kriz geçiriyordur.

Mourier'e şu günlerde yazacağım; *mektubu okuduğunda*, eskiden onunla nasıl konuştuğumu göreceksin. Çizimi buradan görebiliyorum!!! Baş kısmı Delaroche üslubunda.

638 Arles, Pazartesi 9 Temmuz ya da Salı 10 Temmuz 1888 dolayları
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Montmajour'da bir gün geçirdikten sonra yeni döndüm, dostum üsteğmen de yanımdaydı orada. Birlikte eski bahçeyi dolaştık, çok nefis incirler çaldık. Biraz daha büyük olsaydı Zola'nın *Paradou*'sunu anımsatacaktı bana: Büyük kamışlar, üzüm asmaları, sarmaşıklar, incir ağaçları, zeytin ağaçları, parlak renkli, güzel çiçekleriyle nar ağaçları, yüz yıllık selviler, dişbudak ağaçları, söğütler, kata meşeleri, kırık-dökük basamaklı merdivenler, üstleri liken kaplı beyaz kaya parçaları, yeşillikler arasında, şurada burada kalmış yıkık duvarlar. Büyük bir çizim daha yaptım ama bahçeninki değil... Bununla üç çizim ediyor. Yarım düzineyi tamamlayınca sana göndereceğim...

Dün, Bock ile McKnight'ı ziyaret için Fontvieilles'e gittim ama beyler bir haftalığına İsviçre'ye kadar yolculuğa çıkmışlar.

Karasineklere ve sivrisineklere karşın, sıcağın bana hâlâ iyi geldiği kanısındayım.

Çekirgeler, bizim oradakilere benzemiyor bunlar, şu cinsten,

[*Eskiz* 638A]

Japon albümlerinde gördüğümüz gibi daha çok; kuduz böcekleri, zeytinlerin üstünde altın ve yeşil sürüler halinde dolaşıyorlar. Çekirgelerin (bunlara ağustosböceği deniliyor sanırım) sesleri kurbağa sesleri kadar yüksek.

Bu arada aklıma ne geldi biliyor musun? *Baba* Tanguy'nun portresini yapmışlığımı, ayrıca karısının (ki bunu satmışlar) ve bir arkadaşlarının (bu sonuncusu için 20 frank aldığım doğru gerçi) portrelerini de yaptırdığını, bu arada kendisinden hiç indirimsiz 250 franklık boya satın aldığım (elbette bundan bir şeyler kazanmıştır), son olarak da kaç yıllık dost olduğumuzu düşündüğümde, benden herhangi bir para istemeye hiç de hakkı bulunmadığı kanısı uyanıyor içimde. Üstelik onda duran etüdüm borcu karşılıyor. Parasını resim satışından alacağı konusunda kesin anlaşmaya varmıştık işin başında. Ksantippe, Tanguy Ana ve birtakım başka sağolası hanımların kafaları, doğanın garip bir tecellisiyle, çakmak taşından yapılmış bana sorarsan. Bu hanımlar, içinde rahat rahat dolaştıkları uygar dünyamız için, kuduz köpekler tarafından ısırılıp da Pasteur Enstitüsü'ne kapatılmış zavallılardan çok daha tehlikeli kesinlikle. Baba Tanguy, karısını yüz kez öldürse yerden göğe kadar haklı olur ya... yapamıyor işte, tıpkı, Sokrates'in yapamadığı gibi.

Bu nedenle, Baba Tanguy'nun, günümüzün Parisli serserilerinden çok, eski Hıristiyanlarla, din kurbanları ve kölelerle ortak yanları var –hiç değilse tevekkül ve uzun süreli acılara dayanma yetisi açısından...

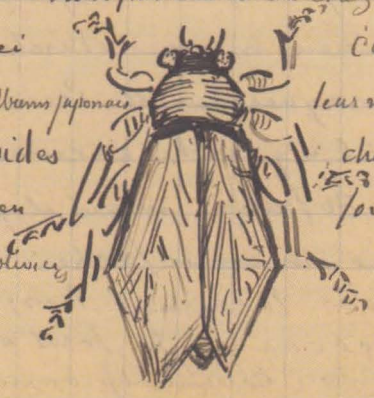
506

Mon cher Théo, je rentre d'un voyage à Mont majour et monsieur le sous lieutenant m'a tenu compagnie. Nous avons alors à nous deux exploré le vieux jardin et y avons volé d'excellentes figues si c'eût été plus grand cela eut fait penser au Paradou de Zola de grands roseaux de la vigne du lierre des figuiers des oliviers des grenadiers aux fleurs grattes du plus bel orangé des ~~cyprès~~ cyprès centenaires des pêches et des saules des chênes de roche. des escaliers démolis à demi des fenêtres ogivales en ruines des blues de blanc rochers couverts de lichen et des pans de murs écroulés épars çà et là dans la verdure. j'en ai encore rapporté un grand dessin. non pas du jardin cependant. Cela me fait 3 dessins lorsque j'en aurai douze d'un coup je les enverrai.

Hier j'ai été à Font vieilles pour faire une visite à Bock et à Mme Knight seulement ces messieurs étaient partis pour 8 jours pour un petit voyage en Suisse.

Je crois que la chaleur me fait toujours du bien malgré les moustiques et les mouches.

Des cigales – non pas celles de chez nous mais des comme ceci

ces cigales je crois que leur nom est cicada / chantent au moins autant que une grenouille

ou les voit sur les albums japonais

plus des Cantharides dorées et vertes en essaim sur les oliviers

638A. Çekirge

Öte yandan, bu, ona durup dururken 80 frank ödememiz için bir sebep değil tabii... Ancak ona fazla kızmamamız, konuşurken sinirlenmememiz için bir sebep olabilir bu. Onu kapıya koyduğunda –ki bu kez yapabilirsin rahatlıkla– ya da en azından para vermeden gönderdiğinde kendisi sinirlenecektir, o da başka...

Aynı zamanda Russell'a da yazıyorum. İkimiz de biliyoruz, değil mi, İngiliz ve Amerikalıların, Hollandalılarla bir ortak yanı varsa o da iyilikseverliklerinin – – ..... son derece Hıristiyanca oluşudur. ..... Şimdi, biz geriye kalanlar çok iyi Hıristiyanlar olmadığımıza göre... Bir keresinde de yazdığım gibi, bunu düşünmekten kendimi alamıyorum.

Şu Boch var ya, soyluların uzlaşma yoluna gittiği Sakin Willem döneminden ve Marnix döneminden kalma bir Felemenk centilmenine benziyor biraz. İyi biri çıkması beni hiç de şaşırtmaz.

Russell'a şöyle yazdım: Paris'te olduğunu kesin bilsem, değiştokuş için sözleştiğimiz paketi rulo halinde doğrudan kendisine gönderirdim.

Bu da demektir ki ne olursa olsun yakın tarihte bana cevap yazması gerek.

Benim de pek yakında yeni tuval ve boyalara ihtiyacım olacak. Ama kırk franga yirmi metre tuval bezi satan yerin adresini elde edemedim daha.

Şu sıra özellikle çizim üstünde sıkı çalışmak, tuval ve boyaları Gauguin geldiğinde kullanmak için hazır bulundurmak en iyisi sanırım. Para açısından yağlıboya da kâğıt ve mürekkep kadar sıkıntısız olabilse keşke.

Çoğu kez, boşa boya harcama korkusundan, yağlıboya etüt yapmaya çekiniyorum. *Kâğıt söz konusu oldu mu* – ister mektup yazıyor ister çizim yapıyor olayım – hiç karavana atış olmuyor –şu kadar sayfa Whitman'a şu kadar çizim... Zengin olsam şimdikinden daha az harcarın gibi geliyor.

Bu durumda, Martin *Baba*, zengin olmak senin elinde, oğlum, derdi. Haklı da, tıpkı başyapıt konusunda haklı olduğu gibi.

Guy de Maupassant'ın öyküsündeki adamı hatırlıyor musun? Hani, tavşan ve birtakım başka hayvanlar avlayan adam... On yıl boyunca o kadar çok avlanmış, hayvan peşinde koşmaktan öyle çok yorulmuş ki evlenmeye kalktığında cinsel gücünün kalmadığını görmüş, bu da ona büyük üzüntü ve utanç kaynağı olmuş.

Evlenmenin zorunlu bir görev ya da istenilen bir şey olması açısından bu adama benzememekle birlikte, fiziksel bakımdan onunla aynı duruma düşmeye başladığımı söyleyebilirim. Saygıdeğer Ziem'e bakılırsa, insan cinsel güçsüzlüğe düşer düşmez başka bakımlardan hırslı olurmuş. Şimdi, cinsel gücümün yerinde olup olmadığına aldırdığım yok ama bu güçsüzlüğün beni başka hırslara itmesine kesinlikle göz yumacak değilim.

Bana öğüt verebilecek, ruhumu rahatlatabilecek tek kişi –burada olabilseydi eğer –yaşadığı çağın ve ülkenin, dolayısıyla tüm çağların ve ülkelerin en büyük filozofu, sevgili usta Pangloss'tan başkası değil.

İşte, tamam... Russell'ın mektubu zarflandı ve ne yazmaya niyet ettiysem onu yazdım. Reid'dan haber alıp almadığını sordum ona, sana da aynı soruyu soruyorum.

Russell'a, ilk gönderdiğim kümeden olsun, sonrakinden olsun, istediğini seçmekte serbest olduğunu bildirdim.

Seçimini senin orada mı, kendi yerinde mi yapmayı yeğlediği konusunda kesin cevabını beklediğimi, resimleri kendi evinde görmek istiyorsa senin ona birkaç meyve bahçesi de göndereceğini, o istediğini seçtikten sonra geri kalanları aldırabileceğini de ekledim... Kısacası, itiraz edebileceği hiçbir şey yok bu durumda. Eğer Gauguin'den bir şey almazsa, alamadığı içindir. Alabilecek olsa alır sanırım.

Ondan bir resim alması konusunda kendisini sıkıştırır gibiysem, dedim Russell'a, siz almazsanız başkasına satamayacağımızdan *değil*, Gauguin uzun süredir hasta olduğundan, üstelik hem yatakta yatıp çalışamamaktan hem de hekim parası ödemek zorunda kaldığından, masraflar bize epeyce pahalıya patladığı için resme alıcı bulmak konusunda acelemiz var...

Aklım fikrim hep Gauguin'de şu sıralar. Bir sürü resim için de fikirler dolaşıyor kafamda, ayrıca genel olarak çalışma konusunda da. Bir franga bir gündelikçi kadın tuttum; haftada iki gün evi silip süpürüyor. Ona çok güveniyorum, evde yatacak olsak yatakları da yapacağını tahmin ediyorum. Olmazsa, şimdi yanında kaldığım adamla bir anlaşmaya varırız herhalde. Her neyse, yeni masraf kapıları açacak yerde tasarruf edecek biçimde ayarlayabiliriz işleri umuyorum.

Sen nasılsın şimdilerde? Hâlâ Gruby'ye mi gidiyorsun?

Nouvelle Athènes'deki konuşma konusunda anlattıkların ilginç doğrusu. Portier'deki o resmi, Desboutin'in yaptığı o küçük portreyi gördün mü? Bütün sanatçıların, şairlerin, müzikçilerin, ressamların maddi açıdan kötü durumda olmaları mutlu –olanların bile –gerçekten garip bir fenomen; Guy de Maupassant hakkında bana geçende söylediklerin bunun taze bir kanıtı. Ebedi soru yeniden akla geliyor: Yaşamın tümü bizler için görülebilir bir şey mi, yoksa yalnızca yarımküre gördüğümüz daha doğru değil mi?

Ressamlar –sadece onları ele alacak olursak– ölmüş, gömülmüş olanlar da yapıtları aracılığıyla bir sonraki ya da birbirini izleyen birkaç kuşağa bir şeyler söyleyebiliyorlar. Hepsi bu mu, yoksa daha fazlası var mı? Bir ressamın yaşamında en zor şey ölüm değildir belki de.

Kendi payıma, bu konuda bir şey bilmediğimi kabul ediyorum. Ama yıldızlara baktığımda düşlere dalıyorum, tıpkı bir haritada kentleri ve köyleri gösteren siyah noktalara bakarken düşlere daldığım gibi.

Neden, diye soruyorum kendime, gökte pırıl pırıl parlayan noktalar da Fransa haritasındaki kara noktalar kadar ulaşılabilir olmasın?

Bizi Tarascon ya da Rouen'a nasıl bir tren götürüyorsa, yıldızlara da ölüm götürür. Bu düşüncede kuşkusuz doğru olan bir şey varsa, o da şu: Yaşadığımız sürece yıldızlara varamayız, nasıl ki öldükten sonra trene binemeyiz, öyle. Dolayısıyla, kolera, böbrek taşları, verem, kanser gibi şeyler göksel ulaşım araçlarıdırlar gibi geliyor bana; vapur, otobüs, tren türünden yeryüzü ulaşım araçları gibi aynı...

Yaşlılık yüzünden sessizce ölmek oraya yürüyerek gitmek gibi bir şey.

Şimdi yatacağım artık, saat çok geç oldu. Sana iyi geceler ve iyi şanslar diliyorum. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

642 Arles, Pazar 15 Temmuz 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Bing için 50 franklık banknot koyduğum mektubumu bu sabah almışsındır ve sana tekrar yazmak istememin sebebi bu Bing meselesi. İşin doğrusu, Japon sanatı hakkında yeterince bilgimiz yok.

Bereket versin ki Fransız Japonlarını, yani izlenimcileri daha iyi tanıyoruz. Bu kesinlikle işin özü ve asıl şey.

Yani, doğrusunu söylemek gerekirse, koleksiyonlarda şimdiden yerini alan, bizzat Japonya'da bulunması şimdiden imkânsız hale gelen Japon sanatı ikincil ilgi konusuna dönüşüyor.

Ama sadece bir günlüğüne Paris'i tekrar görebildiğimde, sırf Hokusay'ları ve asıl döneme ait diğer çizimleri görmek için Bing'e uğramayacağım anlamına gelmez bu. Bu arada bizzat Bing'in de alelade Japon baskılarına büyük hayranlık duyduğum sırada bana söylediği şey, ileride başka şeyler de bulunduğunu göreceğim. Loti'nin kitabı Madam Krizantem bana şunu öğretti: Dekorasyon ya da süs olmadığında daireler çıplaktır. Başka bir dönemin aşırı derecede sentetik çizimlerine dönük merakım işte o anda uyandı. Bunlar muhtemelen elimizdeki Japon baskıları karşısında, bir Monticelli karşısındaki ağırbaşlı bir Millet sayılır. Monticelli'lere karşı isteksiz olmadığımı yeterince biliyorsun.

Aynı şey renkli Japon baskıları için de geçerli, her ne kadar insanlar bana "O alışkanlığı bırakmalısın," dese bile. Oysa bana öyle geliyor ki vardığımız noktada, renksiz Millet'lerin dengi olan ağırbaşlı niteliği tanımamız oldukça kaçınılmaz.

Bunun pekâlâ olduğu gibi kalabilecek stokla aslında çok az ilgisi var ya da hiç ilgisi yok.

Çünkü o figürlerden ve manzaralardan bıkmam. O adamın elinde de bayağı çok var!

Çalışmaya o kadar kapılıp gömülmeseydim, o yığının tamamını satmayı çok isterdim! Ondan kazanılacak çok fazla şey yok ve hiç kimsenin işe girmemesinin sebebi de bu. Ancak birkaç yıl sonra hepsi gayet nadir hale gelecek, daha pahalıya satılacak. İşte bu sebeple şu anda elimizde olan ufak avantaja, tercihlerimizi binlerce şeyi tarayarak yapmış olmamızı küçümsememeliyiz.

Bak, kendin bu işe bütün bir Pazar'ı verirsen, yaklaşık yüz franga yeni stok se-

çersen, bizzat seçmiş olmaktan dolayı onları satmayacağını önceden kendine söyleyebilirsin (tabii artık hoşlanmayacağın bir duruma gelmediğin sürece) – sürekli alım satımlarla yerlerine yenilerini koyarak masrafını çıkarabilirsin. Sonunda yavaş yavaş bütün partinin masrafı yavaş yavaş çıkınca, elinde hâlâ stok olarak birçok parça bulunur. Ve varılan sonuç partide *en çok hoşumuza gidenlerin bizde kalması* olur. Ve işi bu şekilde, yani işyerinde geçerli olan tarzda yürütme sayesindedir ki tanesi en az 1 frank eden birçok eski levha şimdiden var.

Dolayısıyla sana ısrarla söylüyorum, stok avantajlarını elinde tut ve güzel levhaları elinden çıkarma; aksine, onlara yenilerini katmaktan kazançlı çıkarız.

Elimizde kesinlikle 5 frank eden bazı levhalar şimdiden var. Hey Tanrım, dilediğim kadarını yapamadım çünkü on bin Japon baskısından oluşan bu partiyi gözden geçirmede, Thoré'nin aralarında bazı ilginç örnekler bulunan Hollanda tablolarının bir satışında duyduğu kadar heyecanlıydım.

Doğrusu halihazırda çalışmalarım beni meşgul ediyor; sana Bing'in tavan arasını tavsiye etmekten başka bir şey gelmiyor elimden.

Orada kendim öğrendim ve benimle birlikte Anquetin'in ve Bernard'ın öğrenmesini sağladım.

Şimdi Bing'den *öğrenilecek* daha da fazla şey var ve seni stokumuzu orada tutman, tavan aralarına ve mahzenlere girmen için sıkıştırmamın sebebi bu; bunu bir vurgun gibi görmekten ne kadar uzak olduğumu anlıyorsun.

Diyelim ki masraf çıkarsa bile (şahsen kayba uğrayacağımız kanısında değilim), olağanüstü bir meblağa ulaşmaz bu.

Reid ne yapıyor??? Kendi hesabına oraya gitmiş olsa gerek, belki aynı şekilde Russell da. Bing'de bazı parçalar bulunduğunu gizlemedim, bizzat Bing'in, daha doğrusu yöneticisinin bana aktardığı üzere 5 metelik olduklarını söyledim sadece. Eğer stoku tutacaksan, doğrudan onun yanına sıkça adam gönderdiğimizi, dolayısıyla Japon baskılarını belirtilen fiyatta (5 metelik) tutması, indirmemesi gerektiğini bir kez daha belirt ona. Sana şu kadarını söyleyeyim, partiyi dört ya da beş defa taradım, bizdeki levhalar stoku daha önce birkaç sefer yenilemenin sonucu.

Aynı şekilde devam edelim. Partiyi biraz bilen biri olarak, yılbaşında bizzat ödeme yapmadığım ve yeni stoku seçmediğim için şimdiden çok pişmanım. Çünkü insanın gözü kamaşıyor, o kadar çok var ki.

Hiç de diğer dükkânlardaki gibi değil, çünkü insanlar pahalı olduğunu sanarak Bing'e gitmiyor. Ha, taramadığım şey yüzlerce, binlerce ciltli kitabın bulunduğu *kütüphaneydi*.

Bak, onların yöneticisine (ismi bir türlü aklıma gelmiyor) uğramakla iyi edersin; ona derin özürlerimi ilet lütfen ama ona borcu kapatmak için yılbaşında üç defa oraya uğradığımı, daha sonra güneye yolculuk konusunun ortaya çıktığını söyle. Ve o ziyaret bir Claude Monet ve başka tablolar edinmeni sağlayacaktır çünkü Japon baskılarını tarama zahmetine girersen, tablolar için onlarla, ressamlarla takaslar yapma hakkını kesinlikle elde edersin.

Bing'le ilişkilerimizi kesmek mi, ah hayır, asla olmaz.

Japon sanatı primitifler gibi, Yunanlar gibi, bizim eski Hollandalılar, Rembrandt, Potter, Hals, Vermeer, Ostade, Ruisdael gibi bir şey. *Son bulmaz.*

Bing'in yöneticisini görecek olsam, onun Japon baskıları için koleksiyoncular bulma zahmetine girdiğinde, ona derim ki, bütün gününü hiç farkına varmadan boşa harcarsın ve sonunda ister sat, ister satma, para kaybedersin.

Sana gelince, para kaybetmek istemiyorsan, tanıdığın ressamlarla bazı takaslar yapman için ısrar ederim – doğrusunu söylemek gerekirse, Bernard'ın hâlâ sana bir etüt borcu var.

Neyse, bu tamamen doğal ve Paris'te çalışmanın güçlüğü.

Bugün Bernard'a boyanmış etütlere bakılarak yapılmış altı çizim gönderdim; altı tane daha gönderme sözünü verdim ve onun boyanmış etütlere bakılarak yapılmış taslağıyla bir takas istedim.

Şu işe bak, General Boulanger yine yapacağını yapmış. Bana kalırsa, uyuşamadıklarına göre ikisi de dövüşmekte haklıydı. Bu şekilde en azından bir tıkanıklık olmaz ve her ikisi de bundan ancak kazançlı çıkar. Sence de Boulanger çok berbat konuşmuyor mu? Sözleri hiç de etkili olmuyor. Bu açıdan pek ciddiye alınacağını sanmıyorum, zira sesini pratik amaçlar için, subaylarına ya da askerî depo yöneticilerine işleri açıklamak için kullanma alışkanlığında olacak. Ama kamuoyunda hiç de etkili olmuyor.

Her şeye rağmen, Paris matrak bir kent, orada kendini yıpratarak yaşamak zorundasın ve yarı ölü hale gelmedikçe matah bir şey yapman ve durulman mümkün değil. Yakınlarda Victor Hugo'nun Korkunç yıl kitabını okudum. Orada umut var, ama – .... o umut yıldızlarda. Bence doğru, yerinde ve güzel söz; dahası, kendim de buna canı gönülden inanmaktayım.

Ama dünyanın da bir gezegen, dolayısıyla bir yıldız ya da göksel küre olduğunu unutmayalım. Peki, ya bütün bu diğer yıldızlar aynıysa!!!!!! Pek neşeli olmaz, aslında her şeye yeniden başlamak durumunda kalır insan.

Zamana ihtiyaç duyulan sanat açısından birden fazla hayat yaşamak fena olmaz. Ve de Yunanların, eski Hollandalı ve Japon ustaları görkemli ekollerini başka kürelerde sürdürdüklerine inanmak çekicilikten uzak değil. Neyse, bugünlük yeter.

Bak işte, sana ve Bernard'a yazmakla başka bir Pazar geçip gitti; ancak bana uzun görünmediğini söylemeliyim. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Kız kardeşlerimizin yanlarında birkaç tane daha gravür, Gavarni'nin İnsan maskarası çizimi gibi şeyleri, 100 taşbaskıyı, en az 200'ü bulan Charles Keene'leri getirmeleri fena olmaz. Sanatçılar için anatomi diye çok hoş bir kitap da var.

645 Arles, Pazar 22 Temmuz ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Daha genç olsaydım, Baba Boussod'ya ayda 200 frank *krediden* başka maaş olmaksızın ama izlenimci resimlerden elde edilecek kârın yarısını bu paradan düşerek vermek kaydıyla bizi, seni ve beni Londra'ya göndermesini önermek kesinlikle içimden geçerdi. Gel gör ki bedenlerimiz artık genç değil ve izlenimcilere para bulmak için Londra'ya gitmeye dönük bir girişim Boulanger tarzında, Garibaldi tarzında, üslubunda Don Kişot tarzında bir şey olur.

Üstelik böyle bir öneriyle gittiğimizde Baba Boussod gerçekten bizi sepetler. Ancak New York yerine Londra'ya gitmeni tercih ederim doğrusu.

Bedenim çökerken, ressam parmaklarım açılıyor. Öğrenilmesi uzun zaman alan başka bir mesleği seçmiş olman itibariyle, senin bir simsar, bir satıcı olarak taşıdığın kafa tecrübe kazanıyor.

Haklı olarak söylediğin gibi, çok nazik olan durumumuzda avantajlarımızı unutmayalım ve işlerimizin yolunda gitmesi için sabrımızı ve dirayetimizi korumaya çalışalım. Örneğin, karşılaşacağımız her durumun bir gün sana Londra'ya çek git derken, ertesi gün seni kovup hizmetini istememelerinden daha iyi olacağı doğru değil mi?

Senden daha hızlı yaşlanıyorum ve bütün uğraşım sana daha az yük olmak. Aslında muazzam bir felaket ortaya çıkmazsa ve gökten kurbağa yağmazsa, bu hedefe ulaşmayı umuyorum.

Halihazırda otuz küsur boyalı etüdü germe çerçevelerinden çıkarmış durumdayım.

Ticari işlere sırf geçimimiz açısından bakarsak, bana göre başka yerlere nazaran satma şansının daha yüksek olduğu Londra'ya gitmek çok büyük bir talihsizlik olur mu? Her halükârda, mesela kendi kendime diyorum ki sana göndereceğim otuz etüdü düşünürsek, Paris'te tek bir tanesini bile satamayacaksın. Üstelik Princenhage'daki amcamızın eskiden dediği gibi, "her şeyin alıcısı vardır." Ve bizim durumumuzda, benim yaptığım şeyler sözgelimi Brochart'lar *satılabilir* olmasa da şeyleri içinde *doğa* bulunduğu için alanlara satılabilir. Bak, üstünü doldurduğum bir tuval boş bir tuvalden daha değerlidir. O konuda savlarım daha da öteye geçiyor; resim yapma hakkımın, resim yaparken kendimce sebebim olduğundan kuşku duyma!

Bir hayırsever gibi yaşamak gücümün yettiği ve gerektiği kadar sürecek ömrüm boyunca bedenen çökmüş, zihnen bayağı çatlak halde yaşamama mal oldu sadece. Bana yardım etmen ise sana diyelim ki on beş bin frank dolayında paraya mal oldu sadece.

Haydi,– –.. kendimizi maskara etmenin bir âlemi yok.

Bay Boussod konusunda fikir yürütmeye artık son vereceğim. Sükûnetini ve asabını koru.

Sana Londra'dan söz açarlarsa, onlara işi bu mektubun başında ifade ettiğim biçimiyle anlatma *sakın*.

Ama baştakilerle ters düşmemekte haklısın (amma da büyük başlar!).

Sevgili kardeşim, bu kör olası resim işiyle bütünüyle hapı yutmuş ve kafayı üşütmüş olmasaydım, izlenimcilere simsarlık eden acayip biri çıkardı benden yani. Ama bütünüyle hapı yutmuş durumdayım işte. Londra iyi, Londra tam bize gereken yer, ama heyhat, yapabileceğim şeyi artık yapamayacağını hissediyorum. Yine de ne kadar arızalı olursam olayım, Londra'ya gitmende *bir talihsizlik* görmüyorum; sis var diyecek olursan, eh, Paris'te de sanki artıyor gibi.

Mesele *aslında* yaşlanmış olmamız ve mecburen buna uygun olarak davranmamız – *geriye kalan hiçbir şey yok*. Bu eğrinin doğrusu yok artık – – durumu değerlendirme yolunu bulmalıyız.

Halen Gauguin'den de hiç haber almamış olman, bana gerçekten garip görünüyor – tahminince hem hasta, hem de bezgin.

Resmin bize neye mal olduğunu az önce sana hatırlattıysam, tek sebebi kendimize söylememiz gereken şeyi, yani geriye dönülemeyecek kadar ileriye gittiğimizi vurgulamak için – bunun dışında herhangi bir şeyi vurguladığım yok. Zira bundan sonra benim için maddi varoluş dışında ne zaruri olabilir ki?

G. borcunu ödeyemiyorsa ya da yol masrafını karşılayamıyorsa –

Bana Bretanya'da daha ucuz bir hayat güvencesi veriyorsa –

Ona yardımcı olmak istediğimize göre, kendi adıma ne diye gidip onun yanında kalmayayım?

"Sapasağlamım ve yeteneğim tıkırında," diyorsa, aynı şeyi kendim için ne diye söylemeyeyim? Ama işte kaynaklarımız tıkırında değil. Dolayısıyla en hesaplı yol neyse onu izlemeliyiz.

Çok resim, az masraf, tutmamız gereken yol bu.

Bir kez daha belirteyim, kuzeye ya da güneye gitme yönündeki tercihimi bir yana bırakıyorum.

Yaptığımız bütün planların ardında köklü müşküller var.

Gauguin'le birlikte işler ne kadar da basitleşirdi. Peki, taşındı diyelim, daha sonra hâlâ mutlu olacak mı? Ama planlar yapmak işe yaramadığı için, durumun nazik olduğu endişesini taşımıyorum. Böyle olacağını bilmek ve sezmek, gözlerimizi açıp çalışmamızı sağlayacaktır. İşleri böyle yürütürsek ve bir sorun yumağına çevirirsek, kendi adıma elimizde bir şey kalmasını ihtimal dışı bulduğumu söyleyebilirim. Ama bak, Gauguin gibi sanki duvara toslamış kişiler gördüğünde, herhangi bir şey beklemediğimi bildiriyorum. Onun için ve bizim için bir çıkış yolu olacağını umalım.

Feci olasılıkları düşünürsem, onlara takılıp kalırsam, hiçbir şey yapamam – umursamadan çalışmaya dalıyorum, oradan etütlerirnle çıkıyorum; içimdeki fırtına çok yüksek sesle gürlediğinde, uyuşmak için fazlaca dolu bir bardak içiyorum.

İnsanın *yapması gereken* şeyle karşılaştırıldığında, çılgına dönmektir bu.

Ama eskiden kendimi pek *ressam* gibi görmezken, şimdi resim benim için bir avuntuya dönüşüyor, tıpkı tavşan avının bu işi avunmak için yapan çatlak kişilere göründüğü gibi.

Dikkatim daha da yoğunlaşıyor, elim daha düzgün işliyor.

Resmimin daha iyi hale geleceği yönünde sana neredeyse bir güvence vermeye cesaret etmemin sebebi bu. Çünkü elimde sadece o kaldı.

De Goncourt'da Jules Dupré'nin de *çatlağın* teki izlenimini uyandırdığını okumuş muydun?

Jules Dupré kendisine para veren bir sanatsever bulmuştu.

Keşke ben de böylesini bulsam ve sana o kadar yük olmasam.

Buraya geldiğimde geçirdiğim krizden sonra, artık planlar ya da başka bir şey yapamıyorum; şimdi kesinlikle daha iyiyim ama *başarma umudu, arzusu* kırılmış durumda ve zihnen çok acı çekmemek, kendimi avutmak üzere *mecburiyetten* çalışıyorum.

Dün MacKnight son iki etüdümü (çiçek bahçesi) çok beğendiğini söyleyerek suskunluğunu biraz bozdu ve onlar üzerine çok uzun süre sohbet etti.

Pekâlâ. *Kendi adına iş yapıyor olsaydın*, İngiliz bağlantıları aramaya belki mecbur kalacağını biliyor musun? Bir kez daha belirteyim, Londra'ya gitmek büyük bir talihsizlik olur muydu ve kaçınılmaz haline geldiğinde, üzülmemiz gerekir miydi? Neyse, kıyas bile götürmez. Kongo'dakinden çok daha iyi olan iklimi saymazsan. Elini sıkarım. Mektubun ve 50 franklık banknot için çok teşekkürler.

Dostlukla,
Vincent.

650 Arles, Pazar 29 Temmuz 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Sevecen mektubuna çok teşekkürler. Hatırlarsan, mektubum şöyle bitiyordu: Yaşlanıyoruz, *asıl* olan bu, gerisi *hayal* ve yok. Bunu senden çok kendim için söyledim. Ve de buna uygun davranmamın, belki daha fazla olmasa bile, daha ciddi anlayışla çalışmamın mutlaka gerektiğini kavrayarak söyledim.

Bazen hissettiğin boşluktan söz ediyorsun; benim de içinde bulunduğum durum aynen öyle. Hani, yaşadığımız dönemi sanatta gerçek ve büyük bir canlanma sayarsak, hâlâ ayakta duran ama temelde güçsüz ve uyuşuk olan eski püskü resmî gelenek yüzünden yeni ressamlar yalnız, yoksul, ayrıca deli muamelesi görüyor ve bu muameleye bağlı olarak aslında en azından sosyal yaşam açısından deliye dönüyor.

O halde senin de bu ilkel ressamlarla tıpatıp aynı işi yaptığını unutma çünkü onlara para veriyorsun, onlar adına tuvallerini satıyorsun, böylece başka tuvaller üretmelerini sağlıyorsun.

Bir ressamın resim uğruna sıkı çalışarak kişiliğini mahvetmesi, onu birçok şey, aile hayatı vs. vs. açısından kısırlaştırır.

Sadece boyayla değil, feragatle, fedakârlıkla ve kırık bir kalple resim yapmanın bir sonucudur bu.

Mesele sırf çalışmalarının karşılığını alamamanla da kalmıyor; tıpkı bir ressamın başına geldiği gibi, yarı kasıtlı, yarı tesadüfi bu kişilik silinişine de mal oluyor sana.

Bu da demektir ki *dolaylı olarak* resim yapıyorsan, örneğin benden daha üretkensin. Tam bir simsara ne kadar dönüşürsen, bir sanatçı olmaya da o ölçüde yaklaşırsın. Tıpkı benim aynı durumda olmayı çok umduğum gibi... Ne kadar sefih, marazlı, gönlü kırık hale gelirsem, sözünü ettiğimiz büyük sanat canlanışında bir yaratıcı sanatçı olmaya o ölçüde yaklaşırım.

Bu işler sahiden öyle ama mesele bu ebediyen mevcut sanata, bu canlanışa, kesilmiş eski gövdenin köklerinden yeşeren bu yeşil filize gelince, bunlar öylesine manevidir ki sanat yapmak yerine hayatı yaşamamız halinde daha az harcanmış olabileceğimizi düşününce, bir tür melankoli üstümüze yapışıp kalır. Sanatı belki benden daha fazla seven biri olarak, eğer elinden geliyorsa, sanatın canlı olduğunu hissettirmelisin bana gerçekten.

Kendime bunun sanatla ilgisinin olmadığını söylesem de benim açımdan özgüvene ve huzura tekrar kavuşmanın tek yolu, işi *daha iyi yapmaktır.*

İşte, geçen mektubumun sonunda söylediklerime dönüyoruz yine – evet, yaşlanıyorum ama sanatın eski, bayat bir şey olduğuna inanmam sadece hayal ürünü olur. "*Mousmé*"nin ne olduğunu biliyorsan (Loti'nin Madam Krizantem romanını okuduğunda öğrenmiş olmalısın), yakınlarda bir tanesinin resmini yaptım. Tam bir haftamı aldı, sağlığım yine iyi olmadığından, başka bir şey yapamadım. Beni rahatsız eden şey bu, sağlığım iyi olsaydı, aradaki zamanlarda birkaç manzara daha çırpıştırırdım. Ama o mousmé resmimi bitirmek için zihinsel yetilerimi idareli kullanmak zorundaydım. Mousmé, 12-14 yaşında bir Japon kızı demek – tabii Provence lehçesiyle. Böylece elimde iki figür var, Zuhaf piyadesi ve o kız.

Sağlığına dikkat et, banyo yap, özellikle de *Gruby bunu sana salık veriyorsa.* Çünkü dört yıl sonra, yani aramızdaki yaş farkı kadar zaman geçince, çalışabilmek için görece sağlığın ne kadar gerekli olduğunu anlayacaksın. Kafasıyla çalışan bizler için çok erken tükenişten sakınınanın biricik ve benzersiz yolu, modern hijyeni yapay olarak sürdürmek, gereklerine katlanabildiğimiz sürece sıkı sıkıya uymaktır. Ben kendi adıma yapmam gereken her şeyi yapmıyorum. Oysa azıcık neşe, diğer her türlü devadan daha iyidir.

Russell'dan bir mektup aldım. Belle-Île adasına taşınmayla meşgul olmaması halinde, bana daha önce yazmış olacağını belirtiyor. Şimdi orada ve er ya da geç yanına gidip biraz kalmamdan memnun olacağını bildiriyor. Portremi yeniden yapmayı

hâlâ istiyor. Hatta şunu söylüyor: "Belirttiğim aynı sebep bana engel çıkarmamış olsa, Gauguin tablosunu, sohbet eden zenci kızları görmek üzere Boussod'nun oraya giderdim."

Kısacası, bir tane satın almaktan kaçınmıyor ama bizdekinden daha düşük kalitede bir şey istemediğini sezdiriyor. Anlayacağın, bu her halükârda hiç yoktan iyidir.

Bunu Gauguin'e yazacağım ve ondan tabloların taslağını isteyeceğim. Şimdilik bu işi zorlamamalıyız ve R.'den vazgeçmemeliyiz ama durumu başarıya ulaşacak işin süren bir parçası say.

Aynı şey Guillaumin için geçerli, G. tarafından yapılmış bir figürü satın alması hoşuma gider.

Rodin'den karısının çok hoş bir büstünü aldığını, bu ziyaret sırasında Claude Monet'yle öğle yemeği yediğini ve Antibes'i konu alan 10 tabloyu gördüğünü söylüyor. Ona Geffroy'un makalesini gönderiyorum. Monet'lerin çok iyi bir eleştirisini yapıyor, öncelikle çok beğendiğini belirterek: Zor olanın üstüne gidiş, her şeyin renkli havayla, renkle sarmalanışı. Daha sonra şöyle diyor: Şunu tekrar belirtmek gerekir ki her yerde yapıdan yoksunluk var; örneğin, onda bir ağaç gövde büyüklüğüne göre çok fazla yapraklı, dolayısıyla her zaman ve her yerde şeylerin gerçekliği açısından, doğanın bir dizi *yasası* açısından neredeyse umut vermiyor. Eleştirisini zor olan şeylerin üstüne gitme vasfının herkeste bulunması gerektiği saptamasıyla bitiriyor.

Bernard'dan çizdiği geneleve benzer 10 taslak aldım; içlerinden üç tanesi Redon üslubunda; buna dönük coşkusunu kendi adıma pek paylaşmıyorum.

Ama çok Rembrandt tarzında ya da Goya üslubunda bir yıkanan kadın ve çok garip bir figürlü manzara var.

Onları sana göndermemi açıkça men etmiş olsa da aynı postayla eline geçecek. Russell'ın Bernard'dan başka şeyler alacağı kanısındayım. Şu *Boch*'un çalışmalarını gördüm; kesin olarak izlenimci ama güçlü değil, şu sıralarda yeni tekniği kafasında hâlâ çok fazla kurcalaması kendisi gibi olmasına fırsat vermiyor. Daha güçlü hale gelecek ve içindeki bireyselliği ortaya çıkaracaktır, sanırım. MacKnight ise *Destrée*'nin, hani ta eski günlerde tanıdığımız şu rezil Hollandalının ayarında suluboyalar yapıyor. Ne var ki boyaya boğduğu bazı küçük natürmortları var, mor ön plan üstünde sarı sürahi, yeşil üstünde kırmızı sürahi, mavi üstünde turuncu sürahi: Daha iyi, ama bayağı yetersiz.

Kaldıkları köy *katışıksız Millet*, basbayağı basit köylüler, her bakımdan *kaba* ve sırnaşık. Kişilikten tamamen yoksunlar. Sanırım, MacKnight, ev sahibi olan hödüğü medenileştirmiş ve kibar Hıristiyanlığa döndürmüş. En azından oraya gidilince, o hergele ve ona yakışır karısı insanla tokalaşıyor – ev bir kafe içinde haliyle, içecek bir şey istendiğinde parayı geri çevirme huyları var, "Yok ya, bir artizden para alamam," diyorlar. Her neyse, bu berbat ortam onların hatası ve şu Boch herhalde MacKnight'ın yanında iyice salaklaşıyor. Sanırım, MacKnight'ın parası var ama çok değil. Bu yüzden köyü bozuyorlar; öyle olmasa, çalışmak üzere oraya sıkça giderdim. Orada yapılması gereken şey, medeni insanlarla konuşmamak; ama istasyon

şefiyle ve bir sürü lanet karın ağrısıyla tanışıyorlar, işe yarar bir şey yapmamalarının sebebi büyük ölçüde bu. Bir zamanlar MacKnight'ın "tarla adamı"yla çok akıllıca uyuştuğuna inanan Mourier'e aynı şeyi söylemiştim.

Tarlalardan gelme bu basit ve saf insanlar haliyle onları maytaba alıyor ve horluyor. Oysa orada insan işini sert yakalı köy aylaklarını dert edinmeden yürütürse, köylülerin evlerine girebilir, böylece onlara birkaç metelik kazandırır. O zaman o lanet Fontvieille onlar için bir hazine olur ama oranın sakinleri Zola'nın basit köylüleri, bildiğimiz masum ve mülayim yaratıklar. MacKnight'ın yakında tatlı kutuları karşılığında koyunlu küçük manzara resimleri yapması yüksek ihtimal.

Sadece resimlerimle değil, daha da önemlisi kişiliğimle son zamanlarda Emile Wauters'in tablosundaki Hugo van der Goes'e azıcık benzeyen deli bakışlı biri olup çıktım.

Ama sakalımı itinayla baştan aşağı tıraş ettiğimden, deli ressamı konu alan aynı tabloda çok ustaca tasvir edilen son derece sakin başkeşişle de bir benzerliğim var sanırım. Ve ikisi arasında bir yerde olmaktan mutsuz değilim çünkü *yaşamak gerekir*.

Özellikle de Boussod firmasına ilişkin tutumun değişirse, günün birinde kriz çıkabileceği gerçeğinden kaçma yolu olmayınca. Benim kadar senin açından da sanatçılarla ilişkileri sürdürmenin bir başka sebebi bu.

Ayrıca, sonuçta gerçeği anlattığım kanısındayım. Harcanan paranın yerini ödenecek fiyatlarla doldurmayı başarabilirsem, bana düşen görevden fazlasını yapmış olurum. Ve yapabileceğim pratik şey portre. İçmenin çok aşırıya varmasına gelince... kötü mü, değil mi bilmiyorum. Ama her halükârda çok pratik ve çok zeki olan Bismarck'a bakmak yeter. Dar görüşlü doktoru ona çok fazla içtiğini ve *bütün hayatı boyunca midesinden beynine kadar kendisini zorladığını* söylemiş. B. içkiyi hemen oracıkta bırakmış. O andan itibaren durumu kötüye gitmiş ve şu anda sürünüyor. Şansına çok önceden fikrine başvurmadığı doktoruna içinden herhalde gülüyor olmalı doğrusu. Her neyse, elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Gauguin konusunda önerinin mevcut haliyle kabul görmesi halinde, ona yardım etme fikrini hiçbir şekilde değiştirmememiz gerektiğini ama ona *muhtaç olmadığımızı* unutma. Yani, tek başına çalışma yürüdüğü sürece, beni rahatsız ettiğini sanma ve benim için konuyu zorlama, buna TAM EMİN ol.

Genç bir kız portresi Verona yeşilinin sıkıca karıştırıldığı beyaz bir zemin üstünde, yelekte kan kırmızısı ve mor çizgiler var, etek iri turuncu-sarı beneklerin bulunduğu kraliyet mavisi renginde. Tenin mat alanları sarı gri, saç morumsu, kaşlar ve kirpikler siyah, gözler turuncu ve Prusya mavisi; parmaklar arasında bir zakkum dalı var, çünkü resimde her iki el yer alıyor.

651 Arles, Pazartesi 30 Temmuz 1888
Emile Bernard'a (F)

Sevgili dostum Bernard.

İkimizin de insan ve ressam yönleriyle Velázquez ve Goya hakkında tam bir fikir sahibi olabileceğine katıldığına hiç kuşkum yok; çünkü ikimiz de onların ülkesi İspanya'yı ve güneyde kalmış birçok hoş şeyi görmüş kişileriz. Öyle olsa bile, onlara ilişkin bildiklerimiz başlı başına bir şey ifade etmez.

Söylemeye gerek yok ki kuzeyliler, en başta Rembrandt açısından, bu ressamları değerlendirirken, baştan sona eserlerini, yaşadıkları ülkeyi, o dönemin oldukça mahrem ve gizli tarihini ve kadim ülkenin göreneklerini bilmek son derece makbuldür.

Konu Rembrandt olunca, gerek Baudelaire'in, gerekse senin yeterince berrak bir fikir taşımadığını tekrar belirtmek isterim.

Ve sana gelirsek, bir kanaate varmandan önce, seni büyük çaplı ve küçük çaplı Hollandalılara uzunca bir bakmaya ne kadar teşvik etsem az. Burada mesele sadece garip değerli taşlar değil, harikalar içinden harikaları seçme işidir.

Ve de elmaslar arasından oldukça büyük miktarda taklit elmas çıkarma. Bu bakımdan, ülkemin ekolünü yirmi yıldır incelemiş biri olarak, kendi adıma, konu gündeme gelince çoğu durumda cevap bile vermiyorum; zira kuzeyin ressamları ele alındığında genellikle insanların konuyla alakasız konuşmalarını o kadar çok duyuyorum ki.

Dolayısıyla sana ancak şu karşılığı verebilirim, haydi, şöyle biraz daha yakından bak; bu çabaya bin defa değer gerçekten.

Örneğin, Louvre'da ressamın ailesini (adam, karısı, on küsur çocuk) gösteren Van Ostade'nin tıpkı Ter Borch'a ait Münster Barışı kadar incelemeyi ve üzerinde düşünmeyi son derece hak eden bir tablo olduğunu ileri sürsem. Louvre'daki galeride şahsen *tercih ettiğim* ve en hayret uyandırıcı bulduğum tablolar bizzat Hollandalıları görmeye giden sanatçılarca çok sıkça unutulursa, o galerideki tercihimin bu konuda çoğu Fransız'ın edinmiş olmayacağı bir bilgiye dayandığını bildiğimden, zerre kadar şaşırmam.

Ama örneğin o konularda seninle görüş ayrılığına düşersem, sonradan benimle hemfikir olacağına eminim. Louvre'da beni üzen şey, Rembrandt'ların bozulduğunu ve idaredeki gerzeklerin birçok güzel tabloya hasar verdiğini görmek. Sözgelimi Rembrandt'a ait bazı tuvallerin rahatsız edici genel sarı tonu, rutubet ya da başka sebepler yüzünden bozulmanın bir sonucudur; bunun örneklerini sana gösterebilirim.

Velázquez'in grilerine bir ad vermek nasıl zorsa, Rembrandt'ın renginin ne olduğunu söylemek de o kadar zordur; daha iyi bir şeyin yokluğundan "Rembrandt yaldızı" diyebiliriz ve zaten söylediğimiz de budur ama oldukça muğlaktır.

Fransa'ya geldikten sonra, sınırsız bir içten ve açık hayranlık beslediğim Delacroix'yı ve Zola'yı belki birçok Fransızdan daha iyi hissettim.

Çünkü Rembrandt'a ilişkin oldukça eksiksiz bir fikre sahiptim. Delacroix renklerden, Rembrandt ise değerlerden yola çıkar ama ikisi denk düzeydedir.

Bir toplumun, bir bütün olarak gerçekliğin ressamları olarak Zola ve Balzac, tam da resmettikleri bütün çağı kucaklamalarından dolayı, sevenlerinde az rastlanır sanatsal duygular uyandırırlar. Delacroix insanlığı, bir çağ yerine genel olarak hayatı resmettiğinde, sonuçta aynı evrensel dehalar familyasında yer alır.

Silvestre'in uğurlama sözleri, sanırım öyle olmalı, hoşuma gider. Ustaca yazılmış bir makaleyi şöyle bitirir:

Yüksek soydan bir ressam olan Eugène Delacroix, neredeyse gülümseyerek öldü; kafasında bir güneş ve yüreğinde gök gürültülü bir fırtına vardı; savaşçılardan ermişlere, ermişlerden sevgililere, sevgililerden kaplanlara ve kaplandan çiçeklere gitti.

Daumier de gerçekten büyük bir dehadır.

Millet bütün bir kuşağın ve yaşadığı ortamların başka bir ressamıdır.

Belki bu büyük dehalar basbayağı birer çılgındır, onlara güven duymak ve sınırsız hayranlık beslemek için de belki bir çılgın olmak gerekir. Öyle olabilir pekâlâ – ben deliliğimi başka insanların bilgeliğine tercih ederim.

Rembrandt'a dolaylı yoldan gitmek belki en doğrudan yoldur. Frans Hals üzerine konuşalım. Asla Mesih, çobana müjde, melek resimleri ya da haça geriliş ve diriliş resimleri yapmadı; asla şehvetli ve vahşi çıplak kadın resimleri yapmadı.

Portreler yaptı; bunun dışında hiç, ama hiç mi hiçbir şey yapmadı.

Asker portreleri, subay heyeti portreleri, cumhuriyetin işleri için toplanmış bir üst makamlardaki idarecilerin portreleri, bir yetimler yurdunun ya da düşkünler evinin bütçesini görüşen pembe ya da sarı tenli, beyaz boneli, yün ve siyah saten elbiseli müdürelerin portreleri. Aile sahibi muteber yurttaşların karı, koca, çocuk üçlemeli portrelerini yaptı. Çakırkeyif ayyaşı, cadı neşesiyle dolu balık satıcısı yaşlı kadını, güzel çingene fahişeyi, kundaklı bebekleri, bıyıklı, çizmeli ve mahmuzlu kibar, ehlikeyif beyefendiyi resmetti; kendisini ve karısını zifaf gecesi sonrasında bir bahçedeki çim bankında genç sevgililer gibi resmetti. Sokak çocuklarını ve gülen yumurcakları resmetti, çalgıcıları ve şişman bir aşçıyı resmetti.

Bundan çok daha fazlasını bilmez ama yaptığı şeyler Dante'nin Cennet'i ve Michelangelo'lar, Rafaello'lar, hatta Yunanlar değerindedir. Zola gibi güzeldir, daha zinde ve daha neşelidir ama aynı ölçüde canlıdır, çünkü onun çağı daha zindeydi ve daha az hüzünlüydü. Peki, Rembrandt nedir? Tamamen aynı şey, bir portre ressamı. Konuya daha derinlemesine girmeden önce, denk düzeydeki iki seçkin Hollandalı hakkında öncelikle edinilmesi gereken sağlıklı, geniş ufuklu, berrak fikir budur.

Bu iki üretken portre ressamı tarafından ifade edilen, geniş fırça vuruşlarıyla yeniden yaratılan BÜTÜN bu görkemli cumhuriyet tam anlaşıldığında, manzaralar, iç mekân sahneleri, hayvanlar, felsefi konular için çok geniş sınırları sürdürürüz.

Ama senden ricam, sana çok, ama çok basit bir tarzda sunmak için elimden geleni yaptığım bu dolambaçsız savı dikkatle izlemen.

Kendinden emin, canlı ve ölümsüz bütün bir cumhuriyetten çeşitli portrelerin ressamı Frans Hals Usta'yı tam anla. Hollanda Cumhuriyeti'nin ondan aşağı kalmayan büyük ve evrensel usta portre ressamı, bizzat Hals kadar geniş ufuklu, doğacı ve sağlıklı bir adam olan Rembrandt Harmensz van Rijn'i tam anla. Ondan sonra doğrudan ve hakiki öğrenciler olarak o kaynaktan, Rembrandt'tan süzülüp gelen Vermeer van Delft, Fabritius, Nicolas Maes, Pieter de Hooch ve Bol'u, ondan etkilenen Potter, Ruisdael, Ostade ve Ter Borch'u göreceğiz. Sadece iki tuvalini bildiğimiz Fabritius'tan sana o çerçevede bahsediyorum; bir yığın iyi ressamın, özellikle de bu elmaslar arasındaki taklit elmasın, sıradan Fransız kafalarına sıkıca yerleşmiş taklit elmasın bahsini *açmıyorum*.

Sevgili dostum Bernard, bu sefer de sözlerim feci şekilde anlaşılmaz mı? Bu basit harika şeyi, portre gibi basit bir mecrayla bile olsa, insanlığın, daha doğru ifadeyle bütün bir cumhuriyetin resmedilişini görmeni sağlamaya çalışıyorum. En başta gelen şey bu; daha sonra – – – Rembrandt konusunda büyüyü, Mesih'leri ve çıplak kadınları ele almamız bir ölçüde çok ilginç olur ama asıl şey bu değil. Baudelaire bu fasılda dilini tutsun, o çınlayan sözlerin içi çok boş!!! Baudelaire'i olduğu gibi, yani tıpkı Musset gibi bir modern şair olarak ele alalım ama aramızda resmi konuşurken bizi kendi halimize bırakısınlar.

Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Zamparalık çizimin diğerleri kadar hoşuma *gitmedi*; *ağacı* ise beğendim, harika bir görünüşü var.

655 Arles, Pazar 5 Ağustos ya da dolayları, 1888
Emile Bernard'a (F)

Sevgili dostum Bernard,

Gauguin'in hâlâ Pont-Aven'de olup olmadığı yönündeki soruna cevap vermeyi unuttuğumun farkına vardım. Evet, hâlâ orada ve ona yazmak istersen, bunun onu sevindireceğine inanmaya yatkınım. Yakında benim yanıma gelmesi hâlâ muhtemel, tabii ikimizden biri seyahat masraflarını karşılama yolunu bulur bulmaz.

Şu günlerde tartışmakta olduğumuz Hollandalılar meselesinin[1] ilgisiz olduğunu sanmıyorum. Güçlülük, özgünlük, doğacılık herhangi bir şekilde söz konusu olunca, onlara başvurmamız gayet ilginç.

Öncelikle, senin hakkında, yaptığın iki natürmort ve ninenin iki portresi hakkında konuşmalıyız. Hiç daha iyisini yaptın mı, hiç daha *kendin* gibi ve daha şahsiyetli

oldun mu? Kanaatimce hayır. Ele geçen ilk şeyi, rastlanan ilk kişiyi köklü biçimde incelemek gerçekten bir şey *yaratmaya* yeter. Bu üç ya da dört etüdü o kadar beğenmeme neyin yol açtığını biliyor musun? Bilinçli, çok akıllıca bir şeye özgü o *je ne sais quoi*, düzenli ve sağlam bir şeye özgü o *je ne sais quoi* ve onların gösterdiği kendine güven. Hiçbir zaman Rembrandt'a daha yakın olmadın, sevgili dostum. Rembrandt'ın stüdyosunda emsalsiz gizemli adam Vermeer van Delft şimdiye kadar aşılmayan bu son derece sağlam tekniği buldu. Bugün..... bulmak için... yanıp tutuştuğumuz teknik. Ha, onların *ışık-gölgeyi*, *değeri* çalışıp tartıştığı gibi RENGİ çalışıp tartıştığımızı biliyorum.

Sonuçta mesele kendini güçlü biçimde ifade etmek olunca, bu farklılıkların önemi ne?

Halihazırda ... ilkel İtalyan ve Alman tekniklerini, İtalyanların soyut ve mistik çiziminin içeriyor olabileceği simgesel anlamı araştırıyorsun. BUNU YAP.

Giotto'yla ilgili şu anekdotu oldukça severim. Şöyle ya da böyle bir Meryem Ana tablosunun uygulamaya geçirilmesine ilişkin bir yarışma açılmış. Dönemin güzel sanatlar yetkililerine bir sürü öneri gönderilmiş. Bu önerilerden Giotto imzalı olanı sırf *bir ovalmiş*,

[*Eskiz* 655A]

bir yumurta şekliymiş. Meraka kapılan yetkililer söz konusu Meryem Ana işini güvendikleri Giotto'ya vermişler. Doğru olup olmadığını bilmiyorum ama bu anekdotu oldukça severim.

Neyse, Daumier'ye ve ninene dönelim. O sağlamlıkta daha fazla etüdü bize ne zaman göstereceksin? Bunu yapman için ısrar etmekle birlikte, aksi yönlerde hareket eden çizgilerin özelliklerine ilişkin araştırmalarını da hiçbir şekilde küçümsemiyorum – çizgilerin, formların eşzamanlı tezatlarına hiç de kayıtsız kalmayacağını umuyorum. Görüyor musun sevgili dostum Bernard, sorun şu ki Giotto, Cimabue, ayrıca Holbein ve Van Eyck dikilitaş gibi (tabirimi mazur gör) bir toplumda, her kişinin birer taş olarak hep birlikte anıtsal bir toplumu oluşturup bir arada tuttuğu katmanlı, mimari yapılı bir toplumda yaşadılar. Sosyalistler öngördükleri sosyal yapıyı mantıklı biçimde kurduklarında, bu toplumun bir canlanışını tekrar göreceğimize hiç kuşkum yok – bu hedeften halen bayağı uzak olsalar da. Ama tam bir gevşeklik ve anarşi halinde olduğumuzu biliyorsun.

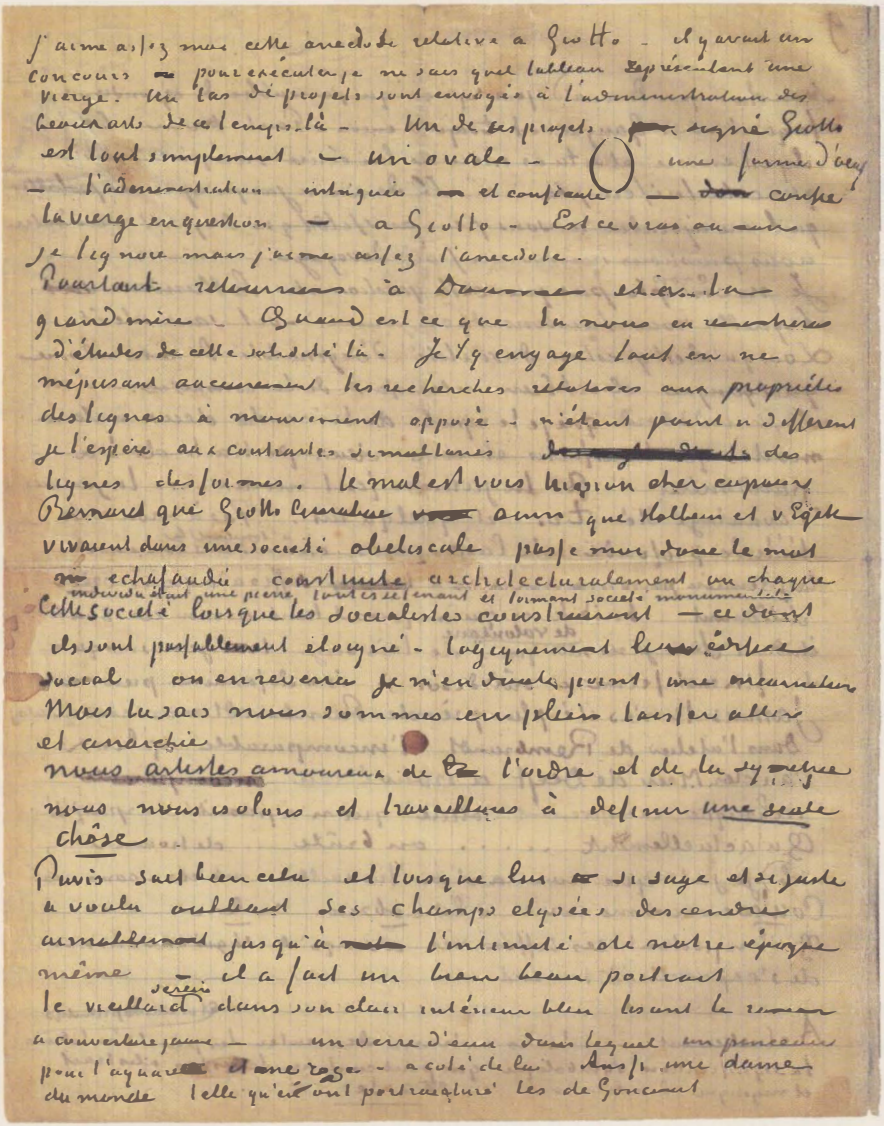
Düzen ve simetri tutkunu olan biz sanatçılar, kendimizi çevreden soyutlarız ve *tek bir şeyi* tanımlamaya çalışırız.

Puvis bunu çok iyi bilir. Çok akıllıca ve çok doğru bir yaklaşımla, kendi mitolojik cennetini unutup bizzat çağımızın mahremiyetine babacan havada inmeye karar verince, parlak, mavi iç mekânda sarı kapaklı bir roman okuyan sakin yaşlı adamın çok hoş bir portresini yaptı. Adamın yanındaki su bardağında bir suluboya fırçası ve bir gül vardır. Ayrıca De Goncourt'ların tasvir ettiği türden bir sosyete hanımı portresi yaptı.

Hollandalıların şeyleri olduğu gibi, besbelli ki üzerinde düşünmeden, Courbet'nin güzel çıplak kadınlarını resmediş tarzıyla resmettiklerini görüyoruz.

Portreler, manzaralar, natürmortlar yapıyorlar. İnsan bundan daha ahmakça davranabilir ve daha büyük çılgınlıklara kalkışabilir.

Ne yapacağımızı bilmediğimize göre, sevgili dostum Bernard, sırf kıt zihinsel yetilerimizin kısır metafizik tefekkürlerde buharlaşıp gitmesine fırsat vermemek için bile olsa, aynen onlar gibi yapalım. Böyle tefekkürler tam da çapımıza uygun bir cam kaba sığmayacağı için kaynaşıp taşan kaosu şişelemeye uygun değildir.

655A. Oval

Kaosun bir *atomunu* resmedebiliriz – zaten o Hollandalıların, sisteme sıkıca bağlı insanların gözünde aşırı ustalıkla yaptığı şey de budur. Bir at, bir portre, senin ninen, elmalar, bir manzara.

Degas'nın sertleşmede sıkıntı çektiğini niçin söylüyorsun? Degas sıradan bir avukat gibi yaşıyor ve kadınlardan hoşlanmıyor; çünkü onlardan hoşlanması ve onları çok fazla becermesi halinde, beyin hastalığına yakalanacağını ve resim yapmakta aciz hale geleceğini biliyor. Degas'nın resmi tam da sefahatten duyduğu dehşetle şahsen sıradan bir avukat gibi kalmaya razı olması nedeniyle taşaklı ve kişilik dışıdır. Kendisinden daha güçlü insan cinsinden hayvanları sertleşirken ve becerirken seyredip resme güzel aktarıyorsa, bunun sebebi sertleşme konusunda öyle büyük iddialarda bulunmamasıdır.

Rubens, ha, bak işte, yakışıklı bir adamdı ve iyi bir düzücüydü, Courbet de öyle; sağlıklı olmaları içmelerini, yemelerini, becermelerini mümkün kılıyordu.

Senin durumuna gelince, zavallı aziz dostum Bernard, sana daha geçen ilkbaharda söyledim. İyi beslen, askerî talimini iyi yap, çok aşırı düzüşme; çok aşırı düzüşmezsen, resmin bu açıdan daha da atak olacaktır.

Ah, Balzac, o büyük ve güçlü sanatçı, cinsel ilişkiden belli bir ölçüde kaçınmanın modern sanatçıları daha güçlü kılacağını bize çok iyi anlatmıştı.

Hollandalılar *çocuk yapan evli insanlardı*, güzel, çok güzel bir uğraş, çok doğal.

Bir çiçekle bahar gelmez. Yeni Breton etütlerin arasında bazı erkekçe ve güçlü örneklerin bulunmadığını söylemiyorum ama henüz görmediğim için onlar üzerinde konuşamayız. Ama o erkekçe şeyleri, ninenin portresini ve natürmortları görmüş biri olarak, çizimlerinden hareketle bir yargıya varacak olursam, bu yeni etütlerin erkekçe olma açısından aynı dinçliği taşıdığı konusunda belirsiz kuşkularım var.

İlk kez üzerinde konuştuğum bu etütler, anlayacağın, bir sanatçı olarak girdiğin yazın ilk çiçeği. İşimiz açısından bizzat sertleşmek istiyorsan, bazen sadece *biraz* düzüşmeyi ve geri kalan zamanlarda mizacımızın gereğine göre asker ya da keşiş olmayı içimize sindirmeliyiz. Tekrar belirteyim, Hollandalılar ahlaklıydı, onların sessiz, sakin, düzgün bir hayatı vardı.

Delacroix, ha bak, o da "Resmi artık dişim kalmadığında ve soluğum kesildiğinde buldum," demiş. Bu ünlü sanatçıyı resim yaparken görenlerin de söylediği şey şu: *Delacroix resim yaptığında önündeki et parçasını hırsla yiyip yutan aslana benzer.* Çalışmasına ayırdığı zamandan çalmamak için, sadece ara sıra düzüşürdü ve ancak geçici gönül ilişkilerine kapılırdı o. Hiç istemediğim halde, bu mektup sana görünüşte daha tutarsız, önceki yazışmalarla ve daha da önemlisi dostlukla bağlantılarından kopuk biçimde başlı başına yazılmış gibi gelebilir. Ama bu mektupta maalesef zorunlu askerlik hizmetini yerine getirirken geçeceğin çetin sınavı öngörmemden dolayı, sağlığın için bazı kaygılar, her halükârda endişeler taşıdığını görürsen, onu doğru biçimde okuyacaksın. Eserleri öylesine erkekçe, atak ve zinde olan Hollandalıları incelemenin sana ancak yararı olacağını biliyorum.

Şahsen ölçülülüğü kendim için gayet iyi bulmaktayım. Zayıf, hassas sanatçı be-

yinlerimizin içlerindeki cevheri resimlerimizi yaratmaya vermesi yeterlidir. Çünkü düşünürken, hesap yaparken, kendimizi yıpratırken beyin aktivitesini tüketiriz.

Geçim için pezevenklik edenler ve hatta onların sıradan, besili müşterileri vesikalı fahişenin cinsel organlarını tatmin etmek için bu durumda bizden daha fazla uğraşırken, bütün yaratıcı sıvılarımızı harcama yönünde kendimizi ne diye zorlayalım? Söz konusu fahişeye acımaktan ziyade yakınlık duyarım ben.

Dışlanmış olması bakımından bir sosyal parya olan o kadın, senin ve benim gibi sanatçılar da birer "parya" olduğuna göre, elbette dostumuz ve bacımızdır. Aynen bizimkine benzeyen bu paryalık konumunda her şey göz önünde tutulunca avantajlardan yoksun olmayan bir bağımsızlık buluyorsak, her halükârda uygulanamaz ve vahim sonuçlar doğuracak olan sosyal saygınlığa tekrar kavuşturma yoluyla o kadına hizmet ettiğimizi sanmak gibi yanlış bir tutum benimsemeyelim.

Yakınlarda bir postacının portresini, daha doğrusu iki portresini yaptım – Sokrates tipinde biri, alkoliğin teki ve buna bağlı olarak mosmor suratlı olması itibariyle Sokrates'ten aşağı kalmaz. Karısı yeni doğum yaptığı için, ahbabı memnuniyetten hararet basmış durumdaydı. Tıpkı *Baba Tanguy gibi* sıkı bir cumhuriyetçi. Vay be, Daumier tarzında resim yapmak için ne müthiş bir konu, ha? Poz verirken çok kasıldığı için, portresini iki defa çizdim; ikincisinde tek bir oturuşta beyaz tuval üstüne yaptım. Zemin neredeyse beyaza çalacak kadar mavi, suratta bütün kesikli tonlar var: Sarı, yeşil, morlar, pembeler, kırmızılar, sarıyla bezenmiş tekdüze Prusya mavisi.

İçinden gelirse, bana kısa sürede yaz; iş yüküm çok fazla ve figür eskizleri için henüz zaman bulamadım. Elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

Cézanne eski Hollandalılar kadar saygın bir evli adamdır. Çalışmasında iyi bir sertleşme varsa, sebebi sefahatle aşırı dağılmamış olmasıdır.

657 Arles, Çarşamba, 8 Ağustos 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Üç büyük çizimi, ayrıca daha küçük başka bazı çizimleri[1] ve De Lemud'ün iki taşbaskısını az önce postaya verdim.

Dikey küçük çiftlik bahçesi bana göre üç büyüğün en iyisi. Ayçiçeklerinin bulunduğu çizim bir hamamın ufak bahçesi.

Yatay olan üçüncü bahçe, bazı boyanmış etütlerini de yaptığım bir çizim.

Mavi gök altında çiçeklerin turuncu, sarı, kırmızı benekleri şaşırtıcı bir parlaklık

kazanıyor ve duru havada kuzeydekine nazaran daha neşeli ve aşkı daha çağrıştırıcı bir şey var. Sende bulunan Monticelli buketi gibi titreşiyor. Burada çiçek resimleri yapmadığım için kendime kızıyorum. Burada halen yaklaşık elli çizim ya da boyanmış etüt üretmiş olsam bile, kesinlikle hiçbir şey yapmamışım gibi bir his var içimde zaten. Güneyde çalışmaya gelecek diğer müstakbel ressamlar için sırf bir öncü olmakla yetinmekten memnunum. Hasat, bahçe, ekici ve iki deniz manzarası boyanmış etütlere dayalı birer taslak sayılır. Bütün bu fikirlerin sağlam olduğu kanısındayım ama boyanmış etütler duygu berraklığından yoksun. Onları çizme gereğini duymamın bir başka sebebi bu.

Yüz hatları bakımından babamızla muazzam bir benzerlik taşıyan ufak tefek bir yaşlı köylünün resmini yapmak istedim. Ancak daha sıradandı ve karikatüre kaçan bir havası vardı. Bununla birlikte, sırf basit bir köylü olması açısından resmini yapmaya son derece hevesliydim. Önce geleceğine söz verdi, ardından resmin kendisine verilmesi gerektiğini söyledi; bu durumda biri ona, öbürü bana olmak üzere iki tane aynı resim yapmalıydım. Ona hayır dedim. Günün birinde belki bir daha gelir. De Lemud'leri tanıyıp tanımadığını merak ediyorum.

Şu anda hâlâ edinilebilecek bolca güzel taşbaskı var, Daumier'ler, Delacroix, Decamps, Diaz, Rousseau, Dupré röprodüksiyonları vs. Ancak yakında bitecek ve bu sanatın yok olmaya doğru gitmesi çok acıklı bir durum.

Tıpkı doktorlar ve tamirciler gibi, elimizdekine niçin sıkıca sarılmıyoruz? Bir şey keşfedildiğinde ve bulunduğunda, onlar buna ilişkin bilgiyi koruyorlar; bu sefil güzel sanatlarda ise her şeyi unutuyoruz, hiçbir şeye sarılmıyoruz.

Millet bize köylünün özünü verdi ve şimdi, evet, Lhermitte var, bir iki kişinin daha olduğu doğru, *Meunier*.... Peki, şimdi köylülere nasıl bakılacağını daha genel düzeyde öğrenmiş durumda mıyız? *Hayır*, köylüyü bir çırpıda çizmeyi bilen pek kimse yok.

Deniz gibi kaypak ve dönek olan Paris'in ve Parislilerin hatası değil mi bu kısmen? O halde, kendimiz için çalışarak bildiğimiz yolda sessizce gidelim demekte yerden göğe kadar haklısın. Anlayacağın, yüce izlenimciliğin başına ne gelirse gelsin, kendim *önceki* kuşağın, Delacroix, Millet, Rousseau, Diaz, Monticelli, Isabey, Decamps, Dupré, Jongkind, Ziem, Israëls, Meunier'nin, başka bir yığın kişinin, Corot, Jacque'ın... anlayabileceği şeyleri yapma isteğini duyuyorum hâlâ.

Ha, Manet buna gerçekten, ama gerçekten yakındı, Courbet de formu ve rengi eşleştirmeye yakındı. Bana gelince, 10 yıl etütler dışında bir şey yapmaksızın sessiz kalmaktan, daha sonra bir ya da iki figür resmi yapmaktan gayet mutluyum.

Eski plan dersen, çok sıkça önerildi ve çok nadiren uygulandı.

Sana gönderdiğim çizimler çok katıysa, sebebi ileride hâlâ el altındalarsa, onları resim için bilgi olarak kullanabileceğim şekilde yapmış olmam.

Bu dikey küçük çiftlik bahçesi gerçekte harikulade renkli. Yıldızçiçekleri canlı ve koyu bir mor renkte, ikili çiçek sırası bir yanda *pembe ve yeşil*, diğer yanda neredeyse yeşillik olmaksızın *turuncu*. Ortada alçak bir beyaz yıldızçiçeği ve en parlak turuncu kırmızı renkte çiçekleri, sarı-yeşil meyveleri olan küçük bir nar ağacı var,

zemin gri, yüksek sazlar ("kamışlar") mavi yeşil, incir ağaçları zümrüt, gök mavisi, evler yeşil pencerelerle, kırmızı çatılarla beyaz. Sabah tam güneş altında, akşam ise incir ağaçlarının ve sazların vurduğu gölgeyle tamamen örtülüyor. Keşke Quost ya da Jeannin burada olsaydı... Ne denebilir ki her şeyi sarmalamak için eski Hollandalılar gibi aynı yörede çalışarak birbirini tamamlayan kişilerden oluşmuş tam bir ekole gerek var: Portre ressamları, gündelik yaşam ressamları, manzara ressamları, hayvan ressamları, natürmort ressamları.

Yöreyi tanıyan biriyle çiftlikler etrafında çok ilginç bir tur attığını da söylemeliyim sana. Ama gerçek Provence'ta tam da Millet tarzında küçük köylü çiftçiliğinin daha yaygın olduğunu biliyorsun.

MacKnight ve Boch bunu pek, daha doğrusu hiç anlamıyor. Kendim de şimdi biraz daha açıkça görmeye başlıyorum, epeyce uzun süre kalmam gerekir.

Buna karşılık, planı hayata geçirmek istiyorsak, Gauguin'in berbat durumundan çıkamaması halinde benim oraya gitmem daha akla yakın gibi geliyor bana kimi zaman. Öyle olsa bile, sonuçta yine köylüler arasında olurum, bir şey değişmez. Hatta kanaatim o ki, onun yanına gitmeye kendimizi hazırlamaya çalışmalıyız çünkü sözgelimi ev sahibi ona artık kredi açmazsa, yakında tekrar feci bir darboğaza girebilir sanırım.

Bu çok öngörülebilir olduğu ve sıkıntısı çok büyük olabileceği için, ortaklığı hayata geçirmek ivedileşebilir. Benim açımdan sadece tek yönlü yolculuk söz konusu ve onun belirttiğine göre, oradaki fiyatlar her halükârda burada kaçınılmaz olarak harcanandan hatırı sayılır ölçüde düşük.

Mektubunun Cumartesi sabahı elime geçeceğini bekliyorum. İki tuval daha satın aldım, bu yüzden sadece 5 frangım kaldı ve şimdiden Çarşamba akşamını bulduk.

Burada parasız geçen günlerde kuzeye nazaran tek bir avantaj var, o da güzel hava (çünkü karayel bile *seyre* değer güzel hava).

Güneş ışığı gerçekten muhteşem, burada Voltaire güneşte kurulanırken kahvesini içermiş.

Zola'yı ve Voltaire'i her yerde hissetmekten kendini alamıyor insan. O kadar hayat dolu ki! Jan Steen tarzında, Ostade tarzında.

Burada bir resim ekolünün ortaya çıkma olasılığı kesinlikle var. Ama diyeceksin ki doğa her yerde güzeldir, yeter ki içine derinlemesine girilsin.

Madam Krizantem'i okudun mu, "şaşırtıcı bir kibarlığa sahip" o teres, Mösyö Kangourou tanıdık geldi mi sana? Ve de şeker serpilmiş biberler, yağda kızartılmış buzlar ve tuzlanmış tatlılar?

Bu son birkaç gündür çok, ama çok iyiyim; uzun vadede bu taraflara her bakımdan ait hale geleceğim sanırım.

Köylünün bahçesinde bir İspanyol gemisinin pruvasından alınma tahtaya oyulmuş bir kadın figürü gördüm.

Bir servi korusundaydı ve katışıksız Monticelli'ydi.

Ha, bu çiftlik bahçelerinde sevimli ve kocaman kırmızı Provence gülleri, asma-

lar, incir ağaçları var; oldukça şiirsel ve hep sert güneş altında, buna rağmen yapraklar çok yeşil kalıyor.

Hazneden akan berrak su, küçük bir kanal sistemi oluşturan oluklarla çiftliği suluyor. Mekanizmayı yaşlı ve safkan bir beyaz Camargue atı çalıştırıyor. Bu küçük çiftliklerde inek yok.

Komşum ve karısı (bakkallık yapıyorlar) örneğin Buteau çiftiyle sıkı bir benzerlik taşıyor.

Ama buranın çiftlik evleri ve ucuz meyhaneleri kuzeydekinden daha az kasvetli, daha az trajik, çünkü sıcaklık vs. yoksulluğun sertliğini ve melankolisini azaltıyor. Ülkenin bu kesimini görmeni çok isterdim. Eh, önce Gauguin işinin nasıl sonuçlanacağını görmemiz gerekir.

Koning'den bir mektup aldığımı daha söyleyemedim sana; bir hafta önce ona yazdım. Günün birinde döneceğini kolayca görebiliyorum. Mourier hâlâ orada mı?

Cassagne'ın o kitabının artık ortalıkta olmaması beni bayağı şaşırtır. Latouche'un orada ya da Chaussée d'Antin'deki resim boyası satıcısında kesinlikle haberleri vardır. Yahut nerede olduğu biliniyordur.

İleride çizim dersleri verirsem ya da ressamlarla tekniğin *ilkeleri* üzerine konuşursam, elimde olması gerekecek.

Bildiğim YEGÂNE sahiden pratik kitaptır ve ne kadar yararlı olduğunu tecrübeyle biliyorum.

Mourier, MacKnight, hatta Boch, *hepsinin* ve daha birçok kişinin buna ihtiyacı olacaktır. MacKnight ha bire geliyor.

Beyaz bir duvara karşı bir bankta oturan bir Zuhaf piyadesinin başka bir figürü üzerinde çalıştım, böylece beşinci figür ortaya çıkıyor.

Bu sabah Gauguin'in zenci kızlar tablosundaki kadar geniş ve kadın figürleriyle dolu bir çamaşır yıkama yerindeydim.

Beyaz-siyah-pembe giysiler içinde olanı özellikle dikkatimi çekti.

Başka biri baştan aşağı sarılar içindeydi; genç ve yaşlı en az otuz kadın vardı. Umarım, sana boyanmış etütlere ilişkin daha çok taslak gönderirim.

Senden yakında haber almayı bekliyorum. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

660 Arles, Pazartesi 13 Ağustos ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Dün akşamı o üsteğmenle birlikte geçirdim; buradan Cuma günü ayrılmayı tasarlıyor, daha sonra Clermont'da bir gece kalacak ve Clermont'dan hangi trenle

varacağını bildirmek üzere sana bir telgraf çekecek. Büyük ihtimalle Pazar sabahı orada olur.

Sana getireceği ruloda 36 etüt yer alıyor, aralarında fena halde hoşnutsuz olduğum birçok etüt var; bunları yine de sana göndermemin sebebi, kırsal alandaki gerçekten hoş bazı konulara dair belli belirsiz bir fikir verecek olması.

Örneğin, kendimi güneşli Tarascon yolunda kutularla, çubuklarla, bir tuvalle yüklü halde çizdiğim hızlı bir eskiz var; göğün ve suyun apsent renginde olduğu, mavi bir köprünün ve kalas adam karaltılarının yer aldığı bir Rhône manzarası var; ekici var, bir çamaşır yıkama yeri var, hiç de başarılı sayılmayacak ve yarım yamalak daha başkaları var, özellikle çalılığın bulunduğu büyük bir manzara.

Souvenir de Mauve'a ne oldu? Ondan bir daha haber almayınca, Tersteeg'in sana geri çevrileceğini ya da başka bir tatsızlığı bildirmek üzere ters bir şey söylemiş olabileceği kanısına varır gibi oldum. Böyle bir durumda haliyle canım sıkılmaz.

Şu anda şöyle bir etüt üzerinde çalışıyorum:

[*Eskiz* 660A]

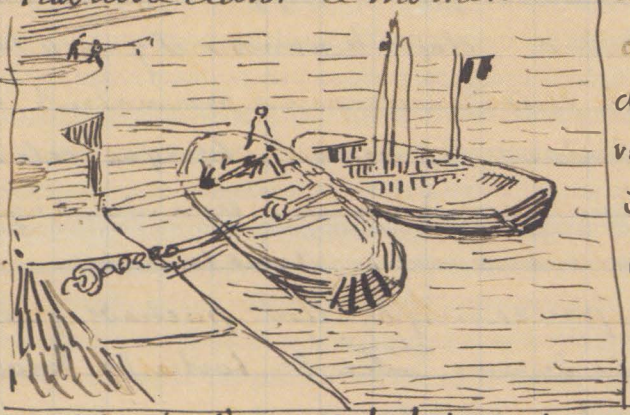
Bir rıhtımdan teknelerin yukarıdan görünüşü; morumsu pembe iki tekne, su çok yeşil, gökyüzü yok, direkte üç renkli bir bayrak. El arabalı bir işçi kum boşaltıyor. Elimde bir çizimi de var. Üç adet bahçe çizimini aldın mı? Böyle giderse postanede artık alınmayacaklar çünkü formatları çok büyük.

Korkarım ki çok hoş bir kadın modelim *olmayacak*. Çalışmaya söz vermişken, biraz sefih yaşamla birkaç metelik kazandığı ve yapacak daha iyi şeylerinin olduğu ortaya çıktı. Olağandışı bir kadındı, yüz ifadesi Delacroix tablosundaki gibiydi. Ve garip, kaba bir duruşu vardı. Onlara katlanmanın başka yolunu görmediğimden, durumu sabırla karşılıyorum ama modeller yüzünden böyle sürekli çileden çıkmak can sıkıcı. Önümüzdeki birkaç günde bir zakkum etüdü yapmayı umuyorum. Keşke Bouguereau gibi, insanların poz vermekten utanmayacağı şekilde pürüzsüz resimler yapsak ama sanırım, insanların yaptığım şeyleri "kötü yapılmış" bulmaları, *sadece* BOYAYLA DOLU *resimler* gibi görmeleri bana model kaybettiriyor. Bu yüzden cici fahişeler kimliklerinin açığa çıkmasından ve insanların portrelerine gülmesinden çekiniyorlar. Ama insanların daha iyi niyetli olması halinde bir şeyler yapılacağını sezmen neredeyse cesaretin kırılması için yeter. "Üzümler ekşi"[5] demeyi içime sindiremiyorum; elimde daha fazla model olmadığı gerçeğini aşamıyorum. Ne yapalım, sabırlı olmalıyız ve başkalarını aramalıyız.

Demek kız kardeşimiz yakında biraz kalmak üzere yanına geliyor; keyif alacağından hiç kuşkum yok.

Yaptığım tablonun belki hiç değer taşımayacağını kendime söylemek zorunda kalmam oldukça üzücü bir manzara. Yapılan masrafa değseydi, zaten parayı hiç dert edinmedim diyebilirdim kendime.

Qu'est devenu le souvenir de mauve
n'en ayant plus entendu parler j'ai été
porté à croire que Tersteeg l'aurait dit
quelque chose de désagréable pour me faire savoir qu'on le
refuserait une autre misère. Naturellement
je ne m'en ferais pas de mauvais sang dans
ce cas
Je travaille dans ce moment à une étude
comme ceci

des bateaux
vu d'en haut
d'un quai
les deux
bateaux
sont d'un
rose violacé l'eau est très verte pas de
ciel un drapeau tricolore au mat
Un ouvrier avec une brouette décharge du sable.
J'en ai aussi un dessin. Je leur ai les trois
~~autres~~ dessus du jardin On finira par ne plus les
prendre à la poste parceque le format est trop grand
Je crains que je n'aurai pas un bien beau
modèle de femme. elle avait promis puis
elle a à ce qu'il paraît gagné des sous en

660A. Kum mavnalarının bulunduğu rıhtım

Aksine bu iş mevcut koşullarda sünger gibi para emecek. Eh, ne olursa olsun deyip, yine de sürdürmeye ve daha iyisi için çalışmaya *mecburuz*.

Gauguin'e buradaki hayatı tavsiye etmek yerine onun yanına gitmek çoğu zaman bana daha akıllıca görünüyor; sonunda zor duruma düşürülmüş olmaktan yakınması beni öylesine korkutuyor ki. Burada rahat yaşamak mümkün olacak mı, iki yakamızı bir araya getirmeyi başarabilecek miyiz? Çünkü bu yeni bir girişim. Bretanya'da neye mal olacağını hesaplamak mümkünken, burası için bir fikrim yok. Hayatı oldukça pahalı bulmaya devam ediyorum ve insanlarla ilişkilerde çok fazla mesafe alınamıyor. Burada yataklar ve bazı mobilya parçaları satın alma gereği, ayrıca onun yolculuk masrafı ve bütün borçları söz konusu. O ve Bernard Bretanya'da çok az harcarken, böylesi bana gereğinden fazla risk almak gibi görünüyor. Doğrusu, bir an önce karara varmak zorundayız ve kendi adıma hiçbir tercihim yok. Ucuz yaşama şansımızın nerede yüksek olduğunu kararlaştırma gibi basit bir mesele var ortada.

Modellere ne kadar ödediğini sormak ve orada model bulunup bulunmadığını öğrenmek üzere bugün Gauguin'e yazmalıyım. Bak işte, insan yaşlanınca, hayali bir yana bırakmak ve işe atlamadan önce hesap kitap yapmak önemli. Gençken gayretli çalışmayla ihtiyaçların karşılanabileceğine inanmak mümkünken, şimdi bu gittikçe daha kuşkulu hale geliyor. Geçen mektubumda Gauguin'e de aynı şeyi anlattım. Bouguereau gibi resim yaparsak, para kazanmayı umabiliriz; ama asla değişmeyecek olan halk sadece hoş ve düzgün şeyleri sever. İnsan daha sade bir yetenekle, emeğinin semeresine bel bağlayamaz; izlenimci resimler anlayıp sevecek kadar akıllı insanların çoğu satın alamayacak kadar fakirdir ve öyle kalacaktır. Bu yönde daha az çalışmak Gauguin ya da benim için söz konusu olur mu? Hayır, ama yoksulluğu ve sosyal dışlanmışlığı bir önkoşul olarak kabullenmek zorunda olacağız. O halde işe başlarken, yaşamanın en aza mal olacağı yeri mesken tutalım. Başarının gelmesi çok daha iyi olur, günün birinde daha iyi duruma varmamız çok daha iyi olur.

Zola'nın *Emek* romanında beni en derinden etkileyen karakter Bongrand-Jundt'tur.

Söylediği o kadar doğru ki: Siz talihsiz kişiler, yeteneğinde ustalaşan ve şöhrete ulaşan sanatçının işinin artık tamamına erdiğini mi sanırsınız?

Aksine, o andan itibaren her bakımdan iyi olmayan bir şeyi üretmesine izin verilmez. Bizzat şöhreti onu satış şansının azalmasıyla birlikte eserlerine daha da özen göstermeye mecbur eder. En ufak zayıflık belirtisinde, bütün kıskanç sürü üstüne çullanır ve tam da kaypak ve dönek bir kamuoyunun kısa süreliğine gösterdiği o itibarı ve itimadı yok eder.

Carlyle'ın söyledikleri bundan daha da güçlüdür. Bilirsin, Brezilya'daki ateşböcekleri öylesine ışıltılıdır ki akşamleyin hanımlar onları firketeyle saçlarına iliştirirler. Şöhret çok güzeldir ama bak, o böcekler için saç tokası neyse, sanatçı için de şöhret odur.

İnsan başarıya ulaşmak ve parlamak ister. Peki, ne istediğini gerçekten bilir mi?

Bende bir başarı korkusu var; izlenimcilerin başarısını izleyen sabahtan korkarım; şimdiki zor günler bile bize ileride "iyi zamanlar" gibi görünecektir.

Yani, Gauguin ve ben ileriye bakmalıyız, başımızı sokacak bir çatı, uyuyacak bir yatak için çalışmalıyız; kısacası, *hayatımız boyunca* sürecek olan başarısızlık kıskacına dayanmak için temel gereklerdir bunlar.

En hesaplı yeri mesken tutmalıyız. Böylece çok az şey satsak ya da hiçbir şey satmasak bile, çok miktarda şey üretmek için gerekli huzuru buluruz.

Ama giderler geliri aşarsa, resimlerimizin satışıyla her şeyin yolunda gideceğini çok fazla ummakla yanılırız. Aksine, onları yanlış zamanda herhangi bir bedelle elden çıkarmaya mecbur kalırız.

Vardığım sonuç şu. Çalışmayı, yönlendirici tutkumuz haline getirerek az çok keşişler ya da münzeviler gibi yaşamak, refahtan vazgeçmek. *Doğa*, güzel *hava*, güneyin avantajı bu. Ama Gauguin'in Paris kavgasından asla vazgeçmeyeceği kanısındayım; gönlünde bunu çok fazla taşıyor ve kalıcı bir başarıya benden daha fazla inanıyor. Bunun bana bir zararı olmaz; aksine, belki ben çok fazla umutsuzum. O halde ona bu hayali bırakalım ama pansiyona, günlük ekmeğe ve boyaya her zaman ihtiyaç duyacağının bilincinde olalım. İşte zayıf yanı bu ve şu anda borç batağına girdiği için, hedefe varmadan hapı yutacak. Onun yardımına koşmakla ikimiz aslında Paris'teki zaferini mümkün hale getiriyoruz.

Onunla aynı hırsları besleseydim, muhtemelen geçinemezdik. Ama benim başarım ya da mutluluğum umurumda değil; izlenimcilerin enerjik girişimlerinin sürmesini umursuyorum, onlar için bir sığınak ve günlük ekmek meselesini umursuyorum. Ve de iki kişinin yaşamasına yetecek meblağın elime geçmesini bir suç gibi görüyorum.

İnsan bir ressamsa, ya kaçığın teki ya da zengin bir adam sanılır. Bir fincan süt bir franga, bir dilim ekmek ve tereyağı iki franga mal olur, tablolar ise satılmaz. Yaşlı keşişlerin, bizim Hollanda fundalıklarında Ortak Yaşam Biraderlerinin yaptığı gibi el ele vermemiz bu yüzden gerekli. Gauguin'in başarı umudu beslediğinin çoktan farkındayım – Paris olmadan edemez, yoksulluğun *sürgit* olacağını öngören biri değil. Bu şartlarda burada kalmanın ya da buradan ayrılmanın benim için kesinlikle tek ve aynı şey olduğunu anlıyorsun. Onun kavgasını vermesine fırsat tanımalıyız. Dahası, kazanacaktır da. Paris'ten çok uzak olursa, kendini aylak sanacaktır. Ama kendi adımıza başarı ya da başarısızlık konusunda tam bir kayıtsızlığı koruyalım. Tuvallerime imza atmaya başlamıştım ama çok geçmeden bıraktım; bana çok saçma göründü. Bir deniz manzarasında çok frapan bir kırmızı imza var, çünkü yeşilde bir kırmızı görüntü olmasını istedim. Onları zaten yakında göreceksin. Hafta sonu biraz zor geçeceği için, mektubunun bir gün geç gelmekten ziyade bir gün erken gelmesini umuyorum.

Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

663 Arles, Cumartesi 18 Ağustos 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Pek yakında Patience Escalier Efendi'yle tanışacaksın; bir vakitler Camargue'de sığır çobanı iken şimdilerde Crau'da bir evde bahçıvanlık yapan bir çeşit "eli çapalı adam"dır kendisi.

Bu yağlıboya resimden yaptığım çizimle, Postacı Roulin'in portresinin yaptığım bir başka çizimini hemen bugün gönderiyorum sana.

Bu köylü portresinin renklendirilişi, Nuenen'de yaptığım *Patates Yiyenler* kadar kara değil ama bizim Parisli pek uygar *Portier*'miz –resimleri kapı dışarı ettiği için bu adı taşıyor herhalde– gene aynı engelle karşı karşıya kalacak. Sen, o zamandan beri değiştin ama onun değişmediğini göreceksin. Aslında, ne yazık ki Paris'te daha çok sabolu resim yok. Benim köylümün bir Lautrec'in yanına asılması onun için hakaret olmaz sanıyorum üstelik, yan yana durmaktan ikisine de fayda olacağını umacak kadar küstahım. İkisi arasındaki karşıtlık her iki resmin de daha güzel görünmesine yol açacaktır: Benim resmimdeki güneşi emmiş, güneşten yanmış, rüzgâr yemiş nitelik, onun şıklığının ve pirinç pudrasının yanında daha çok göze batar. Parislilerin, kaba saba şeylerden, Monticelli'lerden, toprak kaplardan tat almayı öğrenememiş olmaları ne kadar yanlış. Ama ütopya gerçekleşmiyor diye hevesi kırılmamalı insanın. Paris'te öğrendiklerimden *uzaklaşıyorum*. İzlenimcileri tanımadan önceki düşüncelerimi yeniden buluyorum da ondan... İzlenimciler çok geçmeden çalışmalarımda kusur bulurlarsa hiç şaşmam çünkü çalışma yöntemim onların fikirlerinden çok, Delacroix'nınkilerden kaynaklanıyor.

Çünkü, gözümün önündekini olduğu gibi tuvale yansıtmaya çalışacağıma kendimi daha güçlü biçimde ifade edebilmek için renkleri daha keyfi kullanıyorum. Bu bir kuram sorunu diyeceksin, ne demek istediğimi örnekle anlatayım sana öyleyse.

Bir sanatçı arkadaşının yağlıboya portresini yapmak istiyorum. Büyük düşleri olan, bir bülbül nasıl ötüyorsa öyle çalışan biri bu, tabiatı öyle çünkü.

Sarışın bir adam olacak. Onu nasıl takdir ettiğimi, nasıl sevdiğimi de göstermek istiyorum resimde.

Böylece, başta, onu olduğu gibi, görünüşüne elimden geldiğince sadık kalarak resmederim.

Ama tablo daha bitmedi. Bitirmek için renklendirmede keyfi davranacağım.

Saçlarının sarışınlığını abartacağım; turuncu tonlara, krom sarısına, limon sarısına kaçacağım. Başın gerisine gelince, külüstür odanın bildiğimiz duvarı yerine sonsuzluğu koyacağım.

Oluşturabileceğim en zengin, en yoğun maviden yapılmış dümdüz bir geri plan. Böylece derin mavi geri planın üstünde parlayan ışıltılı baş, birden esrarlı bir görünüm alacak tıpkı –masmavi gökyüzünün derinliğinden çıkmış bir yıldız gibi

Köylünün portresini yaparken de bu biçimde çalıştım.

Ama bu kez sonsuzluğun içinde bir solgun yıldızın esrarlı parıltısını vermek istemiyordum.

Bunun yerine, resmini yaptığım adamı, güneyin tam kalbinde, ekin biçme zamanının en civcivli olduğu dönemin korkunç sıcağında gözümün önüne getirdim. O şimşek parlamalarına benzeyen, kızgın demir kadar canlı turuncu renklerin, gölgeler arasında ışıldayan yıllanmış altın tonlarının nedeni bu işte. Ah, sevgili kardeşim – iyi insanlar bu abartmaları yalnızca bir karikatür gibi görecekler ne yazık ki. Her neyse, bize ne bundan? Biz ki *La Terre* (toprak) ve *Germinal*'i okumuşuz, bir köylü resmi yaptığımızda okuduklarımızın neredeyse bizim bir parçamız haline geldiğini göstermek isteriz.

Postacının resmini, *onu duyumsadığım* gibi yapabilecek miyim bilmiyorum. Bu adam, Baba Tanguy gibi bir bakıma. Yani, devrimci olması bakımından, bir de şu sıra keyfini çıkardığımız Cumhuriyet'ten bütün kalbiyle nefret ettiği için ve genelde, yavaş yavaş Cumhuriyet ilkelerinden kuşkulanmaya, düş kırıklığına uğramaya başladığı için çevresinde çok iyi bir Cumhuriyetçi sanılması bakımından... Oysa bir kez *Marseillaise*'i söyleyişini görmüştüm, sandım ki '89 yılını –gelecek yılı değil, doksan dokuz yıl önceki '89'u– görüyorum. Bir Delacroix idi o sırada, bir Daumier, bir yaşlı Hollandalıydı.

Ne yazık ki iyi poz veremiyor ve iyi bir tablo yapmak için zeki bir model gerekiyor.

Şimde de bugünlerde maddi açıdan çok güç durumlarda olduğumu açıklamak zorundayım sana. Ne yaparsam yapayım, burada hayat neredeyse Paris'teki kadar pahalı...

Aynı oradaki gibi günde rahatlıkla 5-6 frank harcıyorsun ve karşılığında gösterilecek bir şey kalmıyor elinde.

Model tutarsam, bunun sıkıntısını başka bakımlardan fazlasıyla çekiyorum. Ama zarar yok, böyle devam etmeye kararlıyım.

İnan ki, arada bir bana fazladan para gönderecek olursan, bunun yararını ben değil tablolar görecek. Bir tek konuda seçim yapabilecek durumdayım: İyi ressam olmak ya da kötü ressam olmak... Birinci şıkkı seçiyorum. Ancak, resmin gereksinmeleri, adamı mahvetmekten çekinmeyen bir metresinkilerden az değil; parasız hiç bir şey yapmanın olanağı olmadığı gibi, hiçbir zaman yeterince para da yok...

Bu nedenle resim için gerekli masraflar ressamın üstüne yükleneceğine, kamu tarafından karşılanmalı bence.

Ama işte, sesimizi kısıp oturmaktan başka yapacağımız bir şey yok bu konuda, çünkü bizi *kimse resim yapmaya zorlamıyor*. Sanki kaderin emriyle, resme karşı kayıtsızlık çok yaygın ve de bu durum sonsuzluğa dek değişeceğe benzemiyor.

Neyse ki sindirim sistemim hemen hemen tümüyle düzeldi yeniden... Böylece, ayın üç haftasını bisküvi, süt ve yumurta ile idare ettim. Bana yeniden gücümü kazandıran sıcak havadan Tanrı razı olsun.

Hastalığının çare bulunamayacak duruma gelmesini bekleyeceğime, *hemen* güneye gelmekle gerçekten çok iyi etmişim. Evet, doğru söylüyorum, sağlığım başka insanlarınki kadar iyi şimdi ve sahiden çok hoş bir şey bu... Nuenen'de çok kısa bir süreyi saymazsak hiç böyle iyi olmamıştım ömrümde. Başka insanlar derken, demiryolu işçileri, köylüler, Baba Tanguy, Yaşlı Millet gibi kişileri kastediyorum. Sağlıklı bir insansan eğer, bütün gün çalışırken kuru ekmek yemeye dayanabilecek, akşamları da sigaranı içip, kafa çekecek gücü bulabileceksin; bunlar gerekli yaşamak için. Hepsinin yanı sıra yıldızları, başının üstündeki sonsuz boşluğu da hissedebilmen gerek... İşte o zaman, yaşam neredeyse büyülü bir şey... Ah, asıl imansızlar, bu gördüğümüz güneşe inanmayanlardır.

Ne yazık ki, iyi tanrı güneşin yanı sıra, vaktin dörtte üçünde, *karayel* denilen o şeytanda var.

Cumartesi postası geldi gitti, lanet olsun! Senin mektubunun geleceğinden öyle emindim ki, oysa... Neyse görüyorsun ki kendimi üzmüyorum mektup gelmedi diye. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

665 Arles, Salı 21 Ağustos ya da dolayları, 1888
Emile Bernard'a (F)

Sevgili Bernard,

Figür, figür ve daha fazla figür yapmak istiyorum; bebekten Sokrates'e ve siyah saçlı, beyaz tenli kadından tuğla renginde yanık bir yüze sahip sarışın kadına kadar uzanan bu iki ayaklı yaratıklar dizisi benden daha güçlü.

Bu arada çoğunlukla başka şeyler yapıyorum.

Mektubun için teşekkürler; bu sefer çok aceleyle ve gerçekten yorgun halde yazıyorum.

Gauguin'le bir araya gelmene çok sevindim.

Ha, Hollanda'da yapılmış baş etütlerinin bir devamı olduğu kesin yeni bir figür var elimde sonuç itibariyle; onları aynı dönemden kalma bir resimle, patates yiyenlerle birlikte göstermiştim sana bir kere. Şimdikini sana keşke gösterebilsem.

Rengin bir çizimdeki siyah-beyazla aktarılamayacak bir rol oynadığı bir etüt bu yine.

Sana çok özenle yapılmış çok büyük bir çizimini göndermek istedim.

Doğrusu, hâlâ doğru olmakla birlikte, *tamamen farklı* bir şeye dönüştü.

Çünkü burada da öğlenin bunaltıcı sıcağında hasat zamanının kavruk havasını gösterecek olan renktir ve onsuz farklı bir resim ortaya çıkar. Senin ve Gauguin'in

bunu anlayacağına inanmaya gözüm keser ama onlar ne kadar çirkin bulacaktır kim bilir!

Siz dostlarım, bir köylüyü tanırsınız, safkan birine rastladığınızda yabani hayvan yanının ne kadar olduğunu bilirsiniz.

Elimde kum teknesini boşaltan bir adamın çizimi de var. Şöyle bir şey, Verona yeşili su içinde morumsu pembe renginde iki tekne, sarı-gri kum, el arabaları, kalaslar, mavi ve sarı renkte ufak tefek bir adam.

Hepsi kuşbakışıyla yukarıdan her şeye hâkim bir rıhtımın üstünden görülüyor. Gökyüzü yok. Sırf bir eskiz, daha doğrusu karayelin ortasında çizilmiş kaba bir eskiz.

Bir de yukarılarında dönüp duran büyük bir kelebek sürüsüyle tozlu devedikenlerini çizmeye çalışıyorum. Ah, yazın ortasında buralarda güzel güneş var; tepeden insanın kafasına vuruyor ve insanı çılgına çevirdiğine hiç kuşkum yok. Halen durum öyle olsa bile, yaptığım tek şey bunun keyfini çıkarmak.

Stüdyomu yarım düzine *Ayçiçekleri* resimleriyle bezemeyi düşünüyorum.

Turuncu kurşunisine boyanmış ince latalarla çerçevelenmiş olarak, en solgun Verona mavisinden kraliyet mavisine kadar çeşitli MAVİ zeminlerde cırtlak ya da kırık sarıların patlayacağı bir dekorasyon.

Gotik bir kilisenin *vitray pencerelerindeki* efektler türünde bir şey.

Ah, sevgili dostlar, biz ki çılgın kişileriz, her ne olursa olsun gözlerimize ziyafet çekelim, tamam mı?

Heyhat, doğa misliyle bedel ödetir ve rezil haldeki bedenlerimiz bazen ağır bir yüke dönüşür. Ama marazlı bir şahsiyet olan Giotto'dan beri işler böyle.

Ah, yine de, başında bir bezle, elinde paletiyle yaşlı aslan Rembrandt'ın gözlerindeki sevinç ve o kahkahası, dişsiz kahkahası ne müthiştir. İçinde bulunduğumuz şu günleri Pont-Aven'de geçirmeyi ne kadar isterdim, her neyse, ayçiçeklerini sürekli düşünerek avunuyorum.

Elini sımsıkı sıkarım, yakında daha geniş yazacağım.

Dostlukla,
Vincent

669 Arles, Pazar 26 Ağustos ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Mektubun ve içindeki 50 franklık banknot için çok teşekkürler. Kız kardeşimizin ileride gelip bizimle birlikte kalması elbette imkânsız değil. Heykelden hoşlanan bir zevkinin olması iyi bir işaret; buna gerçekten sevindim.

Resim şimdiki haliyle daha incelikli yapıya dönüşme, müziğe yakınlaşma ve heykele yakınlaşma umudunu, aslında *renk* umudunu veriyor. Yeter ki bu umudu vermeye devam etsin.

Ayçiçekleri ilerliyor. Yeşil-sarı bir zeminde 14 çiçekten oluşan yeni bir buket var, böylece tıpatıp aynı efekte sahip olmakla birlikte, sende bulunan bir ayva ve limon natürmordu gibi daha büyük formatta, 30 numaralı tuval üstünde; ama ayçiçeklerinin resmini yapmak çok daha basit.

Bir gün Hôtel Drouot'da Manet'nin bir şakayık buketini görmüştük, hatırlıyor musun? Pembe çiçekler, çok yeşil yapraklar, Jeannin'inki gibi kalın boya tabakasıyla kaplı ve sırlanmamış halde. Sade bir beyaz zeminde hemen göze çarpıyordu, sanırım.

Onda gerçekten zinde bir şey var.

Noktalamaya, haleler ya da başka şeyler yapmaya gelince, bence gerçek bir buluş, bu tekniğin bir evrensel dogmaya diğerlerinden daha fazla dönüşmeyeceği şimdiden öngörülebilir. Seurat'nın La Grande Jatte'ının, Signac'ın kaba noktalamalı manzaralarının, Anquetin'in teknesinin zamanla daha da kişisel, daha da özgün hale gelecek olmasının başka bir sebebi bu.

Giysilerim için şunu söyleyeyim, kesinlikle hırpani bir hal almaya başlamışlardı ama geçen hafta 20 franga oldukça kaliteli bir siyah kadife ceketin yanı sıra yeni bir şapka aldım, yani hiç de acil bir durum yok.

Resmini yaptığım şu postacıya danıştım, küçük evini çok sıkça düzenlemiş, eşyalarını boşaltmış, aşağı yukarı zaruri mobilya parçaları maliyetiyle taşımış biri; dediğine göre, burada dayanıklı olacak iyi bir yatağı 150 franktan aşağıya almak mümkün değil, tabii *sağlam bir şey isteniyorsa.*

Ne var ki bu rakam pansiyondan para tasarrufuyla, bir yıl içinde daha fazla harcama yapmaksızın o yılın sonunda mobilyanı edinmiş olman yönündeki hesabı pek bozmuyor. Ve fırsat bulur bulmaz, bunu yapmakta duraksamayacağım.

Bu şekilde yerleşmekten kaçınacak olursak, Gauguin ve ben aptallaşmaktan sakınılamayacak küçük pansiyonlarda yıldan yıla sürünebiliriz. Şimdiden az çok bu durumdayım çünkü bu yaşantı çok, ama çok uzun geçmişe gidiyor. Halihazırda bu durum bir ıstırap kaynağı olmaktan çıktığı için, belki ilk başta evimde kendimi rahat hissetmeyeceğim. Boş ver. Ancak Bilirbilmezler romanını unutmayalım, Akıntıya kapılma romanını unutmayalım çünkü bütün bunlar çok, ama çok köklü biçimde doğru. Kadınların cenneti ve Güzel Dost da daha az doğru değil gerçi. Mesele duruma nasıl bakıldığında, ilk durumda Don Kişot gibi davranma tehlikesine daha az düşeriz; ikinci durumda ise bu işi tam yapmamız mümkün.

Bu hafta elimde yine yaşlı köylü var.

Ha, MacKnight nihayet çekip gitti – buna zerre kadar hayıflanmıyorum. Dün gelip bana haberi veren Belçikalı ahbabı da çok üzülmüş gibi değildi ve akşamı birlikte geçirdik. Fikirleri çok makul ve ne istediğini biliyor en azından. Şu anda ürkek izlenimcilik yapıyor ama büyük ölçüde kurallara uygun, çok hatasız biçimde. Ona sonuçta özgünlüğünü erteleyerek belki iki yıl kaybedecek olsa bile, bunun

yapabileceği en iyi şey olduğunu, nasıl *eskiden* bir Paris stüdyosundan geçmek gerekliyse, şimdi de izlenimcilikten düzgünce geçmenin gerekli olduğunu anlattım. Söylediklerimi baştan sona mutlak biçimde kabul etti çünkü bu şekilde insan hiç kimseyi şoka uğratmaz ve ileride gelişmelere ayak uyduramamaktan dolayı suçlanamaz. Borinage'da kömür madencilerinin resmini yapmaya gitmeyi ciddi olarak düşünüyor ve Gauguin geldiğinde hâlâ buradaysa, güneyde onun için yapacağımızı kuzeyde bizim için yapmasını istememiz imkânsız değil – kendi başına olacağından daha ucuza yaşamasını sağlamak için elimizden geleni yapacağız. Yakında daha geniş yazarım.

Dostlukla,
Vincent

670 Arles, Pazar 26 Ağustos ya da dolayları, 1888
Willemien van Gogh'a (F)

Sevgili kız kardeşim,

Sana Fransızca yazmama izin vermen, mektubumu benim için gerçekten daha kolaylaştırır.

Resimden ziyade heykelden etkilenmen beni çok daha sevindirdi; Theo'nun beni tablolar açısından da iyi bir gözünün olduğuna inandırması bunu büsbütün artırıyor. Haliyle bunun hiç sarsılmayacak, oturmuş bir zevk olması henüz mümkün değil; ama sezgi, içgüdü zaten büyük bir şeydir ve öyle herkeste her zaman bulunmaz.

Ama yine de Luxembourg'un sende nasıl bir etki bırakacağını çok merak ediyorum.

Ruh halimin iyi olduğu anlarda düşündüğüm gibi, sanatta canlı, sonsuza kadar canlı unsurun önce ressam, ardından resim olduğu doğru mu?

Peki, bu ne farklılık getirir diyecek olursan, insanları *çalıştıkları* sırada *görmek* müzelerde cam altında bulunamayacak bir şeydir.

Guy de Maupassant'daki zavallı Bayan Harriet, belki de haklıydı.

Peki, ressamın çiftlik kızıyla birlikte gitmesi yanlış mıydı? Belki hayır.

Hayatta her zaman çok can sıkıcı bir kader vardır. Ve de birçok ressam umutsuzluktan ölür ya da delirir yahut hiç kimse tarafından şahsen sevilmediği için, sanat üretiminde felce uğrar.

Whitman'ın Amerikan şiirlerini hiç okudun mu? Theo'da olması gerekir ve okumanı gerçekten ısrarla tavsiye ederim, çünkü öncelikle gerçekten güzel olan, ayrıca şu anda İngiliz halkının üzerinde epeyce konuştuğu şiirlerdir. Whitman gelecekte ve hatta günümüzde zindelik, yüce gönüllülük, samimi şehevi aşk, dostluk, emek üzerine kurulu bir dünyayı görür; harika yıldızlı sema, kısacası ancak Tanrı ve son-

suzluk olarak adlandırılabilecek bir şey bu dünyanın yukarısına tekrar kondurulmuştur. Şiirler çok *içten* oldukları için insanı ilk başta gülümsetir, ardından aynı sebeple düşündürür. Kristof Kolomb'un duası çok güzeldir.

Theo'nun evinde bulunan Monticelli'nin çiçek buketi ve Prévost'un İspanyol kadını için ne dersin? Güneyi yansıtan iki gerçek tablo var.

Kendim Monticelli'yi burada bir hayli düşünüyorum. Güçlü bir adamdı, biraz, hatta çok çatlaktı; gün ışığının, sevginin ve neşenin düşünü kurardı ama hep yoksulluk engeline çattı; bir renkçiye özgü son derece incelikli zevke sahipti, en iyi kadim gelenekleri sürdüren nadir soydan bir adamdı. Marsilya'da muhtemelen gerçek bir Getsemani'den geçtikten sonra oldukça hazin biçimde öldü. Onu burada sanki oğluymuşum ya da kardeşiymişim gibi yaşatacağıma doğrusu eminim.

Az önce bize hazin görünen bir kader üzerine konuştuk. Ama keyifli başka bir kader yok mu? Ölü bir adamın yerine yaşayan bir adamın hemen ortaya çıktığını görüyorsak, dirilişin olup olmamasının bizim için anlamı ne? Aynı davayı benimseyen, aynı işi sürdüren, aynı şekilde yaşayan, aynı şekilde ölen bir adam.

Gauguin arkadaş buraya geldiğinde ve birlikte Marsilya'ya gittiğimizde, portresinde gördüğüm haliyle Canebière'de aynen onun gibi giyinmiş olarak, kocaman bir sarı şapkayla, siyah bir kadife ceketle, beyaz pantolonla, sarı eldivenlerle, sazdan bir bastonla ve harika bir güneyli havasıyla yürümeye kesin kararlıyım.

Ve onu sağken tanıyan Marsilyalıları bulacağım, Tartarin'i okuduysan *fên de brût* budur işte..... O vesileyle bayağı bir gürültü koparacağız. Monticelli güneyi resme baştan aşağı sarı, baştan aşağı turuncu, baştan aşağı kükürt rengi yansıtan bir ressamdır. Çoğu ressam aslında *renkçi* olmadığından, bu renkleri orada görmez ve kendisininkinden farklı gözlerle gören bir ressamı deli ilan eder (Luxembourg'da sarı olmayan Montenard'lar göreceksin, onları yine de çok beğenirim. Ama Montenard'ın yaptığım şeyleri görmesi halinde bütünüyle rezilce bulması yüksek ihtimaldir). Bütün bunları beklemek gerekir elbette. Bu bakımdan sarı bir zeminde, sarı bir vazo içinde baştan aşağı sarı ayçiçeklerinin (14 çiçek) bulunduğu bir tabloyu özel olarak hazırlamış durumdayım (mavi-yeşil bir zeminde 12 çiçeğin yer aldığı öncekine ek olarak yapılmış başka bir resim). Ve onu günün birinde Marsilya'da sergilemeyi umuyorum. Ve Monticelli'nin bir zamanlar söylediklerini ve yaptıklarını hatırlayan bazı Marsilyalıların çıktığını göreceksin. Theo sana kil hamuru gösterdi mi? Gerçekten hoştur. Keyfine bak, yanaklarından öperim.

Dostlukla,
Vincent

Sevgili Theo,

Hemen mektup gönderdiğin için çok, ama çok teşekkür etmek üzere aceleyle birkaç satır yazıyorum. Aslında adamım bu sabah ilk iş olarak kirayı istemek üzere gelmişti zaten. Evde kalıp kalınama kararımı bugün bildirmem şarttı haliyle (çünkü Aziz Mikail Yortusu'na kadar kiralamıştım ve kontratı yenilemek ya da önceden bildirip çıkmak gerekir). Adamıma sadece üç aylığına ya da tercihen aylık olarak tutacağını söyledim. Böylece dostumuz Gauguin'in geldiğini varsayarsak, evi beğenmemesi halinde, önümüzde çok uzun bir kira süresi olmaz.

Gauguin'in uzun vadede bu diyar için ne diyeceğini düşündüğümde, çok sıkça cesaretim tamamen kırılıyor. Buradaki yalnızlık hatırı sayılır düzeyde ve sırf bir günün çalışmasını ertesi güne aynen taşımak için, ödeme yaparken buz üstündeymiş gibi sakınarak adım atmak şart. Modeller konusundaki güçlüğün ardında bu var ama sabır ve özellikle cepte daima birkaç metelik bulunması işe yarayabilir elbette. Ama somut bir güçlük bu.

Modeller sorununu halledebilseydim, tamamen farklı bir ressam olabileceğimi şimdi bile hissediyorum. Ama aptallaşma ve aynen hayatın akışında hayalarımızın bizi yarı yolda bırakmaya başlamasında olduğu gibi, sanat üretiminde muktedirliğin yok olmaya gittiğini görme ihtimalini de hissediyorum. Bu kaçınılmaz ve haliyle orada olduğu gibi burada da yakıcı mesele özgüven ve demiri sıcakken dövme.

Bu yüzden çok sıkça umutsuzluğa kapılıyorum. Ama Gauguin ve daha birçok kişi aynı durumda ve çareyi öncelikle kendimizde, iyi niyette ve sabırda aramalıyız. Basbayağı vasat olarak kalmakla yetinmek durumundayız. Böyle davranınakla belki yeni bir yol açacağız.

Bing'e ziyaretini daha etraflıca aktaracağın sonraki mektubunu büyük merakla bekliyorum. Kız kardeşimizin ayrılışından sonra bir boşluk hissettiğini söylemen beni şaşırtmadı. Öncelikle bunu doldurmaya çalışmalısın. Gauguin'in gelip seninle birlikte kalması önünde ne engel olabilir ki? Bu şekilde bir yandan çalışırken, Paris konusunda kendisini tatmin etmiş olur.

Ama böyle bir durumda onun için yaptıklarının karşılığını tablolarla vermesi gayet hakça olur. Harcadığım parayla nispeten az şey yapmam, benim için sürekli bir üzüntü kaynağı.

Hayatım huzursuz ve tedirgin ama ha bire taşınıp durmam belki işleri sadece daha kötüye götürür. Provence lehçesini konuşamamam benim için çok büyük sıkıntı yaratıyor.

Daha kaba boyalar kullanma meselesini hâlâ çok ciddi düşünüyorum, ince öğütülmemiş olmak boyanın daha az sağlam olmasına yol açmaz.

Halihazırda bize çıkacak boya masrafından dolayı sıklıkla bir tabloyu tasarla-

maktan vazgeçiyorum. Bu sonuçta oldukça acınası bir durum; bugün belki çalışma gücümüz varken, yarın hâlâ öyle olup olmayacağını bilmeyişimiz bunun için sağlam bir gerekçe.

Her şeye rağmen bedensel gücümü kaybetmek yerine yeniden kazanıyorum ve özellikle midem daha sağlam. Balzac'ın üç kitabını bugün sana gönderiyorum; gerçekten biraz eski filan ama Daumier'in ve De Lemud'ün eserleri artık geride kalan bir döneme ait olma açısından daha sakil sayılmaz. Şu anda Daudet'nin Ölümsüz romanını nihayet okuyorum; bence *çok güzel* ama pek avutucu değil.

Ölümsüz'ün bende uyandırdığı kederi atlatmak için, sanırım, fil avıyla ilgili bir kitap ya da örneğin Gustave Aimard'ın asla olmayacak serüvenlere ilişkin tamamen uyduruk bir kitabını okumalıyım. Bunun başta gelen sebebi ise romanın çok güzel ve çok sahici olmasının, insana uygar dünyanın boşluğunu hissettirmesi. Gerçek güç açısından onun Tartarin romanını tercih ettiğimi söylemeliyim. Kız kardeşimize içten selamlar ve mektubun için bir kez daha teşekkür ederim.

Dostlukla,
Vincent

673 Arles, Pazartesi 3 Eylül 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Dün bütün gün Belçikalı'ylabirlikteydim gene; kız kardeşi de "Vingtist"lerdenmiş. Hava açık değildi ama yürüyüş için iyi bir gündü. Uzun bir yürüyüş yaptık, kentin dışında ve boğa güreşlerinde bazı çok güzel şeyler gördük. Ben güneyde bir yer tutarsam onun da kömür madenlerinin orada bir yere yerleşmesi tasarısı üstünde daha ciddiyetle konuştuk. Böylece, Gauguin, ben ve o, eğer bir resmin önemi, yolculuğu göze aldıracak kadar büyükse yer değiştirebileceğiz –kimi kez kuzeyde, ama tanıdığımız, içinde dostumuz bulunan bir yerde, kimi kez de güneyde bulunabileceğiz. Görünüşü Dante'yi andıran bu genç adamı yakında sen de göreceksin çünkü Paris'e gidiyor. Senin yanında kalabilirse –oda boşsa– çok büyük bir iyilik etmiş olursun ona; çok üstün bir kişiliği ve görünüşü var, ilerde ressam olarak da kendini göstereceğini sanıyorum. Delacroix'yı seviyor, dün Delacroix üstünde uzun uzun konuştuk. İsa'nın salı için yapılan o çarpıcı etüdü bile biliyor.

Ah ne iyi ki onun sayesinde –uzun süredir hayalini kurduğum tablonun ilk eskizini yaptım nihayet – *Şair*. Bana poz verdi. Derin deniz mavisi, yıldızlı bir geri plan üstünde ince oyulmuş başı ve keskin bakışı çok güzel duruyor portremde; giysi

olarak, kısa, sarı bir çiçek, ekru keten bir yaka ve puanlı bir kravatı var. Bir günde iki kez, uzunca bir süre oturdu karşımda.

Dün kız kardeşimizden bir mektup aldım; epeyce gezmiş, görmüş. Bir ressamla evlenebilse ne iyi olur.

Neyse, sanat yeteneğinden çok kişiliğini geliştirmesi konusunda ısrar etmeyi sürdürmeliyiz.

Daudet'nin L'Immortel'ini bitirdim. Heykeltıraş Vedrine'in şu deyişi hoşuma gitti: ŞÖHRET keyifle puro içerken, puronun yanan ucunu ağzınıza sokmak gibi bir şeydir.

Şimdi L'Immortel'i kesinlikle daha az seviyorum, Tartarin'den çok daha az.

Bana öyle geliyor ki, L'Immortel renk açısından Tartarin kadar ince ve güzel değil, çünkü yığınla gerçekçi ve ilginç gözlemlerle dolu olan bu kitap bana Jean Bérend'in sıkıcı, soğuk ve kuru resimlerini anımsatıyor. *Tartarin* gerçekten çok *büyüktür*... Bir başyapıtın büyüklüğü vardır onda, tıpkı *Candide* gibi...

Burada yaptığım etütleri mümkün olduğu kadar havadar bir yerde tutmanı özellikle rica ediyorum, çünkü tümüyle kurumuş değiller. Kapalı ya da karanlık bir yerde kalacak olurlarsa renkler bozulur. Ayrıca *Genç Kız* adlı portreyi, *Hasat Zamanı*'nı (geri planında harabeler ve Alp Dağlarının olduğu büyük peyzaj), küçük, *Deniz Manzarası*'nı, ağlayan ağaç ve çamların bulunduğu "Bahçe" adlı resmi de yeniden gerdirebilirsen çok iyi olur. Bu sıraladığım resimleri özellikle çok seviyorum.

Küçük deniz manzarasının çizimine dikkat edersen, en inceden inceye düşünülmüş olanın o olduğunu göreceksin.

Son yaptığım köylü başı ile *Şair* etüdüm için meşe ağacından iki çerçeve yaptırıyorum. Ah, sevgili kardeşim, ah, bazen ne istediğimi o kadar iyi biliyorum ki. Yaşamımda olsun, resim çalışmalarımda olsun Tanrısız çok rahat idare edebilirim ama ne kadar hasta olursam olayım benden daha büyük bir şey olmadan dayanamam –ki asıl yaşamım o benim, yani, yaratma gücüm.

Ve insan, fiziksel olarak bir şey yaratma gücünden yoksun olduğu için, çocuk yerine düşünce yaratabiliyorsa, gene de insanlığın bir parçası değil midir? Resimlerimle rahatlatıcı, yatıştırıcı bir şeyler söylemek istiyorum, müzik kadar yatıştırıcı bir şey. Resimlerimdeki kadınlara, erkeklere, bir vakitler *hale*nin simgelediği o sonsuzluk duygusundan katmak istiyorum, bunu renklerimin parlak titrekliğiyle vermeye çalışıyorum.

Bu şekilde tasarlanmış portre bir Ary Scheffer olmaz, çünkü Aziz Augustinus'ta olduğu gibi arkasında mavi bir gök var. Çünkü Ary Scheffer renkçilikten çok uzaktır.

Oysa bu, Eugène Delacroix'nın aradığı ve Tasso hapishanede tablosunda, *gerçek* bir insanı tasvir eden başka birçok tabloda bulduğu şeyle daha uyumlu olacak. Ah, portre, modelin düşüncesini, ruhunu yansıtan portre. Gerekli olan bu, ilerde gerçekleşecek olan da bu bence.

Dün, Belçikalıyla buranın üstünlükleri ve eksiklikleri üsünde uzun uzun konuştuk. Her iki konuda da görüş birliği içindeyiz. Arada bir kuzeye, kimi kez de güneye

taşınma olasılığı gerçekleşirse bunun çok iyi olacağı konusunda da aynı görüşteyiz. Daha az parayla idare edebilmek için yeniden McKnight ile birlikte oturacak.

Bence bunun kötü bir yanı var, o da şu: tembel biriyle aynı çatı altında yaşayan insan da tembelleşiyor. Onunla tanışmak hoşuna gidecek senin, eminim... Çok genç daha. Japon estampları ve Daumier taşbaskıları satın almak konusunda öğütlerini soracak sanıyorum. Daumier'nin taşbaskılarından biraz daha almak iyi olur, yakında hiç bulunmayacak sanırım.

Belçikalı'nın dediğine göre McKnight orada yatma ve yeme içme için 80 frank ödüyormuş. Birlikte yaşamak hiç de büyük bir fark gerektirmiyor dolayısıyla çünkü ben sadece yatmak için 45 frank veriyorum. Yani, dönüp dolaşıp aynı hesaba geliyoruz: Gauguin ile birlikte olursam, yalnızken harcadığımdan daha fazla harcayacak değilim, durumum da daha kötü olmayacak...

Ama onların konut durumunun çok kötü olduğunu unutmamak gerek –belki uyumak için değil ama, evde çalışabilmek açısından.

Anlayacağın, hep iki düşünce akımı arasında gidip geliyorum. Birincisi, maddî güçlüklerle ilgili, yaşayabilmek için durmadan dönüp dolanıp durmak; ikincisi ise resimlerdeki renk sorunu... Bu ikinci konuda bir buluş yapabilmek umudundayım hep: iki âşığın aşkını, birbirini tamamlayan iki rengin birleşmesiyle birbirlerine karışmalarını, birbirlerine karşıtlıklarını, akraba tonlarının o esrarlı titreşimleriyle ifade edebilmek. Bir yıldız ile umudu, bir günbatımının ışınlarında bir ruhun heyecanını ifade edebilmek... Göz aldatan gerçeklikle en ufak bir ilgisi yok bunun, oysa gerçekten varolan bir şey değil mi? Yakında görüşürüz; Belçikalı'nın sizin oralardan ne zaman geçeceğini sonra yazarım, yarın yine göreceğim onu.

Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Belçikalı diyor ki ailesinin evinde bir Degroux varmış, Brüksel Müzesi'nde bulunan Bénédicité'nin etüdlerinden biri...

Yaptığım portre –Belçikalı'nınki yani– sende duran Reid portresine benziyor biraz.

677 Arles, Pazar 9 Eylül 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

"GECE KAFESİ" adlı yeni tablonun taslağını, ayrıca bir süre önce yaptığım başka bir tabloyu daha yeni postaya verdim. Bu gidişle belki bazı Japon baskıları yaparım.

Dün evi döşemekle uğraştım. Postacının ve karısının bana söylediği gibi, sağlam

bir şey isteniyorsa, iki yatağın her biri 150 franga gelecek. Fiyatlar hakkında söyledikleri her şeyin doğru olduğunu gördüm. Bu yüzden hareket tarzımı değiştirdim ve yaptığım şey şu: Ceviz bir yatak ve çamdan yapılmış başka bir yatak aldım; ikincisini kendime ayıracağım ve daha sonra resimle donatacağım.

Ayrıca yataklardan biri için çarşaf ve *iki* ot şilte aldım. Gauguin ya da başka biri gelirse, işte yatağı bir dakikada hazır olacak. Daha baştan evi sırf kendim için değil, birini ağırlayabilecek şekilde düzenlemek istedim.

Bu haliyle paramın çoğunu yuttu.

Kalan parayla 12 iskemle, bir ayna ve zaruri bazı küçük şeyler aldım. Yani, kısacası sonraki hafta gidip orada kalabileceğim.

Birini ağırlamak için üst kattaki en sevimli odayı ayıracağım ve bir kadının özel odası gibi, gerçekten sanatsal yaklaşımla olabildiğince güzelleştirmeye çalışacağım. Bir de kendi yatak odam olacak; son derece sade olmasını ama mobilyanın tam ve göz alıcı olmasını istiyorum.

Yatak, iskemleler, masa, hepsi çamdan. Alt katta stüdyo ve başka bir oda var; o da bir stüdyo ama aynı zamanda bir mutfak.

Bizzat küçük evin tam güneş altında veya aydınlık pencereli ve yıldızlı gök altında bir tablosunu yakında göreceksin.

Böylece Arles'da kır evi sahibi olduğuna inanabileceksin. Çünkü evi hoşuna gidecek bir tarzda ve kesinkes amacına uygun üslupta bir stüdyo haline bürünecek şekilde düzenleme fikrini bizzat hevesle benimsiyorum.

Diyelim ki bir yıl içinde burada ve Marsilya'da bir tatil geçirmeye gelecek olursan, hazır halde olacak – ve tasarladığım şekliyle öylece baştan aşağı tablolarla dolu olacak.

O zaman kalacağın ya da gelmesi halinde Gauguin'e ayrılacak odanın beyaz duvarlarında kocaman sarı ayçiçeklerinden oluşan bir dekorasyon olacak.

Sabahleyin pencereyi açtığında, karşına bahçelerdeki yeşillik, doğan güneş ve kasabanın girişi çıkacak.

Ama şirin bir yatağı olan ve her eşyası şık görünen ufacık özel odaya 12, 14 ayçiçeğinden oluşan büyük buket tablolarının tıkıştırıldığını göreceksin. Öyle alelade olmayacak.

Stüdyoya gelince, kırmızı yer karoları, beyaz duvarlar ve tavan, kır iskemleleri, çam masa, ayrıca umarım, portrelerden oluşan bir dekorasyon. *Daumier* tarzında karakteri olacak ve öyle tahmin edebiliyorum ki alelade olmayacak.

Şimdi senden stüdyo için bazı Daumier taşbaskıları ve bazı Japon baskıları aramanı isteyeceğim ama hiç de acil değil ve ancak ikinci nüshalarını bulursan gönder.

Ayrıca bazı Delacroix'lar, günümüz sanatçılarının yaptığı sıradan taşbaskılar.

Zerre kadar ivediliği yok ama tasarı kafamda. Onu çok pahalı olmayan BİR SANATÇILAR EVİNE dönüştürmeyi gerçekten istiyorum; tam tersine içinde *pahalı hiçbir şey* olmayacak ama iskemleden resme kadar her şey karakter taşıyacak.

Bu bakımdan yatak seçerken yerel yatakları aldım, demir yatak yerine, çift kişilik

iki geniş yatak. Sağlam, dayanıklı, sakin bir izlenim veriyor; biraz fazla çarşaf gerektirmesi çok kötü ama karakteri olmalı.

Çok sadık bir gündelikçi kadınım olduğu için son derece şanslıyım; o olmadan kendi yerimde oturma işine girişmeye cesaret edemezdim. Gayet yaşlı ve kızlı erkekli bir yığın çocuğu var; karolarımı güzel, kırmızı ve temiz tutuyor.

Böyle büyük ve ciddi bir iş bulmama ne kadar çok sevindiğimi sana açıklamada yetersiz kalırım. Burada girişiğim şey gerçek bir dekorasyon olur umarım.

Sana söylediğim gibi, kendi yatağını resimle donatacağım, üç konu olacak. Belki bir çıplak kadın, henüz karar vermedim, belki içinde çocuk olan bir beşik; bilmiyorum ama acele etmeyeceğim.

Burada kalma konusunda artık bir tereddüdüm yok, çünkü çalışmaya dönük tasarılar bolca aklıma geliyor. Şimdi ev için her ay bir eşya almayı planlıyorum. Ev mobilya ve dekorasyon açısından sabırla bir şeye değer hale gelecek.

Kesinlikle harikulade geçeceği kanısında olduğum sonbahar için çok yakında yüklü bir boya siparişine ihtiyacım olacağı konusunda seni uyarmalıyım. Düşünüp belirledikten sonra, siparişi sana ilişikte göndereceğim.

Gece kafesi resmimde kafenin aslında insanın kendini mahvedebileceği, delirebileceği, suç işleyebileceği bir yer olduğu fikrini ifade etmeye çalıştım. Her neyse, bunu hafif pembe, kan kırmızısı ve şarap kırmızısı tezatlarıyla verme yoluna gittim. Yumuşak XV. Louis yeşili ve Verona yeşili sarı yeşillerle ve cırtlak mavi yeşillerle tezat içinde.

Hepsi solgun kükürt renginde cehennem gibi bir fırın ambiyansı içinde.

Bir meyhanedeki karanlık köşelerin gücünü bir ölçüde ifade etmek.

Ancak Japon neşesinin ve Tartarin'in babacanlığının görünüşüyle.

Peki, bu tablo için Bay Tersteeg ne der? Bir Sisley'ye, evet, izlenimcilerin en anlayışlısı ve en duyarlısı olan Sisley'nin bir tablosuna bakınca şunu söylemiş olan biri: "Bu resmi yapan sanatçının biraz çakırkeyif olduğunu düşünmekten kendimi alamıyorum." O halde benim resmime bakınca, tam bir sanrılı hezeyan vakası olduğunu söyleyecektir.

Sözünü ettiğin şeye, Revue Indépendante'da bir ara sergi açmaya hiçbir itirazım yok, tabii genellikle orada sergi açan diğerleri için bir engel vesilesi teşkil etmediğim sürece.

Sadece onlara aslında etütlerin yer alacağı bu ilkinden sonra, kendim için ikinci bir sergi açma hakkını saklı tutmak istediğimi söylememiz gerekir.

Böylece gelecek yıl bir topluluk oluştuğunda, onlara sergilemek üzere evin dekorasyonunu veririm. Israrcı falan değilim, maksadım sadece etütlerin kompozisyonlarla karıştırılmamasını sağlamak ve ilk sergide *etütlerin* yer alacağını önceden söylemek.

Zira bileşik tablolara dönük girişimlerden ibaret olan ekici ve gece kafesi dışında hâlâ pek fazla şey yok.

Sana bu satırları yazarken, babamızın bir karikatürü gibi görünen ufak tefek köylü kafeye girdi.

Benzerlik şaşırtıcı sonuçta. Özellikle çöküк profil, bezginlik ve eğreti ağız. Onun resmini yapamamış olmak bana yazıkmış gibi görünmeye devam ediyor.

Pek acil olmayan boya siparişini bu mektuba ekliyorum. Ancak tasarılarla dolu olduğum ve sonbahar birçok enfes konu vaat ettiği için, beş tuvale mi, on tuvale mi başlayacağını düpedüz bilemiyorum.

Çiçek açan meyve bahçeleriyle sayısız konunun çıkacağı ilkbaharda aynı durum söz konusu olacak. Baba Tanguy'ya daha kaba boya verirsen, muhtemelen bu işi iyi yapacaktır.

Onun diğer ince boyaları gerçekten düşük kalitede, özellikle maviler açısından.

Umarım, sonraki partiyi hazırlarken *kalite* bakımından biraz kazançlı çıkarım.

Nispeten daha az iş yapıyorum ve işe daha uzun arayla dönüyorum. Hafta için 50 frank ayırdım; böylece şimdiden mobilyaya 250 gitmiş durumda. İşleri bu şekilde yürütmekle telafi edeceğim. Bugünden itibaren bir tür kır evinin olduğunu söyleyebilirsin kendine, maalesef biraz uzak olsa da. Ama Marsilya'da bir geçici sergi açsak, çok, ama çok uzak olmaktan çıkacaktır. Bir yıl içinde bunu görürüz belki. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

678 Arles, Pazar 9 Eylül ve Cuma 14 Eylül dolayları, 1888
Willemien van Gogh'a (F)

Sevgili kız kardeşim,

Mektubun bana büyük bir keyif verdi; bugün sana huzur ve sükûnet içinde cevap yazacak boş zamanım var. Demek Paris'e ziyaretin çok başarılı geçti. Gelecek yıl buraya da gelmeni gerçekten isterim. Şu anda stüdyoyu her zaman birini ağırlayabilecek şekilde döşüyorum. Üst katta çok şirin bir parka bakan ve sabahları güneşin doğuşunun görülebildiği iki küçük oda var. Bu odalardan birini gelecek bir arkadaşı ağırlamak için düzenleyeceğim, diğer oda ise benim olacak.

Orada hasır oturaklı iskemleler, bir masa ve çamdan bir yatak dışında bir şey istemiyorum. Duvarlar beyaz badanalı, karolar kırmızı. Ama içinde ileride yapmayı tasarladığım bir sürü portre ve boyalı figür etüdü olmasını istiyorum. Elimde öncelikle genç bir Belçikalı izlenimcinin portresi var; onu biraz şair tipinde çizdim, kibar ve tedirgin başı yıldızların kırpıştığı gece semasından oluşan koyu lacivert bir zeminde öne çıkıyor.

Diğer odaya geçersek, mavi battaniye örtülü ceviz bir yatakla neredeyse şık görünmesi hoşuma gider.

Tuvalet masası ve çekmeceli sandık da dahil geri kalan şeyler mat cevizden. Ja-

ponların yaptığı gibi, bu ufacık odaya en az altı tane çok büyük tuval, özellikle kocaman ayçiçeği buketleri tıkıştırmak istiyorum. Japonların içgüdüyle tezatlar aradığını ve tatlandırılmış biberler, tuzlu tatlılar, yağda kızartılmış buzlar ve dondurulmuş kızartma yemekleri yediklerini biliyorsun. Bu bakımdan aynı sisteme uygun olarak, büyük bir odaya sadece çok küçük tablolar, çok küçük bir odaya ise bir sürü büyük tablo konulur muhtemelen.

Umarım, sana bu güzel diyarı gösterebileceğim günler gelir.

Geceleyin lambalarla aydınlatılmış bir kafe iç mekânını konu alan bir tuvali yeni bitirdim. Bazı zavallı gece berduşları bir köşede uyuyor. Salon kırmızıya boyanmış ve gaz lambası ışığı altında yeşil bilardo masasının kocaman gölgesi yere vurmuş. Bu tuvalde kan kırmızısından hafif pembeye kadar altı ya da yedi farklı kırmızı var; aynı sayıdaki soluk ya da koyu yeşillerle tezat oluşturuyorlar.

Bugün Theo'ya bir Japon baskısına benzeyen bir çizimini gönderdim.

Theo sana bazı Japon baskıları verdiğini bildirmişti. O resim tarzının şu anda yöneldiği istikameti anlar hale gelmenin en pratik yolu kesinlikle budur. Rengârenk ve parlak.

Kendi adıma, burada Japon baskılarına ihtiyacım yok çünkü kendime her zaman diyorum ki *burada Japonya'dayım*. Bu yüzden yapmam gereken tek şey gözlerimi açmak ve bende bir izlenim bırakan, dosdoğru önümde duran şeyin resmini yapmak.

Bizim oradaki şişman, güleç yüzlü bir Japon kadını biçimindeki ufacık maskı görmüş müydün? O küçük masktaki yüz ifadesi gerçekten şaşırtıcı.

Resimlerimden birini kendin için almayı düşündün mü? Umarım, öyledir ve hangisini seçmiş olacağın benim için bayağı merak konusu. Mavi gökyüzü altında yeşillikler arasındaki beyaz kulübeleri, Akdeniz kıyısındaki Saintes-Maries'de çizdiğim resmi almış olacağını düşündüm kendimce.

Şu anda insanların kumsalı doldurduğu Saintes-Maries'ye tekrar gitmem gerekirdi aslında. Her neyse, burada yapacak epeyce işim var.

Şimdi bir yıldızlı gök resmini yapmayı kesinlikle istiyorum. Gece çoğu kez bana gündüzden daha da zengin renkli, en yoğun menekşeler, maviler ve yeşiller açısından renkli görünür.

Dikkatle baktığında bazı yıldızların limoni renkte olduğunu, diğerlerinde bir pembe, yeşil, unutmabeni çiçeğine benzer mavi ışıltı bulunduğunu göreceksin. Çok ayrıntıya girmeden şunu belirteyim ki bir yıldızlı gök resmi yapmak için mavi-siyah üstüne beyaz noktalar koymanın pek yeterli olmadığı açıktır.

Buradaki evimin dış kısmı taze tereyağı sarısına boyanmış, cafcaflı yeşil kepenkleri var ve yeşil bir çınar, zakkum, akasya bahçesinin bulunduğu meydana bakan kısmı tam güneş altında. İçerisi baştan aşağı beyaz badanalı ve zemin kırmızı tuğlalarla kaplı. Yukarıda ise yoğun mavi gök. Evdeyken yaşayabiliyor, nefes alabiliyor, düşünebiliyor ve resim yapabiliyorum. Bana öyle geliyor ki kuzeye dönmektense daha da güneye inmem gerekiyor, çünkü kan dolaşımının normale dönmesi için

güçlü sıcağa fazlasıyla ihtiyacım var. Paris'e nazaran burada sahiden çok daha sağlıklıyım.

Senin de güneyden son derece hoşlanacağından artık pek kuşkum yok.

Biz kuzeylilere asla yeterince sinmemiş güneştendir bu.

Bu mektuba birkaç gün önce başlayıp buraya kadar getirmiştim, şimdi tekrar başlıyorum.

Bu arayı vermeme, tamamen son birkaç gündür bir kafenin dış kısmını akşam vaktindeki haliyle konu alan yeni bir resimle uğraşınam yol açtı. Terasta içki içen insanların küçük karaltıları var. Kocaman bir sarı sokak lambası terası, ön cepheyi, kaldırımı aydınlatıyor ve hatta sokağın parke taşlarına ışık vurarak, onları morpembe bir tona büründürüyor. Yıldızlarla dolu mavi gök altında uzayıp giden sokaktaki evlerin kalkan duvarları koyu mavi ya da mor, ayrıca yeşil bir ağaç görülüyor. Siyahın olmadığı bir gece resmi var karşımızda. Güzel mavi, mor ve yeşil dışında bir şey yok ve bu ortamda aydınlık alan soluk kükürt, limoni yeşil rengine bürünmüş. Geceleyin orada resim yapmaktan müthiş keyif alıyorum. Eskiden gündüz yapılmış çizimden resim yapılırdı. Ama şeyleri dosdoğru resmetmeyi kendime uygun görüyorum. Karanlıkta maviyi yeşil, mavi eflatunu pembe eflatun sanma hatasına düşebileceğim gayet doğru çünkü tonun niteliği açıkça seçilemez. Ama cılız, donuk ve beyazımsı bir ışık barındıran alışılagelmiş siyah gece görüntüsünden uzaklaşmanın tek yolu budur; aslına bakılırsa, tek başına bir mum bile bize en zengin sarıları ve turuncları verir. Ayrıca bir Japon gibi göründüğüm yeni bir portremi yaptım, öylesine bir etüt olarak. Guy de Maupassant'ın Güzel Dost romanını okuyup okumadığından ve genelde yeteneği hakkında ne düşündüğünde bana hiç söz etmedin. Bunu söylememin sebebi, Güzel Dost'un başlangıcının tam da aydınlık bulvar kafeleriyle Paris'te bir yıldızlı gece tasviri olması; bu yakında resmini yaptığım konuyla aynı.

Guy de Maupassant'dan söz açılmışken, eserlerini gerçekten güzel buluyorum ve onun yazdığı her şeyi okumanı gerçekten tavsiye ederim. Zola, Maupassant, De Goncourt, modern roman hakkında oldukça berrak bir fikre varmak için onları mümkün mertebe baştan sona okumak gerekir. Balzac'ı okudun mu? Burada onu tekrar okuyorum.

Sevgili kız kardeşim, halihazırda doğanın zengin ve muhteşem yönlerini resmetmemiz gerektiği kanısındayım; neşeye, mutluluğa, umuda ve sevgiye ihtiyacımız var.

Daha çirkin, yaşlı, pespaye, marazlı, yoksul hale geldikçe, iyi düzenlenmiş, göz alıcı parlak renkte resimlerle öcümü almayı daha çok istiyorum.

Kuyumcular da yaşlı ve çirkin olur, tabii değerli taşları iyi düzenlemeyi öğrenmeden önce. Bir tablodaki renkleri parıldayacak ve barındırdıkları tezatlarla göze çarpacak şekilde düzenlemek, mücevherleri düzenlemek ya da kıyafetleri tasarlamak gibi bir şeydir.

Anlayacağın, insan Japon baskılarına sürekli bakınca buketler yapmaktan, çi-

çekler arasında çalışmaktan daha da hoşlanır. Bugün postaya verebilmek için, mektubu bitirmek zorundayım. Annemizin sözünü ettiğin fotoğrafını edinmek beni çok mutlu eder, dolayısıyla bana göndermeyi unutma. Annemize içten selamlarımı ilet; her ikinizi de sıklıkla düşünüyorum ve hayatımızın biraz daha iyi olduğunu artık bilmenizden gerçekten memnunum. Theo'nun kendisini çok yalnız hissetmesinden doğrusu korkuyorum. Ama şu sıralarda bir Belçikalı izlenimci ressam, yukarıda değindiğim kişi bir süre Paris'te kalacak. Ayrıca başka birçok ressam yazın yaptıkları etütleriyle yakında Paris'e dönmüş olacak.

Seni ve Valide'yi muhabbetle öperim.

Dostlukla,
Vincent

683 Arles, Salı 18 Eylül 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Bu sabah erkenden sana yazdım, ardından bir güneşli bahçe resmi üzerindeki çalışmayı sürdürmeye gittim. Daha sonra onu eve getirdim, bir boş tuvalle tekrar dışarıya çıktım ve o da bitti. Şimdi içimden sana tekrar yazmak geliyor.

Zira hiç bu kadar talihli olmamıştım; buradaki doğa *olağanüstü* güzel. Her şey ve her yer. Gök kubbe harika bir mavilik içinde, soluk bir kükürt rengiyle ışıyan güneş yumuşak ve çekici, Vermeer van Delft'in tablolarındaki gibi gök mavileri ve sarıları bileşimi var. O kadar güzel resim yapamıyorum ama ortam beni öylesine içine çekiyor ki hiçbir kuralı düşünmeksizin kendimi kaptırıp gidiyorum.

Bu bana evin karşısındaki bahçelerin üç tablosunu veriyor. Bir de iki kafe var. Bir de ayçiçekleri. Bir de Boch'un portresi ve benim portrem. Bir de fabrikanın yukarısındaki kırmızı güneş ve kum boşaltan adamlar. Eski değirmen. Diğer etütleri bir yana bırakırsak, biraz sıkı çalışma yapıldığını anlayabilirsin.

Ama boyam, tuvalim, mangırım tamamen bitti bugün. Son tüplerle son tuval üstüne yaptığım son resim, haliyle yeşil bir bahçe ve buna uygun yeşil olmaksızın, basbayağı Prusya mavisi ve krom sarısıyla boyanmış durumda. Kendimi buraya ilk gelişimdeki halimden oldukça farklı hissetmeye başlıyorum, kuşkularım yok artık, bir şeyle uğraşmakta tereddüt etmiyorum artık ve bu durum daha da ileriye gidebilir.

Ama ne müthiş manzara! Bulunduğum yer bir park, cici küçük hanımların gezdiği sokağın yakınında; örneğin Mourier'in oraya hiç gitmişliği yoktur, oysa bu bahçelerde hemen her gün yürürdük ama diğer tarafta (üç tane bahçe var). Anlayacağın, mekâna Boccaccio tarzında bir *je ne sais quoi* veren tam da bu. Bahçenin o tarafı da aynı iffet ya da ahlaklılık sebebiyle, zakkum gibi çiçek açan çalılardan yoksun.

Yüksek kümeler halinde alelade çınarlar, çamlar, bir salkımsöğüt ve yeşil çim. Ama öylesine bir sıcaklığı var ki! Monet'nin resmini yaptığı buna benzer bahçeler var.

Harcamak zorunda olduğum bütün boya, tuval, paranın yükünü kaldırabildiğin sürece, bana onları göndermeyi sürdür. Çünkü hazırladığım şeyler son partiden daha iyi olacak ve zarara uğramaktan ziyade kazançlı çıkacağımız kanısındayım. Yani, yeter ki tutarlı olacak bir bütünü ortaya çıkarabileyim. Yapmaya çalıştığım şey de bu.

Peki, Thomas'ın etütlerime karşılık iki ya da üç yüz frank borç vermesi büsbütün imkânsız mı? Bu da onlardan bir binlikten fazla kazanacağım anlamına gelir çünkü gördüğüm şeylerle heyecandan, heyecandan, heyecandan nasıl titrediğimi sana yeterince anlatamam.

Böylece insanda *sonbahara dönük özlemler* uyanır, zamanın nasıl geçtiğinin fark edilmediği bir şevk ortaya çıkar. Aman sonraki sabah gelmesin, aman kış karayelleri gelmesin.

Bugün yoğun çalışırken, Bernard'ı epey düşündüm. Mektubu Gauguin'in yeteneğine derin saygıyla dolu; onu neredeyse ürkecek kadar büyük bir sanatçı olarak gördüğünü ve yaptığı her şeyi onunla karşılaştırınca kötü bulduğunu söylüyor. Daha geçen kış Bernard'ın Gauguin'le hır çıkarmak için uğraştığını biliyorsun. Ah, işte, durum ne olursa olsun ve ne yaşanırsa yaşansın, o sanatçıların dostumuz olmaları ve işler nasıl gelişirse gelişsin, rahatlıkla inandığım üzere, öyle kalmaları çok iç rahatlatıcı.

Ev konusunda, iş konusunda öylesine şanslıyım ki nimetlerin öyle tek başına gelmeyeceğine, kendi adına onlardan pay alarak senin de şansı yakalayacağına inanacak cesareti buluyorum. Bir süre önce Dante, Petrarca, Boccaccio, Giotto, Botticelli üzerine bir makale okudum; aman Tanrım, o adamların mektuplarını okumak bende ne müthiş etki bıraktı! Meğer Petrarca buranın yakınında, Avignon'da yaşamış, aynı servileri ve zakkumları görmüş.

Bahçelerden birine bundan bir şey katmaya çalıştım, kalın boya tabakasıyla limon sarısına ve limoni yeşile boyadım. Beni en çok etkileyen Giotto – *hep acı çekmiş* ve sanki çoktan başka bir dünyaya geçmişçesine hep iyilikle ve şevkle dolu olmuş.

Giotto zaten olağanüstü biri, onu şairlerden, Dante, Petrarca ve Boccaccio'dan daha iyi anlıyorum.

Şiiri daima resimden daha *korkunç* bulmuşumdur, her ne kadar resim aslında daha kirli ve çok daha can sıkıcı olsa da. Sonuçta ressam hiçbir şey söylemez; suskun kalır ve böylesi bence daha iyi.

Sevgili Theo, buradaki servileri, zakkumları, güneşi gördüğünde (o gün gelecek, merak etme), Puvis de Chavannes'ın güzel eserlerini daha da sıklıkla düşüneceksin: *Şirin ülke* ve daha birçoğu.

Muteber insanların malum aksanla konuştuğu bu matrak diyarın Tartarin tarafı ve Daumier tarafı boyunca, halen Yunan kaynaklı o kadar çok şey (sözgelimi Midilli'dekine benzer Arles Venüs'ü) var ki her şeye rağmen o gençlik hâlâ hissedilebiliyor.

Bir gün senin de güneyi tanıyacağından zerre kadar kuşku duymuyorum.

Claude Monet'yi Antibes'deyken görmeye gidersin belki ya da şöyle ya da böyle bir fırsat bulursun.

Gerçi karayel estiğinde, burası *şirin* bir diyarın tam tersine dönüşüyor çünkü karayel gerçekten çileden çıkarıcı. Ama rüzgârın olmadığı bir günde, bu nasıl da telafi oluyor, bu nasıl da telafi oluyor, bir bilsen. O ne yoğun renkler, o ne temiz hava, o ne dingin canlılık. Yarın boyalar gelinceye kadar çizim yapacağım. Ama şu anda artık karakalemle bir resim çizmemeye karar verecek noktaya gelmiş durumdayım. Anlamı yok; iyi çizmek için bizzat boyayla çizimin üstesinden gelmek gerekir.

Ha, Revue Indépendante'daki sergi, tamam olur ama ilk ve son kez – puroyu ağzımıza tersinden koymayacak kadar tiryakiyiz biz.

Satmak için uğraşmaya mecbur kalacağız, tabii satılan şeyler aynısını yeniden ve daha iyi yapabilmek için; çünkü rezil bir işin içindeyiz – ama evde keder anlamına gelen şehirde şenlik dışında bir şey arayalım.

Bu öğleden sonra seçkin bir hayran kitlem vardı ... dört ya da beş muhabbet tellalı ve bir düzine kadar yumurcak; özellikle boyaların tüplerden çıkışını izlemeyi ilginç buldular. Ha, varsın böyle bir kitle olsun, işte şöhret dediğin bu; daha doğrusu, Rhône kıyılarından ve Bout d'Arles Sokağı'ndan gelen bu yumurcaklar ve kabadayılar gibi hırsa ve şöhrete nanik yapmada sıkı kararlıyım.

Bugün Milliet'nin yanındaydım; kalışını dört gün uzattığı için, yarın bana uğrayacak. Bernard'ın Afrika'daki askerlik hizmetine gitmesini isterim çünkü orada güzel şeyler yapacaktır ve ona ne söyleyeceğimi hâlâ bilmiyorum. Portresini etütlerimden biriyle takas edeceğini söyledi.

Ama ondan istediğim gibi, Gauguin'in portresini yapmaya *cesaret edemediğini* çünkü Gauguin karşısında çok utandığını belirtti. Bernard aslında çok huysuz biri!! Bazen çılgın ve rezilin teki olup çıkıyor ama bundan dolayı onu ayıplamaya hakkı olan biri sayılmayacağım kesin, çünkü kendim aynı sinir bozukluğunu fazlasıyla biliyorum ve onun da beni ayıplamayacağını biliyorum. Afrika'da Milliet'yi görmeye giderse, Milliet muhakkak onunla arkadaşlık edecektir. Çünkü Milliet çok sadık bir dosttur ve neredeyse sevgiyi aşağılayacak kadar kolayca muhabbete girer.

Seurat ne yapıyor? Daha önce gönderdiğim etütleri ona göstermeye cesaret edemem ama ayçiçeklerini, meyhaneleri ve bahçeleri konu alanları görmesini isterim. Onun sistemini sıkça düşünmekle birlikte hiç de izleyecek değilim ama o özgün bir renkçidir ve aynı şey farklı bir ölçüde olmak üzere Signac için de geçerlidir; noktacılar yeni bir şey bulmuşlar ve yine de onları çok beğeniyorum. Ama samimiyetle söyleyeyim ki Paris'e gelişimden önce aradığım şeye gittikçe daha fazla dönüyorum ve daha önce çağrıştırıcı renkten kimsenin söz edip etmediğini bilmiyorum. Ama Delacroix ve Monticelli sözünü etmemekle birlikte bunu yapmışlardır.

Müziği öğrenmek için beyhude bir girişimde bulunduğum Nuenen'deki halimdeyim yine; o zaman bile bizim rengimiz ile Wagner'in müziği arasında bağlantılar bulunduğunu güçlü biçimde hissediyordum. Evet, izlenimcilikte *Eugène Delacroix*'nın

dirilişini gördüğüm doğru ama yorumlar hem ayrı, hem de biraz bağdaşmaz olduğu için, doktrini formüle eden izlenimcilik olmayacaktır. İşte bu yüzden izlenimciler arasında kalmaktayım çünkü o ibare hiçbir şey söylemiyor ve insanı hiçbir şeye bağlamıyor. Orada bir ahbap olarak bulunduğuma göre, görüşümü belirtmem gerekmez.

Hey Tanrım, hayatta aptal numarası yapmak şart; çalışmak için zaman istiyorum. Peki, sen bundan başka bir şey istiyor musun? Ama benim gibi, senin de açık bir zihinle çalışmak için gerekli huzura ve sükûnete ermeyi herhalde özlediğini anlıyorum.

Ve de para isteklerimle bunu senden çekip almaktan çok korkuyorum.

Ne var ki birçok hesap yapıyorum ve doğrusu bugün on metre tuval için boyaları doğru hesapladığının farkına vardım, sadece biri, temel renklerden sarı hariç. Elimdeki bütün boyaların aynı anda tükenmesi, görece orantıları bir uyurgezer gibi sezebildiğimin kanıtı değil mi? Çizimde de aynen öyle, pek ölçüm yapmam ve ölçüm yapmaması halinde, uydurukça çizeceğini söyleyen Cormon'a oldukça kesin biçimde karşıyım bu konuda.

Yine de senin açından çok sayıda germe çerçevesi satın almanın iyi olacağı görüşündeyim; çünkü koruma açısından tuvalleri tam anlamıyla kurutabilmek için belli bir sayıda çerçeve gerekir ve bende de bir sürü var. Ama her şeyin çok fazla yer kaplamaması için, germe çerçevelerini çıkarmakta tereddüt etmemelisin.

Burada 30, 25, 20 numaralı germe çerçevelerine 1,50 frank, 15, 12, 10 numaralılara 1 frank ödüyorum. Keşke onları marangoza yaptırabilsem.

Burada marangozluğun çok pahalı olması nedeniyle, o fiyattan hesaplarsa, Tanguy da onları tedarik edebilir. Kare 30 numaralı tuval için 5 frank tutan hafif cevizden bir çerçeve arıyorum ve sanırım edineceğim. Portrelik 10 numaralı tuval için ağır meşeden bir çerçeve de bana 5 franga mal oluyor.

Yeni tuval için beş adet 30 numara germe çerçevesi sipariş etmem gerekti; bunlar yapılmış durumda ve gidip almalıyım. Anlattıklarım bu çalışma döneminde biraz para olmadan idare edemeyeceğimi kanıtlayacaktır sana.

Geçmişte hep hammaddeler arasında olmamızda ve vurgun peşinde koşmak yerine sadece üretmeye çalışmamızda bir avuntu var. Bu bakımdan aksamamız mümkün değil.

Umarım, öyle olur; boyamı, tuvalimi ve mangırımı tüketmek gibi kaçınılmaz bir zorunluluk içindeysem, henüz mahvolma yolunda olmadığımıza emin olabilirsin.

Kendi adına cüzdanını ve içindekini tüketsen bile, bunun kötü olduğu doğru olsa da bana sakince şunu söyle: Hiçbir şey kalmadı. O zaman benim tutacağım yol sayesinde, daha fazlası olacak.

Ama bu süre içinde bana dürüstçe söyleyeceksin, tamam mı? Ben bu arada çizim yapacağım çünkü resim yapmaktansa çizim dışında bir şey yapmamak daha uygun.

Elini sımsıkı sıkarım. Bak, ne günlerdeyiz, yaşanan olaylardan dolayı değil, şunu sıkı sıkıya hissetmemden dolayı: Sen ve ben batmadık, henüz bitmedik ve gelecekte de bitmeyeceğiz.

Ama resimlerimin tam bitmiş olmadığını söyleyecek eleştirmenleri çürütmeye kalkışmayacağımı biliyorsun. Elini sıkarım, yakında daha geniş yazacağım.

Dostlukla,
Vincent

Richepin'in Césarine romanını da okudum, sözde kaçık kadının söylediği hoşuma gitti: Bütün hayat iyi kurulmuş denklemlerdir.

686 Arles, Pazar 23 Eylül ya da Pazartesi 24 Eylül 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Son günlerin güzel havası tamamen bozuldu yerini yağmur ve çamura bıraktı... Ama eminim kış gelmeden önce güzel havalar göreceğiz daha.

Önemli olan bunları kullanabilmek, çünkü –

güzel günler – kısa –

Özellikle resim yapma açısından. Bu kış bolca çizim yapmak niyetindeyim. Bellekten figür çizmeyi becerebilsem her an yapacak bir işim olur. Öte yandan, akıllarına geldiği gibi çizen tüm ressamların –örnekse Hokusai, Daumier– en parlak figürlerine bile baktığımda, aynı ustaların ya da başka portre ressamlarının modele bakarak yaptıkları resimlerdeki figürleriyle aynı ayarda olamadıklarını görüyorum kendi hesabıma.

Sonuç olarak sık sık modelsiz –özellikle zekî modelsiz– kalmaya yargılıysak bile, bu yüzden umutsuzluğa kapılmamamız, savaşımdan bıkkınlık getirmememiz gerek.

Bütün Japon estamplarını, Daumier'leri, Delacroix'ları, Géricault'ları atölyenin şurasına burasına yerleştirdim. Bu arada Delcroix'nın 'Pietà'sını yeniden bulabilirsen, ya da Géricault'dan bir şeyler, alabildiğin kadar çok satın almanı öğütlerim.

Atölyede bir de Millet'nin *Tarlada Çalışanlar*'ı ve Lerat'nın *Tohum Saçan Adam* adlı *eau forte*'u –Durand-Ruel'de 1. 25 franga satılıyor –olsaydı çok sevinirdim. Son olarak da Jacquemart'ın, Meissonier'den esinlenerek yaptığı *Okuyan Adam* adlı küçük *eau forte*'unu istiyorum. Öteden beri çok sevdiğim bir Meissonier'dir o. Meissonier'nin işlerini pek seviyorum.

Revue des Deux Mondes'da Tolstoy hakkında bir makale okuyorum. Dediklerine göre, Tolstoy kendi ırkının diniyle çok ilgiliymiş, aynı İngiliz George Eliot gibi.

Tolstoy'un din üstüne bir kitabı olmalı, yanılmıyorsam adı *Benim Dinim*; herhalde çok iyi bir kitaptır. Bu okuduğum makaleden çıkarabildiğim kadarıyla, o kitapta,

İsa'nın dininde sonsuzluğa dek doğru kalacak olanla, tüm dinlerin ortak yanlarını bulmaya çalışıyor. Anlaşılan gövdenin yeniden dirilişini, hatta ruhun sonsuz yaşamını kabul etmiyor da, nihilistler gibi ölümden sonra hiçbir şey olmadığını, ama bir insanın ölümüyle, tamamen ölmesiyle insanlığın, yaşayan insanlığın sürekliliğinin sağlandığını söylüyor.

Her neyse, kitabın kendisini okumadığıma göre, bu sorunu nasıl aldığını tamıtamına bilemeyeceğim, ama sanırım onun dini, acılarımızı çoğaltacak zalim bir din olamaz... Tersine, yaşamak ve birçok şey yapabilmek için sukûnet, enerji ve cesaret ilham eden bir din olmalı.

Bing'in çıkardığı, *Ot Yaprağı* ve karanfiller ve de Housaki röprodüksiyonları *çok güzel*, bence.

Sen ne dersen de düz renkle boyanmış en basit baskıları bile beğeniyorum; Rubens ve Veronese benim için ne kadar güzelse onlar da öyle. Bunların gerçek ilkel sanat olmadığını pek iyi biliyorum. Ancak, ilkeller çok güzel diye, "Louvre'a gittiğimde, ilkellerden öteye geçemiyorum" gibisinden son moda bir sözü benim ağzımdan duyacağını sanma.

İnsan, Japon estamplarını ciddi olarak toplayan bir koleksiyoncuya, Levy'nin kendisine diyelim, 'Aziz dostum, şu beş kuruşluk estamplara hayran olmaktan kendimi alamıyorum" diyecek olsa, herhalde adam şoke olacak, karşısındakinin cahilliğine, zevksizliğine acıyacaktır.

Aynı şekilde, bir vakitler Rubens'i, Jordaens'i, Veronese'yi beğenmek de zevksizlik sayılıyordu.

Evde pek yalnızlık çekeceğimi sanmıyorum. Kötü kış günlerinde ya da uzayıp giden akşamlarda beni tümüyle meşgul edecek uğraşlar bulabileceğim kendime. Dokumacılar, sepetçiler çoğu kez bütün bir mevsimi tek başlarına ya da hemen hemen kimsesiz geçirebiliyorlar, sırf ellerindeki işle uğraşarak.

Ama işte, bu gibi insanların tek bir yerde kalabilmelerini sağlayan şey, o evcillik duygusu, *çevrenin aşina görünümünün verdiği güven*... Elbette yanımda bir iki dostum olsun isterim, ama olmaz ise bu yüzden mutsuzluğa düşecek değilim... Sonra, bir gün birileri gelecek, hiç kuşkum yok bundan. Sen de, evinde birilerinin kalmasına razı olsaydın, konut sorununun pek çok ressamın karşısına çok ciddi bir problem olarak çıktığını görürdün.

Kendi payıma, çalışmalarımla para kazanmanın benim için kesin bir görev olduğuna inanıyorum, dolayısıyla ne yapmam gerektiğini çok açık seçik görüyorum.

Ah, keşke her sanatçının yaşayacak ve çalışacak bir miktar parası olabilseydi!!! Ne yazık ki, durum öyle değil... Üretmek, üretmek, üretmek güdüsü her yanımı saran bir ateş gibi. Kimbilir, belki de işlerimizi genişletip, başkalarına da yardım edebileceğimiz günler gelecek.

Ama çok uzakta o günler, önce yapılacak öyle çok iş var ki...

Savaş sırasında yaşıyor olsaydık, bir ihtimal savaşa katılıp dövüşmek zorunda

kalırdık... Hoşumuza gitmezdi elbet, neden barış zamanında yaşamıyoruz diye üzülürdük, ama ortada bir zorunluluk olduğu için savaşırdık...

Aynı biçimde, dünyanın, yaşamak için paranın gerekli olmayacağı bir düzene girmesini dilemeye elbette hakkımız var. Ancak, zamanımızda her şey parayla yapıldığına göre, insan para harcadığı sürece para kazanmayı da düşünmek zorunda... Bana gelince, çizimden çok yağlıboya ile para kazanma fırsatım var.

Genelde, hoş, ilgi çekici eskizler yapabilen kişilerin sayısı, iyi yağlıboya yapan, renk aracılığıyla doğayı yakalayabilenlerden çok daha fazla. Yağlıboya her zaman daha ender bir şey olacaktır ve resimlerin takdir görmesi, ister çok uzun süre alsın ister almasın, günün birinde bir koleksiyoncu bulacakları kesindir.

Boya tabakasının (impasto) oldukça kalın olduğu tabloların *burada* daha uzun süre kalıp kurumaları gerekli bence.

Duyduğuma göre, İspanya'daki Rubens tablolarının renkleri, Kuzey'de kalanlardan çok daha zengin ve parlakmış. Açık havada, iklim koşullarının etkisinde bulunan *harabeler*, burada beyaz kalıyorlar, oysa kuzeyde grileşiyor, kararıyor, kirleniyorlar. Monticelli'ler Paris'te kurumuş olsalardı, emin ol çok daha matlaşırlardı.

Buradaki kadınların güzelliğini daha iyi görmeye başladım artık ve sık sık Monticelli'yi yeniden düşünüyorum.

Buradaki kadınların güzelliğinde rengin çok büyük bir rolü var. Vücut biçimleri güzel değil demiyorum ama asıl, kendilerine özgü büyülerinin nedeni başka... Rengârenk ve sırtlarında çok iyi taşıdıkları giysilerin görkemli çizgileri, vücudun biçiminden çok, tenin *tonu*, onları bunca çekici yapan... Ancak, onları görmeye başladığım gibi resimlerime aktarmak pek kolay olmayacak. Öte yandan, burada kalmamın ilerlemem için şart olduğuna eminim. Gerçekten güneyi yansıtan, güneye ait bir tablo yapmak için belirli bir hüner sahibi olmak yeterli değil. Olgunlaşmak, daha derin bir anlayışa varmak için çevreye uzun uzun bakmak gerekli.

Paris'ten ayrıldığımda, Monticelli ile Delacroix'nın bunca *gerçek* olduklarını göreceğim aklımın köşesinden bile geçmezdi. Burada aylarca ve aylarca yaşadıktan sonra, ancak yeni yeni anlamaya başlıyorum ki resimlerin hiçbirini kendi imgelemlerinden uydurmamışlar. Sanıyorum sen de, gelecek yıl, şimdiye dek yaptığım konuları, meyva bahçelerini, hasat zamanını falan, yeniden göreceksin ama bu kez değişik renklerle ve hepsinden önemlisi bambaşka bir çalışma tekniği ile yapılmış olarak. Ve bu değişmeler, çeşitlemeler hep böyle sürüp gidecek. Bir yandan çalışmayı sürdürürken acele etmemem gerektiğini düşünüyorum. Şu eski deyişi uygulamak nasıl olur acaba: On yıl çalışmalı, sonunda birkaç figür ortaya çıkarmalı..? Monticelli'nin yaptığı da buydu –gene de, bazı tablolarını etüt saymayarak...

Öte yandan, sarı giysili kadın gibi, güneş şemsiyeli kadın gibi figürler, sonra sendeki o ufak resim, Reid'deki âşıklar resmi, hep figür etütleri sayılır; ve bunlar çizim açısından yalnızca övülebilir. Bunlarda Monticelli, Daumier ve Delacroix'nınkileri andıran kapsamlı ve harika bir çizim düzeyine ulaşmış, Monticelli'lerin şimdiki fi-

yatı düşünülürse, bunlardan çokça almak çok akıllıca bir spekülasyon olur. Onun öylesine güzel çizdiği figürler ilerde çok büyük sanat yapıtı sayılacaktır.

Bana sorarsan Arles kenti bir vakitler, kadınlarının güzelliği ve giysilerin görkemi açısından, çok daha harikaymış. Şimdi her şeyin yıpranmış, hastalıklı bir görünümü var.

Ancak uzun süre baktıktan sonra eski büyünün canlandığını görebilirsin.

Bu yüzden, burada kalınakla hiçbir şey yitirmediğim kanısındayım; bir köşede oturup, tıpkı ağına kurulmuş, sinek bekleyen bir örümcek gibi, olayların akışını seyretmekten mutluyum.

Hiçbir şeyi zorlayamam, ama artık eve yerleştim ya, havanın güzel olduğu her günden yararlanabilir, arada güzel bir resim yakalamak için her fırsatı değerlendirebilirim.

Milliet şanslı adam, elinde istediği kadar Arlezyen var... Ama resimlerini yapamaz işte, ressam olsaydı o kadar çok Arlesli kız bulamazdı. Hiç acele etmeden vaktin gelmesini beklemem gerek.

Wagner hakkında bir makale daha okudum; Müzik Aşkı. Wagner hakkında kitap yazan adam yazmış galiba. Ah, aşk resim için de ne çok gerekli...!

Anladığım kadarıyla, Benim Dinim adlı kitabında Tolstoy şöyle bir şey ima ediyormuş: "Toplumsal devrim olarak ne gerçekleşirse gerçekleşsin, insanların içinde kendilerine özel ve gizli bir başka devrim gerçekleşecek ve bundan yeni bir din doğacak; daha doğrusu, adı henüz konulmamış yepyeni bir şey doğacak ve bu şey, eskiden Hıristiyan dininin sahip olduğu yatıştırma, avutma, yaşamı olası kılma etkilerini taşıyacak." Çok ilginç bir kitap olsa gerek Tolstoy'unki. Sonunda sinizmden, şüphecilikten, yalan-dolandan bıkıp daha müzikli bir yaşam sürdürmek isteyeceğiz. Peki, nasıl gerçekleşecek bu ve ne bulacağız gerçekten? Önceden tahmin edebilmek ilginç olurdu, ama daha da iyisi, gelecekte yalnızca felaketler görmektense bu tür bir kehanet yapabilmek... Yoksa, devrimler ya da savaşlar yoluyla olsun, çürümüş devletlerin iflası yoluyla olsun, elbette bir sürü felaket, şimşekler gibi düşecek modern dünyanın ve uygarlığın üstüne.

Japon sanatını incelediğimizde, son derece bilge, filozof görüşlü ve zeki bir insan görürüz... Vaktini nasıl harcıyor bu insan? Yeryüzü ile Ay arasındaki uzaklığı ölçerek mi? Hayır. Bismarck'ın politikasını inceleyerek mi? Hayır. Bir tek ot yaprağını incelemektir yaptığı...

Ama, bu ot yaprağı, her bitkiyi, sonra mevsimleri, kırsal alanın çok çeşitli yanlarını, sonra da insan figürünü çizmeye götürecektir onu... Ve böylece yaşamı geçer ve yaşam hepsini yapıp bitiremeyeceği kadar kısadır.

Şunu kabul et; bu basit Japonların, doğanın ortasında sanki kendileri de birer çiçekmiş gibi yaşayan Japonların bize öğrettiği neredeyse başlı başına yeni bir din değil mi?

Bana öyle geliyor ki, Japon resmini inceleyen herkes çok daha neşeli ve mutlu oluyor. Gelenek ve göreneklerle dolu bir dünyada aldığımız tüm eğitime ve yaptığımız çalışmalara karşın doğaya dönmeliyiz bence.

Monticelli'nin yapıtlarının iyi taşbasmaları ya da canlı *eau forte*'lar halinde röprodüksiyonlarının yapılmamış olması ne acı değil mi? Velazquez'in gravürlerini yapan adam gibi bir gravürcü, bazı ressamların yapıtlarından *eau forte*'lar yapacak olsa bu ressamlar ne derler acaba, çok merak ediyorum. Neyse, boşver, aslında bizim işimiz, başkalarına bir şeyler öğretmekten çok bir sürü şeyi kendimiz için öğrenmek ve sevmek olmalı... Tabii, ikisi birden de yapılabilir. Japonların çalışmalarında her şeyin sonsuz bir açık-seçiklik içinde olmasına gıptayla bakıyorum. Bu çalışmalar hiçbir zaman bıktırıcı değil ve hiçbir zaman aceleyle yapılmış gibi durmuyorlar. Soluk alıp vermek kadar basit görünüyor; bir figürü birkaç kesin ve emin çizgiyle bir ceket düğmesi iliklercesine kolaylıkla, verebiliyorlar. Ah, ne yapıp yapıp, birkaç çizgiyle bir figür çizmeyi başarınam gerek! Bütün kış bununla uğraşacağım. Bir kez bunu başarabilirsem, o zaman bulvarlarda, sokaklarda yürüyen insanlar ve daha bir sürü yeni konu yapabileceğim resimlerimde. Bu mektubu yazarken bir düzine kadar çizdim. İpin ucunu yakalamış durumdayım artık ama çok karışık bir iş... Çünkü o birkaç çizgide verdiğim erkek, kadın, çocuk, at ya da köpek figürünün birbiriyle uyumlu başı, gövdesi, kol ve bacakları olması gerek. Yakında görüşmek üzere ve elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

689 Arles, Çarşamba, 26 Eylül 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Sana daha dün yazdığımın gayet farkındayım ama gün yine o kadar güzel başladı ki. Büyük üzüntüm burada gördüğümü senin görememen. Sabahın yedisinden itibaren sonuçta hiçbir özel yanı olmayan bir şeyin, çimde dikili yuvarlak bir sedirin ya da servi çalısının önünde oturdum. Elinde zaten bir bahçe etütü bulunduğu için, bu yuvarlak çalıyı önceden biliyorsun. Bu arada ilişikte yine 30 numaralı bir kare tuvalimin bir taslağı var.

Çalı azıcık bronza çalan alacalı yeşil, çim çok, ama çok yeşil, limoniye çalan Verona yeşili, gök ise çok, ama çok mavi.

Arka plandaki çalı sırası kudurmuş deli zakkumlardan oluşuyor bütünüyle. Bu lanet bitkiler kesinlikle omurilik zafiyetine yakalanabilecek şekilde çiçek açıyor! Taze çiçeklerle ve yığınlar halinde solgun çiçeklerle kaplılar; yaprakları da görünüşte tükenmeyecekmiş gibi yeni sağlam filizler verip duruyor.

Tamamen siyah bir kasvetli servi, çalıların yukarısında dikiliyor ve rengârenk bir dizi küçük figür pembe bir patikada dolaşıyor.

Ortaya çıkan şey aynı yerin oldukça farklı bir bakış açısından başka bir 30 numaralı tuvale yapılmış ve bütün bahçenin soluk limon sarısı bir gök altında çok farklı yeşillerle rengârenk göründüğü resmin bir benzeşi. Peki, bu bahçenin Rönesans şairleri Dante, Petrarca ve Boccaccio'nun çiçekli çimde dikili bu çalılar arasında dolaşmasının hayal edilebileceği anlamına gelen matrak bir üslup taşıdığı doğru değil mi? Evet, bazı ağaçları almadığım doğru ama kompozisyonda aynen koruduğum şey gerçekten öyle. Ancak ikisi de karakterine uygun olmayan bir dizi çalıyla aşırı kalabalıklaşmış halde; *dolayısıyla bu daha doğru ve daha temel karakteri bulmak için*, aynı yerin resmini üçüncü sefer yapıyorum.

Ne de olsa evimin hemen önündeki bahçe bu.

Ama bu bahçe köşesi sana anlattığım şeyin iyi bir örneği; yani, buradaki şeylerin gerçek karakterini bulmak için, onlara çok uzun bir süre bakıp resmetmek gerekir.

Çünkü tek başına eskizden çizginin şimdi basit olduğunu göreceksin belki.

Tekrar belirteyim, sarı göğün bulunduğu benzeşi gibi, bu resim yoğun biçimde koyu renkle boyanmış durumda.

Yarın yine Milliet'yle birlikte çalışmayı umuyorum. Bugün yine sabahın yedisinden akşamın altısına kadar, bir taş atımı mesafede bir lokma atıştırma dışında yerimden ayrılmaksızın çalıştım. İşin hızlı gitmesinin sebebi bu.

Peki, bunun için sen ne diyeceksin? Ayrıca bir süre sonra bana nasıl görünecek?

Şu anda ya kafam berrak ya da çalışmalarıma karşı bir âşık körlüğü var bende.

Zira bu şekilde renkle çevrili olmak benim için oldukça yeni bir şey ve beni olağanüstü heyecanlandırıyor. Yorgunluk devreye girmiyor; hatta bu gece başka bir tablo yapıp eve getirebilirim.

Sana şunların çok acil olduğunu söyleyeyim:

6 büyük tüp	limoni krom sarısı I	çinko ve gümüş beyazı gibi büyük tüpler
6 " "	Verona yeşili	
3 " "	Prusya mavisi.	
10 " "	çinko beyazı	

Eğer bunlar önceden bana ulaşırsa, o zaman dünkü siparişten düşülmeli.

Ayrıca 5 metre tuval.

Elimde değil, taşkın bir ruh hali içindeyim ve başkaları da '89 yılı için büyük bir çaba gösterirken, elimde konumumu korumama yetecek kadar tablo bulunduğuna olabildiğince emin olmak istiyorum. Seurat çok büyük tuvallerinden ikisi ya da üçüyle birlikte tek başına sergi açmaya yetecek kadar tabloya sahip; iyi bir işçi olan Signac'ın da yeterince tablosu var, Gauguin'in ve Guillaumin'in aynı şekilde. Bu bakımdan, sergiye koyalım ya da koymalıyım, o zamana kadar şu etüt dizisinin elimde olmasını istiyorum:

DEKORASYON.

Böylece tamamen özgün olacağız çünkü elimizdekiler bunlardan ibaretken, başkaları bizi gösterişçi bulamayacaktır. Ama bir *üslup* vermeye çalışacağıma emin ol.

Milliet *sürülmüş tarla* resmini yapmış olmama sevindi bugün; yaptığım şeyleri genellikle beğenmez ama toprak kesekleri renk bakımından bir çift takunya gibi yumuşak olduğu için, beyaz bulut benekleri barındıran unutmabeni çiçeği rengindeki göğüyle onu rahatsız etmedi. Eğer daha iyi poz verirse, beni çok sevindirir ve kendisi de şu anda yapabileceğimden daha şık bir portre edinmiş olur. Ancak konu başlı başına güzel: Solgun, mat teniyle yüzü, zümrüt rengi bir zemindeki kırmızı kasket.

Ah, şu günlerde gördüğüm her şeyi senin de görmeni ne kadar çok isterdim! Önümde böylesine çok sayıda güzel şey dururken, kapılıp gitmekten kendimi alamıyorum. Özellikle de son partiden biraz daha iyi bir sonuç çıkacağını sezdiğimden. Ama son parti beni rüzgârın olmadığı şu günlerde güvenle çalışabilmeye hazırlayan etütlerden oluşmaktaydı.

Bizim hayırlı Baba Thomas, etütlerim karşılığında bana biraz borç vermeye niçin istekli değil? Bunu yapmamakla hata eder ve umarım, yola gelir. Sana aşırı yük olmaktan çekinmekle birlikte, en az 200 frank değerinde boya, tuval ve fırça sipariş etmek istiyorum. Başka bir şey için değil, o çalışma için. Bütün sonbahar iyi gidebilir ve bir tane 30 numaralı tuvali her iki ya da üç günde bir devirirsem, bolca bin franklık banknot kazanırım. İşte sonuna kadar kullanılmaktan başka bir şey istemeyen konsantre bir güce hâlâ sahibim. Ama kaçınılmaz olarak bir miktar boya tüketmeye başlayacağım ve bu yüzden Thomas'a ihtiyacımız olacak.

Şu günlerde olduğu gibi çalışmaya devam edersem, çalışma odam Guillaumin'ininki gibi gerçekten sağlam etütlerle dolacak. Guillaumin bazı hoş yeni şeyler yapmış olsa gerek elbette, bundan kuşkum yok ve onları görmeyi çok isterim.

Mevcut etütler aslında tek bir *boya tabakası akışından* oluşuyor. Fırça vuruşu öyle büyük bölünmüş değil ve tonlar çoğu kez kırık. Sonuçta, öyle bir niyetim olmaksızın, boyayı Monticelli tarzında kalınca sürmek zorunda kalıyorum. Bazen o adamın çalışmasını sürdürdüğüme gerçekten inanıyorum ancak henüz onun gibi âşık figürleri yapmış değilim.

Ve muhtemeldir ki hayata dayalı bazı ciddi etütlerden önce yapmayacağım da. Ama o iş acil değil; şimdi aşana kadar sıkı çalışmakta kararlıyım.

Bu mektubu postaya vermek için acele etmeliyim.

Gauguin'den hiç haberin var mı? Bernard'dan her an bir mektup gelmesini bekliyorum, bunu taslak izleyecek muhtemelen.

Gauguin'in kafasında başka bir ortaklık olmalı; bunu haftalar önce, haftaları da aşan bir süre önce sezmiştim.

Elbette öyle yapmakta serbesttir.

Tek başıma olmam şimdilik dert değil, ileride nasılsa arkadaşlık edecek birilerini buluruz, belki de isteyeceğimizden daha fazla. Ancak fikrini değiştirecek olursa, Gauguin'e tatsız bir şey söylememiz ve meseleyi tamamen iyilikle ele almamız

gerektiği kanısındayım. Çünkü Laval'la işbirliğine girmesi, Laval'ın öğrencisi olması nedeniyle gayet uygun; zaten birlikte ev tutmuşlar.

İş bu noktaya geldiyse, eh, ikisi de buraya gelebilir; onları ağırlamanın bir yolunu buluruz.

Evi döşemeye gelince, Gauguin'in gelmeyeceğini önceden bilseydim, birini ağırlama ihtimalini gözeterek, iki yatak edinmeyi yine de isterdim. Bu bakımdan kesinlikle oldukça serbest hareket edebilir. Güneyi görme isteği duyan birileri her zaman çıkacaktır. Vignon neler yapıyor?? Ha, bak, bütün işler iyi niyetle yürütülürse, herkes büyük ilerleme sağlamaya özen gösterecektir, ben de öyle. Buradaki güzel günleri kaçırsan bile, tablolarını yine de göreceksin. Üstelik onları diğerlerinden daha iyi yapmaya çalışıyorum. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent.

[*Eskiz* 689A]

689A. Park ["Şairin bahçesi"]

691 Arles, Cumartesi 29 Eylül ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (FR)

Sevgili Theo,

Mektubun ve içindeki 50 franklık banknot için çok teşekkür ederim. Bacağındaki ağrıların geri gelmiş olması hoş bir emare değil, aman Tanrım, senin de güneyde yaşaman mümkün olsa gerek; çünkü en güvenilir deva olarak güneş ışığına, güzel havaya ve mavi göğe ihtiyacımız olduğunu hep düşünmüşümdür. Burada hava hâlâ güzel ve hep böyle devam ederse ressamlar cennetinden daha iyi, her bakımdan Japonya olur. Sen, Gauguin ve Bernard her yerde ve sürekli nasıl aklımdasınız, bir bilsen! Ortam çok güzel ve herkesi burada görmek çok hoşuma gider.

İlişikte 30 numaralı bir kare tuvalin küçük taslağı var – basbayağı geceleyin bir gaz lambası altında resmedilmiş yıldızlı gök nihayet. Gök yeşil-mavi, su kraliyet mavisi, tarlalar leylak renginde. Kasaba maviye ve menekşeye bürünmüş. Gaz lambasının ışığı sarı, yansımaları kırmızı yaldız renginde ve soluklaştıkça yeşil bronza dönüyor. Yeşil-mavi gök zemininde Büyükayı'nın yeşil ve pembe bir parıltısı var; parıltının solgunluğu gaz lambasının ışığının cırtlak altın sarısıyla tezat oluşturuyor.

Ön planda rengârenk iki küçük sevgili figürü yer alıyor.

Benzer şekilde, 30 numaralı bir kare tuvalin taslağı, evi ve çevresini kükürt renginde bir güneş, saf kobalt renginde bir gök altında gösteriyor. Bu gerçekten zor bir konu! Ama tam da bu nedenle üstesinden gelmek istiyorum. Çünkü gün ışığı altındaki bu sarı evler ve mavinin benzersiz diriliği şahane bir görüntü oluşturuyor.

Yer de baştan aşağı sarı. Ezbere yapılmış bu taslağın daha iyi olan başka bir çizimini göndereceğim sana; pembe olan soldaki evin yeşil kepenkleri var; bir ağaç gölgesinin vurduğu yer, her gün akşam yemeğini yediğim restoran. Postacı arkadaşım soldaki sokağın dibinde, iki demiryolu köprüsü arasında kalıyor.

Daha önce resmini yaptığım gece kafesi tabloda yok; restoranın soluna düşüyor.

Milliet bunu berbat buluyor. Ama sana söylememe gerek yok ki, birinin böyle sıradan bir bakkal dükkânından ve hiç de çekicilik taşımayan böylesine kaskatı, kare evlerden hoşlanabileceğinin aklına yatmadığını belirttiğinde, şöyle düşünüyorum. Zola Meyhane'nin başında belli bir bulvarı, Flaubert de Bilirbilmezler'in başında yaz sıcağındaki haliyle Villette rıhtımının bir köşesini tasvir eder; bunlar hiç de fena değildir. Üstelik *zor* olanı yapmanın bana yararı var. Bu durum beni, kelimeyi söylesem mi acaba, evet, dine muazzam bir ihtiyaç duymaktan alıkoymuyor; dolayısıyla geceleyin yıldızları resmetmek üzere dışarıya çıkıyorum ve her zaman dostlardan oluşan canlı bir figür grubuyla buna benzer bir tablonun düşünü kuruyorum.

Gauguin'den bir mektup aldım. Çok üzgün görünüyor ve bir şey satınca kesinkes geleceğini söylüyor; ama yol parasının ödenmesi halinde, oradaki bağlarını koparmaya düpedüz razı olacağına hâlâ söz vermiyor. Kaldığı yerdeki insanların kendisine karşı hatasız davrandığını ve onları öylece bırakmanın kötü bir iş olacağını

belirtiyor. Ama elinden gelse, dosdoğru geleceğine inanmamakla onun kalbine bir hançer saplamış olacakmışım. Dahası, onun tuvallerini ucuza satabilirsen, en başta kendisi memnun olacakmış. Cevabımla birlikte mektubunu sana göndereceğim.

Onun gelişi bu güneyde resim yapma girişiminin önemini yüzde 100 artıracaktır. Bir kere geldi mi, bana kısa sürede ayrılır gibi görünmüyor çünkü burada kök salacağına inanıyorum.

Her zaman kendime diyorum ki özel olarak yaptığın şey, onun işbirliğiyle, benim tek başıma yaptığım çalışmalardan daha hatırı sayılır bir şeye dönüşecektir zamanla; masraflarda bir artış olmaksızın daha fazla tatmin duyacaksın.

Daha sonra günün birinde izlenimci resimlerle belki kendi hesabına iş kurarsan, şu anda mevcut durumu sürdürmemiz ve genişletmemiz yeterli olacak. Son olarak, Gauguin şunu söylüyor: Laval kendisine en az bir yıl boyunca ayda 150 frank verecek birini bulmuş ve o da belki Şubat'ta gelecekmiş. Bernard'a güneyde sırf pansiyon için günde 3,50 ya da 4 franktan aşağı yaşayamayacağı kanısında olduğumu yazmıştım; onun kanısına göre, orada her üçümüz için ayda 200 franga tam pansiyon olurmuş. Stüdyoda kalma ve yemek yeme halinde, böyle bir şeyin imkânsız olmadığını belirteyim bu arada.

Şu Benedikten rahip çok ilginç biri olsa gerek. Onun kanaatine göre, geleceğin dini muhtemelen nasıl olacak? Muhtemelen aynen geçmişte olduğu gibi diyecektir. *Victor Hugo der ki, Tanrı ışığı yanıp sönen bir fenerdir*; öyleyse şimdi o karanlık andan geçiyoruz hiç kuşkusuz.

Tek dileğim, kendimizi artık suçlu ya da mutsuz hissetmeyeceğimiz şekilde bizi yatıştıracak, bizi avutacak bir şeyi kanıtlamayı başarabilmeleri. Öyle ki mevcut halimizle yalnızlıkta ya da hiçlikte kaybolmaksızın ve her adımda başkalarına istemeden verebileceğimiz zarardan korkmaksızın ya da tedirgin biçimde o zararı hesaplamaksızın yolumuzda ilerleyebilelim.

O tuhaf adama, biyografisinde hep hasta olduğu, hep şevkle ve fikirlerle dolu olduğu belirtilen Giotto'ya gelince. Doğrusu, kişiyi daima mutlu, neşeli ve canlı kılan o özgüvene ulaşabilmeyi isterim. Böyle bir şey Tanrı'nın cezası Paris'e nazaran kırda veya küçük bir kasabada çok daha kolayca gerçekleşebilir.

Yıldızlı geceyi ve sürülmüş tarlaları beğenmene şaşırmam – diğer bazı tuvallere oranla daha sakinler. Çalışma hep böyle giderse, para konusunda daha az endişem olur çünkü tekniğin daha uyumlu olmaya devam etmesi halinde, insanlar daha kolayca yakınlık gösterir. Ama bu kör olası karayel, heyecanla çalınan bir müzik parçası gibi duyguyla kenetleniş ve iç içe geçmiş fırça vuruşları yapma açısından gerçek bir baş belası.

Bu sakin havada kendimi kaptırıyorum ve imkânsızlıklarla mücadele gereğini daha az duyuyorum.

Tanguy'un sevkiyatı ulaştı, çok, ama çok teşekkür ederim çünkü bu sayede sonraki sergi için sonbahar boyunca bir şeyler yapabileceğimi umuyorum. Şu anda en acil şey, 5 ve hatta 10 metre tuval. Sana tekrar yazacağım ve Gauguin'in mektubunu

cevapla birlikte sana göndereceğim. Maurin hakkında söylediklerin çok ilginç; çizimlerine biçilen 40 frank kesinlikle pahalı değil. Tablolarda doğru ve hakça alışverişe kişinin zevkinin, ustalara bakmadaki eğitiminin, tek kelimeyle güveninin yön vereceğine inanmamız gerektiğine gittikçe daha fazla inanmaktayım. İyi bir tablo yapmanın bir elmas ya da bir inci bulmaktan *daha kolay* olmadığı kanısındayım; bu iş gayret gerektirir ve insan bir simsar ya da sanatçı olarak hayatını ortaya koyar. Elinde sağlam taşlar olunca, kendine güvenini kaybetmemek, aksine şeyleri cesurca belli bir fiyatta tutmak önemlidir.

Gelgelelim, bekleme sürecinde .... Ama her şeye rağmen, o düşünce bana çalışma cesareti veriyor, bu arada para harcama gereğinden dolayı haliyle sıkıntı duysam bile. Kaldı ki bu inci düşüncesi, tam sıkıntılarımın ortasında aklıma geldi ve şevk kırıklığı anlarında sana da yararlı olmasına şaşırmam. İyi tabloların sayısı elmaslardan daha fazla değildir.

Sağlam taşlarla alışveriş yapmanın dürüst olmayan bir yanı kesinlikle yoktur. İnsanın sattığı şey iyiyse, kendine güvenebilir. Şimdi insanlar taklit elması beğeniyorsa, bunda serbesttirler; bunu istediklerine göre, eh, stokta tutulabilir demek ki.

Ama kişinin kendisi gibi olduğunu hissetmesi için bu yeterli değildir; oysa iyi tablolarla kişi kendisi gibi olduğunu hissedebilir ve kararlı olabilir; çünkü insanın dilediği kadar çok olduklarını sanmak katışıksız bir yanılgıdır. Belki kendimi kötü ifade ediyorum ama son zamanlarda bunu epeyce düşündüm ve Gauguin işi konusunda sakinleştim.

Bütün bu Gauguin'ler sağlam taşlardır ve Gauguin'lerin simsarlığını cesurca yapalım.

Milliet'nin sana sıcak selamları var, zümrüt rengi bir zeminde kırmızı kasketiyle göründüğü portresini bitirdim, zeminde alayının hilal ve beş köşeli yıldız biçimindeki amblemi de yer alıyor.

[*Eskiz* 691A]

Yakında daha geniş yazmak üzere elini sıkarım, çok teşekkür ederim ve ağrılarının sürmeyeceğini umarım. Tekrar bir doktora göründün mü? Kendine iyi bak, çünkü bedensel ağrı çok rahatsız edicidir.

Dostlukla,
Vincent

[*Eskiz* 691B-C]

Et faire le commerce de des bonnes pierres cela n'a absolument rien de malhonnête. On peut croire en soi lorsqu'on sait que la chose qu'on vend est bonne. maintenant de pourtant les gens aiment le vrai/ celui leur est lorsible et puisqu'ils le demandent bien on peut en avoir en magasin mais cela ne suffit pas pour se sentir soi - avec les bons tableaux pourtant on peut se sentir soi et être ferme car c'est pure erreur qu'il y en ait tant qu'on veut. Peut-être je m'appelle mal mais j'y ai beaucoup pensé de ces temps ci et le calme m'est venu pour l'affaire Gauguin

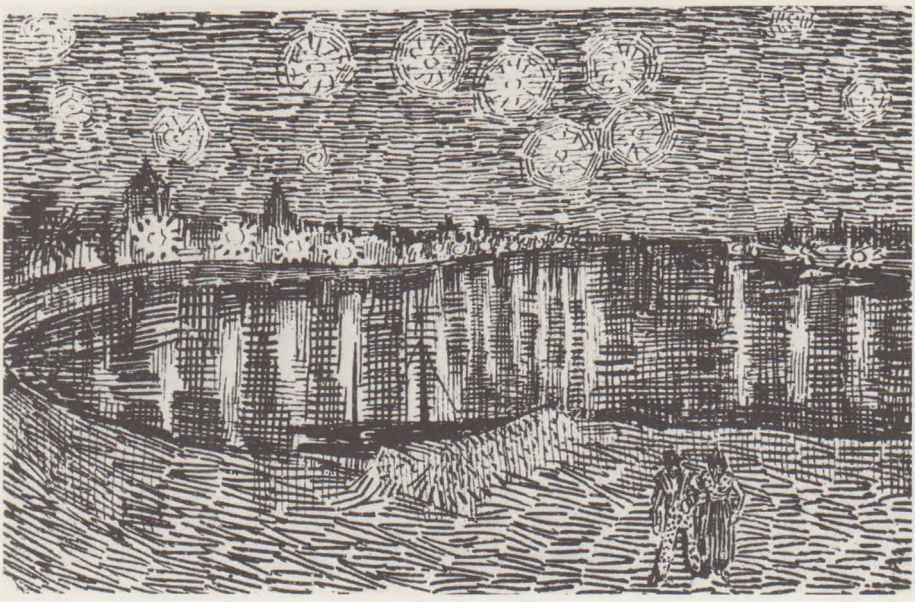
Tous ces Gauguin sont de bonnes pierres et soyons marchands des Gauguin hardiment.

Millet le dit bien le bonheur j'ai son portrait maintenant avec le képi rouge sur fond emeraude et dans le fond les armes de son regiment le croissant et une étoile à 5 pointes

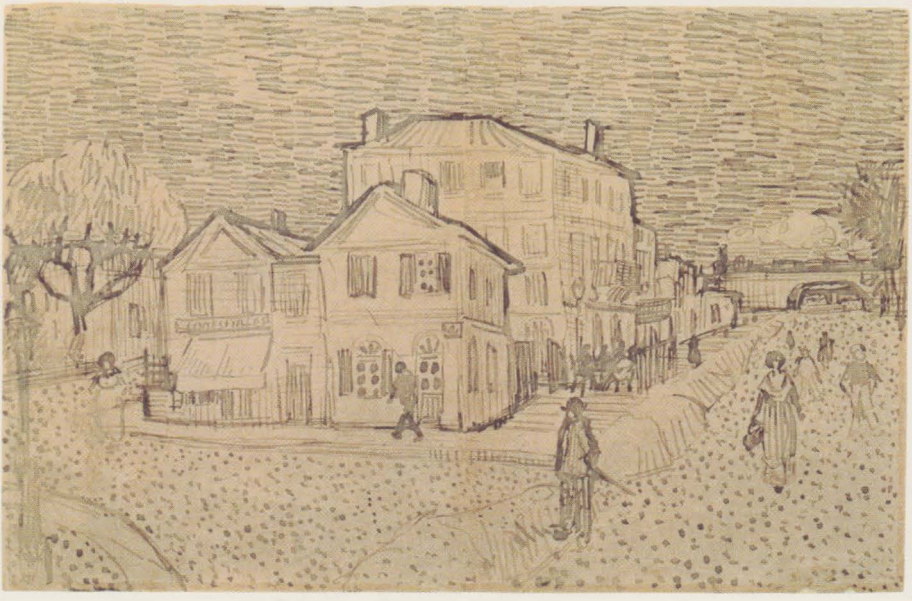
bonne poignée de main et à bientôt et bien merci et j'espère que les douleurs ne durerons pas si le vrai un médecin soigne les car la douleur physique est si légère

tout à toi Vincent

691A. Hilâl ve yıldız

691B. Sarı Ev ["Sokak"]

691C. Rhône'un yukarısında yıldızlı gece

695 Arles, Çarşamba, 3 Ekim 1888
Paul Gauguin'e (F)

Sevgili Gauguin,

Dört dörtlük mektubunu bu sabah aldım ve kardeşime hemen gönderdim; genelde izlenimcilik anlayışın çarpıcı ve portren bunun bir simgesi. Onu görmekten daha fazla merak ettiğim bir şey yok ama şimdiden eminim ki, bir takas olarak edinmeyi isteyeceğim kadar önemli görünecektir bana.

Bizim için saklamak istersen, kardeşim senden satın alacaktır, ondan hemen rica ettim bunu, eğer istersen ilk fırsatta alacaktır, umalım ki bu çok yakında olur.

Çünkü senin gelme olasılığını bir kez daha zorlamaya çalışacağız.

Senin ve benim geçici sakinleri olacağımız ama mücadelelerinde kendilerini çıkmazda hissettikleri anlarda dostlarımız için bir barınağa ve sığınağa çevirmeyi ikimizin de isteyeceği bir stüdyo kurma girişiminin çalışırken bile hiç aklımdan çıkmadığını söylemeliyim sana. Sen Paris'ten ayrılınca, kardeşim ve ben birlikte daha fazla zaman geçirdik ve bu dönem bizim için daima unutulmaz olarak kalacak. Guillaumin'in, baba ve oğul Pissarro'nun, o zamana kadar tanımadığım (ve stüdyosuna ancak ayrılışımdan birkaç saat önce uğradığım) Seurat'nın katıldığı görüşmelerimiz daha geniş bir kapsam kazandı. Bu görüşmelerde kardeşimle birlikte gönlümüzde yatan bir konu sıkça konuşuldu: Ressamların maddi varlığını, üretim araçlarını (boya, tuval) sürdürmeye ve uzun süre önce ellerinden çıkmış tablolarının şu anda satıldığı fiyattaki paylarının doğrudan onlara aktarılmasını sağlamaya dönük adımlar atmak.

Sen buraya geldiğinde bütün bu görüşmeleri tekrar ele alacağız.

Gelgelelim, Paris'ten çok, ama çok üzgün, bayağı hasta ve takatim kesilmişken içkiyi aşırıya vardırarak neredeyse bir alkoliğe dönmüş halde ayrılınca, umuda kapılmaya cesaret edemeyerek kendi kabuğuma çekildim.

O umut, yalnız hayatımda beni bazen avutan o aralıklı umut, şimdi ufukta belirsizce bana görünüyor yine de.

Kalıcı bir şey kurmada nispeten başarılı olacağımıza dair bu inançtan çok büyük bir pay aldığını görmeyi isterim.

Küçük Bulvar'ın fakir stüdyolarında ve kafelerinde görüşmeleri yaptığımız o garip günleri ileride konuştuğumuz zaman, kardeşimle birlikte ortaya attığımız tasarıyı, bir birlik oluşturma açısından hiçbir şekilde uygulamaya geçmeyen tasarıyı tam anlamıyla göreceksin.

Buna karşılık, şu son birkaç yıldaki feci durumu düzeltmek için gelecekte yapacağımız her şeyin, tıpkı bizim söylediğimiz gibi ya da ona benzer bir şey olacağını göreceksin. O meseleye öylesine sarsılmaz bir temel kazandıracağız ki. Tam açıklamayı duyduğunda, sana daha önce sözünü ettiğimiz planın *epey ötesine* geçtiğimizi teslim edeceksin. Resim simsarları olarak daha öteye geçmek basbayağı görevimiz

çünkü benim de o meslekte yıllar geçirdiğimi belki biliyorsun ve günlük ekmeğimi çıkardığım bir mesleği hor görmem.

Paris'ten görünüşte koptuğunda bile, Paris'le oldukça doğrudan bağlantılı olma duygusundan sıyrılacağına inanmadığımı söylemem yeterli.

Şu günlerde çalışmaya dönük olağanüstü bir humma içindeyim, halihazırda siyah ve turuncu filizler vermiş yeşil, mor ve sarı renkte kocaman bir asmanın yukarısında mavi göğün görüldüğü bir manzarayla boğuşuyorum.

Kırmızı şemsiyeli hanımlardan oluşan küçük figürler, arabalı üzüm toplayıcılarından oluşan küçük figürler manzarayı daha da şenlendiriyor.

Ön plan gri kumla kaplı. Yine ev dekorasyonuna dönük 30 numaralı kare tuval.

Elimde baştan aşağı külrengi bir portrem var. Verona yeşilini turuncu kurşunisiyle karıştırınca ortaya çıkan külrengi, tekdüze Verona yeşili renginde soluk bir zemin, kırmızı-kahverengi bir elbise. Ama kişiliğimi de abartarak, bir Budist rahibin, ebedi Buda'ya bağlı sade bir müminin karakterini aradım daha çok. Başıma bir hayli dert açtı ama o şeyi ifade etmem için, yeni baştan yapmam gerekecek. Daha iyi bir tablo için daha iyi bir model edinme açısından, sözde uygar halimizin alışılagelmiş uyuşukluğundan kendimi daha da kurtarmam gerekecek.

Bana müthiş keyif veren bir şey oldu; dün Boch'tan bir mektup aldım (kız kardeşi Belçikalı Yirmilerden biri). Madencileri ve kömür ocaklarını resmetmek için Borinage yöresine yerleştiğini yazıyor. Ancak güneyde tasarladığı işe, izlenimlerini çeşitlendirme işine dönecek ve o durumda kesinlikle Arles'a uğrayacaktır.

Sanata dair fikirlerimi seninkilere kıyasla son derece alelade buluyorum.

Benim hep bir hayvana has kaba iştahım vardır. Şeylerin dış güzelliği uğruna her şeyi unutuyorum; doğa bana kusursuz görünse de çirkin ve kaba resim tarzımdan dolayı o güzelliği *aktarmada yetersiz kalıyorum.*

Bununla birlikte, kemikli bedenimdeki enerji dosdoğru hedefe yönelecek düzeyde; bu da yaptığım işlerde bazen belki özgün bir içtenliği getiriyor, tabii konu kaba ve acemi yorumuma elverişli olduğu ölçüde.

Bundan sonra kendini aralıksız çalışmamızın bize işi sonuca vardıracak olanakları sağlamasıyla birlikte çeşitli kişiler için yavaş yavaş, peyderpey bir sığınağa dönüştüreceğimiz *bu stüdyonun başı* olarak görmeye başlarsan, yıllarca varlığını sürdürecek bir ressamlar kuşağı için muhtemelen hayatımızı verdiğimizi göz önünde tutarak, yoksulluğa ve hastalığa bağlı şimdiki talihsizliklerin için nispeten avunacağın kanısındayım.

Burası geçmişte hem Venüs kültünü (esasen Yunanistan'daki sanatsal yanıyla), hem de Rönesans şairlerini ve sanatçılarını görmüş bir diyar. Bunların çiçek açabildiği yerlerde, izlenimcilik de aynı şeyi başarabilir.

Kalacağın odaya gelince, özellikle ona uygun bir dekorasyon yaptım, *bir şairin bahçesi* (Bernard'ın elindeki taslak bu yönde bir ilk tasarı var, sonradan sadeleştirildi). Gösterişsiz park insanı Botticelli, Giotto, Petrarca, Dante ve Boccaccio'yu kolayca kafada canlandırmaya elverişli manzaraların düşünü kurmaya yönelten bitkiler ve

çalılar barındırıyor. Dekorasyonda bölgenin değişmez karakterini oluşturan şeyin özünü ortaya çıkarmaya çalıştım.

Bu bahçeyi insana buranın (daha doğrusu Avignon'un) hem eski şairi Petrarca'yı, hem de yeni şairi Paul Gauguin'i düşündürtecek şekilde resmetmeyi isterdim.

Bu çaba ne kadar sakarca olursa olsun, stüdyonu hazırlarken seni çok derin duyguyla düşündüğümü yine de göreceksin belki.

Girişimimizin başarıya ulaşacağı ve senin burada kendini çok rahat hissedebileceğin konusunda umutlu olalım.

Çünkü bunun bütünüyle uzun süreli olacağına inanmaya güçlü biçimde yatkınım.

Elini sıkarım. Bana inan.

Dostlukla,
Vincent

Tek korkum Bretanya'yı daha güzel bulacak olman – Daumier'nin elinden çıkmış şeylerden daha güzelini pekâlâ hiç görmemiş olsan bile, buradaki figürler çoğu kez katışıksız Daumier. Sana gelince, bütün modernliğin altında uyumakta olan antik dünyayı ve Rönesans'ı keşfetmen uzun sürmeyecektir. İlgi alanına girdiği ölçüde, onları uyandırmakta serbestsin.

Bernard'ın bana anlattığına göre, kendisi, Moret, Laval ve başka biri benimle takas yapacakmış. İlke olarak, sanatçılar arasında takas sisteminin gerçekten büyük bir destekçisiyim çünkü Japon ressamların hayatında hatırı sayılır bir yer tuttuğunu görüyorum. Ayırınam gereken böyle etütleri kurumuş halde sana göndereceğim şu sıralarda ve ilk tercih hakkı senin olacak.

Ama senin açından portren gibi bir önemli şeye mal olmayı getirecekse, tek bir taneyi seninle takas etmeyeceğim, her ne kadar böyle bir takas çok güzel olsa da. *Hiç kuşkusuz* buna kalkışmayacağım, çünkü kardeşim tam bir aylık harçlığa karşılık seve seve satın alacaktır.

698 Arles, Cuma 5 Ekim ya da dolayları, 1888
Emile Bernard'a (F)

Sevgili dostum Bernard.

Gauguin'le birlikte gönderdiğiniz paket, etütlerimin postaya verilişiyle neredeyse aynı zamanda geldi. Sevindim, iki simayı tekrar görmek içimi gerçekten ısıttı. Senin portrene gelince, bilirsin, çok beğenirim, aslına bakılırsa, bildiğin üzere, yaptığın

her şeyi beğenirim ve senin yaptıklarını benden *önce* benim *kadar* beğenen hiç kimse çıkmamıştır belki de.

Portre çalışman konusunda gerçekten ısrarcıyım; olabildiğince çok portre yap ve bundan vazgeçme, ileride portreler aracılığıyla halkın ilgisini çekmemiz gerekecek, bana göre gelecek bu alanda yatıyor. Ama şimdi hipotezlerle odağımızı gözden kaçırmayalım. Çünkü *Genelevde* başlıklı kaba eskizlerden oluşan koleksiyon için sana teşekkür etmekten başka bir şey düşmez bize.

Bravo! Yıkanan kadın ve "İş bir erkeğin gücünü tüketmeye gelince rakip tanımam," diyen kadın bana göre en iyileri. Diğerleri çok fazla surat buruşturuyor ve hepsinden önemlisi çok belirsiz; gereğince güçlendirilmiş et ve kemik çok az.

Önemi yok; daha şimdiden büsbütün yeni ve ilginç bir şey ve geri kalanlar da öyle, genelevde dizisi, evet, yapılması gereken şey bu ve seni temin ederim ki en başta ben oraya üniformayla gitme açısından şu kör olası güzel fırsata sahip olduğun için sana neredeyse gıpta ediyorum. Cici kadınlar üniformaya tapar. Sondaki şiir gerçekten güzel; bazı figürlerden daha sağlam duruyor. İstediğin ve söylediğin şeylere inanıyorsun, onları güzel ve kulakta çınlarcasına söylüyorsun.

Ne zaman Paris'te olacağını bana yaz – yaptığım gece kafesinin *bir genelev olmadığını* sana daha önce bin defa yazdım yahu, gece berduşlarının gece berduşu olmaktan çıktığı bir kafe; çünkü masalara çökmüş halde bütün geceyi orada geçirirken hiç de berduşluk etmezler. Ara sıra bir fahişe oraya dostunu getirir. Ama bir gece oraya gittiğimde, bir ağız dalaşından sonra arayı düzeltmeye çalışan bir pezevenk ile bir fahişeye rastladım. Kadın lakayt ve mağrur görünmeye çalışırken, adam nazik davranıyordu. Senin için 4 numaralı ya da 6 numaralı küçük bir tuvale ezbere çizmeye başladım – eğer yakında yola çıkacaksan, Paris'teki adresine gönderirim; daha uzun süre kalacaksan, söyle ki Pont-Aven'deki adresine göndereyim. Pakete ekleyemedim, yeterince kurumuş olmaktan henüz çok uzaktı.

Ama bu etüdü imzalamak istemiyorum çünkü asla ezbere çalışınam – içinde renk olması sana uyacaktır ama tekrar belirteyim, burada yapmamayı tercih etmiş olacağım bir etüt yapıyorum senin için. Önemli bir tuvali (Getsemani'de yanında melekle bir Mesih), ayrıca yıldızlı bir gök altında şairin tasvir edildiği başka bir tuvali, böyle durumlarda gerekli bir husus olarak formun önceden modele bakarak çalışılmamış olması nedeniyle hiç acımadan yok ettim – hem de rengin doğru olmasına karşın.

Takas için sana gönderdiğim etüt aklına yatmazsa, biraz daha uzun süreyle bak sadece.

Onu yaparken sinir bozucu bir karayel yüzünden emdiğim süt burnumdan geldi (aynen kırmızı ve yeşilli etütte olduğu gibi). Doğrusu, eski değirmen kadar pürüzsüzce resmedilmemiş olmasına karşın, daha duyarlı ve daha sıcak. Tamamını hiç de izlenimci tarzında görmemen, ne diyeyim, çok kötü, elimden bir şey gelmez; ama yaptığım işi şunu ya da bunu düşünmeksizin, gerçeklikten koparak yaparım. Partideki başka bir etüdü Kum boşaltan adamlara tercih edersen, bunu alabileceğini ve

başka birinin istemesi halinde, ithafı silebileceğini söylemeye gerek yok. Ama biraz daha uzun süreyle baktığında, onun aklına yatacağı kanısındayım.

Laval, Moret ve öbür kişi benimle takaslar yapmayı kabul ederse, tamam, ama benim için portrelerini yapmak isterlerse, kendi adıma özellikle memnun olurum.

Bilirsin, Bernard, genelev etütleri yapmam için elimdekinden daha fazla paraya ihtiyacım olacağı görüşünde olmuşumdur hep; bana bedava poz vermelerine yetecek kadar genç ya da çapkın değilim. Ve de bir model olmadan çalışamam. Bir etüdü renk düzenleme, büyütme, sadeleştirme yoluyla bir tabloya dönüştürmek için gerçekliğe düpedüz sırt çevirdiğini söylemiyorum; ama form açısından mümkün ve doğru olandan kendimi koparmak gibi bir korkum var.

İleride etütlerle bir on yıl daha geçtikten sonra sakıncası yok ama işin doğrusu, mümkün ve gerçekten mevcut olana dönük merakım o kadar büyük ki *benim* soyut etütlerimden ortaya çıkabileceği kadarıyla ideal arayışına girme yönünde çok az arzum ya da cesaretim var.

Başkaları soyut etütler için benden daha fazla zihin berraklığına sahip olabilir – sen elbette onlardan biri olabilirsin, aynı şekilde Gauguin ve yaşlandığımda belki ben de.

Ama bu arada hâlâ gerçek dünyadan besleniyorum. Abartsam, bazen konuda değişiklikler yapsam bile, hâlâ tablonun tamamını uyduramıyorum; aksine, onu gerçek dünyada hazır ama çözülmeye muhtaç halde buluyorum.

Bilemem, ama muhtemelen bu etütleri çirkin bulacaksın. Her halükârda ne seni, ne de başkasını kerhen takasa girmek durumunda bırakmalıyım.

Kardeşim Anquetin'in Paris'e döndüğünü yazıyor; neler yaptığını merak ediyorum. Onu gördüğünde içten selamlarımı ilet.

İçinde portreleri görmemle birlikte, ev artık daha yaşanası görünecektir.

Bu kış seni de evde görmek beni ne kadar mutlu eder; doğru, yol masrafı bayağı tutuyor. Yine de çalışmayla hıncını almak üzere o masraf riski göze alınabilir mi acaba? Kışın kuzeyde çalışmak o kadar zor ki. Burada da belki öyle; henüz pek yaşamış değilim, bekleyip görmek gerekecek.

Ama hayatın daha çok açık havada yaşandığı güneyi görmek, Japonları daha iyi anlamak açısından çok yararlı olur.

Buradaki belli yerlerin taşıdığı mağrur ve soylu hava da kitabına çok iyi uyacaktır. Kızıl günbatımı resminde Güneş daha yukarıda, tablonun dışında, diyelim ki tam ÇERÇEVE düzeyinde hayal edilmeli. Çünkü günbatımından bir, bir buçuk saat önce, yeryüzündeki şeyler renklerini hâlâ o şekilde korur. Daha sonra güneşin ışınlarını daha yatay göndermesiyle birlikte, mavi ve mor renk onları daha koyu hale getirir. Gönderdiğin şey için bir kez daha teşekkürler, içimi gerçekten ısıttı.

Elini sıkarım. Yola çıkacağın günü bana yaz ki ne zaman Paris'te olacağını bileyim. Paris'teki adres hâlâ Beaulieu Caddesi 5, değil mi?

Dostlukla,
Vincent

702 Arles, Çarşamba, 10 Ekim ya da Perşembe 11 Ekim 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Resimle ilgili bütün masrafların sırtına yüklenişini son zamanlarda çok sıkça düşündüğümde, nasıl bir endişe duyduğumu tahmin edemezsin. Son mektubunda Bague'la ilgili anlattığın şeyler başımıza geldiğinde, satma noktasına gelmiş olacağız herhalde. Daha doğrusu, Thomas'tan ya da başka birinden, yarı simsar, yarı koleksiyoncu türünde birinden biraz yardım alabilecek noktada olmalıyız. Bu bakımdan C.M. başka bir yoldan bize yardımcı olmasa bile, bizden başka bir etüt satın alabilir. Belki de hafiften kendi geçmişlerinin izlerini süren De Goncourt'ların Zemganno kardeşler romanını okudun mu, bilmem. O kitabı biliyorsan, para bulma çabamızın seni aşırı bitkin düşürmesinden çekindiğimi, sana ifade etmeyi becerebileceğimden daha iyi anlayacaksın.

O endişeyle sürekli ve korkunç biçimde azap çekmesem, çalışmanın ilerlemesiyle birlikte işlerin yolunda gittiğini ve sağlığımın Paris'tekinden çok daha iyi olduğunu söylerdim. İnsan iyi beslendiğinde, elinde boya bulunduğunda, kendi stüdyosuna sahip olduğunda ve bütün benzer şeyler sağlandığında, çalışmanın çok daha iyiye gittiğini her geçen gün daha çok kavrıyorum. Peki, çalışmalarımın iyi gitmesine can atıyor muyum? *Hayır*, bin defa hayır. Sanatçılara para vermekle, bir sanatçıya yaraşır işi bizzat yaptığın gerçeğini sana açık seçik hissettirmeyi keşke başarabilsem. Tuvallerim *kendi* çalışman karşısında çok mutsuz olmayacağın şekle keşke girebilse.

Sırf bu kadar değil; yatırdığımız paradan kazançlı çıktığımızı ve bu sayede mesleğin şimdiki haliyle sağladığından daha fazla bağımsızlığa ulaşacağımızı keşke sana hissettirebilsem.

Mesleği canlandırmak için daha sonra yapacağımız şey, pekâlâ tam da şu olabilir: Simsarların sanatçılarla birlikte yaşaması, bir tarafın ev idaresi denebilecek işi, yani stüdyo, yiyecek, boya vs. sağlama işini, diğer tarafın ise üretme işini üstlenmesi. Heyhat, yaşayanlar arasında kimseye yarar sağlamayan ve ölülere de hayrı dokunmayan eski rutini hep izleyecek olan köhne meslekte, henüz o aşamada değiliz. Peki, bundan ne çıkar dersen, böyle bir durum mevcut olanı değiştirme ya da zorlu bir kavgaya girme yönünde bir görev üstlenmeyecek şekilde bizi az çok soğutabilir. Her ne olursa olsun, kimseyi kızdırmaksızın gün ışığından nasibimizi almamız gerekecek. Ve de Paris'te Goupil firmasında yaptığın işin aşırı yorucu olması nedeniyle, gün ışığından tam nasibini almadığın hep aklımdan geçiyor. Bu yüzden seni düşününce, bir simsar öfkesine kapılıyorum; böylece gidip istediğini yapmada daha özgür olabilmen için para kazanmak istiyorum. Satış yapma ya da bize soluklanma fırsatı verecek destek alma noktasında olduğumuzu hissediyorum.

İşte, belki de hâlâ uzak olabilecek şeyin, aslında olduğundan daha yakın ol-

duğuna inanıyorum ve böylece çok fazla harcıyor olmanın getirdiği bu endişeye kapılıyorum.

Ne var ki insan kendini kollarsa ve sağlıklı olursa, resimler daha iyi halde çıkar. Ama kendin, işin, ayrıca bütün hayatın için çok fazla kaygın olmamalı. Siyatik ağrıların nasıl? Durdu mu?

Ne olursa olsun, sağlıklı olmakla, iyi yaşamakla bana daha çok yardımcı olursun; benim yüzümden çok fazla sıkıntıya gireceğine, bunun sonucunda boya gönderme işi zarar görse bile. İnsanların çalışmaları isteyeceği günlerin geleceği kanısındayım, orası öyle ama belki o günler hâlâ uzaktır ve bu arada çok zor duruma girme.

Zira iş de kendiliğinden sana gelecektir; zor duruma girmek yerine kendini kollarsan, sanki bir rüyadaymışçasına daha iyi ve daha çabuk olacaktır bu. Bak, geldiğimiz şu yaşta, işleri yürütmede belli bir sükûnete, belli bir dirayete nihayet varabiliriz elbette. Yoksulluktan, sağlıksızlıktan ve bütün böyle durumlardan artık korkuyorum (ve de sakınıyorum); umarım, sen de aynı hassasiyeti taşırsın.

Dolayısıyla her ne kadar işe yarasa da bu mobilya takımını satın aldığım için, şimdi neredeyse bir pişmanlık duygusu içindeyim; çünkü öyle olmasa, senden daha erken para istemek durumunda kalmazdım.

Bundan emin ol. Hasta düşersen ya da çok fazla ağrın ve sıkıntın olursa, hiçbir şey yürümez artık. Sağlıklı olursan, iş zamanla kendiliğinden sana gelir ve yetersiz beslenmek yerine iyi beslendiğinde, bazı işleri yürütmeye dönük fikirler çok daha fazla aklına gelir.

Yani, çok aşırıya gidersem, durmam için bağır bana. Böyle bir durumun olmaması haliyle çok daha iyi olur; çünkü ben de darda olmaz rahat olursam, çok daha iyi çalışırım elbette. Ama çalışmalarıma, esenliğimiz ya da en azından başta gelen huzurumuzdan daha fazla bağlı olduğumu sanma sakın. Gauguin de buraya geldiğinde, aynı şeyi hissedecek ve toparlanacaktır.

İçinden geldiği ve başarabildiği zaman, gerçekten sahip olduğu aile adamı kişiliğine tekrar kavuşacağı gün pekâlâ gelebilir. Bretanya'da neler yaptığını çok, ama çok merak ediyorum. Bernard bu konuda birçok iyi şey yazıyor. Ama soğukta ve yoksul halde canlı resimler yapmak çok zordur; aslında gerçek yurdunun, bütün bu olanlardan sonra, daha sıcak ve daha keyifli güney olduğunun ortaya çıkması mümkündür.

Keşke bağları görsen! *Bir kilo ağırlığında* salkımlar var, pek doyurucu olmayan bir yazın sonunda gelen güzel sonbahar günleri sayesinde, bu yıl üzüm bile muhteşem.

Bu çekmeceli sandığa para harcadığıma pişmanım ama *en azından* 35 frang tutacak olan daha pahalı bir tanesini almaktan kurtarabilir bizi. Gauguin geldiğinde, çamaşırlarını koyacağı bir şeye her halükârda ihtiyaç duyacaktır ve sonuçta yatak odası bu şekilde daha eksiksiz olacaktır (Bu dolapta Monticelli'nin resim yaptıklarına tıpatıp benzeyen panolar olması dikkatimi çekti).

Daha paralı olacağımız bir dönemde bunu kendime ayırırım, o da 35 franga olanı edinir. O fiyatla ikinci el bir şey *her zaman* bulunur ama bunu aldığım fiyata her zaman *rastlanmaz*.

Bir süredir şunu düşünüyorum. Evinde çok fazla yer tutuyor ve ayağa dolaşıyor olabilecek belli etütler yığılmaya başladıysa, onları germe çerçevelerinden çıkarıp buraya gönderebilirsin; saklayacak yeterince yerimiz var. Bunu geçen yıldan kalma belli şeyler ve hatta sana engel çıkarıyor olabilecek her şey için söylüyorum. Paris'te sonbahar çok güzel olacak haliyle. Bu kasaba geceleyin *bir hiç*, her taraf *karanlık*.

Kanımca sonuçta sarı ve turuncu olan gaz lambası ışığının bolluğu maviyi yoğunlaştırıyor; çünkü burada geceleyin gökyüzü, belki çok gülünç gelecek, ama Paris'tekinden *daha karanlık* görünüyor bana. Paris'i tekrar görürsem, bulvardaki gaz lambası ışığı efektlerini resmetmeye çalışacağım.

Ah, Marsilya'da herhalde tersi bir durum vardır; La Canebière tahminimce Paris'ten daha güzel olmalı.

Monticelli sıkça aklıma geliyor. Ölümü hakkında söylenenleri düşündüğümde, bana öyle geliyor ki sadece içkiyle *serseme dönme* anlamında *bir ayyaş* olarak öldüğü fikrini bir yana bırakmakla kalmayıp, belki kuzeyi geride bırakacak şekilde hayatın gayet doğal olarak açık havada ve kafelerde geçirildiğini de bilmeliyiz. Örneğin, postacı arkadaşım kafelere epeyce takılıyor ve az çok bir ayyaş olduğu kesin, bütün hayatı böyle geçmiş. Ama öylesine *sersemliğin* tersi bir havada ki, coşkusu öylesine doğal ki, o kadar zeki olmasına ve Garibaldi tarzında kapsamlı savlarla tartışmasına bakınca, apsent ayyaşı Monticelli efsanesini tam anlamıyla postacım örneğindeki orantılara indirmeye oldukça yatkınım. Kâğıdım doldu, senin için mümkün olduğu kadar erken yaz bana. Elini sıkarım, bol şanslar.

Dostlukla,
Vincent

Monticelli'nin son günlerine ilişkin ayrıntıları bir gün belki öğrenirim.

Bayan de Larebey la Roquette bir gün bana şöyle dedi: Monticelli, şu Monticelli var ya, güneydeki büyük bir stüdyonun başında olması gereken bir adamdı.

Geçen gün kız kardeşimize ve sana, kanımca bazen burada Monticelli'yi yaşattığım duygusuna kapıldığımı yazmıştım, hatırlarsın. Güzel, bak işte, söz konusu stüdyoyu kuruyoruz.

Gauguin'in yapacağı şeyler, benim de yapacağım şeyler Monticelli'nin o güzel eserleriyle uyumlu olacak; muteber kişilere Monticelli'nin La Canebière üstündeki kafelerin masaların çöküverip pat diye ölmediğini, o ufak tefek dostumun hâlâ yaşadığını kanıtlayacağız.

Ve iş bizimle de bitmeyecek; bayağı sağlam bir temelde başlatıyoruz bunu.

703 Arles, Cumartesi 13 Ekim 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

O kadar erken geleceğini umınayı göze alamadığım 50 franklık yeni havalen için çok teşekkür ederim.

Birçok masrafım oluyor ve resmin muhtemelen son derece fakir insanların uğraştığı bir zanaat olduğunu gittikçe kavramamla birlikte, bir sürü paraya mal olması bazen canımı çok sıkıyor.

Ama sonbahar hâlâ eskisi gibi güzel! Bu diyar, Tartarin'in bu memleketi ne de matrak! Evet, talihimden yana mutluyum; burası sırf şahane ve görkemli bir diyar değil, baştan aşağı Daumier tablolarının canlanışı gibi bir şey. Tartarin'leri tekrar okudun mu? Ah, unutma sakın! Tartarin'de eski Tarascon posta arabasına yakılan ağıtı, o harika sayfayı hatırlıyor musun?[1] Evet, han avlusundaki o kırmızı ve yeşil arabanın resmini daha yeni yaptım. Göreceksin.

[*Eskiz* 703A]

Alelacele yapılmış bu taslak sana kompozisyonunu veriyor.

Sade ön plan gri kumdan ibaret.

Arka plan da çok sade, hava delikli yeşil kepenkleri olan pencereleriyle pembe ve sarı duvarlar, mavi göğün görüldüğü köşe.

İki araba çok renkli: yeşil, kırmızı, tekerlekler sarı, siyah, mavi, turuncu. Yine 30 numaralı bir tuval. Arabalar Monticelli üslubunda, yani boya tabakalarıyla boyanmış. Bir ara elinde çok güzel bir Claude Monet vardı, bir kumsalda rengârenk dört tekne. Eh, buradakiler araba, ama kompozisyon aynı türden.

Çok yeşil bir çimenin, ışık ve gölgeyle beneklenmiş kumların yukarısında yatay dallarını yayan kocaman bir yeşil-mavi köknar ağacını hayal et şimdi.

[*Eskiz* 703B]

Bir bahçenin bu çok sade köşesi arka planda, siyah dalların altındaki turuncu kurşunisi ıtır tarhlarıyla şenleniyor. İki sevgili figürü büyük ağacın gölgesinde dikiliyor. 30 numaralı tuval.

Ayrıca 30 numaralı iki tane daha tuval, Trinquetaille Köprüsü ve başka bir köprü; demiryolu karayolunun yukarısından geçiyor.

[*Eskiz* 703C]

O tuval, renklendirme bakımından bir Bosboom'a benziyor biraz.

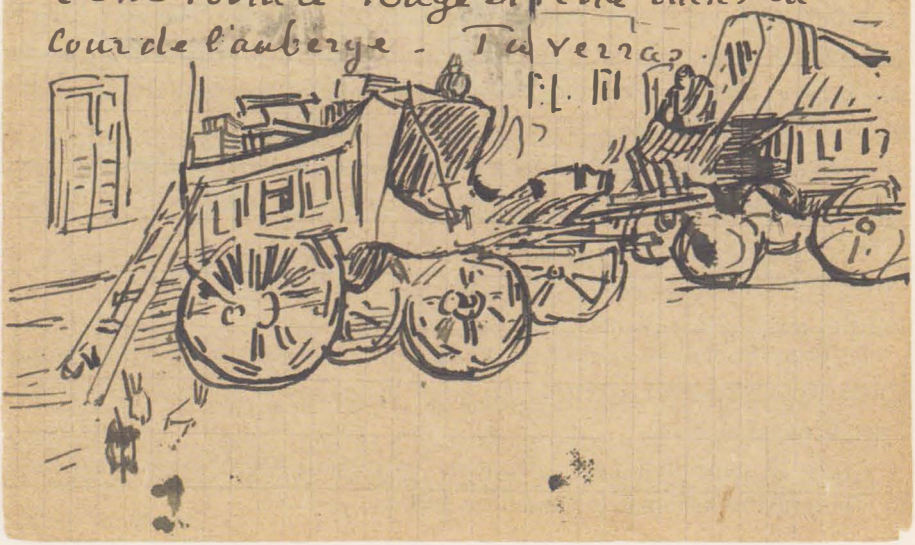
552

Mon cher Theo, je n'avais tout à fait osé espérer aujourd'hui ton nouveau mandat de 50 francs dont je te remercie beaucoup.

J'ai beaucoup de frais et cela me chagrine bien quelquefois lorsque de plus en plus je m'aperçois que la peinture est un métier qui probablement est exercé par des gens excessivement pauvres puisqu'il coûte beaucoup d'argent.

Mais l'automne continue encore à être d'un beau ! quel drôle de pays que celle patrie de Tartarin. Oui je suis content de mon sort ; c'est pas un pays superbe et sublime ce n'est que du Daumier bien vivant.

As tu déjà relu les Tartarin ah ne l'oublie pas. Te rappelles tu dans Tartarin la complainte d'abvieil omnibus diligence de Tarascon - cette admirable page - Eh bien je tiens de la peindre cette voiture rouge et verte dans la cour de l'auberge - Tu verras.

703A. Tarascon posta arabası

Ce croquis barbouillé te donne la composition
avant plan simple de sable gris
fond aussi très simple murailles roses et
jaunes avec fenêtres à persienne vertes coin de ciel bleu
Les deux voitures très colorées sont rouge
roues jaune noir bleu orangé Toile de 30
toujours. Ces voitures sont peintes à
la manière elli. avec des empâtements Tu avais dans le temps un
bien beau Claude Monet représentant 4
barques colorées sur une plage. Eh bien
c'est ici des voitures mais la composition
est dans le même genre.

Suppose maintenant
un sapin bleu
vert immense étendant
des branches horizontales
sur une pelouse très
verte et du sable
tacheté de lumière
et d'ombre!
Ce coin de jardin
fort simple
est égayé par des parterres de géraniums mêmes
orange dans les fonds sous les branches noires.
Deux figures d'amoureux se trouvent à l'ombre
du grand arbre Toile de 30.

703B. Bir çiftin dolaştığı park ("Şairin bahçesi")

703C-D (yukarıdan aşağıya) Trinquetaille köprüsü

[*Eskiz* 704D]

Son olarak, Trinquetaille Köprüsü gri bir sabahta bütün basamaklarıyla yapılmış bir tuval; taşlar, asfalt, parke taşları gri, gök soluk mavi, küçük figürler rengârenk, sarı yapraklı sıska bir ağaç. Bir de gri, kesikli tonlarla iki tuval ve son derece renkli iki tuval.

Bu çok yetersiz taslak için kusura bakma.

Bu Tarascon posta arabasının resmini yapmaktan bitap haldeyim ve çizim yapmaya uygun bir kafam olmadığını görebiliyorum. Akşam yemeği için dışarıya çıkacağım ve dönüşte sana tekrar yazarım.

Ama bu dekorasyon biraz ilerliyor, sanırım, bakış açını ve iş yapma tarzımı genişletecek.

Bin türlü eleştiriye açık olacak; olsun, aldırma, yeter ki biraz ruh katayım.

Ama evet, güzel dost Tartarin'in ülkesinde gittikçe daha fazla mutlu oluyorum ve burası bizim için yeni bir yurt olacak. Ancak Hollanda'yı unuttuğum yok; epeyce aklıma gelmesi tam da tezatlar yüzünden. Bu mektuba tekrar döneceğim.

Şimdi bu mektuba tekrar dönüyorum. İlerleyen çalışmaları sana göstermeyi ne kadar isterdim!

Gerçekten öylesine yorgunum ki yazının berbat olduğunu görebiliyorum.

Başka bir sefere sana daha etraflı yazarım çünkü şu dekorasyon fikri artık şekillenmeye başlıyor.

Gauguin'e, burada muhtemelen çok daha çabuk toparlanacağını bir kez daha söylemek üzere önceki gün tekrar yazdım.

Üstelik burada çok güzel şeyler yapacaktır.

Toparlanmak için zamana ihtiyacı olacaktır. Halihazırda çalışmaya dönük fikirlerin aklıma daha açık seçik ve daha bolca gelmesinde, sağlıklı şeyler yememin epeyce pay taşıdığı kanısında olduğuma seni temin ederim. Resim işindeki herkes buna kavuşmalı.

Daha değişecek ne kadar çok şey var. Bütün ressamların kol işçileri gibi yaşaması gerektiği doğru değil mi? Bir marangoz, bir demirci normalde onlardan çok daha fazla üretir. Resimde de her kişinin daha düzenli çalışacağı büyük stüdyolar olmalı.

Gerçekten ayakta uyuyacak gibiyim ve artık göremiyorum, gözlerim öylesine yorgun ki.

Yakında daha geniş yazarım çünkü söyleyeceğim daha bir sürü şey var ve senin için biraz daha iyi taslaklar yapmalıyım. Galiba bunu yarın yapacağım.

Havalen için tekrar defalarca teşekkür ederim. Elini sımsıkı sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Bu hafta beş tuvale başlamış oldum; bu da dekorasyon için 30 numaralı tuval sayısını 15'e çıkarıyor, sanırım.

2 tuval ayçiçekleri]
3 " şairin bahçesi
2 " diğer bahçe
1 " Gece kafesi
1 " Trinquetaille köprüsü
1 " Demiryolu köprüsü
1 " ev
1 " Tarascon posta arabası
1 " yıldızlı gece
1 " karıklar
1 " Bağ.

706 Arles, Çarşamba, 17 Ekim 1888
Paul Gauguin'e (F)

Sevgili Gauguin,

Mektubun için teşekkürler ve en çok da ayın 20'si gibi erken bir tarihte gelme sözün için teşekkürler. Anlaştık, belirttiğin sebep zevkli bir tren yolculuğu yapmana elvermeyecek ve yolculuğunu lanet bir sıkıntıya dönüşmeyecek şekilde yapabileceğin zamana kadar ertelemen ancak doğru olur. Ama bu bir yana, sana *geçtiğin yerlerde* sonbahar ihtişamlarıyla değişik biçimlere bürünmüş kilometrelerce kırsal alanı gösterecek yolculuğa neredeyse gıpta ediyorum.

Geçen kış Paris'ten Arles'a yolculuğun bende uyandırdığı duygular hâlâ aklımda. Ortamın "Japonya'ya benzer bir hal" alışını görmek için nasıl da dikkat kesilmiştim! Çocukça, değil mi?

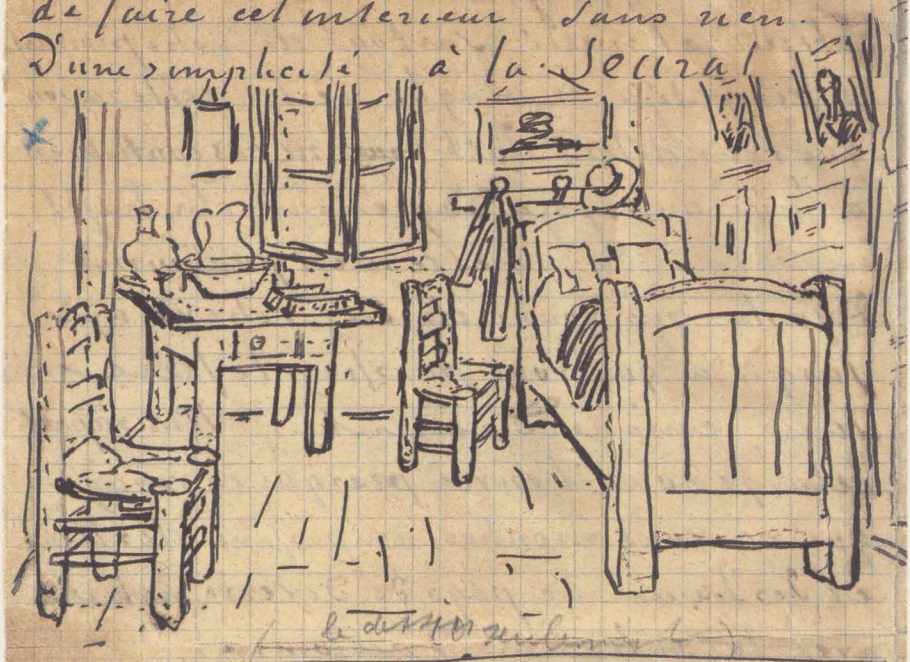
Baksana, geçen gün gözlerimin garip biçimde yorgun olduğunu yazdıydım sana. Evet, iki buçuk gün dinlendikten sonra yeniden çalışmaya koyuldum. Ama dışarı çıkmaya henüz cesaret edemediğimden, yine dekorasyonum için 30 numaralı bir tuvale bildiğin beyaz çam mobilyalı yatak odamın resmini yaptım. Ha, bu çıplak iç mekânı resmetmek beni son derece eğlendirdi doğrusu.

Seurat tarzında bir sadelikle.

[*Eskiz* 706A]

Mat renk tonlarıyla ama tam boya tabakası halinde kaba fırça vuruşlarıyla, duvarlar soluk eflatun, zemin kırık ve soluk kırmızı, iskemleler ve yatak krom sarısı,

Eh bien cela m'a énormément amusé de faire cet intérieur sans rien. D'une simplicité à la Seurat

A teintes plates mais grossièrement brossé en pleine pâte les murs de lilas pâle le sol d'un rouge composé sanié les chaises de le lit jaune de chrome les oreill et le drap Citron vert très pâle la couverture rouge sang la table de toilette orangée la cuvette bleue la fenêtre verte J'avais voulu exprimer un repos absolu par tous ces tons très divers vous voyez et ou il n'y a de blanc que la petite note que donne le miroir à cadre noir (pour trouver encore la quatrième paire de compléments sans dedans)

Enfin vous verrez cela avec les autres et nous en causerons Car je m'en vais souvent

9766 1000

706A. Yatak odası

yastıklar ve çarşaf çok soluk limoni yeşil, yatak örtüsü kan kırmızısı, tuvalet masası turuncu, lavabo mavi, pencere yeşil. Anlayacağın, çok farklı bütün bu tonlarla *mutlak sükûneti* yansıtmak istedim; tonlar arasında yegâne beyaz, siyah çerçeveli aynayla verilen (aynı zamanda dördüncü tamamlayıcı renk çiftine sıkıştırmaya yönelik) ufacık görüntü.

Nasılsa, diğerleriyle birlikte göreceksin, o zaman üzerinde konuşuruz. Zira çoğu kez ne yaptığımı bilmiyorum, neredeyse bir uyurgezer gibi çalışıyorum.

Hava soğumaya başlıyor, özellikle de karayelin estiği günlerde.

Kışın iyi ışığımızın olması için, stüdyoya havagazı getirttim.

Karayelin estiği bir dönemde gelirsen, Arles'ı görünce belki hayal kırıklığına uğrayacaksın ama bekle... Uzun vadede buraya şiirsel hava siner.

Evi yavaş yavaş çevirmeye çalıştığımız kadar rahat bulmayacaksın. Birçok masraf çıkıyor ve bu işi bir çırpıda yapmak mümkün değil. Neyse, buraya geldikten sonra, tıpkı benim gibi karayel dönemleri arasında sonbahar efektlerini resmetme hırsına kapılacağın kanısındayım. Ve çok güzel bazı günlerin olduğu şu anda gelmen için ısrar edişimin sebebini anlayacaksın. Hoşça kal.

Dostlukla,
Vincent

709 Arles, Pazar 21 Ekim 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Mektubun ve içindeki 50 franklık banknot için teşekkür ederim. Şu Hollandalı sanatçıların resim tarzı üzerine daha fazla şey yazdığın için teşekkür ederim.

Stüdyoya ve mutfağa havagazı getirttim, tesisat bana 25 franga mal olacak. Gauguin ve ben, bir iki hafta her akşam çalışırsak, hepsini karşılamaz mıyız? Ayrıca G. şu sıralarda her an gelebileceği için, en az bir 50 franga daha kesinlikle, ama kesinlikle ihtiyacım olacak.

Hasta değilim ama sağlıklı yiyecekler almazsam ve resme birkaç gün ara vermezsem, hiç kuşkusuz hastalanacağım. Aslında, Emile Wauters'in tablosundaki Hugo van der Goes'in delilik haline yeniden düşmek üzereyim. Bende bir tür ikili mizaç, hem keşişlik, hem de ressamlık yanı olmasa, söz konusu hale büsbütün ve tamamen düşerdim – üstelik uzun süre önce.

Ama bütün bunlara rağmen, deliliğimin can yakma türünde olacağını sanmıyorum çünkü heyecan halindeki duygularının sonsuzluğa ve ebedi hayata takıntılarla daha fazla ilgisi var.

Öyle olsa bile, sinirlerimi filan kollamalıyım.

Bunu söylememin tek sebebi, bu iki Hollandalı ressam hakkında en ufak *ihtiyat* içinde olduğumu sanmakla yanılacak olman. Ama doğrusu, ne yaptıkları konusunda ancak ikinci mektubundan sonra bir fikir edinebiliyorum ve çizimlerini fotoğraflarını görmeyi büyük merakla bekliyorum.

Gelecek ve günümüz açısından güneye niçin inandığımı bir kez daha açıklamak üzere, onlara okuyabileceğin şekilde sana bir mektup yazma yönünde büyük bir dürtü duyuyorum.

İzlenimci akımda *sadece* kendini optik denemelerle sınırlayacak bir ekolü değil, harika şeylere dönük bir eğilimi görmekte haklı olduğumuza sıkı sıkıya inandığımı da söylemek istiyorum. Şimdi ya da en azından geçmişte tarih resimleri yapanlar için de benzer bir durum geçerli. Delaroche ve Delort gibi çok kötü bazı tarih ressamları olsa bile, E. Delacroix ve Meissonier gibi iyileri de yok mu?

O halde, madem en az üç gün resim yapmamaya sıkı kararlıyız, sana ve aynı zamanda onlara yazmakla dinlenirim belki. Çünkü bu konuya, yani izlenimciliğin Hollandalı ressamlar ve Hollandalı sanatseverler üzerinde yaratacağı etkiye bir hayli ilgi duyduğumu biliyorsun.

[*Eskiz* 709A]

İşte sana son tuvalimin çok kaba bir taslağı. Soluk limoni hilalin bulunduğu bir pembe gök zemininde bir dizi yeşil servi.

Ön planda çorak bir arazi parçası, biraz kum ve birkaç devedikeni var. İki sevgili görülüyor, adam sarı şapkasıyla soluk mavi elbise içinde, kadın ise pembe yelekli ve siyah etekli. Gauguin'in yatak odası için dekorasyon olan "şairin bahçe" dizisinin dördüncü tuvalini oluşturuyor bu.

Senden tekrar para istemeye mecbur kalmak beni dehşete düşürüyor ama elimden bir şey gelmiyor ve dahası, yine bitkin haldeyim. Ne var ki biraz fazla para harcarken yaptığım çalışmaların, günün birinde önceki çalışmalarıma nazaran daha az maliyetli görüneceği kanısındayım.

Ayrıca, o iş, Thomas'la bir anlaşmaya varmak mümkün olursa, Gauguin'in gelişinden önce çalışmalarıma 200 tane daha katabilme yönünde güçlü bir istek duyduğumu zaten söylemiştim sana.

Bunun gerçekleşememesi üzerine, ona yeni bir şey gösterebilme yönünde güçlü bir istekle, elimdeki işleri gücümün yettiği kadar sürdürdüm yine de. Ve kendi özgünlüğümü kuşkuya yer bırakmayacak şekilde göstermeden önce onun etkisine girmek istemiyorum (çünkü bende haliyle bir etkisinin olacağını umuyorum). Bunu şimdiki haliyle dekorasyondan anlayacaktır nasılsa.

Lütfen, en azından senin için mümkünse, bana hemen bir elli frank daha gönder; aksi halde o parayı nasıl edinebileceğimi pek bilmiyorum. Tartarin'i tekrar okumana

J'ai bien envie de t'écrire une lettre exprès que tu pourras leur faire lire pour leur expliquer encore une fois pourquoi je crois moi au midi pour l'avenir et le présent.
Et pour dire en même temps comment je crois qu'on a raison de voir dans le mouvement impressionniste une tendance vers les choses grandes et non pas seulement une école qui se bornerait à faire des expériences optiques. Ainsi pour eux qui font alors de la peinture d'histoire ou au moins l'ont faite dans le temps s'il y a des bien mauvais peintres d'histoire comme Delaroche et Delort n'en a-t-il pas également des bons comme Eug Delacroix et Meissonnier.
Enfin puisque décidément j'ai l'intention de ne pas prendre au moins durant 3 jours peut-être me reposerai-je en t'écrivant et à eux en même temps. Car tu sais que cela m'intéresse assez l'influence qu'aura l'impressionnisme sur les peintres hollandais et sur les amateurs hollandais

709A. Sıralı serviler ve dolaşan bir çift

sevindim. Her neyse. Umarım, bana en geç ilk postayla yazabilirsin. Elini sımsıkı sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

712 Arles, Perşembe 25 Ekim ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo

Mektubun ve 50 franklık banknot için teşekkür ederim. Telgrafımdan öğrendiğin üzere, Gauguin sağ salim vardı. Hatta benden daha iyi durumdaymış gibi bir izlenim bıraktı bende.

Yaptığın satıştan haliyle çok memnun ve ben de ondan aşağı kalmam; böylece taşınma için mutlaka gerekli başka bazı masraflar için beklemeye gerek kalmadığı gibi, bu sadece senin sırtına yüklenmemiş olacak. G. bugün sana muhakkak yazacak. Çok, ama çok ilginç bir adam ve onunla birlikte epeyce şey yapacağımıza her bakımdan güvenim var. Burada muhtemelen bir sürü şey üretecektir ve belki ben de üretirim, umarım.

Senin açından yükün *biraz* hafifleyeceğine inandığımı, *bir hayli* hafifleyeceğine inandığımı söyleyebilirim.

Tam da masraflarımızı karşılamak için kısa vadede benim açımdan başka bir yolun hiç mi hiç olmamasından dolayı, zihnen çökme ve bedenen tükenme noktasına varacak ölçüde üretme gereğini duymaktayım.

Resimlerim satılmazsa, bu konuda elimden hiçbir şey gelmez.

İnsanların onlara yatırdığımız boya giderinden ve aslında çok kıt olan geçimimden daha fazlasına değdiklerini göreceği gün gelecek gerçi.

Öncelikle borçlu olmama dışında, paraya ya da maddi duruma dönük hiçbir isteğim ya da başka bir ilgim yok.

Ama sevgili kardeşim, borcum o kadar büyük ki ödediğimde (bunu başaracağımı sanıyorum), resim üretmenin güçlüğü bütün hayatımı almış olacak ve bana sanki hiç yaşamamışım gibi görünecek. Tek sonuç, belki resim üretmenin benim için biraz daha zorlaşması olacak ve sayı açısından bakılınca, öyle çok resim olmayacak hiçbir zaman.

Şu anda satılmıyor olmaları seni de sıkıntıya soktuğu için tedirgin ediyor beni, ama hiçbir katkıda bulunmamamdan dolayı darda olmasan, benim için pek dert olmaz bu.

Ama para meselelerinde şu gerçeği anlamam yeterli: Elli yıl yaşayan ve yılda iki bin, yani toplam yüz bin frank harcayan bir adam yüz bin frank da kazandırmalı. Yüz frank değerinde bin resim ise bir sanatçının ömründe ulaşılması çok, ama çok

zor bir sayı, üstelik resim yüz frank edecek..... ve hep öyle olacak.... işimiz kimi zaman çok ağır. Ama bu konuda hiçbir şeyi değiştirmek mümkün değil.

Tasset'yi muhtemelen tamamen atlatacağız çünkü en azından büyük çapta daha az pahalı boyalar kullanacağız, hem Gauguin, hem de ben. Tuvale gelince, bunu da kendimiz hazırlayacağız.

Bir süre hastalanacağım yönünde hafif bir hisse kapıldım ama Gauguin'in gelişi bu endişemi öylesine giderdi ki geçeceğine eminim. Bir süre beslenmemi ihmal etmemeliyim, hepsi bu. Kesinkes o kadar.

Ve bir süre sonra bazı çalışmalar eline geçecek.

Gauguin yanında Bernard'la takas ettiği muhteşem bir tablo getirmiş, yeşil bir çayırda Breton kadınları. Beyaz, siyah, yeşil ve kırmızı bir görüntü, mat ten tonları. Neyse, hepimiz umutlu olalım.

Benim de satış yapacağım o günün geleceğine inanıyorum ama sana göre çok gerideyim ve para harcarken, hiçbir katkım olmuyor

Bu duygu bazen beni üzüyor.

Yazdığın şey, yani Hollandalılardan birinin yanına gelip seninle birlikte kalacak olması beni çok, ama çok sevindirdi; böylece sen de artık yalnız olmayacaksın. Her bakımdan, hem de her bakımdan güzel, özellikle yakında kışa girecek olmamız açısından.

Her neyse, acelem var ve otuz numaralı başka bir tuval üzerinde çalışmaya dönmek için dışarıya çıkmalıyım.

Yakında, Gauguin sana yazdığında, onunkine başka bir mektup ekleyeceğim.

Gauguin'in bu diyar ve hayatımız hakkında ne söyleyeceğini önceden bilmiyorum elbette ama her halükârda onun için yaptığın güzel satıştan dolayı çok mutlu.

Yakında daha geniş yazmak üzere elini sımsıkı sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

716 Arles, Perşembe 1 Kasım ya da Cuma 2 Kasım 1888
Vincent van Gogh ve Paul Gauguin'den Emile Bernard'a (F)

Sevgili dostum Bernard,

Şu son birkaç günde epey çalıştık ve bu arada Zola'nın Rüya'sını okudum; dolayısıyla yazmaya pek zamanım olmadı.

Gauguin bir insan olarak çokça ilgimi çekiyor, çokça. Ressam olarak yürüttüğümüz pis işte, bir işçinin ellerine ve midesine sahip insanlara en büyük ihtiyacımız var gibi gelmiştir bana öteden beri. Daha doğal zevkler – yoz ve bitkin Parisli zamparaya nazaran daha tutkulu ve yardımsever meşrepler.

Şimdi burada bir yabani hayvana özgü içgüdülere sahip ve bozulmamış bir yaratıkla karşı karşıya olduğumuza en ufak kuşku yok. Gauguin'de kan ve seks, hırsa üstünlük taşıyor. Neyse, bu kadarı yeter, onu çok yakından ve benden daha uzun süre görmüş birisin, sana sadece ilk izlenimlerimi birkaç kelimeyle anlatmak istedim.

Bir de, görüşmelerimizin belli ressamların bir birlik oluşturmasıyla ilgili müthiş konuyu ele almaya yöneldiğini söylemem seni fazla şaşırtmayacaktır, sanırım. Bu birlik ticari bir mahiyet taşımalı mı ya da taşıyabilir mi, evet mi, hayır mı? Henüz bir sonuca varmış değiliz ve yeni bir kıtaya ayak basacak kadar ilerlemiş değiliz henüz. Sanatta büyük bir Rönesans olasılığına kesinlikle inanan yeni bir dünyaya varılacağı yönünde bir önsezim var. Bu yeni sanatın tropikal kuşağı yurt edineceğine inanan bir dünya.

Bana öyle geliyor ki bizler sadece aracılık işlevi görmekteyiz. Huzurlu yaşamayı başarmak ancak sonraki bir kuşağa nasip olacaktır. Her neyse, bütün bunlar, harekete geçme yönündeki görevlerimiz ve olanaklarımız ancak somut tecrübeyle gözümüzde berraklaşabilir.

Benimkilerin karşılığında söz verdiğin etütlerin henüz ulaşınamasına biraz şaşırdım.

Şimdi ilgini çekecek bir şey söyleyeyim – genelevlere birkaç çıkarma yaptık ve zamanla çalışmak üzere oraya sıkça gitmemiz yüksek bir ihtimal. Şu anda Gauguin'in elinde ilerlemekte olan bir tuval var, benim de resmini yaptığım aynı gece kafesi ama genelevlerde görülen figürlerle. Güzel bir şey olacağı umudunu veriyor.

Kavaklı bir yolda düşen yaprakları konu alan iki etüt ve bu yolun tamamının baştan aşağı sarı renkte üçüncü bir etüdünü yaptım.

Niçin figür etütleri yapmadığımı anlamadığını bildireyim; oysa teorik düzeyde geleceğin resmini bütün kamuoyu açısından sade ve anlaşılır bir dizi yeni ve güçlü portre ressamlarından başka bir şey olarak hayal etmek benim için bazen çok zor. Her neyse, genelevlerin resmini yapmaya belki yakında başlarım.

Bir sayfayı Gauguin'e bırakıyorum, o da sana yazacak muhtemelen. Elini sımsıkı sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Zuhaf üsteğmeni Milliet, Afrika'ya doğru yola çıktı ve ona şu sıralarda yazmana çok memnun olacaktır.

[*Devamı Paul Gauguin tarafından yazılmış*]

Maksadının ne olduğunu ona yazmakla gerçekten iyi yaparsın, böylece sana yol hazırlamak için önceden adımlar atabilir.

Bay Milliet, *Zuhaf üsteğmeni*, Guelma, Afrika.

Vincent'e kulak asma; bildiğin gibi, hayranlık duymaya ve keza hoşgörülü olmaya yatkındır. Tropikal kuşakta yeni bir kuşağın geleceğine dair fikri, bir ressam olarak bana kesinlikle doğru görünüyor ve kaynak bulduğumda oraya dönmeye hâlâ niyetliyim. Ufacık bir şans, kim bilir?

Vincent'in bir ağaçlı yolda düşen yaprakları resmettiği iki etüt odamda duruyor, gördüğünde çok hoşuna gidecektir. Çok kaba, ama çok sağlam çuval bezi üstünde.

Kendine ve bütün dostlara dair haberler gönder.

Dostun,
Paul Gauguin

718 Arles, Cumartesi 10 Kasım 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Bay E. Dujardin'den, bazı tuvallerimin onun karanlık ininde sergilenişine ilişkin bir mektup aldım. Tasarlanan serginin masrafını bir tuvalle karşılamamı öylesine iğrenç buluyorum ki bu beyefendinin mektubuna doğrusu birden fazla cevap olamaz. Bir tane var, onu da ilişikte bulacaksın. Ancak ona değil, sana gönderiyorum; böylece düşüncelerimi anlarsın ve kararımı değiştirdiğimi, şu anda sergi açma yönünde en ufak arzum olmadığını bildirirsin ona. O adama kızınanın hiç yararı yok, basmakalıp kibarlık göstermek daha iyi.

Yani, Revue Indépendante'da sergi olmayacak, Gauguin'i de aynı kanaatteymiş gibi gördüğümü cesaretle söyleyebilirim. Her halükârda beni bunu yapmak için hiç de sıkıştırmıyor.

Pek sergi açmadık, değil mi?

Önce Tanguy'un yanında, Thomas'ın yanında ve sonra Martin'in yanında birkaç tuval vardı.

Şimdi burada bildireyim ki bunun hangi yararlı amaca hizmet ettiğini kesinlikle bilmiyorum ve hoşuna giden etütleri dosdoğru dairende tutman, diğerlerini rulo edilmiş halde bana göndermen daha uygun görünüyor. Zira dairen küçük ve her şeyi tutman tıka basa dolmasına yol açar.

Dolayısıyla burada daha ciddi bir sergi düzenlemek üzere gerekli şeyleri acele etmeksizin hazırlıyorum.

Ama Revue Indépendante konusunda senden ricam, buna kesin bir son vermen, fırsat çok uygun ve böyle küçük, karanlık ve hepsinden önemlisi entrikacı bir inde boy göstermek için para ödeyeceğimi sanmakla tamamen yanıldıklarını anlayacaksın.

Tanguy'un ya da Thomas'ın yerindeki birkaç tuvale gelince... öylesine kesin ilgisizlikle baktığım bir konu ki doğrusu üzerinde konuşmaya değmez – ama gerçekten

tasarıya hiç de bağlı olmadığımı bilmelisin öncelikle. Elimde yeterince tuval olduğu anda ne yapacağımı önceden biliyorum. Şimdilik sırf onları yapmakla meşgulüm.

Seni sevindirecek olan şey, Gauguin'in üzüm toplayan kadınlar tuvalini bitirmiş olması, zenci kadınlar kadar güzel ve sözgelimi ona zenci kadınlar için biçtiğinle aynı fiyatı (sanırım, 400) ödemen de kesinlikle iyi alışveriş olur. Ama haliyle hepsinin içinden seçim yapman gerekir ve Breton'un işlerini görmüş değilim. Birkaç tanesini bana açıkladı, herhalde güzel olmalılar.

Kaba bir genelev eskizi yaptım ve aslında bir genelev resmi yapmayı tasarlıyorum.

Gauguin buraya 20 Ekim'de geldiğine göre, senden geçen ay 50 frank aldığını hesaba katmalıyız.

Evet, çalışmalarımın sergilenmesi için kendimizi açıkça ifade etmeliyiz. Sana gelince, Goupil firmasındasın, firma dışında iş yapma yetkin yok. O halde yok sayıldığıma göre, sergi *açmıyorum*.

Tekrar belirteyim, Tanguy'un yeri konusunda kayıtsızım, yeter ki Tanguy tuvallerim üzerinde, *hiçbiri* üzerinde bir hakkının olmadığının tam bilincinde olsun.

Yani, tutumum en azından apaçık, benim açımdan kesin bir ilgisizlik söz konusu değil. Biraz daha çalışmayla sergilemeye artık hiç gerek duymayacak kadar tuvalim olacak, amaçladığım şey bu.

Kendim de bir bağ tablosunu bitirdim, baştan aşağı mor ve sarı, biraz mavi ve mor figürler, sarı bir güneş.

Sanırım, bu tuvali Monticelli'nin manzaralarının yanına yerleştirebileceksin.

Sıklıkla ezbere çalışmaya koyulacağım; ezbere yapılan tuvaller her zaman daha az biçimsiz olur ve özellikle karayel koşullarında çalışıldığında doğaya bakarak yapılan etütlerden daha sanatsal bir görünüm taşır.

Milliet'nin Afrika'ya doğru yola çıktığını sana henüz söylediğimi sanmıyorum. Tuvalleri Paris'e götürme zahmetine girmesinin karşılığı olarak bir etüdürn var elinde; Gauguin ona Madam Krizantem'in bir resimli baskısı karşılığında küçük bir çizim verdi. Pont-Aven'den takasları hâlâ almış değilim ama Gauguin tuvallerin yapıldığı güvencesini veriyor bana.

Burada hava rüzgârlı ve yağmurlu, yalnız olmadığım için çok mutluyum, kötü günlerde ezbere çalışıyorum, yalnız olsaydım bu yürümezdi.

Gauguin gece kafesi tablosunu da neredeyse bitirdi. Dostluk kurma tarzı gerçekten ilginç – *mükemmel* yemek pişirmeyi bildiğini söylemeliyim sana, bu işi ondan öğreneceğim, sanırım, gerçekten pratik.

Germe çerçevesine çakılmış ve *boyanmış* tahta çubuklarla çerçeve yapma işinden çok memnunuz, bunu yapmaya başladım.

[*Eskiz* 718A]

Gauguin'in kısmen beyaz çerçevenin mucidi olduğunu biliyor musun? Ama germe çerçevesine çakılmış dört tahta çubuktan yapılan çerçeve *beş meteliğe* mal oluyor

J'ai fait mon autoportrait d'une vigne toute pourpre et jaune avec des feuilles bleues et violettes et un soleil jaune.
Je crois que tu pourras mettre cette toile à côté des paysages de Monticelli.

Je vais me mettre à travailler souvent de tête et les toiles de tête sont toujours moins gauches et ont un air plus artistique que les études au naturel surtout lorsqu'on travaille par un temps de mistral.

Je crois ne pas encore t'avoir dit que Millet est parti en Afrique. Il a une étude de mains pour le mal qu'il s'est donné pour porter les toiles à Paris et Gauguin en a donné un petit dessin en échange d'une édition illustrée de mon chrysanthème. Je n'ai toujours pas reçu les échanges de l'ont avec. mais Gauguin m'assure que les toiles étaient faites.

Il fait un temps de vent et de pluie ici et je suis bien content de ne pas être seul je travaille de tête les jours mauvais et celui où j'étais seul n'irait pas.

Gauguin a aussi presque fini son café de nuit. Il est bien intéressant comme ami - et tout que je le dise qu'il sait faire la cuisine parfaitement je crois que j'apprendrai celle de lui c'est bien commode.

Nous nous trouvons fort bien de faire des cadres avec de simples baguettes clouées sur le chassis et peints ce que nous j'ai commencé dans le midi c'est un peu Gauguin l'inventeur du cadre bleu. mais le cadre de 4 baguettes clouées sur le chassis coûte 5 sous

718A. *Kırmızı bağ* tablosunun yer aldığı sade bir çerçeve örneği

ve bu işi kusursuz hale getireceğimiz kesin. Çok işe yarıyor çünkü bu çerçeve yerinden hiç çıkmıyor ve tuvalle bütünleşik halde.

Yakında daha geniş yazmak üzere elini sımsıkı sıkarım, Hollandalılara selamlarımı ilet.

Dostlukla,
Vincent

Gauguin'in sıcak selamları var ve anahtarlı olmasını istediği germe çerçeveleri için gerekli tutarı ve ayrıca bir sipariş verdiği Bernard'ın bunun için senden isteyeceği parayı, sattığın ilk tablonun fiyatından düşmeni rica ediyor.

721 Arles, Pazartesi 19 Kasım ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Gauguin'in Breton Çocukları tuvali geldi ve çok, ama çok iyi değişiklikler yaptı.

Bu tuvali bayağı beğendimse de satılması çok daha iyi olur, çünkü buradan sana göndereceği iki tuval otuz kat daha iyi.

Üzüm toplayan kadınlardan ve domuzların yanındaki kadından söz ediyorum. Bu gelişmenin sebebi ise G.'nin son zamanlarda canını sıkan karaciğer ya da mide sorununu atlatmaya başlaması.

Bana bildirdiğin şeye, yani o beylerin mekânına koymak üzere, sanırım, pembe bir şeftali ağacını konu alan küçük bir tuvali çerçeveletmen meselesine cevabını yazayım şimdi.

Bu konuda ne düşündüğüme dair bir kuşkuya yer bırakmak istemiyorum.

Birincisi, bana ait kötü ya da iyi bir şeyi oraya koymak bizzat hoşuna gidecekse, seni daha mutlu edecekse, sana söz, gerek şimdi, gerekse ileride buna elbette tam yetkin var ve hep olacak.

Ama buna karşılık, hoşnutluğum *ya da kendi yararım söz konusuysa*, tamamen gereksiz olduğu kanısındayım.

Neyin hoşuma gideceğini bana soracak olursan, bu oldukça basit biçimde tek bir şeydir, yaptığım şeylerden beğendiğini kendine ayırıp dairende tutman ve şimdilik hiçbirini satmaman.

Geri kalanları, ayağa dolanan kıvır zıvırı buraya gönder; bunun sağlam gerekçesi şu ki *doğaya bakarak* yaptığım her şey işin hamallık kısmı.

Gauguin benim açımdan işleri azıcık çeşitlendirme zamanının geldiğini, kendisine rağmen ve bana rağmen, bir ölçüde ortaya koymuş bulunuyor – ezbere resim

yapmaya başlıyorum ve bütün etütlerim daha önce gördüğüm şeyleri hatırlatma açısından bu iş için hâlâ bana yararlı olacaktır.

O halde kesinkes paraya sıkışık değilsek, herhangi birini satmanın ne önemi var?

Ayrıca, zamanla durumu bu şekilde göreceğine şimdi bile eminim.

Sana gelince, sen Goupil firmasıyla birliktesin ama benim olmadığım kesin; orada ALTI YIL çalışmamdan sonra, her iki tarafta, onlarda bana karşı ve bende onlara karşı her bakımdan mutlak bir hoşnutsuzluk ortaya çıktı. Bu eski bir hikâye ama sonuçta durum öyle.

Öyleyse sen yolunda devam et ama iş söz konusu olunca, bana öyle geliyor ki, şu küçük şeftali ağacı gibi masumane konunun ya da buna benzer başka bir şeyin işlendiği bir tuvalle oraya dönmem önceki davranışımla bağdaşmaz. *Hayır.* Hele bir ya da iki yıl içinde kendi başıma bir sergi açmaya yetecek kadar, diyelim ki otuz küsur, otuz numaralı tuval yapacaksam –

Onlara benim için bunu yapar mısınız desem, Boussod kesinlikle beni sepetleyecektir. Onları maalesef biraz fazla tanımam itibariyle, onlara başvurmam sanırım. Herhangi bir şeyi mahvetmeye çalışmamdan değil, aksine, orada bulunan başka herkesi şevkle teşvik ettiğimi itiraf etmelisin.

Ama bana gelince, onlara karşı eski bir hıncım var yahu işte.

İzlenimci resimlerin bir satıcısı olarak seni Goupil şürekâsından çok bağımsız saydığıma, dolayısıyla sanatçıları oraya gitmeye teşvik etmenin benim için her zaman bir zevk olacağına kesinlikle emin ol. Ama Boussod'nun sanki daha önce asla bir şey yokmuş gibi, "Şu ufak tuval bu genç acemi açısından pek fena değil," deme şansını bulmasını hiç istemiyorum...

Aksine, onlara dönmeyeceğim, çok dürüstçe davranış olmadıkça, oraya girmektense hiç satmamayı tercih ederim. Bak, onlar dürüstçe davranılacak insanlar değil, bu yüzden tekrar başlamaya değmez.

Emin ol ki bu konudaki tavrımız ne kadar kesin olursa, onları görmek için sana daha fazla geleceklerdir. Satmadığın sürece çalışmalarımı göstermekle Boussod, V. & Cie firması dışında iş yapmış olma durumuna düşmezsin. Böylelikle dürüstçe davranmış olursun ve bu saygıya değerdir.

Şu ya da bu kişi satın almak isterse, tamam, yapacağı tek şey doğrudan bana başvurmak. Ama şundan emin ol: Kuşatmaya direnebilirsek, benim günüm gelecek. Şu anda çalışmak dışında bir şey yapamayız ve yapmamalıyız.

Ancak şöyle bir şey olabilir belki. Jet Mauve'a cevap yazarak, Gauguin falan filan hakkında bir yığın şey anlatır ve birkaç taslak gönderirim; böylece dolaylı olarak Tersteeg yeniden kulaklarını diker. Gauguin ve ben Londra'da sergiler açma gereği üzerine sıkça konuşuyoruz ve belki sana Tersteeg'in okuması için bir mektup göndereceğiz. Mesele şu ki Tersteeg'in enerjik bir vârisi olursa (o gün yaklaşıyor), o zaman Tersteeg yeni tablolarla çalışma dışında bir yol bulamayacak.

Elini sıkarım – biraz daha boyaya ihtiyacımız olacak.

Sana şunu söylemeliyim ki her birimiz için 150'den olmak üzere ikimizin birlikte geçirdiği ay, tek başıma 250 alarak geçirdiğimden daha iyi gidiyor. Bir yılın sonunda bunun işe yaradığının farkına varacaksın nasılsa.

Henüz başka bir şey söyleyemem. Gauguin kendi tuvallerini gönderirken, odaya tuvalleri doldurup hiçbir şey göndermemiş olmaktan gayet pişmanım.

Mesele şu ki, boya tabakası işleri konusunda, Gauguin onları zaman zaman yıkayarak yağdan nasıl kurtulacağımı yeni anlattı bana.

Dahası, bu işlem yapıldığında, rötuş yapmak için onların üzerinde yeniden çalışmam şart.

Şimdi sana herhangi birini gönderirsem, boya sonradan bürüneceğinden daha donuk olacaktır.

Herkes gönderdiğim şeylerin çok acele yapıldığını düşünüyor. Bunu inkâr edemem, bazı değişiklikler yapacağım.

Gauguin gibi zeki birinin yanımda olmasının ve onu çalışırken izlememin bana muazzam yararı var. Göreceksin, belli kişiler G.'ye artık izlenimcilik yapmadığı için serzenişte bulunacak.

Göreceğin son iki tuvali boya tabakası bakımından çok sağlam, içlerinde bıçak duran bazı çalışmalar bile var. Ve bunlar Breton tuvallerini biraz gölgede bırakacak, hepsini değil ama bazılarını.

Yazmaya pek vaktim yok, olsa o Hollandalılara çoktan yazardım. Boch'tan bir mektup aldım, tanırsın, hani bir kız kardeşi Yirmilerden biri olan şu Belçikalı. Orada çalışmaktan keyif alıyor.

Gauguin'le hep dost kalmayı ve iş ilişkisi içinde olmayı gerçekten umuyorum; bir tropikal stüdyo kurmayı başarması şahane olur.

Ama bu benim hesaplarıma göre, onun hesapladığından daha fazla para tutacak.

Gauguin'e mektup yazan Guillaumin, çok darda gibi görünüyor ama bazı güzel çalışmalar yapıyor olsa gerek. Şimdi bir çocuğu var ama loğusalıktan *dehşete düşmüş* ve o "kırmızı görüntü"nün hep gözlerinin önünde olacağını söylüyor. Ancak Gauguin kendisinin bunu altı defa gördüğünü belirterek, ona çok iyi cevap verdi.

Jet Mauve çok daha sağlıklı durumda; belki bildiğin üzere, geçen Ağustos'tan beri Lahey'de, Yahudi mezarlığı yakınında, yani neredeyse kırda oturuyor.

Çalışmalarımı biraz beklemekle bir şey kaybetmeyeceksin ve sevgili dostlarımızı şimdikileri küçümsemede sakince kendi hallerine bırakacağız.

Bereket versin ki, ne istediğimi onların sandığından daha iyi biliyorum ve acele çalışma eleştirisine esas itibariyle son derece kayıtsızım.

Buna karşılık, şu son birkaç gündür işleri daha da acele üretiyorum.

Gauguin geçen gün bana Claude Monet'nin büyük bir Japon vazosundaki ayçiçeklerinden oluşan çok güzel bir tablosunu gördüğünü anlatıyordu. Ama benimkileri daha çok beğeniyor.

O kanaatte değilim ancak resmimin zayıfladığını sanmıyorum. Bildiğin gibi,

modellerin çok az olmasına her zaman hayıflanıyorum, o güçlüğü aşmanın önünde bin türlü engel var.

Tamamen farklı bir kişi ve daha zengin olsaydım, bu işi *zorlayabilirdim*; halihazırda pes etmeyerek, zahmetli uğraşı sessizce sürdürüyorum.

Gauguin'in sözünü ettiği çiçekler gibi figürlerin yer aldığı bir tabloyu kırk yaşında yaparsam, her türlü şeyin yanında bir sanatçı konumu taşıyacağım.

O halde sebat.

Bu arada son iki etüdün bayağı matrak olduğunu söyleyebilirim sana her halükârda. Otuz numaralı tuvaller, bir duvara karşı kırmızı karolar üstünde, tahtadan ve hasırdan baştan aşağı sarı bir *iskemle* (*gündüz*). Bir de Gauguin'in kırmızı ve yeşil koltuğu, gece ortamı, oturma yerinde iki roman ve bir mum.

Yelken bezi üstünde kalın boya tabakasıyla.

Etütleri geri gönderme üzerine söylediğim şeyin hiç de acelesi yok; benim için belge işlevini görecek olan kötüleri ya da dairende sıkışıklık yaratanları kastediyorum. Genelde etütler üzerine söylediklerime gelince, kafama koyduğum tek şey var, o da durumun gayet berrak olduğu. Benim adıma *firma dışında* ticaret yapma; bana gelince, ya Goupil şürekâsına asla dönmeyeceğim, bu yüksek ihtimal ya da dürüstçe yaklaşımla döneceğim, bu ise oldukça imkânsız.

Bir kez daha elini sıkarım ve benim için yaptığın her şeye teşekkürler.

Dostlukla,
Vincent

723 Arles, Cumartesi 1 Aralık ya da dolayları, 1888
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Benim açımdan da sana dinlenmiş bir zihinle bir defa olsun yazmam, zamanın ötesinde şeylere bağlı. Öncelikle sevecen mektubuna ve içindeki 100 franklık banknota teşekkürler. Günlerimiz çalışarak, hep çalışarak geçiyor, akşamleyin bitap düşüyoruz ve kafeye uğradıktan sonra erkenden yatağa çekiliyoruz. Hayatımız böyle. Hava hâlâ zaman zaman çok güzel olmasına karşın, burada da haliyle kıştayız. Ama hayal gücüyle çalışma uğraşını can sıkıcı bulmuyorum; çünkü dışarıya çıkınamamı sağlıyor. Bir fırının sıcaklığında çalışmak beni rahatsız etmez ama soğuk bana göre değil, bildiğin gibi. Ancak Nuenen'deki bahçeyle ilgili yaptığım o şeyi berbat ettim; hayal gücüne dayalı işlerde alışkanlığın da gerekli olduğunu kavrıyorum. Ama *bir bütün ailenin*, daha önce başını çizdiğim postacının ailesinin portrelerini yaptım – adam, karısı, bebek, küçük oğlan ve 16 yaşındaki delikanlı, her ne kadar bir Rus görünümü taşısalar da hepsi karakterli ve çok Fransız. On beş numaralı tuvaller.

Ortamımı bulmanın bende nasıl bir duygu uyandırdığını ve bir doktor olmadığım için beni belli bir ölçüde avuttuğunu sezebilirsin.

Umarım, bunda kararlı olurum ve portrelerle masrafı çıkarılabilecek daha ciddi poz vermeler sağlama yolunu bulurum.

Bu bütün aile yi daha da iyi resmedebilirsem, zevkime ve kişisel tarzıma uygun en az bir şeyi yapmış olacağım.

Şu anda gerçekten başım belada, etütler, etütler, etütler ve bu iş daha bir süre böyle gidecek, beni mutsuz eden zor bir durum – yine de bana kırk yaşıma geldiğimde tertipliliği kazandıracak. O ekicide olduğu gibi, bir tuval ara sıra tabloya dönüştüğünde, ben de ilkinden daha iyi olduğunu düşünüyorum.

Kuşatmaya direnebilirsek, bizim için bir zafer günü gelecek, her ne kadar konuşulan insanlar arasında olmasak bile. Daha ziyade şehirde şenlik, evde keder özdeyişini akla getiren bir durum bu.

Ne beklenebilir ki? Hâlâ verilecek tam bir kavgamız olduğunu varsayarsak, sakince olgunlaşmaya çalışmalıyız. Bana nicelikten ziyade nitelikle uğraşmamı söyledin hep. Şimdi bizi böyle sınıflandırılan bir sürü etüde sahip olmaktan ve buna bağlı olarak satışa dönük bir yığın şeye sahip olmamaktan alıkoyan hiçbir şey yok. Er ya da geç satmaya *mecbur* kalırsak, ciddi araştırmaya dayanan bakış açısıyla tutunabilen şeyleri biraz daha yüksek fiyatla satarız.

Sanırım, sana yakında, *sözgelimi bir ay içinde* birkaç tuval göndermekten (irademe rağmen) kendimi alamayacağım. İrademe rağmen diyorum, zira dosdoğru burada, güneyde kurumanın tuvaller için yararlı olduğuna eminim; bu da boya tabakasının tam sertleşmesini sağlar ve uzun bir süreyi, yani bir yılı alır. Onları göndermemek için kendimi tutabilmem kesinlikle en iyi yol olur. Onları şu anda göstermemize gerek yok, bunun gayet bilincindeyim.

Gauguin epey çalışıyor – arka planı ve ön planı sarı olan bir natürmordu çok beğendim. Boşa çıkmayacak girişimleri arasında saymadığım bir portrem üzerinde çalışıyor.

Halihazırda manzara resimleri yapıyor ve son olarak elinde çamaşırcı kadınları konu alan güzel bir tuval var, hatta bana göre çok güzel.

Gauguin'in çizimlerinden ikisini Bretanya'dayken ona gönderdiğin 50 frank karşılığında almalısın. Ama Bernard'ın yaşlı annesi basbayağı onlara el koymuş.

Anlatılamaz hikâyelerden söz edilecekse, bu da onlardan biri sahiden. Gerçi bence sonunda geri verecektir. Bernard *ailesinden* sakın, ama Bernard'ın çalışmalarının çok güzel olduğu ve Paris'te hak edilmiş bir başarıyı yakalayacağı kanaatinde olduğumu bilmelisin.

Chatrian'la tanışınan çok ilginç. Sarışın mı, koyu saçlı mı? İki portresini bildiğim için, bunu öğrenmek isterim.

Eserleri içinde en başta Madam Therèse'i ve L'ami Fritz'i beğenirim.

Bir kalfanın hikâyesi kitabına gelince, bana kalırsa, ilk okuduğumda mümkünmüş gibi gördüğümden daha fazla kusuru bulunabilir.

Sanırım, sonunda akşamlarımızı çizerek ve yazarak geçirme noktasına varacağız, gücümüzün yettiğinden daha fazla çalışma konusu var.

Biliyorsun, Gauguin Yirmiler derneğinde sergi açmaya davet edildi. Hayal gücü onu şimdiden Brüksel'e yerleşmeyi düşünmeye yöneltiyor; bu da Danimarkalı karısını tekrar görecek duruma gelmesinin bir yolu olur sahiden. Bu arada Arles resimlerinde belli bir başarı elde ettiğinden, kesinlikle sonuçsuz kalacak bir girişim olarak görmüyorum.

Evli ama pek değilmiş gibi, kısacası, karısıyla mutlak bir karakter bağdaşmazlığı olabileceği şüphesi içindeyim; ama portrelere bakılırsa çok güzel olan çocuklarına haliyle daha bağlı. Biz ise bu açıdan pek yetenekli değiliz. Yakında daha geniş yazacağım, senin ve Hollandalıların elini sıkarım.

Vincent

Gauguin sana yarın yazacak, mektubuna bir cevap bekliyor, sıcak selamları var.

726 Arles, Pazartesi 17 Aralık ya da Salı 18 Aralık 1888 dolayları
Theo van Gogh (F)

Sevgili Theo,

Dün Gauguin ile birlikte Montpellier'ye, müzeyi, özellikle de Bruyas Salonu'nu görmeye gittik. Bruyas'nın, Delacroix, Richard, Courbet, Cabanel, Couture, Verdier, Tassaret ve daha başkaları tarafından yapılmış bir sürü portresi vardı. Ayrıca, gene Delacroix, Courbet, Giotto, Paul Potter, Botticelli, T. Rousseau tarafından yapılmış başka tablolar da var. Hepsi çok güzel.

Bruyas ressamların velinimetiymiş, yalnızca bu kadarını söyleyeyim sana. Delacroix'nın yaptığı portrede, saçı sakalı kızıl, sana bana şaşılacak ölçüde benzeyen bir bey olarak görülüyor ... de Musset'nin şu şiirini anımsattı bana: Toprağa dokunduğum her yerde, siyah giyimli bir adam gelip yanımıza oturdu, bize kardeşmişiz gibi bakan bir adam. Sende de aynı etkiyi yaratırdı, kuşkum yok.

Lütfen eski ve yeni ressamların taşbaskılarını satan o kitapçı dükkânına git ve Delacroix'nın Tasso Tımarhanede tablosundan alınma bir taşbaskı varsa, çok pahalı da değilse, satın almaya bak; çünkü sanıyorum oradaki figür (Delacroix'inki) ile Bruyas'nın bu çok güzel portresi arasında bir yakınlık var.

Müzede başka Delacroixlar da var: Melez Kadın etüdü, (Gauguin bir vakitler kopya etmiş bunu) Odalisques, Danyal Aslan İninde.

Courbet'den ise, öncelikle Köy Kızları var, harika, peyzaj içinde arkadan görünen bir kadınla yere uzanmış bir başka kadın; sonra, İplik Eğiren Kadın, o da nefis ve daha bir yığın Courbet... Ama, sen bu koleksiyonu biliyorsun, hiç değilse resimle-

ri görmüş olan, dolayısıyla haklarında konuşabilecek insanlar tanıyorsun... Bu yüzden müze hakkında daha uzun yazmayacağım (bronzlar ve Barye çizimleri hariç).

Gauguin ile ikimiz, Delacroix, Rembrandt vs. üstüne uzun uzun konuştuk.

Tartışmalarımız *korkunç elektrikli*, tükenmiş bir elektrik akümülatörü kadar bitkin oluyor kafalarımız kimi kez, bu tartışmaların sonunda...

Bir büyünün ortasında gibiyiz. Çünkü, Fromentin'in de çok iyi dile getirdiği gibi, Rembrandt her şeyden çok bir büyücüdür.

Bunu, Rembrandt'ı öylesine seven ve izini süren Hollandalı dostlarımız de Haan ve Isaâcson'la ilgili olarak söylüyorum sana, üçünüzü de araştırmalarınızı sürdürme konusunda yüreklendirmek için...

Bu konuda cesaretiniz kırılmamalı. Rembrandt'ın La Caze Galerisi'nde duran o garip ve harika Bir erkek portresini biliyorsun. Kendi payıma bu resimde Delacroix"nın ya da Gauguin'in kendisine bir aile ya da ırk benzerliği bulduğumu söyledim.

Bilmem neden, bu portreye hep "*Yolcu*" ya da "*Uzaktan Gelen Adam*" adını yakıştırmışımdır.

Sana daha önce sözünü ettiğim düşünceye benzeyen, ona paralel olan bir şey bu: Hani, demiştim ya, yaşlı Six'in portresini, eldivenli olan o güzel portreyi senin gelecekteki halin olarak görürüm hep; Rembrandt'ın Six pencerenin önünde, güneş ışığı altında okuyor adlı oymabaskısını da senin geçmişteki ve gelecekteki halin olarak görürüm.

Şimdi, durumlar bildiğin gibi.

Bu sabah nasıl olduğunu sorduğumda, Gauguin "yavaş yavaş eski haline döndüğünü" söyledi, bu da beni çok sevindirdi. Ben de geçen kış buraya ilk geldiğimde bitkindim, kafam sersemdi ve toparlanıp iyileşmeye başlamadan önce bir içsel gerginlik ve acı dönemi geçirmiştim.

Bir gün şu Montpellier müzesini görebilmeni çok istiyorum gerçekten –harika şeyler var.

Delacroix'nın "Bruyas portresini Montpellier'de Gauguin ile ikimizin gördüğümüzü Degas'ya söyle çünkü gerçek olanın gerçekliğine inanacak cesareti göstermeliyiz ve de Delacroix'nın portresindeki Bruyas, seninle bana bir kardeş kadar benziyor.

Ressamların birlikte yaşayacakları yeni bir yaşam tarzı kurma düşüncesine gelince, öyle garip şeylerle karşılaşıyor ki insan, senin her zaman söylediğin bir sözle geçeceğim bu konuyu: Zaman gösterecek.

Bütün bu yazdıklarımı dostlarımız İsaâcson ve de Haan'a söyleyebilir, hatta mektubu olduğu gibi onlara okuyabilirsin. Yeterli enerjiyi kendimde hissetmiş olsaydım onlara da yazacaktım.

Gauguin de ben de, hepinizin ellerini sıkı sıkı sıkarız.

Dostlukla,
Vincent

Gauguin ile ben resim çalışmalarımızda rahata erdik sanıyorsanız, şu kadarını söyleyeyim ki, her zaman kolay değil çalışmak... Tek dileğim, Hollandalı dostlarımızın ve senin türlü zorluklar karşısında, cesaretinizin kırılmadan bizim gibi savaşmanız.

728 Arles, Çarşamba 2 Ocak 1889
Vincent van Gogh ve Félix Rey'den Theo van Gogh'a (F)

Arles, 2 Ocak 1889

Sevgili Theo,

Benden yana içini tam rahatlatmak açısından, bu birkaç satırı senin de gördüğün revir hekimi Bay Rey'in muayenehanesinde yazıyorum. Hastanede birkaç gün daha kalacağım – ardından çok sakince eve dönmeyi tasarladığını söyleyebilirim. Bak, senden tek isteğim endişe etmemen çünkü bu benim de FAZLASIYLA endişe etmeme yol açar.

Şimdi dostumuz Gauguin hakkında biraz konuşalım. Onu çok korkutmuş muyum? Kısacası, niçin hiç ortalıkta görünmüyor? Seninle birlikte ayrılmış olsa gerek.

Ayrıca, Paris'i tekrar görmeye ihtiyacı vardı ve belki Paris'te kendisini buradakinden daha rahat hisseder. *Gauguin'e bana yazmasını söyle*, onu hâlâ düşündüğümü de.

Elini sıkarım. Bonger'lerle görüşmeye ilişkin mektubunu defalarca okudum. Mükemmel. Bana gelince, olduğum gibi kalmaktan memnunum. Bir kez daha senin ve Gauguin'in elini sıkarım.

Dostlukla
Vincent

Bana yaz, adres yine aynı, Lamartine Meydanı 2.

[*Devamı Félix Rey tarafından yazılmış*]

Beyefendi –

Kardeşinizin mektubuna onun durumuyla ilgili içinizi rahatlatmak üzere ben de birkaç söz ekleyeceğim.

Tahminlerimin doğru çıktığını ve bu aşırı heyecanın sadece geçici olduğunu bildirmekten mutluyum. Birkaç günde toparlanacağına sıkı sıkıya inanmaktayım.

Size bizzat yazmasını, durumunun daha iyi bir açıklamasını yapmasını çok istedim.

Biraz sohbet etmek üzere onu muayenehaneme getirttim. Beni oyalayacak, ona da yararı olacak.

En içten saygılarımla.

Rey F.

730 Arles, Cuma 4 Ocak 1889
Paul Gauguin'e (F)

Sevgili dostum Gauguin,

Hastane dışına ilk çıkışımdan yararlanarak, dostluğa dair en içten ve en derin birkaç kelime yazıyorum.

Hastanedeyken, hatta humma ve nispi halsizlik içindeyken seni bir hayli düşündüm.

Söyle bana. Kardeşim Theo'nun gelmesi gerçekten gerekli miydi, dostum? Şimdi en azından onun içini tam rahatlat, senin de için rahat olsun lütfen. Her şeyin her zaman en iyiye dönük olduğu bu dünya harikası yerde, aslında hiç kötülük olmadığına inan.

Evet, hayırlı Schuffenecker'e içten selamlarımı iletmeni –

her iki tarafta daha olgunca kafa yorma aşamasına kadar fakir ve küçük sarı evimiz hakkında kötü şeyler söylemekten kaçınmanı –

Paris'te gördüğün ressamlara selamlarımı iletmeni istiyorum.

Sana Paris'te mutluluklar dilerim. Elini güzelce sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Roulin bana gerçekten sevecenlikle davrandı, diğerleri ikna olmadan önce beni buradan çıkaracak kadar aklı başında hareket eden o oldu.

Lütfen cevap yaz.

732 Arles, Pazartesi 7 Ocak 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Bugün sana gerçekten uzun bir mektup yazmayacağım muhtemelen, ama bugün eve döndüğümü bildirmek üzere birkaç satır yazmalıyım bir şekilde. Böyle küçük

bir şey için zahmete girmene ne kadar üzülüyorum, bilsen, kusuruma bakma, sonuçta muhtemelen asıl müsebbip benim. Meselenin sana bildirilmesine yol açacağını kestirmedim. Yeter.

Bay Rey iki doktor arkadaşıyla birlikte tabloyu görmeye geldi; onlar tamamlayıcı renkleri çok çabuk anlıyor en azından. Yeniden resim yapmaya biraz alışır alışmaz, Bay Rey'in portresini ve belki de başka portreler yapmayı tasarlıyorum.

Son mektubuna teşekkür ederim, varlığını elbette hep hissediyorum, ama senin uğraştığın şeyle aynı yönde çalıştığımı kendi açından sen de bilmelisin.

Ah, Delacroix'nın Bruyas portresini ve Gauguin'in beni götürdüğü Montpellier'deki müzenin tamamını görmeni ne kadar isterdim. Bizden önce insanlar güneyde ne kadar da çok çalışmış! Doğrusu, yoldan bu kadar çok saptığımıza inanmak benim için oldukça zor.

Sıcak bir diyar olmasına gelince, ne demezsin, Voltaire'in sözünü ettiği belli bir diyarı düşünmekten kendimi alamıyorum – hem de öyle hayallere dalmaya gerek kalmadan. Eve dönmemle birlikte aklıma gelen düşünceler böyle.

Öğrenmeyi çok istediğim bir şey, Bonger'lerin nasıl olduğu ve onlarla ilişkilerinin iyi sürüp sürmediği, öyledir umarım.

Gauguin artık ayrıldığına göre, sence uygunsa, ayda 150 franga döneriz. Sanırım, burada geçen yıldakinden daha sakin günler göreceğim. Eğitimim açısından çok ihtiyaç duyduğum şey, Delacroix'nın tablolarının bütün röprodüksiyonları; eski ve modern sanatçıların taşbaskılarının falan satıldığı o dükkânda 1 franga edinilmeleri hâlâ mümkün sanırım. En pahalı olanları *kesinlikle* istemiyorum.

Hollandalı arkadaşlarımız De Haan ve Isaâcson nasıllar? Onlara içten selamlarımı ilet.

Resimlerim konusunda hâlâ sakin kalmamız gerektiği görüşündeyim. Bazılarını istersen, elbette sana gönderirim şimdi ama yeniden sükûnete erdiğimde başka şeyler yapmayı umuyorum.

Her halükârda, Bağımsızlar konusunda, sana en uygun görüneni ve başkalarının yapacağı şeyi yap.

Ama Hollanda'ya yolculuğunu henüz yapamamana ne kadar üzüldüğümü bilemezsin. Ah, evet, hiçbir gerçeği değiştiremeyiz ama yazışmayla ya da mümkün olan bir yolla bunu olabildiğince telafi et; Bonger'lere belki istemeden bir gecikmeye yol açmış olmaya ne kadar üzüldüğümü bildir. Valide'ye ve Wil'e şu sıralarda yazacağım, Jet Mauve'a da yazmalıyım.

Bana kısa sürede yaz ve sağlığım konusunda için tamamen rahat olsun; senin açından işlerin yolunda gittiğini bilmek beni bütünüyle iyileştirecektir. Gauguin ne yapıyor? Ailesi kuzeyde olduğuna, Belçika'da sergi açmaya davet edildiğine ve şu sıralarda Paris'te bir başarı yakaladığına göre, yolunu bulduğunu düşünmek beni sevindiriyor. Elini sıkarım, her şeye rağmen bu meselenin *geçmişte* kalmasından gayet memnunum. Bir daha sıkı biçimde elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Sevgili kardeşim,

Bu sabah yazmama karşın, aynı akşam birkaç söz eklemem seni çok fazla şaşırtmaz, umarım. Birkaç gündür yazamıyordum ama bunun şimdi *geçtiğini* açıkça görebiliyorsun.

Valide'ye ve Wil'e birkaç satır yazdım ve *kız kardeşimizin eline geçecek şekilde gönderdim*; onlara hasta olduğumu belki belirtmişsindir diye, içlerini rahatlatmaktı maksadım sadece. Sana sorulursa, Lahey'de belsoğukluğuna yakalandığım zamandaki gibi azıcık hastalandığımı ve hastanede tedavi gördüğümü anlatmakla yetin. Ama belirtilmeye değer bir sorun olmadığını çünkü bir korkuya kapıldığını ve bahsi geçen ya da sözü edilen hastanede sadece birkaç gün kaldığını söyle. Böylece Hollanda'daki bizimkilere yutturduğum kısa pusulayla mutabık kalmış olursun hiç kuşkusuz.

Böyle davranmak bu meseleden dolayı galeyana gelmelerini bayağı zorlaştıracaktır. Aslında, NEREDEYSE belsoğukluğuna yakalandığımı sanacaklardır. Umarım, bu hileyi gayet masum bulursun.

Bu şekilde bazen güzel davranmayı unutmadığını da anlayacaksın.

Yarın yeniden işe dönüyorum, resim yapma havasına tekrar girmek için bir ya da iki natürmortla başlayacağım.

Roulin bize karşı dört dörtlük davrandı, sadık bir dost olarak kalacağına inandığımı söyleyebilirim, çevreyi iyi bilmesinden dolayı ona oldukça sık biçimde ihtiyacım olacak.

Bugün akşam yemeğini birlikte yedik.

Revir hekimi Rey'i *çok sevindirmek istiyorsan*, ona en büyük keyfi verecek şey şu: Rembrandt'ın Anatomi dersi adlı bir tablosu olduğunu duymuş. Çalışma odası için bir gravürünü edineceğimizi söyledim ona. Kendimi biraz daha güçlü hissedince, onun portresini yapmayı umuyorum.

Geçen Pazar başka bir doktorla tanıştım, Delacroix'nın ve Puvis de Chavannes'ın başta gelen özelliğini en azından teori düzeyinde biliyor ve izlenimcilik hakkında bilgi edinmeye çok meraklı.

Onu daha iyi tanıyacağımı umuyorum.

Sanırım, şu Anatomi dersi gravürü François Buffa ve Oğulları tarafından yayımlanıyor, net fiyat 12 ila 15 frank arasında bir şey olmalı. Nakliye giderinden kaçınmak açısından BURADA çerçeveletmek en uygun yol olur.

Hastanedeki birkaç günün çok ilginç geçtiğine ve insanın belki de hastalardan yaşamayı öğrendiğine seni temin edebilirim.

Umarım, sanatçılara özgü basit bir delilik nöbeti geçirmişimdir sadece; ayrıca bir damarın kopmasına bağlı *çok* hatırı sayılır bir kan kaybının ardından ateşim bayağı yükseldi.

Ama iştahım hemen geri geldi, sindirimim iyi, kan dolaşımı günbegün toparlanıyor ve benzer şekilde kafa dinginliğine günbegün kavuşuyorum.

Dolayısıyla üzücü yolculuğunu ve hastalığımı bilinçli biçimde unut lütfen.

Resim bildiğin meslek ve gönlümüzde insanlığı sürdürmeye çalışmakla belki de yanılmıyoruz, aman yarabbi.

Benden istediğini yaptığımı, içimden ve aklımdan geçen şeyi yazdığımı görebiliyorsun. Kendi adına, Bonger'lerle bu görüşmeyi sakince sürdür; sağlam bir dostluk olarak devam etmesini ve belki daha da öteye geçmesini umarım.

Burada kalıyorum çünkü taşınınam şimdilik mümkün olmayabilir. Bir süre sonra durumun artılarını ve eksilerini gözden geçirir ve yeniden hesap kitabımızı yaparız.

Elini sımsıkı sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

736 Arles, Perşembe 17 Ocak 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Sevecen mektubuna ve içindeki 50 franklık banknota teşekkürler. Bütün sorularına cevap vermeye gelince, bunu kendin yapabilir misin, şu anda benim yapacak halim yok. Üzerinde düşününce bir çözüm aramayı gerçekten istiyorum ama mektubunu tekrar okumam filan gerekecek.

Ama önce bütün bir yılda ne kadar harcayabileceğimi ya da harcayamayacağımı görüşmeden, bir an için şimdiki dönem, mevcut ay dışında hiçbir şeyi ele almamak bizi belki hal yoluna götürür.

Her halükârda, durum tamamen içler acısı ve uzun süreden beri ortada olan gidişata sonunda biraz ciddi ilgi gösterirsen, doğrusu kendimi talihli sayarım.

Ama elden ne gelir ki, durum maalesef birkaç bakımdan çapraşık, tabloların değersiz, bana olağanüstü bir tutara mal oluyor, doğru, hatta belki bazen canla ve kafayla bedel ödüyorum. Bu konuda üstelemeyeceğim ve benden söylememi istediğin şeylere girmeyeceğim. Her halükârda, şimdiki aya dönelim ve sadece paradan söz edelim.

Kasada 23 Aralık'ta hâlâ bir Louis altını ve üç metelik vardı. Aynı gün senden 100 franklık banknot geldi.

İşte masraflar:

Gündelikçi kadına Aralık ayı ücretini ödemek için Roulin'e verilen 20 Frank.		
Ocak ayının ilk iki haftası için verilen	10	" 30,- Fr.
Hastaneye ödenen		21
Yarayı pansuman edip saran hemşirelere ödenen		10
Eve dönüşte daha önce bana ödünç verilmiş olan ve ardından veresiye aldığım bir masa, bir gaz ısıtıcısı vs. için ödenen		20
Bütün yatak takımını, kana bulanmış çamaşırları vs. yıkatmak için ödenen		12,50
Bir düzine fırça, bir şapka vs. vs. gibi çeşitli alımlar, diyelim ki		10
		103,50

Böylece hastaneden ayrıldığım gün ya da ertesi gün, benim adıma mecburi harcamalarla şimdiden 103,50'ye varmış olduk; buna ilk günde tamamen rahatlamış olarak ve elemin tekrar ortaya çıkmasından korkmaksızın, Roulin'le birlikte neşeyle restoranda akşam yemeğine gidişimi eklemek gerekir. Kısacası, bütün bunların sonucu ayın 8'i dolayında meteliksiz kalmam oldu. Ama 5 frank borç alınamdan bir ya da iki gün sonra. Ayın 10'una zar zor vardık. O sırada senden bir mektup geleceğini umuyordum ama o mektup ancak bugün, yani 17 Ocak'ta vardığı için, aradaki süre en sıkısından perhizle geçti; işin daha da acısı, o şartlarda bir türlü toparlanamadım.

Bununla birlikte, yeniden çalışmaya başladım ve şimdiden stüdyoda üç etüt yapmış durumdayım, ayrıca Bay Rey'in ona bir hatıra olarak verdiğim portresi var.

Yani, bu sefer de biraz daha ıstırabın ve nispi elemin ötesinde ciddi hasar yok. Ve her türlü sağlam umudu koruyorum. Ama kendimi zayıf, biraz tedirgin ve ürkek hissediyorum.

Gücüme kavuşmamla bunun geçeceğini umarım.

Rey bana krizde başıma gelenin çok aşırı hassaslaşmadıkça tekrar ortaya çıkmayacağını, halen sadece anemik olduğumu ama gerçekten iyi beslenmem gerektiğini söyledi. Bundan cesaret alarak, Bay Rey'e halihazırda benim için ilk önemli şey gücüme kavuşmakken, sırf tesadüf ya da yanlış anlama sonucunda bir haftalık sıkı perhize girmem gibi bir durum ortaya çıktıysa, benzer şartlarda gayet sakin ve çalışabilir halde birçok deli görüp görmediğini sordum. Böyle bir şey görmediyse, şimdilik daha delirmediğimi ara sıra hatırlama lütfu göstermesini diledim.

Peki, bu macerayla bütün evin altüst olduğu ve bütün çamaşırların ve elbiselerimin kirlendiği göz önünde tutulunca, yaptığım bu ödemelerde, bu masraflarda gereksiz, savurganca ya da abartılı bir şey var mı? Eve döner dönmez neredeyse benim kadar fakir insanlara *borcumu* ödediysem, benim açımdan bir hata var mı ya da daha tasarruflu olabilir miydim?

Şimdi bugün, ayın 17'sinde elime nihayet 50 frank geçiyor. Bu paradan önce

kafe sahibinden borç aldığım 5 frangı, ardından geçen hafta veresiye aldığım on tane yiyecek içeceğin bedelini ödedim, bunun toplamı 7,50 Fr.

Hastaneden getirilen çamaşırlar için, ayrıca geçen hafta için, ayakkabı ve Pantolon tamiri için hâlâ ödeme yapmam gerekiyor, sonuçta şöyle bir meblağın

çıkacağı kesin 5

Aralık ayı için hâlâ ödenecek ve yeniden satın alınacak odun ve kömür, en aşağı 4

Ocak ayının ikinci yarısı için gündelikçi kadının ücreti 10

26,50

Yarın sabah bu meblağı kapatınca, elimde net 23,50 frank kalacak.

Bugün ayın 17'si, ay sonuna hâlâ 13 gün var.

Soru: Bir günde ne kadar harcayabilirim? Roulin'e 30 frank gönderdiğini de hesaba katmak gerekir; bu paradan 21,50 Aralık kirasına ödendi.

İşte sana, sevgili kardeşim, şimdiki ayın hesap dökümü. Henüz bitmedi.

Şimdi Gauguin'den gelen bir telgrafın yol açtığı masraflara geliyoruz; telgrafı gönderdiği için ona gayet resmî havada serzenişte bulundum zaten.

Böylece, yok yere ortaya çıkan masraflar 200 franktan aşağı mı?

Bizzat Gauguin bu konuda akıllıca davrandığını iddia ediyor mu?

Bak, o hareket tarzının saçmalığı konusunda artık üstelemeyeceğim. Diyelim ki alabildiğine çılgına dönmüştüm, o halde şöhretli ahbap niçin daha sakin değildi, ha..... Bu konuyla uğraşmayacağım artık.

Gauguin'e bizimle olan ilişkileriyle ancak kıvanç duyabileceği şekilde para verdiğin için seni ne kadar övsem az.

Ne yazık ki bu başka bir masraf, belki de olması gerekenden daha yüklüce ama neyse, içinde umut ışığı görüyorum.

Onu sömüren kişiler olmadığımızı, aksine hayatını, çalışma olanağını ve..... ve... dürüstlüğünü korumak istediğimizi biraz görmesi ya da en azından görmeye başlaması gerekmez mi?

Diyelim ki sanatçılar birliği için (önerdiği ve hâlâ savunduğu) cafcaflı projeler bildiğin açıdan konuşulmaya değmiyor, diyelim ki diğer boş hayalleri konuşulmaya değmiyor.

O halde körlüğüyle bize, bana olduğu kadar sana, bilinçsizce yaşatmış olabileceği üzüntülerden ve vermiş olabileceği zararlardan onu niçin sorumlu tutmayalım? Şimdi o tez sana hâlâ fazlasıyla cüretkâr görünüyorsa, konuyu üstelemeyeceğim – ama bekleyip görelim.

"Paris'te bankacılık" olarak adlandırdığı işte daha önce tecrübesi olmuş ve bunda akıllı olduğunu sanıyor... Belki sen ve ben bu anlamda o kadar çok meraklı olmamakta kararlıyız.

Her şeye rağmen, bu önceki yazışmalarımızın belli pasajlarına tamamen ters düşmüyor.

Gauguin Paris'te kendini gereğince yoklarsa ya da bir uzman doktora muayene olursa, ne sonuç çıkacağını gerçekten bilmediğimi söyleyeyim sana.

Senin ya da benim farklı bir kavrayışın getirdiği vicdandan dolayı kendimize yakıştıramayacağımız şeyleri yaptığını birkaç seferden fazla gördüm; onunla ilgili aynı minvalde iki ya da üç şey söylendiğini duydum. Onu çok, ama çok yakından gören biri olmam itibariyle, hayal gücünden etkilenerek, belki de gurura kapılarak inandım ona ama gayet sorumsuz. Vardığım bu sonuçtan, her şartta onu dinlemeni sıkı sıkıya tavsiye ettiğim anlamı çıkmaz. Ama onun hesabını kapatma konusunda daha yüksek bir vicdanla hareket ettiğini görüyorum ve onun "Paris'te bankacılık" hatalarına sürüklenme açısından korkacak hiçbir şeyimizin olmadığına inanıyorum. Ama ona gelince... aman ha, ne istiyorsa onu yapsın, bağımsızlıkları????? (karakterini hangi açıdan bağımsız sayıyorsa artık), görüşleri olsun... ve ona göründüğü ve bizden daha iyi bildiği biçimiyle kendi yolunda gitsin.

Burada bıraktığı birkaç etüdü galiba takas niyetine ya da bir hediye mahiyetinde bana sunarak, benden bir ayçiçekleri tablosu talep etmesini oldukça tuhaf buluyorum. Bana kesinkes olmasa da ona muhtemelen yarayan yanlar taşıyacak etütlerini geri göndereceğim.

Ama şimdilik tuvallerimi burada tutuyorum, bana ait olan o ayçiçeklerini kati surette tutuyorum.

Zaten elinde *iki* tanesi var, onlarla yetinsin. Ve de benimle yaptığı takastan memnun değilse, o küçük Martinik tuvalini ve Bretanya'dan bana gönderdiği portresini geri alabilir; kendi payına da beraberinde Paris'e götürdüğü portremi ve iki ayçiçeği tuvalimi geri versin bana. Yani, bu konuyu bir daha gündeme getirirse, söylediğim şey yeterince açık.

Gauguin tam da o sıralarda onu sürekli aradığını bildiğini ve insanların onunla görüşme yönündeki ısrarımı ona defalarca söylediğini inkâr etmekte güçlük çekeceği halde, varlığıyla beni rahatsız etmekten çekindiğini nasıl iddia edebilir?

Maksadım tamamen seni rahatsız etmeden meseleyi aramızda tutmamızı söylemekti. Dinlemeye niyeti yoktu.

Bütün bunları tekrarlamak ve böyle şeyleri ha bire hesaplayıp durmak beni usandırıyor.

Bu mektupta sana doğrudan benden kaynaklanan net masraflar ile daha az sorumlu olduğum masraflar arasındaki farklılığı göstermeye çalıştım. Kimseye yararı olmayan o masraflara girecek olman daha o anda beni üzdü.

Daha sonra ne olacak dersen, gücüme kavuşmamla birlikte durumumun makul olup olmadığına bakacağım. Bir değişiklikten ya da ev taşımaktan tam da yeni masraflar nedeniyle çekinmekteyim. Zira oldukça uzun bir süre, tam anlamıyla kafamı kaşıyacak vaktim olmadı. Şu anda yolunda gittiği için çalışmaktan vazgeçmeyece-

ğim; yaptığım resimlerle önceki masrafları karşılayabilecek duruma ancak sabırla varacağım kanısındayım.

Roulin buradan ayrılıyor ve ayın 21'i gibi yakın bir tarihte Marsilya'da çalışmaya başlayacak.

Maaşındaki artış en düşük düzeyde olduğu için, karısını ve çocuklarını bir süre burada bırakmak zorunda kalacak; yanına gitmeleri çok sonra mümkün olacak, çünkü bütün bir ailenin masrafları Marsilya'da daha ağır olacaktır.

Onun için bu bir terfi olsa da devletin yıllarca çalışmış böyle bir memura bu şekilde verdiği çok, ama çok yetersiz bir teselli.

Ve esasen bence onlar, postacı ve karısı hâlâ çok, ama çok üzgün. Roulin geçen hafta boyunca bana çok sıkça arkadaşlık etti.

Bizimle kesinkes hiçbir alakası olmayan doktorluk meselelerine burnumuzu sokmamamız gerektiği konusunda seninle tamamen hemfikirim.

Sırf Bay Rey'e bir pusula yazıp onu Paris'te tanıtacağını söylemenden dolayı, Rivet'yi kastettiğini sandım.

Bay Rey'e ileride Paris'e gitmesi halinde, benden Bay Rivet'ye hatıra olarak bir tablo götürmek istemesinin bana büyük bir keyif vereceğini bizzat söylemekle uygunsuz bir şey yaptığım aklıma gelmedi.

Haliyle ona başka bir şey söylemedim ama bir doktor olmamaktan hep pişmanlık duyacağımı ve resim yapmanın güzel olduğunu sananların bu işi şöyle bir doğa etüdü sırasında görmekle iyi edeceğini söylediğim doğru.

Her şeye rağmen, Gauguin'in ve benim ele almaya başladığımız Rembrandt ve ışık meselesinden belki de çok çabuk vazgeçmemiz acıklı bir şey olmaya devam edecek.

De Haan ve Isaâcson hâlâ orada mı? Şevklerinin kırılmaması gerekir.

Hastalığımdan sonra gözlerim haliyle çok hassaslaştı. De Haan'ın bana bir fotoğrafını gönderme inceliğini gösterdiği cenaze kaldırıcısı çizimine *yeniden* baktım. Doğrusu, bana öyle geliyor ki söz konusu cenaze kaldırıcısının önünde bir uyurgezer gibi dikildiği açık mezardan çıkan bir ışığın yansımasıyla aydınlanmış gibi görünen o figürde, gerçek bir Rembrandt ruhu var. Çok incelikli bir şekilde orada duruyor. Karakalemle ilgili sorun üzerinde durmuyorum ve De Haan yine renksiz bir malzeme olan karakalemi bir ifade aracı olarak ele almış.

De Haan'ın 30 numaralı tuval üstünde, kırmızı ve yeşil renkte boş bir koltuğa (daha kesin ifadeyle Gauguin'in koltuğuna) konulmuş yanık bir mumdan ve iki romandan (biri sarı, öbürü pembe) oluşan bir etüdümü görmesini gerçekten isterdim. Bugün kendi boş iskemleme, çamdan bir iskemleye bir pipo ve bir tütün kesesi konulmuş olarak benzeşi üzerinde çalışmaktaydım. Diğerlerinde olduğu gibi, bu iki etütte parlak renkli bir ışık efekti aradım – bu konuda yazdıklarımı ona okursan, De Haan neyi aradığını muhtemelen anlayacaktır.

İçinde bulunduğumuz ayı analiz etmeye çalıştığım ve Gauguin'in sırra kadem basıp benimle yeniden konuşmamayı tercih etmesinin ortaya çıkardığı garip olgu-

dan biraz yakındığım bu mektup şimdiden uzamış olsa bile, birkaç takdir sözü eklemek durumundayım.

Onun iyi tarafı harcamayı günlere hayret verici biçimde paylaştırmayı bilmesi.

Oysa ben çoğu kez dalgınım, iyi bir *hedefe* ulaşınakla meşgulüm.

Parayı her gün için dengeleme anlayışına benden daha yatkın.

Zayıf tarafı ise kurduğu her şeyi ani bir atakla ve hayvansı dürtüyle bozması.

Peki, insan ele geçirdiği mevzide mi kalır, yoksa onu terk mi eder? Kimseyi bu konuda yargılamam, güçten düşersem kendim de kınanmamayı umarım. Ama Gauguin böylesine büyük gerçek erdeme ve iyi yapmada böylesine yetilere sahipse, kendisine nasıl meşgale bulacak? Bana gelince, onun hareketlerini izleyemez hale geldim ve kafamda bir soru işaretiyle sessizce durdum.

Zaman zaman o ve ben Fransız sanatı, izlenimcilik üzerine fikir alışverişine girdik...

İzlenimciliğin kendine çekidüzen vermesi ve durulması imkânsız, en azından bayağı ihtimal dışı gibi görünüyor bana artık.

İngiltere'de Ön-Raffaelocular döneminde yaşananın aynısı niçin yaşanmayacak?

Birlik dağılmış durumda.

Belki bütün bu şeyleri fazlasıyla ciddiye alıyorum ve belki de bunlara çok üzülüyorum. Gauguin acaba Tartarin'in Alpler'de romanını okumuş mudur? Tartarin'in bir çırpıda eksiksiz bir hayali İsviçre düşüne dalacak hayal gücüne sahip Tarasconlu meşhur ahbabını hatırlıyor mudur acaba?

Düşüşten sonra Alpler'in yukarısında bulunan bir halattaki düğümü hatırlıyor mudur?

Ve de işlerin nasıl böyle olduğunu öğrenmek isteyen sen, Tartarin'in tamamını okudun mu hiç?

Bu sana Gauguin'i gayet iyi tanımayı öğretecektir.

Daudet'nin kitabındaki o pasaja tekrar bakman için bütün ciddiyetimle ısrar ediyorum.

Buraya gelişinde, bildiğin gibi Tartarin'de aslan avcısı olarak değinilen Tarascon posta arabasına ilişkin resim etüdüm dikkatini çekti mi?

Bir de Numa Roumestan'daki Bompard'ı ve neşeli hayal gücünü hatırlıyor musun?

Başka bir türden olsa bile, burada karşımıza çıkan şey bu; Gauguin'in hoş, içten ve kesinlikle tam bir *güneyli hayal gücü* var, şimdi de o hayal gücüyle kuzeyde çalışacak, ha! Bak hele, daha matrak bazı şeyler görebiliriz!

Şimdi durumu tam bir cesaretle irdelerken, hiçbir şey onu izlenimciliğin küçük Bonapart kaplanı olarak görmemize engel değil, şu açıdan... nasıl adlandırsam pek bilmiyorum, Arles'ı bırakıp ortadan kayboluşu açısından diyelim haydi; bu davranışı aynı şekilde sonradan Paris'e giden söz konusu küçük onbaşının Mısır'dan Dönüşü'ne benzerdir ya da paraleldir. Ve o şahıs orduları hep yarı yolda bırakmıştır.

Çok şükür ki Gauguin, ben ve diğer ressamlar makineli tüfeklerle ve çok zararlı

diğer savaş makineleriyle henüz donanmış değiliz. Bilhassa ben sadece fırçam ve divitimle silahlanmış olarak kalmakta gayet kararlıyım.

Gelgelelim, Gauguin son mektubunda gürültülü bağırışlarla benden, küçük sarı evimin küçük odasında saklı "ESKRİM MASKLARINI VE ELDİVENLERİNİ" talep etti.

Bu çocukça şeyleri koliyle çarçabuk göndereceğim ona, daha ciddi şeyleri asla kullanmayacağını umarak.

O bedensel olarak bizden daha güçlü olduğuna göre, tutkuları da herhalde bizden daha güçlü olmalı. Üstelik çocuk babası, Danimarka'da karısı ve çocukları var[19] ve aynı zamanda kürenin ta öbür ucundaki Martinik'e gitmek istiyor. Dehşet verici bir şey, bağdaşmaz arzuların ve ihtiyaçların bütünüyle ters oluşu onu buna yöneltiyor olmalı. Onu bizimle birlikte sakince kalması, senin tablolar meselesiyle uğraşman sayesinde, Arles'da çalışırken para israf etmek yerine para kazanması halinde, karısının kendisine kesinlikle mektup yazacağına ve sakin hayatını onaylayacağına inandırmaya kalkışmıştım. Dahası da var, onun keyifsiz ve ağır hasta olduğu, hem hastalığını, hem de çaresini bulmanın söz konusu olduğu gerçeği ortada. Ağrıları çoktan geçmiş durumda şimdi. Bugünlük yeter.

Gauguin'in arkadaşı Laval'ın adresi var mı sende? Laval'a arkadaşı Gauguin'in bizzat kendisine vermesi niyetiyle yaptığım bir portremi almamasına çok şaşırdığını söyleyebilirsin. Şimdi sana göndereceğim, sen eline geçmesini sağlayabilirsin. Senin için de başka bir yeni portre var elimde. Mektubun için tekrar teşekkürler. Elimde kalacak olan 23,50 frankla 13 gün yaşamamın gerçekten imkânsız olacağını düşünmeye çalış. Önümüzdeki hafta göndereceğin 20 frankla idare etmeye çalışacağım.

Elini sıkarım, mektubunu tekrar okuyacağım ve diğer konular üzerine yakında sana yazacağım.

Dostlukla,
Vincent

739 Arles, Pazartesi 21 Ocak 1889
Paul Gauguin'e (F)

Sevgili dostum Gauguin,

Mektubun için teşekkürler. Küçük sarı evimde tek başıma bırakıldım, her ne olursa olsun burada kalan son kişi olmak belki de görevimdi, dostların ayrılışından duyduğum rahatsızlık az değil.

Roulin Marsilya'ya naklini yaptırdı ve bir süre önce ayrıldı. Bu son günde onu

şakalarla güldürdüğü ve dizlerinde hoplattığı küçük Marcelle'le birlikte görmek dokunaklıydı.

Nakli ailesinden ayrılmasını zorunlu kılıyor ve ikimizin aynı anda "yoldan geçen" adını taktığımız adamın bu yüzden bir akşam çok hüzünlü olmasına şaşırmayacaksın. Buna ve diğer yürek burkucu şeylere tanık olunca, ben de hüzünlendim.

Çocuğuna şarkı söylediği sırada sesi kâh beşik sallayan bir kadından ya da sıkıntılı bir sütanneden izler taşıyan garip bir tınıya, kâh Fransa'ya has bir zurna gibi tunçtan başka bir sese büründü.

Şimdi içimde bir pişmanlık var, olayların seyrini beklemek için burada kalman gerektiğinde ısrar etmiş ve bunu yapman için birçok sağlam gerekçe sunmuş olsam bile, evet, belki ayrılışını kışkırtmış olmaktan gelen bir pişmanlık var içimde şimdi – tabii o ayrılış önceden tasarlanmamışsa. O durumda bile, samimiyetle *au courant* [haberdar] edilme hakkımın hâlâ olduğunu göstermek bana düşerdi belki.

Durum ne olursa olsun, gerekirse yeniden başlayacak kadar birbirimizi sevdiğimizi umarım; olur ya, bakarsın, biz çulsuz sanatçıların başından hiç eksilmeyen yokluk böyle bir çareyi zorunlu kılar.

Mektubunda sarı bir zeminde ayçiçeklerinin yer aldığı bir tuvalimden söz ediyorsun – onu almanın sana biraz keyif vereceğini demeye getiriyorsun. Kötü bir tercihte bulunduğunu sanmıyorum – Jeannin'in şakayığı, Quost'un gülhatmisi varsa, doğrusu, ben de başkalarından önce ayçiçeğini seçtim.

Sanırım, sana ait olan şeyi iade etmekle başlayacağım, tabii olup bitenlerden sonra, söz konusu tuval üzerindeki hakkına kati surette itiraz etme niyetinde olduğumu açık seçik belirterek. Ama o tuvali seçmede gösterdiğin zekâyı takdir ettiğimden, tıpatıp aynı olmak üzere iki tane yapmak için çaba göstereceğim. Bu da ancak son kez söz konusu olabilir ve böylece sonuçta senin kendine ait şeyi edinebileceğin şekilde mesele dostane hallolur.

Bayan Roulin'i çizdiğim tuvale, geçirdiğim kazadan dolayı belirsiz halde kalan tuvale bugün taze bir başlangıç yaptım. Renk düzenlemesi şöyle: Kırmızılar saf turuncuların içinden geçiyor, krom sarılarına kadar varan ten tonlarında daha da yoğunlaşıyor, pembelerin içine dalıyor, zeytin ve Verona yeşilleriyle eşleşiyor. İzlenimci bir renk düzenlemesi olarak, daha iyi bir şeyi hiç bulmuş değilim.

Ve sanırım, bu tuval olduğu gibi bir tekneye, bir İzlanda balıkçı teknesine bile konulsa, içindeki ninniyi hisseden birileri çıkacaktır. Ah, sevgili dostum, bizden önce Berlioz ve Wagner müziğinin verdiği şeyi resimle ortaya koymak... sıkıntılı gönüller için avutucu bir sanat! İkimiz gibi bunu hisseden sadece birkaç kişi var henüz!!!

Kardeşim seni iyi anlıyor ve bana senin de benim gibi bir tür talihsiz olduğunu söylemesi, bizi anladığını sahiden kanıtlıyor.

Eşyalarını sana göndereceğim ama kimi zaman üstüme tekrar halsizlik çöküyor ve sana eşyalarını gönderme gibi bir jesti bile yapamıyorum. Birkaç günde cesaretimi toplarım. Böylece "*eskrim maskları ve eldivenler*" (daha az çocukça savaş makinelerini

olabildiğince az kullan), o korkunç savaş makineleri o zamana kadar bekleyecek. Şu anda sana çok sakince yazıyorum,ama kalan eşyaların hepsini henüz toplayamadım.

Zihinsel ya da sinirsel hummam ya da deliliğim sırasında, nasıl söyleyeceğimi ya da adlandıracağımı pek bilmiyorum, düşüncelerim birçok denizde dolaştı. Hollanda hayalet gemisinin ve Horla'nın düşünü bile kurdum; başka zamanlarda şarkı söyleyemeyen biri olmama karşın, beşik sallayıcının denizcileri sallarken ne söylediğini ve hasta düşmeden önce bir renk düzenlemesinde aradığım kişiyi düşünürken, eski bir sütannesi şarkısını söylemişim meğer. *Berlioz* müziğini bilmeden. İçtenlikle elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Araya fazla zaman girmeden bana tekrar yazmana çok sevinirim. Tartarin'i şimdiye kadar baştan sona okudun mu? Güneyin hayal gücü dostlar yaratır, öyle değil mi? Bizim aramızda da hep dostluk var.

Beecher Stowe tarafından yazılan Tom Amca'nın kulübesini daha önce okudun mu ve tekrar okudun mu? Edebi anlamda belki çok iyi yazılmamış. Germinie Lacerteux'yü okudun mu daha önce?

740 Arles, Salı 22 Ocak ya da dolayları, 1889
Arnold Koning'e (H)

Sevgili dostum Koning,

Eski anayurdumuzun ta kuzey ucundan yılbaşı tebriği gönderdiğin için teşekkür ederim. Kartpostalını şimdi büyük ölçüde geçmiş olan bir beyin atağından ya da başka bir hummadan dolayı yatırıldığım Arles hastanesindeyken aldım. Söz konusu hastalığın sebeplerine ve sonuçlarına gelince, bunu Hollandalı kateşistlerin geçmişte ya da halen bir deli, kendini deli sanan biri ya da deli sayılan biri olup olmadığım konusunda uydurmalardan oluşan bir hayal âleminde yapacağı olası tartışmalara bırakmamız en iyisi olur.

Yetmediyse, ondan önce öyle olup olmadığımı, şimdi öyle olup olmadığımı ya da bundan sonra öyle olup olmayacağımı tartışırlar.

Böylece zihinsel ve bedensel durumum hakkında seni fazlasıyla bilgilendirdikten sonra... sana daha erken cevap yazmamam daha az tuhaf görünecektir. Ama bu arada kendi bildiğimizi okumayı unutmamalıyız.

Ve oradan başlayarak sorayım sana: Resim alanında şu sıralarda neler yapıyorsun ve boyayla nasıl çalışıyorsun?

Seni bir takasa girmeye zorlamama karşın, Theo'ya gönderdiğin (*sanırım öyle*) etütlerinden hiçbirini kesinlikle görmedim. Bu büyük olasılıkla kafasında başka şeyler olan Theo'yla mı, yoksa aramızdaki küçümsenmeyecek mesafeyle mi alakalı?

Theo'nun Amsterdamlı bir kızla nişanlandığını ve oldukça yakında evleneceğini biliyor muydun?

Çalışmalarınla ilgili sorudan sonra, benimkilerle ilgili birkaç söz edeyim. Halihazırda elimde, daha doğrusu şövalede bir kadın portresi var.

Ona "la berceuse" adını, yani Hollanda'da Van Eeden (hani, o kitabını okumanı sağladığım yazarın) diliyle söylenecek adı verdim – Van Eeden'in Hollanda'sında buna dosdoğru "ninnimiz" ya da beşik başındaki kadın denir.

Yeşil elbiseli bir kadın (üst kısım zeytin yeşili, etek soluk Verona yeşili). Saçları tamamen turuncu ve örgülü. Ten rengi krom sarısıyla işlenmiş, şekil verme açısından birkaç kesikli tonla tabii. Beşik ipini tutan eller aynen öyle. Arka plan alt tarafta lâl (dosdoğru karo ya da tuğla döşeli bir zemini temsil ediyor). Duvar öteki renklerle bağlantılı olarak hesapladığım besbelli duvar kâğıdıyla kaplı. Bu duvar kâğıdı pembe yıldızçiçeklerinin bulunduğu, araya turuncu ve lacivertin serpiştirildiği mavi-yeşil renkte. Sanırım, bunda Van Eeden'le oldukça paralel gittim ve dolayısıyla onun üslubunu renk konusunda kendi resim üslubumla paralellikten uzak görmüyorum. Renkle sahiden bir ninni okuyup okumadığımı ise eleştirmenlere, özellikle daha önce belirttiğim eleştirmenlere bırakıyorum. Ama bunu geçmişte yeterince konuştuk, öyle değil mi? Bize yön veren ebedi renk sorunu hakkında ve itidalimizin elverdiği kadarıyla.

Her neyse, hastaneden ayrılınca kendi doktorumun portresini yaptım. Bir ressam olarak dengemi büsbütün kaybetmiş değilim.

Ama bütün bu sürede başla bir sürü etüt ya da resim yaptığım açık. Bu yaz başka şeylerin yanı sıra, sarı bir seramik kaptaki *Ayçiçeklerinden* ibaret iki çiçek resmi yaptım. Sadece üç krom sarısı, sarı toprakboya ve Verona yeşiliyle boyadım.

Şimdilik hâlâ Arles'dayım ve mektupla ya da boyanmış etütle yeni yazışmalar için emrine amadeyim. Theo yakın zamanda Breitner'i görmeye gitti ve çalışmalarından söz ederken, Breitner'i siz oradakiler arasında en iyi ressam ve düşünür olarak gördüğünü belirtti.

Selamlar, sevgili dostum, elini sıkarım.

Dostun
Vincent

Adresim hâlâ
Lamartine Meydanı 2
Arles.

Breitner'i görürsen, bu mektubu okumasına izin verebilir ya da aynen yazdığım şekliyle, kendi hayal gücünü çok fazla devreye sokmaksızın içeriğini aktarabilirsin.[4]

741 Arles, Salı 22 Ocak 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Mektubun ve içindeki 50 frank için teşekkürler. Ayın birinden sonraki mektubun gelinceye dek güvendeyim artık elbette. Para konusunda olanlar tümüyle rastlantı ve yanlış anlamaydı, bunun için ne sen ne de ben sorumlu tutulabiliriz. Aynı kötü rastlantı sonucu, dediğin gibi sana telgraf çekemedim çünkü hâlâ Amsterdam'da mısın yoksa Paris'e döndün mü bilmiyorum. Her neyse mesele kapandı artık; kötü olayların tek tek değil hep birbiri üstüne geldiklerini söyleyen atasözünün bir başka kanıtıydı onlar. Roulin dün buradan ayrıldı (Dünkü telgrafı, bu sabah mektubun gelmeden önce göndermiştim tabii). Son gün onu çocuklarıyla birlikte görmek çok dokunaklıydı, özellikle en küçükleri olan en miniği dizinde hoplatarak güldürdüğünde, ona şarkılar söylediğinde...

Roulin'in sesinde garip bir saflık ve dokunaklı bir nitelik var; kulağımda hem tatlı ve hüzünlü bir ninni, hem de Fransız Devrimi trompetlerinin çok uzaktan gelen bir yankısı gibi çınladı. Oysa kendisi hüzünlü değildi. Tam tersine, daha o gün verdikleri yepyeni üniformasını giymişti ve herkes ona pek iltifat ediyordu.

Yeni bir tuval bitirdim, kimilerinin şık olarak niteleyebilecekleri bir havası var gibi: İçinde limon ve portakal olan bir kamış sepet, bir servi dalı ve bir çift mavi eldiven. Benim bu meyve sepetlerimden bazılarını daha önce de gördün sen.

Dinle –ressamlık eğitimim sırasında harcanan parayı geri kazanmaya çalıştığımı, daha fazlasını istemediğim gibi daha azına da razı olmayacağını biliyorsun, değil mi? Buna hakkım var, günlük ekmeğimi kazanmaya da...

Bence bu karşılığın gelmesi doğru ve adil bir şey. İlle de senin eline gelsin demiyorum çünkü ne yaptıksa birlikte yaptık ve parayla ilgili konuşmak ikimizin de canını sıkıyor.

Ama hiç değilse karının eline geçsin; o da bize katılacak, sanatçılarla çalışacak.

Şimdilik doğrudan satışlar üstüne fazlaca kafa yormuyorsam, tablolarının sayısı henüz tamam olmadığındandır... Ama ilerliyor. Yeniden çalışmaya başladım, sinirlerim çelik gibi.

Ürettiklerim açısından hem şanslıyım hem de şanssız, sadece şanssız değilim yani. Örneğin, eğer bizdeki Monticelli çiçek demeti bir koleksiyoncu için 500 frank değer taşıyorsa, ki taşıyor, o zaman iddiaya girerim ki benim ayçiçeklerime de şu İskoçlardan ya da Amerikalılardan biri rahat 500 frank verir. Açıkçası, o altını eritmek, o çiçek tonlarını bulmak için gerekli ısıyı yaratabilmek herkesin harcı değildir; tek bireyin tüm gücünü, konsantrasyonunu hem de tümüyle hiç eksiksiz gerektiren bir iş o.

Hastalığımdan sonra tablolarıma yeniden baktığımda bana en iyi görünen yatak odası adlı tuval oldu.

Elimize geçen para azımsanacak bir miktar değil, kabul ediyorum bunu. Ama çok büyük bir kısmı geldiği gibi gidiyor ve dikkat etmemiz gereken şey, yılbaşından yıl sonuna kadar hepsinin birden tükenivermemesi. İşte bu yüzden, ay ilerledikçe, harcanan para ile ortaya çıkan ürünleri elimden geldiğince dengelemeye çalışıyorum –hiç değilse görece anlamda.

Karşıma çıkan onca zorluk beni tasalandırıyor, çekingenleştiriyor elbette ama daha umudumu kesmiş değilim. İlerisi için öngördüğüm sıkıntı şu: Resim satma zamanı geldiğinde ve bir satış gerçekleştiğinde, önceden harcanmış paranın çokluğu yüzünden resimden elde ettiğimiz miktarın azalmaması için şimdiden *temkinli* davranmak zorundayız. Bu tür bir tersliğin ressamların yaşamında meydana geldiğini az mı gördük?

Şu anda elimdeki iş, Roulin'in karısının portresi. Hastalanmadan önce de bunun üstünde çalışıyordum.

Bu resimde kırmızıları, pembeden turuncuya uzanan bir dizi olarak düzenlemiştim. Turuncu ise çeşitli sarılardan limon rengine yükseliyor, arada açık ve koyu yeşiller var. Bitirebilirsem, çok sevineceğim ama korkarım kadın kocası gittiği için poz vermekten kaçınacaktır.

Gauguin'in kalkıp gitmesi ne büyük bir felaket oldu görüyorsun ya... Tam bir ev döşemiş, kötü zamanlarda dostlara da kucak açacak biçimde eşya almışken yine berbat duruma düştük.

Ama ne olursa olsun o eşyaları elden çıkarmayacağım. Şu sıra herkes benden korkuyordur kuşkusuz ama zamanla bu da geçer belki.

Hepimiz ölümlüyüz ve var olan tüm hastalıklara açık durumdayız. Bu hastalıklar hoşa giden şeyler değilse de elimizden ne gelir ki? Yapılacak en iyi şey bunlardan kurtulmaya çalışmak.

Gauguin'e –istemeden de olsa– verdiğim sıkıntıyı düşündükçe pişmanlık duyuyorum. Ancak, en son günlere dek gördüğüm tek şey şuydu: Çalışırken Gauguin'in aklının yarısı Paris'e gidip tasarılarını gerçekleştirmekte, öteki yarısı ise burada, Arles'daydı. Bütün bunlardan sonra, o ne olacak?

Şimdi eminim sen aylığının oldukça yüksek olmasına karşın, birtakım malzemeler dışında yeterince sermayemiz yok ve tanıdığımız ressamların kötü durumunu gerçekten düzeltebilmek için daha güçlü durumda olmamız gerektiğini düşünüyorsundur. Ayrıca genellikle onlar da tamamen kuşkuyla bakıyorlar bizim önerilerimize ve bu tavır, bir de kendi aralarında hiç durmadan kurdukları kumpaslar –ki bunların hepsi de boşa çıkıyor– bizi köstekliyor. Sanırım Pont-Aven'de beş altı kişilik yeni bir grup kurmuşlardı bile, belki şimdi dağılmışlardır.

Bunların dürüst olmadıklarını düşünmek yanlış; başka bir şey bu, adı konulmamış bir şey, o gibilerinin çocuksu kusurlarından biri.

Bu arada, en önemli şey senin düğününün ertelenmemesi... Evlenmekle annemin içini rahat ettirecek, onu mutlu kılacaksın; üstelik toplum içindeki, ticarî yaşamdaki konumun düşünülürse, bu senin için nerdeyse bir zorunluluk. Ait olduğun toplum

bunu takdir edebilecek mi? Belki de hayır... Tıpkı, sanatçıların benim kimi zaman onlar için çalıştığımı, acı çektiğimi bir an bile akıllarına getirmedikleri gibi... Neyse, benden kardeşinden, tümüyle sıradan ve bayağı birtakım tebrikler, doğrudan cennete gitmekte olduğun yolunda saçma sapan laflar duymak istemezsin elbette.

Ama karınla birlikteyken yalnızlık çekmeyeceksin hiç değilse, darısı kız kardeşimiz Wil'in başına.

Senin evliliğinden sonra dünyada en çok istediğim onun da evlenmesi...

Sen evlendikten sonra, ailede başkaları da evlenir belki...

Her ne olursa olsun senin yaşamının çizgisi belirlenmiş olacak ve de ev artık boş kalmayacak...

Öteki konularda haklarında ne düşünürsem düşüneyim, annemle babamın evli insanlar olarak örnek bir çift oluşturdukları kesindir.

Babamın ölümünde annemin halini hiç unutamam: Bir tek kelimecik söylemişti ve sevgili anacığımı eskisinden çok daha fazla sevmeye başladım... Evet, evet, örnek bir çiftti bizimkiler... Tanıdığım bir başka örnek çift de Roulin ile karısı...

Sen de onların yolunda hiç şaşmadan yürü.

Hastalığım sırasında, Zundert'teki evin her bir odasını, bahçedeki her bir bitkiyi, patikaları, çevredeki çayırlardan görünümleri, komşuları, mezarlığı, kiliseyi, evin arka tarafındaki mutfak bahçesini, her şeyi, mezarlıktaki kocaman akasya ağacının tepesindeki saksağan yuvasına kadar her şeyi yeniden gördüm.

O eski günleri hepinizden daha iyi hatırların ben de ondan. Bütün bunları hatırlayan annemle benden başka kimse kalmadı.

Neyse, en iyisi bu konuyu kapatmak, hastayken aklımdan geçenleri anımsamaya çalışmam doğru değil.

Yalnız, özellikle şunu iyi anlamanı rica ediyorum: Senin bu evlenme işi gerçekleştiğinde çok mutlu olacağım.

Şimdi bana kulak ver, eğer resimlerimden birinin Goupil'in galerisinde arada bir sergilenmesi karın açısından iyi olacaksa, oraya olan kızgınlığımı bir kenara atarım... Şöyle ki onlara çok naif bir resimle dönmek istemediğimi söylemiştim. Ama istersen, ayçiçekli iki tabloyu sergileyebilirsin.

O tablolardan birini Gauguin istiyordu, ben de Gauguin'i gerçekten sevindirmeyi çok istiyorum. Dolayısıyla, iki tuvalden birini isterse, tamam, ver... Birini –o hangisini beğendiyse –baştan yapmaya razıyım.

Bu tuvallerin göz alıcı olduklarını, dikkat çekeceklerini sen de göreceksin. Ama bana sorarsan bunları kendine saklamanı, sadece kendi keyfin –ve karınınki tabii –için duvara asınanı öğütlerim.

Buna benzer resimlerin bir özelliği de zamanla nitelik değiştirmeleri, ne kadar uzun süre bakarsan o kadar zenginlik kazanması...

Ayrıca biliyorsun, Gauguin de çok beğendi bunları. Bir sürü başka övgünün arasında şunu da dedi:

"İşte bu..... bu..... çiçek..."

Biliyorsun, şakayık çiçeği Jeannine'indir, hatmi çiçeği Quost'a aittir, ayçiçeği de galiba kısmen benim. Bir de, ne olursa olsun, Gauguin ile resim değiştokuşunu sürdürmek istiyorum –bu, her ne kadar kimi kez bana pahalıya geliyorsa da.

Buraya yaptığın acele ziyaret sırasında Bayan Ginoux'nun siyahlı sarılı portresini gördün mü?

O portre üç çeyrek saatte yapılmıştır. Şimdilik kesmem gerekiyor.

Paranın gecikmesi tümüyle rastlantı sonucuydu, bu konuda ne sen ne ben bir şey yapabilirdik.

Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

743 Arles, Pazartesi 28 Ocak 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Sağlığım ve çalışmalarım açısından nasıl bir gelişme içinde olduğumu sadece birkaç sözle anlatayım.

Bugünkü durumumu bir ay öncekiyle karşılaştırdığımda, gelişmemi şimdiden şaşırtıcı buluyorum. İnsanın kolunu ve bacağını kırdıktan sonra daha iyi hale gelebileceğini daha önce gayet iyi biliyordum ama beynini kırdıktan sonra da daha iyi hale gelebileceğini bilmiyordum.

Süren bir toparlanmanın bende yarattığı şaşkınlık içinde, "iyileşmenin ne yararı var" duygusunu belli bir ölçüde hâlâ taşıyorum; bu toparlanışa güvenmeye cesaret edebilecek durumda değildim.

Buraya gelişinde, Gauguin'in odasında ayçiçeklerini konu alan iki tane 30 numaralı tuval dikkatini çekmiş olmalı sanırım. Kesinlikle denk ve tıpatıp aynı olan bu resimlere son rötuşları yeni bitirdim. Elimde ayrıca bir *Ninni* tuvali olduğunu daha önce sana söyledim, sanırım, hastalığının ortaya çıkıp bana sekte vurduğu sırada üzerinde çalıştığımla tam aynı. Bugün bunun da iki versiyonu var elimde.

O tuvalin konusu, bir süre önce Gauguin'e söylediğim gibi, onunla hüzünlü denizde tek başına ve bütün tehlikelere açık olan İzlandalı balıkçıları ve onların melankolik yalnızlığını konuşurken ortaya çıktı. Evet, bir süre önce Gauguin'e söylediğim gibi, bu koyu sohbetlerin ardından, bir İzlanda balıkçı teknesinin kamarasındaki görüntüyle birdenbire çocuğa ve kurbana dönüşen denizcilerin bildikleri ninnileri hatırlatacak şekilde bir sallanma duygusu yaşayacaklarını yansıtan bir resim yapma fikri geldi aklıma. Şimdiki haliyle ucuzluk pazarından alınmış bir renkli taşbaskı gibi göründüğü söylenebilir. Yeşil elbiseli ve turuncu

saçlı bir kadın, pembe çiçeklerin bulunduğu yeşil bir zeminde hemen göze çarpıyor. İşte bu uyumsuz cafcaflı pembe, cafcaflı turuncu, cafcaflı yeşil keskinlikleri kırmızıların ve yeşillerin donukluklarıyla yumuşatılmış. Bu tuvalleri yan taraflarda aynı ebatta abajurlar ya da şamdan oluşturan o ayçiçekleri arasında tastamam canlandırabiliyorum gözümde; böylece görüntünün tamamı yedi ya da dokuz tuvalden oluşuyor.

(Modele tekrar poz verdirebilirsem, başka bir kopyayı Hollanda için yapmak isterim.)

Hâlâ kışta olduğumuza göre, dinle. Çalışmalarımı sessizce sürdüreyim, bir kaçığa özgü şeyler ortaya çıkarsa, eh, çok fena. O zaman elimden bir şey gelmez.

Ne var ki, dayanılmaz sanrılar şimdilik kesilmiş durumda; sanırım, potasyum bromür alma sayesinde artık bir kâbustan ibaret.

Bu para meselesini ayrıntılı ele almak benim için hâlâ imkânsız ama yine de ayrıntılı ele almak istiyorum ve sana bunu kanıtlamak uğruna sabahtan akşama kadar hırsla çalışıyorum (meğer ki bu çalışmam da başka bir sanrı değilse); evet, amacım burada Monticelli'nin yolunu izlediğimizi ve dahası, güneyde bir ekol yaratmak için çok şey yapmış Montpellierli Bruyas'ın sıkı uğraşıyla yolumuzda bir ışık ve ayaklarımızın dibinde bir çıra durduğunu sana gerçekten, cidden kanıtlamak.

Ancak gelecek ay içinde, senden tam aylık para gelmesini ve hatta nispi ilavenin katılmasını istemeye mecbur kalırsam, kesinlikle fazla şaşırma.

Sonuçta, bütün hayati ısını harcadığım bu üretken dönemde birkaç tedbir alınması gerekli şeyle ilgili ısrar tamamen doğru. Benim açımdan harcamada farklılık kesinlikle aşırı değil, böyle durumlarda bile. Bir kez daha belirteyim, ya beni dosdoğru bir tımarhaneye tıkın (yanlışım varsa, buna karşı koymam) ya da var gücümle çalışayım, bu arada belirttiğim tedbirler de alınsın.

Eğer deli değilsem, başından beri söz verdiğim şeyleri sana göndereceğim vakit gelecektir. Bak, bu resimlerin dağılıp gitmesi belki kaçınılmaz olabilir ama en başta sen, istediğim şeyin tamamını gördüğünde, öyle umuyorum ki bundan avutucu bir izlenim edineceksin.

Faure koleksiyonunun bir kısmının Lafitte Sokağı'ndaki bir çerçeveci dükkânının ufak vitrininde dizili durduğunu benim gibi sen de gördün, değil mi? Daha önce küçümsenen tuvallerin bu aheste geçit töreninin garip biçimde ilginç olduğunu benim gibi sen de gördün.

Güzel. Büyük arzum senin de benden tam aynı dükkân vitrininde dizili durabilecek bir dizi tuvali er ya da geç alman.

Bak, hırslı çalışmayı bu Şubat ve Mart'ta sürdürmekle, geçen yıl yaptığım bir dizi etüdün ölçülü tekrarlarını bitirmiş olmayı umuyorum. Ve bunlar önceden elinde olan hasat ve beyaz meyve bahçesi gibi belli tuvallerimle birlikte bayağı sağlam bir temel oluşturacak. Yine bu dönemde, yani en geç Mart'ta karara bağlanması gereken şeyi evliliğin vesilesiyle karara bağlarız.

Ama Şubat ve Mart'ta çalışacak olsam da, kendimi hâlâ hasta sayacağım; bu iki

ay için yıllık ödenekten ayda 250 almak durumunda kalabileceğimi peşinen söyleyeyim sana.

Hastalığım ve bir depreşme olasılığı açısından bir bakıma içimi rahatlatacak şeyin, Gauguin'in ve benim beynimizi en azından bir hiç uğruna tüketmediğimizi, aksine bizden iyi tuvallerin çıktığını görmek olduğunu belki anlayacaksındır. Tam da para meselesinde şimdi dik ve sakin kalmakla, ileride Goupil firmasına karşı kötü davranmış olma gibi bir durumun imkânsız olacağını günün birinde göreceğin umudunu taşıyabiliyorum. Onların ekmeğini dolaylı olarak biraz yediysem, senin aracılığın sayesinde olduğu kesin –

O zaman dürüstlüğümü doğrudan koruyacağım.

O halde, bundan dolayı neredeyse sürekli birbirimize ters düşmek şöyle dursun, o meselenin halledilmesinden sonra tekrar kardeşliğimizi hissedebiliriz. Beni beslemek uğruna sürekli yoksul kalacaksın ama ya parayı iade edeceğim ya da nalları dikeceğim.

Şimdi iyi yürekli karının aramıza katılması, biz yaşlılarda azıcık gençleşme duygusu uyandıracaktır.

Ama şuna inanıyorum ki ikimizin iş hayatında da vârisleri olacak ve tam da ailenin maddi açıdan bizi kendi olanaklarımızla baş başa bıraktığı anda, çekinmeyen yine biz olacağız.

Aman ya, ondan sonra kriz gelecekse gelsin... Bu konuda yanılıyor muyum, ha?

Haydi, dünya var oldukça sanatçılar ve resim simsarları, özellikle de senin gibi havari yanı taşıyanlar olacağını gör. Ve günün birinde rahatlığa erince, belki yaşlı Yahudi tiryakiler gibi olsak bile, en azından yolumuzda dümdüz giderek çalışmış olacağız ve biraz hesaplı davranmış olsak bile, yürekten gelen şeyleri pek fazla unutmamış olacağız.

Sana söylediğim şey doğru: Beni bir tımarhaneye kapatmak kesinlikle zorunlu değilse, borcum sayılabilecek şeyi en azından misliyle ödeyecek kadar sağlamım demektir.

Ayrıca, sevgili kardeşim, 89 yılındayız. Bütün Fransa bundan dolayı titredi ve biz eski Hollandalılar da aynı yürekle titredik.

Gözünü 93'e çevir, bana anlatabilirsin belki.

Maalesef onda bir gerçeklik payı var ve durum böyle olduğuna göre, resimler meselesinde kalalım.

Mektuba son verirken, dün polis başmüfettişinin çok dostça bir tavırla beni görmeye geldiğini de anlatmalıyım sana. Elimi sıkarken, ihtiyaç duyarsam ona *bir arkadaş* olarak başvurabileceğimi söyledi bana. Buna hayır demekten çok uzağım; ev konusunda güçlükler çıkarsa, yakında tam da böyle bir durumda olabilirim. Emlakçıyı ya da ev sahibini yüz yüze sorguya çekmek için aylık kiramı ödeme vaktinin gelmesini bekliyorum şimdilik.

Ama beni çıkarmaya kalkarlarsa, en azından bu sefer sırtlarına tekmeyi yemeleri daha yüksek ihtimal. Ne denebilir ki, izlenimciler için elimizden geleni yaptık; bana

gelince, onlar arasında edindiğim küçük yeri kesin olarak sağlama bağlayacak tuvalleri bitirme uğraşı içindeyim şimdi.

Ha, sonrası dersen... ama Baba Pangloss'un bize her şeyin her zaman en iyi dünyadaki en iyiler için olduğu güvencesi verdiği andan sonra. Bundan kuşku duyabilir miyiz?

Mektubum niyetlendiğimden daha fazla uzadı, pek önemi yok – asıl mesele evliliğin sırasında karara bağlanması gereken şeyi karara bağlamadan önce iki aylık çalışmayı kati surette istemem.

Ondan sonra sen ve karın birkaç kuşak yenilenip sürecek bir ticari firmayı kurarsınız. Buna kolay ulaşmayacaksın. Ve bu iş hallolduğunda, çalışan bir ressam olarak bir yer istiyorum sadece, tabii böyle birine maaş vermeye yetecek para olduğu sürece.

Aslına bakarsan, çalışmak beni oyalıyor. Ve oyalanacağım şeyler olması *şart*; dün buranın gelecek vaat eden tiyatrosu Arles Halkının Delilikleri'ne gittim – ilk kez ciddi bir kâbus görmeden uyuyabildim. Topluluk (bir Provence edebiyat derneği) Noel ya da Pastourale olarak adlandırdıkları, ortaçağ Hıristiyan tiyatrosunun kalıntısı bir oyun sahneliyordu. Çok çalışarak hazırlanan oyun, onlara biraz paraya patlamış olsa gerek.

Mesih'in doğumu anlatılıyordu haliyle, hayretler içindeki bir Provence köylü ailesinin burlesk hikâyesiyle iç içe geçmiş olarak. Güzeldi. Aynen bir Rembrandt oymabaskısı gibi, şaşırtıcı olan şey yaşlı köylü kadınıydı; Bayan Tanguy'nin yerinde olabileceği türden bir kadın, çakmaktaşı ya da filinta çakmağı gibi bir başı var, yapmacık, hain bakışlı, deli – oyunun başında görülebilen özellikleri sadece bunlardı. İşte o kadın oyun sırasında mistik beşiğin başına gelince, titrek sesiyle şarkı söylemeye başladı; derken sesi değişti, cadı sesinden melek sesine, melek sesinden çocuk sesine döndü; daha sonra sahnenin ardından başka bir sesle, kararlı ve iç ısıtacak kadar canlı bir kadın sesiyle cevap geldi.

Şaşırtıcı, bayağı şaşırtıcıydı. Sana söyleyeyim, sözde "Félibres" ["Öğrenciler"] sıkıntıya ya da masrafa girmekten herhangi bir şekilde sakınmamışlardı.

Bana gelince, bu küçük diyardayken, tropikal kuşağa gitmeme hiç gerek yok.

Tropikal kuşakta yaratılacak sanata inanıyorum ve her zaman inanacağım; harika olacağına inanıyorum, ama doğrusu, şahsen oraya gidemeyecek kadar yaşlıyım ve (özellikle kartonpiyer bir kulak edinirsem) çürüğüm.

Gauguin bunu yapacak mı? Gerekli değil. Zira yapılması şartsa, tamamen kendi başına yapılacak.

Bizler zincirdeki halkalardan ibaretiz.

İyi dost Gauguin ve ben yüreklerimizin derinliğinde birbirimizi anlıyoruz ve azıcık deliysek, öyle olsun. Bu konudaki endişeleri fırçayla söylediklerimizle çürütmeye biraz yetecek derinlikte sanatsal yanımız da yok mu?

Belki herkes günün birinde sinir bozukluğu, Horla, Aziz Vitus Dansı ya da başka bir şey yaşayacak.

Peki, devası yok mu? Delacroix'da, Berlioz'da ve Wagner'de? Doğrusu, geri kalan hepimizde olan sanatsal delilik açısından, özellikle iliğime kadar işleyecek şekilde çarpıldığımı söylemiyorum. Ama bizim için devaların ve avuntuların biraz iyi niyetle bolca mevcut sayılabileceğini söylüyorum ve hep savunacağım. Puvis de Chavannes'ın Umut tablosuna bak.

Dostlukla,
Vincent

747 Arles, Pazartesi 18 Şubat 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Kafam böylesine rahatsızken, sevecen mektubuna cevap yazmaya çalışınam boşuna olurdu. Bugün eve geçici olarak döndüm, umarım, temelli olur. Kendimi tamamen normal hissettiğim anlar o kadar çok ki yaşadığım şey sırf bu yöreye mahsus bir hastalıksa, tam geçene kadar burada sessizce beklemem gerekir gibi geliyor bana aslında. Tekrar ortaya çıkacak olsa bile (böyle olmamasını dileyelim).

Bak, sana ve Bay Rey'e son kez söyleyeceğim şey şu: Daha önce ima edildiği gibi, Aix'e gitmem er ya da geç istenir bir şey olacaksa, peşinen rıza gösteriyorum ve buna uyacağım.

Ama ressam ve işçi olma sıfatıyla, herhangi bir kimsenin, senin ya da doktorun bile *bana* önceden haber vermeksizin ve danışmaksızın böyle bir yola gitmesi hoş görülemez. Çünkü şimdiye kadar çalışmamda her zaman nispeten aklı başında kalabildiğime göre, stüdyomu burada tutmanın mı, yoksa tamamen Aix'e taşınmanın en uygun yol olduğunu söylemeye (ya da en azından bu konuda bir görüş taşımaya) hakkım var. Bir taşınmanın masraflarından ve zararlarından olabildiğince kaçınmak açısından bu gerekli; mutlak bir acil durum dışında böyle bir yola gidilmemeli.

Öyle anlaşılıyor ki buranın insanları resimden korkmalarına yol açan ve kasabada konuşulup duran bir efsaneye inanıyor. Tamam. Bana gelince, Arabistan'da aynı şeyin olduğunu biliyorum. Oysa Afrika'da bir yığın ressamla karşılaşıyoruz, öyle değil mi? Bu da biraz kararlılıkla böyle önyargıların değiştirilebileceğini ya da en azından her şeye rağmen resim yapılabileceğini kanıtlıyor. Asıl talihsizlik etkilenmeye, başkalarının inançlarını bizzat içimde hissetmeye ve saçmalıkta bulunabilecek gerçeklik temeline her zaman gülüp geçmemeye oldukça yatkın olmam.

Kaldı ki gözlemleyebildiğin üzere, Gauguin de benim gibi; burada kaldığı sırada şu ya da bu rahatsızlıktan bitap düştü.

Burada bir yılı aşkın süredir kaldığıma ve insanların benimle, Gauguin'le, ge-

nel olarak resimle ilgili akla gelebilecek her türlü kötü şeyi epeyce söylediğini duyduğuma göre, ne diye durumu olduğu gibi kabul ederek, sonucu burada beklemeyeyim?

Gidebileceğim yer şimdi bulunduğum yerden iki kat kötü – tecrit hücresi.

Rivet'nin söyleyeceği şekilde, burada olmamın avantajlarına gelirsek, birincisi, buradakilerin "hepsi hasta", yani en azından kendimi yalnız hissetmem söz konusu değil.

Ayrıca, gayet iyi bildiğin gibi, *Arles'ı çok seviyorum*, her ne kadar Gauguin orayı bütün güneydeki en boktan kasaba olarak nitelendirmede sonuna kadar haklı olsa da.

Üstelik şimdiye kadar komşulardan, Bay Rey'den, hastanedeki herkesten öylesine dostluk gördüm ki, ressamlara ve resme karşı inanılmaz önyargılar taşıyan ya da her halükârda bu konuda berrak ve sağlıklı fikri olmayan o insanların iyilikseverliğini unutmaktansa hep hasta olmayı tercih ederim doğrusu.

Bir de hastanede beni artık tanıyorlar; olay tekrar olursa sessizce geçecektir ve hastanedekiler ne yapılması gerektiğini bileceklerdir. Başka doktorlarca tedavi edilmeyi kesinlikle istemiyorum, buna gerek de duymuyorum.

Duyabileceğim tek istek, harcadığım şeylerin karşılığını kendi ellerimle kazanmaya devam edebilmek.

Koning çok nazik bir mektup yazmış, kendisinin ve bir arkadaşının muhtemelen güneye gelip yanımda uzun süre kalacaklarını söylüyor. Ona birkaç gün önce yazdığım bir mektuba verdiği cevap bu. Başıma gelenlerden sonra, ressamları buraya gelmeleri için zorlamaya artık cesaret edemiyorum; benim gibi kafayı yeme riskiyle karşılaşırlar. Aynı şey De Haan ve Isaâcson için de geçerli.

Antibes, Nice, Menton'a gitsinler, oraları belki daha sağlıklıdır.

Annemiz ve kız kardeşimiz de bana yazdı; kız kardeşimiz bakımını üstlendiği kadın için çok üzgün. Bizimkiler evliliğin konusunda çok memnun.

Kafanı bana çok fazla takmaman gerektiğini iyice belle, kendini de üzme.

Bu iş muhtemelen kendi mecrasında gitmeli ve tedbirlerle kaderimizi çok fazla değiştiremeyiz.

Bir kez daha belirteyim, hangi biçimde gelirse gelsin, kaderimizi kabullenmeye çalışalım. Kız kardeşimiz nişanlının bir süreliğine yanlarına geleceğini yazıyor. İyi etmişler. Eh artık bitireyim, elini çok yürekten sıkarım, cesaretimiz kırılmasın. Bana inan.

Dostlukla,
Vincent

Gauguin'e içten selamlar, bana yazacağını umarım, ben de ona yazacağım.

Sonraki mektubunu Lamartine Meydanı adresine gönder.

19 Mart.

Sevgili kardeşim,

Sevecen mektubunda öylesine bastırılmış kardeşçe elem gördüm ki suskunluğumu bozınam görevimmiş gibi geliyor bana. Sana aklım tam başımdayken ve bir kaçık olarak değil, tanıdığın kardeşin olarak yazıyorum. İşin gerçeği şu: Buralı belli sayıda kişi, belediye başkanına (sanırım adı M. Tardieu) özgür yaşamaya değecek bir adam olmadığımı ya da buna benzer bir şeyi belirten (80'i aşkın imzalı) bir dilekçe vermişler.

Ardından polis şefi ya da başmüfettişi yeniden içeriye tıkılınam için emir vermiş.

Her neyse, işte, günlerdir kilit altındayım ve gardiyanlarla birlikte tecrit hücresindeyim, hem de kabahatimin kanıtlanmamasına ve hatta kanıtlanabilir olmamasına karşın.

Bütün bunlara cevaben tüm kalbimle söyleyecek epey şeyimin olduğunu belirtmeye gerek yok. Kızmamam gerektiğini ve böyle bir durumda özür dilemenin bana kendimi suçlamak gibi göründüğünü belirtmeye gerek yok.

Beni kurtarma konusunda, sırf uyarı babında belirteyim ki bütün bu suçlamadan hiçbir şey çıkmayacağına emin olduğum için, öncelikle böyle bir şey istemiyorum.

Sana söyleyeceğim tek şey, beni kurtarmanın zor olduğunu göreceksin. Kızgınlığımı bastırmasaydım, tehlikeli bir kaçık olduğuma hemen karar verilecekti. Beklemekte umutlu olalım, kaldı ki şiddetli heyecanlar durumumu sadece ağırlaştırır.

Ancak bir ay içinde benden doğrudan haber alamazsan harekete geç, ama sana yazmama kadar bekle.

Şimdi senden işin içine bizzat karışmaksızın, onları kendi hallerine bırakma sözünü vermeni istememin sebebi bu.

Bir girişimin belki meseleyi çapraşık ve karışık hale getireceği konusunda kendini uyarılmış say.

Anlayacağın, şu anda kesinlikle sakinken, yeni manevi duygularla tekrar bir aşırı heyecan haline kolayca kayabilmem bunu daha da gerekli kılıyor.

Yani, tek bir adama, hem de hasta bir adama karşı birleşecek kadar korkak insanların böylesine çok olduğunu öğrenmemin, bana nasıl tam göğse indirilmiş tokmak darbesi gibi geldiğini tahmin edebilirsin.

Tamam. Bunlar sana yol göstermek için; moralime gelince, fena halde sarsılmış durumdayım ama yine de kızınamak için belli bir sakinliğe kavuşuyorum. Ayrıca, tekrarlan nöbetler yaşadıktan sonra bana tevazu yakışır.

Bu yüzden sabırlıyım.

Çok sıkça söyleyemediğim asıl mesele, senin de sükûnetini koruman ve hiçbir

şeyin seni işlerin açısından rahatsız etmemesi. Evliliğinden sonra bütün bunları halletmekle uğraşabiliriz ve bu arada, aman ha, sessizce beni burada bırak. Polis şefinin yanı sıra, sayın belediye başkanının daha ziyade arkadaş gibi davrandığına ve bütün bu meseleyi halletmek için ellerinden gelen her şeyi yapacaklarına eminim. Burada özgürlük dışında, böyle olmasa yapmayı isteyeceğim bir sürü şey dışında, çok kötü durumda değilim. Ayrıca, onlara masrafları karşılayacak bir konumda olmadığımızı söyledim. Masrafa girmeden taşınınam mümkün değil, üç aydır çalışmıyorum ve unutma ki beni çileden çıkarıp canımı sıkmasalardı çalışabilecektim.

Valide ve kız kardeşimiz nasıl? Oyalanacak başka bir şey olmadığından, diğer hastalara izin verilirken, tütün içmem bile yasak, evet, oyalanacak başka bir şey olmadığından, tanıdığım bütün kişileri düşünüyorum gece gündüz.

Ne perişanlık ve hepsi, deyim yerindeyse, bir hiç uğruna.

Bu kadar sıkıntıya yol açıp onlara katlanmaktansa, ölmeyi tercih edeceğimi senden gizlemeyeceğim. Ne denebilir ki, yakınmadan acı çekmek bu hayattan alınacak yegâne derstir.

Şimdi bütün bunların ortasında, resim işime dönmem gerekirse, elimizden çıkması halinde yenilemeye kesinlikle gücümüzün yetmeyeceği stüdyoma, mobilyalara ihtiyacım var haliyle.

Bir kez daha otelde kalma durumuna düşmemin çalışınama elverişli olmayacağını bildiğine göre, sabit kalacak bir yerim olmalı. Buradaki herifler beni protesto ediyorlarsa, ben de onları protesto ediyorum; basbayağı zararlarımı karşılamaları ve dostça bir alaka göstermeleri, kısacası onların hatası ve cehaleti yüzünden kaybettiğim şeyleri bana geri vermeleri gerekir.

Diyelim ki kesinlikle delirirsem (imkânsız olduğunu söylemiyorum elbette), her halükârda bana farklı biçimde davranmaları, bana temiz havayı, çalışma ortamımı vs. geri vermeleri gerekir.

O zaman, söz sana, duruma boyun eğerim. Ama oraya henüz varmış değiliz ve huzurumu bulursam, çok geçmeden tekrar doğrulurum. Beni tütün içiyorum ve sarhoşum diye azarlıyorlar, tamam.

Ama ne denebilir ki, bütün ciddiyetleriyle aslında bana yeni ıstıraplar veriyorlar. Sevgili kardeşim, kalan en iyi şey belki de küçük ıstıraplarımızı ve ayrıca biraz da insan hayatının büyük ıstıraplarını şakaya vurmak. Adam gibi içine sindirmek ve dosdoğru hedefine yürümek. Biz sanatçılar günümüz toplumunda kırık testilerden başka bir şey değiliz. Tuvallerimi sana göndermeyi çok isterdim ama her şey kilit altında, polislerin ve deli bakıcılarının elinde. Beni kurtarma, mesele kendiliğinden hallolacaktır – yine de Signac'ı ben tekrar yazana kadar işe bulaşmaması için uyar, zira elini eşekarısı yuvasına sokmuş olacaktır. Elini en büyük içtenlikle sıkarım, nişanlına, Valide'ye ve kız kardeşimize selamlar.

Dostlukla,
Vincent

Bu mektubu şimdiki haliyle Bay Rey'e okuyacağım, kendisi de hasta olduğundan bu işin sorumlusu değil – o da sana yazacaktır hiç kuşkusuz. Evim polis tarafından mühürlendi.

Senden bir taahhütlü mektup geldiğini belli belirsiz hatırlıyorum; imzalatmak istediler ama imza konusunda büyük yaygara kopardıkları için buna yanaşmadım ve o zamandan beri hiç haberim yok.

Bernard'a niçin mektubuna cevap yazamadığımı açıkla, bir mektup yazmak için bayağı bir performans şart: En azından hapishanede olduğu gibi birçok formaliteye gerek var. Gauguin'den tavsiye istemesini söyle ama benim yerime onunla sıkıca tokalaş.

Nişanlına ve Bonger'e bir kez daha içten selamlar.

Seni tehlikeye atma ve öncelikle yürümesi gereken işlerde rahatını kaçırma korkusundan dolayı, bu aşamada sana yazmamayı tercih ederdim. Kendiliğinde hallolacaktır, çok sürmeyecek kadar aptalca bir iş bu.

Evini değiştirdiğinde, adresini bildir lütfen.

Bu mektubu göndermeden önce onunla konuşmam açısından, Bay Rey'in beni görmeye geleceğini ummuştum; ama onu beklediğimi bildirmeme karşın, hiç kimse gelmedi. Temkinli olmanı bir daha ısrarla belirtiyorum. Şikâyet için sivil makamlara gitmenin ne olduğunu biliyordun. En azından Hollanda'ya yolculuğuna kadar bekle.

Kendim de salıverilmekten biraz korkuyorum; kışkırtılırsam ya da hakarete uğrarsam kendimi her zaman tutamam ve birileri bundan yararlanabilir. Belediye başkanına bir dilekçe gönderildiği ortada. Cevaben açıkça dedim ki, bu erdemli kişileri temelli mutlu edecekse, örneğin suya atlayıp kendimi boğmaya tamamen hazırım, ama her halükârda kendimi yaraladığım doğru olmakla birlikte, bu insanlara böyle bir şey yapmadım vs. Öyleyse cesaret, kimi zaman yüreğim beni yarı yolda bıraksa bile. Buraya gelişin ise, sakın kalkışma ha, şimdilik gidişatı hızlandırır. İmkân gördüğümde evi değiştireceğim haliyle.

Bu mektubun sana sağ salim ulaşacağını umarım. Korkmayalım, şimdi oldukça sakinim. Onları oyunlarıyla baş başa bırak. Bir kez daha yazmakla belki iyi edersin ama şimdilik başka bir şeye girişme. Sabırlı olmam beni ancak daha güçlü kılar ve böylece tekrar krize yakalanma tehlikesiyle pek karşılaşmam. Halka dost olmak için elinden geleni yapmış ve böyle bir şeyden kuşkulanmamış olmam itibariyle, benim için ağır bir darbe oldu bu.

Yakında daha geniş yazmayı umuyorum, sevgili kardeşim, endişelenme. Bana uygulanan belki bir tür karantinadır. Ne bileyim?

Sevgili Theo,

Signac'ı gördüğümü ve bana bir sürü yararının dokunduğunu bildirmek için yazıyorum sana. Kilidi yok eden polisçe kapatılmış kapıyı zorlayarak açıp açınama konusunda güçlük çıkınca, çok hoş, çok doğrudan ve çok basit bir yaklaşım gösterdi. İlk başta bunu yapmamızı istemedilerse de sonunda içeriye girdik. Bir hatıra olarak ona Arles kasabasının şerefli jandarmalarının damarına basmış olan bir natürmort verdim; kızgınlıklarının sebebi resimde tütsülenmiş iki ringanın yer almasıydı, bildiğin gibi, jandarmalara takılan ad bu. Paris'te daha önce aynı natürmordu iki ya da üç defa yaptığımı ve bir keresinde bir halıyla değiştokuş ettiğimi biliyorsun. İnsanların nelere karıştıklarını ve ne kadar ahmak olduklarını belirtmek için bu kadar yeter.

İnsanların çok sert biri olduğunu söylemesine karşın, Signac bence çok sakin; kendince özgüven ve denge sahibi biri izlenimi verdi bana, hepsi o kadar. Her iki tarafta uyuşmazlık ya da can sıkıcı şok yaratmaktan böylesine uzak bir izlenimciyle sohbet etmişliğim enderdir ya da hiç yoktur.

Örneğin, Jules Dupré'yi görmeye gitmiş ve ona büyük saygı duyuyor. Moralimi biraz yükseltmek için gelişinde senin parmağının olduğuna hiç kuşku yok ve bunun için teşekkür ederim. Dışarıya çıkışımdan yararlanarak bir kitap, Camille Lemonnier'nin *İşte o yerler* kitabını satın aldım. İki bölümünü yutarcasına okudum – çok ciddi, çok derin. Sana göndereceğim, bekle. Birkaç aydan beri elime ilk kez bir kitap almış oldum. Bana bir sürü şey anlatan ve beni epeyce iyileştiren bir kitap.

Signac'ın görebildiği üzere, sana gönderilecek birkaç tuval var – resim tarzımdan ürkmedi ya da bana öyle göründü.

Signac iyi göründüğüm kanısında ve bu tamamen doğru.

Üstelik çalışma isteğim ve zevkim var. Elbette şöyle bir durum hâlâ geçerli. Kendilerinin seçtiği (ve dolayısıyla oylarını almaya hevesli) belediye başkanına aleyhimde dilekçe veren belediye seçmeni kindar aylaklar ve jandarmalar, çalışmam ve hayatım açısından her gün işleri berbat ederse, bir kez daha boyun eğmem benim açımdan insanca olur. Öyle sanıyorum ki Signac sana benzer bir şey anlatacak.

Kanaatimce mobilya vesairenin elden çıkmasına sıkıca karşı koymalıyız.

Bir de, aman ha, mesleğimi icra etme özgürlüğüm olmalı.

Bay Rey yeterince ve düzenli beslenmek yerine, kendimi özellikle kahve ve alkolle ayakta tuttuğumu söylüyor. Bunu bütünüyle kabul ediyorum ama bu yaz elde ettiğim taşkın sarı tona ulaşmak için kendimi azıcık canlandırmam gerektiği hâlâ doğru. Sonuçta sanatçı *işinde gücünde* bir insandır ve yoldan geçen ilk kişinin onu temelli ezmeye hakkı yoktur.

Hapishane ya da tımarhane çilesi çekmem şart mı? Niçin olmasın? Hugo, Quinet

ve diğerleriyle birlikte Rochefort sürgün çilesi çekerek, hatta ilk seferinde ceza kolonisinde kalarak edebiyatta bunun bir örneğini vermedi mi?

Ama söylemek istediğim tek şey, bunun hastalık ve sağlık meselesini aştığıdır.

Haliyle insan paralel durumlarda kendini kaybeder – çok düşük ve ikincil bir yere sahip olduğumdan denk durumlar değil, paralel durumlar diyorum. Aklımı kaçırmamın ilk ve son sebebi de buydu.

Bir Hollandalı şairin şu ifadesini biliyor musun?

Dünyaya bağlıyım ben
dünyevi bağların ötesinde.

Sözde akıl hastalığım sırasında öncelikle birçok elem anında işte bunu yaşadım. Ne yazık ki kendimi dilediğim ölçüde iyi ifade etmeyi bilmediğim bir mesleğim var.

Depreşme korkusuyla birden kesip başka bir şeye geçeceğim.

Yola çıkmadan önce bana şunları gönderebilir misin?

3 tüp	ak çinko beyazı
1 tüp aynı ebatta	kobalt
1 " " "	lacivert
4 " " "	Verona yeşili
1 " " "	zümrüt "
1 " " "	turuncu kurşunisi

Bu sipariş (çalışmama yeniden başlayacak olanakları bulmam halinde muhtemel bir gelişme olarak) kısa bir sürede meyve bahçelerinde tekrar işe koyulabilmem için.

Ah, keşke benim açımdan durumu berbat edecek hiçbir şey olmasa!

Başka bir yere gitmeden önce dikkatle düşünelim. Güneyde şansımın kuzeydekinden daha fazla olmadığını görebiliyorsun. Durum her yerde aşağı yukarı aynı. Aynen Degas'nın bir noter pozunu takınmasında olduğu gibi, mesleğimi kaçıklık olarak açıkça benimsemeyi düşünüyorum. Ama işte, böyle bir rol için gerekli gücü pek görmüyorum kendimde.

Bana "gerçek güney" diye adlandırdığın şeyden söz ediyorsun. Az önce anlattıklarım oraya niçin asla gitmeyeceğimin sebebi. Doğru bir tavırla orayı benden daha yetkin, daha katışıksız kişilere bırakıyorum. Bana gelince, ancak orta derece, ikinci sınıf ve sıradan bir şeye uygunum sadece.

Duygu yoğunluğum ya da ifade gücüm ne kadar artarsa artsın, maddi tutkuların daha sönük olduğu bir yaşta, böyle küflü, paramparça bir geçmiş üzerine görkemli bir yapı kuramam.

Bu yüzden bana ne olacağını, hatta burada kalmamı doğrusu umursamıyorum – sanırım, kaderim uzun vadede dengeye varacaktır. Ani dürtülerden sakın, zira sen evleniyorsun ve ben çok yaşlanıyorum – bize uygun düşen tek politika bu.

Yakında daha geniş yazmayı umuyorum, çok gecikmeden cevap yaz ve bana inan. Valide'ye, kız kardeşimize ve nişanlına içten selamlarımı iletmeni rica ederim.

Vincent

Camille Lemonnier'nin kitabını oldukça yakın bir sürede göndereceğim sana.

756 Arles, Çarşamba, 10 Nisan 1889
Paul Signac'a (F)

Sevgili dostum Signac,

Senden haber almamı sağlayan kartpostalın için çok teşekkürler. Kardeşimin mektubuna henüz cevap vermemesine gelince, onun hatasından kaynaklanmadığı kanısındayım. Ben de ondan iki haftadır haber alamıyorum. Çünkü Hollanda'da ve şu sıralarda evlenme uğraşı içinde. Evliliğin avantajlarını zerre kadar inkâr etmesem de bu iş olup bitince ve insan sakince evine yerleşince, misafir ağırlama vesairenin kasvetli tantanası, aynı anda iki ailenin (medenice bile olsa) ağlanacak tebrikleri gelir, eski kafalı memurların ya da din adamlarının oturduğu o eczacı kavanozlarındaki beklenmedik kisveler de cabası – aman Tanrım. En gaddar yamyamların emsalsiz vahşetiyle söz konusu kasvetli resmiyetin kısık ateşi üstünde diri diri evlendirildiği yerlere kucağında gerekli evraklarla başvurmaya mecbur kalan zavallı talihsize acımak için sağlam bir sebep yok mu?

Moralimin yükselmesine hatırı sayılır katkısı olan son derece dostça ve yararlı ziyaretin için sana epey borçluyum.

Şu anda iyiyim, hastanede veya civarında çalışıyorum. Az önce iki meyve bahçesi etüdüyle döndüm.

[*Eskiz* 756A]

İşte sana bunların alelacele çizilmiş birer taslağı – en büyük olanı küçük kulübeleriyle, Alpilles sırasının mavi çizgisiyle, beyaz ve mavi göğüyle yoksul bir yeşil kırlık. Saz çitlerle çevrili alanların bulunduğu ön planda küçük şeftali ağaçları çiçek açmış – oradaki her şey *küçük*, bahçeler, tarlalar, bahçeler, ağaçlar, hatta dağlar bile, bazı Japon manzaralarında olduğu gibi, zaten konunun ilgimi çekmesi bu yüzden.

Diğer manzara biraz eflatun ve griyle neredeyse baştan aşağı yeşil – yağmurlu bir gündeki görüntü.

Yerleştiğini duyduğuma çok sevindim ve senden daha fazla haber almayı çok isterim. Çalışma nasıl gidiyor, oraların karakteri nasıl?

Je vous demeure bien obligé de votre
aimable et bienfaisante visite qui
m'a considérablement contribué à me
remonter le moral
Je vais bien maintenant et je travaille
à l'hospice ou dans les environs.
Ainsi je viens de rapporter deux
études de vergers.

En voici croquis hatif - le plus grand
est une pauvre campagne verte à petites mais
ligne bleue des alpines ciel bleue à bleu
de devant des clos aux haies de roseaux ou de petits
pêchers sont en fleur - tout y est petit les jardins
les champs les jardins les arbres même ces montagnes
comme dans certains paysages japonais c'est pourquoi
ce motif m'attirait
L'autre paysage est presque tout vert avec un peu
de lilas et de gris - par un jour pluvieux
Bien aise ~~d'apprendre~~ de ce que vous dites que vous vous êtes
remis et serai désireux d'avoir encore de vos nouvelles
Comment le travail marche-t-il ? comment est le caractère de ces
paysages là.

756A. Arles'dan bir görünüşle çiçek açmış meyve bahçesi

[*Eskiz* 756B]

O zamandan beri zihnim daha da normale dönmüş durumda, şimdilik sürmesi kaydıyla daha iyisini dilemiyorum. Bu da öncelikle çok dengeli bir rejime bağlı olacak.

En azından ilk birkaç ay burada kalmayı tasarlıyorum. Çok küçük iki odadan oluşan bir daire kiraladım. Ama ortam tekrar yaşamaya başlamama kimi zaman tam uygun değil, çünkü oldukça büyük çapta yeisler hâlâ var içimde.

Hay kör olası bu endişeler... modern hayatta kim ondan nasibini almaksızın yaşayabilir ki?

Tek çare olmasa da en iyi avuntu, bana göre hâlâ köklü dostluklar, büyük ıstırap çekilen günlerde bize hoş görünebileceğinden daha sıkıca hayata bağlanmamız gibi bir dezavantajı olsa bile.

Bana büyük keyif veren ziyaretine tekrar teşekkür ederim.

Elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent

Adresim Nisan sonuna kadar Lamartine Meydanı 2, Arles.

756B. Çiçek açmış şeftali ağaçlarıyla La Crau

Sevgili Theo

Bu mektup vardığında, sen de muhtemelen Paris'e dönmüş olacaksın. Sana ve karına büyük mutluluklar dilerim.

Sevecen mektubuna ve içindeki 100 franklık banknota çok teşekkürler.

Ev sahibime olan 65 franklık borcun sadece 25 frangını ödedim; çünkü oturmayacağım ama mobilyalarımı depoladığım bir odanın üç aylık kirasını peşin ödemek zorunda kaldım ve ayrıca çeşitli taşıma masrafları vs. için 10 frank daha gitti.

Bir de giysilerim pek parlak bir durumda olmadığı ve sokağa çıkınca üstümde yeni bir şeyler olması gerektiği için, 35 franga bir takım elbise ve 4 franga altı çift çorap aldım. Böylece elimde sadece birkaç frank kaldı ve ay sonunda ev sahibine yeniden ödeme yapmalıyım ancak onu aşağı yukarı birkaç gün bekletebiliriz. Hastanenin bugüne kadarki faturası kapatıldıktan sonra, orada hâlâ emanette duran paradan ay sonunu getirmeme neredeyse yetecek bir tutar var.

Ay sonunda St-Rémy'deki akıl hastanesine ya da Bay Salles'ın bana sözünü ettiği bu türden başka bir kuruma gitmeyi hâlâ istiyorum.

Böyle bir yolun artılarını ve eksilerini tartmak üzere ayrıntılara girmediğim için kusuruma bakma.

Bunu konuşmak zihnimi epeyce gerer.

Kendimi orada, Arles'da veya başka yerde tekrar yeni bir stüdyo tutup tek başıma yaşamaya başlamakta kesinlikle aciz hissettiğimi söylemem yeter umarım – her yer sonuçta aynı şimdilik. Buna rağmen yeniden başlamaya karar almak için uğraştıysam da şimdilik mümkün değil. Korkum şimdi yeniden kavuşmakta olduğum çalışma yetisini, kendimi bir stüdyo tutmaya zorlayarak ve ayrıca bütün diğer sorumlulukları sırtlanarak kaybetmek.

Ve şimdilik kısıtlı kalmayı istiyorum, kendi huzurum kadar başkalarının da huzuru için.

Beni biraz avutan şey, deliliğimi herhangi bir hastalık gibi görmeye ve olduğu gibi kabullenmeye başlamam; oysa somut krizler sırasında hayal ettiğim her şey bana gerçeklik gibi görünmekteydi. Her neyse, aslında bunu düşünmek ya da konuşmak istemiyorum. Açıklamaları mazur görün, ama senden, Bay Salles ve Rey'den bu ayın sonunda ya da Mayıs başında oraya bir kısıtlı pansiyoner olarak gitmemi sağlayacak şekilde hareket etmenizi rica ediyorum.

Şimdiye kadar bazen stüdyoda yalnız kalarak ve komşuların bütün eleştirilerine vs. göğüs gererek, bir kafeye ya da restorana gitme dışında bir eğlence imkânı olmaksızın sürdürdüğüm bu ressamlık hayatına yeniden başlamak, İŞTE BUNU YAPAMAM. Başka bir kişiyle, hatta başka bir sanatçıyla beraber yaşamak zor, hem de çok zor – insan çok büyük bir sorumluluk üstlenmek durumunda kalıyor. Düşünmeye bile cesaret edemiyorum.

Her nasıl olacaksa, üç ayla başlayalım, daha sonra bakarız. Pansiyon bedeli yaklaşık 80 frank olmalı, ufaktan resim ve çizim yaparım. Geçen yıl olduğu gibi fazla hırs katmaksızın. Bütün bunlarla canını sıkma.

Al sana işte, şu günler ev değiştirme, bütün mobilyaları taşıtma, sana göndereceğim tuvalleri paketleme hayhuyuyla hüzünlü geçti ama bana öncelikle hüzünlü gelen şey, yıllardır o kadar büyük bir kardeşçe sevgiyle bütün verdiklerinden sonra böyle olması. Bana sadece sen destek vermişken, şimdi kalkıp sana bütün bu hazin hikâyeyi anlatmaya mecbur kalıyorum... ama bunu içimden geldiği gibi ifade etmem zor.

Bana yaptığın iyilik boşa gitmiş değil, çünkü o iyilik sende kaldı ve hâlâ sende duruyor; yani maddi sonuçlar sıfır olsa bile, iyiliğin daha da pekişiyor ama bunu içimden geldiği gibi anlatamam.

Şunu çok iyi anlıyorsun ki alkol elbette deliliğimin büyük sebeplerinden biriyse, çok yavaşça işlediği gibi, yine yavaşça ortadan kalkacak haliyle. Yahut sebep tütünse, aynı şey geçerli.

Ama tek umudum onun olması – yani şu toparlanma... Belli insanların alkol konusunda inandığı hurafe öylesine ürkütücüdür ki, kendilerini asla içki ya da tütün içmemeye razı ederler. Bize öğütlenen şey yalan söylememek ya da çalmamak ve büyük ya da küçük diğer suçları işlememektir; iyi ya da kötü olsun, çok kesin biçimde yer edindiğimiz bir toplumda erdemler dışında bir şeye sahip olmamak zorunlu olursa, durum çok çapraşıklaşır.

Seni temin ederim ki, beynim sarsıldığı için birçok şeyin bana tuhaf göründüğü şu garip günlerde Baba Pangloss'tan hiç de nefret etmiyorum.

Ama Bay Salles ve Bay Rey'le açıkça görüşüp sorunu halledersen, bana bir iyilik edersin.

Bana kalırsa, ayda yaklaşık yetmiş beş franklık bir pansiyon bedeliyle beni her bakımdan ihtiyaç duyduğum şekilde kısıtlamanın bir yolu olsa gerek.

O zaman eğer durum mümkünse, gündüzleri çizim ya da resim yapmak üzere dışarıya çıkabilmeyi çok isterim. Şimdi burada her gün dışarıya çıktığıma göre, bu sürebilir, sanırım.

Daha fazla para ödemenin beni daha az mutlu edeceği konusunda uyarayım seni. Anlayacağın, diğer hasta insanlarla arkadaşlık benim için hiç de nahoş değil, aksine oyalanmamı sağlar.

Sıradan yemekler bana tamamen uyar, özellikle de bana burada olduğu kadar, yani oradaki olağan miktardan biraz fazla, örneğin çeyrek litre yerine yarım litre şarap verilirse.

Ayrı bir daire için ise, öyle bir kurumun kurallarının ne olacağını bekleyip görmek gerekir. Rey'in iş yükünün aşırı, hem de çok aşırı olduğunu bil. O ya da Bay Salles sana yazarsa, onların söylediğini aynen yapmak daha iyi olur.

Her neyse, sevgili dostum, çağımızın hastalıklarını kabul etmek zorundayız, yıllarca nispeten sağlıklı yaşadıktan sonra, er ya da geç onlardan nasibimizi almamız sonuçta ancak hakça sayılır. Bana gelince, bir tercih hakkım olsaydı, deliliği tam olarak

seçmemiş olacağını biraz kavrayacaksındır; ama insan bir kere buna benzer bir şeyi yaşadı mı, ona bir daha yakalanmaz. Kaldı ki, bazı resimler üzerinde biraz çalışmayı sürdürebilme tesellisi belki hâlâ olacaktır ayrıca. Karına Paris'le ilgili birçok iyi ya da birçok kötü şeyi, bir yığın şey söylememek için ne yapacaksın? Onun bakış açısından her zaman tam doğru ölçüyü koruyabileceğini bütünüyle kestirebiliyor musun?

Elini yürekten sıkarım, sana çok, ama çok sıkça yazıp yazamayacağımı bilmiyorum, çünkü bütün günlerim bir şekilde mantıklı yazmaya yetecek kadar berrak geçmiyor. Bana yaptığın bütün iyilikler, bugün gözümde her zamankinden daha fazla büyüdü.

Bunu içimden geldiği gibi anlatamam sana, ama seni temin ederim ki, o iyiliğin büyük değeri vardı ve sonuçlarını göremiyorsan, sevgili kardeşim, bundan rahatsız olma, iyiliğin hâlâ sende olacak. Ancak bu sevgiyi karına olabildiğince aktar.

Ve biraz daha az yazışmamız halinde, o benim sandığım biri gibi çıkarsa, seni avuttuğunu göreceksin. Umduğum şey bu.

Rey gerçekten iyi bir adam, müthiş çalışkan, her zaman günlük iş rutinine uyuyor. Bugünün doktorları ne tür insanlar!

Gauguin'i görürsen ya da ona yazarsan, iyi dileklerimi ilet.

Valide'yi ve kız kardeşimizi nasıl bir durumda gördüğün ve iyi olup olmadıkları konusunda biraz haber alırsam, çok mutlu olurum. Onlara hikâyeni aşırı üzülmelerini gerektirmeyecek bir şey olarak anlat, aman ha; çünkü sonuçta nispeten talihsiz olmama rağmen, neredeyse olağan sayılacak birkaç yıl var hâlâ belki önümde: herhangi bir hastalık gibi ve halihazırda dostlarımız arasında tanıdıklarımızın hemen hepsinde bir şeyler var. O halde üzerinde konuşmaya değer mi? Bay Salles'a, Rey'e, özellikle de sana sorun çıkardığım için üzgünüm ama elden ne gelir ki – zihin eskisi gibi yeniden başlamaya yetecek kadar düzenli değil. Bu bakımdan mesele artık herkesin önünde çıngar çıkarınamak ve şimdi haliyle biraz daha sakin olduğum için, zihnen ve bedenen sağlıksız bir halde olduğumu tamamen kavrıyorum. Her ne kadar endişeye yol açtıysam da hatırladığım kişiler ve ötekiler bana karşı iyiydi; normal bir durumda olsaydım, hiçbir şey bu şekilde olmazdı. Hoşça kal, fırsat bulunca yaz.

Dostlukla,
Vincent

764 Arles, yaklaşık Pazar 28 Nisan ve Perşembe 2 Mayıs arası, 1889
Willemien van Gogh'a (F)

Sevgili kız kardeşim,

Sevecen mektubun gerçekten beni etkiledi, özellikle de Bayan du Quesne'nin bakımını yeniden üstlendiğini aktardığı için.

Elbette kanser korkunç bir hastalık; bana gelince, bir vaka gördüğümde hep ürperirim ve güneyde ender olduğu söylenemez. Gerçi çoğu kez gerçek anlamda tedavisi yok, ölümcül kanser böyle, ama kanserli apselerin bazen iyileştiği olur. Durum ne olursa olsun, sen çok cesursun kız kardeşim, hem de bu cefalardan ürküp geri çekilmeyecek kadar. Böyle şeyler aklıma geldiğinde senden daha az cesurum; böyle durumlarda kendimi sakar, ağır ve hantal hissederim. Yanlış hatırlamıyorsam, şu mealde bir Hollanda atasözümüz var: Eşekarılarınca içi kemirilmiş meyveler en kötü olanlar değildir...

Bu beni söylemek istediğim şeye dosdoğru götürüyor: Sarmaşık her baharda budanan yaşlı söğütleri nasıl severse, yaşlı meşe ağacı gövdesini nasıl severse, kanser denen o gizemli bitki de hayatında ateşli sevgi ve bağlılıktan başka bir şey olmayan kişilere ilişir çoğu kez. Dolayısıyla bu ağrıların gizemi ne kadar korkunç olursa olsun, onlardan duyulan dehşet kutsaldır ve o dehşette halim selim, yürek paralayıcı bir şey sahiden olabilir, aynen eski saz çatıda bolca yeşil yosun görmemiz gibi. Ne var ki, bu konuda hiçbir şey bilmiyorum – herhangi bir şey ileri sürmeye hakkım yok.

Buradan pek uzak olmayan bir yerde çok, ama çok, çok kadim, Mesih'ten daha kadim bir mezar var. Üstünde şöyle bir yazıt var: "Osiris rahibesi Telhui'nin asla bir şeyden yakınmayan kızı Thebe kutlu olsun." Önceki mektubunda bana bakımını üstlendiğin yaşlı hanımı anlattığında, bunu düşünmekten kendimi alamadım.

Valide Theo'nun evliliğine sevinmiş olmalı ve Theo onun sanki gençleşmiş gibi göründüğünü söylüyor. Bu beni çok sevindiriyor. Theo da evlilik yaşantısından çok memnun ve içi oldukça rahat.

Evlilik konusunda çok az hayali var, çünkü iyiye ve kötüye dair beyanlarda bulunmaksızın, şeyleri olduğu gibi ele alan ender bir karakter gücüne sahip. Bayağı haklı da sayılır. Zira yaptığımız şeyler hakkında ne biliriz ki?

Bana gelince, buradan pek uzak olmayan St-Rémy'deki bir tımarhaneye en az üç aylığına gidiyorum.

Geçirdiğim toplam dört büyük krizde ne söylediğime, ne istediğime, ne yaptığıma ilişkin en ufak fikrim yoktu.

Daha önce akla yakın bir sebep olmadan bayıldığım ve o anda neler hissettiğimi zerre kadar hatırlamadığım üç olayı saymıyorum.

Ha, evet, bu oldukça ciddi, ancak o zamandan beri çok daha sakinim ve bedenen son derece iyiyim. Yine de kendimi tekrar bir stüdyo tutmaktan aciz hissediyorum. Bununla birlikte çalışıyorum ve bir süre önce hastanenin iki resmini yaptım. Bir tanesi sıralı yatakların, beyaz perdelerin bulunduğu ve birkaç hastanın içinde dolaştığı bir koğuş, çok uzun bir koğuş.

Duvarlar, kocaman kirişleri olan tavan, her şey beyaza, bir leylak beyazına ya da yeşil beyazına bürünmüş. Pembe ya da parlak yeşil perdeli bir pencere görülüyor tek tük.

Zemin kırmızı tuğlalarla kaplanmış. Dipte yukarısına çarmıh asılmış bir kapı var.

Çok, ama çok sade. Ayrıca bir benzeş olarak iç avlu var. Arap binalarında olduğu gibi sıra kemerli bir galeri biçiminde, beyaz badanayla sıvanmış. Bu galerinin önünde eski bir bahçe var, ortada bir havuz ve sekiz çiçek tarhı, unutmabeni çiçekleri, Noel güller, dağ lâleleri, düğünçiçekleri, sarı şebboylar, papatyalar vs.

Ve galerinin altında portakal ağaçları ve zakkumlar var. Yani, çiçeklerle ve bahar yeşilliğiyle tıka basa dolu bir resim. Ne var ki, üç tane kara, kasvetli ağaç gövdesi birer yılan gibi kıvrılıyor ve ön planda dört tane kocaman, kasvetli, koyu renkli şimşir çalısı duruyor.

Buradaki insanlar muhtemelen bunda pek fazla şey görmüyor, oysa bir tablonun sanatsal yanını bilmeyenler için resim yapmayı her zaman çok istemişimdir.

Sana nasıl söylesem ki, gerek Voltaire'in Candide kitabında muteber *Baba* Pangloss'un, gerekse Flaubert'in Bilirbilmezler romanının mantığını bilmiyorsun. Bunlar erkek erkeğe yazılmış kitaplardır ve kadınlarca anlaşılıp anlaşılmadığını bilmiyorum. Ama onları hatırlamak rahatsız edici ve tatsız saatler, gündüzler ya da geceler sırasında beni ayakta tutuyor çoğu kez.

Beecher Stowe'un Tom Amca'sını tam da bir kadının kitabı olmasından dolayı AŞIRI *dikkatle* yeniden okudum; çocukları için çorba yaparken yazdığını söylüyor; C. Dickens'ın Noel Hikâyeleri'ni okurken de aşırı dikkat gösterdim.

Üzerinde fazla düşünmemek için çok az okuyorum. Daha bir süre acı çekmem çok muhtemel. Ve bu bana hiç de uymuyor, sana doğruyu söylemem gerekirse; çünkü bir kurban kariyerini hiçbir şartta istemiyorum.

Bende olmayan kahramanlık dışında bir şey aramışındır hep; başkalarının kahramanlığına kesinlikle hayranlık duyarım, ama tekrar belirteyim, görevimin ya da idealin bu olduğuna *inanmıyorum*.

Renan'ın o mükemmel kitaplarını yeniden okumadım, ama zeytin ağaçlarının, diğer karakteristik bitkilerin ve mavi göğün bulunduğu burada çok sıkça aklıma geliyorlar. Ah, Renan ne kadar haklı ve başka hiç kimsenin konuşmadığı bir Fransızca kullanarak bizimle konuştuğu eserleri ne kadar hoş. *Kelimelerin sesinde* mavi göğün, zeytin ağaçlarının yumuşak hışırtısının, kısacası onun geçmişini bir dirilişe çeviren bin türlü *doğru* ve *açıklayıcı* şeyin bulunduğu bir Fransızca. Bildiğim en hazin şeylerden biri, çağımızda yaratılmış o kadar çok iyi ve güzel şeye peşin hükümle karşı çıkan insanların önyargılarıdır. Ah, ebedi "*cehalet*", ebedi "yanlış anlamalar" ve bu durumda sahiden Dingin kelimelere rastlamak ne kadar güzel... Osiris rahibesi Telhui'nin asla bir şeyden yakınmayan kızı Thebe kutlu olsun.

Kendi adıma, hayatımın yeterince sakin geçmemiş olması beni oldukça sık biçimde tedirgin ediyor; bütün bu hüsranlar, sıkıntılar, değişiklikler sanat kariyerimde doğal ve tam bir gelişmeden geri kalmamı getiriyor.

"Yuvarlanan taş yosun tutmaz,"

derler, öyle değil mi?

Ama sözünü ettiğim Baba Pangloss "her şeyin her zaman en iyi dünyadaki en iyiler için olduğunu" tek başına haklı olarak kanıtlıyorsa, bunun ne önemi var?

Geçen yıl yaklaşık on adet ya da bir düzine kadar çiçekli meyve bahçesi resmi yaptım ve bu yıl elimde sadece dört tane var, demek ki çalışma pek hevesle gitmiyor.

Sözünü ettiğin Drône kitabı elinde varsa, okumayı çok isterim; ama şu anda özellikle benim için *almamana* sevineceğini bil. Burada çok ilginç bazı rahibeler gördüm, rahiplerin çoğunluğu ise bana hüzünlü bir haldeymiş gibi geldi. Din yıllardır beni çok ürküten bir şey. Örneğin, *aşkın* belki tam olarak insanın hayal ettiği gibi var olmadığını kazara biliyor musun? Buradaki asistan doktor hayal edilebilecek en saygın, en kararlı, en cesur kişi olmasına, sıcak ve yiğitçe bir yürek taşımasına karşın, bazen genç kadınlara aşkın aynı zamanda bir mikrop olduğunu söyleyip kafalarını karıştırma yoluyla kendince eğleniyor. Ardından genç kadınların ve hatta birkaç erkeğin bağırışlarla karşılık vermesini hiç umursamıyor ve bu noktada istifini bozmuyor.

Aşka eklemekten zevk aldığımız öpüşmeye ve geri kalan şeylere gelince, bu basbayağı bir bardak su içmek ya da bir parça ekmek yemek kadar doğal bir davranış. Elbette öpüşmek düpedüz kaçınılmaz, aksi halde ciddi bozukluklar ortaya çıkar.

Beyin kaynaklı sempatiler önceden yaşananlarla her zaman uyuşmalı mı ya da uyuşmamalı mı? Bütün bunları niçin düzene bağlayalım, ha, ne yararı var?

Kendi adıma, aşkın bir mikrop olmasına karşı değilim; hatta öyle ki örneğin kanser ağrıları karşısında saygı gibi şeyler hissetmemi hiç de engellemez.

Bak, görüyor musun, sözünü ettiğin doktorlar bazen pek fazla şey yapamaz (seni bu konuda doğru bildiğin kadar çok şey söylemekte serbest bırakıyorum). Peki, her şeye rağmen ne yapabilirler, biliyor musun? İnsanla daha içten, diğer birçok elden daha yumuşak biçimde tokalaşırlar ve varlıkları bazen gerçekten çok keyifli ve iç rahatlatıcı olabilir.

İşte, kendimi kaptırıp gidiyorum. Oysa çoğu kez iki satır dahi yazamıyorum ve fikirlerimin bu sefer de boş ya da tutarsız olmasından gerçekten çekiniyorum.

Sen oradayken, her ne olursa olsun, sana yazmak istedim sadece. Bende ne gibi bir şey olduğunu tam tarif edemiyorum, bazen belirgin bir sebep olmaksızın korkunç endişe nöbetleri ya da eskisi gibi kafada bir boşluk ve yorgunluk duygusu oluyor. Bütün olup biteni büyük bir ölçüde benim hatamdan kaynaklandığına kuşku olmayan basit bir kaza sayıyorum daha ziyade ve zaman zaman melankoli, berbat pişmanlık nöbetleri yaşıyorum. Ama gördüğün gibi, cesaretimi tamamen kıracak ve beni kasvete boğacak gibi olduğundan, pişmanlığın ve hatanın da aynen aşk gibi olası mikroplar olduğunu söylemekten utanmıyorum.

Benzersiz Dickens'ın intihara karşı salık verdiği devayı her gün alıyorum. Bir bardak şarap, bir parça ekmek ve peynir, bir pipo tütünden oluşuyor bu. Çapraşık olmadığını söyleyeceksin bana ve melankolimin o yere yaklaştığı kanısında değilsin, gelgelelim, bazı anlarda – ah ama...

Neyse, her zaman keyifli değil ama güzel davranmayı tamamen unutmamaya

çalışıyorum, kahraman ve kurban olmayla ilgisi olabilecek her şeyden sakınmaya çalışıyorum, kısacası kederli şeylere kederle bakmamaya çalışıyorum.

Sana iyi geceler dilerim ve her ne kadar tanımasam da hastana saygılarımı bildir.

Dostlukla,
Vincent

Lies'in şu anda Soesterberg'de olup olmadığını bilmiyorum, oradaysa içten dileklerimi ilet.

768 Arles, Cuma 3 Mayıs 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Sevecen mektubun bugün iyi geldi bana, inan ki öyle, St-Rémy'yi seçelim o halde. Ama sana bir kez daha belirteyim, gereğince düşündükten ve doktora danıştıktan sonra oraya yatmam belki gerekli ya da düpedüz yararlı ve akıllıca olacaksa, bunu öbürlerine baktığımız gibi ve *peşin hüküm taşımaksızın* ele alalım. Hepsi bu. Zira bu işte kendini kurban etme fikrini bir yana bırak – geçen gün kız kardeşimize bütün ya da en azından neredeyse bütün hayatım boyunca, gücümün yetmediği kurban kariyeri dışında bir şey aradığını yazıyordum.

Sıkıntıyla karşılaşırsam ya da sıkıntıya yol açarsam, aman ha, donup kalırım. Kurbanlara falan elbette seve seve saygı duyarım, hayranlık duyarım ama örneğin Bilirbilmezler romanında açıkçası küçük varlığımıza daha fazla uyum sağlayan başka bir şeyin bulunduğunu biliyor olmalısın.

Her neyse, sandığını denkleştiriyorum ve muhtemelen Bay Salles fırsat bulur bulmaz benimle birlikte oraya gelecek.

Ah, Puvis ve Delacroix hakkında söylediğin son derece doğru, o adamlar resmin ne olabileceğini güzel göstermişlerdir; ama muazzam mesafeler varken, durumları birbirine karıştırmayalım. Bak, kendim bir ressam olarak, asla bir önem taşımayacağım, bunu kesinkes seziyorum. Diyelim ki her şey, karakter, yetişme tarzı, şartlar değişik olsaydı, şu ya da bu olurdu. Ama kafamızın karışmayacağı kadar kesin kanaate sahibiz. Gri tonlara dayalı Hollanda paletini korumadığıma ve zorlamaya gitmeksizin Montmartre'da manzara resimleri yapmadığıma bazen pişman oluyorum.

Ayrıca, geçen yılın Montmajour görüntüleri gibi, daha az maliyetli olan ve beni aynı ölçüde oyalayan saz divitle daha fazla çizmeye yeniden başlamak da geçiyor aklımdan. Bugün yaptığım böyle bir çizim bahar açısından çok koyu renkli ve oldukça

melankolik oldu ama zaten başıma ne gelirse gelsin ve hangi şartlarda bulunursam bulunayım, bir uğraş olarak uzun zaman sürdürebileceğim bir şey bu ve hatta bir bakıma benim için bir geçim yolu da olabilir.

Neyse, sonuçta biraz daha çok ya da biraz daha az sıkıntı yaşamanın benim ya da senin için ne önemi var ki?

Eğer konu oraya gelirse, sen Goupil firmasına elbette benden çok daha önce *katıldın*; sonuçta orada epey sıkça bayağı kötü bazı anlar geçirdin ve her zaman teşekkürle karşılanmadın. Ve bu işi sahiden şevkle ve sadakatle yaptın; çünkü o sırada babamız geniş aileyle köşeye oldukça sıkışmıştı ve her şeyin yolunda gitmesi için kendini tamamen işe vermen zorunluydu. Hastalığım sırasında bütün bu eski şeyleri epey heyecanla yeniden düşündüm.

Ve sonuçta asıl önemli şey, kendimizi sıkıca bütünleşmiş hissetmek ve bu henüz bozulmuş değil.

Genelde sanatıma dair bildiklerimle, tımarhanede bile olsa yeniden üreteceğim bir dönemin geleceği yolunda belli bir umudum var. Paris'teki bir sanatçıya özgü daha suni hayatın bana ne yararı olacak ki? Böyle bir hayatla sonuçta ancak yarı yarıya faka basarın ve dolayısıyla bu işe atılmak için zorunlu olan ilkel coşkudan yoksunum. Bedenen şaşırtıcı ölçüde iyiyim ama bu zihnen de öyle olduğum inancıyla yola devam etmem için yeterli bir temel değil.

Orada biraz tanındım mı, adım adım bir erkek bakıcı olma, kısacası her türlü işte çalışma ve karşıma ilk çıkacak fırsatla tekrar bir meslek kazanma uğraşına seve seve girerim.

Yeniden sevdaya tutulmam gibi bir durum doğal olarak ortaya çıkarsa, Baba Pangloss'a feci ihtiyacım olacak. Alkol ve tütünün anti-afrodizyak olmasının (bence böyle nitelendirilmeleri gerekir) şu iyi ya da kötü tarafı vardır, bu azıcık göreli meseledir. Güzel sanatlar uğraşında her zaman horlanacak şeyler değildir.

Her neyse, kişinin güzel davranmayı tamamen unutmaması gereken bir sınav olacaktır bu. Zira erdem ve ağırbaşlılık, çok korkarım ki beni genellikle çok çabucak pusulayı tamamen şaşırdığım kesimlere sürükleyecek ve bu sefer oralarda daha az tutku ve daha çok cana yakınlık taşımaya çalışmalıyım.

Olası tutkulu şey benim için hiç de harika şey olmasa da birlikte yaşanılan insanlara bağlanma duygusunun gücünü koruduğuna inandığımı söyleyebilirim. Baba Tanguy nasıl? Ona içten selamlarımı iletmelisin.

Gazetelerden Salon'da iyi şeyler olduğunu öğreniyorum. Dinle, sonuçtan tamamen münhasır bir izlenimci haline getirme kendini, bir şeyde yarar varsa, onu gözden kaçırmayalım. Elbette rengin ilerleme sağlaması *tam da* izlenimciler sayesindedir, hatta azıttıklarında bile. Ama Delacroix önceden onlara kıyasla daha tamdı.

Ve aman Tanrım, renge zar zor yer veren Millet'nin eserleri ne müthiştir!

Delilik bu açıdan, insanın belki daha az münhasır olması açısından yararlıdır.

Bu renk teorileri meselesini teknik yönüyle biraz anlamayı istemiş olmaktan pişman değilim.

İnsan bir sanatçı olarak zincirdeki bir halkadan ibarettir ve aradığını bulsun ya da bulmasın, bununla avunabilir.

Salon'da hakkında güzel şeyler söylenen yeşiller içinde bir kadınlı tamamen yeşil bir iç mekân, ayrıca Mathey'nin bir portresinin ve Besnard'ın "Siren" adlı başka bir tablosunun bulunduğu çalındı kulağıma. Zorn adlı bir adama ait (ne olduğu belirtilemeyen) olağanüstü bir şey bulunduğundan ve oradaki bir Carolus-Duran'nın, Bacchus Zaferi'nin kötü olduğundan da söz ediliyordu. Ne var ki Luxembourg'daki "Eldivenli hanım"ını hâlâ güzel bulurum; zaten Güzel Dost tarzında bir kitap gibi, çok beğendiğim halde ciddi olmayan şeyler var. Carolus'un eseri de biraz öyle. Çağımız ve bütün Badinguet dönemi de öyle olmuştur. Bir ressam gördüğünü yaptığında, her zaman adam yerine konur.

Ah, figürleri Claude Monet'nin manzaraları resmettiği gibi resmetmek. Her şeye rağmen ve zorunlu olarak Monet'nin izlenimciler arasında görülmesinden önce yapılması hâlâ gereken şey bu.

Zira sonuçta figür alanında Delacroix, Millet, birkaç heykeltıraş bakımından izlenimcilerden ve hatta J. Breton'dan daha iyi işler çıkarmışlardır.

Her neyse, sevgili kardeşim, adil olalım ve *elimi eteğimi çekerken* sana diyeceğim şu ki, kendimizi gençlerle aynı sınıfta sayamayacak kadar yaşlanma yolundayken, kendi dönemimizde sevdiklerimiz, Millet, Breton, Israëls, Whistler, Delacroix, Leys hakkında adilane düşünelim. Ve bunun ötesinde bir gelecek görmeyeceğime, dahası böyle bir arzu taşımadığıma bizzat yeterince ikna olduğum konusunda için tam rahat olsun.

Şimdi toplum neyse o, kişisel ihtiyaçlarımıza aynen uyum sağlamasını haliyle dileyemeyiz. Her neyse, St-Rémy'ye gitmeyi gerçekten, ama gerçekten iyi bulmama karşın, benim gibileri lejyona tıkmak gerçekten daha adilane olur. Bu konuda elimizden bir şey gelmez ama çok büyük ihtimalle orada beni geri çevireceklerdir; en azından burada maceram çok iyi biliniyor ve hepsinden önemlisi abartılıyor. Şunu çok, ama çok ciddi söylüyorum, bedenen yıllarca olduğundan daha iyiyim ve askerlik yapabilirim. Dolayısıyla St-Rémy'ye giderken bunu yeniden düşünelim. Senin ve karının elini yürekten sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Ha, sana izlenimci olmayanlarda iyi olanı unutmamamız gerektiğini yazdığımda, tam olarak kastım seni Salon'a ölçüsüzce hayranlık duymaya yöneltmek değildi, daha ziyade gençken hepsini çok iyi tanıdığımız bir yığın kişiye, sözgelimi bir süre önce Avignon'da ölen Jourdan'a, Antigna'ya, Feyen-Perrin'e işaret etmekti. Onları niçin unutalım, onların bugünkü denklerine niçin önem vermeyelim? Örneğin Daubigny, Quost ve Jeannin niçin renkçi değil? Yani, izlenimcilikte birçok ayrım onlarda görülmek istenen önemi *taşımaz*.

Çemberli eteklerin de hoş ve dolayısıyla iyi bir yanı vardı ama yine de moda sonuçta kısa sürdü çok şükür ki. Bazı insanlara yakışmıyor.

Böylece izlenimciliğe dönük belli bir tutkuyu her zaman koruyacağız ama Paris'e gelişimden önce sahip olduğum fikirlere gittikçe daha fazla döndüğümü hissediyorum.

Şimdi evli olduğuna göre, büyük tasarılar uğruna yaşamamıza gerek yok artık, inan ki sadece küçük tasarılar yeterli. Ve bu gerçek bana hiç de yakınmadığım bir rahatlama duygusu veriyor.

(Odamda tanıdığın bir adamın ünlü portresi (gravür), Monorou tarafından yapılmış bir mandarin kadını resmi (Bing albümünden alınma büyük baskı), ot sapı (aynı albümden), Delacroix'dan Pietà ve İyi yürekli Samiriyeli, Meissonier'nin okur taşbaskısı, ayrıca iki tane büyük saz divit çizim var.)

Şu anda Balzac'ın gerçekten güzel olan Köy hekimi romanını okuyorum; içinde bir kadın karakter var, deli değil, ama çok hassas, gerçekten çekici. Bitirince sana göndereceğim. Wil bana sevecen bir mektup yazdı, hâlâ çok kararlı ve sakin.

Bu hastanenin bir sürü odası var, otuz küsur ressam için stüdyolar kurmaya yeter.

Gerçekten kararımı vermeliyim, çok fazla sayıda ressamın delirdiği basbayağı doğru, en hafif deyimle insanı çok dengesiz hale getiren bir hayat bu. Kendimi yeniden bütünüyle çalışmaya vermem iyi olur ama hâlâ keçileri kaçırmış haldeyim. Beş yıllığına yatabilsem epeyce toparlanacağım, daha rasyonel ve kendime daha hâkim hale geleceğim.

Ama öyle ya da böyle olması benim için fark etmez.

Sana gönderdiğim tuvaller yığınında sonunda sana keyif verecek birkaç tane çıkabileceğini umarım. Bir ressam olarak kalırsam, muhtemelen Paris'i er ya da geç yeniden göreceğim ve bu vesileyle birkaç eski tuvali adamakıllı rötuştan geçireceğime sıkıca söz veriyorum kendime. Gauguin ne yapıyor? Tam normale dönmeden önce ona yazmaktan hâlâ kaçınıyorum ama onu sıkça düşünüyorum ve onun açısından her şeyin nispeten yolunda gittiğini öğrenmek beni çok sevindirir.

Böyle bir telaş içinde olmasaydım, stüdyomda kalsaydım, sana gönderdiğim bütün tuvaller üzerinde bu yaz yeniden çalışırdım. Boya tabakası dibine kadar kurumadıkça, haliyle kazınamaz.

İki kadının yüz ifadesinin Paris'te görülen yüz ifadelerinden farklı olduğunu açıkça göreceksin.

Signac Paris'e döndü mü?

Saint-Rémy-de-Provence, 9 Mayıs 1889 – 13 Mayıs 1890

772 Saint-Rémy-de-Provence, Perşembe 9 Mayıs 1889
Theo van Gogh ve Jo van Gogh-Bonger'e (F)

Sevgili Theo,

Mektubun için teşekkürler. Bay Salles'ın bütün bu süre boyunca kusursuz davrandığını söylemekte gayet haklısın, ona çok minnettarım.

Sana buraya gelmekle iyi yaptığım kanısına vardığını söylemek isterim; birincisi, bu hayvanat bahçesinde çeşitli deli ya da kaçık insanların hayatındaki *gerçekliği* görmekle, durumla ilgili belirsiz dehşetten, korkudan kurtuluyorum. Ve deliliği herhangi bir hastalık gibi görme noktasına yavaş yavaş varıyorum. Bir de ortam değişikliği bana iyi geliyor sanırım.

Bildiğim kadarıyla buradaki doktor bendeki şeyi epileptik nitelikte bir nöbet olarak görmeye eğilimli. Ama bilgi edinmeye hiç girişmedim.

Tabloların bulunduğu sandık şimdiden ulaştı mı sana şans eseri? Daha fazla zarar görüp görmediklerini merak ediyorum. Evet mi, hayır mı?

Elimde halen çalıştığım iki tane daha var – mor süsenler ve bir leylak çalısı. Bahçeden alınmış iki konu.

Çalışmanın görevim olduğu fikri, kafama epeyce oturuyor yeniden ve çalışmaya dönük bütün yetilerimin oldukça çabuk geri geleceği kanısındayım. Bu çalışma çoğu kez beni öylesine içine çekiyor ki hayatın geri kalan yönleriyle de başa çıkmadan hep dalgın ve beceriksiz olacağım galiba.

Sana uzun bir mektup yazmayacağım –yeni kız kardeşimden gelen ve beni çok etkileyen mektuba cevap vermeye çalışacağım, ama becerir miyim, bilmiyorum.

Elini sıkarım. Dostlukla,
Vincent

Sevgili kız kardeşim,

Öncelikle kardeşime dair haberleri aradığım mektubun için çok teşekkürler. Bence haberler çok iyi. Onun Paris'i sevişini gözlemlediğini ve buna biraz şaştığını görebiliyorum; oysa sen orayı sevmeyen, daha doğrusu öncelikle oradaki çiçekleri, örneğin şimdi muhtemelen çiçek açmaya başlayan morsalkım gibi çiçekleri seven

birisin sanırım. İnsanın bir şeyi sevince, sevmediği zamankinden daha iyi ve daha doğru gördüğü söylenebilir mi acaba?

Onun için ve benim için Paris kesinlikle şimdiden bir bakıma bir mezarlık, doğrudan ya da dolaylı tanıdığımız birçok sanatçının can verdiği yer.

Hakkında epeyce şey öğreneceğin *Millet*'nin ve onunla birlikte başka birçok kişinin Paris'ten kaçmaya çalıştığı kesin. Ama örneğin Eugène Delacroix'yı Parisli olmanın dışında "bir insan olarak" tasvir etmek zordur.

Bütün bu anlattıklarım seni Paris'te sadece daireler değil, *yuvalar* bulunduğu *ihtimaline* inanmaya yöneltmek için – her türlü ihtiyatla hiç kuşkusuz.

Neyse, çok şükür ki bizzat *sen* artık onun için yuvasısın.

Belki de yaşadığım bu korkunç nöbet yüzünden kafamda gerçekten belirgin arzunun ya da umudun pek kalmaması oldukça tuhaf; insanın böylece tutkuları biraz sönmüş haldeyken, dağa çıkmak yerine dağdan indiğini sanma noktasına varıp varmadığını merak ediyorum. Her neyse, kız kardeşim, her şeyin her zaman en iyi dünyadaki en iyiler için olduğuna tam ya da neredeyse inanabilmen halinde, belki Paris'in dünyadaki şehirlerin en iyisi olduğuna da inanabileceksin.

Orada arabaya koşulu yaşlı atların kimi zaman Hıristiyanlarda görüldüğü gibi iri, güzel ve kederli gözleri olduğu şimdiden dikkatini çekti mi? Durum ne olursa olsun, bizler yabani ya da köylü değiliz; *hatta* (sözde) uygarlığı sevme gibi *bir görevimiz vardır* belki. Her halükârda, içinde yaşarken Paris'in kötü olduğunu söylemek ya da buna inanmak muhtemelen ikiyüzlülük olur. Öte yandan Paris ilk kez görüldüğünde, oradaki her şey doğaya aykırı, kirli ve hüzünlü gelebilir insana. Her neyse, Paris'i sevmezsen, hepsinden önemlisi resim sanatını veya onunla doğrudan ya da dolaylı uğraşanları sevmezsen, sebebi sadece güzel ya da yararlı olup olmadığının çok kuşkulu olmasıdır.

Ama elden ne gelir ki, aklını kaçırınca ya da hastalanınca doğaya tutulan insanlar vardır, onlar ressamlardır; bir de insan eliyle yapılmış şeylerden hoşlanan ve bunu tabloları bile sevme noktasına kadar vardıran bazıları vardır.

Burada ağır hasta birkaç kişinin bulunmasına karşın, daha önce delilikten duyduğum korku, dehşet şimdiden büyük ölçüde yumuşamış durumda.

Ve bir hayvanat bahçesindeki hayvanlardan çıkıyormuş gibi gelen bağırışların ve korkunç ulumaların sürekli duyulmasına karşın, buradaki insanlar birbirlerini çok iyi tanıyor ve kriz geçirme anlarında birbirlerine yardımcı oluyorlar. Bahçede çalıştığım sırada hepsi gelip seyrediyorlar ve beni rahat bırakma konusunda örneğin Arles'ın muteber yurttaşlarından daha saygılı ve daha kibar davrandıklarına seni temin edebilirim.

Burada oldukça uzun bir süre kalmam mümkün; sonunda biraz resim yapabilme açısından buradaki ve Arles hastanesindeki kadar huzurlu olduğumu hiç hissetmedim. Buranın çok yakınında bazı küçük gri ya da mavi dağlar var, eteklerinde de çok, ama çok yeşil buğday tarlaları ve çamlar.

Geçimimi sağlamaya yetecek kadar çalışabilirsem, kendimi çok mutlu sayaca-

ğım; zira hiçbirini satmaksızın birçok resim ve çizim yaptığımı içimden geçirmek beni çok tedirgin ediyor. Bunu bir haksızlık saymada çok aceleci davranma, bu konuda hiçbir şey bilmiyorum.

Bana yazdığın için tekrar teşekkür ederim; kardeşimin akşamları yuvaya geldiğinde boş bir daireye dönmediğini bilmek beni çok mutlu ediyor. Elini sıkarım, bana inan.

Kardeşin
Vincent

776 Saint-Rémy-de-Provence, Perşembe 23 Mayıs ya da dolayları, 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Az önce elime geçen mektubun beni çok sevindirdi. Sergide J. H. Weissenbruch'un iki tablosunun bulunduğunu söylüyorsun, oysa öldüğünü sanıyordum. Yanılıyor muyum? Kesinlikle müthiş bir sanatçı ve kocaman yüreğe sahip iyi bir adamdır.

Ninni hakkında söylediklerin beni çok sevindirdi; renkli taşbaskılar satın alan ve laternaları duygulanarak dinleyen sıradan insanların belli belirsiz haklı olduğu ve Salon'a giden bazı zamparalardan belki daha samimi olduğu çok doğru.

Eğer kabul ederse, Gauguin'e Ninni tablosunun germe çerçevesine takılmamış bir versiyonunu vermelisin, aynı şekilde dostluk nişanesi olarak Bernard'a da.

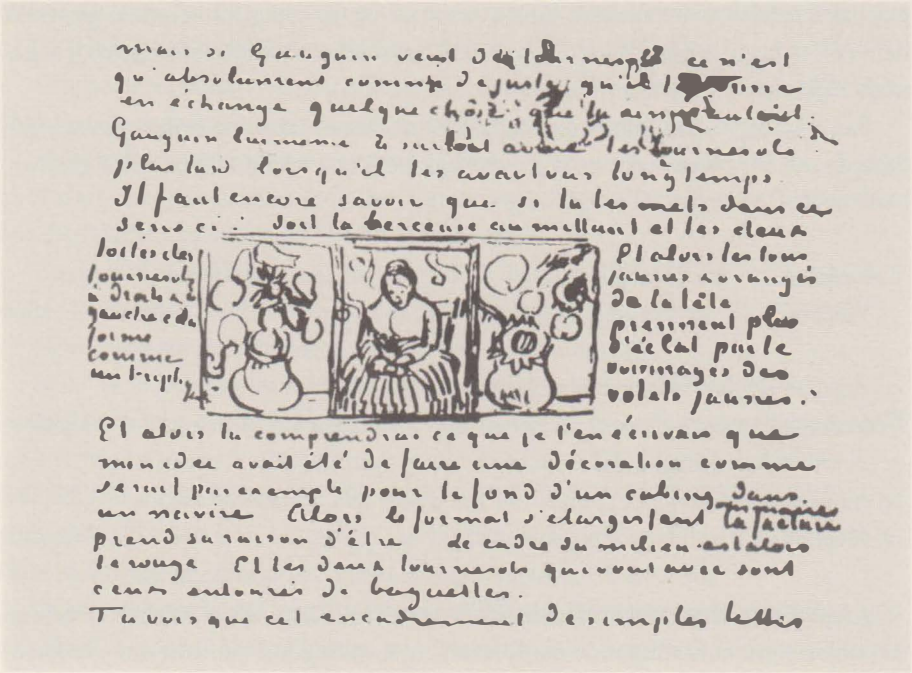
Ama Gauguin ayçiçeklerini isterse, ancak sana beğendiğin bir şeyi takas olarak vermesi halinde tam hakça olur. Gauguin'in kendisi uzun bir süre izledikten sonra, en başta ayçiçeklerini beğenmişti.

Onları şöyle bir düzende yerleştirmek gerektiğini de bilmelisin:

[*Eskiz* 776A]

Yani, böylece Ninni'nin ortada, iki ayçiçeği tuvalinin sağda ve solda olması bir tür triptik oluşturur. Başın sarı ve turuncu tonları, sarı kepenklerin yakınlığı sayesinde daha parlaklık kazanır. Ayrıca bu konuda sana yazıp durduğum şeyin, kafamdaki tasarının sözgelimi bir gemideki kamaranın dip tarafına uygun düşecek türden bir dekorasyon yaratmak olduğunu anlayacaksın. Bir de ebat büyüdükçe, acele yapış tarzı kendi *mantığına* kavuşur. Orta çerçeve kırmızı olandır. Ona uyan iki ayçiçeği ise tahta çubuklar çevrili olanlar.

Gördüğün üzere, çerçeveyi basit çıtalardan yapmak bayağı işe yarıyor ve böyle bir çerçeve çok az paraya mal oluyor. Yeşil ve kırmızı bağları, ekiciyi ve karıkları, yatak odası iç mekânını da çıtalarla çerçeveletmek belki iyi olur.

776A. "Ninni" tablosunun ve "Bir vazoda ayçiçekleri" tablosunun iki versiyonundan oluşan triptik

[*Eskiz* 776B]

İşte sana yeni bir 30 numaralı tuval, yine alelade, bir ucuzluk pazarından alınmış olan ve sevgililer için ebedi yeşillik yuvalarını tasvir eden renkli taşbaskılardan biri gibi.

Kalın ağaç gövdeleri sarmaşıklarla kaplı, toprak da sarmaşıklarla ve cezayirmenekşeleriyle kaplı, soğuk gölgede soluklaşmış bir taş peyke ve bir gül çalısı. Ön planda beyaz çanaklı birkaç bitki var, yeşil, mor ve pembe.

Bütün mesele biraz üslup katmak – bir ucuzluk pazarından alınmış renkli taşbaskılarda ve laternalarda bu unsur maalesef yok.

Buraya gelişimden beri, dibinde çeşitli yabani otlarla karışmış halde yüksek çimlerin gelişigüzel yeşerdiği yüksek çamlar dikilmiş bakımsız bahçe bana yeterince çalışma ortamı sağladı ve henüz dışarıya çıkmadım.

Ne var ki, St-Rémy manzarası çok güzel ve muhtemelen orada gezintilere yavaş yavaş çıkacağım. Ama burada kaldığıma göre, doktor tersliğin ne olduğunu anlama bakımından haliyle daha iyi bir konumda ve öyle umuyorum ki resim yapınama izin vermede daha rahatlamış olacak.

Burada çok iyi olduğuma seni *temin ederim* ve şimdilik gelip Paris'e ya da çevresine yerleşmek için hiç de bir sebep görmüyorum. Gri-yeşil duvar kâğıtları ve kan kırmızısı ince çizgilerle canlılık katılmış çok soluk gül desenleriyle kaplı su yeşili

Voici une nouvelle toile de 30 encore banale comme un chromo de bazar qui représentent les éternels rideaux de verdure pour les amoureux. Des gros troncs d'arbres couverts de lierre le sol également couvert de lierre et de pervenche un banc de pierre et un buisson de roses pâles à l'ombre froide. Sur l'avant plan quelques plantes à calice blanc c'est vert violet et rose

Il ne s'agit – ce qui manque malheureusement aux chromos de bazar et aux vignes de barbare d'y mettre du style.

Depuis que je suis ici le jardin désolé planté de grands pins sous lesquels croit haute et mal entretenue une herbe entremêlée d'ivraies devrait m'aussi pour travailler et je ne suis pas encore sorti dehors.

Cependant le paysage des Remy est très beau et peu à peu je vais y faire des études probables. Mais en restant ici naturellement le médecin a mieux pu voir ce qui en était à venir j'ose espérer plus rassuré sur ce qu'il peut me laisser prendre.

Je l'assure que je suis bien ici et que provisoirement je ne vois pas de raison du tout de venir en pension à Paris ou environs. J'ai une petite chambre à papier grisvert avec des rideaux vert d'eau à dessins de roses très pâles ravivés de minces traits de rouge sang Ces rideaux probablement des restes d'un riche ameublement déjà sont fort polis de dessin. De la même source provient probablement un fauteuil très usé recouvert d'une tapisserie lacheté à la Diaz ou à la Montarelli brun rouge rose blanc crème noir bleu myosotis et vert bouteille à travers la fenêtre barrée de fer j'aperçois un carré de blé clos dans un enclos une perspective à la Huysum un dessus de tapisserie la matin je vois le soleil se lever dans sa gloire

776B. Akıl hastanesinin bahçesinde sarmaşıklı ağaçlar

iki perdesi olan küçük bir odam var. Muhtemelen müflis, merhum bir zengin adamdan kalan bu perdeler desen bakımından çok sevimli. Çok yıpranmış bir koltuk da galiba aynı kaynaktan geliyor; bir Diaz ya da bir Monticelli tarzında goblenle kaplı, kırmızı-kahverengi, pembe, krem beyazı, siyah, unutmabeni çiçeği mavisi ve şişe yeşili.

Demir parmaklıklı pencerede çitle çevrili bir buğday tarlasını seçebiliyorum, Van Goyen tarzında bir perspektif, sabahları güneşin ihtişamıyla göğün yukarısında doğuşunu görüyorum.

Otuzu aşkın boş odanın bulunması nedeniyle, çalışacağım başka bir odam da var.

Yemekler fena değil işte. Paris'te hamamböceklerinin istila ettiği bir restoranda veya bir yatılı okulda olduğu gibi, haliyle biraz ağır kokuyor. Buranın talihsizleri, kesinlikle hiçbir şey yapmıyorlar (tek bir kitap yok, dokuz kuka ve dama oyunları dışında oyalanacakları hiçbir şey yok); tek günlük meşgaleleri ayarlanmış miktarlarda ve sabit zamanlarda verilen nohut, kuru fasulye, mercimek ve diğer kuru şeyler ile müstemleke yiyeceklerini tıkınmak.

Bu ürünlerin sindirilmesi belli güçlükler yarattığından, günlerini ucuz olduğu kadar zararsızca geçiriyorlar. Ama şaka bir yana, üstümdeki delilik korkusunu gelecekte çok kolayca tutulabileceğim dertten mustarip kişileri yakından görmernle birlikte bir hayli atlatmış durumdayım.

Eskiden bu âdernlere biraz tiksintiyle bakardım ve bizim meslekten birçok kişinin, Troyon, Marchal, Meryon, Jundt, M. Maris, Monticelli ve daha bir sürü kişinin benzer akıbete vardığını düşünmek benim için acıklı bir şeydi. Onları kafamda o halde zerre kadar canlandırmayı bile beceremezdim.

Doğrusu, şimdi bütün bu işi korkmadan düşünüyorum, yani bu kişilerin başka bir şeyden, örneğin verem ya da frengiden tahtalıköyü boylamasından daha iğrenç bulmuyorum.

Gözümde bu sanatçılar tekrar yüce duruşlarına bürünüyorlar. Mesleğin eski erbaplarını yeniden keşfetmenin küçük bir şey olduğunu mu sanıyorsun?

Şaka bir yana, derin minnettarlık duymamın sebebi bu.

Uluyan ya da genellikle abuk sabuk konuşan bazı kişilerin bulunmasına karşın, burada karşılıklı *çok* sahici dostluk sergileniyor. Başkaları bize katlandığına göre biz de başkalarına katlanmalıyız, diyorlar ve çok somut başka muhakemeleri böylece hayata geçiriyorlar. Bizler aramızda birbirimizi çok iyi anlıyoruz; örneğin, anlamsız sesler çıkarma dışında cevap veremeyen biriyle bazen sohbet ediyorum, çünkü benden korkmuyor.

Biri biraz kriz geçirdi mi, diğerleri ona göz kulak oluyor ve kendine zarar vermemesi için müdahalede bulunuyor.

Sıklıkla öfkelenip çılgınlaşanlar için aynı şey geçerli. Bir kavga çıktığında, hayvanat bahçesinin gediklileri hemen koşup kavgacıları ayırıyor.

Gerek çirkef, gerekse tehlikeli olmaları bakımından daha ağır durumda bazı ki-

şilerin bulunduğu doğru. Bunlar başka bir avluda kalıyor. Şimdi haftada iki defa yıkanıyorum ve banyoda iki saat kalıyorum; midem bir yıl önceye nazaran çok daha iyi olduğundan, anladığım kadarıyla, yapmam gereken tek şey bunu sürdürmek. Sanırım, başka yerlere nazaran buradaki harcamam daha az olacak, çünkü doğa güzel olduğuna göre, hâlâ yapacak işim var.

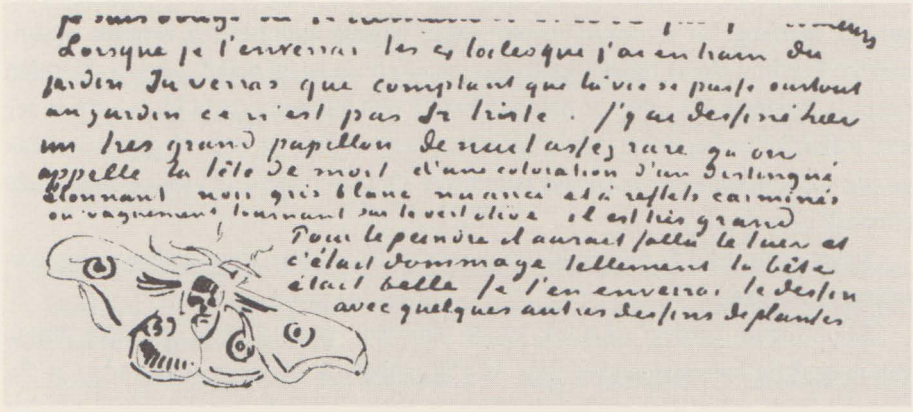
Umudum o ki bir yılın sonunda ne yapabileceğimi ve ne istediğimi şimdikinden daha iyi bileceğim. Ardından tekrar başlama yönünde bir fikir yavaş yavaş aklıma gelecek. Paris'e ya da herhangi bir yere dönmek şu anda bana hiç de çekici gelmiyor, buranın benim için doğru yer olduğunu hissediyorum. Burada yıllardır kalanların çoğu, kanaatimce aşırı miskinliğin sıkıntısını çekiyor. Çalışınam beni bundan belli bir ölçüde koruyacak.

Yağmurlu günlerde kaldığımız oda durgun bir köydeki üçüncü sınıf bir bekleme salonuna benziyor; neredeyse sahildeymiş gibi her zaman gözlüklü, şapkalı, seyahat elbiseli ve bastonlu olan ve oradaki yolcuları andıran delilerin varlığı bu benzerliği büsbütün artırıyor.

Senden biraz daha boya ve özellikle biraz tuval istemeye mecburum. Elimdeki dört bahçe tuvalini sana gönderdiğimde, hayatın öncelikle bahçede geçmesinden dolayı pek hazin olmadığını göreceksin. Dün ölümün başı olarak adlandırılan çok büyük, oldukça nadir bir gece kelebeğini çizdim; şaşırtıcı ölçüde göze batan bir renklendirmesi var: Siyah, gri, beyaz, gölgeli, vişneçürüğü ya da belli belirsiz zeytin yeşiline çalan parıltılı; çok büyük.

[*Eskiz 776C*]

Resmini yapmam için öldürmem gerekirdi ve böyle bir şey ayıp olurdu çünkü hayvancığız çok güzeldi. Onun çizimini diğer birkaç bitki çizimiyle birlikte göndereceğim sana.

776C Azman tavus pervanesi

Yeterince kurumuş tuvaller Tanguy'un orada ya da kendi yerinde germe çerçevelerinden çıkarabilir ve ardından takılmaya değer bulduğun yenilerini bu germe çerçevelerine koyabilirsin. Gauguin sana Yatak odası tablosu için pahalı olmayacak bir astarlama ustasının adresini verebilir herhalde. Bu *tahminimce* 5 franklık bir restorasyon olmalı, daha fazla istenirse yaptırma; Gauguin'in oldukça sık biçimde kendisinin, Cézanne'ın ya da Pissarro'nun tuvallerini astarlarken daha fazla ödediğini sanmıyorum.

Durumumdan söz etmişken, başka bir şey için hâlâ çok minnettarım. Bana benzer durumdaki başkalarının da kriz sırasında sedalar ve garip sesler duyduğunu, o şeylerin gözlerinde değişir gibi olduğunu gözlemliyorum. Bu da ilk krizle birlikte içime işleyen dehşeti yumuşatıyor; böyle bir krizin ansızın gelmesi insanı ister istemez aşırı derecede ürkütür. İnsan hastalığın bir parçası olduğunu bildiğinde, diğer şeyler gibi ele alır. Başka delileri yakından görmemiş olsaydım, onu sürekli düşünmekten kurtulamazdım. Zira insan bir krize yakalandığında, elem acıları gülünüp geçecek bir şey değildir. Epileptiklerin çoğu dilini ısırır ve kendini incitir. Rey benim yaptığım gibi kulak yaralamaya yol açan bir vakayı bildiğini anlattı bana; müdürle beraber beni görmeye gelen bir doktorun da böyle bir şeye tanık oluşundan söz ettiğini duydum sanırım. Meselenin ne olduğunu bilen, kendi durumunun ve krizlere maruz kalma ihtimalinin farkında olan birinin, kedere ya da dehşete gafilce yakalanmamak için kendi başına bir şey yapabileceğine inandığımı söyleyebilirim. Bu beş aydır azalmakta olduğu için, üstesinden geleceğim ya da en azından böylesine ağır krizler geçirmeyeceğim yolunda sağlam umudum var. Burada benim gibi bağırıp duran ve *hep* konuşan bir kişi var; iki haftadır koridorların yankısında sesler ve kelimeler duyduğunu sanması muhtemelen işitme sinirinin rahatsız ve çok hassas olması yüzündendir. Benim durumumda aynı anda hem görme, hem işitme söz konusuydu; Rey'in bir gün bana söylediğine göre, epilepsinin başlangıcında olağanmış bu.

Öyle bir şoka girmiştim ki kımıldamak bile beni tiksindiriyordu ve benim için hiçbir şey bir daha uyanmamaktan daha makbul değildi. Şimdi *hayat karşısındaki dehşet* daha örtük ve melankoli hali daha hafif olsa da, hâlâ kesinlikle *irade*den yoksunum, herhangi bir arzum filan yok; olağan hayatla ilgili her şey, örneğin düşünmekten kendimi alamadığım arkadaşları tekrar görme isteği neredeyse sıfır. Buradan yakında ayrılmamı gerektiren noktada henüz olmamamın sebebi bu; yine her şey için melankoliye kapılırım. Hayattan tiksinmenin köklü biçimde değişmesi ancak şu çok son günlerde ortaya çıkmış bulunuyor. Oradan iradeye ve eyleme doğru hâlâ alınacak bir yol var.

Bizzat senin hâlâ Paris'e mahkûm olman ve Paris civarı dışında kırları hiç görmemen çok yazık.

Bulunduğum yerdeki topluluk içinde olmamın, senin Goupil & Cie'de daima vahim şeylerle karşılaşmandan daha büyük talihsizlik olmadığı kanısındayım. Bu açıdan bayağı eşitiz. Zira sen kendi fikirlerin doğrultusunda ancak kısmen hareket edebiliyorsun. Ne var ki, insan bu sakıncalara alıştı mı, artık itiyat haline gelir.

Bence tabloların tuval, boya vs. masrafı getirmesine karşın, ay sonu itibariyle bakılırsa, bu şekilde biraz daha para harcamam ve genelde öğrendiklerimle resim yapmam, sonuçta tam pansiyon için ödeme gerekirse, resmi bırakmaktan daha avantajlı. Resim yapmamın sebebi de bu. Böylece bu ay yaptığım dört tane 30 numaralı tuval ve iki ya da üç çizim var.

Ama insan ne yaparsa yapsın, para meselesi askerlerin karşısındaki düşman gibi hep mevcuttur ve yadsınamaz ya da unutulamaz.

Bu anlamda herkes kadar görevlerimi sürdürüyorum. Ve belki günün birinde bütün harcamalarımın karşılığını ödeme konumunda olacağım; çünkü harcadığım şeyleri senden olmasa bile, en azından aileden alınmış sayarak, tablolar ürettim ve daha da üreteceğim. Senin de davrandığın gibi davranmaktır bu. Özel imkânlarım olsaydı, belki zihnim sanat uğruna sanat yapmada daha özgür olurdu; yine de gayretle ve bunu düşünmeksizin çalışan birinin, belki biraz ilerleme sağlayacağına inanmakla yetiniyorum şimdi.

İhtiyacım olan boyalar şunlar:

3	zümrüt yeşili	büyük tüpler.
2	kobalt	
1	lacivert	
1	turuncu kurşunisi	
6	çinko beyazı	
5	metre tuval	

Sevecen mektubun için teşekkür ederim, senin, aynı şekilde karının elini hararetle sıkarım.

Dostlukla,
Vincent.

779 Saint-Rémy-de-Provence, Pazar 9 Haziran 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Elime sağ salim geçen tuval, boya, fırça, tütün ve çikolata paketi için çok teşekkürler.

Çalışmayı biraz özlediğimden çok sevindim. Ayrıca birkaç gündür civarda çalışmak üzere dışarıya çıkıyorum.

Yanlış hatırlamıyorsam, son mektubun 21 Mayıs tarihliydi. O zamandan beri, Bay Peyron'un bana senden bir mektup aldığını bildirmesi dışında, senden hiç haber alamadım. Umarım, sen de, karın da sağlıklısınızdır.

Bay Peyron Paris'e gidip sergiyi görmeyi ve ardından sana uğramayı tasarlıyor.

Sana anlatabileceğim yeni şeyler çok fazla değil. Tepelerden bakışla üzerinde çalıştığım iki manzara (30 numaralı tuvaller) var elimde.

Biri yatak odamın penceresinden gözüme ilişen kırsal alan. Ön planda bir fırtınanın ardından harabeye dönüp dümdüz olmuş bir buğday tarlası var. Bir çevre duvarı ve ötesi, birkaç zeytin ağacının gri yaprakları, kulübeler ve tepeler. Son olarak, tablonun üst kısmında gök mavisine gömülmüş kocaman bir beyaz ve gri bulut. Aşırı sadelik taşıyan bir manzara bu – renklendirme açısından da öyle. Hasar gören o yatak odası etüdüne bir benzeş olarak uygun düşer.

Bir sanat eserinin niteliğini yaratan şey, konunun üslup bakımından tasvir tarzına uygun ve onunla uyumlu resmedilişi değil midir?

Resim açısından bir ev somununun Chardin tarafından resmedilince öncelikle güzel olmasının sebebi budur.

Örneğin, Mısır sanatını olağanüstü kılan nedir? Başka şekilde olamazmış gibi görünen o sakin, huzurlu, bilge, kibar, sabırlı, iyi krallar değil, güneşe tapan ebedi çiftçilerdir. Sergide mimar Jules Garnier tarafından inşa edilmiş, kırmızı, sarı ve maviye boyanmış, tuğla sıralarıyla düzenli biçimde tarhlara bölünmüş bir bahçesi olan bir Mısır evini görmeyi ne kadar çok isterdim – ancak mumya ya da granit halinde tanıdığımız insanların meskeni böyledir.

Ama işte, asıl meseleye dönecek olursak, duyguyla ve içgüdüyle çalışan Mısırlı sanatçılar bir *inanç* taşıdıkları içindir ki bütün şu soyut şeyleri birkaç ustaca kıvrımla ve harikulade orantılarla ifade ederler: İyilik, sonsuz sabır, bilgelik, huzur. Yani, bir kez daha belirteyim, tasvir edilen şey ve tasvir etme tarzı uyumlu olunca, o şeyde üslup ve nitelik vardır.

Keza Leys'in harika freskindeki hizmetçi kız da Braquemond tarafından gravüre aktarılınca yeni bir sanat eserine dönüşür, Meissonier'nin ufacık okur tablosu da gravürcüsü Jacquemart olunca böyle olur; çünkü *gravürün tarzı* ve tasvir edilen şey uyumludur.

Bu yatak odası etüdünü tutmak istediğim için, bana tuval geldiğinde, onu rulo edilmiş halde gönderirsen, yeniden yapacağım. İlk başta astarlanmasını istemiştim çünkü tekrar yapabileceğimi sanmıyordum. Ne var ki, zihnimin daha sakinleşmesiyle, şimdi yeniden yapabilirim doğrusu.

Asıl mesele şu ki, insanın yaptığı şeyler arasında hissederek ya da daha çok isteyerek yaptığı ve sonuçta tutmak istediği birkaç tane her zaman çıkar.

İlgimi çeken bir tablo görünce, içimden "Hangi evde, odada, oda köşesinde, kimin evinde iyi dururdu, doğru yerde olurdu acaba," diye sormaktan kendimi alamam asla.

Örneğin Hals, Rembrandt, Vermeer tabloları ancak eski Hollanda evine yakışır.

Şimdi izlenimcilere gelirsek, bir kez daha belirteyim, bir iç mekân bir sanat eseri olmaksızın nasıl tam değilse, bir tablo da üretildiği dönemden kaynaklanan özgün ortama sahip bir evde olmayınca tam olmaz. Ve de izlenimcilerin kendi dönemle-

rinden daha değerli, daha doğrusu henüz o kadar değerli olup olmadıklarını bilmiyorum.

Özetle, evlerin resimle ifade edilenden daha önemli ruhları ve iç mekânları var mıdır? Buna inanmaya yatkınım.

Gauguin, Bernard, Anquetin ve diğer birkaç ismin geçtiği yakındaki bir izlenimci sergisine ilişkin bir ilan gördüm. Dolayısıyla yanılmazlıkta mevcut olanlardan aşağı kalmayan yeni bir mezhebin oluşturulduğuna inanmaya eğilimliyim. Bana sözünü edip durduğun şey bu sergi miydi? Bir bardak suda koparılan ne müthiş fırtınalar.

Sağlığım eh işte fena değil, buradaki çalışmamdan dışarıda yapabileceğimden daha memnunum. Burada oldukça uzun bir süre kalmakla, kontrollü davranış yetisine kavuşacağım ve uzun vadede sonuç hayatının daha fazla düzene girmesi ve daha az etkilenmem olacak. Bu da bir kazanım olacak. Ayrıca dışarıda çalışmaya tekrar başlama cesaretini bulacağım. Bir keresinde köyün içine gittim – yanımda bir kişiyle tabii. Sırf insanların ve eşyaların görüntüsü, bende bayılmak üzereymişim gibi bir etki yarattı ve kendimi çok kötü hissettim. Doğa karşısında beni ayakta tutan, çalışmaya dönük duygudur. Ama sonuçta içimde bunu ortaya çıkaran aşırı güçlü bir heyecan olması gerektiğini anlamış olacaksın ve buna neyin yol açmış olabileceğine dair bir fikrim yok.

Bazen çalışma sonrasında sıkıntıdan patlasam da tekrar başlama arzusu henüz yok içimde.

Az önce rastladığım doktor, Paris'e daha birkaç haftaya kadar gitmeyeceğini söylüyor, dolayısıyla uğramasını şimdilik bekleme.

Umarım, bana kısa sürede yazarsın.

Bu ay yine şunlara ihtiyacım olacak gerçekten:

8 tüp gümüş beyazı
6 " Verona yeşili
2 " Lacivert
2 " Kobalt
2 sarı toprak boya
1 kırmızı "
1 ham koyu kahverengi
1 fildişi siyah

Kafamda duruma ilişkin berrak bir tablo (buraya geliş sebebim ve sonuçta bunun sadece herhangi bir kazadan ibaret oluşu) oluşturmak üzere kendimi ikna etmeye çalıştığım her seferde, berbat bir dehşetin ve korkunun beni kıstırması ve düşünmekten alıkoyması garip. Belli belirsiz azalmaya yüz tuttuğu doğru ama bana beynimde ne olduğunu bilmediğim bir rahatsızlığın sahiden bulunduğunu kanıtlıyor gibi. Şaşırtıcı olan ise hiçbir şeyden böylesine korkmamak ve onu bir türlü hatırlayamamak.

Ancak yeniden aktif ve belki yararlı hale gelebilmek için elimden gelen her şeyi yaptığıma, en azından bu anlamda eskisinden daha iyi resimler yapmak istediğime güvenebilirsin.

Buranın manzarasındaki birçok şey, çoğu kez Ruisdael'i hatırlatıyor ama çiftçi figürü eksik. Ülkemizde erkeklerin, kadınların, çocukların, hayvanların her yerde ve yılın her vaktinde çalıştığı görülür; oysa burada çalışanlar bunun üçte birini bile bulmuyor ve ayrıca kuzeyin dürüst işçileri gibi değiller. Toprağı gayret göstermeksizin sarsak, savsak bir tarzda işliyor gibi görünüyorlar. Buralı olmamamdan ötürü belki yanlış fikre kapılmışımdır, en azından öyle olmasını umarım. Ama durumu insanın gözünde, belki yıllar önce bütün ailesiyle birlikte sürülmüş olan Tartarin'i okuma sonucunda düşünmeye cesaret edilebileceğinden daha soğuklaştırıyor.

Öncelikle bana kısa sürede yaz çünkü senden mektup gelişi çok yavaş, iyi durumda olduğunu umarım. Artık yalnız yaşamadığını bilmek benim için büyük bir teselli.

Şu ya da bu ayda bana boya, tuval vs. göndermen çok zorlaşırsa gönderme; inan ki bana, dalgın bir şekilde sanatla uğraşmaktansa yaşamak daha iyi. Ve her şeyden önce, eviniz hüzünlü ya da kederli olmamalı. Önce bu, sonra resim gelir.

Ayrıca yeniden daha basit boyalarla, örneğin toprakboyalarla çalışmaya başlamak çekici gibi geliyor bana.

Çok az nötr renkle baştan aşağı yağlıboyaya bulanmış bir Van Goyen mi çirkin, yoksa bir Michel mi?

Sarmaşıklı ağaç altı bitki örtüsü resmim tamamen bitti, rulo haline getirilmeye yetecek kadar kuruyunca, sana hemen göndermeyi çok istiyorum.

Senin ve karının elini gerçekten güçlüce sıkarım.

Dostlukla,
Vincent.

782 Saint-Rémy-de-Provence, Salı 18 Haziran ya da dolayları, 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Dünkü mektubun için teşekkürler. Ben de dilediğim gibi yazamıyorum ama zaten öylesine dengesiz bir çağda yaşıyoruz ki şeyler hakkında yargıya varacak kadar sağlam kanaatler edinmek söz konusu olamaz.

Hâlâ beraber restoranda mı yemek yediğinizi, yoksa evde daha fazla mı kaldığınızı öğrenmeyi çok isterim. İkincisidir umarım, çünkü uzun vadede bu en uygunu olsa gerek.

Bana gelince, durum iyi gidiyor; anlayacağın, son zamanlarda haftada iki defa

iki saatlik banyolarla birlikte, yemek, içki, tütün bakımından mutlak itidalle geçen yaklaşık yarım yılın herhalde insanı epeyce sakinleştirdiği açık. Yani, gidişat çok iyi ve çalışma da beni yormak şöyle dursun, çok ihtiyaç duyduğum şekilde uğraşıp oyalanmamı sağlıyor.

Isaâcson'un, gönderdiğim pakette hoşuna giden şeyler bulmasına çok sevindim. O ve De Haan çok bağlı görünüyor; şu günlerde takdire şayan sayılacak kadar az görülen bir şey bu. Söylediğine göre, başka birinin de sarı ve siyah kadın figüründe bir şeyler bulması benim için şaşırtıcı olmamakla birlikte, bence değeri benim resim tarzımdan değil, modelden geliyor.

Model bulmaktan artık umudumu kestim. Ah, onun gibi ya da Ninni için poz veren kadın gibi birini ara sıra bulsam, oldukça farklı bir şey yapardım.

Bana ait resimleri Gauguin ve diğerleriyle birlikte sergiye koymamakla doğrusunu yaptığın görüşündeyim. İyileşmediğim sürece, bunu yapmaktan onları gücendirmeksizin kaçınmam için yeterince sebep var.

Gauguin'in ve Bernard'ın büyük ve gerçek meziyet sahibi olduğu benim için kuşkunun ötesindedir.

Yine de onlar gibi gerçekten diri ve genç olan, tutunup kendine yol açmak için didinmeye *mecbur* kalan kişiler için, insanları resmî turşuda bir yer verecek ölçüde memnun edene kadar, bütün tuvallerini duvara çevirmenin imkânsız oluşu tamamen anlaşılabilir. İnsan kafelerde sergi açmakla ortalığı ayağa kaldırır, bunun kötü zevk olduğunu söylemiyorum. Ama kendi adıma, vicdanımda o suçu taşıyorum, hem de Tambourin'de ve Clichy Bulvarı'nda sergi açmış olmam itibariyle, iki defa bunu yapmış olma noktasına varacak kadar. Muteber Arles kasabasındaki 81 erdemli yamyama ve mükemmel belediye başkanlarına verdiğim rahatsızlığı saymıyorum bile.

Yani, her halükârda, o bakımdan onlara nazaran daha kötü ve daha kabahatliyim (bayağı istemeden ortalığı ayağa kaldırarak, inan ki).

Bana göre, genç Bernard daha şimdiden kesinlikle şaşırtıcı birkaç tuval yapmış durumda; onlarda bir kibarlık, özünde Fransız ve samimi olan ender nitelikte bir şey var.

Zaten ne o, ne de Gauguin Dünya Sergisi'ne arka merdivenden girmeye çalışıyor gibi görünecek sanatçı. Buna emin olabilirsin. Sessiz *kalamamaları* anlaşılabilir. İzlenimcilik akımının birlikten yoksun oluşu, savaşçılık bakımından Delacroix ve Courbet gibi diğer sanatçılardan daha az becerikli olduklarını kanıtlar.

Nihayet zeytin ağaçlarının bulunduğu bir manzara ve ayrıca yeni bir yıldızlı gök etüdü yaptım.

Gerek Gauguin'in, gerekse Bernard'ın en son tuvallerini görmemekle birlikte, sözünü ettiğim bu iki etüdün duyarlılık bakımından onlara yakın olduğuna gayet eminim. Bu iki etüdün yanı sıra sarmaşık etüdüne bir süre baktığında, Gauguin, Bernard ve benim bazen üzerine sohbet ettiğimiz ve kafa yorduğumuz şeylere dair bir fikri, kelimelerden daha iyi aktaracaktır sana belki. Hayır, romantik ya da dinsel fikirlere bir dönüş değil. Ne var ki renk bakımından Delacroix'nın yolunu göründü-

günden daha fazla izlemekle ve *trompe-l'oeil* [göz boyama] kesinliğinden daha kararlı bir çizime yönelmekle, Paris banliyölerinden, meyhanelerinden daha saf bir kır doğası ifade edilebilir. Daumier'nin model olarak kullandıklarından daha dingin ve daha saf insanları resmetme çabası içine girilebilir. Ama haliyle çizimde Daumier'yi izleyerek. Böyle bir şeyin var olup olmadığını bir yana bırakacağız ama doğanın St-Ouen'in ötesine uzandığına inanıyoruz.

Belki Zola'yı okurken, örneğin Renan'ın saf Fransızcasının sesinden etkileniyoruz.

Velhasıl, Le Chat Noir bizim için kendi tarzına uygun kadınlar çizerken ve en başta Forain bunu ustaca yaparken, daha az Parisli olmakla birlikte Paris'e ve inceliklerine aynı ölçüde düşkün bizler kendimizce bazı şeyler yapıyoruz, oldukça farklı başka bir şeyin var olduğunu kanıtlamaya çalışıyoruz.

Gauguin, Bernard ya da ben belki orada kalacağız ve üstesinden gelemeyeceğiz ama sırtımız da yere gelmeyecek. Belki şu ya da bu şey için oradayız, avunmak ya da daha avutucu resme hazırlanmak için oradayız. Isaâcson ve De Haan da başaramayabilirler ama Hollanda'da Rembrandt'ın *trompe l'oeil* değil, harika resim yaptığını belirtme gereğini duymuşlar, ayrıca farklı bir şeyi hissetmişler.

Yatak odası tablosunu astarlaman mümkünse, bana göndermeden *önce* yapman daha iyi olur.

Elimde beyaz boya hiç mi hiç kalmadı.

Bana yine kısa sürede yazarsan, beni çok sevindirirsin. Sıkça aklımdan geçen şey şu: Bir süre sonra evlilikte, umarım ki yeni güç kazanmanın yollarını bulacaksın ve bir yıl içinde sağlığın düzelmiş olacak.

Burada zaman zaman okumak için elimde olmasını çok istediğim şey bir Shakespeare. Fiyatı bir şilin olan bir tane var, *Dicks*'in Şilinlik Shakespeare dizisi, eksiksiz. Baskıları hiç eksik olmuyor ve sanırım, ucuz olanlarda daha pahalılara nazaran daha az değişiklik var. Her halükârda üç franktan daha fazla tutacak birini istemem.

Bak, pakette çok kötü olan ne varsa, tamamen bir tarafa koy, böyle ıvır zıvırları edinmek anlamsız; ileride şeyleri hatırlatma açısından bana yararlı olabilir. İyi olan ne varsa, daha az sayıda tuvalin parçası olduğunda daha iyi görünecektir. Geri kalanları bir köşeye koyacaksan, etütleri eski gazetelerle ayıracak şekilde iki karton tabakası arasına dümdüz yerleştir, onlar ancak buna değer.

Çizimlerden oluşan bir rulo gönderiyorum sana.

Senin, Jo'nun ve dostlarımızın elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Arles Hastanesi çizimleri, çimlerdeki salkımsöğüt, tarlalar ve zeytin ağaçları önceden kalma Montmajour çizimlerinin bir devamı. Diğerleri ise bahçede alelacele yapılmış etütler.

Shakespeare'in bir acelesi yok, böyle bir baskı mevcut değilse, bir tane göndermek ahireti bulmaz.

Baş döndürücü yüksekliklere çıkmaya kendi özgür irademle kalkışmamdan korkma sakın; hoşumuza gitsin ya da gitmesin, şartlara ve çağımızın hastalıklarına bağlıyız maalesef. Ama şimdi almakta olduğum bütün tedbirlerle, durumumun depreşmesi zor olacak ve nöbetler tekrar başlamaz, umarım.

784 Saint-Rémy-de-Provence, Salı 2 Temmuz 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

İlişikte Valide'den gelen bir mektubu gönderiyorum sana; içindeki bütün haberleri haliyle biliyorsun. Cor'un oraya gitmesi bence çok mantıklı. Oranın Avrupa'da kalmaktan farklı yanı, burada olduğu gibi her şeyin bunak ve sarsak görüneceği kadar yaşlı olan koca kentlerimizin etkisi altına mecburen girmemektir. Yaşama gücünün ve doğal, içten gelme enerjinin boş yere buharlaşıp gittiğini görmek yerine, insanın toplumumuzdan uzaklaşma yoluyla daha mutlu olması mümkündür. Aksi söz konusu olsa bile, bu görevi kabul etmede tereddüt etmemesinin yetiştirilme biçimine uyan ve yakışan davranış olduğu gerçeği ortada. Sana mektup göndermemin sebebi, zaten bildiğin bütün bu haberleri aktarmak değil. Onun "70'ine yaklaşan bir anne" sözünün doğru olduğu düşünülünce, mektupta yazdıklarının dikkat çekecek kadar sağlam ve muntazam oluşunu biraz saptaman için. Onun gençleştiğini daha önce bana ve kız kardeşimize de yazdığın gibi, çok açık seçik yazış tarzından, daha sıkı mantığından ve olguları değerlendirmedeki yalınlığından bunu bizzat görüyorum. Böyle bir gençleşmenin açıkçası, uzun süredir istediği bir şey olarak, senin evlenmene bağlı mutluluktan geldiği kanısındayım; evliliğin sana ve Jo'ya annenizin yeniden gençleştiğini görme sevincini yaşattığı için kutlarım seni. Sana bu mektubu gerçekten o sebeple gönderiyorum. Çünkü evli olduğunu bilmekle herhalde avunduğunu akılda tutmak, sevgili kardeşim, ileride bazen gerekli olabilir – üstelik Cor'dan ayrılmanın kendisine zor gelecek büyük acısını duyacağı âna denk gelmesi öylesine uygun ki. Durum mümkünse Hollanda'ya tekrar gitmek için tam bir yılı beklememelisin, sizi, seni ve karını tekrar görmeyi özleyecektir.

Öte yandan Hollandalı bir kadınla evlenmen, Amsterdam'la ya da Lahey'le iş ilişkilerini birkaç yıl içinde er ya da geç ısıtabilir tekrar.

Neyse, bir kez daha belirteyim, Valide'den gelen bir mektubun böylesine bir iç huzuru ve sakin gönül ferahlığını yansıttığını yıllardır görmedim. Ve evliliğin sayesinde öyle olduğuna eminim. Anne babayı sevindirmenin uzun bir hayat getirdiği söylenir.

Gelen boya paketi için çok teşekkür ederim, bunları sonradan verdiğim siparişten düş ama mümkünse, beyazın miktarında *olmasın* bu. Shakespeare için de yü-

rekten teşekkür ederim. Bildiğim azıcık İngilizceyi unutmamayı sağlayacak – ama hepsinden önemlisi çok güzel.

Daha önce başka şeylerle uğraşmaktan ya da zaman bulamamaktan dolayı okuyamadığım için çok az bildiğim diziyi, krallar dizisini okumaya başladım. Halihazırda II. Richard'ı, IV. Henry'yi ve V. Henry'nin yarısını okumuş durumdayım. O dönemdeki insanların fikirlerinin bizimkilerle aynı olup olmadığına ya da cumhuriyetçi ya da sosyalist inançlarla filan karşı karşıya konulduğunda nasıl bir şekle girdiğine kafa yormaksızın okuyorum. Ama çağımızın belli romancılarının eserlerinde olduğu gibi, beni etkileyen şey dile getirilen görüşlerin, hele Shakespeare örneğinde birkaç yüzyıl öteden ulaşırken bile, bize yabancı gelmemesi. Öylesine canlı ki insan onları tanıdığını ve gördüğünü sanıyor.

Yani, ressamlar arasında yalnız ya da neredeyse yalnız Rembrandt'a özgü şeye, Emmaus'taki hacılarda, Yahudi gelininde ya da senin görme şansına erdiğin tablodakine benzer bir melek figüründe gördüğümüz insan bakışlarındaki o yumuşaklığa, insanüstü bir sonsuzluğu ucundan yansıtan kederli yumuşaklığa Shakespeare eserlerinin birçok yerinde de rastlanır. Hepsinden önemlisi bu eserlerin Six gibi, gezgin gibi, Saskia gibi ağırbaşlı ya da şen şakrak portrelerle dolu olduğu görülür. Victor Hugo'nun oğlunun herkesçe ulaşılır olması için hepsini Fransızcaya çevirmeyi tasarlaması ne iyi bir fikir. İzlenimcileri ve günümüzün bütün sanat sorunlarını düşündüğüm zaman, orada bizim için o kadar çok ders var ki.

Dolayısıyla yeni okuduğum şeylerden izlenimcilerin bin defa haklı olduğu fikrine varıyorum. Ancak onlar bile bunu uzun süre ve hep düşünmeli. Bundan kendilerine gereken değeri verme hakkına ya da yükümüne sahip oldukları sonucu çıkarsa ve kendilerini primitifler olarak adlandırmaya cesaret ederlerse, primitif kelimesini kendilerine her konuda haklar tanıyacak bir sıfat olarak ilan etmeden önce, *insanların* biraz olduğu gibi primitif olmayı öğrenmeleri elbette iyi olur. Ama izlenimcilerin mutsuz olmalarına sebep olacaklara gelince, bunu hafife aldıklarında onlar için de durum haliyle ciddi olacaktır.

İşte o zaman bir kavgayı haftada yedi sefer yürütmenin sürdürülemez olduğu ortaya çıkacaktır.

Şöyle bir düşünüldüğünde, Jouarre başrahibesi oyununun Shakespeare'in yanında bile konumunu koruması şaşırtıcıdır.

Bence Renan bir defalığına tam ve rahatça *güzel* sözler söyleyebilmek için orada kendini şımartmıştır çünkü bunlar güzel sözlerdir.

Ne üzerinde çalıştığıma dair bir fikrinin olması için, bugün sana on küsur çizim gönderiyorum; hepsini elimdeki tuvallere bakarak yaptım.

En son başladığım tuval, ufak tefek bir orakçının ve kocaman bir güneşin görüldüğü buğday tarlası. Duvar ve morumsu tepelerin eteği dışında baştan aşağı sarı. Neredeyse aynı konunun işlendiği tuval ise renklendirme bakımından farklı, grimsi bir yeşilliğin yukarısında beyaz ve mavi bir gök var.

Shakespeare'i okurken Reid sıkça aklıma geliyor; şimdikinden daha hastayken de birkaç sefer aklıma gelmişti. Tablolardan çok ressamları sevmenin daha iyi oldu-

ğunu ileri sürmekle, ona karşı çok haşin ve belki şevk kırıcı davrandığımın farkına vardım. Böyle ayrımlar yapmak bana düşmez, yaşayan arkadaşlarımızın beslenmek ve boya masrafını karşılamak için yeterli paradan yoksun olmanın sıkıntısını çektiğini, buna karşılık ölü ressamların tuvallerine yüksek fiyatlar ödendiğini görme sorunuyla karşılaşınca bile. Bir gazetede bir Yunan objeleri koleksiyoncusunun arkadaşlarından birine yazdığı mektubu okurken, şöyle bir ibareye rastladım: "Sen doğayı seven birisin, ben ise insan eliyle yapılmış her şeyi seven biriyim, zevklerimizdeki bu farklılık derinlerde ondaki birliği yaratıyor." Ve de bunu kendi akıl yürütme tarzımdan daha iyi buldum.

Elimde birkaç buğday başağı, gelincikler ve mavi bir gökle birlikte servilerin görüldüğü bir tuval var, alacalı bir İskoç ekosesi gibi. Monticelli'ler gibi kalın boya sürülmüş bu tuval ve aşırı sıcağı temsil eden, aynı şekilde kalın boya sürülmüş güneşli buğday tarlası, sanırım ona dostumuz olmakla çok şey kaybetmeyeceğini az çok açıklayacaktır. Ama bu bizim taraftan bakılınca da doğru ve yöntemini tasvip etmemekle *belki haklı olmamız nedeniyle* barışma yönünde bir adım atmalıydık. Neyse, birçok saçma şey söyleme korkusuyla henüz yazmaya cesaret edemedim ama kalemimden daha emin hale gelince, ona bir gün yazmayı çok isterim. Aynı şey öbür arkadaşlar için de geçerli ama en iyi şartlarda bile, "kendimden biraz daha emin" hale varmayı *başarıncaya* kadar mümkün mertebe beklemeyi kendime telkin ettim doğrusu.

Arles'dan ayrıldığım sırada henüz kurumamış olan tuvaller hâlâ var, sana göndermek üzere şu sıralarda oraya gidip almayı çok istiyorum. Sayıları yarım düzineyi buluyor. Çizimler bu sefer bana çok az renk taşıyormuş gibi görünüyor ve buna yol açan, büyük ihtimal kâğıdın aşırı pürüzsüz oluşu.

Her neyse, Salkımsöğüt ve Arles'daki hastane avlusu daha renkli ama ne üzerinde çalıştığıma dair bir fikir verecektir yine de. Orakçı tuvali geçen yılki Ekici gibi bir şey olacak.

Tıpkı Zola'nın son dönemdeki kitaplarının tam da hayat dolu olmaları nedeniyle güzel kalacak olması gibi.

Hayat dolu başka bir şey de evlenmenden dolayı Valide'nin mutlu olması; sanırım, bu bizzat sizin için, Jo ve senin için can sıkıcı olamaz. Ama Cor'dan ayrı kalmak tahmin edilmesi zor bir şekilde ağır gelecektir ona. İnsan tam da yakınmadan acı çekmeyi öğrenme, acıyı tiksintiye kapılmadan görmeyi öğrenme sayesinde yönelim kaybı riskini biraz göze alır. Ancak buradan bakılınca bazen bir tufanın umut kırıcı boyutlarına bürünecek kadar bütün ufku kaplayan acının gerekçelerine, hayatın öbür yanında şöyle bakıp geçmemiz mümkün olabilir, hatta bu belli belirsiz bir ihtimal olarak insanın gözüne ilişir. Bu konuda, boyutlar konusunda bildiğimiz şeyler çok azdır ve bir tablo halinde bile olsa, bir buğday tarlasına bakmak daha iyidir. Elini sımsıkı sıkarım ve yakında senden haber alacağını umarım. İkinize de sağlıklı günler dilerim.

Dostlukla,
Vincent

Sevgili kız kardeşim,

Birkaç gün önce sana cevaben başka bir mektuba başlamıştım ama yazmak için kafamı yeterince toparlayamadığımın farkına vardım. Sana ve Lies'e Rod'un kitabı için teşekkür ederim; kitabı bitirdim ve yakında sana geri göndereceğim. Kitabın korkunç adı, Hayatın anlamı beni biraz dehşete düşürdü ama bereket versin ki kitapta bundan pek söz edilmediği için, Souvestre'in Çatıların altındaki filozof ya da Droz'un Mösyö, madam ve bebek kitaplarına familya benzerliği taşıyan bir şeyi okumaktan bayağı hoşnut kaldım. Kitabın ahlak dersi şu: Bazı durumlarda bir beyefendi hoş, sadık bir eş ve çocuğuyla birlikte yaşamayı, daha önce çok fazla aşırıya gitmeden sürdürdüğü restoran, bulvar ve kafe hayatına tercih etme noktasına varır. Bu, hiç kuşkusuz çok hoş.

Muhterem Bayan du Quesne'nin hastalığının onca şeyden sonra beklenmedik bir sona varması sahiden ilginç. Onun için sonuçta bir büyük kurtuluş günü olsa gerek.

Mektubunda hayatta kendi yolunu arayan ve sana belki senden daha fazla gelişme sağlıyormuş gibi görünen başka birçok kişinin gelip gidişini gördüğünü söylüyorsun. Bu durumda sana diyebilirim ki? Kendi hayatın karşısında ve ayrıca mesleğimdeki işçilere has başka birkaç hayat konusunda benim de bazen bir afallama duygusuna kapıldığını mı? Bir süre önce Theo'ya üzerinde çalıştığım tuvallerden aktarılma bir düzine çizim gönderdim; geri kalan bütün hayatım ise 12 yaşımdayken kesinlikle tek bir şey öğrenmediğim bir yatılı okul dönemindeki kadar saçma.

Benim 12 tuvalimi ne 2 ayda, ne de 12 ayda yapamayacağı kesin olan çok sayıda ressam şehirde ya da kırda sanatçı ve akıllı insan sayılıyor. Ama inan ki bana, bunu açıklamada bulunmak için söylüyorum, gidişatı değiştirme yönünde bir ivedilik, olasılık ya da istek gördüğüm için değil. Hayatı pek bilmeyiz, gizli yönlerinden çok bihaberiz; zaten her şeyin bunak ve sarsak haliyle göründüğü bir çağda yaşamaktayız ve bizi biraz daha basit uğraşla meşgul halde, bir *varlık nedeni* kazanan görevlerle köşemizde sakince kalmaya zorlayan bir yüküm bulmamız talihsizlik değildir.

Yaşadığımız şu günlerde kavga etmiş olmaktan mahcup halde bir kavgadan dönme riski içindeyiz.

İşte Arles'da yanımda olan arkadaşım ve başka birkaç kişi daha, eğer sağlıklı olsaydım katılmış olacağım bir sergi düzenledi.

Peki, ne becerdiler dersen, hemen hiçbir şey; oysa tuvallerinde yepyeni, hoş bir şey, örneğin bana keyif ve şevk verecek bir şey vardı, buna seni temin edebilirim. Sanatçılar arasında birbirimize ne söyleyeceğimizi artık bilmiyoruz, ağlamamız mı, gülmemiz mi gerektiğini bilmiyoruz. Hale bak, şu ya da bu işi yapamazken, bazen mahrum kaldığımız biraz boya ve tuval elimize geçince ve en azından çalışabilince en mutlu kişiler oluyoruz. Ama düzenli bir hayat fikrine, kendimizde ya da baş-

kalarında soylu fikirler ya da hisler uyandırma fikrine gelince, bütün bunlar bize kaçınılmaz olarak katışıksız ütopya gibi görünüyor.

Yani, dün Millet'nin Angelus tablosuna yarım milyon frangı aşkın para ödenmesine karşın, Millet'nin ruhundan geçenleri daha fazla ruhun hissedeceğini sanma sakın. Yahut orta sınıf insanlarının ya da işçilerin sözgelimi Millet'nin Angelus tablosundan yapılmış taşbaskısını evlerine koyacağını sanma sakın. Halen Bretanya'da köylüler arasında çalışan ressamların bu sayede daha fazla teşvik göreceğini, Millet'yi her zaman kuşatan kara açlığı daha az çekeceğini, hepsinden önemlisi daha fazla cesaret bulacağını sanma sakın.

Heyhat, elbette haksızca olsa bile, çoğu kez nefesten ve inançtan yoksunuz ve işte yine aynı noktaya dönüyoruz: Buna rağmen çalışmak istiyorsak, hem zamanın inatçı haşinliğine, hem de bazen sürgün kadar dayanılmaz olan yalnızlığımıza boyun eğmek zorundayız. Nispi anlamda belirtmek gerekirse, böylece kaybolup giden yıllarımızdan sonra, şimdi önümüzde yoksulluk, hastalık, yaşlılık, delilik ve hep sürgün var. "Osiris rahibesi Telhui'nin asla bir şeyden yakınmayan kızı Thebe kutlu olsun," demenin vakti sahiden.

İyi insanların hatırasını yaşatırken, böylesi genelde hırslılar arasında yer almaktan daha değerli olmaz mı?

Theo'nun bana gönderdiği Shakespeare takımını okumaya bayağı dalmış durumdayım; burada biraz daha zor okumalar için gerekli sükûneti nihayet buldum. Önce krallar dizisini ele aldım, bunlardan II. Richard'ı, IV. Henry'yi, V. Henry'yi ve VI. Henry'nin bir kısmını okudum – zira bu dramlar en az aşina olduğum eserleri. Kral Lear'i okudun mu? Neyse boş ver, kendim bu okumalardan başımı kaldırınca yatışmak için her zaman gidip bir ot sapına, bir çam ağacı dalına, bir buğday başağına uzun uzadıya bakarken, böyle dramatik kitapları okuman için seni çok fazla sıkıştırmamam gerekir sanırım.

Yani, sanatçıların yaptığını yapmak istiyorsan, mavimsi yaprakları olan, sapların üstünde kibar kıvrılışlarla yükselen tomurcukları olan beyaz ve kırmızı gelinciklere dik gözünü. Sıkıntı ve kavga saatleri gidip aramamıza gerek kalmadan, gelip bizi bulacaktır mutlaka.

Cor'dan ayrı kalmak zor olacak. Üstelik yakında olacak sahiden. Sebebi anlaşılmayan bütün şeyleri düşününce, buğday tarlalarına dalıp gitmekten başka ne yapılabilir ki? Onların hikâyesi, bizim hikâyemizdir. Ekmekle beslenen bizler de hatırı sayılır bir ölçüde bizzat buğday değil miyiz? Hayal gücümüzün bazen arzu ettiğine nispetle, tıpkı bir bitki gibi hareket etmekten acizken, buğdayın başına geldiği şekilde, büyüyüp serpilmeye ve olgunlaşınca biçilmeye razı olmamız gerekmez mi en azından?

Bak, sana söyleyeyim, kendi adıma artık iyileşmeyi istememenin, daha fazla güce kavuşmayı istememenin en akıllıca yol olacağı görüşündeyim ve muhtemelen buna, çatlak olmaya alışacağım. Biraz daha erken, biraz daha geç, benim için ne önemi olabilir ki bunun?

Theo'nun sağlığı hakkında yazdıklarından bütünüyle haberdarım, yine de evlilik hayatının onu eski haline tam döndüreceği umudunu taşıyorum. Sanırım, karısı ona bir hayli göz kulak olacak ve sırf restoran yemeklerini atıştırmak yerine Hollanda mutfağına dönmesini sağlayacak kadar akıllı ve sevecen. Hollanda mutfağı iyidir; o halde bir tür aşçıya dönüşsün, biraz kaba olsa dahi *rahatlatıcı* bir dış görünüşe bürünsün. Theo'nun kendisi bir Parisli olmaya mecbur ama bununla ona gençliğini ve geçmişini hatırlatan şeye gerek duyduğu kesin. Ben ise karısı ya da çocuğu olmayan biri olarak, buğday tarlalarını görmeye muhtacım ve bir şehirde uzun süre kalmak benim için zor olur. Yani, onun karakterini bildiğim için, evliliğinin ona muazzam yarayacağı konusunda iyimserim. Onun sağlığıyla ilgili bir fikre varmadan önce, birbirlerine tutunmaları için onlara biraz süre tanımalıyız.

Daha sonra, yine umarım ki, karısı onun hayatını eskisinden biraz daha keyifli hale getirmenin bir sürü yolunu bulacaktır. Zira Theo kötü günler gördü.

Neyse, bugün dışarıya çıkabilmek için bu mektubu bitirmeliyim ve yeniden okumaya bile zamanım yok. Yani, fazlasıyla saçma şeyler söylediysem, kusuruma bakmama inceliğini gösterirsin. Kendine iyi bak, fazla canını sıkma, bahçeni eskisi gibi ekip biçmekle ve geri kalan işlerinle, bir sürü uğraşın üstesinden geldiğine iyice emin ol. Yanaklarından sevgiyle öperim.

Dostlukla,
Vincent.

790 Saint-Rémy-de-Provence, Pazar 14 Temmuz ya da Pazartesi 15 Temmuz 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Sana bugün tekrar yazmamın sebebi, bana göründüğü kadarıyla mektubumun kesinlikle saçma olmamasını sağlayacak sakinliğe bu son birkaç günde vardığımı hissederek, dostumuz Gauguin'e yazdığım birkaç satırı ilişikte vermek için. Kaldı ki insanın saygıya ya da duyguya ilişkin tasaları, aşırı inceltme yoluyla saygınlık ya da sağduyu kazandığının hiçbir kanıtı yok. Durum böyleyken, uzaktan bile olsa, dostlarla yeniden hasbıhal etmek bana iyi geliyor. Ya sende, sevgili dostum, ne var ne yok? Şu sıralarda bana birkaç şey yaz ki bir ailenin müstakbel babasını etkileyen duyguları hayal edebileyim. Şirin babamızın anlatmaktan hoşlandığı böyle duygular, onda olduğu gibi, sende de harika ve halis olsa gerek ama şimdilik Paris'e özgü ufak tefek sıkıntıların oldukça tutarsız keşmekeşinde senin için ifade etmek neredeyse imkânsız. Bu türden gerçekler çok rahatlatıcı olmamakla birlikte, zindeleştirici güzel bir karayel borası gibi olmalı her halükârda. Bana gelince, çok büyük sevinç

duyduğuma ve içimdeki manevi yorgunluktan ve belki uyuşukluktan sıyrılmama büyük katkıda bulunacağına seni temin edebilirim.

Hem zaten, gelişini karının tasarladığı bu oğlanın terfi etmiş amcası olacağını düşündüğümde, hayata dönük zevki biraz geri getirecek yeterince şey var. Bir oğlan olacağına bu kadar emin oluşunu bayağı gülünç buluyorum ama neyse, göreceğiz.

Her neyse, şu sıralarda resimlerimle biraz oynama dışında bir şey yapamıyorum. Gauguin mektubundaki taslak gibi ama buğdayın yerini ekin istiflerinin aldığı bir tarlanın yukarısında ayın doğuşunu konu alan bir resim var elimde. Donuk toprak-boya sarısı ve moru. Neyse, bir süre sonra göreceksin.

Sarmaşıklı yeni bir resim üzerinde de çalışıyorum. Öncelikle, sevgili dostum, benim hesabıma endişe, kaygı ya da melankoliye kapılmanamanı rica ediyorum; böyle yapacağını düşünmek, kesinlikle zorunlu ve yararlı bu karantinada, yavaş ve sabırlı bir toparlanmaya ihtiyacımız varken çok az gerekçe taşır. Bunu kavramayı başarırsak, gücümüzü bu kış için saklarız. Burada kışın herhalde gayet kasvetli geçeceğini tahmin ediyorum; şöyle ya da böyle kendimi oyalamam gerekecek. Geçen yılın Arles'dan kalma bir sürü etüdü üzerinde bu kış rötuşlar yapabileceğim sıkça aklıma geliyor.

Şu son birkaç günü çok zor olan büyük bir meyve bahçesi etüdüyle (gelen pakette bir çeşitlemesini bulacağınla aynı meyve bahçesi ama oldukça muğlak bir etüt) uğraşarak geçirdikten sonra, ezbere yeniden çalışmaya koyuldum ve tonların uyumunu daha iyi ifade etmenin bir yolunu buldum.

Söylesene, çizimlerimden eline geçen oldu mu? Bir keresinde koliyle yarım düzine kadar, ardından on küsur tane göndermiştim. Kazara sana ulaşmadılarsa, demiryolu istasyonunda günler ve haftalar boyunca kalmış olmalılar.

Doktor bana Monticelli'yi anlatırken, onu hep eksantrik olarak gördüğünü ama *delilik* açısından ancak sona doğru biraz o yöne girdiğini belirtti. M'nin son yıllarındaki bütün perişanlıklar göz önünde tutulunca, çok ağır gelen bir yük altında çökmesinde şaşırtıcı bir taraf var mı? Bundan, çalışmasında sanatsal bakımdan başarısızlığa uğradığı sonucunu çıkarmak doğru olur mu? Pek inanasım gelmiyor. Onda çok mantıklı bir hesap yetisi ve bir ressam özgünlüğü vardı; dolayısıyla o çalışmanın daha eksiksiz çiçek verecek şekilde sürdürülmemesi, esef verici bir sonuç olarak duruyor ortada.

Burada yapılmış bir ağustosböcekleri taslağını ilişikte gönderiyorum.

Onların aşırı sıcaktaki şarkıları, bana evdeki köylü ocağında cırcırböceği ötüşü kadar çekici geliyor. Sevgili dostum, o küçük heyecanların hayatımızın büyük kaptanları olduğunu ve farkında olmadan buna uyduğumuzu unutmayalım. İşlenen ve işlenecek hatalar karşısında cesaretimi yeniden toplamada ve böylece iyileşme yoluna girmede hâlâ güçlük çekiyorsam, o andan itibaren gerek hınçlarımızın ve hüzünlerimizin, gerekse iyi huylu ve sağduyulu hislerimizin yegâne rehberlerimiz ve daha da önemlisi nihai vasilerimiz olmaktan çıktığını unutmayalım. Kendin de

birbirimizle *aşırı* alakadar olmamamız yolundaki sözümü tutmamakla birlikte, göze alacak kadar ağır sorumluluklarla karşılaşıyorsan, sanatçı hayatına ilişkin gençlik anlayışlarımızdan çok uzak durumlarda hayat şartlarının sonuçta bizi birçok bakımdan kader arkadaşı olma itibariyle birer kardeş kılacağı bir ortamın varlığını unutmayalım. Şeyler birbirine o kadar sıkıca bağlı ki burada bazen insan sanki gerçekten Paris'teymişçesine yemekte hamamböcekleri bulurken, Paris'te senin bazen tarlalara ilişkin somut bir düşünceye dalman mümkün olabilir. Elbette çok fazla bir şey değil ama sonuçta iç rahatlatıcı. O halde iyi bir adam gibi, babalığını bizim eski fundalıkların üstleneceği gibi üstlen, o fundalıklar ki duyarlılığımız ne kadar ürkek olursa olsun, şehirlerin bütün gürültüsü, hayhuyu, sisi, elemi içinde bizim için tarifsiz değer taşımaya devam ediyor. Yani, babalığını oradan, bir sürgün, bir yabancı ve bir yoksul adam olarak mizacından al; bundan böyle kendisine yoksul adam içgüdüsüyle bir anayurdun gerçek varlığı, her günü unutmuş olsak bile, en azından hatıraların gerçek varlığı ihtimalini esas alan biri gibi. Böylece er ya da geç kaderimizi buluruz. Ama benim kadar senin için de şu kesin ki gelip o Paris'e girdiğimizde, zavallı ifritler olarak taşıdığımız ve şimdi çok garip gelen güler yüzlülüğü, kendinden emin şapşallığı tamamen unutmamız ve kaygılarımıza çok fazla ağırlık yüklememiz biraz ikiyüzlülük olur.

Doğrusu, bazen burada yemekten hamamböceklerinin çıkmasına, senin evinde eş ve çocuk bulunmasına çok seviniyorum.

Kaldı ki örneğin Voltaire'in, bizi hayal ettiklerimizin hepsine kesinlikle inanmamakta serbest bırakması iç rahatlatıcı. Bu bakımdan sağlığın konusunda karının endişelerini paylaşsam da bir an için hayal ettiğim şeye, benimle ilgili nispeten oldukça uzun suskunluğunun bana dair endişelerden kaynaklandığına inanacak kadar ileri gitmiyorum. Oysa bir gebeliğin kaçınılmaz olarak ne kadar uğraştırıcı olduğu düşünülünce, suskunluğa çok iyi bir açıklama getirilir. Ama böylesi çok iyi ve hayatta herkesin geçtiği yol. Yakında daha geniş yazacağım, senin ve Jo'nun elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent.

Aceleye geldi, ama dostumuz Gauguin için olan mektubu göndermeyi geciktirmek istemedim, sende adresi olmalı.

[*Eskiz* 790A]

790A. Üç ağustosböceği

797 Saint-Rémy-de-Provence, Perşembe 22 Ağustos 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Bana yazdığı için Jo'ya çok teşekkür ederim. Sana birkaç satır yazmamı istediğini bildiğimden, zihnim böylesine dengesizken yazmamın çok zor olduğunu bildireyim sana. Bir fasıladan istifade ederek yazıyorum işte.

Dr. Peyron bana karşı gerçekten müşfik ve gerçekten sabırlı. Tekrarlanmayacağını ummaya başlamışken, nöbetlerin depreşmesiyle ne kadar derin bir sıkıntı duyduğumu tahmin edebilirsin.

Resimler üzerinde çalışmamın iyileşmem için oldukça gerekli olduğunu söylemek üzere Dr. Peyron'a birkaç satır yazmakla herhalde iyi edersin.

Çünkü yapacak hiçbir işimin olmadığı ve resim yapmak için bana tahsis edilen odaya gidemediğim bu günler, benim için neredeyse katlanılmaz.

Gauguin, Bernard, Schuffenecker vs. sergisinin kataloğu elime geçti, ilginç buldum. G. ayrıca bana nazik bir mektup yazdı, hâlâ biraz belirsiz ve üstü kapalı ama bence kendi aralarında sergi açmakta gayet haklı olduklarını her halükârda söylemeliyim.

Günlerdir *kesinlikle çıldırmış haldeyim*, aynen Arles'daki gibi, hatta belki daha kötü; bu krizlerin gelecekte tekrarlanacağını öngörmek gerekir, durum BERBAT. Boğazım şişkin olduğu için, dört gündür yemek yiyemiyorum. Sana bu ayrıntıları anlatışım, umarım anlamışsındır, çok fazla yakınma maksadıyla değil, Charenton'a yatırılmam söz konusu değilse, Paris'e ya da to Pont-Aven'e gitmeye uygun halde olmadığımı sana kanıtlamaya yönelik.

Öyle anlaşılıyor ki pis şeyleri yerden alıp yiyorum ancak bu kötü anlardan aklımda kalanlar belirsiz ve bunda karanlık bir taraf var gibi geliyor bana, ressamlara karşı nereden kaynaklandığını bilmediğim önyargı burada da geçerli.

Cesaret ya da sağlam umut taşıma ihtimalini artık görmüyorum ama bu mesleğin mutlu bir meslek olmadığını zaten dün öğrenmiş değiliz.

Her şeye rağmen, buradan gönderdiğim manzara paketinin eline geçmesine çok sevindim. Öncelikle Rembrandt tablosundan o oymabaskıya teşekkür ederim. Şaşırtıcı ve üstelik La Caze galerisindeki asalı adamı hatırlatıyor bana yine. Beni çok, ama çok sevindirmek istiyorsan, bir kopyasını Gauguin'e gider. Bir de Rodin ve Claude Monet broşürü gerçekten ilginç.

Bu yeni krize, sevgili kardeşim, kırdayken yakalandım, rüzgârlı bir günde resim yapma uğraşının ortasında. Buna rağmen bitirdiğim tuvali sana göndereceğim. Kesinlikle daha ciddi bir girişim, renk bakımından çarpıcı görünmeyecek kadar mat, kırık yeşiller, kırmızılar ve paslı toprakboya sarıları; ara sıra sana anlattığım gibi, tekrar kuzeydekine benzer bir paletle çalışmaya dönük bir istek duydum.

O tuvali elimden geldiğince erken göndereceğim sana. İyi günler dilerim, her türlü iyiliğine teşekkür ederim, senin, Jo'nun ve hâlâ oradaysa tabii ki Cor'un da elini sıkarım.

Vincent

Valide'den ve Wil'den çok hoş bir mektup aldım.

Rod'un kitabını öyle aşırı beğenmemekle birlikte, alacakaranlık dağlardan ve kulübelerden söz ettiği o pasajın bir tablosunu yaptım.

(Dostumuz Roulin de yazmış bana.)

798 Saint-Rémy-de-Provence, Pazartesi 2 Eylül ya da dolayları, 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Sana kendimi daha iyi hissettiğimi yazdığım ve ne kadar süreceğini bilmediğim için, sana tekrar yazmak için daha fazla beklemek istemiyorum.

Rembrandt'ın tablosundan o güzel oymabaskı için bir kez daha teşekkürler. Tabloyu tanımayı ve hayatının hangi döneminde yaptığını öğrenmeyi çok isterim. Bu tam da Fabritius'un Rotterdam portresiyle, La Caze galerisindeki gezginle birlikte insan portresinin aydınlık ve iç rahatlatıcı bir şeye dönüştüğü özel bir kategoriye girer.

Ve bu Michelangelo'dan ya da Giotto'dan ne kadar da farklı, her ne kadar Giotto buna yaklaşsa ve böylece Rembrandt ekolü ile İtalyanlar arasında bir tür olası tire oluştursa da.

[*Eskiz* 798A]

Dün yeniden biraz çalışmaya başladım, penceremden görülen bir şey, sürülmekte olan sarı anızla kaplı bir tarla, morumsu renkteki sürülmüş toprağın sarı anız şeritleriyle karşıtlığı, arka planda tepeler.

Çalışmak her şeyden çok daha iyi oyalıyor beni ve çalışmaya bütün gayretimle gerçekten dalabilmem belki de en iyi deva olabilir.

Model bulmanın imkânsızlığı, başka bir yığın şey işin üstesinden gelmemi engelliyor ancak. Neyse, durumu biraz pasifçe ve sabırla karşılamaya gerçekten çalışmalıyım.

Benden daha iyi çalıştıkları kesin olan Bretanya'daki dostlarımız sıklıkla aklıma geliyor. Şu anda sahip olduğum tecrübeyle tekrar başlamam mümkün olsa, güneye gidip etrafa bakınmam.

Bağımsız ve serbest olsaydım, şevkimi yine de korurdum çünkü yapılacak gerçekten güzel bazı şeyler var.

Bağlar, zeytinlikler gibi. Buradaki yönetime güven duymam *halinde*, hiçbir şey bütün mobilyalarımı hastaneye koymaktan ve sessizce işimi sürdürmekten daha iyi ve daha basit olmazdı. İyileşirsem ya da fasılalarda fırsat bulursam, bir süreliğine Paris'e ya da Bretanya'ya er ya da geç dönebilirim. Ama birincisi buranın masrafı *çok pahalı* ve ayrıca şu anda diğer hastalardan korkuyorum. Neyse, bir yığın sebep burada da şansımın yaver gitmediğini düşünmeme neden oluyor.

Hastalıkla tekrar yere serilmekten dolayı duyduğum üzüntüyle belki abartıyorum ama bir tür korku hissediyorum. Benim de kendime söylediğim şeyi, hatanın durumda veya başka insanlarda değil, içimde olması gerektiğini söyleyeceksin bana. Her neyse, eğlenceli değil.

Mon cher Theo, depuis que je t'ai écrit je le vois mieux et tout en ne sachant pas si cela aboutira je ne veux pas attendre plus longtemps pour t'écrire de nouveau.
Merci encore une fois de cette belle eau-forte de Rembrandt. Je voudrais bien connaître le tableau et savoir à quelle époque de sa vie il l'a peint. Tout cela rentre avec le portrait de Fabritius à Rotterdam le voyageur de la galerie Lacaze dans une catégorie spéciale où le portrait d'un être humain se transforme en je ne sais quoi de lumineux et de consolant. Et comme cela est très différent de Michel Ange ou de Scotto et encore dernièrement Israëls pourtant tout aussi Scotto que ne sont à l'école de Rembrandt à leurs élèves.

J'ai bien recommencé à travailler un peu - une chose que je vois de ma fenêtre - un champ de chanvre jaune qu'on labourait l'opposition de la terre labourée violacée avec les bandes de chanvre jaune fond de collines.

798A. Tarla ile çiftçi

Bay Peyron bana karşı hep iyi davranıyor ve köklü tecrübeye sahip, söylediği ya da yararlı saydığı şeyleri küçümsemeyeceğim.

Ama sağlam bir kanıya vardı mı, sana kesin bir şey yazdı mı?? Ve mümkün mü?

Hâlâ çok kötü bir ruh halinde olduğumu anlayabiliyorsun çünkü durum iyiye gitmiyor. O zaman kalkıp doktorlardan resim yapmak için izin istemeyi eblehçe buluyorum. Kaldı ki er ya da geç toparlanmam yönünde umut varsa, iradeyi pekiştiren ve böylece bu zihinsel zaafların etkili olmasına daha az fırsat veren çalışmayla kendimi tedavi etmem sayesinde olacaktır bu belli bir ölçüde.

Sevgili kardeşim, sana bundan daha iyi şeyleri yazmak isterdim ama durum çok iyiye gitmiyor. Bütün gün resim yapmak üzere dağlara gitme yönünde büyük bir arzum var, umarım önümüzdeki günlerde bunu yapmama izin verirler.

Rod'un o kitabının etkisiyle yaptığım dağlardaki bir kulübe tuvalini yakında göreceksin. Bir süre bir çiftlikte kalmak benim için iyi olur, en azından orada bazı iyi işler çıkarabilirim.

Valide'ye ve Wil'e önümüzdeki birkaç günde yazmalıyım. Wil benden bir tablo göndermemi istedi; aynı vesileyle Lies'e bir tane vermeyi çok isterim, bildiğim kadarıyla onda henüz bir tablom yok.

Valide'nin Leiden'de oturacak olmasına ne diyorsun? Bence bir anlamda haklı, torunlarının hasretini çektiğini anlayabiliyorum. Bir de Brabant'ta hiçbirimiz kalmamış olacağız.

Konu oradan açılmışken, çok uzak olmayan bir süre önce Arles'da Henri Conscience'ın adını hatırlamadığım bir kitabını okuyordum. Köylülere yaklaşımı bakımından aşırı duygusal olduğu söylenebilir. Ama *izlenimcilikten* söz ederken, doğru renk tonlarıyla, *birinci* sınıf seziş ve primitif bakışla manzara tasvirleri içerdiğini biliyor musun? Her zaman da öyle görünür. Ah sevgili kardeşim, Kempen'deki o fundalıklar görülesi bir şeydi. Gel gör ki geri gelmeyecekler ve yolumuzda ileriye gidiyoruz.

O, yani Conscience tam güneş ışığı altında parlak kırmızı damtaşı çatısı olan yepyeni bir küçük evi, kuzukulağı, soğan, koyu renkli yapraklarıyla patates yetiştirilen bir bahçeyi, bir kayın çitini, bir bağı, daha ötede çam ağaçlarını, baştan aşağı sarıya bürünmüş katırtırnaklarını tasvir ediyordu. Hemen korkma, bir Cazin gibi değil, bir Claude Monet gibiydi. Ayrıca duygusallık aşırılığında bile özgünlük vardı.

Bunu hisseden ve doğru dürüst bir şey yapamayan bana gelirsek, böyle bir şey korkunç değil mi?

Delacroix, Rousseau, Diaz vesairenin, eski ve modern sanatçıların, Galeries modernes vesairenin taşbaskılarını ele geçirme fırsatları yakalarsan, onları sıkıca elinde tutmanı ne kadar tavsiye etsem az, zira nadir hale geldiklerini göreceksin. Oysa güzel şeyleri popülerleştirmenin yolu gerçekten buydu, o günlerin 1 franklık levhaları, geçmişin o oymabaskıları vs. Rodin çok ilginç – yani Claude Monet broşürü. Görmeyi ne kadar isterdim. Bununla birlikte Meissonier'nin bir hiç olduğu ve T. Rousseau'nun matah olmadığı yolundaki sözleriyle hemfikir olmadığımı söylemem

anlamsız. Meissonier'ler ve Rousseau'lar, onları beğenenler ve sanatçının ne hissettiğini keşfetmeye çalışanlar için son derece ilginç şeylerdir. Herkesin bu kanıda olması mümkün değil; çünkü onları görüp bakmak gerekirken, öyle her köşede bulunacak şeyler değildir. Bir Meissonier'yi ele alalım, ona bir yıl boyunca baksan, hâlâ bakılacak yeterince şey çıkar, ertesi yıla gelince, hiç korkma. Bunun yanında mutlu günler geçirmiş, kusursuz buluşlar yapmış bir adam. Daumier, Millet, Delacroix'nın *başka bir* çizim tarzı olduğunu elbette biliyorum ama Meissonier'nin icrası, öncelikle özünde Fransız olan bir şeydir; her ne kadar eski Hollandalılar onda hiçbir kusur bulmayacak olsa da bu, onların dışında bir şeydir, moderndir. Meissonier'nin bir sanatçı, hem de birinci sınıf bir sanatçı olmadığına inanmak için kör olmak gerekir.

Acaba 19. yüzyılın havasını Hetzel portresinden daha iyi veren çok şey yapılmış mıdır? Bernard o çok güzel iki panoyu, Petit'nin yerinde gördüğümüz ilkel insan ve modern insan panolarını yaparken, kafasında aynı fikir olduğu için modern insanı bir okur gibi sunmuştu.

Günümüzde insanların, sözgelimi 48 kuşağının ve şimdiki kuşağın bağdaşmaz olduğuna inanmasına hep üzüleceğim. Kendim, ikisinin her şeye rağmen konumunu koruduğu kanısındayım, her ne kadar bunu kanıtlayamasam da.

Örneğin, koca Bodmer'i ele alalım. Doğayı bir avcı, bir vahşi gibi incelemeyi başarmadı mı, doğayı sevmedi mi ve baştan sona adam gibi bir hayatın tecrübesiyle tanımadı mı? Karşımıza çıkacak banliyö müdavimi ilk Parisli daha cırtlak tonlarla bir manzara resmi yapacağı için, doğayı o kadar ya da daha fazla tanıyor mudur sence? Saf ve çatışan tonlar kullanmak kötü olduğundan değil, *renk açısından her zaman* bir Bodmer hayranı olduğumdan değil; ama böcekten yabandomuzuna, geyikten tarlakuşuna kadar Fontainebleau ormanının tamamını bilen o adamı takdir edip beğeniyorum. Ulu meşeden ve kaya yığınından eğreltiotuna ve ot sapına kadar.

Buna benzer bir şeyi isteyen herkes hissedemez ya da bulamaz.

Ve Brion, ha, Alsas gündelik yaşam tablolarını yapan adamlardan biri diyeceklerdir insanlar bana. Tamam, güzel, sahiden Alsas'a özgü olan Nişan yemeği, Protestan nikâhı gibi şeyleri yaptığı doğru. Hiç kimse Sefiller romanını resimlemeye kalkışmazken, bunu şimdiye kadar aşılamayan bir tarzda yapmıştır ve çizdiği tiplerde yanılmış değildir. İnsanları çok iyi tanımak, o dönemin insanlığını yüz ifadesi ve tip bakımından pek hata düşmeyecek kadar iyi tanımak küçük bir şey midir?

Ah, biz geriye kalanların sıkı çalışarak yaşlanması gerekecek ve işler yolunda gitmeyince umutsuzluğa kapılmamızın sebebi de işte bu.

Günün birinde Montpellier'deki Bruyas müzesini görürsen, sanırım, hiçbir şey seni bizzat Bruyas'tan daha fazla etkilemeyecektir, hele yaptığı alımlardan sanatçılarda hangi özellikleri aradığı kavranınca. Onun belli portrelerinden, suratının ne kadar kederli ve besbelli ki hüsran dolu olduğunu görmek biraz cesaret kırıcıdır. İnsan güneyde başarıya ulaşamazsa, geriye o dava uğruna bütün hayatında çile çekmiş kişi kalır.

Yegâne huzurlu portreler Delacroix ve Ricard'dır.

Örneğin, Cabanel'in yaptığı büyük bir şans eseri doğrudur ve bir gözlem olarak en ilginç olanıdır; en azından adama ilişkin bir fikir verir.

Jo'nun annesinin Paris'e gelmesine sevindim. Gelecek yıl belki biraz farklı geçecek ve bir çocuğunuz olacak; çocuk insan hayatına özgü birkaç ufak tefek sıkıntı getirir ama hüzün vesaireye bağlı belli büyük acılar temelli ortadan kalkacaktır, kesinlikle öyle olacaktır.

Sana yakında tekrar yazacağım, istediğim gibi yazamıyorum sana, işyerinde her şeyin yolunda olduğunu ve öyle süreceğini umarım. Rivet'nin beni gerçekten azıcık endişelendiren öksürükten seni kurtarmasına çok, ama çok sevindim.

Boğazımda oluşan şey kaybolmaya yüz tutuyor, hâlâ biraz güçlükle yiyor olsam da sonuçta daha iyi durumda.

Senin ve Jo'nun elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent.

801 Saint-Rémy-de-Provence, Salı 10 Eylül 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Mektubunu o kadar sevdim ki... Rousseau ve Bodmer gibi ressamlar hakkında dediklerin –onların *büyük adamlar* olduklarını, dünyayı onlar gibi insanlarla dolu görmek istediğini söylüyorsun ya –aynı benim duygularımı yansıtıyor.

Ve de J. H. Weissenbruch'un, çamurlu kanal yollarını, bodur söğütleri, *racourci*'leri, kanalların o garip ve anlamlı perspektifini bildiği ve bunları Daumier'nin avukat resmi yaptığı gibi yaptığı konusunda yazdıkların bence mükemmel. Tersteeg onun bazı resimlerini satın almakla iyi etmiş. Bu gibi adamların iyi satmamalarının sebebi bence, ortalıkta başka tür resim satmaya çalışan ve bunlarla halkı aldatıp yanlış yola sürükleyen pek çok galerici olması.

Biliyor musun, bugün bile, bir yerde aşırı enerjik bir imalatçı ya da yayıncı hakkında bir yazı okuyacak olsam, tıpkı Goupil'in yanında çalışırken duyduğum kızgınlığı, kini duyuyorum.

Yaşam böylece geçip gidiyor, zaman geri gelmiyor; bense işte bu yüzden, kaçan çalışma fırsatlarının bir daha elde edilmeyeceğini bildiğim için, hiç durmadan çalışmaya kararlıyım. Şiddetli bir kriz sonucu resim yapma yetisini tümüyle yitirebilecek benim gibi biri için özellikle önemli bu. Krizler esnasında, ağrıya ve acıya karşı gereğinden fazla korkaklaşıyorum. Daha çok tinsel bir korku bu; ve eskiden iyileşmek için hiçbir istek duymazken, belki de bu korku yüzünden şimdi iki kişinin yiyeceğini yiyiyorum, çok çalışıyorum ve hastalığım nüksetmesin diye diğer hasta-

larla ilişkilerimi kısıtlı tutuyorum. Kısacası iyileşmeye çalışıyorum artık –kendini öldürmeye kalkmış ama suyun çok soğuk olduğunu anlayınca vargücüyle yeniden kıyıya dönmeye çalışan bir adam gibiyim.

Sevgili kardeşim, biliyorsun ki güneye gelmemin, kendimi tümüyle işime vermemin bir sebebi vardı.

Daha farklı bir ışık görme dileği, daha parlak bir gökyüzü altında doğaya bakarsam Japonların duygu ve çizgi stillerini daha iyi anlayacağım düşüncesi... Aynı zamanda, bu parlak güneşi görmezsem, tanımazsam Delacroix'nın resimlerini yapım ve yöntem açısından tam olarak anlayamayacağım inancı ve de kuzeyin puslu havasında, prizmanın renklerini bir tülün gerisinden görüyormuşum duygusu...

Bütün bunlar hâlâ bir ölçüde geçerli. Bir şey daha eklemek gerek bunlara, benim kişiliğimde güneye doğal bir eğilim var– Daudet'nin *Tartarin*'de tanımladığı türden bir eğilim... Ve de, şurada burada birtakım dostlar edindim, ayrıca sevdiğim şeyler var burada.

Ne demek istediğimi anlayabilecek misin bilmem. Hastalığımı korkunç ve iğrenç bulmama karşın, bu yerle belki de koparılmayacak kadar güçlü bazı bağlar kurduğumu hissediyorum yine de. Yani, oldukça kısa bir süre sonra kuzeye dönebilirim belki ama bu bağlar ilerde yeniden burada çalışma özlemi yaratabilir içimde.

Evet, senden saklayacak değilim, şimdilerde yemeğimi nasıl iştahla yiyorsam, arada bir de yeniden kuzey kırlarında bulunmak, eski dostları görmek için korkunç bir istek duyuyorum.

Çalışmalarım iyi gidiyor. Yıllar yılı boş yere aradığım birçok şeyi buluyorum... Bunu fark ettiğimde de, Delacroix'nın, senin de bildiğin o sözü geliyor aklıma hep... Hani, artık soluğu da dişleri de kalmadığı zaman resmi keşfettiğini söylemiş ya. Peki, başımda bu ruh hastalığı var, tamam... Ruhsal bunalımlar geçiren daha birçok sanatçıyı düşünüyorum ve hastalığın hiçbir şey yokmuş gibi resim yapmayı sürdürmeme *engel* olmadığını yineliyorum kendime.

Üstelik, burada krizlerimin anlamsız bir dinsel havaya büründüğü düşünülürse, kuzeye dönmemin ille de gerekli olduğunu bile ileri sürmeyi göze alabilirim. Doktorla görüştüğünde bu konuda fazla konuşma ama bence bunun nedeni, manastır gibi yerlerde –Arles'daki hastane de öyleydi, burası da manastır görünümünde –aylar boyu yaşamak olabilir pekâlâ... Aslına bakarsan, böyle bir atmosferde yaşamamalıyım gerçekten, sokakta kalmak bile daha iyidir. Kayıtsız değilim biliyorsun, kriz sırasında acı çekerken bile dinsel düşüncelerin bana büyük avuntu getirdiği oluyor. Bu yüzden, geçen krizim sırasında çok kötü bir şey geldi başıma –Delacroix'nın *Pietá*'sının bir taşbaskısı vardı ya bende, o, birtakım başka baskılarla birlikte, yağın içine düşmüş ve berbat olmuş.

Buna çok fazla üzüldüm. Boş vakitlerimi tablonun yağlıboya kopyasını yapmaya ayırdım. Bir gün sen de göreceksin. 5 ya da 6 numara bir tuvale yaptım kopyayı, umarım duyguları verebildim. Ayrıca, *Daniel*'i, *Odalıklar*'ı, Bruyas'ın portresini ve *Melez Kadın*'ı Montpellier müzesinde göreli çok zaman olmadığından, bu resimlerin yarat-

tığı etkiyi hâlâ duyuyorum üstümde. Bu, güç veriyor bana, iyi bir kitap okumak da aynı –Dickens'ın ya da Beecher Stowe'un bir yapıtı örneğin. Öte yandan, sinirime dokunan bir şey varsa, o da durmadan şu Lourdes Bakiresi masalına inanan, ona benzer şeyler uyduran kadıncağızları görmek. Düşün ki bu gibi insanların böyle hastalıklı dinsel sapmalarını tedavi etmeye çalışacağına, tam aksine daha da besleyen kişilerin yönettiği bir yerde hapis tutuluyorum. Onun için, yeniden söylüyorum en iyisi kalkıp gitmek, gerçek bir hapishaneye değilse bile en azından orduya katılmak...

Korkaklığımdan dolayı kendi kendime kızıyorum. Atölyemde oturma hakkımı savunmalıydım, polisle ve komşularla kavga etmek pahasına da olsa yapmalıydım bunu. Benim yerime bir başkası olsa tabanca çekerdi... İnsan, bir sanatçı olarak, o beş para etmez serserileri öldürse bile elbet mahkemece suçsuz bulunurdu. Öyle davransaydım çok daha iyi olurdu. Oysa korkaklık, sersemlik ettim.

Hastaydım da tabii ama cesaret gösteremedim. Sonra, bu krizlerin verdiği acıyla karşı karşıya kalınca çok da korkuyorum; yeniden gösterdiğim çabanın biraz önce söylediğimden değişik bir şey olup olmadığını bilmiyorum; dedim ya, kendimi öldürmeye kalkmış, derken suyun çok soğuk olduğunu anlayınca kıyıya ulaşmak için çırpınmaya koyulan biri gibiyim.

Ama dinle beni, bir vakitler Braat'ın başına geldiğini gördüğüm gibi, kesinkes tımarhaneye kapatılmaya hayır diyorum. Bin kez *hayır*! Yaşlı Pisarro ya da örneğin Vignon beni yanlarına almak isterlerse, o başka. Ben de ressam olduğuma göre böyle bir şey ayarlanabilir. Ayrıca, verdiğimiz para muhterem rahibe hemşirelerin cebine gireceğine, ressamlara biraz destek olsa daha iyi değil mi?

Dün, Bay Peyron'un yüzüne karşı açık açık sordum: Madem Paris'e gidiyorsunuz, beni de yanınızda götürme iyiliğini göstermenizi rica etsem ne dersiniz? Kaçamak cevap verdi: Çok ani olmuş, önce sana yazıp sorması gerekiyormuş.

Gene de çok iyi bir adam, bana çok müsamahalı davranıyor ve burada en çok sözü geçen kişi olmamakla birlikte, kazandığım birçok özgürlüğü ona borçluyum.

İnsan yalnızca resim yapmakla kalamaz ki değil mi, başkalarıyla görüşmek de gerek; arada bir başkalarıyla birlikte olmanın sonucunda dengeyi yeniden kuruyor, bir sürü yeni fikirle de doluyorsun. Bir daha kriz geçirmeme umudunu bir yana attım –tam tersine, bu tür krizlerin arada sırada yineleneceğini baştan kabul etmeli ve beklemeliyiz. Ama öyle bir durum meydana geldiğinde bir süre bir huzurevine ya da, hatta kent hapishanesine –oralarda genellikle hücre vardır –girebilirim herhalde. Ne olursa olsun, sen kendini üzme, çalışmalarım iyi gidiyor. Bir de bana bak, şunu ya da bunu, mısır tarlalarını vs. nasıl yapacağımı arada bir sana betimlemek beni nasıl canlandırıyor, alevlendiriyor anlatamam.

Başgardiyanın bir portresini yaptım, bir eşini de senin için tamamladım. Daha önce yaptığım kendi portremle bu resim oldukça ilginç bir karşıtlık oluşturuyor. Kendi portremdeki bakış muğlak ve gizli, bu adamın küçük, parlak ve kurnaz kara gözlerinde ise, askerimsi bir şeyler var. Tabloyu adama armağan ettim, karısı model durmaya razı olursa bir de onu yapacağım. İyice solmuş bir kadın, mutsuz, kendi-

ni bırakmış, hiç göze çarpmayan bir yaratık. Öylesine önemsiz ki, onu gördükçe o tozlu ot yaprağının resmini yapmak için derin bir istek doğuyor içimde. Küçük bir evleri var. Evin arkasındaki zeytin ağaçlarının resmini yaparken birkaç kez konuştum onunla. Hasta olduğuma inanmadığını söyledi –gerçekten de beni şimdi görsen sen de aynı şeyi söylersin. Beynim öylesine dupduru, parmaklarım o kadar emin ki, Delacroix'nın *Pietà*'sını tek bir ölçü bile almadan çizdim. Oysa o resmin ön planında dört el ve kol var, çizmesi ne kolay ne de basit olan el hareketleri, gövde bükülmeleri var.

Yalvarırım, mümkünse en kısa zamanda tuval gönder bana, sanıyorum on tüp daha çinko beyazına ihtiyacım da olacak.

Aslında, biliyorum, iyileşme –kişi cesursa eğer– kişinin içinde oluşacaktır; acıya ve ölüme karşı derin bir tevekkül geliştirmekle, kişisel iradeden, kendi kendine duyulan sevgiden vazgeçmekle... Ama bunu bilmek hiç işime yaramıyor. Çünkü resim yapmayı, insanları ve yeni yeni şeyleri görmeyi, yaşamı yapaylaştıran –de istersen –her şeyi çok seviyorum. Evet gerçek yaşam bambaşka bir şey olmalı. Ancak her yönden yaşamaya, her an da acı çekmeye hazır insanlardan da değilim ben galiba.

Ne garip şey *dokunmak*! Bir fırça vuruşu...!

Açık havada çalışırken, rüzgâra, güneşe, gelip geçenin meraklı bakışlarına maruz kaldığından, elinden geldiğince bir şeyler yapıyorsun, tuvali, üstünde fazla düşünmeden, öyle dolduruyorsun. Ama işte o zaman gerçeği, elzem olanı yakalıyorsun ki, bu en zoru zaten. Aradan bir süre geçtikten sonra yaptığın etüdü yeniden ele aldığında bu kez fırça vuruşlarını nesnelerin yönüne göre ayarlıyorsun. O zaman daha uyumlu, bakması daha hoş bir resim oluyor elbette ve içindeki sükûneti –ne kadar varsa– neşeyi de ekliyorsun.

Ah, burada gördüğüm kimi yüzlerden edindiğim izlenimleri hiçbir zaman aktaramayacağım. Üstünde yeni bir şeyler olan yol elbette bu güneye giden yol. Ne var ki kuzeyliler bunun derinliğini anlamakta zorluk çekiyorlar. Kendimi ileride, belli bir başarı kazanmış bir ressam olarak gözümün önüne getiriyorum kimi kez; o zaman, burada geçirdiğim yalnız ve kötü günleri, ekin biçen köylüleri hücremin demir parmaklıkları arasından seyrettiğim günleri özleyeceğimi düşünüyorum. Talihsizliğin de işe yarar yanları var.

Başarılı olmak için, sürekli refaha kavuşmak için benimkinden değişik bir tabiata sahip olmak gerek. İsteseydim ve peşine düşseydim –ama istemedim ve peşine düşmedim– belki de yapabileceğim şeyleri hiçbir zaman yapmayacağım.

Öte yandan, bu başdönmesi çok sık olduğu için, dördüncü ya da beşinci sınıf koşullarda yaşayabilirim ancak. Delacroix ve Millet gibilerinin değerini, özgünlüğünü, üstünlüğünü anladığımda cesaret topluyor ve diyorum ki evet, ben de bir şeyim, bir şeyler yapabilirim ben de. Ama kendime temel olarak o sanatçıları almalıyım, elimden gelen az bir şeyi onların yönünde üretmeliyim.

Demek Baba Pisarro aynı zaman diliminde gerçekten acımasızca iki talihsizliğe uğradı.

Olanları okur okumaz, gidip onunla kalmanın bir yolu olup olmadığını sormayı düşündüm kendisine.

Buraya verdiğin parayı ona verecek olursan, onun da işine gelir sanırım çünkü pek fazla bir gereksinmem yok benim –çalışmaktan başka...

Açık açık sor bakalım, ne diyecek. İstemezse, ben de Vignon'un yanına gidebilirim.

Pont-Aven'den korkuyorum biraz, o kadar çok insan var ki orada... Ama, Gauguin hakkında dediklerin beni çok ilgilendirdi. Günün birinde yeniden G. ile birlikte çalışırız belki diye hâlâ umutluyum kendi kendime. Gauguin'in şimdiye dek yaptıklarından çok daha iyisini yapabileceğine eminim. Onun bir portresini yapma umudunu kesmedim daha. O da benim, ayçiçeklerini boyarken, bir portremi yapmıştı. Gördün mü? Yaptığım resimden dolayı yüzüm her zamankinden çok daha aydınlık görünüyor ama, o sıralar çok yorgun ve elektrik dolu olmama karşın, portre gerçekten ben.

Kırları görmeyi öğrenmek için yoksul halkla yan yana, iç içe, onların küçük evlerinde, meyhanelerinde yaşamak gerek. Bock'a da söyledim bunu; kendisini çeken, ilgilendiren, etkileyen hiçbir şey görmediğinden yakınıyordu. İki gün onunla birlikte yürüyüş yaptım ve Kuzey'den en az Fas kadar değişik otuz resim konusu gösterdim kendisine. Bu günlerde neler yapmakta olduğunu merak ediyorum.

Ayrıca E. Delacroix'nın –resimleri dinsel ve tarihsel resimleri yani *İsa'nın Teknesi, Pietá, Haçlılar* filan –neden insanı canevinden yakalıyor, biliyor musun? Getsemani'yi yaparken bir zeytinliğin nasıl olduğunu yerinde önceden görmek için gitmiş ve aynı şeyi Karayel fırtınasının kırbaçladığı deniz için de yapmış. Besbelli demiş ki kendi kendine; bu insanlar, tarihin bize anlattığı bu Venedikli valiler, bu haçlılar, bu havariler, bu kutsal kadınlar, halen yaşayan soydaşlarına karakter açısından da yaşama biçimi açısından da benziyor olmalılar.

Şunu sana söylemeliyim ki –İyi bakarsan, tüm başarısızlığına, tüm kusurlarına karşın aynı şeyi *Beşik Sallayan Kadın*'da görebilirsin –diziyi sürdürecek gücüm olmuş olsaydı, modele bakarak azizlerin, kutsal kadınların portrelerini yapacak, onları başka bir çağın insanları gibi gösterecektim. Modeller günümüzün orta sınıf kadınları olacaktı, ama, ilk Hıristiyanlarla da ortak bir yanları olacaktı.

Ancak, böylesi bir çabanın uyandırdığı duygular çok güçlü, onun için şimdilik durdurdum bu işi. Ama ilerde, ilerde aynı konuya yeniden dönmeyeceğimi söyleyemem.

Fromentin ne büyük bir adammış! Doğuyu görmek isteyenler için her zaman tek *rehber* olarak kalacak o. Rembrandt ile Midi (Güney Avrupa) arasında, Potter ile kendi gördükleri arasında bir bağ kuran ilk kişi odur.

Haklısın, bin kez haklısın –bütün bunları düşünmemem gerek– yaratmamam gerek –sakinleşmek için gerekirse sırf lahana ve salata resimleri yapmam gerek... Bir kez sakinleştikten sonra da gücüm neye yetiyorsa, onu yaratmam gerek. *Tarascon Posta Arabası, Üzümbağı, Hasat Zamanı* ve *Kızıl Kabare* adlı tablolarımı yeniden

gördüğümde birer kopyalarını çıkaracağım –özellikle *Kızıl Kabare* renk açısından en karakteristik olan bir gece kahvesidir. Ancak, ortada, sağa doğru olan beyaz figürün yeniden renklendirilmesi, daha iyi biçimlendirilmesi gerek. Gene de, kendim söylüyorum gibi olmasın ama, bu resmin gerçek Güney'i yansıttığına inanıyorum; kırmızılarla yeşillerin karışımı çok üstünde düşünülerek yapılmıştır.

Benim gücüm çok kez tükendi ama uzakta, başkalarının sonsuz sayıda güzel şeyler yapacakları olasılığını görüyorum. Hâlâ doğru olduğunu düşündüğüm için yineliyorum, ötekilerin yolculuklarını kolaylaştırmak için buralarda bir yerde bir atölye kurmak çok iyi olacaktı.

Kuzeyden yola çıkıp, örneğin İspanya'ya giderken, yolculuğu tek aşamada yapmak iyi değil. Görmen gereken şeyleri göremezsin o zaman –değişik ışığa *gözlerini alıştırman* gerek önce, hem de yavaş yavaş.

Titian'ı ya da Velazquez'i, galerilerde görme gereksinmesini pek duymuyorum; canlı kişiler gördüm burada, gerçek Midi resminin ne olduğunu onlardan öğrendim, bu yolculuğumdan önce bilmediğim pek çok şey biliyorum.

Tanrım, Tanrım, Delacroix'nın gerçek Doğu olmadığını söyleyen sanatçıların arasında iyi insanlar da var! Bak şimdi, gerçek Doğu, Gérôme gibi Parislilerin yaptığı şeyler mi yani?

Güneşin vurduğu bir duvar parçasını doğaya bakarak ve bizim *kuzeydeki* görüş biçimimize göre doğru ve gerçeğe uygun resimledin diye, bu Doğu insanlarını gördüğünün bir kanıtı mı oluyor? Şimdi, Delacroix'nın aradığı da aynı şeydi ama bu onun Yahudi düğünü ve odalıklarda duvar resmi yapmasını hiçbir şekilde engellemedi.

Dediğim doğru değil mi? Bir de Degas kalkıyor, "Hem resim yapıp hem de kabarelerde içmek sanatın bedelini pahalıya ödemektir" diyor. Bunu inkâr edecek değilim ama ne yapmamı istiyor yani? Manastırlara, kiliselere mi dalayım? Asıl oralarda korkuya kapılıyorum ben.

İşte bu yüzden, bu mektubu yazarak kaçınayı deniyorum. Senin de Jo'nun da ellerini çok çok sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Annemin doğum günü dolayısıyla seni kutlamadım daha. Dün onlara da yazdım ama mektubu bitirecek kadar kafamı toplayamadığım için henüz göndermedim.

Tuhaftır, bundan önce iki üç kez, Pisarro'nun yanına gitme düşüncesi geçmişti kafamdan; şimdi sen de, onun başına gelenleri bana söyledikten sonra; senden bu ricada bulunmaktan çekinmiyorum.

Evet, evet, burayla ilişkimizi kesmeliyiz. İki kişi birden, yani, hem çalışmak, hem de buradaki tuhaf hastalarla birlikte yaşamak çabasını bir arada sürdüremiyorum

–asabım bozuluyor. Aşağıya inmek için boşuna zorluyorum kendimi. Açık havaya çıkmayalı neredeyse iki ay oldu.

Zamanla burada çalışma yeteneğimi yitireceğim ama o zaman dur demek zorundayım ve –eğer izin verirsen– cehenneme gitmelerini söyleyeceğim onlara. Hepsi yetmiyormuş gibi bir de üstüne para vermek –hayır! Parası kıt sanatçılar arasında benimle birlikte ev tutup oturmak isteyecek biri vardır mutlaka.

Jo'nun da senin de iyi olduğunuzu, onun kız kardeşinin yanınızda kaldığını yazabilmen çok iyi doğrusu.

Çocuğun doğduğunda orada olabilmeyi çok isterdim. Senin yanında değil elbette –değil, imkânsız bu –ama Paris civarında bir başka ressamın yanında kalamaz mıyım?

Üçüncü bir seçenek geliyor aklıma: Jouve'lar... Bir sürü çocukları, koca bir evleri var onların.

Birinci kriz ile ikinci kriz arasında bir kıyaslama yaptım ve de, yalnızca sana söylüyorum bunu, ikincisi benim içimden değil de dıştan gelen şu ya da bu etki yüzünden oldu gibi geliyor bana.

Yanılmış olabilirim tabii, yine de ne olursa olsun, her türlü dinsel abartmadan, dehşetle karışık bir tiksinme duyduğumu kabul edersin. Sayın Bay Peyron sana bir sürü şey söyleyecek, olmadık olanaklardan, olasılıklardan, istemsiz davranışlardan söz edecek. Pekâlâ, tamam. Ama daha kesin konuşursa, hiçbir dediğine inanmam. Ayrıca, kesin konuşacak olursa *ne hakkında kesin konuşacağını* da göreceğiz. Bu hastanede hastaların tedavisi gerçekten kolay, insan yolculuk sırasında bile uygulayabilir bunu, çünkü *hiçbir şey* yapmıyorlar. Hastaları işsiz-güçsüz bir avarelik içinde ot gibi yaşamaya bırakıyorlar, bayat, az çok bozulmuş yiyeceklerle besliyorlar. Sana şimdi açıkça söyleyeyim ki, daha ilk günden itibaren bu yiyecekleri ağzıma koymadım, kriz geçirinceye dek yalnızca kuru ekmek ve biraz çorba ile yetindim; burada kaldığım sürece de aynı biçimde davranacağım. Bu krizimden sonra Bay Peyron'un bana şarap ve et verdiği bir gerçek, ben de ilk günler bunları seve seve kabul ettim; ama, kuralların dışında muamele görmeyi uzun süre benimsemek istemiyorum; doğru olan, bir kuruluşun kurallarına saygı göstermektir. Şunu da söylemeliyim ki Bay Peyron ilerisi için bana pek umut vermiyor. Bunda da haklı bence. *Her şeyin* şüpheli olduğunu, önceden hiçbir şeyden emin olamayacağımızı kesinkes anlamamı sağladı. Ben kendim de krizlerin bir gün yenileneceğine inanıyorum; ancak çalışmalarım kafamı o kadar tümüyle dolduruyor ki, gövdesel sağlığım da iyi olduğuna göre, durumun uzun süre böylece değişmeden sürebileceğini sanıyorum. Buradaki zavallıların yaşadığı işsiz, amaçsız, bitkisel yaşam çok kötü. Ama aslında bu aşırı güneş altındaki kırların, kentlerin genel yaşamında da yaygın bir durum. Oysa, farklı bir yaşam tarzını öğrenmiş olan ben, bu avareliğe karşı koymayı bir görev biliyorum. Bu mektubu, seninkine bir kez daha teşekkür ederek bitiriyor, bana bir an önce yeniden yazman için yalvarıyorum. Ellerini çok çok sıkarım.

Sevgili kız kardeşim,

Geçen mektubumdan bu yana birden fazla kez sana ve Valide'ye yazmaya çalıştım. Bu bakımdan bana tekrar böyle sevecen bir mektup yazdığın için teşekkür ederim. Cor'un ayrılışından bir süre sonra her ikinizin, Valide'nin ve senin Breda'dan ayrılmanızın ne kadar doğru olduğunu düşünüyorum. Hiç kuşkusuz keder, bulanık bir havuzdaki su gibi yüreklerimizde birikmemelidir. Zaman zaman içimde böyle hissediyorum, sanki çok bulanık bir ruhum var; ama bu bir hastalık ve sağlıklı, faal insanlar elbette sizin yaptığınız gibi davranmalı.

Diyelim ki yaklaşık bir ay içinde Valide'ye yazdığımda, ona bir resim göndereceğim; senin için de bir tane olacak.

Bu son birkaç haftada birkaç tane kendim için de yaptım – yatak odamda kendi resimlerimi görmek hoşuma gitmediği için, Delacroix'nın bir ve Millet'nin birkaç tablosunun kopyasını çıkardım.

Delacroix tablosu bir Pietà, yani ölü Mesih'le birlikte Kederli Ana. Bitkin ceset bir mağaranın girişinde sol yanı üstünde öne doğru kıvrılmış olarak yatıyor, elleri uzanmış halde ve ayaktaki kadın arkasında duruyor. Fırtına sonrası bir akşam ve mavi giysileri rüzgârla savurulan bu perişan figür, altın sarısı saçaklı mor bulutların süzüldüğü bir gök zemininde hemen göze çarpıyor. O da büyük bir çaresizlik jestiyle boş kollarını öne uzatmış ve elleri, çalışan bir kadının güzel, sağlam elleri görülebiliyor. Dalgalanan giysileriyle bu figür neredeyse boyuna denk genişliğe sahip. Ve ölü adamın yüzü gölgede olduğu için, kadının solgun başı bir bulutun önünde parlak biçimde öne çıkıyor – bu iki başın koyu renkli ve solgun bir çiçek gibi görünmesini sağlayan karşıtlığın daha iyi ortaya çıkmaları için düzenlendiği apaçık. Bu tablonun kimin eline geçtiğini bilmiyordum ama tam da üzerinde çalışma sürecindeyken, Kardeşim Yves, İzlanda balıkçısı ve Madam Krizantem kitaplarının yazarı Pierre Loti'nin bir makalesine rastladım.

Carmen Sylva üzerine yazdığı bir makale.

Yanlış hatırlamıyorsam, o kadının şiirlerini okumuşluğun var. Bir kraliçe, Macaristan'ın ya da başka bir ülkenin (hangisi bilmiyorum) kraliçesi; Loti onun özel odasını, daha doğrusu yazı yazdığı ve resim yaptığı stüdyosunu anlatırken, orada bu Delacroix tablosunu gördüğünü ve çok hayran kaldığını belirtir.

Carmen Sylva'yı anlatışı kişiliğinin sözlerinden daha da ilginç olduğunu hissettirir insana, hem de şöyle şeyler söylemesine karşın: Çocuksuz bir kadın tokmağı olmayan bir çana benzer – bronzun sesi belki çok güzel çıkar – ama – ...

Ne var ki bunun gibi bir tablonun böyle ellerde olduğunu düşünmek, insana iyi gelir ve tablolara dönük bir his taşıyan kişilerin gerçekten bulunduğunu hayal edebilmek ressamları biraz avutur.

Ama böyleleri nispeten çok azdır.

Delacroix'nın ne olduğuna dair bir fikir vermek için, sana bir eskiz göndermek aklımdan geçti. Bu ufak kopyanın herhangi bir açıdan değeri yok elbette. Ne var ki onda, Delacroix'nın bir Kederli Ana'nın yüz hatlarını Roma heykelleri tarzında çizmediğini görebileceksin –

Ayrıca onda donuk halin, eleme boğulmaktan, gözyaşı dökmekten ve uyumamaktan yorgun düşmüş bir kişinin şaşkın, bulanık bakışının Germinie Lacerteux tarzına oldukça benzediğini.

De Goncourt'un ustaca kitabına kesinlikle heves etmemeni çok iyi ve çok talihli saymaktayım. Kitapları öncelikle harekete geçmek için enerji almak amacıyla okuyan biri olarak, Tolstoy'u tercih etmen çok daha iyi olur.

Ama onları yaratan sanatçıyı aramak üzere kitap okuyan biri olmam itibariyle, Fransız romancıları o kadar beğenmekle yanılıyor olabilir miyim?

Kırk küsur yaşında, sıradan bir kadının portresini yeni bitirdim. Yüz solgun ve yorgun, çopur, zeytin rengine çalan yanık bir ten, siyah saç.

Yumuşak bir pembe ıtırla süslenmiş solgun bir siyah elbise, arka plan ise pembe ve yeşil arası nötr bir tonda.

Bazen yol kenarındaki tozlu bir ot sapından ne az, ne de fazla olan dramla böyle şeylerin resmini yapmam nedeniyle, De Goncourt, Zola, Flaubert, Maupassant, Huysmans'a sınırsız bir hayranlık duymam doğru gibi geliyor bana. Ama sana gelince, acele etme ve Rusları okumayı cesaretle sürdür. Tolstoy'un Benim dinim kitabını okudun mu? Çok pratik ve gerçekten yararlı olsa gerek. Madem hoşuna gidiyor, dosdoğru çok derinlerine in.

Son zamanlarda iki portremi yaptım, biri bayağı karakterli, sanırım; ama burada portreler hakkında filizlenen fikirler Hollanda'da muhtemelen alayla karşılanacaktır. Theo'nun evindeyken ressam Guillaumin'in portresini ve yine ona ait bir genç kadın portresini gördün mü? Bunlar, aranan şeyin ne olduğuna dair gerçekten bir fikir verir. Guillaumin kendi portresini sergilediğinde, halk ve sanatçılar epeyce gülmüş; oysa eski Hollandalılar Rembrandt'ın ve Hals'ın yanında bile durabilecek nadir şeylerden biridir.

Kendim fotoğrafları hâlâ ürkütücü buluyorum ve hiç kimsenin, özellikle de tanıdığım ve sevdiğim kişilerin fotoğraflarını edinmek istemiyorum.

Birincisi, bunlar bizden daha çabuk solarken, resim portre birçok kuşak boyunca kalır. Ayrıca, bir resim portre tasvir edilene dönük sevgiyle ya da saygıyla yapılmış bir duygu işidir. Eski Hollandalılardan bize kalan nedir? Portreler.

Böylece Mauve'un ailesindeki çocuklar Mesker'in çok iyi yaptığı portresiyle onu hep görmeye devam edecek.

Tam şimdi Theo'dan bir mektup aldım, bir süreliğine kuzeye dönme isteğim üzerine söylediklerime cevap veriyor. Bunun gerçekleşme ihtimali bayağı yüksek, ne zaman olacağı ise şu ya da bu sanatçıyla birlikte kalabilme fırsatlarına bağlı hâlâ.

Ama birkaçını tanımamız ve çift olarak oturmanın çoğu kez avantajlı olması nedeniyle, uzun zaman almayacaktır.

Son olarak, "à bientôt" ["görüşmek üzere"] diyeyim sana, mektuplarına tekrar çok teşekkür ederek.

Sana ve Valide'ye hangi tuvalleri göndereceğimi henüz bilmiyorum, muhtemelen Delacroix'dan yapılan kopyayla birlikte bir buğday tarlası ve bir zeytinlik.

Dışarıda hava çok uzun süredir enfes ama iki aydır odamdan çıkmadım, sebebini de bilmiyorum.

Cesarete ihtiyacım var ve çoğu kez bundan yoksunum.

Ayrıca hastalığım, yalnızlık duygum kırlarda beni çok ürkütücü şekilde kıskıvrak yakaladığı için dışarıya çıkmakta tereddüt ediyorum. Gerçi zamanla bu değişecek yine. Hayatı ancak şövale önünde resim yaparken azıcık hissediyorum.

Her neyse, bu değişecek yine, çünkü sağlığım öylesine iyi ki bünye günün birinde yine üstün gelecek.

Yanaklarından sevgiyle öperim, yakında daha geniş yazacağım.

Dostlukla,
Vincent

805 Saint-Rémy-de-Provence, Cuma 20 Eylül ya da dolayları, 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Mektubun için çok teşekkürler. Birincisi, *Baba* Pissarro'yu önceden kendince düşünmüş olmana çok sevindim.

Orada olmasa bile diğer yerlerde başka imkânlar bulunduğunu göreceksin. Şimdi iş iştir ve bu kış için hemen taşınma halinde Paris'teki bir tımarhaneye yatmaya razı olup olmayacağıma kesin cevap vermemi istiyorsun gayet haklı olarak.

Buraya yatışım sırasındaki aynı sakinlikle ve aynı sebeplerle *evet* cevabını veriyorum, Paris'teki bu tımarhane belki ideal olmasa bile – böyle bir durum kolayca ortaya çıkabilir çünkü burada çalışma fırsatı fena değil ve tek meşgalem de çalışmak.

Ama bununla birlikte, mektubumda taşınmak isteyişimin bir sebebi olarak çok ciddi bir saik belirttiğime dikkatini çekeceğim.

Ve şunu tekrarlamakta ısrar ediyorum. Modern fikirler taşıyan biriyken, Zola'nın, De Goncourt'un ve çok derinden hissettiğim sanatsal şeylerin böylesine ateşli bir hayranıyken, batıl inançlı bir kişinin yaşamış olacağına benzer krizler geçirmeme ve kuzeydeyken asla kafamda olmayan o karmakarışık, berbat dinsel fikirlerin aklıma gelişine şaşıyorum.

Çevreye çok duyarlı olma bakımından, Arles hastanesinin ve buradaki evin eski

manastır havasında uzun süre kalmış olmanın, bu krizleri açıklamaya başlı başına yeterli olduğu varsayımıyla hareket edilirse, bir geçici tedbir olarak da olsa, halihazırda sivil bir tımarhaneye yatmak gerekli olabilir.

Gelgelelim, aceleci davranmaktan ya da öyle görünmekten kaçınmak açısından, belirli bir anda istediğim şey, yani bir taşınma konusunda seni böylece uyardıktan sonra, sana şunu bildireyim ki bu kış yeni bir nöbet olup olmayacağını görmek üzere bir süre daha bekleyecek kadar sakin ve kendimden eminim.

Ama *ardından* sana buradan çıkmak istediğimi yazacak olursam, tereddütte kalmazsın ve ne kadar mükemmel insanlar olsalar bile, rahibelerce çekip çevrilen bu yere benzemeyen bir kuruma yatırılmak için, bir ve hatta birkaç ciddi sebebim olduğunu bileceğinden, iş önceden düzenlenmiş olur.

Şimdi şu ya da bu düzenlemeyle er ya da geç taşınmamız mümkünse, sanki hemen hiçbir şey yanlış değilmiş gibi, aynı zamanda çok ihtiyatlı ve Rivet'nin söyleyeceği en ufak şeyi dinlemeye hazır olarak başlayalım ama sanki umutsuz bir vakaymış gibi hemen aşırı resmî tedbirler almaya yönelmeyelim.

Bir sürü şey yemeye gelince, evet, öyle yapıyorum – ama kendi doktorum olsam, bunu yasaklardım.

Gerçekten muazzam bedensel güce kavuşmada kendi açımdan bir yarar görmüyorum, zira kendimi bazı iyi işler yapma fikrine vermem ve sadece bir sanatçı olmayı istemem, en mantıklı şey olur.

Cor'un ayrılışından sonra, Valide ve Wil kendi kafalarına göre ortam değiştirdiler – öyle yapmaları son derece doğruydu. Keder, bir bataklıktaki su gibi ruhumuzda birikmemelidir. Ama taşınmak bazen hem maliyetli, hem de imkânsızdır.

Wil çok iyi yazmış, Cor'un ayrılışı onlar için büyük bir keder.

Tam da Delacroix'nın Pietà'sından kopya çıkarmakta olduğum şu anda o tablonun nereye gittiğini öğrenmem çok matrak. Tablo, Macaristan'ın ya da oralardaki başka bir ülkenin kraliçesinin elinde, Carmen Sylva adıyla şiirler yazmış biri. Ondan ve tablodan söz eden makalenin yazarı Pierre Loti, bu Carmen Sylva'nın yazdıklarından daha etkileyici bir kişi olduğu izlenimi uyandırıyor insanda. Oysa kraliçe şöyle şeyler yazmış: Çocuksuz bir kadın tokmağı olmayan bir çana benzer – bronzun sesi belki çok güzel çıkar ama hiç kimse duymaz.

Halen elimde Millet'nin Tarla uğraşları dizisindeki on resimden yedisinin kopyası var.

Kopyalar yapmanın olağanüstü ilgimi çektiğine seni temin edebilirim; şimdilik hiçbir modelim olmadığı için, figürü gözden kaçırmamamı sağlayacaktır.

Dahası, kendim ya da başka biri için bir stüdyo dekorasyonu ortaya çıkaracaktır.

Ekici ve Kazıcılar tablolarının kopyalarını da yapmak isterim.

Kazıcıların çiziminden çekilmiş bir fotoğrafı var.

Ve Durand-Ruel'in galerisinde bulunan Ekici tablosundan Lerat'nın yaptığı oymabaskı.

Karlar altında tırmık bulunan tarla aynı oymabaskılar arasında. Bir de Günün dört vakti, gravürler koleksiyonunda örnekleri var.

Bunların hepsini, en azından oymabaskıları ve gravürleri edinmek hoşuma gider. İhtiyaç duyduğum bir çalışma çünkü *öğrenmek* istiyorum. Kopya yapma eski sistem olabilir ama bu kesinlikle beni hiç rahatsız etmiyor. Delacroix'nın İyi yürekli Samiriyeli tablosunun da kopyasını yapacağım.

Bir kadının, hademenin karısının portresini yaptım – hoşuna gidecektir, sanırım. Sonradan yaptığım tekrarı, canlı modele bakarak yaptığım ilki kadar güzel olmadı.

Ve korkarım ki aslını alacaklar, onun sende olmasını isterdim. Pembe ve siyah.

Bugün sana kendi portremi gönderiyorum, ona bir süre öylece bakmalısın – fizyonomimin çok daha sakin hale geldiğini göreceğini umarım, her ne kadar bakış, bana göründüğü kadarıyla eskisinden belki daha bulanık olsa da.

Hasta olduğum dönemdeki bir girişim olan başka bir portre var elimde. Ama bence bu daha çok hoşuna gidecektir, sade bir şey yaratmaya çalıştım; Baba Pissarro'yu görürsen, ona göster.

Tarla uğraşları renk bakımından büründüğü efekte şaşıracaksın, onun çok özel bir dizisi bu.

Ona ne aradığını ve kopya etmenin bana niçin yararlı göründüğünü sana anlatmaya çalışacağım. Biz ressamlardan her zaman kendimizce *kompozisyon yapmamız* ve *sırf bir kompozitör olmamız* istenir.

Peki, ama müzikte durum öyle değildir, bir kişi bir Beethoven çaldığında ona kendi kişisel yorumunu katar – müzikte ve en başta da şarkı söylenirken bu yapılır. Bir bestecinin *yorumu* bir şeydir; sadece bestecinin kendi bestelerini çalması katı ve değişmez bir kural değildir.

Güzel, şu anda öncelikle hasta olduğuma göre, avunmak için ve kendi keyfimce bir şey yapmak için çalışıyorum.

Delacroix'nın ya da Millet'nin siyah-beyazını ya da onlardan yapılmış şeyi önüme bir konu olarak koyuyorum. Ardından haliyle tamamen olmasa bile kendimce üstüne doğaçlama boya sürüyorum ama *onların* tablolarından akılda kalanları gözeterek – aklımda kalan hali, doğru olmasa bile aynı duyarlılığı taşıyan belirsiz renk uyumu ise kendi yorumum.

Bir sürü kişi kopya yapmıyor. Başka bir sürü kişi ise kopya yapıyor – bana gelince, tesadüfen koyulduğum bu işi öğretici, daha da önemlisi bazen avutucu buluyorum.

İşte o zaman fırçam parmakların arasında sanki keman üstündeki bir yaymış gibi ve kesinlikle kendi keyfime göre oynuyor. Bugün Koyun kırkan adamı eflatundan sarıya uzanan bir renk skalasında yapmayı denedim. Bunlar küçük tuvaller, yaklaşık 5 numaralı.

Gönderdiğin tuval ve boya paketi için çok teşekkür ederim. Öte yandan, sana portreyle birlikte birkaç tuval gönderiyorum:

Ayın doğuşu (buğday demetleri)
Tarlalar etüdü
Zeytin ağaçları etüdü
Gece etüdü
Dağ
Yeşil buğday tarlası
Zeytin ağaçları
Çiçek açmış meyve bahçesi
Bir taşocağına giriş

İlk dört tuval diğerleri gibi bir bütünlük havası taşımayan etütler. Kendim bu nöbetin başladığını hissedince yaptığım Bir taşocağına girişi gayet beğeniyorum çünkü kendi zevkime göre koyu yeşiller toprakboya tonlarıyla iyi uyuşuyor; onlarda sağlıklı bir malızunluk var ve beni rahatsız etmemesinin sebebi de bu. Aynı şey belki Dağ için de geçerli. İnsanlar bana dağların öyle olmadığını ve bir parmak kadar geniş siyah konturlar bulunduğunu söyleyecekler. Ama olsun, Rod'un kitabındaki pasajı (içinde iyi bir şey bulduğum çok nadir pasajlarından birini) ifade ediyormuş gibi göründü bana – karanlık dağlarda keçi çobanlarının alacakaranlığa bürünmüş kulübelerinin göze çarptığı, ayçiçeklerinin açtığı gözden uzak bir arazi.

Beyaz bulutun ve arka planda dağların yer aldığı Zeytin ağaçları, ayrıca Ayın doğuşu ve Gece efekti –

Bunlar düzenleme açısından birer abartı, çizgiler eski ağaç baskılarda olduğu gibi çarpıtılmış. Zeytin ağaçları aynen diğer etütte olduğu gibi daha karakterli; gün içinde yeşil böceklerin ve ağustosböceklerinin sıcakta uçuşurken görüldüğü vakti ifade etmeye çalıştım.

Diğer tuvaller, Orakçı vs. kurumuş değil. Şimdi kötü mevsimdeyken, bir sürü kopya yapacağım çünkü gerçekten daha çok figür çalışması yapmalıyım. İnsana esası kavramayı ve sadeleştirmeyi öğreten figür çalışmasıdır.

Mektubunda çalışma dışında asla bir şey yapmadığımı söylüyorsun, hayır, doğru değil bu; kendim çalışmamdan çok ama çok hoşnutsuzum ve beni teselli eden tek şey tecrübeli insanların on yıl hiç karşılık beklemeden resim yapmak gerektiğini söylemesi. Ama benim yaptığım şey, sadece başarıya ulaşmayan talihsiz etütlerle on yıl geçirmek. Şimdi daha iyi bir dönem gelebilir ama figür çalışmasını güçlendirmem ve Delacroix'yı, Millet'yi çok yakından inceleyerek belleğimi tazelemem gerekir. Ardından çizimimi halletmeye çalışacağım. Evet, her işte bir hayır vardır, insana çalışmak için bir kez daha fırsat verir.

Tuvaller rulosuna bir çiçek etüdü de ekliyorum – matah bir şey değil ama yine de yırtıp atmak istemiyorum.

Sonuçta biraz işe yarar saydıklarım sadece Buğday tarlası, Dağ, Meyve bahçesi, Zeytin ağaçları ve mavi tepeler, portre ve Taşocağına giriş; geri kalanlar bana *hiçbir şey* ifade etmiyor, çünkü çizgiler bakımından kişisel iradeden, duygudan yoksun.

Belki abartılı olsa bile, bu çizgilerin buluştuğu ve ölçülü olduğu yerde resim başlar. Bernard'ın ve Gauguin'in biraz hissettikleri şey budur; bir ağacın doğru şekilde olması şartını hiç de aramazlar ama şeklin yuvarlak mı, yoksa kare mi olduğunun söylenmesinde kesinlikle ısrar ederler – ve inan ki bana, haklılar. –

Bazı kişilerin fotoğraf gibi ve saçma kusursuzluk anlayışı karşısında çileden çıkarlar. Dağların renk tonunun doğru olması şartını hiç de aramazlar ama şunu söylerler: Mesih aşkına, dağlar maviyse, biraz mavi boca et ve azıcık şöyle ya da böyle mavi olduğunu anlatmaya kalkma bana. Mavi, öyle değil mi? Güzel, maviye boya işte, hepsi bu! Gauguin bunu açıklarken bazen bir deha kesilir ama iş ondaki *dehaya* gelince, bunu göstermede çok ürkektir ve gençlere gerçekten yararlı bir şeyi söylemekten o kadar hoşlanması dokunaklıdır. Her şeye rağmen ne kadar tuhaf bir adam.

Jo'nun iyi olmasına sevindim; bence onun gebeliğini düşünmekle ve bu aile dertleri olmaksızın tek başına olduğun döneme nazaran daha fazla endişeler de duymakla çok daha rahat edeceksin. Böylece kendini daha doğal halde bulacaksın.

İnsan Millet'yi ve Delacroix'yı düşününce, ne müthiş bir tezat. Delacroix evli değil, çocukları yok, Millet ise bütünüyle ailesiyle beraber, herkesten daha fazla.

Ve buna rağmen eserlerinde ne çok benzerlik var.

Demek, Jouve büyük stüdyosunu hâlâ elinde tutuyor ve dekorasyonlar üzerinde çalışıyor.

O muhteşem bir ressam olmaya çok yaklaşmıştı. Onun derdi parasal sıkıntılarda, yiyip içmek için resim dışında bin türlü şey yapmaya mecbur, bu huy ona güzel bir şey yapınca kazandığından daha fazla paraya mal oluyor.

Ve fırçayla çizme becerisini çabuk kaybediyor. Bu muhtemelen şimdikiyle aynı olan eski alıştırma yönteminden geliyor – stüdyolarda konturların içi doldurulur. Daumier ise çizmeyi öğrenmek için hep kendi yüzünü aynada resmederdi!

Oldukça sık biçimde aklıma ne geliyor, biliyor musun? Eski günlerde sana hep söylediğim şey, yani başarıya ulaşmazsam, üzerinde çalıştığım şeyin yine de sürdürüleceği düşüncesi. Öyle doğrudan değil ama insan doğru olan şeylere inanmada yalnız değildir. O halde insanın bir kişi olarak ne önemi var? İnsan hikâyesinin buğday hikâyesine benzediği yönünde çok sıkı kanaatim var. Eğer kişi filiz vermek üzere toprağa ekilmemişse, ne önemi var ki, her halükarda ekmeğe dönüştürülmek için öğütülecek.

Mutluluk ve mutsuzluk arasındaki farklılık, ikisi de gerekli ve yararlı, ölüm ya da göçüp gitmek... öylesine göreli ki – hayat da öyle.

Sıkıntı ya da kaygı verici bir hastalık karşısında bile, bu inanç kesinlikle sarsılmaz.

O Meunier'leri görmeyi çok isterdim.

Pekâlâ, şu anlaşılsın ki Paris'e gelmek istediğimi sana tekrar açıkça ve kısaca yazarsam, yukarıda açıkladığım bir sebebim olacaktır; bu arada öyle büyük telaşa gerek yok ve seni uyardıktan sonra, kışı ve o zaman depreşebilecek krizi bekleme gereğine oldukça eminim. Ama başka bir dinsel vecit nöbeti geçirecek olursam, ertelemeye mahal yok, bir sebep göstermeksizin *hemen* ayrılmak isterim. Ancak rahibelerin idare

tarzına karışmaya ve hatta onları eleştirmeye hiç hakkımız yok, bu en azından patavatsızlık olur. Onların kendilerine göre inancı ve başkalarına iyilik etmede bazen çok düzgün işleyen yaklaşımları var. *Ama seni hafifçe uyarmıyorum.* Ve mesele, daha fazla özgürlüğe ya da sahip olmadığım başka bir şeye yeniden kavuşmak değil. Öyleyse bir yer bulma fırsatı ortaya çıkana kadar çok sakince bekleyelim.

Midemin sağlam çalışması büyük bir ilerleme; soğuğa karşı eskisi kadar hassas olacağını pek sanmıyorum. Havalar bozulduğunda ne yapacağımı biliyorum çünkü hoşuma giden çeşitli şeylerden kopyalar yapma planım var.

Millet röprodüksiyonlarını okullarda görmeyi çok isterim; bence sırf iyi şeyleri görmekle ressamlığa yönelen çocuklar çıkacaktır.

Jo'ya içten selamlarımı ilet, elini sıkarım, yakında daha geniş yazacağım.

Dostlukla,
Vincent

811 Saint-Rémy-de-Provence, Pazartesi 21 Ekim ya da dolayları, 1889
Anna van Gogh-Carbentus'a (H)

Sevgili Anneciğim,

Hâlâ eski evdeyken sana bir kez daha yazmak istedim; son mektubun ve Cor'un yolculuğunun sağ salim geçtiği haberi için teşekkür ederim.

Orada hevesle çalışacağı ve arada bir hayattan keyif alacağı kanısındayım. Sana yazdığı şeyler, arkadaşım Gauguin'in bana Panama ve Brezilya hakkında anlattığı şeyleri hatırlatıyor. Isaâcson'un da Transvaal'e gideceğini bilmiyordum. Onunla şahsen hiç tanışmadığımı biliyorsun; ama bir Hollanda gazetesinin çalışmalarımı yazmaya az çok niyetlenmesi nedeniyle yakınlarda ona mektup yazdım. Bunu yapmamasını istedim ama vefalı yakınlığına da teşekkür ettim; çünkü birbirimizin çalışmaları üzerine başından beri sıkça düşünüyorduk ve bizim eski Hollandalı ve şimdiki Fransız ressamları hakkında aynı fikirlere sahiptik.

De Haan'ın çalışmalarını da bir hayli beğeniyorum.

Şimdi sana söz verdiğim şeyin tam hazır olduğunu bildirebilirim – yani beş tane manzara etüdüm, küçük bir portrem ve bir iç mekân etüdü. Gerçi seni hayal kırıklığına uğratmasından, birkaç şeyin sana önemsiz ve çirkin görünmesinden çekinmekteyim. Wil ve sen onlarla dilediğinizi yapabilirsiniz; isterseniz bir çiftini diğer kız kardeşlere verin, bir çift daha göndermemin sebebi bu.

Ama bu beni ilgilendirmeyen bir şey; bana ait şeylerin ailede bulunmasını sağlamak istedim sadece ve tek çabam zaman içinde daha önemli hale gelebilmesi açısından bir arada tutmayı tercih ettiğim birkaç şeyi bir tür takıma dönüştürmek. Ancak her altısına yer bulamamanızı önceden anlayabilirim; bu bakımdan onlarla

dilediğinizi yapın. Ama en az bir süre için bir arada tutmanızı tavsiye ederim; o zaman uzun vadede en çok hangilerinden hoşlandığınızı daha iyi değerlendirebileceksiniz.

Mina Teyze'nin yazdığınız gibi çok acı çekmesine üzüldüm; onu görmeyeli yıllar oldu.

Theo'nun şimdiki hayatını eskisinden daha fazla sevmesinin çok daha iyi olduğu konusunda seninle elbette hemfikirim ve Jo'nun loğusalığında her şeyin yolunda gitmesini aynı şekilde umarım; ardından oldukça uzun bir süre düzene gireceklerdir. Bir insanın dünyaya gelişine tanık olmak her zaman iyidir, birçok kişiyi daha fazla huzura ve hakikate yöneltir.

Buranın kırları sonbaharda çok güzel, sarı yapraklar da öyle. Burada daha fazla bağ olmaması benim için bayağı üzücü ancak birkaç saat ötedeki bir tanesine gidip resim yaptım. İnsanın karşısına çıkan şey, geniş bir alanın evdeki frenkasması gibi tamamen mora ve kırmızıya bürünmesi; yanı başında sarı bir meydan ve biraz ötede hâlâ yeşil bir kesim.

Hepsi muhteşem mavilikte bir gök altında ve uzakta eflatun kayalar var. Geçen yıl bunu resmetmek için şimdikinden daha iyi bir fırsat bulmuştum.

Size gönderdiklerimin arasına buna benzer bir şeyi katmayı isterdim ama bir dahaki yıla kadar size borcum olsun.

Pakete koyduğum küçük portremden Paris, Londra ve başka birçok büyük kenti görmeme ve oralarda yıllarca kalınama karşın, Zundertli bir köylüye, sözgelimi Toon ya da Piet Prins'e hâlâ az çok benzediğimi göreceksin. Sanırım, bazen dünyada sadece köylülerin daha işe yarar olduğu hissine kapılıyorum ve öyle de düşünüyorum. İnsanlar ancak geri kalan her şeye sahip olunca, tablolar, kitaplar vs. edinme gereği yönünde bir duyguya varırlar. Bu bakımdan kendi değerlendirmem çerçevesinde kendimi kesinlikle köylülerin aşağısında saymaktayım. Her neyse, tuvallerimi aynen onların tarlada yaptığı gibi sabanla sürüyorum.

Bunun dışında mesleğimizde işler acınası halde, aslında hep öyle olmuştur ama şu sıralarda durum gerçekten çok kötü.

Oysa tablolara ödenen paralar hiçbir zaman şimdiki kadar yüksek olmadı.

Bizi çalışır durumda tutan birbirimize karşı dostluğumuz ve doğa sevgisidir; zaten insan fırçaya hâkim olma zahmetine girdiğinde, *resim yapmaktan kendini alamaz.*

Başkalarına kıyasla yine de talihliler arasındayım ama mesleğe atılan birinin daha bir şey yapmadan vazgeçmesi gerektiğinde ne hale düşeceğini gözünde bir canlandır; böyle birçok kişi var.

Mesleği öğrenmek için on yıl gerekirken, sözgelimi altı yılı geçirdikten ve bedelini ödedikten sonra bırakmak zorunda kalanlar oluyor; bunun ne kadar perişan edici olduğunu ve kaç kişinin bu duruma düştüğünü bir bilsen. Hele insan ölü ressamların eserlerine hayatta oldukları sırada hiç biçilmeyen yüksek fiyatlar ödendiğini duyunca; yaşayan ressamlara yarardan çok zarar getiren bir tür lale çılgınlığı bu. O da lale çılgınlığı gibi geçip gidecek.

Buna karşılık, lale çılgınlığının çoktan bitmesine ve unutulmasına karşın, çiçek yetiştiricilerinin kaldığı ve kalacağı düşünülebilir. Ben de resme aynı şekilde bakmaktayım, geriye kalan şey bir tür çiçek yetiştiriciliğidir. Ve böyle bir işe girmekle kendimi talihli saymaktayım. Gerisi boş!

Bunları herhangi bir hayale kapılmamak gerektiğini ortaya koymak için anlatıyorum. Mektubumu postaya vermem gerekiyor – şu anda buradaki hastalardan birinin portresi üzerinde çalışıyorum. Bir süre birlikte kalınca onlara alışmak garip, onların deli olduğunu artık düşünmüyor insan. Seni hasretle kucaklarım.

Seni seven
Vincent

816 Saint-Rémy-de-Provence, Pazar 3 Kasım ya da dolayları, 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Elime olabildiğince çabuk geçmesine ihtiyaç duyduğum boyaların bir listesini gönderiyorum ilişikte.

O Millet'leri göndermekle beni çok sevindirdin, şevkle çalışıyorum üzerlerinde. Sanatsal şeyleri hiç görmemekten dolayı güçsüzleşme yolundaydım; bu iş beni canlandırıyor. Akşam resmini bitirdim, 30 numaralı tuvallere yaptığım Kazıcılar ve ceketini giyen adam ile daha küçük tuvale yaptığım Ekici üzerindeki çalışmam sürüyor. Akşam bir menekşeler ve yumuşak eflatunlar yelpazesi içinde, lambadan gelen ışık soluk yeşilimsi sarı, ateşin ışıltısı turuncu ve adam kırmızı toprakboya. Göreceksin. Bana öyle geliyor ki bu Millet çizimlerine bakarak resim yapmak, kopya etmekten ziyade *başka bir dile çevirmeye* benziyor. Bunların dışında bir yağmur sahnesi ve ulu *çamların* yer aldığı bir *akşam* sahnesi var elimde.

Ayrıca bir yaprak dökümü.

Sağlığım çok iyi, epey sıkça melankoliye kapılmamı saymazsak tabii; ama buraya geldiğim zamankinden çok daha iyi ve hatta Paris'tekinden daha iyi hissediyorum kendimi. Çalışmaya ilişkin fikirler de sağlamlaşıyor gibi geliyor bana. Gerçi şimdi yaptığım şeyleri beğenip beğenmediğini pek bilmiyorum. Önceki mektupta söylediğin şeye, yani üslup arayışının çoğu kez diğer niteliklere zarar verdiği görüşüne karşın, işin doğrusu tabir yerindeyse üslup arama yönünde büyük bir itki duyuyorum ancak bununla daha cesur ve daha bilinçli bir çizimi kastediyorum. Bu beni daha fazla Bernard ya da Gauguin gibi yapacaksa, elimden bir şey gelmez. Ama uzun vadede buna alışacağına inanma eğilimindeyim.

Evet, insan bir kırın bütünlüğünü hissetmeli. Bir Cézanne'ı başka bir şeyden

ayırt eden bu değil mi? Sözünü ettiğin Guillaumin'e gelince, epeyce üsluba ve kişisel bir çizim tarzına sahip. Her neyse, elimden geleni yapacağım.

Şimdi yaprakların çoğu döküldüğünden manzara kuzeyi daha fazla andırıyor; kuzeye döndüğümde bunu eskisinden daha açık göreceğimi gerçekten hissediyorum.

Sağlık mühim bir şey, birçok şey ona bağlı, çalışma da öyle.

Bereket versin ki o iğrenç kâbuslar artık bana azap çektirmiyor.

Önümüzdeki birkaç günde Arles'a gitmeyi umuyorum.

Jo'nun Akşam resmini görmesini çok isterim, yakında sana bir paket göndereceğim sanırım; ama kuruma işi stüdyonun rutubetinden dolayı çok fena. Buradaki evlerin mahzeni ya da temeli pek yok; rutubet kuzeydekinden daha fazla hissediliyor.

Evdekiler şimdiye kadar taşınmış olsalar gerek, sonraki pakete onlar için altı tuval ekleyeceğim. Bunları çerçeveletmeye gerek var mı? Belki *yok*, çünkü buna değmez. Bilhassa sana zaman zaman gönderdiğim etütleri çerçeveletme, bu iş daha sonra yapılabilir, çok fazla yer tutmaları gereksiz.

Bay Peyron için de bir tuval yaptım, yüksek bir çam ağacıyla birlikte buranın bir görüntüsü.

Umarım, sen ve Jo sağlıklı kalmaya devam edersiniz.

Artık yalnız olmamam ve her şeyin eskisinden daha normal olması da beni mutlu ediyor.

Gauguin döndü mü? Bernard ne yapıyor?

Yakında daha geniş yazacağım, senin, Jo'nun ve dostlarımızın elini sımsıkı sıkarım. Bana inan.

Dostlukla,
Vincent

Boya listesini olabildiğince basitleştirmeye çalışıyorum – böylece eski günlerdeki gibi toprakboyaları çok sıkça kullanıyorum.

Son pakette uzun, kıvrımlı çizgilerle çizilen etütlerin olması gerektiği gibi olmadığını çok iyi biliyorum; bununla birlikte kütlelerin iç içe geçişini ifade etmeye yönelik bir çizim üslubuyla şeyleri yığınlaştırma yaklaşımının süreceğine inanman için ısrarcı olacağım. Delacroix'nın manzarasını, Yakup peygamberin melekle boğuşmasını hatırlıyor musun? Üstelik ona ait başka şeyler de var! Örneğin, uçurumlar ve bazen sözünü ettiğin çiçekler. Bernard orada gerçekten kusursuz şeyler bulmuş. Her neyse, buna karşı bir önyargıya varmada çok acele etme.

Kırmızı toprakboya gövdeleri siyah bir çizgiyle ayırt edilmiş çamların bulunduğu büyük bir manzarada öncekilerden daha fazla karakter bulunduğunu nasılsa göreceksin.

820 Saint-Rémy-de-Provence, Salı 19 Kasım ya da dolayları, 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Mektubun için teşekkürler, Jo'nun iyi durumda olduğunu yazmana çok sevindim. Büyük olayın artık yaklaşmasıyla birlikte, ikinizi çok sıkça düşünüyorum. Artık bir süre görmeyi istemeyecek kadar çok tablo gördüğünü yazman, işle ilgili çok fazla kaygı yaşadığını açıkça kanıtlıyor. Evet, hayatta tablolardan başka bir şey var ve bu başka şey ihmal edildiğinde, görünüşe bakılırsa doğa öcünü alıyor; kaldı ki kader bize engel çıkarmaya meyillidir. Bence bu şartlarda tablolarla görevin gerektirdiği kadar uğraşmalı insan, fazlasına gerek yok. Yirmiler meselesine gelince, sergiye koymak istediklerim şunlar:

1 & 2	Ayçiçeklerinin iki benzeşi
3	Sarmaşık, dik olan
4	Çiçek açmış meyve bahçesi (Tanguy'un şu anda sergilediği, tuvali çapraz kesen kavaklarla)
5	Kırmızı bağ
6	Buğday tarlası, doğan güneş, şu anda üzerinde çalışıyorum.

Gauguin'den çok sevecen bir mektup aldım, De Haan'dan ve sahildeki sade yaşamlarından neşeyle söz ediyor.

Bernard da yazdı bana, bir yığın şeyden yakınmakla birlikte iyi çocuk tavrıyla durumu kabulleniyor ama hiç de mutlu değil; bütün yeteneğine, bütün çalışmasına, bütün ağırbaşlılığına karşın, evin çoğu kez ona bir cehennem gibi geldiği anlaşılıyor.

Isaácson'un mektubu beni çok sevindirdi, okuman için cevabımı ilişikte gönderiyorum – fikirler biraz daha sakince birbirine bağlanmaya başlıyor ama oradan göreceğin üzere, resim yapmayı sürdürmemin mi, resmi bir yana bırakmamın mı doğru olacağını kestiremiyorum.

Sürdürmem halinde, soyutlamalar aramak yerine sadelikle şeylerin üzerine gitmenin belki daha iyi olacağı konusunda seninle kesinkes hemfikirim.

Gauguin'in bana bir taslağını gönderdiği Zeytin Bahçesi'nde Mesih'e hayranlık duymuyorum örneğin. Bernard'ınkine gelince, bana bir fotoğrafını göndereceğine söz veriyor, gerçi bilmiyorum ama onun Kitabı Mukaddes kompozisyonlarının bende başka bir istek uyandırmasından çekiniyorum. Son zamanlarda zeytin koparıp toplayan kadınları gördüm, kimseyi bir türlü modelliğe razı edemeyince, hiçbir şey yapmadım. Ne var ki benden, G arkadaşın kompozisyonunu tasvip etmemin isteneceği zaman değil – Bernard arkadaş da muhtemelen hiç zeytin ağacı görmemiştir. Dolayısıyla mümkün olana ve şeylerin gerçekliğine dair en ufak fikri tasarlamaktan kaçınıyor, oysa sentez yapmanın yolu bu değil. Hayır, onların Kitabı Mukaddes yorumlarına asla bulaşmadım. Rembrandt'ın ve Delacroix'nın bunu hayranlık

duyulacak şekilde yaptığını, bunu primitiflerden daha çok beğendiğimi söyledim ama sözü orada kestim. O fasla tekrar başlamak istemiyorum. Burada kalırsam, bir Zeytin Bahçesi'nde Mesih resmi yapmaya kalkışınam ama bugün hâlâ görülen biçimiyle zeytin toplama resmini yaparım doğrusu; bu durumda insan figürünün doğru orantılarını vermek belki insanlara o olayı yine de düşündürür. Şimdiye kadar yaptıklarımdan daha ciddi etütler yapmadan, bu işe bulaşmaya hakkım yok. Ayrıca Ön-Raffaelocular o fikirler kategorisine çok katkıda bulunmuş durumda. Millais'in Dünyanın Işığı resmini yapması başka bir açıdan ciddiydi. Gerçekten, mukayese götürmez. Holman Hunt ve diğerleri, Pinwell ve Rossetti cabası.

Bir de burada Puvis de Chavannes var.

Şimdi sana Arles'a gittiğimi ve Bay Salles'ı gördüğümü bildireyim. Bay Salles senin ona gönderdiğin paradan ve benim ona emanet ettiğim paradan kalanı, yani 72 frangı verdi bana. Ne var ki şu anda, Bay Peyron'a emanet kasada sadece 20 frank kadar kalmış durumda çünkü oradayken kendime boya malzemesi aldım ve mobilyalarının filan bulunduğu odanın kirasını ödedim. Orada sonraki adımda ne yapacağımı bilmeksizin iki gün kaldım; insanlarla aynı hikâyenin tekrar başlamaması açısından orada arada bir görünmekte yarar var. Çıkarabildiğim kadarıyla halen oradaki hiç kimse bana karşı düşmanca tavır içinde değil; aksine, çok dostça davrandılar ve hatta beni sıcak karşıladılar. O yörede kalmış olsaydım, yabancılar için kolay olmayan ortama alışma şansını yavaş yavaş bulurdum ve resim yapmada yararını görürdüm. Ama önce bu yolculuğun başka bir krizi kışkırtıp kışkırtmayacağını anlamak için biraz beklemeli. Olmayacağını neredeyse umduğumu söyleyebilirim.

Burada da hava çoğu kez soğuk ancak dağlar sayesinde karayelden biraz daha korunuyoruz. Ve ara sıra çalışmayı sürdürüyorum. Yirmiler için yaptığım tuvalle birlikte sana göndereceğim birkaç şey var. O elimdeki tuvalin kurumasını bekliyorum.

Buradan Paris'e sadece 25 franga tren seferleri olduğunu zamanında bilseydim, kesinlikle gelirdim. Bunu ancak Arles'a gidince öğrendim ve o yolculuğu yapmamamın sebebi masraftı – şimdi gördüğüm kadarıyla, kuzeyin insanlarını ve şeylerini tekrar görmek üzere her halükârda ilkbaharda gelmem iyi olur. Zira buradaki hayat feci uyuşukluk yaratıyor ve uzun vadede enerjimi kaybediyorum. Yine de şimdiki kadar iyi olacağını ummaya pek gözüm kesmemişti.

Gelgelelim, her şey bunun sana uyup uymayacağına bağlı ve bence işleri aceleye getirmemek akıllıca olur. Belki biraz beklemekle, Auvers'te ya da Pissarro'larda doktora bile ihtiyacımız olmayacak.

Sağlığım istikrarlı olursa, böylece çalışırken satma, sergi açma, takas yapma çabasına yeniden girersem, bir yandan sana daha az yük olacak, diğer yandan biraz daha şevke kavuşacak bir ilerleme sağlayabilirim belki. Burada kalmanın monotonluğundan dolayı çok bıktırıcı olduğunu ve kesinlikle hiçbir şey yapmayan bütün bu talihsizler topluluğunu sinir bozucu olduğunu senden gizlemiyorum.

Ama elden ne gelir ki benim durumumda insan özentiler taşıyamaz, zaten fazlasıyla özenti içindeyim.

Gauguin kolayca model bulduklarını söylüyor. Benim burada en çok eksikliğini duyduğum ise bu.

Bernard benimle bir takas yapmaktan söz ediyor; eğer isterse ve sana konuyu açarsa halletmekte gayet serbestsin. Bunu gerçekten isterim, ondan ninesinin portresiyle birlikte iyi bir şey almalısın. Ninni tablosunu beğendiği anlaşılıyor.

Yirmiler için hazırladığım altı tablo şöyle bir topluluk oluşturacak, sanırım; buğday tarlası meyve bahçesine çok iyi bir benzeş olacaktır.

Bay Maus'a mektubunda istediği gibi başlıklar vermek üzere birkaç satır yazıyorum.

Jo'ya içten selamlar, elini sıkarım.

Isaâcson'a mektubu okumalısın, bunu tamamlayıcı nitelikte. Yakında daha geniş yazarım.

Dostlukla,
Vincent

821 Saint-Rémy-de-Provence, Çarşamba, 20 Kasım 1889
Octave Maus'a (F)

20 Kasım 1889
St-Rémy, Provence

Beyefendi,

Yirmilerle birlikte sergiye katılma davetinizi zevkle kabul ediyorum. Sizin için tasarladığım tuvallerin listesi şöyle:

No 1 Ayçiçekleri
2 Ayçiçekleri
3 Sarmaşık
4 Çiçek açmış meyve bahçesi (Arles)
5 Buğday tarlası. Doğan güneş (St-Rémy)
6 Kırmızı bağ (Montmajour)
(Bu tuvallerin hepsi 30 numaralı tuval)

Dört metrelik yeri belki aşıyorum ama bu şekilde seçilen altısının oldukça değişik bir renk efekti yaratacağına inandığım için, onları yerleştirmenin bir yolunu belki bulursunuz.

Yirmilere dönük tam dostluk duygumun ifadesini kabul edin lütfen.

Vincent van Gogh

822 Saint-Rémy-de-Provence, Salı 26 Kasım ya da dolayları, 1889
Emile Bernard'a (F)

Sevgili dostum Bernard,

Mektubun için teşekkür ederim ve bana çalışmaların hakkında bir fikir veren fotoğraflar için özellikle teşekkür ederim.

Bu arada kardeşim geçen gün bana çalışmalarını yazarken, renk uyumunu, çeşitli figürlerdeki belli bir soyluluk havasını çok beğendiğini belirtti.

Bak, çobanların hayranlığı resminde manzara beni o kadar büyüledi ki eleştirmeye pek cesaret edemiyorum; yine de tam yol ortasında böyle bir doğum, insan hayalini fazlasıyla zorlayacak kadar imkânsız. Anne bebeğini emzirmek yerine dua etmeye koyuluyor, şişko kilise ekâbiri sanki bir epilepsi nöbetine yakalanmış gibi diz çökmüş olarak duruyor. Orada nasıl ya da niçin bulunduklarını Tanrı bilir. Ama kendi adıma böylesini sağlıklı bulmuyorum.

Çünkü manevi coşkuya kapılabilecek biri olsam, doğru olana, mümkün olana taparım; bu bakımdan Baba Millet'nin insanı titretecek kadar etkileyici olan etüdü, hani şu köylülerin kırda doğan bir buzağıyı çiftlik evine taşıyışı önünde saygıyla eğilirim. İşte, dostum, Fransa'dan Amerika'ya kadar insanların hissettiği bu. Ondan sonra, bizim için kalkıp ortaçağ goblenlerini yenilemeye mi döneceksin? Doğrusu, samimi bir inanç mı bu? HAYIR, ondan daha iyisini yapabilirsin ve Baudelaire tarzındaki Paris'e özgü şeyleri bir ölçüde unutmak gerekse bile, mümkün, mantıklı, doğru olanı aramak gerektiğini biliyorsun. Daumier'yi o beyefendiye çok tercih ederim!

Neyin tebliği o öyle? – – – Zarifliğine amenna denecek melek figürleri, çok beğendiğim iki servi ağaçlı bir seki görüyorum; çok büyük miktarda hava, berraklık var içinde.... ama sonuçta, bu ilk izlenim geçince, işin bir gizemli hava yaratma olup olmadığını merak ederim ve bu ikincil karakterler bana artık bir şey anlatmaz.

Ama bu söylediklerim Gauguin'de bulunan tablon gibi, bir çayırda yürüyen Breton kadınlarının çok güzel düzenlemeyle, çok naif belirginlikte renkle tasvir edildiği o tablo gibi sana ait şeyleri özleyeceğimi anlaman için yeter. Ah, onun yerine öyle bir şey geçiriyorsun ki tam kelimeyi söylesem mi acaba, yapay bir şey, sahte bir şey bu.

Geçen yıl Gauguin'in bana anlattıklarına bakılırsa, az çok şuna benzer bir tablo yapıyordun sanırım.

[*Eskiz* 822A]

Otlardan oluşan bir ön planda, mavi ya da beyaz elbiseli bir genç kız figürü boylu boyunca yatıyor. Onun arkasında: Bir kayın korusunun kenarı, yerler dökülmüş kırmızı yapraklarla kaplı, bakır yeşiline çalan ağaç gövdeleri tabloyu dikey olarak kesiyor. Saçlar beyaz elbiseyi tamamlamak için gerekli tonda bir renge bürünmüş

tahminimce: Elbise beyazsa siyah, elbise maviyse turuncu. Her neyse, kendi kendime dedim ki ne kadar sade bir konu ve hiçbir şey olmadan zarafeti yaratmayı nasıl da biliyor.

Gauguin bana sırf üç ağaçtan ibaret başka bir konudan söz etti; böylece mavi göğe karşı turuncu yaprakların efekti öne çıkıyor ama yine de gerçekten, apaçık çizgilerle belirlenmiş, karşıt ve saf renk düzlemlerine kesin biçimde iyi bölünmüş – işin özü bu!

[*Eskiz* 822B]

İşte onu Zeytin Bahçesi'nde Mesih kâbusuyla karşılaştırmak, doğrusu, beni üzüyor ve bu vesileyle lütfen biraz daha kendin gibi olmanı, ciğerimin var gücüyle ve bütün açık sözlülüğümle bağırarak tekrar rica ediyorum.

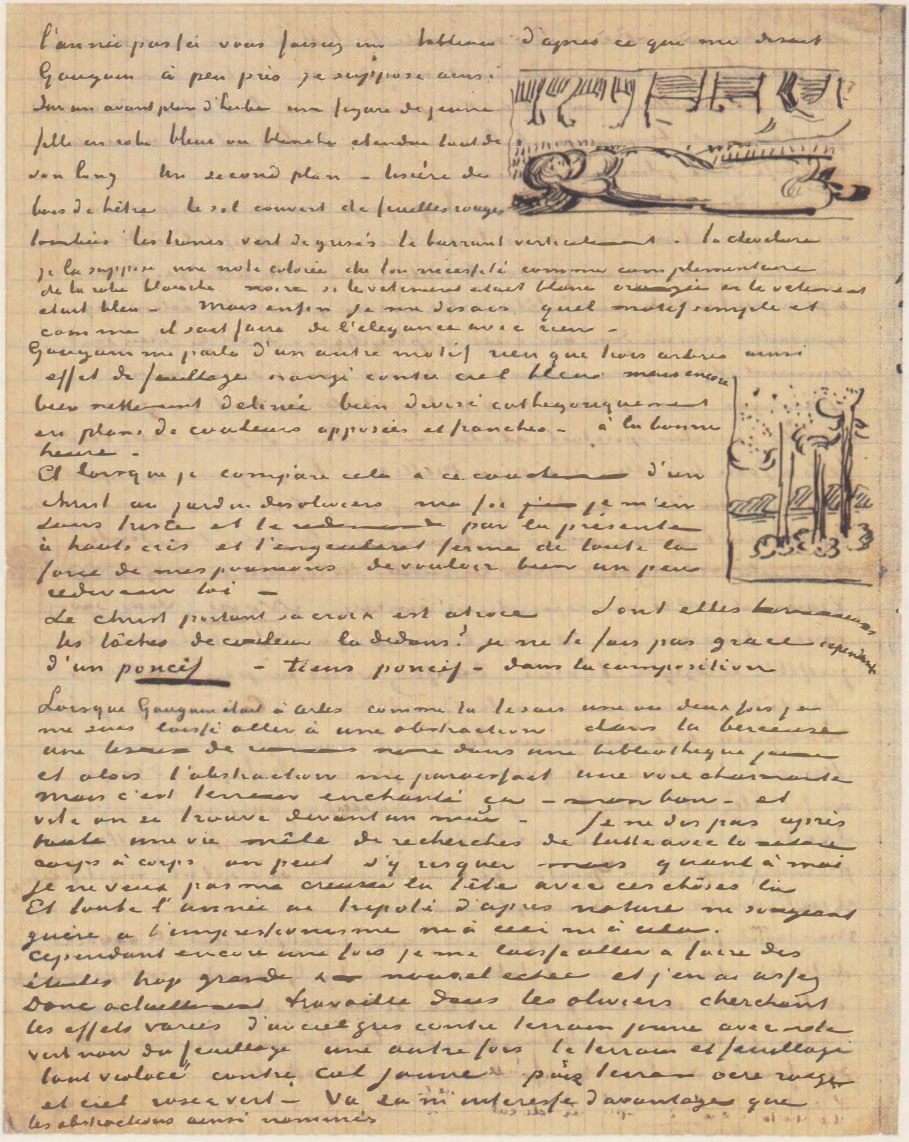
Çarmıhını taşıyan Mesih berbat. Renk serpintileri uyumlu mu? Ama kompozisyonda bir BASMAKALIPLIK için seni ferahlatmaya kalkmayacağım – basmakalıplık diyorum, kulağın duysun.

Gauguin Arles'dayken, bildiğin gibi, kendimi bir ya da iki kez soyutlamaya kaptırdım, beşik sallayan bir kadın, sarı bir kütüphanede roman okuyan asık suratlı bir kadın resimlerinde; o sırada soyutlama bana çekici bir rota görünmüştü. Ama güzel dostum, bu efsunlu alandır ve insan kısa sürede duvara toslar. Aramaya, gerçeklikle el ele boğuşmaya dayanan tam cesurca bir hayattan sonra insanın risk alamayacağını söylemiyorum ama kendi adıma, o tür bir şeye kafa yormak istemiyorum. Ve bütün yıl izlenimciliği, şunu ya da bunu düşünmeksizin, hayattan kopuk şekilde aylaklık ettim.

Ne var ki yıldızları aşırı büyük yapmaya filan bir kez daha kapılıyorum, yeni başarısızlık ve bu kadarı artık yeter.

Bu yüzden zeytin ağaçlarında çalışarak, yaprakların koyu yeşil görüntüsüyle sarı toprağa karşı gri bir göğün farklı efektlerini arıyorum; başka bir sefer sarı göğe karşı baştan aşağı morumsu toprak ve yapraklar, ardından kırmızı toprakboya renginde yer, pembe ve yeşil gök. İşte, sözde soyutlamalardan daha fazla ilgimi çekiyor bu.

Uzun süre mektup yazmamamın sebebi, hastalığımla boğuşmam ve kafamı yatıştırmam gerekirken, tartışmalara girmeyi pek istememem ve bu soyutlamaları tehlikeli bulmam. Çok sakince çalışmayla, güzel konular kendiliğinden gelir; doğrusu önceden bir plan yapmaksızın, bir Paris önyargısı taşımaksızın kendini yeniden gerçekliğe kaptırma meselesi bu en başta. Ayrıca, bu yıldan çok hoşnutsuz olsam da belki önümüzdeki yıl için sağlam bir temel oluşturacaktır. İçimi küçük dağların ve meyve bahçelerinin havasıyla doldurdum. Bu sayede göreceğim. Tutkum sahiden de birkaç toprak keseğiyle, filizlenen birkaç buğdayla sınırlı. Bir zeytinlik. Bir servi; bunu yapmak kolay değildir örneğin. Primitifleri seven ve inceleyen biri olman itibariyle, niçin Giotto'yu tanımıyor gibi göründüğünü sorayım. Gauguin ve ben Montpellier'de ona ait ufak bir pano gördük, ermiş kadınlardan birinin ölümüyle ilgili. Ondaki ıstırap

822A-B (yukarıdan aşağıya) Emile Bernard sonrası eskizler, Madeleine Bois d'Amour'da ve Kırmızı kavaklar

ve vecit ifadeleri, artık 19. yüzyılda olsak bile, içinde olma duygusunu uyandıracak kadar insana özgü – insan ki orada olsaydın, bu duyguyu büyük ölçüde paylaşırdın. Asıl tuvallerini görsem, rengin yine de bana heyecan verebileceği kanısındayım. Bir de aynen yansıtarak yaptığın portrelerden söz ediyorsun; işe yarayacak ve kendin gibi olmanı sağlayacak bir şey bu.

İşte sana, şu anda önümde duran bir tuvalin tasviri. Bulunduğum tımarhaneye ait bahçenin bir görüntüsü, sağda gri bir teras, evin bir kesimi, çiçekleri dökülmüş birkaç gül ağacı; solda bahçenin kırmızı toprakboya rengindeki toprağı, güneşle kavrulmuş toprak, kırılmış çam dallarıyla kaplı. Bahçenin bu kenarında kırmızı toprakboya renginde gövdeleri ve dalları, bir siyah karışımıyla keder katılmış yeşil yaprakları olan büyük çamlar dikili. Bu ulu ağaçlar, sarı bir zeminde mor damarlı bir akşam semasına doğru yükseliyor. Daha yukarıda sarı pembeye, sonra yeşile dönüyor. Yine kırmızı toprakboya renginde bir duvar, görüş alanını kapatıyor; yukarısında mor ve sarı toprakboya renginde bir tepeden başka bir şey yok. Birinci ağaç kocaman gövdeli ama çarpan bir şimşekle parçalanmış. Bir yan dal çok yukarıya çıktıktan sonra, koyu yeşil dallardan oluşan bir çığla yine aşağıya sarkmış.

Küçük düşürülmüş mağrur bir adama benzeyen bu koyu renkli dev, önünde solan çalıdaki son gülün solgun gülüşüne sahip bir canlının karakteri olarak görüldüğünde tezat oluşturuyor. Ağaçlar altında boş taş peykeler, karanlık birer sandık gibi. Gökyüzü yağmur sonrasında bir su birikintisinde sarı yansıyor. Bir güneş ışını, son parıltı koyu renkli toprakboyayı turuncuya yükseltiyor – küçük karaltılar şurada burada ağaç gövdeleri arasında geziniyor. Anlayacağın, kırmızı toprakboyanın, griyle keder katılmış yeşilin, konturları belirleyen siyah çizgilerin bu bileşimi, talihsiz kader ortaklarından bazılarının sıkça maruz kaldığı ve "gözüne kan bürünme" denen endişe duygusunu biraz ortaya çıkarıyor. Dahası, şimşek çarpmış büyük ağaç motifi, sonbaharın son çiçeğinin marazi yeşil ve pembe gülüşü bu fikri teyit ediyor. Başka bir tuval bir körpe buğday tarlasının yukarısında doğan güneşi tasvir ediyor. Uzaklaşan karık hatları tuvalde bir duvara ve bir eflatun tepe sırasına doğru yükselerek çıkıyor. Tarla mor ve yeşil-sarı. Beyaz güneş kocaman bir sarı haleyle çevrili. Orada diğer tuvalle tezat halinde, sakin ve harika bir huzuru ifade etmeye çalıştım.

Sana bu iki tuvalden ve özellikle ilkinden söz etmemin sebebi, bir endişe izlenimini vermek istediğinde, dosdoğru tarihsel Getsemani bahçesine yönelmeden bunu yapmaya çalışabileceğini hatırlatmak için. İç rahatlatıcı ve yumuşak bir konu sunmak için, Dağdaki vaazdan figürleri tasvir etmeye gerek yoktur. Ha, Kitabı Mukaddes'den etkilenmek hiç kuşkusuz akıllıca, doğru. Ama modern gerçekliğin üzerimizde öyle bir etkisi vardır ki kadim çağları kafamızda soyut biçimde canlandırmaya çalıştığımızda bile, tam o anda hayatımızın ufak olayları bizi bu tefekkürlerden koparıp alır ve kendi serüvenlerimiz bizi zorla kişisel duyumsamalara iter: Sevinç, sıkıntı, acı, öfke ya da gülümseme. Kitabı Mukaddes – Kitabı Mukaddes – Millet çocukluğundan itibaren ona göre yetiştirilmişti, sadece o kitabı okurdu, yine de Kitabı Mukaddes tabloları hiç ya da neredeyse hiç yapmadı. Corot ise Mesih'in ve Beytle-

hem yıldızının görüldüğü bir zeytin bahçesi yaptı: Görkemli. Onun eserinde insan İncil kitaplarının yanı sıra Homeros'u, Aiskhylos'i, Sofokles'i de hisseder bazen; yine de çok ölçülü davranır ve hepimize olağan görünen modern, olası duyumsamalara daima gerekli ağırlığı verir. Diyeceksin ki Delacroix, evet, Delacroix, ama o zaman çok farklı bir yaklaşımla *incelemen* gerekir, evet, şeyleri yerli yerine oturtmadan önce tarihi *incelemen* gerekir.

Dolayısıyla onlar bir başarısızlık, sevgili dostum, yani Kitabı Mukaddes tabloların, ama... böyle hatalara düşenler azdır ve bir hata olsa da ondan dönüşünün şaşırtıcı olacağını söyleyebilirim; insan bazen yolunu hatalara düşerek bulur. Bak, olduğu gibi bahçenin ya da dilediğin herhangi bir şeyin resmini yaparak öcünü al. Her halükârda, figürlerde seçkin olanı, soylu olanı aramak yararlıdır ve etütlerin girişilmiş bir çabayı ifade ettiğinden hiç de boşa harcanmış zaman sayılmaz.

Bir tuvali bu şekilde büyük, girişik düzlemlere ayırmayı bilmek, tezat halindeki çizgileri ve formları bulmak teknik işidir, deyim yerindeyse düzenbazlıktır; ama sonuçta zanaatını daha etraflıca öğrendiğin anlamına gelir ve bu da iyidir. Yaşadığımız dönemde resim ne kadar tatsız ve külfetli olursa olsun, bu zanaatı seçen kişi buna rağmen şevkle çalışıyorsa, hem sağlam, hem de sadık bir görev adamıdır. Toplum bazen bize hayata tutunmayı çok zorlaştırır; aciz kalışımız ve çalışmalarımızın kusurlu oluşu oradan da kaynaklanır. Sanırım, Gauguin de bunun sıkıntısını büyük çapta çekiyor ve olabileceği kadar gelişemiyor henüz.

Kendim modelden bütünüyle yoksun olmanın sıkıntısını çekiyorum. Öte yandan burada güzel yerler var. Bir süre önce beş tane 30 numaralı tuvale zeytin ağacı resmi yaptım. Hâlâ burada kalmamın sebebi, sağlığımın büyük ölçüde düzelmekte oluşu. Yaptığım işler cırtlak, yavan çünkü oldukça zahmetli bir uğraşla kendimi yeniden canlandırmaya çalışıyorum ve soyutlamaların beni yumuşatmasından çekiniyorum. Ufak tefek bir orakçıyı tasvir ettiğim etüdü gördün mü? Sarı bir buğday tarlası ve sarı bir güneş. Henüz sonuca varmış olmamakla birlikte, orada bu sarı meselesi iblisinin üzerine tekrar gittim. Yerinde kalın boya tabakası sürerek yapılanı kastediyorum, taramayla yapılan ve efektin daha zayıf olduğu tekrarı değil. Saf kükürt renginde yapmak istedim. Sana anlatacağım daha bir sürü şey var ama zihnimin biraz daha sağlam olması nedeniyle bugün yazmama rağmen, daha önceleri iyileşmeden aşırı öfkelenmekten korkuyordum. Senin, Anquetin'in, eğer görürsen diğer arkadaşların elini çok hararetle sıkarım. Bana inan.

Dostlukla,
Vincent

Babanın sezonu Gauguin'le birlikte geçirmeni uygun bulmamasına, senin açından olduğu kadar onun açısından da üzüldüğümü söylemeye gerek yok. Gauguin bana askerlik hizmetinin sağlık sebepleriyle bir yıl ertelendiğini yazdı. Mısır evi tasviri için yine de teşekkür ederim. Bizdeki bir kulübeden daha büyük mü, yoksa

daha küçük mü olduğunu bilmeyi hâlâ isterim – insan figürüne kıyasla büyüklük kısacası. Özellikle renklendirme konusunda bilgiler peşindeydim.

829 Saint-Rémy-de-Provence, Perşembe 19 Aralık ya da dolayları, 1889
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Son mektubun için çok teşekkürler, senin ve Jo'nun sağlıklı olmanıza çok sevindim, ikinizi de çok sıkça düşünüyorum.

Monticelli üzerine bir metinle birlikte renkli taşbaskılara yer veren bir yayın hakkında anlattıkların çok ilginç; doğrusu, bana verdiği keyif çok büyük ve günün birinde görmeye çok meraklıyım. Umarım, sendeki buketin renkli röprodüksiyonunu yapar çünkü renk açısından birinci sınıf bir şey. Bir gün tuvallerimden bir ya da iki baskıyı kendim bu şekilde yapmayı çok isterim. Şu anda üzerinde çalıştığım bir tablo, zeytin toplayan kadınlar buna elverişli olacaktır sanırım. Renkler şöyle: Saha mor ve daha ötede sarı toprakboya, bronz gövdeli zeytin ağaçlarının gri-yeşil yaprakları var, gökyüzü tamamen pembe ve üç küçük figür de pembe. Tamamı çok ihtiyatlı bir yelpazede. Yerinde yapılmış aynı ebattaki etüde dayanarak ezbere çalıştığım bir tuval çünkü zamanın yumuşattığı belirsiz bir hatıra gibi, çok uzakta bir şey gibi olsun istiyorum. Sadece iki renk tonu var, uyum sağlayan, birbirini nötrleştiren, birbirine karşıt pembe ve yeşil. Muhtemelen iki ya da üç tekrarını yapacağım çünkü aslında zeytin ağaçlarını konu alan yarım düzine kadar etüdün sonucu.

Boya tabakası halinde şeyleri artık pek yapmamamı muhtemel görüyorum, bu sürdürdüğüm sakin inziva hayatının sonucu ve bu açıdan daha iyi olduğumu sanıyorum. Temelde o kadar sert değilim, zaten sakin haldeyken duygularımla daha *kendim* gibiyim.

Yirmiler için dün gönderdiğim tuvalde, gündoğumundaki buğday tarlasında da bunu göreceksin belki. Yatak odası aynı anda eline geçecek. Onlara iki çizim de ekledim. Buğday tarlası hakkında ne söyleyeceğini merak ediyorum, ona belki bir süre bakman gerekebilir. Neyse, gelecek hafta boş bir yarım saat bulunca, sağ salim ulaşıp ulaşmadığını bana kısa sürede yazarsın umarım.

Gelecek yıl da burada kalmayı tamamen kabullenirim çünkü çalışmanın biraz ilerleyeceği görüşündeyim. Uzun süreli kalış sayesinde buradaki kırları, karşılaşılan ilk yerden farklı biçimde hissediyorum – şimdi biraz filizlenmekte olan iyi fikirlerin serpilmesine izin vermek gerekir. Böylece Tartarin'in diyarına gidip bir şeyler arama tasarısından çok fazla uzaklaşmış olmam. Hem servilerin, hem Alpilles yöresinin daha fazla resmini yapma yönünde büyük bir arzum var ve her istikamete doğru sıkça çıktığım uzun yürüyüşlerde, birçok konu saptamış durumdayım ve iyi günler geldiğinde bakacağım iyi yerler biliyorum. Ayrıca taşınmanın harcama açısından

bence pek yararı olmayacak ve taşınmak şimdiki çalışmanın başarıya ulaşmasını büsbütün kuşkulu hale getirir. Gauguin'den çok hoş başka bir mektup aldım, denize yakınlığın havası baştan aşağı sinmiş içine, güzel, oldukça vahşi şeyler yapıyor olsa gerek sanırım.

Çok fazla şeyi dert edinmememi ve benim için daha iyi günlerin tekrar geleceğini söylüyorsun. Zamana direnecek duyguyla yapılmış bir dizi Provence etüdünün eline geçeceği şekilde çalışmayı bir ölçüde tamamlama olasılığını ucundan görmemle birlikte, kendi açımdan bu daha iyi günlerin şimdiden başladığını söyleyeceğim. Hollanda'daki gençliğe dair çok uzak anılarımızla birlikte umduğum şey bu; böylece annemiz ve kız kardeşimiz için zeytin ağaçlarını yeniden yapmakla kendimi şımartıyorum. Aileyi yoksullaştırmayacağımı günün birinde kanıtlamam beni rahatlatacaktır. Zira karşılığı gelmeyecek şekilde para harcamış olmaktan, oldukça büyük bir pişmanlığı hep duymaktayım şu anda. Ama söylediğin gibi, sabır ve çalışma bu durumdan çıkmanın tek şansı.

Ne var ki çoğu kez kendime diyorum ki, senin gibi davransaydım, Goupil firmasında kalsaydım, kendimi tablo satmakla sınırlasaydım, daha iyi yapardım. Çünkü meslekte insan bizzat üretmeyince, başkalarını üretmek durumunda bırakır; öyle ki şimdi birçok sanatçı, simsarların desteğine muhtaç ve bunu ancak nadiren buluyor.

Bay Peyron'un yanındaki para tükendi ve hatta birkaç gün önce bana peşin 10 frank verdi. Bu ay içinde başka bir onluğa kesinlikle ihtiyacım olacak ve burada çalışan hademelere ve hamala yılbaşında bir şeyler vermeyi doğru bulmaktayım, bu da bir 10 frank küsur daha tutacak.

Kışlık giyime gelince, anlayacağın üzere, elimdekiler çok fazla değil, ama burası yeterince sıcak olduğundan, elbise için ilkbahara kadar bekleyebiliriz. Çalışmak üzere dışarıya çıkınca en yıpranmış şeyleri giyiyorum; burası için bir kadife yeleğim ve pantolonum var. İlkbaharda burada olursam, ayrıca Arles'a gidip birkaç tablo yapmayı tasarlıyorum; o sıralarda yeni bir şey alırsam, yeterli olacak.

İlişikte tuval ve boya için bir sipariş gönderiyorum sana ama elimde hâlâ biraz var ve çok ağır yük getirecekse, gelecek aya kadar bekleyebilir.

Manet'nin sözünü ettiğin tablosunu hatırlıyorum. Figüre gelince, Puvis de Chavannes'ın bir adam portresi benim için her zaman bir ideal olarak kalmıştır, hani şu sarı kapaklı bir roman okuyan ve yanında bir su bardağında gül ve suluboya fırçaları duran yaşlı adam. Aynı sergiye koyduğu bir hanım portresi de öyle, yaşlanmış olmakla birlikte, Michelet'nin yaşlı kadın diye bir şey yoktur sözünü tamamen doğrulayan bir kadın. Bunlar avutucu şeylerdir, modern hayatı kaçınılmaz hüznüne rağmen parlakmış gibi görmeyi sağladığı için.

Geçen yıl aşağı yukarı bu vakitlerde şimdiki kadar düzeleceğim kesinlikle aklımdan geçmiyordu.

Eğer görürsen, Isaâcson'a ve Bernard'a içten dileklerimi ilet.

Zeytin ağaçlarını şu sıralarda gönderemediğim için üzgünüm ama kuruma süreci o kadar berbat ki beklemek zorundayım.

Kız kardeşimizin Ocak'ta gelmesini sağlamak bence iyi bir davranış olur. Ah, keşke evlenebilse, iyi bir şey olur bu.

Elini hararetle sıkarım, dışarıda biraz daha çalışacağım, karayel esiyor. Güneşin batmaya yüz tuttuğu sırada genellikle şiddeti azalıyor, ardından solgun yeşilimsi sarı göğün şahane efektleri görülüyor ve kasvetli çamların siluetleri enfes siyah dantel efektleriyle ortaya çıkıyor.

Öteki vakitlerde gök kâh kırmızı, kâh son derece hafif, nötr bir tonda, hâlâ soluk limoni ama hafif eflatunla nötrleşmiş.

Elimde pembe ve yeşil-sarı zeminde bir çamın görüldüğü bir akşam sahnesi var. Neyse, bu tuvalleri kısa bir süre sonra göreceksin, ilki olan buğday tarlası az önce yola çıktı. Yakında daha geniş yazmayı umuyorum, Jo'ya içten selamlar.

Dostlukla,
Vincent

836 Saint-Rémy-de-Provence, Cumartesi 4 Ocak 1890
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Mektubun için teşekkürler. Sana daha dün yazmama karşın, hemen cevap veriyorum.

İşin doğrusu hiçbir zaman en son tuvallerime kıyasla daha sakin ortamda çalışmamıştım – bu mektubun ulaşmasıyla aynı anda birkaç tanesinin eline geçeceğini, umarım. Şimdilik büyük bir şevk kırıklığına hazırlıksız yakalanmış durumdayım. Ama bu nöbet bir haftada geçtiğine göre, aslında depreşebileceğini söylemenin ne yararı var? Öncelikle bilmiyoruz, nasıl ve hangi biçimde olacağını da kestiremiyoruz.

O halde sanki hiç terslik yokmuş gibi, çalışmayı olabildiğince sürdürelim. Yakında hava aşırı soğuk olmadığında, dışarıya çıkma fırsatı bulacağım; o zaman burada giriştiğim işleri bitirmeyi tercih ederim.

Provence'a dair bir fikir vermek için, servileri ve dağları konu alan birkaç tablo daha yapmak hayati önemde.

Dağ geçidi ve ön planda bir patikanın görüldüğü başka bir dağ tablosu bu tipte şeyler. Özellikle de kurumadığı için hâlâ burada tuttuğum Dağ geçidi. Ayrıca çamların yer aldığı park görüntüsü de. Temiz havada çamların, servilerin vs. karakterini, değişmeyen ve her adımda insanın karşısına çıkan çizgileri sürekli gözlememi gerektirdi.

Geçen yıl krizin çeşitli dönemlerde depreştiği son derece doğru ama o zaman da normal duruma yavaş yavaş dönmeyi sağlayan, kesinlikle çalışmaydı. Muhtemelen bu sefer de aynı şey olacak. O halde sanki hiç terslik yokmuş gibi davran çünkü

yapabileceğimiz bir şey kesinkes yok. Ve çok daha kötü yol, sana birçok kez anlattığım ve bu tımarhaneyi asla tavsiye etmeme sözünü vermesini sağlamak için Bay Salles'a tekrarladığım üzere, bütün gün, hafta, ay, yıl boyunca hiçbir şey yapmayan talihsiz kader ortaklarının durumuna düşecek şekilde kendimi koyuverirnem olacaktır. Çalışmak hâlâ biraz aklı başında kalmamı sağlıyor ve günün birinde buradan çıkabilmemi mümkün kılıyor.

Şu anda kafamda olgunlaşmış tablolar var, önümüzdeki aylarda resmini hâlâ yapmak istediğim yerleri önceden görüyorum. Kendimi ifade aracını ne diye değiştireyim?

Buradan çıktığımı varsayalım, o zaman tuvallerimle gerçekten bir şey yapılıp yapılmayacağına biraz bakmamız gerekecek, elimde bana ait belli bir sayıda, başkalarına ait belli bir sayıda tablo olacak ve belki biraz alışveriş yapmaya çalışacağım. Önceden bilmiyorum ama buradan çıkınam halinde, buradaki tuvallerin benzerlerini bana gerekeceği kadar yapmamak için bir sebep görmüyorum. Bir kez daha belirteyim, kesinlikle hiçbir şeyi kestiremiyorum, bir çıkış yolu görmüyorum ama burada kalışının ilanihaye sürmeyeceğini de görüyorum. Öyleyse işleri aceleye getirmemek ya da birdenbire kesip atmamak için, burada olduğum sürece her zaman yaptığıma devam etmek isterim.

Dün Marsilya'ya iki tuval gönderdim, yani arkadaşım Roulin'e hediye ettim; zeytin ağaçları arasında beyaz bir çiftlik evi ve arka planda eflatun dağların ve sana gönderdiğim büyük tuvalde olduğu gibi, koyu renkli bir ağacın görüldüğü bir buğday tarlası. Ve Bay Salles'a tamamen siyah bir arka planda, pembe ve kırmızı ıtırların bulunduğu küçük bir tuval verdim, eskiden Paris'te yaptıklarım gibi.

Gönderdiğin paraya gelince, 10 frangı Bay Peyron'un geçen ay bana peşin verdiği borca gitti, yılbaşı hediyelerine 20 frank harcadım ve tuvallerin posta bedeli ve diğer masraflar için 10 frank aldım; böylece kasada hâlâ 10 frank duruyor.

Buradaki delikanlılardan birinin annesine göndermek istediği küçük bir portresini daha yeni yaptım, yani şimdiden çalışmaya başlamış durumdayım; Bay Peyron bir engel görseydi, buna muhtemelen izin vermezdi. Bana sırf "Bunun bir daha olmamasını umalım," demekle yetindi – yani her zamanki sözlerin aynısı kesinkes. Benimle çok nazikçe konuştu ve zaten böyle şeyler onu pek şaşırtmaz; ama hazır bir deva olmadığına göre, belki etkide bulunabilecek yegâne şey, zaman ve ortam.

Arles'a bir kez daha gitmeyi çok isterim, öyle hemen değil, örneğin Şubat sonuna doğru; önce beni daima neşelendiren arkadaşları görmek, sonra da Paris'e yolculuk riskine girip giremeyeceğimi denemek için.

Kız kardeşimizin gelmesine çok sevindim. Ona ve Jo'ya içten selamlar; sana ve bana gelince, kafamıza takmayalım. Zaten geçen yılki kadar uzun sürmediği için, bütün bunların zamanla yavaş yavaş geçeceğini hâlâ umalım. Eh, umutlu ol. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

839 Saint-Rémy-de-Provence, Pazartesi 13 Ocak ya da dolayları, 1890
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Son mektubun için teşekkürler, Wil'in kırıklığını atlatmış olmasını ve söylediğinden daha ciddi bir durum olmamasını umarım. Az önce ulaşan tuval ve boya paketi için de çok teşekkürler. Hava dışarıda çalışmama elverince, kafamdaki resimler için yeterince konu var.

Millet'nin Akşam tablosundan kopya hakkında söylediklerin beni sevindirdi. Konuya daha kafa yordukça, Millet'nin yağlıboyayla yapmaya zaman bulamadığı şeylerin röprodüksiyonlarını çıkarmanın haklı sebebe dayandığı yolundaki kanım daha da güçleniyor. Yani, onun çizimleri ya da gravürleri üzerinde çalışmak, sırf kopya etmekten ibaret basit bir iş değil. Daha ziyade ışık-gölge ve beyaz-siyah etkilerini başka bir dile, renklerin diline çevirmektir. Lavieille'in gravürlerine dayanan diğer üç "günün vakti" çizimini bu şekilde daha yeni bitirdim. Epey zamanımı aldı ve bana bir sürü sorun çıkardı. Bu yaz zaten Tarla uğraşları yaptığımı biliyorsun. Bu röprodüksiyonları bir gün göreceksin – henüz göndermememin sebebi, ilk başta belirttiklerime nazaran daha fazla el yordamıyla yapılmış olmaları ama Günün vakitleri için gayet işime yaradılar. İleride, kim bilir, belki onların taşbaskılarını yaparım. Bay Lauzet'nin onlar hakkında ne söyleyeceğini merak ediyorum. Son üçünün kurumaları en az bir ayı daha bulur; ama eline geçtiğinde, Millet'ye dönük en derin ve samimi hayranlıkla yapıldıklarını açıkça göreceksin. Yani, günün birinde eleştirilseler ya da kopya diye küçümsenseler bile, Millet'nin eserlerini sıradan kitle için daha erişilir kılmaya çalışmanın haklı gerekçeye dayandığı hakikati azalmayacaktır.

Şimdi seninle, daha az masraf için gelecekte bence yapılabilecek şeyler üzerine tekrar konuşacağım. Montevergues'de buradaki müstahdemlerden birinin eskiden bekçilik yaptığı bir tımarhane var. Bana söylediğine göre, oranın günlük ücreti 22 metelikmiş ve hatta hastaların giyimi kurum tarafından sağlanıyormuş. Ayrıca hastalar kuruma ait arazilerde çalıştırılıyormuş ve bir demirhane, bir marangoz atölyesi filan da varmış. Beni biraz tanımalarından sonra, resim yapmamın yasaklanacağını sanmıyorum; birincisi, daha az masraflı olduğu ortada, ikincisi, orada bir şeyle uğraşmak mümkün. Sonuçta, iyi niyetle davranılınca orada talihsizliğe uğranmayacağı gibi, acımayla da çok fazla karşılaşılmaz. Bak, Montevergues'i bile bir yana bırakıp Hollanda'ya dönsek, memleketimizde aynı şekilde insanların çalıştığı, pek masraflı olmayan ve yararlanma hakkı tanınan kurumlar yok mu? Öte yandan Montevergues'de yabancılar için biraz daha yüksek tarifenin ve *hepsinden önemlisi kaçınılması daha iyi olacak giriş güçlüklerinin* söz konusu olup olmayacağına da emin değilim. Gerekirse durumu basitleştirebileceğimizi kendime söylemenin biraz içimi rahatlattığını sana belirtmeliyim. Çünkü halihazırda bu iş çok fazla paraya mal oluyor; Paris'e ve oradan memlekete gitme fikri ise, masraflarla başa çıkınada resimden

başka bir imkânın olmamasından dolayı, tablo imal etmenin bayağı pahalıya patlaması anlamına gelir.

Eğer C.M.'yi görürsen, bir gün onunla konuşmalısın ve en uygun olanı yapmaya isteyerek çalışacağımı, herhangi bir tercihimin olmadığını açıkça anlatmalısın ona.

Bu sabah Bay Peyron'u yeniden gördüm. Oyalanınam için bana tam serbestlik tanıdığını ve melankoliye elimden geldiğince tepki vermem gerektiğini söylüyor, zaten bunu memnuniyetle yapıyorum. Yani, kararlılıkla kafa yormak iyi bir tepki, aynı zamanda da bir görev. Yani anlayacağın, hastaların tarlalarda çalıştığı bir kurumda resim ve çizim için yığınla konu bulurum ve hiç de mutsuz olmam. Neyse, kafa yormaya zamanımız varken kafa yormak gerekir.

Sanırım, Paris'e gelirsem ilk başta yine Yunan modelleri çizmekten başka bir şey yapmayacağım çünkü öğrenmeyi hep sürdürmeliyim.

Şimdilik kendimi çok iyi hissediyorum ve öyle kalacağımı umuyorum.

Hatta kuzeye dönmem halinde durumun daha da ortadan kalkacağı yönünde umutlarım var. Sadece kırılmış bir testinin artık kırık testi olduğunu unutmamalıyım; bu bakımdan özentilere kapılmaya hiç hakkım yok.

Bizim Hollanda'da, insanların her zaman resme az çok değer verdiğini, bir kurumda resim yapınama izin vermede pek güçlük çıkarılmayacağını söylüyorum kendime. Üstelik resme ilaveten meşgul olacak bir sürü fırsat çıkacak ve bu iş daha aza mal olacak. Kırsal alan ve orada çalışmak zevkimize daima uygun olmadı mı? İkimiz de büyük bir kentteki hayata biraz lakayt değil miyiz?

Kimi zaman aylaklıktan hâlâ gayet hoşlandığımı ve Paris'te işe yarar bir şey yapmamaktan çekindiğimi sana söylemeliyim.

Dolayısıyla C.M.'yi görürsen, beklediğiniz ufaklığı görmek için Şubat'ta uğraması bence yüksek bir ihtimal, sıkıca hareket etmek için biraz çalışalım.

Resimle biraz para kazanabilirim ve bunu sahiden isterim; masraflarının resim değerini aşmamasını ve hatta harcanan paranın peyderpey geri gelmesini sağlamalıyız. Doğrusu, bu gayretle yapılabilir ve yapılması bir görev. Delilere mahsus bir kurumda bile, bence iyi davranışla göreli bir özgürlüğe kavuşulabilir. Ve bana öyle geliyor ki nöbetler, kendimi hasta saymaktan vazgeçemeyeceğim sıklığa ve kesinliğe varmış durumda.

Neyse, başka bir konuya geçeyim. Güneyi koca İtalyanlar, Fortuny, Jiménez, Tapiró ve diğerleri gibi görmeyi beceremiyorum – aksine, durum beni daha da kuzeyli gözlerimle görmeye yöneltiyor!

İnan ki bana, mesele eskisi gibi, bu sağlık takıntısı olmadan yaşamayı istememem değil. Nasılsa, tamamen geçmesi halinde ilkbaharda *bir defa* girişimde bulunacağız ama muhtemelen bu *iki defa* olmayacak.

Hâlâ Bay Peyron'da bulunan 10 frangı bugün aldım. Arles'a gittiğimde, mobilyalarının bulunduğu odanın üç aylık kirasını ödemem gerekecek. Şubat'ta gideceğim. Bu mobilyalar benim işime yaramasa bile, kırsal alana yerleşmek isteyen başka bir ressamın işine yarar gibi geliyor bana.

Buradan ayrılma halinde, mobilyaları koyacak yeri olmayan sana göndermek yerine, muhtemelen Bretanya'da daha fazla zaman geçirecek Gauguin'e göndermek daha akıllıca olmaz mı? Bu zaman içinde ele almamız gereken başka bir şey.

Sanırım, çok eski ve ağır olan çekmeceli iki sandığın birinden vazgeçmekle, kiranın geri kalan kısmından ve belki paketleme giderlerinden kurtulabilirim. Bana yaklaşık otuz franga mal olmuşlardı. Gauguin'e ve De Haan'a Bretanya'da kalmayı tasarlayıp tasarlamadıklarını, mobilyaları göndermenin hoşlarına gidip gitmeyeceğini ve benim de yanlarına gitmemi isteyip istemeyeceklerini sormak üzere birkaç satır yazacağım. Herhangi bir taahhüde girmeyeceğim, büyük ihtimalle burada kalmayacağını söyleyeceğim sadece.

Bu hafta Millet'nin "Karla kaplı tarla" ve "İlk adımlar" çizimlerine diğerleriyle aynı formatta başlayacağım. Böylece bir dizi oluşturan altı tuval olacak; "Günün vakitleri" çizimlerinin son üçü üzerinde, rengi hesaplamaya epey kafa yorarak çalıştığıma seni temin ederim.

Anlayacağın, şu günlerde adını duyurmak peşinde olmayan, başkalarının yaptıklarını destekleyip pekiştirmeye çalışan birçok kişi var. Kitap çevirenler örneğin. Gravür, taşbaskı ustaları. Örneğin, Vernier'yi ve Lerat'yı ele alalım. Demem o ki kopyalar yapmakta tereddüdüm yok. Seyahat edecek boş zamanım olsaydı, Giotto'nun eserlerini kopya etmeyi çok isterdim; primitif olmaması halinde Delacroix kadar modern olabilecek ve diğer primitiflerden çok farklı bir ressamdır o. Gerçi onun eserlerini çok fazla görmedim. Ama teselli edici bir tane var.

Daumier'nin Ayyaşlar ve Régamey'nin Islahevi çizimleri, resim halinde yapmayı düşündüğüm şeyler. Onları gravürler arasında bulacaksın. Şimdilik Millet'lerle meşgulüm; maksadım üzerinde çalışılacak şeylerde hiç eksiklik çekmeyeceğimi belirtmek. Yani, yarı yarıya içeri tıkılsam bile, uzun bir süre oyalanabileceğim.

İzlenimcilerin renkte bulduğu şey daha da gelişecek ama geçmişle bir bağ var ki, birçok kimse tarafından unutuluyor; izlenimciler ile diğerleri arasında sıkı bir ayrılığa pek inanmadığımı göstermek için çaba göstereceğim. Bu yüzyılda Millet, Delacroix, Meissonier gibi *aşılamayan* ressamların çıkmış olması bence çok sevindirici bir şey. Zira Meissonier'yi belli kişiler kadar beğenmesek de onun Okurlar, Mola ve daha birçok tablosunu görünce ondan uzak durmanın yolu yok – bu gerçekten mühim bir şey. Ayrıca en güçlü yanı, yani askerî ressamlığı bir yana bırakılıyor çünkü bunu tarlalardan daha az seviyoruz. Bununla birlikte, adil olmak gerekirse, yaptığı şeylerin aşılamaz ya da değiştirilemez olduğunu söylemeliyiz. Kız kardeşimizin düzelmiş olmasını umduğumu bir kez daha belirteyim.

Herkese içten selamlar.

Dostlukla,
Vincent.

Sevgili kız kardeşim,

Geçen gün gribe yakalanmış bazı kişiler gördüm. Bende oluşan kanaatle, senin de grip olup olmadığını merak ediyorum. Oldukça endişe verici bir sinir komplikasyonu ve acıklı bir hayat değişikliği yaşayan bir kadın hastaya rastladım.

Paris'te hoşça vakit geçiriyor musun? Aşırı büyük, fazlasıyla karışık bir kent olarak sana çarpıcı geldiğini gayet iyi tahmin edebiliyorum. Böylesi daha sade ortamlara alışkın olan bizleri hep şaşırtır.

İçinden gelirse şu sıralarda bana yaz, daha iyi olduğunu senden duymayı çok istiyorum.

Muhtemelen ilkbahara denk gelecek yolculukla oraya gelmem halinde, Paris'in bende yaratacağı etkiden biraz çekiniyorum. Zira uzun süreli bir kalışın yol açtığı rahatsızlığı ve heyecanı göz önünde tutarak, bütün yıl boyunca elimden geldiği kadar Paris'i unutmak için kendimi zorladım.

İnsanlar ne söylerse söylesin, biz ressamlar kırda daha iyi çalışırız; orada her şey daha açık görünür, her şey sıkı durur, her şey kendini açıklar, oysa bir kentte insan yorgun düşünce artık hiçbir şey anlamaz ve sanki kayıplara karışmış gibi olur.

Zeytin ağaçlarındaki kadınlar tablosunun, zevkine biraz uyacağını umarım – çizim halini bir süre önce gönderdiğim Gauguin, iyi bulduğunu belirtti; çalışmalarımı iyi bildiği için, doğru olmadığında bunu söylemekten çekinmez. Dilersen, onun yerine başka birini almakta haliyle oldukça serbestsin ama sonunda buna döneceğini neredeyse kesin kanıyla söyleyebilirim. Son zamanlarda burası hiç de soğuk değil ve gelecek ay açık havada var gücümle çalışacağım. Ah, şehir ve kır arasındaki farklılıktan söz edince, Millet ne müthiş bir ustadır. Çok bilge, çok duyarlı olan o adam, kırları öyle bir tarzda çizer ki şehirde bile insan bunu hissetmeye devam eder. Ayrıca ta derinlere inen öylesine benzersiz ve iyi yanı vardır ki eserlerine bakmak insanı avutur ve insan açıkça bizi avutmak için mi böyle yaptığını merak eder. Şimdi Provence'ın gerçek kırsal alanını ilk baştakinden daha iyi görüyorum ve insanları açısından memleketimize çok, ama benziyor; her ne kadar oldukça farklı bir görüntü taşısa da çiftçilik usulleri ve tarlalarda yapılan işler bizim kuzey fundalıkları ve tarlalarındakiyle aynı olmasa da. Hollanda'yı ve oradaki gençliğimizi bir hayli düşünüyorum – tam da burada kendimi kırsal alanın ortasında hissettiğim için. Ne var ki bildiğin gibi yaşlanıyorum ve bana öyle geliyor ki hayat daha çabuk geçiyor ve sorumluluklar daha ciddileşiyor, kaybedilen zamanı telafi etmek için çalışma meselesi daha kritik hale geliyor, günü geçirmek daha zorlaşıyor, gelecek daha gizemli ve sözlerim de biraz daha kasvetli hale bürünüyor.

Şu sıralarda Valide'ye de birkaç satır yazmayı umuyorum; hepimiz ona öylesine vefayla bakmandan ve mümkün olduğu kadar onu bizim için hayatta tutacak olmandan dolayı sana çok şey borçluyuz.

Tahminimce, Theo önümüzdeki günlerin birinde muhtemelen çok mutlu olacak, ancak öncesinde ve sırasında uykusuz geçen günlerin kendine özgü büyük endişeler barındırdığı gibi bir sanı var içimde. Dahası, bunu paylaşmaktan tamamen kaçınamıyorum. Bana yazdıklarına bakılırsa, Jo çok cesur ve çok neşeli. Kaldı ki olaylara yaklaşım her zaman böyle olmalı zaten. Gauguin arkadaşı, aynı anda çocuk ve tablo yapma yolunu bulduğu için çok beğeniyorum; şu anda feci halde sıkıntılı, yanlarında ve yardım edecek durumda değilken, çocuklarından birinin başına bir talihsizlik gelmesi kaygısı içinde.

Emile Bernard'la tanıştın mı? Şu sıralarda gelip bazı tuvallerimi görmesini çok isterim; ona yazınam gerekirdi ama şimdi ondan her an bir mektup gelmesini bekliyorum. Geçinmede bir sürü güçlük çekiyor olsa gerek, bir kere doğuştan tam bir Parisli ve benim için canlılığın bir timsali; sanki Daudet romanlarından fırlayıp çıkmış gibi görünüyor bana ama çok daha toy ve haliyle çok daha kusurlu.

Gelgelelim, sevgili kız kardeşim, doktorların, teknisyenlerin, aslında yığınla insanın fikirleri sanatçılarınkinden çok daha pratik ve sağlamdır. Şimdi olduğumdan daha iyi olmam gerektiğini düşününce, sıklıkla derince iç geçirmekteyim. Cesaretimi kırmamak açısından, çarçabuk çenemi kapatacağım. Her neyse, insan geldiği yoldan geri dönemez ve önceden atılmış adımların gelecek üzerinde epey etkisi vardır. Bir sürü güzel şey görmeni ve daha da önemlisi artık iyileşmiş olmanı umarım.

Şu son birkaç günde ya da yakınlarda herhangi bir şey okudun mu? Ben hiç okumadım.

Boş bir yarım saatin olursa, bunu senden haber alınama ayırınanı içtenlikle tembih ederim. Yanaklarından sevgiyle öperim.

Dostlukla,
Vincent

Hepsinden önemlisi, Isaâcson hakkında ne düşündüğünü bana bildir, şahsen çok takdir ettiğim biri ve onu sana içtenlikle tavsiye ederim.

849 Saint-Rémy-de-Provence, Cumartesi 1 Şubat 1890
John Peter Russell'a (F)

Sevgili dostum Russell

Millet çizimlerinin belki de bilmediğin fotoğraflarından oluşan bir ruloyu bugün sana gönderiyorum.

Her halükârda, sağlam hafızana bizi, kardeşimi ve beni hatırlatmak için bu. Kardeşimin bu arada evlendiğini ve yakında doğacak ilk çocuğunu beklediğini biliyor musun? Hayırlı olsun – çok sevimli bir Hollandalı eşi var.

Uzun bir suskunluktan sonra sana yazmak beni ne kadar da sevindiriyor. Dostumuz Gauguin'le aşağı yukarı aynı anda (sanırım önce sen ve daha sonra ben) tanıştığımız günleri hatırlıyor musun? Hâlâ hayat kavgası içinde, tek başına ya da neredeyse tek başına, bildiğimiz iyi dost gibi. Gerçi onu unutmadığına eminim.

Onunla hâlâ dost olduğumuza seni temin edebilirim ama şahsen hasta olduğumdan, birden fazla kez ciddi sinir krizleri ve hezeyan geçirdiğimden belki haberin yoktur. Bir tımarhaneye yatmak zorunda kalmam sonucunda ayrılmamızın sebebi bu. Ama ondan önce birlikte kaç sefer seni konuştuk, bir bilsen! Gauguin halen De Haan adlı bir hemşerimle birlikte; De Haan onu çok övüyor ve onunla birlikte olmayı hiç de fena bulmuyor.

Yirmiler sergisindeki tablolarım üzerine bir makaleyi bulacaksın; Gauguin'in çizim konusunda bana anlattıklarına çok şey borçlu olduğuma ve onun doğayı sevme tarzına yüksek, çok yüksek bir saygı duyduğuma seni temin ederim. İnsan yönüyle, sanatçı yönünden daha da değerli olduğu kanısındayım. İşlerin yolunda gidiyor mu? Ve hâlâ çok çalışıyor musun?

Hasta düşmenin bir sevinç vesilesi olmamasına karşın, bundan yakınmaya hakkım yok; zira bana öyle geliyor ki doğa hastalığın mutlak bir kötülükten ziyade bizi tekrar ayağa kaldırmanın, bizi iyileştirmenin bir aracı olmasını sağlar.

Paris'e gidecek olursan, kardeşimin yerinden bana ait tuvallerden birini al, tabii istiyorsan, günün birinde memleketin için bir koleksiyon oluşturma fikrini hâlâ taşıyorsan. Daha önce bunu seninle konuştuğumu, bu amaçla sana bir tane vermenin büyük arzum olduğunu hatırlayacaksındır. Dostumuz MacKnight nasıl? Hâlâ yanındaysa ya da tanışma zevkine erdiğim başkaları oradaysa, onlara içten selamlarımı ilet. Hepsinden önemlisi, beni Bayan Russell'a hatırlat lütfen. Bana inan, elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent van Gogh

Doktor Peyron eliyle
St-Rémy en Provence.

850 Saint-Rémy-de-Provence, Cumartesi 1 Şubat 1890
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Nihayet baba olduğunun, Jo'nun en kritik dönemi atlattığının, erkek yavrunuzun çok iyi olduğunun haberini daha bugün aldım. Bu iyi haber, kelimelerle anlatamayacağım kadar sevindirdi, mutlandırdı beni. Bravo – annem de ne kadar sevinecek!

Dün değil önceki gün, ondan da oldukça uzun ve epeyce keyifli bir mektup aldım. Her neyse, işte senin için epey uzun süreden beri çok istediğim onca şey gerçekleşti. Son günlerde seni çok sık düşündüğümü, Jo'nun doğumdan bir gece önce bana mektup yazma iyiliğini göstermesinden ne kadar duygulandığımı söylememe gerek yok. Tehlike içinde olmasına karşın öylesine cesur ve sakin davranması beni gerçekten çok derinden duygulandırdı. İşte, hasta geçirdiğim şu son günleri unutmama çok yardımcı olacak bu haber. Hastalandığımda nerede olduğumu bilemiyorum, kafamı toparlayamıyorum.

Bana gönderdiğin resimlerle ilgili yazıya çok şaşırdım. Orada denildiği gibi resim yapmadığımı düşünmeyi sürdürmeyi umduğumu, tersine nasıl resim yapmam gerektiğini gördüğümü sana söylememe gerek yok. Yazı, doldurulacak boşluğa işaret etmesi bakımından son derece doğru çünkü. Bence yazar aslında yalnızca bana değil, tüm öteki izlenimcilere de yol göstermek, hatta iyi bir yerde kopmayı sağlamak için yazmış yazısını. Böylece, yalnızca bana değil, ötekilere de ideal bir toplu kişilik önermiş; bana söylediği şey kısaca, benim kusursuzluktan çok uzak olan yapıtlarımda bile ara sıra iyi işler çıktığı... Kesinlikle takdir ettiğim, müteşekkir olacağını umduğum teselli edici bir yanı var. Yalnız, benim omuzlarının bunca ağır bir yükü kaldıracak kadar geniş olmadığını vurgulamam gerek; Yazının benim üstümde yoğunlaşmış olmasıyla ne kadar iltifata boğulduğumu hissettiğimi de sana söylemem gereksiz. Bana sorarsan, bu yazı, Isaâcson'un senin hakkında yazdığı yazı kadar abartılı. Orada, ressamlar arasındaki çekişmenin artık sona erdiği, çok önemli yeni bir akımın, Montmartre Bulvarı'ndaki küçük bir dükkânda sessizce başlatıldığı belirtiliyordu. Bir konuda yüsek sesle konuşmanın, insanın fikirlerini değişik biçimde ifade etmesinin zorluğunu –aynı, gördüğünü istediğin gibi resimlendirememek gibi– kabul ediyorum, dolayısıyla Isaâcson'un ve de öteki eleştirmenin ataklığını eleştirmek amacında değilim; ancak, söz konusu biz olduğumuzda, bil ki aslında, *model* için *poz veriyoruz* biraz. Bir yerde görevlerimizden biri, işimizin bir parçası da bu. Dolayısıyla sen ya da ben ya da her ikimiz şöyle böyle bir üne kavuşacak olursak, yapılacak şey sükûnetimizi belirli ölçülerde korumak ve mümkünse eğer, aklımızı başımızda tutmak. Yazarın benim ayçiçeklerim hakkında dedikleri, Quost'un o görkemli ve çok temiz bitirilmiş hatmileri, sonra sarı süsenleri, Jeannine'in harika şakayıkları hakkında da söylenemez mi –hem de ÇOK DAHA YERİNDE olarak? Üstelik, bu tür bir övgünün mutlaka bir karşıtı olacağını, madalyonun öteki yüzünün de varlığını, sen de benim kadar öngörebilirsin. Yine de, bu yazıdan dolayı çok minnettarım ya da revü şarkısında denildiği gibi "içtenlikle memnunum". Çünkü insan nasıl bir madalyaya sahiden gerek duyuyorsa, buna da gerek duyabilir. Ayrıca böyle bir yazının, sanat eleştirisi olarak başlı başına kendi değeri var ve bence bu açıdan saygıya değer. Bir yazarın da kendine göre renkleri parlatması, sonuçları vurgulaması vs. gerek.

Sense, yeni başlattığın aileni *fazla* sanatsal bir muhit içinde yetiştirmemeye dikkat etmelisin başından itibaren. İhtiyar Goupil, Paris denilen ısırganotu tarlasında

ailesini idare etmeyi bilmişti, bugünlerde sık sık onu düşünüyor, ondan örnek alıyor olmalısın. Her şey çok değişti, onun için, onun o soğuk uzak duruşu bugün ters karşılanabilir ama onun onca fırtınaya karşı koyma gücü gerçekten önemliydi.

Gauguin, pek belli belirsiz de olsa, de Haan ve benimle birlikte, kendi adına bir atölye kurmayı önermişti ama önce Tonkin tasarısını sonuna dek götürmeye kararlı olduğunu da söylemişti. Nedense bu konuya epeyce soğumuşa benziyor. Oysa tam da fırlayıp Tonkin'lere gidecek cinsten bir adamdır. Yaşama alanını genişletme gereksinmesini duyuyor hep, sanat muhtini de –bir ölçüde haklı olarak– iğrenç buluyor. Onca gezi deneyimi olan birine ne denilebilir ki? Umarım seninle beni kendi dostu olarak kabul etmiştir –gene de bizden pek fazla bir şey beklemeden ki, beklediğini hiç sanmıyorum. Mektuplarını oldukça mesafeli yazıyor, geçen yıl yazdığından çok daha ciddi. Geçende Russell'a birkaç satır daha yazdım ona Gauguin'i anımsatmak için, çünkü Russell'ın da insan olarak çok ciddi ve güçlü olduğunu biliyorum.Gauguin ile Russell'a yürek hemşerisi denilebilir aslında; kaba saba değiller ama uzak köylerde yaşayanların içsel saflığını taşıyorlar –herhalde senden benden daha çok... Ne bileyim bana öyle görünüyorlar işte...

Kabul ediyorum ki kimi kez bir şeyi görebilmek için ona az çok inanmak gerekiyor. Şimdi, ben, kendi payıma, Millet'nin birtakım işlerini –diyelim ki –TERCÜME etmeyi sürdürmek niyetinde olsaydım, o zaman –kimilerinin beni eleştirmelerini engellemek için değil çünkü onlara hiç aldırmıyorum; ama kopyalar ürettiğimi iddia ederek yaptığım işi ya da içinde bulunduğum durumu zorlaştırmalarını önlemek için –sanatçılar arasında Russell ve Gauguin gibi kişilere gereksinmem olurdu işi sonuna dek götürmek ve ortaya ciddi bir şeyler çıkarabilmek için. Örnekse, senin gönderdiğin Millet'lere –ki çok iyi bir seçim yapmışsın– bakarak resim yapmak konusunda bir tür vicdan azabı duyuyorum. Bu yüzden fotoğrafları aldığım gibi hiç düşünmeden Russell'a gönderdim ki üstünde uzun uzun düşünmeden onları görmeyeyim. Daha önceden yaptıklarım üstünde senin ve birkaç başka kişinin fikrini almadan bunları yapmak istemiyorum. Böyle yapmazsam vicdanım rahat etmeyecek, yaptığımın konu hırsızlığı kapsamına girmesinden korkuyorum. Şimdi değilse bile, birkaç ay içinde yaptığımın yararı konusunda Russell'ın gerçek ve açık fikrini öğrenmeye çalışacağım. Her ne olursa olsun Russell duyguları *çabuk uyarılan* bir insan; sinirleniyor, kızıyor ve doğru şeyler söylüyor. Benim de kimi kez buna gereksinmem var. Biliyorsun, Meryem Ana'yı öylesine göz kamaştırıcı buldum ki, ona bakmayı *göze alamadım*. Birdenbire "henüz olmaz" gibisinden bir duygu doğdu içimde. Şu sıralar hastalığım dolayısıyla çok duyarlıyım, böylesi başyapıtlar söz konusu olduğunda bu "tercüme"leri sürdürecek gücü bulamıyorum kendimde bu günlerde. Şimdi elimde olan ve istediğim gibi ilerlemeyen Tohum Saçan Adam üstündeki çalışmayı da durdurdum. Hastayken, bu çalışmayı sürdürüp sürdürmeme konusunu epeyce düşündüm gene de, resim yaptığım zaman, sükûnetle yaptığımı da... Yakında, bitmiş olan beş altı tuvali gönderdiğimde sen de göreceksin bunu. Bay Lauzet gelir umarım, onunla tanışmayı pek çok istiyorum. Onun görüşlerine güvenim var.

Provence dediğinde gerçek güçlüğe parmak basıyor ve o da öteki gibi, yapılmış bitmiş işi değil de yapılması gerekeni işaret ediyor. İçinde serviler bulunan peyzajlar! Ah, kolay olamaz bu. Aurier de aynı şeyden söz ediyor, siyahın bile bir renk olduğunu söylediğinde... Sonra o çerçevemsi görünümleri... Üstünde düşünüyorum, düşünüyorum ama benim de cesaretim yok ve temkinli dostumuz Isaâcson'un dediğine geliyorum: Henüz buna sıra geldiğine inanmıyorum. Çok güzel şeyleri yapabilmek için, yepyeni bir esin sarsıntısı, yükseklerden bir yerden bir ışın, kendi içinde olmayan bir şey gerekli. O ayçiçeklerini yapıp bitirdiğimde, onların karşıtı ama eşdeğeri bir şey aradım ve dedim ki: Serviler! Daha fazla konuşmayacağım. Anlaşılan hâlâ hasta olan bir arkadaşımı merak ediyorum, gidip görmek istiyorum. Hani, sarılı siyahlı portresini yaptığım kadın vardı ya, o. Çok çok değişmişti. Sinir krizleri bir de erken yaş dönümünün getirdiği komplikasyonlar... çok acıklı bir durum. Geçen görüşümde yaşlı bir dedeye dönmüştü. İki hafta sonra yeniden gideceğimi söylemiştim ama, bu arada ben de hastalandım.

Neyse gönderdiğin iyi haber, hakkımdaki yazı ve daha bir sürü güzel şey beni iyileştirdi, bugün iyice kendime geldim.

Mektubumu burada bitirmekle birlikte aklımın sizde olduğunu bilmenizi isterim. Dilerim Jo, bizim için hep böyle kalır. Küçük oğlana gelince, ona babamın anısına, Theo adını versenize. Ben kendi payıma çok hoşnut olurum bundan kesinlikle. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Bay Salles'ın seni bulamamasına da üzüldüm. O güzel mektubu için Wil'e bir kez daha teşekkür ederim. Bugün bir cevap yazmak isterdim ama, birkaç gün sonraya erteliyorum; annemin Amsterdam'dan bir uzun mektubu daha yolladığını söyle ona. Ne sevinecektir!

Bay, Aurier'yi görecek olursan, yazısı için teşekkürlerimi ilet. Kendisine verilmek üzere bir etüt ile birkaç satır da göndereceğim sana daha sonra.

853 Saint-Rémy-de-Provence, Pazar 9 Şubat ya da Pazartesi 10 Şubat 1890
Albert Aurier'ye (F)

Sayın Bay Aurier,

Mercure de France'ta çıkan ve beni çok şaşırtan makaleniz için çok teşekkür ederim. Başlı başına bir sanat eseri olarak çok beğendim, kelimelerle renkleri yarattığınızı seziyorum; makalenizde kendi tuvallerimi bir bakıma yeniden keşfediyorum ama gerçekte olduklarından daha iyi, daha zengin, daha anlamlı biçimde. Ne var ki

söylediklerinizin benden ziyade başkaları için geçerli olması gerektiğini düşününce, içim pek rahat etmiyor. Örneğin, Monticelli için en başta. Benden "bildiğim kadarıyla, şeyleri renklendirmeyi böylesine yoğunlukla, böylesine metalik, mücevhere benzer bir nitelikle algılayan tek ressam" diye söz etmişsiniz. Lütfedip kardeşimin yerinde Monticelli'nin belirli bir buketini (beyaz zeminde mavi ve turuncu unutmabeni çiçeği buketini) görmeye giderseniz, neyi kastettiğimi sezeceksiniz. Ama en iyi, en şaşırtıcı Monticelli'ler uzun bir süredir İskoçya'da, İngiltere'de bulunuyor. Ancak kuzeyde (sanırım Lille'de) bulunan bir müzede ona ait bir harika, Watteau'nun Kitera'ya yolculuk tablosundan çok daha zengin ve ondan kesinlikle aşağı kalmayacak derecede Fransız tarzında bir eser hâlâ duruyor olsa gerek. Halihazırda Bay Lauzet yaklaşık otuz Monticelli'nin röprodüksiyonunu çıkarma çalışmasını sürdürüyor. İşte sonuç, bildiğim kadarıyla Delacroix'dan bu kadar dümdüz ve doğrudan beslenen bir renkçi yok; yine de kanaatimce Delacroix'nın renk teorilerini Monticelli'nin ancak ikinci elden, özellikle de Diaz ve Ziem'den öğrenmiş olması yüksek bir ihtimaldir. Bana kalırsa, onun, yani Monticelli'nin sanat mizacı Decameron'un yazarı Boccaccio'nunkiyle tıpatıp aynı – melankolik bir adam, mutsuz, kaderine oldukça boyun eğmiş bir adam olan Boccaccio sosyete zümresini, dönemin âşıklarını parya gibi kenardan izlerken tasvir edip irdelemişti. Ha! Monticelli'nin Boccaccio'yu *taklit edişi*, Henri Leys'in primitifleri taklit edişinden öteye geçmez. Doğrusu, bu açıklamam hasbelkader bana yakıştırılmış gibi görünen sözleri çok şey borçlu olduğum Monticelli için söylemenin daha iyi olacağını belirtmek için. Bir de Arles'da birkaç ay beraber çalıştığım ve ayrıca daha önce Paris'te tanıdığım Paul Gauguin'e büyük bir borcum var.

Gauguin, o meraklı sanatçı, duruşu ve bakışı Rembrandt'ın La Caze galerisindeki bir adam portresini belli belirsiz hatırlatan o yaban adam, insana iyi bir tablonun hayırlı bir işe denk olması gerektiğini sezdiren o arkadaş; bunu öylece söylemese bile, belli bir ahlaki sorumluluğu düşünmeden onunla birlikte kalmak zordur. Ayrılmamızdan, hastalığın beni bir tımarhaneye yatmak zorunda bırakmasından birkaç gün önce "onun boş yerini" resmetmeye çalışmıştım.

Koyu kırmızı-kahverengi ahşaptan, oturma yeri yeşilimsi hasırdan koltuğunun bir etüdü bu; artık orada olmayan kişinin yerinde yanık bir şamdan ve birkaç modern roman var. Fırsat bulursanız, onun hatırasına binaen, tamamen yeşil ve kırmızının kırık tonlarındaki bu etüde gidip biraz bakın lütfen. Gelecekte "tropikal kuşağı resmetme" meselesini ve renk meselesini ele alırken, benden söz etmeden önce Gauguin'in ve Monticelli'nin hakkını vermeniz halinde, makalenizin daha doğru ve böylece (bana göre) daha güçlü olacağını belki kavrayabilirsiniz o zaman. Zira bana düşen ya da düşecek olan payın çok ikincil olduğuna sizi temin ederim.

Ayrıca size başka bir sorum olacak. Halen Yirmiler sergisindeki iki ayçiçeği tablosunun belli renk nitelikleri taşıdığını ve "kadirşinaslığı" simgeleyen bir fikri de ifade ettiğini varsayalım. Bunlar daha ustalıkla resmedilmiş ve insanların yeterince değer vermediği birçok çiçek tablosundan, Baba Quost'un Gülhatmileri, Sarı Süsen-

ler tablolarından hiç farklı mı? Peki ya, Jeannin'in bolca ürettiği muhteşem şakayık buketlerinden? Anlayacağınız, izlenimciliği diğer şeylerden ayırmak zor gibi geliyor bana; şu son birkaç yıldır gördüğümüz o kadar sekter düşünceye anlam veremiyorum ama saçmalığından korkuyorum.

Sözlerimi bağlarken, Meissonier'nin kepazeliklerine dair *söylediklerinizi* anlamadığımı bildireyim. Meissonier'ye sınırsız bir hayranlığı, dört dörtlük adam Mauve'dan almış olabilirim belki; Mauve'un Troyon'a ve Meissonier'ye övgüleri bitip tükenmezdi – garip bir bileşim.

Bu sözlerim yurtdışında ne kadar çok kişinin, Fransa'da maalesef çoğu kez sanatçıları bölen şeylere zerre kadar önem vermeksizin hayranlık duyduğuna dikkatinizi çekmek için. Mauve'un sıklıkla tekrarladığı şöyle bir söz vardı: "Renkli şeyler yapmak istiyorsan, bir ocak başını ya da bir iç mekânı Meissonier gizi çizmeyi de öğrenmelisin."

Kardeşime göndereceğim sonraki pakete, sizin için bir serviler etüdü ekleyeceğim, makalenizin bir hatırası olarak kabul etme zevkini bana bahşederseniz tabii. Şu anda hâlâ üzerinde çalışıyorum, içine küçük bir figür koymak istiyorum. Servi, Provence manzarasının o kadar karakteristik bir unsuru değildir ve "renk bile siyah" sözleriniz bunu sezdiğinizi gösteriyor. Şimdiye kadar içimden geldiği gibi servi yapma fırsatını bulamadım; yaşadığım durum itibariyle, doğa karşısında beni saran duygular bayılma noktasına kadar varıyor ve sonuç iki hafta boyunca çalışamaz hale gelmem oluyor. Ne var ki buradan ayrılmadan önce, servilerle kavgaya dönmeyi tasarlıyorum. Size vermek niyetinde olduğum etüt, karayelin estiği bir yaz günü bir buğday tarlasının köşesindeki bir grup serviyi tasvir ediyor. Dolayısıyla dönüp duran büyük hava akımları biçiminde hareket eden maviyle sarmalanmış belli bir siyahlık tonu taşıyor ve gelinciklerin lâl rengi siyah tonla tezat oluşturuyor.

Bunun, o güzelim İskoç damalı kumaşlarındaki tonların az çok bileşimini oluşturduğunu göreceksiniz: Bir zamanlar benim gibi size de çekici gelen ve ne yazık ki şimdilerde artık nadir görülen yeşil, mavi, kırmızı, sarı, siyah.

Bu arada, sayın beyefendi, makaleniz için minnet dolu teşekkürlerimi lütfen kabul edin. Paris'e ilkbaharda gelecek olursam, uğrayıp şahsen teşekkür etmeyi kesinlikle unutmayacağım.

Vincent van Gogh

Size gönderdiğim etüt, boya tabakasını da kapsayacak şekilde tamamen kuruyunca, bu bir yılı alacaktır, bence güzel bir vernik katıyla sıvamanız iyi olur. Bu arada yağın tamamen çıkması için, birkaç sefer bolca suyla yıkanmalıdır. Bu etüt tam Prusya mavisiyle, insanların hakkında birçok kötü şey söylediği ve buna rağmen Delacroix'nın çokça kullandığı renkle boyanmıştır. Sanırım, Prusya mavisi tonları gerçekten kuruyunca, verniklemeyle farklı koyu yeşilleri öne çıkarmak için gerekli koyu, çok koyu tonları elde edeceksiniz.

Bu etüdün nasıl çerçeveletilmesi gerektiğini pek bilmiyorum ama insanın aklına o şirin İskoç kumaşlarını getirmesini gerçekten istediğim için, dikkatimi çeken bir hususu belirteyim: *Parlak turuncu kurşunisi* renkte çok sade bir düz çerçeve, arka planın mavileriyle ve ağaçların koyu yeşilleriyle birlikte istenen havayı yaratır. Bu çerçeve olmadan tuvalde belki yeterince kırmızı olmayacak ve üst kısım biraz soğuk görünecektir.

856 Saint-Rémy-de-Provence, Çarşamba, 19 Şubat 1890
Willemien van Gogh'a (FR)

Sevgili kız kardeşim,

Son iki mektubun, Paris çıkışlı ve bugünkü mektuplar için çok teşekkürler.

Jo'nun loğusalığı hakkında yazdıkların beni etkiledi, evet, yanında kalmakla çok cesur ve çok müşfik davranmışsın. Korkunun bizi kıstırdığı şartlarda, sana kıyasla bir nanemolla durumuna düşerim herhalde.

Neyse, sonuçta o çocuk aramızda. Ninesine yazdığım üzere, şu son birkaç gündür onun için resim yapmaya başladım – yeni açmış çiçeklerle kaplı dalların öne çıktığı gök mavisi büyük bir tuval. Bebeği yakında, Mart sonuna doğru görmem mümkün – en azından öyle umuyorum. Bir yolculuğu ve nöbetlerin depreşmediği olağan hayatı kaldırıp kaldıramayacağımı anlamak için, yarın ya da öbür gün Arles'a bir kez daha gidiyorum.

Belki benim durumumda, aptal konumuna düşmeme kararlılığımı güçlendirmeliyim.

Beynin sürekli çalışmasıyla bir sanatçının düşünceleri, bazen haliyle abartılı ve eksantrik bir şekle bürünür. Bay Aurier'nin makalesini (benimle ilgili sözlerini hak edip etmediğini bir yana bırakarak) başlı başına çok sanatsal, çok ilginç buldum; ama kendime yakıştırdığın kimliğin hazin gerçekliği yerine, olmam *gereken* bu.

Her halükârda bana göre Monticelli'nin ve Gauguin'in öyle olduğunu, dolayısıyla bana düşen payın ancak ikincil, çok ikincil olduğunu yazdım ona. Sözünü ettiği bu fikirler bana ait değil çünkü genelde izlenimci sanatçıların hepsi böyle, aynı etki altında ve hepimiz bir bakıma sinir hastasıyız. Bu da bizi renge ve onun özel diline, tamamlama, tezat, uyum efektlerine çok duyarlı kılıyor. Ama makaleyi okurken, düşündükçe neredeyse hüzünlendim: Böyle olmam gerekirken, kendimi çok aşağılık hissediyorum. Gurur aynen içki gibi baş döndürür, insan övülünce ve içince hüzünlenir ya da her neyse işte öyle olur; içimden geçenleri nasıl söylesem bilmiyorum ama bana öyle geliyor ki yapılabilecek en iyi eser, aile yuvası içinde övünmeden yürütülendir. Sanatçılar arasında ise insanların dostça niyetleri her zaman *yeterli*

değildir. Birinin vasıfları ya abartılır ya da göz ardı edilir. Oysa temelde *Adaletin*, göründüğünden daha sağlıklı olduğuna inanmayı çok isterim. İnsan gerçekten bazen gülebilmeli, biraz ve hatta bolca eğlenebilmeli. Degas'yı evinde gördüğün için şanslısın bence.

Elimde Parisli kadınlarınkinden farklı bir yüz ifadesi vermeye çalıştığım bir Arleslı kadın portresi var.

Ah, Millet! Millet! O adam insanlığı ve "gökteki bir şeyi" nasıl da bildik ama heybetli biçimde resmetti.

Şu günlerde o adamın resme başlarken ağladığını, Giotto'nun, Angelico'nun diz çökerek resim yaptığını, Delacroix'nın o çok hüzünlü ve duyarlı halinde... *neredeyse* gülümsediğini düşünmek. Biz izlenimciler kimiz ki şimdiden onlar gibi davranalım? Hayat kavgasında kirlenmiş kişiler... "Devrimlerin soluğunun alıp götürdüğünü ruha kim geri verecek?" Şimdiki zaaflarımız, hastalıklarımız, kafa karışıklıklarımız içine doğmuş gibi görünen öteki kuşaktan bir şairin çığlığı böyle. Sıkça söylediğim gibi, bizler ihtiyar Belçikalı Henri Conscience gibi çiçeği burnunda mıyız? Ah, kendimi son derece yoz bir çocuğa dönüşmüş gibi hissettiğimde, tarlaların sakin karıklarında hâlâ zaman zaman hatırlamaya çalıştığım Anvers'in Kempen yöresi sayesinde Brüksel'de kazanılan başarıya sevinmemin sebebi bu. Çok uzak düşmüş halde böyle düşünürken, kendimi yeniden yaratma arzusuna kapılıyorum ve resimlerimin rüstik ayçiçeğinde şükranı simgelerken neredeyse bir elem çığlığı oluşuyla kendimi bağışlatmaya çalışıyorum. Muhakememin henüz yerinde olmadığını görebiliyorsun – köylülerin bildiği tarzda, bir libre ekmeğin ve dört ons kahvenin değerini hesaplamasını bilmek daha iyi. İşte yine aynı noktadayız. Millet bir kulübede yaşamakla, bizim gurur ve eksantriklik hatalarımıza düşmeden insanlarla iyi geçinmekle emsal oluşturdu. O halde bir sürü haz yerine biraz bilgelik. Yani aynen o zamanki gibi.

Sana yakında yine yazmayı umuyorum – kendine ve aynı zamanda Valide'ye iyi bak.

Paris'te birkaç portre yapmayı umuyorum, insanın portreler aracılığıyla derin düşünmeyi öğrendiği inancını hep taşımışımdır. Sanatseverlerin en çok hoşuna giden şey olmasa da portre, neredeyse yararlı ve bazen sevimli bir şeydir; tanıdık mobilya parçaları gibi uzak geçmişte kalmış anıları hatırlatır.

Yanaklarından sevgiyle öperim. Diğer kız kardeşlerimiz de tablo edinmek isterlerse, Theo'ya ötekileri sorabilir ve zevkine göre seçebilirsin. Bir kez daha sevgilerimi iletir ve elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent.

Bildiğin gibi, fırsat doğarsa birkaç tuvalin daha Hollanda'ya gitmesini istememek gibi bir durumum hiç yok.

857 Saint-Rémy-de-Provence, Pazartesi 17 Mart ya da dolayları, 1890
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Bugün daha önce bana gelmiş mektupları okuma çabasına girmek geldi içimden ama henüz onları anlayabilecek kadar aklı başında olmadığımı gördüm.

Bununla birlikte, sana hemen cevap vermeye çalışıyorum ve bu durumun birkaç gün içinde ortadan kalkacağını umuyorum. Öncelikle karın ve çocuğun iyidir, umarım.

Biraz daha uzun sürse bile, benim için endişelenme; aynı şeyi evdekilere yaz ve onlara içten selamlarımı ilet.

Gauguin'e içten selamlar, bana yazdığı mektup için ona teşekkür ederim, feci halde canım sıkılıyor ama sabırlı olmaya çalışmalıyım. Jo'ya ve ufaklığına bir kez daha içten selamlar. Elini sıkarım.

Dostlukla,
Vincent

Yazma gayretiyle bu mektuba yeniden başlıyorum, yavaştan gidecek, bütün mesele zihnimin çok sarsılması, ağrı olmadığı doğru ama tamamen uyuşmuş durumda. Kestirebildiğim kadarıyla, benim gibi bunu yaşayan başkalarının da olduğunu söylemeliyim sana; hayatlarının bir döneminde çalışmış olsalar bile, mecalsiz hale düşmüş kişiler. İnsanın dört duvar arasında herhangi bir şeyi kolayca öğrenememesi anlaşılabilir; ama artık hiçbir sorunu yokmuşçasına serbest bırakılamayacak kişilerin olduğu da doğru. Dolayısıyla kendimden neredeyse ya da tamamen umut kesmiş durumdayım. Belki, belki bir süre kırda kalsam sahiden iyileşirim.

Çalışma iyi gidiyordu, çiçek açmış dalları konu alan son tuval üzerindeki çalışma, belki de en sabırla çalıştığım iş, yaptığım en iyi şey olduğunu, sakince ve daha büyük bir dokunuş kesinliğiyle boyandığını göreceksin. Ertesi gün ise bir vahşi hayvan gibi bitkin oluyorum. Böyle şeyleri anlamak zor ama maalesef durum böyle. Gerçi çalışmama dönmek için büyük bir arzu duyuyorum ama her şeye rağmen dinç olan Gauguin de sürdürebilmekten umudunu kestiğini yazıyor. Böyle sanatçıların hikâyesiyle sıkça karşılaştığımız doğru değil mi? O halde, bahtsız kardeşim, durumu olduğu gibi kabullen, benim adıma kederlenme; evini iyi çekip çevirdiğini bilmek, bana sandığından daha fazla cesaret ve destek verecektir. Derken bir çile döneminden sonra, huzurlu günler bana da dönecektir belki. Ama bu arada bazı tuvalleri yakında sana göndereceğim.

Russell da yazdı bana, bizi tamamen unutmaması için ona yazmam bence iyi oldu, sen de zaman zaman ondan söz et ki insanlar dünyadan kopuk biçimde çalışmasına karşın, çok iyi bir adam olduğunu bilsin; örneğin İngiltere'de görüldüğü

üzere, iyi şeyler yapacağı görüşündeyim. Etrafına biraz barikat çekmekte bin defa haklı.

Pissarro'lara selamlarımı ilet, senin mektuplarını sonradan daha sakince okuyacağım, yarın ya da öbür gün tekrar yazmayı umuyorum.

863 Saint-Rémy-de-Provence, Salı 29 Nisan 1890
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Şimdiye kadar sana yazamadım ama şu günlerde kendimi biraz daha iyi hissedince, yaş günün vesilesiyle sana, karına ve çocuğunuza mutlu bir yıl dilemeyi geciktirmek istemedim. Öte yandan, sana gönderdiğim çeşitli tabloları, bana gösterdiğin bütün iyiliklere teşekkürlerimle kabul et lütfen; zira sen olmasan son derece mutsuz olurdum.

Öncelikle Millet'den yapılmış tuvaller bulunduğunu göreceksin. Bunlar herkesçe görülmek üzere yapılmadığından, belki günün birinde kız kardeşlerimize hediye olarak verirsin. Ama iyi bulduklarını ilk elde kendin için ayırmalısın; dilediğin kadarını al, hepsi kesinlikle sana ait. Şu sıralarda bulabilirsen, kopyalarını yapmam için eski ve modern sanatçılara ait başka bazı şeyleri bana göndermelisin.

Geri kalan tuvaller zayıf, iki aydır çalışamadığım için çok gerideyim. Pembe gök altındaki zeytin ağaçlarının en iyiler olduğunu göreceksin, dağlarla birlikte tahminimce; ilki bir benzeş olarak sarı göğün görüldüğü tuvalle iyi uyuşur. Arleslı kadın portresine gelince, dostumuz Gauguin'e bir tane söz verdiğimi biliyorsun ve eline geçmesini sağlamalısın. Serviler ise Bay Aurier için. Onları biraz daha az boya tabakasıyla yeniden yapmak isterdim ama zamanım yok.

Her neyse, soğuk suyla birkaç sefer tekrar yıkanmaları, ardından boya tabakası tamamen kuruyunca sağlam bir vernikle kaplanmaları gerekir; böylece yağ tamamen buharlaştığında siyahlar kirlenmez. Şimdi mecburen boyaya ihtiyacım olacak; eğer eli dardaysa ve satmaktan memnun olacaksa, bir kısmını Tanguy'un oradan alabilirsin. Ama haliyle diğerinden daha pahalı olmaması şart.

İhtiyaç duyduğum boyaların listesi şöyle

Büyük tüpler.
- 12 çinko beyaz, 3 kobalt, 5 Verona yeşili
- 1 normal koyu kırmızı
- 2 zümrüt yeşil, 4 krom sarısı 1, 2 krom sarısı 2
- 1 turuncu kurşunisi, 2 lacivert

Bir de (ama Tasset'nin oradan) 2 sardunya lâlı, orta boy tüpler.

En az yarısını hemen göndermekle bana iyilik edersin, hemen, çünkü çok fazla zaman kaybettim.

Ayrıca altı fırçaya ihtiyacım olacak

[*Eskiz* 863A]

6 domuz kılı fırça

[*Eskiz* 863B]

yaklaşık bu ebatlarda ve 7 metre, hatta 10 metre tuval.

Bu son iki ay için sana ne anlatabileceğime gelince, durum hiç de iyiye gitmiyor, sana anlatamayacağım kadar üzgünüm ve bezginim, hangi noktada olduğumu artık bilmiyorum.

Boya siparişi biraz büyük olduğundan, sana daha uygun düşecekse yarısını bekleyeyim.

Hastayken yine de birkaç küçük tuvali ezbere yaptım, ileride göreceksin, kuzeyi hatırlatıyor, daha yeni bitirdiğim güneşli bir çayır köşesi bence oldukça coşkulu. Yakında görürsün.

Bay Peyron burada olmadığı için, mektuplarını henüz okumadım ama birkaç tane geldiğini biliyorum. Peyron durumu sana bildirmekle bayağı incelikli davranmış; bana gelince, ne yapacağımı ya da ne düşüneceğimi bilmiyorum. Ama buradan ayrılma yönünde büyük bir arzu duyuyorum. Bu seni şaşırtmasın, sana daha fazla anlatmama gerek yok.

Evden de mektuplar gelmiş, henüz okumaya cesaret edemedim, öylesine bir melankoli içindeyim ki.

Lütfen, Bay Aurier'den resmim üzerine artık makaleler yazmamasını rica et, öncelikle benim hakkımda yanıldığını, ayrıca kendimi gerçekten şöhretle yüzleşemeyecek kadar kederle sarsılmış hissettiğimi ciddiyetle anlat ona. Resim yapmak beni oyalıyor ama resmim üzerine konuşulduğunu duymak, onun bildiğinden daha fazla acı veriyor bana. Bernard nasıl? Bazı tabloların kopyaları olduğu için, istersen onunla bir takas yapabilirsin; çünkü onun kaliteli bir tablosu koleksiyonunda iyi görünür. Bademağacı çiçeklerinin resmini yaptığım sırada hasta düştüm. Çalışmayı sürdürebilseydim, çiçek açmış başka ağaçlar yapmış olacağını oradan çıkarabilirsin. Çiçek açmış ağaçlar şimdi neredeyse bitmiş olurdu, gerçekten hiç şansım yok. Evet, buradan ayrılmalıyım ama nereye gideceğim? İnsanı serbest bırakma süsünün verilmediği Charenton ya da Montevergues gibi yerlerde daha kapalı ve mahpus duruma düşmenin mümkün olacağını sanmıyorum.

Eve yazarsan, onlara içten selamlarımı ilet ve onları sıkça düşündüğümü söyle.

Senin ve Jo'nun elini sıkarım. Bana inan.

Dostlukla,

Vincent.

Voici la liste des couleurs qu'il me faudra
12 blanc de zinc 3 Cobalt 5 Vert véronèse
1 Laque ordinaire ~~Laque garancine fine plus claire~~
2 Vert émeraude 4 Chrome 1 3 Chrome 2
1 mine orange 2 Outremer
Puis (mais chez Tasset) ~~en tubes~~ 2 laque garance
tubes moyen format
Tu me rendras service en m'en faisant parvenir au moins la moitié de suite de suite car on perd trop de temps.
Puis il me faudrait 6 brosses
6 pinceaux
à peu près de ces grandeurs. et 7 mètres toile en même
Que le duc de ces deux mois passés cela va bien du tout je suis triste et embêté plus que je ne saurais l'exprimer et je ne sais plus ou j'en suis
~~Note~~ La commande de couleurs étant un peu lourde laisse moi attendre la mort si cela te convient mieux
Etant malade j'ai bien encore fait quelques petites toiles de tête que tu verras plus tard des souvenirs du nord et à présent je viens de ~~faire~~ une
comme prairie ensoleillée que je crois plus ou moins réussie Tu verras cela bientôt.
Monsieur Peyron étant absent je n'ai pas encore lu les lettres mais je sais qu'il en est venu. Il a été assez bon pour le mettre au courant de la situation mais je ne sais que faire et que penser. mais j'ai grande envie de sortir de cette maison. Cela ne l'étonnera pas je n'ai pas besoin de le dire

863A-B *(yukarıdan aşağıya)*. Geniş fırça, fırça

Eski çizimlerim arasında *figür* olarak ne bulabilirsen, bana gönder lütfen; lamba ışığı altında akşam yemeği yiyen köylüler resmini yeniden yapmayı düşünüyorum. O tuval şimdi tamamen kararmış olmalı, belki tamamen ezbere yeniden yapabilirim. Eğer kaldıysa, öncelikle başak toplayan kadınları ve kazıcıları göndermelisin bana.

Ayrıca, eğer istersen Nuenen'deki eski kuleyi ve kulübeyi yeniden yapacağım. Hâlâ sende duruyorlarsa, onlardan ezbere daha iyi bir şey çıkarabilirim sanırım.

865 Saint-Rémy-de-Provence, Perşembe 1 Mayıs ya da dolayları, 1890
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili kardeşim,

Bugün Bay Peyron'un dönmesiyle birlikte, sevecen mektuplarını, ayrıca evden gelen mektupları okudum ve bu yeniden biraz enerji, daha doğrusu düştüğüm karamsar havadan tekrar çıkma arzusu vermesi açısından bana olağanüstü iyi geldi. Oymabaskılar için çok teşekkür ederim – tam da öteden beri beğendiklerimden bazılarını seçmişsin, Davut, Lazarus, Samiriyeli ve yaralı adamı konu alan büyük oymabaskı. Kör adamı ve çok küçük diğer oymabaskıyı eklemişsin; sonuncusu öylesine gizemli ki ondan korktum ve ne olduğunu öğrenmeye cesaret edemedim. Onu, küçük kuyumcuyu bilmiyordum. Ama Lazarus! Bu sabah erkenden ona baktım ve sadece Charles Blanc'ın onunla ilgili söylediği şeyleri değil, doğrusu her şeyi söylemediğini de hatırladım.

Asıl talihsizlik, buradaki insanların mesleğimi icra etmeme fırsat vermeyecek kadar aşırı meraklı, aylak ve *resim* konusunda cahil olmaları. Her zaman gözlemlenebilecek şey şu: İkimiz burada aynı şekilde anlaşılmayan ve şartlar yüzünden acı bir hüzne kapılan diğer bazı kişilerle aynı doğrultuda bir çaba gösterdik.

Montpellier'ye günün birinde gidersen, burada sana anlattığımın doğru olduğunu görürsün.

Şimdi sen daha ziyade kuzeye dönmeyi öneriyorsun, ben de kabul ediyorum.

Sonunda nalları dikecek ya da çalışma gücünü kaybedecek kadar zorlu bir hayatım oldu.

Demek Gauguin ve Guillaumin, her ikisi Alpilles manzarasıyla bir takas yapmak istiyor. Üstelik ondan iki tane var; ancak son bitirdiğimin ve yeni gönderdiğimin daha kararlılıkla yapıldığı ve ifade bakımından daha doğru olduğu görüşündeyim.

Herhalde Rembrandt'lardan çalışmaya yöneleceğim, öncelikle dua eden adamı parlak sarıdan mora uzanan tonlar yelpazesiyle yapma gibi bir tasarım var.

Gauguin'in mektubu zarfın içinde, takas konusunda sence en iyi olanı yap, beğendiklerini kendin için al; zevklerimizin gittikçe aynı hale geldiğine eminim.

Ah, bu lanet hastalık olmadan çalışabilseydim! Yaptıklarım bir yana, bu diyarın bana anlattıklarına göre, kim bilir, kaç şey yapmış olurdum. Ama evet, bu yolculuk tamamen bitti. Her neyse, beni avutan şey seni, karını ve çocuğunuzu, ayrıca yaşadığım talihsizlik sırasında beni hatırlayan ve onları düşünmekten kendimi alamadığım birçok arkadaşı görme yönündeki büyük, hem de çok büyük arzu.

Kuzeyde çok geçmeden iyileşeceğime, bunun en azından oldukça uzun süreceğine neredeyse eminim, her ne kadar birkaç yıl içinde depreşmesinden hâlâ kaygılı olsam da – ama öyle hemen değil. Bazıları benden epeyce yaşlı olan ya da gençleri arasında az çok aylak sayılacak öğrenciler bulunan diğer hastaları gözlemledikten sonra vardığım tahmin bu. Her neyse, bu konuda bildiğimiz ne ki?

Bereket versin ki kız kardeşimizden ve annemizden gelen mektuplar çok sakindi. Kız kardeşimizin yazısı çok iyi; bir şehrin manzarasını ya da çehresini sanki modern bir romandan alınma bir sayfaymışçasına tasvir ediyor. Sanatsal şeylerden ziyade, ev işleriyle meşgul olması için hep ısrar ediyorum; çünkü zaten çok hassas biri olduğunu ve o yaşta sanatsal gelişme yolunu bulmakta güçlük çekeceğini biliyorum. Onun da kösteklenen bir sanat arzusunun sıkıntısını çekmesinden gerçekten çekiniyorum. Ama o kadar enerjik ki bunu telafi edecektir. Bay Peyron'la durum üzerine konuşarak, ona buradaki akıbetime katlanmamın neredeyse imkânsız olduğunu, tutulacak yol konusunda çok açık seçik bir şey bilmediğimden, kuzeye dönmenin bana tercih edilir göründüğünü anlattım.

Bunun iyi bir fikir olduğu görüşündeysen ve beni Paris'te ne zaman beklediğine dair bir tarih önerirsen, buradaki birinin yolun bir kısmında, Tarascon'a ya da Lyon'a kadar bana eşlik etmesini sağlarım. Böylece Paris istasyonunda beni karşılarsın ya da karşılayacak birini gönderirsin. Sana en uygun görüneni yap. Şimdilik mobilyalarımı Arles'da bırakacağım. Arkadaşların yanında ve istediğimde göndereceklerine eminim. Ama taşıma ve paketleme masrafı aşağı yukarı değerleri kadar tutacaktır. Onları bir gemi enkazı sayıyorum, bu yolculuğa gelince, eh, insan istediği şekilde ve gereken şekilde de davranamıyor işte. Bir keresinde çıkıp parkta biraz dolaşınca, çalışma açısından tam berraklığa kavuştum; başımı döndürmeksizin uygulamaya geçiremeyeceğim kadar tasarı var aklımda. Fırça vuruşları bir makine gibi işliyor. Buradan hareketle, anlamadığım ve anlamak da istemediğim ortamlarda ve şartlardan kurtulunca, kuzeyde güvenimi tekrar kazanacağıma inandığımı söyleyebilirim. Bay Peyron'un sana yazması çok incelikli davranış, bugün sana tekrar yazacak, ayrılmak zorunda kalmama üzülerek ayrılıyorum ondan. Senin ve Jo'nun elini sıkarım, Jo'ya mektubu için çok teşekkür ederim.

Dostlukla,
Vincent

Sevgili kardeşim,

Sevecen mektubun ve Jo'nun portresi için teşekkürler; poz açısından çok sevimli ve çok başarılı bir portre. Doğrusu, cevabında olabildiğince çok basit ve pratik olacağım. Birincisi, söylediğin gibi bütün yolculukta birinin bana eşlik etmesi gerektiğini, kati surette reddediyorum. Trene bindikten sonra artık riskle karşılaşmam, tehlikeli tiplerden biri değilim. Bir kriz geçirdiğimi varsaysak bile, vagonda başka yolcular yok mu? Ayrıca bütün istasyonlar böyle bir durumda ne yapılacağını bilmiyorlar mı? Doğrudan cesaretimi kırabilecek şekilde beni üzen endişelere kaptırıyorsun kendini.

Az önce Bay Peyron'a aynı şeyi söyledim ve daha önce geçirdiğim böyle krizleri, her zaman üç ya da dört aylık tamamen sakin dönemin izlediğine işaret ettim. Taşınmak için bu dönemden yararlanmaya niyetliyim, her halükârda taşınmak istiyorum, buradan ayrılma arzum artık mutlak.

Kendimi burada hastaları tedavi yöntemini değerlendirecek ehliyette görmüyorum, ayrıntılara girme isteğini de duymuyorum; ama aynı mahiyette bir krize yakalanırsam tımarhane değiştirmek istediğim konusunda yaklaşık altı ay önce seni uyardığımı hatırla lütfen. Zaten epeyce geciktik, bu arada bir nöbetin gelmesine de fırsat vererek; o sırada tam çalışmanın ortasındaydım ve maksadım sürmekte olan tuvalleri bitirmekti, aksi halde şimdiye kadar burada olmazdım artık. Tamam, sana söyleyeceğim şey şu: Taşınmaya dönük gerekli adımları atmak için, bana göre en fazla iki hafta herhalde yeter (gerçi bir hafta beni daha çok mutlu eder). Tarascon'a kadar bana eşlik edecek birini yanıma alacağım – hatta ısrar edersen, bir ya da iki istasyon öteye kadar. Paris'e vardığımda (buradan ayrılırken sana bir telgraf çekeceğim), gelip beni Gare de Lyon'dan alırsın.

Kırdaki şu doktoru gidip bir an önce görmek tercihe şayan gibi, bagajı istasyonda bırakırız.

Böylece sizde diyelim ki iki ya da üç gün kalırım, ardından bu köyün yolunu tutarım. Orada önce hana yerleşirim.

Bana göre, önümüzdeki birkaç günde (gecikmeden) yapabileceğin şey, arkadaşına, yani doktora geleceğimizi yazmak. "Kardeşim sizinle tanışmayı çok istiyor ve Paris'teki kalışını uzatmadan önce size danışmayı tercih ettiği için, köyünüzde birkaç hafta geçirmesine onay vermenizi bekliyor. Yanında bazı etütlerle gelecek; sizinle uyuşacağına inancım tam çünkü kuzeye dönüşle hastalığının hafifleyeceği, güneyde kalmanın ise durumunun daha ağırlaşması tehlikesini barındırdığı kanısında."

İşte, ona böyle yazabilirsin, Paris'e vardığım gün ya da ertesi gün, ona bir telgraf çekeriz ve o da beni istasyonda karşılar herhalde.

Buradaki ortam ifade edemeyeceğim kadar ağır geliyor bana – inan ki bana, bir

yılı aşkın süre sabırla bekledim. Havaya ihtiyacım var, sıkıntıdan ve kederden mahvolmuş gibiyim.

Ayrıca çalışma meselesi acil, burada boşa zaman harcamış olurum. O halde, sorarım sana, kazalardan niçin o kadar korkuyorsun? Seni ürkütmesi gereken bu değil, inan bana, buraya gelişimden beri insanların bayılıp düştüğünü ya da fıttırdığını her gün gördüm – daha ciddi olan badireyi hesaba katmaya çalışmak. Anlayış gösterilen bir ortamda bile olsa, insanın sonuçta koruma altında yaşamaya, özgürlüğünü feda etmeye, toplumun dışında kalmaya ve başka şeylere aldırmaksızın işiyle uğraşmaya razı olmasının zaten mühim bir şey olduğuna seni temin ederim. Bu da öyle hemen silinemeyecek yüz kırışıklıkları yaratmış durumda. Burası artık bana *fazlasıyla ağır* gelmeye başladığına göre, buna bir son vermek doğru olur bence.

Dolayısıyla Bay Peyron'a, diyelim ki en geç ayın 15'inde ayrılmama izin vermesi gerektiğini yaz lütfen. Eğer beklersem, iki kriz arasındaki uygun dönemi kaçırmış olurum; şimdi ayrılmakla ise diğer doktorla tanışmak için gerekli rahat zamanı bulurum. Böylece bir süre sonra hastalık depreşecek olursa, bu önceden saptanır ve durumun ciddiyetine göre, serbest kalmaya devam edebileceğime ya da bir tımarhaneye temelli tıkılmam gerektiğine karar verebiliriz. İkinci durumda, geçen mektubumda sana belirttiğim gibi, hastaların tarlalarda ve atölyede çalıştığı bir kuruma giderim. Orada bence buradakinden daha fazla resim konusu bulurum.

Söz konusu yolculuğun pahalıya patlaması, yararsız olması halinde ise, dilersem tımarhane değiştirme hakkım olduğunu göz önünde tut lütfen; istediğim şey mutlak serbestlik değil.

Bu noktaya kadar sabırlı olmaya çalıştım, kimseye bir zarar vermedim. Tehlikeli bir hayvanmışım gibi bana eşlik edilmesi hakça mı? Yok, istemez, protesto ediyorum. Bir kriz olursa, her istasyonda ne yapılacağı biliniyor ve ben de bunun yapılmasına izin veririm.

Ama itidalimin beni bırakmayacağı inancında olduğumu söyleyebilirim. Böyle yaşamak bana o kadar sıkıntı veriyor ki delilikten daha ağır hale gelecektir; dolayısıyla gerekli cürete sahip olduğumu söyleyebilirim. Bay Peyron muğlak şeyler söylüyor, sorumluluktan sıyrılacak şekilde konuşuyor ama bu yaklaşım, meseleyi asla ve asla kökünden halletmez, durum hep sürüncemede kalır ve sonunda bozuşuruz.

Bana gelince, sabrım tükendi, artık tükendi, sevgili kardeşim, böyle devam edemem, geçici bir tedbir olarak bile olsa taşınmalıyım.

Değişikliğin bana iyi gelmesi şansı ise gerçekten var – çalışma iyi gidiyor, parktaki taze çimleri konu alan iki tuval yaptım, biri son derece sadece. İşte sana alelacele çizilmiş bir taslağı.

[*Eskiz* 868A]

Bir çam ağacının mor pembe gövdesi, beyaz çiçekler ve hindibalar bulunan çimler, küçük bir gül çalısı ve arka planda, tuvalin en üst kısmında başka ağaç gövdeleri.

Mais j'ose croire que mon aplomb ne me manquera pas. J'ai tant de chagrin de quitter comme celui que le chagrin sera plus fort que la folie j'aurai donc j'ose croire l'aplomb nécessaire M. Peyron dit des choses vagues pour dégager sa responsabilité mais aussi on n'en finirait jamais jamais la chose traînerait en longueur et on finirait par se fâcher de part et d'autre mais ma patience est à bout à bout mon cher frère je n'en peux plus il faut changer même pour un pis aller. —

Cependant il y a une chance réellement que le changement me fasse du bien — le travail marche bien j'ai fait 2 toiles de l'herbe fraîche dans le parc dont il y en a une d'une simplicité extrême. en voici un croquis hâtif. Un tronc de pin violet rose et pins de l'herbe avec des fleurs blanches et des pissenlits un petit rosier et d'autres troncs d'arbre dans le fond tout au bout de la toile. Je serai là bas dehors je suis sûr que l'envie de travailler me dévorera et me rendra insensible à tout le reste et de bonne humeur. Et je n'y laisserai aller non pas sans réflexions mais sans m'apesantir sur des regrets de choses qui auraient pu être.

Ils disent que dans la peinture il ne faut rien chercher ni espérer qu'un bon tableau et une bonne causerie et un bon dîner comme maximum de bonheur sans compter les parenthèses moins brillantes — C'est peut-être vrai et pourquoi refuser de prendre le possible surtout si ainsi faisant on donne le change à la maladie.

Bonne poignée de main à toi et à Jo je crois que je ferai faire une peinture pour moi d'après le motif du portrait celle ne sera pas ressemblante peut-être mais enfin je chercherai j'espère à bientôt — et voyons épargnez moi ce compagnon de voyage forcé. I. a l. Vincent.

868A. Karahindibalar ve ağaç gövdeleri ile Akıl hastanesinin bahçesi

Oraya gidince açık havada olacağım. Çalışma isteğimin beni yutacağına, başka her şeye karşı duyarsız kılacağına ve iyi bir ruh haline sokacağına eminim. Ve orada kendimi salıvereceğim, öyle aldırışsız tavırla değil ama yaşanmış olabilecek şeylerle ilgili pişmanlıklara takılıp kalmadan.

Resimde mutluluğun şahikası olarak iyi bir tablo, iyi bir sohbet ve iyi bir akşam yemeği dışında hiçbir şey aramamak ve hiçbir şey ummamak gerektiği söylenir, tabii daha az şaşaalı ara fasılları saymayarak. Bu belki doğrudur ve mümkün olanı neden geri çevirelim ki özellikle de böyle yapmak hastalığı atlatmayı sağlayacaksa.

Senin ve Jo'nun elini sıkarım, portre konusunda kendim için bir tablo yapacağım, sanırım, belki bir benzerlik olmayabilir ama yine de uğraşacağım.

Yakında daha geniş yazmayı umuyorum – haydi, beni bu zoraki yol arkadaşından kurtar.

Dostlukla,
Vincent.

872 Saint-Rémy-de-Provence, Salı 13 Mayıs 1890
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili kardeşim,

Bay Peyron'la son bir görüşmede nihayet denkleştirme iznini kopardığım sandığımı, yük treniyle gönderdim. Yolcu treninde izin verilen 30 kiloluk bagaj hakkı, birkaç çerçeveyi, şövaleyi ve bazı germe çerçevelerini vs. yanıma almamı sağlayacak.

Bay Peyron'a mektubun ulaşır ulaşmaz yola çıkacağım, yeterince sakinim ve şimdiki durumumda bir zihinsel bozukluğun kolayca başıma geleceğini sanmıyorum.

Her halükârda, izinli olacağın günü hepinizle birlikte sakince geçirmek üzere Pazar'dan önce Paris'te olmayı umuyorum. İlk fırsatta André Bonger'i de görmeyi gerçekten umuyorum.

Sarı-yeşil zeminde yeşil bir vazo içindeki pembe güllerin görüldüğü bir tuvali yeni bitirdim.

Umarım, son birkaç günün tuvalleri seyahat masraflarını çıkarır.

Bu sabah sandığını damgalatmaya giderken, kırı yeniden gördüm, yağmur sonrasında çok tazeydi ve çiçeklerle kaplıydı – fırsat olsa ne kadar çok şey daha yapardım.

İki yatağı ve çarşafları yük treniyle göndermeleri için Arles'a da yazdım. Tahminimce nakliye ücreti en fazla on frank tutar sadece ve bu yine de enkazdan kurtarılmış bir şey sayılır. Kırda kesinlikle bana yararı olacaktır.

Bay Peyron'un mektubuna henüz cevap vermediysen, ona bir telgraf çek, böylece Pazar'ı sizinle birlikte geçirmek üzere yolculuğa Cuma ya da en geç Cumartesi

çıkabileyim. Bu şekilde burada şimdilik biten çalışmam açısından en az zamanı da kaybetmiş olurum.

Paris'te kendimde yapacak güç bulursam, uzun süredir kafamda olan sarı bir kitabevi tablosunu (gaz ışığı altında) hemen yapmayı çok isterim. Vardığım günden itibaren, beni iş başında göreceksin. Çalışma konusunda sana şunu söyleyeyim ki, kafam kesinlikle huzurlu ve fırça vuruşları çok mantıklı biçimde gelip birbirini izliyor.

Neyse, EN GEÇ Pazar günü görüşmek üzere, bu arada elini sımsıkı sıkarım, Jo'ya içten selamlar.

Dostlukla,
Vincent.

Bay Peyron'a cevap muhtemelen şimdiden yola çıkmıştır, öyle umarım. Birkaç günlük gecikme beni biraz gücendirdi çünkü bana hiç yararı yok gibi görünüyor. Ya burada yeni işlere dalacağım ya da yolculuğa uygun zamanım şimdi diyeceğim. Burada veya başka yerde günleri hiçbir şey yapmadan geçirmek, mevcut ruh halimde beni perişan edecek şey budur. Ayrıca Bay P. buna karşı, haliyle insan ayrılınca, idarenin geri kalan kısmı nezdinde konumu biraz zorlaşır. Ama işler yolunda ve dostça vedalaşacağız.

873 Auvers-sur-Oise, Salı 20 Mayıs 1890
Theo van Gogh ve Jo van Gogh-Bonger'e (F)

Sevgili Theo ve sevgili Jo,

Jo'yu tanıdığım için, bundan sonra sadece Theo'ya yazmak bana zor gelecek ama umarım, Jo da Fransızca yazmama izin verir; çünkü iki yıl güneyde kaldıktan sonra, söylemem gerekenleri Fransızca daha iyi anlatacağım görüşündeyim doğrusu. Auvers gerçekten güzel – bu güzelliklerden biri de gittikçe nadir rastlanan eski saz çatıların çokluğu.

Umarım, gerçekten ciddi yaklaşımla birkaç tablo yapınca, burada kalış masrafımı bir ölçüde karşılama şansını bulurum – zira gerçekten ağırbaşlı güzelliğe sahip, kırsal kesimin göbeğinde, özgün ve pitoresk.

Dr. Gachet'yi gördüm, bende oldukça eksantrik biri olduğu izlenimi uyandırdı ama bana göre, en az benim kadar ciddi biçimde mustarip olduğu kesin sinirsel rahatsızlıkla boğuşurken, doktorluk tecrübesi onu dengeli tutuyor olmalı.

Beni yönlendirdiği bir han günde 6 frank istedi.

Kendi başıma bulduğum hana günde 3,50 ödeyeceğim.

Şartlarda bir değişiklik oluncaya kadar orada kalmalıyım, sanırım. Birkaç etüt yaptıktan sonra, taşınmada bir avantaj olup olmadığına bakacağım. Ama isteyen kişi herhangi bir işçi gibi ödeme yapıp çalışabilirken, sırf resim üzerinde çalışmaktan dolayı neredeyse iki misli ödeme durumda kalmak haksızlık gibi geliyor bana. Her neyse, günlüğü 3,50 olan hanla başlıyorum.

Dr. Gachet'yi muhtemelen bu hafta göreceksin – elinde *çok* güzel bir Pissarro, karda kırmızı evli kış sahnesi ve Cézanne'ın iki güzel buketi var.

Ayrıca köy konulu başka bir Cézanne. Ben de sevinçle, hem de çok sevinçle burada bir fırça izi bırakmaya girişeceğim.

Dr. Gachet'ye, önerdiği hanı günde 4 franga tercihe şayan bulacağımı, ama 6'nın masraflarım açısından 2 frank pahalı geldiğini belirttim. Orada daha sakin olacağımı söylemenin onun için bir sakıncası yok, neyse uzatmayayım.

Kendi evi, eski eşyalarla dolu, sözünü ettiğim izlenimcilerin birkaç eskizi dışında karanlık mı karanlık. Tuhaf bir adam olmasına rağmen, bende bıraktığı izlenim olumsuz değil. Belçika ve eski ressamların dönemi üzerine laflarken, kederle kasılmış yüzüne yeniden bir gülümseme yayıldı; bence gerçekten onunla arkadaş kalacağım ve portresini yapacağım. Bir de bana cesaretle ve çokça çalışmam, başımdan geçenleri hiç düşünmemem gerektiğini söylüyor.

Paris'teki bütün o gürültünün, ihtiyaç duyduğum şey olmadığını gerçekten hissettim.

Jo'yu, ufaklığı ve doğrusu diğerinden daha iyi olan dairenizi gördüğümde ne kadar da sevindim.

Size şans ve sağlık dilerim, çok yakında yine görüşeceğimizi umarım, elinizi sıkarım

Vincent.

875 Auvers-sur-Oise, Pazar 25 Mayıs 1890
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo, Sevgili Jo,

Bu sabah elime geçen mektubunuz ve içindeki elli frank için teşekkürler.

Bugün Dr. Gachet'yi yeniden gördüm. Salı sabahı resim yapmak için onun evine gideceğim, akşam yemeğini birlikte yiyeceğiz, yemekten sonra da gelip resmime bakacak. Aklı başında bir adama benziyor ama taşra doktoru olarak yaptığı işten, benim resimden yıldığım kadar yılmış. Ben de ona, kendisiyle memnuniyetle iş değiştirebileceğimi söyledim. Neyse, onunla iyi dost olacağımıza inanmaya hazırım. Ayrıca bana dedi ki eğer depresyonum ya da başka bir şey dayanamayacağım kadar ağırlaşacak olursa, beni yatıştırmak için yapabileceği şeyler varmış ve onunla her bakımdan açık konuşmaktan çekinmemeliymişim. Ona gereksinme duyacağım bir an gelip çatabilir kuşkusuz ama şimdiye kadar her şey iyi gitti. Öte yandan, her şey daha da iyiye gidebilir. Kapmış olduğum hastalığın güneye özgü olduğuna, buraya dönüşümün hepsini dağıtacağına hâlâ inanıyorum ben.

Senin küçüğü sık sık, pek sık düşünüyorum; sonra da buraya kırlara gelebilecek kadar büyümüş olsaydı keşke demeye başlıyorum. Çünkü, çocukları buralarda büyütmek en iyi sistem aslında. Seninle Jo'nun her zamanki gibi Hollanda'ya gideceğinize, küçüğü de alıp kırsal bir yerde tatil yapmanızı nasıl da isterdim. Evet, annemin ille de küçüğü görmek için ısrar edeceğini çok iyi biliyorum. Bu da Hollanda'ya gitmeniz için geçerli bir neden ama dediğim gibi küçük için gerçekten daha iyi olacaksa eminim annem de anlayış gösterecektir.

Burada insan, gerçekten bir kırsal yörede sayılabilecek kadar uzak Paris'ten; yine de Daubigny'nin zamanından beri ne kadar değişmiş. Kötü anlamda değişmiş de değil. Birçok villa, modern görünüşlü burjuva köşkleri var; hepsi de pek parlak, güneşli ve çiçek dolu. Doğa açısından çok bereketli bir yöre sayılabilir burası. Tam da eski bir toplum içinde yeni bir toplumun geliştiği bir zamanda, hiç hoşa gitmeyecek bir şey değil bu; çevrede bir bolluk ve refah havası esiyor. Burada gördüğüm ya da gördüğümü sandığım şey, Puvis de Chavannes türü bir sükûnet... Fabrika yok, bol bol ve bakımlı bir yeşillik var...

Bayan Boch'un hangi tabloyu aldığını bir ara söyler misin bana lütfen? Kardeşine yazıp onlara teşekkür etmem gerek; bir de iki etüdüme karşılık onlardan birer tane istemeyi düşünüyorum.

İlişikte Isaâcson'a göndermeni rica edeceğim bir not var.

Eski bir bağ kütüğü çizimim vardı; ondan 30 numara bir tuvale yağlıboya yapmak niyetindeydim. Sonra, bir pembe atkestanesi bir de beyaz atkestanesi etüdüm var. Ancak durumlar izin verirse figür üstünde biraz daha çalışmak istiyorum. Kafamın içinde, bir belirip bir kaybolan, kesinleşmemiş birtakım resimler dolanıyor... Bunların netleşmesi için epey zaman gerek. Neyse, yavaş yavaş olacak... Hastalanmasaydım, Bock'a da Isaâcson'a da çok daha önce mektup yazacaktım. Sandığım hâlâ gelmedi, canımı sıkıyor bu. Bu sabah telgraf gönderdim.

Tuval bezi ve kâğıtlar için peşinen teşekkür ederim. Dün de bugün de hava yağışlı, fırtınalıydı ama bu etkileri yeniden görmek hiç de kötü değil. Yataklar da gelmedi daha. Bütün bu tersliklere karşın, sizin ikinizden, dostlarımdan artık uzakta olmadığım için mutluyum. Umarım sağlığın iyidir. Aslında eskisi kadar iştahlı görmedim seni. Hekimlerin dediklerine bakılırsa bizimki gibi bünyeler çok sağlam bir beslenme gerektiriyor. Dolayısıyla, bu bakımdan dikkatli ol lütfen. Tabii, özellikle Jo'nun da dikkat etmesi gerek, o bir de bebek emziriyor. En az normalin iki katı yemesi gerek onun. Dünyaya çocuk getirecek ve onları büyütecek biri için hiç de aşırı değil bu dediğim. Yoksa, dümdüz yolda trenin ağır gitmesi gibi bir şey olur. En iyisi, ancak hatlar dolambaçlı olduğunda istimi kısmak. Ellerinizi sıkarım.

Dostlukla,
Vincent.

877 Auvers-sur-Oise, Salı 3 Haziran 1890
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Birkaç gündür dinlenmiş bir kafayla sana yazmak geliyor içimden ama çalışmaya dalmış durumdayım. Bu sabah gelen mektubuna ve içindeki 50 franklık banknota teşekkür ederim. Evet, tatilinizin bir haftasında hepimizin burada birlikte olmasının birçok sebeple iyi olacağı görüşündeyim, tabii daha uzun süre mümkün değilse. Sen, Jo ve ufaklık sıkça aklıma geliyorsunuz ve buradaki çocukların sağlıklı, temiz havada iyi görünmesi dikkatimi çekiyor. Ancak burada bile çocuk yetiştirmek yeterince zorken, Paris'te dördüncü kattaki bir dairede çocuğu sapasağlam tutmanın bazen feci zor olduğu daha da açık. Her neyse, insan durumu olduğu gibi kabullenmeli. Bay Gachet, babanın ve annenin gayet doğal yiyeceklerle beslenmesi gerektiğini söylüyor, günde iki litre bira içmekten söz ediyor, verdiği miktarlar böyle. Ama onunla

tanışmaktan kesinlikle daha da keyif alacaksınız; hep birlikte gelmenizi bekliyor ve onu her görüşümde bu bahsi açıyor. Kesinlikle senin ya da benim kadar hasta ve kafası karışık görünüyor, daha yaşlı ve birkaç yıl önce karısını kaybetmiş, ama katışıksız bir doktor, mesleği ve inancı onu ayakta tutuyor. Şimdiden sıkı arkadaşız ve tesadüfen Montpellierli Bruyas'ı tanıdığı ortaya çıktı; onun hakkında benimle aynı fikirde, yani modern sanat tarihinde önemli biri olduğu kanısında. Üzerinde çalıştığım portresi şöyle

[*Eskiz* 877A]

başında beyaz bir kep var, çok sarışın, çok açık tenli, elleri de açık pembe renginde, mavi bir redingot ve kobalt mavisi bir arka planı, sarı bir kitabın ve mor çiçekli bir yüksükotunun bulunduğu kırmızı bir masaya yaslanmış. Buraya gelirken yanıma aldığım portremle aynı havada.

Bay Gachet bu portre konusunda kesinlikle *bağnaz* ve mümkünse tam buna benzer bir portresini yapmamı istiyor, aynı istek bende de var. Sende pembeli bir tanesi olan son Arleslı kadın portresini de anlamaya başlıyor – etütleri görmeye geldiğinde, bu iki portreye sürekli dönüp bakıyor ve onları tam, ama tam anlamıyla benimsiyor. Onun bir portresini sana yakında göndermeyi umuyorum. Ayrıca geçen hafta evinde iki etüt yapıp verdim ona. Birinde kadife çiçekleri ve servilerle birlikte ödağaçları geçen Pazar yaptığımda ise beyaz güller, asmalar ve beyaz bir figür var.

Jo'nun çabucak arkadaş olacağını rahatlıkla tahmin ettiğim 19 yaşındaki kızının da portresini çok büyük ihtimalle yapacağım.

Hepinizin, senin, Jo'nun ve ufaklığın portrelerini açık havada yapmayı dört gözle bekliyorum.

Olası bir stüdyo açısından henüz ilginç bir yer bulmadım; ancak dairende fazlalık oluşturan ve Tanguy'un yanında bulunan tuvalleri koymak için bir oda tutacağım. Zira hâlâ epeyce rötuşa ihtiyaçları var. Her neyse, günü gününe yaşıyorum, hava çok iyi. Sağlığım yerinde, yatağa saat dokuzda giriyorum ama çoğu zaman saat beşte kalkıyorum.

Uzun bir kopukluktan sonra tekrar bir araya gelmenin can sıkıcı olmayacağından umutluyum. Arles'a gitmemden önceki duruma nazaran fırçamdan daha emin olmaya devam edeceğim umudunu da taşıyorum. Bay Gachet depreşme ihtimalini son derece düşük gördüğünü ve işlerin tamamen yolunda gittiğini söylüyor. Ama o da her yerde, en sıradan yabancının geldiği köylerde ortaya çıkan durumdan, hayatın korkunç derecede pahalı hale gelişinden acıyla yakınıyor. Kaldığım yerde yatma ve yeme içme için bu kadar para alınmasına hayret ettiğini ve buraya gelen diğer tanıdığı kişilere kıyasla yine de talihli olduğumu belirtiyor. Söylediğine göre, Jo ve ufaklıkla birlikte geldiğinizde, aynı handa kalmanız en uygunu olurmuş. Gachet dışında bizi burada tutan hiçbir şey, kesinlikle hiçbir şey yok – ama o bir arkadaş olarak kalacak, sanırım. Onun yerindeyken her gidişimde çok fena sayılmayacak

Mon cher Theo, déjà depuis plusieurs jours j'aurais désiré t'écrire à tête reposée mais ai été absorbé par le travail. Ce matin arrive ta lettre de laquelle je te remercie et du billet de 50 fr. qu'elle contenait. Oui je crois que pour bien des choses il serait bien que nous fassions encore ensemble tous ici pour une huitaine de tes vacances si plus longtemps n'est pas possible. Je pense souvent à toi et à Jo et au petit, et je vois que les enfants ici au grand air sain ont bien de bien se porter. Et pourtant c'est déjà ces quelques difficile assez de les élever à plus forte raison est ce plus ou moins terrible à de certains moments de les garder sains & saufs à Paris dans un quatrième étage. Mais enfin il faut prendre les choses comme elles sont. M. Gachet dit qu'il faut que père et mère se nourrissent bien naturellement il parle de prendre 2 litres de bière par jour et dans ces mesures là. Mais la ferai certes avec plaisir plus ample connaissance avec lui et il y compte déjà en parle toutes les fois que je le vois que vous tous viendrez. Il me paraît certes aussi malade et abîmé que lui un aîné et il est plus âgé et il a perdu il y a quelques années sa femme mais il est très médecin et son métier et sa foi le tiennent pourtant. Nous sommes déjà très amis et par hasard il a connu encore Bracq de Montpellier et a les mêmes idées sur lui que j'ai que c'est quelqu'un d'important dans l'histoire de l'art moderne. Je travaille à son portrait

la tête avec une coiffe blanche très blonde très claire les mains aussi à carnation claire un frac bleu et un fond bleu cobalt appuyé sur une table rouge sur laquelle un livre jaune et une plante de digitale à fleurs pourpres. Cela fait [illegible] est dans le même sentiment que le portrait de mes que j'ai pris lorsque je suis parti pour ici. [illegible] M. Gachet est absolument analogue pour ce portrait et veut que j'en fasse un de lui si je peux absolument comme celui ci que je désire faire aussi. Il est vraiment enchanté aussi arrivée à comprendre le dernier portrait d'arlésienne et dont la en a un exposé. Il revient lorsqu'il vient voir les études tout le temps sur ces deux portraits et il les admet en plein mais en plein tels qu'ils sont.

877A. Doktor Gachet

resimler yaptığımı fark ediyorum; her Pazar ya da Pazartesi beni akşam yemeğine davet etmeyi sürdürecek elbette.

Fakat şimdiye kadar, orada resim yapmak ne kadar hoş olursa olsun, akşam ve öğle yemeği yemek zevksiz bir iş. Mübarek adam dört ya da beş tabağın bulunduğu yemekler hazırlama zahmetine giriyor; bu da benim için olduğu kadar onun için de felaket bir şey, sağlam bir midesinin olmadığı kesin. Beni bu konuda bir şey söylemekten biraz alıkoyan sebep ise, ona bizim de gayet iyi bildiğimiz o eski zaman aile yemeklerini hatırlattığını görmem.

Ama bir, en fazla iki tabak yeme yönündeki modern anlayış kesinlikle bir ilerleme ve gerçek antik çağa sağlıklı bir dönüş.

Her neyse, Baba Gachet fazlasıyla, evet, fazlasıyla senin ve benim gibi biri. Mektubunda Bay Peyron'un sana yazarken halimi hatırını sorduğunu okuyunca sevindim. Hemen bu akşam ona durumun yolunda gittiğini yazacağım çünkü bana karşı çok iyiydi ve kesinlikle onu unutmayacağım. Dumoulin, hani şu Champ de Mars'ta Japon resimleri olan adam buraya dönmüş; onunla görüşmekten çok umutluyum.

Gauguin onun çiziminde hareketle yapılan son Arleslı kadın portresi için ne diyor? Yaptığım en az kötü şeylerden biri olduğunu sonunda göreceksin, bana kalırsa. Gachet'de çok güzel bulduğum bir Guillaumin, yataktaki çıplak kadın var; yine evinde bulunan Guillaumin'in çok güzel bir öz-portresi bizdekinden çok farklı, kasvetli ama ilginç.

Ama evi, göreceğin üzere, bir antika dükkânı gibi dolu mu dolu, her zaman ilginç olmayan, hatta berbat şeyler. Ama bütün bunların iyi tarafı şu ki orada çiçekleri ya da natürmortları düzenlemek için ihtiyaç duyduğum şeyleri her zaman buluyorum. Ona para ödemesek bile, bizim için yaptıklarının karşılığını vereceğimizi göstermek üzere, etütler yaptım onun için.

Bracquemond'un bir oymabaskısı var, biliyor musun, Comte portresi, bir şaheser.

Tasset'den alınacak 12 tüp çinko beyazına ve 2 orta boy tüp sardunya lâlına olabildiğince çabuk ihtiyacım var.

Ardından onlar ulaşır ulaşmaz, Bargue'nün Karakalem etütlerinin tamamını, bildiğin çıplak figürleri kopya etmeye kesinlikle koyulacağım. Onları epey çabuk, diyelim ki içindeki 60 tabakayı bir ayda çizebilirim; bir nüshayı ödünç olarak gönderebilirsin, lekelememeye ya da kirletmemeye özen göstereceğim. Orantılar ve nü çalışmasını sürdürmeyi ihmal edersem, ileride kötü bir duruma girerim. Bunun saçma ya da boş olduğunu sanma.

Gachet ayrıca uzun bir süre gözünü ayıramadığı Delacroix'nın Pietà'sının kopyasını onun için yeniden yapmamın kendisine büyük keyif vereceğini söyledi bana. İleride muhtemelen modeller bulmada bana yardım edecek; bizi tamamen anlayacağını ve ikimizle hiç şart koşmadan, bütün zekâsıyla, sanat uğruna sanat sevgisiyle çalışacağını seziyorum. Belki bazı portreler yapmamı da sağlayacak. Portreler için müşteri bulmak açısından, insanın daha önce yaptıklarından farklı şeyleri gösterebilmesi gerekir. Gördüğüm kadarıyla umut bağlanacak yegâne ihtimal bu. Ama yine

de, belli tuvaller bir gün koleksiyonculara ulaşacak. Ancak bence son zamanlarda Millet'ler vs. için ödenen yüksek fiyatların yarattığı bütün yaygara, sırf resim yapma masraflarını karşılama şansı açısından durumu daha kötüleştirmiş bulunuyor. Bu da insanı serseme çevirmek için yeter. O halde ne diye kafamızı yoralım ki, bizi bunaltır sadece. Biraz dostluk aramak ve günü gününe yaşamak, belki daha iyi olur. Tekrar görüşmemize kadar ufaklık ve ikiniz iyi durumda kalırsınız umarım, yakında daha geniş yazacağım, elini sımsıkı sıkarım.

Vincent

879 Auvers-sur-Oise, Perşembe 5 Haziran 1890
Willemien van Gogh'a (F)

Sevgili kız kardeşim,

Daha St-Rémy'deyken elime geçen iki mektubuna çoktan cevap vermeliydim ama yolculuk, çalışma ve bir sürü yeni heyecan şimdiye kadar ha bugün, ha yarın diye ertelememe yol açtı. Valon hastanesinde hastalara bakman çok ilgimi çekti; yığınla şey, öğrenilebilecek en iyi ve en gerekli şey elbette böyle öğrenilir ve bütün bu konuda hiçbir şey, her halükârda yeterince şey bilmiyor olmaktan pişmanım.

Theo'yu tekrar görmek, Jo ve ufaklıkla tanışmak benim için büyük bir mutluluk oldu. Theo iki yılı aşkın bir süre önce ondan ayrıldığım dönemden daha fazla öksürüyordu; ama konuşurken ve onu yakından görürken, her şey göz önünde tutulduğunda, daha iyi yönde oldukça değiştiği kanaatine kesinlikle vardım ve Jo hem sağduyuyla, hem de iyi niyetle dolu biri. Ufaklık cılız değil ama sağlam da değil. Büyük şehirde yaşayan bir kadının doğumu kırda yapması ve ilk ayları orada ufaklıkla birlikte geçirmesi iyi bir sistemdir. Ama ne yaparsın işte, doğum ürkütücü olduğu için, özellikle ilk kez olması açısından, daha iyisini ya da yaptıklarından başka bir şeyi yapamazlardı kesinlikle. Yakında birkaç günlüğüne Auvers'e gelmelerini umuyorum.

Benim açımdan yolculuk ve şimdiye kadarki başka her şey iyi gitti, kuzeye dönmek epeyce avutuyor beni. Derken Dr. Gachet'de biçilmiş kaftan bir arkadaş ve yeni bir kardeşe benzer bir şey buldum – öyle ki bedenen olduğu kadar manen de birbirimizi andırıyoruz. Şahsen çok asabi ve çok tuhaf biri; yeni ekole bağlı sanatçılara gücünün yettiği kadar epeyce dostluk göstermiş ve birçok hizmette bulunmuş. Geçen gün portresini yaptım, 19 yaşındaki kızının da resmini yapacağım. Karısını birkaç yıl önce kaybetmiş, çökmesinde bunun büyük etkisi var. Deyim yerindeyse hemen arkadaş olduk, haftada bir ya da iki günü evinde geçirip bahçesinde çalışacağım. Şimdiden bahçenin iki etüdünü yaptım, birinde güneyden gelme bitkiler, ödağaçları, serviler, kadife çiçekleri, diğerinde beyaz güller, asmalar ve bir

figür var. Ayrıca bir düğünçiçeği buketi yaptım. Buna uygun düşecek daha büyük bir köy kilisesi tablosu var elimde – binanın saf kobalttan koyu ve sade bir mavi renkte gök zemininde morumsu göründüğü, vitraylı pencerelerin lacivert mavi lekeleri andırdığı bir ortam, çatı ise mor ve kısmen turuncu. Ön planda küçük bir çiçekli yeşillik ve biraz güneşli pembe kumlar görülüyor. Nuenen'de yaptığım eski kule ve mezarlık etütleriyle neredeyse aynı şey. Tek fark şimdi rengin muhtemelen daha canlı, daha gösterişli olması. Ama son birkaç gündür St-Rémy'de kendinden geçmiş bir adam gibi çalışıyorum, özellikle çiçek buketleri üzerinde. Güller ve mor süsenler.

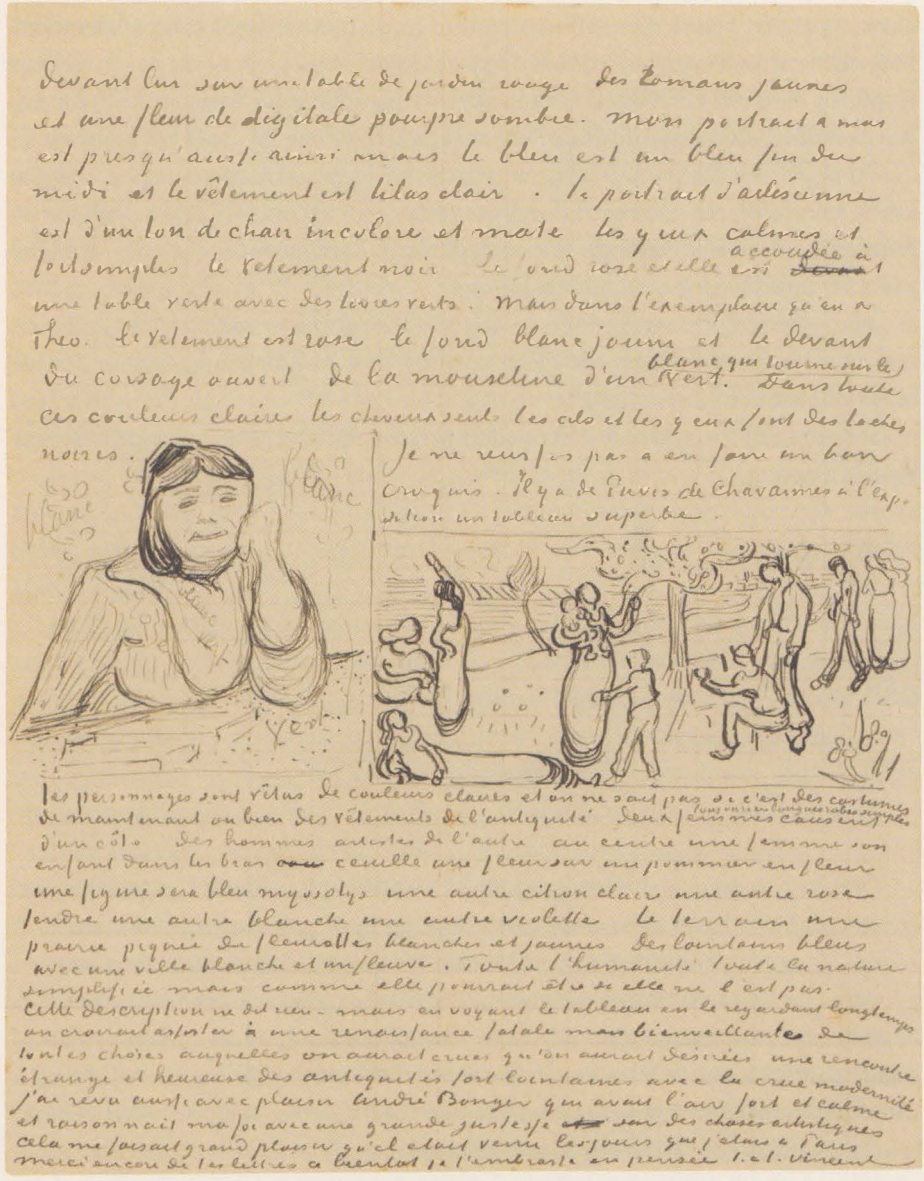
Theo ve Jo'nun ufaklığı için yanımda oldukça büyük bir tablo getirmiştim, piyanonun yukarısına astılar – beyaz badem çiçekleri, gök mavisi zeminde büyük dallar. Dairelerinde yeni bir Arleslı kadın portresi de var. Arkadaşım Dr. Gachet bir kopyası bende de bulunan bu en son Arleslı kadın portresine ve öz-portreme *kesinlikle coşkulu* ilgi duyuyor. Buna sevindim çünkü beni figür çalışmasına yöneltecek; onun bana birkaç ilginç model bulacağını umuyorum. Mesleğimin öbür alanlarından çok daha fazla olmak üzere, tutkulu olduğum alan portre, modern portre. Onu renkle arıyorum ve böyle bir arayışta kesinlikle yalnız değilim. Bunu tam yapabildiğimi söylemekten uzak olmakla birlikte, yöneldiğim hedefin bu olduğunu görmeni İSTERİM. Bir yüzyıl sonra insanlara hayaletler gibi görünecek portreler yapmak *isterim*. Bu yüzden bizleri fotoğraf benzerliğiyle değil, tutkulu ifadelerimizle resmetmeye çalışıyorum, hünerimizi ve renge dönük modern zevkimizi bir ifade aracı ve karaktere yoğunlaşma gibi kullanarak. Nitekim Dr. Gachet portresinde aşırı ısınmış ve güneşte yanmış tuğla renginde bir yüz, kızılımsı saçlı ve beyaz kepli olarak manzara ortamında ve tepelerden oluşan mavi arka planda görülüyor. Elbisesinin lacivert mavi olması, yüzünü öne çıkarıyor ve tuğla renginde olmasına karşı solgun görünmesini sağlıyor. Bir doğum uzmanına özgü eller, yüzünden daha solgun.

Önünde kırmızı bir bahçe masası, sarı romanlar ve koyu mor bir yüksükotu çiçeği var. Kendi portrem de neredeyse böyle ama mavi hoş bir güney mavisi ve elbise açık eflatun. Arleslı kadın portresi, renksiz ve mat bir ten tonunda, gözler sakin ve çok sade, giyim siyah, arka plan pembe; dirseğini yeşil kitapların bulunduğu yeşil bir masaya yaslamış. Ama Theo'da olan kopyada, giyim pembe, arka plan sarı-beyaz ve açık yeleğin ön kısmı yeşile çalan beyaz muslinden. Bütün bu parlak renkler içinde sadece saç, kirpikler ve gözler koyu renkli yamalar oluşturuyor.

[*Eskiz* 879A]

İyi bir taslağını yapmayı beceremiyorum.
Sergide Puvis de Chavannes'ın enfes bir tablosu var.

[*Eskiz* 879B]

879A-B Marie Ginoux ("Arlesli kadın"); *Puvis de Chavannes*'dan, Inter artes et naturam (Sanat ve doğa arasında)

Figürler, parlak renkli giysiler içinde ve insan, günümüzün kıyafetleri mi, yoksa eski çağlardan kalma elbiseler mi olduğunu kestiremiyor; (yine uzun, sade giyimli) iki kadın sohbet ediyor. Bir yanda onlar, diğer yanda sanatçı görünüşlü adamlar, ortada çocuğunu kucağında taşıyan bir kadın yeni çiçek açmış bir elma ağacından bir çiçek koparıyor. Figürlerden biri unutmabeni çiçeği mavisi, başka biri parlak limoni, başka biri yumuşak pembe, başka biri beyaz, başka biri mor, yer beyaz ve sarı çiçekler serpişmiş bir çayır. Mavi beyaz bir kasabayla ve bir nehirle araya mesafe koyuyor. Bütün insanlık, bütün doğa sadeleştirilmiş ama zaten öyle olmasa, nasıl böyle olabilir ki.

Bu tasvir pek bir şey anlatmaz; ama insan tabloya bakınca, uzunca bir süre bakınca, inanılabilecek, arzulanabilecek bütün şeylerin kaçınılmaz ama hayırlı bir yeniden doğuşuna, eski çağlarda çok uzak günlerin ham modernlikle garip ve sevindirici bir buluşmasına tanık olduğunu sanır.

André Bonger'i tekrar gördüğüme de sevindim; güçlü ve sakin görünüyordu, sanatsal şeylerde büyük doğrulukla fikir yürütüyordu; Paris'te bulunacağım günlerde oraya gelmesi beni çok sevindirir.

Mektupların için tekrar teşekkür ederim, yakında daha geniş yazacağım, yanaklarından öperim.

Dostlukla,
Vincent

889 Auvers-sur-Oise, Salı 17 Haziran 1890
Theo van Gogh'a (F)

Sevgili Theo,

Önceki gün gelen mektubuna ve içindeki 50 franklık banknota çok teşekkürler. Tasset'den beklediğim ve az önce gelen boya ve tuval paketi için de çok teşekkür ederek, Tanguy ve Tasset boyaları arasındaki farklılığa ilişkin soruya cevap vermeye geçeyim. Yani, kesinlikle aynı şey, özellikle beyazda düzgünce doldurulmamış bazı Tasset tüpleri ara sıra çıkıyor. Ne var ki Tanguy da kendi adına örneğin elimdeki gibi kobalt tüplerini (elbette kasten yapmaksızın) kötü doldurunca, her iki tarafta mevcut aynı olgudan hareketle konuştuğuma göre, diğerine sitemde bulunmayı gerektirecek çok ciddi şeyleri düpedüz görmüyorum.

Faturalar bakımından bir farklılık var mı? Beni daha çok bu ilgilendiriyor. Ayrıca şaraplarda olduğu gibi boyalarda da seyreltme söz konusu. Benim gibi kimyayı hiç bilmeyen biri doğru değerlendirmede nasıl bulunabilir ki? Yine de Baba Tanguy tavan arasındaki tuvalleri paketleyip göndermeye zaman ve çaba harcayarak olağanüstü bir uğraşa girdiğine göre, diğerinden biraz daha kötü olsa bile, boyayı ondan alman bence çok iyi. Bu, ancak hakça olur.

Ama tüplerdeki bir farklılık üzerine söylediklerine gelince, tekrar belirteyim, tamamen hayal gücünün ürünü bu. Ve Tasset'nin yerine gitmemizin sebebi, ondaki boyaların genelde daha az soluk olması. Bu farklılık önemli değil; Tanguy, mekânında depolanmış tuvalleri paketleme iyi niyetini gösteriyorsa, boya siparişini ona vermek hakça bir davranış.

Dün gelen Hollandalıyla tanışmaktan keyif aldım. Mevcut şartlarda resim yapmayı kaldıramayacak kadar aşırı kibar görünüyor. Bunla birlikte ısrar edecekse, Gauguin ve De Haan'la birlikte Bretanya'ya gitmesinin iyi olacağını çünkü orada, günde 5 frank yerine 3 frankla yaşayacağını ve güzel arkadaşlık ortamı bulacağını anlattım ona. Gauguin'in oraya gitmesi nedeniyle, benim de onlara katılmayı fazlasıyla umduğumu belirttim. Oradaki girişimlerini yenileyeceklerini öğrenmek beni gerçekten sevindirdi. Gauguin'in Paris'te kalmaktansa oraya gitmesinin daha iyi olacağı konusunda elbette haklısın. Arleslı kadının başını beğenmesine de çok sevindim. Güneye ilişkin konuların birkaç, mesela altı oymabaskısını yapmayı gerçekten umuyorum, çünkü Bay Gachet'nin evinde karşılıksız bastırabilirim; levhaları yapmam halinde, para almadan basmaya çok istekli. Kesinlikle yapılması gereken bir şey ve bir bakıma Lauzet-Monticelli yayınının bir devamını oluşturacak şekilde hareket edeceğiz, tabii uygun bulursan. Ve Gauguin muhtemelen benimle birlikte birkaç tuvalin gravürünü çıkaracaktır. Sana ait olan tablo ve özellikle geri kalan Martinik şeyleri.

Bunların levhalarını da Bay Gachet bizim için basacak. Haliyle kendisi için kopyalar basınada onu serbest bırakacağız. Bay Gachet bir gün Paris'teki tuvallerimi görmeye gelecek ve ardından gravürü yapılacak olanları seçeceğiz. Şu anda süren iki etüt var elimde – bir tanesi yabani bitkilerden, devedikenlerinden, buğday başaklarından, farklı türden yeşilliklerin yapraklarından oluşan bir buket. Yapraklardan biri neredeyse kırmızı, diğeri çok yeşil, öbürü sararmaya yüz tutmuş.

İkinci etüt gece semasında bir yıldızla ve pencerede turuncu bir ışıkla yeşillikler ortasında beyaz bir ev, koyu yeşillik ve loş bir pembe ton.

Hepsi şimdilik bu kadar. *Daubigny'nin* evini ve bahçesini konu alan daha önemli bir tuval yapma tasarım var, şimdiden elimde küçük bir etüdü var.

Gauguin'in yine De Haan'la birlikte gitmesine gerçekten sevindim. Haliyle bu Madagaskar planı bana uygulanması pek mümkün değişmiş gibi geliyor, Tonkin'e doğru yola çıkmasını çok daha tercih ederim. Bununla birlikte Madagaskar'a giderse, peşinden gitme fırsatım olur. Çünkü oraya ikili ya da üçlü gitmek *gerekir*. Ama henüz o noktada değiliz. Resim açısından geleceğin burada değil, Java, Martinik, Brezilya ya da Avustralya'dan hangisi olursa olsun, büyük ölçüde tropikal kuşakta olduğu kesin; oysa senin, Gauguin'in ya da benim o geleceğe ait insanlar olduğumuzun benim gözümde kanıtlanmadığını seziyorsundur. Ancak, bir kez daha belirteyim, kesinlikle burada değil, orada günün birinde, muhtemelen yakında izlenimcilerin Millet, Pissarro'yla başa baş konuma gelmek üzere çalıştığı görülecek. Buna inanmak doğal ama oraya geçim kaynağı ya da Paris'le bir ilişki olmadan gitmek, yıllar-

ca burada ot gibi yaşarken çürüyüp gitmiş kişi açısından bir deli dürtüsü. Pekâlâ. Tekrar teşekkürler, senin ve karının elini sıkarım, yeniden görmeye gerçekten can attığım ufaklığa sağlıklı günler dilerim.

Saygılarımla,
Vincent.

896 Auvers-sur-Oise, Çarşamba, 2 Temmuz 1890
Theo van Gogh ve Jo van Gogh-Bonger'e (F)

Sevgili Theo ve sevgili Jo.

Çocuğun hasta olduğunu belirten mektubunuz yeni geçti elime; gelip sizi görmeyi çok istesem de şimdiki sıkıntılı durumda sizden daha da aciz olacağım düşüncesi beni alıkoyuyor. Ama ne kadar yorucu olması gerektiğini sezebildiğim için, yardım etmek isterim. Dosdoğru gelmekle karışıklığı artırmaktan çekiniyorum. Ne var ki endişelerinizi bütün kalbimle paylaşıyorum. Bay Gachet'nin evinin her türlü şeyle o kadar dağınık olması çok yazık. Aksi halde ufaklıkla birlikte gelip burada, onun evinde en az bir ay kalmanız bence iyi bir plan olurdu – kır havasının muazzam bir etkisi var. Paris'te doğup gerçekten hastalıklı olmakla birlikte burada iyileşmiş çocukları görüyorum sokakta ara sıra. Buraya gelip handa kalmanın mümkün olduğu da doğru. Fazla yalnız kalmamanız açısından, kendim de gelip bir ya da iki hafta sizde kalabilirim.

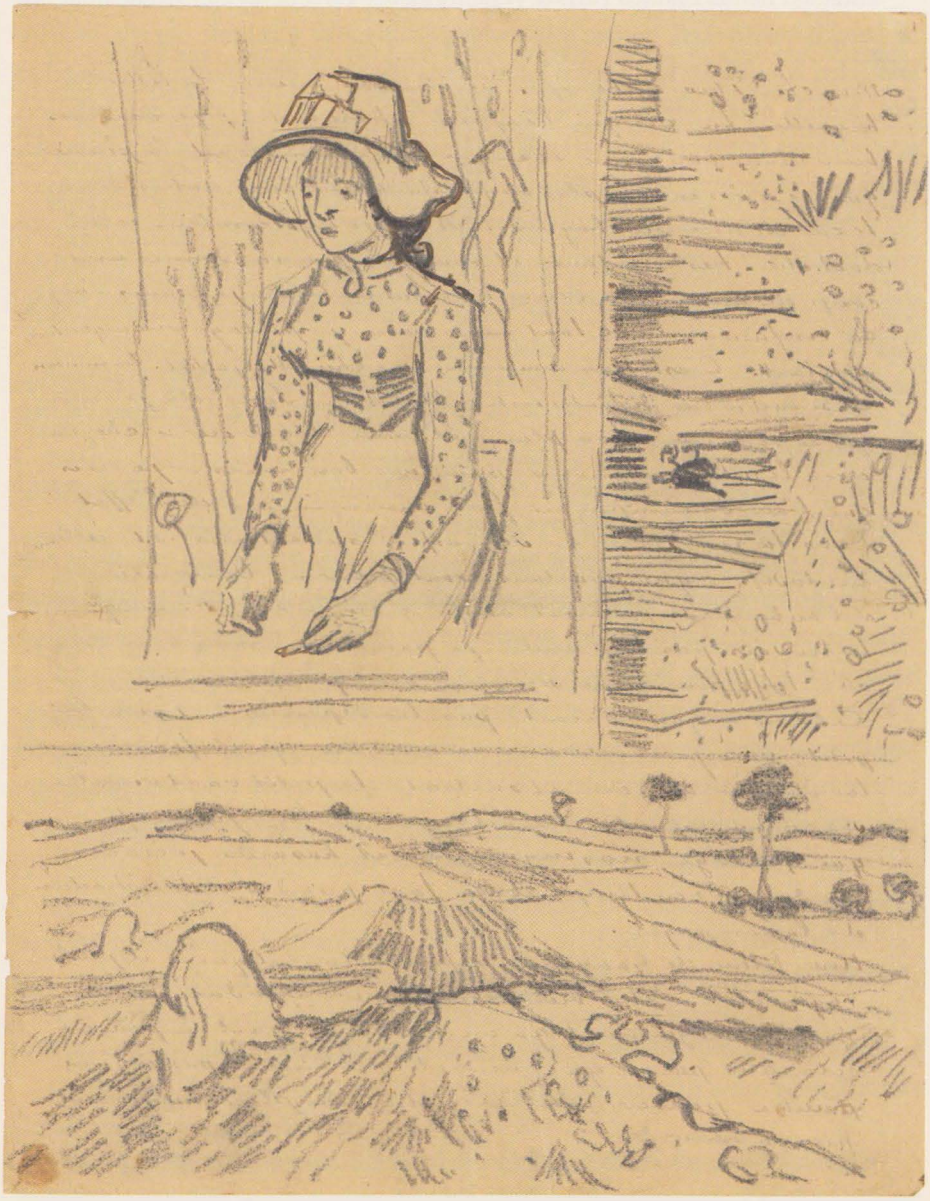
Böyle bir şey masrafları artırmaz. Ufaklık için sahiden korkmaya başlıyorum, ona bir köyün havasını ve özellikle diğer çocukların ufak telaşını yaşatmak gerekir. Endişelerimizi ve risklerimizi paylaşan Jo için de elbette; ona bu kır eğlencesini zaman zaman yaşatmalı bence.

Gauguin'den oldukça melankolik bir mektup aldım, Madagaskar'da kesin karar kıldığı yolunda belirsizce konuşuyor ama öylesine belirsizce ki sadece, başka ne düşüneceğini aslında bilmediği için öyle düşündüğü açıkça görülebiliyor. Ve planın hayata geçirilmesi bana neredeyse abes geliyor.

[*Eskiz* 896A-C]

İşte üç taslak – bir tanesi bir köylü kadın figürü, gök mavisi kurdelelerle ilmik atılmış büyük bir sarı şapkası var, suratı çok al. Kaba mavi bluzu turuncu benekli, arka planda buğday başakları görülüyor.

Gerçi 30 numaralı bir tuval ama gerçekten biraz kaba, korkarım ki. Sonraki, tarlaların görüldüğü yatay manzara, Michel'in resimlerinden birine benzer bir konu ama renklendirme yumuşak yeşil, sarı ve yeşil-mavi. Ondan sonraki, ağaç altı çalı-

896A-C *(soldan sağa, yukarıdan aşağıya)* Buğday başakları önündeki kız; Kavaklar arasında yürüyen çift; Buğday tarlaları

lık, kavakların mor gövdeleri manzarayı birer sütun gibi dikey olarak kesiyor. Çalılığın dipleri mavi ve büyük ağaç gövdelerinin altında çiçekli çayır, beyaz, pembe, sarı, yeşil, uzun kızıl kahverengi otlar ve çiçekler.

Buradaki handa eskiden Paris'te yaşamış kişiler var; ebeveynler ve çocuklar orada sürekli keyifsizken, burada asla sorun yaşamıyorlar. Özellikle buraya iki aylıkken gelen en ufakları için geçerli bu; o sırada anne onu emzirmekte güçlük çekerken, burada bütün sorun neredeyse hemen düzelmiş. Başka bir açıdan bakılırsa, gün boyunca çalışıyorsun ve şu anda muhtemelen çok az uyuyorsun. Jo'nun burada iki kat süt vereceğine, buraya gelişiyle birlikte ineklere, eşeklere ve diğer dört ayaklılara gerek kalmayacağına gönül hoşluğuyla inanıyorum. Jo'nun gündüz arkadaşlık edecek birilerini bulmasına gelince, inan ki bana, Baba Gachet'nın hemen karşısındaki yere gidip kalabilir, belki hatırlayacaksın, yamacın dibinde hemen karşıda bir han var.

Belki, belki Boussod'ların olmadığı gelecek konusunda ne söylememi istersin?

Ne olacaksa olacak, onlar için derde girmekten kaçınmadın, hep örnek bir bağlılıkla hizmet ettin onlara.

Ben de gücümün yettiği kadar iyi olmaya çalışıyorum ama her zaman gerekli sağlığı taşıyacağıma pek güvenemediğimi senden saklayacak değilim.

Ve hastalığım depreşirse beni bağışlayın, sanatı ve hayatı hâlâ çok seviyorum ama ileride bir eşimin olacağına çok sıkı inancım yok. Aksine korkarım ki sözgelimi kırk yaşına doğru, neyse bir şey söylemeyelim, durumun nasıl bir şekil alabileceği konusunda hiçbir şey, kesinlikle hiçbir şey bilmediğimi belirteyim sadece.

Ama size hemen yazınam şundan ki ufaklık konusunda bence aşırı endişeye kapılmamalısınız; diş çıkarması gibi bir durum varsa, iyisi mi, işi kolaylaştırmak açısından çocukların, hayvanların, çiçeklerin ve güzel havanın bulunduğu burada belki onu daha çok avutabiliriz.

Senin ve Jo'nun elini sımsıkı sıkarım, ufaklığı öperim.

Dostluklauz,
Vincent

Boya paketi, 50 franklık banknot ve Bağımsızlarla ilgili makale için teşekkür ederim.

Walpole Brooke adında Avustralya asıllı bir İngiliz muhtemelen seni görmeye gelecek; Grande Chaumière Caddesi 16'da kalıyor, senin yanında bulunan tuvallerimi gelip görebilmesi için ona bir zaman bildireceğini söyledim.

Muhtemelen sana hâlâ oldukça cansız olan etütlerinden bazılarını gösterecek ama doğayı sahiden gözlemleyen biri. Aylardır Auvers'te ve bazen birlikte dolaşmaya çıktık; Japonya'da büyümüş, resimlerini görünce asla böyle düşünmezsin – ama bakarsın, ileride ortaya çıkar.

Sevgili kardeşim ve kız kardeşim,

Jo'nun mektubu, gerçekten bir İncil kadar iyi geldi bana... Birlikte geçirdiğimiz, hepimiz için de zor ve sıkıntılı saatler yüzünden çektiğim derin acılardan beni kurtardı. Günlük ekmeğimizin tehlikede olduğunu hepimizin birden hissettiğimiz bir anda azımsanacak bir şey değildir bu yaptığı.

Buraya döndükten sonra üzüntüm devam etti, sizi tehdit eden fırtınanın ağırlığını kendi omuzlarımda duyuyordum sürekli... Ne yapabiliriz? Bak şimdi, ben genellikle elimden gediğince iyimser olmaya çalışırım ama benim yaşamım da kökünden tehdit altında ve atacağım adımlar da sağlam değil. Size yük olduğum için beni sevimsiz bulduğunuza dair bir korku vardı içimde –çok fazla değilse bile, evet, korkuyordum biraz. Ama Jo'nun mektubu, benim de sizin kadar çaba ve sıkıntı içinde olduğumu anladığınızı kanıtlıyor bana.

Buraya döndüğümden beri çalışıyorum. Başlangıçta fırça neredeyse elimden düşecek gibiydi ama ne yapmak istediğimi çok iyi bildiğimden inat ettim, üç büyük tuvali bitirdim bile. Bunlar, fırtınalı gökler altında uzanan çok geniş mısır tarlaları... Derin keder, sonsuz yalnızlık ifade etmek için herhangi bir zorlamaya başvurmama da gerek kalmadı. Yakında görebileceğinizi umuyorum çünkü mümkün olan en kısa zamanda Paris'e gelip bu resimleri size getirmek istiyorum. Bunlar, benim kelimelerle anlatamayacağım şeyleri söyleyecekler size, kırsal yaşamda gördüğüm sağlığı, güçlendiren öğeyi gözünüzün önüne serecekler.

Üçüncü tuval Daubigny'nin bahçesi... Buraya geldiğimden beri yapmayı kurduğum bir tablo.

Çıkmaya niyetli olduğunuz yolculuğun sizi biraz olsun rahatlatmasını tüm yüreğimle istiyorum, umuyorum.

Küçük yavrunuzu çok sık düşünüyorum. İnsanın tüm sinir enerjisini resim yapmaya harcayacağına, çocuk yapıp büyütmesi çok daha iyi bana kalırsa. Ama ne yaparsınız, ben geriye dönmek, şimdi elimde olandan başka türlü şeyler istemek için çok yaşlıyım –ya da kendimi öyle hissediyorum. Bu tür isteklerden kurtuldum, yalnızca onların yol açtığı ruhsal acılar kaldı geriye.

Guillamin'i bir kez daha göremediğim için çok üzüldüm ama onun benim resimlerimi görmüş olmasına sevindim.

Gelmesini beklemiş olsaydım herhalde onunla lafa dalar, trenimi kaçırırdım.

Size şans ve cesaret ve görece refah dilerken, anneme ve kız kardeşime kendilerini hep düşündüğümü, bu sabah onlardan bir mektup aldığımı ve yakında cevap yazacağını söylemenizi rica ederim.

İkinizin de ellerini sıkarım,

Hep senin,
Vincent

Bu sefer param pek uzun süre dayanmayacak çünkü döndüğümde Arles'dan gelen bagajımın yol masrafını ödemek zorunda kaldım. Paris'te geçirdiğim günlerden çok güzel anılar kaldı içimde, dostlarımı yeniden görebileceğimi bile umamıyordum aylardır.

Bence o Hollandalı hanım çok kabiliyetli, Lautrec'in resmi –o müzisyen portresi –şaşılacak kadar güzel. Çok dokundu bana.

899 Auvers-sur-Oise, yaklaşık Perşembe Temmuz 10 ve Pazartesi 14 Temmuz arası, 1890
Anna van Gogh-Carbentus ve Willemien van Gogh'a (H)

Sevgili anneciğim ve kız kardeşim,

Bana epey keyif veren sevecen mektuplarınıza içten teşekkürler. Halihazırda geçen yıldan daha sakinim ve kafamdaki çalkantı gerçekten yatışmış durumda. Yeri gelmişken belirteyim, eski ortamları yeniden görmenin bu etkiyi yaratacağına hep inandım.

İkinizi de sıkça düşünüyorum ve sizi tekrar görmeyi çok istiyorum.

Wil'in hastanede çalışmaya başlaması çok iyi. Söylediğine göre ameliyatların beklediği kadar kötü olmaması, kesinlikle ağrıyı azaltma yollarının değerini bilmesinden ve birçok doktorun yapılması gereken şeyleri basit, makul ve müşfik bir şekilde yapmaya çalışmasındandır – doğrusu *bunu* şeylere doğru ve güvenle bakmak olarak nitelendiriyorum ben.

Ama tam da sağlık açısından, söylediğiniz gibi, bahçede çalışmak ve çiçekleri büyürken görmek çok gerekli.

Kendi adıma, tepelere doğru uzanan buğday tarlalarının enginliğine tamamen dalmış durumdayım. Bu alan bir deniz genişliğinde, hafif sarı, hafif soluk yeşil, sürülmüş ve yabani otlara bürünmüş bir arazi parçasında hafif mor, çiçeklenen patates bitkiler yeşiliyle muntazaman beneklenmiş, hepsi hafif mavi, beyaz, pembe, mor tonlardaki bir gök altında.

Fazlasıyla sakin denebilecek bir ruh hali, bunu resmedecek bir ruh hali içindeyim her bakımdan.

Theo ve Jo'yla birlikte gerçekten mutlu günler geçirmenizi ve iyi durumda görünen bebeğe ne kadar iyi baktıklarını, tıpkı benim gibi görmenizi içtenlikle umuyorum.

Anna'nın çocukları şimdi kim bilir ne kadar büyümüşlerdir.

İyi dileklerimle, bugünlük bu kadar, dışarıya çıkıp çalışmalıyım, hepinizi kucaklarım.

Sizi seven,

Vincent

Sevgili kardeşim,

Bugün gelen mektubun ve içindeki 50 franklık banknot için teşekkürler.

Sana belki birçok şey üzerine yazacaktım ama o ilk istek öylesine geçti ki anlamsızlığını seziyorum.

Umarım, o beyleri sana karşı olumlu bir eğilim içinde bulmuşsundur.

Evinizdeki huzura gelince, onu tehdit eden fırtınalar kadar sürdürüleceği ihtimaline de eminim.

Bildiğim azıcık Fransızcayı unutmamayı tercih ediyorum ve her türlü tartışmada şu ya da bu tarafın doğrularına ya da yanlışlarına daha derinlemesine dalmayı anlamlı bulmuyorum. Beni hiç ilgilendirmez.

Burada her şey çabuk geçiyor. Dries, sen ve ben buna biraz daha ikna olmuş durumda değil miyiz, o hanımlardan biraz daha fazla seziyor değil miyiz? Onlar için çok daha iyi olur – ama her durumda sakin kafayla konuşarak, buna dahi güvenemeyiz.

Kendi adıma, bütün dikkatimi tuvallerime veriyorum, çok beğendiğim ve hayranlık duyduğum belli ressamlar kadar iyi yapmaya çalışıyorum.

Dönüşümde gördüğüm kadarıyla durum şu ki bizzat ressamlar, gittikçe dara giriyor.

Pekâlâ. Ama bir birliğin yararını anlamalarını sağlama vakti çoktan geçmedi mi? Öte yandan, bir birlik kurulursa, geri kalanların batması halinde batar. O zaman simsarların izlenimciler için birleşeceğini söyleyeceksin belki bana; böyle bir şey çok geçici olur. Zaten bana göre kişisel inisiyatif etkisiz kalıyor. Denemede bulunduktan sonra, tekrar girişilir mi buna?

Bretanya'dan gelen ve gördüğüm Gauguin tablosunun çok güzel olduğunu sevinçle saptadım ve orada yaptığı diğerleri de öyle olmalı gibi geliyor bana.

Bu Daubigny'nin bahçesi taslağını herhalde göreceksin – en ölçülü tuvallerimden biri. Ona eski saz çatıların bir taslağını ve yağmur sonrasında çok geniş buğday alanlarının tasvir edildiği iki adet 30 numaralı tuvalin taslağını ekliyorum. *Hirschig* benden kendisi için ilişikteki boya listesini, bana gelen boyaları aldığın aynı satıcıya sipariş etmen ricasında bulunmamı istedi. Tasset boyaları ödemeli olarak ona doğrudan gönderebilir ama bu durumda ona % 20 indirim yapılması gerekir.

Bu en basit yol olur.

Yahut onları bana gelecek boya paketine, faturayı ekleyerek ya da ne kadara mal olduğunu bildirerek koyarsın, o da parayı sana gönderir. Burada boya açısından iyi bir şey bulunamıyor.

Kendi siparişimi çok düşük bir asgariye indirip sadeleştirdim.

Gördüğüm kadarıyla Hirschig biraz anlamaya başlıyor, yaşlı öğretmenin port-

resini yapıp ona verdi, iyi portre, bir de renk açısından sendeki Koning'lere biraz benzeyen manzara etütleri var. Tamamen öyle ya da birlikte gördüğüm Voerman'a ait şeyler gibi olacak belki.

Yakında daha geniş yazacağım. Kendine iyi bak, işlerin vs. rast gitsin. Jo'ya içten selamlar, elini sıkarım.

Saygılarımla,
Vincent.

[*Eskiz* 902A]

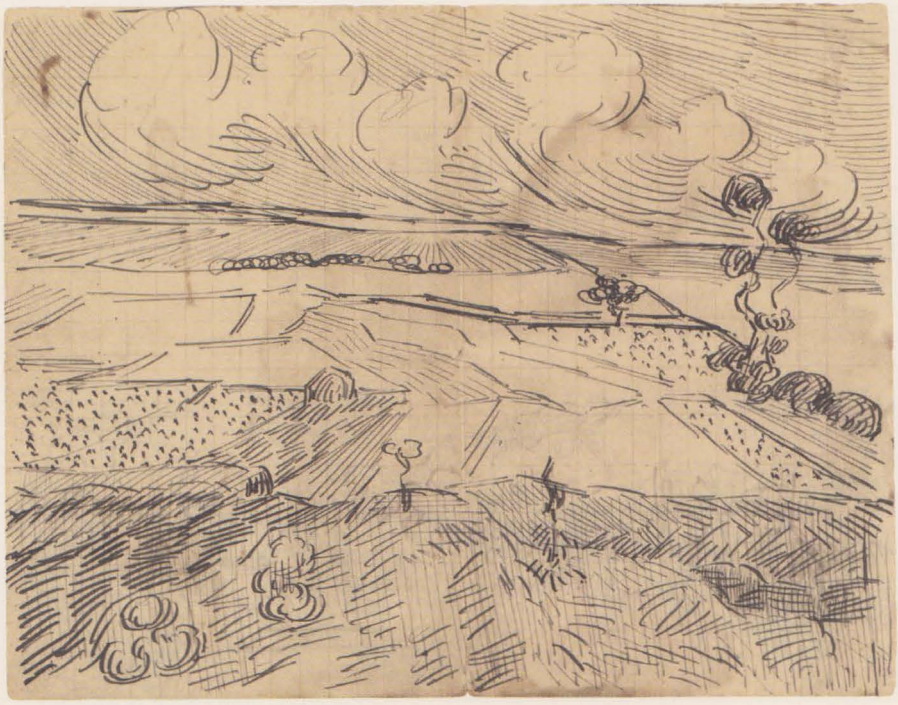
Ön plan yeşil ve pembe otlardan oluşuyor, solda yeşil ve leylak bir çalı ile beyazımsı yaprakları olan bir bitki sapı. Ortada bir gül bahçesi. Sağda bir mânia, bir duvar ve duvarın yukarısında mor yapraklı bir fındık ağacı.

Ayrıca leylak renginde bir çit, yuvarlak sarı ıhlamur ağaçlarından oluşan bir sıra. Ev arka planda, mavimsi kiremitlerle kaplı bir çatısı var ve pembe renkte. Bir bank ve üç iskemle, sarı şapkalı bir karaltı ve ön planda kara bir kedi. Gök soluk yeşil.

[*Eskiz* 902B-D]

902A. Daubigny'nin bahçesi

902B. Buğday tarlaları

902C. Saz çatılı kulübeler ve figürler

902D. Buğday tarlaları

Eskiz İllüstrasyonları

Bu derleme için Vincent van Gogh'un mektup eskizlerinden oluşturulan bu liste, mektup numaralarına göre kronolojik olarak hazırlanmıştır.

83A. Royal Yolu'ndan görünüş, Ramsgate, 1876. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 5,6x5,7 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam.

99A. Petersham ve Turnham Green'deki küçük kiliseler, 1876. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 3,8x10 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam.

148A. Café Au charbonnage, 1878. Karakalem, kahverengi mürekkepli dolmakalem, 14x14,2 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam.

151A. *Madencilerin çalıştığı hücreler*, 1879. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 0,6x0,9 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam.

172A–C (yukarıdan aşağıya). *Bir tarla üzerinde fırtına bulutları*, 1881. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), water-colour, 5,5x13,2 cm (görüntü). *Kazıcı*, 1881. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 8,5x13,2 cm (görüntü). *Kadın figürü*, 1881. Karakalem ve suluboya, 5x5,5 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam.

172D *Kazıcı*, 1881. Karakalem, dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 20,1x13,2 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam.

172E *Küreğine yaslanan adam*, 1881. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 8x13,4 cm (görüntü)

172F *Ocak başında oturan adam ("Bitkin")*, 1881. Karakalem, dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), suluboya, 13,5x20,9 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam.

172G–K (soldan sağa, yukarıdan aşağıya). *Pencere yanındaki kadın*, 1881. Karakalem, dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), suluboya, 4,8x4,2 cm (görüntü). *Pencere yanındaki kadın*, 1881. Karakalem, dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), suluboya, 4,6x5 cm (görüntü). *Harman eleyen adam*, 1881. Karakalem, 8x7 cm (görüntü). *Süpürgeli kadın*, 1881. Karakalem, dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 5,8x2,5 cm (görüntü). *Ekici*, 1881. Karakalem, 10,5x13,5 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam.

172L *Torbalı ekici*, 1881. Karakalem, dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), suluboya, 20,9x13,5 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam

192A-C (aşağıdan yukarıya, soldan sağa). *Ayakta duran Scheveningenli kadın*, 1881. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 9,5x5,7 cm (görüntü). *Heykel*, 1881. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 8x5,8 cm (görüntü). *Lahananın ve takunyaların bulunduğu natürmort*, 1881. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 5,4x8,5 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

192D-E (soldan sağa) Mektup eskizleri: *Dikiş yapan Scheveningenli kadın*, 1881. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 11,7x10 cm (görüntü). *Örgü yapan Scheveningenli kadın*, 1881. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 13,5x9 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

207A *Şallı ve bastonlu yaşlı kadın*, 1882. Karakalem, 13,4x7,3 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

220A *Toprak kazan adamlar*, 1882. Karakalem, 19,8x11,2 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam

220B *Bir adamın başı*, 1882. Karakalem, 19,8x11,2 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam

222A *Van Gogh'un müstakbel evinin zemin planı*, 1882. Dolmakalem, 3,7x4,2 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

252A Budanmış söğüt, 1882. Dolmakalem, suluboya, 6,3x13,4 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

260A Scheveningen'deki kumsalın görünüşü, 1882. Dolmakalem, 8,8x6,4 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam

274A *Yetim oğlanlar ve kızlar yürüyüş için dışarıda*, 1882. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 4,9x9,8 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

318A *Kepenkli stüdyo penceresi*, 1883. Karakalem, dolmakalem, 9x10,5 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

318B *Kepenkli stüdyo penceresi*, 1883. Karakalem, dolmakalem, 9,7x9,5 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

323A-B (yukarıdan aşağıya) *Bir halk aşevinde çorba dağıtımı*, 1883. Dolmakalem, 6,7x10,8 cm (görüntü). *Bir halk aşevinde çorba dağıtımı (detay)*, 1883. Dolmakalem, 1,3x1,8 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

323C *Bir halk aşevinde çorba dağıtımı*, 1883. Karakalem, dolmakalem, 9,9x10,5 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam

325A-B (yukarıdan aşağıya) *Raspa*, 1883. Dolmakalem, 1,7x9,4 cm (görüntü). *Uç*, 1883, 0,6x8 cm (görüntü). Özel koleksiyon, Elyazması Mektuplar Müzesi, Brüksel

325C-D (yukarıdan aşağıya)*Doğal tebeşir*, 1883. Dolmakalem, 1,2x13 cm (görüntü). *Profilden kadın başı ve iki karalama*, 1883. Dolmakalem, doğal tebeşir, 5x12,5 cm (görüntü). Özel koleksiyon, Elyazması Mektuplar Müzesi, Brüksel

325E *Emekleyen bebek ("Maceraperestin gezmeye çıkışı")*, 1883. Doğal tebeşir, 7x9 cm. Nerede olduğu belli değil.

348A *Lahey yakınındaki Dekkersduin'de kum ocağı*, 1883. Karakalem, 10,9x20,9 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam

354A *Faber kalemin çapraz kesiti*, 1883. Dolmakalem, 1,2x1,2 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

361A-B (yukarıdan aşağıya). *Yabani ot yakanlar*, 1883. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 5,5x13,2 cm (görüntü). *Patates tarlasından dönen üç kişi*, 1883. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 6,2x13,2 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

361C *George Hendrik Breitner'in bir tablosunun eskizi*, 1883. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 1X9,4 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

392A (soldan sağa) *Çiftlik*, 1883. Karakalem, dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 4x8 cm (görüntü). *Suyolunda bir sürücü*, 1883. Karakalem, dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 7x5,5 cm (görüntü). *Kadın ve çocuk*, 1883. Karakalem, dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 10,3x6,5 cm (görüntü). *Bir kadın başı*, 1883. Karakalem, dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 2,8x2,5 cm (görüntü). *Çalışan kadın*, 1883. Karakalem, dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 7,3x7 cm (görüntü). *Köy yolu ve kulübeler*, 1883. Karakalem, dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 6,5x13,5 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

400A *Tırmık çeken adam*, 1883. Karakalem, dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 9x13,4 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

428A *Nuenen'deki Protestan Kilisesi*, 1884. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 5,4X4 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam

440A *Stüdyo planı*, 1884. Dolmakalem, 2,3x5,7 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

450A *İplik eğiren adam*, 1884. Dolmakalem, 13,2x15,5 cm. (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

490A *Bir vazoda gözlükotu*, 1885. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), suluboya, guaj, 7,8x5,8 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam

492A *Patates yiyenler*, 1885. Dolmakalem, 5X8,5 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

492B *Patates toplayan adam ve kadın*, 1885. Dolmakalem, 6,5x9 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

492C *Tarlada çalışan iki kadın*, 1895. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 6x8,5 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam

493A *Patates yiyenler*, 1885. Dolmakalem, tebeşir taşbaskı, 11x18 cm. Nerede olduğu bilinmiyor.

587A *Langlois köprüsü ve yürüyen çift*, 1888. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 8,3x13,2 cm (görüntü). Thaw Koleksiyonu, The Morgan Library&Museum, New York

589A *Sen nehri ve Clichy köprüsü*, 1888. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 3x2,6 cm (görüntü), Van Gogh Müzesi, Amsterdam

592A *Bir çerçeve köşesi*, 1888. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 1x1,5 cm (görüntü), Van Gogh Müzesi, Amsterdam

597A *Üç meyve bahçesi*,1888. Mor dolmakalem, 5,7x12,5 cm (görüntü), Van Gogh Müzesi, Amsterdam

597B *Çiçek açmış küçük armut ağacı*, 1888. Mor dolmakalem, 8,5x5 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

599A *Çiçek açmış armut ağaçları bahçesi*, 1888. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 9,2x7,5 cm (görüntü), Thaw Koleksiyonu, The Morgan Library&Museum, New York

602A *Sarı Ev*, 1888. Dolmakalem, 4x6 cm (görüntü), Van Gogh Müzesi, Amsterdam

609A-B *Buğday tarlasında çiftlik evi*, 1888. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 4,5x7 cm (görüntü). *Ön planda süsenlerle Arles'ın görünüşü*,1888. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 6x10,7 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

611A *Cezveli natürmort*, 1888. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 7,3x10,5 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

615A Çizimler albümü, 1888. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 3x8 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

622A-B (yukarıdan aşağıya). *Saintes-Maries'de kulübe*, 1888. Dolmakalem, 2,5x6 cm. *Şemsiyeli kadın*, 1888. Dolmakalem, 7,3x8,5 cm (görüntü). Thaw Koleksiyonu, The Morgan Library&Museum, New York

622C *Saintes-Maries'de sıralı kulübeler*, 1888. Dolmakalem, 14,2x17,9 cm. Thaw Koleksiyonu, The Morgan Library&Museum, New York

622D-F (soldan sağa, yukarıdan aşağıya). *Denizde balıkçı tekneleri*, 1888.

Dolmakalem, 9,5x13,2 cm (görüntü). *Yol kenarıyla birlikte manzara*, 1888. Dolmakalem, 6,5x4,3 cm (görüntü). *Bir buğday tarlasında çiftlik evi*, 1888. Dolmakalem, 2,5x4,3 cm (görüntü). Thaw Koleksiyonu, The Morgan Library&Museum, New York

622G *Saintes-Maries kumsalında balıkçı tekneleri*, 1888. Dolmakalem, 9x17,8 cm. Thaw Koleksiyonu, The Morgan Library&Museum, New York

622H *Cezveli natürmort*, 1888. Dolmakalem, 9x17,8 cm. Thaw Koleksiyonu, The Morgan Library&Museum, New York

628A *Günbatımında ekici*, 1888. Dolmakalem, 11,4x14,5 cm (görüntü). Thaw Koleksiyonu, The Morgan Library&Museum, New York

628B-C *Günbatımında buğday tarlası*, 1888. Dolmakalem, 10,8x16,2 cm (görüntü). *Toprağa saplı demir kazığıyla desteklenen şövale ayağı*, 1888. Dolmakalem, 3,2x5,5 cm (görüntü). Thaw Koleksiyonu, The Morgan Library&Museum, New York

638A. Çekirge, 1888. Dolmakalem, 5,5x5 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

655A Oval, 1888. Dolmakalem, 1,2x0,9 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

660A *Kum mavnalarının bulunduğu rıhtım*, 1888. Dolmakalem, 6,2x9,3 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

689A *Park ("Şairin bahçesi")*, 1888. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 13,5x17 cm. Auction, Sothebey's New York, 13 Kasım 1997.

691A *Hilâl ve yıldız*, 1888. Dolmakalem, 1,4x1,8 cm (görüntü). Özel koleksiyon.

691B *Sarı Ev ("Sokak")*, 1888. Dolmakalem, 13,4x20,6 cm. Özel koleksiyon.

691C *Rhône'un yukarısında yıldızlı gece*, 1888. Dolmakalem, boyutları bilinmiyor. Özel koleksiyon.

703A *Tarascon posta arabası*, 1888. Dolmakalem, 8x13,5 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

703B *Bir çiftin dolaştığı park ("Şairin bahçesi")*, 1888. Dolmakalem, 6x9 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam.

703C-D (yukarıdan aşağıya). *Viyadük*, 1888. Dolmakalem, 7x13,5 cm (görüntü). *Trinquetaille köprüsü*, 1888. Dolmakalem, 12,2x13,5 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam.

706A *Yatak odası*, 1888. Dolmakalem, 9x14,2 cm (görüntü). Thaw Koleksiyonu, The Morgan Library&Museum, New York

709A *Sıralı serviler ve dolaşan bir çift*, 1888. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 9x13,4

cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam.

718A *Kırmızı bağ* tablosunun yer aldığı sade bir çerçeve örneği, 1888. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş)

756A *Arles'dan bir görünüşle çiçek açmış meyve bahçesi*, 1889, dolmakalem, 13,5x20,9 cm (görüntü). Özel koleksiyon.

756B *Çiçek açmış şeftali ağaçlarıyla La Crau*, 1889. Dolmakalem, 8,4x13,4 cm.

776A *"Ninni" tablosunun ve "Bir vazoda ayçiçekleri" tablosunun iki versiyonundan oluşan triptik*, 1889. Dolmakalem, boyutları bilinmiyor. Nerede olduğu belli değil.

776B *Tımarhane bahçesinde sarmaşıklı ağaçlar*, 1889. Dolmakalem, boyutları bilinmiyor. Nerede olduğu belli değil.

776C *Azman tavus pervanesi*, 1889. Dolmakalem, boyutları bilinmiyor. Nerede olduğu belli değil.

790A *Üç ağustosböceği*, 1889. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 20,1x17,8 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam

798A Tarla ile çiftçi, 1889. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 8,4x11 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam

822A-B Emile Bernhard'dan sonraki eskizler, *Madelleine Bois d'Amour*'da, 1889. Dolmakalem, 3,5x8,5 cm (görüntü). Emile Bernhard'dan sonraki eskizler, Kırmızı kavaklar, 4,8x3,4 cm (görüntü). Thaw Koleksiyonu, The Morgan Library&Museum, New York

863A-B (yukarıdan aşağıya). Geniş fırça, 1890. Dolmakalem, 0,4x3,8cm (görüntü). Fırça, 1890. Dolmakalem, 0,5x3,6 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

868A *Karahindibalar ve ağaç gövdeleri ile Akıl hastanesinin bahçesi*, 1890. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 5,2x12,5 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

877A *Doktor Gachet*, 1890. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 4x3,5 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

879A-B (soldan sağa) *Marie Ginoux ("Arles'li kadın")*, 1890. Dolmakalem, 6,8x6,8 cm (görüntü) Puvis de Chavannes'dan, *Inter artes et naturam (Sanat ve doğa arasında)*, 1890. Dolmakalem, 4,8x10,3 cm (görüntü), Van Gogh Müzesi, Amsterdam

896A-C (soldan sağa, yukarıdan aşağıya). *Buğday başakları önündeki kız*, 1890. Dolmakalem (solarak kahverengiye dönmüş), 16x10 cm (görüntü) *Kavaklar arasında yürüyen çift*, 1890. Karakalem, 7,5x17 cm (görüntü). *Buğday tarlaları*, 190. Karakalem, 10,2x20,9 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

902A *Daubigny'nin bahçesi*, 1890. Dolmakalem, 7,3x21,8 cm (görüntü). Van Gogh Müzesi, Amsterdam

902B *Buğday tarlaları*, 1890. Dolmakalem, 17x21,8 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam

902C *Saz çatılı kulübeler ve figürler*, 1890. Dolmakalem, 17x21,8 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam

902D *Buğday tarlaları*, 1890. Dolmakalem, 17x21,8 cm. Van Gogh Müzesi, Amsterdam

Adlar Dizini

Kitap içinde adı geçen bütün kişiler dizinde yer almaktadır. Adı belirtilmeden değinilen kişiler için lütfen www.vangoghletters.org sitesine başvurunuz. Ayrıca "Okura Not" bölümüne bakınız. Dizindeki numaralar mektup numaralarına gönderme yapmaktadır.

Abbey, Edwin Austin (1852–1911), Amerikalı sanatçı, 348, 354, 358, 359

Adler, August Carl (1835–1907), Amsterdam'da din adamı, 143

Aertsen (Aerssen ya da Aarssen), Adriana (1851–1883'ten sonra), Jan Aertsen'in kızı, 117

Aertsen (Aerssen ya da Aarssen), Cornelia (1837–1910'dan sonra), Jan Aertsen'in kızı, 117

Aertsen (Aerssen ya da Aarssen), Johannes (Jan) (1805–1877), Rijsbergen'de çiftçi, 117

Aimard, Gustave (1818–1883), Fransız yazar, 672

Aiskhylos (İÖ 525–İÖ 456), Yunan oyun yazarı, 155, 358, 822

Albertien *bkz.* Brugsma, Albertina Ludovica

Allan, Henry (1865–1912), Anvers akademisinde İrlandalı sanat öğrencisi, 569

Allebé, August (1838–1927), Hollandalı sanatçı, 120

Altı, Jan (1618–1700), Amsterdam belediye başkanı, 615, 726, 784

Andersen, Hans Christian (1805–1875), Danimarkalı yazar, 66, 291

Andry, Jean Baptiste Benjamin Luther (1845–1903), Wasmes'te din adamı, 154

Angelico, Fra (yak. 1395/1400–1455), İtalyan sanatçı, 856

Anker, Albert (1831–1910), İsviçreli sanatçı, 17, 267

Anna *bkz.* Gogh, Anna Cornelia van

Anne, Bretanya Düşesi (1488–1514), Bretanya Dükü II. François'nın kızı, 137

Anquetin, Louis Emile (1861–1932), Fransız sanatçı, 620, 625, 628, 642, 669, 698, 779, 822

Antigna, Jean Pierre Alexandre (1817–1878), Fransız sanatçı, 17, 768

Apol, Lodewijk (Louis) Franciscus Hendrik (1850–1936), Hollandalı sanatçı, 204

Arouet, François Marie *bkz.* Voltaire

Artz, David Adolph Constant (1837–1890), Hollandalı sanatçı, 203, 450

Auerbach, Moses Baruch (Berthold) (1812–1882), Alman yazar, 267

Aunt Leentje *bkz.* Haanebeek-Stricker, Leonarda Catharina Adriana

Aunt Mietje. *See* Gogh- Boon, Maria Johanna van

Aunt Mina. *See* Stricker- Carbentus, Willemina Catharina Gerardina
Aunt Pompe. *See* Gogh, Elisabeth Hubertha van
Aurier, Gustave Albert (1865–1892), Fransız yazar ve sanat eleştirmeni
Baba Bernhard *bkz.* Zuijlen, Cornelius Johannes van
Bague, Athanase (1843–1893), Paris'te sanat simsarı, 702
Bakhuyzen *bkz.* Sande Bakhuyzen, Julius Jaco- bus van de
Balzac, Honoré de (1799–1850), Fransız yazar, 170, 193, 250, 267, 274, 288, 310, 359, 550, 651, 655, 672, 678, 768
Bargue, Charles (yak. 1826/27–1883), Fransız sanatçı, 137, 158, 160, 164, 170, 172, 877
Barnard, Frederick (1846–1896), İngiliz sanatçı, 235, 325, 359
Baron, Henri Charles·Antoine (1816–1885), Fransız sanatçı, 288
Barye, Antoine Louis (1796–1875), Fransız heykeltıraş, 726
Bastien-Lepage, Jules (1848–1884), Fransız sanatçı, 515
Baudelaire, Charles (1821–1867), Fransız yazar,628, 651, 822
Baudry, Paul Jacques Aimé (1828–1886), Fransız sanatçı, 515, 561
Beecher Stowe *bkz.* Stowe, Harriet Elizabeth Beecher
Beek, Ardina (Dien) van der (1840–1901), Nuenen sakini, 541
Beers, Jan Maria Constantijn van (1852–1927), Belçikalı sanatçı, 484
Beers, Jan van (1821–1888), Belçikalı şair, 11
Beethoven, Ludwig van (1770–1827), Alman besteci, 450, 805
Begemann, Aart Maria Anthonij (1868–1944), Louis Begemann'ın oğlu, 469
Begemann, Amalia Polixena Rosina (1840–1919), Margot Begemann'ın kız kardeşi, 469
Begemann, Jacobus Lodewijk (Louis) (1838–1906), Margot Begemann'ın erkek kardeşi, 469
Begemann, Lutgera Wilhelmina (1834–1906), Margot Begemann'ın kız kardeşi, 469
Begemann, Margaretha (Margot) Carolina (1841–1907), Van Gogh'un Nuenen'deki sevgilisi, 456, 464, 469, 574
Begemann, Wilhelmina Johanna (1836–1922), Margot Begemann'ın kız kardeşi, 469
Begemann-Schröter, Amalia Polixena Rosina (1806–1877), Margot Begemann'ın annesi, 464
Beijeren, Abraham Hendricksz. van (1620/21–1690), Hollandalı sanatçı, 359
Belinfante, Auguste (1841–1908), Lahey'de kitapçı ve yayımcı, 377
Bell, Currer *bkz.* Brontë, Charlotte
Bellangé, Hippolyte (1800–1866), Fransız sanatçı, 325
Benjamin-Constant, Jean-Joseph (1845–1902), Fransız sanatçı, 515
Béraud, Jean (1848–1935), Fransız sanatçı, 673
Bergh, Arie van den (1817–1879), kimyager ve damıtıcı Lahey'de, 88
Bergh-Stricker, Johanna Ewaldine van den (1820–1887), Arie van den Bergh'in karısı, 88
Berkel, W.A. van (?–1899), Hollandalı din adamı, 390
Berlioz, Hector (1803–1869), Fransız besteci, 739, 743
Bernard, Emile (1868–1941), Fransız sanatçı ve yazar, 578, 589, 597,

599, 602, 615, 616, 620, 622, 628, 631, 632, 642, 650, 651, 655, 660, 665, 683, 689, 691, 695, 698, 702, 712, 716, 718, 723, 750, 776, 779, 782, 797, 805, 816, 820, 829, 841, 863
Bernard, Ernest (1841/42–1911), Emile Bernard'ın babası, 822
Bernard-Bodin, Héloïse Henriette (1838/39–1909), Emile Bernard'ın annesi, 723
Bernier, Camille (1823–1902), Fransız sanatçı, 17, 55, 291
Bertall, vicomte d'Arnoux, Charles Albert (1820–1882), Fransız sanatçı, 278
Bertha Hala *bkz.* Gogh, Elisabeth Hubertha van
Besnard, (Paul) Albert (1849–1934), Fransız sanatçı, 502, 642, 768, 798
Beyle, Pierre Marie (1838–1902), Fransız sanatçı, 483, 515
Bida, Alexandre (1823–1895), Fransız sanatçı, 123, 155
Bilders, Albertus Gerardus (Gerard) (1838–1865), Hollandalı sanatçı ve yazar, 258
Bilders, Johannes Warnardus (1811–1890), Hollandalı sanatçı, 325
Bing, Siegfried (1838–1905), Paris'te Doğu sanatı simsarı,642, 672, 686, 768
Bingham, Robert Jefferson (1825–1870), İngiliz fotoğrafçı, 351
Bismarck-Schönhausen, Otto von (1815–1898), Alman devlet adamı, 650, 686
Blanc, Charles (1813–1882), Fransız yazar, 450, 537, 865
Blok, Jozef (1832–1905), Lahey'de kitapçı, 199
Blommers, Bernardus Johannes (1845–1914), Hollandalı sanatçı, 214, 361, 363, 534
Boccaccio, Giovanni (1313–1375), İtalyan yazar, 683, 689, 695, 853
Boch, Anna (1848–1936), Belçikalı sanatçı, 673, 721, 875
Boch, Eugène Guillaume (1855–1941), Belçikalı sanatçı, 638, 650, 657, 669, 673, 678, 683, 695, 721, 801, 875
Bock, Théophile Emile Achille de (1851–1904), Hollandalı sanatçı, 196, 204, 250, 291, 312, 325, 361, 367
Bodmer, Karl (1809–1893), İsviçreli sanatçı, 17, 37, 55, 66, 235, 507, 798, 801
Boetzel, Ernest Philippe (1830–yak. 1920), Fransız sanatçı, 235, 325, 392
Boissière, Countess Clara Levaillant de la (yak. 1857–?),Eugène Levaillant de la, 611
Boissière, Eugénie Jeanne (yak. 1874–?),Eugène Levaillant de la Boissière'nin kızı, 611
Bokma, Dirk Rochus (1831–1911), Brüksel'deki Flaman yüksekokulunun müdürü, 148
Boks, Mari(n)us (Martinus) (1849–1885), Hollandalı sanatçı, 307, 394
Boldini, Giovanni Giusto (Jean) (1842–1931), İtalyan sanatçı, 291
Bonger, Andries (André ya da Dries) (1861–1936), Theo'nun Paris'teki arkadaşı, Jo van Gogh-Bonger'in erkek kardeşi, 615, 728, 732, 750, 801, 872, 879
Bonger, Hendrik Christiaan (1828–1904), Jo van Gogh-Bonger'in babası, 732
Bonger, Hermina (Mien) (1858–1910), Jo van Gogh-Bonger'in kız kardeşi, 732, 801

Bonger, Johanna Gezina *bkz.* Gogh-Bonger, Johanna Gezina van (Jo)
Bonger, Willem (Wim) Adriaan (1876–1940), Jo van Gogh-Bonger'in erkek kardeşi, 732, 836
Bonger-Van der Linden, Anne (Annie) Marie Louise (1859–1931), Andries Bonger'in karısı, 732
Bonger-Weissman, Hermine Louise (1831–1905), Jo van Gogh-Bonger'in annesi, 798
Bonheur, Marie-Rosalie (Rosa) (1822–1899), Fransız sanatçı, 55
Bonington, Richard Parkes (1802–1828), İngiliz sanatçı, 17, 37, 244
Bonnat, Léon (1833–1922), Fransız sanatçı, 288
Borch (the Younger), Gerard ter (1617–1681), Hollandalı sanatçı, 515, 651
Borchers, Boukje (1853–1914), Egbert Rubertus Borchers'in kız kardeşi
Borchers, Egbert Rubertus (1849–1932), Lahey'de memur, 46, 66, 83, 88, 133, 148
Borchers-Middel, Haika (1822–1891), Egbert Rubertus Borchers'in annesi
Bosboom, Johannes (1817–1891), Hollandalı sanatçı, 123, 148, 204, 534, 703
Botticelli, Sandro (1444/45–1510), İtalyan sanatçı, 632, 683, 695, 726
Boudin, Eugène Louis (1824–1898), Fransız sanatçı, 17
Boughton, George Henry (1833–1905), İngiliz sanatçı, 11, 17, 99, 164, 170, 235, 267, 348, 354, 358, 359, 394, 400, 484
Bouguereau, Adolphe William (1825–1905), Fransız sanatçı, 515, 555, 660
Boulanger, Georges Ernest Jean Marie (1837–1891), Fransız general ve siyasetçi
Boulanger, Louis (1806–1867), Fransız sanatçı, 645
Boussod, Etienne (1857–1918), Paris'te sanat simsarı, Léon Boussod'un oğlu, 896
Boussod, Léon (1826–1896), Paris'te sanat simsarı, 645, 896
Boussod, Valadon & Cie (*ayrıca bkz.* Goupil & Cie), Paris'te sanat simsarlığı firması, Goupil & Cie'nin ardılı, 584, 615, 650, 721
Boyer, Jean Marie (1850–1906'dan sonra), Paris'te çerçeve imalatçısı, 592
Braat, Frans (1852–1888), Goupil & Cie Paris şubesinde eleman, 440, 801
Braat, Pieter Kornelis (1823–1888), Dordrecht'teki Blussé & Van Braam kitabevinin yöneticisi, 102
Bracquemond, Joseph Auguste (Félix) (1833–1914), Fransız sanatçı, 531, 877
Braekeleer (Yaşlı), Ferdinand de (1792–1883), Belçikalı sanatçı, 11, 17
Braekeleer, Henri de (1840–1888), Belçikalı sanatçı, 11, 17
Braun, Adolphe (1812–1877), Fransız röprodüksiyon yayımcısı, 160
Breitner, George Hendrik (1857–1923), Hollandalı sanatçı, 204, 207, 211, 214, 237, 307, 361,363, 592, 740
Breton, Emile Adélard (1831–1902), Fransız sanatçı, 17, 55, 61, 235, 278, 288, 291
Breton, Jules Adolphe Aimé Louis (1827–1906), Fransız sanatçı ve şair, 17, 55, 61, 133, 143, 158, 164, 193, 235, 278, 288, 307, 400, 431, 439, 464, 483, 514, 515, 534, 537, 550, 559, 602, 768

Breton-De Vigne, Elodie (1836–1909), Jules Breton'un karısı, 439
Briët, Arthur Henri Christiaan (1867–1939), Anvers akademisinde Hollandalı sanat öğrencisi, 569
Brinkman Jr, Carel Leonhard (1853–1938), Amsterdam'da kitapçı ve yayımcı, 133
Brion, Gustave (1824–1877), Fransız sanatçı, 143, 267, 291, 402, 798
Brochart, Constant-Joseph (1816–1899), Fransız sanatçı, 645
Brontë, Charlotte (takma ad: Currer Bell) (1816–1855), İngiliz yazar, 170
Brooke, Edmund Walpole (?–?), (İngiliz?) sanatçı, 896
Browne, Henriette (Sophie de Saux-De Bouteillier'nin takma adı) (1829–1901), Fransız sanatçı, 381
Bruegel (Yaşlı) (Köylü Bruegel), Pieter (yak. 1525/30–1569), Flaman sanatçı, 148, 252
Brueghel (Yaşlı) (Kadife Brueghel), Jan (1568–1625), Flaman sanatçı, 148
Brugsma, Albertina (Albertine, Albertien) Ludovica (1859–1891), Lies van Gogh'un arkadaşı, 76
Bruininga, Catharina Helena (1828–1918), Tongerle (Nuenen civarında) sakini, 515
Bruyas, Alfred (1821–1877), Fransız sanat koleksiyoncusu, 726, 732, 743, 798, 801, 877
Buckman (Buckmann), Edwin (1841–1930), İngiliz sanatçı, 325, 358, 359
Buffa & fils, François (Frans), Amsterdam'da yayımcılar ve sanat simsarları, 732
Buhot, Félix Hilaire (1847–1898), Fransız sanatçı, 342, 361, 363
Bunyan, John (1628–1688), İngiliz yazar, 99, 117, 133, 155
Bürger, W. *bkz.* Thoré, Etienne Joseph Théophile
Butin, Ulysse Louis Auguste (1838–1883), Fransız sanatçı, 164
C.M. *bkz.* Gogh, Cornelis Marinus van
Cabanel, Alexandre (1823–1889), Fransız sanatçı, 514, 515, 726, 798
Cabat, Louis (1812–1893), Fransız sanatçı, 55, 66, 450, 537
Calame, Alexandre (1810–1864), İsviçreli sanatçı, 222
Caldecott, Randolph (1846–1886), İngiliz sanatçı, 354, 359
Carbentus, Anna Cornelia *bkz.* Gogh-Carbentus, Anna Cornelia van (Ma) ya da *bkz.* Lecomte-Carbentus, Anna Cornelia (Anna Carbentus)
Carbentus, Ariëtte Sophia Jeanette (Jet) *bkz.* Mauve-Carbentus, Ariëtte Sophia Jeanette (Jet)
Carbentus, Willemina Catharina Gerardina (Mina Teyze) *bkz.* Stricker-Carbentus, Willemina Catharina Gerardina (Mina Teyze)
Carbentus-Van Bemmel, Sophie (Fie) Cornelia Elisabeth (Fie Hala) (1828–1897), karısı Arie Carbentus, 5, 17, 22, 193
Carlyle, Thomas (1795–1881), İngiliz yazar ve filozof, 133, 211, 288, 325, 358, 359, 400, 660
Carolus-Duran (Charles Emile Auguste Durand) (1837–1917), Fransız sanatçı, 768
Carrel-Garcin, Cathérine (1851–1931), Arles'da Carrel Otel-Restoranı'nın sahibi, Albert
Cassagne, Armand Théophile (1823–1907), Fransız sanatçı, 214, 657
Caton Woodville *bkz.* Woodville, Richard Caton

Cavenaille, Hubertus Amadeus (1841–1914), Anvers'te doktor, 558
Caxton, William (yak. 1415/22–1491), İngiliz matbaacı, 307
Cazin, Jean-Charles (1841–1901), Fransız sanatçı, 798
Cent Amca *bkz.* Gogh, Vincent van
Cézanne, Paul (1839–1906), Fransız sanatçı, 655, 776, 816, 873
Chamaillard, Ernest Ponthier de (1862–1930), Fransız sanatçı, 695, 698, 741
Champaigne, Philippe de (1602–1674), Flaman/Fransız sanatçı, 37, 38, 55
Chaplin, Charles (1825–1891), Fransız sanatçı, 626
Chardin, Jean Baptiste Siméon (1699–1779), Fransız sanatçı, 193, 484, 541, 779
Charlet, Nicolas Toussaint (1792–1845), Fransız sanatçı, 37
Chatrian, (Charles) Alexandre (1826–1890), Fransız yazar, 55, 267, 312, 354, 359, 723
Chattel, du *bkz.* Rossum du Chattel
Chenavard, Paul Marc Joseph (1807–1895), Fransız sanatçı, 531
Chenu, Fleury (1833–1875), Fransız sanatçı, 17
Chevalier, Hippolyte Sulpice Guillaume *bkz.* Gavarni, Paul
Chintreuil, Antoine (1814–1873), Fransız sanatçı, 291
Christien ya da Christine *bkz.* Hoornik, Clasina (Sien) Maria
Cimabue, Cenni (Benciviene) di Pepo (1240–1302), İtalyan sanatçı, 622, 655
Clausen, George (1852–1944), İngiliz sanatçı, 235
Codde, Pieter (1599–1678), Hollandalı sanatçı, 534
Collart, Marie (1842–1911), Belçikalı sanatçı, 17, 291
Collin, Louis Joseph Raphaël (1850–1916), Fransız sanatçı, 483
Compte-Calix, François-Claudius (1813–1880), Fransız sanatçı, 17, 288
Constable, John (1776–1837), İngiliz sanatçı, 17
Constant *bkz.* Benjamin-Constant, Jean-Joseph
Coosemans, Joseph Théodore (1828–1904), Belçikalı sanatçı, 148
Coppée, François Edouard Joachim (1842–1908), Fransız şair, 431
Cor Amca *bkz.* Gogh, Cornelis Marinus van
Cor *bkz.* Gogh, Cornelis Vincent van
Cormon, Fernand Piestre (1845–1924), Fransız sanatçı, 558, 559, 561, 569, 683
Cornelie Yenge *bkz.* Gogh-Carbentus, Cornelia van
Corot, Jean Baptiste Camille (1796–1875), Fransız sanatçı, 3, 17, 37, 73, 148, 250, 358, 402, 439, 450, 537, 559, 569, 611, 626, 635, 657, 822
Correggio (Antonio Allegri) (yak. 1489/94–1534), İtalyan sanatçı, 155, 211, 214
Courbet, Gustave (1819–1877), Fransız sanatçı, 515, 537, 550, 552, 626, 655, 657, 726
Couture, Thomas (1815–1879), Fransız sanatçı, 726
Craik, Dinah Maria Mulock *bkz.* Mulock Craik, Dinah Maria
Cranach (Yaşlı), Lucas (1472–1553), Alman sanatçı, 599, 632
Crevoulin, François Damase (1844–1903), bakkal, Van Gogh'un Arles'da komşusu, 657, 747

Crevoulin-Favier, Marguerite (1856–1927), bakkal, Van Gogh'un Arles'da komşusu, François Damase Crevoulin'in karısı, 657, 747
Crome, John (Yaşlı Crome) (1768–1821), İngiliz sanatçı, 291
Cromwell, Oliver (1599–1658), İngiliz devlet adamı, 120, 211
Cruikshank, George (1792–1878), İngiliz sanatçı, 325
Cuyp, Aelbert (1620–1691), Hollandalı sanatçı, 102
Cuyp, Jacob Gerritsz. (1594–1652), Hollandalı sanatçı, 137

Dalou, Jules (Aimé-Jules) (1838–1902), Fransız heykeltıraş, 515
Dante Alighieri (1265–1321), İtalyan şair, 651, 673, 683, 689, 695
Daubigny, Charles-François (1817–1878), Fransız sanatçı, 11, 17, 37, 55, 102, 126, 133, 158, 258, 288, 358, 367, 381, 392, 439, 450, 483, 537, 559, 569, 635, 768, 875, 889, 898, 902
Daudet, Alphonse (1840–1897), Fransız yazar, 274, 432, 464, 550, 574, 622, 628, 672, 673, 736, 801, 841
Daumier, Honoré (1808–1879), Fransız sanatçı, 267, 274, 278, 288, 307, 310, 312, 354, 361, 493, 515, 626, 635, 651, 655, 657, 663, 672, 673, 677, 683, 686, 695, 703, 782, 798, 801, 805, 822, 839
David, Jacques Louis (1748–1825), Fransız sanatçı, 561
Decamps, Alexandre-Gabriel (1803–1860), Fransız sanatçı, 17, 534, 657
Decrucq, Charles Louis (1822–1884), Van Gogh'un Cuesmes'te ev sahibi, 155
Degas, (Hilaire Germain) Edgar (1834–1917), Fransız sanatçı, 569, 584, 603, 611, 620, 655, 726, 752, 801, 856
Degroux, Charles Camille Auguste (1825–1870), Belçikalı sanatçı, 17, 129, 143, 148, 164, 211, 228, 258, 260, 267, 278, 288, 291, 307, 310, 318, 354, 450, 493, 497, 502, 673
Dekkers, Driek (1875–1952), Nuenen sakini, 348
Delacroix, Ferdinand Victor Eugène (1798–1863), Fransız sanatçı, 155, 490, 502, 515, 534, 537, 552, 559, 569, 589, 626, 632, 635, 651, 657, 660, 663, 673, 677, 686, 709, 726, 732, 768, 772, 782, 798, 801, 804, 805, 816, 820, 822, 839, 853, 856, 877
Delarebeyrette, François Joseph (1825–1886), Paris'te sanat simsarı, 589
Delarebeyrette, Gabriel ("Gabriel de la Roquette') (1862–1891), Paris'te sanat simsarı, 625
Delarebeyrette-Lassarre, Evelina (?–1891'den sonra), Paris'te sanat simsarı, 635, 702
Delaroche, Paul (Hippolyte) (1797–1856), Fransız sanatçı, 17, 507, 635, 709
Delort, Charles Edouard Edmond (1841–1895), Fransız sanatçı, 709
Denis, Jean-Baptiste (1825–1893), Van Gogh'un Petit-Wasmes'teki ev sahibi, 151
Desboutin, Marcellin Gilbert (1823–1902), Fransız sanatçı, 638
Destrée, Johannes Joseph (1827–1888), Belçikalı sanatçı, 650
Detaille, Edouard Jean Baptiste (1848–1912), Fransız sanatçı, 615
Diaz de la Peña, Narcisse Virgile

(1808–1876), Fransız sanatçı, 11, 17, 307, 534, 589, 657, 776, 798, 853
Dickens, Charles John Huffam (1812–1870), İngiliz yazar, 133, 143, 155, 158, 235, 267, 291, 325, 332, 359, 764, 801
Dolci, Carlo (Carlino) (1616–1686), İtalyan sanatçı, 148
Domela Nieuwenhuis, Ferdinand (1846–1919), Hollandalı sosyalist, 626
Doré, Gustave (1832–1883), Fransız sanatçı, 129, 133, 267, 400, 537
Douwes Dekker, Eduard *bkz.* Multatuli
Drift, Adrianus Johannes van der (?–1882), Van Gogh'un Lahey'deki ev sahibi, 222
Droz, Antoine Gustave (1832–1895), Fransız yazar, 785
Du Maurier, George Louis Palmella Busson (1834–1896), Fransız sanatçı, 164, 235,267
Du Quesne van Bruchem-Van Willis, Catharina Marianne Louise (1850–1889), Jean Philippe Theodore du Quesne van Bruchem'in karısı, 764, 785
Du Quesne-Van Gogh, Elisabeth (Lies) Huberta *bkz.* Gogh, Elisabeth (Lies) Huberta van
Duez, Erneste Ange (1843–1896), Fransız sanatçı, 267
Dujardin, Edouard (1861–1949), Fransız yazar, 718
Dumoulin, Louis Jules (1860–1924), Fransız sanatçı, 877
Dupré, Jules (1811–1889), Fransız sanatçı, 17, 37, 66, 73, 137, 143, 155, 249, 260, 288, 291, 361, 381, 386, 439, 450, 483, 537, 559, 569, 645, 652, 657
Dupré, Julien (1851–1910), Fransız sanatçı, 342
Durand, Charles Emile Auguste *bkz.* Carolus-Duran
Durand, Ernest (c.1855–?),Anvers akademisinde Belçikalı sanat öğrencisi, 569
Durand-Ruel, Paul (1831–1922), Fransız sanat simsarı, 73, 497, 550, 686, 805
Duval, Pierre Louis (1811–1870), Paris'te restoran sahibi, 502
Duverger, Théophile Emmanuel (1821–1886), Fransız sanatçı, 55

Edouard, G. (?–?),Paris'te sanat malzemeleri satıcısı, 635
Edwards, Edwin (1823–1879), İngiliz sanatçı, 291
Eeden, Frederik Willem van (1860–1932), Hollandalı yazar, 626, 740
Eliot, George (Mary Ann [Marian] Evans'ın takma adı) (1819–1880), İngiliz yazar, 88, 96, 193, 267, 332, 686
Emslie, Alfred Edward (1848–1918), İngiliz sanatçı, 431
Erckmann, Emile (1822–1899), Fransız yazar, 55, 267, 312, 354, 359, 723
Erckmann-Chatrian *bkz.* Erckmann, Emile ve Chatrian, Alexandre
Escalier, Patient (?–?),Arles'da bahçıvan, 663
Escombard, Charles Ferdinand (1827–1893), Saintes-Maries'te din adamı, 619
Evans, Mary Ann (Marian) *bkz.* Eliot, George
Eyck, Hubert van (yak. 1370–1426), Flaman sanatçı, 599, 632, 655
Eyck, Jan van (yak. 1390–1441), Flaman sanatçı, 599, 632, 655

Eyck, Margaretha van (?–?),Jan ve Hubert van Eyck'in kız kardeşi, 400

Fabritius, Carel (1622–1654), Hollandalı sanatçı, 155, 651, 798
Faed, Thomas (1826–1900), İngiliz sanatçı, 267
Fantin-Latour, Henri (1836–1904), Fransız sanatçı, 484
Faure, Jean Baptiste (1830–1914), Fransız sanat koleksiyoncusu, 743
Feyen, (Jacques) Eugène (1815–1908), Fransız sanatçı, 17
Feyen-Perrin, François Nicolas Auguste (1826–1888), Fransız sanatçı, 17, 164, 193, 235, 325, 483, 768
Fie Hala *bkz.* Carbentus-Van Bemmel, Sophie Cornelia Elisabeth
Fildes, Samuel Luke (1844–1927), İngiliz sanatçı, 199, 235, 278, 307, 325
Fisher, Edmund Henry (1835–1879), İngiliz din adamı, 84
Fitzgerald, Patrick Michael (tanındığı dönem 1871–1891), İrlandalı sanatçı, 359
Flaubert, Gustave (1821–1880), Fransız yazar, 574, 625, 691, 764, 804
Forain, Jean Louis (1852–1931), Fransız sanatçı, 782
Fortuny y Carbó, Mariano José Maria Bernardo (1838–1874), İspanyol sanatçı, 267, 291, 450, 839
Francq, Edouard Joseph (ya da Joseph Edouard) (1819–1902), Cuesmes'te gezici vaiz, 154
Français, Louis-François (1814–1897), Fransız sanatçı, 55, 155
Franken, Johanna *bkz.* Gogh-Franken, Johanna van
Frère, Edouard (1819–1886), Fransız sanatçı, 37, 133, 137, 193, 207, 291, 381, 702, 804
Fromentin, Eugène (1820–1876), Fransız sanatçı ve yazar, 17, 342, 450, 622, 726, 801

Gachet Sr, Paul-Ferdinand (1828–1909), Auvers'te doktor, 873, 875, 877, 879, 889, 896
Gachet, Clémentine Elisa Marguerite (Marguerite-Clémentine) (1869–1949), Paul-Ferdinand Gachet'nin kızı, 879
Gachet-Castets, Elisa Angélique (Blanche) (1840–1875), Paul-Ferdinand Gachet'nin karısı, 879
Gagnebin, Ferdinand Henri (1816–1890), Amsterdam'da din adamı, 133
Gainsborough, Thomas (1727–1788), İngiliz sanatçı, 11
Gall, Franz Joseph (1758-1828), Alman doktor, 160
Garnier, Jean Louis Charles (1825–1898), Fransız mimar, 779
Gauguin, (Eugène Henri) Paul (1848–1903), Fransız sanatçı, 582, 584, 589, 599, 602, 615, 616, 620, 622, 625, 628, 631, 635, 638, 645, 650, 655, 657, 660, 665, 669, 670, 672, 673, 677, 683, 689, 691, 695, 698, 702, 703, 706, 709, 712, 716, 718, 721, 723, 726, 728, 730, 732, 736, 739, 741, 743, 747, 750, 760, 768, 776, 779, 782, 790, 797, 801, 805, 811, 816, 820, 821, 829, 839, 841, 849, 850, 853, 856, 857, 863, 865, 877, 889, 896, 902
Gauguin-Gad, Mette Sophie (1850–1920), Paul Gauguin'in karısı, 723, 736
Gautier, Théophile (1811–1872), Fransız yazar ve sanat eleştirmeni, 439, 502
Gavarni, Paul (Hippolyte Sulpice Guillaume Chevalier'nin takma adı)

(1804–1866), Fransız sanatçı, 211, 214, 235, 260, 267, 274, 278, 359, 363, 534, 555, 626, 642
Geffroy, Gustave (1855–1926), Fransız yazar, 650
Gendre (?–?), (Fransız?) sanat koleksiyoncusu, 592
Genk, Ludovicus Cornelis van (1832–1888), Etten'de doktor, 170
Géricault, (Jean Louis André) Théodore (1791–1824), Fransız sanatçı, 555, 686
Germanicus, Gaius Julius Caesar (İÖ 15–İS 19), Romalı general, 561
Gérôme, Jean Léon (1824–1904), Fransız sanatçı, 17, 507, 619, 622, 625, 801
Gigoux, Jean François (1806–1894), Fransız yazar ve sanatçı, 492, 502, 515
Gilbert, John (1817–1897), İngiliz sanatçı, 267
Ginoux, Joseph Michel (1835–1902), Arles'daki Café de la Gare'ın işletmecisi, 736, 747, 865
Ginoux-Julien, Marie (1848–1911), Arles'daki Café de la Gare'ın işletmecisi, Joseph Ginoux'nun karısı, 741, 747, 841, 850, 856, 857, 863, 865, 879, 889
Giotto di Bondone (1267/75–1337), İtalyan sanatçı, 622, 655, 665, 683, 691, 695, 726, 798, 822, 839, 856
Gladwell, Harry (1857–1927), Van Gogh'un Paris'teki arkadaşı, 84, 88, 99, 129, 133, 137
Gladwell, Henry William (1834–1893), Harry Gladwell'in babası, 84, 88, 99, 137
Gladwell, Susannah Eleanor (1858/59–1876), Harry Gladwell'in kız kardeşi, 99
Gleyre, Charles (1806–1874), İsviçreli sanatçı, 38, 55
Goes, Hugo van der (yak. 1440–1482), Flaman sanatçı, 361, 650, 709
Goethals, Raymond Eugène (1804–1864), Fransız sanatçı, 291
Goethe, Johann Wolfgang von (1749–1832), Alman yazar, 193, 325
Gogh Sr, Johannes van (Jan Amca) (1817–1885), Theodorus van Gogh'un erkek kardeşi, rear admiral, Amsterdam'da tersane müdürü
Gogh, Anna Cornelia van (Anna) (1855–1930), Vincent'in kız kardeşi, Joan Marinus van Houten'in karısı, 5, 11, 33, 76, 79, 84, 123, 126, 129, 154, 490, 811, 856, 899
Gogh, Anne van *bkz.* Gogh-Carbentus, Anna Cornelia van
Gogh, Baba van *bkz.* Gogh, Theodorus van
Gogh, Cornelis Marinus van (Cor Amca ya da C.M.) (1824–1908), Theodorus van Gogh'un kardeşi, Amsterdam'da sanat simsarı ve kitapçı, 33, 106, 109, 123, 129, 133, 137, 158, 160, 164, 204, 207, 211, 214, 220, 228, 235, 237, 242, 258, 361, 363, 384, 392, 432, 442, 492, 534, 702, 784, 839
Gogh, Cornelis Vincent van (Cor) (1867–1900), Vincent'in erkek kardeşi, 76, 120, 214, 490, 784, 785, 797, 804, 805, 811
Gogh, Elisabeth Huberta van (Lies) (1859–1936), Vincent'in kız kardeşi, Jean Philippe Theodore du Quesne van Bruchem'in ikinci karısı, 3, 11, 76, 129, 394, 428, 493, 615, 635, 642, 764, 785, 798, 811, 856

Gogh, Elisabeth Hubertha van (Bertha Hala, Pompe Hala) (1823–1895), Abraham Pompe'nin ikinci karısı, Theodorus van Gogh'un kız kardeşi, 123, 446
Gogh, Elisabeth Hubertha Vincentia van (Bertha) (1859–1938), Willem Daniel van Gogh'un kızı, 126
Gogh, Hendrik Jacob Eerligh van (1853–1886), Johannes van Gogh'un oğlu, 342
Gogh, Hendrik Vincent van (Hein Amca) (1814–1877), Theodorus van Gogh'un erkek kardeşi, 3, 5, 9 11
Gogh, Johanna Hendrina van (1863–1945), Cornelis Marinus van Gogh'un kızı, 434
Gogh, Theodorus van (Peder ya da Baa van Gogh) (1822–1885), Anna Cornelia van Gogh-Carbentus'un kocası, Vincent'in babası, din adamı, 3, 33, 38, 49, 66, 76, 83, 84, 99, 102, 106, 109, 120, 123, 126, 129, 133, 137, 148, 155, 160, 164, 179, 186, 192, 193, 194, 199, 204, 220, 222, 228, 235, 244, 307, 310, 348, 351, 361, 375, 377, 381, 390, 392, 394, 408, 410, 413, 417, 428, 432, 446, 464, 469, 482, 487, 490, 514, 552, 657, 677, 741, 768, 850
Gogh, Vincent van (1789–1874), Vincent'in dedesi, 109
Gogh, Vincent van (Cent Amca ya da Vincent Amca) (1820–1888), Theodorus van Gogh'un erkek kardeşi, sanat simsarı, 3, 5, 38, 49, 61, 84, 129, 160, 164, 179, 204, 220, 235, 434, 515, 615, 645
Gogh, Vincent Willem van (1890–1978), Theo van Gogh'un oğlu, 850, 856, 857, 863, 865, 873, 875, 879, 889, 896, 898, 899
Gogh, Willemina Jacoba van (Wil ya da Willemien) (1862–1941), Vincent'in kız kardeşi, 76, 193, 394, 408, 428, 432, 484, 490, 493, 541, 574, 590, 592, 602, 603, 615, 626, 635, 642, 660, 669, 670, 673, 678, 732, 741, 747, 750, 752, 760, 764, 768, 784, 785, 797, 798, 804, 805, 811, 829, 836, 839, 841, 850, 856, 865, 879, 898, 899
Gogh-Bonger, Johanna Gezina van (Jo) (1862–1925), Theo van Gogh'un karısı, 728, 732, 740, 741, 743, 747, 750, 752, 760, 768, 772, 776, 779, 782, 784, 785, 790, 797, 798, 801, 805, 811, 816, 820, 829, 836, 841, 849, 850, 856, 857, 863, 865, 868, 872, 873, 875, 879, 889, 896, 898, 899, 902
Gogh-Boon, Maria Johanna van (Mietje Yenge) (1819–1885), Hendrik (Hein) Vincent van Gogh'un karısı, 3, 5, 9, 11
Gogh-Carbentus, Anna Cornelia van (Anne ya da Anne van Gogh) (1819–1907), Theodorus van Gogh'un karısı, Vincent'in annesi, 49, 76, 99, 120, 126, 129, 179, 186, 193, 194, 199, 214, 220, 222, 244, 348, 351, 361, 394, 408, 413, 417, 428, 431, 432, 446, 464, 469, 490, 493, 514, 541, 558, 559, 572, 574, 590, 592, 602, 626, 678, 732, 741, 747, 750, 752, 760, 764, 784, 797, 798, 801, 804, 805, 811, 829, 841, 850, 856, 865, 875, 898, 899
Gogh-Carbentus, Cornelia van (Cornelie Yenge) (1829–1913), Vincent van Gogh'un (Cent Amca) karısı, Anna van Gogh-Carbentus'un kız kardeşi, 179

Gogh-Franken, Johanna van (1836–1919), Cornelis Marinus van Gogh'un ikinci karısı, 133
Goncourt, Edmond de (1822–1896), Fransız yazar, 260, 363, 534, 541, 545, 550, 552, 559, 574, 602, 635, 645, 655, 678, 702, 804, 805
Goncourt, Jules Huot de (1830–1870), Fransız yazar, 260, 363, 534, 541, 545, 550, 552, 574, 635, 645, 655, 678, 804, 805
Gorkom, Jacobus van (1827–1880), Hollandalı sanatçı, 22
Goupil & Cie (*ayrıca bkz.* Boussod, Valadon & Cie), Paris, Londra, Lahey ve Brüksel'de şubeler sanat simsarlığı ve yayımcılılık firması
Goupil, Adolphe (1806–1893), Goupil & Cie'nin kurucusu, 348, 850
Goupil, Albert (1840–1884), Fransız sanat koleksiyoncusu, 620
Goupil, Jules Adolphe (1839–1883), Fransız sanatçı, 133
Goya (y Lucientes), Francisco José de (1746–1828), İspanyol sanatçı, 267, 603, 650, 651
Goyen, Jan van (1596–1656), Hollandalı sanatçı, 222, 250, 291, 392, 776, 779
Greef, Renier de (1855–1910), Nuenen'de çiftçi, 541
Green, Charles (1840–1898), İngiliz sanatçı, 235, 267, 348, 354, 358, 359, 375
Green, Henry Towneley (1836–1899), İngiliz sanatçı, 267, 348, 354, 358, 359, 375
Gregory, Edward John (1850–1909), İngiliz sanatçı, 307
Groot, Antonie (Toon) de (1829–1909), Nuenen sakini, 541, 574
Groot, Cornelis de (1885–1951), Gordina de Groot'un oğlu, 574
Groot, Gordina (Dien, Sien) de (1855–1927), Nuenen sakini, 574
Gros, Antoine Jean (1771–1835), Fransız sanatçı, 555
Gruby, David (1810–1898), Paris'te doktor, 603, 611, 615, 638, 650
Guillaumin, (Jean Baptiste) Armand (1841–1927), Fransız sanatçı, 584, 597, 602, 616, 631, 650, 689, 695, 721, 804, 816, 865, 877, 898
Guizot, François Pierre Guillaume (1787–1874), Fransız yazar, 464

H.G.T. *bkz.* Tersteeg, Hermanus Gijsbertus
Haan, Meijer Isaac de (1852–1895), Hollandalı sanatçı, 726, 732, 736, 747, 782, 820, 839, 849, 850, 889
Haanebeek, Carl Adolph (1821–1906), Lahey'de şarap tüccarı, Caroline van Stockum-Haanebeek'in babası, 1, 5, 17, 22, 96, 99, 120, 133
Haanebeek, Jannetje (Annet) Cornelia (1851–1875), Carl Adolph Haanebeek'in kızı, Caroline van Stockum- Haanebeek'in kız kardeşi, 1, 5, 17, 22, 96, 99, 120, 133
Haanebeek-Stricker, Leonarda (Leentje) Catharina Adriana (1822–1904), Carl Adolph Haanebeek'in ikinci karısı, 1, 5, 17, 22, 96, 99, 120, 133
Haden, Francis Seymour (1818–1910), İngiliz sanatçı, 158
Hals, Frans (1581/85–1666), Hollandalı sanatçı, 17, 267, 310, 534, 550, 642, 651, 779, 804
Hamman, Edouard Michel Ferdinand (1854–1952), Edouard Jean Conrad Hamman'ın oğlu, 3, 5, 9, 11

Hamon, Jean Louis (1821–1874), Fransız sanatçı, 17
Harpignies, Henri Joseph (1819–1916), Fransız sanatçı, 483, 11, 267
Haverman, Hendrik Johannes (1857–1928), Hollandalı sanatçı, 439, 514
Hébert, Ernest (1817–1908), Fransız sanatçı, 17, 55
Heilbuth, Ferdinand (1826–1889), Fransız sanatçı, 439, 514
Hein Amca *bkz.* Gogh, Hendrik Vincent van
Heldring, Ott(h)o Gerhard (1804–1876), Hollandalı din adamı, 109
Henkes, Gerke (1844–1927), Hollandalı sanatçı, 204
Henner, Jean Jacques (1829–1905), Fransız sanatçı, 515
Herkomer, Hubert von (1849–1914), İngiliz sanatçı, 164, 170, 199, 214, 235, 249, 278, 288, 291, 307, 312, 332, 348, 354, 358, 375, 400, 439, 515
Hermans, Petrus Antonius (Antoon) (1822–1897), Eindhoven'de amatör sanatçı, Van Gogh'un arkadaşı, 469
Hetzel, Pierre Jules (1814–1886), Fransız yayımcı ve yazar, 798
Heyerdahl, Hans Olaf (1857–1913), Norveçli sanatçı, 164, 222, 584
Hirschig, Anthonius (Anton, Tony) Matthias (1867–1939), Hollandalı sanatçı, 902
Hoffmann, E.T.A. (Ernst Theodor Amadeus) (1776–1822), Alman yazar, 361
Hokusai, Katsushika (1760–1849), Japon sanatçı, 642, 686
Holbein the Younger, Hans (1497–1543), Alman sanatçı, 160, 632, 655
Holl, Francis Montague (1845–1888), İngiliz sanatçı, 199, 235, 249, 278, 307, 312, 325, 332
Holloway & Sons, Londra'da sanat simsarları
Hombergh, Johannes van (1814–1895), Nuenen başkanı, 531
Homeros (İÖ yak. 800–İÖ yak. 750), Yunanlı şair, 822
Hooch, Pieter de (1629–yak. 1683), Hollandalı sanatçı, 651
Hoornik, Carolus Ernestus Jacobus (1856–1904), Clasina Maria Hoornik'in erkek kardeşi, 348
Hoornik, Clasina (Sien) Maria (Christien, Christine, Sien) (1850–1904), Van Gogh'un Lahey'deki dostu, 224, 228, 235, 237, 242, 244, 250, 301, 307, 312, 342, 348, 351, 358, 361, 363, 375, 381, 383, 384, 386, 390, 400, 408, 417, 432
Hoornik, Maria Wilhelmina (1872–1931), Clasina Maria Hoornik'in kız kardeşi, 323
Hoornik, Maria Wilhelmina (1877–1940), Clasina Maria Hoornik'in kızı, 207, 224, 228, 242, 250, 301, 307, 312, 342, 381, 383, 384, 386, 390, 417
Hoornik, Willem (1882–yak. 1958/60), Clasina Maria Hoornik'in oğlu, 242, 244, 301, 307, 312, 342, 358, 363, 381, 383, 384, 386, 390, 417
Hoornik-Pellers, Maria Wilhelmina (1829–1910), Clasina Maria Hoornik'in annesi, 224, 228, 242, 323, 342, 348, 381, 383, 390
Hoornik-Rombouts, Johanna Elisabeth Angenita (1863–1890'dan sonra), Carolus Ernestus Jacobus Hoornik'in karısı, 348
Hopkins, Arthur (1848–1930), İngiliz sanatçı, 359

Houghton, Arthur Boyd (1836–1875), İngiliz sanatçı, 332
Houten, Anna (Annie) Theodora van (1883–1969), Anna van Gogh'un kızı, 798, 899
Houten, Joan Marius van (1850–1945), Anna van Gogh'un kocası, 123, 126
Houten, Sara (Saar) Maria van (1880–1977), Anna van Gogh'ın kızı. 798, 899
Houten-Van Gogh, Anna Cornelia van *bkz.* Gogh, Anna Cornelia van (Anna)
Huet, Paul (1803–1869), Fransız sanatçı, 17, 537
Hugo, Victor Marie (1802–1885), Fransız yazar, 11, 155, 158, 186, 267, 288, 310, 318, 358, 359, 361, 507, 642, 650, 691, 709, 752, 784
Hunt, Alfred William (1830–1896), İngiliz sanatçı, 359
Hunt, William Holman (1827–1910), İngiliz sanatçı, 820
Huysmans, Joris-Karl (1848–1907), Fransız yazar, 574, 628, 824

Idenburg, Petrus Johannes (1825–1899), Utrecht'te doktor, 456
Ingres, Jean Auguste Dominique (1780–1867), Fransız sanatçı, 515
Isaâcson, Joseph Jacob (1859–1942), Hollandalı yazar ve sanatçı, 726, 732, 736, 747, 782, 811, 820, 829, 841, 850, 875
Isabey, Louis Gabriel Eugène (1803–1886), Fransız sanatçı, 537, 657
Israëls, Jozef (1824–1911), Hollandalı sanatçı, 17, 129, 133, 151, 158, 164, 203, 211, 258, 267, 278, 288, 312, 332, 354, 361, 400, 439, 446, 450, 483, 493, 502, 515, 519, 534, 537, 595, 626, 628, 657, 768
Iterson, Teunis van (1847–1925), Goupil & Cie Lahey şubesinde eleman, 5, 96, 220
Iterson, Willem Frederik van (1856–1879'dan sonra), Everardus van Iterson'un oğlu, 73

J.P.S. *bkz.* Stricker Sr, Johannes Paulus
Jacquand, Claude (1803–1878), Fransız sanatçı, 133
Jacque(s), Charles Emile (1813–1894), Fransız sanatçı, 17, 66, 126, 133, 267, 361, 515, 657
Jacquemart, Jules Ferdinand (1837–1880), Fransız sanatçı, 686, 779
Jacquet, Gustave Jean (1846–1909), Fransız sanatçı, 22, 267, 484, 514, 515
Jalabert, Charles François (1819–1901), Fransız sanatçı, 17
Jan Amca *bkz.* Gogh Sr, Johannes van
Jan ve Piet, Goupil & Cie Lahey şubesinde elemanlar; *bkz.* Gisolf, P. W. (Piet)
Jeannin, Georges (1841–1925), Fransız sanatçı, 657, 669, 739, 741, 768, 850, 853
Jiménez Aranda, José (1837–1903), İspanyol sanatçı, 839
Johannot, Tony (1803–1852), Fransız sanatçı, 288
Jones, Bay *bkz.* Slade-Jones, Thomas
Jonge, Nicolaas de (1845–1898), Brüksel'de din adamı. 148
Jongkind, Johan Barthold (1819–1891), Hollandalı sanatçı, 158, 635, 657
Jordaens, Jacob (1593–1678), Flaman sanatçı, 686
Jourdan, Adolphe (1825–1889), Fransız sanatçı, 17, 768
Jouve, Auguste (1846–?), (Fransız?) sanatçı, 801, 805

Jundt, Gustave Adolphe (1830–1884), Fransız sanatçı, 11, 17, 267, 776

K.V. *bkz.* Vos-Stricker, Cornelia Adriana (Kee Vos)
Kam, Jan Gerrit (1833–1917), Leur'de din adamı, 109
Karr, Alphonse (1808–1890), Fransız yazar, 288
Kate, Jan Jacob Lodewijk ten (1819–1889), Hollandalı şair ve din adamı, 126, 193
Kaufmann, Piet (1864–1940), Etten'de bahçıvan, 170, 172
Kee Vos *bkz.* Vos-Stricker, Cornelia Adriana
Keene, Charles Samuel (1823–1891), İngiliz sanatçı, 235, 642
Kempis, Thomas bir (1379/80–1471), Hollandalı yazar, 129, 137
Kerssemakers, Antonius (Anton) Cornelius Augustinus (1846–1924), Eindhoven'de debbağ, Van Gogh'un öğrencisi, 126, 193
Keyser, Thomas de (1596/97–1667), Hollandalı sanatçı, 155
Kiesenberg, Willem (1814–1904), Van Gogh'un Lahey'de tanıdıklarından, 390
Knaus, Ludwig (1829–1910), Alman sanatçı, 17, 267, 359
Koekkoek, Barend Cornelis (1803–1862), Hollandalı sanatçı, 17, 515
Koninck, Philips (de) (1619–1688), Hollandalı sanatçı, 392
Koning, Arnold Hendrik (1831–1895), avukat, Arnold Hendrik Koning'in babası, 578
Koning, Arnold Hendrik (1860–1945), Hollandalı sanatçı, 578, 582, 592, 595, 597, 602, 603, 611, 615, 616, 657, 740, 747, 902
Kroes, Jacobus Cornel(i)us (1829–1899), Amsterdam'daki Oosterkerk'in zangocu, 120

La Caze, Louis (1798–1869), Fransız sanat koleksiyoncusu, 552, 726, 797, 798, 853
Lagye, Victor (1825–1896), Belçikalı sanatçı, 11, 17, 318
Lambinet, Emile Charles (1815–1877), Fransız sanatçı, 17
Lamennais, (Hugues) Félicité Robert de (1782–1854), Fransız yazar, 120
Lançon, Auguste André (1836–1885), Fransız sanatçı, 235, 267, 307, 312, 325, 584
Landseer, Edwin Henry (1802–1873), İngiliz sanatçı, 133
Latouche, Louis (1829–1884), Paris'te sanat malzemeleri satıcısı, 657
Laurillard, Eliza (1830–1908), Hollandalı şair, Amsterdam'da din adamı, 120
Lauzet, Auguste Marie (1865–1898), Fransız sanatçı, 839, 850, 853, 889
Laval, Charles (1862–1894), Fransız sanatçı, 689, 691, 695, 698, 736
Lavater et Gall *bkz.* Lavater, Johann Caspar ve Gall, Franz Joseph
Lavater, Johann Caspar (1741–1801), İsviçreli fizyonomi uzmanı, 160
Lavieille, Adrien (Jacques Adrien) (1818–1862), Fransız sanatçı, 291, 325, 839
Lavieille, Eugène Antoine Samuel (1820–1889), Fransız sanatçı, 291
Lecomte (Le Comte), Adolf (1850–1921), kocası Anna Cornelia Lecomte-Carbentus, 193
Lecomte-Carbentus, Anna Cornelia (1854–1926), Adolf Lecomte'un karısı, 193

Leech, John (1817–1864), İngiliz sanatçı, 235, 325
Lefebvre, Jules Joseph (1836–1911), Fransız sanatçı, 515
Legros, Alphonse (1837–1911), Fransız sanatçı, 164, 358, 359
Lemonnier, (Antoine Louis) Camille (1844–1913), Belçikalı yazar, 342, 752
Lemud, François Aimé de (1816–1887), Fransız sanatçı, 657, 672
Leonardo da Vinci (1452–1519), İtalyan sanatçı, 635
Lerat, Paul-Edmé (1849–1892), Fransız sanatçı, 686, 805, 839
Lessore, Emile Aubert (1805–1876), Fransız sanatçı, 158
Leurs, Wilhelmus Johannes (1828–1895), Lahey'de sanat malzemeleri satıcısı ve çerçeve imalatçısı, 363, 529
Lévy, Emile (1826–1890), Fransız sanatçı, 483
Lévy, Nephtalie (?–?), Paris'teki Siegfried Bing galerisinde yönetici, 686
Leys, (Jean Auguste) Henri (1815–1869), Belçikalı sanatçı, 17, 148, 381, 354, 502, 768, 779, 853
Lhermitte, Léon Augustin (1844–1925), Fransız sanatçı, 307, 310, 358, 434, 440, 484, 502, 514, 515, 531, 545, 657
Liebermann, Max (1847–1935), Alman sanatçı, 392, 402
Lies *bkz.* Gogh, Elisabeth Huberta van
Linder, Philippe Jacques (?–?), Fransız sanatçı, 11
Lith, Johan van (1814–1893), Tongerle (Nuenen civarında) sakini, 515
Livens, Horace Mann (1862–1936), İngiliz sanatçı, 569
Longfellow, Henry Wadsworth (1807–1882), Amerikalı şair, 66, 126, 129, 211
Loo, Arnold Louis Karel Hubert van de (1852–1898), Eindhoven'de doktor, 431, 432, 456, 541, 550
Loti, Pierre (Louis Marie Julien Viaud'nun takma adı) (1850–1923), Fransız yazar, 590, 626, 628, 642, 650, 804, 805
Louis XIV (1638–1715), Fransa kralı, 632
Loyer, Sarah Ursula (1815–1895), Londra'da pansiyoncu, 99, 394
Luther, Martin (1483–1546), Alman ilahiyatçı, 632
Lynen, Amédée Ernest (1852–1938), Belçikalı sanatçı, 267

Ma *bkz.* Gogh-Carbentus, Anna Cornelia van
Maaten, Jacobus (Jakob) Jan van der (1820–1879), Hollandalı sanatçı, 37, 120
MacKnight, Dodge (1860–1950), Amerikalı sanatçı, 602, 603, 625, 638, 645, 650, 657, 669, 673, 849
Madiol, Adriaan Johannes (Jan) (1845–1927), Hollandalı sanatçı, 164
Madrazo y Garreta, Raimundo de (1841–1920), İspanyol sanatçı, 17
Maes, Nicolaes (1632/34–1693), Hollandalı sanatçı, 211, 434, 440, 651
Mager, Nicolaas (1857–?),Dordrecht'te tezgâhtar, 120
Manet, Edouard (1832–1883), Fransız sanatçı, 354, 428, 537, 550, 552, 561, 657, 669, 829
Mantz, Paul (1821–1895), Fransız sanat eleştirmeni, 502, 561
Marat, Jean Paul (1743–1793), Fransız devrimci, 595

Marchal, Charles François (1825–1877), Fransız sanatçı, 267, 776
Marchetti, Ludovico (1853–1909), İtalyan sanatçı, 267
Marie (?–?),Theo'nun Paris'teki sevgilisi, 301, 310, 312, 318, 323, 342, 348, 351, 361, 394, 400, 408, 432, 434
Maris, Jacob (Jaap) Hendrik (1837–1899), Hollandalı sanatçı, 11, 17, 151, 214, 260, 354, 519, 534, 595
Maris, Matthijs (Thijs) (1839–1917), Hollandalı sanatçı, 11, 17, 37, 120, 148, 151, 155, 158, 214, 318, 394, 595, 776
Maris, Willem (1844–1910), Hollandalı sanatçı, 11, 17, 534, 595
Marks, Henry Stacy (1829–1898), İngiliz sanatçı, 164
Marnix, Sint-Aldegonde Lordu, Philips van (1538–1598), Hollandalı şair ve diplomat, 638
Martin (Baba Martin), Pierre Firmin (1817–1891), Paris'te sanat simsarı, 592, 638, 718
Mathey, Paul (1844–1929), Fransız sanatçı, 768
Maupassant, Guy de (1850–1893), Fransız yazar, 574, 590, 595, 625, 628, 638, 670, 678, 804
Maurin, (Jean Baptiste Joseph Antonin) Charles (1856–1914), Fransız sanatçı, 691
Maus, Octave (1856–1919), Brüksel'de Les Vingt sekreteri, 820, 821
Mauve, Anton Rudolf (1838–1888), Hollandalı sanatçı, 11, 17, 18, 22, 66, 88, 99, 120, 123, 133, 137, 148, 151, 164, 172, 179, 190, 192, 193, 194, 196, 199, 203, 204, 211, 214, 220, 222, 224, 228, 249, 250, 258, 260, 267, 274, 307, 354, 361, 363, 413, 432, 446, 450, 464, 469, 493, 519, 534, 584, 589, 590, 592, 595, 615, 626, 628, 660, 691, 804, 853
Mauve-Carbentus, Ariëtte (Jet) Sophia Jeanette (1856–1894), Anton Mauve'un karısı, 22, 88, 99, 133, 192, 196, 590, 592, 595, 721, 732
Max, Gabriel Cornelius Ritter von (1840–1915), Çek sanatçı, 133
Meijjes *bkz.* Posthumus Meijjes
Meissonier, Ernest (1815–1891), Fransız sanatçı, 17, 38, 288, 351, 514, 534, 559, 686, 709, 768, 779, 798, 839, 853
Mellery, Xavier (1845–1921), Belçikalı sanatçı, 493
Memling, Hans (1430/40–1494), Alman/Flaman sanatçı, 154
Mendes da Costa, Maurits Benjamin (1851–1938), Van Gogh'un Amsterdam'daki öğretmeni, 120, 123, 133, 137
Menzel, Adolf Friedrich Erdmann (1815–1905), Alman sanatçı, 133, 235, 267, 310
Mercier, Michel Louis Victor (1810–yak. 1894), Fransız heykeltıraş, 515
Meryon, Charles (1821–1868), Fransız sanatçı, 158, 776
Mesdag, Hendrik Willem (1831–1915), Hollandalı sanatçı, 361, 375, 386
Mesker, Theodorus (Theo) Ludovicus (1853–1894), Hollandalı sanatçı, 804
Meulen, François (Frans) Pieter ter (1843–1927), Hollandalı sanatçı, 361, 402
Meunier, Constantin Emile (1831–1905), Belçikalı sanatçı, 358, 529, 657, 805
Meusnier, Mathieu *bkz.* Robert, Georges Karl

Meyboom (Meijboom), Claas (1851–1911), Margreet Meyboom'un kardeşi, 120, 133
Meyboom (Meijboom), Margreet Anna Sophia (1856–1927), Paul Stricker'in sevgilisi,120
Michel, Georges (1763–1843), Fransız sanatçı, 66, 73, 129, 143, 291, 312, 392, 432, 507, 779, 896
Michelangelo Buonarroti (1475–1564), İtalyan sanatçı, 222, 361, 515, 531, 651, 798
Michelet, Jules (1798–1874), Fransız yazar, 46, 55, 102, 133, 143, 155, 186, 193, 312, 342, 413, 829
Middelbeek (?–?),Stricker ailesinin Amsterdam'daki tanıdıklarından, 133
Mietje Yenge *bkz.* Gogh-Boon, Maria Johanna van
Millais, John Everett (1829–1896), İngiliz sanatçı, 11, 17, 155, 164, 170, 249, 359, 484, 820
Millet, Jean-François (1814–1875), Fransız sanatçı, 17, 37, 55, 73, 137, 143, 155, 158, 160, 164, 211, 228, 235, 244, 249, 252, 258, 260, 267, 278, 288, 307, 325, 354, 358, 359, 361, 363, 377, 386, 400, 402, 428, 434, 439, 440, 464, 493, 497, 502, 509, 514, 515, 519, 531, 534, 537, 541, 550, 552, 555, 559, 569, 626, 628, 632, 635, 642, 650, 651, 657, 663, 665, 686, 768, 772, 785, 798, 801, 804, 805, 816, 822, 839, 841, 849, 850, 856, 863, 889
Milliet, Paul Eugène (1863–1943), Fransız Zuhaf üsteğmeni, 628, 683, 686, 689, 691, 716, 718
Mina Teyze *bkz.* Stricker-Carbentus, Willemina Catharina Gerardina
Molenaar, Cornelis Anthonie (1856–1887), Lahey'de asistan hekim, 237
Moller, Frederick William (tanındığı dönem 1862–1865), İngiliz sanatçı, 325
Mols, Robert (1848–1903), Belçikalı sanatçı, 545
Monet, Claude Oscar (1840–1926), Fransız sanatçı, 569, 584, 615, 625, 628, 632, 642, 650, 683, 703, 721, 768, 797, 798
Monnier, Henry Bonaventure (1799–1877), Fransız yazar, 288
Montenard, Frédéric (1849–1926), Fransız sanatçı, 670
Monticelli, Adolphe Joseph Thomas (1824–1886), Fransız sanatçı, 577, 578, 589, 603, 635, 642, 657, 663, 670, 683, 686, 689, 702, 703, 718, 741, 743, 776, 784, 790, 829, 853, 856, 889
Morelli, Domenico (1823–1901), İtalyan sanatçı, 267
Moret, Henry (1856–1913), Fransız sanatçı, 695, 698
Morin, Edmond (Edward) (1824–1882), Fransız sanatçı, 235, 267, 359
Morris, Philip Richard (1836–1902), İngiliz sanatçı, 267
Motley, John Lothrop (1814–1877), Amerikalı yazar, 133
Mourier Petersen, Christian Vilhelm (1858–1945), Danimarkalı sanatçı, 615, 625, 635, 650, 657, 683
Multatuli (Eduard Douwes Dekker'in takma adı) (1820–1887), Hollandalı yazar, 193
Murger, Henri (1822–1861), Fransız yazar, 274, 288
Musset, Louis Charles Alfred de (1810–1857), Fransız şair, 38, 383, 651, 626
Muyden, (Jacques) Alfred van (1818–1898), İsviçreli sanatçı, 267

Nanteuil-Leboeuf, Célestin François (1813–1873), Fransız sanatçı, 288
Nash Jr, Joseph (?–1922), İngiliz sanatçı, 307
Neuhuys, Johannes Albert (1844–1914), Hollandalı sanatçı, 278, 386, 534
Neuhuys, Jozef Hendrikus (1841–1889), Hollandalı sanatçı, 534
Nuijen, Wijnand Johannes Joseph (1813–1839), Hollandalı sanatçı, 534

Obach, Charles (Carl) (1840/41–?),Goupil & Cie Londra şubesinde yönetici, 9, 11, 99
Obach, Lena (?–?), Charles Obach'ın kızı, 99
Obach, Malchen (?–?), Charles Obach'ın kızı, 99
Obach, Pauline (1847–?), Charles Obach'ın karısı, 99
Offermans, Anton (Tony) Lodewijk George (1854–1911), Hollandalı sanatçı, 211
Ohnet, Georges (1848–1918), Fransız yazar, 626
Old Crome *bkz.* Crome, John
Ostade, Adriaen van (1610–1685), Hollandalı sanatçı, 252, 392, 515, 642, 651, 657
Ostade, Isaac van (1621–1649), Hollandalı sanatçı, 291, 515, 642, 657

Pa *bkz.* Gogh, Theodorus van
Paillard, Jacques Michel (1808–1878 ve 1884 arasında), Paris'te sanat malzemeleri satıcısı ve boya fabrikası sahibi, 260
Palissy, Bernard (1510–1589/90), Fransız sanatçı ve yazar, 158, 164
Pasini, Alberto (1826–1899), İtalyan sanatçı, 17
Pasteur, Louis (1822–1895), Fransız kimyager ve bakteriyolog, 638
Pauwels, Andreas (1826–1889), Nuenen'de din adamı, 541
Perruchot, Marcellin (1836–?),Asnières'de restoransahibi ve şarap tüccarı, 611
Petrarch (Francesco Petrarca) (1304–1374), İtalyan şair, 683, 695
Peyron, Théophile Zacharie Auguste (1827–1895), Saint-Rémy'deki tımarhanenin müdürü, 779, 797, 801, 816, 820, 829, 836, 839, 849, 863, 865, 868, 872, 877
Pieneman, Jan Willem (1779–1853), Hollandalı sanatçı, 561
Pieterszen *bkz.* Waeyen Pieterszen, Abraham van der
Pille, Charles Henri (1844–1897), Fransız sanatçı, 318
Pinwell, George John (1842–1875), İngiliz sanatçı, 164, 267, 358, 820
Pissarro, Camille Jacob (1830–1903), Fransız sanatçı
Pissarro, Lucien (1863–1944), Fransız sanatçı, Camille Pissarro'nun oğlu, 584, 620, 625, 631, 695, 776, 801, 805, 820, 857, 873, 889
Pissarro-Vellay, Julie (1838–1926), Camille Pissarro'nun karısı, 820, 857
Poe, Edgar Allan (1809–1849), Amerikalı yazar, 316
Polack, Emile Ferdinand (1859–1904'ten sonra), Fransız sanatçı, 782
Pompe Amca *bkz.* Pompe Sr, Abraham
Pompe Hala *bkz.* Gogh, Elisabeth Hubertha van
Pompe Sr, Abraham (Pompe Amca) (1831–1909), Hollandalı komutan,

sonradan yarbay, Van Gogh'un amcası, 22, 123
Pompe, Elisabeth Hubertha (Bertha Hala) *bkz.* Gogh, Elisabeth Hubertha van
Portier, Alphonse (1841–1902), Paris'te sanat simsarı, 497, 502, 507, 515, 527, 529, 550, 584, 638, 663
Posthumus Meijjes, Jeremias (Jeremie) (1831–1908), Amsterdam'da din adamı, Reinier Posthumus Meijjes Sr'in oğlu, 123, 129
Posthumus Meijjes Sr, Reinier (1803–1891), Amsterdam'da din adamı, 120
Posthumus Meijjes-Tilanus, Jeanne Louise Agathe (1834–1881), Jeremias Posthumus Meijjes'in karısı, 129
Posthumus Meijjes-Van Maanen, Willemina Petronella (1807–1880), Reinier Posthumus Meijjes Sr'in karısı, 120
Potter, Paulus (1625–1654), Hollandalı sanatçı, 632, 642, 651, 726, 801
Poussin, Nicolas (1594–1665), Fransız sanatçı, 531
Prévost, Charles Eugène (1855–?), Fransız sanatçı, 670
Prins, Antonie (Toon) (1849–1932), Zundert'te çiftçi, Van Gogh'un sınıf arkadaşı, 811
Prins, Petrus (Piet) (1851–1892), Zundert'te çiftçi, Van Gogh'un sınıf arkadaşı, 811
Provily, Jan (1800–1875), Zevenbergen'de yatılı okul müdürü, 76
Puvis de Chavannes, Pierre (1824–1898), Fransız sanatçı, 446, 483, 611, 632, 655, 683, 732, 743, 768, 820, 829, 875, 879
Pyle, Howard (1853–1911), Amerikalı sanatçı, 235, 354, 359

Quinet, Edgar (1803–1875), Fransız yazar, 752
Quost, Ernest (1844–1931), Fransız sanatçı, 657, 739, 741, 768, 850, 853

Rabelais, François (yak. 1494–1554), Fransız yazar, 574
Raffaëlli, Jean-François (1850–1924), Fransız sanatçı, 515, 545, 602
Raphael (Rafaello Sanzio) (1483–1520), İtalyan sanatçı, 651
Rappard, Anthon Gerard Alexander, ridder van (1858–1892), Hollandalı sanatçı, 160, 164, 170, 172, 179, 190, 235, 242, 267, 278, 291, 301, 307, 310, 312, 323, 325, 332, 342, 348, 354, 359, 377, 384, 390, 400, 408, 410, 413, 431, 439, 440, 442, 446, 450, 502, 509, 514, 519, 521, 529, 531
Rappard, Frans Alexander Lodewijk, ridder van (1828–1888), Anthon van Rappard'ın babası, 291, 410
Rappard, Wilhelmina Elisabeth van (1861–1934), Anthon van Rappard'ın kız kardeşi, 342
Rappard-Lantsheer, Suzanna Adriana Carolina van (1832–1902), Anthon van Rappard'ın annesi, 410
Raumer, Karl Georg von (1783–1865), Alman yazar, 126
Ravoux, Arthur Gustave (1848–1914), Auvers'te Auberge Ravoux'un yöneticisi, 896
Ravoux, Germaine (1888–?),Arthur Gustave Ravoux'un kızı, 896
Ravoux-Touillet, Adeline Louise (1855–?),Arthur Gustave Ravoux'un karısı, 896

Read, Samuel (1815–1883), İngiliz sanatçı, 359
Redon, Odilon (1840–1916), Fransız sanatçı, 650
Régamey, Félix Elie (1844–1907), Fransız sanatçı, 267, 325, 358, 359, 371, 515, 839
Régamey, Guillaume Urbain (1837–1875), Fransız sanatçı, 267, 325, 358, 371, 515
Regnault, Alexandre Georges Henri (1843–1871), Fransız sanatçı, 291, 450
Reid, Alexander (1854–1928), Scottish sanat simsarı, 578, 589, 592, 602, 625, 638, 642, 673, 686, 784
Reid, George Robert (1851–1916'dan sonra), İngiliz sanatçı, 84
Reinhart, Charles Stanley (1844–1896), Amerikalı sanatçı, 359
Rembrandt van Rijn (1606–1669), Hollandalı sanatçı, 37, 120, 123, 129, 133, 143, 148, 155, 158, 211, 249, 267, 288, 310, 318, 325, 359, 361, 434, 440, 531, 534, 550, 552, 625, 632, 642, 650, 651, 655, 665, 726, 732, 736, 743, 779, 782, 784, 797, 798, 801, 804, 820, 853, 865
Renan, (Joseph-Ernest) Ernest (1823–1892), Fransız yazar, 33, 55, 493, 764, 782, 784
Renoir, Pierre Auguste (1841–1919), Fransız sanatçı, 584, 603
Renouard, Charles Paul (1845–1924), Fransız sanatçı, 235, 325, 482, 483
Rethel, Alfred (1816–1859), Alman sanatçı, 120
Reuter, Fritz (1810–1874), Alman yazar, 318, 354
Rey, Félix (1865–1932), Arles'daki hastanede asistan hekim, 728, 732, 736, 740, 747, 750, 752, 760, 776
Reynolds, Joshua (1723–1792), İngiliz sanatçı, 11
Ricard, Louis Gustave (1823–1873), Fransız sanatçı, 635, 726, 798
Richard, Jacques Jeremie (1823–1897), Vlissingen'de din adamı, 129
Richard-Nieuwenhuis, Anna Jacoba Maria Geertruida (1826–1877), Jacques Jeremie Richard'ın karısı, 129
Richepin, Jean (Auguste-Jules) (1849–1926), Fransız yazar, 572, 574, 683
Ridley, Matthew White (1837–1888), İngiliz sanatçı, 359
Rijken, Adriaan (1834–1915), Nuenen'de bahçıvan, 558
Rijken, Pieter (1841–1922), Dordrecht'te pansiyoncu, 102, 109
Rijken-Aelmans, Maria (1863–1922), Pieter Rijken'in karısı, 102, 109
Rink, Paulus (Paul) Philippus (1861–1903), Anvers akademisinde Hollandalı sanat öğrencisi, 569
Rivet, Louis Marie Hippolyte (1851–1931/32?), Paris'te doktor, 578, 603, 611, 736, 747, 798, 805
Robert, Georges Karl (Mathieu Meusnier'nin takma adı) (tanındığı dönem 1874–1882), Fransız yazar ve sanatçı, 267
Rochefort-Luçay, Victor Henri Marquis de (1831–1913), Fransız gazeteci, 574, 752
Rochussen, Charles (1814–1894), Hollandalı sanatçı, 17, 204, 267, 534
Rod, Edouard (1857–1910), İsviçreli yazar, 785, 797, 798, 805
Rodin, Auguste (1840–1917), Fransız sanatçı, 650, 797, 798
Roelofs, Willem (1822–1897), Hollandalı sanatçı, 160, 164, 222, 252

Roll, Alfred Philippe (1846–1919), Fransız sanatçı, 502
Romano, Giulio (1499?–1546), İtalyan sanatçı, 552
Rooij, Anthonius van (1823–1908), Gordina de Groot'un kuzeni, 574
Rooij, Francis (Frans) van (1839–1917), Gordina de Groot'un kuzeni, 574
Roos, Willem Marinus (1816–1893), Lahey'de pansiyoncu, 1, 5, 17, 49, 61, 66, 73, 83, 88, 96, 99, 102, 106, 120, 137, 148
Roosmaelen-Duerwaerder, Isabella Adriana de (1830–1928), Anvers'te ev sahibesi, 569
Roos-Van Aalst, Dina (Dientje) Margrieta van (1813–1904), Willem Marinus Roos'un karısı, 1, 5, 22, 49, 61, 66, 73, 83, 88, 96, 99, 102, 106, 120, 137, 148
Roqueplan (Rocoplan), Camille Joseph Etienne (1803–1855), Fransız sanatçı, 288
Roquette, Gabriel de la *bkz.* Delarebeyrette, Gabriel, 625, 635, 702
Rossetti, Dante Gabriel (1828–1882), İngiliz sanatçı, 820
Rossum du Chattel, Fredericus Jacobus van (1856–1917), Hollandalı sanatçı, 361
Roulin, Armand Joseph Désiré (1871–1945), Joseph Roulin'in oğlu, 723, 736, 741
Roulin, Camille (1877–1922), Joseph Roulin'in oğlu, 723, 736, 741
Roulin, Joseph Etienne (1841–1903), Arles'da postacı, 655, 663, 669, 677, 691, 702, 723, 730, 732, 736, 739, 741, 747, 797, 836
Roulin, Marcelle (1888–1980), Joseph Roulin'in kızı, 723, 736, 739, 741
Roulin-Pelicot, Augustine Alex (1851–1930), Joseph Roulin'in karısı, 655, 677, 723, 736, 739, 740, 741, 747, 782
Rousseau, Théodore (1812–1867), Fransız sanatçı, 17, 158, 258, 291, 361, 386, 392, 559, 657, 726, 798, 801
Rubens, Peter Paul (1577–1640), Flaman sanatçı, 552, 655, 686
Ruipérez, Luis (1832–1867), İspanyol sanatçı, 129
Ruisdael, Jacob Isaacksz. van (1628/29–1682), Hollandalı sanatçı, 37, 66, 120, 126, 137, 158, 222, 249, 291, 325, 361, 381, 450, 483, 642, 651, 779
Russell, John Peter (1858–1931), Avustyryalı sanatçı, 582, 589, 592, 602, 616, 625, 635, 638, 642, 650, 849, 850, 857
Russell-Mattiocco, Anna-Maria (Marianna) Antoinetta (1865–1908), John Peter Russell'ın karısı, 849

's Graeuwen, Elisabeth (Bet) Hubertha (1862–1898), Theodorus van Gogh'un kız kardeşi Geertruida'un kızı, 123, 126
's Graeuwen, Francina (Fanny) (Fan) (1859–1935), Theodorus van Gogh'un kız kardeşi Geertruida'un kızı, 123, 126
Saal, Georg Eduard Otto (1818–1870), Alman sanatçı, 11, 17, 267
Sainte-Beuve, Charles Augustin (1804–1869), Fransız şair, 38
Salles, Frédéric (1841–1897), Arles'da din adamı, 760, 768, 772, 816, 836, 850
Sambourne, Edward Linley (1845–1910), İngiliz sanatçı, 235

Sand, George (Amandine Lucile [Lucie] Aurore Dupin'in takma adı) (1804–1876), Fransız yazar, 383
Sande Bakhuyzen, Julius Jacobus van de (1835–1925), Hollandalı sanatçı, 22, 211, 402
Sarto, Andrea del (1486–1530), İtalyan sanatçı, 155
Saux-De Bouteillier, Sophie de *bkz.* Browne, Henriette
Schalekamp, J.M., kitapçı Amsterdam'da, 133
Scheffer, Ary (1795–1858), Hollandalı sanatçı, 673
Schelfhout, Andreas (1787–1870), Hollandalı sanatçı, 17, 515
Schmidt, Tobias Victor (1842–1903), Goupil & Cie Brüksel şubesinde yönetici, 3, 5, 9, 11, 160
Schreyer, Adolphe (1828–1899), Alman sanatçı, 17
Schuffenecker, Claude Emile (1851–1934), Fransız sanatçı, 730, 797
Schuler, (Jules) Théophile (1821–1878), Fransız sanatçı, 267, 354
Seeley & Co., Londra'da yayım ve kitapçı firma, 133
Segatori, Agostina (1841–1910), Paris'teki Le Tambourin kafe-kabaresinin işletmecisi, 572
Sensier, Alfred Jean Philippe Auguste (Alfred) (1815–1877), Fransız şair, 258, 434, 493, 541
Serret, Charles Emmanuel (1824–1900), Fransız sanatçı, 408, 507, 509, 515, 527, 529
Seurat, Georges (1859–1891), Fransız sanatçı, 584, 589, 602, 603, 620, 669, 683, 689, 695, 706
Shakespeare, William (1564–1616), İngiliz oyun yazarı, 155, 158, 267, 782, 784, 785
Siberdt, Eugène François Joseph (1851–1931), Anvers akademisinde Belçikalı sanatçı, öğretmen, 555, 559
Siebenhaar, Christiaan (1824–1885), Hollandalı eskrim hocası, 204, 361
Sien *bkz.* Hoornik, Clasina (Sien) Maria
Signac, Paul (1863–1935), Fransız sanatçı, 669, 683, 689, 750, 752, 756, 768
Silvestre, Théophile (1823–1876), Fransız yazar, 651
Sisley, Alfred (1839–1899), Fransız sanatçı, 677
Slade-Jones, Annie (1838–1924), Thomas Slade-Jones'un karısı, 129
Slade-Jones, Thomas (Bay Jones) (1829–1883), Isleworth'te din adamı ve okul müdürü, 96, 99
Small, William (1843–1929), İngiliz sanatçı, 267, 307, 375
Smedley, William Thomas (1858–1920), Amerikalı sanatçı, 354
Smulders & Co., Jos., Lahey'de kırtasiye ve taşbaskı firması, 354
Soek, Frans (?–1879), Goupil & Cie Paris şubesinde eleman, 88
Sokrates (İÖ 469–İÖ 399), Yunanlı filozof, 638, 665
Sophia Frederika Mathilda (1818–1877), Hollanda kraliçesi, Kral III. Willem'in karısı, 120
Sophokles (İÖ 496–İÖ 406/405), Yunanlı oyun yazarı, 822
Soulé, Bernard (1826–1903), agent of Van Gogh'un ev sahibi Arles'da, 672, 743, 760
Souvestre, Emile (1806–1854), Fransız yazar, 288, 785
Staniland, Charles Joseph (1838–1916), İngiliz sanatçı, 278

Steen, Jan (1626–1679), Hollandalı sanatçı, 193, 657
Steffens, Louise Eugénie (1841–1865), Hollandalı sanatçı, 133
Stevens, Alfred (1823–1906), Belçikalı sanatçı, 515, 550
Stieler, Adolf (1775–1836), Alman harita yapımcısı, 137
Stockum, Wilhelmus Petrus van (1810–1898), Willem Jacob van Stockum'un babası, 46, 88, 96, 99
Stockum, Willem Jacob van (1846–1900), Carolina Adolphina Haanebeek'in kocası, 18
Stockum-de Langen, Maria van (1814–1882), Willem Jacob van Stockum'un annesi, 46, 88, 96, 99, 133
Stockum-Haanebeek, Carolina (Caroline) Adolphina van (1852–1926), Willem Jacob van Stockum'un karısı, 18, 88, 126
Stokes, William Port (yak. 1832–1890), Ramsgate'te öğretmen ve din adamı, 76, 79, 83, 84
Stokes-Blyth, Lydia (before 1835–1878), William Port Stokes'un karısı, 76
Stowe, Harriet Elizabeth Beecher (1811–1896), Amerikalı yazar, 155, 739, 764, 801
Stricker Enişte *bkz.* Stricker Sr, Johannes Paulus
Stricker Sr, Johannes Paulus (Stricker Enişte ya da J.P.S.) (1816–1886), Amsterdam'da din adamı, Van Gogh'un enişte si
Stricker, Cornelia Adriana (Kee) *bkz.* Vos-Stricker, Cornelia Adriana
Stricker, Johannes Andries (1848–1901), Johannes Paulus Stricker Sr'in oğlu, 193, 228
Stricker-Carbentus, Willemina Catharina Gerardina (Mina Teyze) (1816–1904), Johannes Paulus Stricker Sr'in karısı, 120, 129, 133, 137, 193, 244, 811
Swain, Joseph (1820–1909), İngiliz sanatçı, 133, 249, 325
Swart, Elisabeth Sara Clasina de (Sara) (1861–1951), Hollandalı heykeltıraş, 898
Sylva, Carmen (Wied'li Elizabeth Pauline Ottilie Louise'in takma adı) (1843–1916), Alman yazar, Romanya kraliçesi, 804, 805

T. (Bay T.) *bkz.* Tersteeg, Hermanus Gijsbertus
Taine, Hippolyte Adolphe (1828–1893), Fransız yazar, 133, 359
Tanguy (Baba Tanguy), Julien François (1825–1894), Paris'te sanat malzemeleri satıcısı, 572, 595, 638, 655, 663, 677, 683, 691, 718, 768, 776, 820, 863, 877, 889
Tanguy-Briend, Renée Julienne (1821–1897), Julien Tanguy'ün karısı, 638, 743
Tapiró y Baró, José (1830–1913), İspanyol sanatçı, 267, 839
Tardieu, Jacques (1834–1894'ten sonra), Arles belediye başkanı, 750
Tassaert, Nicolas François Octave (1800–1874), Fransız sanatçı, 267, 839
Tasset & Lhote, Paris'te sanat malzemeleri satan firma, 631
Tasset, Guillaume Charles (1843–1925), Paris'te sanat malzemeleri satıcısı, 595, 625, 631, 635, 863, 889, 902
Teixeira de Mattos, Isaâc (1821–1904),

Van Gogh'un Amsterdam'daki öğretmeni, 137
Tenniel, John (1820–1914), İngiliz sanatçı, 235
Tersteeg, Elisabeth (Betsy) (1869–1938), Hermanus Gijsbertus Tersteeg'in kızı, 88
Tersteeg, Hermanus Gijsbertus (H.G.T., T. ya da Bay T.) (1845–1927), Goupil & Cie Lahey şubesinde yönetici, 17, 22, 33, 49, 55, 65, 66, 73, 88, 96, 99, 102, 133, 158, 164, 199, 203, 204, 207, 211, 214, 220, 222, 224, 228, 237, 244, 249, 250, 252, 358, 361, 363, 464, 469, 519, 541, 582, 584, 589, 590, 592, 595, 602, 609, 615, 616, 625, 626, 660, 677, 721, 801
Tersteeg-Pronk, Maria Magdalena Alida (1845–1925), Hermanus Gijsbertus Tersteeg'in karısı, 22, 66, 73, 88, 96, 99, 102, 120, 133
Thomas (Baba Thomas), Georges (?–1908'den sonra), Paris'te sanat simsarı, 625, 689, 702, 709, 718
Thomas, Jean Joseph (1814–1898), Paris'te sanat malzemeleri satıcısı, 683
Thoré, Etienne Joseph Théophile (takma ad: W. Bürger) (1807–1869), Fransız sanat eleştirmeni, 439, 450, 502, 642
Thorvaldsen, Bertel (1770–1844), Danimarkalı heykeltıraş, 120
Tissot, James (Jacques-Joseph) (1836–1902), Fransız sanatçı, 11, 17, 158, 342, 515
Titian (Tiziano Vecellio) (1477–1576), İtalyan sanatçı, 158, 801
Tolstoy, Lev (Leo) Nikolayeviç (1828–1910), Rus yazar, 686, 804
Toulouse-Lautrec, Henri Marie Raymond de (1864–1901), Fransız sanatçı, 595, 620, 663, 898
Tournemine, Charles Emile Vacher de (1812–1872), Fransız sanatçı
Trabuc, Charles Elzéard (1830–1896), Saint-Rémy'deki tımarhanede hademe, 801
Trabuc-Lafuye, Jeanne (1834–1903), Charles Elzéard Trabuc'ün karısı, 801, 804, 805
Troyon, Constant (1810–1865), Fransız sanatçı, 17, 37, 361, 559, 776, 853
Turner, Joseph Mallord William (1775–1851), İngiliz sanatçı, 11

Urrabieta Vierge, Daniel (1851–1904), İspanyol sanatçı, 361

Valadon, René (1848–1921), Paris'te sanat simsarı, 584
Valentin, Henri (1820–1855), Fransız sanatçı, 267
Valkis, Willem Marinus (1853–1935), Lahey'de Willem Marinus Roos'un yanında pansiyoner, 79, 83
Vautier (Yaşlı), Benjamin (1829–1898), İsviçreli sanatçı, 17, 267, 359
Velázquez, Diego Rodríguez de Silva y (1599–1660), İspanyol sanatçı, 450, 515, 603, 632, 651, 686, 801
Velden, Petrus (Piet) van der (1837–1913), Hollandalı sanatçı, 278, 361
Verdier, Lucien Aimé Antoine (1813–?), Arles'daki Sarı Ev'in sahibi, 743
Verdier, Marcel-Antoine (1817–1856), Fransız sanatçı, 726
Verkissen, François Antoine (1839–1881), Saint-Gilles'de hardal imalatçısı, 148
Verlat, Charles (Karel) Michel Marie (1824–1890), Belçikalı sanatçı,

Anvers akademisinin müdürü, 552, 555, 558
Vermeer, Johannes (Jan) (1632–1675), Hollandalı sanatçı, 325, 434, 534, 625, 642, 651, 655, 683, 779
Verne, Jules Gabriel (1828–1905), Fransız yazar, 361
Vernier, Emile Louis (1829–1887), Fransız sanatçı, 3, 839
Veronese, Paolo (Paolo Caliari) (yak. 1528–1609), İtalyan sanatçı, 537, 552, 595, 626, 650, 665, 677, 686, 689, 695, 739, 740, 752, 779, 863
Verschuur, Wouterus (Wouter) (1812–1874), Hollandalı sanatçı, 164
Viaud, Louis Marie Julien *bkz.* Loti, Pierre
Vierge, Daniel Urrabieta *bkz.* Urrabieta Vierge, Daniel
Vignon, Victor Alfred Paul (1847–1909), Fransız sanatçı, 592, 631, 689, 801
Vincent Amca *bkz.* Gogh, Vincent van
Vinck, Frans (François) Kasper Huibrecht (1827–1903), Belçikalı sanatçı, 555
Vintcent-De Lezenne Greve, Cornelia Wilhelmina (1822–1876), Van Gogh ailesinin Lahey'deki tanıdıklarından, 88
Viollet-le-Duc, Eugène Emmanuel (1814–1879), Fransız mimar, 158, 164
Voerman Sr, Jan (1857–1941), Hollandalı sanatçı, 902
Vollon, Antoine (1833–1900), Fransız sanatçı, 332, 359
Voltaire (François Marie Arouet'nin takma adı) (1694–1778), Fransız yazar, 574, 611, 657, 732, 764, 790
Vos, Christoffel Martinus (1841–1878), Amsterdam'da din adamı, Kee Vos-Stricker'in kocası, 126, 137
Vos, Johannes (Jan) Paulus (1873–1928), Christoffel ve Kee Vos'un oğlu, 193
Vosmaer, Carel (1826–1888), Hollandalı yazar, 626
Vos-Stricker, Cornelia Adriana (Kee, Kee Vos, K.V.) (1846–1918), Johannes Paulus Stricker Sr'in kızı, Christoff el Martinus Vos'un karısı, 126, 137, 186, 193, 194, 228, 244
Vriendt, Albert (Albrecht) Frans Lieven de (1843–1900), Belçikalı sanatçı, 318
Vriendt, Juliaan (Julien) de (1842–1935), Belçikalı sanatçı, 318
Vries, Theodorus de (1836–1890), Nuenen'de marangoz, 432

Waeyen Pieterszen, Abraham van der (1817–1880), Mechelen'de din adamı, 148
Wagner, Richard (1813–1883), Alman besteci, 590, 635, 683, 686, 739, 743
Wahlberg, Alfred (Herman Alfred Leonard) (1834–1906), İsviçreli sanatçı, 17
Wakker, Willem van de (1859–1927), Nuenen'de telgraf operatörü ve amatör sanatçı, 469
Waldorp, Antonie (1803–1866), Hollandalı sanatçı, 534
Walker, Frederick (1840–1875), İngiliz sanatçı, 164, 199, 235, 307, 325, 358
Wallace, Richard (1818–1890), Londra'da sanat koleksiyoncusu, 361
Wallis, Thomas (?–?),Londra'da sanat simsarı, 509

Watteau, Jean Antoine (1684–1721), Fransız sanatçı, 853
Wauters, Emile (1846–1933), Belçikalı sanatçı, 361, 650, 709
Weber, Otto (1832–1888), Alman sanatçı, 11, 17
Weehuizen, Johannes Wilhelmus (1852–1875), Theo'nun Lahey'deki ev arkadaşı, 46
Weele, Herman Johannes van der (1852–1930), Hollandalı sanatçı, 332, 348, 354, 361, 367
Weissenbruch, Johan Hendrik (Jan Hendrik) (1824–1903), Hollandalı sanatçı, 11, 17, 123, 204, 222, 235, 312, 371, 592, 776, 801
Wenckebach, Ludwig Willem Reijmert (1860–1937), Hollandalı sanatçı, 519, 529
Whistler, James Abbot McNeill (1834–1903), Amerikalı sanatçı, 267, 484, 768
Whitman, Walt (1819–1892), Amerikalı şair, 670
Wiedli Elizabeth Pauline Ottilie Louise *bkz.* Sylva, Carmen
Wil *bkz.* Gogh, Willemina Jacoba van
Wilhelm I (1797–1888), Alman imparotoru ve Prusya kralı, 584
Willem (Sessiz) (Oranj prensi I. Willem) (1533–1584), Hollandalı devlet adamı, 738
Willemien *bkz.* Gogh, Willemina Jacoba van
Willette, Adolphe (1857–1926), Fransız sanatçı, 584
Wisselingh, Elbert Jan van (1848–1912), Hollandalı sanat simsarı, 509
Witkamp, Ernest (1854–1897), Hollandalı sanatçı, 534
Woodville (II), Richard Caton (1856–1927), İngiliz sanatçı, 278, 359
Wyllie, William Lionel (1851–1931), İngiliz sanatçı, 267

Zahn, Albert von (1836–1873), Alman yazar, 160
Zamacois y Zabala, Eduardo (1842/43–1871), İspanyol sanatçı, 17
Ziem, Félix (1821–1911), Fransız sanatçı, 11, 17, 578, 638, 657, 853
Zilcken, Charles Louis Philippe (1857–1930), Hollandalı sanatçı, 361
Zola, Emile (1840–1902), Fransız yazar, 244, 250, 260, 267, 274, 288, 310, 342, 354, 358, 359, 367, 400, 428, 464, 502, 515, 537, 541, 550, 552, 561, 574, 590, 625, 638, 650, 651, 657, 660, 678, 691, 716, 782, 784, 804, 805
Zorn, Anders Leonard (1860–1920), İsveçli sanatçı, 768
Zuijlen (Baba Bernhard), Cornelius Johannes van (1836–1901), Lahey'de din adamı, 193
Zuyderland, Adrianus Jacobus (1810–1897), Lahey'deki Yaşlılar Yurdu sakini, 267
Zwart, Michiel Antonie de (1853–1922), Van Gogh'un Lahey'deki ev sahibi, 307, 310, 318, 408

Leo Jansen ve Hans Luijten'in 1994'te başlattığı Van Gogh Mektupları Projesi, sanatçının yazışmalarını yayımlamak üzere Amsterdam'daki Van Gogh Müzesi ile Lahey'deki Huygens ING arasındaki işbirliğinin ürünüdür. Ekibe 2002'de Nienke Bakker katıldı. Bu üçlü *Vincent van Gogh, Painted with Words: The Letters to Emile Bernard* (2007) kitabının, Van Gogh'un bütün yazışmalarının web versiyonu olan www.vangoghletters.org (2009) sitesinin ve altı ciltlik *Vincent van Gogh-The Letters: The Complete Illustrated and Annotated Edition* (İngilizce, Hollandaca ve Fransızca yayınlar 2009) derlemesinin editörleri, ayrıca *The Real Van Gogh: The Artist and His Letters* (2010) kitabının ortak yazarlarıdır.

Leo Jansen 2005'ten 2014'e kadar Van Gogh Müzesi'ndeki tabloların küratörlüğünü yaptı. *Van Gogh and His Letters* (2007) kitabının yazarı ve Theo van Gogh ile nişanlısı, daha sonra eşi Jo Bonger arasındaki yazışmaları içeren *Brief Happiness* (1999) kitabının editörlerinden biridir. Mayıs 2014'ten beri Mondrian Edisyonu Projesi'nin (RKD ve Huygens ING, Lahey) editörüdür.

Hans Luijten Van Gogh Müzesi'ndeki uzman araştırmacılardan biridir. *Van Gogh and Love* (2007) kitabının yazarıdır ve halen Jo Bonger'in bir biyografisi üzerinde çalışmaktadır.

Nienke Bakker 2000'den sonra araştırmacı olarak çalıştığı Van Gogh Müzesi'nde 2010'da tabloların küratörlüğüne getirilmiştir. Yayınları ve sergileri arasında *Van Gogh and Montmartre* (2011) ve Van Gogh İş Başında (2013) sayılabilir.

Çevirmenler

Nurettin Elhüseyni (Silvan/Diyarbakır, 1954). Darüşşafaka Lisesi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. AnaBritannica'da yazı kurulu üyesi ve çeşitli yayın kuruluşlarında editör olarak çalıştı. Halen serbest çevirmenlik ve araştırmacılık yapıyor. Çevirdiği kitaplardan bazıları: *Polonya Günlüğü* (Metis, 1985); *Kahve ve Kahvehaneler*, Ralph S. Hattox (Tarih Vakfı, 1996); *Çatışan Kültürler*, Bernard Lewis (Tarih Vakfı, 1999); *İslam Sanatı ve Mimarisi*, Peter Delius (Literatür, 2007); *Türkiye'nin Kadınları ve Folklorik Özellikleri*, Lucy Garnett (Oğlak, 2009); *Mitoloji - Kolektif* (NTV, 2009); *Gezgin Şölen* (YKY, 2010); *Demokrasi Neye Yarar?* (YKY, 2010); *Solan Akdeniz: 1550-1870 / Coğrafi-Tarihsel Bir Yaklaşım* , Faruk Tabak (YKY, 2010); *Gezgin Şölen: Gıda Küreselleşmesinin On Bin Yılı*, Kenneth F. Kiple (YKY, 2010); *Canavarlar Garip Yaratıklar Kitabı*, Christopher Dell (YKY, 2010); *Karanlıkta Fısıldaşanlar: Stalin Rusya'sında Özel Yaşam*, Orlando Figes (YKY, 2011); *İmparatorluk: Britanya'nın Modern Dünyayı Biçimlendirişi*, Niall Ferguson (YKY, 2011); *1000 Muhteşem Resim* (YKY, 2012); *Uygarlık: Batı ve Ötekiler*, Niall Ferguson (YKY, 2012); *Kırım: Son Haçlı Seferi*, Orlando Figes (YKY, 2012); *Yollar Ayrılırken*, Timur Kuran (YKY, 2012); *Sarayın İmgeleri: Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih*, Emine Fetvacı (YKY, 2013); *I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü*, Sean McMeekin (YKY, 2013); *Ölümsüzlük Kurulu*, John Gray (YKY, 2013); *Yirminci Yüzyıl Üzerine Düşünceler*, Tony Judt (YKY, 2013); *Haberini Alayım, Yeter: Gerçek Bir Gulag Aşk Hikâyesi*, Orlando Figes (YKY, 2013); *Stalingrad*, Antony Beevor (YKY, 2014); *Fikirler Tarihi: Ateşten Freud'a*, Peter Watson (YKY, 2014); *Komünist Ufuk*, Jodi Dean (YKY, 2014); *Berlin'in Düşüşü: 1945*, Antony Beevor (YKY, 2015); *Tarihi İcat Eden Adam: Herodotos'la Seyahatler*, Justin Marozzi (YKY, 2015); *18. Yüzyılda Avrupa'da Türk Modası: Turquerie*, Haydn Williams (YKY, 2015); *Sıfır Yılı [1945'in Tarihi]*, Ian Bruma (YKY, 2015).

Pınar Kür 15 Nisan 1945'de Bursa'da doğdu. Liseyi New York'da okudu, Üniversite öğrenimini New York ve İstanbul'da tamamladı. Fransa'da Sorbonne Üniversitesi'nde "Yirminci yüzyıl tiyatrosunda gerçeklik ve yanılsama" konusunda doktora verdi. Bir süre 1971-1973 arasında Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda dramaturg olarak çalıştı. Bu dönemde, *Dost* dergisinde öyküleri yayımlandı. Halen Bilgi Üniversitesi'nde öğretim üyesidir. Bazı Önemli Yapıtları: *Yarın Yarın* (roman, 1976); *Küçük Oyuncu* (roman, 1977); *Asılacak Kadın* (roman, 1979); *Bir Deli Ağaç* (Öykü, 1981); *Akışı Olmayan Sular* (öykü, 1983: 1984 Sait Faik Hikâye Armağanı); *Bitmeyen Aşk* (roman, 1986); *Bir Cinayet Romanı* (roman, 1989); *Sonuncu Sonbahar* (roman, 1992); *Cinayet Fakültesi* (roman, 2006).

Mon cher Bernard, ayant promis de
t'écrire je veux commencer par te
dire que le pays me paraît aussi
beau que le Japon pour la limpidité
de l'atmosphère et les effets de couleur
gaie. Les eaux font des tâches d'un
bel émeraude et d'un riche bleu dans les
paysages ainsi que nous le voyons
dans les crépons. Des couchers de soleil
orangé pâle faisant paraître bleus les
terrains. Des soleils jaunes splendi-
Cependant je n'ai encore guère vu le
pays dans sa splendeur habituelle d'été
Le costume des femmes est joli et le dimanche
surtout on voit sur le boulevard des
arrangements de couleur très naïfs et